

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSELERİNİN ÖRTÜK PROGRAM
KAPSAMININ BELİRLENMESİ

DOKTORA TEZİ

Mustafa TANRIVERDİ

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSELERİNİN ÖRTÜK PROGRAM
KAPSAMININ BELİRLENMESİ

DOKTORA TEZİ

Mustafa TANRIVERDİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

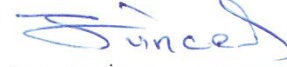
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda 201212510003 numaralı Mustafa TANRIVERDİ 'nin hazırladığı "Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin Örtük Program Kapsamının Belirlenmesi" konulu DOKTORA/~~YÜKSEK LİSANS~~ tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 17/05/2017 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına ~~OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Sedat YÜKSEL

Üye (Danışman)
Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN

Üye
Doç. Dr. Erdoğan TEZCİ

Üye
Yrd. Doç. Dr. İbrahim TUNCEL

Üye
Yrd. Doç. Dr. Mihat UYANGÖR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

02/06/2017

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Müdür

ÖNSÖZ

Mesleki ve teknik eğitim kurumları ülkelerin kalkınmasında gerekli olan nitelikli işgücünün yetiştirilmesinde en önemli eğitimsel araçlardan biridir. Diğer tüm eğitim kurumları gibi mesleki ve teknik eğitim kurumları da yazılı öğretim programları ile amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırlar. Uygulamada ise öğrenciler sadece yazılı bir programla değil, açıkça ifade edilmemiş başka bir programla da yüz yüze kalırlar. Bu program alanyazında genelde örtük program ile ifade edilir ve resmi programdan çok daha etkili olduğu konusunda çok sayıda görüş vardır. Bu bakımdan ülkemiz mesleki ve teknik eğitim sisteminin amaçlarına hizmet etmek üzere kurulmuş olan mesleki ve teknik liselerin örtük program kapsamının belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmüş ve bu araştırma mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Yürütülen araştırmada birçok değerli ismin katkısı ve desteği olmuştur. Araştırmamın gerçekleşmesinde katkısı olan başta değerli hocalarım olmak üzere arkadaşlarım ve aileme kısa da olsa bir teşekkür edebilmiş olmak benim için bir onurdur.

Doktora eğitimim ve doktora tez çalışmam sürecinde bilgi, yardım ve desteğini esirgemeyen, bir insan ve bir öğretim üyesi olarak her hali ile bana örnek olan, hayatımda bıraktığı izlerin varlığını her daim yanımda hissedeceğim danışman hocam Sayın Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN' a;

Doktora eğitimim sürecinde, eğitim programları ve öğretim bilim dalında edindiğim tüm kazanımlarda emeği olan, doktora tezimin hazırlanmasında düşünce ve tavsiyeleri ile bana yol gösteren, bilgisi ve donanımı ile pek çok konuda bana ufuk açan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Nevin SAYLAN' a;

Gerek yüksek lisans eğitimim gerekse de doktora tez çalışmam sürecinde samimi bir şekilde yardım ve desteğini gördüğüm, araştırmamın şekillenmesinde ve tamamlanmasında katkılarını esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Sedat YÜKSEL' e;

Doktora eğitimimde bizlere nitelikli bir eğitim sunan, doktora tezimin hazırlanması sürecinde bana yardım eden ve beni destekleyen Balıkesir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyeleri Sayın Doç. Dr. Kemal Oğuz ER' e, Sayın Doç. Dr. Erdoğan TEZCİ' ye ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Nihat UYANGÖR' e;

Yüksek lisans eğitimimdeki katkıları ve referansları ile bana doktora eğitimim için bir ufuk çizen ve yol açan, tanımış olmaktan her zaman memnuniyet duyduğum değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Halil Ekşi' ye, Sayın Prof. Dr. Canan ÇETİN' e ve Sayın Doç. Dr. Nuri BALOĞLU' na;

Yüksek lisans ve doktora eğitimim başta olmak üzere hayatımın her aşamasında, iyi günde, kötü günde ilgi, destek ve sevgi ile her an yanımda olan, doktora eğitimim boyunca bana büyük sabır ve anlayış gösteren sevgili eşim Seher TANRIVERDİ' ye;

Doktora eğitim süresince varlıkları ve sevgileri ile yaşamı bana anlamlı kılan, farkında olmasalar da kendi zamanlarından bana fedakarlıkta bulunmuş olan yaşamımın en güzel hediyeleri Emirhan, Melike ve Beyza' ya;

Yetişmemde büyük destek ve katkıları olan, düşünce ve davranışları ile bana eğitim yolunu açarak, o yolda yürümem için her türlü fedakarlığı sergileyen Annem Fatma TANRIVERDİ ve Babam Yusuf TANRIVERDİ' ye;

en içten ve samimi duygularıyla teşekkür ederim.

Mustafa TANRIVERDİ

ÖZET

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSELERİNİN ÖRTÜK PROGRAM KAPSAMININ BELİRLENMESİ

TANRIVERDİ, Mustafa
Doktora, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN
2017, 524 Sayfa

Yapılan araştırmanın amacı, mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda ilgili alanyazın ışığında örtük programın boyutları dikkate alınarak mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının belirlenmesi için toplam on alt probleme cevap aranmıştır.

Araştırmada, araştırma amacı doğrultusunda nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu 2014–2015 eğitim-öğretim yılında Bursa İli Mustafakemalpaşa İlçesindeki Mustafakemalpaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi' ne kayıtlı, Elektrik-Elektronik Teknolojisi Alanı 11. sınıf endüstri meslek lisesi ve anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin devam ettiği sınıfta derse giren öğretmen ve öğrenciler oluşturmuştur. Araştırma kapsamında, çalışma grubu içerisinde yer alan tüm öğretmenlerle ve maksimum çeşitlilik ve kolay ulaşılabilirlik yöntemine göre belirlenen 6' şar öğrenci ile yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmış, ayrıca bir meslek dersi ve genel kültür dersi belirlenerek 6 hafta boyunca, sınıf ortamında gözlemler yapılmıştır. Araştırmanın alt amaçlarıyla ilgili verileri analiz etmek için betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, hem okul hem de sınıf düzeyinde, örtük program kapsamında değerlendirilebilecek kurallar, beklentiler ve işleyiş seti olduğu ve bu setin mesleki lise ve anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından karşılaştırıldığında benzer ve farklı özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bir diğer sonucu ise, okulun fiziksel özellikleri, öğrencilerin ders dışı yaşantıları ve cinsiyet başta olmak üzere okulun parçası olan birçok durumun öğrencileri olumlu veya olumsuz yönde etkilediğidir. Ayrıca öğretmenlerin örtük program çerçevesinde değerlendirilebilecek davranışlarının okulda ve sınıfta öğrenci davranışlarının şekillenmesinde önemli bir faktör olduğu, öğretmenlerin kendilerine itaat eden ve saygı gösteren öğrencilere daha toleranslı yaklaştığı ve öğrencilerin başarı durumunun şekillenmesinde öğrencilere yönelik algının etkili olduğu da araştırmada ulaşılan başka bir sonuçtur.

Anahtar kelimeler: Örtük program, resmi program, mesleki ve teknik eğitim

ABSTRACT

IDENTIFYING THE SCOPE OF HIDDEN CURRICULUM IN VOCATIONAL AND TECHNICAL ANATOLIAN HIGH SCHOOLS

TANRIVERDİ, Mustafa

PhD, Department of Educational Sciences Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN

2017, 524 pages

The study intends to identify the scope of the hidden curriculum in vocational and technical anatolian high schools. To this end, the study seeks answers to a total of ten research questions based on the dimensions of hidden curriculum laid out in the related literature. As regards its main goal, the study has a qualitative research design, and uses the case study methodology.

The study group consists of teachers and students of 11th-grade industrial vocational high school and Anatolian technical high school students' class in the field of Electrical-Electronics Technology, at Mustafakemalpaşa Occupational and Technical Anatolian High School in Mustafakemalpaşa province of Bursa during the 2014–2015 academic year.

Within the scope of the study, semi-structured interviews were conducted with all the teachers in the study group, and with groups of six students formed by maximum variation and convenience sampling methods. In addition, a vocational class and a general world knowledge class were determined, in which class observations were conducted for six weeks. Descriptive analysis and content analysis methods were used to analyze the data concerning the research questions.

The results of the study revealed that there are rules, expectations, and instructional sets, which can be regarded within the scope of hidden curriculum, in vocational and technical anatolian high schools both on the school and class level, and that there are differences and similarities as to this set between occupational high school and Anatolian technical high school students. Another finding of the study was that the physical characteristics of the school, students' lives outside of school, other components of school, mainly gender, influence students positively and negatively. Moreover, the results indicated the following: teacher behaviors, which can be considered within hidden curriculum, is an important factor influencing students' behaviors at school and in the classroom; teachers are more tolerant of students who are obedient and respectful; others' perception of students affects students' level of success.

Key words: Hidden curriculum, official curriculum, occupational and technical education

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	iii
Özet.....	v
Abstract.....	vi
Şekiller listesi.....	xvi
1. GİRİŞ	
1.1. Problem durumu.....	1
1.2. Araştırmanın amacı.....	5
1.3. Araştırmanın önemi.....	5
1.4. Varsayımlar.....	6
1.5. Sınırlılıklar.....	6
1.6. Tanımlar.....	6
1.7. Kısaltmalar.....	7
2. KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	
2.1. Örtük Program Kavramı ve Örtük Programın Tanımları.....	8
2.2. Örtük Programa İlişkin Yaklaşımlar.....	14
2.2.1. İşlevselci Yaklaşım (The Functionalist Perspective).....	15
2.2.2. Neo-Marksist Yaklaşım.....	19
2.3. Örtük Program Kapsamı.....	25
2.4. Mesleki-Teknik Eğitim ve Eğitim Programları.....	32
2.5. Resmi Program ve Örtük Program.....	35
2.6. İlgili Araştırmalar.....	43
2.6.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	43
2.6.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	52
3. YÖNTEM	
3.1. Araştırma Modeli.....	59
3.2. Çalışma Grubu.....	60
3.3. Veri Toplama Araçları.....	62
3.3.1. Görüşme Formları.....	62
3.3.2. Gözlem Formu.....	63
3.4. Verilerin Toplanması.....	64
3.4.1. Görüşme Yoluyla Verilerin Toplanması.....	64
3.4.2. Gözlem Yoluyla Verilerin Toplanması.....	65
3.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması.....	66
3.6. Geçerlik ve Güvenirlik.....	70
3.6.1. Araştırmada iç geçerliği/inandırıcılığı sağlamaya yönelik uygulamalar.....	70
3.6.2. Araştırmada dış geçerliği/aktarılabirliği sağlamaya yönelik uygulamalar.....	71
3.6.3. Araştırmada iç güvenirliği/tutarlığı sağlamaya yönelik uygulamalar.....	72
3.6.4. Araştırmada dış güvenirliği/teyit edilebilirliği sağlamaya yönelik uygulamalar.....	73
3.7. Araştırmacının Rolü.....	73

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri	75
4.1.1. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özellikleri	75
4.1.1.1. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme	77
4.1.1.2. Okula karşı tutum ve yaklaşım	79
4.1.1.3. Okulun beklentileri	80
4.1.1.4. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı.....	82
4.1.1.5. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	84
4.1.1.6. Kurala uyma veya beklentileri karşılamamanın ödülü	85
4.1.1.7. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	87
4.1.1.8. Önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar.....	88
4.1.1.9. Ders dışı yaşantılar.....	90
4.1.1.10. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	93
4.1.1.11. Önemszenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	98
4.1.1.12. Derslere karşı tutum ve yaklaşım	100
4.1.1.13. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi.....	101
4.1.1.14. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler	102
4.1.1.15. Öğretmen öğrenci ilişkileri.....	104
4.1.1.16. Öğrenciler arası ilişkiler.....	106
4.1.1.17. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri	108
4.1.2. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri.....	111
4.1.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme.....	112
4.1.2.2. Göze girme davranışları.....	114
4.1.2.3. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri.....	115
4.1.2.4. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı.....	116
4.1.2.5. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	118
4.1.2.6. Derse katılım.....	119
4.1.2.7. Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri.....	120
4.1.2.8. Önemszenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	122
4.1.2.9. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü.....	123
4.1.2.10. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları.....	124
4.1.2.11. Sınıf yönetimi.....	126
4.1.2.12. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	127
4.1.2.13. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler.....	128
4.1.2.14. Kurala uyma veya beklentileri karşılamamanın ödülü.....	130
4.1.2.15. Önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar.....	131
4.1.2.16. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	133

4.1.2.17. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	136
4.1.2.18. Algılanan sınıf atmosferi.....	137
4.2. Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri.....	139
4.2.1. Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özellikleri	139
4.2.1.1. Okulun beklentileri.....	141
4.2.1.2. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme.....	143
4.2.1.3. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	145
4.2.1.4. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı.....	147
4.2.1.5. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	148
4.2.1.6. Önemsensemeyen veya taviz verilen kurallar.....	150
4.2.1.7. Okula karşı tutum ve yaklaşım.....	151
4.2.1.8. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	152
4.2.1.9. Ders dışı yaşantılar.....	154
4.2.1.10. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi.....	157
4.2.1.11. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	159
4.2.1.12. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	163
4.2.1.13. Öğretmen öğrenci ilişkileri.....	164
4.2.1.14. Derslere karşı tutum ve yaklaşım.....	166
4.2.1.15. Öğrenciler arası ilişkiler.....	168
4.2.1.16. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri.....	169
4.2.1.17. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler.....	171
4.2.2. Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri.....	173
4.2.2.1. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri.....	174
4.2.2.2. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme.....	175
4.2.2.3. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	177
4.2.2.4. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	178
4.2.2.5. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	180
4.2.2.6. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı.....	181
4.2.2.7. Derse katılım.....	183
4.2.2.8. Göze girme davranışları.....	184
4.2.2.9. Önemsensemeyen veya taviz verilen kurallar.....	186
4.2.2.10. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	187
4.2.2.11. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü.....	188
4.2.2.12. Sınıf yönetimi.....	190
4.2.2.13. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler.....	191
4.2.2.14. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları.....	192
4.2.2.15. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	194
4.2.2.16. Sınıf içi öğretmen öğrenci ilişkileri.....	195
4.2.2.17. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	197

4.2.2.18. Algılanan sınıf atmosferi.....	200
4.3. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğrenci görüşlerine dayalı olarak belirlenen örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar	203
4.3.1. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğrenci görüşlerine dayalı olarak sınıf dışı okul ortamı için belirlenen örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar	203
4.3.1.1. Okulun beklentileri.....	203
4.3.1.2. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme	204
4.3.1.3. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	204
4.3.1.4. Okula karşı tutum ve yaklaşım.....	205
4.3.1.5.Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı.....	205
4.3.1.6. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	205
4.3.1.7. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	206
4.3.1.8. Önemsensemeyen veya taviz verilen kurallar.....	206
4.3.1.9. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	206
4.3.1.10. Ders dışı yaşantılar.....	207
4.3.1.11.Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	207
4.3.1.12.Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi.....	210
4.3.1.13. Derslere karşı tutum ve yaklaşım.....	210
4.3.1.14. Öğretmen öğrenci ilişkileri.....	210
4.3.1.15. Öğrenciler arası ilişkiler.....	211
4.3.1.16. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler.....	211
4.3.1.17.Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkisi	212
4.3.2. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğrenci görüşlerine dayalı olarak belirlenen sınıf ortamındaki örtük program özellikleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar	212
4.3.2.1.Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme.....	212
4.3.2.2.Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri.....	213
4.3.2.3.Göze girme davranışları.....	213
4.3.2.4.Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	214
4.3.2.5.Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı.....	214
4.3.2.6.Derse katılım.....	215
4.3.2.7.Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	215
4.3.2.8. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	215
4.3.2.9. Sınıf içi öğretmen öğrenci ilişkileri.....	216
4.3.2.10.Derslerde yaşanan problemlerin çözümü.....	216
4.3.2.11.Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	217
4.3.2.12.Sınıf yönetimi.....	217
4.3.2.13.Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları.....	217
4.3.2.14.Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler.....	218
4.3.2.15. Önemsensemeyen veya taviz verilen kurallar.....	218
4.3.2.16. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	218
4.3.2.17.Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	219
4.3.2.18. Algılanan sınıf atmosferi.....	220

4.4. Anadolu teknik lisesi grubunda derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri.....	221
4.4.1. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özellikleri.....	221
4.4.1.1. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme.....	223
4.4.1.2. Okulun beklentileri.....	226
4.4.1.3. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	228
4.4.1.4. Ders dışı yaşantılar.....	229
4.4.1.5. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	231
4.4.1.6. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı	232
4.4.1.7. Derslere karşı tutum ve yaklaşım.....	234
4.4.1.8. Öğrenciler arası ilişkiler.....	236
4.4.1.9. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi.....	237
4.4.1.10. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	239
4.4.1.11. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	244
4.4.1.12. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	246
4.4.1.13. Öğretmen öğrenci ilişkileri.....	247
4.4.1.14. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler.....	248
4.4.1.15. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar.....	250
4.4.1.16. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri.....	251
4.4.2. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, sınıf ortamındaki örtük program özellikleri.....	253
4.4.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme.....	255
4.4.2.2. Derse katılım.....	257
4.4.2.3. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri.....	259
4.4.2.4. Göze girme davranışları.....	260
4.4.2.5. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları.....	262
4.4.2.6. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	263
4.4.2.7. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	265
4.4.2.8. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	266
4.4.2.9. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı.	267
4.4.2.10. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	269
4.4.2.11. Sınıf yönetimi.....	270
4.4.2.12. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü.....	271
4.4.2.13. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler.....	272
4.4.2.14. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar.....	274
4.4.2.15. Algılanan sınıf atmosferi.....	275
4.4.2.16. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	276
4.4.2.17. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	277

4.5. Meslek lisesi grubunda derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri.....	280
4.5.1. Meslek lisesi grubunda derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özellikleri	281
4.5.1.1. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme.....	282
4.5.1.2. Okulun beklentileri.....	284
4.5.1.3. Derslere karşı tutum ve yaklaşım.....	286
4.5.1.4. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	287
4.5.1.5. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	289
4.5.1.6. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	290
4.5.1.7.Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı.....	291
4.5.1.8. Öğrenciler arası ilişkiler.....	293
4.5.1.9. Öğretmen öğrenci ilişkileri.....	294
4.5.1.10.Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi.....	295
4.5.1.11.Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	297
4.5.1.12. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	302
4.5.1.13. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar.....	303
4.5.1.14. Ders dışı yaşantılar.....	304
4.5.1.15.Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri.....	307
4.5.1.16. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler.....	308
4.5.2.Meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri	310
4.5.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme.....	311
4.5.2.2. Derse katılım.....	313
4.5.2.3. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri.....	315
4.5.2.4.Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	316
4.5.2.5. Göze girme davranışları.....	317
4.5.2.6. Sınıf yönetimi.....	318
4.5.2.7. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları.....	320
4.5.2.8. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü.....	321
4.5.2.9.Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı..	322
4.5.2.10. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	323
4.5.2.11. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler.....	325
4.5.2.12. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	326
4.5.2.13. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar.....	327
4.5.2.14. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	329
4.5.2.15. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	330
4.5.2.16.Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	331
4.5.2.17. Algılanan sınıf atmosferi.....	334
4.6. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenen örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar.....	335

4.6.1. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenen sınıf dışı okul ortamındaki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar	335
4.6.1.1. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme.....	335
4.6.1.2. Okulun beklentileri.....	336
4.6.1.3. Derslere karşı tutum ve yaklaşım.....	337
4.6.1.4. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	338
4.6.1.5. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	338
4.6.1.6. Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı.....	338
4.6.1.7. Öğrenciler arası ilişkiler.....	339
4.6.1.8. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi.....	339
4.6.1.9. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	340
4.6.1.10. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	340
4.6.1.11. Öğrenciye yönelik algı.....	342
4.6.1.12. Ders dışı yaşantılar.....	344
4.6.1.13. Öğretmen öğrenci ilişkileri.....	344
4.6.3.14. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	345
4.6.1.15. Önemsensemeyen veya taviz verilen kurallar.....	345
4.6.1.16. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler.....	345
4.6.1.17. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri.....	346
4.6.2. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenen sınıf ortamındaki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar	347
4.6.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme.....	347
4.6.2.2. Derse katılım.....	348
4.6.2.3. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri.....	348
4.6.2.4. Göze girme davranışları.....	349
4.6.2.5. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları.....	349
4.6.2.6. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	350
4.6.2.7. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü.....	350
4.6.2.8. Sınıf yönetimi.....	351
4.6.2.9. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar.....	351
4.6.2.10. Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı.....	351
4.6.2.11. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar.....	352
4.6.2.12. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü.....	352
4.6.2.13. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler.....	353
4.6.2.14. Önemsensemeyen veya taviz verilen kurallar.....	353
4.4.2.15. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi.....	353
4.4.2.16. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları.....	354
4.6.2.17. Algılanan sınıf atmosferi.....	355
4.7. Gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri.....	355
4.7.1. Meslek lisesi sınıfında sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Dil ve Anlatım” dersindeki örtük program özellikleri.....	355
4.7.1.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları.....	356

4.7.1.2. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	363
4.7.1.3. Kurallar ve işleyişi öğrenme.....	366
4.7.1.4. Derse katılım.....	369
4.7.1.5. Öğretmen-öğrenci ilişkileri.....	372
4.7.1.6. Öğrenciler arası ilişkiler.....	375
4.7.1.7. Zamana bağlı değerlendirmeler.....	377
4.7.1.8. Sınıf atmosferi.....	379
4.7.2. Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Dil ve Anlatım” dersindeki örtük program özellikleri.....	381
4.7.2.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları.....	382
4.7.2.2. Öğretmen-öğrenci ilişkileri.....	387
4.7.2.3. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	390
4.7.2.4. Derse katılım.....	392
4.7.2.5. Öğrenciler arası ilişkiler.....	394
4.7.2.6. Kurallar ve işleyişi öğrenme.....	396
4.7.2.7. Zamana bağlı değerlendirmeler.....	399
4.7.2.8. Sınıf atmosferi.....	401
4.7.3. Gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde Dil ve Anlatım Dersindeki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar	403
4.7.3.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları.....	403
4.7.3.2. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	405
4.7.3.3. Derse katılım.....	406
4.7.3.4. Öğretmen-öğrenci ilişkileri.....	406
4.7.3.5. Kurallar ve işleyişi öğrenme.....	407
4.7.3.6. Öğrenciler arası ilişkiler.....	407
4.7.3.7. Zamana bağlı değerlendirmeler.....	408
4.7.3.8. Sınıf atmosferi.....	408
4.7.4. Meslek lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özellikleri.....	408
4.7.4.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları.....	409
4.7.4.2. Derse katılım.....	415
4.7.4.3. Kurallar ve işleyişi öğrenme.....	418
4.7.4.4. Öğretmen-öğrenci ilişkileri.....	423
4.7.4.5. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	426
4.7.4.6. Zamana bağlı değerlendirmeler.....	429
4.7.4.7. Öğrenciler arası ilişkiler.....	431
4.7.4.8. Sınıf atmosferi.....	433
4.7.5. Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özellikleri.....	435
4.7.5.1. Kurallar ve işleyişi öğrenme.....	436
4.7.5.2. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları.....	440
4.7.5.3. Derse katılım.....	446
4.7.5.4. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	449
4.7.5.5. Öğretmen-öğrenci ilişkileri.....	452
4.7.5.6. Öğrenciler arası ilişkiler.....	454
4.7.5.7. Zamana bağlı değerlendirmeler.....	456

4.7.5.8. Sınıf atmosferi.....	458
4.7.6. Gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” Dersindeki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar.....	460
4.7.6.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları.....	460
4.7.6.2. Kurallar ve işleyişi öğrenme.....	462
4.7.6.3. Derse katılım.....	463
4.7.6.4. Öğretmen-öğrenci ilişkileri.....	464
4.7.6.5. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları.....	465
4.7.6.6. Zamana bağlı değerlendirmeler.....	465
4.7.6.7. Öğrenciler arası ilişkiler.....	466
4.7.6.8. Sınıf atmosferi.....	466
5. SONUÇLAR, TARTIŞMA ve ÖNERİLER	
5.1.SONUÇLAR VE TARTIŞMA.....	467
5.2. ÖNERİLER.....	500
5.2.1. Uygulayıcılar ve program geliştirmecilere yapılan öneriler.....	500
5.2.2. Yapılabilecek araştırmalara ilişkin öneriler.....	505
KAYNAKÇA.....	507
EKLER.....	518

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	Okulda uygulanan örtük programın farklı konularla ve paydaşlarla ilişkisi.....	28
Şekil 2	Örtük program ve resmi program “The curriculum iceberg”.....	41
Şekil 3	Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri	75
Şekil 4	Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, sınıf dışı okul ortamında mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özellikleri.....	76
Şekil 5	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model	77
Şekil 6	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okula karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model.....	79
Şekil 7	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model.....	81
Şekil 8	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model.....	83
Şekil 9	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model.....	84
Şekil 10	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamamanın ödülü temasına ait model	86
Şekil 11	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model.....	87
Şekil 12	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar ve beklentiler temasına ait model	89
Şekil 13	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model	90
Şekil 14	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model	94
Şekil 15	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model.....	99
Şekil 16	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model.....	100
Şekil 17	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model	101
Şekil 18	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model.....	103
Şekil 19	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model	104
Şekil 20	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	106
Şekil 21	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model	109
Şekil 22	Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, sınıf ortamındaki örtük program özellikleri.....	111
Şekil 23	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model	113
Şekil 24	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model.....	114
Şekil 25	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model	116
Şekil 26	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model.....	117
Şekil 27	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model.....	118
Şekil 28	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model	119

Şekil 29	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model	121
Şekil 30	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model	122
Şekil 31	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model.....	124
Şekil 32	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model.....	125
Şekil 33	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model.....	126
Şekil 34	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çığnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model.....	127
Şekil 35	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	129
Şekil 36	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model.....	130
Şekil 37	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model.....	132
Şekil 38	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model.....	133
Şekil 39	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model.....	136
Şekil 40	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model.....	137
Şekil 41	Meslek lisesi öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özellikleri	139
Şekil 42	Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin model.....	140
Şekil 43	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model.....	141
Şekil 44	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model	144
Şekil 45	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model.....	145
Şekil 46	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model.....	147
Şekil 47	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model.....	149
Şekil 48	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model.....	150
Şekil 49	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okula karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model.....	151
Şekil 50	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model.....	153
Şekil 51	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model.....	154
Şekil 52	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model.....	158
Şekil 53	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model.....	159
Şekil 54	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çığnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model	163
Şekil 55	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model.....	165
Şekil 56	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model.....	167
Şekil 57	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	168

Şekil 58	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model.....	170
Şekil 59	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model.....	172
Şekil 60	Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri.....	173
Şekil 61	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model.....	174
Şekil 62	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	176
Şekil 63	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model.....	177
Şekil 64	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model.....	179
Şekil 65	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model.....	180
Şekil 66	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı temasına ait model.....	182
Şekil 67	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model.....	183
Şekil 68	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model.....	185
Şekil 69	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model.....	186
Şekil 70	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çığnayan veya uyulmayan kurallar temasına ait model.....	187
Şekil 71	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model.....	189
Şekil 72	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model.....	190
Şekil 73	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	191
Şekil 74	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model.....	193
Şekil 75	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model.....	194
Şekil 76	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model.....	195
Şekil 77	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model.....	197
Şekil 78	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model.....	201
Şekil 79	Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu teknik liselerindeki örtük program özellikleri	221
Şekil 80	Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin model.....	222
Şekil 81	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	223
Şekil 82	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model.....	226
Şekil 83	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model.....	228
Şekil 84	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model.....	230
Şekil 85	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model	231

Şekil 86	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model.....	233
Şekil 87	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model.....	235
Şekil 88	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	237
Şekil 89	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model.....	238
Şekil 90	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model.....	239
Şekil 91	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model.....	245
Şekil 92	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model	246
Şekil 93	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model.....	247
Şekil 94	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model.....	249
Şekil 95	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model.....	250
Şekil 96	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model.....	251
Şekil 97	Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, sınıf ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin model.....	254
Şekil 98	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	255
Şekil 99	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model.....	258
Şekil 100	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model.....	259
Şekil 101	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model.....	261
Şekil 102	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model.....	263
Şekil 103	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model.....	264
Şekil 104	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model.....	265
Şekil 105	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamamanın ödülü temasına ait model.....	266
Şekil 106	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model.....	268
Şekil 107	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model.....	269
Şekil 108	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model	270
Şekil 109	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model.....	272
Şekil 110	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	273
Şekil 111	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model.....	274
Şekil 112	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model	275
Şekil 113	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model.....	276
Şekil 114	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model	277

Şekil 115	Meslek lisesi grubunda derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri.....	280
Şekil 116	Meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, sınıf dışı okul ortamında mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özelliklerine ilişkin model.....	281
Şekil 117	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	282
Şekil 118	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model.....	284
Şekil 119	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model.....	286
Şekil 120	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model.....	288
Şekil 121	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model.....	289
Şekil 122	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model.....	290
Şekil 123	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model.....	292
Şekil 124	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	293
Şekil 125	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model.....	294
Şekil 126	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model.....	296
Şekil 127	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen davranışları temasına ait model.....	297
Şekil 128	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model.....	302
Şekil 129	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model.....	303
Şekil 130	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model.....	305
Şekil 131	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model	307
Şekil 132	Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model.....	309
Şekil 133	Meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamdaki örtük programa ait özellikleri gösteren model.....	310
Şekil 134	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	312
Şekil 135	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model.....	314
Şekil 136	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model.....	315
Şekil 137	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model.....	316
Şekil 138	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model.....	318
Şekil 139	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model	319
Şekil 140	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model.....	320
Şekil 141	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model	321
Şekil 142	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model.....	323

Şekil 143	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çığneden veya uyulmayan kurallar temasına ait model.....	324
Şekil 144	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	325
Şekil 145	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model	327
Şekil 146	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model.....	328
Şekil 147	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model.....	329
Şekil 148	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model.....	330
Şekil 149	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model.....	331
Şekil 150	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model.....	334
Şekil 151	Meslek lisesi sınıfında genel kültür dersi için sınıf ortamındaki örtük program özellikleri temasına ait model	356
Şekil 152	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model.....	357
Şekil 153	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model.....	364
Şekil 154	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	367
Şekil 155	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model.....	370
Şekil 156	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model.....	373
Şekil 157	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	375
Şekil 158	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait model.....	377
Şekil 159	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model.....	379
Şekil 160	Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Dil ve Anlatım” dersindeki örtük program özellikleri	381
Şekil 161	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model.....	383
Şekil 162	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model.....	388
Şekil 163	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model.....	390
Şekil 164	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model.....	392
Şekil 165	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	395
Şekil 166	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	397
Şekil 167	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait model.....	399
Şekil 168	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model.....	401
Şekil 169	Meslek lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özellikleri	409
Şekil 170	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model.....	410
Şekil 171	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model.....	416

Şekil 172	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	419
Şekil 173	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model.....	423
Şekil 174	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model.....	427
Şekil 175	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait model.....	430
Şekil 176	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	432
Şekil 177	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model.....	434
Şekil 178	Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özellikleri.....	436
Şekil 179	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model.....	437
Şekil 180	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model.....	441
Şekil 181	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model.....	447
Şekil 182	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model.....	450
Şekil 183	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model.....	453
Şekil 184	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model.....	455
Şekil 185	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait model.....	457
Şekil 186	Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model.....	459

1. GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Türk Millî eğitim sistemi, bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılayacak şekilde ve bir bütünlük içinde "örgün eğitim" ve "yaygın eğitim" olmak üzere, iki ana bölümden oluşur. Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında yapılan düzenli eğitimidir. Örgün eğitim, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır. Örgün eğitim kurumlarından biri olan ortaöğretim; ilköğretime dayalı, en az dört yıllık genel, meslekî ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Bu kademe genel ortaöğretim ve mesleki ve teknik ortaöğretim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Ortaöğretimde, öğrenciler, istek ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programların uygulandığı liselerden birine yönelerek yetişme imkânı bulurlar. Bu kapsamda bulunan meslekî ve teknik ortaöğretim; iş ve meslek alanlarına iş gücü yetiştiren ve öğrencileri yükseköğretime hazırlayan öğretim kurumlarıdır (MEB, 2012).

Meslekî ve teknik ortaöğretim; Erkek teknik öğretim okulları, Kız teknik öğretim okulları, Ticaret ve turizm öğretimi okulları ve Din öğretimi okullarından oluşmakta iken, 25/08/2011 tarih ve 652 sayılı “Millî Eğitim Bakanlığı’ nın teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname” ile Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Erkek Teknik, Kız Teknik, Ticaret ve Turizm Öğretim Genel Müdürlüğü, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Genel Müdürlüğü çatısı altında toplanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı’ nın 01/05/2014 tarih 2014/8 sayılı “Mesleki ve teknik ortaöğretimde okul çeşitliliğinin azaltılması” konulu genelgesi ile Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ ne bağlı olarak faaliyet gösteren 22 okul türü, öğrenim süreleri ile mezunlarının hak ve yetkilerinde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın “Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi” ile “Çok Programlı Anadolu Lisesi” adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda mevcut mesleki ve teknik ortaöğretim okul ve kurumları (mesleki ve teknik eğitim merkezleri ile çok programlı liseler hariç), anadolu sağlık meslek liseleri dahil, 2014-2015 eğitim-öğretim yılından itibaren kademeli olarak mesleki ve teknik anadolu lisesine dönüştürülmüştür (MEB, 2014).

“Meslekî eğitim, bireye iş hayatında belirli bir meslekle ilgili bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazandıran ve bireyin yeteneklerini çeşitli yönleriyle geliştiren eğitimidir. Teknik eğitim ise; ileri düzeyde fen ve matematik bilgisi ile uygulamalı teknik yetenekleri gerektiren, meslek hiyerarşisinde orta ve yüksek kademeler arası düzey için gerekli bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazandıran ileri düzeyde bir meslek eğitimidir” (Alkan, Doğan ve Sezgin, 2001: 3-5).

Mesleki ve teknik eğitimin başlıca amacı, ferde iş piyasasında geçerliliği olan bir işe girebilmesi ve bu işte ilerleyebilmesi için gerekli olan temel davranışları kazandırmaktır (Temel, 1996). Meslekî ve teknik eğitim sisteminin temel işlevi ise bireyin istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonominin ve endüstrinin ihtiyaç duyduğu yeterlikleri kazanmış, gelişmelere uyum sağlayabilecek teknik eleman yetiştirmektir (Taymaz, 1983). Mesleki ve teknik eğitim okullarında, ortaöğretim düzeyinde asgari ortak genel kültür vermek, toplum sorunlarına duyarlı, yurdun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma bilincini ve gücünü kazandırma amacına yönelik, ortak genel kültür dersleri ve çeşitli meslek alanlarında endüstrinin ihtiyaç duyduğu mesleki formasyon verilmek suretiyle, hayata, iş alanlarına ve yükseköğretime hazırlayan programlar uygulanmaktadır (Uysal, 2009).

Kuşkusuz bir programın değeri uygulamadaki başarısı ile doğru orantılıdır (Sağlam ve Yüksel, 2012). Eğitim kurumlarının sadece mevcut olan resmi program çerçevesinde bireyi çok yönlü olarak topluma sunması ve geliştirmesi oldukça zordur. Net ve açık olarak görülemeyen fakat eğitimin niteliğini ileri derecede etkileyen birçok etki, resmi programın yanı sıra eğitim ortamında mevcuttur (Çubukçu, 2012). Bu bağlamda Mesleki ve Teknik Eğitim Programlarının da uygulamada bir takım değişikliklere uğradığı ve programın uygulanması sürecinde farklı sıkıntılarla karşılaştığı söylenebilir.

Mesleki ve teknik eğitime gelen öğrenci profilleri genelde düşük olduğundan bu durum öğretmenlerde de motivasyonsuzluk yaratmaktadır. Başarılı öğrenciler üniversiteye giderken üniversiteye gidemeyen öğrencilerde problemler ortaya çıkmakta, bu nedenle öğrenci ve öğretmenler umutsuzluğa kapılmaktadır. Aileler mesleki ve teknik eğitime olumsuz bakmaktadır. Mesleki ve teknik eğitimde kullanılması gerekli test, cihaz, ölçüm aletleri bütçe yetersizliğinden dolayı kullanılamamaktadır (Özerbaş ve Uçar, 2013).

Okul terk oranları ortaöğretim düzeyinde incelendiğinde, özellikle mesleki eğitim kurumlarında daha fazla gözlenmektedir. Eğitim Reformu Girişimi' nin 2010 yılı Eğitim İzleme Raporuna göre mesleki ve teknik liselerdeki okul terk oranının %9,4 olduğu ve ortaöğretim okul türlerine göre okul terk oranının en yüksek olduğu lise türlerinin mesleki ve teknik liseler olduğu belirtilmektedir (Taş vd., 2013).

Türkiye'de ortaöğretimde okullar ve okul türleri arasında sosyoekonomik ayrışma oldukça yoğundur. Diğer bir deyişle, öğrenciler ortaöğretimde okullara ve okul türlerine ailelerinin sosyoekonomik statüsüne göre dağılmaktadır. Bu ayrışma içerisinde, mesleki ve teknik liseleri tercih eden öğrenciler sosyoekonomik olarak en dezavantajlı gruplardan gelmektedir. Çalışan mesleki ve teknik ortaöğretim mezunlarının arasında okulda kazanılan mesleki yeterliliklerin iş hayatına hazırlamada arzu edilen düzeyde olmadığını belirtenlerin oranı azımsanmayacak düzeydedir. Çoğu işveren, mesleki ve teknik ortaöğretim mezunlarının mesleki bilgi, beceri, tutum ve iş alışkanlıklarını yetersiz bulmaktadır (ERG, 2012). İş gücü piyasası ve eğitim kurumu arasındaki uyumsuzluk, mesleki ve teknik eğitime, gerek ortaöğretim ve gerekse de yükseköğretim düzeyindeki ilgisizliğin temel nedenlerindedir. Orta ve yükseköğretimde mesleki eğitim kurumlarının düşük profilli öğrencilerin tercih ettiği okullar haline dönüşmesi, yetenekli öğrencilerin mesleki eğitimden uzaklaşması ve eğitim sisteminden kaynaklanan problemler, reel sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli eleman sıkıntısını da beraberinde getirmiştir (Şahin ve Fındık, 2008).

Devlet liselerinde suç ve şiddet yaygınlığının okul türlerine göre karşılaştırıldığı bir araştırmada, meslek liselerinin suç ve şiddet açısından diğer liselerden daha riskli olduğu ve sosyo-ekonomik sorunların yoğunlaştığı okullarda, özellikle meslek liselerinde suç, şiddet ve madde kullanımının artmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ünlü, Evcin, Yılmaz ve Dalkılıç, 2013).

Farklı araştırmaların ortaya koyduğu bu sorunların çözümü amacıyla eğitim ve öğretim faaliyetlerinin bir öğretim programı doğrultusunda yürütülmesi gerekmektedir. Bu nedenle tüm eğitim ve öğretim kurumlarında olduğu gibi mesleki ve teknik öğretim kurumlarında da resmi olarak hazırlanmış yazılı eğitim programları uygulanır. Faaliyetler bu programlara göre yürütülür ve sonunda başarılı olan öğrenciler mezun edilirler. Ancak öğrenciler sadece bu resmi, planlı ve yazılı programdan değil, aynı zamanda planlanmamış ve yazılı olmayan başka bir

programdan da etkilenmektedirler (Yüksel, 2002). Bu durum, her okulun yazılı ve açıklanmış resmi eğitim programının yanında yazılı olmayan örtük programının da olduğunun göstergesidir. Örtük program eğer okul tarafından kontrol edilmiyorsa bu durum öğrencilerin olumsuz yaşantılarla ve hatta kötü deneyimlerle karşılaşmalarına neden olabilmektedir (Tuncel, 2008). Bu nedenle resmi programların geliştirilmesi kadar örtük programın açığa çıkarılması da önem kazanmaktadır.

Resmi program ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın, program öğrencilere kazandırılırken okul ve öğretmenler ile toplumdaki görüş ve değerlere göre şekillendiği bir gerçektir. Örtük program okul ve sınıf içerisinde ortaya çıkan ancak yazılı olmayan öğrenme yaşantılarını kapsamaktadır (Yüksel, 2002). Bu nedenle sadece resmi programlar üzerinde yapılan değişiklikler yukarıda belirtilen sorunların çözümünde tek başına etkili olamamaktadır. 2006-2007 eğitim-öğretim yılı ile beraber uygulamaya konulan modüler program anlayışı mesleki eğitim açısından önemli bir reform hareketi olmasına rağmen, mesleki eğitim açısından yukarıda bahsedilen problemlerin çözümü adına tek başına yeterli değildir. Bu bağlamda örtük programın da incelenmesi gerekmektedir. Mariani (1999) örtük programı buzdağının görünmeyen kısmına, resmi programı ise görünen kısmına benzetmiş ve buz dağının görünmeyen ancak oldukça önemli olan bu kısmı üzerinde yeterince durulmadığını ifade etmiştir.

Türkiye’ de yapılan araştırmalar dikkate alındığında, öğretim sürecindeki sorunların çözümü için daha çok öğretim programını temel alan araştırmaların yürütüldüğü, örtük program kapsamının belirlenmesine ilişkin sınırlı sayıda araştırma olduğu anlaşılmaktadır. Öğretim programları üzerinde yürütülecek araştırma sonuçlarının ortaya koyduğu veriler ışığında, programlar üzerinde bazı iyileştirme ve geliştirme çalışmaları yapılabilir. Ancak, eğitimde amaçlanan sonuçlara ulaşmada öğretim programları üzerinde yapılacak değişikliklerin tek başına yeterli olmayacağı, eğitimde karşılaşılan sorunlar bakımından mesleki ve teknik liselerin daha yoğun okullar oldukları, bu okullarda daha nitelikli bir program geliştirme çabası söz edilebilmesi için, bu okullardaki örtük program kapsamının da belirlenmesi gerekliliğini temel alan bu araştırmada “Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin Örtük Programının Kapsamı Nedir?” sorusuna cevap aranmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının belirlenmesidir. Araştırma amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri nelerdir?

2. Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri nelerdir?

3. Öğrenci görüşlerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

4. Anadolu teknik lisesi sınıfında derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri nelerdir?

5. Meslek lisesi sınıfında derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri nelerdir?

6. Öğretmen görüşlerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

7. Gözlem verilerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerinde genel kültür derslerindeki örtük program özellikleri nelerdir?

8. Gözlem verilerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, genel kültür derslerindeki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

9. Gözlem verilerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerinde mesleki derslerdeki örtük program özellikleri nelerdir?

10. Gözlem verilerine dayalı olarak, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, mesleki derslerdeki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Alan yazın incelendiğinde örtük program konusuna yönelik az sayıda araştırma olduğu ve mesleki ve teknik anadolu lisesi öğretim programlarını temel alan bir araştırmanın bulunmadığı göze çarpmaktadır. Bu bakımdan araştırmanın başta gelen önemi, Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarının örtük program kapsamının belirlenmesine yönelik bir çalışma olmasıdır.

Araştırmanın diğerk bir önemi, araştırma sonucunda, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının örtük programının belirlenmesi ile, bu kurumlara devam eden öğrencilerin resmi programlarda belirtilenler dışında hangi öğrenmelere sahip olduklarının ve bunların hangi etkileşimler sonucunda oluştuğunun belirlenmesi olacaktır. Mesleki ve Teknik ortaöğretim kurumları resmi programlarının, uygulama sürecinde hangi nedenlerle, ne tür değışimlere uğradığının saptanması, eğitim bilimleri uzmanları, yönetici ve öğretmenler için önemli bilgiler sağlayabilir.

Araştırma sonucunda, özellikle mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının yaşadığı problemlerin çözümü adına, örtük program kapsamında ne tür tedbirler alınabileceğine yönelik çıkarımlar ortaya konabilir ve eğitimcilerin bu konuya yönelimleri sağlanabilir.

1.4. VARSAYIMLAR

Araştırma; öğretmen ve öğrencilerin görüşme sorularına verdikleri yanıtların gerçeğı yansıttığı varsayımları ile yürütülmüştür.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma;

- 1) Eğitim ve öğretim yılı olarak, 2014-2015 Eğitim ve Öğretim yılı,
- 2) Veri toplama araçları olarak, gözlem ve görüşme formları,
- 3) Veri toplama kaynakları olarak, Elektrik-Elektronik Teknolojisi Alanı 11. sınıf öğretmen ve öğrencileri,
- 4) Örtük programın boyutları yönünden, sınıf iklimi/kültürü ve sınıf dışı okul iklimi/kültürü, ile sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Örtük Program: Yazılı olarak ifade edilmemiş, öğeleri açık ve belirgin olmayan, informal şekilde ortaya çıkan, resmi programlarda belirtilmeyen ders içi ve dışı her türlü uygulamayı kapsayan ve öğrenciler üzerinde resmi programdan daha derin etkileri olan, okuldan okula, sınıftan sınıfa ya da öğretmenden öğretmene farklılaşabilen, öğrencilerin resmi program dışında öğrendikleri bilgi, fikir, kural ve normlar ile öğrencilere kazandırılan tutumlar, değerler ve davranışları yansıtan program.

Resmi Program: Ülkenin eğitim felsefesi ve politikalarını yansıtan, hedefler, içerik, eğitim ve sınav durumlarının açık bir şekilde yazılı olarak belirlendiği, yetkili organlar tarafından hazırlanıp onaylanan ve uygulanmak üzere okullara gönderilen programdır.

Mesleki ve teknik ortaöğretim: Öğrencileri genel ortaöğretimin amaçları ile birlikte onları iş ve meslek alanlarına insan gücü olarak yetiştiren ve yüksek öğretime hazırlayan öğretimdir (MEB, 2014).

1.7. KISALTMALAR

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

PISA: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (Programme for International Student Assessment.)

ERG: Eğitimde Reform Girişimi.

EĞT: Eğitim

ÖĞRT: Öğretim

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde araştırmanın kuramsal boyutunu oluşturan bilgiler, alanyazın incelemesi ışığında, örtük program kavramı ve örtük programın tanımları, örtük programa ilişkin yaklaşımlar, örtük programın kapsamı, mesleki-teknik eğitim ve eğitim programları, örtük ve resmi program arasındaki ilişki olmak üzere beş ana başlık altında sunulmuştur. İlgili araştırmalar alt bölümünde ise, alanyazın incelemesi sonucunda ulaşılan araştırmalar, yurt içinde yapılan araştırmalar ve yurt dışında yapılan araştırmalar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

2.1. ÖRTÜK PROGRAM KAVRAMI ve ÖRTÜK PROGRAMIN TANIMLARI

Eğitim ve öğretim faaliyetleri amaçlı ve planlı olduğu için bu faaliyetlerin bir eğitim programı doğrultusunda yürütülmesi gerektiğinden tüm eğitim ve öğretim kurumları önceden resmi olarak hazırlanmış yazılı eğitim programlarını uygularlar. Faaliyetler bu programlara göre yürütülür ve sonunda başarılı olan öğrenciler mezun edilirler. Ancak öğrenciler sadece bu resmi, planlı ve yazılı programdan değil, aynı zamanda planlanmamış ve yazılı olmayan başka bir programdan da etkilenmektedirler (Yüksel, 2002). Wren' e (1993) göre de eğitimciler okul programından söz ettiklerinde kastettikleri açıkça ve yazılı bir şekilde planlanmış, amaçları olan resmi bir programdır. Buna karşın öğrenciler yazılı olarak planlanmamış ve informal olarak karakterize edilebilecek “yazılı olmayan” bir programı daha deneyimlemektedirler. Öğrenciler toplumda ve toplumun küçük bir parçası olan okulda etkili ve üretken birer vatandaş olabilmeleri için bir dizi toplumsal normdan oluşan bu örtük programı da içselleştirmek zorundadırlar.

Yüksel 1918'den günümüze kadar olan bir dizi eğitim literatürünü incelemiş ve okullarda iki tür program ve dolayısıyla iki tür öğrenme olduğunu tespit etmiştir. Buna göre; birinci tür programlar, yetkili, resmi veya özel kurumlar tarafından hazırlanıp, okulların aynen uygulamakla sorumlu oldukları, yazılı hale getirilmiş programlardır. Yüksel bu programı ‘resmi program’, ‘formal program’, ‘açık program’ ve ‘yazılı program’ olarak adlandırmıştır. Okullarda bulunan ikinci tür program ise resmi olarak açıkça belirtilmeyen, unsurları belirgin olmayan, öğrencileri resmi programa oranla daha çok etkileyen programdır. Informal olarak ortaya çıkan ve yazılı olmayan program ise literatürde ‘örtük program’, ‘gizli program’, ‘saklı program’, ‘yazılı olmayan program’ şeklinde adlandırılır (Yüksel, 2004a).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde örtük program kavramının yaygın olarak “hidden curriculum” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte birçok araştırmacı ve yazar tarafından kavramın farklı yönlerine vurgu yapılmıştır (Apple, 1982,1990; Anyon, 1980; Giroux, 1983; Hewitson, 1982; Jackson, 1968; Seddon, 1983).

1968’de yazdığı “Life in Classroom” adlı çalışmasında örtük program kavramını ilk kullanan araştırmacının Philip Jackson olduğu kabul edilmektedir. Sınıf içinde yaptığı gözlemlerle, Jackson okuldaki sosyal ilişkilerin doğasında var olan sınıf yaşamının özelliklerini tanımlamıştır. Jackson okulda değerleri, düzenlemeleri ve sosyal ve davranışsal beklentileri gözlemlemiştir ve örtük programın sessizce beklemeyi öğrenme, davranışlarını kısıtlama, çaba gösterme, işlerini tamamlama, meşgul olma, işbirliği yapma, öğretmen ve akranlarıyla birbirini destekleme, düzenli ve dakik olma, kendini kibarca ifade etme gibi özel bazı yetenekleri vurguladığını belirtmiştir. Jackson sınıfta ortaya çıkan örtük programla ilgili olarak kalabalık, övgü ve güç olmak üzere sınıftaki yaşamın üç özelliğini vurgulamıştır (Jackson, 1968, 10-33). Jackson (1968), örtük programı, öğrencilerin programa başlarken tam olarak bilmedikleri, yönetici, öğretmen ve ailelerin öğrencilere kazandırmayı amaçladığı değer ve normlar şeklinde tanımlamıştır.

Bloom (1972) da okullarda açık (manifest) ve gizli (latent) olmak üzere iki tür program bulunduğunu belirtmiştir. Açık program, dersler, ders kitapları, ders programı, öğretmenler ve testleri içeren bir programken, gizli program öncelikli olarak sınıfın dışında meydana gelen programdır ve bu program beceri, tutum ve değerleri geliştirerek toplumdaki sosyal düzenin sürdürülmesine yardım eder. Bloom (1972)’ a göre, gizli program çoğu açıdan açık programdan daha etkilidir ve o kadar nüfuz edici ve kalıcı bir etkiye sahiptir ki öğrenciler açısından uzun zaman hatırlayacakları öğrenmeler ortaya çıkarır.

Mariani, ise programı bir buz dağına benzetmiş ve programla ilgili tartışmaların daha çok, amaçlar, konular, zaman düzenlemeleri, yöntemler vb. üzerinde yoğunlaştığına işaret etmiş ve bunların buz dağının sadece gördüğümüz, duyduğumuz, hakkında konuştuğumuz ve “açık” olarak adlandırdığımız suyun üstündeki kısmı olarak görmüştür. En az bunlar kadar önemli olan ve öğretmen, öğrenci, aile ve yöneticilerin inançları, tutumları, beklentileri ve motivasyonları doğrultusunda programa ne kattıklarını gösteren “örtük program” ı ise buz dağının görünmeyen tarafı olan olarak adlandırmıştır. Buzdağının su altındaki (submerged) bu kısmının büyük oranda bilinmediğini, hakkında nadiren bahsedildiğini ve sıklıkla küçümsendiğini ya da önemsenmediğini belirtmiştir (Mariani, 1999).

Portelli (1993) “örtük programın mantığı” (the logical of hidden curriculum) adlı yayınında, örtük program kavramındaki “örtük” (hidden) teriminin farklı anlamlara sahip olabileceğini belirtmiştir. Buna göre; 1) Bir şey (X) kendini gizler ve bu gizlilikte kendisi aktif bir rol üstlenir. 2) Bir şey (X) başka bir şeyce gizlenir. Bu durumda gizleyici, X’ in durumunun farkındadır ve X’ i bilinçli olarak gizleme çabası içindedir. 3) X gizlidir ama bu gizlilik için bir kasıt yoktur. Hiç kimse X’ i bilinçli olarak gizleme çabası içinde değildir ve X’ te kendi gizliliğinin farkında değildir. Portelli (1993) ayrıca, örtük programdaki bu örtüklüğün ilk anlamında olamayacağını fakat ikinci ve üçüncü seçeneklerle ilişkilendirilebileceğini belirtmiştir.

Sarı ‘nın (2007) Blumberg ve Blumberg’ ten (1994) aktardığına göre, örtük program, yetişkin ve çocuk davranışlarının yer aldığı, eğitim sisteminin yan ürünü olarak var olan bir kavramdır ve herhangi birinin bazı öğrenme yaşantılarını bilerek örtük tutması söz konusu olmadığından, onlara göre örtük program yerine yazılı olmayan program kavramı kullanılmalıdır.

Örtük program durumdan duruma veya kişiden kişiye değişebilen, esnek ve anlaşılması zor bir doğaya sahiptir (Dickerson, 2007). Vallance (1973)’ a göre de örtük program teriminin tam karşılığı konusunda net olmak zordur ve yapılması gereken, okula eleştirel bir gözle bakma ve kurumun akademik olmayan fonksiyonlarını araştırmadır. Bu düşünceye göre, geçmişte de okulların, örtük programın bir özelliği olarak nitelenebilecek olan, politik sosyalleşme, itaat ve yumuşak huylu olma, geleneksel sınıf yapısını perçinleme ve değerlerin öğrenilmesi gibi yazılı olandan daha fazla şey öğrettiği savunulmaktadır.

Eğitimsel uygulama ve bağlamların bir parçası olarak tanımlanan ve öğrencilere aktarılan açıkça ifade edilmemiş normlar, değerler ve inançlar için tercih edilen bir kavram olan (Giroux&Penna, 1983; Jackson, 1983) örtük program, Martin’ e (1983) göre eğitimsel sistemle veya sınıfla sınırlı değildir ve doğal bir şekilde her hangi bir öğrenme deneyiminin içindedir. Anderson’ da (2001) örtük program kavramının üç farklı yönüne dikkat çekmiştir.

- 1) Sosyal ayrımcılığın sürdürülmesine dönük bir tür telkin;
- 2) Formal eğitimin uygulandığı ortamların gizli etkileri.
- 3) Formal eğitimi tamamlamak için gerekli olan ve yazılı olarak ifade edilmemiş kurallar.

Clabaugh (2000), genellikle resmi program kadar değer verilmesine de örtük programın öğrenci öğrenmesinde en kalıcı yaşantıları sunduğunu vurgulamıştır. Öğretmenler örtük program yoluyla bir takım değerleri paylaşmada çok önemli rollere sahiptir. Ahola' da (2000) örtük program kavramının pedagoji ile çok güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Ona göre örtük program bilinçli bir şekilde resmi program içine entegre edilmek zorundadır.

Örtük program kavramına yönelik değerlendirmeler dikkate alındığında, örtük program resmi olarak belirlenmiş amaçlardan daha çok, öğrencilerin okul atmosferi, öğretmenlerin tutumları ve okul iklimi gibi birçok faktör aracılığıyla ne öğrendikleri ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Görünmeyen, gizli bir program olmakla beraber resmi program kadar önemlidir (Ryan, 1993).

Örtük programa ilişkin, tanımlar incelendiğinde, örtük program üzerinde çalışan araştırmacıların farklı bakış açılarından yola çıkarak farklı tanımlamalar yaptıkları görülmektedir. Örtük programla iletilen mesajların çoğunlukla bilinçsizce ve farkında olunmadan verilmesi veya alınması (Lynch, 1989), okulun içinde ya da dışında, grup veya bireysel olarak planlanan ve uygulanan tüm öğrenmeleri kapsamaması (Lakomski, 1988) örtük program teriminin tam karşılığı konusunda net olmayı zorlaştırmaktadır (Vallance, 1973). Örtük program konusunda farklı sosyolojik bakış açıları beraberinde farklı kuramsal yaklaşımları ortaya çıkarmıştır (Tuncel, 2008). Bu duruma bağlı olarak da örtük programa ilişkin tanımların kuramsal yaklaşımlara göre farklılaştığı söylenebilir.

Okulu öğrencilerin üyesi oldukları topluma katkı sağlamaları için gerekli toplumsal normlar, değerler ve becerileri öğrenmelerini sağlayan araç olarak gören (Skelton, 1997), işlevselci yazarlar içinde olan Dreeben (1968) okul kültürünün normlarını incelemiş, okulda öğrencilere geçici sosyal ilişkilerini biçimlendirmenin, kişisel kimliklerini baskılamalarının, sınıfsal davranış kalıplarını meşru görmeyi kabul etmenin öğretildiğini belirtmiş (Margolis, 2001) ve Dreeben (1976) örtük programı kısaca yazılı olmayan program olarak tanımlamıştır.

Eleştirel bakış açısında, örtük programa dönük araştırmalarda temel vurgu toplumdaki çeşitli eşitsizliklerin yeniden üretiminde okulun nasıl bir işlevi olduğudur. Okulda öğretmen ve öğrenciler üzerinde toplumsal güçlerin kontrol edici etkileri eleştirel bakış açısına sahip yazarlarca iyi bir şekilde tanımlanmıştır (Skelton,

1997). Michal Apple, Henry Giroux ve Peter McLaren eleştirel bakış açısını temsil eden önemli bazı isimlerdir. Giroux' a (1983) göre, örtük program öncelikli olarak sınıftaki sosyal ilişkilerin yapısına bağlı sosyalleşme süreçleri ile öğrencilere sözsüz ve üstü kapalı şekilde iletilen toplumsal normlar ve ahlaki bir takım inançlar yoluyla incelenmelidir. Giroux (1983) örtük programı, sınıfta ve okulda sosyal ilişkiler ve rutinlerin yapısı altında yatan kurallar yoluyla öğrencilere aktarılan ve açıkça ifade edilmeyen normlar, değerler ve inançlar olarak tanımlar (Kentli, 2009).

Bowles & Gintis's (1976) Kapitalist Amerika' da Eğitim (Schooling in Capitalist America) adlı eserlerinde örtük program (hidden curriculum) terimini açıkça kullanmamışlardır ama eğitim sistemi ve çalışma hayatı arasında bir ilişki olduğunu, okulda üstü örtülü mesajlar yoluyla çalışma yaşamını ilgilendiren bir takım davranış normlarının öğrencilere aktarıldığını belirtmişlerdir. Yazarlar kapitalist üretimin ve okul yaşamının sosyal ilişkileri arasında var olduğunu ileri sürdükleri yapısal uygunluğu açıklamak üzere “uygunluk tezi” terimini kullanmışlardır. Onlara göre okulun sosyal ilişkileri iş dünyasının ihtiyaç duyduğu ilişki biçimlerini bilinçli bir şekilde tekrar üretir.

Örtük program için, okulun akademik olmayan ancak eğitimde herhangi bir seviyede sistematik şekilde ortaya çıkan, üstü örtük anlamlı eğitimsel sonuçlarıdır görüşünü savunan ve örtük programın doğasını en iyi özetlediği söylenebilecek yazarlardan biri olan Vallance (1973), örtük programın işlevlerini, değerlerin telkini, politik sosyalleştirme, itaat ve uysallığı öğretme, geleneksel sınıf yapılarının devamı olarak sıralamıştır.

Illich (1973) okulsuz toplum adlı eserinde, okulun örtük programının öğrencilere sınıf farklılıklarını sürdürmeyi, daha iyi bir yaşama sahip olmak için statü ve sınıf yapısının bir alıcısı olmayı ve bu nedenle de yetişkinler gibi iyi bir tüketici olmayı öğrettiğini ifade eder. Yazara göre, örtük program öğrencilere hayattaki rollerinin, toplumdaki yerini bilme ve sürdürme olduğunu anlatır.

Tezcan (2005) ise örtük programı “gizli müfredat” olarak adlandırarak, öğrencilerin günlük rutinler çerçevesinde öğrendikleri/özümledikleri anlam, inanç ve doğruları ifade ettiğini ve gizli müfredata konu olan norm, değer ve inançların, okul ve sınıf içindeki ilişkilerde görülmesinden başka, resmi formal bir ortamda aktarıldığını, okullarda resmi müfredatta belirtilen bilgi ve değerlerden daha fazla şeyler öğretildiğini belirtmektedir.

Meighan' a (1981) göre örtük program öğretmenler tarafından değil de okul tarafından öğretilenlerdir. Öğrencilerin geneli için okul kültürü içinde yayılmış vaziyettedir ancak derslerde asla bahsi açıkça geçmez. Öğrencilerin okuldaki günlük etkinliklerde devamlı vurgulanan açıkça ifade edilmemiş fikir, değer ve alışkanlıkları öğrenmeksizin okulda devam etmeleri imkânsızdır.

Vang' da (2006) örtük programı okul görevlileri ve öğretmenler tarafından açıkça ifade edilmemiş eğitimsel norm ve değerler olarak tanımlamıştır. Benzer olarak, Ausbrooks' a (2002) göre örtük program herkes üzerinde etkili olan ancak amaçlı bir şekilde düzenlenmemiş bir eğitimsel alanın sosyal çevresinde üstü kapalı (implicit) mesajları içeren bir programdır. Eisner (1994) örtük programa öğrenciler ve diğer okul görevlilerinin farkında olmadıkları, öğrenciler için sağlanan eğitimsel bir çevrede baskın kültürün öğrenilmesinin eğitimsel bir sistem içerisinde gerçekleşmesi olarak bakmaktadır.

McLaren (1989) ise örtük program kavramını, formal bir şekilde planlanmış dersler ve alışılmış ders materyallerinin dışında kalan, bilgi ve davranışların yapılandırılmasındaki üstü kapalı yollar olarak yorumlamış ve öğrencileri birlikte etkileyen bürokratik ve yönetsel baskıların bir parçası olan örtük programı, otorite, davranış ve ahlakla ilgili toplumsal uygulamalar ve baskın ideolojilere uyma nedeni olarak ifade etmiştir.

Örtük programı Paykoç (1995) okulda bilinçli ve açık olarak uygulanan programların, kararların, ilkelerin dışında kalan okul ortamı ve yaşamı olarak tanımlamaktadır. Örtük program okulda resmi program dışındaki her şeyi, öğretmen ve öğrenci tutumlarını, günlük işleyişi, ders dışı etkinlikleri vb. kapsamaktadır. Öğrencilerin yetişkinlerin kontrolünden uzakta oldukları, akranlarıyla göreceli olarak daha güvenli bir ortamda etkileşimde buldukları ve ilişkilerinin daha çok kendi kontrollerinde olduğu çalışmalar, okuldaki örtük programın açıkça ortaya konulduğu zaman dilimleridir (Çubukçu, 2012)

Demirel (2004) ise örtük programı, görünmeyen eğitim programı olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, örtük program, bir okuldaki öğrenmelerin neler olduğunu belirleyen, tüm etkenlerin sonuçlarını ortaya koyan programdır. Yüksel'e (2004a) göre, okulun düzeninin, kurallarının, fiziksel ve psikolojik çevresinin, okuldaki yönetici ve öğretmenlerin resmi olmayan veya üstü kapalı bir şekilde öğrencilere verdikleri mesajlar örtük programı oluşturmaktadır. Örtük program

aracılığı ile öğrencilerin toplumsal hayata ve devletin ideolojisine bağlılıklarını sağlayacak duygu, tutum, değer, alışkanlık ve beceriler kazanmaları sağlanmaktadır.

“Örtük Yetişek” kavramını kullanan Sönmez (2008), resmi yetişğin dışında, genellikle onun gizil hedeflerini gerçekleştirmek için el altından işletilen, bu arada farklı hedeflerin de kazanılmasını sağlayan yetişeklere örtük yetişek denebilir görüşündedir. Sönmez, örtük yetişğin, bir yönden resmi yetişğin dışında öğrencilerin kazandıklarının tümü olarak ele alınabileceğini ve bu tanımdan hem resmi yetişği destekleyen, hem de desteklemeyen öğelerin örtük yetişekte yer alabileceğini belirtmiştir.

Örtük program kavramına yönelik açıklamalar dikkate alındığında; eğitim kurumlarında, bir okuldan bir okula ya da bir durumdan başka bir duruma göre değişebilen, resmi programın dışında kalan okul içi ve dışı her türlü faaliyeti kapsayan ve öğrenciler üzerinde resmi programdan daha etkili olabilen bir program daha vardır. Farklı bakış açıları beraberinde farklı terimler ortaya çıkarmışsa da, bu program alanyazında genellikle örtük program şeklinde ifade edilmektedir. Öğeleri çoğu zaman açık olarak ifade edilemese de, öğrencilere üstü kapalı olarak aktarılan toplumsal normlar, değerler, amaçlanmamış davranış ve beceriler örtük programı oluşturmaktadır. Örtük program okul iklimi ve okul kültürü ile yakın bir ilişki içindedir. Örtük programın öğrenciler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır ve bu etkiler oldukça kalıcı izler taşır. Bu bakımdan öğretmen ve okul yöneticileri örtük programın varlığından haberdar olmalı ve okuldaki örtük program, resmi programı destekleyecek şekilde düzenlenmelidir.

2.2. ÖRTÜK PROGRAMA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Örtük program kavramını ortaya koyan ve üzerinde çalışan yazarlar belli teorik temellere dayanarak hareket etmişlerdir. Bu teorik temeller özellikle eğitim ve sosyolojiye dayanmaktadır. Örtük program konusunda eserler veren yazarların görüşlerinin altında yatan teorik temelleri inceleyenler bu görüşleri çeşitli gruplara ayırmıştır. Örneğin Giroux (1983) bu görüşleri geleneksel, liberal ve radikal olmak üzere üçe ayırırken, Skelton (1997) fonksiyonalist, liberal, eleştirel (critical) ve postmodern olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Lynch (1989) ise bu görüşleri yapısal-fonksiyonalistler ve neo-marksistler olmak üzere iki grupta toplamıştır (Yüksel, 2004).

Örtük programın tanımına ilişkin alanyazındaki çeşitlilikten dolayı, araştırmacılar örtük programa ilişkin farklı yaklaşımlar ele almışlardır. Dolayısıyla örtük programa yönelik sınıflandırmalarda da farklı kaynaklarda farklı başlıklarla karşılaşılmaktadır. Bu bölümde örtük program İşlevselci Yaklaşım ve Neo-Marksist Yaklaşım şeklinde iki ana başlık altında incelenecektir.

2.2.1. İşlevselci Yaklaşım (The Functionalist Perspective)

İşlevselci paradigmanın temelinde Durkheim' in düşünceleri yatar. Durkheim' in tüm kuramsal çabasının altında, toplumsal düzenin nasıl korunup geliştirileceği sorusunun yanıtlanması bulunur. Durkheim' e göre her toplum, varlığını sürdürmek için üyeleri arasında düşünce, değer ve normların belli ölçülerde temel benzerliğine gerek duyar. Yani toplumun varlığını sürdürebilmesi için, tüm üyelerin bir ortak değerler (common values) setini paylaşması gerekir. Bunun için toplumun üyeleri aynı biçimde düşünmelidirler. Eğer toplumun tüm üyeleri benzer, temel değerleri ya da ilkeleri paylaşmazlarsa, çatışma ve kaos kaçınılmaz olacaktır. İşlevselci yaklaşım, paylaşılan değerler üzerinde temellenen toplumsal bütünleşmeye ağırlık verir (İnal, 2004).

Yapısal-Fonksiyonalist Kuramcılar, örtük programı okul ve sınıf iklimi başlıkları altında pek çok konu ile açıklamaktadır. Örtük programı daha çok yazılı olmayan ve bilinçsiz olarak işe koşulan bir program olarak değerlendirmektedirler (Kalaycı ve Güneş, 2012). Örtük program üzerine yapılan ilk çalışmalarda sosyal düzen ve istikrarın sürdürülmesinde okulların nasıl bir rol üstlendiği problemi üzerinde odaklanılmıştır. Parsons (1959), Dreeben (1968), Jackson (1968) gibi fonksiyonalist bakış açısına sahip yazarlar okulu, içinde yaşadıkları topluma katkı sağlamak ve toplumun işlevsel bir üyesi olmak için öğrencilerin sahip olması gereken toplumsal normlar, değerler ve becerileri öğrenmelerini sağlayan bir araç olarak görmektedirler (Skelton, 1997).

Jackson'ın örtük program tespitinin yapısal fonksiyonalist görüş içerisinde değerlendirilmiş olmasının sebebi, okulların daha büyük toplumun amaçlarını ve beklentilerini benimsemesi ve öğrencilere yerleştirmesidir. Yani, her ne kadar resmi programda amaçlanan öğrencilerin gelişimi ise de, örtük programda amaç, toplumun özelliklerinin korunması ve devam ettirilmesidir (Akbulut, 2011).

Örtük program kavramını Life in Classrooms adlı eserinde ilk kez kullanan kişi olarak kabul edilen Jackson (1968) yaptığı sınıf içi gözlemlerle okuldaki sosyal ilişkilerin doğasını ortaya koyan sınıf yaşamının özelliklerini ayrıntılı şekilde betimlemiştir. Yaptığı gözlemler sonucunda, okulda örtük programın bir özelliği olarak değerlendirilebilecek bir takım değerler, düzenlemeler ve toplumsal ve davranışsal beklentiler olduğunu, ayrıca öğrencilerin bu beklentileri karşıladıklarında bunun karşılığında bir ödüllendirme sisteminin işlediğini belirlemiştir. Jackson (1968), örtük programın, sessizce beklemeyi öğrenme, kendini kısıtlamaya alışma, çaba gösterme, işlerini tamamlama, meşgul olma, işbirliği yapma, hem arkadaşlarına hem de öğretmenlerine sadakat gösterme, düzenli ve dakik olma ve kendini kibarca ifade etme gibi bir takım özel becerileri vurguladığını ifade etmiştir. Jackson (1968) öğrencilerin sosyalleşmesinde çok güçlü bir şekilde etkiye sahip olan okulun psikolojik yönlerine odaklanmış ve örtük programın kalabalık, övgü ve güç olmak üzere üç bileşenine dikkat çekmiştir. Öğrenciler sınıfın kalabalık doğası içinde sosyal karmaşa ve arzularını erteleme ve bastırma ile mücadele etmek zorundadırlar. Öğretmen ve arkadaşlarının her ikisine de göstermeleri gereken çelişkili bağımlılık veya sadakat söz konusudur. Öğretmen ve öğrenci ilişkilerinde bir güç eşitsizliği vardır ve bu eşitsizlik öğretmenlerin lehinedir. Öğrenciler başarılı olmak için hem örtük programla hem de resmi programla ilgili beklentileri karşılamak durumundadırlar. Resmi program ve örtük program birbiri ile çelişebildiği gibi, birbiri ile ortak niteliklere de sahip olabilir (Jackson, 1968).

Çoğu fonksiyonalist, okulların aile yaşamı ile endüstriyel toplum, kırsal kesim veya şehir yaşamının bir üyesi olan yetişkin dünyasına ait yaşam arasında önemli ve gerekli bir dönüştürme mekanizması olduğuna inanmaktadır. Bu fonksiyonalist görüş en kısa ve öz şekilde “On What Is Learned in School” adlı eserde Dreeben (1968) tarafından açıklanmıştır. Yazar modern dünyanın ekonomik ve politik yaşamına uyum sağlamada gerekli normların öğrenciler tarafından öğrenilmesi sürecini tartışmış ve normların uygun durumlarda birinin davranışlarını yönetmede gerekli standartlar olarak kullanıldığını belirtmiştir. Aynı zamanda yazar bu tip öğrenmelerin sadece okulda açık şekilde öğretilen konu alanları ile değil aynı zamanda okul yaşamının temel bir parçası olan örgütsel düzenlemelere göre de sağlandığını gözlemlemiştir. Bu son durumda normların öğrenilmesinde ne öğretildiğinden çok ne şekilde öğretildiği ön plana çıkmaktadır. Dreeben’ e göre, öğrenciler genç bireyler olarak, aile üyeliğinden toplum üyeliğine ve daha düşük bir dereceden daha yüksek bir dereceye geçmek için okulda dört anahtar norm öğrenmektedir. Dreeben bu normları “bağımsızlık”, “başarı”,

“evrensellik”, ve “özgüllük” olarak adlandırmıştır. Yazar bu normların modern, endüstriyel, demokratik bir toplumun etkin ve işlevsel bir üyesi olabilmek için gerekli ve önemli olduğuna ve ayrıca bu normların etkin ve büyük ölçekte sadece okullarda öğretilebileceğine inanmaktadır (Dreeben, 1968).

Bağımsızlık normu öğrencinin kendi eylemlerinin sorumluluğunu aldığı ve başkalarının onu eylemlerinden dolayı sorumlu tutma haklarının bulunduğunu kabul ettiği zaman meydana gelen öğrenmedir. Çeşitli eylemlere karşı öğrencinin maruz kaldığı yaptırımlar yoluyla öğrenci normları öğrenir ve bu yaptırımlar da öğrencileri yetişkin yaşamına ve yapacakları işte kendisi için gerekli olabilecek sorumlulukları almaya hazırlar. Başarı normunu öğrenme, kişinin kendi performansının ve başarısızlığının başka biri tarafından değerlendirilebileceğinin öğrenilmesidir. Başarı normu ayrıca kişinin kendi performansını diğerlerinin performansına bakarak değerlendirmesini de içerir. Öğrenciler başarısızlıkla başa çıkmayı ve diğer öğrencilerin belirli performans alanlarında kendilerinden daha yetenekli olduklarını kabul etmeyi öğrenmesi ile de ilgilidir. Evrensellik ya da özgüllük normu bazı standartlaştırılmış temel benzerlikler yönünden kişilerin davranışlarını ifade etmektedir (Dreeben, 1968). Örneğin bir kişi hiçbir kimseye bir istisna yapmıyorsa, herkese eşit davranıyorsa evrensellik normunu öğrenmiş demektir. Eğer öğretmen, bir öğrencisini okulun basketbol takımında olduğu için bazı ödevlerden muaf tutuyorsa kendine özgüllük normunu yerine getirmiş demektir. Dreeban’ e (1968) göre evrensellik bir grup içerisindeki bireylerin davranışlarını tek bir şekle sokmayı amaçlar. Kendine özgüllük normu ayrıcalık yapmaya izin verir. Yalnız buradaki önemli nokta belli kategorilere uygun olanlar için ayrıcalık yapılmasıdır.

Dreeban’ in (1968) analizleri Jackson’ ın (1968) yaptığı analizlere benzemekle birlikte, Jackson (1968) örtük programın analizinde, çekirdek birim olarak sınıfa, Dreeban (1968) ise okulun kendisine odaklanmıştır. Cusick’ de (1973) analizinde örtük program terimini kullanmamış olsa da temelde okul yaşamının örtük programı ile ilgilenmiştir. Jackson ve Dreeban gibi, Cusick’ in (1973) çalışması da hem toplumu hemde toplumla olan ilişkisi içinde okulun rolünü karşılıklı bir mutabakata dayalı şekilde anlamaya dönük öncül bir çalışmadır. Ancak Cusick’ in (1973) çalışması iki farklı yöne sahiptir. Birincisi, onun okul örgütü ve öğrencilere yönelik etkileri ile ilgili analizleri bir yüksek okuldaki üst sınıfa kapsayan ve katılımcı gözleme dayalı olarak gerçekleştirilen bir çalışmadır. İkincisi ise Cusick’ in (1973) kuramsal yaklaşımı sembolik etkileşimsel bir yaklaşımdır ve Cusick (1973), okulların büyük bir toplumun alt sistemi olarak çok başarılı bir onarıcı olduğunu iddia etmektedir (Lynch, 1989).

İşlevselci paradigmanın en önemli temsilcilerinden biri olan Parsons' a (1959) göre, her toplumsal sistem, çıkarlardan ayrı olarak değerler etrafında merkezileşir ve örgütlenir. Yine de toplumsal sistem içinde çatışmaya dönük olan ve farklı toplumsal dünyalar içinde yaşayan toplumsal kültürler olabilir. Dolayısıyla sistem, birleştirici bir merkezden yoksun olabilir. Bu da sürekli denge haline doğru ilerleyen bir değişimin varlığını belirtir. Hiçbir sistem kusursuz ölçüde bütünleşmeyi gerçekleştiremediği için çıkar çatışmalarının çözümlenmesine aracılık edecek kurumlara gereksinim duyulur. Parsons' a (1959) göre, toplumu bir arada tutan öge, değer sistemidir. Parsons' un (1959) kuramında değerlerle birlikte normlar ve ortak amaçlar, bireysel davranışları yönlendirmekte ve denetlemektedir. Ortak ve toplumsal amaçlar, bireyi toplumsal sisteme uyarlamaktadır. Toplumsal amaçları içselleştiren birey, bu biçimde toplumsallaşmakta ve toplumsal düzen sürdürülmektedir. Değer ve normların içselleştirilmesiyle bireyler “status quo” ya uyumlu hale ge(tiri)lmektedirler (İnal, 2004).

Yüksel' in (2004a) Giroux ve Penna' dan (1981) aktardığına göre yapısal-fonksiyonalist görüşe sahip olan yazarların görüşleri örtük programı ilk defa ortaya koydukları ve geliştirdikleri için önemlidir. Bunun yanında bu görüş başka açılardan da değerlidir ve bunları aşağıda verildiği gibi sıralayabiliriz:

1) Okulların toplumdan izole bir kurum olmadığı, toplumla okul arasında yakın bir ilişkinin olduğunu ortaya koyması

2) Örtük programın yapısal özelliklerini ve belirli normlarını basit şekilde açıklaması

3) Okullar ile sosyal kontrol hakkındaki ilişki ve sorunları ortaya koyması

İnal' ın (2004) Bilton vd. (1991), Ballantine (1989) ve Karabel ve Halsey' den (1977) aktardığına göre, işlevselciler çeşitli biçimlerde eleştirilmiştir. Öncelikle işlevselciler, toplumda farklı çıkarlara ve ideolojilere sahip olan toplumsal grupları göz ardı etmişlerdir. Eğitimin daha çok toplumsal düzenin sağlanmasında oynadığı rolleri araştıran işlevselciler, toplumsal değişme konusu üzerinde de pek durmamışlardır. Dolayısıyla işlevsilcilik düzenli işleyen toplum varsayımıyla, yani toplumsal yapı üzerinde odaklaşmaları nedeniyle tutucudur. Bu yaklaşım içinde ifade edilen birlik, istikrar, denge ve uyum, değişimin önünü kapamaktadır. 1960' larda çeşitli ortamlarda (özellikle üniversitelerde) ortaya çıkan olaylarla birlikte işlevselci paradigmanın iyimser görüşlerine yöneltilen eleştiriler giderek artmıştı. 1960' larda toplumsal ve politik açıdan oldukça yeni bir kuşak yetişmeye ve toplumsal sınıf, ırk

ve uluslar arasında keskin çelişkiler yaşanmaya başlamıştı. Çoğu insan, ırk ve toplumsal sınıfa göre okul başarısındaki temel ayrımların, bunları ortadan kaldırmaya yönelik olarak hazırlanan eğitim reformalarına rağmen sürdürdüğünün farkına varır. Yani sistem işlevselci paradigmanın iddia ettiği gibi olumlu, uyumlu, dengeli ve istikrarlı bir biçimde işlemiyordu. İşlevselci paradigmanın önermelerinin ve geleceğe yönelik iyimser öngörülerinin olgu ve geleceğe yönelik iyimser öngörülerinin olgu ve olaylarca doğrulanması sonucu, çatışmacı paradigma, bilimsel bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştı.

2.2.2. Neo-Marksist Yaklaşım

Yapısal-fonksiyonalist görüşü eleştiren yazarlar, yaptıkları eleştiriler doğrultusunda örtük program ile ilgili daha kapsamlı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu yazarlar yeni bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. 1970' lerin başında "Neo-Marksist akım" adıyla ortaya çıkan bu yazarlar kapitalist toplumlardaki eğitim-öğretim sürecini sorgulayarak toplumsal, siyasi ve ekonomik hayat ile okul hayatı arasındaki ilişkiye dikkat çekmişlerdir. Neo Marksistlerin özellikle üzerinde durdukları konular toplumsal sınıflar ve bazı sınıfların diğer sınıflar üzerinde baskı kurması ile okul içerisindeki eğitim uygulamalarını etkileyen ve dış çevreden gelen yapısal etkilerdir. Neo Marksistlere göre toplumda egemen bir kapitalist sınıf vardır ve toplumdaki diğer kurumlar gibi okulların da kurulma amaçları egemen sınıfın isteklerini karşılamaktır. Neo-marksist yazarlar kapitalizme karşı çıkarak, kapitalizmin toplumda eşitsizlikleri ürettiğini, sosyal sınıf ayrımını artırdığını, okulların da toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreterek (reproduction) kapitalist görüşlerin okullarda aynen uygulandığını belirtmişlerdir. Böylece mevcut düzene itaat eden uysal bireysel yetiştirilmektedir. Okullarda öğrencilere sadece resmi programda belirtilmiş bilgi, beceri, tutum ve değerler öğretilmez. Ayrıca baskın sınıfların görüş ve düşünceleri örtük programla öğrencilere aşılansarak onların itaatkar ve uyumlu bireyler olması sağlanır (Yüksel, 2004a).

Örtük program kavramı yapısal-fonksiyonalist düşünce içinde ortaya çıkmasına rağmen onu eğitim sosyolojisi içinde geliştirenler çatışma kuramcıları olmuştur. Bu gelişime katkı sağlayan kişiler örtük program kavramını açıkça kullanmadan okul yaşamının genel hedefleri veya yazılı olmayan amaçlar üzerinde tartışarak konuyu ele almışlardır. Bu durum en dikkate değer şekilde Bowles ve Gintis'in (1976) "Schooling in Capitalist Amerika" adlı çalışmalarında görülebilir. Bu çalışma iş hayatı ve eğitimsel normlar arasındaki ilişki üzerinde ikincil bir veri analizi

içermektedir ve belkide okul yaşamının yazılı olmayan işlevleri ile ilgili en iyi bilinen araştırmalardan biridir. Onların uygunluk (correspondence) tezi merkeze alınarak okulların örtük programına yönelik çok sayıda tartışma yapılmıştır. Uygunluk tezinin merkezindeki ilke toplumsal ilişkilerin üretimi ve okuldaki sosyal ilişkiler arasında varolan yapısal bir uygunluk olduğudur (Lynch, 1989).

Yüksel (2004a) Neo Marksist teorisyenleri kendi aralarında “yeniden üretim teorisyenleri” ve “direnc teorisyenleri” şeklinde ikiye ayırmış, yeniden üretim teorisyenlerini de “ekonomik yeniden üretim”, kültürel yeniden üretim” ve “egemenliğe dayalı (hegemonik) yeniden üretim” olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmıştır.

Yeniden üretim teorisyenlerinin ilki olan ekonomik yeniden üretim teorisyenleri okullar ile iş piyasası arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadırlar. Bu teorisyenler arasında en tanınmış olanları Samuel Bowles ve Herbert Gintis’ dir. Kendilerinin 1976’ da yazmış oldukları “Schooling in Capitalist America” isimli kitaplarında örtük program kavramını açıkça kullanmamakla birlikte okul yaşamının normları ile iş dünyası arasındaki ilişkiler üzerinde durmuşlardır (Yüksel, 2004a).

Bowles ve Gintis’ e (1976) göre, resmi ve örtük program kapitalizm için gerekli olan iş dünyasındaki hiyerarşik bölünme, bürokratik otorite, itaat ve iş hayatındaki parçalanma ve yabancılaşma gibi sosyal ilişkileri yeniden üretmektedir. Eğitim sistemi ile bu beceri ve tutumların yeniden üretiminin öğrencileri gelecekteki iş rollerine hazırladığını ve uygun hale getirdiğini ileri sürmüşlerdir. Sınıfın şekli, içeriği ve düzenlemesi ile öğrencilerin değerlendirilme sistemi öğrencilerin dakiklik, uysallık, temizlik ve uyum sağlama gibi özellikleri benimsemelerini sağlayan koşulları oluşturan bir mesaj sistemidir. Okul çevresinde topluluğun sosyal sınıfına göre şekillenmiş çeşitli mesajlar vardır. İşçi sınıfı okullarında düşük özerklik ve düşük becerili işler için uygun olan davranışlar tekrarlanarak vurgulanırken üst-orta sınıf okullarında başarıyı elde etmeyi içselleştirmeye dönük bazı mesajlar iletilmektedir. Bowles ve Gintis için örtük program okul yaşamının günlük özellikleri ve doğası yoluyla bu davranışları telkin etme sürecidir. Onların analizi fonksiyonalistler tarafından işaret edilen bazı noktaları yansıtmakla birlikte sosyal yeniden üretim sürecinin baskın sosyal gruplar ve daha güçlü kurumların taleplerine hizmet etmesine yönelik tartışmalar yönünden fonksiyonalist görüşten farklılaşmaktadır (Margolis, 2001)

Şüphesiz Bowles ve Gintis' in çalışmaları örtük program kuramının gelişmesi açısından oldukça önemlidir. İlk olarak, onlar örtük programın doğası üzerindeki tartışmaları daha büyük bir sosyal sistem içerisinde ele almışlar ve okulu bu sosyal sistemin ayrılmaz bir parçası olarak görmüşlerdir. Okulun örtük programının anlaşılmasında sadece sınıf içi dinamikler üzerine odaklanmanın yeterli olmadığını ileri sürerek Jackson' dan farklılaşmışlardır (Lynch, 1989).

Diğer bir grup olan kültürel yeniden üretim teorisyenlerine göre, okulun faaliyetleri baskın (egemen) grupların kültürel standartlarına uygun şekilde düzenlenmektedir. Okulun kabul ettiği kültürel standartlar orta ve üst gelirli ailelerin standartlarına daha uygunken, işçi sınıfı ve göçmen (alt sınıf) ailelerin standartlarıyla çelişmektedir. Dolayısıyla orta ve üst gelir grubundaki ailelerden gelen öğrenciler okul kültürüne daha kolay uyum sağlamakta ve okulda daha başarılı olmaktadır. Ancak alt gelir grubundan gelen öğrenciler okul kültürüne uyum gösterememekte ve daha başarısız olmaktadır (Yüksel, 2004a).

1970' lerin başlarında Bourdieu' nun çalışmasının İngilizceye tercüme edilmesiyle Bourdieu' nun sosyal ve kültürel yeniden üretim kuramı İngilizce konuşulan ülkelerdeki sosyologların dikkatini oldukça çekmiştir (Nash, 1990). Bourdieu okulların toplumsal ve kültürel eşitsizliklerin devam etmesine yardımcı olduğu ve bu eşitsizliklerin bir kuşaktan diğer kuşağa aktarması konusunda ilgilendiği. Bourdieu farklı sınıf ve ırklardan gelen öğrencilerin farklı kültürel yeterlilikleri olduğunu, okulların baskın grupların kültürünü aktardığını, dolayısıyla alt sınıflardan gelen öğrenciler için okulların uygun olmayan yaşantılar sağlayarak onların başarısız olmalarına sebep olduğu görüşündedir (Yüksel, 2004a).

Bourdieu' ya göre endüstrilemiş toplumlarda sınıf eşitsizliklerinin meşrulaştırılması eğitimi sisteminin bir işlevidir. Eğitim sistemindeki başarı, yüksek sınıflı kesimin yaşam standartları ve kültürel sermayesinin korunması ile kendisini ifade eder. Düşük sınıf öğrenciler bu gibi olanaklara sahip değildir. Bu nedenle de çoğu düşük sınıf mensubu öğrencinin başarısızlıkla karşılaşması kaçınılmazdır. Ancak burada dikkat çeken nokta eğitim sisteminde öğrencilerin karşılaştığı başarısızlığın nedeni olarak öğrencilerin kendilerinden kaynaklanan eksikliğin görülmesidir. Yüksek sınıfa ait bireylerin sosyal yapıdaki sahip oldukları konumlarını ise kendilerinin hakettiği görüşü hakimdir (Sullivan, 2002).

Apple' a (1995/2012) göre de okullar pek çok şey yapıyor gibidir ve işgücünün seçilip sertifikalandırılmasında katkıda bulunması bakımından yeniden üretim işlevi gören kuruluşlardır. Okullar iktidar sahibi grupların kültür ve bilgisinin biçim ve içeriğini alıp koruyarak ve iletilmesi gereken meşru bilgi olarak tanımlayarak imtiyazların kültürel yollardan devamını sağlamaktadır. Dolayısıyla okullar, etkin egemen bir kültürün yaratılması ve yeniden yaratılması sürecinde özne durumundadır. Ayrıca okullar egemen grupların ideolojik hegemonyasına katkıda bulunan normları, değerleri, eğilimleri ve kültürü de öğretme işlevi üstlenmektedir (Bulut, 2012).

Kültürel yeniden üretim kuramcıları egemen grupların sınıf kültürüne ait evrensel bilgi sistemi ve iddiaların öğrencilere eğitim programı ve öğretim sistemi ile transfer edildiği görüşünü desteklemektedirler. Egemen grupların çıkarı ile örtüşen okul düzenlemelerinin hem öğrenci başarısını hem de öğrencilerin topluma uyum sağlamasını belirleyen faktör olduğunu düşünmektedirler. Sonuçta kültürel yeniden üretim kuramcıları baskın grupların ekonomik sermaye değil, kültürel sermaye doğrultusunda ortaya çıktığını belirterek yeniden üretim teorisini geliştirmişler ve okulların egemen sınıf kültürünü yeniden ürettiği üzerinde durmuşlardır (Yüksel, 2004a).

Son grupta yer alan teorisyenlerin ortaya attığı görüşler ise ekonomik yeniden üretim teorisyenlerinin görüşlerine oldukça uymaktadır. Ancak egemenliğe dayalı yeniden üretim teorisyenleri ekonomik sistemin yanında devletin ideoloji ve politikası üzerinde durmuşlardır. Hegemonik yeniden üretim teorisyenlerine göre okul devletin araçlarından birisi olup, kapitalist sınıfın ideolojisini okullara yansıtmaktadır (Yüksel, 2004a).

Apple' da okulların içsel bir sınıflama ve meşrulaştırma mekanizması olduğuna işaret etmiş ve okulları, sosyal gruplara tanınan meşruluk ve sosyal ve kültürel ideolojilerin yeniden oluşturulması, sürdürülmesi ve yendien inşa edilmesi gibi nedenlerden dolayı karmaşık bir yapının önemli bir parçası olarak görmüştür (Apple, 1986).

Althusser' e (1971) göre eğitim kapitalist bir devlet aygıtlarından biridir ve toplumun üst yapı kurumlarının tümü "Devlet aygıtı" nın bir parçasıdır. Öte yandan, tıpkı işlevselciler' de olduğu gibi Althusser de (1971) okul toplumsallaştırmasının başarılı olduğu varsayımından hareket etmektedir. Eğitimin tezgâhından geçen

gençlerde herhangi bir yaratıcılık, bağımsız tepki ya da farklılaşma olabileceği düşüncesi Althusser'e (1971) göre gerçek dışıdır. Devletin eğitim aracılığıyla uyguladığı baskı sonucunda çocukların aynı tornadan çıkmış kalıp-adamlara dönüşmekten başka seçenekleri yoktur (Tan, 1990).

Okul ve devlet ilişkisi ile ilgili olarak Giroux ve Aronowitz devletin okul üzerindeki ekonomik, ideolojik ve baskılayıcı yönlerden kontrolüne dönük uygulamalar üzerinde durmuşlardır. Ayrıca sadece devletin ve egemen sınıfların çıkarları noktasında okulun işlevi üzerinde değil, aynı zamanda sermayenin mantığına direnç ve karşı çıkma ile de ilgilenmişlerdir. Devletin eğitim programı ve sosyalizasyon süreçlerini etkileme yoluyla okullara müdahale ettiğini ve bu müdahale için muazzam aygıtlara sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Onlara göre devlet eğitim departmanını kullanarak, ideoloji ve içeriği resmi olarak yayma ve eğitimsel uygulamalar önerme gücüne sahiptir. Daha açık ifade edilecek olursa, devlet resmi ideolojisini yaymak için paketlenmiş öğretimsel materyaller hazırlar ve bunları öğretmenlerin masasına koyar. Ardından sürecin mantığı öğretmen ve okul yöneticilerine dikte edilerek enerjilerini eğitim programı ve yeni düzenlemeleri uygulamalarına harcamaları istenir (Giroux ve Aronowitz, 1993).

Bununla birlikte ders kitapları da eğitimde kullanılan temel araçlardan biridir. Tüm teknolojik yeniliklere rağmen ders kitapları, eğitsel süreçte temel bir öğe olmaya devam etmektedir. Ders kitaplarının meşru saydığı bilgiler vardır (Apple, 1991) ve bu meşru kabul edilen bilgi aktarılmaktadır. Ders kitapları ile değerler aktarılır ve bu değerlerin hangileri olacağı, bir mücadele sonucunda belli olur. Bazı bilgilerin ders kitapları içine alınması, öğretilerinin doğrudan doğruya dışlanmasına neden olur ve bu bir toplumsal denetim anlamı taşır. Ders kitapları her ne kadar yazarlarının öznelliklerini oluşturup yansıtsa da, yazarın bu ders kitabını tümüyle birey-yazar olarak değil, belli bir toplumsal sınıf, çıkar grubu ya da ideolojinin içinde yazdığı söylenebilir. Bu açıdan ders kitapları, bir tür ideolojik mücadele alanı haline gelir. Ders kitaplarında yer verilen konular ve yaklaşımlar/sistemler, toplumda sosyo-ekonomik açıdan egemen bir konumda olanların dünya görüşleri ve ideolojik görüş açıları tarafından belirlenir ve denetim altında tutulur (İnal, 2004).

Kısacası hegemonic yeniden üretim kuramcıları okulları hegemonyaya dayalı ideolojilerin yeniden üretildiği yerler olarak görmüş, okuldaki uygulamalar ile ideoloji arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmıştır (Yüskel, 2004a).

Neomarksist teorisyenler içinde yer alan Apple, Freire, Hooks, Macedo, Willis, McLaren, Giroux gibi başta gelen direnç teorisyenleri ise resmi kurumlara, direniş ve mücadeleye dikkatleri çekerek eğitim sisteminin işlevsel yaklaşımla yorumlanışına karşı çıkılması gerektiğini belirtmişlerdir. Direnç teorisyenleri, öğrenci davranışlarını yeniden üretim teorileriyle açıklamayı yetersiz bulmuş ve öğrencilerin okuldaki egemen güçlere “direnç” adı altında tepki verebileceklerini, yaptıkları gözlemler sonucu tespit etmiş , “diyalektik eleştiri” ya da “direnç teorisi” olarak adlandırılan akımın ortaya çıkmasına zemin oluşturmuşlardır. Direnç teorisi, tekil bir örtük program yerine çoğul örtük programları kabul eder (Akbulut, 2011; Tuncel, 2008).

Margolis’ in (2001) Apple’ dan (1982) aktardığına göre Birleşik Devletler ve Büyük Britanya’ dan eleştirel kuramcılar hegemonik ideoloji ve uygulamaların derinlemesine ve temelinden ele alındığında içlerinde çatışmalar barındırdığını kabul etmişlerdir. Çünkü kültür canlıdır ve yeniden üretilmektedir. Bu kurmacılar okulların egemen sınıfların çıkarlarına göre basit şekilde öğrencilerin eğitildiği, organize edildiği ve kontrol altında tutulduğu yerler olarak görülmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğrenciler okulda kendilerinden beklenenleri pasifçe kabul eden kişiler olarak görülmemelidir. Öğrencilerin okulda yaygın düzenlemelere ve kendilerinden beklenen normlara karşı sık sık aykırı ve yaratıcı şekilde karşı koydukları kabul edilmelidir.

Deterministik eleştirel açıklamaların sınırlılıkları aynı zamanda bazı araştırmacıları okuldaki deneyimlerinde öğrenciler gibi sosyal aktörlerin toplumsal güçlere direnç gösterip göstermeyeceğini keşfetme konusunda cesaretlendirmiştir. Örneğin Willis (1977) kapitalizm için gerekli sınıf ilişkilerini yeniden üretenin sadece okulun güçlü determinizmi olmadığını göstermiştir (Skelton, 1997). Direnç kuramı ile ilgili çalışmalardan biri Paul Willis’ in (1977) “Learning to Labour” adlı çalışmasıdır. Bu çalışmanın eğitim sosyolojisi üzerine dikkate değer şekilde etkileri olmuştur. Willis toplumsal yeniden üretimde okulun rolü, sadece bazı baskın ve yenilmez kurumsal belirleyicilerde değil aynı zamanda okul sisteminin otoritesine karşı ladsların direncinde, onlar tarafından yeniden üretilen kültürel biçimlerde de bulunduğunu iddia etmiştir (Lynch, 1989).

Giroux (1983) okulda öğrencilerin onları kontrol eden güçlere karşı direnç gösterebilecekleri olasılığına yönelik görüşleri sürmüştür. Öğrencilerin bu gibi güçlere karşı gösterdikleri tüm uymama davranışlarının doğrudan doğruya bir direnç davranışı olarak görülüp görülemeyeceği sorusunu gündeme getirmiş ve asilik veya uygunsuz davranışlar ile rezistans davranışları arasındaki ayrımın incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. O aynı zamanda bazı öğrencilerin okulun söz verdikleri ve yalanlarını (örneğin, eşitlik kavramları ile ilgili olanlar) anlayabildiğini ve iç yüzünü görebildiğini ifade etmiştir. Giroux direnç kavramına genellikle eğitime karşı erkek işçi sınıfı tepkisi olarak işaret ederken kadınlar ve etnik gruplarla ilgili diğer direnç biçimlerini reddeder (Skelton, 1997).

Örtük programa ilişkin yaklaşımların ele alındığı yukarıdaki bölümde, araştırmada mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının belirlenmesi amaçlandığından ve örtük programla ilgili derinlemesine kuramsal bir inceleme çabası içine girilmediğinden, örtük programın kuramsal boyutu ile ilgili, Yüksel'in (2004a) sınıflaması temel alınmıştır. Yüksel (2004a), örtük programı işlevselci yaklaşım ve neo-marksist yaklaşım olarak iki ana başlıkta ele almış ve diğer bazı yaklaşımları neo-marksist yaklaşım başlığı altında incelemiştir.

2.3. ÖRTÜK PROGRAM KAPSAMI

Örtük program doğası gereği oldukça geniş bir alanı kapsar. Resmi program dışındaki amaç ve faaliyetlerinin tümünü içine aldığı için resmi programın kapsamını oldukça aşan bir yapıya sahiptir. Alanyazın incelendiğinde örtük programın kapsamı ve boyutları ile ilgili farklı sınıflandırmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Örtük programın hangi unsurlardan oluştuğu ise kavramla ilgili açıklama ve tanımların altında yatmaktadır.

Seddon' a (1983) göre örtük program, çoğunlukla kurallar, ritüeller ve düzenlemeler şeklinde vurgulanan tutumların, normların, inançların ve varsayımların öğrenilmesini içerir. Bu değerler ve kurallar nadiren sorgulanır ve günlük deneyimler yoluyla okul kültürü içine entegre edilir. Ancak bu kurallar ve değerler öğretmenlerce çok itiraz edilmeksizin kabul edilir. Bazen bu sisteme karşı çıkmaya çalışan öğretmen ve öğrenciler olmakla birlikte, onlar çabucak ayıklanırlar.

Okulda veya sınıfta öğrenme ortamı içerisinde etkili olan faktörleri anlamaya yönelik giderek artan bir ilgi vardır. Örtük beklentiler, beceri setleri, bilgi ve sosyal süreçler öğrenci başarısını ya da inanç sistemlerini destekleyebilir ya da engeller. Bir örtük program varolan bir eğitim ortamındaki konuşulmayan veya gizli değer, davranış, prosedür ve normları içermektedir. Burada sıralanan beklentiler açıkça yazılı değilken, örtük program bir öğrenme çevresinde gözlenen, açıkça ifade edilmemiş toplumsal inanç, mesleki standartlar, bazı davranışsal kalıpların uygulanmasını kapsar (Miller ve Seller, 1990).

Jerald' a (2006) göre örtük program üstü kapalı (implicit) bir programdır ve tutumları, bilgilerin ve davranışların açık bir niyet ve farkındalık olmaksızın iletimi söz konusudur. Toplumdaki her bireyin yaşamının bir parçası olan eylem ve sözler bu dolaylı iletimde pay sahibidir. Öğretmenler örtük programın okulda ve eğitim sisteminde oynadığı pozitif ve negatif rolü anlamalı ve okullarda nasıl ortaya çıkıtığı konusunda farkındalık kazanmalıdırlar (Alsubaie, 2015).

Cornbleth (1984) örtük programı şekillendirmede etkili olan farklı bileşenlere vurgu yapmıştır. Öğretmenler, öğrenciler, toplum, bilgi ve farkındalık bu bileşenler arasındadır. Dahası, örtük program hakkında ortaya konulacak bilgiler geleceği aydınlatmak için önemli avantajlar sağlayacaktır.

Eğitimciler, öğrenci ve öğretmenlerin algıları (okul kültürü gibi) kadar okul çevresinin sembolik yönleri (okul iklimi gibi) konusunda da uyanık olmak zorundadırlar. Örtük programın daha iyi anlaşılması etkili bir okul sisteminin gerçekleştirilmesi amacına hizmet edecektir. Aşağıda sunulan kontrol listesi eğitimcilere okul çevresinin sembolik yönlerinin incelenmesi konusunda yardım edecektir (Wren, 1999).

1. Okul kuralları, seremoniler, ritüeller ve rutinler

a. Okul içi ve okul dışı yarışmalar, kurullar ve toplantı faaliyetlerinin varlığı veya yokluğu.

b. Açılış toplantıları, uygun yılsonu törenleri ve etkinliklerin varlığı veya yokluğu.

c. Okul arması, okula has renklerin varlığı veya yokluğu.

d. Düzenli olarak geziler düzenlenip düzenlenmediği.

e. Öğrencilerin göze çarpan başarı ve dereceler konusunda düzenli olarak bilgilendirilip bilgilendirilmediği.

f. Ev ödevleri, disiplin ve güvenlik gibi okul prosedürleri hem öğrenciler hem de okul görevlilerince iyi bilinir ve okul yönetimince tutarlı bir şekilde uygulanır.

2. Doküman analizi

a. Okul yıllıkları, okul gazetesi, el kitapları ve okul takvimi gibi belgelerin öğrenciler için kullanılır olup olmadığı.

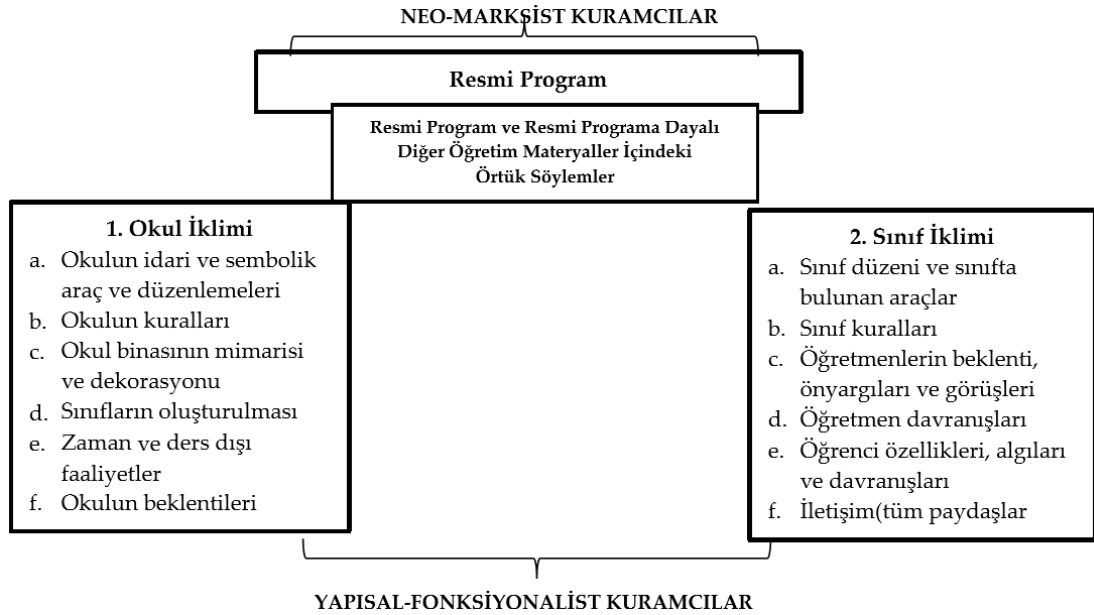
b. El kitapları, duyurular, görev açıklamaları, gazeteler ve okul/toplum hizmet projelerine ilişkin raporlar gibi belgelerin fakülte ve toplum üyelerinin kullanımı açısından kullanılır olup olmadığı.

Yüksel (2004a) örtük programın kapsamına yönelik alanyazını incelemiş ve genelde öğrencilerin resmi program dışında üç temel kaynaktan öğrendikleri ve öğrencilere sunulan bu kaynakların her birinin örtük programın kapsamını oluşturduğunu belirtmiştir. Bu kaynaklar 1) Okulun idari ve örgütsel araç ve düzenlemeleri, 2) Okul çevre arasındaki etkileşimler ve 3) Sınıf iklimi şeklinde sıralanmaktadır. Okulun idari ve örgütsel araç ve düzenlemeleri içinde okulda uygulanan kurallar, okul binasının mimari özellikleri ve dekore edilme biçimleri, dersler ve derslere ayrılan zaman, ders dışı faaliyetler ve bunlara ayrılan zaman, sınıfların oluşturulmasındaki ölçütler gibi hususlar yer almaktadır. Okul çevre arasındaki etkileşimler ise toplumsal norm ve değerler, ideoloji, ders kitapları gibi hususları içermektedir. Öğretmenlerin görüş ve beklentileri, önyargıları, sınıf kuralları, öğretmen davranışları, sınav ve öğrenci başarısı ve öğrenci özellikleri gibi hususlar ise sınıf iklimi içerisinde yer almaktadır.

Örtük programın, resmi programda belirtilen amaç ve faaliyetlerin dışında, öğrenme-öğretme sürecinde ortaya çıkan bilgi, fikir ve uygulamalar sonucu öğrencilerin ulaştıkları nitelikler olduğu, okullarda uygulanması için ortaya konulan resmi programın, gerçekte uygulama sürecinde okul ve öğretmenler ile toplumdaki görüş ve değerlere göre şekillendiği ve örtük programın üzerinde durduğu noktanın, öğrencilere kazandırılması istenilen, resmi programda açıkça belirtilmeyen, yazılı olmayan, öğrencilerin gerçek yaşantılar yoluyla öğrendikleri bilgiler, fikirler ve değerler olduğu dikkate alındığında, ilkeleri, uygulamaları, amaçları açıkça yazılmamış olan bu programı, okulun fiziksel koşulları, psikolojik ortamı,

yöneticilerin ve öğretmenlerin yazılı olmayan, hatta kararlılık içinde olmayan tutum ve davranışlarının oluşturduğu söylenebilir. Örtük program, öğretmen ve yöneticilerin davranışları, konuşmaları, öğrencilere yaklaşımları, eğitimin dayanışmacı ve yarışmacı olması, okul ikliminin niteliği, öğretim sürecinin araştırmacı ya da ezberci olması, öğretim kadrosunun attığı değerler, okulun yarattığı öğrenme ortamları, kısaca okulda öğrencilere yansıyan tutumlarla, öğrencilerin karşılıklı etkileşimleri sonucu öğrendikleri davranışlarda kendini gösterir (Çubukçu, 2012).

Kalaycı ve Güneş' e (2012) göre örtük program, genelde eğitimin, özelde okulun birçok paydaşı ile ilişkili olan, her paydaş tarafından farklı tanımlanan ve uygulanan, bilinçli ve/veya bilinçsiz olarak işe koşulması nedeniyle tanımı, analizi ve değerlendirilmesi güçtür. Ayrıca yazarlar yaptıkları alan yazın taraması ile örtük programın kapsamını ifade eden ve bir okulda uygulanan örtük programın ne derece farklı konularla ve paydaşlarla ilişkili olduğunu gösteren aşağıdaki şemayı hazırlamışlardır.

Şekil 1: Okulda uygulanan örtük programın farklı konularla ve paydaşlarla ilişkisi

Kaynak: Kalaycı, Nurdan ve Güneş, Emel (2012). Resmi Programdaki Örtük Mesajların Öğrencilerin Özgürlük Değerine İlişkin Algıları Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi Özgürlük mü? Güvenlik mi? Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 12(1), 17-34

Tezcan' a (2003) göre örtük program, okulun sosyo-kültürel yapısını oluşturan birçok faktörü kapsamaktadır. Öğretmen ve yöneticilerin davranışları, yaklaşımları, inançları, değer yargıları, okul atmosferinin niteliği, değerleri, okul içi ortamın öğrencilere sağladığı etkileşim örüntüsü, okul içi yazılı olmayan kurallar, rutinler,

disiplin, otoriteye itaat etme gibi birçok etken bu kültürel yapının içerisine girmektedir.

Fischer' e (1977) göre örtük programın, okuldaki resmi programın içinde açık olmayan bütün eğitimsel deneyimleri temsil ettiği; okul kurallarının, düzenlemelerin, fiziksel ve sosyal çevrenin öğrencilerin öğrendiklerine etkisini kapsadığı ileri sürülmektedir. Martin'e (1994) göre örtük program, okulda ve okul dışındaki düzenlemelerin açıkça belirtilmeyen kasıtsız öğrenme çıktılarını içermektedir. Eğer örtük program ortaya çıkarılmak isteniyorsa uygulamaların, kuralların, ilişkilerin, fiziksel özelliklerin, yapıların ve düzenlemelerin öğrenenler için sonuçlarının araştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda standart öğrenme etkinlikleri, öğretmenin kullandığı dil ve aynı zamanda ders kitapları, görsel-işitsel materyaller, mobilyalar ve mimari örtük programın kaynakları olarak düşünülebilir. Fiziki ortam ve düzenlemeler örtük programın kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. Eğitim öğretim faaliyetlerinin önemli bir kısmının gerçekleştiği yer olan sınıfların, oturma düzeni ve sınıfta bulunan araç-gereç, mobilya, resim vb. ile donatılma biçimi, öğrenci sayısı gibi fiziki düzenlemeler ve özellikler örtük programı temsil eden önemli unsurlar içermektedir (Tuncel, 2008).

Castello (2001) U. S. News and World Report tarafından "Best Graduate Schools" raporunda en iyi on okul içinde yer alan Berkley Üniversite'sinin Hukuk Fakültesi (The Boalt Hall School of Law) ve Sosyal Bilimler Fakültesi (The School of Social Welfare) binalarını inceleyerek iki okulu karşılaştırmıştır. Hukuk fakültesi neo-klasik batı kültürünü yansıtan ihtişamlı ve büyük bir binedir. Bölümde daha çok üst sınıfa ait bireyler eğitim görmektedir. Bina oldukça lüks şekilde teşrif edilmiştir ve bina girişinde okula bağış yapan önemli kişilerin isimleri asılıdır ve bunların çoğu erkek ve beyazdır. Diğer taraftan Sosyal Bilimler Fakültesi'nde daha fazla bayan öğrenci eğitim görmekte, alt sınıftan bireyler de bulunmaktadır. Bina hukuk fakültesi binasına göre daha bakımsız ve eskidir. Hukuk fakültesi binasının duvarlarında sanat eserleri asılı iken, Sosyal Bilimler Fakültesinin duvarlarında öğrenci çalışmaları vardır (Castello, 2001). Çalışma okulların fiziksel özellikleri ile öğrencilere örtük olarak mesaj aktarımının iyi bir örneğini sunmaktadır.

Wren'e (1999) göre eğitimciler çoğu zaman okul kültürünü göz ardı etmektedirler. Yöneticiler okullarının daha bütüncül bir resmine sahip olmak için, kurumsal okul kültürü ve ikliminin güçlü etkisinin farkında olmalıdırlar. Kültür okul

iklimini (bu durumda, öğrenciler ve eğitimcilerin okul çevresine ilişkin algıları) etkileyen semboller ve değerleri ifade eder. Eğitimciler okul çevresinin sembolik yönleri (okul kültürü vb.) ve öğretmen ve öğrencilerin algıları (okul iklimi vb.) konusunda farkındalık kazanmış olmalıdırlar. Örtük programın daha iyi anlaşılması daha etkili okul sistemine ulaşmada eğitimcilere yardım edecektir. Owens' a (1987) göre değerler kurumun bir jenerasyonundan diğer bir jenerasyonuna aktarıldığı için okul etkinliklerinin sembolik yönleri (gelenekler, ayinler, törenler vb.) dikkate alınmalıdır. Wren' in (1999) değerlendirmelerinden de anlaşılacağı üzere okul iklimi ve kültürü örtük program kapsamında ele alınması gereken iki önemli faktördür.

Ahola (2000) ise, Finlandiya Turku Üniversitesi' nin örtük programını belirlemek için yaptığı çalışmada “öğrenmeyi öğrenme”, “mesleği öğrenme”, “uzman olmayı öğrenme” ve “oyunu öğrenme” faktörlerini kullanmıştır. Ahola' nın (2000), “oyunu öğrenme” faktörüyle, öğrencilerin okulda başarılı olmak için hangi kurallara uymak, hangi stratejileri geliştirmek ve nasıl davranmak gerektiğiyle ilgili öğrenmelerini ortaya koymaya çalıştığını ve örtük programın anlamlarından birinin de başarılı olmak için öğrenilmesi ve uygulanması gereken “açıkça belirtilmemiş” kural, değer, strateji ve davranış biçimleri olduğunu belirten Veznedaroğlu (2007) “oyunu öğrenme” faktörünü “işleyişi öğrenme” şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmen ve öğrencilerin eğitim süreçlerindeki konumu okulun resmi programlarında düşünülenden çok daha fazlasıdır. Bu durumun kişilik yapıları, tutumlar, beklentiler, sosyoekonomik durum, cinsiyet ve öğrenme üzerindeki etkileri her bir kişi için dikkate alınmalıdır. Özellikle öğrenciler okul hayatlarının ilk dönemlerinde öğretmen davranışlarını model almaya ve öğretmenlerinin kendileri hakkında yaptıkları değerlendirmeleri olduğu gibi kabul etme eğilimindedirler. Öğretmen adına yüksek beklentiler, saygı ve destekleyici davranışlar çocuk adına da yüksek başarı ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan, bir öğretmenin istemeden de olsa umursamaz ya da antipatik davranışları öğrencinin öğrenme başarısı üzerinde son derece zararlı etkilere sahip olabilir. Öğretmenlerin üstü örtük tutum ve davranışlarının öğrenme süreçleri üzerinde güçlü etkilerinin olduğu düşünüldüğünde öğretmenlerin önyargılı davranışlarının, kişisel özelliklerinin ve beklentilerinin farkında olmaları gerektiği açıktır (Glickman, 1976).

Türedi' nin (2008) Dale' den (1977) aktardığına göre, öğretmenin profesyonel bilgisi, hâkim kültürün içinde gelişmiştir. Bu durumda, hâkim kültüre meydan okuyan görüşlerin gelişmesi oldukça zordur. Dale (1977) bu noktada öğretmenin şahsına daha yakından bakmayı uygun bulur. Ona göre, öncelikle öğretmenin, öğrenciyken yaşadığı deneyimler oldukça önemlidir. Dale (1977) ayrıca öğretmenlik mesleğinde, usta-çırak ilişkisinin söz konusu olduğunu vurgular. Öğretmenlerin, öğrenciyken yaşadıkları deneyimler, ona göre, öğretmenlik mesleğindeki değişimleri oldukça güçleştirir. İkinci olarak, öğretmenlik mesleği için eğitilirlerken, üniversitede öğrenilen liberal fikirler sadece teoride kalır. Üniversitede de okulda olduğu gibi, uygulamalar hep muhafazakârdır. Bu durumda, üniversitede yaşanan deneyimler, okulda yaşanan deneyimlerden pek fazla farklılık arz etmemektedir. Öğretmenler, mesleğe girdiklerinde, öğrendikleri liberal fikirlerden ziyade, yaşadıkları muhafazakârd deneyimleri uygulamayı tercih ederler ve davranışlarını buna göre şekillendirirler. Üçüncü olarak da, öğretmenlerin, öğretmen olarak yaşadıkları deneyimler, diğer yetişkin bireylerden izole olarak mesleklerini icra etmeleri, kalabalık öğrenci kitleleriyle karşı karşıya kalmaları, onları tutucu, disiplinli yapar. Örtük programı uygulamaktan başka çareleri yoktur. Öğretmenler, okulda bulunmak istemeyen öğrenci topluluğunun önünde yalnızdır. Kendi varlığını garanti altına almak için, otorite, hiyerarşi ve itaat öğretmenin öğrenciye öğreteceği ilk kurallardır.

Örtük programa ait kurallarla karşılaştıklarında öğrenciler bunun farkında olmayabilirler. Bu nedenle öğrenciler örtük programa ait kural ve amaçların farkına varıncaya kadar sınıfta sınıf arkadaşlarına ve diğer öğrencilere karşı can sıkıcı ve dezavantajlı durumlar içinde olabilirler. Örneğin öğretmen başka bir öğrenciyi konuşmaması konusunda cezalandırırken, örtük programın işleyişi konusunda farkındalık kazanmamış bir öğrenci yanındaki arkadaşı ile konuşabilir ya da öğretmene bir soru sorabilir. Bu durum örtük programla ilgili bir problem durumunu yansıtmaktadır (Myles, 2011).

Sadker ve Sadker'e (2000) göre, öğretmenler, eğitimde anahtar role sahip oldukları halde eğitim üzerinde hiçbir söz hakkına sahip olmayan kişilerdir. Sınıflardaki öğrenci sayısı, ders araları, ders saatleri, teneffüsler, programlar v.b. hepsi başkaları tarafından hazırlanıp, dayatılır. Kâğıt, kalem, fotokopi v.b. olanaklar bile öğretmenlerin elinde değildir. Okul politikası, program gibi önemli kararlar konusunda da öğretmenlerin hiçbir gücü yoktur. Ülkedeki hâkim sınıf için tehdit

oluşturamazlar. Kısaca, öğretmenler, itaatkâr devlet çalışanları haline getirilmişlerdir. Öğretmenler, programı yapmak yerine, onu uygulamakla görevlidirler. Programı hazırlama görevi “uzmanlara” verilir (Türedi, 2008).

Jerald’ a (2006) göre, öğretmenler örtük programın önemi ve etkileri konusunda uyanık olmaları durumunda sınıfta her zaman öğrencilerine karşı olan kişisel tutumlarının farkında olacaklardır. Daha ötesi, öğretmenler örtük programı öğrencilerine bazı mesajları iletmek amacıyla örneğin işbirliğine dayalı öğrenme vb. çeşitli yaklaşımlar gibi, bir strateji ve yöntem olarak kullanabilirler. Eğer öğretmenler örtük programı etkili ve doğru şekilde kullanma yolunu bulamazlarsa örtük program sadece bir problem olarak varlığını sürdürecektir.

Örtük programın kapsamına yönelik yukarıdaki değerlendirmeler dikkate alındığında, örtük programın, resmi program dışında kalan ve açıkça ifade edilmeyen, bilgi, düşünce, değer ve tutumları kapsayan geniş bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Bu geniş alana, okulun sosyal, fiziksel ve psikolojik çevresini de içine alan okul iklimi ve kültürü, öğretmenlerin beklenti ve davranışları ve ders kitapları gibi birçok unsur girmektedir. Bunun yanı sıra okul ve toplum arasındaki etkileşim örüntüsü de örtük program çalışmalarında geniş şekilde ele alınmış ve eğitimin farklı kademelerindeki uygulamaları üzerinde de çalışmalar yürütülmüştür.

2.4. MESLEKİ-TEKNİK EĞİTİM VE EĞİTİM PROGRAMLARI

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda Milli Eğitimin Genel Amaçları üç madde halinde ifade edilmiştir. Milli Eğitim sistemimiz bu üç genel amacı gerçekleştirmek üzere yapılandırılmıştır. Milli Eğitim Temel Kanunun’ da ifade edildiği gibi Milli Eğitim’ in amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır. Türk milli eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölüm üzerine kuruludur. Türk Milli Eğitim sistemindeki örgün eğitim kurumlarından biri de ortaöğretim kurumlarıdır. Ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liselerden meydana gelir. Mesleki ve teknik orta öğretim kurumları da bunlardan biridir (MEB, 2016).

Mesleki ve teknik orta öğretim kurumları; 1) İş, hizmet ve sağlık alanlarında ihtiyaç duyulan ulusal ve uluslararası meslek standartlarına uygun nitelikte insan gücünün yetiştirilmesi, mesleki bilgi ve becerilerinin güncelleştirilmesi ve uygulanan

programlarla girişimcilik bilinci, meslek etiği, iş sağlığı ve güvenliği kültürü ile iş alışkanlığının kazandırılmasını, 2) Mesleki eğitim görenlerin istihdama hazırlanmasını amaçlar. Geleneksel meslekî ve teknik eğitim sisteminin bireysel öğretim açısından esnek, etkin ve verimli olmaması ve çok pahalı olması gibi nedenlerle Türkiye’de Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) uygulanmaya başlamıştır. MEGEP kapsamında programlar, uluslararası meslek sınıflandırması doğrultusunda, meslek standartları, eğitim standartları ve meslekî yeterliklere göre hazırlanmıştır. Proje kapsamında hazırlanarak Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 07.09.2005 Tarih ve 324 Sayılı Kararı ile kabul edilen çerçeve öğretim programları ve haftalık ders çizelgeleri pilot okullarda 2005-2006 öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulamaya konmuştur (MEB, 2006).

MEGEP kapsamında; İSCED’97 ve İSCO’88 paralelinde ve sektörde yapılan iş piyasası araştırmaları doğrultusunda meslekî ve teknik eğitim programları ilk etapta yaklaşık 50 alanda toplanmıştır. Bunlardan; 17 alanda 64 dalda çerçeve öğretim programı geliştirilmiştir. Böylece mesleki ve teknik eğitimde, öğrencilere ilgi, istek ve yeteneklerine uygun alan ve dalda eğitim ve öğretim imkânı sağlanması, sektörel gelişme ve taleplerin öğretim programlarına yansıtılması amacıyla meslekî ve teknik orta öğretim kurumlarında 9. sınıflar ortak olmak üzere dört (4) yıl süreli modüler program esasına dayalı eğitim ve öğretime başlanmıştır.

MEGEP kapsamında geliştirilen programlar ile öğrencilere, alanı ve mesleği ile ilgili temel bilgi ve becerileri kazandırmanın yanı sıra, yeniliğe ve değişime uyum sağlayabilen, çevresindeki insanlarla sağlıklı iletişim kurabilen, hedeflerini belirleyip bunlara ulaşmak için girişimlerde bulunabilen, yaratıcı, gelişime ve eleştiriye açık ve meslekî yeterliklere sahip bireyler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Programların temel yapısı oluşturulurken, ilk sınıflarda ortak genel kültür dersleri ile ortak alan dersleri, son sınıflarda ise mesleğe (dal) özel derslerin öncelikli olarak okutulması planlanmıştır (MEB, 2006).

Öğretim programları 4 yıllık olarak tasarlanmıştır. 9. sınıf programı tüm genel, meslekî ve teknik ortaöğretim kurumlarında ortak olarak okutulur. 9. sınıfın sonunda öğrenci ilgi duyduğu alanı belirler ve 10. sınıfta bu alanda eğitim-öğretime başlar. Alanda yer alan tüm dallara yönelik ortak yeterlikleri kazandıran dersler

ağırlıklı olarak 10. ve 11. sınıfta verilmektedir. 12. sınıfta diplomaya götüren meslekî yeterlikleri içeren dersler yer almaktadır.

MEGEP projesi kapsamında, geliştirilen eğitim standartlarına bağlı olarak oluşturulan çerçeve programlar doğrultusunda modüler yapıda eğitim öğretim programları hazırlanmıştır. Bir çerçeve öğretim programı; alana ait dallar, ilgili alanın hitap ettiği sektöre yönelik açıklamalar, alanın tanımı, alanın amacı, dal programları, tanımları ve amaçları, giriş koşulları, istihdam alanları, eğitim-öğretim ortamları ve donanımları, eğitimciler, ölçme ve değerlendirme, yatay ve dikey geçişler, belgelendirme, eğitim süresi, öğretim yöntem ve teknikleri, iş birliği yapılacak kurum ve kuruluşlar, öğrenci kazanımları, eğitim öğretim faaliyetleri, haftalık ders çizelgeleri, programın uygulanmasına ilişkin açıklamalar, programda yer alan dersler ve dersleri oluşturan modüllere ilişkin bilgileri içermektedir.

Proje kapsamında hazırlanan çerçeve öğretim programında yer alan dersler, ortak dersler, alan/dal dersleri, işletmelerde beceri eğitimi ve seçmeli dersler olmak üzere dört grup altında toplanmıştır. Ortak derslerde, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 14.07.2005 Tarih ve 193 Sayılı Kararı ile kabul edilen ve 2575 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan öğretim programları haftalık ders çizelgelerine yönelik açıklamalar doğrultusunda dersler, ders saatleri ve içerikleri uygulanır. Alan/Dal dersleri; Alan ve dallar ile ilgili ortak yeterlikleri ve meslekî yeterlikleri kazandırmayı amaçlayan derslerdir. Alanda yer alan meslekler/dallar için temel bilgi ve becerileri kapsayan ders grubunu oluşturur. Alan ve dalların özelliklerine göre, öncelikle ilk sınıflar olmak üzere, üç yıla yayılarak programa yerleştirilmiştir. Meslek/Dal dersleri alanda yer alan meslekler için mesleğe özel ve mesleği destekleyici yeterlikleri kazandıracak meslek/dal dersleri ağırlıklı olarak son sınıflarda yer alan işletmelerde uygulanması öngörülen derslerdir. Seçmeli Dersler; alanların çerçeve öğretim programları'nda yer alan seçmeli dersler "Seçmeli Dersler" tablolarında belirtilen açıklamalar doğrultusunda uygulanan ve okulda zümre öğretmenleri tarafından, program koordinatörleri ve değişim önderleri iş birliğinde alanın ve mesleklerin özellikleri doğrultusunda belirlenen derslerden oluşur (MEB, 2006).

Mesleki ve teknik eğitim kurumları eğitim programları içerisinde mesleki dersler ve genel kültür dersleri bulunmaktadır. Mesleki ve teknik eğitimde uygulanan bir genel kültür dersine ait öğretim programı; programın hareket noktası ve amacı,

programın yapısı, programın uygulanmasıyla ilgili esaslar, ders kitaplarının hazırlanması ve metin seçimi, kazanımların ünitelere göre dağılımı, üniteler, amaçlar, kazanımlar, Atatürkçülük konuları, öğrenme - öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme ve ekler gibi bölümlerden oluşmaktadır.

Mesleki ve teknik eğitimde ise MEGEP kapsamında meslekî yeterliklere dayalı modüler programlar geliştirilmiştir. Modüler öğretim, modüler programlar doğrultusunda modüler bir sistemi gerektirmektedir. Modüler sistem, eğitim programının modüllerden oluşmasıdır. Modüllerin bölümleri hiyerarşiktir veya belirli bir sıra takip eder. Her modül ile bir yeterliğe yönelik bilgi ve beceriler kazandırılır. Öğrencilerin, belirli hedefe ulaşmasını sağlamaya yönelik olarak her modül, birbiri ile uyumlu çalışan belirli parçalardan oluşmaktadır. Geleneksel yaklaşımda içerik, konu, ünite, ders olarak gruplaşırken, modüler yaklaşımda ise içerik, modüller çerçevesinde oluşmaktadır. Her modül öğrenciler için bir rehberdir. Bu rehber; modülün içeriğinin kısa bir sunumu için giriş bölümü, başlangıç şartları, öğrencinin modüle başlamadan önce sahip olması gereken bilgi ve becerileri ile ilgili ön koşullar, çalışma yükünün saatlere göre dağılımı, gerekli araçlar, öğrenmenin amaçları ve içeriği, çalışma görevleri ve yönergeleri, öneriler ve ipuçları, yararlanılabilecek kaynaklar, değerlendirme yöntemi ve değerlendirme standartları gibi hususları içerir (MEB, 2006).

2.5. RESMİ PROGRAM VE ÖRTÜK PROGRAM

Eğitim, siyasal iktidarlar ile toplumsal sınıfların kendi çıkarlarına uygun olarak değerlerini, amaçlarını ve dünya görüşlerini (ideolojilerini) genç kuşaklara aktarmaya çalıştıkları kurumsal bir yapıdır ve her eğitim sistemi, belli bir eğitim felsefesi ve politikası aracılığıyla toplumsal düzenin beklentilerini karşılamaya çalışır. Bunun için gereken bilgi (knowledge) ve bilgilenim (information) gelenekten alınan mirasla yoğunlaşarak biçimlendirilen değerlerle birlikte meşru bir kalıba sokulur (İnal, 2004). Her ülkede gereksinim duyulan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde “eğitim” önemli bir görev üstlenmektedir. Her çağdaş toplum, yeni yetişen kuşaklara bir yandan var olan kültürünü aktarmayı, bir yandan da yeni kuşakların bu kültürü geliştirmesini ister (Yüksel ve Sağlam, 2012). Eğitim ve öğretim faaliyetleri amaçlı ve planlı olduğu için bu faaliyetlerin bir eğitim programı doğrultusunda yürütülmesi gerekmektedir. Bu nedenle tüm eğitim ve öğretim kurumları önceden resmi olarak hazırlanmış yazılı eğitim programlarını uygularlar (Yüksel, 2002).

Eğitim programı kavramını (curriculum) tanımlamak esasında oldukça zor ve bakış açısına göre değişkenlik gösteren bir konudur (Karacaoğlu, 2011). Alanyazın incelendiğinde eğitim programının çeşitli yazarlar tarafından yapılmış aşığıdaki tanımları ile karşılaşılmaktadır.

Oliver (1977) “eğitim programı” nı (curriculum) “bir okulun eğitimsel programı” olarak tanımlamış ve derslerin programı, deneyimlerin programı, hizmetlerin programı ve örtük program şeklinde dört farklı bileşenden oluştuğunu ifade etmiştir. Eğitim programı Smith’ e (1957) göre düşünme eylemi ve davranışlar yoluyla grup halinde, çocukları ve gençleri disipline etmek amacıyla okulda düzenlenmiş olan potansiyel deneyimler dizisidir. Bell (1971) eğitim programını, öğrencilere okulda, kolejde veya üniversitede buldukları süre içinde, çeşitli düzenlemeler yoluyla onlar için uygun olan ve toplumsal açıdan değerli bilgi, beceri ve tutumların sunumu olarak tanımlamıştır. Caswell and Campbell (1935) için eğitim programı öğretmen rehberliği altında çocuklara sağlanan tüm deneyimlerdir.

Saylan’ ın (1995) Tanner ve Tanner’ dan (1988) aktardağına göre ise eğitim programı öğrencinin bireysel ve sosyal yeterliliğinin devamlı ve istenilen şekilde gelişmesi için, bilgi ve yaşantının sistematik olarak yeniden yapılandırılmasıyla formüle edilen, okulun kontrolünde planlanan ve yönetilen öğrenme yaşantıları ve amaçlı öğrenme sonuçlarıdır. Hass’ a (1980) göre eğitim programı, geçmişte ve şu andaki profesyonel uygulamalar veya bir kuram ve araştıma çerçevesinde planlanmış, geniş amaçlar ve bu amaçlarla ilgili özel amaçları gerçekleştirmek üzere bireylere sağlanan tüm yaşantılardır. Taba’ ya (1962) göre program bir öğrenme planıdır ve kendine özgü tasarısı olsa da tüm programlar belirli bileşenlerden oluşur. Bir program özel ve genel amaçları, içeriğin seçimi ve organizasyonunu, hedeflere ulaştıracak veya içeriğin düzenlenmesi ile ortaya çıkan gereklilikten dolayı açık veya dolaylı bazı öğrenme-öğretme örneklerini (pattern) ve kazanımların (outcomes) değerlendirilmesini içerir.

Saylor, Alexander ve Lewis (1974) eğitim programını, kişileri eğitmek üzere belirli bir okul merkezi tarafından sunulan, genel (broad) amaçlar ve bunlarla ilişkili özel (specific) amaçlara ulaşmak için, öğrenme fırsatlarının sağlandığı bir plan olarak tanımlamışlardır. Oliva’ ya (1988) göre ise eğitim programı okulun yönetimi altında öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları tüm yaşantılardır. Tyler (1957) eğitim

programını, eğitimsel amaçlara ulaşmak için planlanmış ve okul tarafından yönetilen öğrencilerin tüm öğrenmeleri şeklinde ifade eder.

Ertürk, program yerine yetişek sözcüğünü tercih etmiş ve yetişegi öğrenci açısından bir öğrenme yaşantıları düzeneği, eğitimci açısından da bir eğitim durumları düzeneği veya eğitime düzeni olarak tanımlamıştır (Ertürk, 1984). Varış (1994) eğitim programını bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitim ve kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesine dönük tüm faaliyetler şeklinde ifade etmiştir. Demirel'e (2005) göre ise eğitim programı, öğrenene okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir. Saylan (1995) eğitim programını, insanoğulunu bireysel veya grup halinde mümkün olduğu kadar çabuk, ekonomik ve yeterli bir şekilde eğitime yollarını belirlemek amacıyla planların seçilmesi, düzenlenmesi ve kanıtlanmasıyla ilgili bir çalışma alanıdır şeklinde tanımlamıştır.

Posner (2004) programın kuramsal ilkelerini iki farklı seviyede ele alma yoluyla tanımlamayı önermiştir. İlk seviye kapsam ve aşamalılık, standartlar, içeriğe ait ana hat, ders kitapları, öğrencilerce başarılmaları gereken adımlar dizisi ve planlanmış deneyimler olmak üzere yedi kavramdan oluşmaktadır. Yazar, ikinci seviyede eğitim programını işlevine göre kendi içinde farklılaştırarak beş farklı şekilde tanımlama yolunu tercih etmiştir. Buna göre program tanımları;

- Resmi veya yazılı eğitim programı (The official curriculum): Program kılavuzunu; hedefleri, ders planlarını, konuların işleniş sırasını, kullanılacak araç-gereçleri ve değerlendirmeyi içeren yazılı programdır ve hesap verilebilirlik için temel sağlar.
- İşevuruk eğitim programı (The operational curriculum): Öğretmenin sınıfta öğrettikleri, bunların nasıl öğretildiği ve öğrencilerin öğrenme ürünlerini kapsayan programdır.
- Örtük eğitim programı (The hidden curriculum): Resmi programda açık olarak belirtilmediği halde öğrencilerin yaşantılarını etkileyen, toplumun norm ve değerlerini içeren programdır ve bu program resmi ve işevuruk programdan hem daha güçlü hem daha kalıcıdır. Ayrıca örtük program resmi ve işevuruk programla çatışma içinde olabilir.

- Öğretisiz eğitim programı (The null curriculum): Resmi ya da işevuruk programa dahil edilmeyen, öğretilmeyen konuları ve bu konuların öğretilmeme sebebini içeren programdır.
- Destekleyici eğitim programı (The extra curriculum): Resmi program dışında öğrencilerin ilgilerine ve gönüllülük esasına göre planlanmış öğrenme yaşantılarını destekleyen programdır.

Yapılan tanımlar dikkate alındığında, eğitim programının belirli amaçlar doğrultusunda resmi organlarca hazırlanan planlı bir yapısının olduğu görülmektedir. Eğitim programı yazılıdır ve planlı etkinliklerle, belirlenmiş zamanlarda ve eğitim ortamlarında uygulanır. Ancak okullarda uygulanması için ortaya konulan resmi programda yer alan amaç, kapsam ve faaliyetler gerçekte tümüyle aynen uygulanmamaktadır. Posner' ın (2004) sınıflamasında da ifade edilen resmi program ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın, program öğrencilere kazandırılırken okul ve öğretmenler ile toplumdaki görüş ve değerlere göre şekillendiği bir gerçektir (Yüksel, 2002). Dolayısıyla eğitim kurumlarının sadece mevcut olan resmi program çerçevesinde bireyi çok yönlü olarak topluma sunması ve geliştirmesi oldukça zordur. Net ve açık olarak görülemeyen fakat eğitimin niteliğini ileri derecede etkileyen birçok etki, resmi programın yanı sıra eğitim ortamında mevcuttur (Çubukçu, 2012).

Daha öncede belirtildiği gibi hangi düzeyde olursa olsun bütün okul veya eğitim kurumlarının okulun örgütsel işleyişinde ve okulda verilen eğitimin kalitesinde de önemli bir payı olan bir örtük programı vardır (Çubukçu, 2012). Posner' e (1995) göre okulda görevli öğretmen ve yöneticiler örtük programın genellikle farkında değildirler ancak örtük program öğrenciler üzerinde resmi veya işlevsel programdan çok daha derin ve kalıcı bir etkiye sahiptir. Örtük programa ait mesajlar ise cinsiyet, sınıf ve ırk, otorite gibi hususlarla ilgilidir (Posner, 1995). Bloom' a (1972) göre de gizli (latent) programın açık (manifest) programla karşılaştırıldığında eğitimsel çıktılar üzerinde daha büyük bir etkisi vardır ve bu nedenle örtük programın eğitimsel sonuçlarını bilme, eğitimsel uygulamalar açısından çok daha önemlidir.

Eğitimciler genellikle okul programından bahsettiklerinde kastettikleri açık ve yazılı olarak planlanmış ders amaçlarına sahip resmi programlardır. Öğrenciler bu didaktik programa karşın bilinçli olarak planlanmamış ve informal şekilde

karakterize edilebilecek bir programı daha deneyimler. Aslında, büyük bir toplumun üretken vatandaşları olabilmeleri için bütün öğrenciler toplum ve onun küçük bir parçası olan okulun işlevsel bir üyesi olarak belirli toplumsal normları içeren bu programı içselleştirmelidirler. Ancak örtük programın açıklıktan yoksun oluşu ve spontane yapısı nedeniyle resmi ve örtük program arasında bazı çelişkiler ortaya çıkar (Wren, 1993).

Sarı' nın (2007) Schimmel' den (2003) aktardığına göre, ne yazık ki bir çok okulda, dersler, ders kitapları ve sınavlar aracılığıyla öğretilen formal ya da resmi program ile okul kuralları, cezalar, prosedürler ve normlar aracılığıyla öğretilen informal ya da örtük program arasında temel bir çatışma vardır. Örtük program resmi program kadar güçlü olabilir. Çünkü, tıpkı anne–babalar gibi okullar da ne söyledikleri kadar ne yaptıklarıyla öğretmektedirler. Bu programlar arası çatışmalar, özellikle, kuralların belirlenmesi, öğretilmesi, yorumlanması ve uygulanmasında izlenen yollarda apaçık hale gelmektedir. Ulusal anlayış doğrultusunda etkin, sorumlu vatandaşı vurgulayacağı yerde, bu örtük vatandaşlık programı tam tersini yapmaktadır. Öğrenciler okul ve sınıf kurallarının belirlenmesinde söz sahibi olmadıklarında, kurallar açıklanmadığında, belirsiz olduğunda, meşrulaştırıcı bir dille yazılmışsa veya öğrenci cezaları tutarsız, keyfi ve aşırı ise örtük program vatandaşlık eğitiminin amaçlarını baltalamaktadır. Bu mantıksız kural ve sonuçlarının oluşturduğu örtük programın etkileri, sınıfta, okulda ve toplumda farkına varmadan birçok öğrenciye sorgulamayan, katılmayan ve insanların iyi olduğuna inanmayan (şüpheli) vatandaşlar olmayı öğretmektedir.

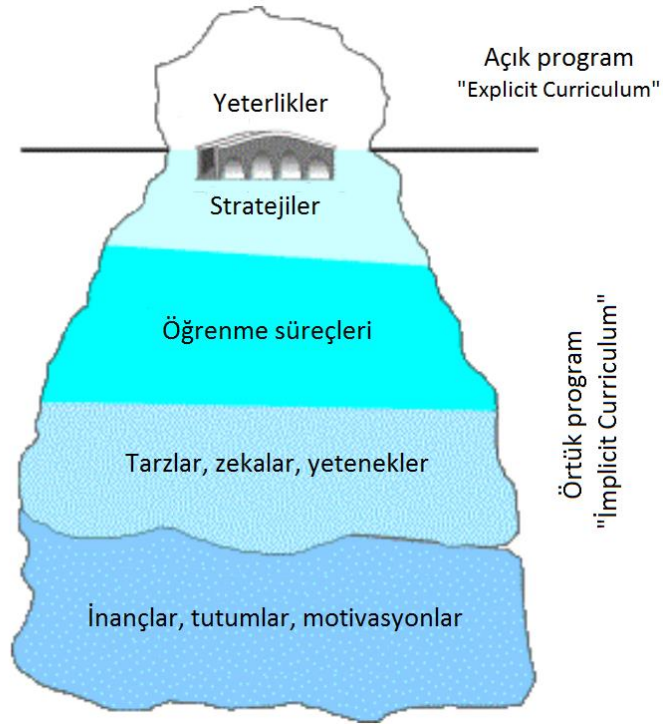
“Sınıftaki yaşam” adlı eserinde Jockson, basit anlamda bilgiyi nesillerden nesillere geçirmek için kurulmuş olan bir kurum oldukları fikrinden daha fazla anlam ifade ettiğine dikkat çekerek bizim eğitimi sosyal bir süreç olarak tahlil etmemiz gerektiğini belirtmektedir. Jackson' a (1968) göre öğrencilerin bütün öğrendikleri resmi eğitim programının sonucu değildir. Öğrencilerin öğretimleri hem resmi, ortada olan hem de gizli eğitim programının sonuçlarıdır. Bu eğitim programlarının unsurları bir yerlerde yazılı ve açık değildir. Ancak resmi program uygulanırken gizli programda uygulanmaktadır (Küçükahmet, 2009). Örtük program, öğrencilere okulda gerçekleşen yaşantıları yoluyla, belirli amaçları olan eğitim programlarından daha fazlasını öğretir. Öğrenciler, örtük program aracılığıyla, resmi programda açıkça belirtilmeyen, değerleri, gelenekleri öğrenirler ve insanlara, fikirlere ve farklı

konulara yönelik tutumlar geliştirirler (Haralambos, 1991). Öğrencilerin öğrenmelerinde en son dersleri veren, çoğunlukla göz ardı edilerek hakkında nadiren konuşulan ve bir buzdağının görünmeyen kısmını oluşturan örtük program resmi program kadar önemsenmelidir (Ryan, 1993; Clabaugh, 2000; Mariani, 1999).

Örtük yetişek resmi yetişeğin gizil amaçlarını kişilere kazandırmak için devreye girebilir. Onun resmi yetişeği tümüyle ortadan kaldırmak, onu yok etmek, yerine tam tersi olan kendi amaçlarını koymak gibi bir ereği yoktur. Örtük yetişek, bir bakıma resmi yetişeğin dışında öğrencilerin kazandıklarının tümü olarak ele alınabilir. Bu tanımdan hem resmi yetişeği destekleyen, hem de desteklemeyen öğelerin örtük yetişekte yer alabileceği çıkarılabilir (Sönmez, 2008). Ahola' da örtük program kavramının pedagoji ile sıkı şekilde bağlantılı olduğunu ve örtük programın bilinçli bir şekilde resmi programın içine entegre edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Ahola, 2000).

Mariani'ye (2001) göre, eğitim reformları yapılırken tartışılan kavramlardan biri de yeterliklerdir. Öğrenciler gözlenebilir ve değerlendirilebilir yeterliklerle donatılmalıdır. Yeterlikler söz konusu olduğunda açık bir şekilde belirlenmiş belirli performans hedeflerine sahip öğrenme sonuçları veya ürünleri söz konusudur. Aslında burada bahsedilen ürün veya öğrenme sonuçları açık programdır ve bir buzdağının sadece görünen kısmıdır. Bu buzdağının altında örtük program "implicit curriculum" adını verdiğimiz program bulunmaktadır. Bu örtük program başarılması gereken yeterlikler yönünden oldukça önemlidir. Bu program öğrenmeyi ve öğretme süreçlerini etkileyen bireysel ve bireyler arası tüm güçleri kapsamaktadır.

Mariani (2001), buzdağının birinci tabakası olan en alt tabakasında inançlar, tutumlar ve motivasyonların, ikinci tabakasında tarzlar, zekalar ve yeteneklerin, üçüncü tabakasında öğrenme sürecinin, dördüncü tabakasında stratejilerin ve suyun yüzeyinde kalan beşinci tabakasında ise yeterliklerin bulunduğunu belirtmektedir. Mariani (1999) hedefler, konular, zaman çizelgeleri, ders programları, standartlar ve teknolojiler hakkında konuşmanın önemli olduğunu ifade etmekle birlikte, programın suyun altında kalan ve görünmeyen kısmının bunlardan daha önemli olduğunu, ancak programın suyun altında kalan bu kısmının büyük oranda bilinmediğini, üzerinde nadiren konuşulduğunu ve çoğu zaman göz ardı edildiğini açıklamıştır.

Şekil-2: Örtük program ve resmi program “*The curriculum iceberg*”

Kaynak: (Mariani, Luciano, 2001) Documenting The Curriculum: Process And Competence In A Learning Portfolio Paper given at the British Council 20th National Conference for Teachers of English Venice, 15-17 March 2001.

Resmi program genellikle bilgi ve becerilerin seçimi ve düzenlenmesi ile ortaya konulan okulun planlanmış eğitimsel yaşantıları olarak düşünülür. Fakat programlar için basit seçimler yapmak yeterli değildir. Öğrenciler resmi programın yanı sıra günlük okul yaşamlarında kişisel ve sosyal etkileşimlerinin tamamını içine alan örtük programdan da öğrenmektedirler. Yapılan araştırmalar, örtük programla ilgili deneyimlerin bir kısmının öğrencilerin öz-benlik saygılarını azalttığını, saçma olarak bir takım kurallara öğrencilerin sıkıca uyduğunu ve kişiliklerini bastırmalarına neden olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum bazı okullar ve bazı öğrenciler için geçerli olsa da örtük programın hem negatif hem de pozitif etkileri olabilmektedir. Eğitimcilerin büyük çoğunluğu örtük programla pozitif öğrenmelerin sağlanabileceğini ifade etmektedir. Yüksek standartlarda oluşturulmuş iyi bir atmosferde örtük program vasıtasıyla hassas ve doğru alışkanlıklar kazandırılabilir. Bu bakımdan açıkça görünmeyen örtük program yazılı olan resmi program kadar ciddiyle ele alınmalıdır (Ryan, 1993).

Örtük program, eğitim programından daha etkilidir. Pek çok bilim adamı tarafından da bu bakış açısı kabul edilir. Tutarlı olduğu için ve her yıl aynı şekilde ilerlediği için buradan öğrenilen bilgiler çok uzun süre hatırlanır. Her gün örtük

programla ilgili yaşantılar geçirilir. Aynı şekilde pek çok kez öğrenciye sunulduğundan tutarlıdır. Örtük programın pek çok yönden bilinen eğitim programından daha etkili olma nedenlerinden biri de örtük programın öğrettiği derslerin istikrarlı olmasıdır. Yani içerik kalıcı ve deneyimler yaşamın içindedir. Kimi zaman örtük program, öğretmenler tarafından hazırlanan hedeflerden daha etkilidir. Örneğin; okulun ilk haftasında resmi program kapsamında oryantasyon (uyum programları) çalışmaları yapılmasına rağmen öğrencinin okula veya diğer öğrencilere uyumunda örtük program daha etkili olabilmektedir. Örtük program ve eğitim programı birbirini tamamlayıcı bir tarza sahip olabilir. Örtük program, doğru rekabetin değerinin öğrenilmesinde, öğrencilerin çalışmaya karşı etkili tutumlar, inançlar ve beceriler kazanmasında öncülük edebilir. Araştırmalar örtük programın öğrencilerin kişisel uyum becerilerini keşfetmede ve geliştirmede destekleyici olduğunu göstermektedir. Örtük program öğrencilerin kendilerini geliştirmelerinde formal eğitim programından daha gerçekçi olabilmektedir ve ahlaki ve sosyal gelişimin sağlanmasında daha etkilidir. Örtük program, sosyalleşmenin, sosyal yapılanmanın önemli bir unsuru, bütünleştirici fonksiyonu olarak öğrencilere arzu ettikleri sosyal değerleri kazandıran bir etken olarak görülebilir (Assor ve Gordon, 1987; Saylor, Alexander ve Lewis, 1981; Gair ve Mullins, 2001; Wren, 1999; Akt: Tuncel, 2008).

Ornstein ve Hunkins de (1993) her okulun planlanlanmış resmi bir programı bulunduğunu ve bu programın beklenen kazanımlar (outcomes), öğrenme deneyimleri ve içerikle ilgili amaçları içeren yapılandırılmış bir program olduğunu ifade etmişlerdir. Bu program, belirlenmiş öğretmen ve eğitim liderlerine yüklenen rollerle genellikle sınıflar ve konular etrafında düzenlenmiş amaçlı, açık ve işlevsel planlarla kendisini ortaya koyar. Eğitimciler çoğu zaman planlı resmi programla ilgilenirler. Ancak öğrencilerin duygu ve tutumları üzerinde etkileri olan örtük programın da farkında olmalıdırlar.

Resmi program ve örtük programa yönelik değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere, okullarda resmi programın yanında işleyen örtük bir program vardır. Resmi program planlı, yazılı, amaçları açık bir şekilde ifade edilmiş, yasal organlar eliyle hazırlanan ve geliştirilen bir programdır. Diğer taraftan örtük program yazılı olmayan, plansız ve amaçları açık bir şekilde ortaya konulmamış bir programdır. Örtük programa yönelik alanyazın incelendiğinde örtük programın hem olumlu hem

de olumsuz yönelerinin olduğu ve çeşitli yazarlara göre resmi programa göre öğrencileri daha çok etkilediği anlaşılmaktadır. Fakat örtük program çoğunlukla eğitimcilerce göz ardı edilmekte ya da farkında olunmadığı için önemsenmemektedir. Oysa örtük program öğrencilere toplumsal normların, değerlerin, bilgi ve becerilerin aktarımında oldukça etkilidir ve öğrencilere hayatın kendisini öğretir, onları sosyalleştirir ve hayata hazırlar. Örtük programın yazılı programdan çok daha fazlasını öğrettiği düşüncesi alanyazında sıklıkla vurgulanır. Resmi program ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın, örtük programı dikkate almadan yapılacak program geliştirme çalışmaları etkili olmayacaktır. Bu nedenle eğitimciler, yönetim kademesini oluşturan kişiler, program geliştirme uzmanları örtük programın öneminin ve etkilerinin farkında olmalı ve program geliştirme, uygulama ve değerlendirme çalışmalarında örtük programı da dikkate almalıdırlar (Jackson, 1968; Sadker ve Sadker, 2000; Yüksel, 2004a; Peshkin, 1992, Ryan, 1993).

2.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırma süreci boyunca araştırma konusu ile doğrudan ilgili veya araştırma ile benzer yönleri olan yurt içi ve yurt dışı kaynaklı yayınlar incelenmiş ve bu bölümde yurt içinde yapılan araştırmalar ve yurt dışında yapılan araştırmalar olmak üzere iki alt bölüm halinde sunulmuştur.

2.6.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Çengel (2013) “Sınıf ikliminin oluşması sürecinde örtük program: Meslek liseleri üzerine bir araştırma” adlı doktora tez çalışmasında, meslek lisesi dokuzuncu sınıflarda öğrencilerin algılarına göre sınıf iklimini belirlemeyi ve olumlu ve olumsuz sınıf iklimine sahip iki sınıfta sınıf içi etkileşimin örtük program açısından nasıl farklılaştığını açıklamayı amaçlamıştır. Bu amaçla araştırmasını sıralı açıklayıcı karma modele dayalı olarak desenlemiştir. Araştırmasında öncelikle kendisi tarafından geliştirilen “Öğrenciler Tarafından Algılanan Sınıf İklimi Ölçeği” ni (ÖTASİÖ) tüm dokuzuncu sınıf öğrencilerine uygulamıştır. Araştırma verilerinin analizleri sonucunda, olumlu ve olumsuz sınıf iklimine sahip iki sınıf belirlemiş, bu iki sınıfta 3 ay süreyle gözlemler gerçekleştirmiştir. Gözlem sürecinin sonunda üst, orta ve alt başarı grubundan 3'er olmak üzere 9, iki şubeden toplam 18 öğrenci ve iki şubede derse giren bir öğretmen ile görüşmeler yapmıştır.

Yapılan gözlem ve görüşme sonuçlarına göre, olumlu sınıf iklimine sahip sınıfta, öğrencilerin akademik olarak derslerle daha az ilgilenmesinin sonucu olarak,

daha çok gürültü olmakta, sınıf kuralları ile ilgili daha çok belirsizlik yaşanmakta, öğretmenler öğrencilere daha çok müdahale etmekte ve öğretmenlerden öğrencilere olumsuz olarak nitelendirilebilecek davranışlar genel olarak daha sık gözlenmektedir. Araştırmacı bu durumun, öğrencilerin ders işlenmesi ile ilgili süreçlere “direnmesi” ile açıklanabileceğini ileri sürmüştür.

Sarı (2007) ise ilköğretim okullarının okul yaşam kalitesi düzeylerinin belirlenmesi ve okul yaşam kalitesi düzeyi düşük ve yüksek olan iki okulda temel demokratik değerlerden olan eşitlik, insan onuruna saygı ve çevreye saygı değerlerinin kazanılması sürecinde örtük programın işlevinin ayrıntılı bir şekilde irdelenmesini amaçladığı “Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: Düşük ve yüksek ‘okul yaşam kalitesi’ ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma” başlıklı bir doktora tezi araştırması yürütmüştür. Nicel ve nitel araştırma desenlerini bir arada kullanıldığı çalışmada evreni (nicel veriler için) 2004 – 2005 öğretim yılında Adana ili merkez ilçelerindeki ilköğretim okullarında görev yapan tüm öğretmenlerle bu okullarda öğrenim gören tüm öğrenciler oluşturmuştur. Okul Yaşam Kalitesi Ölçeğinin (OYKÖ) ile toplanan verilerini analiz eden araştırmacı, gözlem ve görüşmeleri yapmak üzere, ölçekten aldıkları puana göre, en düşük ve en yüksek “okul yaşam kalitesi” düzeyine sahip iki okul belirlemiştir. İkinci aşamada, belirlenen bu iki ilköğretim okulundaki 595 beşinci sınıf öğrencisine Demokratik Değerlere Bağlılık Ölçeği uygulayarak gözlem ve görüşmeleri yapmak üzere her iki okuldan birer 5. sınıf şubesi belirlemiştir. Gözlemler bittikten sonra her iki okuldan sayıları eşit olmak üzere 10 öğretmen, 16 öğrenci ve 10 veliyle görüşmeler yapmıştır.

Araştırmacının OYKÖ’den elde ettiği bulgulara göre, Adana ili merkez ilçelerindeki ilköğretim okullarında okul yaşam kalitesi düzeyi hem toplam puanlar hem de alt boyutlar bazında ortalamanın üzerindedir ve öğrenciler, öğretmenlerine göre okullarındaki yaşam kalitesini daha olumlu algılamaktadır. Araştırmacı okulların yaşam kalitesini sosyo-ekonomik düzey bakımından karşılaştırmış ve öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre en düşük okul yaşam kalitesi ortalamasının, alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullara ait olduğu, gözlem ve görüşme bulgularına göre ise yüksek OYK’ sine sahip okulda, sınıfında gözlem yapılan öğretmen, düşük OYK düzeyine sahip okuldaki öğretmene göre eşitlik ve insan onuruna saygı değerine uygun davranışları daha çok sergilediği bulgularına ulaşmıştır. Buna paralel olarak, OYK düzeyi yüksek olan okuldaki öğrencilerin eşitlik ve insan onuruna saygı değerlerine, OYK düzeyi düşük olan okuldaki akranlarından daha yüksek düzeyde

sahip oldukları belirlemiştir. Bunların yanı sıra, araştırmacı iki okuldaki öğretmen–öğrenci iletişimi, kural belirleme süreci ve kuralların yaptırımları, okulda düzenlenen sosyal etkinlikler, okul–aile işbirliği ve öğrencilerin aile ortamının niteliği bakımından da okul yaşam kalitesi düzeyi yüksek olan okuldaki örtük programın, düşük yaşam kalitesine sahip okula göre daha olumlu özellikler gösterdiğini tespit etmiştir. Gerçekleştirilen araştırmaya göre iki okuldaki örtük programın, okul yöneticilerinin gerek öğrenci gerekse öğretmenlere karşı bir takım antidemokratik davranışlar sergilemeleri, öğretmenlerin çevreye saygı değerine ilişkin model davranışları az sayıda sergilemeleri, sınıflarda geleneksel sıra düzeninde oturma biçimlerinin tercih edilmesi, öğrenciler arasında görevlendirme ve işbölümü yapılırken öğrenci ilgi, istek ve yeteneklerinin yeterince dikkate alınmaması ve okulun fiziksel koşullarının yetersiz bulunması gibi etkenler bakımından benzer özellikler taşımaktadır.

Sarı (2007), dozu farklı olmakla birlikte, her iki okuldaki örtük programın demokratik değerlere uymayan özellikler taşıdığını, araştırmada ele alınan değişkenlerin çoğu bakımından, düşük OYK düzeyine sahip okuldaki örtük programın daha antidemokratik özellikler taşıdığını, buna paralel olarak bu okuldaki öğrencilerin de antidemokratik davranışları daha sık sergilediklerini belirlemiş ve okuldaki örtük programın öğrencilerin temel demokratik değerleri kazanmaları bakımından önemli bir işleve sahip olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir.

Akbulut (2011) İlköğretim okullarında örtük program faaliyetlerinin saptanması başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasında, öğretmenlerin sınıf içerisinde ve sınıf dışındaki davranışları ve okulun fiziksel düzenlemeleri ve okul idaresinin öğrencilerle olan ilişkileri konusunda öğrenci görüşlerinden hareket ederek okulun ve öğretmenlerin kasıtlı veya kasıtsız oluşturduğu örtük programı incelemiştir. Araştırmanın evrenini, Malatya il merkezindeki devlet okullarında ve özel okullarda, ilçe merkezindeki ve köylerindeki devlet okullarında öğrenim görmekte olan beşinci sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Örnekleme alınan okulların ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerine araştırmacı tarafından geliştirilen, öğrenci görüşlerine göre, öğretmenlerin örtük davranışlarının, okul idaresinin öğrencilerle olan örtük iletişiminin ve okulun fiziksel yapısının öğrenci davranışları üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanan anket uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda öğretmenlerin resmi program dışındaki etkinliklerinin, sınıf içerisinde, okul içerisinde ve okul dışındaki davranışları örtük olarak

öğrencilerin “demokratik davranabilme”, “özerk davranabilme”, “sorumluluk alma”, “adil davranma”, “düzenli olabilme”, “dakik olabilme”, “okul kurallarına uygun giyinebilme”, “başladığı işi bitirebilme”, “etik davranabilme”, “itaat etme”, “okulun ve toplumun kurallarına uyabilme”, “milli duyguya sahip olabilme”, “rekabet edebilme” gibi becerileri kazanmasında etkili olduğu ve öğretmenlerin örtük etkinlikleri sonucunda kazanılan becerilerin toplumsal tabakalara göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Tuncel (2008) öğretmenlik meslek bilgisi derslerindeki sınıf içi örtük program boyutlarını belirlemek ve bu boyutların duyuşsal özelliklerin gelişimini nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak amacıyla nitel bir araştırma yürütmüştür. Araştırmacı nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması, durum çalışması desenlerinden ise “iç içe geçmiş tek durum” desenini kullanmıştır. Araştırmada duyuşsal özelliklerin gelişimi açısından öğretmenlik meslek bilgisi derslerinde gerçekleşen sınıf içi örtük program tek durum olarak ele alınmışken, bu durum içinde yer alan alt analiz birimlerini öğretmenlik meslek bilgisi derslerinden “Öğretimde Planlama ve Değerlendirme”, “Sınıf Yönetimi” ve “Rehberlik” dersleri oluşturmuştur. Çalışma alanını Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı’ nın oluşturduğu araştırmada veri toplamak amacıyla “sınıf içi gözlem formu”, “öğretim elemanı görüşme formu” ve “öğrenci odak grup görüşme formu” kullanılmış ve araştırma kapsamında elde edilen veriler üzerinde içerik analizi yapılmıştır.

Araştırma bulguları doğrultusunda, sınıfın fiziki ortam ve düzenlemelerinden kaynaklanan örtük programın; öğrencilerde öğrenci görüşlerine değer verilmediği ve öğretmenlik meslek bilgisi derslerine önem verilmediği algısına neden olduğu, öğrencilerin derse katılım isteğini azalttığı ve bunun yanında öğretim elemanlarının fiziki ortamdan kaynaklanan engellerle başa çıkma çabalarının öğrencilerde model alma isteği uyandırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tuncel’ in (2008) araştırma sonuçlarına göre, öğretme-öğrenme sürecinde, öğretim elemanının söylediklerinden çok yaptıkları öğrenciler üzerinde daha etkili olmakta ve öğrencilerde model alma isteği uyandırmaktadır. Ayrıca araştırmada öğretme-öğrenme sürecinde verilen örneklerin, öğrencileri eleştirel düşünmeye yönlendirdiği ve eğitimle ilgili olaylara daha duyarlı hale getirdiği, olumsuz durumları yansıtan örneklerin öğrencilerin kaygı düzeyini artırdığı ve öğretmenlik

mesleğine yönelik öğrenci tutumlarını olumsuz etkilediği, öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretim elemanı etkileşimi sonucunda, öğrencilerin öğretim elemanına yönelik önyargılarının oluştuğu ve bu durumun öğrencilerin öğretim elemanına ya da derse yönelik tutumlarını etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmanın bir diğer sonucu öğrencilerin değerlendirme sürecinde edindikleri deneyimin, başarılı olmak için öğretme-öğrenme sürecinde öğrenci katılımının ve çabasının önemli olmadığı ve ezbere dayalı öğrenmenin yeterli olduğu algısına neden olması ve öğrencilerin başarılı olmak için seçici davranma ve öğretim elemanının gözüne girme biçiminde taktikler geliştirmeleridir.

Veznedaroğlu (2007) “Okulda ve sınıfta örtük program (Bir özel ilköğretim okulu örneği)” başlıklı araştırmasında okulda ortaya çıkan örtük program öğelerini belirlemeyi ve İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın uygulanması sırasında sınıflarda oluşan örtük program öğelerini saptamayı amaçlamıştır. Araştırmacı öncelikle alan yazından yararlanarak örtük programın okul ve sınıf iklimi boyutlarına yönelik kavramsal çerçeve geliştirmiş ve geliştirdiği kavramsal çerçeveyi, hem görüşme sorularının oluşturulmasında hem de gözlem, görüşme ve döküman analiziyle elde edilen verilerin kodlanmasında kullanmıştır. Araştırma durum çalışmasının kullanıldığı nitel bir çalışmadır ve özel bir ilköğretim okulunda gerçekleştirilmiştir. Bu özel okulun dördüncü sınıflarından iki şube seçilmiştir. Seçilen şubeler kendi içlerinde birer durum olarak kabul edilmiş ve bunlardan karşılaştırılabilir veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Örtük programın okul iklimi boyutuyla ilgili veri toplamak için yönetici, öğretmen ve öğrencilerle görüşmeler ve okulda gözlemler yapılmıştır. Ayrıca okulun bazı belgeleri döküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sınıf iklimiyle ilgili örtük program unsurlarını belirleyebilmek için öğretmen ve öğrencilerle görüşmeler ve İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın uygulanması esnasında sınıflarda gözlemler yapılmıştır. Öğretmenlerin bazı belgeleri de döküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Görüşme ve gözlemlerle toplanan verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular resmi öğretim programlarıyla ve okulun yazılı belgeleriyle karşılaştırılmış, okulun ve sınıfların örtük programını oluşturan öğeler belirlenmiştir.

Araştırmada okul ikliminde oluşan örtük programla ilgili elde edilen bulgulara göre öğrenciler, kurallara uymanın akademik başarıyı arttırdığını, okulda kabul görüp

rahat olmayı sağladığını, kurallara uymadıkları durumlarda ise kızma ve ceza verme gibi yazılı olmayan yaptırımların kendilerine uygulanabileceğini öğrenmişlerdir. Okulda kabul edilmek ve oyun oynamak baskın olmakla ilişkilendirilmekte, öğrenciler arasında lider ve baskın olmayı istemekten kaynaklanan olumsuz bir rekabet ortamı bulunmaktadır. Bu olumsuz rekabet ortamı sözlü ve fiziksel şiddete, baskın olmayı dışlamaya neden olmaktadır. Okulda bayrak törenleri, andımızın okunması, milli ve özel günlerle ilgili tören ve kutlamalara çok önem verilmektedir. Yine okulda kültürel, sosyal, bilimsel ve sportif etkinlikler önemli görülmekte ve öğrencilerin bunlara katılımı beklenmektedir. Kurumda gelişmeye, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmektedir. Kurum yönetici, öğretmen ve öğrencilere kendilerini geliştirebilecekleri ve araştırma yapabilecekleri olanaklar sağlamaktadır.

Sınıf iklimiyle ilgili elde edilen bulgulara göre ise her iki şubede de öğretmen masasının ve sıraların yerleşimiyle öğrencilere öğretmenin üst, öğrencilerin ast olmadığı yönünde mesajlar verilmektedir. Her iki şubede öğrencilerden yazılı kurallarla birlikte yazılı olmayan bazı kurallara da uymaları beklenmektedir. Öğretmenler sınıfta birer otorite ve güç kaynağı olarak bulunmaktadırlar. Öğrenciler kurallara uymadıkları durumlarda öğretmenlerin güç ve otoritelerini kullanarak kendilerine yazılı olmayan bazı yaptırımlar uygulayabileceklerini öğrenmişlerdir. Öğrenciler kendi bilgi ve düşüncelerini öğretmenlerin bilgi ve düşüncelerine göre daha değersiz bulmakta, öğretmenin düşünceleri karşısında kendi düşüncelerinden vazgeçmektedirler. Yine her iki şubedeki öğrenciler sınavlarda kendi düşüncelerini değil, öğretmenlerin derslerde anlattıklarını yazmayı tercih etmektedirler. Öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçladıklarını belirtmelerine rağmen, öğretmenlerin sınıfta ve sınavlarda sordukları soruların çoğunluğu bilgi düzeyindedir. Her iki şubedeki öğrencilerin çoğunluğu, öğretmenlerin sözlerinden ve davranışlarından sınavlarda çıkabilecek yerlere ilişkin ipuçları yakalayabilmektedirler.

Yüksel (2007) “Örtük Programın Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Meslek Derslerine Yönelik Düşüncelerindeki Etkisi” başlıklı çalışmada, Eğitim Fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik meslek derslerine yönelik düşüncelerinde örtük programın etkilerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma nitel bir durum çalışması olup, veriler Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-iş ve Müzik öğretmenliği

Anabilim Dalında öğrenim gören 12 son sınıf öğrencisi ile yapılan görüşme ile toplanmış ve betimsel analiz yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Araştırmada öğrencilerin öğretmenlik mesleğinin önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, genelde öğretmenliğe olumsuz baktıkları, alan derslerine daha fazla ilgi gösterdikleri, öğretmenlik meslek derslerine giren öğretim elemanlarıyla iletişim kurmada problem yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrenciler alan ve öğretmenlik meslek derslerinin birbirinden tamamen kopuk olarak işlendiğini düşünmektedirler. Araştırmada elde edilen veriler ışığında anabilim dallarının örtük programı temel hatlarıyla ortaya konularak öğrencilerin öğretmenlik ve öğretmenlik meslek derslerine yönelik düşüncelerinde örtük programın etkisi açıklanmıştır.

Yeşilyurt ve Kurt (2012) “Değerleri kazandırmasındaki Etkililik Açısından Resmi ve Örtük Program ile Okul Dışı Etmenlerin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmalarında ilköğretim 8. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin görüşleri doğrultusunda resmi ve örtük program ile okul dışı etmenlerin değerleri kazandırmasındaki etkililik düzeyini ve yollarını belirlemeyi amaçlamışlardır.

Tarama modelinden yararlanılarak yapılan bu araştırmanın evrenini 2011-2012 akademik yılı ikinci döneminde, Konya ili merkez ilçelerde yer alan ilköğretim okulları ikinci kademe 8. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. “Benzeşik örnekleme yöntemi” kullanılarak belirlenen araştırmanın örneklemini, altı ilköğretim okulunda öğrenim gören 526 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın verileri Fer ve Kuş (2009) tarafından geliştirilen “İlköğretim Programlarında Yer Alan Değerleri Kazanma Yolları Anketi” ile toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma teknikleri kullanılan araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle, kişisel ve evrensel değerler ile milli değerlerin öğrencilere kazandırılmasında resmi ve örtük program ile okul dışı etmenlerin üçünün de çok etkili olduğu tespit edilmiştir. İstatistiksel açıdan aralarında fazla bir fark olmamasına rağmen, değerlerin kazandırılmasında birinci derecede okul dışı etmenlerin, ikinci derecede resmi programın, üçüncü derecede ise örtük programın daha etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Değerlerin kazandırılması yollarında da benzer bir sonuca varılmıştır. Elde edilen başka bir sonuç ise, resmi ve örtük program ile okul dışı etmenlerin milli değerlerin öğrencilere kazandırılmasında daha yüksek düzeyde etkili olduğudur.

Çubukçu (2012) “İlköğretim Öğrencilerinin Karakter Eğitimi Sürecinde Örtük Programın Etkisi” adlı çalışmasında, ilköğretim okullarında karakter eğitimi kapsamında değerlerin kazandırılmasında örtük programın önemini ortaya çıkarmak düşüncesiyle, ilköğretim programlarının uygulanması sürecinde okullarda yapılan örtük programı destekleyici etkinlikler ve bu etkinliklere katılan öğrencilerin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır.

Bu araştırmada örtük programı destekleyici etkinlikler olan; sosyal ve kültürel etkinlikler, serbest zaman etkinlikleri ve sportif etkinlikler, belirli gün ve haftaların kutlanması, sosyal kulüp çalışmaları ilköğretim öğrencilerinin değerleri algılayabilmeleri, içselleştirebilmeleri ve uygulayabilmeleri açısından güçlü birer değer kazandırma aracı olarak görülebilir düşüncesinde olan araştırmacı, araştırmasında nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modelini kullanmıştır. Araştırma, 2009-2010 eğitim öğretim yılı içerisinde Eskişehir ili MEB’e bağlı 3 ilköğretim okulunun örtük programı destekleyici yaptıkları etkinliklerin incelenmesi ve bu etkinliklere katılan öğrencilerin görüşleri çerçevesinde yürütülmüştür. Verilerin analizinde doküman incelemesi ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Eskişehir il merkezindeki 3 ilköğretim okuluna devam eden 6. 7. ve 8. sınıf olmak üzere toplam 40 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda ilköğretim programlarının değerlere yer verdiği ve değerlerin kazanılması, içselleşmesi sürecinde örtük programı destekleyici etkinliklerin önemli bir yer tuttuğu belirlenmiştir.

Yıldırım (2013) tarafından yapılan “İlköğretim okullarında örtük program ve ilköğretim öğrencilerinin örtük programdan kaynaklanan stres algıları” başlıklı araştırmada sosyoekonomik düzeylerine göre belirlenen okulların örtük programlarının olumlu ve olumsuz unsurlarını ortaya çıkarmak ve olumsuz unsurlarının öğrenciler üzerinde oluşturduğu stres düzeyini belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmada, Kilis ili merkez ilköğretim okulları çalışma alanı olarak seçilmiş ve karma araştırma yönteminden keşfe yönelik desen kullanılmıştır. Araştırma için sosyoekonomik düzeyleri üst-orta ve alt olmak üzere üç okul tespit edilmiş ve araştırmanın nitel boyutunu oluşturan gözlem ve görüşmeler yapılmıştır. Örtük programın unsurlarının tespiti konusunda araştırmacı tarafından hazırlanan “Sınıf içi gözlem formu”; “Öğretmen görüşme formu” ve “Öğrenci görüşme formu”

kullanılmış ve ilköğretim okullarında bulunan öğrencilerin örtük programdan kaynaklanan stres düzeylerini belirlemek amacıyla 5’li likert tipi ölçek geliştirilerek uygulanmıştır. Araştırmanın veri kaynaklarının nitel kısmını gözlem yapılan sınıflar; görüşme yapılan öğrenciler ve öğretmenler oluşturmuştur. Nicel kısmını ise ölçek geliştirme sürecinde pilot uygulamanın gerçekleştirildiği 510 öğrenci ile öğrencilerin örtük programdan kaynaklanan stres düzeylerini belirlemek için ölçeğin uygulandığı gözlem yapılan okullardaki altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda bulunan 469 öğrenci olmak üzere toplam 979 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırma sonucunda alt ve orta sosyoekonomik düzeydeki okullarda örtük programın olumsuz unsurlarının daha fazla olduğu ve öğrencilerden kaynaklı olumsuzlukların daha fazla gözlemlendiği, üst sosyoekonomik düzeydeki okulda ise örtük programın olumlu ve olumsuz unsurların frekans değerlerinin yakın olduğu ve bu okulda öğretmenlerden kaynaklanan örtük programın olumsuz unsurlarının öğrenci kaynaklı unsurlardan daha fazla olduğu saptanmıştır. Çalışma alanındaki okulların örtük programdan kaynaklanan stres düzeylerine bakıldığında ise öğrencilerde en fazla “Yönetici-okulun imkânları ” alt boyutunun orta düzeyde stres yarattığı; diğer alt boyutların ise sırasıyla “Öğrenci ” alt boyutunda orta ve “Öğretmen” alt boyutunda ise az düzeyde stres yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin örtük programdan kaynaklanan stres düzeylerinin okul, sınıf, cinsiyet, baba mesleği, kardeş sayısı, anne -baba eğitim durumu ve gelir durumu değişkenlerine göre anlamlı şekilde değiştiği görülmüştür.

Kalaycı ve Güneş (2012) “Resmi Programdaki Örtük Mesajların Öğrencilerin Özgürlük Değerine İlişkin Algıları Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi başlıklı” deneysel modelin son test kontrol gruplu seçkisiz deseninin kullanıldığı bir araştırma yürütmüşlerdir. Resmi program kapsamında yer alan örtük programın, öğrencilerin özgürlük değerine ilişkin algıları üzerinde etkisini ve bu etkinin kaynağını belirlemeyi amaçlayan araştırmanın çalışma grubunu 54 5. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın veri toplama aracı, iki açık uçlu sorudan oluşan bir formdur. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, fablın orijinal dilinden çevrilmiş hali ve programdaki değiştirilmiş hali öğrencilere anlatıldığında, öğrenciler tarafından benimsenen değerler arasında farklılık saptanmıştır. Öğrenciler, fablın programdaki şekliyle anlatıldığında daha fazla oranda köpek karakterini seçerken, orijinal dilinden çevrilmiş orijinal hali anlatıldığında daha fazla kurt

karakterini seçmişlerdir. Öğrencilerin karakter seçimlerinin nedenleri incelendiğinde, köpeği benimseyenlerin, “beslenme, sağlık, barınma, sevgi ve güven” gibi temel ihtiyaçları; kurt karakterini benimseyenlerin ise “özgürlük” değerini öncelikli buldukları saptanmıştır. Araştırmacılar bulgular doğrultusunda, resmi program ile örtük program örtüşmezse çelişkinin kaçınılmaz olduğunu, eğitim programlarındaki bu çelişkilerin, öğrencilere kazandırılmak istenen düşünce, değer ve tutumları da derinden etkilediğini, bu çelişkili durumu ortadan kaldırmak amacıyla, öğretim programlarının ve ders kitaplarının içeriklerinin sürekli olarak değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Sezen (2011) “Bir Üniversite Yabancı Diller Hazırlık Okulunun Örtük Programının Algılar Yoluyla İncelenmesi Üzerine Bir Vaka Çalışması” adlı yüksek lisans çalışmasında örtük programın, İstanbul Türkiye’de yer alan bir devlet üniversitesinin Yabancı Diller Hazırlık Okulunda var olup olmadığını saptamayı ve var olması durumunda kurumun örtük programının öğrencinin akademik başarısına etkisinin ortaya çıkarılmasını hedeflemiştir. Çalışma aynı zamanda örtük programın öğrenci algıları üzerinde olan etkisini de irdelemeyi amaçlamıştır. Araştırma İstanbul’da bir devlet üniversitesinin Yabancı Diller Hazırlık Okulunda, rastgele seçilmiş katılımcı 8 öğrenci, 4 öğretim görevlisi ve 2 yönetici ile gerçekleştirilmiştir. Tezin amacını gerçekleştirmek için adı geçen kurumun resmi müfredat belgeleri alınarak analiz edilmiş ve böylece örtük program öğeleri saptanmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak, örtük programla ilgili algıları ortaya çıkarmak için, rastgele seçilmiş öğrenciler, öğretim görevlileri ve yöneticiler ile ayrı ayrı görüşmeler yapılmıştır. Son olarak, öğrencilerin akademik başarılarını gösteren belgeler okul yönetiminden alınmış, öğrencilerin başarı durumlarıyla aynı öğrencilerin örtük program ile ilgili ifadelerinin arasındaki ilişki, Spearman Sıra Farkları Korelasyonu testi uygulanarak saptanmaya çalışılmıştır. Sonuçta, adı geçen devlet üniversitesinin yabancı diller hazırlık okulunda 2009-2010 öğretim yılında örtük programın var olduğu ve buna bağlı olarak, örtük program öğelerinin neler olduğu saptanmış, örtük programın öğrenci başarısına yüksek oranda etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

2.6.2. Yurt dışında yapılan araştırmalar

Hopman, Winter ve Koops (2014) tarafından yapılan “Gençlik Politikalarının Örtük Programı: Bir Hollanda Örneği” (The Hidden Curriculum of Youth Policy : A Dutch Example) başlıklı araştırmada, araştırmacılar gençlik politikalarının sadece çocukların fiili davranışlarına bir cevap veya tepki vermekten daha fazlası olduğu ve

politika yapanların inanç ve değerlerinden eşit derecede etkilendiği ve bu değerlerin nadiren açık şekilde ifade edildiği düşüncesinden hareketle, politika yapıcılarla yapılan görüşmeler ve politika raporlarının ampirik analizi ile açıkça ifade edilmeyen gençlik politikalarının örtük programını incelemiştir. Araştırma, değer yapıları ve içerik üzerine var olan bir kurama dayalı olarak desenlenmiştir. Araştırma sonuçları Hollanda gençlik politikalarının en baskın şekilde güvenlikçi değerler tarafından kılavuzlandığını göstermektedir. Sonuçlar ayrıca hedeflenen politika tedbirleri açısından sosyal gruplar arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Örneğin ebeveynlerin yeterliliklerini daha çok vurgulamakla “normal” ailelerle ilgili politika tedbirlerinin git gide daha fazla güçlenmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu aileler için risk, hem vatandaşların hem de profesyonel meslek sahiplerinin bu ailelere yönelik denetim ve kontrole odaklanmalarıdır.

Kidman, Yen ve Abrams (2012) “Fen Eğitiminde Yerli Öğrencilerin Örtük Program Deneyimleri: Yeni Zelanda ve Tayvan’ da Uluslararası Karşılaştırmalı Bir Çalışma” (İndigenous Students’ experiences of the hidden curriculum in science education: A Cross-national study in New Zealand And Taiwan) başlıklı araştırma yürütmüşlerdir. Yeni Zelanda’ daki Maori ve Tayvan’ daki Seediq/Atayal yerli öğrencileri ile yürütülen çalışmanın bulguları uluslararası karşılaştırmalı bir şekilde sosyolojik perspektiften tartışılmıştır. Araştırma iki endüstrileşmiş ülkede yerli öğrencilerin eğitim gördüğü ilköğretim okulu öğrencilerinin fen bilimleri programına yönelik deneyimlerini keşfetmek ve yerli öğrencilerin yeniden üretilen veya korunan başarısızlıklarını ortaya çıkaran sosyalleşme süreçlerini betimlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmacılar iki gelişmiş ülkede fen bilimleri programında yerli kültür ve bilginin çevresel konumlanmasının, yerli öğrencilerin okuldan ayrılmasına katkısı olan bir dizi örtülü pedagojik kodun temelini oluşturduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Anyon (1980) İngiltere, Fransa ve Kuzey Amerika’ da ilköğretim ve ortaöğretim okullarında yürütülen sosyal sınıflar ve eğitim arasındaki ilişkiye odaklanan bir dizi araştırmanın çoğunlukla ampirik özellikler barındırmadığından hareketle kendisi dört farklı sosyoekonomik düzeydeki beş okulu incelediği İş Ortamlarının ve Sosyal Sınıfın Örtük Programı (Social Class and The Hidden Curriculum Of The Work) başlıklı, ikisi işçi, biri orta sınıf, bir tanesi üst sınıf ve bir tanesi de üst elit sınıf çocuklarının eğitim gördüğü sınıflarda kayıtlı ilköğretim 5. Sınıf

öğrencileri üzerinde yürüttüğü bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma, verileri 5 ilkokuldaki programa, pedagojik uygulamalara ve öğrencilerin değerlendirilmesine yönelik çalışmalara odaklanan etnografik türde bir araştırmadır. Sosyal sınıf tanımlarının yapılmasında her bir okulda öğrencilerin sosyal karakteristiklerini belirleyen, gelir seviyesi, meslek ve ilgili diğer özelliklerle öğrenci ailelerinin betimlemeleri dikkate alınmıştır. Araştırma için belirlenen okulların üçü kuzey bölgesinde orta büyüklükte bir şehir olan kuzey New Jersey’ de, diğer ikisi ise New Jersey yakınlarındaki banliyölerde bulunmaktadır.

Anyon’ un araştırması ile ilgili bulgular aşağıda özetlenmiştir:

İşçi sınıfı okullarından (The Working Class Schools) iki işçi sınıfı okulunda işler için belirli bir prosedür takip edilir. Prosedürler genelde mekaniktir ve belirli davranış kalıpları içerir. Çok az karar alma ya da seçim imkanı vardır. Öğretmenler görevlerin niçin yapıldığı ya da diğer görevlerle nasıl bağlantılı olabileceğine yönelik nadiren açıklama yaparlar. Öğretmenler genelde ders kitaplarını kullanmaz ve çoğunlukla kendi ders notlarını hazırlar veya tahtaya kendi örneklerini yazarlar. İşle ilgili kuralların çoğunluğu için öğrencinin ne yapacağı, hangi adımları takip edeceği belirlenmiştir. Söz konusu adımlar öğretmenler tarafından öğrencilere söylenmiştir ve çoğu zaman tahtaya yazılmıştır. Öğrencilerin adımları not alması öğrencilere genellikle söylenir. Görevlerin değerlendirilmesi doğru ve yanlış olup olmadığına göre değil, görev yapılırken doğru adımların izlenip izlenmediğine göre yapılır.

Orta sınıf okullarında (Middle-Class School) doğru cevabı verme önemlidir. Yeteri kadar doğru cevap iyi bir derece anlamına gelir. Doğru cevapları bulmak için takip edilmesi gereken belirli bir düzen olsa da öğrencilerin seçme, karar verme ve bir dizi çözüm şekli belirleme imkanları vardır. Cevaplar genelde ders kitaplarından veya öğretmenleri dinleyerek bulunabilir. Matematikte problem çözme işlemleri bazı seçimler içerir. Sosyal bilimlerde günlük görevler ders kitaplarında işaretlenmiş sayfaların okunması ve öğretmenlerin soruların cevaplanması şeklindedir. Dil sanatları daha çok günlük hayatta ihtiyaç duyulan basit gramerdir.

Zengin üst sınıfı okullarında (Affluent Professional School) görevler yaratıcılık gerektiren türdendir. Öğrencilerden sürekli bir şekilde kavram ve fikirlerini uygulamaları ve ifade etmeleri istenir. Görevler bireysel düşünme ve ifade etmeyi, düşünceleri açıklayabilmeyi ve uygun metot ve materyal seçimini içerir. Öğrencilerden hikaye, makale veya sunum gibi görevler istenir. Öğrencilerin ürünlerinin özgün, bireysel ve diğerlerinden farklı olması beklenir. Ayrıca ürünün

sergilenmesine özel bir önem verilir ve bilimsel gerçeklere uygun olması istenir. Sosyal bilimler dersinde öğrencilerden günlük haberlerden bazıları için sunum yapmaları istenir. Dil sanatları çalışma kitabı yoktur. Çünkü öğretmenler öğrencilerinin yaratıcı olmasını bekler. Fazla gramer yoktur ama noktalama işaretleri önemlidir.

Üst elit sınıf okullarında (Executive Elite School) görev birinin analitik entelektüel gücün gelişimini sağlamaktır. Öğrencilerden sürekli olarak üst akademik niteliği ve mantıksal anlamı olan entelektüel ürün ortaya koymaları için bir problemin nedenlerini irdelemeleri beklenir. Düşünme eyleminin temel amacı sistemde birbiri ile uyumlu olabilecek kuralları kavramsallaştırma ve sonra bu kuralları problem çözüme kullanmaktır. Okulda yürütülen çalışmaların amacı, başarılı olma, yükselme ve yaşama hazırlıktır. Birçok kelimedenden oluşan karmaşık matematik problemleri vardır. Bir örnek ne zaman ele alınırsa alınsın her bir öğrencinin problemi nasıl ele alacağı üzerinde tartışılır. Her bir öğrenci kesin olarak problemi açıklamak zorundadır.

Hinton (2012) tarafından yapılan “10 LDS (Son gün azizleri/Mormonlar) Ailesinde Evde Öğrenmede Örtük Program” (The Hidden Curriculum of Home Learning in Ten LDS -Latter-day Saints- Families) başlıklı araştırmada çocuklarını evde eğitmeyi seçen, Jesus Christ Kilisesi’ ne üye 10 LDS ailesinin katılımcı gözlem yoluyla gözlenmesi ile evde öğrenmenin örtük programı belirlenmeye çalışılmıştır. Naturalist araştırma ve çoklu durum çalışması metodu ile yürütülen araştırmada, araştırmacı her bir aile ile en az 10’ ar saat zaman geçirmiştir. Ailelerden beşi evde eğitim uygulaması yaparken, beşi ise okul dışı bir sistemin parçasıdır. Araştırmacı anketler, görüşme ve gözlem kayıtları ile evde öğrenme uygulamaları ve amaçlarını belgelemiştir.

Aileler evde öğrenme yaklaşımlarının çeşitliliğini yansıtacak şekilde kartopu örnekleme ve amaçlı örneklemenin bir kombinasyonu ile belirlenmiştir. Anahtar bulgular dört ana kategoride organize edilmiş, evlerdeki örtük programın önemli bileşenlerini oluşturmuşlardır. Bu dört bileşen ilişkiler, zaman, öğrenme süreçleri ve teknolojidir. Araştırma bulgularının evde öğrenme konusunda alan yazın açısından kamuya, eğitimcilere, politik karar alıcılara, çocukları kamu okullarında kayıtlı olsun ya da olmasın ailelere üç ana katkısının olacağı ifade edilmiştir. İlk olarak LDS ailelerinin durumuna bakıldığında, onların dinsel inançlarının örtük programın

şekillenmesinde önemli bir etkisinin olduğu, özellikle bu ailelerin teknoloji kullanımı, öğrenme konusundaki tutumları, zaman kullanımları ve ilişkilerini etkilediği görülmektedir. Araştırmada diğer bir bulgu, okula kayıtlı olmama ve evde eğitim uygulamaları arasında var olan ve diğer araştırma sonuçları ile de benzerlik gösteren bulanık veya belirsiz çizgi ile ilgilidir ve araştırma sonuçlarının bu duruma netlik kazandırma noktasında katkısının olabileceğidir. Üçüncü olarak, elde edilen bulguların, evde okul uygulamasına katılmayan benzer aileler ve bu ailelerin teknoloji kullanımı ve diğer eğitimsel yaklaşımları konusunda bir denge kurmalarına yardım edebileceği söylenebilir. Araştırmada ayrıca yazar tarafından evde öğrenme bağlamında örtük olduğu kadar açık programların tanımlanmasında karşılaşılan dikkate değer zorluklar da tartışılmıştır.

Barrett, Solomon & Singer (2009) tarafından yapılan Ontario öğretmen eğitimcilerinin bakış açısından “Öğretmenliğe Başlangıç Programları”nın örtük programı (The Hidden Curriculum of a Teacher Induction Program: Ontario Teacher Educators’ Perspectives) başlıklı çalışmada Ontario’ nun yeni öğretmenliğe başlangıç programı (NTIP)’ nin örtük programı araştırılmıştır. Araştırma verileri 8 eğitim fakültesinde görev yapan 47 öğretmen eğitimcisi ile yapılan görüşmelerle elde edilmiştir. Görüşme verilerinin analizi eğitimciler açısından yeni programla ilgili üç ana endişe durumu ortaya koymuştur. Bunlar (a) koçlar veya rehberleri kimin seçeceği, (b) yeni öğretmenlerin deneme ya da staj sürelerinin durumu ve (c) yeni öğretmenlerin yeterliklerinin değerlendirilmesi şeklinde sıralanmaktadır. Bazı öğretmen eğitimcilerinin fikrine göre öğretmenlerin eğitiminde eğitimciler açısından önemli bir konu olan demokratik bir duruş sergileme durumunun olumsuz yönde etkileneceği olasılığından dolayı istihdam sistemi eleştiri konusu yapılmış ve eğitimciler NTIP’ in yapısının mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin cesaretini kıracağı noktasında eleştirilerde bulunmuşlardır. Araştırma raporunda, elde edilen bulguların yeni öğretmenlerin mesleğe başlangıç veya koçluk uygulamalarında kullanılabileceği de belirtilmiştir.

Lynch (1989) İrlanda’ nın 26 farklı bölgesindeki toplam 816 okulu temsil eden okullar üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın pilot çalışması bir bölgede yer alan 8 okulda gerçekleştirilmiş ve bu bölge esas çalışmadan hariç tutulmuştur. 789 okuldan tabakalı örnekleme ile random metot kullanılarak 90 okul belirlenmiş, tabakalama işleminde okul büyüklüğü, cinsiyet kompozisyonu ve yönetim tarzı

dikkate alınmıştır. Araştırmacı okuldaki mevcut dergiler, yıllık raporlar, tanıtıcı broşürler, zaman çizelgeleri gibi çok farklı belgeden veri toplamada yararlanmışır. Araştırmanın verileri ise çok sayıda açık uçlu soruların yer aldığı bir formdan yararlanılarak okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Araştırmacı okula yaptığı ziyaretlerde okul kültürünü de içerden gözleme fırsatlarının olduğunu da belirtmiştir. Araştırmanın bazı bulguları aşağıda özetlenmiştir (Lynch, 1990).

a. Mesleki okullarda diğer okullara nazaran ibadete daha az imkan tanınmakta ancak daha seküler bir gelenek devam ettirilmektedir. Kütüphane olanakları da okullar arasında büyük değişim göstermektedir. Kız okullarının kütüphane olanakları erkek okullarına göre biraz daha fazladır. Buna karşın erkek okullarında daha büyük salon, yüzme havuzu, ortak kullanım alanları vardır.

b. İkinci seviye okullarda oldukça hiyerarşik bir sosyal yapı vardır. Öğrencilerin yapmak istediği faaliyetler için, üzerlerinde diğerlerinin oldukça az bir kontrolü vardır. Elbise ve egzersiz seçiminde ise mesleki okullar diğer okullara göre daha özgürdür. Egzersiz seçimleri açısından erkek öğrenci okulları ve meslek okullardaki öğrencilerin kız okullarına göre daha fazla otonomiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bireysel rekabet konusunda da otonomi ve özgürlükler açısından okullar arasında farklılıklar söz konusudur.

c. Farklı tipteki okullarda teknik bilginin dağılım şekli okulların sınıfsal kompozisyonlarının bir yansımasıdır. Kapitalist toplumda parasal konularla ilgili ilişkiler bireysel rekabetçilikle yeniden üretilmektedir. Büyük okullar küçük okullara göre daha fazla teknik bilgi sunmaktadırlar. Şehir merkezlerindeki ve büyük kasabalardaki okullarsa küçük okul veya kırsal kesimde bulunan okullara göre daha fazla iş dünyasına yönelik konulara ağırlık vermektedir.

Willis, 1977 yılında yayımladığı “Learning to Labor” (İşgücünü Öğrenme), başlıklı çalışmasında; İngiltere’de bir okulda “Lads” olarak adlandırdığı ve çoğu siyah renkli insanlardan oluşan ve alt tabakadan gelen gençlerin, “ear-oles” (kulağı kesikler) olarak adlandırdığı çoğu beyaz renkli insanlardan oluşan orta sınıf gençlerine karşı gerçekleştirdikleri mücadeleleri anlatır. Bu çalışma, kapitalist sistemin, sosyal bir kurum olan okul kültürüne yansımasıyla, üst sosyal sınıfın egemenliğini yerleştirmek için yeniden yapılanmasına bir tepki olarak, alt kültürlerde doğan direnci ortaya çıkarmıştır. “Lads”, alt sosyoekonomik kesimden gelen işçi sınıfı çocuklarıdır ve okul programına karşı gelirler. Alt tabaka çocukları, okulda var

olan üst tabaka kültürüne karşı, düzensizlik, öfke ve haşarılık içeren karşı bir okul kültürü oluşturmuşlardır. Alt tabaka çocuklarının, oluşturdukları bu karşı okul kültürün kendilerine; okuldaki kültürün ise, okul yöneticilerine ve orta ve üst sınıfa hitap ettiğini düşünürler (Akbulut, 2011).

Ahola (2000), yükseköğretim kurumlarındaki örtük programı, Turku Üniversitesinde tıp fakültesi, eğitim fakültesi ve sosyoloji bölümü öğrencileri üzerinde incelemiştir. Öncelikle örtük program kavramsal çözümlemesini yapan araştırmacı, bu kavramın “öğrenmeyi öğrenme, mesleği öğrenme, uzman olmayı öğrenme ve oyunu öğrenme” şeklinde 4 alt boyutu olduğunu savunmuştur. Açık programda da yer alan ancak bu programda farklı anlamlar taşıyan bu boyutlar, örtük program içerisinde toplumsallaşma süreci ve sosyal ve kültürel yeniden üretim açısından ele alınmıştır. 280 öğrenciyle yapılan görüşmelerde örtük program çeşitli açılardan ele alınmıştır. Üzerinde yoğunlaşılacak en önemli konular, bir üniversite öğrencisi olmayı ve üniversitede yaşamayı öğrenme ile üniversitede neler öğrenildiği ile ilgilidir. Araştırma sonuçlarında, yüksek eğitim düzeyine sahip ve aynı zamanda zengin olan ailelerden gelen çocukların, üniversiteye geldiklerinde uyum sorunları yaşamadıklarını, az eğitilmiş ve düşük sosyo ekonomik düzeydeki ailelerden gelen öğrencilerin ise üniversiteye başladıklarında bir kültür şoku yaşadıklarını belirten Ahola, bu öğrencilerin bir yabancı gibi hissettiklerini ifade etmiştir. Bu öğrencilerin üniversite yaşamıyla ilgili ilk öğrendikleri şeyler, bu yeni alanla ilgili bilgilerdir. Bu bilgiler üniversitedeki resmi kaynaklardan çok, diğer öğrencilerden öğrenilmektedir. Öğrencilerin üniversitede en çok öğrendikleri şeyler, mesleki yeterlik, öz denetim, bilimsel çalışma, taktiksel çalışma, sosyal ilişkilerin önemi, ve erkek egemenliğidir. Eğitim ve tıp fakültelerindeki öğrencilerin çoğu üniversitede bir erkek egemenliğinin olduğunu hiç fark etmediğini belirtirken, sosyoloji bölümündeki öğrencilerin çoğu bunu çoktan gördüklerini dile getirmişlerdir. Sosyoloji öğrencileri, üniversitede sosyal ilişkilerin taşıdığı önemi de daha çok öğrenmişlerdir. Ahola tüm bulgularını, öğrencilerin fakültenin öğrenmelerini istediği şeyleri öğrendiklerini belirterek özetlemiş ve bunun idealize edilen üniversiteyle gerçek üniversite yaşamının ayırımını ortaya koyduğunu vurgulamıştır. Öğrencilerin ideal öğrenme biçimleri üniversitenin ilk yılında hızla yok edilmektedir (Sarı, 2007).

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan tekniklere, verilerin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırma, mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamını belirlemeyi amaçlayan nitel bir çalışmadır. Yıldırım ve Şimşek' e (2006) göre nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” dır. Örtük program konusunda eser veren yazarlar örtük programın tespitinde ağırlıklı olarak nitel araştırma desenlerinin kullanılması gerektiğini belirtmektedirler (Vallance, 1980, Gordon, 1984).

Araştırmada, araştırma amacı doğrultusunda, örtük program araştırmalarında başta gelen nitel araştırma desenlerinden biri olan (Yüksel, 2004a) durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışmaları (case studies), bilimsel sorulara cevap aramada kullanılan ayırt edici bir desen olarak görülmektedir. Araştırmalarda durum çalışmaları, a) bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, b) bir olaya ilişkin olası açıklamaları geliştirmek, c) bir olayı değerlendirme amacıyla kullanılır (Gall, Borg ve Gall, 1996; Akt: Büyüköztürk vd., 2013).

Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir veya birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır. Kendi içerisinde de çeşitli araştırma desenlerine sahip durum çalışmaları içerisinde, “iç içe geçmiş tek durum” deseninin yapılan çalışmanın amacına en iyi hizmet edebilecek desen olduğu düşünülmüştür. İç içe geçmiş tek durum deseninde, tek bir durum içinde çoğu kez birden fazla alt tabaka veya birim olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Yürütülen bu araştırmada, öğretmen-öğrenci görüşleri ve sınıf içi gözlemlere dayalı olarak mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program özellikleri tek durum olarak ele alınmıştır. Araştırmada tek durum içerisinde yer alan alt analiz birimlerini; mesleki ve teknik anadolu liseleri bünyesindeki “meslek lisesi

grubu sınıfı” ve “anadolu teknik lisesi grubu sınıfı” oluşturmuştur. Belirlenen analiz birimlerinin araştırmada ele alınan durumun derinlemesine incelenmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu desen çerçevesinde veri çeşitlenmesine gidilmesi amaçlanmış ve mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının derinlemesine belirlenmesi amacıyla öğretmen ve öğrenci görüşlerine başvurulmuş ve sınıf içi gözlemler gerçekleştirilmiştir.

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubunu, 2014–2015 eğitim-öğretim yılında Bursa İli Mustafakemalpaşa İlçesindeki “Mustafakemalpaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’ ne kayıtlı, Elektrik-Elektronik Teknolojisi Alanı 11. sınıf öğrencileri ve bu sınıfta derse giren öğretmenler oluşturmuştur. 2014-2015 Eğitim ve Öğretim yılı baz alındığında araştırma yapılan okulda anadolu teknik lisesi, teknik lise ve endüstri meslek lisesi olmak üzere üç tür okul bulunmaktadır. Öğrenciler anadolu teknik lisesine sınav sonuçlarına ve yaptıkları tercihlere göre kayıt olmuşlardır. Teknik lise 9. sınıfı bitiren ve belirli kriterleri karşılayan öğrencilerin devam ettiği okul türüdür. Endüstri meslek lisesi öğrencilerini ise anadolu teknik lisesine yerleşemeyen ve teknik liseye geçiş hakkı olmayan ya da teknik liseyi tercih etmeyen öğrencilerden 8. ve 9. sınıf notları ile tercihleri dikkate alınarak yerleştirilen öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü süreç içerisinde 2014-2015 eğitim ve öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı ortaöğretimde yeni bir yapılanmaya gitmiş ve mesleki eğitim veren tüm okulları mesleki ve teknik anadolu lisesi olarak tek çatı altında toplamıştır. Ortaya çıkan yeni yapılanmada mesleki ve teknik anadolu liselerinde anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi grubu olmak üzere iki öğrenci grubu ortaya çıkmıştır. Hem bu yeni yapılanma hem de araştırmanın yürütüldüğü okulda mevcudu az olan sadece bir teknik lise sınıfının olması ve teknik liselerin kapanmış olması nedeni ile araştırma iki okul türünde yürütülmüştür. Öğrenci gruplarından biri anadolu teknik lisesi grubu, diğeri ise meslek lisesi grubu olarak adlandırılmıştır.

Araştırma kapsamında, maksimum çeşitlilik ve kolay ulaşılabilirlik örnekleme yöntemine göre belirlenen 6’ şar öğrenci ile ve çalışma grubu içerisinde yer alan tüm öğretmenlerle yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmıştır.

Bununla birlikte, durum çalışmasında katılımcı sayısı ve örneklem büyüklüğü görece olarak küçük olmaktadır. Bu ilke, durum çalışmalarının daha ayrıntılı ve derinlemesine bir çalışma olmasından kaynaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu doğrultuda araştırmada, çalışma grubu içerisinde branşı elektrik-elektronik teknolojisi alanı olan öğretmenler ve araştırma yapılan okulun elektrik-elektronik teknolojisi alanı 11. sınıf öğrencileri ve bu öğrencilerin derslerine giren genel kültür branşı öğretmenleri seçilmiştir. Görüşme yapılan öğrencilerin seçiminde, öncelikle öğrencilerin geçmiş yıllardaki not ortalamaları tespit edilmiştir. Öğrenciler başarı notlarına göre üst, orta ve alt grup olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Her bir grup içerisinde en iyi bilgi verebileceği düşünülen ve gönüllü olan ikişer öğrenci çalışma grubuna alınmıştır. Okulda kayıtlı kız öğrenci olmadığı için görüşme yapılacak tüm öğrenciler erkek öğrenciler arasından seçilmiştir.

Seçilen öğretmen ve öğrencilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırma etiği bağlamında görüşme yapılan öğretmen ve öğrencilerin kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve katılımcıların isimleri uygun şekilde kodlanarak araştırma raporu hazırlanmıştır.

Ayrıca bir meslek dersi ve genel kültür branşı dersi belirlenerek 6 hafta boyunca, belirlenen sınıflarda gözlemler yapılmıştır. Gözlem yapılacak genel kültür dersinin belirlenmesinde her iki okul türünde de zorunlu ve ortak bir ders olan dil ve anlatım dersi seçilmiştir. Dil ve Anlatım Dersi' nin gözlem yapılacak ders olarak belirlenmesinin bir diğer nedeni, okulda Dil ve Anlatım Dersi ve Türk Edebiyatı Dersleri için aynı öğretmenlere görev verilmiş olmasıdır. Dil ve Anlatım Dersleri' ne giren öğretmenlerin Türk Edebiyatı Dersi ile birlikte haftada 5 ders saati aynı sınıfta derse giriyor olması nedeniyle öğretmen-öğrenci etkileşiminin diğer ders öğretmenlerine göre daha fazla olacağı; bu nedenle de Dil ve Anlatım Dersleri' nde yapılacak sınıf içi gözlemlerin araştırma amacına daha iyi hizmet edeceği düşünülmüştür.

Diğer taraftan, araştırmada elde edilecek bulguların okul türleri açısından da karşılaştırılması amaçlandığından her iki okul türü açısından da ortak ders niteliğinde olan Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi Dersi gözlem yapılacak meslek dersi olarak belirlenmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Durum çalışmalarında genellikle birden fazla veri toplama yöntemi kullanılır; böylece zengin ve birbirini teyit edebilecek veri çeşitliliğine ulaşılmaya çalışılır. Durumlar birbirinden farklı olduğundan sonuçların genellenmesi uygun olmaz. Ancak bir duruma ilişkin olarak elde edilen sonuçların benzer durumların anlaşılmasına yönelik örnekler ve deneyimler oluşturması beklenir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Yapılan araştırmada veri toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme formu ve yarı-yapılandırılmış gözlem formu kullanılmıştır.

3.3.1. Görüşme formları

Görüşme, sözlü iletişim yoluyla veri toplama (soruşturma) tekniğidir. Görüşme, bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kestirme yol olarak kullanılmaktadır. Görüşmede, söylenenlerin, yüzeysel anlamları yanında “gerçek” ve derinliğine anlamları da çıkartılabilir (Karasar, 2006). Görüşme, insanların neyi neden düşündüklerini, duygu, tutumlarının neler olduğunu ve davranışlarını yönlendiren etmenleri ortaya çıkarmaya yarayan bir veri toplama tekniğidir (Ekiz, 2003). Bu doğrultuda, mesleki ve teknik liselerin örtük program kapsamının belirlenebilmesi amacıyla görüşme tekniği ile veri toplanmıştır.

Görüşme formları (EK 2) geliştirilirken, öncelikle araştırmada incelenen örtük program boyutlarına ilişkin alanyazındaki açıklamalar temel alınarak görüşme formlarında yer alan sorular öğretmen ve öğrenciler için ayrı ayrı olmak üzere iki grup halinde oluşturulmuştur. Daha sonra görüşme formu, araştırmacının amacı ve görüşme sorularını içeren bir form halinde açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış öğretmen ve öğrenci görüşme formlarında alternatif sorulara ve sondalara yer verilmiştir. Görüşme soruları Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi’nden iki, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nden bir olmak üzere, örtük program ve nitel araştırmalar konusunda çalışmaları olan üç öğretim üyesinin görüşlerine sunulmuştur. Öğretim üyeleri formu ifade, içerik ve amaca uygunluk açısından değerlendirmişlerdir.

Değerlendirme sonucunda gerekli görülen düzenlemeler danışman öğretim üyesi ile birlikte yapılarak görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Daha sonra

soruların uygun ve anlaşılır olup olmadığını belirlemek için bir öğretmen ve bir öğrenci ile ön görüşme yapılmıştır. Ön görüşmeler araştırma yapılan okul içerisinde gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenmiş ve görüşmeler uygun zamanlarda gerekli izinler alınarak yapılmıştır. Araştırmacı görüşmelerin başlangıcında, amacını ve görüşmenin nasıl yürütüleceğini katılımcılara açıklamış ve verilerin güvenilir bir biçimde elde edilebilmesi için ses kayıt cihazına kaydetme izni almıştır. Ön görüşmeler okulda görüşme için uygun bir ortamda ve görüşme yapılan kişinin de fikri alınarak bireysel olarak gerçekleştirilmiştir.

Ön görüşmeler sonunda elde edilen veriler çözümlenerek dökümleri yapılmıştır. Görüşme sırasında anlaşılmayan soru ya da ifadelerin olup olmadığı değerlendirilerek gerekli düzeltmeler yapılmış ve görüşme formlarına son biçimi verilmiştir.

3.3.2. Gözlem formu

Veri toplama tekniği olarak, gözlemden, çoğu kez, karmaşık davranışların (öğretmen-öğrenci ilişkileri gibi) araştırılmasında; bazen de, varlık-yokluk bildiren basit (sıra ve sandalye sayıları gibi) sınıflamalı verilerin toplanmasında yararlanılabilir. Gözlem tekniğinin en önemli özelliği, gözlenenlerin kendi doğal ortamları içinde bulunmasıdır. Birçok davranış ancak bu şekilde, objektif olarak belirlenebilir (Karasar, 2006).

Örtük program kavramını ilk kullanan araştırmacılardan Jackson (1968), örtük programı açığa çıkarmak için sınıfta yaşananları ayrıntılı bir şekilde sunmuş ve bu amaçla yapılandırılmamış uzun süreli gözlemler gerçekleştirmiştir. Bu araştırmada da veri toplamak için sınıf içi örtük program kapsamını belirlemek üzere araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış gözlem formu kullanılmış ve bu form yardımı ile en az 6 hafta sürecek sınıf içi gözlemler gerçekleştirilmiştir. Gözlemin araştırma sürecindeki ayırt edici özelliği ortamda doğal olarak gerçekleşen durumlardan birinci elden veri toplama fırsatı sağlamasıdır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007).

Örtük programın doğası gereği bir sınıftan diğer bir sınıfa farklılaşabileceği dikkate alınarak hazırlanan gözlem formunun yarı yapılandırılmış olmasına karar verilmiştir. “Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin Örtük Program Kapsamının Sınıf Ortamında Belirlenmesine Yönelik Yarı Yapılandırılmış Gözlem Formu” nun

(EK 3) geliştirilmesi için öncelikle araştırmanın amacı kapsamında hangi boyutlar olabileceğine ilişkin detaylı bir alan yazın incelemesi gerçekleştirilmiştir. Alan yazın inceleme sonucunda öncelikle boyutlara ilişkin taslak bir form elde edilmiş ve elde edilen formun alan uzmanı akademisyenlerce incelenmesi sağlanmıştır. Alan uzmanı akademisyenlerce incelenen formda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra, formun dil bilimsel açıdan incelenmesi amacıyla iki uzmandan görüş alınmış ve öneriler doğrultusunda form yeniden düzenlenmiştir. Yarı yapılandırılmış gözlem formunun pilot uygulaması yapılmış ve alınan dönütlerle gözlem formuna son şekli verilmiştir. Gözlenen olgunun diğer çevresel değişkenlerden bağımsız bir biçimde gözlenmesi, toplanan verilerin anlamlılığına gölge düşürebilir. Bu nedenle gözlemin kavramsal çerçevesine göre bütüncül gözlem yapmak ve gözlenen ortamı ve bu ortamda yer alan davranışları birbiriyle ilişkili bir biçimde gözlemek önemlidir. Ancak, çok boyutlu bir yönelimle gözlem yapmak o kadar kolay bir iş değildir. Gözlem yapan araştırmacının aynı anda çok boyutlu olayları dikkatle izlemesi ve ayrıntılı notlar alması güçtür. Bu nedenle, gözlem formunda hangi boyutların gözlenmesi gerektiğinin açık bir biçimde belirlenmesi gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu doğrultuda, hazırlanacak gözlem formu için belirlenen boyutlar; araştırmanın amacı doğrultusunda, sınıfın fiziki ortam ve düzenlemeleri, sınıf kuralları ve işleyiş, resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları, öğretmen-öğrenci ilişkileri, öğrenciler arası ilişkiler, ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz nitelikteki öğrenci davranışları, zamana bağlı düzenlemeler şeklindedir.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI

3.4.1. Görüşme Yoluyla Verilerin Toplanması

Araştırma sürecinde gözlemlerin tamamlanmasının hemen ardından öğretmen ve öğrencilerden randevu alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her görüşme öncesinde, öğretmen ve öğrencilere görüşmenin amacı açıklanmış ve görüşlerini açık bir dille çekinmeden ifade etmelerinin araştırmanın niteliği açısından çok önemli olduğunu belirtilmiştir. Katılımcılara zamanı etkili kullanma, verilen yanıtları ayrıntılı ve doğru olarak tutma olanağı sağlaması nedeniyle ses kayıt cihazı ile kayıt yapılmak istendiği belirtilmiş ve bu konuda izinleri alınmıştır.

Öğretmenlerle yapılan görüşmeler okul idari kısmında yer alan ve çalışma odası olarak kullanılan bir ortamda gerçekleştirilmiş ve ortalama 50 dakika sürmüştür. Öğrencilerle yapılan görüşmeler ise atelyeler içerisinde bulunan ve şef odası olarak kullanılan ortamlarda gerçekleştirilmiş ve ortalama 40 dakika sürmüştür.

3.4.2. Gözlem yoluyla verilerin toplanması

Araştırma sürecinde öncelikle sınıflarında gözlem yapılacak öğretmenlerle görüşülerek bir gözlem takvimi oluşturulmuştur. Takvimin oluşturulması sırasında eğitim-öğretim sürecinin işleyişini yakından takip edebilmek için bir hafta içinde birkaç gün birbiri ardına gözlem yapılmasına özen gösterilmiştir.

Araştırma sürecinde, gözlem formlarının sınıfta doldurulmasının öğretmenler üzerinde olumsuz etki yapabileceği düşünülmektedir. Ancak, gözlenen olguların not edilme işlemi sonraya bırakıldığı zaman tanımlayıcı verilerde önemli eksiklikler meydana gelebilmektedir. Ayrıca, araştırmacının daha sonra anımsayabildiği olguları not ederken belirli bir bilişsel işlemden geçirmesi söz konusu olabilir. Bu durum toplanan verilerin geçerliği bakımından sorun oluşturabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Tüm bu istenmeyen durumların en aza indirilebilmesi için araştırma sürecinde düşünceler, gözlemler, yorumlar, açıklamalar vb. bireysel notları içeren araştırmacı günlükleri tutulabilmektedir (Ekiz, 2003). Gözlemler sırasında, neyin nerede, ne zaman ve hangi şartlar altında gerçekleştiği ve konuşulanların tüm detayları (ses tonu, vurgulamalar, jest ve mimikler) ile sözsüz iletişimde kullanılan detayların olduğu gibi not edilmesi gerekmektedir (Neuman, 2007). Bu nedenle, gözlemler sırasında öğretmenleri rahatsız edici bir ortam oluşturmamak, aynı zamanda gözlemleri kayıt altına almak için, gözlem sürecinde araştırmacı tarafından bir günlük tutulmuştur. Günlükte, gözlem yapılan her gün için süreçte sınıfta olagelenler, yapılan etkinlikler ve öğretmenin davranışları konusunda ayrıntılı notlar alınmaya çalışılmış ve gözlem yapılan ortam konusunda da bilgi verilmiştir. Ayrıca, araştırmacı gözlem yapılan sınıfların fotoğraflarını çekmiştir. Günlük yazılırken gözlenen durumlar yansız bir biçimde betimlenmiş, araştırmacı düşünceleri de not alınmıştır. Nitel araştırmalarda, araştırmacı gözlediği ortama ilişkin kendi tepkilerini, düşüncelerini, yorumlarını not ederek bunları araştırma bulgularına temel veriler olarak kullanabilmektedir. Burada önemli olan, araştırmacının kendi yorumlarını ve düşüncelerini, aldığı diğer tanımlayıcı notlardan ayırt etmesi ve araştırma raporunda hangi bulguların tanımlayıcı verilerden, hangi bulguların araştırmacının düşünce ve

yorumlarından kaynaklandığını belirtmesidir. Araştırmacının gözlenen ortama ilişkin düşünceleri ve yorumları bireysel özellik taşımakla birlikte, nitel araştırmada önemli bir yer tutmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu amaçla gözlemler sırasında yalnızca günlüğe not alınmış, gözlem formları gözlemin hemen ardından sınıftan çıkar çıkmaz günlük notları referans alınarak doldurulmuştur.

Gözlemler sırasında, sınıfta tüm köşeleri görüş alanı içinde bulundurabilecek bir noktada oturarak not alınmış, sınıfta yapılan çalışmalara hiçbir biçimde müdahale edilmemiştir. Gözlemler, Kasım–Ocak 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Öğretmenlerin ve özellikle gözlem yapılan sınıftaki çocukların gözlemciden etkilenmemelerini sağlamak ve aynı zamanda gözlem formunun sınamasını gerçekleştirmek üzere öğretmenlerin sınıflarında öncelikle birer ön gözlem gerçekleştirilmiştir. Ön gözlemler sırasında gözlem günlüğü tutulmuş ve daha sonra gözlem formu doldurularak sürecin bir ön denemesi gerçekleştirilmiştir. Gözlem yapılacak günlere ait gözlem takvimi öğretmenlerle birlikte oluşturulduktan sonra belirlenen günlerde gözlemler gerçekleştirilmiştir.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ ve YORUMLANMASI

Araştırmanın alt amaçlarıyla ilgili verileri analiz etmek için betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bu iki analiz yönteminin birlikte kullanılmasının nedeni, örtük programla ilgili kavramsal çerçevede yer alan bazı alt kategori ve kavramların betimsel analizi, bazılarının ise içerik analizini gerektirmesidir. Betimsel analizde, elde edilen veriler önceden belirlenen kategorilere göre özetlenir ve yorumlanır. Bu analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kategoriler ve kavramlar altında bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayacağı bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Veri analiz süreci, verilerin organizasyonunu, veri tabanının ön okuma işleminden geçirilmesini, temaları kodlama ve organize etmeyi, veri sunumunu ve bunları yorumlamayı içermektedir (Creswell, 2013/2013) Yurdakul' un (2008) Patton'dan (1987) aktardığına göre, nitel veriyi çözümlene ve yorumlama süreci disiplinli bir çalışma ve yaratıcılık gerektirmektedir. Dikkatli bir çalışmayı gerektiren nitel analizde; veriyi organize etme, çözümlene ve yorumlamanın tek doğru yolu

yoktur. Yıldırım ve Şimşek' e (2006) göre, nitel araştırmada veri analizi çeşitlilik, yaratıcılık ve esneklik anlamına gelir. Her nitel araştırma farklı birtakım özellikler taşır ve veri analizinde birtakım yeni yaklaşımları gerektirir. Bu nedenle araştırmacının, gerek araştırmanın, gerekse toplanan verilerin özelliklerinden yola çıkarak ve var olan veri analiz yöntemlerini gözden geçirerek, kendi araştırması için bir veri analiz planı geliştirmesi beklenir. Bu doğrultuda verilerin analizi için nitel veri analiziyle ilgili çeşitli kaynaklar gözden geçirilerek bir veri analiz planı oluşturulmuş ve planın aşamaları ve her aşamada neler yapıldığı aşağıda sunulmuştur:

1. Ön Hazırlık: Öncelikle, yapılan görüşme ve gözlemlere ait yazılı ve sözlü her türlü materyal toplanarak bir araya getirilmiş ve kolayca ulaşılabilir şekilde dosyalanmıştır. Araştırmada yaklaşık 15 saatlik bir görüşme ses kaydı ortaya çıkmıştır. Tüm görüşme ve gözlem verileri aslına birebir sadık kalınarak bilgisayara aktarılmıştır. Bilgisayara aktarılan görüşme ve gözlem verileri bilgisayara aktarıldığında toplam 500 sayfalık bir nitel veri seti ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan nitel veriler bilgisayar ortamında uygun şekilde dosyalanmış daha sonra ise veri çözümleme sürecine geçilmiştir.

2. Kavramsal çerçevenin geliştirilmesi: İlgili alanyazın ve araştırmalar incelenerek örtük programın boyutlarına yönelik bir kavramsal çerçeve geliştirilmiştir. Uzman görüşleri alındıktan sonra, bu kavramsal çerçeve yeniden düzenlenmiştir. Geliştirilen kavramsal çerçeve gerek görüşme sorularının gerekse gözlem analiziyle elde edilen verilerin düzenlenmesinde ve kodlanmasında kullanılmıştır.

3. Verilerin kavramsal çerçeveye kodlanması: Görüşme ve gözlem analiziyle elde edilen veriler, örtük programla ilgili kavramsal çerçevede yer alan kategori, alt kategori ve kavramlara kodlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2006), içerik analizinin yapıldığı çalışmalarda kodlamanın ne kadar ayrıntılı olması gerektiğinin araştırmanın niteliğine bağlı olduğunu, kodlama yapılırken sözcük, cümle ya da paragrafın birim olarak kullanılabilceğini belirtmişlerdir. Ayrıca yazarlar, aynı araştırmada hem sözcük hem de cümle gibi birden fazla düzeyde kodlama yapılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu araştırmada da bazen cümle gibi tek düzeyde, bazen de sözcük ve cümle gibi iki düzeyde kodlama yapılmıştır.

Bu aşamada gerçekleştirilen bir başka eylem de başlangıçta hazırlanan kavramsal çerçeveye son şeklinin verilmesidir. Nitel araştırmalarda başlangıçta oluşturulan kavramsal çerçevenin veri analizi sürecinde değiştirilmesi ve geliştirilmesi mümkündür (Bogdan ve Biklen, 1992; Maxwell, 1996; Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmada verileri kodlarken birbirlerini kapsadığı düşünülen bazı kavram ve alt kategoriler birleştirilerek kavramsal çerçeveye son şekli verilmiştir.

4. Verilerin sunulması: Nitel araştırmalarda verileri görselleştirmek ve sayısallaştırmak önemlidir ve bunu yapmak için de frekans – yüzde tabloları, akış semaları vb.nden yararlanılabilir (Bogdan ve Biklen, 1992; Maxwell, 1996; Rossman ve Rallis, 1998; Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu araştırmada öncelikle veri analizi sonucu ortaya konan kodlar bir araya getirilip düzenlenmiş ve kodlar arasındaki ilişkilere göre ortak temalar belirlenmiştir. Daha sonra temalar ilgili kategorilerle ilişkilendirilmiştir. Yapılan kodlamaların ve ortaya çıkartılan tema ve kategorilerin sunumunda ise görsel şekillerden yararlanılmıştır.

Bulguların sunulmasında görüşme ve gözlemlerle elde edilen bilgiler, herhangi bir yoruma yer verilmeden ayrı başlıklar halinde, sık sık doğrudan alıntılara yer verilerek sunulmuştur.

Görüşme verilerinin analizi ile elde edilen bulguları destekleyen alıntılarda koyu (bold) olarak yazılan kısımlar araştırmacıya aittir. Görüşme yapılan birey araştırma sorularının özellikle sonda olarak kullanılan sorularına kısa cevaplar verdiği alıntının daha anlamlı ve anlaşılır olması için araştırmacı tarafından ilave edilmiştir. Örneğin, öğrenciye ders dışı zamanlarda, özellikle boş ders olduğunda neler yaptığı sorulduğunda “Dışarı çıkmayı. Gezinmek için hocam, yani sonuçta boş.” şeklinde cevap vermiştir. Öğrenciye ait bu görüşün araştırma raporunda, ilgili bulguyu desteklemek amacıyla kullanımına ilişkin bir örnek aşağıda görülmektedir. Alıntıda yer alan “Ders olmadığı zamanlarda” ifadesi araştırmacıya diğer kısım ise öğrenciye aittir.

Öğrenci 4: Ders olmadığı zamanlarda, “Dışarı çıkmayı. Gezinmek için hocam, yani sonuçta boş.”

Gözlem verilerinin her biri G-1, G-2, G-3... şeklinde kodlanmış ve gözlem verilerinin analizi ile elde edilen bulguların sunumunda gözlem notlarından yapılan alıntılarda, gözlem verileri için kullanılan kodlamalara atıf yapılmıştır.

5.Verilerin yorumlanması: Örtük programın boyutlarıyla ilgili elde edilen bulgular gerek çeşitli yazarların görüşleri gerekse örtük programla ilgili yapılan diğer çalışmaların sonuçları kullanılarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın etik sorunları gidermek amacıyla, görüşme yapılan öğrenci ve öğretmenlerin gerçek isimleri yerine kod adları kullanılmıştır. Ayrıca aynı gerekçe ile gözlem verilerinin raporlaştırılmasında da gözlemler için kodlar kullanılmıştır.

Meslek Lisesi öğrencileri Öğrenci 1, Öğrenci 2, Öğrenci 3, Öğrenci 4, Öğrenci 5 ve Öğrenci 6 şeklinde, Anadolu Teknik Lisesi öğrencileri ise Öğrenci 7, Öğrenci 8 Öğrenci 9, Öğrenci 10, Öğrenci 11 ve Öğrenci 12 şeklinde kodlanmıştır. Benzer şekilde görüşmeye katılan öğretmenler de araştırmada kod adları ile yer almıştır. Anadolu Teknik Lisesi grubunun derslerine giren öğretmenler Öğretmen 1, Öğretmen 2, Öğretmen 3 ve Öğretmen 4 şeklinde, Meslek Lisesi grubunun derslerine giren öğretmenler Öğretmen 5, Öğretmen 6, Öğretmen 7 ve Öğretmen 8 şeklinde kodlanmıştır.

Araştırma bulgularını desteklemek için gözlem notlarından yapılan alıntılarda, alıntının hangi gözleme ait olduğu alıntının sonuna kod adı ile belirtilmiştir. Gözlem notlarının kodlama şekli Mesleki Lisesi Dil ve Anlatım Dersi için G-1, G-2, G-3, G-4, G-5 ve G-6 şeklinde, Anadolu Teknik Lisesi Dil ve Anlatım Dersi için G-7, G-8, G-9, G-10, G-11 ve G-12 şeklinde, Mesleki Lisesi Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi Dersi için G-13, G-14, G-15, G-16, G-17 ve G-18 şeklinde, Anadolu Teknik Lisesi Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi Dersi için ise G-19, G-20, G-21, G-22, G-23 ve G-24 şeklinde yapılmıştır. Gözlem notlarından yapılan alıntılarda geçen öğrenci isimleri yerine farklı isimler kullanılmıştır. Her iki sınıftaki öğrencilerin listesi alınarak o sınıfta olmayan bir isim gözlem notunda geçen gerçek isim yerine kullanılmıştır.

Verilerin analizi ile ulaşılan kategorileri açıklayan temalar görsel şekillerle ifade edilmiş ve her bir temanın frekansına görsel şekil üzerinde yer verilmiştir. Frekansı en yüksek olan tema, şekilde sol üst kenara yerleştirilmiş ve diğer temalar frekansları en yüksekten düşüğe olacak şekilde soldan sağa doğru sıralanmıştır. Her bir şekil, temaların frekansları dikkate alınarak açıklanmış ve yorumlanmıştır. Şekil üzerindeki her bir tema da benzer şekilde görselleştirilmiş ve frekansı en yüksek olandan başlanmak sureti ile sıra ile açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmada, “sınıf dışı okul ortamında örtük program” başlığı altındaki bulgulara yönelik sonuçlar, öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşme verileri temelinde, “sınıf ortamında örtük program” başlığı altındaki bulgulara yönelik sonuçlar ise öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşmeler ve sınıf içi gözlemlere dayalı olarak elde edilen veriler temelinde ele alınarak, “sınıf dışı okul ortamında örtük program” ve “sınıf ortamında örtük program” olmak üzere iki bölüm halinde bütüncül olarak tartışılmıştır.

Diğer taraftan nitel çalışmalarda doyum noktası pek çok araştırmacının karşılaştığı bir durumdur. Araştırma problemiyle ilgili bulguların yeterince ortaya çıktığı ve araştırmacının yeni bulgular elde edemediğini fark ettiği durumlarda veri toplamaya son verilebilir. Doyum noktası saptanması araştırmacı tarafından karar verilen bir durumdur (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Görüşme ve gözlem verilerinin analizi göz önüne alındığında araştırmada bu doyum noktasına ulaşıldığı düşünülmektedir.

3.6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Yurdakul’ un (2008) LeCompte ve Goetz’ den (1982) aktardığına göre nitel araştırmalarda geçerlik bilimsel bulguların doğruluğuyla; güvenilirlik ise bilimsel bulguların tekrarlanabilirliğiyle ilgilidir. Güvenirlik nitel çalışmaların inandırıcılığına tehdit oluşturmakla birlikte; bu çalışmaların asıl güçlü yanının geçerlik olduğu vurgulanmaktadır. Lincoln ve Guba (1985) nitel araştırmaların doğasına uygun olarak iç geçerlik yerine inandırıcılık, dış geçerlik yerine aktarılabirlik, iç güvenilirlik yerine tutarlık, dış güvenilirlik yerine ise teyit edilebilirlik kavramları ile açıklanmıştır. “Dış geçerlik” elde edilen sonuçların benzer gruplara ya da ortamlara aktarılabirliğine, “iç geçerlik” ise araştırma sonuçlarına ulaşırken izlenen sürecin çalışılan gerçekliği ortaya çıkarmadaki yeterliğine ilişkindir. “Dış güvenilirlik”, araştırma sonuçlarının benzer ortamlarda aynı şekilde elde edilip edilemeyeceğine, “iç güvenilirlik” ise başka araştırmacıların aynı veriyi kullanarak aynı sonuçlara ulaşp ulaşmayacağına ilişkindir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

3.6.1. Araştırmada iç geçerliği/inandırıcılığı sağlamaya yönelik uygulamalar

Araştırmada iç geçerliği sağlamak için; bulguların sunulmasında gözlem ve görüşmelerle elde edilen bilgiler, herhangi bir yoruma yer vermeden ayrı başlıklar

halinde, sık sık doğrudan alıntılara yer verilerek sunulmuş, daha sonra tartışma kısmında bütüncül olarak ele alınıp tartışılmıştır. Çalışmada veri kaynağı olarak öğretmen ve öğrenciler; veri toplama yöntemi olarak görüşme ve gözlem kullanılmış ve verilerin analizinde bu farklı yöntem ve kaynaktan ulaşılan bilgilerin birbiriyle ilişkisi ve tutarlılığı incelenmiştir. Böylece veri kaynakları çeşitlendirilmiştir. Bulgularda tutarlılığın sağlanması için temaları oluşturan kavramların kendi içinde ve her bir temanın kendi arasında tutarlı olup olmadığı incelenmiştir.

İlgili alanyazının incelenmesiyle araştırma amaçları doğrultusunda örtük programın kapsam ve boyutlarına yönelik kavramsal bir çerçeve oluşturulmuş ve bu kavramsal çerçeve, veri toplama araçlarının geliştirilmesinde ve bulgulara ulaşmada kılavuz olarak kullanılmıştır. Bulguların kuramsal yapı ile uygunluğu kontrol edilmiştir. Veri toplama araçlarının örtük programa ait kuramsal yapı ile tutarlılığı incelenmiştir. Ham görüşme verileri, görüşme yapılan bireylere okutularak görüşleri alınmıştır.

Ayrıca araştırmada inandırıcılığı artırmak için, verileri toplama, çözümlenme ve yorumlama süreçlerinde tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla deneme uygulamalarında ve asıl uygulamalarda elde edilen bulgular karşılaştırılarak tutarlılığı kontrol edilmiştir.

Araştırmacının gözlem yapılan sınıfların dersine giren alan öğretmeni olması, aynı zamanda görüşme yapılan öğretmenlerle aynı okulda görev yapıyor ve öğretmenleri önceden tanıyor olmasının gözlem ve görüşme sürecinde toplanan verilerin gerçek durumu yansıtmasına olumlu etkisi olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde gözlem yapılan sınıfların öğrencileri de araştırmacı tarafından önceden tanınmaktadır. Görüşme yapılan öğrenciler aynı zamanda gözlem yapılan sınıfın birer üyesidir ve araştırmacı ile uzun zaman geçirmişlerdir. Bu durum araştırma sürecinde karşılıklı güvenin artmasını, öğrencilerin görüşmelerde samimi ve içten cevaplar vermesini, sınıf içi gözlemlerde doğal ve gerçekçi davranışlar sergilemelerini sağlamıştır.

3.6.2. Araştırmada dış geçerliği/aktarılabiliğini sağlamaya yönelik uygulamalar

Araştırmada dış geçerliği sağlamak için; araştırma verilerinin nasıl toplandığı, nasıl analiz edildiği, örneklem belirleme süreci gibi hususlar ayrıntılı şekilde ele

alınmıştır. Görüşme yapılan öğretmen ve öğrencilere ilişkin kişisel özelliklere yer verilmiştir. Gözlem yapılan sınıf, atölye ve laboratuvarlar ayrıntılı şekilde betimlenmiş, araştırmada kroki ve resimlere yer verilmiştir. Araştırma bulgularının başka ortamlarda test edilebilmesine yönelik gerekli açıklamalar araştırma raporunda yer almıştır.

3.6.3. Araştırmada iç güvenilirliği/tutarlığı sağlamaya yönelik uygulamalar

Araştırmanın iç güvenilirliğini sağlamak için; veri toplamada kaynak ve yöntem çeşitliliği sağlanmıştır. Araştırma sonuçları bulgular doğrultusunda sunulmuştur. Araştırmacı, araştırma sürecindeki rolünü açık şekilde belirtmiştir. Araştırma sorularının açık bir şekilde ifade edildiği teyit edilerek, araştırma soruları tüm katılımcılara aynı tarzda sorulmuştur. Benzer bulgulara benzer yorumların yapılıp yapılmadığı kontrol edilmiştir.

Veri kodlamasında bir uzmandan yardım alınmış ve oluşturulan veri seti hem araştırmacı hem de program geliştirme alan uzmanı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Güvenirlik sorunlarını gidermek amacıyla Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen P (Uzlaşma Yüzdesi %) = $\frac{Na \text{ (Görüş Birliği)}}{Na \text{ (Görüş Birliği)} + Nd \text{ (Görüş Ayrılığı)}} \times 100$ şeklindeki güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda araştırmanın güvenilirliği % 91 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik hesapları sonucunda uzlaşma yüzdesinin %70'in üzerinde çıkması, araştırmalar için güvenilir kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Bu açıdan $P=91$ olarak hesaplanan uzlaşma yüzdesi değeri araştırmanın güvenilir kabul edilmesi için oldukça yeterli bir değerdir.

Veri seti, kod listesi dikkate alınarak kodlanırken taslak temalar düzenlenerek kesinleşmiş temalara ulaşılmıştır. Her tema ve kod elde edilen alıntılarla desteklenerek örneklendirilmiş, örtük program bağlamında yorumlanarak raporlaştırılmıştır. Ayrıca sınıf içi gözlemlerden biri, iki ayrı gözlemci ile gerçekleştirilmiş ve gözlem verileri karşılaştırılmıştır. Bunun yanı sıra elde edilen kodlar gözlem notlarını inceleyen bir dil öğretimi uzmanı tarafından da incelenmiştir.

Ham verilerin yazıya geçirilmesinde anlaşılmayan veriler dışarıda tutulmuş, ayrıca veri analizi sırasında araştırmacıya ait kişisel yorumlar belirlenirse bu veriler ayıklanmıştır.

3.6.4. Araştırmada dış güvenirligi/teyit edilebilirliği sağlamaya yönelik uygulamalar

Araştırmada dış güvenirligi sağlamak için; araştırma yöntemi ve araştırma süreci, veri toplama ve analiz süreci, bulgular ve yorumlara ulaşma adına neler yapıldığı açık ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Görüşme verileri ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınarak veri kaybının önüne geçilmiştir. Gözlem yapıldıktan hemen sonra gözlem formları doldurulmuştur. Veri analiz sürecine dönük basamaklar tek tek açıklanmıştır. Bulgular ve yorumlar bölümünde karşıt fikirlere yer verilmiştir. Toplanan her türlü veri saklanmıştır.

Ayrıca araştırmanın geçerliğini ve güvenirligini artırmak üzere araştırmacı, alanda uzun süre zaman geçirmiş, gözlem yapılmadan önce gözlem yapılacak sınıfların öğretmen ve öğrencileri ile görüşmüş ve onlara araştırma hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir.

1.7. ARAŞTIRMACININ ROLÜ

Nitel araştırmalarda dikkat edilmesi gereken en önemli başlangıç noktası, araştırmacının araştıracağı konu ile ilgili teorik ve felsefi arka plan hakkındaki kavramsal bilgisidir. Nitel çalışmalarda, araştırmacının araştırmak istediği konu ve bağlam hakkında zengin bilgi sahibi olması, araştırma sürecini kolaylaştıracak en önemli unsurdur (Merriam, 2009/2013). Araştırmacı alanyazındaki temel kaynakları ve ilgili araştırmaları inceleyerek örtük program konusundaki kuramsal bilgisini zenginleştirmiştir.

Alanyazın ve ilgili araştırmaların incelenmesi sonucunda yürütülen araştırmada nitel araştırma yönteminin kullanılması kararlaştırılmıştır. Nitel araştırmalarda görüşme, gözlem ve döküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmacının görüşme tekniklerini kullandığı biri örtük program temelli araştırma olmak üzere nitel araştırma deneyimi bulunmaktadır. Ayrıca araştırmacı yüksek lisans ve doktora eğitimi sürecinde aldığı derslerde görüşme ve gözlem tekniklerini kullandığı çeşitli deneyimlere sahiptir. Araştırmacının nitel araştırmaya yönelik söz konusu deneyimlerinin yürütülen araştırmanın her aşamasında kolaylaştırıcı bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Araştırmacı araştırmanın yürütüldüğü okulda toplamda 13 yıl öğretmenlik 4,5 yıl yöneticilik olmak üzere 17,5 yıl görev yapmıştır. 13 yıllık öğretmenlik görevinin

2 yılında ise atölye şefliği görevinde de bulunmuştur. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin en az 1,5 yıl derslerine girmiştir. Bu durum araştırmacıya gerek araştırma sürecinin öncesinde, gerekse de araştırma sürecinde alanda bizzat zaman harcayan, çalışma grubundaki öğrencilerle doğrudan görüşen bir role sahip olma imkanı tanımıştır. Araştırmacının araştırma yapılan okulda görev yapıyor olması, araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin tecrübelerini yaşama imkanı sunmuştur.

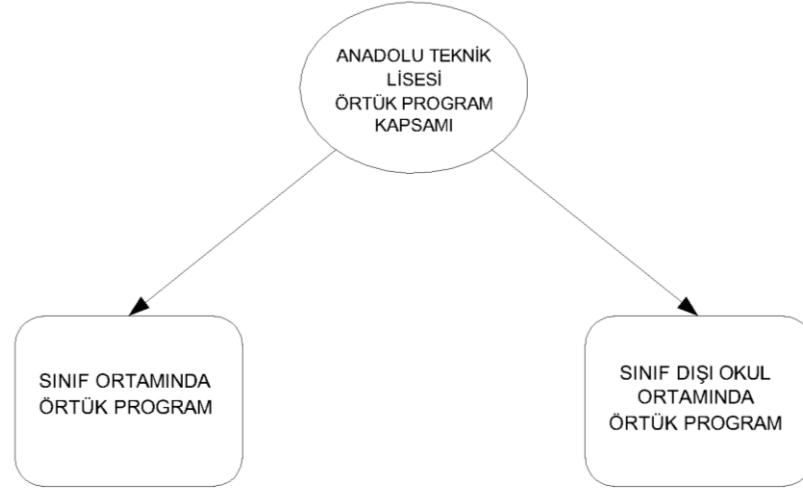
Araştırmacı araştırma sürecinin belirli dönemlerinde, çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin aynı zamanda öğretmeni olarak da görev yapmıştır. Bu durumun araştırma sürecinde öğrencilerin doğal davranışlar sergilemesine katkısının olduğu ve araştırmacıya veri toplama ve analiz sürecinde daha geçerli ve güvenilir sonuçlar elde etme imkanı tanıdığı söylenebilir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümünde araştırmanın problem ve alt problemleri çerçevesinde elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir. Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin Örtük Program Kapsamının Belirlenmesini inceleyen bu çalışmanın bulguları araştırmanın alt problemleri ışığında alt başlıklar halinde sunulmuştur:

4.1. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri

Bu bölümde, çalışma grubu içerisinde yer alan 6 kişilik anadolu teknik lisesi grubu öğrencisinden yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanan verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular sunulmuştur.

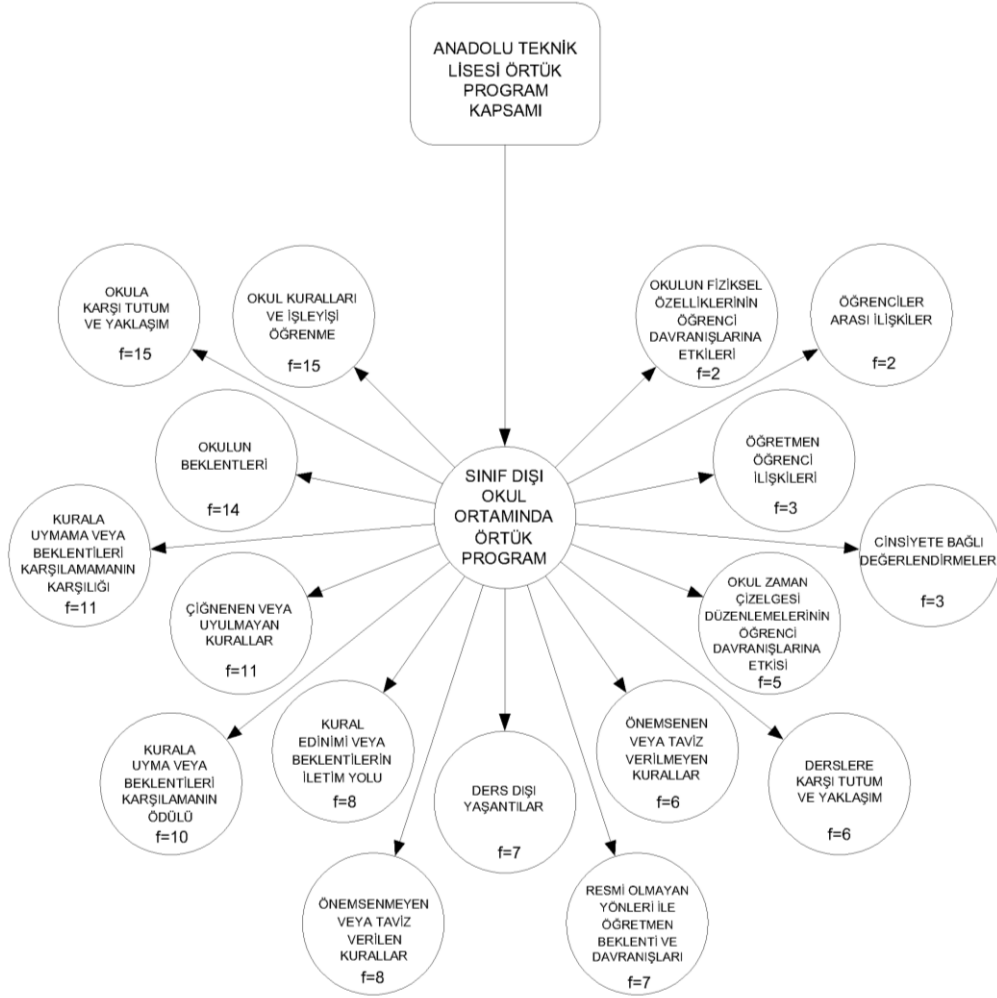

Şekil-3:Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri

Verilerin çözümlenmesi sonucunda, anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak örtük program kapsamı belirlenmiştir. Analiz sonucunda, şekil-3’ te görüleceği üzere “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” ve “Sınıf ortamında örtük program” olmak üzere iki kategoriye ulaşılmıştır. Her bir kategoriye ait temalar ve temalara bağlı kodlar ayrıntılı ve sıralı şekilde ilerleyen bölümlerde sunulmuştur:

4.1.1. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özellikleri

Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, sınıf dışı okul ortamlarında, mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özelliklerini gösteren model şekil-4’ te görülmektedir.

Şekil-4: Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, sınıf dışı okul ortamında mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özellikleri

Şekil-4’ te görüldüğü üzere, “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” kategorisi altında “Okul kuralları ve işleyişi öğrenme”, “Okula karşı tutum ve yaklaşım”, “Okulun beklentileri”, “Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı”, “Çiğneneden veya uyulmayan kurallar”, “Kurala uyma veya beklentileri karşılamamanın ödülü”, “Kural edinimi veya beklentilerin iletim yolu”, “Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar”, “Ders dışı yaşantılar”, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları”, “Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar”, “Derslere karşı tutum ve yaklaşım”, “Okul zaman çizelgesine bağlı düzenlemelerin öğrenci davranışlarına etkisi”, “Cinsiyete bağlı değerlendirmeler”, “Öğretmen öğrenci ilişkileri”, “Öğrenciler arası ilişkiler” ve “Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkisi” olmak üzere toplam on yedi farklı tema ortaya çıkmıştır. “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” kategorisine ait her bir tema ve temalara yapılan vurguları gösteren frekans değerleri de modelde görülmektedir.

4.1.1.1. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme

Öğrenci görüşme verilerinin analizi ile elde edilen okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ilişkin model şekil-5’ te görülmektedir.

Şekil-5: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Bulgulara göre öğretmen ve idareciler, öğrencilerden onlara ve birbirlerine karşı saygılı olmalarını, öğretmen ve idarecilerle konuşurken dikkatli ve düzgün bir şekilde konuşmalarını, tavır ve davranışlarına dikkat etmelerini beklemektedirler. Aşağıda bulguları destekleyen bazı öğrenci görüşleri sunulmuştur:

Öğrenci 10: “Ne bileyim sigara içtirmiyorlar. Ondan sonra kılık kıyafet kurallarına şey yaptırıyorlar. Konuşmaya, öğretmenlerimizle konuşma kuralları var.” K-10

Öğrenci 10: “Öğretmenlerimizle düzgün konuşmamız lazım hocam. Yani küfürlü falan konuşmamamız lazım hocam.”

Öğrenci 11: “...saygısızlık yani mesela. Saygısızlık yapmayın diyorlar. Önüne gelen konuşuyor mesela hocalara karşı arkadaşımı gibi. O yüzden öyle yapmayın diyorlar işte.”

Öğrenci 7: “Okulun davranışına, okul kıyafetine, saçımıza, sakalımıza, ondan sonra okul içindeki davranışlarımıza, derse konuş... derste şeylere, durumumuza, öyle...”

Ayrıca öğrencilerin kılık-kıyafet ve dış görünüşleri de önemsenmekte, öğrencilerden gürültü çıkarmamaları, telefonlarını kapalı tutmaları, kavga etmemeleri, sigara içmemeleri, okul eşyalarına zarar vermemeleri gibi davranışlar beklenmektedir. Öğretmenlerin beklentilerine yönelik görüşlerinden bir kısmı aşağıda görülmektedir:

Öğrenci 12: “En basitinden hocam sabahleyin hemen sıra olmamız. Ondan sonra birbirimize karşı mesela yanlış kavgadır, gürültüdür, mesela o tür şeyler. Telefon meselesi, kapalı olması.”

Öğrenci 8: “Öğretmenlere saygılı olmak, arkadaşlara saygılı olmak. Ortamdaki eşyalara zarar vermemek. Yani iyi kullanmak, yani ortamı. Bizim okulda genellikle iyi olmuyor tabi. Herkes birbirine saygısız. Öğretmenlere öyle. Herkes etrafa zarar veriyor.”

Örtük program kapsamında yer alan okul kurallarının öğrenci davranışlarına etkisine bakıldığında, öğrencilerin daha çok arkadaş çevresi ve ortamdaki etkilendiği söylenebilir. Diğer taraftan bir öğrenci kuralların olumlu etkisi olduğunu belirtirken, başka bir öğrenci ise okul dışı etkenler açısından kurallara uymama davranışı sergilediğini ifade etmiştir. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme boyutu ile ilgili öğrencileri etkileyen duruma ilişkin öğrenci görüşleri şöyledir:

Öğrenci 8: “İnsan çevresine bakıyor yani ister istemez, oda değişiyor hocam. Yani herkes düzenli ve tertipli olsa, insan kendine de çeki düzen verir yani. Etrafına bakıyor. Onlar düzensiz, şey, bu sefer oda mecburen kendiliğinden salıyor yani.”

Öğrenci 12: “Kimi zaman servis hep oraya takılıyorum ama servis geç kalıyor hocam. Pek çok gerek de duymuyorum hocam ama yani gerektiğinde mesela erkenden geliyor, bende beklemek zorunda kalıyorum.”

Ortaya çıkan bulgulardan anlaşılacağı üzere okulda anadolu teknik lisesi öğrencilerince uyulması beklenen, resmi programın bir parçası olarak değerlendirilemeyecek ve örtük programa ait bir özellik olarak düşünülebilecek bir dizi kurallar ve işleyiş seti mevcuttur. Bunlar öğretmenleriyle düzgünce konuşma, okul eşyalarına zarar vermemeye, gürültü yapmama, okul donatılarını düzgün kullanma, kavga etmeme, sıra olma, öğrenciye yardımcı kaynak ders kitabı aldırma, konuşmalarına dikkat etme, telefonunu kapalı tutma, öğretmenlere karşı saygılı olma, sigara içmeme, birbirine saygı gösterme, istemese de arkadaşlarına selam verme, davranışlarına dikkat etme, arkadaşlarına saygılı olma ve dış görünüşüne ve kılık kıyafetine dikkat etme şeklinde sıralanmaktadır. Öğrenciler okuldaki yazısız kural ve işleyişten çeşitli şekillerde etkilenmektedirler.

Öğrenci 8: İsteksizlik, “Ara sıra oluyor. O da... Genelde neyden dolayı? Sıkıntıdan oluyor.” **Sıkıntı,** “Ya böyle normal dersler değil, böyle atölyede ara sıra sıkılıyorum yani. Zor geliyor yani.”

Öğrenci 9: “Sabah kalkması hocam işte, hocam zor geliyor. Zor geliyor, bu isteksizlik yapıyor. Evet 6’ da kalkıyorum sabah, akşam 7’ de gidiyorum. İşte o arada okula gelince gene çabuk geçiyor zaman, iyi oluyor. Bir şeylerle uğraşıyoruz burda, vakit geçiyor yani.”

Öğrenci 10: “Hocam yazın olunca böyle bir rahatlıyor insan. O zaman öyle kaçıyorum genelde. Çok sıkılıyorum hocam bazen derslerden. Ağır geliyor dersler. O zaman mesela öğleden sonra falan gidiyorum. Mesela matematik, fizik... Öyle hocam... Dersler sayısal.”

Ayrıca öğrenciler, hoşlandıkları konular olduğunda okula karşı daha istekli oldukları, okula istekli şekilde geldikleri, okul öğretmenlerinin öğrencilere karşı yakınlık gösterdiği, okuldan memnuniyet duydukları, boş ders vb. durumlarda okulda kalmayı tercih ettikleri gibi olumlu yaklaşımlarını belirten görüşler de ifade etmişlerdir. Duruma yönelik bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Öğrenci 7: “Ya ben dışarıda pek gezmem hocam. Evde bile şey çıkmam dışarı yani gerekirse. Yani boş vaktim oldumu eve gitmezsem okulda kalırım. Dışarı çıkmam yani. Boş bir zaman oldu, genellikle dediğim gibi işte okulda geçiririz. Bu Ozan var o kısa boylu, ondan sonra Emrah var bir tane, Erkin diye. Onlarla birlikte şeyde dururuz, okulda dururuz. Eğer böyle işte dediğim gibi o 9’ da 10. ders olsa gideriz, dışarılarda gezeriz. Veyahutta eve gideriz. Fark etmiyor.”

Öğrenci 8: “Yani üniversite kazanmayı istediğim için isteyerek geliyorum. Seviyorum yani okulu. Öyle çok şey yok yani, böyle arıza çıkaran bişey yok yani. Güzel.”

Öğrenci 11: “İsteksiz hocam... Normal öğrenci hali yani. Sabah kalkıp gelmesi falan. Ya da ben daha çok erken kalkıyorum servisten dolayı. İsteksiz bir yönüm, bir uykusuzluk o kadar. Başka durumum yok yani.”

Öğrenci 12: “Fiziksel ortamla hiçbir şey sorunun yok hocam benim de kendim okula pek isteksizim yani. Sıkıyor hocam yani, ortam sıkıyor. Öğretmenlerim mesela şimdi bir ders hızlı hızlı anlatsak mesela anlaşılır şekilde son 20 dakika mesela boş bıraksa daha iyi oluyor. Kimi öğretmenler öyle işliyor hocam. Yani daha iyi oluyor, daha iyi motive oluyor. Zaten kırk dakkanın kırk dakkası da dinleyemiyoz doğru düzgün.”

Öğrenci 12: “Pazartesi günleri iyi hocam. Aslında pazartesi günleri kimse gelmek istemez ama yani bölünüyoruz sınıflar, atölye var. Sevdiğim de konular yani ilgi çekici. O yünden daha rahat. Bir de hocalarımı 6 kişi falan, 7 kişiyiz. Daha iyi iletişim kuruyoruz hocayla, anlaşması rahat oluyor.”

4.1.1.3.Okulun beklentileri

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi ile elde edilen sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisi altında temsil edilen okulun beklentileri temasına ait model şekil-7’ de görülmektedir. Okulda öğrencilerden beklenen niteliklere bakıldığında bir kısım beklentinin resmi programda yerinin olmadığı görülmektedir. Özellikle bazı beklentilerin öğrencileri itaatkar olmaya yönlendirebileceği söylenebilir.

Şekil-7: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model

Şekil-7’deki modelden de anlaşılacağı üzere okulda, anadolu teknik lisesi öğrencilerinden, saygılı, sorumluluklarını bilen ve yerine getiren, dürüst, ahlaklı, yalan söylemeyen, okulunu güzel bir şekilde temsil eden, konuşmalarına dikkat eden, ders çalışan, çalışkan ve başarılı bir birey olma gibi beklentiler vardır. Okulda öğrencilerden beklenen davranışlara yönelik bazı öğrenciler görüşlerini şu şekilde açıklamışlardır.

Öğrenci 7: “Yani ahlaklı olun diyor. Eğer ahlaklı olursanız illa yani bir yerde kazancı olur diyor yani.”

Öğrenci 9: “Her zaman dürüst olun diyorlar yani. Yalan söylemeyin.”

Öğrenci 10: “Ahlaklı, düzgün, öyle biri olmamıza çalışıyorlar, onla uğraşıyorlar.”

Öğrenci 11: “Ya büyüklerinize karşı işte, anne babamızın söylediği gibi hocalar da söylüyor. Büyüklerimize karşı düzgün durmamızı istiyorlar, saygı olmamızı...”

Öğrenci 11: “Hocam mesela atölye, geçen sene de atölye gördük. Bir hocam var, Mehmet Hocam diye. Mesela beni iyi bilir, saygılı bilir, dürüst bilir. Yani yanlış yaparsan gözünde düşersin olmaz. O yüzden bu kimliğimi bozmamak istiyorum yani böyle durmak istiyorum. O açıdan böyle.”

Öğrenci 10: “Neler kalıyor? Şey diyorlar hocam bazen. İşte okulda bir şey öğrenemiyorsunuz ama şey düzgün bir vatandaş olun falan diyorlar hocam. Yani hocam, büyükleriyle, küçükleriyle konuşmasını bilen, saygılı...”

Öğrenci 7: “Neyin üzerinde duruyorlar? Çalışıp iyi bir şey olmamızı, ondan sonra iyi bir yerlere gitmemizi, yani hocalarımız bile ister yani. Bir yere düzgün bir iş kuralım yani. Sorumlu öğrenci, yani düzgün, çalışkan, en ufak, yani burdan eve gittiğimizde bir ders çalışın diyorlar hani, yarım saat bir yaptıklarınıza bakın diyorlar. Yani çalışkan, sorumluluk alalım, yaptıklarımızdan sorumluluk alalım.”

Öğrenci 12: “En baş hocam yani, artık çocukluktan çıktık. Daha böyle çocuk gibi değil, yetişkinler gibi davranmamız hocam, sorumluluklarımızı yerine getirmek, öğretmenimizle daha böyle iletişim içindeyiz hocam yani o şekilde.”

Bunların yanı sıra, iş ve kişisel hayatında başarılı olma, devlete faydalı iyi bir vatandaş olma, üniversitede iyi bir bölüme yerleşme, yetişkin biri gibi davranma okulda öğrencilere yönelik beklentilerin diğer kısmını oluşturmaktadır. İki öğrenci duruma yönelik görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

Öğrenci 8: “İlk önce işte devlete yararlı bir birey olmayı bekliyor. İyi bir üniversiteye gidip bu okuldan çıktığımız, yani burayı temsil etmemizi bekliyor. Sonra iş hayatımızda iyi olmamızı bekliyor yani. Hayatımızı güzel geçirmemizi bekliyor yani okul. Başarı yani. Bir yerde başarı yaparsak çünkü bizim temelimize bakarlar her zaman. Temelimizde burası olduğu için hani güzel şeyler görür.”

Öğrenci 9: “İşte hocam ahlaklı olun, millete sevgi saygı gösterin. Sizin de değeriniz olur diyorlar yani.”

Diğer taraftan, öğrencilerden öğretmenleri ile nitelikli iletişim kurma, düzenli ve derse karşı ilgili biri olma gibi bazı beklentiler bulunmakla birlikte çoğunlukla beklentilerin karşılanmadığını ifade eden görüşler de olmuştur.

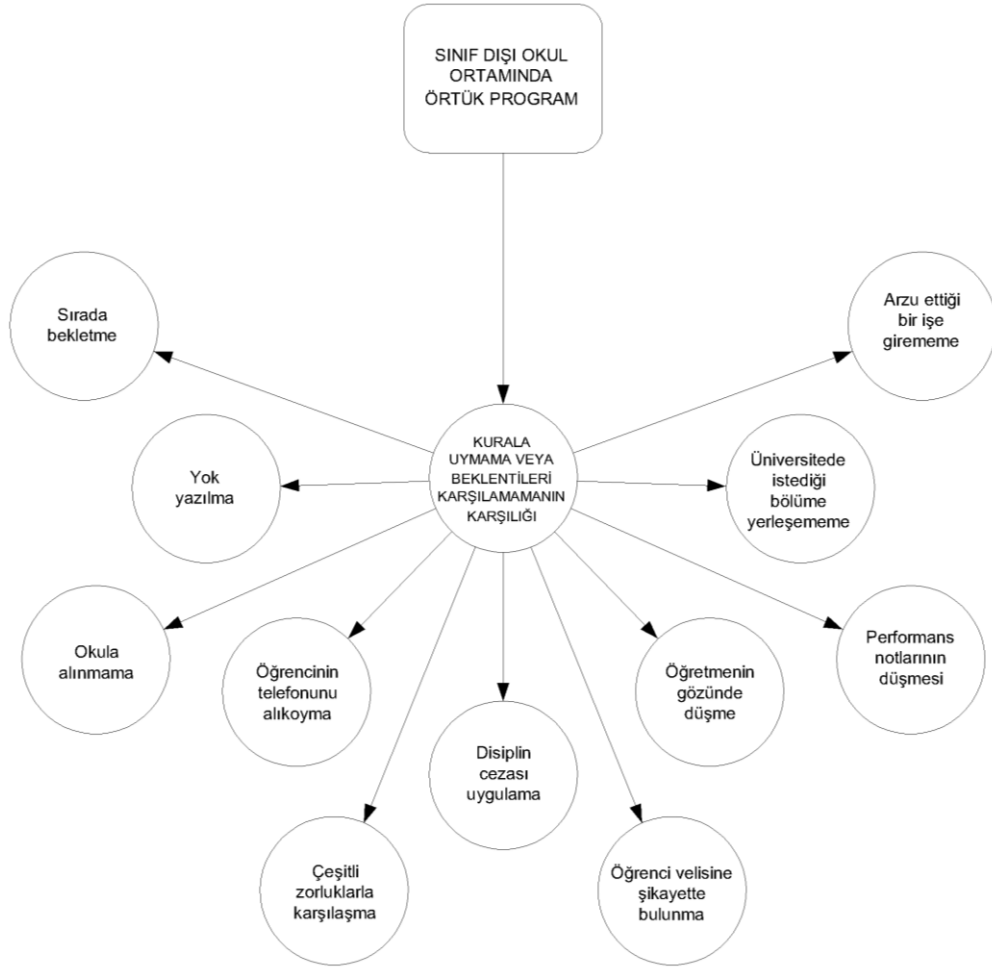
Öğrenci 7: “Kimilerinin hiç umrunda olmuyor, dik kafalılar, kimilerinde nasıl desem, hırs yapıyor, kimilerinde azim yapıyor, kimilerinde çalışma şey yapıyor mesela. Ben mesela ilkokulda hiç şey değildim, hocalar hiç öyle sık boğaz etmezdi. Ben buraya geldim, hocalar işte çalışın, edin diye böyle, ben burdan mesela çalışmaya başladım hocam.”

Öğrenci 8: “Öğrencilerin şey yani, gevşek olduğu yönünde çok eleştiriyorlar yani. Düzensizlik. İşte ilgisizlik, derslere karşı vurdumduymazlık. Öyle yani. Bizim okula bakarak yani hiç kimse amaçlarına ulaşmıyor yani. Bir kulağından giriyor, bir kulağından çıkıyor herkesin. Bizim okulun genel özelliği o zaten. Herkes ilgisiz.”

Bulgulardan anlaşılacağı üzere okulda öğrencilerden örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi beklenti vardır. Okulda öncelikle öğrencilerden saygılı, dürüst ve ahlaklı bir insan olmaları beklenmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin devlete faydalı ve iyi bir vatandaş olma, iyi bir işe girme gibi toplumsal nitelikte beklentiler olduğu da göze çarpmaktadır. Diğer taraftan öğrencilerden beklenen davranış ve niteliklerin bir kısmının karşılanmadığı anlaşılmaktadır.

4.1.1.4. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisi içinde yer alan kurallara uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model şekil-8’ de görülmektedir.

Şekil-8: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model

ÖĞrenci görüşme verilerinin analizi, öğrencilerin kurala uymadıklarında veya beklentileri karşılamadıklarında, sırada bekletildiklerini, yok yazıldıklarını, okula alınmadıklarını, telefonlarının alıkonulduğunu veya okulda çeşitli zorluklara maruz bırakıldıklarını ortaya koymaktadır. AŞağıda verilen alıntılar elde edilen bulguları destekleyen bazı görüşleri ortaya koymaktadır.

ÖĞrenci 12: “Ceza alır hocam mesela çok aŐırıya gittiği zaman. Ceza mesela yok yazılma olabilir. Sabahleyin tutar orda mesela ders saati geçene kadar. Giden gider, gitmeyen geri döner yani. Yok yazılma olabilir.”

ÖĞrenci 10: “...okula almıyorlar. Sigara içersek disipline veriyorlar. Para cezası uyguluyorlar.”

ÖĞrenci 7: “...kurallara uyulmadığımızda zorluk çıkar mesela.”

ÖĞrenci 10: “Hoca görürse alıyor. Disipline, yok velimizi arıyor herhalde.”

Ayrıca öğrenciler kurala uymama veya beklentileri karşılamadıkları durumda, disipline sevk edilebildiklerini, ailelerine Şikayet edildiklerini, öğretmenlerinin gözünde düşüklerini ve performans notlarının da azaldığını ifade etmişlerdir. Bu duruma yönelik bir öğrencinin görüşü Şu şekildedir.

Öğrenci 11: “Uymadığında işte düşük oluyor notları. Hocalarına öyle yansıtıyor, düşük not olarak, sözlü notu olarak. Hocanın gözünde düşüyor yani öyle hocam.”

Diğer taraftan, kurala uymama veya beklentileri karşılamama durumunda, öğrencilerin karşılaştığı veya karşılaşılabileceği uzun dönemli karşılıkların olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Bunlar, üniversiteye yerleşememe ya da istediği bir üniversite veya bölüme girememe ve istediği özelliklerde bir işe yerleşememdir. Konu hakkında bir öğrenci düşüncesini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Öğrenci 8: “Uyulmadığında konuşuyoruz derslerde. Öğretmeni dinlemiyoruz. Sınavlarda başarısız oluyoruz. Üniversiteye hazırlanamıyoruz. Üniversiteye gidemiyoruz. Mecburen fabrikada çalışmaya mahkum oluyor yani.”

4.1.1.5. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin bir boyutu olan çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model şekil-9’ da görülmektedir.

Şekil-9: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model

Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerden öğretmenlerine ve birbirlerine karşı saygılı olmaları, onlarla iyi geçinilmesi ve okulda disiplinli olması isteniyor ve bekleniyorken, öğrencilerce bu kuralların çiğnendiği ifade edilmiştir. Bir öğrenci duruma ilişkin görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

Öğrenci 8: “Hocam bu derste olarak telefonla oynamayı, böyle derste sohbet etmeyi...“Okulda geç kalmayı mesela, herkes çiğniyor. Geç kalıyoz yani. Bişey olmuyor yani. Kimse bişey demiyor. Öğretmenler yok yazmıyor geç kalsak.”

Ayrıca öğrencilerden telefonlarını kapalı tutmaları, dış görünüş ve kılık kıyafetlerine dikkat etmeleri, okul eşya ve donatılarına zarar vermemeleri, okulda sigara içmemeleri, okul zaman çizelgesine uymaları gibi davranışlar beklenirken, öğrencilerin bunların aksine kuralları çiğnedikleri öğrencilerce belirtilmiştir.

Öğrenci 10: “Uymayanlar hocam kılık kıyafetine dikkat etmiyorlar. Sonra öğretmenlerle kavga ediyorlar. Sigara içerken falan yakalanıyorlar.”

Öğrenci 10: “Hocam mesela yani telefon hoca böyle serbest bıraktığında falan açık oluyor hep. Yani telefonla o zaman oynuyorum.”

Öğrenci 11: “Mesela hani hocam, sigara içiliyor tuvaletlerde. Şey ispiyonlayacaktım birini hatta ama vazgeçtim sonradan hocam. Arkadaşım dedim hocam, öyle şey yapmadım.”

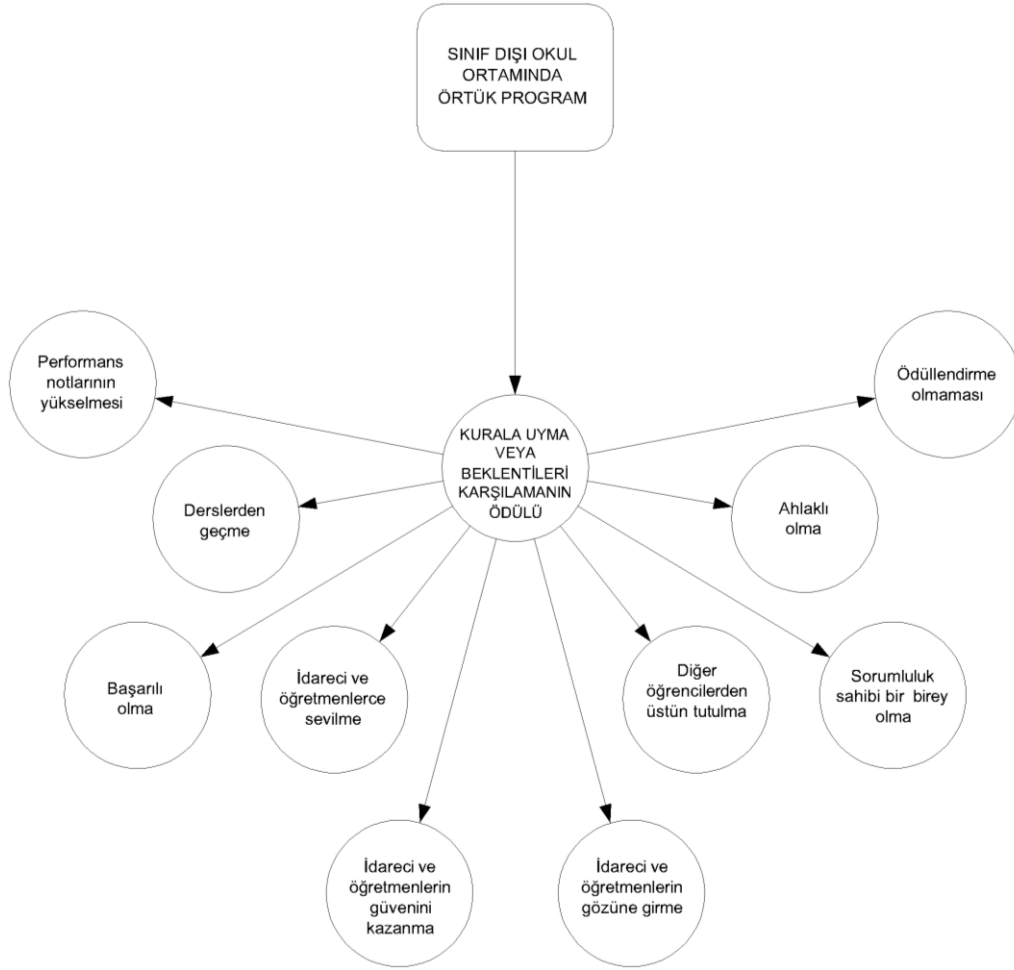
Bir öğrenci, kurallarla ilgili olarak öğrencilerin umursamazlık içinde olduğunu ifade etmiştir.

Öğrenci 9: “İşte telefon var. Kapalı dursun hocam. Kimisi mesela hakkaten çok oynuyor. Hoca diyor kapat. 5 dakika sonra gene açıyor. Hocam işte sıkıntı orda. Adamın hiç umru bile olmuyor yani. Ben açarım gene oynarım diyor hoca gittikten sonra.”

Elde edilen bulgular okulda bazı kuralların öğrenciler tarafından çiğnendiğini ortaya koymaktadır. Öğrenciler tarafından çiğnenen veya uyulmayan kuralların bir kısmının saygılı olma, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme gibi okulda önemsenen kurallar olması dikkat çeken bir durumdur.

4.1.1.6. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi sonucunda sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisi altında temsil edilen kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ilişkin model şekil-10’ da görülmektedir. Bulgulara göre okulda örtük program kapsamında işleyen bir ödüllendirme mekanizması vardır ve varolan ödüllendirme mekanizması büyük oranda resmi program ile çelişen özelliklere sahiptir. Okuldaki ödüllendirme mekanizmasını doğru olarak okuyan bir öğrencinin başarısının yükseleceği, doğru okuyamayan bir öğrencinin ise başarısının düşeceği ileri sürülebilir.

Şekil-10: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamamanın ödülü temasına ait model

Temalar dikkate alındığında, anadolu teknik lisesi öğrencileri, okul kurallarına uyan öğrencilerin performans notlarının yükseldiği ve derslerden geçtikleri görüşündedirler. Kurala uyan öğrencilerin bunun karşılığını başarı olarak almakta oldukları da ifade edilmiştir. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü hakkında bir öğrenci aşağıdaki görüşleri belirtmiştir.

Öğrenci 8: “Başarı hocam. Kurallara uyunca başarı gelir. Mecburen yani.”

Öğrenci 8: “Düzenli olduğumuz için, her yere zamanında, derslere zamanında girsek, sınıfta konuşmasak, öğretmeni dinlesek, mecburen başarı gelecek zaten.”

Ayrıca öğrenciler kurallara uymaları veya beklentileri karşılama durumu, idareci ve öğretmenlerince sevilleceklerini, onların güvenini kazanacaklarını, gözlerine gireceklerini ve diğer öğrencilere göre daha üstün tutulacaklarını düşünmektedirler. Bunların yanı sıra, kurallara uyan veya beklentileri karşılamanın ödülü, sorumluluk sahibi ve ahlaklı bir birey olma yoluyla ödüllendirilmiş olduklarını düşünmektedirler. Konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur:

Öğrenci 9: “Hiç yoktan hoca sever yani, gözüne girer. Birinin sözünü dinlemek iyidir yani. Boşuna adam sana söylemez.”

Öğrenci 7: “Gözüne daha iyi şey yaparlar, ondan sonra iyi biri olarak gözükürler. O zaman nolur? Yani diğer arkadaşlarından mesela sigara içenlerden, kötüye girenlerden daha üstün gözükürler. Mesela öğretmenler bir şeye güvendimi, ona güvenir yani.”

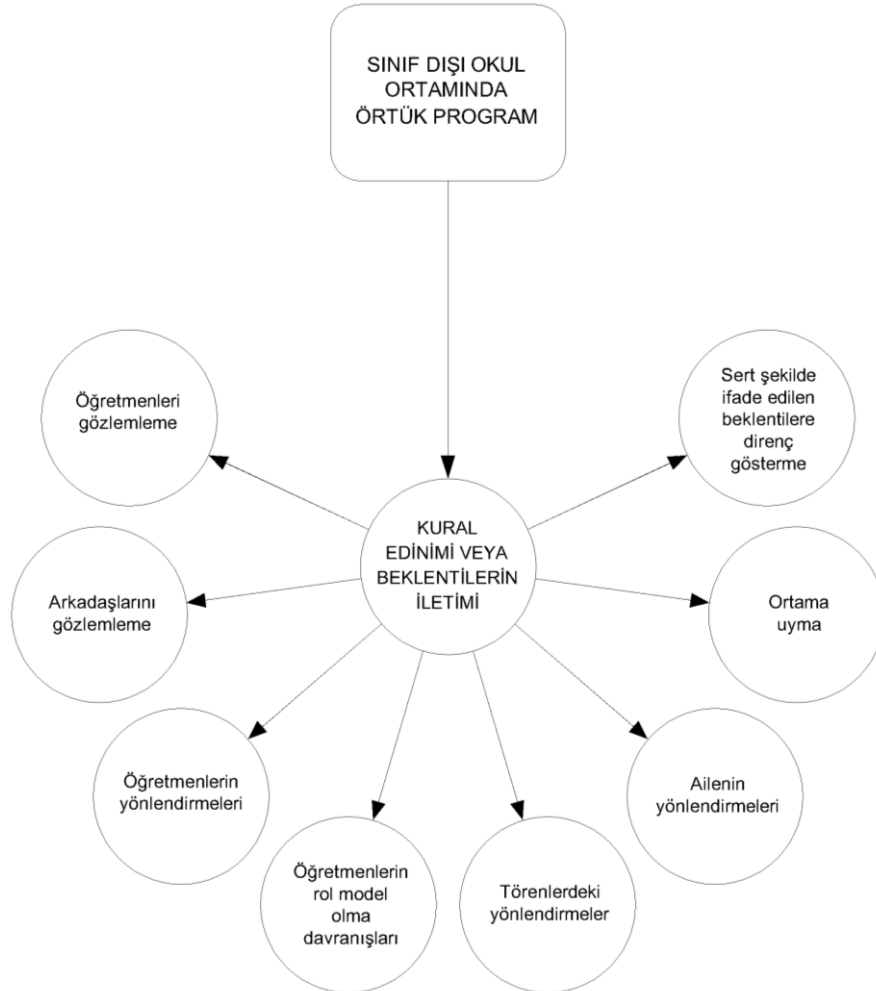
Öğrenci 12: “Ödül, yani şimdi herkes daha uyarsa hoca onu hergün gördüğü için hoşuna gider, sever. Daha bir başka olur onun gözünde yani. Konuşması falan daha değişik olur.”

Diğer taraftan kurala uyma veya beklentileri karşılama durumunda bunun bir ödülü olmadığını ifade eden bir öğrenci fikrini kısaca şu şekilde ifade etmiştir:

Öğrenci 10: “Ödül yok hocam. Bir ödül olmuyor.”

4.1.1.7.Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Öğrencilerin okuldaki örtük program kapsamında değerlendirilebilecek kural, beklenti ve işleyişe ilişkin özellikleri öğrenmelerinde etkili olan faktörleri gösteren model şekil-11’ de görülmektedir.

Şekil-11: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisi altında temsil edilen kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait modelden de görüleceği üzere, öğrencilere göre okuldaki kurallar, beklentiler ve işleyişi öğrenmede öğrencilerin öğretmen ve arkadaşlarını gözlemlemeleri, öğretmenlerin yönlendirici ve rol model olucu davranışları, törenlerde vurgulanan hususlar, ailenin öğrenciye dönük yönlendirmeleri etkili olmakta, öğrenciler okuldaki ortamı gözlemleyerek ortama ayak uydurmaktadırlar. Öğrencilerin okuldaki kural ve işleyişi öğrenmelerinde etkili olan faktörler ve öğrencilere beklentilerin hangi yollarla iletildiğine yönelik bazı öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 7: “Ya tabi nasıl diyeyim. Bunu bayağıdan beri, yani her okulda gösterirler yani. Bir okulda, her okulun bir kuralı vardır. Bu kurallara uyman lazım zaten. Ondan sonra... Ailemden, ondan sonra öğretmenlerimizden, öğretmenlerimizi şey yaptığımızda, yani ailemden, öğretmenlerimden diyelim.”

Öğrenci 7: “Nasıl, öğretmenler davranışlarından bile belli oluyor yani bazı şeyde. Nasıl yani, bazı hocalar söylüyor, böyle böyle iyi adam olun, şey yapın diye. Bazı hocalarda zaten davranışlarından şey yapıyor yani, iletiyor bize.”

Öğrenci 8: “İşte törenlerde genelde oluyor ama oda pek yardımcı olmuyor yani. Böyle konferanslar falan düzenlense falan güzel olur yani.”

Öğrenci 11: “İlk önce kibarca söylüyor hocam, açıklıyor kibarca. Olmayınca cezasını veriyor işte.”

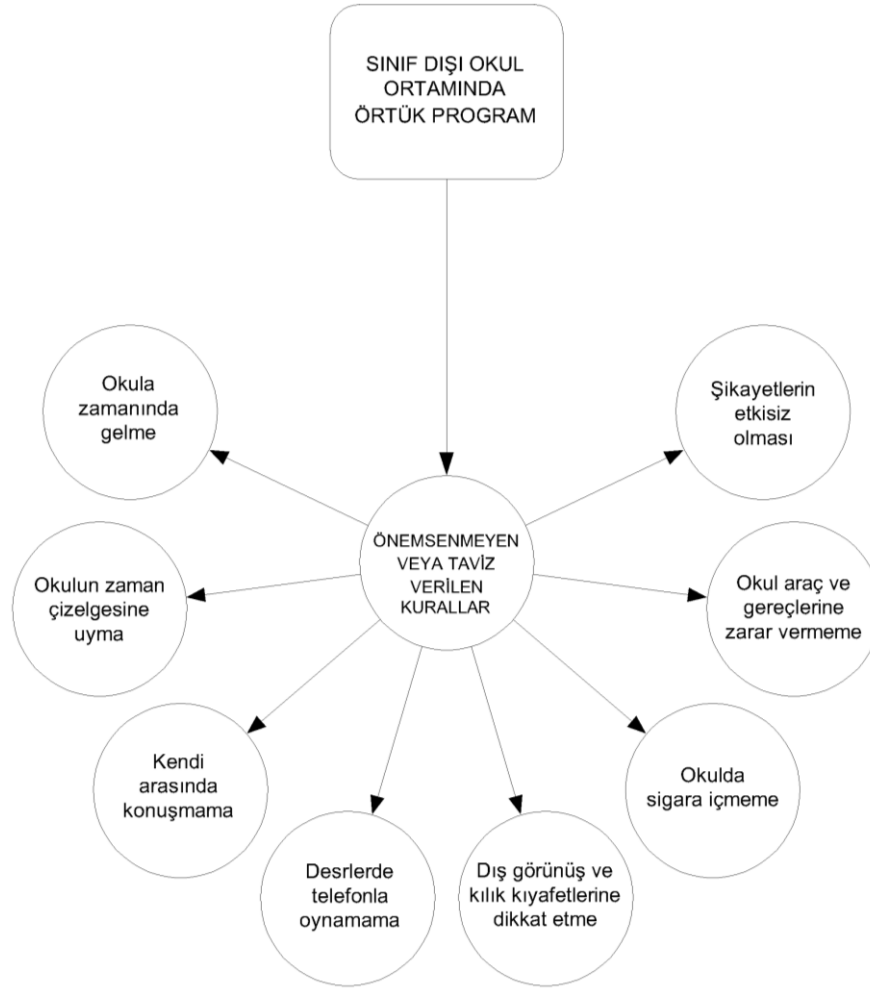
Bunların yanı sıra sert bir şekilde iletilmek istenen beklenti ve kurallara öğrencilerin direnç gösterdiği de ifade edilmiştir. Bir öğrenci duruma yönelik görüşünü şu şekilde açıklamıştır.

Öğrenci 10: “Hocam her öğretmenden öğretmene fark var. Yani bazısı kızarak söylüyor, şey yaptırıyor, hissettiriyor, bazısı da öyle yani onu giy... mesela bileklik takıyordum hocam ben. Mehmet Hoca dedi giymesen olur mu dedi. Yani bir daha da takmadım hiç.”

Bulgular dikkate alındığında okuldaki sosyal ortamın ve öğretmenlerin yönlendirici davranışlarının öğrencilerin okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmelerinde başta gelen faktörler olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra öğrencilerin ailesinin de öğrencilerin kural, beklenti ve işleyişi öğrenmelerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.1.8. Önemsiz veya taviz verilen kurallar

Okulda önemsiz veya taviz verilen kurallara ilişkin model şekil-12’ de görülmektedir. Araştırma bulgularına göre okulda uyulması beklenen bir dizi kural seti vardır ve bunların bir kısmı aslında önemsizdir. Bazı kurallardan ise taviz verilmekte ya da verilmek zorunda kalmaktadır.

Şekil-12: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar ve beklentiler temasına ait model

Şekil-12’deki modelden de görüleceği üzere, okula zamanında gelme, belirlenen zaman çizelgesine uyma, kendi arasında konuşmama, derslerde telefonla oynamama, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, okulda sigara içmeme, okul araç ve gereçlerine zarar vermeme, okulda önemsenmeyen veya taviz verilen kuralları oluşturmaktadır. Özellikle derslerde telefonla oynamama, okulda sigara içmeme ve dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme gibi kuralların okulda önemsenmeyen veya taviz verilen başlıca kurallar olduğu görülmektedir. Okulda önemsenmeyen veya taviz verilen kurallarla ilgili bulguları destekleyen bazı öğrenci görüşleri şöyledir.

Öğrenci 11: “Şu telefon mevzusu hocam bence. Herkes açık bırakıyor derste.”

Öğrenci 7: “Mesela herkes diyor, hocalar mesela, herkes bağırıyor, sivil gelmeyin diyor, yüzdesi sivil geliyor yani. Mesela ondan sonra derste telefonla oynamak yasak diyorlar, telefonları kapatın diyorlar, mesela kapatılmıyor. Ondan sonra ne var başka... Mesela sigara. Kullanılmayacak, getirilmeyecek diyorlar, halen daha var yani onlar. İçenler de vardır yani. Yani teneffüste gitse şimdi öbür binaya elbet çıkar içen, içenler.”

Öğrenci 12: “...bu derste olarak telefonla oynamayı, böyle derste sohbet etmeyi...”

Bunların yanı sıra öğrencilerin okulda belirlenmiş olan zamana çizelgesine de uymaları, kendi aralarında konuşmamları, okul eşyalarında zarar vermemeleri beklenmekte ve istenmekte ancak bunlardan taviz verilmekte ya da bu hususlar önemsenmemektedir. Duruma ilişkin bazı görüşler şöyledir:

Öğrenci 8: “Okulda geç kalmayı mesela, herkes çığnıyor.”

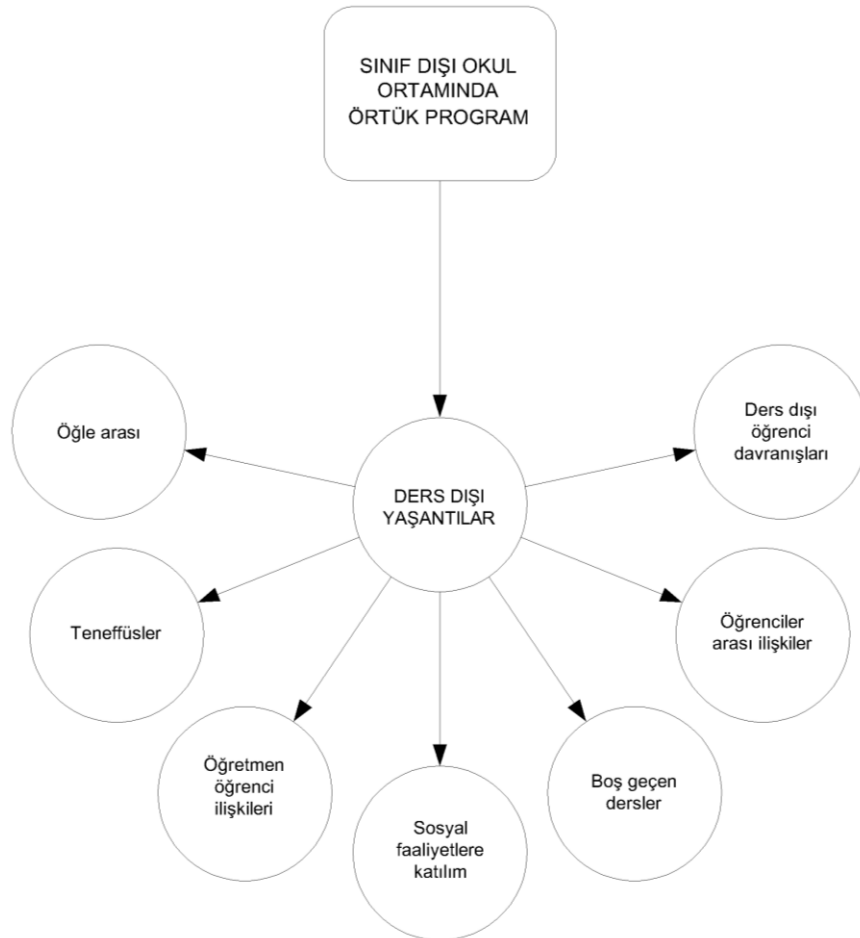
Öğrenci 12: “Yani hocam o Emin hoca işte her sabah söylüyor erken gelin diye. Hepsini sayıyor ama hocam, %25’ i, %30’ u uyuyor aslında hocam yani. Köyden gelenler çoğu uymuyor.”

Öğrenci 12: “...Ya hocam, zarar verme alet edevata yani ordan...”

Sonuç olarak, anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşlerinden elde edilen verilerin analizi örtük program kapsamında değerlendirilebilecek kurallar içerisinde bazı kuralların fazla önemsenmediğini veya bu kurallardan taviz verildiği ortaya koymuştur.

4.1.1.9. Ders dışı yaşantılar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program özellikleri kategorisinin bir boyutu olan ders dışı yaşantılar temasına ilişkin model Şekil-13’ te görülmektedir.

Şekil-13: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model

Öğle arası boyutu dikkate alındığında öğrencilerin öğle arası teneffüs saatlerinde çoğunlukla okul dışına çıktıkları görülmektedir. Diğer taraftan okulda kalıp sınıfta zaman geçirdiğini ifade eden öğrenciler de vardır. Öğrencilerin okulda pek zaman geçirmek istemedikleri ve öğle teneffüslerinde nitelikli bir zaman geçiremedikleri söylenebilir. Öğrencilerin ders dışı yaşantılarının bir parçası olarak ifade edilen öğle arasındaki davranışlarına ilişkin görüşlerinden bir kısmı şu şekildedir.

Öğrenci 7: “Öğle arasında zaten taşımalı geldiğim için yemek yerim. Ondan sonra yemek yedim mi işim varsa, dışarıda, bir şey alacaksam dışarı çıkarım. Yoksa sınıfa gelirim hocam.”

Öğrenci 8: “Eve gidiyorum. Yemeğimi yiyorum işte. Biraz bilgisayar, televizyon da bakıyorum öyle. Sonra okula. Çok yok yani bir şey.”

Öğrenci 9: “Hocam zaten sıra çok uzun oluyor. Sırayı bekliyoruz. Anca yemek yiyoruz falan. Vakit geliyor, 15-20 dakika kalıyor. Bi daha sınıfa çıkıyoruz.”

Öğrenci 9: “Çıkıyor dışarı, orda burda geziyor yani. İşte kafe olur, kahve falan olur, orlarda.”

Öğrenci 10: “Yemek yiyorum hocam. Sonra öyle buralarda dolaşıyorum. Sonra okula gidiyorum tekrar.”

Öğrenci 11: “Tost yemeye karnımı doyururum, yani veya ablalara giderim, öyle.”

Öğrenci 12: “Ötede hocam yani ekmek yeriz. Ordan çıkarız arkadaşlarla geziyoruz yani. Hocam yani bir arkadaşata var böyle motor merakı daha fazla bizde. O traktör galerinin ordan mesela bi tanıdık abiler var, muhabbet ede ede öyle dönüyoruz yani.”

Ders dışı yaşantılar temasının teneffüsler boyutu dikkate alındığında, öğrencilerin teneffüs saatlerini çoğunlukla sınıfta geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bunun dışında öğrenciler teneffüs saatlerini yeme-içme veya uyuyarak değerlendirmektedirler. Öğrenciler teneffüs saatleri ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamışlardır.

Öğrenci 7: “Teneffüslerde atölyedeysen hani iki teneffüs veriyoruz ya, atölyede olduğumuz için aşağıya ineriz, bir şeyler alırız. Öbür taraflarda pek aşağı inmeyiz, hani sınıftayız, otururuz.”

Öğrenci 11: “Teneffüslerde bir sabah şey, karnımı doyururum, evde de yerim ama, burada da yiyorum hocam. Genelde oturuyoruz yani.”

Öğrenci 12: “Uzun teneffüste hocam aşağı inerim, karnımı doyururum. Kısa teneffüslerde lavabo ihtiyaçlarımı gideririm. Genelde sınıfta otururum yani. Önceki dersin kitabını koyarız kimi zaman.”

Ders dışı yaşantılar teması öğretmen-öğrenci ilişkileri boyutu ile dikkate alındığında, öğrenci ve öğretmenlerin ders dışında nitelikli zaman geçirmediği, öğrencilerin sadece belli öğretmenlerle ders dışında iletişim kurdukları, genelde de öğretmene dersle ilgili soru sorma ya da danışma amaçlı görüşmek için geldikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Öğretmeni ile ders dışında birlikte pek zaman geçirmeyen bir öğrenci;

Öğrenci 7: “Şimdiye kadar olmadı ama olsa iyi olur yani, niye olmasın. Neden olmuyor? Yani bizde zaten kim ister yani, şurada sınıfta sorsak kim istemez ama aslında olsa iyi olur yani. Neden iyi olur? Bir öğretmenimizle niye şey geçirmeyelim. Neden olmuyor? Biz hocalar hani bizi vakit geçirmesini istemiyorlar sanabilir. Ondan olmayabilir.”

Başka bir öğrenci ise:

Öğrenci 11: “Bilmiyorum hocam yani. Bi Mehmet hocam işte geçen aramıştı kandilde. Başka bir hocamla görüşmüşlüğüm yok yani.”

şeklinde görüşünü açıklayarak, öğretmenleri ile ders dışında zaman geçirmedeğini ifade etmiştir. Diğer bir öğrenci ise:

Öğrenci 12: “Kimi öğretmenler mesela daha yakın hocam, daha sıcak kanlı. Muhabbet ettiklerim var yani. Yani hocam derslerle ilgili yani yarın bir gün ne olmak istiyon, nereye gidersen daha iyi olur, onları açıklıyor öğretmenler şimdi.”

şeklinde bir açıklamayla belli öğretmenlerle, ders dışında danışma amaçlı zaman geçirdiğini ifade etmiştir.

Anadolu teknik lisesi öğrencileri, örtük program kapsamında, ders dışı yaşantılar içerisinde sosyal faaliyetlere katılımın kendilerini olumlu etkilediği, kafalarını dağıtmaya yardımcı olduğu görüşünde olsalar da, genelde sosyal etkinliklere katılmadıklarını ve faydasına inanmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu duruma ilişkin bir öğrenci görüşünü şöyle ifade etmiştir:

Öğrenci 9: “Hocam ben şimdi satranç kursuna gittim, gidiyorum. Eğlenceli oluyor yani, oynuyoruz falan, kafa dağıtıyoruz. Biraz dersten uzaklaşıyoruz yani.”

Ders dışı yaşantılar temasının boş geçen dersler boyutuna göre öğrenciler boş geçen derslerde ya sınıfta kaldıklarını, ya telefonla oynadıklarını ya da okul dışına çıktıklarını ifade etmişlerdir. Boş geçen ders saatlerinde öğrenci davranışlarına ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur:

Öğrenci 7: “Genelde eğer o son iki derse doğruysa yoklamayı aldırıp gitmeye bakarız. Eğer ortalarsaydı otururuz sınıfta, bütün sınıfça aynıyız zaten hocam. Otururuz sınıfta, kimimiz yatar, kimimiz konuşur, muhabbet eder yani.”

Öğrenci 8: “Bizim sınıf olarak herkes uyuyor yani. Böyle çok fazla dışarı çıkalım, top oynayalım, şunu yapalım, işte okuldan kaçalım, eve gidelim falan yok. Genelde herkes uyuyor. Şeyden herhalde yani sınıf ortamından dolayı. Gitmek istese bir diyelim, bir kişi, yani caydırıcı bir kişi insan olmadığı içindir.”

Öğrenci 11: “İşte dediğim gibi telefon ya da uyuyoruz hocam.”

Öğrenci 12: “Boş... Hocam uzunsa yani, öğle arasıysa sadece ilk baş yani yemek yemeye gidiyoruz. Ya da son iki dersse direk eve giderim ben yani.”

Ders dışı yaşantılar bağlamında öğrenciler arası ilişkilerle ilgili bulgulara göre, öğrenciler genel olarak belli bir grubun üyesidir ve okuldaki ders dışı yaşantılarını belirlerken genelde arkadaş grubunun etkisinde kalmaktadırlar. Öğrenciler arasında

genelde şakalaşma davranışı yaygındır. Ayrıca ders dışı zamanlarını kendi aralarında top oynayarak veya birlikte oturarak geçirmektedirler. Öğrenciler arasındaki ilişkilere ait özelliklerle ilgili bazı öğrenciler aşağıdaki görüşleri ifade etmişlerdir.

Öğrenci 7: “Genelde ne yapıyorlar? Şakalaşıyorlar, koşuşturuyorlar. Ondan sonra bazıları işte iyi geçiriyor arkadaşları oldumu. Konuşuyorlar, ama bazıları da koşturuyor, genellikle de böyle kavga eden, oluyor, şey yapan oluyor, şakalaşan oluyor çok, en çok.”

Öğrenci 7: “Bahçede yani bahçede kimi yerlerine sigara içsem diye, nerden kaçsam sigara içsem diye sonra bazı fut... beden derslerinde maç yaparlar, oyun oynarlar, gezerler, hani iyi öyle, iyi şeylerde var yani.”

Bulgular dikkate alındığında, öğrencilerin ders dışı davranışlarının genelde olumsuz olduğu görülmektedir. Bunlar arasında, koridor ve benzeri alanlarda kavga etme veya koşuşturma, derslik dışı ortamlarda kaba ve küfürlü konuşma, okul bahçesinde sigara içme, disiplin kurallarını çiğneme gibi davranışlar vardır. Bunların yanı sıra, öğrencilerin zamanlarını telefonla oynayarak, bahçede gezinerek, top oynayarak geçirdikleri ya da okul dışına çıkarak gezinme veya kafelere gitme davranışları sergiledikleri ifade edilmiştir.

Öğrenci 7: “Genelde ne yapıyorlar? Şakalaşıyorlar, koşuşturuyorlar. Ondan sonra bazıları işte iyi geçiriyor arkadaşları oldumu. Konuşuyorlar, ama bazıları da koşturuyor, genellikle de böyle kavga eden, oluyor, şey yapan oluyor, şakalaşan oluyor çok, en çok.”

Öğrenci 9: “İşte hocam birbirine sövüp sayanlar da oluyor, şimdi çok iyi dostlar oluyor. Başka göremedim yani bir şey.”

Öğrenci 9: “Hocam tuvaletler falan burası iyi de yani, ana binalar falan mahvetmişler yani. Burda öğretmen çok diye, giren çıkan belli yani. Orda yok diye hocam mahvetmişler. Hiç bir şey bırakmamışlar. Kapı bile yok kimisinde.”

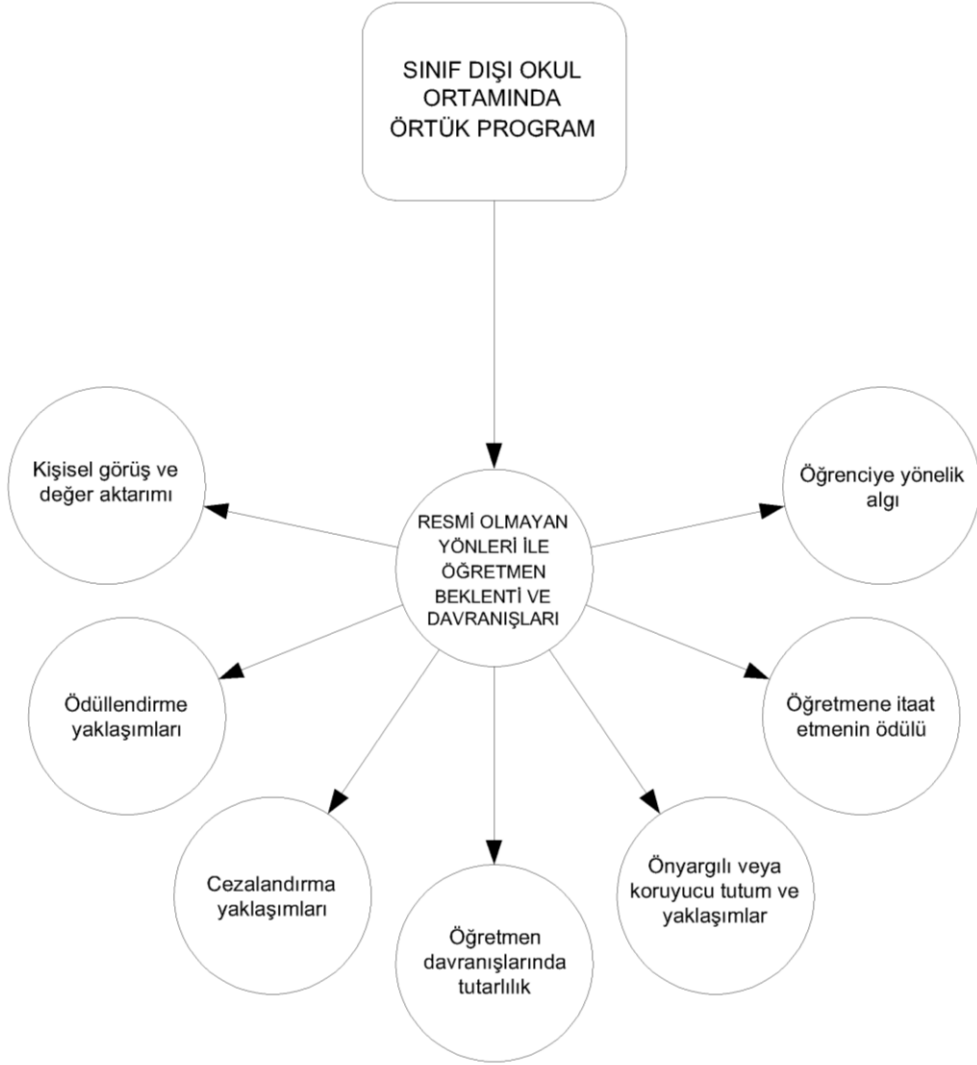
Öğrenci 10: “Koridorlar hocam yani, ne bileyim hocam koridor... Şakalaşıyorlar hocam genelde.”

Öğrenci 11: “Bahçede, bir bedende top oynuyoruz hocam, o kadar yani.” **Koridor vb. yerlerde,** “Genelde koşuşturuyorlar hocam yani. Kapılar falan oyun oynuyorlar yani.”

Öğrenci 12: “Ya normal hocam şimdi, çok taşkın olanları koşuyor, mesela kavga, enerji atıyorlar yani, gezinme amaçlı, kantine iniyorlar.”

4.1.1.10. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Görüşme verilerinin analizi, sınıf dışı okul ortamında öğretmen beklenti ve davranışları kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları teması ile ilgili aşağıdaki modeli ortaya koymuştur. Öğrenciler öğretmenlerinin resmi olmayan beklenti ve davranışları içerisinde, kişisel görüş ve değer aktarımı ile ödüllendirme ve cezalandırma yaklaşımlarına daha çok vurgu yapmışlardır.

Şekil-14: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model

Görüşme verileri incelendiğinde, öğretmenlerin kişisel görüş ve düşüncelerini aktarmaya yönelik davranışları olduğu anlaşılmaktadır. Bu davranışlar arasında, hayata dair tecrübelerini aktarma, söz ve davranışları ile öğrencileri yönlendirme, kişisel anılarından bahsetme, kitap, film vb. tavsiye etme gibi davranışlar bulunduğu öğrencilerce ifade edilmiştir. Öğretmenlerin kişisel görüş ve değerlerini bilinçli şekilde hissettirmeye çalışmalarının yanı sıra, öğrencilerin de öğretmenlerin kişisel görüşlerini aktarmak istediklerini farkettileri belirlenmiştir. Konuya ilişkin bazı öğrenci görüşleri şöyledir.

Öğrenci 9: “Hani dış olarak da yansıtıyorlar aslında...”

Öğrenci 10: “Yani hocam manalarını pek hissettirmiyorlar öyle yani, şey yapmıyorlar o kadar.”

Öğrenci 11: “Şu anda aklımda yok ama genelde söylüyorlar hocam, pek dinlememişim demek ki. Genel de söylüyorlar.”

Öğrenci 12: “Yani hocam gerçek hayattan işlen olur, mesela gördükleri. Yani ondan daha iyi kazanan veya daha kolay bir meslek varsa gördüğü yani oğlum o yapabilecekseniz buna da yönelmeniz yani iyidir gibisinden.”

Görüş ve düşüncelerini aktarmaktan uzak duran öğretmenler de vardır. Bunun yanı sıra öğretmenlerin kişisel görüş ve düşüncelerini aktarmalarının öğrenciler üzerinde etkili olduğu da ifade edilmiştir.

Öğrenci 10: Öğretmenlerinden, görüşlerinden, düşüncelerinden, “Olumlu etkileniyorum hocam genelde. Yani felsefeci falan öyle anlatıyor hocam. Yani anlattıkları şeylerden ders çıkarıyorum. Kendi yaşadığı şeyleri anlatıyor.”

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi öğretmenlerin, örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir takım ödüllendirme davranışları olduğunu ortaya koymuştur. Anadolu teknik lisesi öğrencilerine göre, öğretmenler öğrencilerini, onlarla daha nitelikli bir iletişim kurarak, sınavda çıkabilecek soruları vererek, onlara bir şeyler ısmarlayarak, performans notlarını yükselterek, derse ara vererek, onlarla arkadaşça sohbet ederek ödüllendirmektedir. Öğretmenlerin öğrencilerini ödüllendirme tarzlarına ilişkin bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 7: “Derste hoca bizi nasıl ödüllendirir? Mesela derse katılırsan, elbet bir puan verir. Eğer böyle derse güzel katılırsan, dersi dinliyorsan. Bazen çikolatadır, şey alacam der. Bazı hocalar da şey yapar, puan verirler. 10 puan, 20 puan eklerler, öyledir yani.”

Öğrenci 8: “Genelde bizde not anlamında ödüllendiriyor. Çünkü derse ilgisiz arkadaş çok olduğu için dersi dinleyen yani çok iyi ilgilenen 5-6 kişi oluyor genelde her sınıfta. Bu da onlara not olarak dönüyor yani.”

Öğrenci 9: “Ya bakıyo mesela, zorla ders işliyoruz, hadi diyo çok sıkılmayacağım, arada bir muhabbet falan ediyor bizle. Halimizi, hatırımızı falan soruyor, iyi oluyor.”

Öğrenci 11: “Hocam ben mesela not tutarım. Yani derslerde konuşmam, düzgün dururum da. Bu sözlü olarak, sözlü notu olarak iyi yansıyor benim açımdan. O yüzden ödüllendirmişlerdir diye düşünüyorum.”

Öğrenci 12: “Yani hocam mesela ben kimsenin bana kötü gözle baktığını istemem. Öğretmen benimle daha iyi iletişim içindeyse hoşuma gider yani.”

Diğer taraftan bir öğrenci ödüllendirme olmadığı görüşünü savunmuş ve düşüncesini şu şekilde açıklamıştır.

Öğrenci 10: Öğretmenlerimiz, “Ödüllendirmiyorlar hocam. Pek yok yani.”

Araştırmada anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi ile ulaşılan diğer bir bulgu, öğretmenlerin örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir takım cezalandırma yaklaşımlarının olduğudur. Öğrencilere göre, öğretmenler onları, kötü not vererek, sınavlarda zorluk çıkararak, geldiği halde yok yazarak, idareye göndererek, telefonunu alarak, sınıf dışına çıkararak, dersten atarak cezalandırmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilere dönük cezalandırma davranışları ile ilgili bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 7: “Ne tip cezalar uyguluyorlar? Uyuyanlara, ondan sonra telefonla oynayanlara, telefonunu alıyorlar, vermiyorlar. Mesela şimdi o olay çıktı, şey, telefon yasağı çıktığından.”

Öğrenci 8: “Ceza anlamında genelde idareye sevk ediyor arkadaşları. İdare de onla ilgileniyor.”

Öğrenci 9: “Ceza mesela, çoğu hocamız sınav sorusu falan veriyor. İsterse vermez. Verdikleri için millet de katılmak zorunda kalıyor, yani katılıyor. Yani iyi not alabilmek için. Ceza anlamında işte, vermiyor verecek hocalar falan.”

Öğrenci 10: “Yok yazıyorlar hocam. Dersten atıyorlar. Müdür yardımcısına gönderiyorlar.”

Öğrenci 11: “Hocam pek yani görüyorlar kimi öğrenci, kim ne yapıyor, ne ediyor. O yüzden pek nattan başka bir ceza verdiklerini görmedim yani. Bir düşük oluyor.”

Öğrenci 12: “Sınıfta mesela çık dışarı der. Ondan sonra not olarak mesela +, - metodu uyguluyor kimisi. Eksiyi verir yani. Kendini uyarı amaçlı.”

Araştırma bulgularına göre öğretmenler zaman zaman tutarsız davranışlar sergilemektedirler ve öğrencilerin çoğunluğu öğretmenlerin tutarsız davranışlarını farketmediği görüşündedir. Bunun yanı sıra öğrenciler, öğretmenlerinin sözlerinden ziyade onların davranışlarını dikkate aldıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrenci 8: “Ya, o dediğiniz gibi, sigara içmeyin diyor, kendi içiyor ama yani bizim sağlığımızı düşündüğü için öyle diyor. Kendi çünkü bir hata yapmış, başlamış bırakamıyorum diyor.”

Öğrenci 12: “Var hocam. Yani öğrenciye göre değişiyor. Daha önceden de falan tanıyosaydı onla konuşması daha başka oluyor. Senle hiç tanışmasaydı sadece samimi yani daha böyle şey mesafeli oluyor hocam.”

Bir öğrenci, öğretmenlerin genelde tutarlı davranışlar sergilediği görüşündeyken, başka bir öğrenci ise, öğretmenlerinin tutarsız davranışlarından olumsuz etkilendiğini ifade etmiştir.

Öğrenci 10: “Hocam yani genelde bize sigara içme diyorlar. Kendileri içiyorlar. O olumsuz etkiliyor yani.”

Bulgulardan da anlaşılacağı gibi, öğretmenlerinin iyi bir gözlemcisi olan öğrenciler üzerinde, öğretmenlerin sözlerinden ziyade davranışları daha etkilidir. Bu açıdan, öğrenciler üzerinde etkili olmak isteyen bir öğretmenin öğrencilerine rol model olmaya çalışması ve mümkün olduğunca tutarsız davranışlardan uzak durması gerektiği söylenebilir.

Öğretmenlerin tutarsız davranışlarının yanı sıra, anadolu teknik lisesi öğrencilerinin bir kısmı öğretmenlerinin bazı ön yargılı veya koruyucu tutum ve davranışları olduğunu ifade ederken, bazı öğrenciler ise öğretmenlerinin her öğrenciye adilce ve eşit şekilde davrandığını ve önyargılı olmadığını belirtmiştir. Öğrenci görüşlerinin analizi, öğretmenlerin önceden tanıdıkları öğrencilere yakınlık gösterdiklerini ve öğrenciler hakkında yargıda bulunarak ona göre davrandıklarını

ortaya koymuştur. Öğretmenlerin ön yargılı veya koruyucu tutum ve yaklaşımlarına ilişkin bazı görüşler aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 9: “Öğretmenlerin ön yargılı tutumları, “Yok yok, herkes eşit.”

Öğrenci 10:Öğretmenlerin önyargıları, “Bize karşı... Yok hocam, olmuyor genelde.”

Öğrenci 12: “Var hocam. Yani öğrenciye göre değişiyor. Daha önceden de falan tanıyosaydı onla konuşması daha başka oluyor. Senle hiç tanışmasaydı sadece samimi yani daha böyle şey mesafeli oluyor hocam.”

Ayrıca, bulgular okulda bir itaat kültürünün varlığını göstermektedir. Öğrenci görüşlerine göre öğretmene itaat eden öğrenciler, itaat etmelerinin ödülünü performans notlarının yükselmesiyle ve dersi daha iyi anlayarak almaktadırlar. Bazı öğrenciler duruma ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Öğrenci 8: “Öğretmenlere iyi davranınca onlarda bize not yönünden, davranış yönünden, bazı arkadaşlar göre daha iyi davranıyor.”

Öğrenci 8: “Öğretmene ahlak önemli bir şey. Bizim okulda da öyle çok olmadığı için sayılı kişiler oluyor genelde. Öğretmenler de onları geçiriyor yani.”

Öğrenci 11: “Yüksek oluyor tabi ki hocam notları derslere. Daha iyi oluyor.”

Öğrenci 12: “Daha yüksek notlarla geçerler. Bir de onlar okur yani. Yani o görüşteyim yani. Adam dinliyosaydı, çok telefonla uğraşmayıp derse konsantre olmuşsaydı üniversite garanti.”

Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait modelin öğrenciye yönelik algı alt teması temelde başarılı ve iyi öğrenci ve başarısız ve kötü öğrenci olmak üzere iki boyut üzerine kuruludur. Öğrenci görüşlerine göre, öğretmenlerin başarılı ve iyi olarak değerlendirdikleri öğrenciler, derslerine çalışsan, derse katılan, derste dersi dinleyen, sınavlarda başarılı olan, arkadaşlarına karşı tutumları iyi olan, derse karşı ilgili olan, yorum yapabilen, evde derslerini tekrar eden öğrencilerdir. Aşağıda öğretmenlerin başarılı ve iyi öğrenci algılarını ifade eden öğrenci görüşlerinden bir kesit sunulmuştur.

Öğrenci 7: “Ondan gözünde iyi olan, hiç onun şeyinde, karşısında saygılı olan, hocaya karşı saygılı olan, hocaya bir şey derken onu yapan yani itiraz etmeyen yani.”

Öğrenci 8: “Yorum yapabilme yeteneğine çok bakıyorlar bence. Çünkü yorumlama güzel bir şey. Yani yorumlayan bir, yani ilgili biridir çünkü. Derse ilgili, yani bir şeyler anlatmaya çalışsan, böyle öğrencilere daha çok dikkat ediyorlar.”

Öğrenci 8: “Yani burda yazdıklarını evde yani, bi 10 dakika okuyan öğrenci daha iyi diyorlar. 10 dakika okusa bile gene yararı olur diyorlar yani. Aklında az bişey kalsa bile bence bunun yararı olur diyorlar yani.”

Öğrenci 9: “Çalışan öğrencidir, dersi dinleyen.”

Öğrenci 10: “Genelde hocam böyle, ders çalışıyordur. Sınavlara bakıyorlar hocam genelde.”

Öğrenci 11: “Başarılı, dersi derste dinleyen, evinde tekrar eden, testini çözen yani.” “Zaten hocam karşıdan görüyorlar kimin ne olduğunu. Biliyorlar, kaç senedir, 3 senedir okuldaysız. Az çok tanıyorlar, biliyorlar. O yüzden böyle davranıyorlar yani.”

Öğrenci 12: “Hocam yani verdiği mesela devre veriyorsunuz, onları yapıyorsa, yani arkadaşlarıyla tutumu falan onları da gözünde bulundurarak yani işte bu benim mesela yani. Daha yakın mesela onun aklına kafasına öyle yani.”

Diğer taraftan, öğrencilere göre, verilen görevleri yapmayan, öğretmenlerin sözünü dinlemeyen, sorumluluklarını yerine getirmeyen, dersi dinlemeyen, derste telefonla oynayan, derste uyuyan, öğretmenlerinin söylediklerini yazmayan, öğretmeni taklit eden (alay), sınıf ortamını bozan, kurallara uymayan, öğretmenin söylediklerinin tersini yapan ve ilgisiz davranan öğrenciler, öğretmenler açısından başarısız ve kötü öğrencidir. Öğretmenlerin başarısız ve kötü öğrenci algılarına yönelik bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 7: “Öğretmenler bir derse uyardığında onu yapmayan, onu yapma dediğinde yapan, mesela öğretmenler bir şeyi diyor, mesela bazıları var yani. Ağız yankısı filan yapan var. Nasıl, gittikten sonra arkasından konuşan da var. Yani onlar mesela.”

Öğrenci 8: “Derste uyuyan, kurallara uymayan, ilgisiz, yazmayan, onlarla.”

Öğrenci 10: “Dersi dinlemeyenler hocam. İşte uyuyanlar, telefonla oynayanlar.”

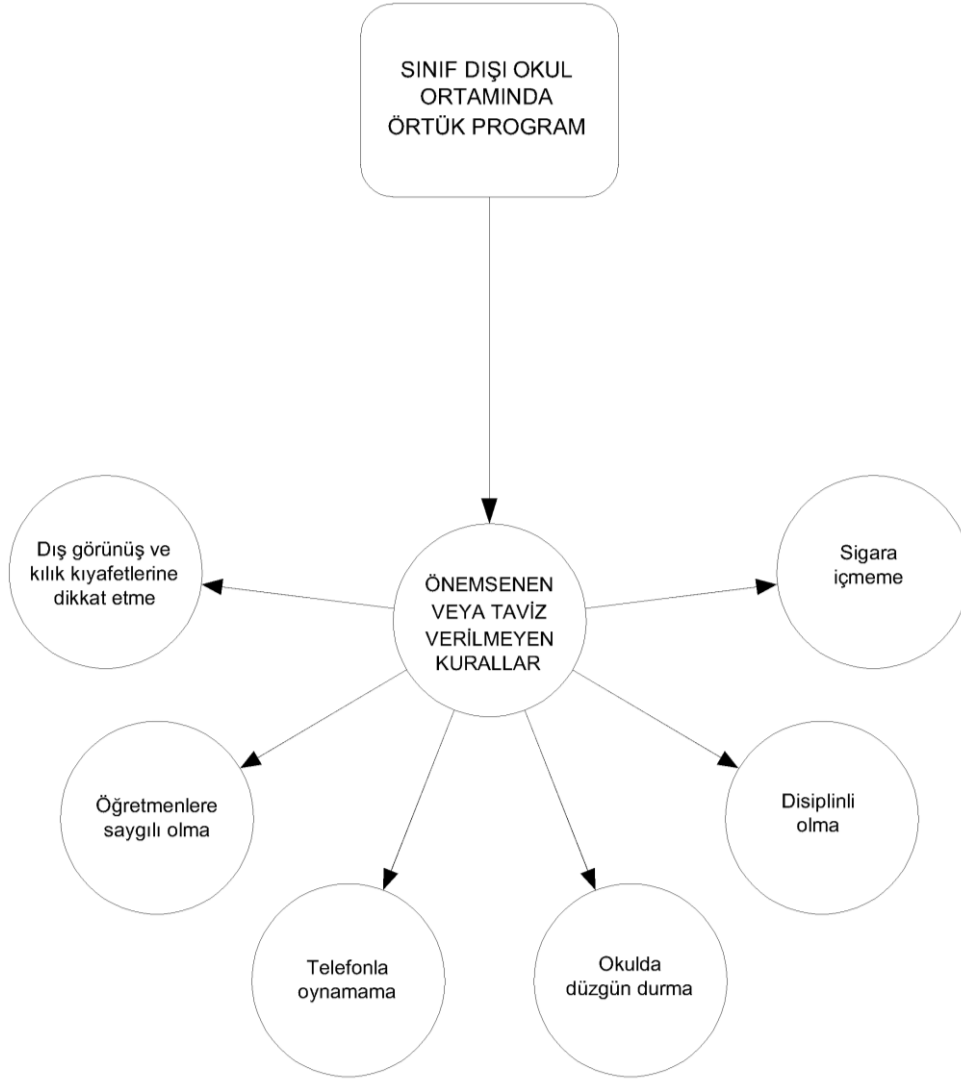
Öğrenci 12: “Sorumsuz hocam, dersten mesela sınıfları alakasız olanlar da var. Hiç adam bir kişi oluyor, bütün sınıfın şeyini kaçırıyor. Oda mesela o şekilde işinde yapamıyor, orda huzursuz oluyor.”

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşlerine göre başarılı ve iyi öğrenciler genel olarak derslerine özen gösteren, ders çalışan ve iyi notlar alan öğrencilerdir. Başarısız ve kötü öğrenciler ise öğretmenlerine sorun çıkaran ve derslerine özen göstermeyen öğrencilerdir. Öğrencilere yönelik öğretmen algılarına ilişkin bulgular dikkate alındığında, öğretmenlerin Anadolu teknik lisesi öğrencilerinden en büyük beklentilerinin öğretmenlere karşı saygı göstermeleri, onlarla uyum içinde olmaları ve öğrencilerin ders çalışması olduğu ileri sürülebilir.

4.1.1.11. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Okulda önemsenen veya taviz verilmek istenmeyen kurallara ilişkin model şekil-15’ te görülmektedir.

İlgili modelden de anlaşılacağı üzere, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, öğretmenlere saygılı olma, derslerde telefonla oynamama, okulda düzgün durma, disiplinli olma ve sigara içmeme gibi kural olarak algılanan bir takım davranışlar okulda daha çok önemsenmekte veya bu kurallardan taviz verilmek istenmemektedir. Öğrenciler özellikle dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme ve öğretmene saygı ve itaati vurgulayan görüşler ileri sürmüşlerdir.

Şekil-15: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model

Okulda önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar açısından bir değerlendirme yapıldığında, geniş ölçekte öğrencilerden okulda bir itaat beklentisi olduğu söylenebilir. Okulda önemsenen veya taviz verilmek istenmeyen kurallarla ilgili öğrenci görüşlerinden bir kısmı aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 7: “Bence okul kıyafeti. Neden, şimdi mesela bizim okulumuza sivil gelirse mesela hocam başka okuldan gelen olur, şey yapan olur, yani okulun içinde olduğu için, okul kıyafeti olduğu için daha iyi yani.”

Öğrenci 10: “En çok kılık kıyafete yapıyorlar hocam. Okul pantolu giyeceğiz. Ondan sonra kravat takacağız. Bunlar.”

Öğrenci 8: “Hocam en çok disiplini istiyor herkes ama bir türlü sağlanamıyor yani. Gevşeklikten hocam. Herkes gevşek yani, kimse sıkıyor.”

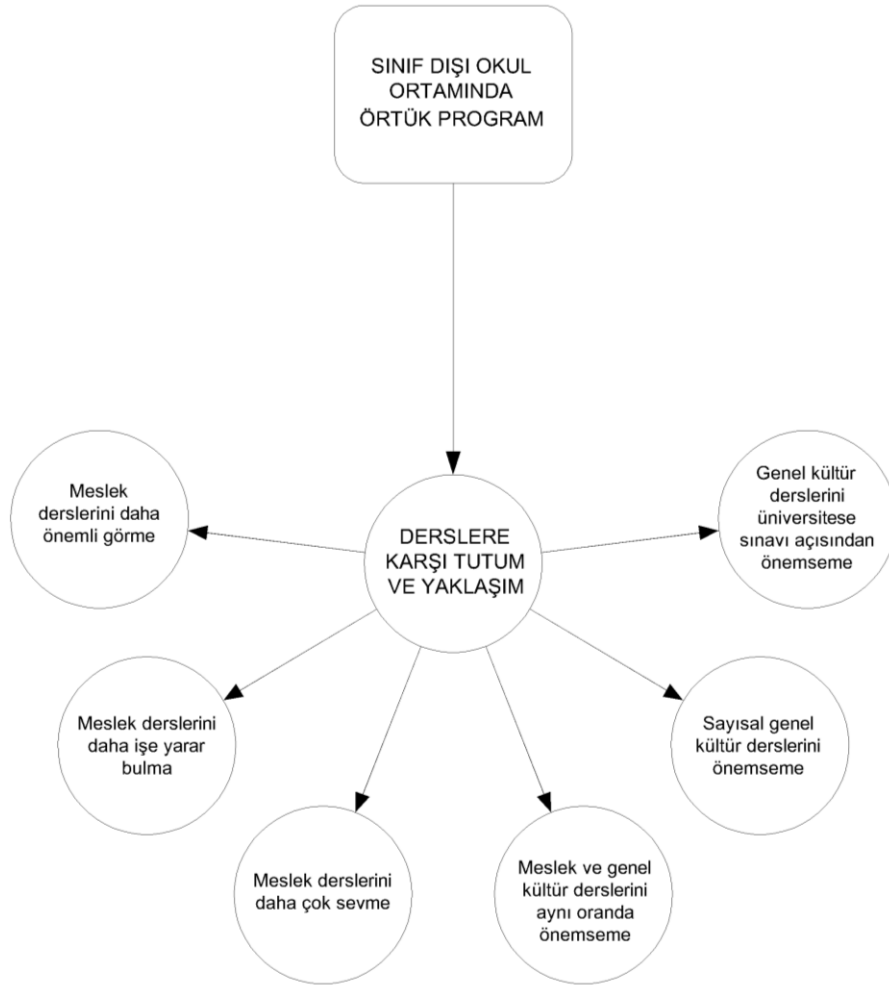
Öğrenci 9: “İşte telefon var. Kapalı dursun hocam. Kimisi mesela haktan çok oynuyor. Hoca diyor kapat. 5 dakika sonra gene açıyor.”

Öğrenci 12: “En önemlileri hocam. Yani öğretmenle öğrencinin karşılıklı saygı sevgisi hocam bence.”

Bunların yanı sıra, anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi, önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar içerisinde, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, saygılı ve itaatkar olma gibi kuralların okulda daha çok vurgulandığını göstermektedir.

4.1.1.12. Derslere karşı tutum ve yaklaşım

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin bir boyutunu oluşturan derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model şekil-16’ da görülmektedir.

Şekil-16: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model

Öğrenci görüşlerine göre, öğrenciler mesleki dersleri daha önemli ve işe yarar bulmakta ve daha çok sevmekte iken, genel kültür derslerini ise üniversite sınavları açısından önemsemektedirler. Ayrıca genel kültür dersleri içerisinde sayısal dersleri daha çok sevmektedirler. Bulgulara ilişkin bazı görüşler aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 8: “Ya ikisi de önemli. Meslek dersi bizim için daha önemli gibi duruyor ama kültür dersi de önemli.” **En çok önemsediyin dersleri önemseme sebebim,** “Bu matematik, geometri, fiziği önemsiyorum. Çünkü okul sayısal olduğu için şeyde, sınavlarda sayısal olması gerekiyor..”

Öğrenci 9: “Hocam burda şimdi pek bilgi falan işe yarıyorda, öte de daha çok bilgi lazım. Çalışmak istiyor yani o arada da beceremiyoruz herhalde. Burası daha iyi geliyor bana.”

Öğrenci 10: “Hocam bence yani kültür dersleri daha önemli. Yani üniversiteye hazırlık için daha önemli bence.”

Öğrenci 11: “Bu mes... atölye, bu mesleği yapacaksınız yani daha iyi yani bu atölye dersi. Diğerleri bence daha düşük.”

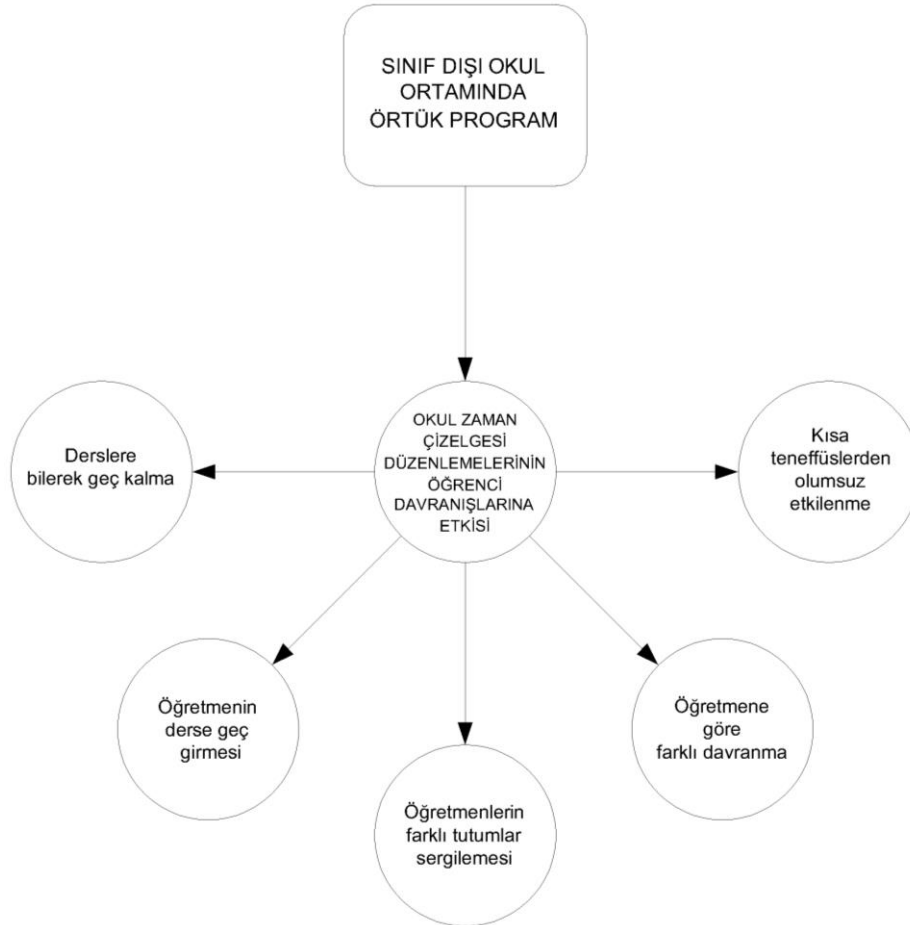
Öğrenci 12: “Bence buradan mezun olacaklar için meslek dersleri hocam.”

Diğer taraftan meslek ve genel kültür derslerini aynı oranda önemseydiğini belirten görüşler de vardır. Bir öğrenci bu konudaki görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

Öğrenci 12: “Şimdi hocam üniversiteye gitceğimiz için, yani gidenler için ikisi de önemli bence. Mesleğimizi yapmak için bu dersler önemli.”

4.1.1.13. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin bir teması olan okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model şekil-17’ de görülmektedir.

Şekil-17: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model

İlgili modelden de anlaşılacağı üzere, okulda belirlenmiş olan zaman çizelgesine hem öğretmenler hem de öğrenciler pek uymamaktadır. Öğrenciler zaman çizelgesine uymada öğretmenlerinden etkilenmektedirler. Eğer öğretmen derslere genelde geç geliyorsa ya da öğrencinin derslere geç gelmesini önemsemiyorsa öğrenci de derslere geç gelmektedir. Okulda teneffüs saatleri kısadır. Ancak fiili olarak öğretmene bağlı bir teneffüs saati ortaya çıkmış gibidir. Okulda zamansal düzenlemelerin öğrenci davranışları üzerindeki etkisine ilişkin bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 7: “Hocam ben nasıl diyeyim böyle tam zamanında gitmeye uğraşırım yani bir şeye hiç kalmamaya çalışırım. Tam zamanında mesela diyelim on buçukta orda ol deseler, ben 10 buçukta orda olmaya çalışırım. Genellikle bizim sınıfta o çok var. Mesela Mustafa’ yla, Cemil her Allah’ ın günü otobüsü kaçırdık diyip geliyorlar ama aslında Yunus Emre Parkı’ nda yüzde yüz sigara içiyorlardır. Mesela bunlar.”

Öğrenci 11: “Geç kalanlar oluyor hocam. Genelde hocam aynı kişiler. Bence planlamaları yanlış hocam. Mesela daha erken kalkarsın, yarım saat 20 dakika önce daha erken kalkarsın. Daha erken okula vaktinde yetişirsin yani. Ne bileyim, umurlarında değildir hocam yani. Pek umursamıyorlardır.”

Öğrenci 12: “Mesela çok geç gelenler oluyor. Geç yazılıyor yani hocam, yani üç günde bir yarım gün yazılıyor. İyi bir şey değil. Yarım günde başka işler de yapabilirsin. Köydeki i... evdeki işi de görebilirsin.”

Öğrenci 12: “Ya şimdi hocam, hoca girmeseydi sınıfta otururuz. Ha o öğretmenler daha böyle rahat oluyorlar tabi ki, gelmeyenler. Ona göre sınavımızı falan bunlar çıkacak, şöyle çalışın, böyle çalışın. Bir şekilde sınav yapıyoruz hocam ama saatinde dakik olan öğretmenlerde iyi anlatıyorlar. Yani bölümüne göre değişiyor bu biraz hocam.”

Zaman çizelgesine bağlı düzenlemelere yönelik bulgular genelde okulda olumsuz durumların varlığına işaret etmektedir. Özellikle kısa teneffüs saatlerinin öğrencileri olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

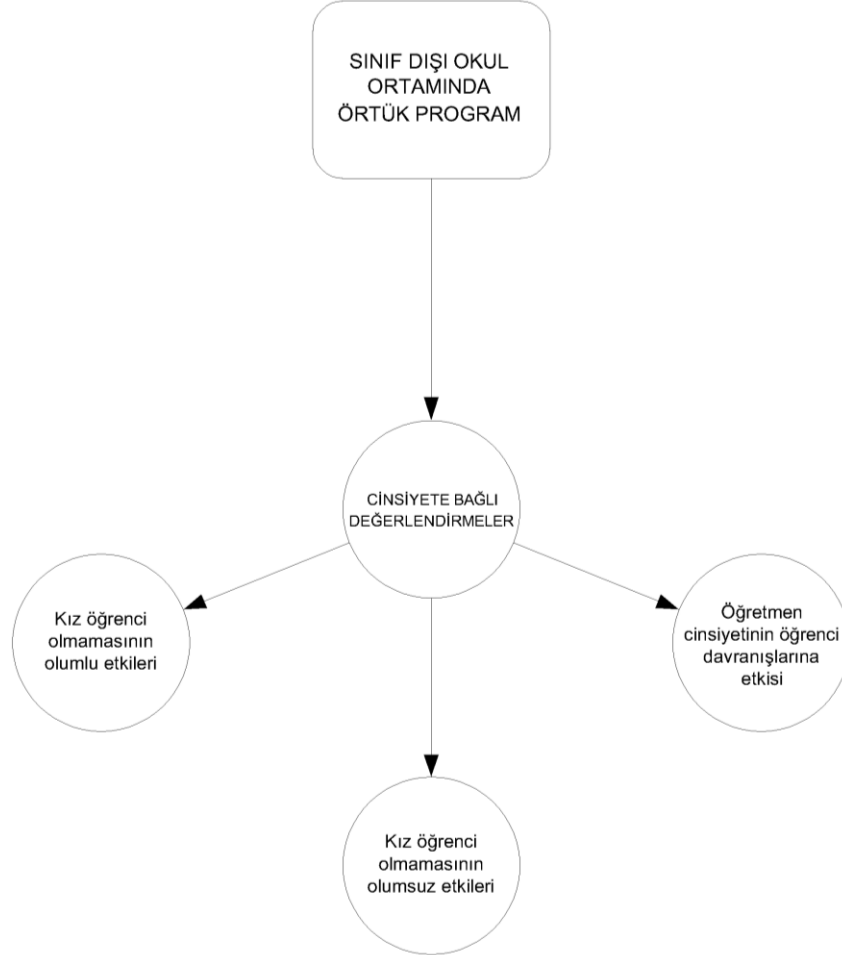
4.1.1.14. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi ile sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model şekil-18’ de görülmektedir. İlgili modelden de anlaşılacağı gibi teması kız öğrenci olmamasının olumlu etkileri, kız öğrenci olmaması olumsuz etkileri ve öğretmen cinsiyetinin öğrenci davranışlarına etkisi şeklinde üç boyut altında ifade edilmiştir. Anadolu teknik lisesi öğrencileri, ağırlıklı olarak okulda hiç kız öğrenci olmamasının olumsuz etkilerini vurgulamışlardır. Öğrencilere göre, okulda kavgaların, öğrenciler arasında kaba ve saygısızca davranış ve küfürlü konuşmaların fazla olması okulda kız öğrenci olmamasının olumsuz etkileridir. Diğer taraftan okulda kız öğrenci olmamasının olumlu olduğunu düşünen öğrencilerde vardır.

Öğrenci 7: “Hocam olmaması daha iyi. Yani olsa küfür, ondan sonra sigara, belki tuvaletlerde içilmez. Ondan sonra saygı, birbirimize saygı daha iyi olur ama olmaması da iyi yani.”

Öğrenci 8: “Kavga olayı çok okulda yani. Gruplaşma öyle yani. Ya böyle bence bu okulda kız olamamasının sebebi de olabilir. Çünkü okulda kız olsa illa herkes davranışlarını şey yapabilir, yani çekidüzen verebilir ister istemez.”

Öğrenci 11: “Bu bizleri bence, benim açımdan bir önemi yok hocam yani önemli olan ders tabi ki. Kız öğrencilerin bana etki yapacağını düşünmüyorum.”

Şekil-18: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model

Cinsiyete bağlı değerlendirmelerde, öğrencilerden kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre sınıf hakimiyetinin daha kötü olduğunu ve kadın öğretmenlerin dersinde daha fazla kural çiğneme davranışlarının olduğunu düşünenler olduğu da araştırmanın bir başka bulgusunu oluşturmaktadır. Aşağıdaki görüşler, öğrencilerin kadın öğretmenlerle ilgili öğrenci görüşlerine örnek teşkil etmektedir.

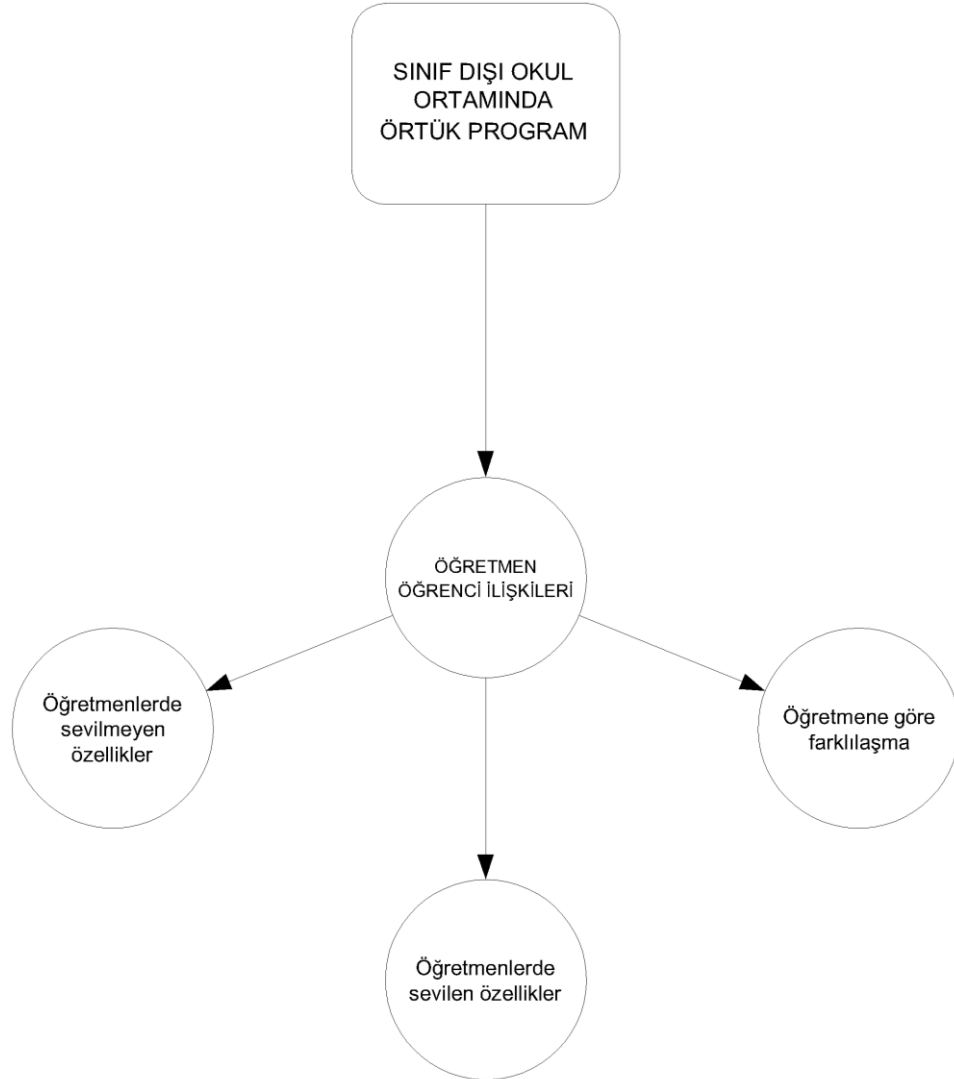
Öğrenci 11: “Bayan öğretmenler genelde öğrencilerin üstüne çıkamıyor. Bu yüzden pek ders işlenmiyor. Erkek öğrenciler de tam tersi öğretmenlerde. Daha iyi, daha ağır basıyorlar. Ders işlenmiş oluyor yani.”

Öğrenci 12: “Bayan öğretmenler ya da iyi niyetli insanlar sömürülüyor hocam bence. Yani kötü öğretmen olsa küfrederler mesela kötü diye. İyi insan oldumu da eziyor yani. “Dinlemiyorlar hocam, gitme diyor, gidiyor öğrenci. Yani ne bileyim ders anlatıyor öğretmen, oğlum bak kalk dinle diyor. Ben uyuycam hocam diyor, o şekilde.”

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin cinsiyet ile ilgili değerlendirmelerinde, okulda kız öğrenci olmamasının olumsuz etkilerinin oldukça ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca öğrenciler bayan öğretmenlerin derslerinde daha fazla kural dışı davranışta bulunmaktadır. Bulgular ışığında, okulda kız öğrenci olması durumunda, cinsiyete bağlı olarak ortaya çıkan bir çok olumsuz öğrenci davranışının önüne geçilebileceği ileri sürülebilir.

4.1.1.15. Öğretmen öğrenci ilişkileri

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisi altında temsil edilen öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model şekil-19' da görülmektedir. Bulgulara göre öğrencilerin öğretmenlerinde sevdikleri ve sevmedikleri bazı özellikler bulunmaktadır ve öğretmen öğrenci ilişkilerinin niteliği öğretmenden öğretmene farklılık göstermektedir.

Şekil-19: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model

Sevilen ve sevilmeyen öğretmen özellikleri dikkate alındığında; öğrenciler, öğretmenlerdeki, kızma, dersi sıkıcı işleme, öğrenciye soğuk davranma, öğrenci ile doğrudan iletişim kurmama, çok sert davranma, sıkı şekilde kural uygulama, kaba söz ve argo kelime kullanma, tavizsiz olma ve iyi ders anlatamama gibi davranışları sevilmeyen öğretmen özellikleri olarak değerlendirmişlerdir. Bir öğrenci konu hakkındaki düşüncesini şu şekilde belirtmiştir.

Öğrenci 10: “Hocam çok sıkıyorlar bazen bazı öğretmenler. **Sıkma**, “Hocam yani ne bileyim derste mesela yanımızdakine bir şey söyledik hemen böyle sessizce, hemen kızıyorlar hocam.” **Kızma davranışları**, “Bağırıyor hocam.”, **Kaba söz vb.**, “Oluyor hocam bazen.”

Diğer taraftan, iyi ev güzel ders anlatma, dersi eğlenceli hale getirme, samimi, yakın ve sevecen şekilde davranma, sürekli şekilde ders işlememe, deste sıkılmama gibi davranışların sevilen öğretmen özellikleri olduğu da öğrencilerce ifade edilmiştir.

Öğrenci 8: “Yani sınıf anlamında güzel şeyler düşünen, dersi daha şey yani dediğim gibi ders zamanı ders, eğlence zamanı eğlence tarzında, yani öğrenciyi sıkmadan ama diğer böyle disiplinli öğretmenler falan illa ders, yani sıkılıyor, dinlemiyor, ilgisizleşiyor daha çok öğrenci.”

Öğrenci 10: “Öğretmenlerimizin yani hocam, bazı öğretmenler öyle samimi konuşuyorlar. O özelliklerini seviyorum.”

Öğrenci 11: “Mesela samimi hocam. Samimi olması. Gayet yani açık bir şekilde anlatması konuyu. Yakın olması.”

Öğrenci 11: “Olumlu yönde etkiliyor hocam. Daha istekli oluyorum derse karşı. Diğer türlü soğuk davranıyorum yani derse, pek anlamıyorum.”

Ayrıca, öğrenciler öğretmen-öğrenci ilişkilerinde öğretmenlere göre farklı davrandıklarını, öğretmeni sevme ya da sevmeme durumunda derse karşı tutumlarının da değiştiğini ve derste verilen araların kendilerini öğretmen-öğrenci ilişkilerinde olumlu etkilediğini belirtmişlerdir.

Öğrenci 10: “Genelde iyi oluyor hocam. Yani öğretmenler yani biz dinlediğimiz sürece öğretmenleri, onlarda bize iyi davranıyorlar hocam. Dinlemezsek de olumsuz kötü davranıyorlar.”

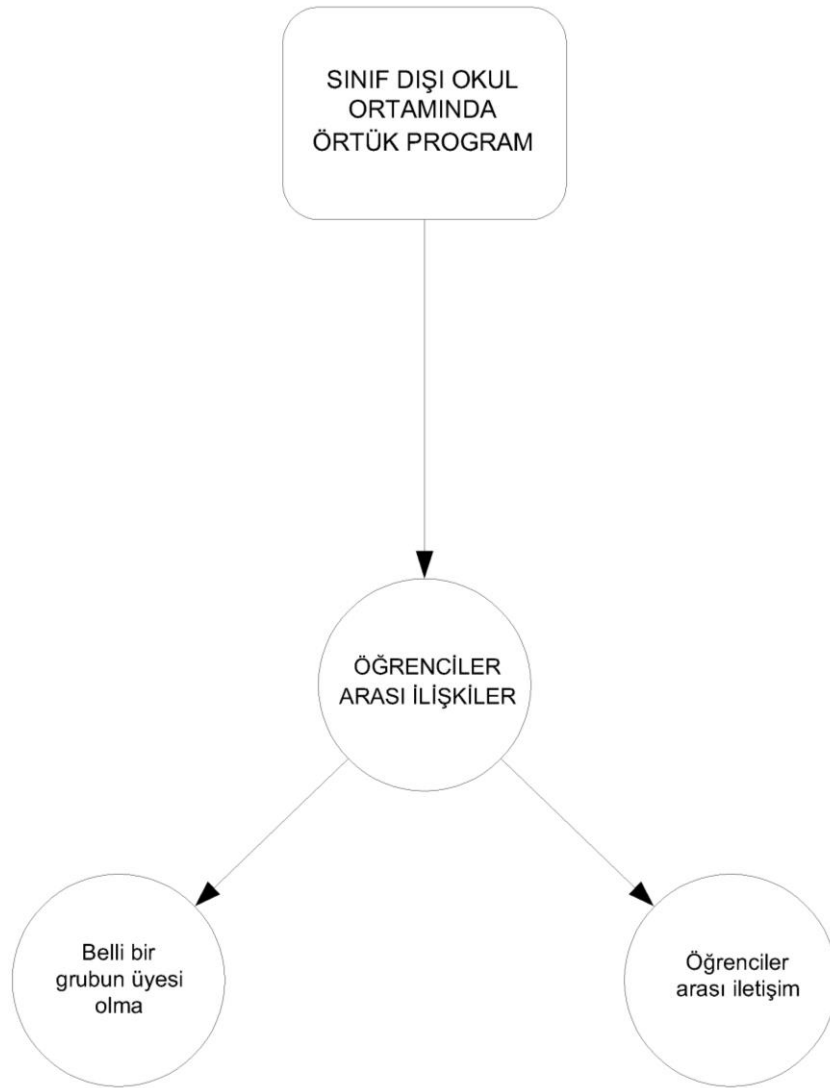
Öğrenci 11: “Bunların tam tersi hocam mesela. Soğuk davranması, pek açık bir şekilde anlatmaması dersi.”

Öğrenci 12: “Öğretmene göre değişmekle birlikte hocam yani kimisi mesela hocam herkesin muhabbeti tabi başka. Dinlettirir kendini, böyle anlatırsın. Kimi öğretmen mesela 80, iki ders var, 80 dakkasını dersle geçirmek ister. Buda sıkıyor haliyle yani. O öğretmene daha bi değişik gözle bakılıyor.”

Öğrenci 12: “Yani hocam kimi öğretmenler böyle sınıfta kalma korkusunda yani pek paylaşamıyoz yani yanlışlarını. O çok sıkıyor hocam beni. Yani öğretmen mesela ben tamam küçüğüz de saygı çerçevesinde ben hocam bu bunu yanlış mesela görüyorum, rahatlıkla diyebilmem lazım hocam. Diyemiyom yani sınıfta kalma mesela notu düşürüyor. Herhangi bi zaten bir olumsuzluk olduğunda notu direk etkiliyor yani hocam.”

4.1.1.16. Öğrenciler arası ilişkiler

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi ile elde edilen sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model şekil-20’ de görülmektedir. Öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden görüleceği üzere, öğrenciler arası ilişkiler teması, öğrenciler arası iletişim ve belli bir grubun üyesi olma şeklinde temelde iki boyuttan meydana gelmiştir. Şekil-20’ de model belli bir grubun üyesi olma boyutu ile dikkate alındığında, öğrencilerin belirli özellikler etrafında bir grubun üyesi olarak buldukları belirlenmiştir.

Şekil-20: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Grup oluşumlarının, önceden tanışma, kırsal veya şehir kökenli olma, sosyo-ekonomik durum, duygu-düşünce yapısı, kafa uyumu, ilgi alanları gibi faktörlere göre gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ayrıca gruplar arasında bir mücadele ve bir

grubun başka bir gruba baskı kurması ve yermesi durumu olduğu ileri sürülebilir. Öğrenciler arası ilişkilerin bir boyutu olan belli bir grubun üyesi olma durumu ile ilgili bazı öğrenciler görüşlerini şu şekilde açıklamışlardır.

Öğrenci 9: “İşte hocam grubundakilerle çok iyiler. Kimisi de hocam mesela ben şunlarla falan takılayım diyor. İyi çocukların falan yanına gidiyorlarda, kimisi işte öyle kötü şeyler var, onlar hep böyle milleti ezeyim de ben şey olayım diye görüyorlar kendilerini.”

Öğrenci 12: “Hocam mesela köyden gelenler daha şimdi birbirine, aynı işleri var aşağı yukarı hepsinde hayvan var, sende nasıl bende nasıl, öyle daha bir iletişim. Şehirde gelenler birbirini tanıyor mesela ilçe içinde. Futbolda falan birlikte oluyorlar. Onların muhabbeti daha başka.”

Öğrenci 7: “Nasıl diyeyim, köyden gelenler bir grupta, ondan sonra uyuyan olarak, ondan sonra böyle Kemalpaşa’ dan gelenler veya zengin gösterenler bir tarafta, öyle yani. Üçe, dörde bölünüyor sınıf. Mesela bizim köyden gelenler grubu olarak şeyim de, grupların içinde iyi iletişim var ama hani en çok da şey o zengin dediğim grup daha çok şey, eziklemek amaçta. Kendileri yapsa bile şaka, mesela biz bir şaka yapıyoruz, hıoooo! ağız taklidimizi yaparlar genellikle. Biz bunları artık takmıyoruz hocam yani. Öyle yani.”

Öğrenci 8: “Şey yani, kafa uyuşmasına göre. Yani nasıl diyeyim, bir grup yani sigara içer, bir grup içmez. Yani bir grup şu takımı çok sever, bir grup onu sever, bir grup bu dersi sever, öyle yani. Bizim kendi grubumuzun özelliği öyle bayağıdır tanışıyor olmamız aslında. Yani kendimizi biliyoruz yani. Bir muhabbetimiz falan iyi. Dayanışmamız var.”

Öğrenci 9: “Gruplar, “Kafa dengine göre hocam.” oluşuyor. Kafa dengi deyince, “Ya mesela adamın çok iyidir. Başkası da iyidir, mesela iyi arkadaş olur bunlar. Adamın kafası hep şeyliğe, kötüye, şeye basar. Onlarda birbirleri ile seviniyorlar yani.”

Öğrenci 10: “Mesela hocam bazı arkadaşlarımız var. Böyle diğerleri mesela dersi dinliyor, çocuk yanlış bir şey söyledi, hemen o grup mesela gruplaşmadan öyle bir kaç kişi falan dalga geçiyor, bağırıyorlar, şey yapıyorlar.”

Öğrenci 11: “Biz mesela arkadaşlarımızla bir grubuz hocam. Diğerleri pek sessiz, böyle selam sabah yok. Öyle hocam yani. Ondan dolayı grubumuzdan Ayrı ayrı gruplar, köyden gelen bir grup var.”

Öğrenci 12: “Hocam mesela köyden gelenler daha şimdi birbirine, aynı işleri var aşağı yukarı hepsinde hayvan var, sende nasıl bende nasıl, öyle daha bir iletişim. Şehirde gelenler birbirini tanıyor mesela ilçe içinde. Futbolda falan birlikte oluyorlar. Onların muhabbeti daha başka.”

Diğer taraftan öğrenciler arası iletişim boyutu göz önüne alındığında hem olumlu hem de olumsuz faktörlerin varlığı göze çarpmaktadır. Görüşme verilerinin analizi, öğrenciler arasında genelde olumlu bir iletişimin var olduğunu, yadımlaşma ve dayanışma davranışlarının sergilendiğini göstermekle birlikte, öğrencilerin kendi aralarında kaba ve küfürlü konuşma davranışlarının olduğu ve birbirlerine laf atarak sataştıklarını da ortaya koymaktadır. Bir öğrenci öğrenciler arasındaki olumlu ilişkiyi aşağıdaki görüşleri ile ifade etmiştir.

Öğrenci 8: “Olumlu yönler olarak yani bizim sınıf genelde dersi dinliyor. Birbiriyle yardımlaşıyor. Diyelim bir arkadaşın notu eksik, ona not veriyor. Yani yardımlaşıyoruz. Bir kişi soruyu anlamadı mı gidiyor ona soruyor, oda ona anlatıyor. Derslerde, ödevlerde birbirine yardım ediyor. Güzel yani bizim sınıf ortamı.”

Bunun yanı sıra, aşağıdaki görüşler, öğrenciler arasındaki hem olumlu hem de olumsuz ilişkilerin varlığını ortaya koymaktadır.

Öğrenci 10: “Genelde iyi hocam yani. Pek kötü değil. “Olumsuz... Yani küfür falan var hocam.”

Öğrenci 11: “Olumsuz, işte dediğim gibi küfür falan, her sene olduğu gibi. Olumlu, Özelliği, çok yardımseverler hocam.”

Öğrenci 12: “Doğal hocam yani. Olumlu da olduğu oluyor, olumsuz zamanlar da oldu yani. Hocam takılıyorlar birbirine şimdi mesela karşıdaki şaka kaldıramıyorsa kavgaya dönüşüyor bu. Öyle daha ana babaya daha yukarıya gitmedi bizim sınıfta da. Olduğu oldu.”

Diğer taraftan öğrencilerin birbirlerine kaba davranmama ve konuşmalarına dikkat etme gibi hususlarda birbirlerini uyardıkları da öğrencilerce ifade edilmiştir.

Öğrenci 12: “Kimi daha çocukluğu oluyor mesela saçma bişey söyledimiydi tabi ki yani tepki görüyor hocam. Hocam bir konu girer ortaya mesela, bir iş için doğrusu şöyleseydi öteki bi saçma sapan fi.. oğlum sussan hani... yani şeyi değiştirin konuyu falan filan... Boş konuşma gibisinden.”

Öğrenci 11: “Uyarıyorlar dediğim bu ya olumsuz davranış olarak hep şöyle oluyor, ya da işte vurmaya itmeye öyle hocam yani genelde öyle oluyor arkadaşlar arasında.”

Öğrenci görüşlerinin analizine göre öğrenciler arasında kendini gösterme veya öne çıkma çabası vardır. Bu durumu bir öğrenci şöyle ifade etmiştir:

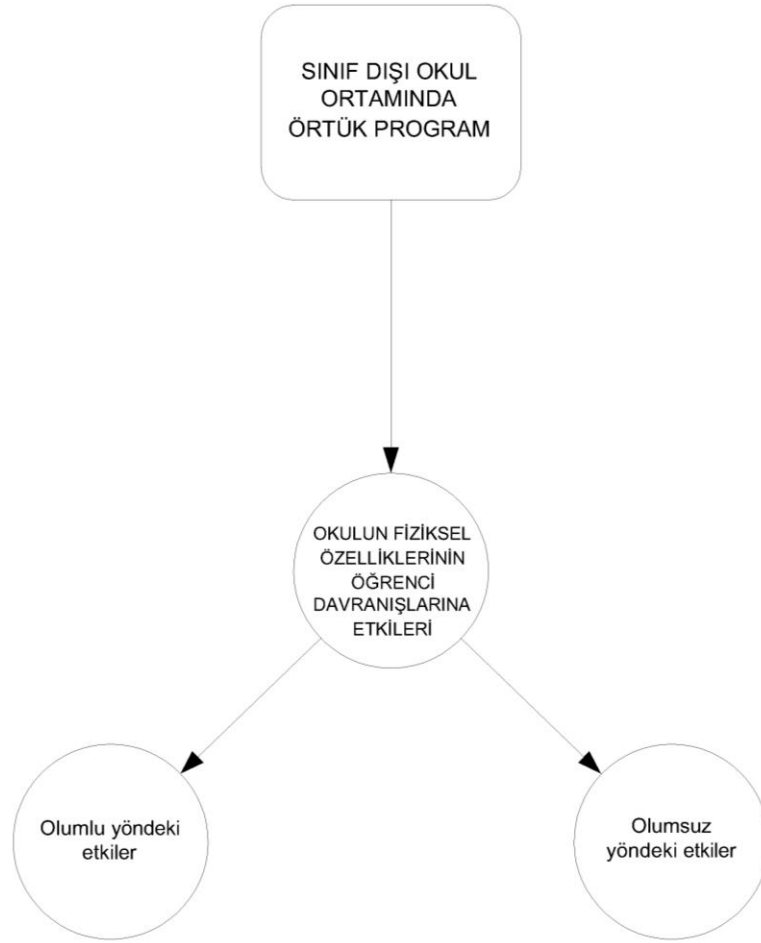
Öğrenci 9: “Yani mesela biyolojiden anlatmıştım ya, bi tane arkadaşımız var, çok iyi biliyor. O mesela hoca artık diyo, tamam sus oğlum, tamam ben anlatayım biraz da falan diyor. Bir başladımı bildiği için adam susmuyor, yani hep anlatıyo, anlatıyo, hem istiyor, iyi oluyor. Kimisi de, bu benim ne işime yarayacak, ben bunu napacağım falan, nerde göreceğim falan diyo, dinlemiyor.”

Öğrenciler arası ilişkilere genel olarak bakıldığında, öğrenciler arasında genelde olumlu bir iletişim havasının ön plana çıktığı göze çarpmaktadır. Diğer taraftan öğrencilerin birbirleri ile konuşurken kaba söz kullanmaları ve birbirlerine laf atarak sataşmaları öğrenciler arası ilişkilerdeki baskın olumsuz yönleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra okul içerisinde öğrenciler, belirli özellikler dahilinde belirli bir grup içerisinde yer almayı tercih etmektedir ve gruplar arasında zaman zaman mücadeleler ve sürtüşmeler yaşanabilmektedir.

4.1.1.17. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri

Görüşme verilerinin analizi sonucunda elde edilen, sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin, okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model şekil-21’ de görülmektedir.

İlgili modelden de görüleceği üzere okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri teması temelde olumlu yöndeki etkiler ve olumsuz yöndeki etkiler olmak üzere iki boyut altında ifade edilmiştir.

Şekil-21: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model

Olumlu yöndeki etkiler teması dikkate alındığında, okulda örtük program kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek ve öğrencileri olumlu yönde etkileyen fiziksel yapı ve düzenlemelerin öncelikle okulda bir spor salonu olması, okulun geniş bir alana kurulu olması, geniş bir bahçeye sahip olması gibi özellikler olduğu söylenebilir. Okulda öğrencileri olumlu yönde etkileyen fiziksel özelliklere ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 7: “Şimdi bizim taraf iyi gibi, hani bir tuvaletler hariç iyi, güzel, öbür tarafı hiç gitmediğim için öbür tarafı bilmiyorum. Ama öbür tarafları soğuk diyorlar, şey diyorlar. Atölyemiz iyi. Ondan sonra bahçemiz güzel, kocaman, her şey yapılıyor. Onun için olumsuz yeri yok hani bir bizim tarafta bir işte tuvaletler. Kapıları onların.”

Öğrenci 9: “Hocam güzel mesela bizim şeyimiz var, spor salonumuz. Başka bir okulda yok mesela. Ayrıcalığımız o bakımdan da, öğrenciler iyi kullanmıyor. Sıkıntı orda. Tuvaletleri falan sigara içmek için falan kullanıyorlar. LeŐ gibi kokuyor.”

Öğrenci 10: “Spor salonu var hocam. Yani o olumlu etkiliyor. Yani hocam sosyal aktivite olması iyi yani hocam öyle. Yani günlük stresimizi falan atıyoruz. Pinpon falan oynuyoruz işte.”

Öğrenci 11: “Bir Őurası var hocam. TaŐlık falan, diğer taraflar iyi. Saha falan var.”

Öğrenci 12: “Bahçe falan son derece geniş hocam yani bir Ticaret’ e bakarsak, Yunus Emre, insanlar iç içe. Burda birbirini zor görebiliyor kocaman.”

Bunlarla birlikte, anadolu teknik lisesi öğrencilerine göre, okulun fiziksel özellikleri içerisinde onları olumlu yönde etkileyen diğer özellikler sınıf, atölye vb. alanların yeterli olması ve okulun fiziksel özelliklerinin öğrenciler üzerinde genelde olumlu bir etki bırakmasıdır. Öğrencilere göre sınıflar havadar ve oturma alanları rahattır.

Öğrenci 12: “Ne bileyim hocam her şey sağlanmış yani akıllı tahtası da var, projeksiyonu, sandalyelerde oturuyoruz yani tek kişilik. Masalar geniş, dışarı, güneş rahat alabiliyor.”

Öğrenci 9: “Hocam çok iyi yani, her yerde şey var, aydınlatma falan. Gayet iyi.”

Öğrenci 8: “Atölyenin ortamı güzel. Herşey yani, piyasada ne kullanılıyorsa genellikle o var. Her şeyi uygulamalı olarak görüyoruz. Sınıflarda şu an iyi. Akıllı tahta falan geldi. Güzel yani. 2. Dönem onlar kullanıma geçince daha güzel olacak. Dersler uygulamalı falan. Güzel olacak yani.”

Diğer taraftan, okulda örtük program kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek ve öğrencileri olumsuz yönde etkileyen fiziksel yapı ve düzenlemeler içerisinde, tuvaletlerin kirli ve bakımsız olması, tuvaletlerde sigara içilmesi, fiziksel mekanların öğrencilerce hor kullanılması, binalarda düzensizlikler olması gibi durumlar olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca binalar deprem yönünden güvensizlik hissi vermekte ve ısınma problemleri öğrencileri olumsuz etkilemektedir. Bir öğrenciye göre sınıflara ulaşmak bir sorundur. Başka bir öğrenciye göre ise sınıf donatılarında yetersizlik vardır. Okulda öğrencileri olumsuz yönde etkileyen fiziksel özelliklere ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şöyledir.

Öğrenci 7: “Şimdi bizim taraf iyi gibi, hani bir tuvaletler hariç iyi, güzel, öbür tarafı hiç gitmediğim için öbür tarafı bilmiyorum. Ama öbür tarafları soğuk diyorlar, şey diyorlar. Atölyemiz iyi. Ondan sonra bahçemiz güzel, kocaman, her şey yapıyor. Onun için olumsuz yeri yok hani bir bizim tarafta bir işte tuvaletler. Kapıları onların.”

Öğrenci 8: “Bu okul... Atölye ve spor salonu olarak güzel de yani. Biz anadolu binası olan yer, yani biraz düzensiz yani, dağınık. Öteki binayla çok bilgim yok ama. Yani sınıf ortamı, böyle düzenli olursa daha iyi olur gibime geliyor. Şu an düzensiz. Kötü etkiliyor. Çünkü... İlgisiz oluyorum yani. Örnek...”

Öğrenci 9: “Hocam tuvaletler falan burası iyi de yani, ana binalar falan mahvetmişler yani. Burda öğretmen çok diye, giren çıkan belli yani. Orda yok diye hocam mahvetmişler. Hiç bir şey bırakmamışlar. Kapı bile yok kimisinde. Tuvaletler hocam. Hocam kötü yani ya, çeşme bile olmuyor bazen. Koparmışlar falan, gördüm ana binada. Sabun falan zaten bizim binada yokta. Onlar yani kötü etkiliyor.”

Öğrenci 10: “Hocam okul iyi, tuvaletler çok kötü hocam. Yani rahatsız oluyorum hocam tuvalete girince. Sigara kokuyor şey yapınca. Kapılar yok.”

Öğrenci 11: “Normal hocam yani, bir kapılar delik deşik o kadar. İyi, iyi... Olumsuz yönlerinden ziyade bir askılığımız yok işte. Sıralara koyuyoruz şeyleri. Başka bir şey yok.”

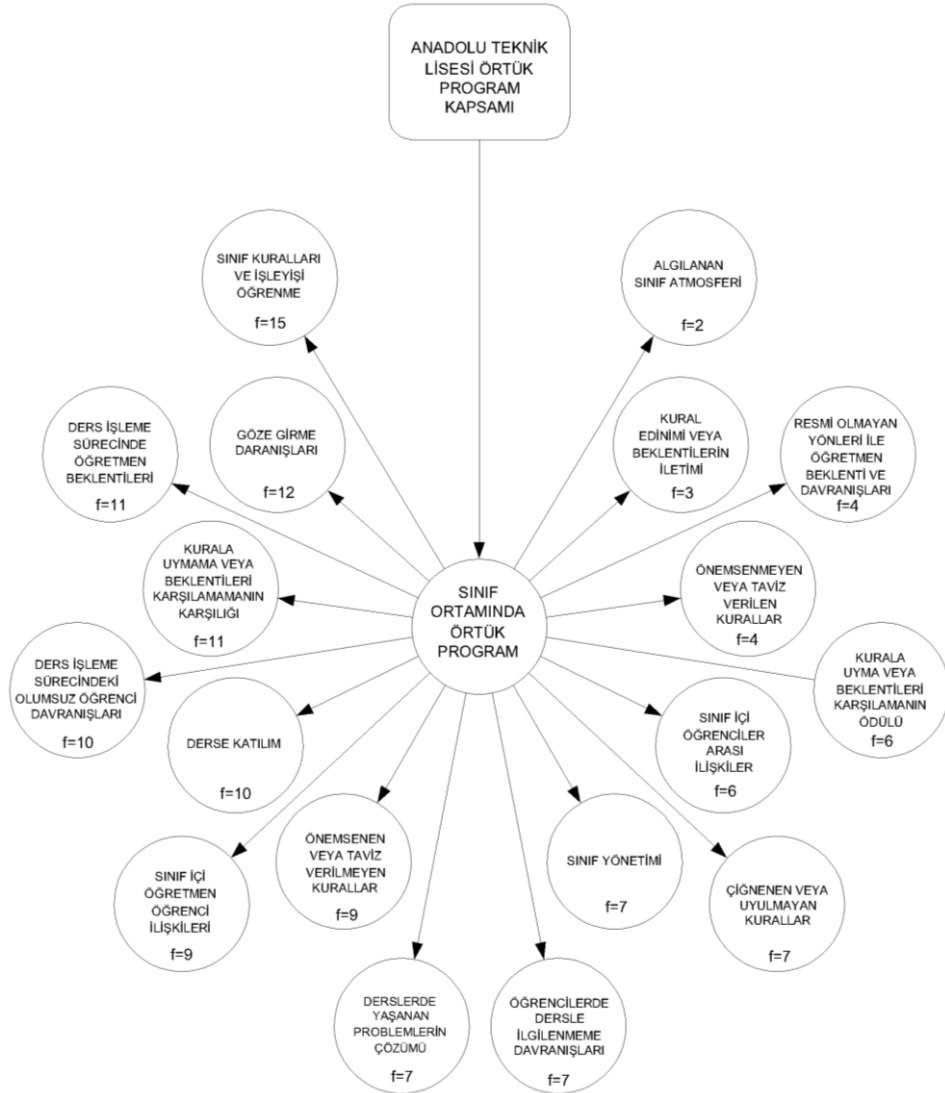
Öğrenci 12: “Olumsuz... Hocam kışın çok soğuk oluyor yani kaloriferler yanmıyor kimi zaman o sıkıntı oluyor. Ya da bir de yani, burası da çok, üçüncü kat hocam in çık zor oluyor yani.”

Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkisi ile ilgili bulgular, okulda öğrencileri olumsuz yönde etkileyen özelliklerin daha ön planda olduğunu

ortaya koymaktadır. Okulun geniş bir alanda kurulu olması, sınıf ve atölyelerin yeterli genişlik ve sayıda olması gibi olumlu özelliklere karşın, genel olarak bakımsızlık, okul alanlarının düzenleme eksiklikleri ve okul ortamının öğrenciler tarafından hor kullanılması gibi bazı olumsuzlukların varlığı dikkati çekmektedir. Okula ait olumsuz özelliklerin, öğrencilere “okul alanları ve okula ait donatılar sahiplenilmesi gereken önemli bileşenler değildir” mesajını iletmişleri sürülebilir.

4.1.2. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri

Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, sınıf ortamında mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özelliklerini gösteren model Şekil-22’de görülmektedir.

Şekil-22: Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, sınıf ortamındaki örtük program özellikleri

Şekil-22' den görüleceği üzere, “Sınıf ortamında örtük program” kategorisi altında “Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme”, “Göze girme davranışları”, “Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri”, “Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı”, “Ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz öğrenci davranışları”, “Derse katılım”, “Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri”, “Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar”, “Derslerde yaşanan problemlerin çözümü”, “Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları”, “Sınıf yönetimi”, “Çiğnenen veya uyulmayan kurallar”, “Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler”, “Kurala uyma veya beklentileri karşılamamanın ödülü”, “Önemsensemeyen veya taviz verilen kurallar”, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları”, “Kural edinimi veya beklentilerin iletimi” ve “Algılanan sınıf atmosferi” olmak üzere toplam on sekiz farklı tema ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan verilerin analizi “Sınıf ortamında örtük program” kategorisi altındaki her bir temanın da belirli boyutlardan oluştuğu ortaya konulmuş ve bunlar aşağıda modelin yapısına uygun şekilde sunulmuştur.

4.1.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model şekil-23' te görülmektedir. İlgili modelden de anlaşılacağı üzere, ders yapılan sınıflarda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi kurallar seti mevcuttur. Öğretmenler öğrencilerden derste sessiz olmalarını, kendi aralarında konuşmamalarını, derse odaklanmalarını, izin almadan hareket etmemelerini, derste uyumamalarını, sınıfta düzgün durmalarını, öğretmen konuştuğunda sözünü kesmemelerini, kendilerinden yazmaları istendiğinde birebir söylenenleri not almalarını, derste telefonla oynamamalarını istemektedirler. Sınıf kuralları ve işleyişe yönelik düşüncelerini bazı öğrenciler aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

Öğrenci 8: “İşte konuşmayın, ben konuşurken sözümü kesmeyin. İzinsiz kalkmayın, izin almadan birşeyler yapmayın. Onlar yani.”

Öğrenci 9: “Telefon işte kapalı olsun yeter diyor hocalar yani.”

Öğrenci 10: “Yazı yazmamız, yazıyı yani derste not almamızı şey yapıyorlar. Sonra uyutmuyorlar. Bu kadar hocam.”

Öğrenci 11: “İsmini vereyim mi hocaların? Bir hocam var mesela hocam. Göz açtırmıyor. Hem sınavlarda hem normal derslerde olsun, telefonla olsun hiç göz açtırmıyor yani. Bu da iyi oluyor mesela derslerde.”

Öğrenci 12: “Hocam o illa yazacan gibi mesela, şimdi adam yazmıyor derste, son kontrol etteceğe günü şey yapıyor. Kimisi onu mesela kabul etmiyor. Elalem başkaları yazdı sen neden yazmadın diye tepki koyuyor. Her zaman şurda olmamız hocam hani ne bilem pek uygun gelmiyor bana.”

Şekil-23: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Diğer taraftan uygulanan kurallar açısından öğretmenler arasında farklılık olduğu, öğrencilerin meslek derslerini daha disiplinli gördüğü, bazı derslerde öğrencilerin zaman zaman serbest kaldıkları ve öğrencilerin derslerin işe yararlığını sorguladıkları bulgularına da ulaşılmıştır. Bir öğrencinin duruma yönelik görüşü şu şekildedir.

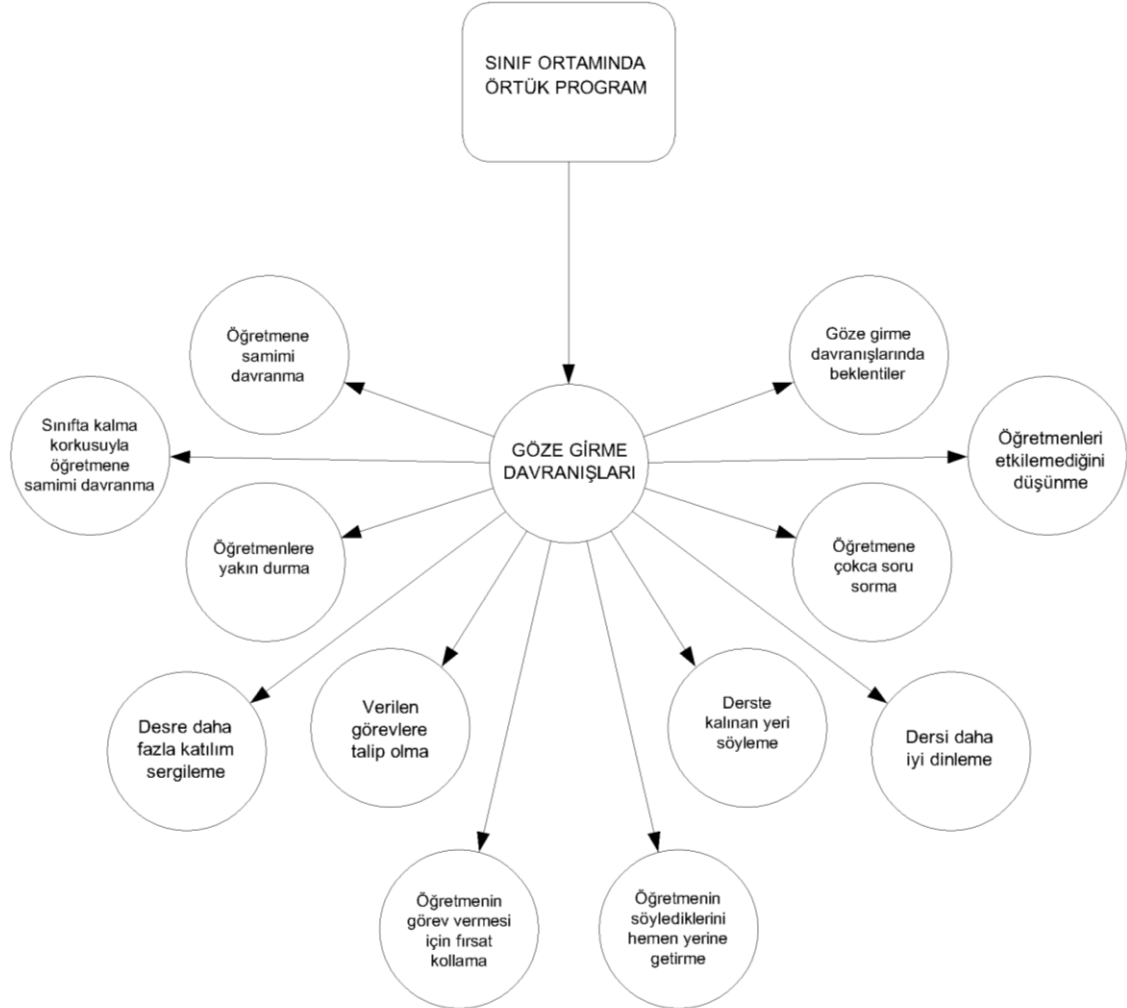
Öğrenci 11: “Yani atölyelerde daha disiplinli mesela hocam, ayakta çalışma. Diğer tarafta yani tabi pek disiplin ne bileyim az yani hocam.”

Bulgular öğrencilerin derse geç kaldıklarında derse alınmama durumu ile karşılaştıklarını göstermektedir. Bunların yanı sıra özellikle meslek derslerinde iş güvenliğinin çok önemsendiği bulgulardan anlaşılmaktadır. Konu hakkında bir öğrenci iş güvenliğine vurgu yapmış ve görüşlerini şöyle açıklamıştır.

Öğrenci 7: “Atölye içinde hani şimdi bizde şey işi yapıyoruz ya, o işte mesela biz gelmeden şey yapmayın diyorlar yani özellikle M. Hoca. Hani 380 V altında çalıştığımız için hani yapmayın diyorlar.”

4.1.2.2. Göze girme davranışları

Şekil-24' teki modelden de görüleceği üzere, sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları teması on iki kod ile temsil edilmiştir.

Şekil-24: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model

Görüşme verilerinin analizi, öğrencilerin çeşitli davranışlarla öğretmenlerinin gözüne girmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Öğrencilerin göze girme davranışları arasında, öğretmene yakın ve samimi davranma, derse daha fazla katılım sergileme, verilen görevlere talip olma, öğretmenin görev vermesi için fırsat kollama, öğretmenin söylediklerini hemen yerine getirme, derste en son kalınan konuyu söyleme, dersi daha iyi dinleme ve öğretmene çokça soru sorma gibi davranışlar bulunmaktadır. Öğrencilerin göze girme davranışlarını sergileme nedenleri ise, öğrencinin öğretmence tanınır ve bilinir olması, öğretmence sevilme ve iyi not alma şeklinde sıralanmaktadır.

Öğrencilerin göze girme davranışları ve göze girmeye çalışma davranışlarının nedenleri hakkındaki görüşlerinden bir kısmı aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 7: “Göze girmeye çalışanlar dersi, bol bol derse katılmak istiyor. Bol bol hocaya soru sormaya çalışır. Bol bol ne ne bileyim, hocanın bir dediklerini mesela yapmaya çalışıyorlar. Hocanın hani, hocanın yanlarında gezmeye çalışır. Yani hoca bir şey dese de ben yapsam diye.”

Öğrenci 8: “Mesela her şeyi onlar ya... Hoca bir görev verse hemen atlamaya çalışıyorlar. Yani listeden seçeceğim diyor. Bu illa beni seçin falan böyle şeyler oluyor yani. Göze girmek için işte o. O gözü boyamak gibi bir şey oluyor yani.”

Öğrenci 9: “Ya kimi, öğrencisine göre değişiyor mesela. Kimisi dersi daha iyi dinliyor, onun dersine daha çok yoğunluk veriyor. Araştırma falan yapıyor. Derse katılım yapıyor. Hocanın gözüne girmeye çalışıyor.”

Öğrenci 10: Göze girmeye çalışma davranışları, “Oluyor hocam bazılarında. Hoca geldiğinde böyle mesela hoca gelirken hoşgeldiniz hocam, işte öyle yani.” “Öğrencide dersin puanlarını yükseltmesini falan bekliyor hocam yani.”

Öğrenci 11: “Normal mesela hocam, nerde kaldığımızı gösteriyoruz defterde, bazen ben yapıyorum. Nerde kaldığımı göstermek için. Başka da yok hocam, başka.”

Öğrenci 12: “Elbette hocam şimdi sınıfta kalma şeyine herkes hocaya mesela daha böyle sıcak davranmaya çalışırlar yani yeri geldiğinde notta istiyorlar yani. Bu şekilde.”

Bir öğrenci ise göze girme davranışlarının öğretmenleri etkilemediğini düşünmektedir ve duruma yönelik görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Öğrenci 8: Göze girdiğinde, “Bir şeylerin değişeceğini bekliyor herhalde ama öğretmenler öyle bir şey yapmıyor bence.”

4.1.2.3. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi sonucunda elde edilen sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model şekil-25’ te görülmektedir.

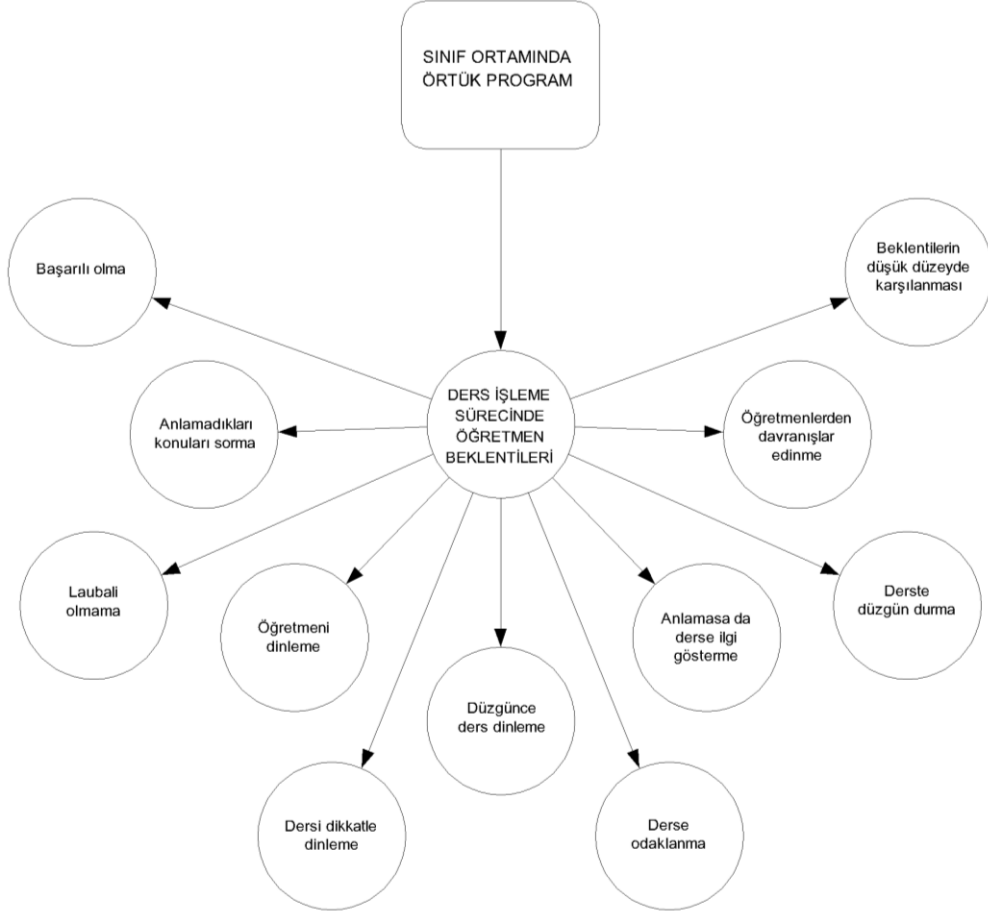
Toplam onbir boyuttan oluşan modelden de görüleceği üzere, öğretmenlerin, öğrencilerinden, başarılı olma, anlamadıkları konuları sorma, laubali olmama, öğretmenini ve dersi dikkatle ve düzgünce dinleme, derse odaklanma, anlamasalar da derse ilgi gösterme ve öğretmenlerden bir takım davranışlar kazanma gibi ders işleme sürecine yönelik beklentileri vardır. Öğrencilerin ders işleme sürecinde kendilerinden beklentilere yönelik ifadelerinden bir kısmı aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 7: “Derslerde öğretmenimizi dinlememizi, onlardan bir şey kapmamızı. Eğer anlamadıysak, tekrar hocam anlamadık tekrar sorun, eğer anlamadıysak başka yerlerde sormamızı, hani ders dışında sormamızı bekliyorlar, ondan sonra derste hocanın anlattıklarını düzgünce dinlememizi istiyorlar, yani o.”

Öğrenci 10: “Dersi dinlememizi bekliyorlar hocam en önce. Böyle çok laubali olmamamızı istiyorlar.”

Öğrenci 12: “Dinlememizi hocam yani onların istediği o, yapmak istediği. Daha konsantre olmamızı. O şekilde.”

Yukarıdaki öğrenci görüşlerinden de anlaşılacağı gibi öğretmenlerin ders işleme sürecindeki en önemli beklentisi derste öğrencilerin öğretmeni sessizce dinlemeleridir. Bunun yanı sıra öğrencilerden, ciddiyetle ve dikkatle öğretmeni dinlediğini gösteren davranışlar beklenmektedir.

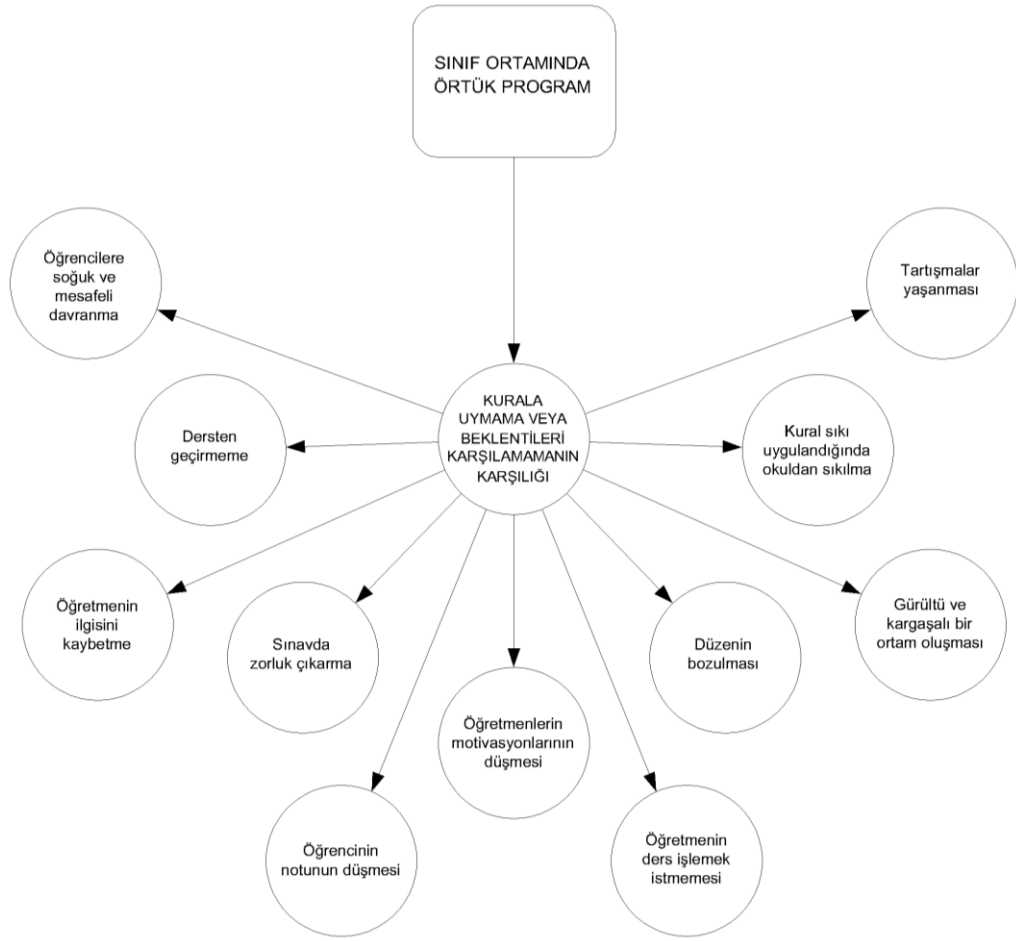
Şekil-25: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model

Diğer taraftan bir öğrenci öğretmenlerin ders işleme sürecindeki beklentilerinin düşük düzeyde karşılandığını ifade etmiş ve görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

Öğrenci 11: “İşlenirken... düzgün durmamız hocam, dersi dinlememiz. Bunlar isteniyor genelde hocalarımızdan. Uyanlar var mı dersiniz yani az.”

4.1.2.4. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait şekil-26’ daki modelden de görüleceği üzere, öğrenciler görüşlerini onbir kod ile ifade etmişlerdir. Şekil-26’ daki modelden de anlaşılacağı gibi, sınıf içerisinde örtük program kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek kurallara uyulmadığında veya sınıf içi beklentiler öğrencilerce karşılanmadığında öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları bir takım yaptırımlar vardır.

Şekil-26: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılanmamanın karşılığı temasına ait model

Sınıf kurallarının veya sınıf içi beklentilerin karşılanmaması durumunda, öğretmenler söz konusu davranışları sergileyen öğrencilere soğuk ve mesafeli davranmakta, dersten geçirmemekte, öğrenciye ilgi göstermemekte, öğrencilere sınavda zorluk çıkarmakta veya öğrencilerin notunu düşürmektedir. Konu ile ilgili bazı görüşlere aşağıda ter verilmiştir.

Öğrenci 7: “Uymayanlar ders için gelen nottan kırılır. Ondan sonra o hocanın gözüne şey yapmaz. Mesela uyuyorsa uyuyor, konuşuyorsa çok konuşuyorlar falan, notu kötü olarak gelir.”

Öğrenci 8: “Sınıfla bağlantısını kesiyor yani. Bazı öğretmen vardır, sınıfla çok iyidir bağlantısı işte. Arkadaş gibi muhabbet eder. Bundan işte kötü davranırsak, kuralları çiğnersek çok resmiyete döküyor yani işi. Böyle oluyor.”

Öğrenci 9: “Öğrenciler kurallara uymadığında, Bağrıyla, çığıyla bütün ders bitiyor, yani bitiyor. Olumsuz etkiliyor hocam. Mesela öğretmen sınav sorusu falan veriyor. Bazen hocayı o kadar kızdırıyorlar ki vermiycem diyor yani. Haklı da, isterse vermez, yazılı bir kural yok.”

Öğrenci 10: “Uyulmadığında... O zaman hocam mesela çocuk 49-48’ de kalmıştır. Geçirmiyor hocam.”

Bunların yanı sıra kurala uyulmaması veya beklentilerin karşılanmaması durumunda bir takım olumsuz durumlar ortaya çıktığı da öğrencilerce ifade

edilmiştir. Bunlar arasında öğretmenin motivasyonunun düşmesi ve ders işlemek istememesi, sınıf düzeninin bozulması ve bir gürültü-kargaşa durumu yaşanması, öğrencilerin okuldan soğuyabilmesi ve sınıfta tartışmalar yaşanması gibi durumların olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Duruma yönelik bazı öğrenci görüşleri şöyledir:

Öğrenci 9: “Hocam olumsuz etkiliyor, mesela yani. Adam mesela dersi dinlemek için geliyor, orda lakırtı konuşuyor hala. Sus diyor, hocanın uyarmasına rağmen. Hoca da bu sefer morali düşüyor, ders işlemek, hoca bile istemiyor bazen. Kötü oluyor yani.”

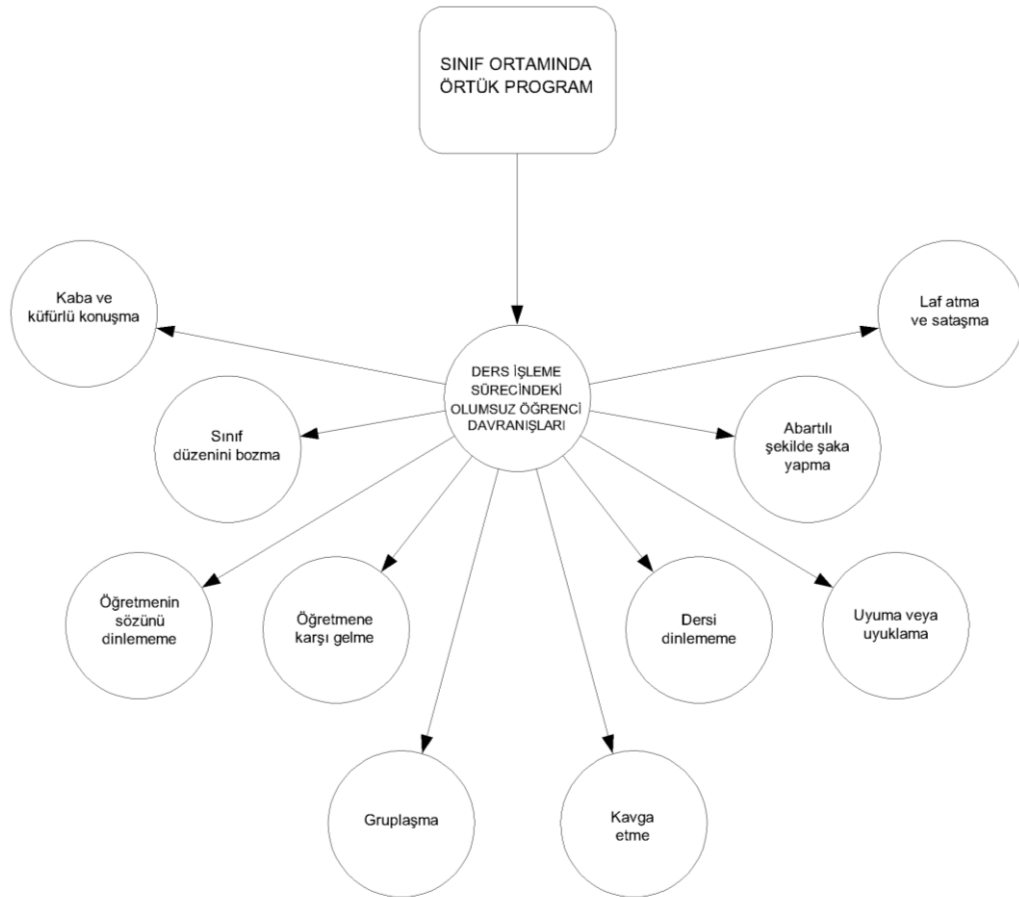
Öğrenci 10: “Kurallar olması gerekiyor hocam ama aşırı da sıkılmaması gerekiyor. Aşırı sıkıldığında, Yani hocam, sıkılıyorum. Okuldan sıkılıyorum.”

Öğrenci 12: “Tam tersi hocam yani. Öğretmenin gözünde tabi ki ders anlatmaya geliyor öğretmende şimdi. O da dinlemeyince daha bir morali bozuluyor. Onda da isteksizlik oluyor bu sefer. Mesela ben anlatıyom anlatıyom boşuna gidiyor, neden ben anlatam tarzında. O şekilde.”

Öğrenci 9: Öğrenciler kurallara uymadığında, “Bağırışla, çığırışla bütün ders bitiyor, yani bitiyor.” **Bizi,** “Olumsuz etkiliyor hocam. Mesela öğretmen sınav sorusu falan veriyor. Bazen hocayı o kadar kızdırıyorlar ki vermiycem diyor yani. Haklı da, isterse vermez, yazılı bir kural yok.”

4.1.2.5. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model şekil-27’ de görülmektedir.

Şekil-27: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model

Modelden de görüleceği üzere, anadolu teknik lisesi öğrencileri ders sürecinde, kaba ve küfürlü konuşmayı, sınıf düzenini bozucu davranışlar sergilemeyi, öğretmenin sözünü dinlememeyi, öğretmene karşı gelmeyi, gruplaşmayı, kavga etmeyi, dersi dinlememeyi, uyuma veya uyuklamayı, abartılı şekilde şaka yapmayı ve laf atıp sataşmayı ders işleme sürecini bozan öğrenci davranışları olarak düşünmektedirler. Sınıf içi olumsuz nitelikteki öğrenci davranışlarına yönelik görüşlerini bazı öğrenciler aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

Öğrenci 9: “Uygunsuz davranış... İşte hocaya karşı dikleniyorlar falan. Sözünü falan dinlemiyorlar. Bozuyorlar düzeni.” Kimi öğrenciler işte dersin düzenini bozuyorlar. Hocanın da yani pek canı istemiyor, çekip gidebiliyor yani.”

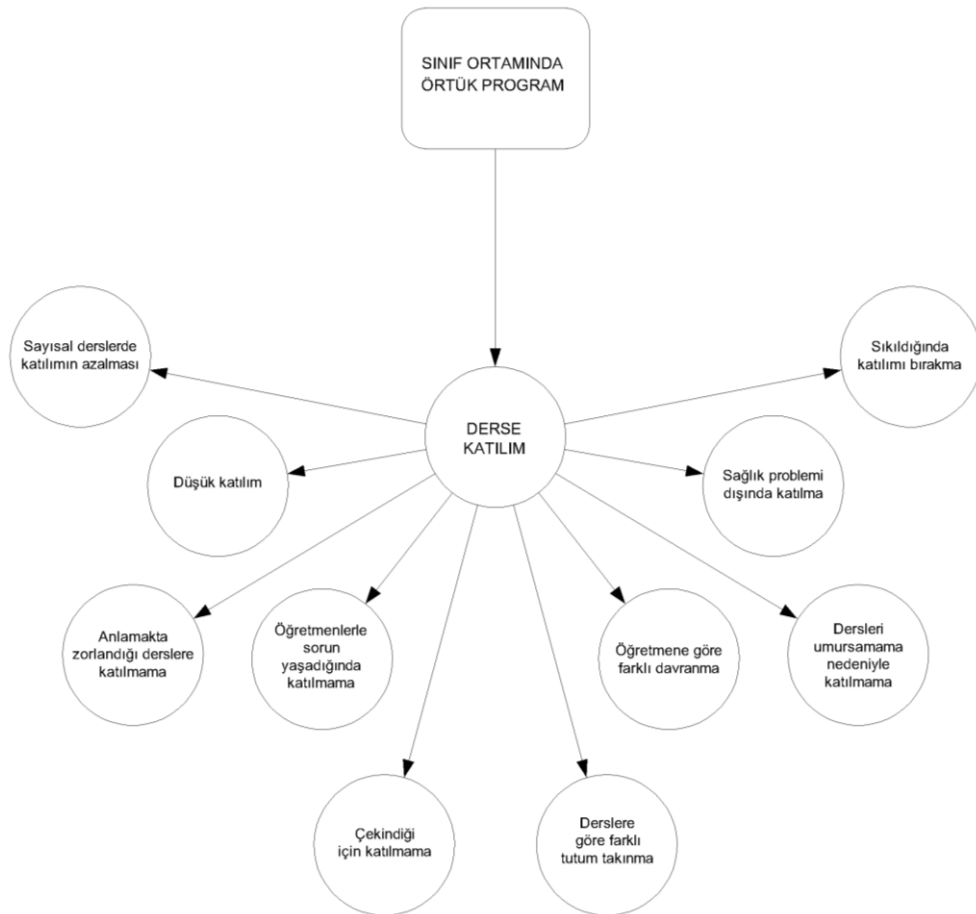
Öğrenci 10: “Derslerde hocam genelde uyuyor, uyuyorlar.”

Öğrenci 11: “Uygunsuz davranışlar, mesela çok arkadaşlarına bulaşanlar var hocam, arkadaşı istemese de, geliyor, vuruyor, bişey yapıyor falan.”

Öğrenci 12: “Bence yani bizim sınıf normal bence hocam da uyuma konusu bizim sınıfta fazla bence yani. Bide dinlemeyecek oldumu dinlemiyorlar yani.”

4.1.2.6. Derse katılım

Aşağıdaki modelden de görüleceği üzere, sınıf ortamında örtük program kategorisinin, derse katılım teması toplam on farklı kod ile ifade edilmiştir.

Şekil-28: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model

Öğrencilere göre, sayısal derslerde daha az katılım olmakla birlikte genel olarak derse katılım düşük seviyededir. Görüşme verilerini analizi, öğrencilerin anlamakta zorlandıkları dersler olduğunda, öğretmenleriyle sorun yaşadıklarında veya çekingenlik gibi durumlarda derslere katılmadıklarını ortaya koymuştur. Derse katılımı ilgili bazı öğrenciler görüşlerini şu şekilde ortaya koymuştur.

Öğrenci 8: “Bazı derslerde katılmama çok oluyor mesela sayısal olarak. Çünkü okulun şeyi yani sayısal olarak geçiyor ama yani sayısal da bayağı düşüğüz. Sayısal derslere genelde böyle kimse kulak asmıyor yani.”

Öğrenci 9: “Derse göre değişiyor yani. Kimine çok katılırım da, kimisine anlamıyorum, ilgim yok, kimya mesela.”

Öğrenci 10: “Hocam, derslerde yani, bazı derslerde uyuyom. Bazılarında katılıyorum hocam.” “Yani hocam, öğretmenin, öğretmene bağlı hocam yani birazda. Öğretmen sıkı tutuyorsa o dersi dinliyorum.”

Öğrenci 11: “Zayıf yani iki üç kişi az kişi var. Ya uyuyor, ya telefonla oynuyor ya da başka bir şeyle hocam.”

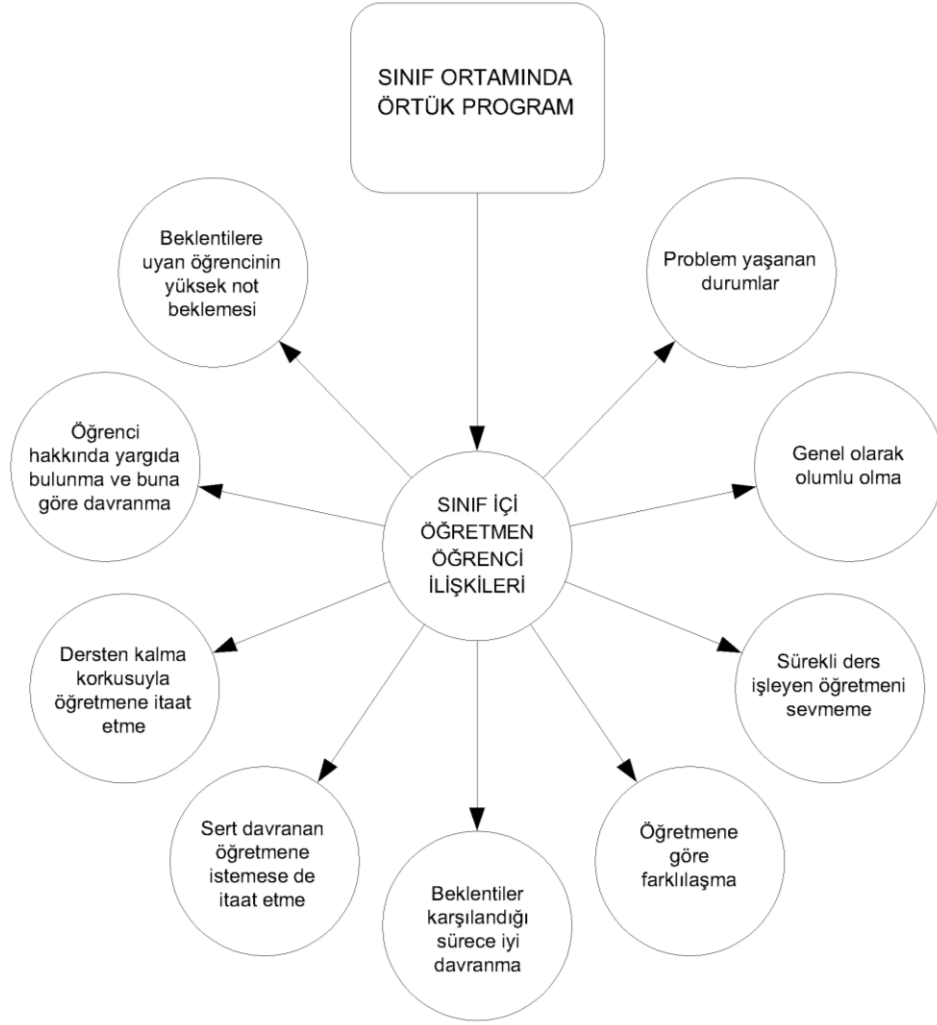
Ayrıca öğrenciler derse katılımı öğretmen ve derslere göre farklı davranmaktadırlar. Bazı öğrencilerinse umursamaz olmaları nedeniyle derse katılım sergilemedikleri de bir diğer bulgudur. Bir öğrenci ise sağlık problemi dışında derslere katıldığını ifade ederken, diğer bir öğrenci sıkıldığında derse katılımı bıraktığını belirtmiştir.

Öğrenci 12: “Öğretmene göre değişiyor hocam mesela herkesin anlatım tarzı başka. Kimisi mesela hiç diyaloga girmeyenler de oldu yani. Anlatım tarzı başka. Kimisi mesela hiç diyaloga girmeyenler de oldu yani. Hoca böyle anlatımı daha hoşsa mesela çeker kimisi içine. Ben dinlerim hocam yani. Yazısını da yazarım, o şekilde.”

Öğrenci 7: “Böyle ben genellikle istemediğim olmaz ama böyle başım ağrır. Benim genellikle migrem, migren mi ne var ya hocam, o hastalıktan oldum. Bazen başım öyle çok ağrır, girdimi, o zaman katılmak istemem. Ama genelde katılmak isterim yani.”

4.1.2.7. Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi sonucunda sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri teması, şekil-29’ dan da görüleceği üzere toplam dokuz boyut altında temsil edilmiştir. Öğrencilere göre, beklentilere uyan öğrencilerin yüksek not beklentisi vardır. Öğretmenler öğrenciler hakkında bazı yargılarda bulunmakta ve bu yargılara göre davranmakta, öğrenciler dersten kalma korkusu ile öğretmene itaat etmekte, öğrenciler öğretmenlere itaat ettikleri sürece onlara iyi davranılmakta ve öğretmen-öğrenci ilişkilerinin niteliği öğretmene göre farklılaşmaktadır.

Şekil-29: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model

Öğrenciler sürekli ders işleyen öğretmenleri sevmemektedir. Bir öğrenci öğretmen-öğrenci ilişkilerinin genel olarak olumlu olduğunu düşünürken bazı öğrenciler problem yaşanan durumlar olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin sınıf içi öğretmen öğrenci ilişkilerine yönelik bazı görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 7: “Nasıl, bazı mesela, fizik dersi haricinde güzel geçiyor yani. İletişimde geçiyor hocalarla. N. Hoca da hep duvarlara, hiç biz anlıyoruz mu anlamıyoruz mu, hiç şey yapmıyor zaten. Direk duvarlara bakıyor. Ya N. Hoca dersi hariç bir daha bütün dersler güzel geçiyor. **Diğerleri,** “Eğlenceli yani böyle dersi biktırmıyorlar bize yani.”

Öğrenci 8: “Böyle çok sert, hiç taviz vermeyen böyle, bu öğretmenleri, şey yani sevmem.”

Öğrenci 8: “Öğrenci başarısı güzel olur. Çünkü öğretmene ahlak önemli bir şey. Bizim okulda da öyle çok olmadığı için sayılı kişiler oluyor genelde. Öğretmenler de onları geçiriyor yani. Böyle diyelim bir kaç not eksikliği şeyi varsa mesela 50 ya geçme notu, 49, onu yapabiliyor, yani 50 yapabiliyor bu iyi davranışlarından dolayı.”

Öğrenci 9: “Ya hoca mesela hep ona söz hakkı falan veriyor. Onunla daha çok ilgilenebiliyor yönlendirme açısından. “Yani derse katılıyor diye daha çok şey yapıyor diye elbet bir ayrıcalığı, bir farklılığı vardır.”

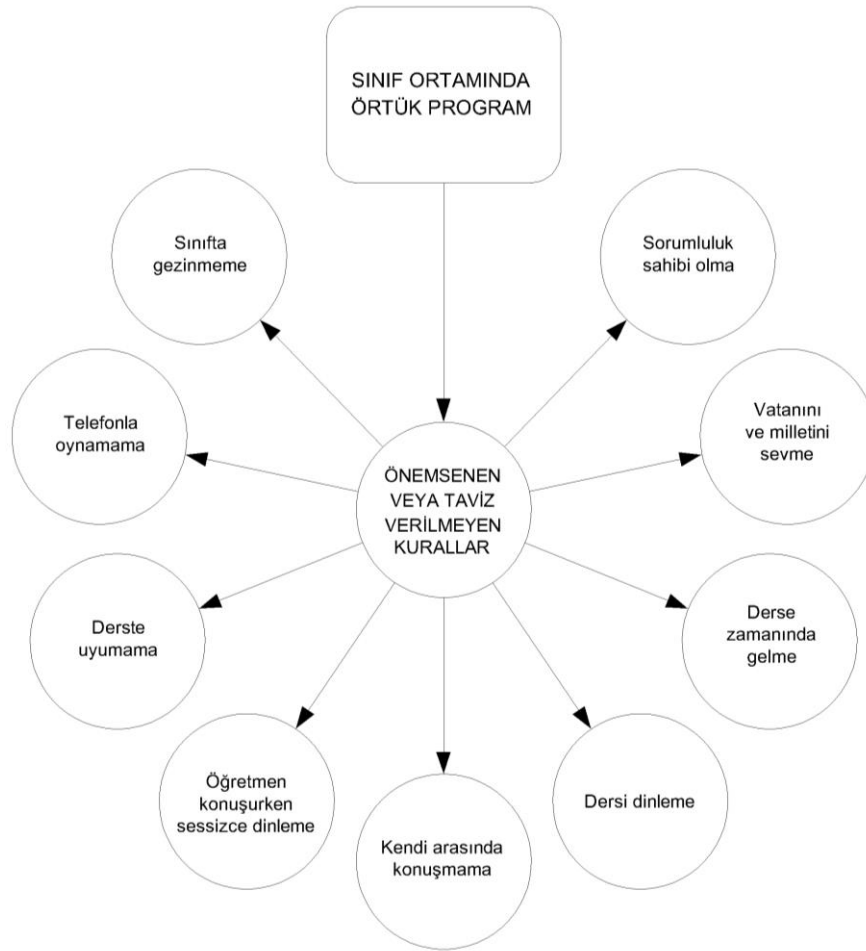
Öğrenci 10: “Genelde iyi oluyor hocam. Yani öğretmenler yani biz dinlediğimiz sürece öğretmenleri, onlarda bize iyi davranıyorlar hocam. Dinlemezsek de olumsuz kötü davranıyorlar.”

Öğrenci 11: “Bu ders dinleme konusunda hocam. Öğrenciler pek ders işlemiyor, işlemek istemiyor. Öğretmenlerde tam tersi, konusunu anlatmak istiyor.”

Öğrenci 12: “Öğretmene göre değişmekle birlikte hocam yani kimisi mesela hocam herkesin muhabbeti tabi başka. Dinlettirir kendini,böyle anlatırsın. Kimi öğretmen mesela 80, iki ders var, 80 dakkasını dersle geçirmek ister. Buda sıkıyor haliyle yani. O öğretmene daha bi değişik gözle bakılıyor.”

4.1.2.8. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model şekil-30’ da görülmektedir.

Şekil-30: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar teması, şekildeki modelden de görüleceği üzere toplam dokuz kod ile temsil edilmiştir. Öğrenci görüşme verilerinin analizi, örtük program kapsamında, sınıf içinde ortaya çıkan kurallardan bir kısmının öğretmenlerce daha fazla önemsendiğini ortaya koymuştur.

Öğrenci görüşlerine göre, sınıfta gezinmeme, derste telefonla oynamama, derste uyumama, kendi arasında konuşmama, öğretmen konuşurken sessizce dinleme, dersi dinleme, derse zamanında gelme, vatanını ve milletini sevme ve sorumluluk sahibi olma gibi kurallar önemsenmektedir. Konuyla ilgili olarak öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 7: “Telefonla oynanmaması, uyunmaması derste, ondan sonra konuşulmaması, dersi dinlememizi. Başka aklıma, işte öyle hocam.”

Öğrenci 8: “En çok önemseydiği kural, yani derse, dersi dinlememiz hocam.”

Öğrenci 10: “Z. Hoca, hocam. Yani hep dersi dinlettiriyor herkese. M. Hoca, hocam mesela işte derse geç kalmamıza şey yapıyor, teneffüste falan geç yapıyor, teneffüste falan geç kalırsak almıyor derse.”

Öğrenci 11: “Mesela hoca ders anlatırken bir öğrenci konuşamıyor mesela, ağzını açamıyor, arkadaşlarıyla konuşamaz, ders dinler. Başka... Ayakta pek gezinemez ders esnasında.”

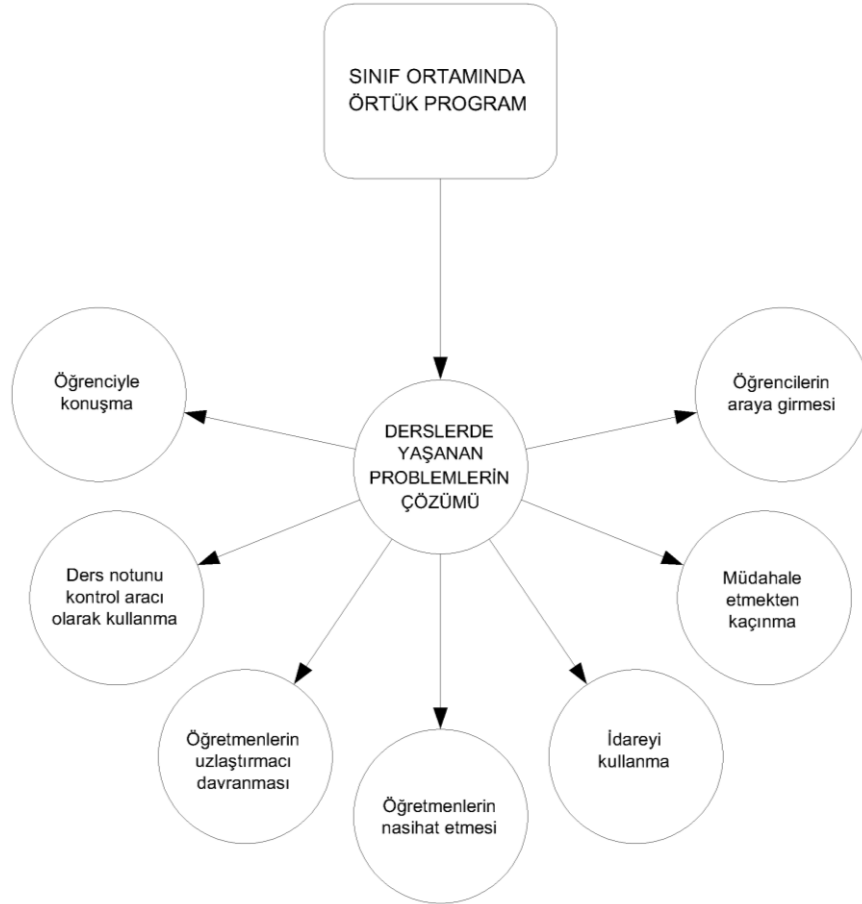
Öğrenci 12: “Sınavlara hocam. Yani mutlaka sınavlar olmamız gerekiyor zaten. Verdiyse ödevler, performanslar. Daha çok hocam kişiliğimize önem veriyorlar. Dersten mesela bir şekilde geçiyozda. Daha böyle vatana millete hayırlı olun diyorlar yani. Sorumluluk sahibi olun diyo yani.”

Sınıf içi kurallar içerisinde önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmenlerin öğrencilerinden derslerde öğretmenlerini dikkatle dinlemelerini, kendilerine odaklanmalarını ve başka herhangi bir işle uğraşmalarını bekledikleri söylenebilir.

4.1.2.9. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model şekil-31’ de görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere sınıfta ortaya çıkan problemlerin nasıl çözüldüğüne ilişkin öğrenci görüşleri yedi kod ile ifade edilmiştir. Öğrencilere göre, sınıfta bir problem yaşandığında öğretmenler, öğrenci ile birebir konuşarak, ders notunu öğrenciyi kontrol etmede bir araç olarak kullanarak, uzlaşmacı bir tutum sergileyerek, öğrencilere nasihat ederek ve idareyi kullanarak çözmeye çalışmaktadırlar. Bir öğrenciye göre ise öğretmenler sınıfta yaşanan problemlere müdahale etmekten kaçınmaktadır.

Sınıfta yaşanan problemlerin çözüm yöntemlerine bakıldığında kalıcı ve sistemli bir çözüm anlayışının olduğu söylenemez. Öğretmenlerin her sınıf veya öğrenci için kendi çözümünü geliştirdiği söylenebilir. Bu tarz bir yaklaşımın ise öğrencilere “kol kırılır, yen içinde kalır” anlayışını öğrettiği ileri sürülebilir. Söz konusu mesaj ya da öğreti ise toplumsal bir anlayışı simgelemektedir.

Şekil-31: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model

Sınıfta yaşanan problemlerin bir başka çözüm şekli ise öğrencilerin araya girmesidir. Sınıfta yaşanan bir problemin çözümünde izlenen yollara yönelik bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 7: “Sınıfta problemler çıktı mı ya bu uzun tartışma sonucunda biter ya da bazıları konuşarak yani. Birisi birisi tartıştı. Onu daha çok kavgaya itmemek için biz araya gireriz tatlıya bağlamak için. Öğretmenler uyarırlar bunlarda, niye böyle yapıyorsunuz, niye, siz kaç seneden beri arkadaşsınız.”

Öğrenci 9: “İşte not anlamında düşürecek diye herkes dinliyor. O hocadan düşündüğümüzde.”

Öğrenci 10: “Genelde hocam müdür yardımcısına gönderiyorlar. Direkt disiplin kuruluna.” **Başka,** “Çocukla konuşuyor hocam. İşte yani niye böyle yapıyon diye falan.”

Öğrenci 11: “İlk önce normal konuşuyorlar hocam. Öğrenci hala devam ediyorsa, işte disiplin falan, o şeye gönderiyorlar.”

Öğrenci 12: “Ya hocam onlar daha tecrübeli tabi ki yani. Ortak yolu bulurlar. Mesela çok büyük bir şeyse gerektiğinde idareye bildirirler. Çözüm odaklı...” **Çözmeden bıraktıkları, üstüne çok düşmedikleri,** “Oluyor tabi be hocam, ben ne karışam girem dersimi anlatırım çıkarım giderim. Bana bir şey olan yok yani diye yani olanlar var.”

4.1.2.10. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları

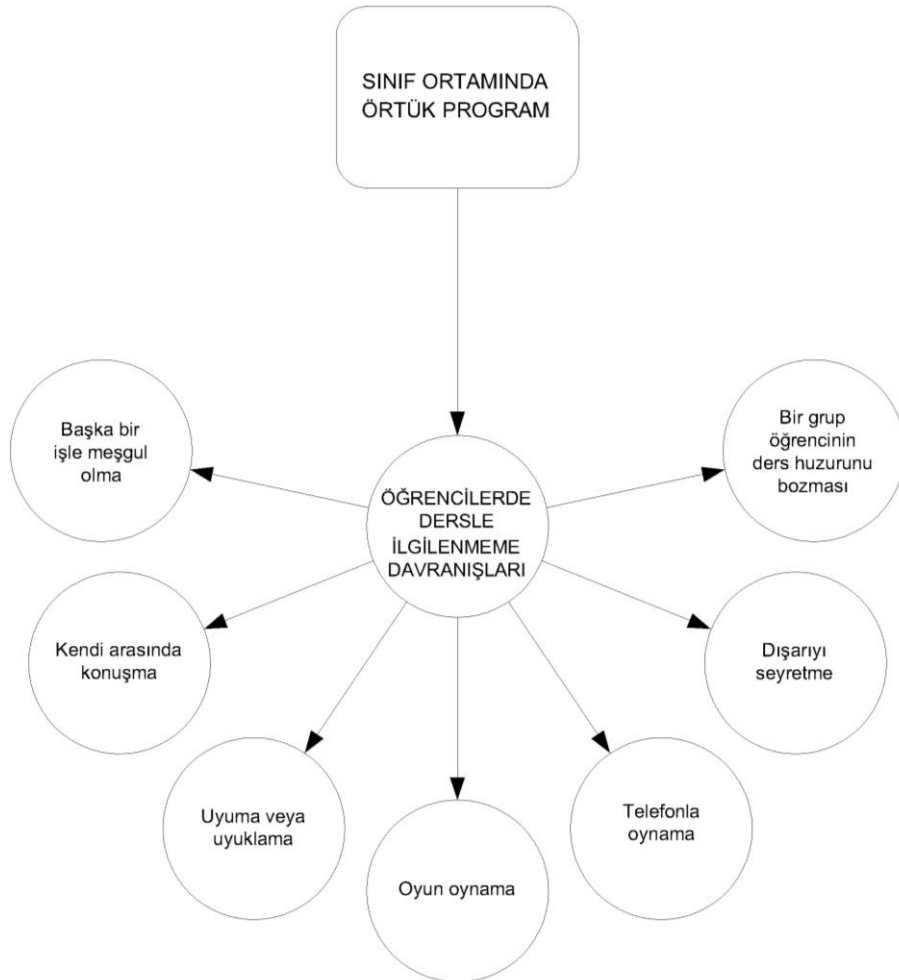
Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi sonucunda elde edilen, sınıf ortamında örtük program kategorisinin dersle ilgilenmeme davranışları

temasına ait model şekil-32’ de görülmektedir. İlgili modelden de görüleceği üzere, ders işleme sürecinde öğrencilerde bir takım dersle ilgilenmeme davranışları olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilere göre dersle ilgilenmeyen öğrenciler, derslerde ders dışı işlerle uğraşma, kendi aralarında konuşma, uyuma, oyun oynama, telefonları ile meşgul olma ve dışarıyı izleme gibi davranışlar sergilemektedirler. Görüşlerine başvurulmuş öğrencilerden bir kısmı düşüncelerini şu şekilde açıklamışlardır.

Öğrenci 10: “Hocam yani, gece uyumuyor. Uyumuyor işte, sonra burda uyuyor.”
“Telefonla oynuyorlar. Sonra uyuyorlar. Camdan falan bakıyorlar. Konuşuyorlar.”

Öğrenci 11: “İşte dediğim gibi, uyku, uyuyorlar, ya telefon, ya da arkadaşlarıyla sohbet, grup halinde.”

Öğrenci 12: “Uyuma, telefonla oynama hocam, muhabbet etme, oyun oynuyorlar mesela kağıt üstünde.”

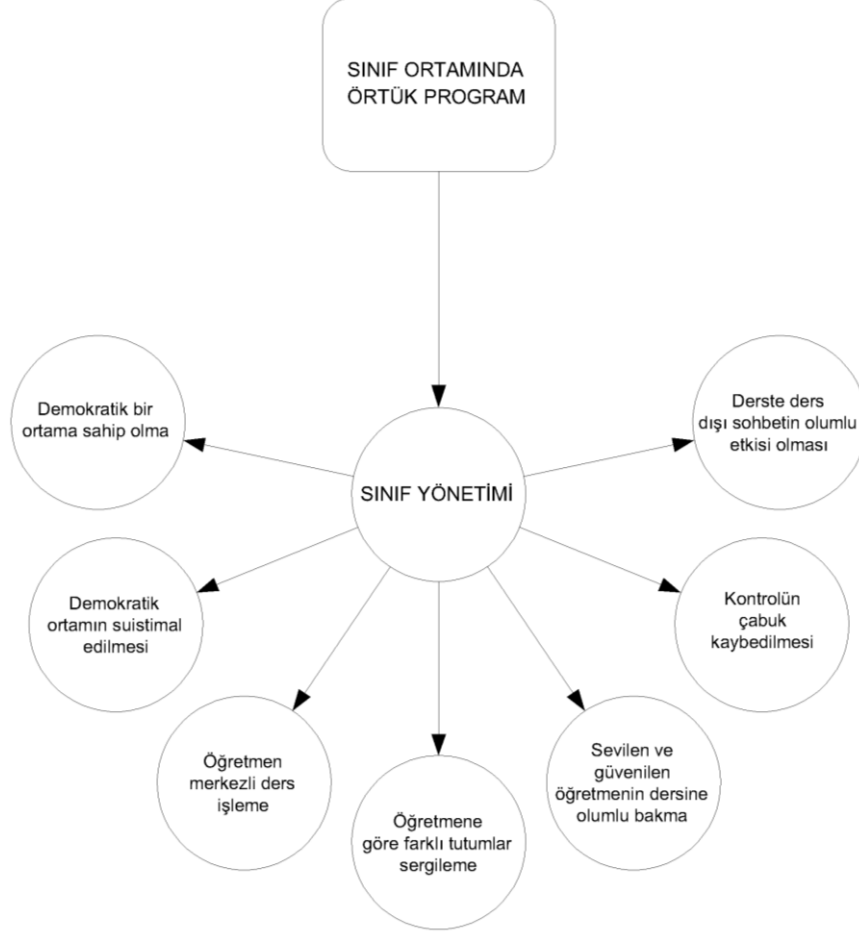
Şekil-32: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model

Bunun yanı sıra, dersle ilgilenmeyen bir grup öğrencinin aynı zamanda dersin akışını bozucu davranışlarda bulunduğu da araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Bir öğrencinin duruma yönelik görüşü aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 9: “Hocam şimdi, gene aynı şeyi demiş gibi olacam da. Kimi öğrenciler işte dersin düzenini bozuyorlar. Hocanın da yani pek canı istemiyor, çekip gidebiliyor yani.”

4.1.2.11. Sınıf yönetimi

Görüşme verilerinin analizi ile elde edilen, sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model şekil-33’ te görülmektedir.

Şekil-33: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model

Modelden de anlaşılacağı üzere, sınıf yönetimi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir öğrenci demokratik bir sınıf yönetimi olduğu görüşüyle, başka bir öğrenci demokratik ortamın suistimal edildiğini düşünmektedir. Diğer taraftan öğretmen merkezli bir sınıf yönetimi olduğunu belirten görüşler de vardır. Bunun yanı sıra sınıf yönetiminin öğretmenden öğretmene farklılaştığı belirtilmiştir. Bir öğrenci duruma yönelik görüşünü şöyle ifade etmiştir:

Öğrenci 11: “Eşit götürüyorlar hocam öğretmenlerimiz. Hocaya göre değişiyor mesela hocam. Hoca tavrını koyarsa götürüyor öğretmen. Eğer koymazsa öğrenciler tepesine çıkıyor.”

Şekil-33’ teki model incelendiğinde, öğrenciler sınıfta kontrolün çabuk kaybedildiğini düşünmekle birlikte, öğretmenlerin derste ders dışı konulardan bahsetmesini sınıf yönetimi açısından olumlu bulmaktadırlar. Ayrıca öğrenciler

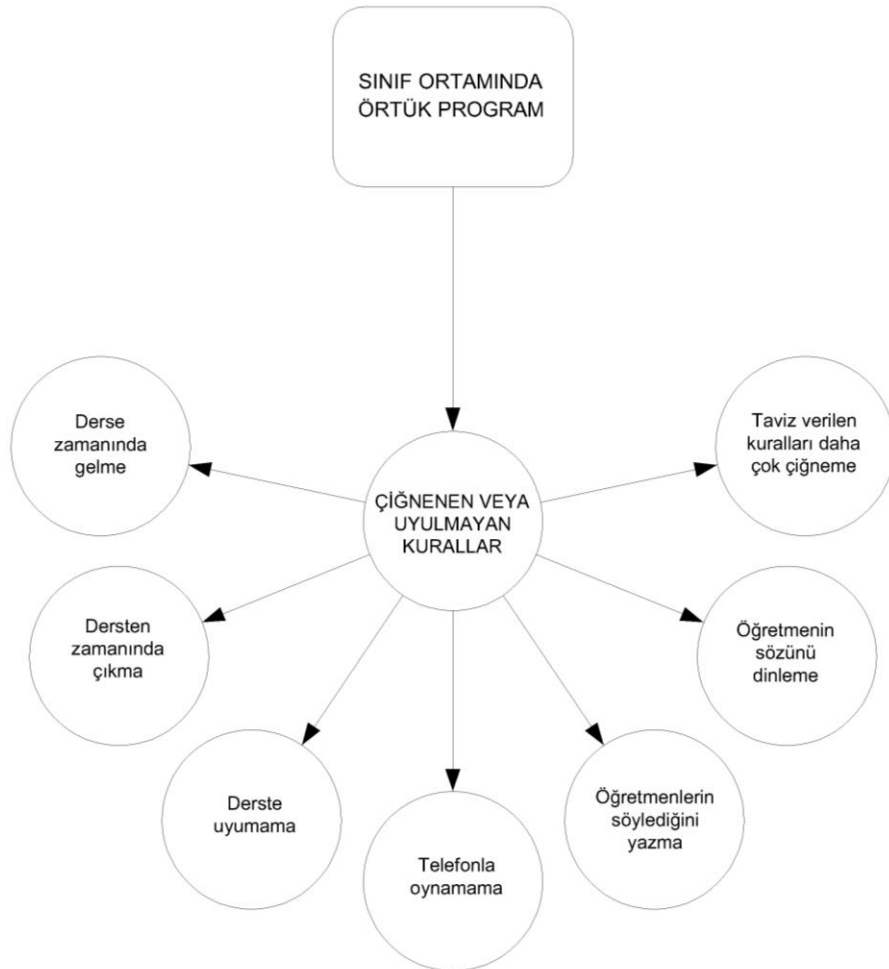
öğretmenini sevmeleri durumunda derslere de olumlu bakmaktadırlar. Sınıf yönetimi hakkında, görüşme yapılan öğrencilerden biri görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

Öğrenci 9: “Öğretmene göre değişiyor hocam. Şimdi sizin dediğiniz gibi hadi bakalım yazalım falan derseler, ders geçiyor, okuyor, herkes yazmak zorunda kalıyor ama ne yapalım falan dediğinde, herkes hocam siz anlatın, biz dinleyelim diyorlar, bir daha vurup kafayı yatıyorlar.”

Sınıf yönetimine ilişkin bulgular, sınıf yönetiminde belirleyici unsurun öğretmenler olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenciler kendilerini öğretmenlerinin tutum ve davranışlarına göre ayarlamaktadırlar. Sürekli ders işlenmemesinin ve derslerde ders dışı konularda öğrencilerle sohbet edilmesinin sınıf yönetimini olumlu etkilediği bulgusu göze çarpmaktadır.

4.1.2.12. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model şekil-34’ te görülmektedir.

Şekil-34: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model

Modelden de görüleceği üzere sınıf ortamında örtük program kategorisinin uyulmayan veya çığneden kurallar teması yedi boyuttan oluşmaktadır. Öğrenci görüşme verilerinin analizi, sınıf içinde örtük program kapsamında değerlendirilen kuralların bazılarında uyulmadığını veya bazı kuralların çığnendiğini ortaya koymuştur. Öğrencilere göre, derse zamanında gelme ve dersten zamanında çıkma, derste uyumama ve telefonla oynamama, öğretmenlerin söylediğini yazma ve öğretmenin sözünü dinleme kurallarına uyulmamakta ya da bu kurallar çığnenedir. Ayrıca taviz verilen kuralların daha çok çığnendiği de öğrencilerce ifade edilmiştir.

Öğrenci 7: “En çok kızdığı konu telefon. Bir de uyuma. Özellikle uyumayı hiç kimse, uyuyorlar yani. Hocalar uyumayın, kaldırıyor, geliyor mesela N. Hoca, fizik hocası N. K. idi, değil miydi hocam, N. Hoca geliyor, kaldırıyor şimdi uyandırıyor, arkasını dönüyor gene yatıyor. Mesela hiç ona uyulmuyorlar. Ondan sonra telefonla oynamayın diyorlar. Telefonla sınıfın bayağısı oynuyor. Oynamayan yok yani.”

Öğrenci 8: “Hocam bu derste olarak telefonla oynamayı, böyle derste sohbet etmeyi...”

Öğrenci 9: “Kapalı dursun hocam. Kimisi mesela hakaten çok oynuyor. Hoca diyor kapat. 5 dakika sonra gene açıyor.”

Öğrenci 9: “Hocam işte sıkıntı orda. Adamın hiç umru bile olmuyor yani. Ben açarım gene oynarım diyor hoca gittikten sonra.”

Öğrenci 9: “Hocam adam 3 senedir hep uyuyor. Geliyor uyuyor. Vurup kafayı sabah, akşam kalkıyor öğlenleyin falan gidiyor. Hoca bakıyor, bir kere olur, hadi iki kere olur, hep mi hastasın sen bütün yıl boyunca. Kaldırıyor, 5 dakika sonra gene yatıyor, bağırsı çığırsı anca, gene dersi dinlemiyor ama yatmıyor. Hiç yoktan öyle bakmıyor sağa sola.”

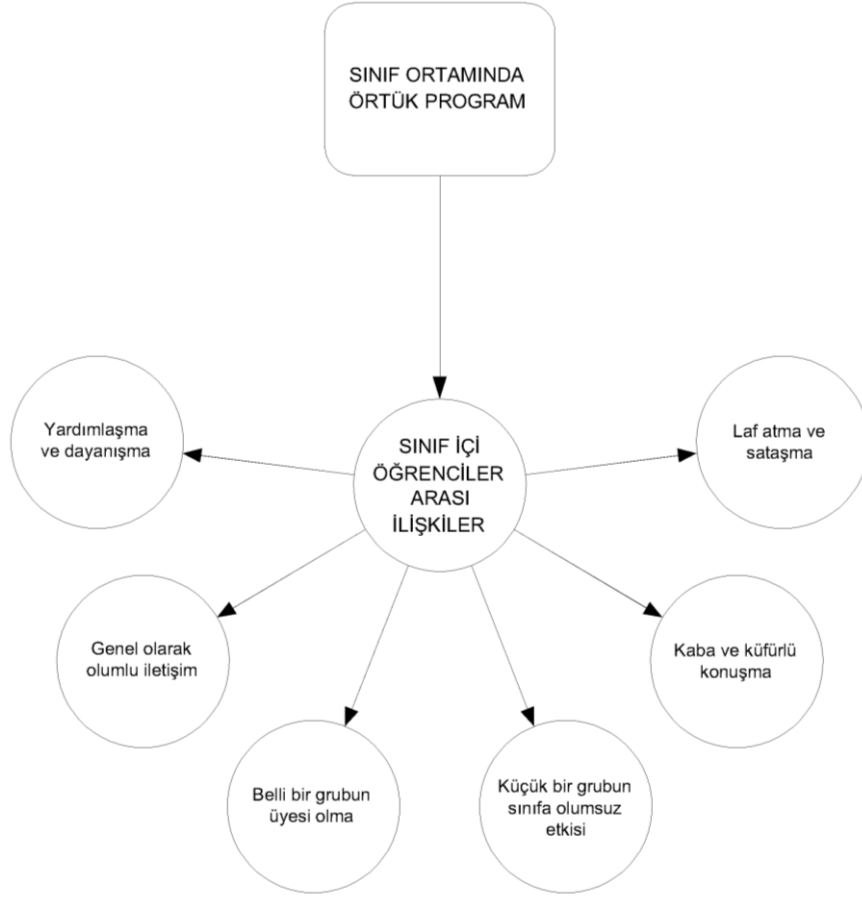
Öğrenci 12: “Bayan öğretmenler ya da iyi niyetli insanlar sömürülüyor hocam bence. Yani kötü öğretmen olsa küfrederler mesela kötü diye. İyi insan oldumu da eziyor yani.”

Öğrenci 12: “Dinlemiyorlar hocam, gitme diyor, gidiyor öğrenci. Yani ne bileyim ders anlatıyor öğretmen, oğlum bak kalk dinle diyor. Ben uyuycam hocam diyor, o şekilde.”

4.1.2.13. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere, öğrenciler sınıf içi görüşlerini altı farklı kod ile ifade etmişlerdir.

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi ile elde edilen bulgular, sınıf içerisinde anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından hem olumlu hem de olumsuz yönler olduğunu göstermektedir. Sınıfta yardımlaşma ve dayanışmanın hakim olduğu genel olarak olumlu bir hava hakimdir. Sınıf atmosferinin genel durumunu ise, küçük sayıdan oluşan bir grup öğrencinin olumsuz etkilediği söylenebilir.

Şekil 35: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Öğrenciler genelde belirli bir grup içinde bulunmaktadır. Gruplar oluşurken öğrenciler kendi duygu ve düşüncelerine yakın buldukları kişileri seçmektedir. Öğrenciler belirli bir grubun üyesi olmayı kendileri tercih etmektedir. Diğer taraftan sınıfta tüm sınıfı olumsuz etkileyen öğrenci grupları da vardır. Duruma yönelik bazı öğrenci görüşleri, bulguları desteklemek üzere aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 7: “Ya böyle kafa düzgün insan buldun mu, kafana göre insan buldun mu yani arkadaş olarak iyi, artık mesela, kendine göre buldun mu o çok iyi gider zaten. Biz mesela 3 seneden beri arkadaşlık yaptığım arkadaşlarım var yani.”

Öğrenci 8: “Olumlu yönler olarak yani bizim sınıf genelde dersi dinliyor. Birbiriyle yardımlaşıyor. Diyelim bir arkadaşın notu eksik, ona not veriyor. Yani yardımlaşıyoruz. Bir kişi soruyu anlamadı mı gidiyor ona soruyor, oda ona anlatıyor. Derslerde, ödevlerde birbirine yardım ediyor. Güzel yani bizim sınıf ortamı.”

Öğrenci 9: “İşte gruplaşma gibi bir şey var. Herkes, şey onların en üst kademesi yapıyor öyle bazen. Hatta o yüzden bile şikayete gitmişlerdi işte.”

Öğrenci 10: “Gruplar yani öyle önceden birbirini tanıyanlara göre falan oluşuyor.”

Öğrenci 11: “Özelliği, çok yardımseverler hocam.”

Öğrenci 12: “Hocam mesela köyden gelenler daha şimdi birbirine, aynı işleri var aşağı yukarı hepsinde hayvan var, sende nasıl bende nasıl, öyle daha bir iletişim. Şehirde gelenler birbirini tanıyor mesela ilçe içinde. Futbolda falan birlikte oluyolar. Onların muhabbeti daha başka.”

Öğrencilerarası ilişkiler yönünden olumsuz olan iki durum göze çarpmaktadır. Öğrenciler arasında kaba ve küfürlü konuşma davranışları vardır. Ayrıca öğrenciler zaman zaman birbirlerine laf atarak sataşmaktadırlar ve bu durum onların kavga etmelerine varabilecek sonuçlara yol açmaktadır. Sınıf içinde öğrenciler arası ilişkiler açısından olumsuz durumlarla ilgili öğrenci görüşlerinden bir kısmı aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 10: “Olumsuz... Yani küfür falan var hocam.”

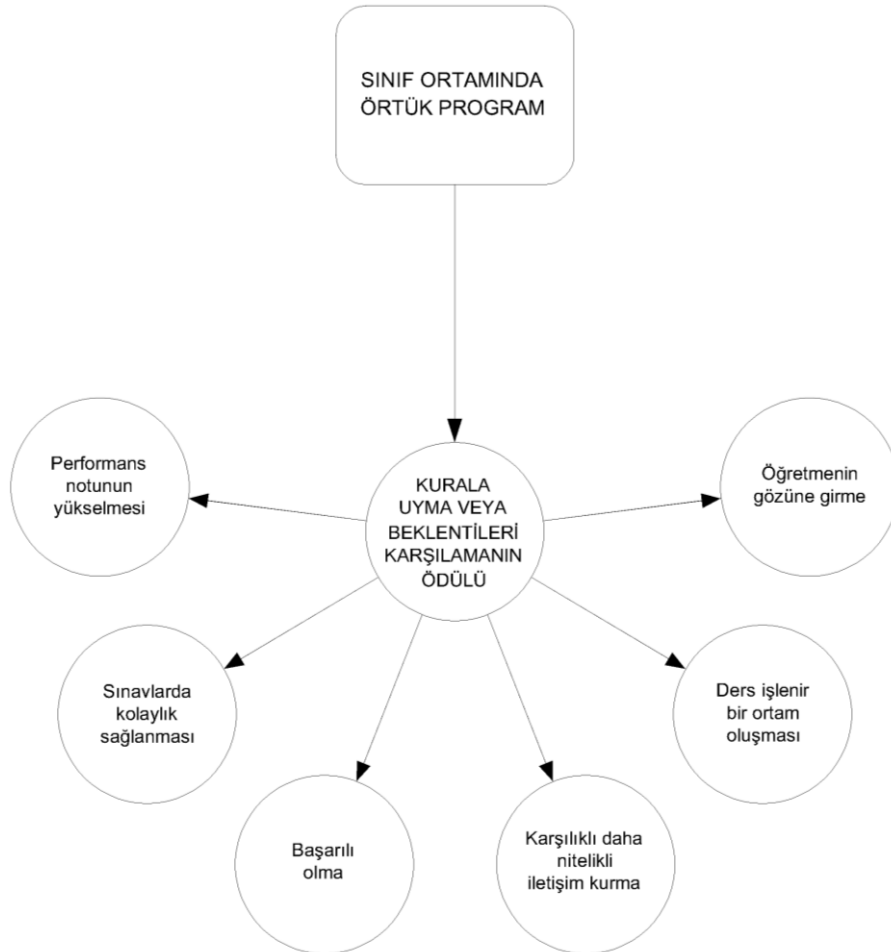
Öğrenci 11: “Olumsuz, işte dediğim gibi küfür falan, her sene olduğu gibi.”

Öğrenci 12: “Hocam takılıyorlar birbirine şimdi mesela karşıdaki şaka kaldıramıyorsa kavgaya dönüşüyor bu. Öyle daha ana babaya daha yukarıya gitmedi bizim sınıfta da.”

Öğrenci 7: “Hocam işte bir, iki kişi vardır. Onlar gitti, 2-3 kişi var, onlarda gitse bu sınıf cidden çok iyi olur yani. Yani benim için çok iyi olur. Böyle herkesle samimi, içten içten oluruz. Yani öyle iç içe...”

4.1.2.14. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model şekil-36’ da görülmektedir.

Şekil-36: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model

Modelin yapısı incelendiğinde öğrencilerin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülüne yönelik görüşlerini altı boyut altında ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Şekil-36' daki modelden de görüleceği üzere, öğrenciler kural ve beklentileri karşıladıklarında bunun ödülünü çeşitli şekillerde aldıklarını düşünmektedirler. Öğrenci görüşlerine göre, kural ve beklentileri karşılayan öğrencilerin performans notları yükselmekte, öğrencilere sınavlarda kolaylık sağlanmakta ve öğrenciler daha başarılı olmaktadır. Sınıf içi kural ve beklentileri karşılayan öğrenciler için işleyen ödül mekanizmasına yönelik öğrenci görüşlerinden bir kısmı aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 7: “Ders için notlarına daha çok etki eder. Mesela hoca konuşmayın derse, konuşmazsa dersi dinlerse, telefonla oynamazsa, uyumazsa, ders içindeki davranışının notuna etki eder yani.”

Öğrenci 8: “Kurallara uyunca başarı geliyor. Çünkü defterine yazsa bile eve gidince yani göz gezdirse gene iyi oluyor yani. Yazmasa hiç bir şey bilmediği için sınavlarda da mecburen bir şey yapamıyor. Bir şey olmuyor yani.”

Öğrenci 10: “Başarı oluyor hocam. Öğretmen mesela görüyor. Çocuk da zaten dinliyorsay bir şeyler yapıyor hocam sınavlarda falan. Öğretmen de yani daha şeyden geçiniyor yani dersten.”

Öğrenci 7: “Nasıl yansır? Öğretmenine uyarsan, dersi dinlersen, elbet bir şey kaparsın. Eğer bununda eve gidipte, bugünkü yaptıklarımızı da eğer bir gözden geçirirsen elbet bir şey olur yani. Elbet bir etkisi olur.”

Öğrenci 9: “Hoca bakıyor mesela, çabuk biterse serbest bırakan oluyor, erken salan falan oluyor. İyi oluyor yani, öğrenci seviyor o zaman. Hocayı da seviyor, dersi de seviyor. Daha çok dinliyor, daha çabuk bitsin şeyine. Çabuk geçiyor ders, yani eğlenceli oluyor.”

Öğrenci 11: “Ödül, öğrenciler mesela ders esnasında konuşmazlarsa hem kendileri için, hem arkadaşları için iyi oluyor mesela.” “Birde, not açısından almış oluyorum hocam yani.”

Öğrenci 12: “Uyan... Not olarak dönüyor hocam yani, yani başta. Birde daha karşılıklı iletişim daha rahat oluyor.”

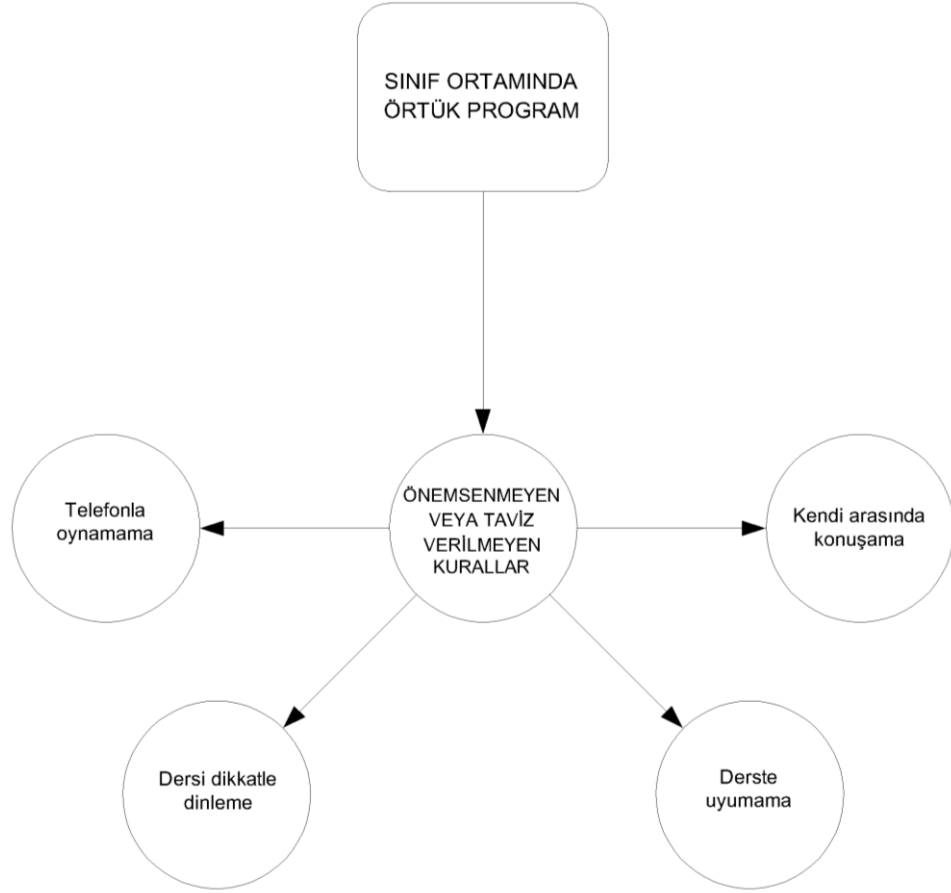
Ayrıca öğrenciler, kural ve beklentilerin karşılanması durumunda iletişimin niteliğinde artış olması, sınıfta ders işlenir bir ortam meydana gelmesi ve öğrencilerin öğretmenlerinin gözüne girmesi ile ödüllendirildiklerini de düşünmektedirler.

Öğrenci 9: “Hiç yoktan hoca sever yani, gözüne girer. Birinin sözünü dinlemek iyidir yani. Boşuna adam sana söylemez.”

Öğrenci 9: “Ya herkes kendine çeki düzen veriyor. Ders falan işlenebiliyor yani. Öğretmenin sözünden çıkmıyorlar. Daha iyi oluyor. Herkes bi yana oluyor öteki türlü. Kim kime, dum duma.”

4.1.2.15. Önemsiz veya taviz verilen kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin toplam dört boyuttan oluşan önemsiz veya taviz verilen kurallar temasına ait model şekil-37' de görülmektedir.

Şekil-37: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsiz olmayan veya taviz verilen kurallar temasına ait model

Şekil-37’ de yer alan sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsiz olmayan veya taviz verilen kurallar temasını gösteren modelden de görüleceği üzere, örtük program kapsamında yer alan sınıf içi kurallardan bazılarının önemsiz olmadığı veya bu kurallardan taviz verildiği öğrencilerce ifade edilmiştir. Öğrenci görüşlerine göre, sınıf içinde telefonla oynamama, dersi dikkatle dinleme, derste uyumama ve derste konuşmama kuralları ya önemsizmemekte ya da bu kurallardan taviz verilmektedir.

Öğrenci 7: “Geçen sene F. Hoca vardı hocam, F. O. Mesela kendisi derdi, telefonla oynamayın derdi, en sonda salardı artık, herkes yaptığı için, hiç üstelemezdi yani.”

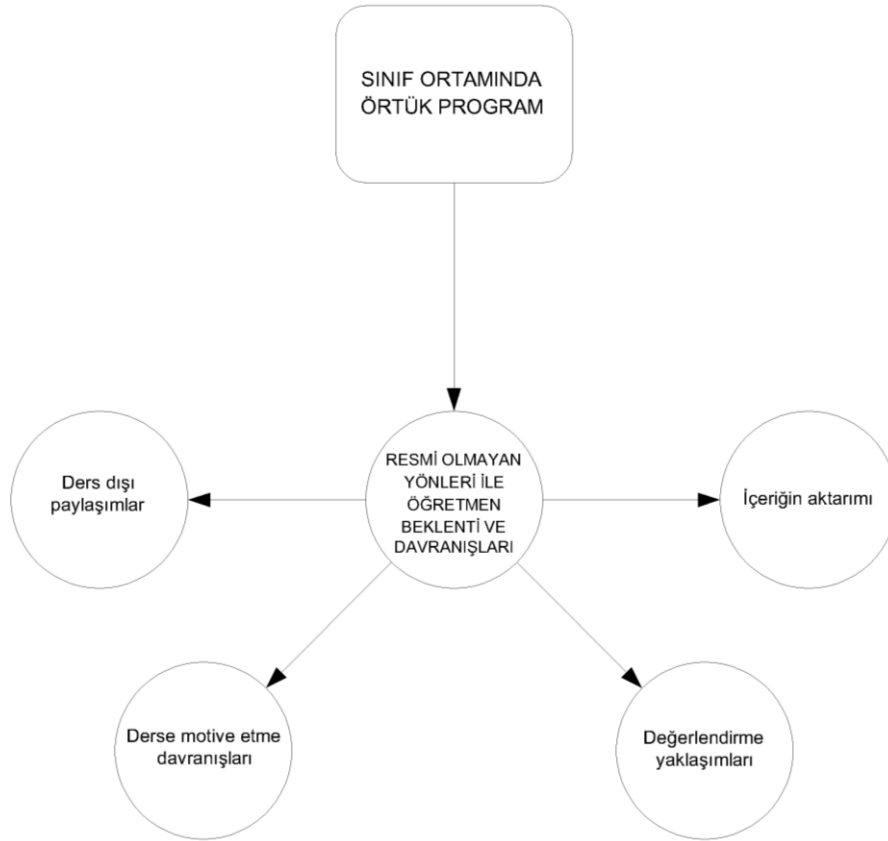
Öğrenci 10: “Bazı öğretmenler yani derste öğretmeni dinlemezse, mesela sessiz dursa da bir şey demiyorlar. Yani uyuşun filan, bir şey demiyorlar.”

Öğrenci 10: Önemsiz olmayan veya taviz verilen kurallar, “Evet, öğretmene göre farklılaşıyor.”

Öğrenci 11: “Mesela çok konuşuluyor. Öğrencilerin üstüne çıkamıyor mesela hocamız, gevşiyor öğrencilerde, ders dinleyemiyoruz genelde.”

4.1.2.16. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Aşağıda görülen model sınıf ortamında örtük program kategorisine ait resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasının yapısını göstermektedir.

Şekil-38: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model

Modelden de anlaşılacağı üzere, öğrenciler, öğretmenlerinin derslerde dersle ilgili olmayan birtakım hususları paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu paylaşımlar arasında, eğitim görmesinin maddi getirileri, öğrenci sorunları, ailevi konular gibi hususlar bulunmaktadır. Ayrıca öğretmenler kendi kişisel yaşamından veya gerçek hayattan örnekler vermekte ve kişisel anlarından da bahsetmektedirler. Çeşitli kitap önerilerinde bulunma da öğretmenlerin ders dışı paylaşımları içinde yer almaktadır. Öğretmenlerin ders dışı paylaşımlarına yönelik bazı görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 7: “Ders dışı konu olarak, genellikle mesela nerden geliyor, ne iş yapıyorlar? Ailemizin ne iş yaptığını, mesela hep onları öğrenmeye çalışırlar.”

Öğrenci 9: “İşte gerçek hayattan bahsediyorlar, anılarını falan anlatan oluyor. Örnek falan veriyorlar gerçek hayattan. Okumuş, şöyle yapmış böyle yapmış. Onlar falan aklımda kalıyor yani.”

Öğrenci 12: “Mesela hocam çok dinlemedik, öğretmen bakın oğlum gerçek hayat böyle böyle böyle... Seçim senin yani. Yani bir milyara mesela katlanabileceğsene gider fabrikada çalışırsın ya da okursun daha iyi bir yerlere gelirsün yani.”

Öğrenci 10: “Neler anlatıyor hocam? Yani komik yani bizi güldürecek şeyler falan anlatıyorlar hocam. Yani kendi yaşadıkları şeylerden bahsediyorlar hocam.”

Öğretmenlerin bazı durumlarda derse ilgi çekmek açısından derse ara verdikleri ve ders dışı paylaşımlarda buldukları da öğrencilerce ifade edilmiştir. Öğretmenlerin ders dışı paylaşım konusunda diğer bir davranışı ise öğrencilere nasihat etmedir. Konuyla ilgili iki öğrencinin görüşü şu şekilde olmuştur.

Öğrenci 11: “Ders dışında sohbet hocam bizimle. İlk önce ders anlatıyorlar, sıkılmayalım diye işte hayatımızdan bahsediyoruz falan yaptıklarımızdan.”

Öğrenci 8: “Mesela kendi yaptığı şeyi anlatıyor bize. İşte ben şöyle yapmışım, şöyle oldu diyor. Siz de yaparsanız daha iyi olabilir diyor. İşte ders çalışın diyor. Bir anısını anlatıyor. Yani bakıyor öğrenciler dersten çok sıkılmış, böyle hepsi ilgisizleşmiş, bir fıkra anlatabiliyor.”

Öğrenciler genel olarak ders dışı paylaşımların öğrencileri olumlu etkilediği görüşündedirler.

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrencileri derse motive etmede örtük program kapsamında değerlendirilebilecek davranışları arasında, daha az ders işleme vaadinde bulunma, dersin sadece belli bir bölümünde ders işleme, derse bir süre ara verme, derste öğrenciyi serbest bırakma, öğrenciyi fazla sıkılmama, dersi erken bitirme ve ders dışı konularda öğrencilerle sohbet etme gibi davranışlarda bulunduğunu ortaya koyamaktadır. Ortaya çıkan bulgulardan anlaşılacağı üzere öğrenciler derslerin sadece belirli bir bölümünde derse karşı ilgilerini devam ettirebilmektedir. Öğretmenlerin öğrencileri sıkılmamak adına ders içi küçük molalar vermek zorunda kaldıkları söylenebilir.

Bunların yanı sıra bulgular, öğretmenlerin, dersin maddi getirilerinden, geleceğe dönük faydalarından ve örnek öğrencilerden bahsetme gibi davranışları olduğunu ortaya koymuştur. Aşağıda öğretmenlerin öğrencilerini derslere motive etme davranışlarına yönelik görüşlerine yer verilmiştir.

Öğrenci 7: “Derse nasıl motive ederler? Böyle dediğim gibi dersi hiç sıkmadan anlatan, ondan sonra ara ara mola veren, ondan sonra atölyelerde mesela, çok, iki teneffüs var, öylesi anlarda çok sıkılıyoruz mesela ders anlatımında. Ama öbür taraflarda iyi yani. Bir atölyelerde hocalar da hani kendimi böyle arada sırada salıyorlar böyle, boş bırakıyorlar. Sıkılmamanız için.”

Öğrenci 8: “Anlattıklarıyla yani diyo işte, ya kendinden bahsediyor, ya tanıdığı birinden bahsediyor, o diyor, böyle yapmıştı diyor, siz de diyor, böyle yaparsanız diyor, bunun gibi olabilirsiniz diyor mesela. Böyle motive etmeye çalışıyor. Başarıyla yani...”

Öğrenci 9: “Hocam şimdi burda arkadaşlar falan dersi pek sevmiyorlar. Çalışmayı falan istemiyorlar. Çabuk bitireceğim falan diyorlar, öyle sıkılmayacağım diyorlar. Rahat rahat işleyeceğiz. O zaman herkes motive oluyor yani. Kimisi de ooo bu çok zor, şey falan diyor, hiç daha başında hiç dinlemiyor. Onlar falan etkiliyor.”

Öğrenci 10: “Genelde yani hocam, mesela M. Hoca şey diyor, böyle yani şimdi bunları öğrenirseniz diyor bunlara 2 milyar, 3 milyar kurs verilerek gidiyor diyor. Günlük 2 milyar kurs verilerek gidiliyor diyor otomasyon için. Öyle motive ediyor hocam.”

Öğrenci 12: “Karşılıklı iletişimden hocam bu yani. Çocuklar bakın ben ilk dersimi dersle geçircem, ikinci der serbest bırakcam ona göre dinleyin yazın oğlum, bizde dinleriz yazarız hocam, ikinci ders mesela boş geçiririz.”

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizine göre, öğretmenler sınav sorularını not aldıkları konulardan seçmekte ve sınav sorularını öğrencilere farklı şekillerde hissettirmektedir. Öğretmenlerin değerlendirme süreci davranışlarına bakıldığında, öğretmenlerin, sınavda soru çıkacak konuları söyleme, YGS sınav sorularını derste çözme ve sorma, sınav sorularına benzer sorular sorma, bazen de sınavda soracağı soruları söyleme gibi davranışları olduğu belirlenmiştir. Öğrenci görüşleri incelendiğinde, öğretmenlerin sınav sorularını belli konular içerisinden hazırladığı, özellikle not tutturdukları konulardan soru sordukları anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin değerlendirme yaklaşımlarına yönelik bazı görüşler aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 7: “Öğretmenine uyarsan, dersi dinlersen, elbet bir şey kaparsın. Eğer bununda eve gidipte, bugünkü yaptıklarını da eğer bir gözden geçirirsen elbet bir şey olur yani. Elbet bir etkisi olur.”

Öğrenci 10: “Biraz diyorlar hocam yani. Şu konulara ağırlıklı çalışın diyorlar.”

Öğrenci 11: “Bazen söylüyorlar yani söylüyorlar dediğim mesela veriyorlar, sayılarını değiştiriyorlar mesela matematikte olsun. Bazen hiç vermiyorlar.”

Öğrenci 12: “Herkes değişik ama hocam yani uyumayıp ta daha iyi dinlesek, yani daha onlarda derse daha iyi motive oluyorlar. Ondan sonra yani o şekilde hocam. Yazdırdıklarını yazın bakalım mesela bunları soracam sınavda diye söylüyorlar yani.”

Diğer dikkat çeken bir bulgu ise öğrencilere göre, bir otorite figürü olarak öğretmenlere itaat etmenin öğrenciye başarı getirmesidir. Öğretmene itaat etme ve başarı arasındaki ilişki hakkında bir öğrenci düşüncesinin şu şekilde açıklamıştır.

Öğrenci 8: “Öğretmenlere iyi davranınca onlarda bize not yönünden, davranış yönünden, bazı arkadaşlar göre daha iyi davranıyor.” “Yönlendiriyor, mesela matematik hocamız genelde her hafta soru veriyor, yani çektiriyor. Güzel oluyor, yani çözüyoruz.”

Bulgulara göre, öğretmenler içeriğin aktarımında örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bazı davranışlara sahiptir. Öğretmenlerin bu davranışları beş farklı kod altında ifade edilmiştir. Öğretmenler derslerini işlerken bazı konuları daha fazla önemseyip, işe yarar olarak derinlemesine işlemeyi tercih ederken, bazı konuları ise yüzeysel işlemektedirler. Bazı öğretmenler ise üniversite sınavına dönük konulara ağırlık vermektedirler. Öğrenciler, öğretmenlerin içeriğin aktarımı ile ilgili tercihlerine ilişkin aşağıdaki fikirleri ileri sürmüşlerdir.

Öğrenci 7: “Ya konu YGS sınavında çıkar, bu daha çok çıkar ama hepsinde aynı sürede işlenir. Hani kısa geçmezler. Daha mesela önemli çalışın bunları derler bizi, uyarırlar, bu konu daha çok güzel çıkar derler. Öyle yani. Öbür türlü...”

Öğrenci 9: “Evet, mesela bunun daha çok kullanacaksınız diyor, bunun üstünde daha çok örnek veriyor. Daha çok soru çözüyor, daha çok bilgilendiriyor. Kimisi de işte bu konu mesela pek ilgili değil diyor. Biraz anlatıyor. Daha önemlilere şey yapıyor, baskın yapıyor.”

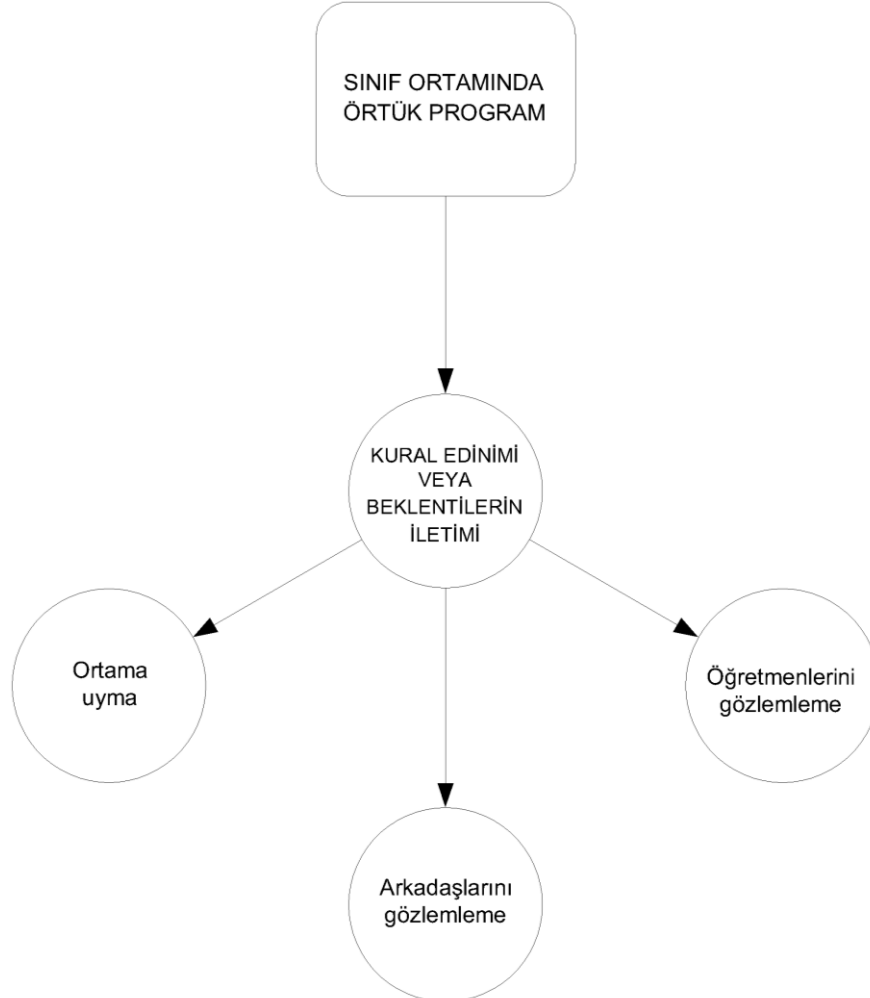
Öğrenci 10: “Oluyor hocam. Mesela matematikte yani bizim anlayamayacak, mesela bize lazım olmayacakları falan genelde yüzeysel geçiyorlar. Biraz cık üstünden bahsediyorlar.”

Bir öğrenci ise öğretmenlerin konulara aynı düzeyde ağırlık verdiğini ifade etmiş ve görüşünü şöyle açıklamıştır:

Öğrenci 8: “Öyle pek bir davranış yok. Yok, öyle yok. Herşey eşit yani.”

4.1.2.17. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model şekil-39’ da görülmektedir.

Şekil-39: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model

Şekil-39’ daki modelden de görüleceği üzere, sınıf kuralları ve işleyişi öğrenmede, öğrencilerin ortama ayak uydurmalarının, arkadaşlarını ve/veya

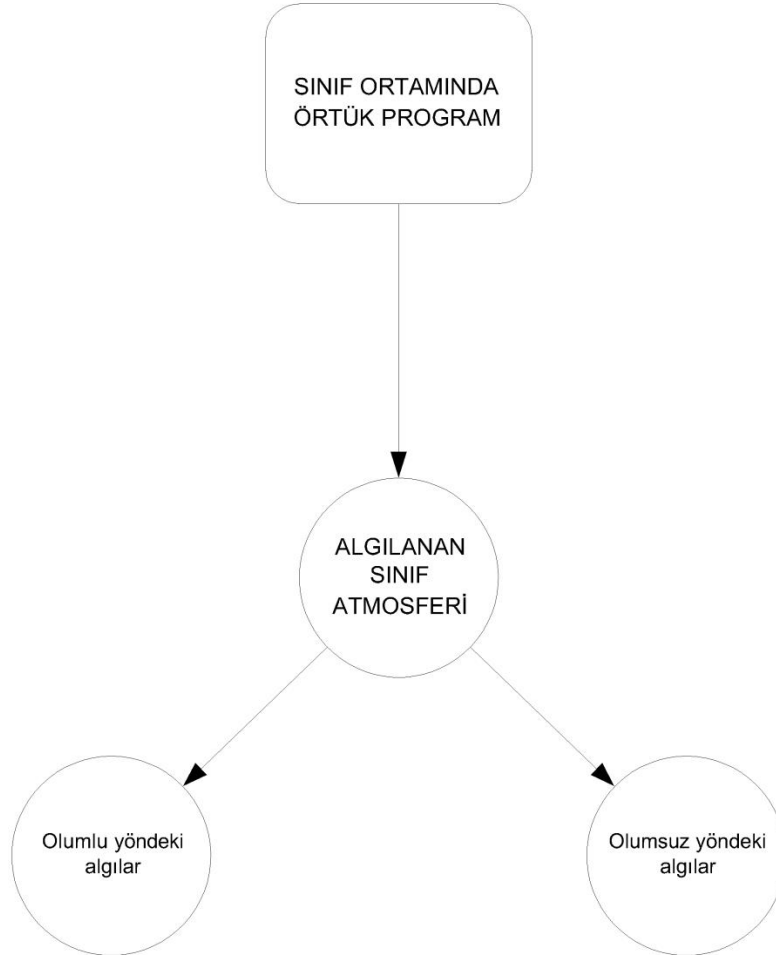
öğretmenlerini gözlemlmelerinin etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sınıf içi kural ve işleyişi öğrenme ile ilgili bazı görüşler aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 7: “Ben sınıfta hoca varsa hocaya göre belirlerim. Eğer hoca yoksa genelde arkadaşlarımın şeyine, uyumuna, eğer arkadaşlar benden rahatsız olursa, yani olmamasını isterim, niye olsun. Onun için hem sınıfta kişilere hem de hocaya doğru.”

Öğrenci 8: “Aslında böyle karşıdan bakınca bile anlaşılıyor yani, bir insanın sert veya bize karşı yumuşak davranması. Bazı öğretmenler hiç taviz vermiyor. Bazıları sevgisini bize gösteriyor ama o zaman oda iyi olmuyor yani. Herkes onun tepesine çıkmaya çalışıyor.”

4.1.2.18. Algılanan sınıf atmosferi

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi ile elde edilen, sınıf ortamında örtük program kategorisinin bir boyutunu oluşturan algılanan sınıf atmosferi temasına ait model şekil-40’ ta görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere, algılanan sınıf atmosferi teması temelde iki boyuttan oluşmaktadır.

Şekil-40: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model

Genel olarak bakıldığında anadolu teknik lise öğrencilerinin sınıf atmosferine yönelik olumlu ve olumsuz yönde algıları vardır. Öğrencilerin sınıf atmosferine yönelik olumlu algılarını ortaya koyan “olumlu yöndeki algılar” teması dikkate alındığında, sınıfta arkadaşlık ilişkileri iyidir ve arkadaşça bir ortam vardır.

Öğrenciler birbiri ile yardımlaşmaktadır ve dayanışma içindedirler. Öğrenciler dersleri dinleme davranışını olumlu algılamakta ve dersin bir bölümünde serbest bırakıldıklarında sıkılmadıklarını ifade etmektedirler. Öğrencilere göre sınıf atmosferi genel olarak onları olumlu etkilemektedir. Öğrencilerin olumlu sınıf atmosferi algılarına yönelik bazı görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 8: “Öyle çok şey yok. Böyle işte birbirini kavgalı, böyle savaşıyor, konuşmayan kişiler yok yani. Sınıf ortamı genelde iyi. Konuşkan güzel yani sınıf ortamı. Seviyorum.”

Öğrenci 9: “Hoca da işte bizi serbest bırakıyor falan, dersi iyi dinleyince çabuk geçiyor, eğlenceli oluyor.”

Öğrenci 10: “Bizim sınıf iyi hocam. Yani güzel. Yani herkes böyle şey yapmıyor. Ne bileyim hocam. Bir şey isteyince mesela biri hemen herkes veriyor öyle.”

Öğrenci 11: “Şu anda olumlu yönde etkiliyor hocam yani. İyi şu an.”

Olumsuz yöndeki algılar temasına ait yapı incelendiğinde, öğrenciler derste not tutmama, gezinme, gürültü, özellikle sabah saatlerindeki derslerde uyuma, öğretmenin söylediklerinin tersini yapma, kuralları çiğneme gibi davranışların sınıf atmosferini olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedirler. Ayrıca öğrenci görüşme verilerinin analizi, bir grup öğrencinin sınıf atmosferini olumsuz etkilediğini ve sınıfta olumsuz yönde bir gruplaşma davranışı olduğunu düşündüklerini de ortaya koymuştur. Öğrencilerin sınıf atmosferi ile ilgili olumsuz düşüncelerini içeren görüşlerden bir kısmı aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 7: “Şimdi bazıları var, uyuyorlar hani uyudukları zaman sınıf çok güzel, sessiz. Ama öğleden sonra kalkıyorlar, o zaman öğleden sonra hiç çekilmez oluyor bir şey mesela.”

Öğrenci 7: “Hocam işte bir, iki kişi vardır. Onlar gitti, 2-3 kişi var, onlarda gitse bu sınıf ciddi çok iyi olur yani. Yani benim için çok iyi olur. Böyle herkesle samimi, içten içten oluruz.”

Öğrenci 9: “İşte çoğu öğrenci iyi de, 3-4 tanesi sınıfın düzenini bozabiliyor, bir tanesi bile yetiyor. Bizim 11-ATE elektrik sınıfında sence nasıl ortam, sınıf ortamı, sınıf atmosferi... İşte birkaç öğrenci olmasa çok daha iyi olabilir şu an için.”

Öğrenci 10: “Olumsuz anlamda hocam böyle bazıları birbirini çok tutuyor hocam, kolluyorlar.” “Bazıları hocam, böyle şakayı abartıyorlar, başka ne var hocam böyle? Başka gelmiyor aklıma.”

Öğrenci 11: “İlk işte hocam, geliyor hoca anlatıyor. Sabah anlattığı zaman herkes uyuyor mesela. Üç dört kişi ayakta. Diğer saatlerde de yazmaya başlıyoruz, bu sefer de tekrar yazmıyorlar, yatıyorlar. Bu seferde karne günlerine yakın hoca defterleri kontrol ediyor, bu sefer arkadaşlardan istiyorlar.”

Bir öğrenci ise sınıftaki hem olumlu hem de olumsuz yöndeki algılara vurgu yapmış ve görüşlerini şöyle ifade etmiştir.

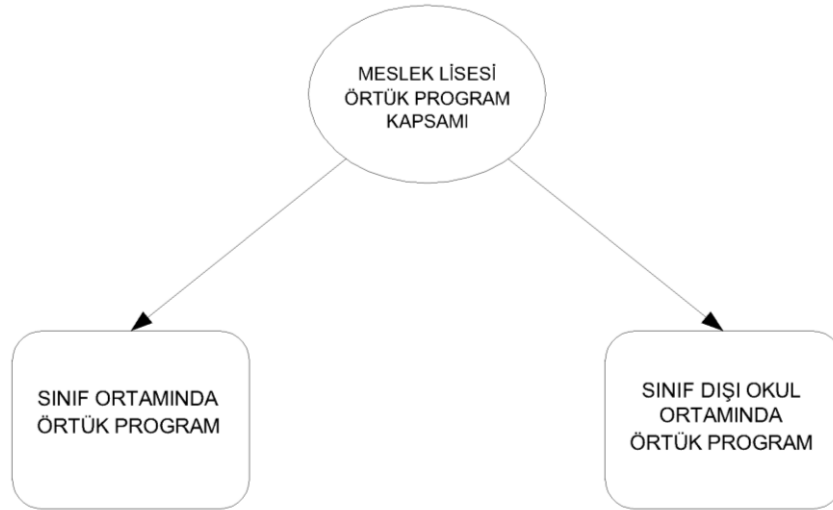
Öğrenci 12: “Hocam kimisi telefonla oynuyor, kimisi dinleyenlerde var. Çoğunluk dinliyor. Ondan sonra uyuyanlar oluyor. Telefonla oynayanlar oluyor. Yani dinleyenlerin hatıra hoca ötekinlere ses etmiyor yani.”

Öğrencilerin sınıf atmosferine yönelik bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, sınıfta az sayıda öğrencinin tüm sınıf atmosferini olumsuz

etkilediğini ve özellikle öğleden sonra sınıf atmosferinin daha olumsuz bir nitelik kazandığı anlaşılmaktadır. Sabah saatlerinde öğrencilerin uykusuz ve aç olmalarının onların daha sakin durmasına neden olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan, iyi bir arkadaşlık ortamının sınıf atmosferi açısından ön plana çıkan olumlu özellik olduğu göze çarpmaktadır.

4.2. Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri

Bu bölümde, çalışma grubu içerisinde yer alan 6 kişilik meslek lisesi grubu öğrencisinden, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanan verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular sunulmuştur. Verilerin çözümlenmesi sonucunda, meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak örtük program kapsamı belirlenmiştir. Analiz sonucunda “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” ve “Sınıf ortamında örtük program” olmak üzere iki kategoriye ulaşılmıştır.

Şekil-41: Meslek lisesi öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özellikleri

Şekil-41’ de görülen ve meslek lisesi öğrencilerinin görüşüne dayalı, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özelliklerini gösteren modeldeki her bir kategori aşağıda sırayla ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

4.2.1. Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özellikleri

Meslek lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi ile elde edilen, sınıf dışı okul ortamında örtük program özelliklerini gösteren model aşağıda görülmektedir.

Şekil-42: Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik Anadolu liselerinde, sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin model

Şekil-42’ de görüldüğü üzere, “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” kategorisi altında “Okulun beklentileri”, “Okul kuralları ve işleyişi öğrenme”, “Kurula uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü”, “Kurula uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı”, “Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar”, “Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar”, “Okula karşı tutum ve yaklaşım”, “Kural edinimi veya beklentilerin iletimi”, “Ders dışı yaşantılar”, “Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi”, “Çığneneden veya uyulmayan kurallar”, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları”, “Öğretmen öğrenci ilişkileri”, “Derslere karşı tutum veya yaklaşım”, “Öğrenciler arası ilişkiler”, “Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkisi” ve “Cinsiyete bağlı değerlendirmeler” olmak üzere toplam on yedi tema ortaya çıkmıştır. Verilerin analizi sonucunda elde edilen “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” kategorisi altındaki her bir tema aşağıda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

4.2.1.1. Okulun beklentileri

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri teması, şekil-43' teki modelden de görüldüğü gibi toplam yirmi sekiz kod ile temsil edilmiştir.

Şekil-43: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model

Öğrenci görüşme verilerinin analizi, okulda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi beklenti olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilere göre, okul ortamında kendilerinden, okulda belirlenmiş zaman çizelgesine uymaları, kavga etmemeleri, gürültü yapmamaları, dış görünüş ve kılık kıyafetlerine dikkat etmeleri, sigara içmemeleri, mesleklerini iyi bir şekilde öğrenmeleri, kurallara uymaları, öğretmenlerle iyi geçinmeleri ve hayatta iyi bir yere gelmeleri beklenmektedir. Öğrencilerden okulda ve hayatta neler beklendiğine yönelik bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 1: “Zamanında gelin gidin diyorlar. Dikkat edin kendinize diyorlar. Kılık kıyafetinize, saçınıza, sakalınıza, buna dikkat edin diyorlar.”

Öğrenci 2: “Hocam kılık kıyafete dikkat edin, derslerde iyi dinleyin derslerinizi. Hocalarınızla şey yapmayın yani sıkıntıya düşmeyin. Öyle şeyler diyorlar hocam genelde.”

Öğrenci 3: “Hocam o sigara konusunda uyarıyorlar. Yani sigara teneffüslerde girip çıkıp içiyorlar. Ben içiyordum, geçen sene bıraktım bu sene.”

Öğrenci 4: “Yani mesleği iyi öğrenmemizi ve iyi bir yerlere gelememizi bekliyorlar.”

Öğrenci 5: “Valla hocam şimdi genelleme olarak bakıldığında endüstri dediğiniz zaman böyle kavga, gürültü, kurallara uyulmayan bir yer olarak görülüyor da, öğretmenler böyle olsun istemiyor işte.”

Bunun yanı sıra öğrencilerden dürüst olmaları, dersi iyi dinlemeleri, gayretli olmaları, iyi bir iş sahibi olmaları, ahlaklı olmaları, oturmasını kalkmasını bilmeleri, kendilerini sevdirmeleri, hoş görülmesi, tavır ve davranışlarına dikkat etmeleri, saygılı olmaları, öğretmenlerin sözünü dinlemeleri, öğretmenlerle tartışmamaları, bilgilerini artırmaları, boş boş gelip gitmemeleri, iyi bir insan olmaları ve disiplinli olmaları beklenmektedir. Okulda öğrencilerden beklenen davranış ve niteliklere ilişkin bazı görüşler aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 2: “Hocam genelde işinizi iyi öğrenin, güzel ahlaklı olun, kendinizi sevdiren. Öyle şeyler diyorlar hocam. Bilginizi artırın?”

Öğrenci 3: “Hocam bir şeyler, mesela öğretmenler ve okul açısından bir şeyler öğretip, yetiştirip, buradan bırakmamız yani boş, boş gelip boş gitmememizi istiyorlar. Mesela bir şeyler öğrenip burada not almak, iyi bir üniversiteye yerleşmemizi, iyi bir iş sahibi olmamızı istiyorlar genellikle.”

Öğrenci 3: “Ya saygıya yani. Saygı bizim yaptığımız hal, hareketler, davranışlar.”

Öğrenci 4: “Saygılı, dürüst, yani öyle... Yani hayatımız boyunca bize dürüst olmamız gerektiğini anlatıyorlar yani her zaman.”

Öğrenci 6: “Hocam genellikle şimdi kendi hayatlarından örnek veriyorlar. Hani biz yaşadık, siz yaşamayın gibi. Yapmayın, etmeyin ama kimse dinlemiyor tabi.”

Öğrenci 5: “Bir kere saygılı, hani oturup kalkmasını bilin diyorlar. Yani onun gibi şeyler diyorlar hocam. İlla ki dersiniz iyi olmayacak ama işte iyi davranın, büyüklerinizi, küçüklerinizi saygılı sevgili olun diyorlar.”

Ayrıca, ders başarısının öncelikli bir beklenti olarak ele alınmadığı da ifade edilirken, bazı beklentilerin öğrencilere nasihatler yoluyla iletildiği belirtilmiştir.

Öğrencilere yapılan nasihatlerle ortaya konan beklentiler, disiplinli, gayretli ve ahlaklı olma, dersi dinleme ve beklentilere uymadır. Ayrıca öğretmenler öğrencilerde olumsuz olarak değerlendirdikleri davranışlar konusunda da nasihatlerde bulunmaktadır.

Öğrenci 2: “Hocam iyi ahlaklı veya saygılı bir de iyi öğrenci yani ne diyeyim, derslerde kötü olsa bile, kendini çabalayan öğrenci istiyorlar hocam.”

Öğrenci 5: “Neler var? Hoşgörülü olun, işte saygılı olun müşteriye veya işte ustanız vesaire, ona karşı, onun gibi şeyler hocam.”

Öğrenci 3: “Yani çabalamamız açısından nasihat oluyor hocam yani, disiplin ahlak, her şey, böyle yani iyi olan her şeyi şeyinde uyarıyorlar. Yani dersi dinlersen iyi olur. Yani boş gelip boş gitme. Gerekeni yap. Olumsuz şeyler gösterme falan filan hocam.”

Bunların yanı sıra bazı beklentilerin karşılanmadığı da öğrencilerce belirtilmiştir. Öğrenci görüşme verilerinin analizi, okulda öğretmene karşı gelmeme, konuşmalarına dikkat etme, sorumluluk sahibi olma, derslere zamanında gelme, gayretli olma, saygılı olma, öğretmenlerle tartışmama ve tutumlu olma gibi beklentilerin öğrencilerce karşılanmadığını ortaya koymuştur. Okulda karşılanmayan beklentilerle ilgili bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 3: “En çok hocam saygısızlık oluyor. Yani hocaya karşı çıkmaya olur, şey olur, laf olur.”

Öğrenci 3: “Öğretmenler bizde hocam, tutumsuz olmamızı beğenmiyor olabilirler hocam. Ondan sonra saygı, görüş konusunda beğenmiyor olabilirler bazıları açısından yani, bazıları yüzünden herkese aynı bakma zorunda da değil ama herkesi aynı görebilir, çünkü kimseye güvenemez.”

Öğrenci 4: “Hangi konularda? Bazen sorumsuzluklarımız konusunda eleştiriyorlar.”

Öğrenci 5: “Ne yaparsam? Sözü dinlerseniz, hani herhangi bir şeyde hocaya tartışma falan halinde olmayız.”

Öğrenci 5: “Genelde arkadaşlarımda, çoğu hocam öyle saygılı sevgili değil yani öğretmenlerine karşı. Veya Endüstri öğrencisi hani hocam sizde biliyorsunuz, çalışmayı sevmeyen öğrenci, işte hocayla münakaşaya giren öğrenci. Böyle gelmiş böyle gidiyor yani hocam.”

4.2.1.2. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme teması şekil-44’ ten de görüleceği üzere toplam on altı koddan meydana gelmiştir. Meslek lisesi öğrenci görüşme verilerinin analizi okulda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir takım kurallar olduğunu ve okulda örtük program dahilinde yürüyen bir işleyiş bulunduğunu ortaya koymuştur. Öğrenciler okula girişte sıra olmaktadır ve ikili sıra halinde idareci ve öğretmenlerin kontrolünde derse girmektedirler.

Şekil-44: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Bunun yanı sıra meslek dersi olan öğrenciler de atelye derslerine girerken sıra olmaktadır ve tekmil vererek atelyeye giriş yapmaktadırlar. Öğrenciler gerek okula girerken, gerekse de atelyeye girerken kılık kıyafet ve saç gibi dış görünüş özellikleri açısından kontrol edilmektedir. Öğrencilerden atelye derslerinde önlük giymeleri istenmektedir. Öğrencilerin okula ve derslere zamanında gelmeleri önemsenmektedir. Konuyla ilgili bazı öğrenci görüşleri şöyledir.

Öğrenci 4: “Yani hocam, kurallar yani ne tip kurallar, giriş-çıkış saatleri, onlar zaten belirli saatler onlar. ...ve aynı sistemle, şimdi sıra olmaya başladık. Geçen sene falan yoktu. Yani sıra oluyoruz. Giriş çıkış saatleri belli.”

Öğrenci 2: “Şimdi hocam, dediğiniz gibi sıraya geçme var. Şeyde spor salonunda sıraya geçmedir, orda şakalaşma şey, öyle şeyler var hocam. Şey hocam, atölye içinde şakalaşmama, önlük. Yani atölyede dikkat edilecek hususlar.”

Öğrenci 1: “Hangi kurallar? Kılık kıyafet. Ondan sonra görünüş. Dersin huzurunu bozmama, onlar.”

Ayrıca öğrenciler için okul çevresini temiz tutma, okulda ve çevresinde sigara içmeme, disiplinli olma, münakaşaya yapmama, kavga etmeme, şakalaşmama ve saygılı olma okul ortamındaki yazısız kural ve işleyiş seti içerisinde yer almaktadır. Okuldaki kural ve işleyiş setine yönelik bazı görüşler aşağıda görölmektedir.

Öğrenci 5: “Kural sabah ve öğlen sıra işte, ne bileyim okul içinde böyle kavgadır, münakaşadır yapmamalıyız. ...tabi hocam şimdi öğretmenlere ve şeylere karşı saygı olsun hani, hocaları dinleme olsun.”

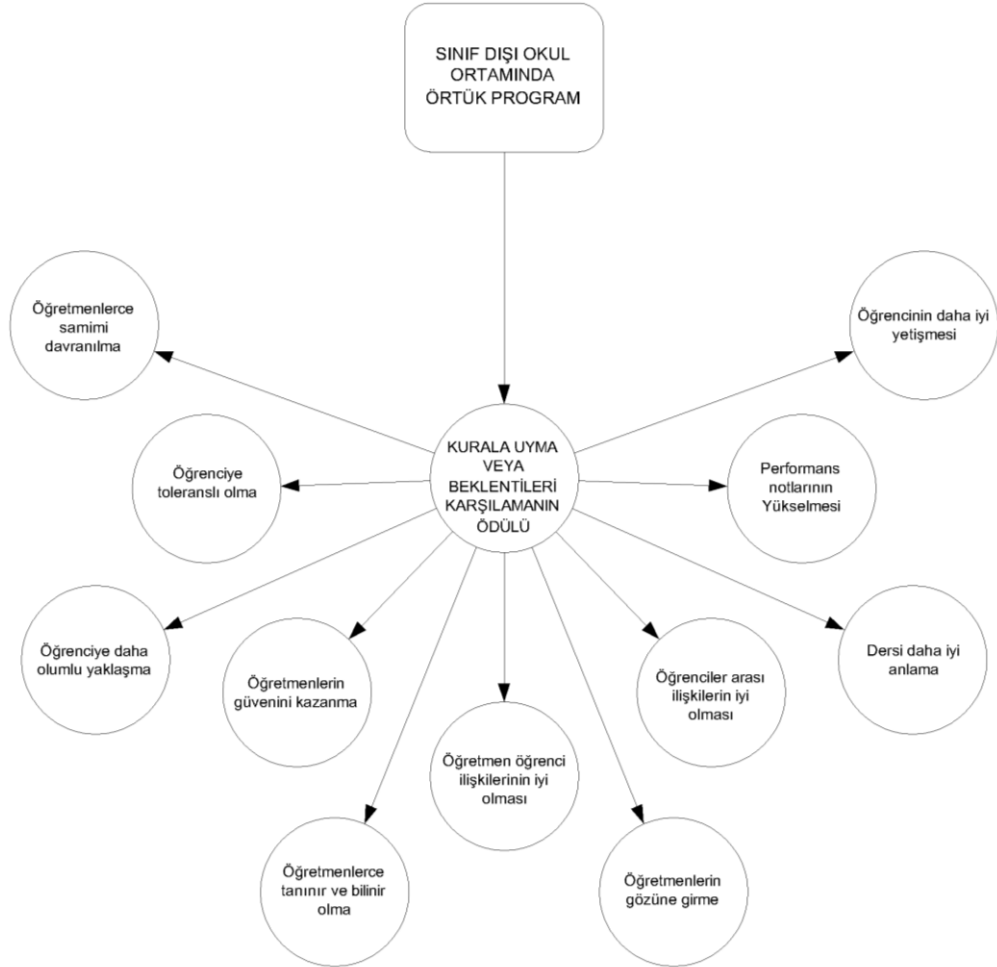
Öğrenci 6: “Yani hocam, yere çöp atmamak zaten başlı başına. Sonra endüstride yani genel olarak sigara hususu hocam. Yani aklıma gelen merdivenlerden kayarak iniyor arkadaşlar hocam, o var.”

Ayrıca okulda öğrencilerin derse katılımı, derste anlatılanları dinlemeleri ve derslerde huzuru bozmamaları da yazısız okul kuralları içerisinde değerlendirilmektedir. Bir öğrencinin konuya yönelik görüşü şu şekildedir.

Öğrenci 3: “Hocam valla ilk disiplin geliyor hocam.” “Hocam zamanında gelip gitme, ders dinleme alışkanlığı, derse katılma alışkanlığı. Ondan sonra davranış olarak hocam, iyi ya da kötü.”

4.2.1.3. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait modelin toplam on bir koddan oluştuğu şekil-45’ te görülmektedir.

Şekil-45: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model

Öğrenci görüşme verilerinin analizi sonucunda okulda örtük program kapsamındaki kurallara uyulduğunda ve beklentiler karşılandığında öğrencilerin karşılaştığı bir ödül sisteminin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrenciler, kurallara uyan ve beklentileri karşılayan öğrencilere, öğretmenlerinin daha samimi davrandıklarını, onlara karşı daha toleranslı olduklarını ve daha olumlu yaklaştıklarını, öğrencilerin öğretmenlerinin güvenini kazandıklarını, öğretmenlerince daha tanınır ve bilinir olduklarını düşünmektedirler.

Öğrenci 1: “Kurallara uyan öğrenci öğretmenlerin gözünde şey kazanıyor. Çünkü öğretmenlerin gerektiği gibi davranıyor. İstedığı gibi davranıyor. Bunun karşılığında ilgi, alaka.”

Öğrenci 2: “Hocam ödül olarak, sözlü notları yükseliyor, daha iyi yetişiyorlar hocam, derslerini daha iyi anlıyorlar. Takdir teşekkür alma olasılığı yükseliyor hocam.”

Öğrenci 3: “Hocam, hocalar tarafından tanınmış kişi olabiliyorlar. Davranış, irtibatları hocayla daha iyi oluyor. Hocalar daha samimi davranıyorlar. Bu onlara hocam güven kazandırır, hocalara olsun, öğrencilere olsun, daha iyi konuşmalarını sağlar, iletişimleri daha kuvvetli olur.”

Öğrenci 5: “Hocam okul ku... hocam şey gösterebilir mesela, tolerans gösterebilir. Ne bileyim net olarak.”

Öğrenci 6: “Yani hocam öğretmenlerin gözünde yani biraz daha ilerde olurlar. Ondan sonra hocam hani karneye yansır. Ne bileyim öğretmenin gözünde iyi olur.”

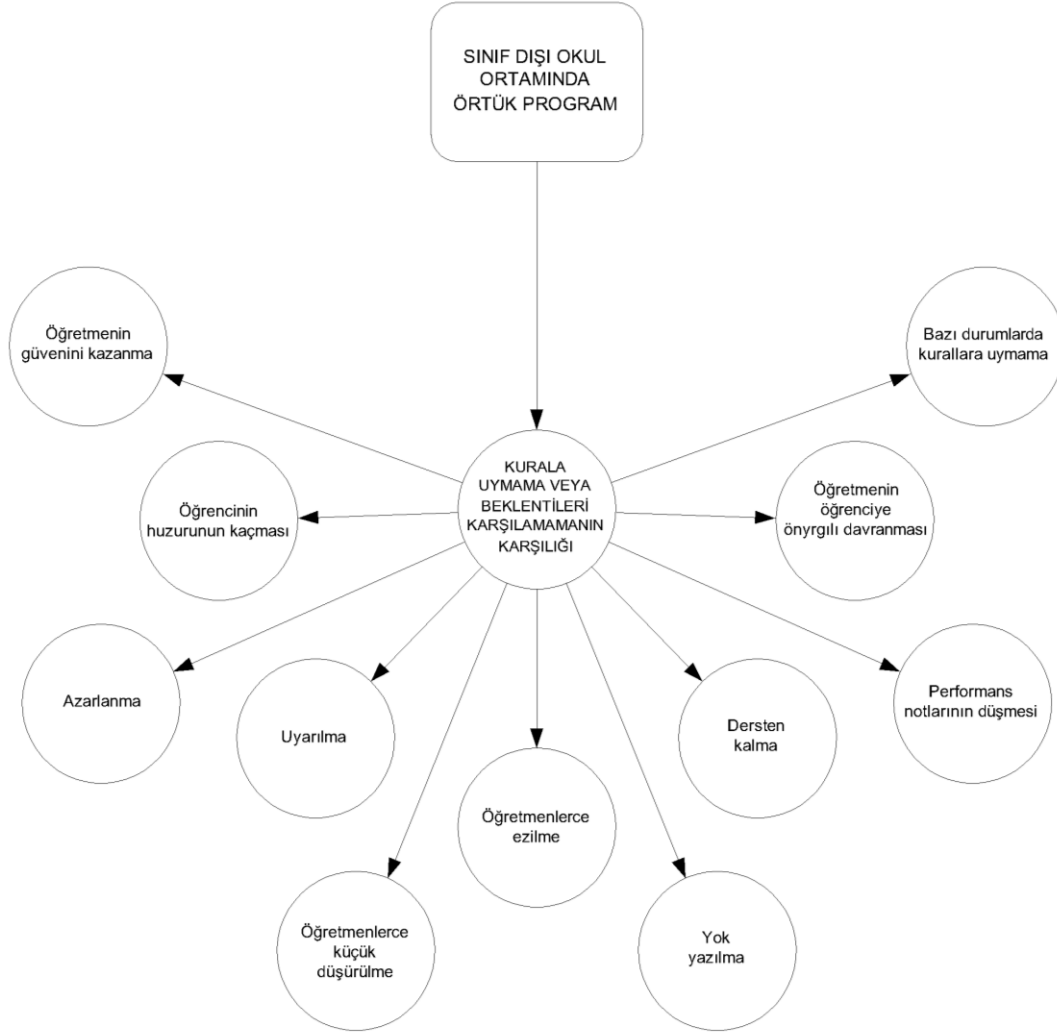
Ayrıca kurallara uyan ve beklentileri karşılayan öğrencilerin öğretmenleri ile daha iyi bir iletişim içinde oldukları, onların gözüne girdikleri de öğrencilerce ifade edilmiştir. Öğrencilere göre kurallara uyan ve beklentileri karşılayan öğrencilerin diğer öğrencilerle olan ilişkileri de iyidir, dersi daha iyi anlamaktadırlar, öğrencilerin performans notları yükselmektedir ve öğrenciler daha iyi yetişmektedir.. Bir öğrencinin duruma yönelik görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 4: “Daha iyi yaklaşıyorlar, daha olumlu yaklaşıyorlar, daha öteki öğrencilere göre daha iyiler. Yani o sözlü kanaat notunda hoca kendinden de bir şeyler verebiliyor ona.”

Öğretmenlerin ödüllendirme davranışlarına yönelik öğrenci görüşleri dikkate alındığında, genel olarak öğretmenlerin, kurallara uyan ve beklentileri karşılayan öğrencilere karşı yakın ve samimi davranışlarının bir ödül gibi algılandığı görülmektedir. Bunun sonucunda da öğrencilerin derslere daha iyi motive oldukları ve ders başarılarının da yükseldiği anlaşılmaktadır. Fakat ortaya çıkan durumun tam olarak olumlu olduğunu söylemek zordur. Çünkü öğretmenin öğrencilerine, örtük bir şekilde “eğer bana iyi davranır ve beklentilerime uyarsanız ben de size iyi davranır ve notlarınızı yükseltirim mesajı” verdiği ileri sürülebilir. Oysa eğitimin amaçlarından biri de, öğrencilerin körü körüne bir itaat içinde olmaları değil, tam aksine eleştirel düşünebilmeleri, fikirlerini rahatça ve doğru şekilde ifade edebilmeleridir.

4.2.1.4. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model Şekil-46' dan da görüleceği üzere on bir koddan oluşmuştur.

Şekil-46: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model

Şekil-46' daki modelden de görüleceği üzere okulda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek kural ve beklentiler karşılanmadığında öğrenciler açısından bu durumun bir karşılığının olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrenci görüşme verilerinin analizi, öğrencilerce kurallara uyulmadığında ve öğrenciler beklentileri karşılamadığında öğretmenlerin güvenini kaybettiklerini, öğrencilerin huzurlarının kaçtığını, öğretmenlerce azarlandıklarını, uyarıldıklarını, onlar tarafından küçük düşürüldüklerini ve ezildiklerini, derse geldikleri halde yok yazıldıklarını, dersten kalabildiklerini, performans notlarının düştüğünü ve öğretmenlerinin önyargılı

tutumlarına maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Bazı durumlarda kurallara uymadıkları ve kendilerine yönelik beklentileri karşılamadıkları öğrencilerce ifade edilmiştir.

Öğrenci 1: “Okulda ne kaybeder? Sürekli huzuru bozuk olur yani hocam.”

Öğrenci 2: “Hocam şey, disiplin cezası genelde olmuyor ama kızma veyahutta uyarı, uyarı cezası falan oluyor. Öğretmenlerle, ya sözlüler falan düşük oluyor.”

Öğrenci 3: “Kurallara uyulmadığında hocam, ne diyebiliriz, hocam uyarılırlar. Öğretmenler tarafından ezilebilirler, öğretmenler tarafından küçük düşürülebilirler.”

Öğrenci 4: “Mesela der, bugün neden giymedin? Hocam böyle oldu, böyle oldu. Hoca... hocanın güvenini kaybeder öğrenci. Hocam yalan söylediğinden dolayı. Çünkü hoca ne kadar, az çok öğrenciyi bilir kendi yaşamından da.”

Öğrenci 4: “Kalıyorlar hocam yani.”

Öğrenci 5: “Uymadığında hoca nasıl desem, hoca takıyor yani.”

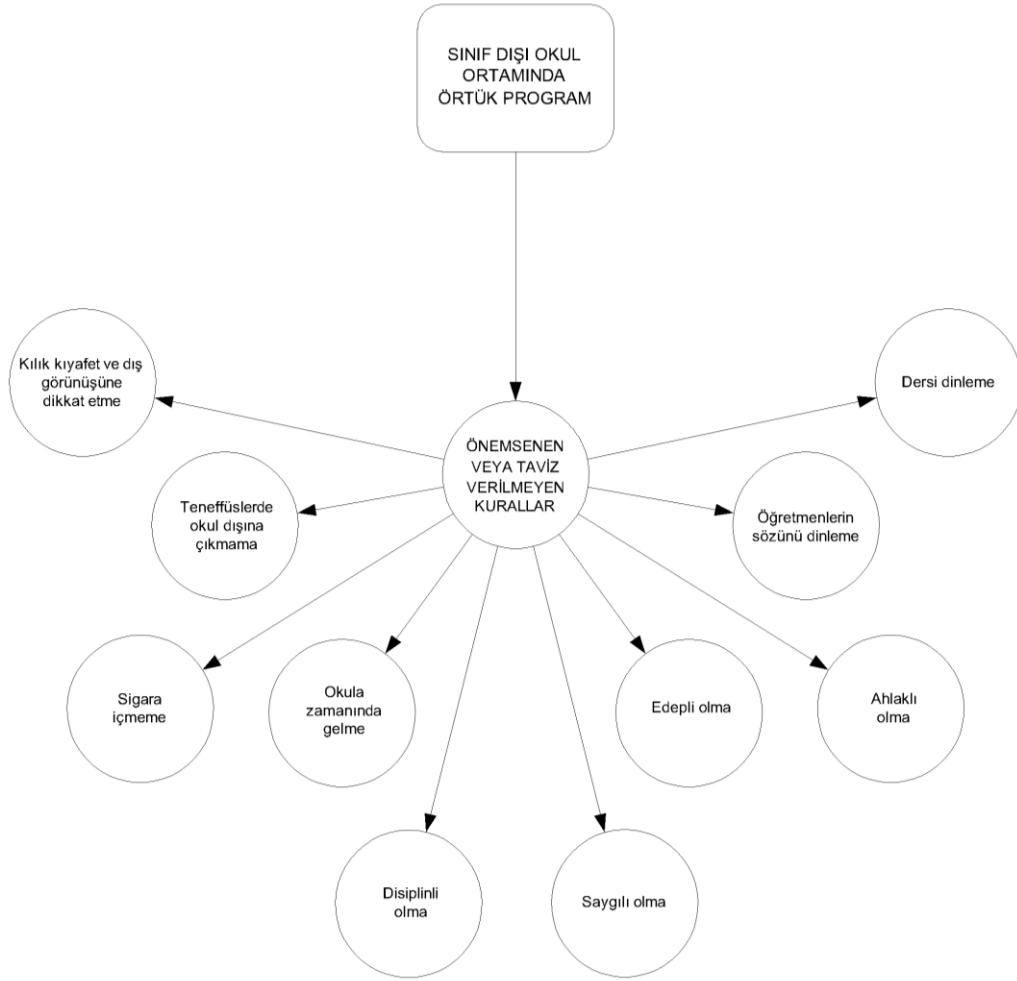
Öğrenci 6: “Valla hocam onlar genellikle yok yazılıyor.”

Okuldaki kural ve beklentilerin karşılanmaması durumunda, öğrencilerin öğretmenleri ile ilişkilerinin bozulduğu ve bunun sonucunda da öğrencilerin notlarında düşme olduğu, öğrencilerin derslerden daha çok kaldığı anlaşılmaktadır. Okuldaki kural ve beklentileri karşılamayan meslek lisesi öğrencilerine “eğer okulda bizim kurallarımıza ve beklentilerimize uymazsan, bir şekilde bunun karşılığını görürsün” mesajının iletildiği söylenebilir.

4.2.1.5. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasının on farklı koddan oluştuğu şekil-47’ de yer alan modelden görülmektedir.

Modelden de anlaşılacağı üzere, sınıf dışı okul ortamında örtük program kapsamında değerlendirilen kuralların bazılarının daha fazla önemsendiği veya bu kurallardan taviz verilmek istenmediği öğrencilerce ifade edilmiştir. Öğrenci görüşleri dikkate alındığında okulda meslek lisesi öğrencilerinden bir itaat beklentisi olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar resmi program demokratik anlayışa dayalı hedefler doğrultusunda hazırlanmış olsa da, okul kültürü içerisinde süregelen uygulamalar, okulda itaate dayalı bir kültürü aşılama çalışmaktadır yorumu yapılabilir.

Şekil-47: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model

Görüşme verilerinin analizine göre kılık-kıyafet ve dış görünüşüne dikkat etme, teneffüslerde okul dışına çıkmama, sigara içmeme, okula zamanında gelme, disiplinli, saygılı, edepi ve ahlaklı olma, öğretmenlerin sözünü ve dersi dinleme okulda önemsenen veya taviz verilmek istenmeyen kurallardır. Okul kuralları içerisinde önemsenen veya taviz verilmek istenmeyen kurallara ilişkin bazı görüşler aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 1: “Kılık kıyafet ve teneffüs aralarında dışarı çıkmama gibi geliyor bana.”

Öğrenci 2: “Hocam saygılı olmak, yani edebine adabına dikkat etmek. Bir de ders dinlemek hocam.”

Öğrenci 3: “En çok uymaya dikkat ettiğim hocam, öğretmenlerimin sözünü dinlemek hocam, saygılı olmak.”

Öğrenci 3: “Hocam en önemli kural ahlak ve disipline giriyor.” “Hocam ahlak deyince, konuşma, davranışlarımız, konuşmalarımız, önyargılarımız falan, böyle kişiyle irtibatımız.”

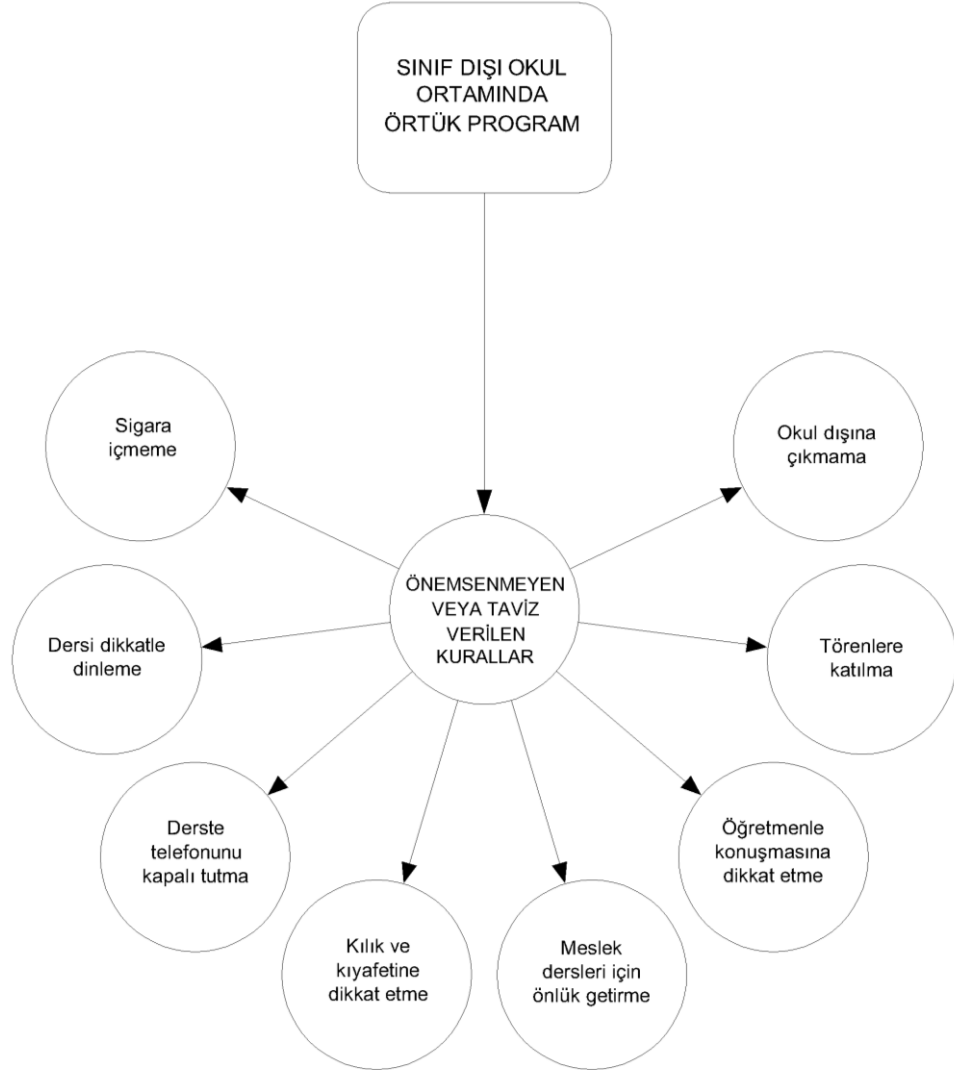
Öğrenci 5: En çok önemsenen kural bence, “Sigara.”

Öğrenci 6: “Hocam okul giriş çıkışlarına. Genellikle geç kalıyoruz bayağı.”

Öğrenci 6: “Sigara konusunda hocam. Çıkışlar, girişler.”

4.2.1.6. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar teması şekil-48’ den de görüleceği üzere toplam sekiz farklı koddan oluşmaktadır. Öğrenci görüşme verilerinin analizi, okulda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek kuralların bir kısmının önemsenmediğini veya bu kurallardan taviz verildiğini ortaya koymuştur.

Şekil-48: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model

Okulda önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar içerisinde, sigara içmeme, dersi dikkatle dinleme, derste telefonunu kapalı tutma, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, mesleki derslerde önlük giyme, öğretmenlerle konuşmalarına dikkat etme, törenlere katılma ve dışarı çıkmama kuralları yer almaktadır. Okulda taviz verilen veya önemsenmeyen kurallarla ilgili bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 2: “Hocam genelde öğretmenlerle konuşma, dersi dinleyip dinlememe, onlara taviz verebiliyor hocam öğretmenler.”

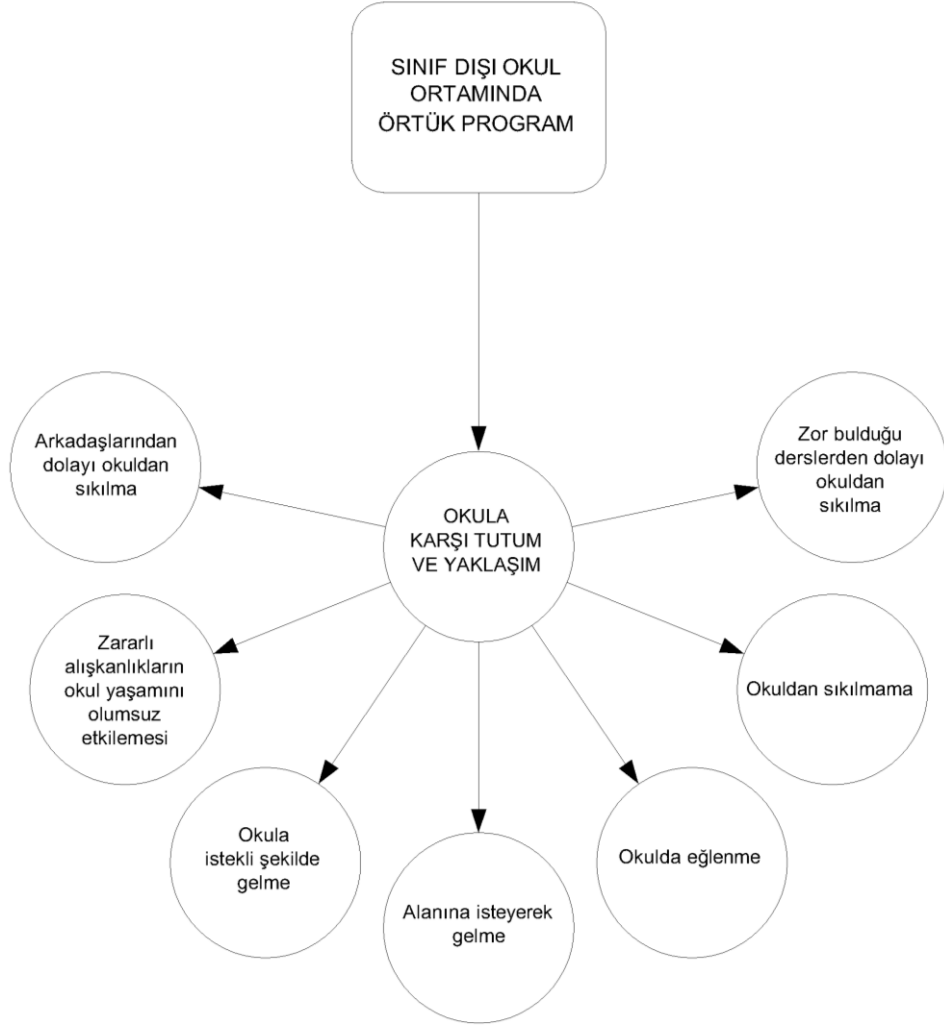
Öğrenci 3: “Hocam ezilen kurallar valla bizim şimdi telefon kuralımız var mesela, kullanmıyoruz derste falan. Bazıları ara sıra kullanıyor, bazıları kullanmıyor. Hocam ezenler var, ezilenler var. Başka ne diyebiliriz, kılık kıyafete önem veren var, vermeyen var, ezen var. Öyle yani hocam.”

Öğrenci 3: “Hocam uymayınca şey der. Mesela bugünlük bir şey olmaz, bir yalan uydururum, geçiştiririm falan diye. O gün öyle gider okula.”

Öğrenci 5: “Tabi hocam mesela şimdi atiyom pazartesi günü işte İstiklal Marşı’ na iki kere katılmayınca disiplindir, işte öğrenci gönderiyorlar falan hani diyorlar yani hiç uygulanmadı ama...”

4.2.1.7. Okula karşı tutum ve yaklaşım

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okula karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model şekil-49’ da görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere öğrenciler yedi farklı kod ile görüşlerini açıklamışlardır.

Şekil-49: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okula karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model

Öğrenciler okulda bazı dersleri zor buldukları için ve arkadaşlık ilişkilerinden dolayı okuldan sıkıldıklarını, kötü alışkanlıklarının okula karşı tutumlarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Bu olumsuz görüşlere karşın okula ve alanına isteyerek geldiğini, okula istekli şekilde devam ettiğini, okulda eğlendiğini ve sıkılmadığını belirten görüşler de vardır.

Öğrenci 2: “Okul bahçesinde hocam, genelde okul bahçesinde değilde hocam, okulun dışına çıkmaya uğraşiyor şey arkadaşlar. **Nedeni,** “Hocam şimdi kötü alışkanlıkları olduğu için okulun içinde içmek yasak, o yüzden dışarı çıkmaya uğraşıyorlar hocam.”

Öğrenci 3: İsteksizlik duyduğum zamanlar, “Hocam rahatsız olduğum zaman. Yani mesela hasta oluruz, halsiz kalırız, gelemeyiz. O zaman istek olmaz, gitmek istemeyiz.” “Okuldan soğutan hocam, bazen arkadaşlar olabiliyor. Arkadaş çevresi iyi olmadığına ya da olumsuz davranan arkadaşlar olduğu için okuldan soğuyor olabilirler.”

Öğrenci 5: Boş ders oldu, “Dışarı çıkmayı tercih ederiz hocam.”

Öğrenci 6: “Okulda kimi zaman hocam işte isteksizlik oluşturan hani sigara konusunda kafamız gerçekten çok bulanıyor hocam, ihtiyaç duyuyoruz. Hocam o arkadaşlarıma bağlı. Şimdi onlar dışarı çıkalım dese ben de dışarıya çıkarım. Kalan olur sınıfta derlerse, sınıfta müzik dinleriz falan hocam.”

Öğrenci 4: Ders olmadığı zamanlarda, “Dışarı çıkmayı. Gezinmek için hocam, yani sonuçta boş.”

Öğrenci 2: “Ya genelde sıkıldığımda, veyahutta okula gittiğimde bir şeyle karşıla... mesela performans ödevimi yapmamışım. Gittiğimde hocam performans ödevin nerde, veyahutta neden getirmedi dediğinde falan oluyor hocam genelde.”

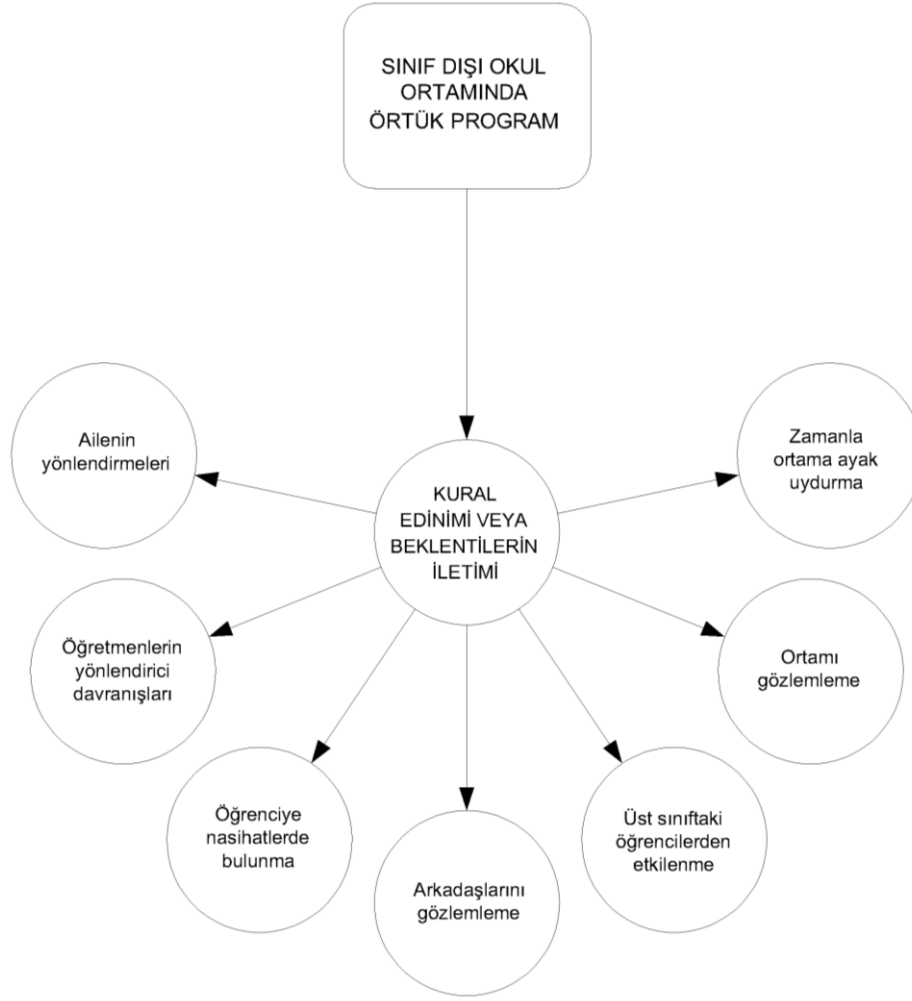
Öğrenci 2: “İstekliyim hocam. Yani okulda sıkılmıyorum açıkçası. Eğleniyorum daha da, arkadaşlarım iyi.”

Öğrenci 3: “Hocam okula genellikle hani çoğu istekliyiz yani. Bir dersi kaçırsak ertesi gün ipin ucu kaçtım bir daha yakalayamıyoruz.” Bölüme, okula isteyerek mi geldin? “Bölüme isteyerek geldim.”

4.2.1.8. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi teması şekil-50’ de yer alan modelden de görüleceği üzere toplam yedi koddan oluşmuştur.

Öğrenci görüşlerine göre, okulda ortaya çıkan kuralların edinilmesinde ve beklentilerin iletiminde ailenin yönlendirmeleri, öğretmenlerin yönlendirici davranışları ve nasihatleri, öğrencilerin arkadaşlarına yönelik gözlemleri ve üst sınıftaki öğrenci davranışları etkili olmaktadır. Öğrenciler, hem aile hem de bir önceki okul yaşamında getirdikleri davranışlarla okula başlamaktadır. Zaman geçtikçe özellikle üst sınıftaki öğrencileri ve diğer arkadaşlarını gözlemleyerek kendi davranışlarına şekil vermektedirler. Öğrenci davranışlarını biçimlendiren diğer bir etken ise öğretmenler ve öğrenciler arasındaki etkileşimdir.

Şekil-50: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model

Ayrıca öğrencilerin okul ortamına yönelik gözlemleri ile belirli bir süreçte ortama uyarak kural ve beklentileri edindiklerini de ifade edilmiştir. Meslek lisesi öğrencilerinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme yollarına ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 1: “Onlardan edindiğim benim pek bir şey olmadı yani hocam. Ortam nasılsa zaten ona göre ayak uyduruyorsun.”

Öğrenci 2: “Genelde öğretmenlerimiz anlatıyor hocam. O şey atölye kuralları yazılı.”

Öğrenci 4: “Kendin öğrendim hocam yavaş yavaş. Ben ilk geldiğimde acemilik çektim yani.” “Öteki arkadaşlarımdan davranışlarına bakarak. İyisi vardı, kötüsü vardı.”

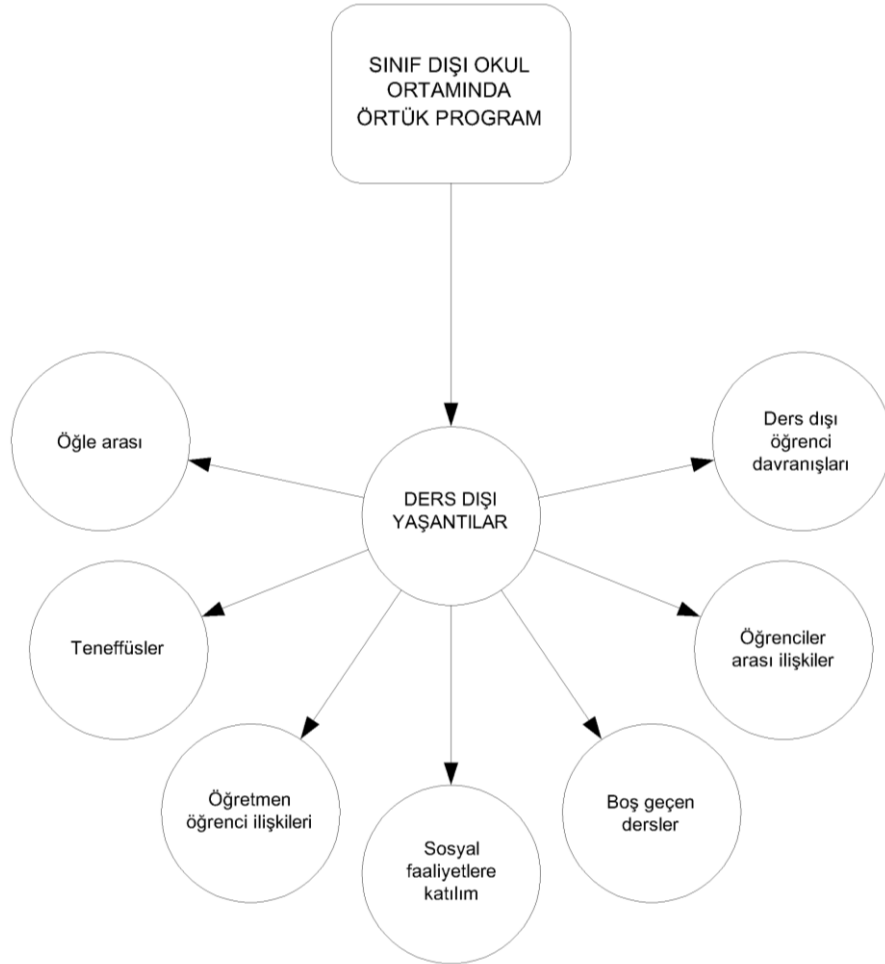
Öğrenci 5: “Hocalarımız söylüyordu, işte sırada olsun, ders içinde olsun. Bunlar bunlar yapılmayacak, işte bunlar bunlar.”

Öğrenci 5: “Ben hocam normalde de hani okulda da büyüklerime karşı bir saygı sevgi içinde olmaya çalışırım yani.” **Bunu nerden aldım,** “Aileden almışımıdır hocam. Bir alt kademedeki öğrencilerden veya üst kademedeki öğrencilerden, mezun olan öğrencilerden. Öyle yani, hocayla tartışma bilmem ne işte. Büyüklerimizden diyelim.”

Öğrenci 6: “Ya hocam ben arkadaşlarıma baktım direk yani ilk geldiğimde. Onlar nasıl davranıyorsa ben de öyle davrandım.”

4.2.1.9. Ders dışı yaşantılar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model şekil-51’ de görülmektedir.

Şekil-51: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait modelden de görüleceği üzere, öğrenciler ders dışı yaşantılar teması altında, öğle arası, teneffüsler, öğretmen öğrenci ilişkileri, sosyal faaliyetlere katılım, boş geçen dersler, öğrenciler arası iletişim ve ders dışı davranışlar olmak üzere yedi farklı kod ile görüşlerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin öğle arası davranışlarına ilişkin bulgulara göre, öğrenciler öğle arasında okul dışına çıktıklarını, kafeler veya kahvehanelerde zaman geçirdiklerini ya da evlerine gittiklerini, arkadaşları ile gezindiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler öğle arasında şakalaşma, kavga etme ve tartışma gibi davranışlar sergilediklerini de ifade etmişlerdir.

Öğrenci 1: “Öğlen arasında belli hocam yani. Şey burada kalırım normalde de, öğlen arasında şeyden buradan çıkıyorum, eve gitmek zorunda kalıyorum. Çünkü öğlen ezanı okunuyor. Ondan yetişemiyoz, mecbur eve gitmek zorunda kalıyorum, namaz kılmak için eve gidiyorum, yemek yiyom geliyom.”

Öğrenci 2: “Hocam öğlenleyin genelde ya tam zamanında çıkıyoruz ya da hocalar böyle 5 10 dakika erken salıyorlar hocam. Yurda gidiyorum hocam ben yemek yemeye. Yol bayağı uzak olduğu için biraz geç kalabiliyorum hocam o yüzden. Hemen hemen öyle şeyler hocam hergün yani.”

Öğrenci 3: “Öğle arası hocam eve giderim. Yemeğimi yerim, gelirim. Başka bir etkinliğim olmaz.”

Öğrenci 4: Öğle arası, “Arkadaşlarla yemek yerim.”

Öğrenci 5: “Öğle arasına çıktığımızda yemek yeriz. İşte bir kafe gibi bir yerde oturup çaydır, şeydir içeriz, ders saatini bekleriz yani.”

Öğrenci 6: “Öğle arası hocam bir lokantaya gideriz ilk baş. Çorba falan içeriz hocam. Sonra kahveye gideriz, oyun oynarız.”

Bunun yanı sıra, bulgulara göre, öğrenciler uzun teneffüslerde okul dışına çıkmayı, diğer durumlarda ise sınıfta zaman geçirmeyi tercih etmektedirler. Okul dışına çıkma nedenlerinden biri sigara içmektir. Öğrenciler sınıfta zaman geçirmediklerinde ya kantine gitmekte ya da bahçede gezinmektedirler. Teneffüs saatlerindeki öğrenci davranışlarına yönelik bazı öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 1: “Teneffüslerde ne yapıyoruz? Ya sınıfta kalıyoruz, ya kantine inip çay içiyorum, bir şeyler yapıyoruz.”

Öğrenci 2: “Hocam teneffüste genelde fazla bir şey yapmıyoruz. Yani atölye teneffüsleri uzun ama genelde dışarı çıkmayı sevmiyorum fazla. Hocam şey normal şey teneffüsleri yani kültür dersleri teneffüsleri kısa olduğu için sınıfta duruyorum hocam genelde.”

Öğrenci 3: “Teneffüslerde hocam çoğunlukla kantine giderim, sınıfta dururum. Dışarı pek çıkmam bahçeye.”

Öğrenci 4: Teneffüslerde, “Sınıfta otururum, çay alır içerim.”

Öğrenci 5: “Teneffüslerde ne yaparım, çıkarız kantine ineriz. İşte bahçede geziniriz falan hocam.”

Öğrenci 6: “Teneffüslerde hocam genellikle kantinde olurum. Çay falan içerim. Sigara içmeye çıkarım gene.”

Öğretmen-öğrenci ilişkileri ile ilgili öğrenci görüşme verilerinin analizine göre öğrenci ve öğretmenler dersler dışında pek zaman geçirmek istememekte ve geçirmemektedirler. Birlikte yapılan etkinlikler arasında kısa süreli ve plansız sportif etkinlik, ayaküstü sohbet etme, öğretmenin topluca öğrencilere nasihat etmesi ve öğrencilerin dersle ilgili konularda öğretmene soru sorması gelmektedir. Ayrıca öğrenciler ders dışı bir takım davranışlarıyla öğretmenleri rahatsız ettiklerini de belirtmişlerdir.

Öğrenci 1: “Ders dışında hoca mesela bizi sıraya topluyor hepimizi, mesela bir sıraya. Ondan sonra hocayla muhabbet ediyoruz yani. O anlatıyor, biz anlatıyoruz, gülüşüyoruz, eğleniyoruz, öyle muhabbet ediyoruz yani.”

Öğrenci 4: Boş derslerde öğretmenlerimizle faaliyet yapma, “Hayır.”

Öğrenci 5: “Zaman geçirir miyiz? Eğer kafamıza takılan bir şey varsa sorarız yani.”
Herhangi bir faaliyet, “Yok hocam.” **Nedeni,** “Bilmem. Hocaların belki boş vakti yoktur böyle, bizim ki öğrenciler istemez.” Öğretmenlerimle vakit geçirmek, “Yok hocam istemezdim.”

Öğrenci 6: Öğretmenlerimizle bir faaliyet, “Yeri geliyor yapıyoruz hocam. Yani kimi zaman top oynuyoruz, kimi zaman bir yere elektronik hattı düşenecek oluyor hocam. Oraya gidiyoruz elektrik falan.”

Öğrenci 6: “Valla hocam genellikle muhabbet ederiz hocam ders dışında, işte konuşuruz. Top oynadığımız oluyor hocam.”

Sosyal faaliyetlerle ilgili bulgular, öğrencilerin genel olarak okulda gerçekleşen sosyal faaliyetlere katılmamayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Öğrenciler, kendilerine güvenmeme, çekinme, küçük düşme korkusu ve diğer kişisel nedenlerle sosyal faaliyetlere katılmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

Öğrenci 2: “Hocam faaliyet olarak ben yani fazla bir şeye katıldığım yok. Yani genelde yalnız olmayı seviyorum hocam ben. Ama top falan oynamayı arkadaşlarla öyle eğlenmeyi seviyorum arkadaşlarımla. Katılmama isteğim hocam ben, genelde kalabalığı fazla sevmem hocam. Yani kendimi rahat hissetmem.”

Öğrenci 3: “Hocam biraz çekingen olduğum için katılmamayı tercih ederim.”
“Öğrenciler hocam ya kendine güvenenler katılabilir bazen, bazıları kendini mesela şey yapamaz, beceremem şeyiyle, düşüncesiyle katılmayabilir.”

Ders dışı yaşantılar temasının boş geçen dersler boyutu ile ilgili bulgulara göre, boş geçen ders olduğunda öğrenciler genelde okula dışına çıkıp gezinmekte, okul dışında sigara içmekte ya da çoğunluk ne yaparsa ona uymaktadır. Bunun dışında boş ders olduğunda sınıfta zaman geçirdiğini ifade eden öğrenciler de vardır.

Öğrenci 1: “İki ders. Hocam şimdi bir ders, iki ders için de dışarı çıkmaya yani gerek yok. Hadi olsa 3-4 ders tamam çıkarsın da iki ders için de hiç çıkmaya gerek yok yani.”
“Mesela hocam bir saat iki saat boşsa eğer okulda kalırım. Eğer 3-4 saatim boşsa çıkarım.”

Öğrenci 2: “Arkadaşlarımızla, okulda genelde ben ya, dersler falan boş olduğunda dışarı falan çıkıyoruz hocam, geziyoruz arkadaşlarla. Olmadığında şey yani dışarı çıkma falan izin alıyoruz. Olmadığında top falan oynuyoruz hocam dışarda. Öyle yani hocam.”

Öğrenci 3: “Boş ders olduğunda çoğu zaman arkadaşlarla, belirli arkadaşlarla sınıfta kalıyoruz.”

Öğrenci 4: “Dışarı çıkarız, geziniriz hocam.”

Öğrenciler arası ilişkilerle ilgili bulgulara incelendiğinde, öğrenciler arasındaki ilişkiler açısından gürültü, birbirine sataşma, grup olarak hareket etme, bağırma ve koşturmacanın ders dışı yaşantılarının karakteristik özellikleri olduğu anlaşılmaktadır. Duruma ilişkin bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 1: “Napiyorlar? Birbirlerine sataşıyorlar, kaçıyorlar, kapıları çekiyorlar, başka napiyorlar hocam, başka bir şey yapmıyorlar.”

Öğrenci 1: “Hocam bizim okul arkadaşlarımız zaten belli, kiminle kimin takıldığı şimdi sınıfta. Mesela Hikmet, İsmail, Eniz, Onur onlar ayrılmazlar. Bizde zaten belli kimin kimin takıldığı. Ondan yani belli. Hepimiz böyle otururuz veya bir grup halinde otururuz. Veya hepimiz birlikte oturup bir muhabbet ederiz yani veya olmadı gideriz kantine çay söyleriz, çay içeriz, bir şeyler yaparız yani, yapacak şey çok hocam.”

Öğrenci 5: “Ders dışında arkadaşlarımla gezeriz, işte ne bileyim kafelerde otururuz.”

Öğrenci 6: “Valla arkadaşlarımla hocam genelde top oynarız. Basketbol, futbol...”

Öğrencilerin ders dışı davranışlarına yönelik bulgular incelendiğinde, öğrencilerin ders dışı zamanlarda, okul dışına çıkıp gezinme, kantine gitme, arkadaşları ile zaman geçirme, bahçede top oynama veya gezinme gibi davranışlar sergilediği anlaşılmaktadır. Ders dışı öğrenci davranışlarına ilişkin bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 2: “Hocam onlar genelde dışarı çıkıyorlar hocam. Yani çoğu değil. Yani sınıfın yine yarısı çıkıyordur ama diğer kalan sınıfta oturuyoruz beraber. Bahçede dolaşıyoruz.”

Öğrenci 3: “Koridorda hocam genellikle konuşuyorlar, tartışma oluyor, fazla gürültü oluyor. Kavga, şakalaşmadır. Bahçede öğrenciler hocam genellikle yani disiplinli öğrenci varsa bahçede dolaşır hocam, gezer, hava alır. Gelir sınıfına oturur. Ben, ben de dışarı işte teneffüste çıkarım bahçeye. Dolaşırım azıcık hava alırım. Gene sınıfa gelirim bir 5 dakika.”

Öğrenci 4: “Hocam hani sınıflarda oturuyoruz, bir de kantinde oluyoruz. **Koridorlarda**, “Koşuşturma, kovalamacılık.” **Okul bahçesinde**, “Top oynarız. **Ders dışı zamanlarda**, “Dışarı çıkmayı. Gezinmek için hocam, yani sonuçta boş. Okul çıkışı falan da eve giderim.”

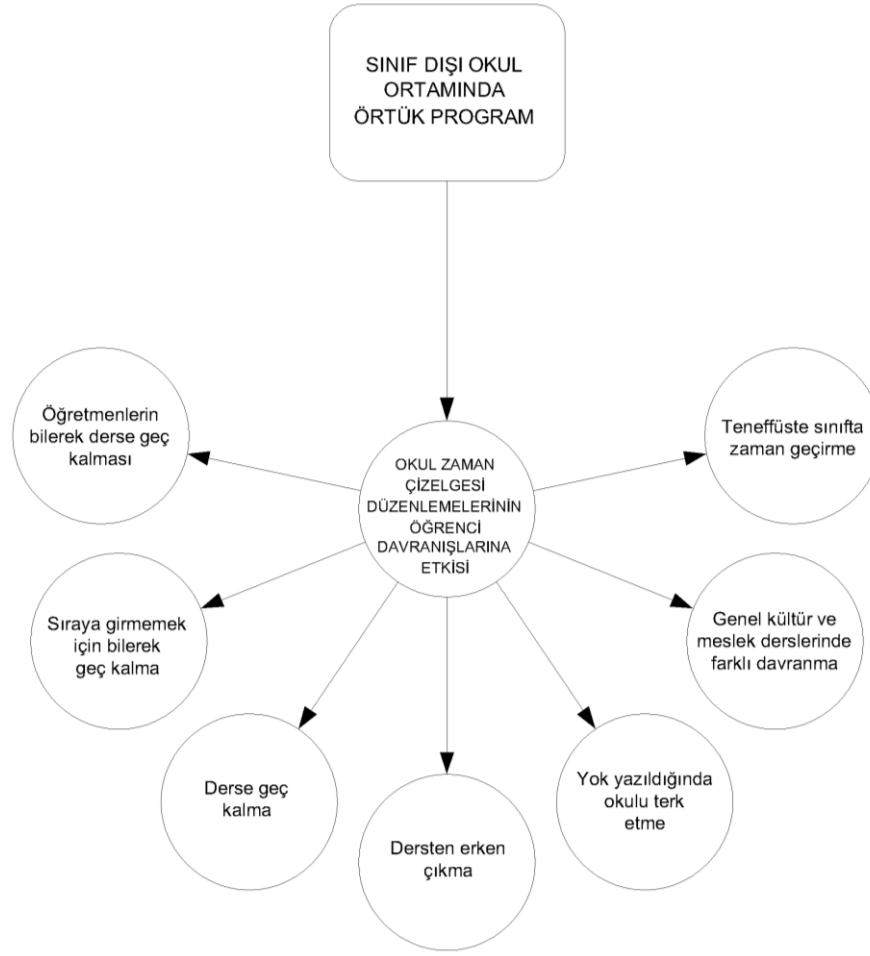
Öğrenci 5: Koridor vb. alanlarda, “Koşturuyorlar, bağırıyorlar, hani gidip oturacakları yerinde hani öğretmenlerini kızdırıyorlar. Nöbetçi öğretmenler o konuda yani.”

Öğrenci 2: “Koridorda hocam genelde yani fazla bir şey yaptıkları yok da çok bağırarak konuşuyorlar, olumsuz hep örnek olarak, koşturuyorlar bazen. Yani hemen hemen böyle şeyler hocam.”

4.2.1.10. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kapsamı içinde değerlendirilen okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi teması şekil-52’ de de görüleceği üzere toplam yedi farklı kod ile temsil edilmiştir. Öğrenciler öğretmenlerin ve öğrencilerin bilerek derse geç kaldıklarını ve derslerden erken çıktıklarını, yok yazıldıklarında diğer derslere de girmeyip okulu terk ettiklerini, genel kültür ve mesleki derslerde zaman çizelgesine uyma konusunda farklı davrandıklarını ifade etmişlerdir.

Zaman çizelgesine uyma konusunda özellikle öğretmenlerin tutarsız davranışlar içerisinde olduğu ve bu davranışların öğrencilerce farkedilerek suistimal edildiği ileri sürülebilir.

Şekil-52: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model

Ayrıca öğrenciler teneffüslerde genellikle sınıfta kalmayı tercih ettiklerini de belirtmişlerdir.

Öğrenci 2: “Hocam öğlenleyin genelde ya tam zamanında çıkıyoruz ya da hocalar böyle 5, 10 dakika erken salıyorlar hocam. Yurda gidiyorum hocam ben yemek yemeye. Yol bayağı uzak olduğu için biraz geç kalabiliyorum hocam o yüzden.”

Öğrenci 2: “Hocam teneffüsler kısa olduğu için, arkadaşlar dışarı çıkıyor veyahutta çıkıyoruz. Hocam 2-3 dakika geç kalma da oluyor. Öğretmenlerimiz de bilerek yani kendisi aslında geç kalmaz ama bilerek derse geç geldikleri de oluyor hocam öğrencileri yok yazmıyım diye mesela. Hocam çok kaldınmı yok falan yazılıyorlar hocam.”

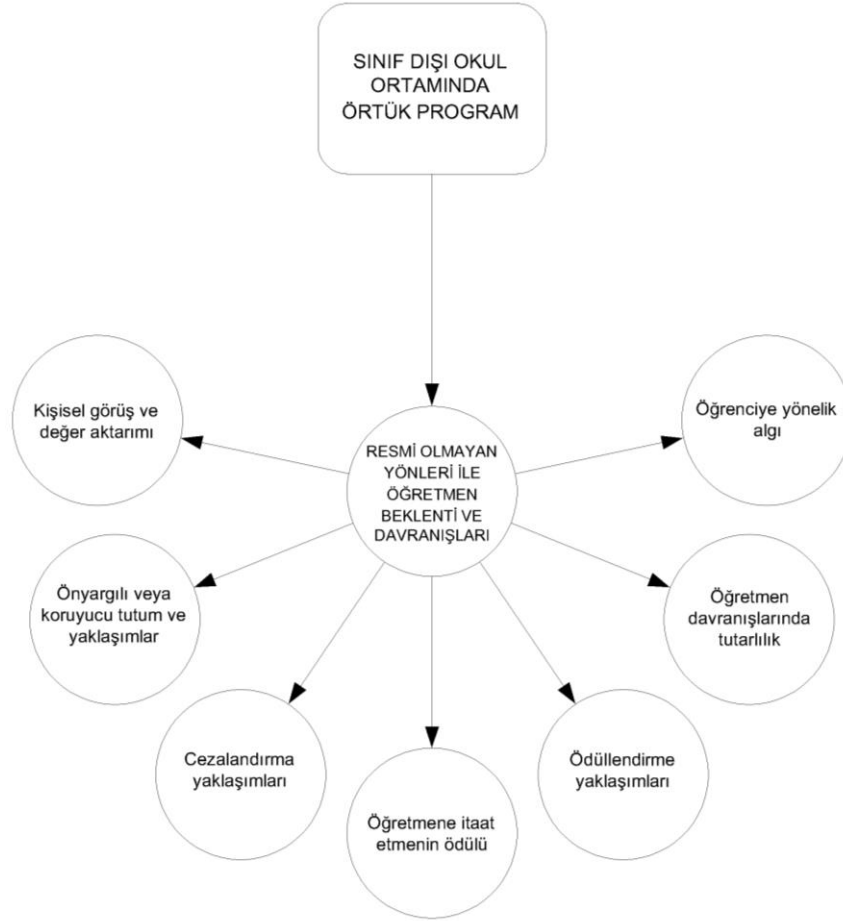
Öğrenci 3: “Hocam bazıları alışkanlık haline getiriyor, bazıları yani istemeyerek de olsa bir iki defa geç kalabiliyorlar. Geç kaldıklarında hocam büyük ihtimal yok yazılıyorlar geç kaldıkları için yani. Aynı şeyi yaşadıklarına rağmen gene gelmiyorlar.”

Öğrenci 4: “Geç kalma var yani, geç kalınca dersin ortasında gelince mesela bir derse motive olmuşken bu bölünüyor yani. Birisi gelince. Yok yazılıyor. Yok yazılan öğrenciler ne yaparlar? “Hocaya yalvarırlar silsin diye ama olursa olur. Olmazsa yok yazılır, yani devamsızlık. O ilk ders olursa devam ediyorlar ama 2., 3. ders olunca gidiyorlar.”

Öğrenci 6: “Valla hocam, aslında herkes saatinde gelebilir ama sigara falan orda bir arkadaşını görüyor. Muhabbete tutuyor işte gel bi sigara içelim falan filan gibisinden geç kalıyorlar. Geç kalan öğrenci hocam genellikle yok yazılıyor. Hocam bile bile niye geç kalıyorlar? Sıra oluyor şimdi sabah. İşte ben sağıma soluma bakıyorum, yok ne çok konuştu bu soğukta, bu kadar tutulur mu falan filan gibi. Sıraya kalmamak için uğraşıyorlar.”

4.2.1.11. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Meslek lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışlarına ait aşağıdaki modeli ortaya koymuştur.

Şekil 53: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model

Araştırma bulgularına göre, öğretmenler kişisel görüşlerini ve değerlerini öğrencilere aktarmaya yönelik davranışlar sergilemektedir. Ayrıca öğretmenlerin kişisel değerlerini hissettirdiğini ve bunun farkında olduklarını belirten görüşler olduğu gibi, öğretmenlerin ideolojisini yansıtmaktan kaçındığını belirten görüşler de vardır. Duruma yönelik bir öğrenci görüşünü şu şekilde açıklamıştır.

Öğrenci 2: “Çoğu zaman hocam yani. Kimi öğretmenler açık açık ifade ediyor hocam mesela, şöyle yapsanız daha iyi olur, şöyle yapsanız bizim için çok daha iyi, sizin için de iyi diyorlar. Kimi öğretmenler de yani söyleyemeseler de yani hal hareketlerinden ifade ediyorlar hocam onları bize. Yani...”

Öğrencilere göre, öğretmenler kitap tavsiye ederek, kendileri için önemli buldukları hususları söyleyerek, rol model olarak, beklentilerini ve toplumsal normları aktararak kişisel görüş ve değer aktarımı yapmaktadırlar. Öğretmenlerin kişisel görüş ve değer aktarımında kullandıkları bir diğer davranış şekli nasihatlerde

bulunmadır. Öğretmenler öğrencilere beğendikleri film, kitap vb. araçlar konusunda nasihatlerde bulunarak kendi kişisel görüş ve değerleri konusunda yönlendirmeler yapmaktadırlar. Kişisel görüş ve değer aktarımının öğrenci üzerinde kısmen etkili olduğunu belirten görüşler olduğu gibi arkadaş çevresinin etkisi altında daha fazla kaldığını ifade eden görüşler de vardır.

Öğrenci 1: “Yani öğretmenlerimiz dışarıdaki kendi hayatında önemsediklerini, şeylerini bilemeyiz ama yani okulda bizi önemsediklerini biliyoruz.”

Öğrenci 2: “Çok bulunuyorlar hocam. Mesela hocam yani çok bulunuyorlar ama şimdi nasıl anlatacam bilmiyorum hocam. Kitap okuyun diyorlar hocam genelde. Şimdi biz seneye sınava gireceğiz, gireceğimiz için, uzun paragraf sorular, kitap bol bol okuyun, şey genel kültürünüzü geliştirin, yani bilgi, bilgi ha... söyleyemiyorum hocam.”

Öğrenci 2: “Hocam film izlemeyi severim ben yani. Öğretmenlerimin tavsiye ettiği filmleri de izlemiştir. Kitapları okurum hocam yani. Fazla sevmem hocam okumayı ama böyle sürükleyici kitaplar oldumu okumayı severim, okurum.”

Öğrenci 3: “Kendi inançlarından pek değil böyle çok olumlu böyle çevre açısından da bilinen bir şey varsa onları paylaşabilir, söyleyebilir. Mesela hocam şimdi hoca anlatıyor mesela duruşuyla filan. Mesela neler hissettiklerini anlayabilirim. Bazılarını, bana yakın olanları. O hocanın ne anlatmak istediğini veya ne düşündüğünü anlayabilirim, yani ona göre davranırım.”

Öğrenci 4: “Bazen anlarım hocam.” “Daha çok Dil Anlatm, Edebiyat hocaları, o konuda kitap okuma tavsiyeleri veriyor.”

Öğrenci 5: “Tabi hocam.” **Nerden hissedersin sen?** “Şimdi mesela kimi öğretmenimiz var hani dersiniz iyi olmasa da siz saygılı sevgili olun dersimden geçiririm işte iyi davranın bana karşı ve derste ses çıkartmayın işte dersten geçiririm falan. Böyle öğretmenlerimiz var. Kimisi de hocam hem iyi davranın hem hani dersiniz iyi olsa bile, kötü davrandığımız şekilde ders, o şeyden iyi not vermem falan...”

Bunların yanı sıra, bir başka bulgu öğrencilerin öğretmenlerinin beklentilerini gözlemleyerek buna uygun şekilde davranmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Bulgular ayrıca, öğrencilere karşı öğretmenlerin bir takım önyargılı veya koruyucu tutum ve yaklaşımları olduğunu düşünen öğrenciler olduğu gibi herkese eşit ve adilce davranıldığını belirten görüşlerin de olduğunu göstermektedir. Öğrenci görüşlerine göre öğretmenlerin genelleme yaparak kızması ve onları azarlaması bir önyargılı davranış kalıbıdır. Diğer taraftan öğretmenler bazı öğrencilere daha koruyucu ve kollayıcı davranmaktadır. Öğrenciler, bazı öğrencilerin daha çok sevilmesini, bazı öğrencilere daha toleranslı olunmasını koruyucu veya kollayıcı birer tutum ve davranış olarak belirtmişlerdir. Koruyucu ve kollayıcı tutumlarla öğrencilerin performans notunun yükseldiği ve öğrencilerin derse motivasyonları arttığı öğrencilerce ifade edilmiştir.

Öğrenci 2: “Genelde hocam yani, genel yani önyargılı oluyorlar ama hep değil. Mesela şey...” “Ne tip önyargılar var? “Hocam önyargı mesela arka sırada 2-3 kişi konuşuyor hocam, sen konuşmuyorsun ama direk kızabiliyor mesela. Toplu konuşuyor, veyahutta herkese tek tek sana da kızıyor hocam yani. Konuşup anlaşmadan hocam şey yapıyorlar bazen.”

Öğrenci 3: “Hocam mesela şimdi davrandığı yok gibi, herkese eşit davranıyor hocam yani bir hocanın zaten yapması gereken yani o olabilir. Yani eşit davranması. Yani herkese aynı sorumluluğu olabilir. Yani pek göremiyorum.”

Öğrenci 4: Önyargılı tutum ve davranışlar,“Yok hocam.”

Öğrenci görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek bir takım cezalandırma davranışları olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilere göre, öğretmenler öğrencileri, yok yazarak, kapı önünde bekleterek, derse almayarak, kızarak ya da azarlayarak ve telefonlarını alıkoyarak cezalandırmaktadır. Diğer taraftan cezaya başvurmayan ya da ceza vermekten kaçınan öğretmenler de bulunmaktadır. Öğretmenlerin cezalandırma davranışlarına ilişkin bazı düşünceleri şu şekildedir.

Öğrenci 2: “Ceza anlamında hocam, fazla ceza verilmiyor gibi bir şey. Mesela şey, sınıf içinde ceza verilmiyor hocam mesela, telefon falan alınıyor arada oynayanların. Konuşanlara kızılıyor, o kadar yani hocam. Okul şeyinde iste disiplin, mesela üstüne kıyafetine bakmadı mı eve gönderme, saç sakala dikkat etmedi mi böyle kestirme, onlar var hocam.”

Öğrenci 3: “Ceza anlamında şu an hiçbir şeyle karşılaşmadım. Karşılaşıyordum kendimi de suçlu hissedirdim.”

Öğrenci 6: “O zaman hocam işte yok yazılma, ne diyeyim, kapının önüne çık bekle diyor. Onla konuşuyor tekrar geliyorlar falan.”

Bulgulara göre, öğrenciler öğretmene itaat ettiklerinde bunun bir ödülü olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilere göre öğretmene itaat eden bir öğrenciye öğretmenleri daha olumlu bakmakta, onlarla daha yakından ilgilenmekte, öğrencilerin performans notlarını yükseltmekte ve öğrencileri dersten geçirmektedir. Öğretmene itaat etme ve ödül arasındaki ilişkiyi vurgulayan bazı öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 3: “Hocam dersi itaat edenler, dersi dinleyenler... Mesela hocam dersi dinleyenler falan oluyor tabi hocam. Onlar açısından yani olumlu düşünebilir.”

Öğrenci 5: “Ya öğretmenleri her zaman işte onu düşünür, ne bileyim, devamsızlık yapsa işte diğer ders geldiğinde sorar işte neden devamsızlık yapıyon, neden gelmiyon. Eğer,atıyorum hocam 49 dan kalıyorsak mesela bir şekilde sözlü olarak olsun, sözlü notu olarak olsun öğretmen geçirmeye çalışır. Onun gibi şeyler hocam.”

Bunların yanı sıra, bulgulara göre, öğretmenlerin örtük program kapsamı içinde ele alınabilecek bir dizi ödüllendirme davranışı bulunmaktadır. Öğrenci görüşlerine göre, öğretmenler öğrencilerini notlarını yükselterek, onlara karşı güler yüzlü davranarak ve onları sözle onure ederek ödüllendirmektedirler. Öğretmenlerin ödüllendirme davranışlarına ilişkin bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 2: “Genelde yani hep aynı hocam, performans iyi şey oluyor hocam. Güler yüzlü davranıyorlar bize hocam bize, genelde hep öyle davranıyorlardı.”

Öğrenci 3: “Öğretmenler bizi hocam nasıl ödüllendirir? Konuşarak hocam mesela böyle oldu, böyle daha iyisin. Mesela o zaman gururlandırabilir hocam. Mesela iyi davrandığımızda yani daha iyi olduğumuzda notlarımızla falan, sözlü notlarımız falan, bunlarla ödüllendirebilir.”

Öğrenci 6: “Derste hocam hani soru sorarlar mesela. Bildiğimiz zaman artı (+) verir.”

Görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin bir takım tutarsız davranışları olduğunu göstermektedir. Bulgulara göre, öğrenciler öğretmenlerinin tutarsız davranışlarının farkında olduklarını, öğretmenlerin özellikle dakik olma, zaman çizelgesine uyma beklentilerine karşın, kendilerinin zaman çizelgesine pek uymadıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrenci 2: “Bazen oluyor hocam ama yani şimdi tam hatırladığım yok ama hocam bazen oluyor.”

Öğrenci 5: “Mesela hocam teneffüs saatleri, atölye teneffüsleri, 10 dakika diyorlar, 10 dakkada geliyoruz. Öğretmen 15-20 dakkada gelmiyor.” “Ama hocam şimdi mesela gene 10 dakika diye salıyor hoca. Kimi zaman da belli olmuyor işte. Nasıl desem biz 5-10 dakika geç geliyoruz bu sefer gelmiş oluyor, yok yazıyor, hadi bakam bir daha yolluyor hocam. Bu şekilde.”

Öğrencilerin öğretmenlerinin sözlerinden daha ziyade onların hal ve hareketlerinden etkilendiklerini de görüşme verilerinin analizi ortaya koymuştur. Bir öğrencinin duruma yönelik görüşü şöyledir.

Öğrenci 3: “Hocam şimdi mesela hoca bir söz söylüyor mesela yapmamız gereken bir şey söylüyor, kendinden de örnek verebiliyor bazen ve aynı şeyi kendi de yapıyorsa hocam yani bizi değerlendiriyorsa yani zaten kendi yapmadığı bir şeyi bize söylerse biz de yapamayabiliriz yani. Arkasında duramayabiliriz.”

Meslek lisesi öğrencilerinin görüşlerine göre öğretmenlerin öğrencilere yönelik başarılı ve iyi ya da başarısız ve kötü şeklinde temelde iki farklı algısı vardır. Öğrenciler, dürüst, saygılı, derslerine dikkat eden, kurallara uyan, mesleğe yatkın, güzel ahlak sahibi, derste sessiz ve sakin duran, düşünceli davranan, uslu duran, çevresine ve toplumuna olumlu bakan, dersi takip eden ve derste düzgünce duran öğrencilerin öğretmenlerce başarılı ve iyi öğrenci olarak görüldüğünü belirtmişlerdir.

Öğrenci 1: “Başarılı ve iyi öğrenci derslerine dikkat edenler, kurallara uyanlar, onlardır yani.”

Öğrenci 2: “Hocam öğretmen genelde, genelde dersi değil de hocam, ahlakı güzel olan, mesela ders içinde iyi duran, şey olan öğrencileri daha çok şey yapıyorlar hocam. Daha iyi olgunlaşmış insan olarak karşılıyorlar hocam.”

Öğrenci 3: “Hocam dersi takip eden, saygılı olan yani, düşünceli olan mesela bir şeyi düşünebilen yani, çevre açısından olsun, ders açısından, toplum açısından yani olumlu gören öğrencileri hoca favori edinebilir. Yani onları daha çok şey edebilir, daha iyi görebilir.”

Öğrenci 5: “Dürüst olması, ahlaklı olması en ön sırada olur hocam. Ondan sonra işte mesleğe yatkınlık olur.”

Öğrenci 6: “Yani hocam başarılı öğrenciler genellikle dersleri iyi olan hani böyle, uslu hocam böyle sakin sessiz...”

Diğer taraftan, saygısız, sigara içen, dersi dinlemeyen, düşüncesizce hareket eden, kötü davranışları olan, derse karşı ilgisiz olan, kavgacı, sorumsuzluk yapan, devamsızlık ve gürültü yapan öğrencilerinse başarısız ve kötü olarak algılandığı öğrenciler tarafından ifade edilmiştir.

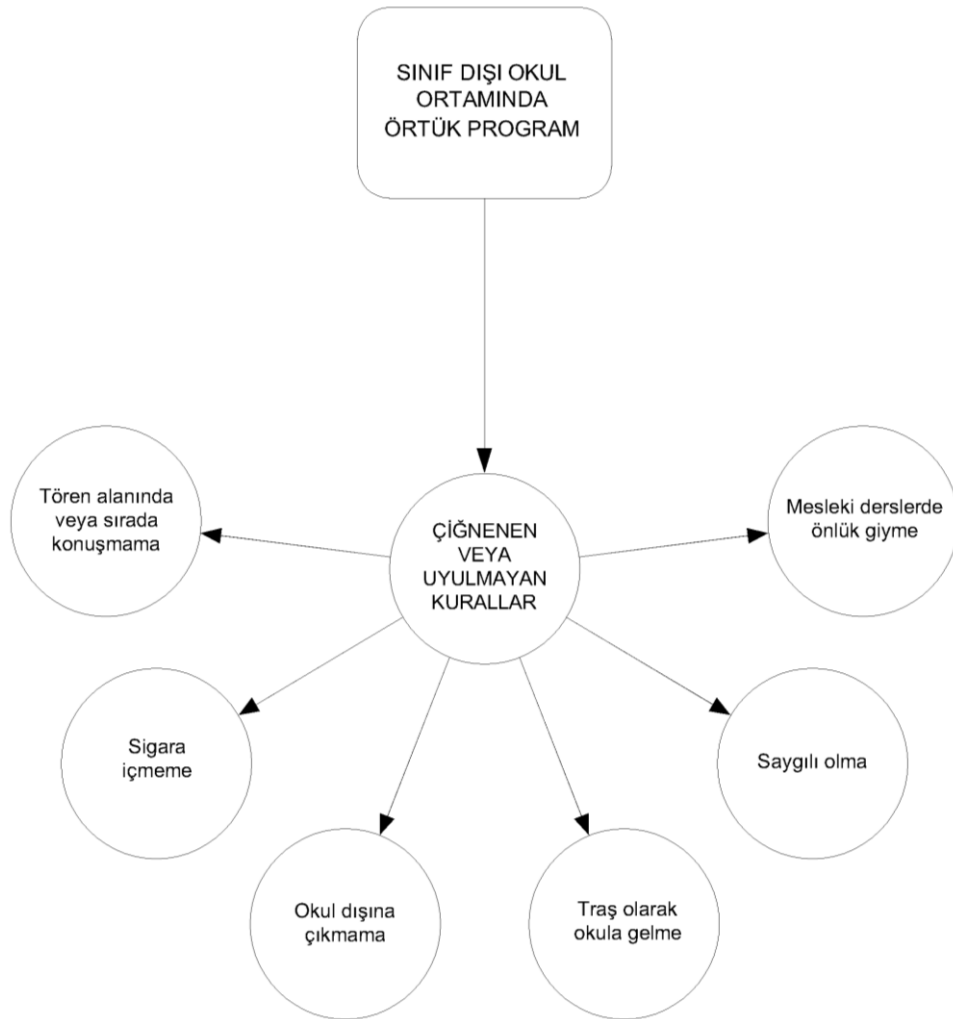
Öğrenci 6: “Kötü ve başarısız öğrenci... Mesela hocam kötü öğrenci, Osman diye bir arkadaş var, yani okul geliyordu. Bir anda bırakıyo. Geliyor yeniden başlıyo. Derslerde bazı davranışları böyle mesela nerdeyse bütün hocaların gözünde kötü. Kötü öğrenciler hocam genellikle yok yazılan, sigara içen, yani dersle alakası olmayan, kavg gürültü çıkartan...”

Öğrenci 3: “Hocam düşüncesiz mesela. Düşüncesiz bir öğrenciyi başarısız görebilir yani. Nasıl diyeyim yani sorumsuz olanı mesela. Yani iyi, çevreye iyi bakmayı mesela derse iyi bakmayı, dinlemeyeni.” K-3

Öğrenci 5: “Başarı... saygısız, sevgisiz bir öğrenci.” K-5

4.2.1.12. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar karşılığı temasına ait model şekil-54’ te görülmektedir.

Şekil-54: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model

Yukarıdaki modelden de görüleceği üzere okulda örtük program kapsamında değerlendirilen kurallardan bazı kurallar çiğnenmekte veya bu kurallara uyulmamaktadır. Öğrenci görüşlerine göre, tören alanında konuşmama, okulda sigara içmeme, okul dışına çıkmama, traş olarak okula gelme, okul dışına çıkmama, saygılı olma ve mesleki derslerde önlük giyme kurallarına uyulmamakta ve bu kurallar çiğnenmektedir. Okulda çiğnenen veya uyulmayan kurallar konusunda öğrenciler aşağıdaki fikirleri belirtmişlerdir.

Öğrenci 1: “Çiğnediğim benim şu anda sakal var sadece. Başka bir şey yok yani.”

Öğrenci 2: “Hocam mesela atölye önlüğü getiriyoruz ama giymiyoruz. Veyahutta sıraya geçiyoruz, sırada konuşuyoruz, öyle şeyler yani.”

Öğrenci 3: “Hocam kurallar açısından dikkat etmeye çalışıyoruz, yani özen gösteriyoruz. Tabi etmediğimiz de olabilir. Uyarıyoruz bazen, geç kalabiliyoruz. Yani alışkanlık haline getirmesek de ara sıra illa oluyor.”

Öğrenci 4: “Hocam saygı çiğneniyor gözlemlediğim. Hocam saygı çiğneniyor, yani öğretmenlere karşı falan. Teneffüslerde nöbetçi öğretmenlere karşı görüyoruz yani ana binada falan.”

Öğrenci 5: “Ya bir yandan işte hocalar da iyiliğimizi istiyor. Hani kötülüğümüzü istemiyor ama bizde hocam hani mesela sigara içme şimdi yasak, her zaman yasaktı ama illa ki çıkıp içiyoruz yani.”

Öğrenci 6: “Valla hocam genellikle uymuyoruz. Giriş çıkışımız belli değil. Sigara içmeye de çıkıyoruz hocam.”

Öğrenci 6: “Ya hocam şimdi bu ne bileyim bağımlılık yani. İnsan istiyor. Derslerde hocam insanın kafası bulanıyor. Rahatlamak için...”

Öğrenci 4: “Teneffüste çıkıp sigara içmeleri. Tuvalette falan içiyorlar ana binada. Saygısızlık.”

4.2.1.13. Öğretmen öğrenci ilişkileri

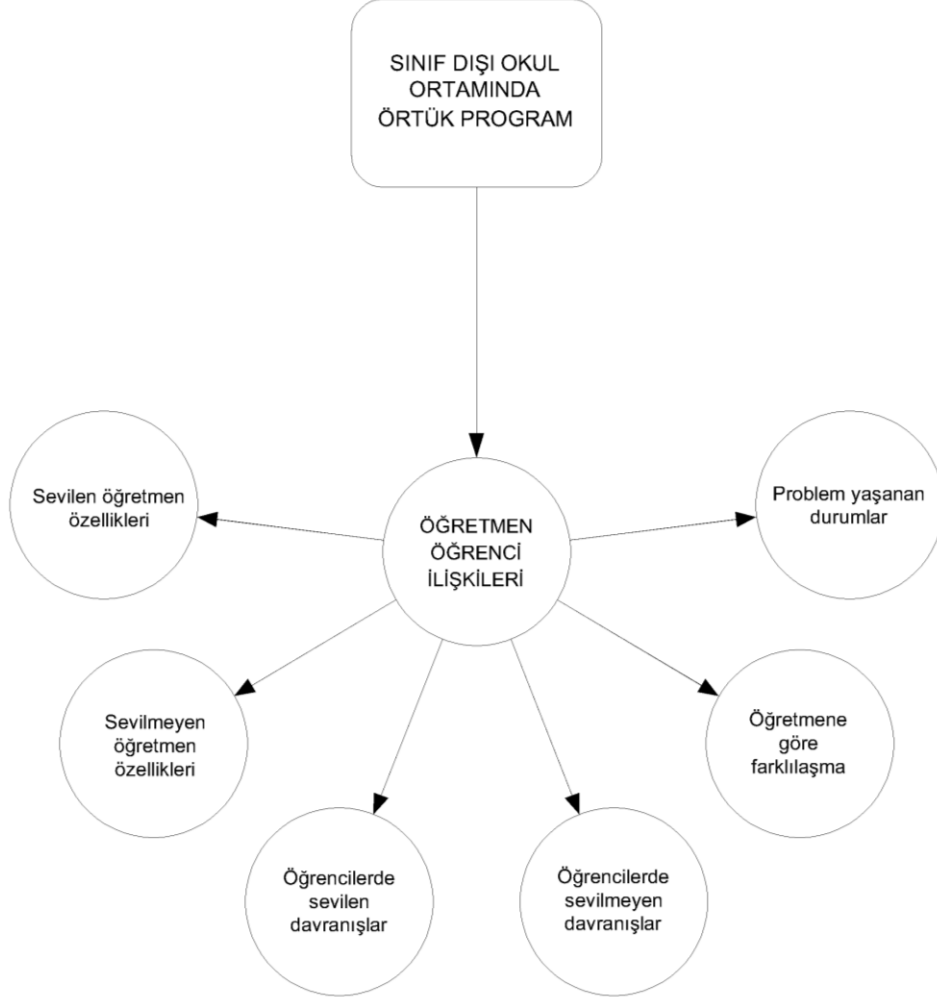
Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait modelden de görüleceği üzere, öğrenciler öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik değerlendirmelerini altı farklı kod altında ifade etmişlerdir. Bulgulara göre, öğrenciler öğretmenlerinde sevdikleri ve sevmedikleri özellikler olduğunu ifade etmişlerdir. Derste öğrenciyi serbest bırakma ve arkadaşça davranma sevilen öğretmen özellikleri iken, sürekli ders işleme ve aşırı disiplinli davranma sevilmeyen öğretmen özellikleri olarak belirtilmiştir.

Öğrenci 1: “En sevdiğim özellikleri. Dersi derse göre işliyor hocam. Mesela bazı zaman geliyor hocalarımız mesela ders süresi 45 dakika. Bunun yarım saati ders işliyor, 15 dakkası da mesela yarım saat boyunca hiçbir ses çıkartmıyoruz hoca anlatcağımı anlatıyor, işleyeceğimizi işliyoruz, geri kalan 15 dakkeyle da muhabbet ederek, şey yaparak öyle geçiriyor.”

Öğrenci 1: “Sevmediğim öğretmen özellikleri. Mesela hocam, bazı hocalarımız var böyle aşırı nasıl diyeyim aşırı böyle disiplinli. Yani hayatta hiçbir şeye böyle tahammül yok. Öyle hocalarımız var. Onlar şeyi var.”

Öğrenci 6: “Hocam sevdiğimiz öğretmen böyle bizle arkadaş gibi oluyor. Kimiz zaman hani yeri geliyor bizle arkadaş gibi muhabbet ediyor. Bize öğütler veriyor, fıkralar anlatıyor böyle.”

Öğrenci 6: “Hocam sevmediğimiz öğretmen mesela sürekli ders işliyor, hiç durmadan aralıksız. Yani uyuyan arkadaşlarım tabi kaldıracak hocam. Ne bileyim hocam öyle yani. Sürekli ders işliyor.”

Şekil-55: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model

Diğer taraftan öğrenciler öğretmenlerin öğrencilerde bazı davranışları sevdikleri, bazı davranışları ise sevmedikleri görüşündedirler. Konuşmayı sevme veya yakınlık gösterme ve sıcakkanlılık öğrencilerde sevilen özellikler olarak nitelenirken, ders akışını bozma ve öğretmene karşı gelme davranışları sevilmeyen özellikler olarak nitelenmiştir. Öğretmenlerin öğrencilerde sevdiği özelliklerle ilgili bir öğrencinin görüşü Şu şekildedir.

Öğrenci 2: “Hocam mesela dersi dinleyiş, öğretmenlerinle konuşman Şeyi, mesela hocam kimi arkadaşlar çok lakayt konuşuyorlar arkadaşlar öğretmenleriyle. Yani çok Şey konuşuyor. Daha saygılı, daha edepli konuştunmu, hocam zaten bazı hocalar arkadaş gibi konuşuyor yani. Sıkıntı yapmıyor öyle Şeyleri. O yüzden sıkıntı olmuyor yani.”

Öğrenciler öğretmen-öğrenci ilişkilerinin öğretmenlere göre farklılaştığını düşünmektedirler. Bunların yanı sıra, öğrenciler sigara içme, tartışma, derse geç kalma ve öğretmenin cep telefonunu alıkoymasını öğretmen-öğrenci ilişkilerinde problem yaşanan durumlar olarak değerlendirmektedirler.

Öğrenci 2: Öğretmenler arasında farklılıklar, “Oluyor hocam. Hocam kimi öğretmenler ya öğrencilerin suyuna gidiyor, arkadaş gibi davranıyor, konuşuyor, Murat Hoca mesela hocam. Çok iyidir bizim. Çok iyi ders işliyoruz onunla. Hocam kimi öğretmenlerde öyle yapmaya uğraşılıyor yani, huyuna gitmeye uğraşılıyor ama hocam arkadaşlar çok abartıyor bazen. O yüzden keşişmeler oluyor, kızış... şey oluyor yani.”

Öğrenci 2: “Öğretmenden öğretmene illa farklılık oluyor hocam. Veya kimi öğretmenler daha iyi davranıyor hocam. Mesela iyi davranıyor derken. Ya şey, konuşarak halletmeye... Öğrencilerin sevdiği öğretmenler oluyor hocam. Onların sözünü daha çok dinliyorlar, dinliyoruz daha doğrusu. Kimi zamanda sürtüştüğümüz öğretmenler oluyor mesela, şey olduğumuz, sevmediğimiz diyelim daha çok.”

Öğrenci 3: “Hocam sorun pek karşılaşmadım ama hocam tartışma yapabilirler arasında. Sorun, bir şey olur, bir şey çıkar, mesela o der böyle olacak, bu der, çocuk der, öğrenci der böyle olacak. Onun arasında olumsuzluk olur hocam.”

Öğrenci 4: Öğrenci ile öğretmen arasında sıkıntılar, “Not. Yani sınavları normal türde bile geldiye yani bazen hocalar verebiliyor. O öğrencinin davranışlarına göre. Ondan dolayı biraz şeyler oluyor yani.” **Öğretmenler,** “Bu davranışları bozuk öğrencileri de çok sevmiyorlar. Ya hocaya karşı geliyorlar, ders akışını bozuyorlar, ozaman.”

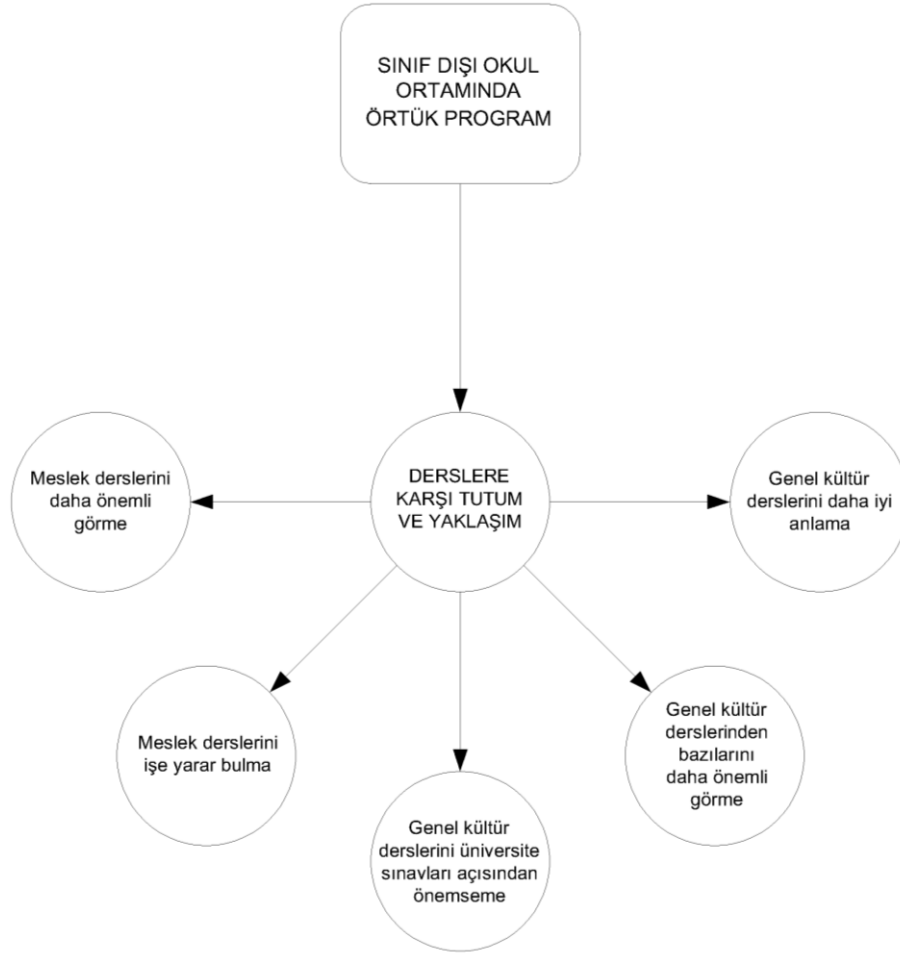
Öğrenci 4: “Hocam genellikle yok yazılmamız bizim sıkıntı oluyor. Başka yok yani.”

Öğrenci 6: Öğretmenler ve öğrenciler arasında problem, “Hocam genellikle sigara konusunda çıkıyor. Ya da cep telefonunu aldığı zaman işte arkadaş bağıyor, ediyor.”

4.2.1.14. Derslere karşı tutum ve yaklaşım

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model şekil-56’ da görülmektedir. Öğrencilerin derslere karşı tutum ve yaklaşımları i anlaşılacağı üzere 5 farklı kod ile ifade edilmiştir. Öğrenciler, meslek derslerini daha önemli ve işe yarar bulmakta, genel kültür derslerini üniversiteye giriş sınavı açısından önemsemekte, genel kültür dersleri içerisinde bazı dersleri daha önemli görmektedirler. Genel kültür derslerini daha iyi anladığını belirterek kıyaslama yapan öğrenci görüşleri de mevcuttur.

Ders yükü olarak bakıldığında öğrenciler meslek dersleri ile daha yoğun bir etkileşim içerisindeyler. Bunun yanı sıra öğrencinin ileride geçimini sağlayacağı bir meslek alanında eğitim alıyor olmasının da etkisi ile öğrenciler meslek derslerini daha önemli görüyor olabilirler.

Şekil-56: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model

Diğer taraftan, üniversitede eğitim alma amacıyla olan öğrencilerin de genel kültür derslerine bakış açısı farklıdır. Bu tip öğrenciler özellikle kendi puan türleri açısından bazı dersleri daha önemli görmektedirler. Öğrencilerin okul derslerine karşı yaklaşımlarının pragmatist bir anlayış etrafında şekillendiği ileri sürülebilir. Bulguları destekleyen bazı öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 1: “Hocam ben kültür derslerini daha iyi şey yapıyorum, anlıyorum, çözüyorum. Atölyeden de bazı dersleri daha iyi anlıyorum, seyerek gelmek istiyom.”

Öğrenci 2: “Hocam bence meslek dersleri yani hem meslek derslerini seviyorum hem de yani daha çok ilgimi çekiyor hocam. Bence daha önemli, yani daha da önemli.”

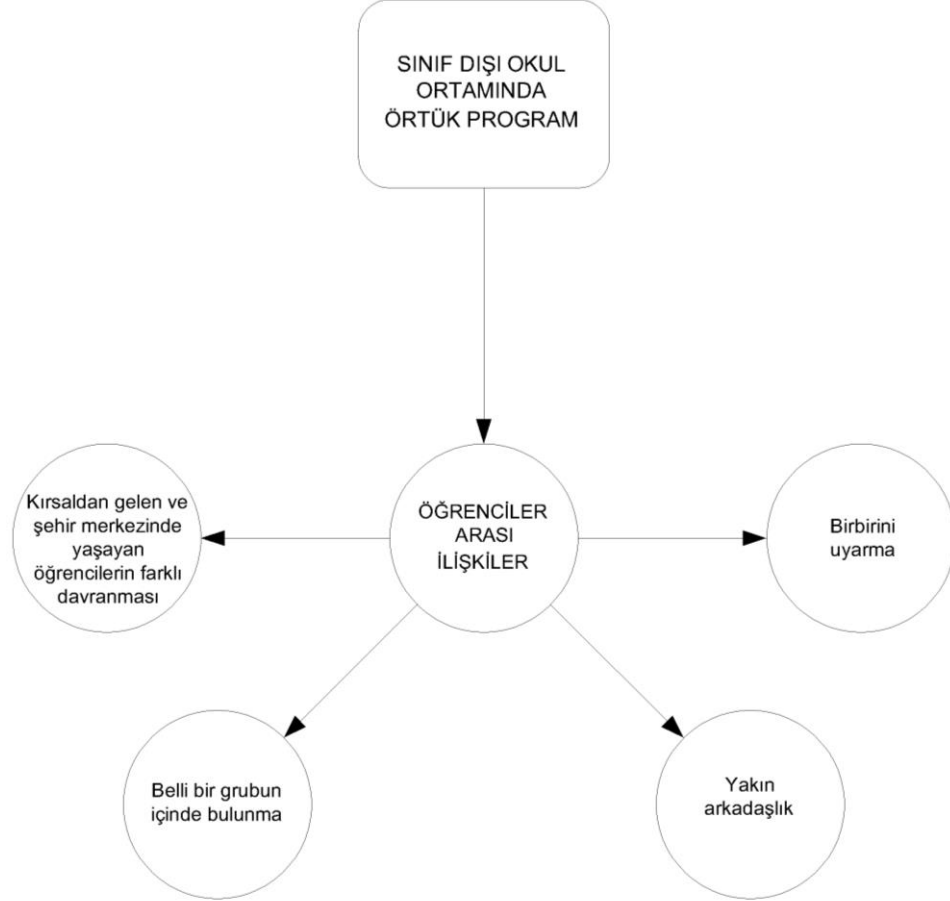
Öğrenci 3: “Hocam meslek dersine daha çok önem veriyorum. Çünkü yani ileriki hayatta bunları yapacağız. Yani tabi ki kültür dersini de dinlemek gerekiyor yani, onlar hakkında da bazı şeyler karşımıza çıkabilecek illa, dil anlatım olsun, edebiyat olsun.”

Öğrenci 4: “Meslek dersleri bizim bir şeyler yapabilmemiz için meslek dersleri şart ama kültür dersleri YGS, LYS sınavları için önemli.”

Öğrenci 6: “Hocam şimdi şöyle baktığımız zaman, meslek dersi de önemli aslında ama okul olarak meslek dersleri daha ön planda oluyor hocam ama dış hayat olarak kültür dersleri önemli. Valla benim için hocam önce meslek dersleri yani. Neden hocam, çünkü hayatımda lazım olacak yani, benim hayatım, hayatıma yön verecek şeyler onlar hocam.”

4.2.1.15. Öğrenciler arası ilişkiler

Şekil-57’ de görülen ve sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden de anlaşılacağı gibi okulda öğrenciler arası ilişkileri belirleyen karakteristik özellikler öğrencilerce dört kod altında ifade edilmiştir.

Şekil-57: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Görüşme verilerinin analizi, kırsal kesimde ikamet eden öğrencilerle, şehir merkezinde ikamet eden öğrencilerin davranışları arasında fark olduğunu ve öğrencilerin belirli bir grubun içinde bulunduğunu ortaya koymuştur. Duruma yönelik bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

Öğrenci 3: “Sınıf ortamımızda hocam gruplaşma var, az çok şakalaşma falan var. Yani iyi kötü ayrılabilir bir sınıf. Hocam, yani şey sorular, mesela şeylerimiz oluyor, karşılaştığımız sıkıntılar oluyor, onlar açısından tartıştığımız konular var. Olumlu bir sınıf yani hocam.”

Öğrenci 4: “Hocam arkadaşlık seviyesi çok iyi olan bir sınıf.”

Öğrenci 5: Gruplaşmalar, “Az tabi hocam olur.” **Grup oluşumu,** “İşte iyi anlaşılan arkadaşlar vardır. Mesela benim aynı kafa dengim olması lazım. İşte ne bileyim, güvenmeleri lazım birbirlerine. Öyle bunun gibi şeyler hocam işte. Aynı şeylerden hoşlanmaları lazım.”

Öğrenci 6: “Tabi hocam az buçuk oluyor. Şimdi köyden gelen öğrenci ile şehirden gelen öğrenci aynı be... biri mesela başka şeyler yapmayı sever, diğeri baş.. daha başka şeyleri köy... şehirde işte kafedir şeydedir oturmayı sever. Onun gibi.”

Öğrenci 6: “Yok, oluyor hocam mesela kimisi Ahmet Mehmet takılıyor. Biz farklı takılıyorz 3-5 kişi.”

Öğrenci 6: “Hocam genellikle yani uyumlu. O mesela kafa yapısı uyarız hocam biz genelde. Onun yaptıkları bana daha iyi geliyor.”

Öğrenciler arasında arkadaşça bir ilişki olduğu da öğrencilerce belirtilmiştir. Öğrencilerin sessizlik ve birbirini rahatsız etmeme gibi konularda da birbirlerini uyardıkları öğrenciler tarafından ifade edilmiştir.

Öğrenci 1: “Sınıfın ortamı... Hocam iyi anlamda, şimdi şu gördüğünüz hocam sınıftaki arkadaşlık şeyini yani diğerk sınıflarda hiçbir yerde göremezsiniz yani.”

Öğrenci 1: “Olumsuz, olumsuz hocam, mesela sınıfta birkaç tane arkadaşımız var. Ya onlar işte şey yapıyor, pek de sıkıntı yaratıyor da başka bir sıkıntı yok yani.”

Öğrenci 2: “Hocam öğrencinin arasındaki iletişim güzel. Yani mesela sınıfta tartışsak dışarı çıktığında, omuzuna atarsın... öylem konuşmalar oluyor. Yani yapılan şey mesela, sınıfta yapılan şey sınıfta kalıyor, dışarda iyi. Dışarda yapı... sınıfa geldiğinde iyi oluyorsun hocam arkadaşlarla. Yani konuşma anlaşma ortamı iyi.”

Öğrenci 3: “Hocam en çok kavga yaşanır böyle, kargaşa, tartışma.”

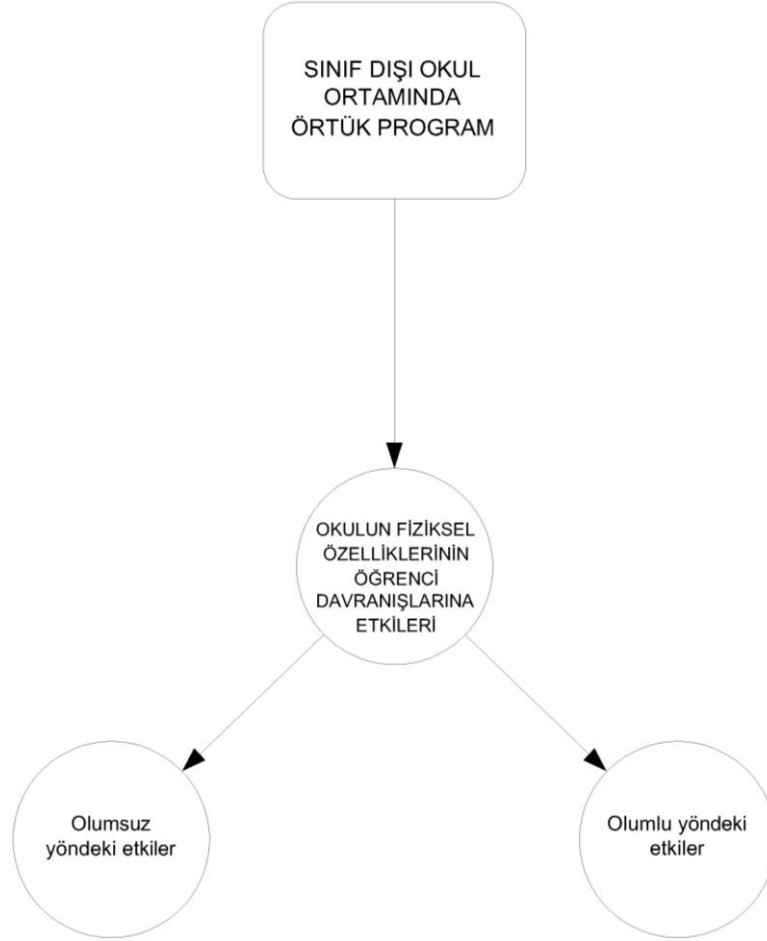
Öğrenci 3: “Derste öğrenciler hocam birbirlerini illa ki uyarır, rahatsız olan bir öğrenci varsa. Yani mesela konuşuyorlarsa, yani onu rahatsız edici bir şeyler yapıyorsa illa ki uyarır hocam.”

Öğrenci 2: “Hocam yani genelde, sıralar arasında laf atışmalar oluyor hocam, yani öyle şeyler oluyor. Ders dinleyenlere de bazen şey yapıyorlar hocam ama gene de şey oluyor hocam, yani fazla etkisi olmuyor.”

4.2.1.16. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri

Öğrenci görüşme verilerinin analizi sonucunda elde edilen, sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model şekil-58’ de görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere, öğrenciler okul ortamına ait fiziksel özelliklerin öğrenciler üzerinde olumlu ve olumsuz yönde etkileri olduğunu düşünmektedirler. Öğrenciler, okulda bir kapalı spor salonu olmasının, okul bahçesinin geniş olmasının, sınıfların havadar ve geniş olmasının, okul bahçesinin güzel ve sportif imkanlara uygun olmasının öğrencileri olumlu yönde etkilediğini düşünmektedirler.

Araştırma bulguları fiziksel çevrenin öğrencilere mesaj aktarımı yaptığını göstermektedir. İyi bir fiziksel çevre öğrencilere kendilerini değerli hissettirirken, fiziksel çevredeki olumsuz özellikler tam tersi bir etkiye yol açmaktadır. Kendini okulda değersiz hisseden öğrenciler okula karşı bir tür yabancılaşma içerisine giriyor olabilirler. Böyle bir yabancılaşmanın mesleki ve teknik liselerdeki devamsızlık problemlerinin kaynaklarından birini oluşturduğu ileri sürülebilir.

Şekil-58: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model

Ayrıca, öğrenciler atölyelerin yeterli donanıma sahip olmasının da öğrencileri olumlu yönde etkileyen bir özellik olduğunu düşünmektedirler ve okula ait fiziksel özelliklerin genel olarak öğrenciler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Okulda meslek lisesi öğrencilerini olumlu etkileyen fiziksel özelliklere yönelik bazı görüşler Şu şekildedir.

Öğrenci 2: “Hocam kantin, spor salonu, bahçe iyi güzel yani, sınıflarımız geniş, onlarda iyi hocam.” “Hocam bahçe iyi. Yani mesela büyük olduğu için rahat rahat gezebiliyoruz, dolaşabiliyoruz, top falan oynayabiliyoruz hocam.”

Öğrenci 3: “Hocam okulumuz gayet iyi. Okulun sorunu yok, her Şey güzel, dört dörtlük. Yani başka okullardan daha bin kat iyi yani. Hocam en iyi yönleri okulun Şey, meslek bölümleri olması, spor bölümü olması.” “Sınıf hocam boyası, her Şeyi güzel.”

Öğrenci 4: “Hocam, koca arazi var yani. Kocaman yer.”

Öğrenci 6: “Hocam Şöyle, ben ilk geldiğimde baktığımda okul gerçekten güzel hocam, büyük, bu bina olsun, yani atölye binamız yeni. Hocam bir karşı binanın işte biraz sıkıntısı var, o kadar yani.” **Sınıflar,** “Valla hocam gayet iyi.”

Diğer taraftan öğrenciler, okul ortamının fiziksel özelliklerinin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik, binaların deprem açısından güvensizlik hissi vermesi, ulaşım açısından elverişsizlik, sosyalleşme açısından kısıtlılık, olanaklardan

yararlanamama, tuvaletlerin bakımsız, kirli ve arızalı olması, oturmak ve sohbet etmek için kullanılabilecek mekanlar açısından yetersizlik, derslik binalarının eski ve bakımsız olması, fiziksel mekanların öğrencilerce hor kullanımı ve okul donatılarına bilerek zarar verilmesi, duvarların bakımsız ve kirli olması, sıraların bozuk ve askılıkların eksik olması şeklinde düşüncelerini açıklamışlardır. Okulda öğrencileri olumsuz yönde etkileyen fiziksel özelliklere ilişkin bazı görüşler aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 1: Tuvaletler, “Kötü. Başka, Oturulacak, muhabbet edilecek güzel bir mekan olsa iyi olur.”

Öğrenci 1: “Bu bina hocam, iyi yani, bu binada hiçbir sıkıntı yok ama karşı bina bayağı bir harabe durumda. Ya beni bir şekilde etkilemiyor ama yani duvarlar falan çatlak şekilde. O kolonlar komple patlak, o şekilde yani.”

Öğrenci 2: “Hocam okul güzel, yani kötülüğü yok ama işte kullanıma biraz daha dikkat edilse daha güzel olur bence. Mesela duvarlar falan batık oluyor. Yani boyası, büyük okul, havadar yani. Spor salonumuz var, her şeyimiz var ama kullanmayı bilmiyoruz hocam.”

Öğrenci 4: “Hocam, ana bina bi defa eski. Yani deprem oldumu, sağlam depremde gidici gibi görünüyor da ondan.” “Hocam, insan korkuyor yani şimdi. Fay hattı falan, burdan, yani buralardan bi geçiyormuş gibi bir şeyler biliyoruz yani. Çatlaklar var duvarlarda çok. Normal okul dışı falan , mimari durum iyi. Elektrik binası falan iyi.”

Öğrenci 3: “Olumsuzluk yok hocam da şimdi bizim öğrencilerin tutumsuzluğu oluyor bazen. Zarar verebiliyorlar bazı eşyalara. Tuvalettir ve benzeri, sınıftır, sıralardır. Onlar göze batıyor.”

Öğrenci 4: Tuvaletlere, “Teneffüslerde giremiyoruz hocam.Sigaradan. Ya ısıtma, boya, badana, ısıtma iyi de, boya badana biraz şey yani duvarlar.” **Olumsuz etkileyen,** “Duvarların çatlak olması.”

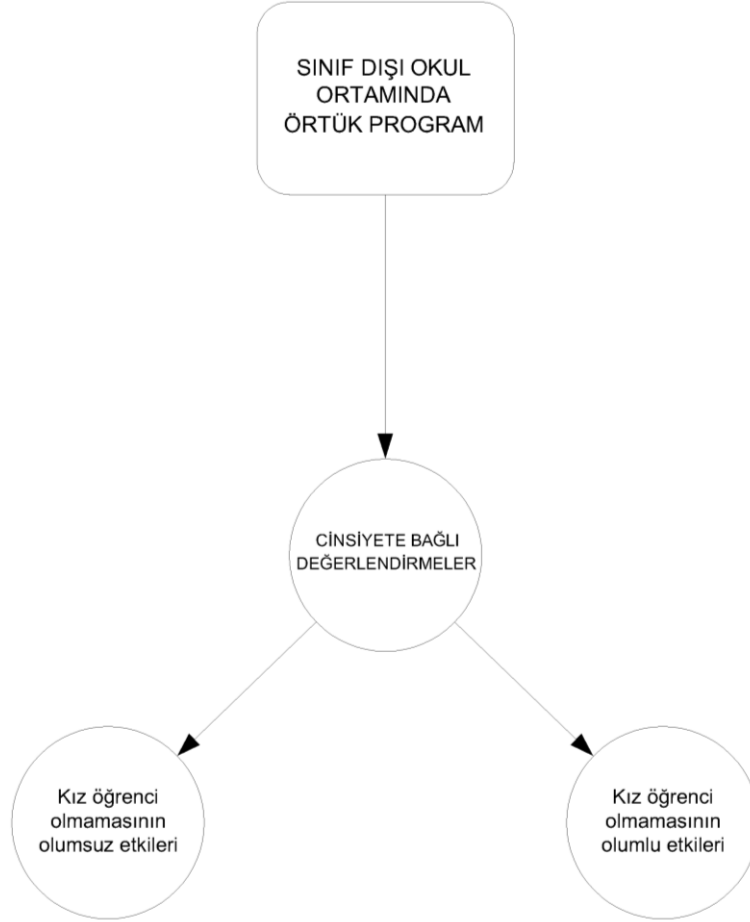
Öğrenci 5: “Tuvaletler var hocam. Şimdi kap... gerçi öğretmenlerimizin de bir suçu yok hani yakıyorlar, kırıyorlar. Mesela ben 9. sınıfa giderken hocam vallahi büyük tuvaletim gelecek diye korkuyordum mesela. Kapılar kırıktı. Hep öğrenciler yapıyor bunları yani.”

Öğrenci 5: “Valla nasıl etkiliyor hocam. Çoğu okulda mesela bir spor salonumuz yok veya okulumuz o kadar büyük. Diğer okullarda hiç sanmıyorum hocam böyle bir şansımız olsun yani. Hocam çekici şey değil de itici değil de mesela teneffüse salıyorlar, bir oturmaya yer yok. Kamelyamız vardı orda. Onu yıktılar. Öyle kapalı bir alan yok.”

Öğrenci 6: “Yani hocam bana sıkıntı veren şimdi askılıklar hocam yerinde yok. Öğrenciler söküyor gerçi onları da hocam. Sonra duvarlar çatlak yani. Tuvaletler hocam gerektiği gibi yine, temiz de oluyor kimi zaman. Kimi zaman kirli de oluyor. İşte, kimi sıraların da hocam üstleri çıkıyor, altları çıkıyor. Yani bir sıkıntı var.”

4.2.1.17. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait şekil-59’ da yer alan modelden de görüleceği gibi, öğrenciler görüşlerini iki kod altında ifade etmişlerdir. Araştırmanın yürütüldüğü okul karma eğitim uygulaması yapmasına rağmen okula kayıtlı kız öğrenci yoktur ve bu durum öğrencileri hem olumlu hem de olumsuz şekilde etkilemektedir.

Şekil-59: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model

Öğrencilere göre kız öğrenci olmamasının olumsuz etkileri, erkek öğrencilerin davranışlarına, kişisel bakımlarına dikkat etmemesi ve kendi aralarında kaba ve küfürlü konuŐmalarıdır. Diğer taraftan, kendini daha rahat hissetme ve kavgaların ortaya çıkmaması ise öğrencilerce okulda kız öğrencilerin olmamasının olumlu etkileri olarak ifade edilmiştir.

Öğrenci 1: Okulda hiç kız öğrenci olmaması, “Etkiliyor. Nasıl etkiliyor, hocam okulda kız olsa erkekler mesela istediği gibi davranamazlar. En azında bir kötü bir Şey yapcamda bir Şey olacak diye, rezil olcam diye öyle davranamazlar. Şimdi böyle hocam bütün herkes erkek, nasıl olsa onun bildiğini oda biliyor diye istediklerini yapıyorlar. Kafasına göre davranabiliyorlar.”

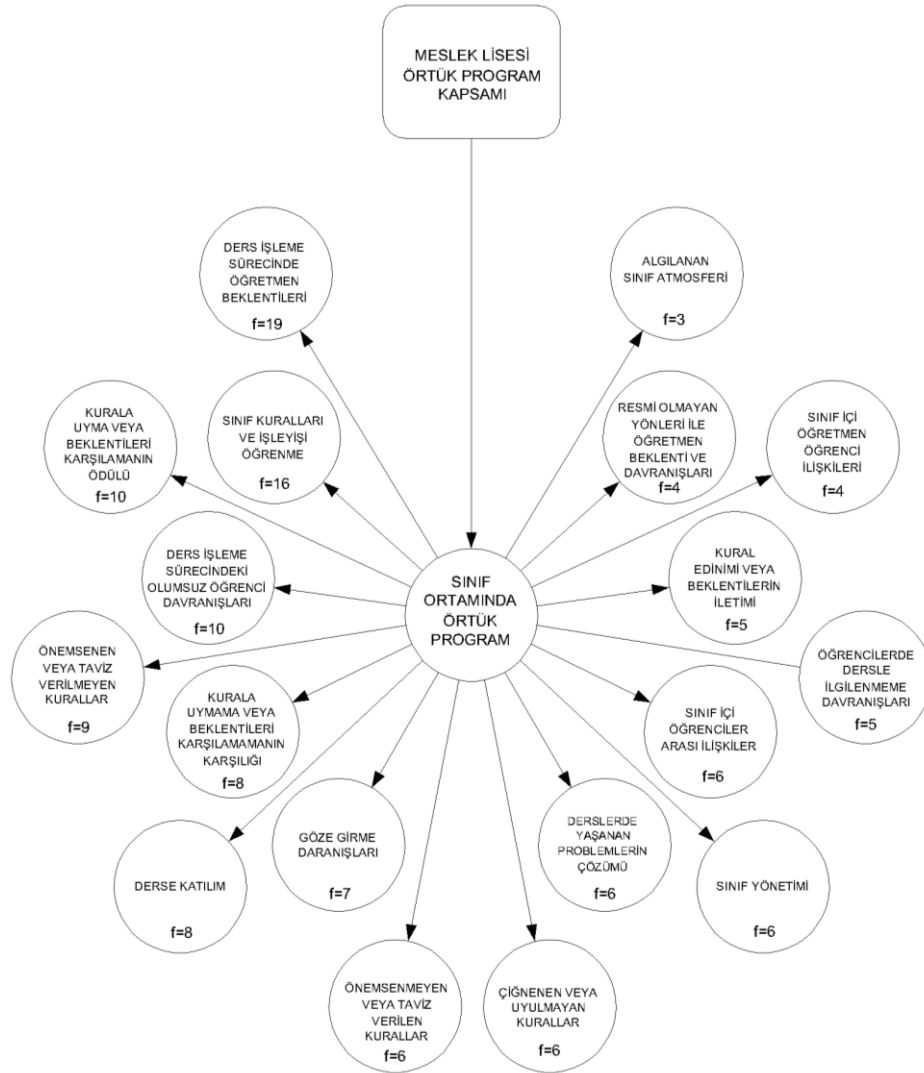
Öğrenci 4: Okulda hiç kız öğrenci olmaması, “Daha iyi hocam.” **Neden daha iyi,** “Bu kadar erkeğin içinde kız olursa, kavgalar çoklanır, yani çok olur kavga.” Neden kavgalar artar? “Hocam kız olunca insan yani onu Şey yapmak ister, sahiplenmek ister. Burda da bir sürü erkek öğrenci olduğu için olmaz yani.”

Öğrenci 5: “Beni değil de hocam, okul olarak herkesi kötü bir Şekilde etkiliyor. Hocam mesela kız olduğu yerde Şimdi mesela endüstri öğrencisidir. Caddede de sizde görüyorsunuz, hani okulda da görüyorsunuz, küfürdür, kendine bakımsızlıktır mesela hocam adam bir ay banyo yapmayıpta geliyor, nasıl kokuyor mesela. Hani bir kız öğrenci olsa ona işte iyi görünmek için daha değişik tavırda olabilir hocam.”

Öğrenci 6: “Valla hocam benim için iyi oluyor.” Neden? “Neden hocam, ya kız olduğu zaman hocam ben utangacım, birisi olduğum için utanıyorum, çekiniyorum. Bu kadar rahat olamıyorum.”

4.2.2. Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri

Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde, sınıf ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin temaları gösteren model şekil-60' ta görülmektedir.

Şekil-60: Meslek lisesi grubu öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri

Şekil-60' dan da anlaşılacağı üzere, "Sınıf ortamında örtük program" kategorisi altında "Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri", "Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme", "Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü", "Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları", "Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar", "Göze girme davranışları", "Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı", "Derse katılım", "Önemsenmeyen veya taviz verilen

kurallar”, “Çiğnenen veya uyulmayan kurallar”, “Derslerde yaşanan problemlerin çözümü”, “Sınıf yönetimi”, “Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler”, “Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları”, “Kural edinimi veya beklentilerin iletimi”, “Sınıf içi öğretmen öğrenci ilişkileri”, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları” ve “Algılanan sınıf atmosferi” olmak üzere toplam on sekiz farklı tema ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan verilerin analizi sonucunda “Sınıf ortamında örtük program” kategorisi altındaki her bir temanın da belirli boyutlardan oluştuğu ortaya konulmuş ve bunlar aşağıda sunulmuştur.

4.2.2.1. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri

Şekil-61’ de görülen ve sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait modelde de görüldüğü gibi öğrenciler ders sürecindeki öğretmen beklentilerine ait düşüncelerini on dokuz farklı kod ile belirtmişlerdir.

Şekil-61: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model

Öğrencilere göre ders işlenirken öğretmenler öğrencilerinden, öğretmeni sessizce dinlemelerini, konuşma ve davranışlarına dikkat etmelerini, soru sormalarını, anlamasalar bile dersi dinlemelerini, uyumamalarını, öğretmene ve derse odaklanmalarını, telefonla oynamamalarını, derse katılmalarını, girişken davranmalarını, saygılı olmalarını, dersi dikkatle dinlemelerini, olumlu düşünmelerini, az da olsa ders için gayret etmelerini, sınıfta düzeni bozmamalarını ve dış görünüş ve kıyafetlerine dikkat etmelerini beklemektedirler. Öğretmenlerin ders işleme sürecinde öğrencilerden beklentilerine yönelik bazı görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 1: “Hocam zaten, hocaların beklediği zaten tek bir şey var bizden. Yani okulda mesela sınıf düzenini bozmamak. Ondan sonra böyle görünüşümüze, gömleğimize, kıravatımıza, saçımıza, sakalımıza dikkat etmemiz. Bir de az bir şey derslerimize dikkat etmemizi bekliyorlar yani. Ders işlenirken katılmamızı istiyorlar .”

Öğrenci 2: “Hocam genelde yani, ders içinde dersi dinlememi, anlamasam bile dinlememi, anlamadığım konuyu sormamı illa bekliyorlar hocam. Bir de hocam yani davranışlarıma dikkat etmemi bekliyorlar hocam.”

Öğrenci 3: “Hocam derste dersi dinlememizi, ders... konu hakkında tartışmamızı. Yani ona yönelmemizi o derslik için, bunu isterler.” “Derste hocam bizim, dersle ilgili sorular bekler yani, dersi dinlememizi bekler, yani dersle kaynaşmamızı bekler.”

Öğrenci 3: “Öğretmenlerimiz derste genellikle dinlememizi bekler, yani katılmamızı bekler. O zaman daha olumlu olacağını düşünür. Daha iyi, onun için daha iyi cevap olabileceğini düşünür.”

Öğrenci 4: “Daha atılımcı olmamızı bekliyorlar bizden.”

Öğrenci 5: “Ses çıkartmayıp sadece dersi dinlememizi bekliyorlar hocam. Onlar zaten ders anlatıyorlar.”

Öğrenci 6: “Hocam bir öğretmen yani telefonla oynanmasın, hani uyumasın, dersi dinlesin.”

Diğer taraftan öğretmenlerin öğrencilerden ders sürecine yönelik beklentilerinin karşılığını aldığını belirten görüşler varken, beklentilerin kısmen karşılığının alındığını ifade eden görüşler de olmuştur.

Öğrenci 2: “Yarı yarıya diyelim hocam yani. Kimi zaman dinliyorlar, kimi zaman dinlemiyorlar.”

Öğrenci 2: “Hocam mesela dersi dinleyiş, öğretmenlerinle konuşman şeyi, mesela hocam kimi arkadaşlar çok lakayt konuşuyorlar arkadaşlar öğretmenleriyle. Daha saygılı, daha edepli konuştunmu, hocam zaten bazı hocalar arkadaş gibi konuşuyor yani.”

Öğrenci 5: Karşılığını, “Alıyorlar hocam. **Alamadıklarında,** “Alamadıklarında uyarıyorlar. Yani yapma etme.”

4.2.2.2. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model şekil-62’ de görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere meslek lisesi öğrencileri sınıf kuralları ve işleyişe yönelik düşüncelerini on altı farklı kod altında ifade etmişlerdir.

Şekil-62: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Şekil-62’ de görülen ve sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere sınıf içerisinde, örtük programın bir parçası olan ve öğrencilerce uyulması beklenen bir dizi kurallar seti mevcuttur. Öğrencilere göre, öğretmenlerin söylediklerini yazma, cep telefonunu kapalı tutma ve telefonla oynamama, öğretmeni ve dersi dikkatle dinleme, ders akışını bozmama, derslerde sessiz olma veya konuşmama, atölyede düzenli ve disiplinli olma, şırmama, şakalaşmama, öğretmene karşı gelmeme, sınıf donatılarına zarar vermeme, daha istekli olma, uyumama veya masaya kapaklanmama ve öğrenciler sıkıldığında derse ara verme sınıf içinde uyulması beklenen ve örtük program kapsamında ele alınabilecek sınıf içi kurallar ve işleyişi setini oluşturmaktadır. Sınıf içi kurallar ve işleyişle ilgili bazı öğrenci görüşleri şöyledir:

Öğrenci 1: “Her hocamızın dediği kural var zaten, belli. Derste sessiz olmak. Yazdırdıklarında, mesela not tutturuyor, not tutturma. Bir de telefon, telefonun üstünde duruyorlar çok, telefonunuz kapalı olsun diye. O yani, başka bir sıkıntı yok.”

Öğrenci 2: “Hocam derslerde yani, okul kuralı ama hocalar da buna çok dikkat ediyor. Sınıfta telefonla yani elektronik cihazla oynamamamızı şey yapıyorlar hocam. Daha çok dersleri dinlememizi istiyorlar hocam yani. Sohbet, konuşma olduğunda öğretmenin ders anlatma akışı yavaşladığından onları şey yapıyorlar.”

Öğrenci 3: “Sınıfta hocam ilk baş görüntü açısından sıralar falan yani böyle malzeme açısından zarar verilmemesi şeye alınıyor, dile alınıyor en çok. Yani şımarılmaması gerekiyor, şakalaşılması gerekiyor. Hocam atölyede malzemeler olduğu için pek burada şımarılmaması gerekiyor yani. Daha düzenli daha disiplinli olunması gerekiyor, düşünülmesi gerekiyor bazı şeylerin.”

Öğrenci 4: “Sessiz olma, telefonla oynamama. O türlü yani.”

Öğrenci 5: “Mesela hocam ders içinde konuşmayın, ne bileyim, uyumayın, ders dinleyin. Bütün öğretmenlerin koyduğu kural hep aynı nerdeyse hocam böyle.”

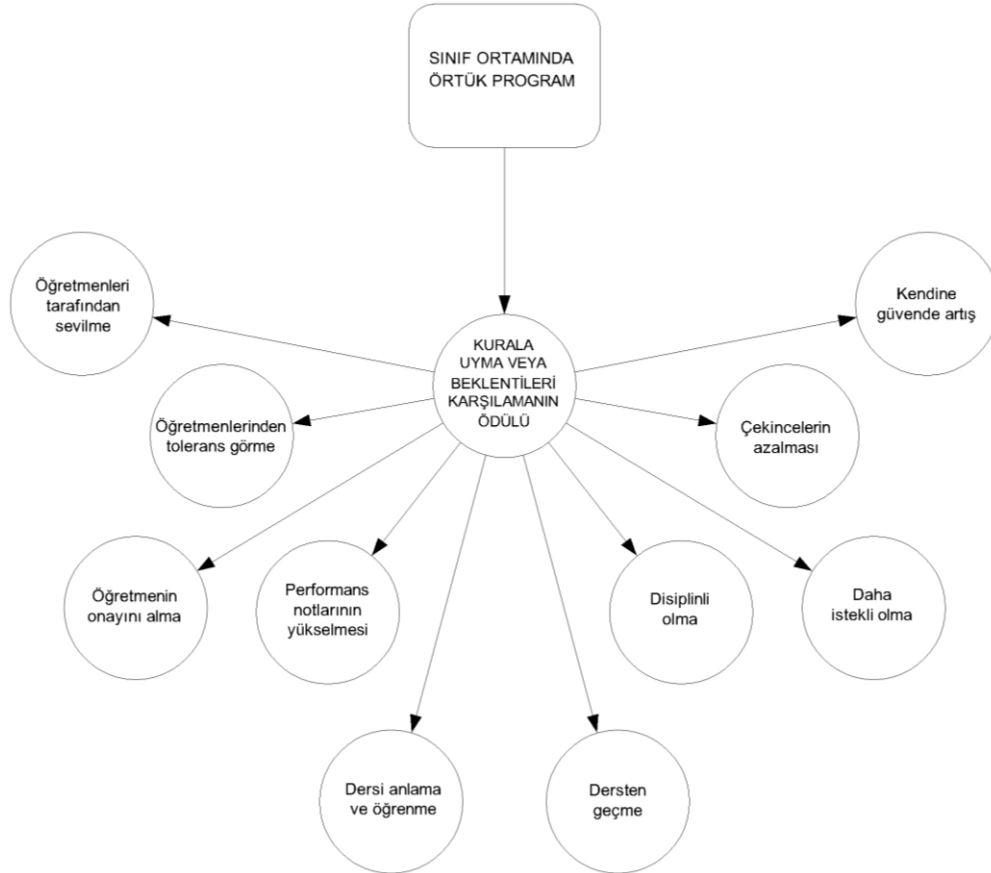
Öğrenci 5: “Değişik var hocam. Bir öğretmenimiz var mesela. Şimdi ders anlatıyor, yazı yazdırıyor, işte okutturuyor ama diyor, sıkıldığınızda bana söyleyin, işte konuşalım, biraz kafanız dağılsın, ondan sonra yeniden başlıyım, mola veriyor yani hocam derste.”

Öğrenci 6: “Yani hocam başta tabi derste sessiz olmak gerekiyor. Hocaya karşı öyle biraz kimi zaman arkadaşlarımız ters tepki yapıyor. Onların olmaması gerek.”

Bulgular sınıf içi kural ve işleyişe ait özelliklerin zaman içerisinde içselleştirildiğini de ortaya koymuştur. Buradan hareketle, örtük programın öğrenciler üzerinde zamanla derin ve kalıcı izler oluşturduğu ileri sürülebilir.

4.2.2.3. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait şekil-63’ te yer alan modelden de görüleceği üzere öğrenciler on farklı kod ile görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Şekil-63: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model

Öğrencilere göre, sınıf içinde kurallara uyan ve işleyişi öğrenen öğrenciler bunun ödülünü, öğretmenlerince sevilerek, onlardan tolerans görerek almaktadır. Ayrıca öğretmenlerinin onayını almış olma da öğrenciler tarafından bir ödüllendirme olarak değerlendirilmektedir. Bunlara ek olarak performans notlarının yükselmesi, dersi anlama, öğrenme ve geçme de öğrencilerce birer ödül aracı olarak düşünülmektedir. Konuyla ilgili olarak, bazı öğrenciler aşağıdaki düşünceleri ifade etmişlerdir.

Öğrenci 2: “Öğretmenlerinden hoş görü görüyorlar hocam, yani öğretmenleri seviyor öğrencileri. Performanslarını daha yüksek tutuyorlar. Yani bir şekilde yansıtmaya uğraşıyorlar hocam.”

Öğrenci 4: “Kuralla uyan öğrenciler not ödülü alıyorlar.”

Öğrenci 5: “Karşılığında alıyorlar hocam. Hem dersi anlıyorlar hani öğreniyorlar hem de işte herhangi bir hocanın toleransı olabiliyor bu konuda. Not konusunda olsun. Böyle konularda yani.”

Öğrenci 6: “Yani hocam yine karnede etkisi oluyor.”

Bunların yanı sıra, öğrenciler sınıf içi kurallara uyduklarında ya da sınıf içi işleyişe uyduklarında disiplinli ve daha istekli olmakla ve kendilerine olan güvenlerinde artış olmasıyla ödüllendirildiklerini düşünmektedirler.

Öğrenci 3: “Öğretmenin verdiği kurallarla, şey dersek hocam, yani hocam daha olumlu oluyor. Yani mesela yaptığımız şeyi, bir çekinerek yapmıyoruz. İsteyerek yapıyoruz yani, güvenerek yapıyoruz. Çünkü hocamızdan izin almış oluyoruz.”

Öğrenci 3: “Hocam kurallar benim için olumlu etkili oluyor. Çünkü çoğu insan mesela öğrenci dinlerse bunu okulun, sınıfın daha iyi, daha ileri düzeye taşınabileceğini anlayabiliyorum, yani düşünebiliyorum. Daha disiplinli ve daha olumlu görüşte olabileceğini düşünüyorum öğrencilerin.”

4.2.2.4. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait aşağıdaki modelden de görüleceği üzere model on kod ile temsil edilmiştir. Öğrenci görüşme verilerinin analizi, ders işleme sürecinde bazı olumsuz öğrenci davranışlarının olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğrencilere göre, öğrencilerin sınıfta tartışması ve kavga etmesi, şakalaşması, kendi aralarında konuşmaları, dersten kopuk olmaları, uyuma, telefonla oynamaları, müzik dinlemeleri, gruplaşmaları ve birbirlerine laf atarak sataşmaları ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz öğrenci davranışlarıdır. Sınıftaki olumsuz öğrenci davranışlarına genel olarak bakıldığında bazı davranışların bireysel bazılarının da grup temelli olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil-64: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model

Bir grup öğrenci, uyuma, müzik dinleme ve telefonla oynama gibi davranışlarla bireysel olarak ders işleme sürecinde olumsuz davranış sergilemektedir. Buna karşın diğer bir grup öğrenci, grup halinde ders işleme sürecinde olumsuz davranışta bulunmaktadır. Meslek lisesi öğrencileri ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz nitelikteki öğrenci davranışları için aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir.

Öğrenci 2: “Hocam genelde telefonları ile oynuyorlar, yani bu aralar şey, telefon şey olduğu için, genelde daha az oluyor hocam bu olay, mesela telefonla oynamak şey. Sohbet ediyorlar hocam, veyahutta uyuyorlar, geç yatıyorlar herhalde arkadaşlar.”

Öğrenci 3: “Hocam dersle ilgilenmeyen öğrenciler, yani çoğu zaman ya başını koyuyor, yatıyor, bazıları telefonla oynuyor. Telefon uyarısı üzerine oynuyorlar genelde. Öyle geçiriyorlar. Sınıfta uygunsuz davranış hocam çoğu genellikle şakalaşma oluyor, kavga oluyor, tartışma oluyor. Bu da sınıfın huzursuzluğunu getiriyor.”

Öğrenci 4: “Ders çok fazla sessiz yani durulduğu zaman, hoca çok ders anlattığı zaman kopuyor. **Dersle ilgilenmeyen öğrenciler,** “Telefonla oynuyorlar. Konuşuyorlar. Konuşma yani, öğrencilerin kendi arasında konuşması. Yani bende konuşuyorum bazen, arkadaşlarım da konuşuyor, herkes etkileniyor yani, kötü etkileniyor.”

Öğrenci 5: “Ya uyurlar ya da ses çıkartmadan öyle kendi hallerinde konuşurlar.” **Dersle ilgilenmeyen öğrencilere öğretmenler,** “Hani ilk baştan hani diyorlar oğlum dinle falan ama dinlemeyince hocam, öğretmende bırakıyor yani yapacak bir şey yok.”

Öğrenci 6: “Hocam genellikle tartışma oluyor. Cep telefonu konusunda oluyor, bir de uyku. Hocam genelde kulaklık takılı, müzik dinliyor, uyuyor, sağa sola sataşıyor.”

Öğrenci 2: “Hocam el şakaları çok oluyor.” “Hocam yani genelde, sıralar arasında laf atışmalar oluyor hocam, yani öyle şeyler oluyor. Ders dinleyenlere de bazen şey yapıyorlar hocam ama gene de şey oluyor hocam, yani fazla etkisi olmuyor.”

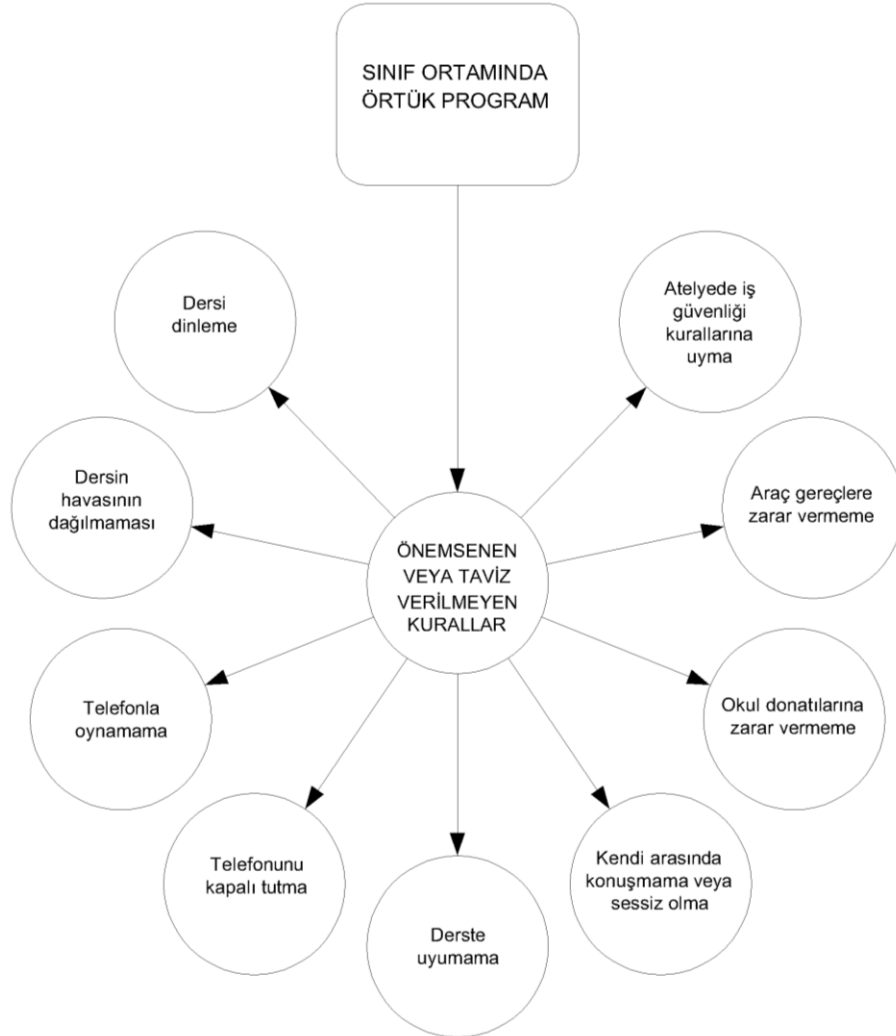
Öğrenci 3: “Sınıf ortamımızda hocam gruplaşma var, az çok şakalaşma falan var. Hocam en çok kavga yaşanır böyle, kargaşa, tartışma. Sınıfta uygunsuz davranış hocam çoğu genellikle şakalaşma oluyor, kavga oluyor, tartışma oluyor. Bu da sınıfın huzursuzluğunu getiriyor.”

Öğrenci 4: “Konuşma yani, öğrencilerin kendi arasında konuşması.” “Yani bende konuşuyorum bazen, arkadaşlarım da konuşuyor, herkes etkileniyor yani, kötü etkileniyor.”

Öğrenci 5: “Ya uyurlar ya da ses çıkartmadan öyle kendi hallerinde konuşurlar.”

4.2.2.5. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait dokuz kod ile temsil edilen model şekil-65’ te görülmektedir.

Şekil-65: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait modelden de anlaşılacağı gibi, sınıf içinde uyulması beklenen

ve örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek kurallardan bazıları daha fazla önemsenmekte veya bu kurallardan taviz verilmek istenmemektedir. Öğrenci görüşlerine göre dersi dinleme, ders havasının dağılmaması, derste telefonla oynamama ve kapalı tutma, derste uyumama, kendi arasında konuşmama, okul donatılarına ve araç gereçlerine zarar vermeme ve atölyede iş güvenliğine dikkat etme öğretmenlerce daha fazla önemsenmekte ya da bu kurallardan taviz verilmek istenmemektedir. Sınıf içersinde diğerlerine göre daha fazla önemsenen veya taviz verilmek istenmeyen kurallarla ilgili bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 2: “Hocam en çok telefon ve konuşma. Yani birbiri arasında konuşup... hocam birbiri arasında sessiz konuştuğunda bazen bir şey demiyor hocalar. Yani dersi dinlemiyor diyor. Ama bazen sesli olduğu zaman uyarma olasılığı, kızıyorlar, kızma olasılıkları oluyor yani.”

Öğrenci 3: “Hocam çevremizdeki şeylere, eşyalara zarar vermememiz.”

Öğrenci 3: “Devamlı uyulması gereken hocam kurallar, malzemeye zarar verilmemesi, malzemelerle oynanmaması, öğretmenler, öğretmeni ile beraber enerji, mesela elektrik bölümü okuduğumuz için öğretmeni ile beraber enerji vermesi, kendi vermemesi, fazla incelememesi hocam.”

Öğrenci 4: Taviz vermedikleri, “Sessiz olma, dinleme.”

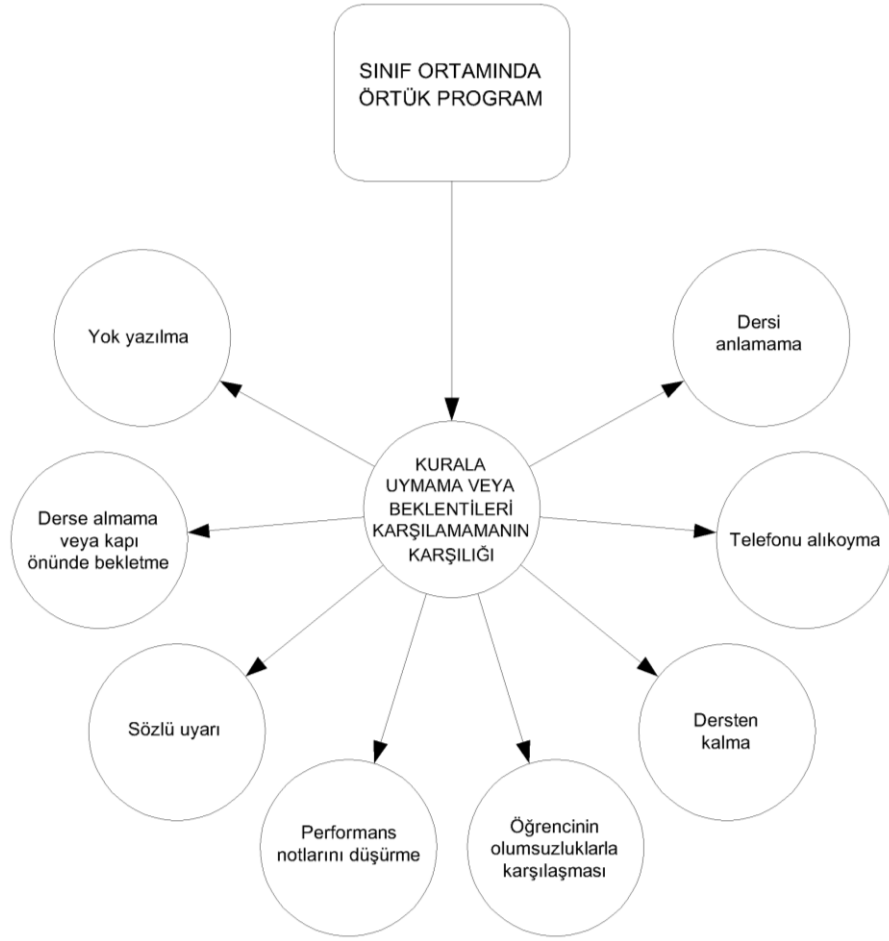
Öğrenci 5: “Uyumayın, dağılmasın hani ders dağılmasın, uyumayın, dinleyin. Gerçi bütün hani insanlar sade dinlememizle anlayabiliriz yani.”

Öğrenci 6: En çok dikkat ettiği kurallar, “Cep telefonu hocam.”

Sınıf içi önemsenen veya taviz verilmek istenmeyen kurallara yönelik öğrenci görüşleri dikkate alındığında, öğrencilerden özellikle ders işlenirken sessiz olmalarının ve dersle ilgilenmelerinin beklendiği anlaşılmaktadır.

4.2.2.6. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model şekil-66’ da görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı teması toplam sekiz koddan oluşmaktadır. Öğrenci görüşme verilerinin analizi öğrencilerin sınıf için kurallara uymadıklarında ya da işleyişe aykırı hareket ettiklerinde bir takım yaptırımlarla karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin başvurduğu cezaların resmi programda kesinlikle yeri olmayan türden yaptırımlar olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerle yaşadığı bir dizi problemin çözümünde bir tür çaresizlik yaşayarak kendi uygun olmayan çözümlerini ürettikleri ileri sürülebilir.

Şekil-66: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model

Öğrenciyi yok yazma, derse almama veya kapı önünde bekletme, sözlü uyarı, performans notlarını düşürme, öğrencilerin bir takım olumsuzluklarla karşılaşması, dersten geçirmeme, öğrenci telefonunun alıkonulması öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları bazı yaptırımlardır. Sınıf içi kural ve işleyişe aykırı hareket edildiğinde öğrencilerin karşılaştığı yaptırımlara yönelik bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 2: “Genelde susun diyorlar, telefonla oynayanların telefonlarını alıyorlar.”

Öğrenci 3: “Kurallarla uymadığımızda hocam, mesela bir makine ile uğraşyoruz, mesela PLC ile uğraşyoruz mesela, öğretmenimizden izin almadık yapıyoruz, enerji veriyoruz. Hocam mesela bozuldu, sorumluluk bize ait oluyor ve kimseden izin almadığımız için başımıza bela alabiliyoruz. Sorumluluk bize ait oluyor.”

Öğrenci 4: “Daha kötü gözle bakıyorlar.” “Sonuçta öğretmen sınavları düşükse bile hiç ona yardım etmeden, yardım etmiyor, kalıyor dersten.”

Öğrenci 5: “Uymayan öğrenciler, hocam genellikle öğretmeni hani yok yazıyor, sınıftan hani, kapının önüne, bekle diyor.” “Onda da hocam öyle karneye etki ediyor. Başarılı olana 90 verirken, ona 70 veriyor mesela sözlü notu.”

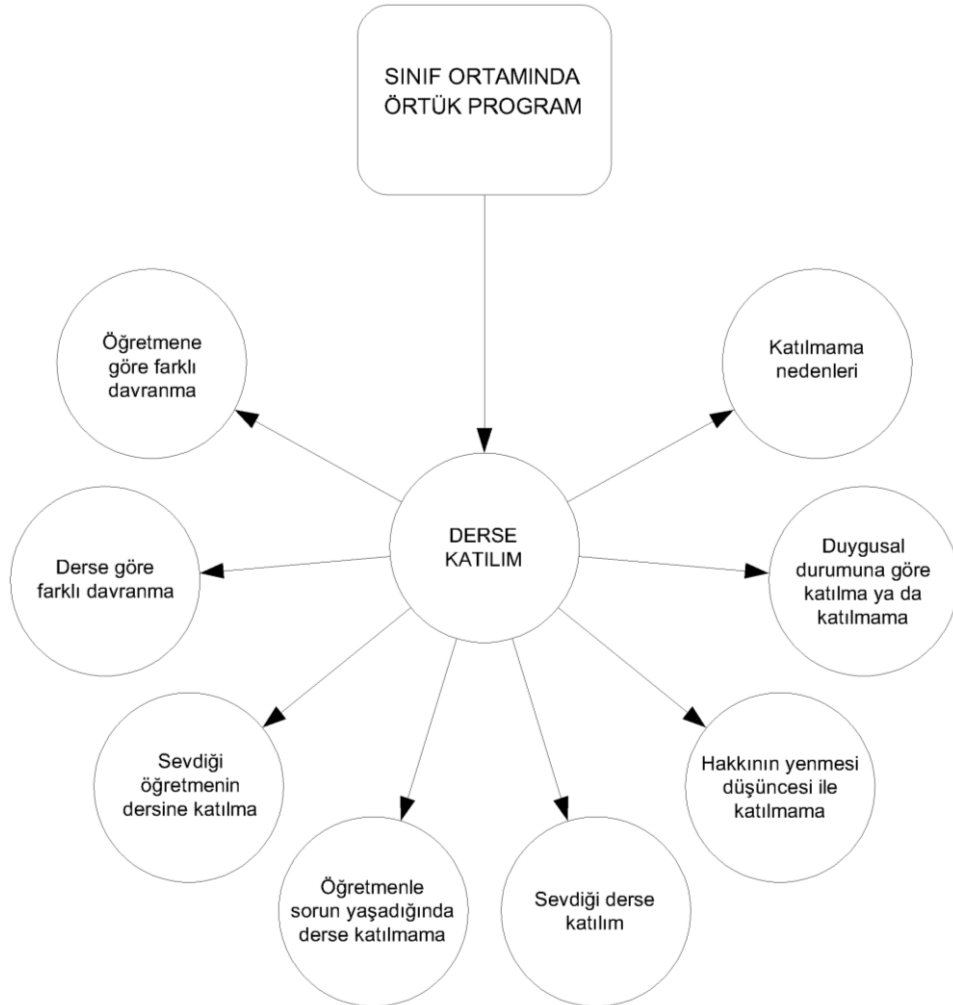
Kurallara uyulmadığında ve işleyişe uygun davranılmadığında öğrencilerin dersi anlamama ile karşı karşıya kalacağı ulaşılan başka bir bulgudur. Bir öğrencinin duruma yönelik ifadesi şu şekildedir.

Öğrenci 5: “Uymayan öğrenciler işte dersi bir kere anlamıyorlar hocam. Not istediklerinde veya bir iki hani sözlü verin hocam bilmem ne verin hocam dediğinde hani artı bir not vermiyorlar hocalar.”

Öğrencilerin sınıf içi kural ve beklentileri karşılamadığında karşı karşıya kaldığı durumlara bakıldığında, öğretmenlerin uyguladığı yaptırımların sorunları kalıcı olarak çözmekten uzak ve daha çok bir cezalandırma amacı taşıdığı görülmektedir. Bu tarzı benimseyen bir öğretmenin derslere geç kalan bir öğrenci için, rehberlik sistemi ile soruna çözüm aramak yerine, öğrenciyi yok yazmak, notunu düşürmek ve hatta dersten bırakmak gibi bir yönteme başvurabileceği söylenebilir. Böyle bir durumda, öğrenciler derslere zamanında gelme sorumluluğu geliştirmek yerine cezadan kaçınmak için otoriteye itaat etmeyi öğreneceklerdir.

4.2.2.7. Derse katılım

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model şekil-67’ de görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere derse katılım teması sekiz boyutlu bir yapıya sahiptir.

Şekil-67: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modelden de görüleceği üzere derse katılım konusunda ortaya çıkan öğrenci görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin öğretmenlere ve derslere göre farklı davrandıkları görülmektedir. Öğrenciler sevdikleri öğretmen veya ders olduğunda derse katılımı daha istekli olduklarını belirtmişlerdir. Derse katılım boyutu ile ilgili öğrencileri etkileyen diğer bir unsur öğrencilerin duygusal durumudur. Hakkının yenildiğini düşünen öğrenci derse katılım konusunda olumsuz etkilenmektedir. Öğretmeni sevmeme, sıkılma ve isteksiz şekilde okula gelme öğrencilerce derse katılım sergilememe nedenleri olarak ifade edilmiştir.

Öğrenci 1: “Mesela hocam Murat Hoca’ nın dersinde nerdeyse bütün sınıf katılıyor. Ondan sonra Tarih Dersinde, İnkılap Dersinde işte hocam herkes katılır. Ondan sonra atölye derslerinde zaten bellidir, kimin katılıp katılmadığı.”

Öğrenci 4: “Dersten zevk alıyorsam katılırım.Yani öyle şen şakrak, neşeli olduğu zaman olur yani. **Katılmama nedenlerim**, “O günkü durumum. Yani moralim diyelim.”

Öğrenci 5: “Katılırım hocam. Çoğu derse katılmaya çalışırım yani. Valla hocam ne olduğunda, ilgimi çekmeyen bir ders olduğunda mesela. Gerçi bu sene pek yok da. Bütün derslere katılırım hocam.”

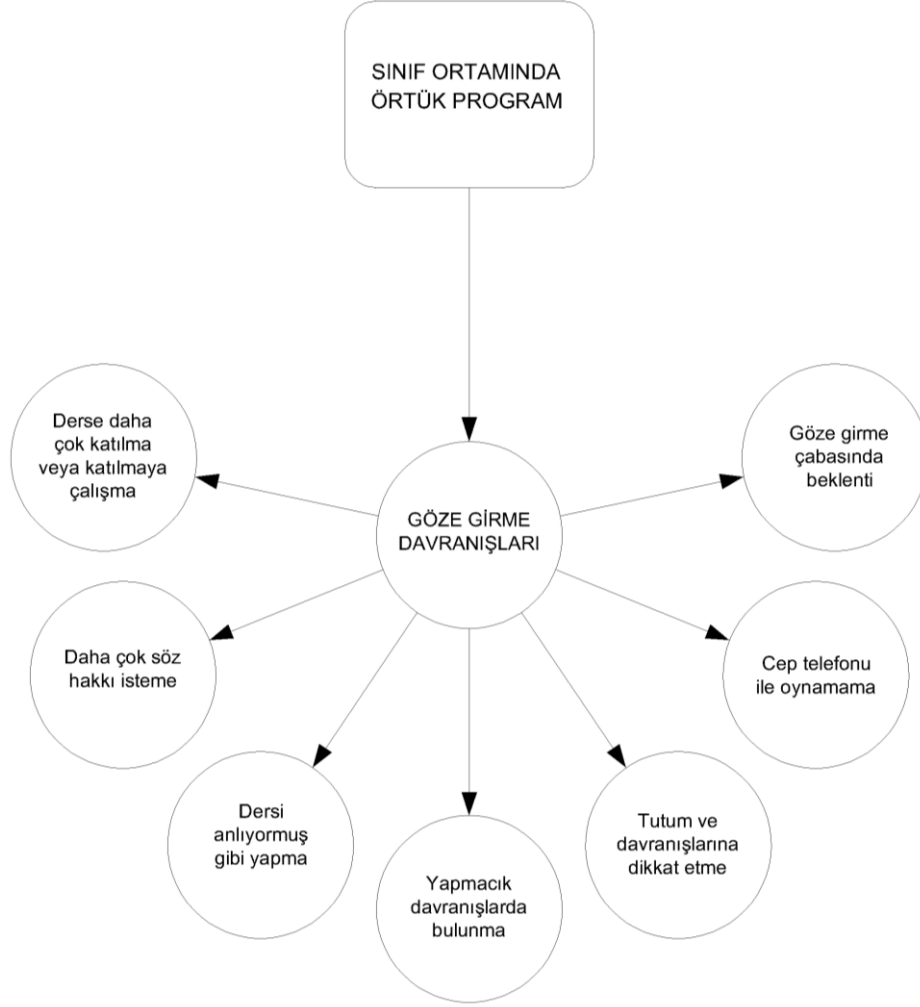
Öğrenci 5: Beni dersten soğutan, “Hocayla ufak öyle atışmalarımız, hakkımızın alınmaması mesela hocam.”

Öğrenci 6: “Valla hocam işte dediğim gibi öğretmene göre değişiyor yani. Çok sevilmiş, cana yakın olduğu zaman hep birlikte katılıyoruz. Kimi zaman ters giden olduğu zaman daha kötü oluyor.”

Derse katılım konusunda elde edilen bulgular, öğrencilerin derse katılımlarını etkileyen en önemli faktörlerin öğrencilerin derslerine ve öğretmenlerine karşı tutumlarının olduğunu göstermektedir. Bulgulardan hareketle bir öğretmenin, öğrencilerin daha çok derse katılımını sağlamak adına, öğrencilerine kendisini sevdirmesi gerektiği söylenebilir.

4.2.2.8. Göze girme davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model şekil-68’ de görüldüğü gibi toplam yedi boyutlu bir yapı ile temsil edilmektedir. Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait şekil-68’ deki modelden de görüleceği üzere öğrencilerin bir takım göze girme davranışları sergilediği öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Öğrenci görüşlerine göre, derse daha çok katılma veya daha fazla katılmaya çalışma, daha çok söz hakkı isteme, dersi anlıyormuş gibi yapma, öğrencinin yapmacık davranışlarda bulunması, tutum ve davranışlarına dikkat etmesi, cep telefonu ile oynamaması öğrencilerin göze girme çabasıdır.

Şekil-68: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model

Öğrencilerin göze girme çabalarında ne tür davranışlar sergilediklerine yönelik bazı öğrenci görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 1: Göze girme çabası, “Var. Neler yapıyorlar, daha çok yani hocam nerdeyse bizim sınıftan örnek vereyim, nerdeyse herkes yani hocanın gözüne girmeye şey yapıyor. Derslerine dikkat ediyor. Ondan sonra davranışlarına, tutumuna, her şeyine dikkat ediyorlar.”

Öğrenci 4: Göze girme çabası, “Evet.” Neler yapıyorlar, “Derse daha fazla katılmaya çalışıyorlar. Hocanın gözüne girip daha iyi not almak için.”

Öğrenci 5: “Neler yapıyorlar, işte yapmacık hocam bize karşı veya başka öğretmenlerine karşı değişik tavırlar ama işte o gözüne girmeye çalışan öğretmen karşısında başka bir tavır.”

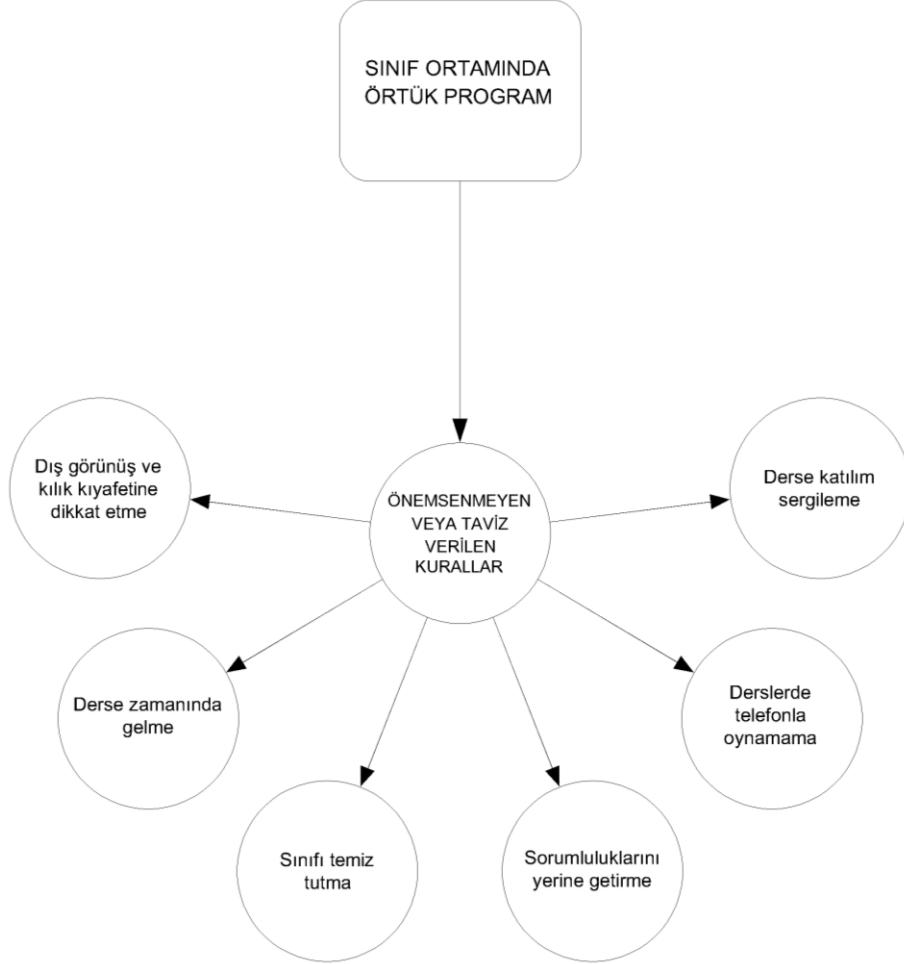
Öğrenci 6: Göze girme çabası, “Yeri geliyor hocam böyle... Hocam işte yıl sonu yaklaşıyor, hoca yüksek not versin derse katılayım, dersi dinliyormuş gibi yapayım, cep telefonu ile oynamamam falan.”

Öğrenciler göze girme çabasının nedenlerini ise öğretmence sevilme, dersten geçme ve daha iyi bir not alma beklentisi ile açıklamışlardır. Göze girme davranışlarında öğrencilerin beklentilerine yönelik bir öğrencinin görüşü şöyledir.

Öğrenci 3: Beklentileri, “Hocam onların düşünceleri tahminim yani daha iyi bir not alabilmek, kendi sınıfı geçebilmek, hocanın gözüne girebilmek.”

4.2.2.9. Önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait altı kod ile temsil edilen model aşağıda görülmektedir.

Şekil-69: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait modelden de görüleceği üzere dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, derse zamanında gelme, sınıfı temiz tutma, sorumluluklarını yerine getirme, derste telefonla oynamama ve derse katılma şeklinde ifade edilen kuralların önemszenmediği veya bu kurallardan taviz verildiği anlaşılmaktadır. Önemszenmeyen veya taviz verilen kurallarla ilgili öğrenci görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 5: “Yani mesela bu atölyede hocam önlük meselesi mesela, sizde bilirsiniz illa gelecek diyor ama gelmeyen de artık yapacak bir şey yok hocam yani. Koca sınıfta en fazla çıkıyor 4-5 kişi önlük. Hepsini göndersek her gün hani olmaz hocam.”

Öğrenci 1: “İşte önlükle gelin diyorlar ama giyin falan, çok önemszenmiyor, bizde genelde getirmiyoruz.”

Öğrenci 2: “Hocam öğlenleyin genelde ya tam zamanında çıkıyoruz ya da hocalar böyle 5 10 dakika erken salıyorlar hocam.”

Öğrenci 6: “Valla hocam genelde telefonla oynayan insan, arkadaşım çok, ya ben de oynuyorum gerçi.”

Öğrenci 5: “...teneffüs saatleri, atölye teneffüsleri, 10 dakika diyorlar, 10 dakkada geliyoruz. Öğretmen 15-20 dakkada gelmiyor.”

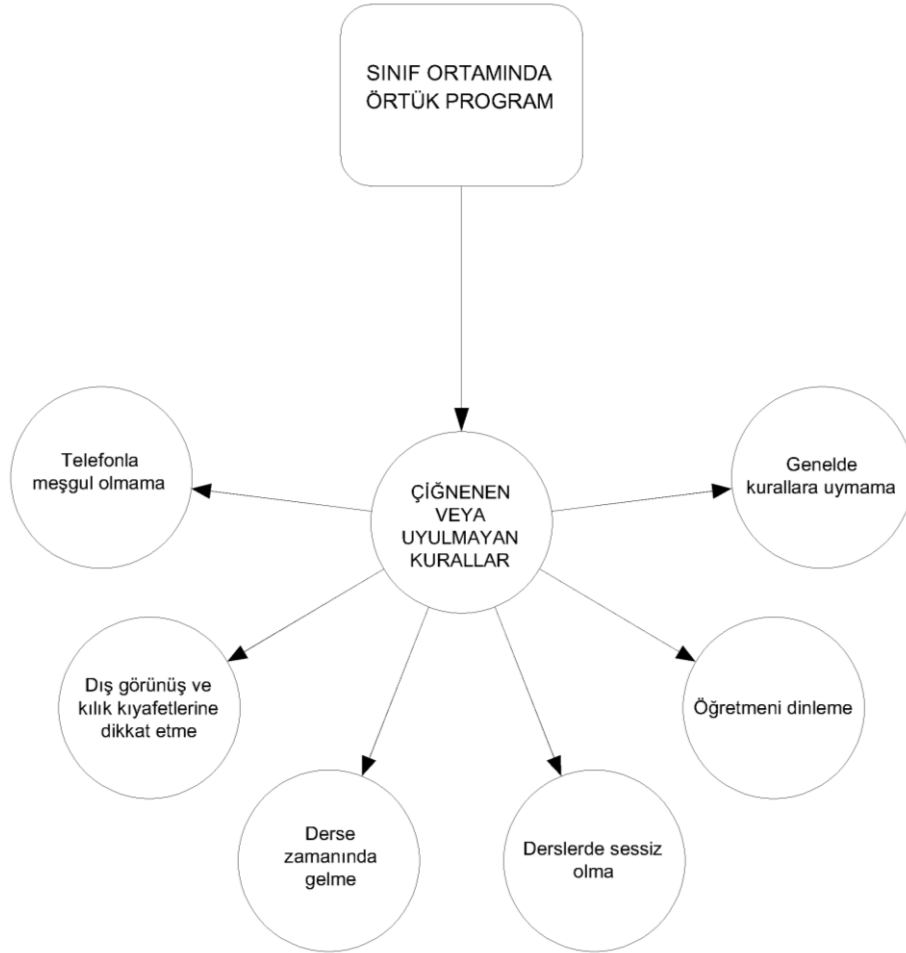
Öğrenci 4: “Ya, bize ödev veriyorlar, biz mesela yapmıyoruz o zaman biraz şey yapıyorlar yani. Bazen, çoğu, her zaman oluyor. Her zaman yapmıyorsunuz falan filan diyorlar.”

Öğrenci 3: “Hocam onun için ne diyebiliriz? Mesela hocam temiz tutun der hocam mesela pek üstünde durmaz. Birkaç defa uyarır, öyle.”

Öğrenci 2: “Hocam genelde hocalar derste derse katılmamızı, dersi dinlememizi bekliyorlar. Ya ara sıra kopukluklar oluyor. Mesela dersi dinliyorken başak bir şeye ilgimiz dağılıbiliyor ama fazla şey yapmıyorlar hocam onu.”

4.2.2.10. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model şekil-70’ te görülmektedir.

Şekil-70: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model

Meslek lisesi öğrencileri sınıf içerisinde çiğnenen veya uyulmayan kurallara yönelik altı kod ile görüşlerini ortaya koymuşlardır. Sınıf ortamında örtük program

kategorisinin uyulmayan veya çığnenen kurallar temasına ait modelden de görüleceği üzere sınıf içi kuralların bir kısmı öğrenciler tarafından çığnenmekte ya da bazı kurallara uyulmamaktadır. Derste telefonla uğraşmama, şımarmama, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, derse zamanında gelme, derste sessiz olma ve öğretmeni dinleme gibi kurallar öğrencilerce çığnenmekte veya bu kurallara uyulmamaktadır. Sınıfta genel olarak kurallara uyulmama eğilimi olduğu da görüşme verilerinin analizinden çıkan sonuçlar arasındadır. Sınıf içerisinde uyulmayan veya çığnenen kurallara yönelik bazı görüşler şöyledir.

Öğrenci 1: “Uymadığım kurallar... Ya benim genellikle hocam uymamak ta değil de, öğlen de ben bir geç kalıyorum. Buçuk geçe giriyoruz galibe. Buçuk geçe giriyoruz, öyle biliyorum. Hani 5 dakika, 5-6 dakika geç kalıyorum. O uymamak değil ama o otobüs nedeniyle, ondan geç kalıyorum. O yani başka bir sıkıntı yok yani.”

Öğrenci 4: “Yani pek uymamaya çalışmıyorlar. Yani pek uymuyorlar. O kuralların aksine doğru, daha fazla yapıyorlar. Yani örnek derste şımarma had safhada. Yani bazen oluyor, her zaman olmuyor. Telefonla, hoca söylese bile oynuyor. En sonunda hoca alıyor zaten telefonu.”

Öğrenci 6: “Yani hocam başta tabi derste sessiz olmak gerekiyor. Hocaya karşı öyle biraz kimi zaman arkadaşlarımız ters tepki yapıyor. Onların olmaması gerek.”

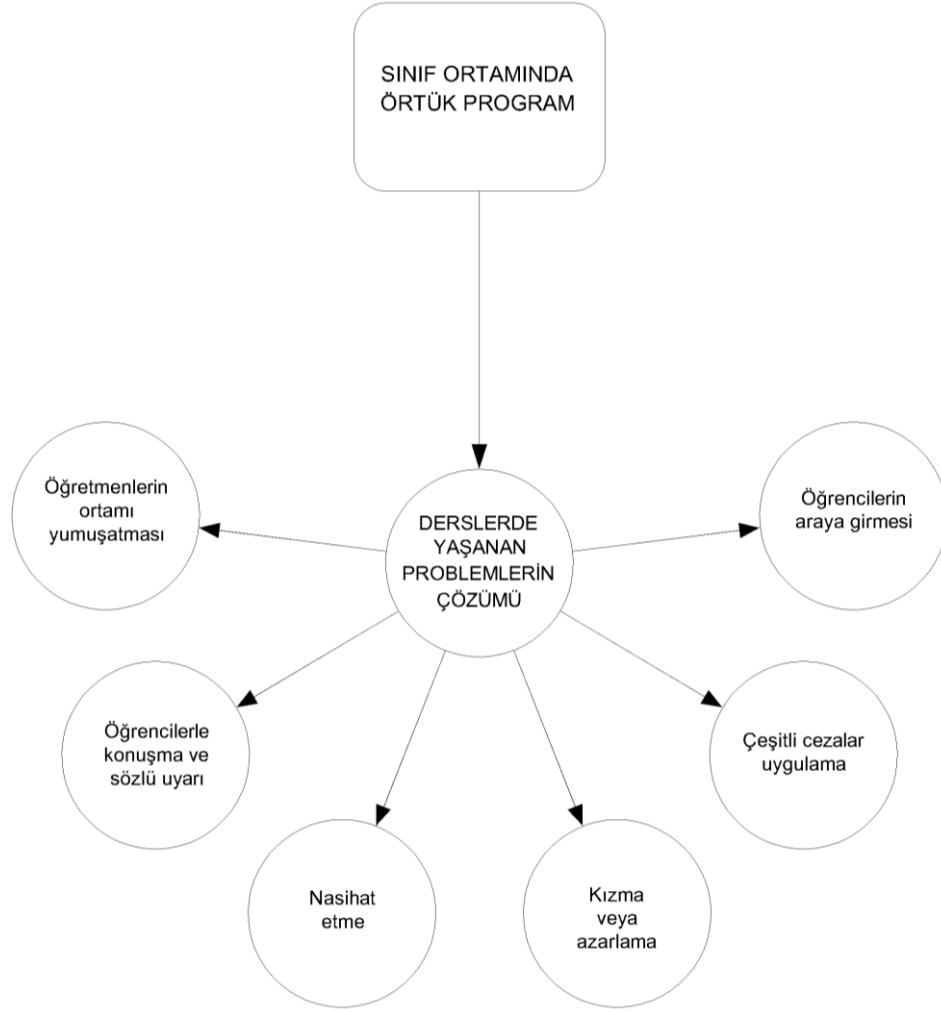
Öğrenci 5: “Ama hocam şimdi mesela gene 10 dakika diye salıyor hoca. Kimi zaman da belli olmuyor işte. Nasıl desem biz 5-10 dakika geç geliyoruz bu sefer gelmiş oluyor, yok yazıyor, hadi bakam bir daha yolluyor hocam. Bu şekilde.”

Öğrenci 2: “...genelde daha çok dersi dinlememizi istiyorlar yani hocam. “Yarı yarıya diyelim hocam yani. Kimi zaman dinliyorlar, kimi zaman dinlemiyorlar.”

4.2.2.11. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait aşağıdaki modelden de görüleceği üzere öğrenciler, sınıfta yaşanan problemlerin çözümüne yönelik görüşlerini altı farklı kod altında ifade etmişlerdir.

Öğrencilere göre, ders işleme sürecinde yaşanan problemler öğretmenlerin ortamı yumuşatmaya çalışması, öğrencilerle konuşması, öğrencilere nasihat etmesi gibi yollarla çözülmeye çalışılırken, bazen de kızma, azarlama veya cezaya başvurma gibi davranışlarla çözülmeye çalışılmaktadır. Öğretmenlerin derslerde yaşanan problemlerin çözümünde uzun vadeli ve doğru çözümler peşinde olduklarını söylemek zordur. Öğretmenlerin ders yüklerinin fazlalığı, öğrenci sayısının çokluğu, okulda problemlerin çözümüne dönük etkili bir yapılanmanın olmaması gibi nedenler, söz konusu probleme kaynaklık ediyor olabilir.

Şekil-71: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model

Bazı durumlarda ise yaşanan problemler öğrencilerin araya girmesi ile çözülmektedir. Konuyla ilgili bazı öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 1: “Nasıl çözer? Konuşarak çözüyorlar genellikle.”

Öğrenci 2: “Hocam genelde nasihat ederek. Nasihatle başede... kızıyorlar ama o kadar abartılı değil yan, normal.”

Öğrenci 3: “Genelde tartış... mesela kavga falan olduğunda hocam, hoca tartışarak mesela, bağıra çağıra değil de, konuşarak, onları örnek, mesela örnek vererek, neler olabileceğini söyleyerek.”

Öğrenci 4: “Yani biz araya gireriz. Yani öteki arkadaşlar araya gireriz, bir arkadaşın muhabbeti şey olduğu zaman.” “Öğretmenler de aynı şeyi yapar. Yani sakinleştirmeye çalışır.”

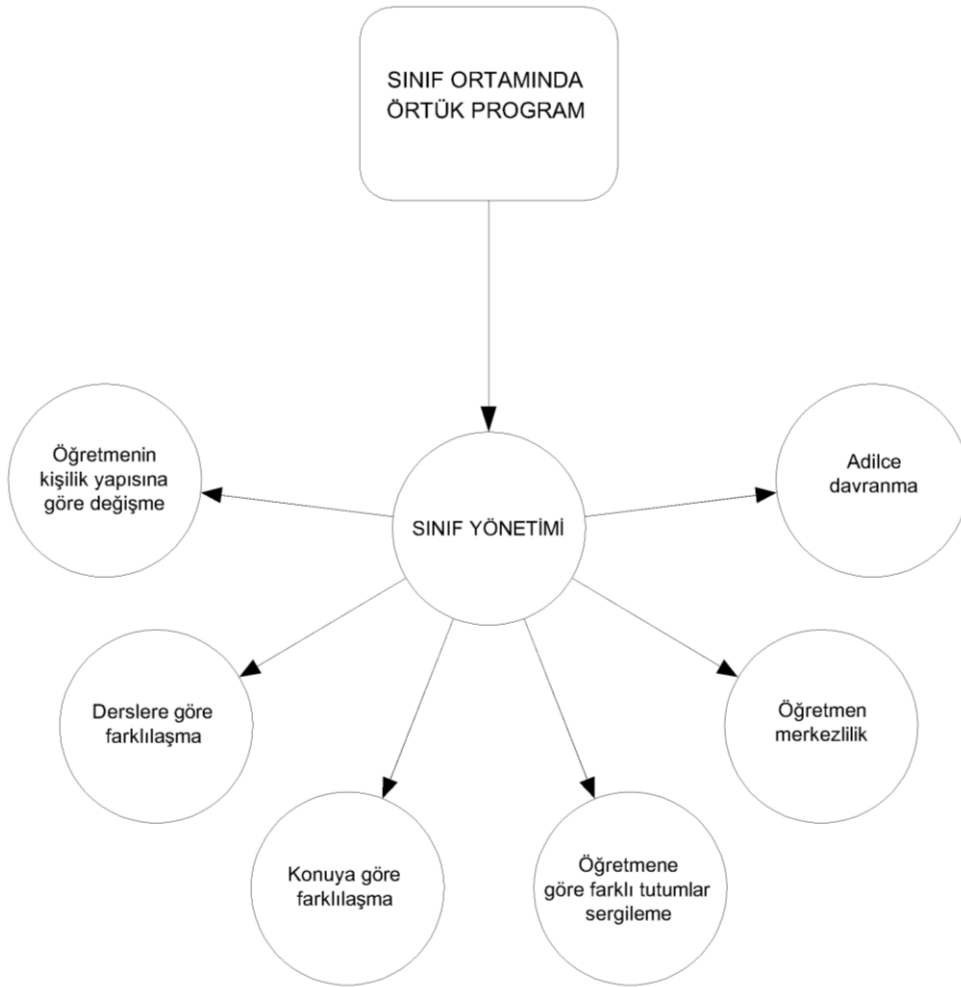
Öğrenci 5: “Nasıl çözerler? Cezalandırmadan hani ilk başta sözlü olarak çözmeye çalışırlar. Sonra bir ceza olur yani hocam.”

Öğrenci 6: “Yani hocam genelde biz sakinleştiririz arkadaşlarımızı. Sonra hani anlatın, sorunuz ne, sıkıntınız ne, konuşmaya çalışırız. Öğretmenler de öyle yapıyor hocam.”

Öğrenci 2: “Ders içinde hocam, konuşan, genelde dersi dinleyen öğrenciler oluyor. Konuşanlara susmalarını veya sessiz konuşmalarını söylüyorlar. Yani ders dışında herhangi bir uyarılar oluyor. Mesela iki arkadaş tartışıyor, ayırmadır, birbirinize arkadaşsınız, dostsunuz, öyle yapmayın. Öyle şeyler oluyor hocam yani genelde.”

4.2.2.12. Sınıf yönetimi

Şekil-72’ de sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere öğrenciler altı farklı kod altında görüşlerini belirtmişlerdir. Sınıf yönetimi ile ilgili olarak öğrenciler, sınıf yönetimi davranışlarının öğretmenin kişiliğine, derslere ve konulara göre farklılaştığı görüşündedirler. Ayrıca öğrenciler kendilerinin de öğretmenlere göre farklı davrandıklarını belirtmişlerdir.

Şekil-72: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model

Ulaşılan bir diğer bulgu öğretmen merkezli ancak adilce davranılan bir yönetim anlayışının olduğudur. Öğrencilerin sınıf yönetimine ilişkin düşüncelerinden bir kısmı aşağıda görülmektedir.

Öğrenci 2: “Hocam genelde eşit davranıyorlar yani. Bir kişiye kızdı mı öbürkü de konuşuyorsa ona da kızıyorlar mesela yani, iyi yani.” **Öğretmenler arasında farklılıklar,** “Oluyor hocam.”

Öğrenci 3: “Hocam öğretmenlerin kişiliğine göre değişiyor tabi. Yani herkes iyi olmasını, sınıfın iyi olmasını ister, öğrencilerin iyi olmasını ister. Dersi, konuları, derse göre değişebiliyor. Hocalara göre değişebiliyor, öğrencilere göre.”

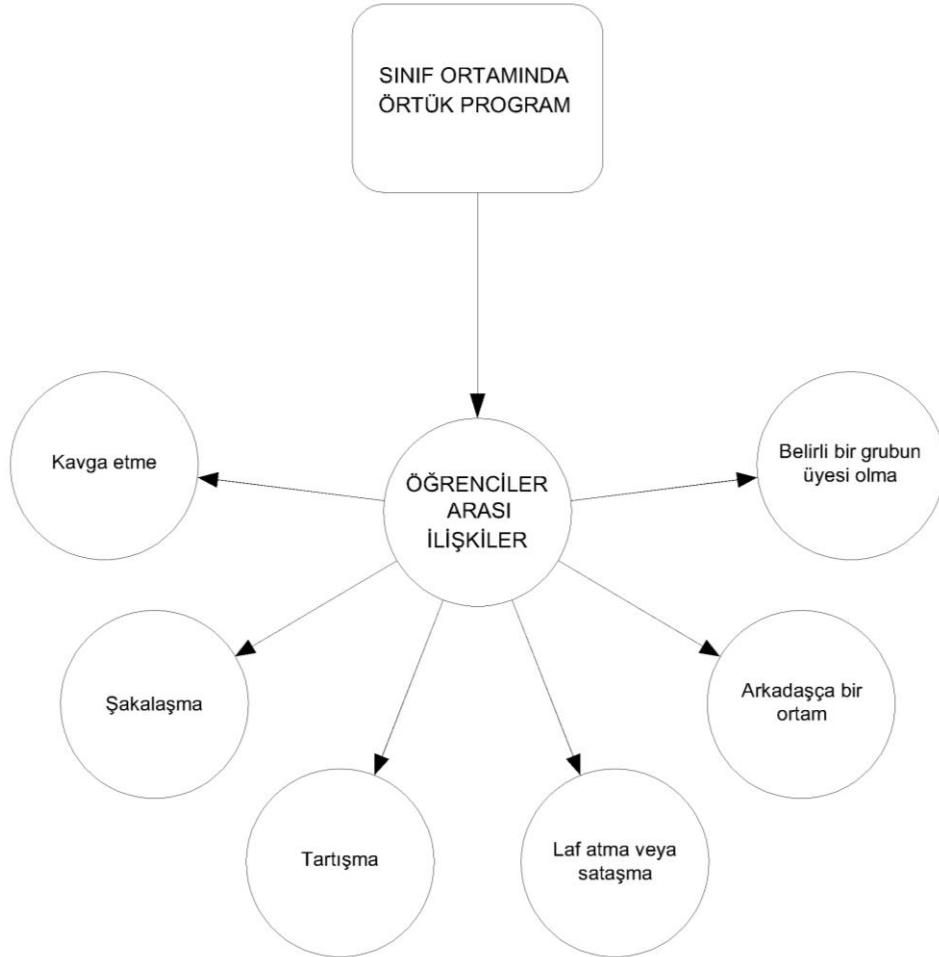
Öğrenci 5: “Değişik var hocam. Bir öğretmenimiz var mesela. Şimdi ders anlatıyor, yazı yazdırıyor, işte okutturuyor ama diyor, sıkıldığımızda bana söyleyin, işte konuşalım, biraz kafanız dağılsın, ondan sonra yeniden başlıyım, mola veriyor yani hocam derste. Bence bu şeyi iyi bizim için. Çünkü bir şeyden, süreden sonra öğrenci sıkılıyor hani dalıyor, tam anlayamıyor.”

Öğrenci 6: “Yani hocam bu öğretmenden öğretmene tabi değişiyor. Kimi öğretmen var hani hep birlikte sınıfa, sınıfça yani dersi katılıyoruz, gayet güzel geçiyor. Kimi öğretmenler var hani hiç kimse katılmıyor hocam herkes uyumaya çalışıyor falan.”

Öğrenci 1: “Dertse hem hoca hem öğrencilerdir. Hoca mesela bir şey der, öğrencileri sorar, öğrenci destek verir veya vermez. Ya hoca anlatıyor, öğrenci bir şey biliyorsa söyler. Yani öyle ders akar gider.”

4.2.2.13. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden görüleceği üzere öğrenciler toplam altı farklı kod ile örtük program kapsamında öğrenciler arasındaki ilişkilere yönelik düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Şekil-73: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Öğrenci görüşme verilerinin analizi öğrenciler arasında kavga, şakalaşma, tartışma ve laf atma veya sataşma gibi olumsuz şekilde nitelenebilecek bir takım davranışlar olduğunu ortaya koymuştur.

Öğrenci 2: “Hocam yani genelde, sıralar arasında laf atışmalar oluyor hocam, yani öyle şeyler oluyor. Ders dinleyenlere de bazen şey yapıyorlar hocam ama gene de şey oluyor hocam, yani fazla etkisi olmuyor.”

Öğrenci 3: “Hocam en çok kavga yaşanır böyle, kargaşa, tartışma.” “Öğrenciler arasında genellikle kendilerini anlıyorlar, nasıl biri olduklarını biliyorlar. Kişiliklerini biliyorlar. Ona göre davranıyorlar.”

Diğer taraftan öğrenciler arasında arkadaşça bir ilişki olduğunu ve öğrencilerin genelde belirli bir grubun üyesi olduğunu belirten görüşler de vardır.

Öğrenci 1: “Sınıfın ortamı... Hocam iyi anlamda, şimdi şu gördüğümüz hocam sınıftaki arkadaşlık şeyini yani diğer sınıflarda hiçbir yerde göremezsiniz yani. Olumsuz hocam, mesela sınıfta birkaç tane arkadaşımız var. Ya onlar işte şey yapıyor, pek de sıkıntı yaratıyor da başka bir sıkıntı yok yani.”

Öğrenci 2: “Ders içinde hocam, konuşan, genelde dersi dinleyen öğrenciler oluyor. Konuşanlara susmalarını veya sessiz konuşmalarını söylüyorlar. Yani ders dışında herhangi bir uyarılar oluyor. Mesela iki arkadaş tartışıyor, ayırmadır, birbirinize arkadaşsınız, dostsunuz, öyle yapmayın. Öyle şeyler oluyor hocam yani genelde.”

Öğrenci 2: “Hocam öğrencinin arasındaki iletişim güzel. Yani mesela sınıfta tartışsak dışarı çıktığında, omuzuna atarsın... öyle konuşmalar oluyor. Yani yapılan şey mesela, sınıfta yapılan şey sınıfta kalıyor, dışarda iyi. Dışarda yapı... sınıfa geldiğinde iyi oluyorsun hocam arkadaşlarla. Yani konuşma anlaşma ortamı iyi.”

Öğrenci 4: “Hocam arkadaşlık seviyesi çok iyi olan bir sınıf.”

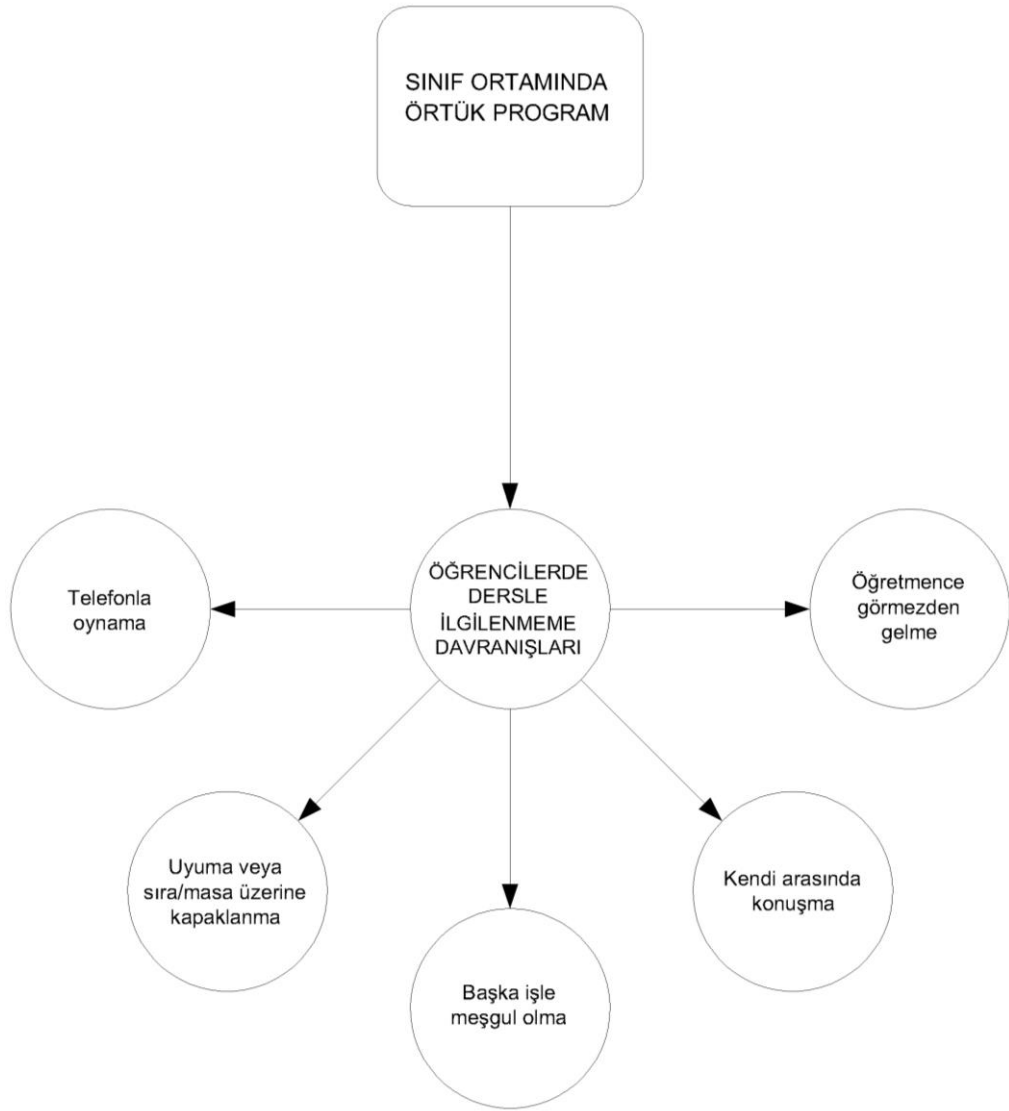
Öğrenci 3: “Sınıf ortamımızda hocam gruplaşma var, az çok şakalaşma falan var. Yani iyi kötü ayrılabilir bir sınıf. Hocam, yani şey sorular, mesela şeylerimiz oluyor, karşılaştığımız sıkıntılar oluyor, onlar açısından tartıştığımız konular var. Olumlu bir sınıf yani hocam.”

Öğrenci 5: “İşte iyi anlaşan arkadaşlar vardır. Mesela benim aynı kafa dengim olması lazım. İşte ne bileyim, güvenmeleri lazım birbirlerine. Şimdi köyden gelen öğrenci ile şehirden gelen öğrenci aynı be... biri mesela başka şeyler yapmayı sever, diğeri baş.. daha başka şeyleri köy... şehirde işte kafedir şeydedir oturmayı sever. Onun gibi.”

Öğrenci 6: “Hocam genellikle yani uyumlu. O mesela kafa yapısı uyarız hocam biz genelde. Onun yaptıkları bana daha iyi geliyor. Mesela kimisi Ahmet Mehmet takılıyor. Biz farklı takılıyorz 3-5 kişi.”

4.2.2.14. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model şekil-74’ te görüldüğü üzere beş boyuttan oluşmaktadır. Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere ders işleme sürecinde öğrencilerin çeşitli dersle ilgilenmeme davranışları olduğu öğrencilerce belirtilmiştir. Görüşme verilerinin analizi, dersle ilgilenmeyen öğrencilerin telefonla oynadıklarını, uyduklarını ya da masaya kapandıklarını, başka işle meşgul olduklarını ve kendi arasında konuştuklarını ortaya koymuştur.

Şekil-74: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model

Öğrencilerin dersle ilgilenmeme davranışlarına yönelik değerlendirmelerini içeren bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 2: “Hocam, genelde her ders daha farklı oluyor mesela. Öğretmenine göre de değişiyor. Ama genelde mesela sohbet, derste konuşma çok oluyor. Veya birbirimiz aramızda konuşuyoruz, şakalaşyoruz hocam. Yani onu arada bende yapıyorum, yapmıyorum değil. Yani öyle bir şey... Nasıl işte anlatacağım.”

Öğrenci 2: “Hocam derste kopukluklar bazen oluyor, olmuyor değil yani. Arkadaşlar daralıyor, muhabbet ediyor, şakalaşıyor falan. Yani dinlediği zaman da hocam sınıf çok iyi dinliyor dersi. Yani herkes şey yapıyor, dikkat kesiliyor.”

Öğrenci 3: “Hocam en çok kavga yaşanır böyle, kargaşa, tartışma.” “Hocam dersle ilgilenmeyen öğrenciler, yani çoğu zaman ya başını koyuyor, yatıyor, bazıları telefonla oynuyor. Telefon uyarısı üzerine oynuyorlar genelde. Öyle geçiriyorlar.”

Öğrenci 3: “Sınıfta uygunsuz davranış hocam çoğu genellikle şakalaşma oluyor, kavga oluyor, tartışma oluyor. Bu da sınıfın huzursuzluğunu getiriyor.”

Öğrenci 4: “Ders çok fazla sessiz yani durulduğu zaman, hoca çok ders anlattığı zaman kopuyor. **Kopma yaşanınca,** “Herkes konuşuyor, odaklanma sıfırlanıyor. **Dersle ilgilenmeyen öğrenciler,** “Telefonla oynuyorlar. Konuşuyorlar.”

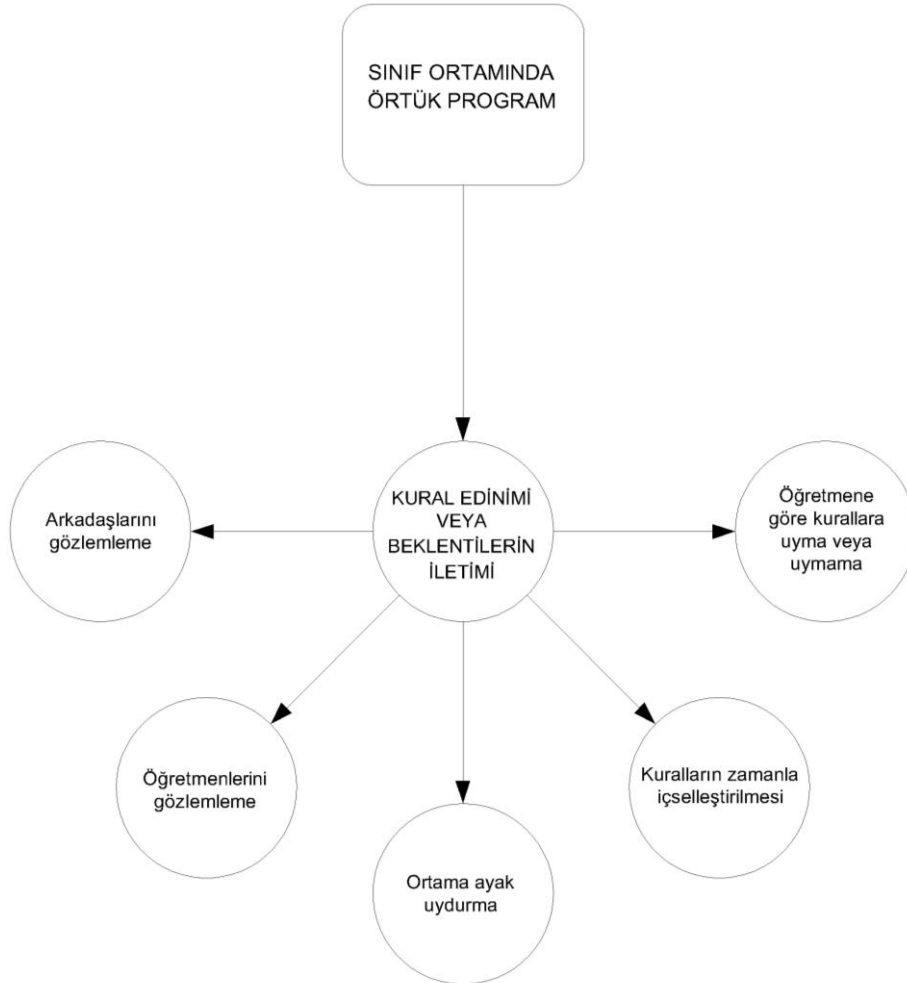
Öğrenci 4: “Konuşma yani, öğrencilerin kendi arasında konuşması. Yani bende konuşuyorum bazen, arkadaşlarım da konuşuyor, herkes etkileniyor yani, kötü etkileniyor.”

Dersle ilgilenmeme davranışlarının öğretmenlerce görmezden gelindiği de ifade edilen bir başka düşüncedir. Bir öğrencinin duruma ilişkin görüşü şu şekildedir.

Öğrenci 5: “Ya uyurlar ya da ses çıkartmadan öyle kendi hallerinde konuşurlar. Öğretmenler, hani ilk baştan hani diyorlar oğlum dinle falan ama dinlemeyince hocam, öğretmende bırakıyor yani yapacak bir şey yok.”

4.2.2.15. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait modelden de görüleceği üzere sınıf içi kural ve işleyişi öğrenmede kural ediniminin nasıl gerçekleştiğine yönelik öğrenci görüşleri beş farklı kod ile ifade edilmiştir. Öğrenciler, sınıf içi kural ve işleyişin ediniminde arkadaşlarını ve öğretmenlerini gözlemlemenin ve ortama ayak uydurmanın etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca kuralların zamanla içselleştirildiği de öğrencilerce ifade edilmiştir.

Şekil-75: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model

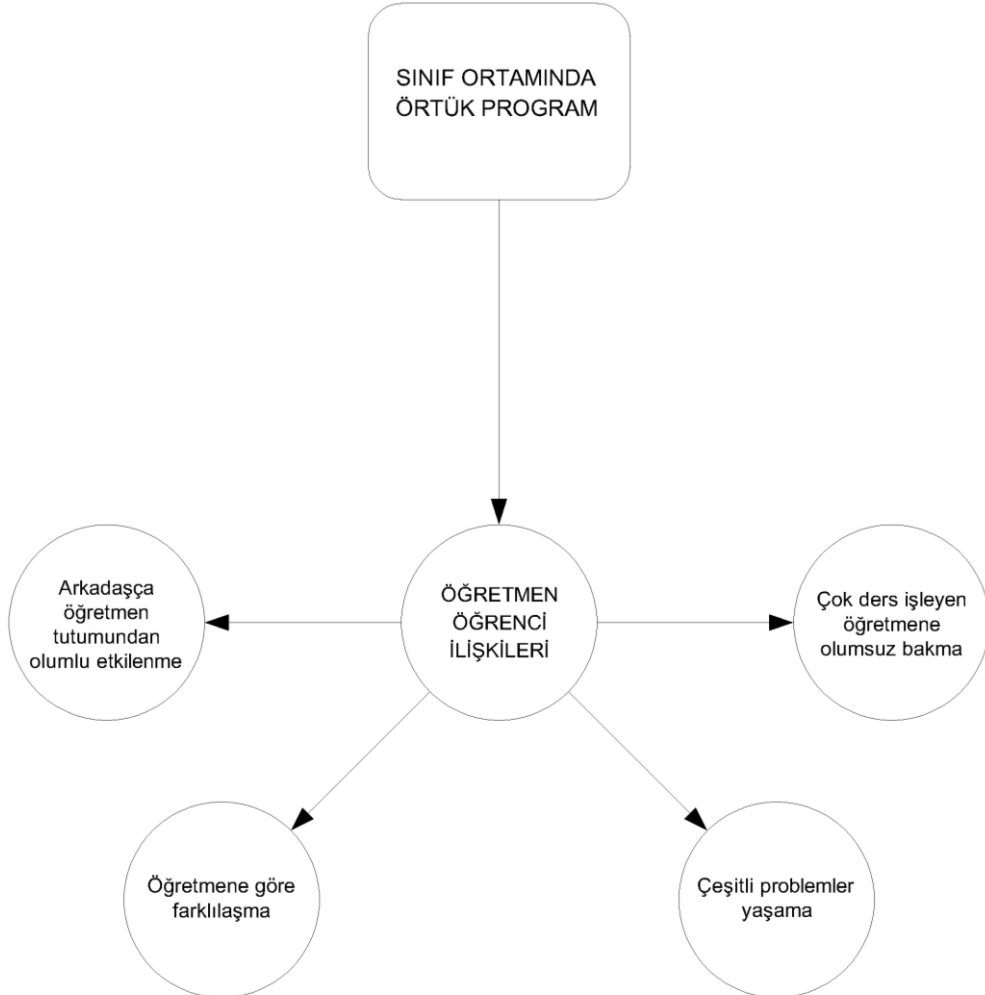
Öğrencilerin kurallara uyma veya uymamada öğretmene göre farklı davranışlar sergiledikleri ulaşılan diğer bir bulgudur. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme yollarına ilişkin öğrenci görüşlerinden bir kısmı aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 1: “Zaten hocalarımız söylüyor hocam. Yani uyulması uyulmaması gereken şeyleri. Ona göre napılacağını bize zaten söylüyor hocamız. Böyle yapalım, böyle yapalım diye.”

Öğrenci 6: “Hocam sınıfı zaten bir bütün oluşturur. Yani genel nasılsa hocam, hani arkadaşlarım, bende onlara ayak uydurmaya çalışırım hocam yani.”

4.2.2.16. Sınıf içi öğretmen öğrenci ilişkileri

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait aşağıdaki modelden de anlaşılacağı üzere öğrenciler sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkilerini dört farklı kod altında ifade etmişlerdir.

Şekil-76: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model

Öğretmen öğrenci ilişkilerine yönelik meslek lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi, sınıf içi öğretmen ve öğrenci ilişkilerine yönelik olumlu ve olumsuz durumların varlığını ortaya koymuştur. Öğrenciler, öğretmenlerinin bir

takım davranışlarından olumlu etkilenmektedirler. Bunların başında öğretmenlerin onlara arkadaşça bir tutum takınması gelmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin öğretmenlerle olan iletişimlerinin niteliğinin öğretmene göre farklılaştığı da bulgulardan anlaşılmaktadır.

Öğrenci 1: “Oluyor. Yani mesela hocam geçen sene nerdeyse böyle yoldan döndüren Tuncay Hoca’ dır. Bu sene de, geçen sene Tuncay Hoca kaç defa konuştu benimle. Babam geldi babamla konuştu. Bu sene de babam geldi, babamla konuştu, benimle konuştu. Yani yoldan döndüren beni Tuncay Hoca’ dır geçen sene, senenin başında.”

Öğrenci 2: “Hocam kimi öğretmenler ya öğrencilerin suyuna gidiyor, arkadaş gibi davranıyor, konuşuyor, Hocam kimi öğretmenlerde öyle yapmaya uğraşılıyor yani, huyuna gitmeye uğraşılıyor ama hocam arkadaşlar çok abartıyor bazen”

Öğrenci 2: “Öğretmenden öğretmene illa farklılık oluyor hocam. Veya kimi öğretmenler daha iyi davranıyor hocam. Öğrencilerin sevdiği öğretmenler oluyor hocam. Onların sözünü daha çok dinliyorlar, dinliyoruz daha doğrusu. Kimi zamanda sürttüğümüz öğretmenler oluyor mesela, şey olduğumuz, sevmediğimiz diyelim daha çok.”

Öğrenci 6: “Hocam sevdiğimiz öğretmen böyle bizle arkadaş gibi oluyor. Kimiz zaman hani yeri geliyor bizle arkadaş gibi muhabbet ediyor. Bize öğütler veriyor, fıkralar anlatıyor böyle.”

Öğrenci 6: “Hocam sevmediğimiz öğretmen mesela sürekli ders işliyor, hiç durmadan aralıksız. Yani uyuyan arkadaşlarım tabi kaldıracak hocam. Ne bileyim hocam öyle yani. Sürekli ders işliyor.”

Meslek lisesi sınıfı açısından öğretmen öğrenci ilişkilerinde karşılaşılan diğer bir durum ise öğretmen ve öğrenciler arasında problem yaşanan çeşitli durumların varlığıdır. Öğrencilerin derse geç kalması, öğrencinin öğretmenin verdiği notu beğenmemesi gibi durumların öğretmen ve öğrenciler arasındaki belli başlı problem yaşanan durumları oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca öğrenciler çok ders işleyen öğretmenlere de olumsuz baktıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen ve öğrenciler arasında yaşanan problemlerle ilgili bazı öğrenci görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 2: “Öğretmen öğrenci... Geç kalıyoruz yani. Hocam genelde yok yazıyoruz, öğretmenlerle konuşuyoruz hocam. Yani sildiği zaman şey olmuyor, kimi öğretmen de silemem diyor, şey yapamam diyor. O yüzden hocam öğrenciler üzülüyor, biraz sinirleniyor.”

Öğrenci 2: “...hocam kimi arkadaşlar çok lakayt konuşuyorlar arkadaşlar öğretmenleriyle. Yani çok şey konuşuyor. Daha saygılı, daha edepli konuştunmu, hocam zaten bazı hocalar arkadaş gibi konuşuyor yani. Sıkıntı yapmıyor öyle şeyleri.”

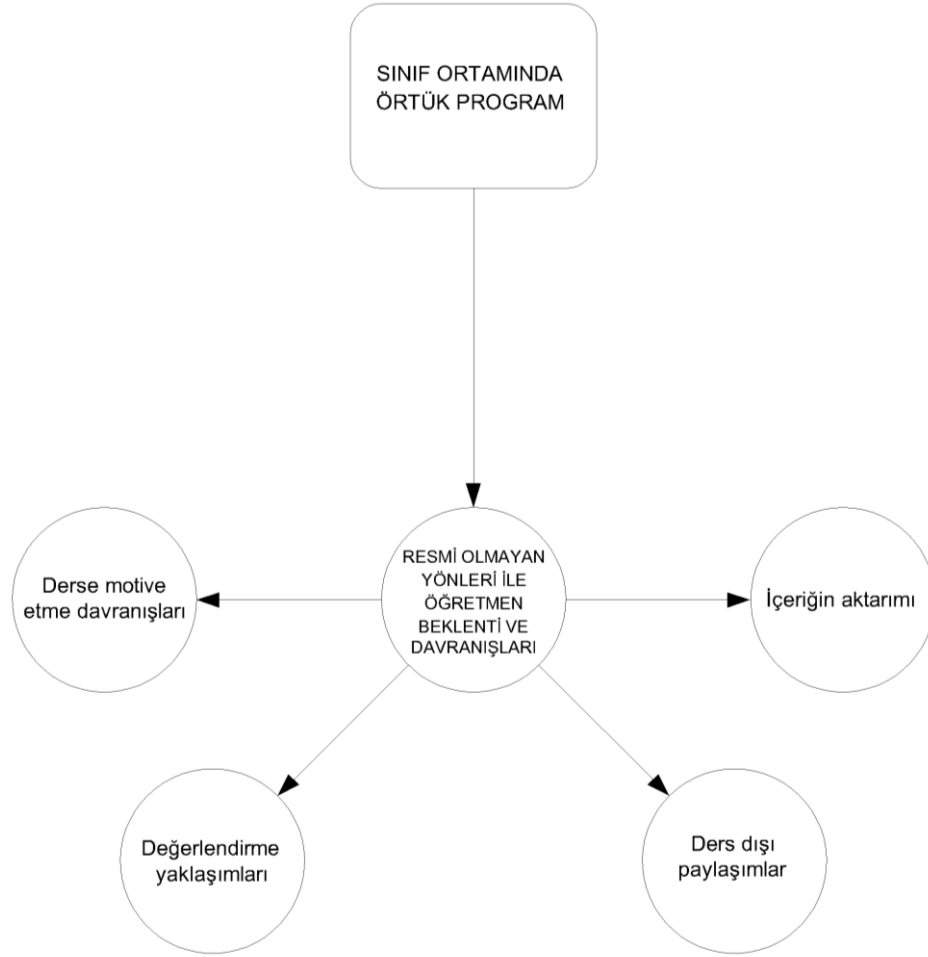
Öğrenci 3: “Aynı öğrenci, farklı öğrenciler olduğu için hocam bazıları için pek iyi olmuyor, bazıları için iyi oluyor hocam. Daha olumlu oluyor.”

Öğrenci 3: “...hocam tartışma yapabilirler arasında. Sorun, bir şey olur, bir şey çıkar, mesela o der böyle olacak, bu der, çocuk der, öğrenci der böyle olacak. Onun arasında olumsuzluk olur hocam.”

Öğrenci 4: Öğrenci öğretmen arasında sıkıntı, “Not. Yani sınavları normal türde bile geldiyse yani bazen hocalar verebiliyor. O öğrencinin davranışlarına göre. Ondan dolayı biraz şeyler oluyor yani.”

4.2.2.17. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model şekil-77’ de görülmektedir.

Şekil 77: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model

Görüşme verilerinin analizine göre, öğrenciler öğretmenlerinin kendilerini derse motive etmede bir dizi davranış setinin olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilere göre, derse bir süre ara verme, derste ders dışı sohbet etme ve derste öğrencileri serbest bırakma, dersi eğlenceli hale getirme ve derste uygulama metoduna ağırlık verme, öğretmenlerinin öğrencileri derse motive ederken gerçekleştirdikleri davranışlar arasındadır. Bazı öğrenciler duruma yönelik görüşlerini şöyle açıklamışlardır.

Öğrenci 3: “Öğretmenler derse bizi hocam mesela derse girdik diyelim. Yani ilk baş nasılsınız? Öyle bi 2-3 dakika sohbet ediyoruz, ondan sonra giriyoruz hocam.”

Öğrenci 4: “Bazen derste koptuğumuz zaman hoca araya başka bir muhabbeti sokup sonradan tekrar derse motive ediyor bizi.”

Öğrenci 5: “Mesela hocam sıkıldığımız yerde biraz ara veriyorlar. Konuşuyorlar, işte muhabbet sohbet birkaç dak... 5 dakika falan.”

Öğrenci 2: “Genelde hocam ders aralarında mesela, başka konular katarak derse şey yapmaya uğraşıyorlar hocam bizi. Sohbet ediyorlar, şey dikkatimiz dağıldı mı sohbet ediyö.. Yani sohbet edelim, dinleyelim bizi, falan şey yapıyo... derse daha çok teşvik ediyorlar hocam. Farklı konulardan olsa da derse teşvik ediyorlar hocam.”

Bunların yanı sıra öğretmenlerin derste kendi hayatlarından ve gerçek hayattan örnekler vermeleri ve öğrencilere arkadaşça yaklaşımları da öğrencileri derse motive etmede etkili olan diğer öğretmen davranışlarıdır. Konuya ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 1: “Derse nasıl motive eder? Eğlenceli hale getirir? M. Hoca var mesela hocam, dil anlatımla edebiyat dersine giriyor. Anlatırken hocam mesela bir konu hakkında bir şey anlatıyor, komik veya hüzünlü böyle bir şey anlatıyor veya bir espri yapıyor, şaka yapıyor. Zaten sınava geldiğinde, sınavları olduğunda aklımıza zaten direk geliyor.”

Öğrenci 3: “Derste hocam mesela hoca benzetme yapabiliyor bazen, konu dışıyla mesela. Mesela bir makineyi ya da elektronik bir şeyi benzetme yapabilir. Onu yapınca hocam çocuğunda aklı mesela öğrencinin de aklı oraya gidebilir. Ona merak sarar, düşünür.”

Öğrenci 6: “Hocam genellikle işte arkadaş gibi davranarak böyle. Fıkralar falan anlatır. Hayatından bir şeyler anlatır böyle.”

Bulgulardan anlaşıldığına göre, öğretmenlerin örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek bir dizi değerlendirme yaklaşımları söz konusudur. Öğrenci görüşlerine göre, derslerde sessiz duran ve saygılı davranan öğrencileri öğretmenler dersten geçirmekte, öğretmenler öğrenci davranışına ve öğrenci algısına göre not vermekte, beklentileri karşılamayan öğrencilerin performans notlarını düşürürken, beklentileri karşılayan öğrencilerinse notlarını yükseltmektedirler. Konuya ilişkin bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir.

Öğrenci 1: Öğretmenlere itaat eden, saygı gösteren öğrencilerin başarıları, “Artıyor tabi hocam.”

Öğrenci 4: “Yükselir hocam yani. Hocalar onlara yardım eder yani. 1-2 puan kaldıysa yardım eder hocalar.”

Öğrenci 2: “Şey hocam öğretmenler, şey biz hocadan not istedik hocam... ..yani ders verilir, performans yükseltilir, sınıfta kalmazsınız, geçersiniz, teşekkür al... mesela iki-üç puan var, verilir ama önce güzel ahlaklı iyi insan olmanız gerekiyor hocam o.”

Öğrenci 2: “Hocam genelde yani oluyor. Yani çok da oluyor. Mesela dersi dinleyen, öğretmenleriyle iyi anlaşılan öğrencinin yani bir kere öğretmenini seviyor. Veyahutta hocam yani sevgi olduğu zaman dersi dinleme daha iyi oluyor hocam. Şey, not sıkıntısı olmuyor. Daha iyi anlıyorlar hocam.”

Öğrenci 5: “Ya öğretmenleri her zaman işte onu düşünür, ne bileyim, devamsızlık yapsa işte diğer ders geldiğinde sorar işte neden devamsızlık yapıyon, neden gelmiyon. Eğer,atıyorum hocam 49 dan kalıyorsak mesela bir şekilde sözlü olarak olsun, sözlü notu olarak olsun öğretmen geçirmeye çalışır. Onun gibi şeyler hocam.”

Öğrenci 6: Öğretmenin iyi ve başarılı gördüğü öğrenciler için, “Hocam karneye etki ediyor yine. **Kötü ve başarısız öğrenciler için,** “Onda da hocam öyle karneye etki ediyor. Başarılı olana 90 verirken, ona 70 veriyor mesela sözlü notu.”

Ayrıca öğrenciler öğretmenlerin sınav sorularına benzer sorular çözerek veya sınav sorularını önemsedikleri konular arasından seçmek gibi davranışlarla kendilerine sınav sorularını hissettirdiklerini ifade etmişlerdir.

Öğrenci 2: “Söyleme değil de hocam ya daha çok ona yani sınavdaki sorulara yakın sorular çözüyorlar. Veyahutta sınavdaki konuları daha iyi anlatmaya uğraşıyorlar bastıra bastıra mesela. Hocam sınavda çıkacak konuyu hoca 2-3 kere anlatıyor. Veyahutta mesela ona yakın sorular oluyor. Onları daha çok konuşuyor. Onları çözdürüyor genelde yani hocam.”

Öğrenci 3: “Sınav sorularını hocam ya bazen soruları verebiliyor hocamız. Yani çok nadir oluyor. Yani çalışıyoruz çıkacak konuları falan, yani en azından çıkacak konulara çalışıyoruz. Olması gerekeni yapıyoruz.”

Öğrenci 4: Sınavda çıkacak soruları tahmin, “Yani ederim.”

Bulgulara göre, öğretmenlerin derslerini işlerken bir dizi ders dışı paylaşımda bulunduğu öğrencilerce ifade edilmiştir. Öğrencilere göre öğretmenler derslerinde, geleceğe yönelik mesajlar vermekte, beklentilerini aktarmakta, gelecek hakkında konuşmakta, öğrencilere nasihatlerde bulunmakta, öğretmen ve öğrenci arasında yaşanan problemler hakkında konuşmakta, öğrencilerin kişisel konuları ile ilgili sorular sormakta ve kendi hayatlarından bahsetmektedirler. Öğretmenler beklentilerini iletirken ahlaklı ve iyi bir insan olmak gibi hususlar üzerinde dururken, cep telefonu kullanımı, geleceğe dönük konular, zararlı alışkanlıklar ve derse yönelik resmi olmayan bir takım değerlendirmeler hakkında nasihat etmektedirler. Öğrencilerin kişisel durumlarına yönelik ise derse devam ve ders başarıları gibi hususlar üzerinde durmaktadırlar. Öğretmenlerin ders dışı paylaşımlarına ilişkin bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 1: “Örnek verebiliriz. Genellikle hocam mesela bizim okul içinde uygunsuz bir davranışımız varsa kendinden örnek verir. Der, ben eskiden de böyle yapıyordum ama şimdi sonradan düzeldim falan diye örnekler veriyor. Kendi hakkında örnekler veriyor.”

Öğrenci 1: “Beni, yani hocam iyi etkilemese yani emin olun beni bu sene okul okutamazdı hiçbir hoca yani. Hocayı bırakın yani hiçbir arkadaşım getiremezdi. Ben geçen sene yani bu kadar böyle şey yani derse uyarlı şey değildim yani.”

Öğrenci 3: “Ders dışında hocam gene nasihat şeklinde olabiliyor bazen. Bazen muhabbet gibi, böyle bi 5-10 dakkalık hemen az bişey.”

Öğrenci 2: “Öğretmen nasihatı... Şey... yazılıları okur musunuz dedik. Hoca yazılıları boşver dedi. Önce bizim için önce insan, güzel ahlaklı olmanız gerekiyor dedi hocam. O benim hoşuma, çok hoşuma gitti. Yani ders verilir, performans yükseltilir, sınıfta kalmazsınız, geçersiniz, teşekkür al... mesela iki-üç puan var, verilir ama önce güzel ahlaklı iyi insan olmanız gerekiyor hocam o.”

Öğrenci 3: “Genelde hocam yani ön görüş oluyor yani. İleriye bakış oluyor. Yani nasıl gidecek, nasıl olacak falan diye. Yani iyi olmamız için.”

Öğrenci 4: “Hayattan. Hayattan yani, ilerde nelerle karşılaşabileceğimizi bize söylüyorlar, o bölümümüzle ilgili, işimizle ilgili neler olabileceklerini söylüyorlar.”

Öğrenci 5: “Ders dışında işte derslerimizi, notlarımızı, işte devamsızlığımızı soruyorlar var mı hani kötü giden bir şey. Veya bir hocamızla kötü, tartışma falan yaptığınız işte konuşayım. Böyle olumlu şeyler yani hocam.” “Hayatla ilgili ilerisini anlatıyorlar işte hocam. Şimdi mesela sıkı tutun işte bir daha rahat olacaksınız falan.”

Öğrenci 6: “Valla hocam genellikle ders konusunda, sigara konusunda, cep telefonu konusunda hep öğüt veriyorlar yani.”

Bunların yanı sıra, öğrenciler öğretmenlerinin resmi programın öngördüğü içeriğin aktarımında örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir takım tercihlerde bulduklarını ifade etmişlerdir. Görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin belli konuları daha önemli, işe yarar ve gerekli bulduklarını ve işe yarar konuları daha derinlemesine işlediklerini göstermektedir. Buna karşın bazı konuları yüzeysel geçmektedirler. Diğer taraftan öğretmenlerin tüm konulara aynı derecede önem verdiğini ifade eden görüşler de olmuştur. Öğretmenlerin içeriğin aktarımı ile ilgili davranışlarına ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğrenci 1: Konuları yüzeysel, “Geçiyorlar. Mesela hocam bazı konular var derslerde. O konuların üstünde mesela işimize yarayacak, uzun süre sürecek bir şey varsa, yani hocalar sürekli onu zaten üstünde durarak anlatıyorlar. Mesela hemen mesela önemsiz, işimize yaramayacak, hiçbir yerde karşımıza çıkmayacak bir konu oldumu sadece söylüyorlar.

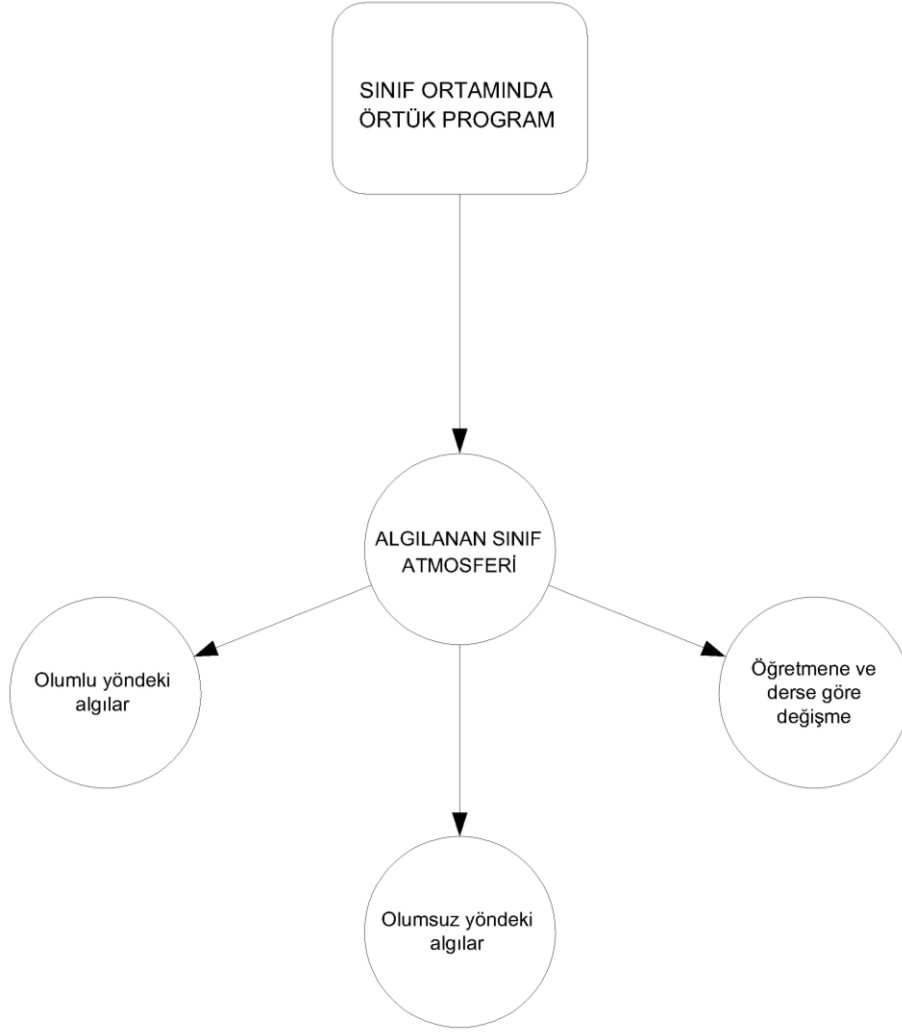
Öğrenci 2: “Evet ediyorlar hocam. Mesela yani genelde ileride önümüze çıkacak olan yani iş hayatında önümüze daha fazla çıkacak olan şeyler daha iyi anlatmaya uğraşıyorlar. Daha önemli diye üstüne basa basa şey yapıyorlar hocam. Şey yani çıkmayacak olan şeyleri mesela nadir çıkacak olan şeylerde anlatıyorlar gene şey yapıyorlar ama fazla üstünde durmuyorlar hocam.”

Öğrenci 3: “Yani şimdi mesela dil anlatım dersimiz var, edebiyat dersimiz hocam. Mesela dilekçe konusu olsun, mektup konusu, bunlara daha çok önem veriyoruz. Yani ileriki hayatınızda illa ki karşınıza çıkar diyorlar dilekçe yazmanız falan. Bazı konulara önem veriyoruz.”

Öğrenci 4: “Her konuyu önemsiyorlar. Her konu daha önemli, yani hepsi önemli konuların.”

4.2.2.18. Algılanan sınıf atmosferi

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait şekil-78’ de yer alan modelden de görüleceği üzere öğrenciler sınıf atmosferine yönelik olumlu ve olumsuz olmak üzere temelde iki farklı algıya sahiptirler. Sınıftaki öğrenciler arası ilişkilerin veya problemliler olarak algılanan öğrencilerin varlığı ya da yokluğunun öğrencilerin sınıf atmosferi algılarının temelini oluşturduğu söylenebilir. Sınıf atmosferine yönelik bulgular, öğrencilerin genel olarak derse veya öğretmene göre algılarının değiştiğini göstermektedir.

Şekil-78: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model

Öğrencilere göre, sınıfta yardımlaşma ve dayanışmanın olduğu arkadaşça bir ortam vardır ve genelde sınıf atmosferi onları olumlu etkilemektedir. Sınıf atmosferine yönelik bir diğer olumlu değerlendirme de sınıfta problemlili öğrenci olmamasıdır. Öğrencilerin olumlu sınıf atmosferi algılarına yönelik bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğrenci 1: “Beni nasıl etkiliyor? Beni kötü etkileyen bir durum yok yani sınıfta. Sınıfın ortamı... Hocam iyi anlamda, şimdi şu gördüğümüz hocam sınıftaki arkadaşlık şeyini yani diğer sınıflarda hiçbir yerde göremezsiniz yani.”

Öğrenci 2: “Hocam öğrencinin arasındaki iletişim güzel. Yani mesela sınıfta tartışsak dışarı çıktığında, omuzuna atarsın... öylem konuşmalar oluyor. Yani yapılan şey mesela, sınıfta yapılan şey sınıfta kalıyor, dışarda iyi. Hocam arkadaşlık sınıfta iyi. Derslerde genelde iyi şey yapıyoruz, yani birbirimize yardım ediyoruz.”

Öğrenci 4: “Hocam arkadaşlık seviyesi çok iyi olan bir sınıf.”

Öğrenci 5: “Mesela hocam şimdi geçen seneye göre çok bir değişiklik var. Mesela geçen sene 3-5 belki sizde bilirsiniz insanları. Birkaç kişi atıldı. Hani iki kere kaldığından dolayı. Geçen sene çok kötü bir hava vardı hocam. Şimdi mesela derse adapte olamıyorduk hani. Biz dinliyoruz onlar işte konuşuyor. Öğretmenle şey yapıyorlar, dalaşıyorlar, dersi iyi anlayamıyorduk ama bu sene onlar atıldı. Nerdeyse bütün arkadaşlarımdan memnunum yani hocam.”

Diğer taraftan sınıf atmosferi algısına yönelik olumsuz değerlendirmelere bakıldığında, öğrenciler, kendi arasında konuşma, telefonla uğraşma, şakalaşma, kaba ve küfürlü konuşma gibi davranışların sınıf atmosferinin niteliğini olumsuz etkilediği görüşündedirler. Aşağıda duruma yönelik bazı öğrenci görüşleri sunulmuştur:

Öğrenci 1: “Olumsuz, olumsuz hocam, mesela sınıfta birkaç tane arkadaşımız var. Ya onlar işte şey yapıyor, pek de sıkıntı yaratıyor da başka bir sıkıntı yok yani.”

Öğrenci 2: Sınıfımızda, “Hocam el şakaları çok oluyor.” “Hocam yani genelde, sıralar arasında laf atışmalar oluyor hocam, yani öyle şeyler oluyor. Ders dinleyenlere de bazen şey yapıyorlar hocam ama gene de şey oluyor hocam, yani fazla etkisi olmuyor.”

Öğrenci 2: “Öğretmen öğrenci, hocam genelde şey oluyor hocam, teneffüslerde falan şey yani yok yazılma olasılığı çok oluyor. Geç kalıyoz yani. Hocam genelde yok yazılıyoruz, öğretmenlerle konuşuyoruz hocam. Yani sildiği zaman şey olmuyor, kimi öğretmen de silemem diyor, şey yapamam diyor. O yüzden hocam öğrenciler üzülüyor, biraz sinirleniyor.”

Öğrenci 3: “Sınıf ortamımızda hocam gruplaşma var, az çok şakalaşma falan var. Yani iyi kötü ayrılabilir bir sınıf. Hocam, yani şey sorular, mesela şeylerimiz oluyor, karşılaştığımız sıkıntılar oluyor, onlar açısından tartıştığımız konular var. Olumlu bir sınıf yani hocam.”

Öğrenci 3: “Hocam en çok kavga yaşanır böyle, kargaşa, tartışma. “Sınıfta uygunsuz davranış hocam çoğu genellikle şakalaşma oluyor, kavga oluyor, tartışma oluyor. Bu da sınıfın huzursuzluğunu getiriyor.”

Öğrenci 6: “Hocam böyle hakaret, küfür çok oluyor.”

Bunun yanı sıra öğrencilerin, sınıf atmosferine yönelik hem olumlu hem de olumsuz özellikleri birlikte vurgulayan görüşleri de vardır.

Öğrenci 6: “Valla hocam genelde telefonla oynayan insan, arkadaşım çok, ya ben de oynuyorum gerçi. Uyuyan falan yok gerçi hocam sınıfımızda. Derste başarımız da yine iyidir. Bence güzel yani, bana göre iyi.”

Bir öğrenci ise sınıf atmosferinin öğretmene ve derse göre değiştiğini belirtmiş ve görüşlerini şöyle açıklamıştır:

Öğrenci 2: “Öğretmenlerden öğretmene illa farklılık oluyor hocam. Veya kimi öğretmenler daha iyi davranıyor hocam. Öğrencilerin sevdiği öğretmenler oluyor hocam. Onların sözünü daha çok dinliyorlar, dinliyoruz daha doğrusu. Kimi zamanda sürtüştüğümüz öğretmenler oluyor mesela, şey olduğumuz, sevmediğimiz diyelim daha çok. Hocam, genelde her ders daha farklı oluyor mesela. Öğretmenine göre de değişiyor.”

4.3. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğrenci görüşlerine dayalı olarak belirlenen örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar

Bu bölümde çalışma grubunu oluşturan ve her iki okul türü için belirlenen altışar kişilik öğrenci grubundan yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığı ile toplanan verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulguların karşılaştırılması yapılmıştır. Karşılaştırma sonucunda her iki okul türü açısından, mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özelliklerine ait benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulmuştur. Benzerlik ve farklılıkların sunumunda toplam frekans değeri en çok olan temadan en az olan temaya doğru giden bir sıralama izlenmiştir.

4.3.1. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğrenci görüşlerine dayalı olarak sınıf dışı okul ortamı için belirlenen örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar

4.3.1.1. Okulun beklentileri

Okulun öğrencilere yönelik beklentilerine bakıldığında, her iki okul türü için de ortak olan beklentilerin saygılı, ahlaklı, dürüst, çalışkan ve gayretli olma, düzgün ve iyi bir işe girme şeklinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte okul türleri açısından öğrencilere yönelik beklentilerde farklılıkların benzerliklerden oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinden sorumluluk sahibi bir birey olma, iş hayatında başarılı olma, sorumluluklarını yerine getirme, yalan söylememe, okulunu güzel bir şekilde temsil etme, konuşmalarına dikkat etme, ders çalışma, güzel bir hayat kurma, devlete faydalı birey olma, üniversitede iyi bir bölüme yerleşme, yetişkin biri gibi davranma, iyi bir vatandaş olma ve düzgün bir birey olma gibi beklentiler varken, meslek lisesi öğrencilerinden, okulda belirlenmiş zaman çizelgesine uyma, kavga etmeme, gürültü yapmama, dış görünüş ve kıyafetlerine dikkat etme, sigara içmeme, mesleklerini iyi bir şekilde öğrenme, kurallara uyma, öğretmenlerle iyi geçinme, hayatta iyi bir yere gelme, dersi iyi dinleme, oturmasını kalkmasını bilme, kendilerini sevdirmeme, hoş görülme, tavır ve davranışlarına dikkat etme, öğretmenlerin sözünü dinleme, öğretmenlerle tartışmama, bilgilerini artırma, boş boş gelip gitmeme, iyi bir insan olma ve disiplinli olma şeklinde beklentilerin olduğu öğrencilerce ifade edilmiştir.

Bununla birlikte görüşme verilerinin analizi her iki okul türü açısından da bir takım beklentilerin karşılanmadığını ve karşılanmayan beklentiler yönünden de farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

4.3.1.2. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme

Her iki gruba yönelik bulgular incelendiğinde her iki okul türü içinde okulda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir kurallar ve işleyiş setinin var olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenci görüşme verilerinin analizi, okulda hem öğretmenlere hem de arkadaşlarına karşı öğrencilerin saygılı olması, öğrencilerin birbirleriyle kavga etmemesi, okul içi ve dışında sigara içmemeleri, dış görünüş ve kılık kıyafetlerine dikkat etmeleri gibi kuralların her iki okul türü içinde ortak olduğunu ortaya koymuştur.

Diğer taraftan, anadolu teknik lisesi öğrencilerinin okulda uyması beklenen kurallar öğretmenleri ile düzgünce konuşma, istemese de okuldaki diğer kişilere selam verme, okul eşyalarına zarar vermeme, konuşmalarına dikkat etme, derse ait yardımcı kitap alma ve derse gelirken kitabını getirme şeklindeyken meslek lisesinde, meslek derslerinde önlük giyme, atelyeye girerken sıra olma ve tekmil verme, derslerde huzuru bozmama, öğretmenlerin sözünü dinleme, okuldaki zaman çizelgesine uyma ve münakaşa yapmama şeklindedir.

Okul kuralları ve işleyiş açısından farklılıkların benzerliklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte genel olarak değerlendirildiğinde, okulda öğrencilerden, gerek öğretmenlerce gerekse de idarecilerce saygılı, söz dinleyen, kavga etmeyen, münakaşa yapmayan, okulda ya da dışarda sigara içmeyen, dış görünüşüne, kılık ve kıyafetine dikkat eden, derslerde gürültü yapmayan ve öğretmenleri rahatsız edebilecek davranışlarda bulunmayan kişiler olmaları istenmekte olduğu söylenebilir.

4.3.1.3. Kurala uyma veya beklentileri karşılamamanın ödülü

Bulgular incelendiğinde, okul kurallarına uyan veya beklentileri karşılayan öğrenciler açısından her iki okul türü için de okulda bir ödül mekanizması olduğu görülmektedir ve öğrenciler açısından okulda söz konusu ödül mekanizmasının benzer şekilde işlediği anlaşılmaktadır. Okuldaki kural ve beklentileri karşılayan öğrenciler performans notlarının yükselmesi, öğretmen ve idarecilerce kendilerine daha ayrıcalıklı ve toleranslı davranılması veya onların güven ve yakınlığını kazanma gibi ödüllerle karşılaşmaktadırlar. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi

öğrencileri açısından ahlaklı ve sorumluluk sahibi bir birey olma; meslek lisesi öğrencileri açısından ise dersi daha iyi anlama okulda işleyen ödül mekanizmasının her iki okul türü için farklılaşan yönleri olmuştur.

4.3.1.4. Okula karşı tutum ve yaklaşım

Öğrencilerin okula karşı tutumlarına yönelik değerlendirmelere bakıldığında, anadolu teknik lisesi öğrencilerinin genelde derslerin erken başlaması, uykusuzluk, sayısal ağırlıklı derslerin olması, ders programının ağır olması gibi nedenlerle okuldan sıkıldıkları; meslek lisesi öğrencilerininse zor bulunan dersler, kötü alışkanlık ve olumsuz arkadaşlık ilişkileri gibi nedenlerle okuldan sıkıldıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan hem anadolu teknik lisesi öğrencileri hem de meslek lisesi öğrencileri okula isteyerek geldiklerini belirtmişlerdir.

4.3.1.5. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Araştırma bulguları dikkate alındığında her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler yönünden okulda kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan öğrenciler açısından bir dizi yaptırım olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin güvenini kaybetme ve gözlerinden düşme, performans notlarının düşürülmesi ve öğrencinin okula geldiği halde yok yazılması öğrencilerin okuldaki kural veya beklentileri karşılamadıklarında karşılaştıkları ortak yaptırımları oluşturmaktadır. Diğer taraftan, öğrenci velisine şikayette bulunma, okula almama, sırada bekletilme, üniversitede istediği bölüme yerleşememe, çeşitli zorluklarla karşılaşma, arzu ettiği işe girememe, disiplin cezası ile cezalandırılma ve öğrenci telefonunun alıkonulması anadolu teknik lisesi öğrencilerinin; öğrencilerin huzurlarının kaçması, öğretmenlerce azarlanma, küçük düşürülme ve ezilme, dersten kalma ve öğretmenlerinin önyargılı tutumlarına maruz kalma ise meslek lisesi öğrencilerinin okuldaki kurallara uymadıklarında ya da beklentileri karşılamadıklarında karşılaştıkları yaptırımlardır.

4.3.1.6. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Öğrenci görüşme verilerinin analizi öğrencilerin dış görünüş ve kıyafetine dikkat etme, okulda birbirlerine ve arkadaşlarına karşı saygılı olma ve sigara içmeme gibi kuralların okulda öğrencilerce çiğnendiğini ortaya koymaktadır. Bunların yanı sıra telefonunu kapalı tutma, okul donatılarına zarar vermeme, disiplinli olma, öğretmenlerle iyi geçinme, okula zamanında gelme ve okuldaki zaman çizelgesine uyma şeklinde sıralanan kural veya beklentilerin anadolu teknik

lise öğrencilerince; tören alanında konuşmama, okul dışına çıkmama ve mesleki derslerde önlük giyme şeklinde sıralanan kurallarına meslek lisesi öğrencilerince çiğnenen veya uyulmayan kuralları oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kuralları umursamama şeklinde bir işleyiş olduğu da anadolu teknik lisesi öğrencilerince ifade edilmiştir.

4.3.1.7. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Okul kuralları ve işleyiş yönünden her iki okul türünde de dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, saygılı olma, okulda ve okul dışında sigara içmeme, disiplinli olma önemsenen veya taviz verilmeyen kuralları oluşturmaktadır. Diğer taraftan, derslerde telefonla oynamama ve okulda düzgün durma gibi kural olarak algılanan bir takım davranışlar anadolu teknik lisesi grubu öğrencileri açısından en çok önemsenen kurallar olarak değerlendirilirken, teneffüslerde okul dışına çıkmama, okula zamanında gelme, edepli ve ahlaklı olma, öğretmenlerin sözünü ve dersi dinleme okulda meslek lisesi öğrencileri açısından en fazla önemsenen veya taviz verilmek istenmeyen kurallar olarak değerlendirilmiştir.

4.3.1.8. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar

Öğrenci görüşme verilerinin analizi her iki okul türü açısından da okulda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek kuralların bir kısmının önemsenmediğini ya da bu kurallardan taviz verilmek zorunda kalındığını ortaya koymuştur. Öğrencilerin telefonlarını kapalı tutmaları, derslerde telefonla uğraşmamaları, dış görünüş ve kılık kıyafetlerine dikkat etmeleri ve okulda sigara içmemeleri bekleniyorken, her iki okul türünde de bu kurallardan taviz verildiği ya da bu kuralların diğerlerine göre daha az önemsendiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, okula zamanında gelme, kendi arasında konuşmama, okul araç ve gereçlerine zarar vermeme ve okulun zaman çizelgesine uyma gibi kurallar anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından en fazla önemsenen kurallarken, dersi dikkatle dinleme, mesleki derslerde önlük giyme, öğretmenlerle konuşmalarına dikkat etme, törenlere katılma ve dışarı çıkmama meslek lisesi öğrencileri açısından en fazla önemsenen kuralları oluşturmuştur.

4.3.1.9. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Bulgular incelendiğinde okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmede anadolu teknik lisesi öğrencileri ve meslek lisesi öğrencilerinin benzer süreçler yaşadıkları göze çarpmaktadır. Her iki gruptaki öğrenciler de ailenin ve öğretmenlerin

yönlendirici davranışlarının, öğrencilerin okul ortamına, arkadaşlarına ve öğretmenlerine dönük gözlemlerinin okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmede etkili olduğunu düşünmektedirler. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından törenler, meslek lisesi öğrencileri açısından ise üst sınıf öğrencileri okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmede etkili olan unsurlardır.

4.3.1.10. Ders dışı yaşantılar

Araştırma bulguları öğrencilerin geçirdikleri ders dışı yaşantıların her iki okul türü açısından da benzer süreçler içerdiğini göstermektedir. Buna göre öğrenciler boş ders, öğle arası veya uzun teneffüs saatlerinde genelde okul dışına çıkmayı tercih etmekte, arkadaşları ile gezinmekte, kafe vb. yerlerde zaman geçirmekte, sigara içmekte ve pek okulda kalmak istememektedirler. Özellikle kısa teneffüslerde ise ihtiyaçları varsa sınıf dışına çıkmakta, yoksa sınıfta zaman geçirmektedirler. Öğretmen-öğrenci ilişkileri boyutu ile bakıldığında, öğrenci ve öğretmenlerin ders dışı zamanlarda nitelikli bir birliktelik geçirmediği, sadece soru sormak veya bir sorununu iletmek amacıyla öğrencilerin öğretmenlerinin yanına geldikleri anlaşılmaktadır. Sosyal faaliyetler yönünden her iki okul türünde kayıtlı öğrenciler de sosyal faaliyetlere çeşitli nedenlerle katılmak istemedikleri ve katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunlarla birlikte öğrenciler arasında ders dışı öğrenci ilişkilerine bakıldığında, kendi aralarında kaba söz, argo konuşma, kaba davranış ve şakalaşmanın yaygın bir davranış biçimi olduğu görülmektedir. Ayrıca her iki gruptaki öğrenciler açısından da grup halinde hareket etme davranışları söz konusudur. Genel olarak bakıldığında ders dışı yaşantılar açısından her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler yönünden ders dışı yaşantılar anlamında değerlendirilebilecek davranışların pek fazla farklılaşmadığı söylenebilir.

4.3.1.11. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Öğretmenlerin resmi olmayan yönleriyle beklenti ve davranışlarının bir boyutunu oluşturan kişisel görüş ve değer aktarımına yönelik bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin söz ve davranışları ile öğrencileri yönlendirdikleri, öğrencilerin öğretmenlerin kişisel görüş ve değerlerinin aktarımına dönük davranışlarını fark ettikleri, öğretmenlerin kişisel görüş ve değer aktarımına yönelik çabalarının öğrenciler üzerinde etkili olmasının her iki okul türü için de ortak bulguları oluşturduğu görülmektedir. Diğer taraftan, öğretmenlerin kişisel anılarından bahsetmesi anadolu teknik lisesi; kitap tavsiye etme, öğretmenlerin kendileri için

önemli buldukları hususları söyleme, rol model olma, beklentilerini ve toplumsal normları aktarma meslek lisesi öğrencileri açısından öğretmenlerin kişisel görüş ve değer aktarımı davranışları arasında bulunmaktadır. Meslek lisesi grubu öğretmenlerinin ideolojik görüşlerini yansıtmaktan kaçınması da anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerince dile getirilmeyen bir husustur.

Araştırma bulguları her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler açısından da öğretmenlerin örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi cezalandırma davranışlarının olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin derse geldikleri halde yok yazılmaları, telefonlarının öğretmenler tarafından alıkonulması her iki okul türü öğrenci gruplarının karşılaştığı benzer cezalardır. Bunun yanı sıra, öğrencilerin idareye gönderilmesi, dersten atılmaları anadolu teknik lisesi öğrencilerinin; öğrencilerin kapı önünde bekletilmesi, derse alınmaması, kendilerine kızılması ve azarlanmaları meslek lisesi öğrencilerinin karşılaştıkları cezalandırma davranışları olarak ifade edilmiştir.

Araştırma bulguları, her iki okul türünde kayıtlı öğrenciler için de öğretmenlerin öğrencilere yönelik bir takım önyargılı veya koruyucu tutum ve yaklaşımlarının olduğunu göstermektedir. Bulgular karşılaştırıldığında her iki öğrenci grubunda da öğretmenlerin ön yargılı tutum ve davranışlarının olduğunu ifade eden görüşlere karşın, öğretmenlerin eşit ve adil bir davranış sergilediklerini ifade eden öğrenci görüşleri de olmuştur.

Diğer taraftan, anadolu teknik lisesi öğrenci görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin önceden tanıdıkları öğrencilere yakınlık gösterdiklerini ve öğrenciler hakkındaki çeşitli yargılara göre davrandıklarını ortaya koyarken; meslek lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin genelleme yaparak öğrencilere kızdıklarını ve onları azarlayarak önyargılı davrandıklarını, belirli öğrencilere daha koruyucu ve kollayıcı olduklarını, bazı öğrencilerin daha çok sevildiğini, bazı öğrencilere daha toleranslı olunarak koruyucu veya kollayıcı birer tutum ve davranış sergilendiğini, öğretmenlerin koruyucu ve kollayıcı tutumlarla öğrencilerin performans notlarını yükselttiklerini ortaya koymuştur.

Öğrenci görüşme verilerinin analizi her iki okul türü için de öğretmenlerin öğrencilerine yönelik örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir takım ödüllendirme davranışlarının olduğunu ortaya koymaktadır. Ödüllendirme davranışlarına bakıldığında öğrencilerin performans notunun yükseltilmesi ve öğretmenlerin öğrencileri ile yakın ve samimi bir ilişki kurması şeklinde ifade edilen

davranışların benzer ödüllendirme davranışları olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencilerinin, sınavda çıkabilecek soruların önceden kendilerine verilmesi, öğretmenlerinin onlara bir şeyler ısmarlaması ve derse ara vererek, onlarla arkadaşça sohbet etmesi şeklinde ifade edilen ödüllerle de karşılaştıkları görülmektedir.

Öğrenci görüşme verilerinin analizi ile elde edilen bulgular karşılaştırıldığında öğretmenlerin zaman zaman tutarsız davranışlar sergiledikleri, öğretmenlerce sergilenen tutarsız davranışların öğrencilerce fark edildiği ve öğrencilerin öğretmenlerin sözlerinden ziyade onların davranışlarını dikkate aldıkları benzer bulgular olarak göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra anadolu teknik lisesi öğrencilerinden öğretmenlerin tutarlı davranışlar sergilediğini ifade eden görüşler olmasına karşın; meslek lisesi öğrencileri, öğretmenlerinin özellikle dakik olma, zaman çizelgesine uyma beklentilerine karşın, kendilerinin zaman çizelgesine pek uymadıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma bulgularının karşılaştırılması her iki okul türü açısından da öğretmene itaat eden öğrencilerin ödüllendirildiklerini, öğretmene itaat eden öğrencilerin performans notlarının yükselmesinin benzer ödüllendirilme aracı olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan öğretmene itaat eden anadolu teknik lisesi öğrencileri, itaat etmelerinin ödülünü dersi daha iyi anlayarak aldıkları görüşünde iken; meslek lisesi öğrencileri öğretmene itaat ettiklerinde öğretmenlerinin onlara daha olumlu bakması, onlarla daha yakından ilgilenmesi ve dersten geçirmesiyle aldıkları görüşündedirler.

Araştırma bulguları her iki okul türü için de, öğretmenlerin öğrencilere yönelik algılarının genel olarak iyi ve başarılı öğrenci ve kötü ve başarısız öğrenci şeklinde sınıflandığını ortaya koymuştur. Her iki okul türünde de ders çalışan, derse katılan, dersi dinleyen ve ilgi ile takip eden öğrenciler iyi ve başarılı olarak değerlendirilirken, dersi dinlemeyen ve sorumluluklarını yerine getirmeyen öğrenciler kötü ve başarısız olarak değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan anadolu teknik lisesi grubu öğrencileri, sınavlarda başarılı olan, arkadaşlarına karşı tutumları iyi olan, derse karşı ilgili olan, yorum yapabilen, evde derslerini tekrar eden öğrencileri iyi ve başarılı; derste telefonla oynayan, derste uyuyan, öğretmenlerinin söylediklerini yazmayan, öğretmeni taklit eden (alay), sınıf ortamını bozan, kurallara uymayan, öğretmenin söylediklerinin tersini yapan ve ilgisiz davranan öğrencileri, başarısız ve kötü öğrenci olarak; meslek lisesi grubu

öğrencileri ise, dürüst, saygılı, kurallara uyan, mesleğe yatkın, güzel ahlak sahibi, derste sessiz, sakin ve uslu duran, düşünceli davranan, çevresine ve toplumuna olumlu bakan ve derste düzgünce duran öğrencileri başarılı ve iyi; saygısız, sigara içen, düşüncesizce hareket eden, kötü davranışları olan, derse karşı ilgisiz olan, kavgacı, devamsızlık ve gürültü yapan öğrencileri ise başarısız ve kötü olarak değerlendirilmiştir.

4.3.1.12. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi

Öğrenci görüşme verilerinin analizi okuldaki zaman çizelgesine uyma konusunda öğretmen ve öğrencilerde bilerek derse geç kalma, derslerin olması gerekenden daha erken bitirilmesi yönlerinden bir benzerlik olduğunu ortaya koymuştur. Diğer taraftan öğrencilerin zamansal düzenlemelere uyma konusunda öğretmenlerin tutum ve davranışlarını gözlemleyerek, buna göre davranışları ve kısa teneffüs saatlerinin öğrencileri olumsuz yönde etkilemesi anadolu lisesi öğrencilerince; öğrencilerin yok yazıldıklarında diğer derslere de girmeyip okulu terk ettikleri, genel kültür ve mesleki derslerde zaman çizelgesine uyma konusunda farklı davrandıkları meslek lisesi öğrencilerince yapılan zaman çizelgesine bağlı düzenlemelerin öğrenci davranışları üzerine etkilerine yönelik değerlendirmelerdir.

4.3.1.13. Derslere karşı tutum ve yaklaşım

Araştırma bulguları, derslere karşı tutum ve yaklaşım açısından anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi öğrencilerinin görüşlerinin benzeştiğini göstermektedir. Her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler de meslek derslerini daha önemli ve işe yarar bulurken, genel kültür derslerini üniversite giriş sınavı açısından önemsemekte ve bununla bağlantılı olarak genel kültür derslerini de belirli bir önem sırasına koymaktadırlar. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi grubu öğrencileri içerisinde meslek ve genel kültür derslerine aynı önemi verdiğini belirten; meslek lisesi öğrencilerinden de genel kültür derslerini daha iyi anladığını ifade eden görüşler vardır.

4.3.1.14. Öğretmen-öğrenci ilişkileri

Sınıf dışı okul ortamında öğretmen öğrenci ilişkilerine yönelik öğrenci görüşleri incelendiğinde, öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişimin niteliğinin öğretmenden öğretmene farklılaşması, öğrencilerin çok ders işleyen öğretmenleri sevmemesi ve öğretmen-öğrenci arasında derse geç kalma, cep telefonu kullanımı

gibi hususlarda problemler yaşanması öğretmen-öğrenci ilişkileri açısından her iki okul türüne kayıtlı öğrenciler açısından benzer durumlar olarak değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, öğretmenin beklentilerine uyan öğrencilerin yüksek not beklentisinin bulunması, öğretmenlerin öğrenciler hakkında bazı yargılarda bulunarak, bu yargılara göre davranması, öğrencilerin dersten kalma korkusu ile öğretmene itaat etmesi, öğrencilerin öğretmenlere itaat ettikleri sürece onlara iyi davranılması anadolu teknik lisesi grubu sınıfları açısından öğretmen-öğrenci ilişkilerinin meslek lisesi grubuna göre farklılaşan yönlerini oluşturmaktadır.

Buna karşın derste öğrenciyi serbest bırakma ve arkadaşça davranmanın sevilen öğretmen özellikleri, sürekli ders işleme ve aşırı disiplinli davranmanın sevilmeyen öğretmen özellikleri olarak nitelenmesi meslek lisesi grubunda öğrenci-öğretmen ilişkilerine ait özelliklerdir. Konuşmayı sevme, yakınlık gösterme ve sıcakkanlılığın öğrencilerde sevilen özellikler, ders akışını bozma ve öğretmene karşı gelme davranışlarının sevilmeyen özellikler olarak nitelenmesi meslek lisesi grubu sınıfları açısından öğretmen-öğrenci ilişkilerinde farklılaşan diğer durumları oluşturmaktadır.

4.3.1.15. Öğrenciler arası ilişkiler

Sınıf dışı okul ortamında öğrenciler arası ilişkilere yönelik bulgular karşılaştırıldığında anadolu teknik lisesi ve mesleki lisesi öğrencileri açısından büyük oranda benzer özellikler göze çarpmaktadır. Her iki okul türü öğrencileri de belirli bir grubun üyesidir. Grupların oluşumunda öğrencilerin sosyo-kültürel özelliklerinin ve benzer duygu ve düşünceleri paylaşmalarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte öğrenciler arasında olumlu iletişim özelliklerinin varlığı her iki okul türü öğrencileri için de geçerli durumlardır. Öğrencilerin okul ortamında birbirlerini farklı nedenlerle uyarmaları da her iki okul türü için geçerli olan bulguları oluşturmaktadır.

4.3.1.16. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler

Araştırma bulguları her iki okul türüne kayıtlı öğrencilerin de okulda kız öğrenci olmamasının olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğunu düşündüklerini, erkek öğrencilerin kişisel bakım ve temizliklerine dikkat etmemelerinin, okulda kaba davranışlar sergileme, kavga etme ve argo konuşmalarının yaygınlığının kız öğrenci olmamasının olumsuz etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencileri cinsiyete bağlı değerlendirmelerde bayan öğretmenlere yönelik

değerlendirmelerde de bulunmuş ve bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre sınıf hakimiyetinin daha kötü olduğunu ve bayan öğretmenlerin dersinde daha fazla kural çiğneme davranışlarının olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşın meslek lisesi öğrencileri, kendini okulda daha rahat hissetme ve kavgaların ortaya çıkmaması gibi hususları okulda kız öğrencilerin olmamasının olumlu etkileri olarak ifade etmişlerdir.

4.3.1.17. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri

Görüşme verilerinin analizi ile elde edilen bulgular incelendiğinde okulun fiziksel özelliklerinin her iki türdeki okulun öğrencilerinin davranışları üzerinde hem olumsuz hem de olumlu bir takım etkilerinin olduğu ve bu etkilerin büyük oranda benzeştiği görülmektedir. Okulun geniş bir alanda kurulu olması, geniş ve güzel bir bahçesi olması, spor salonu olması ve sportif etkinliklere uygun bir saha yapısının olması, genel olarak sınıf ve atölye donatılarının yeterli olması, sınıf ve atölyelerin geniş ve havadar olması gibi fiziksel özelliklerin her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan binaların öğrencilerce güvensiz bulunması, okulun fiziksel mekanlarının öğrencilerce hor kullanımı, tuvalet vb. alanların kirli, bakımsız ve arızalı olması, ulaşım açısından çeşitli sıkıntıların yaşanması gibi hususlar her iki okul türü açısından da öğrencilerce, fiziksel özelliklerin öğrenci davranışları üzerindeki olumsuz etkileri içerisinde değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra, fiziksel imkanlardan yararlanamama, oturup sohbet etme gibi ders dışı sosyal faaliyetler açısından bazı kısıtlı imkanlar Anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından; ısınma sorunlarının olması ise meslek lisesi öğrencileri açısından okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışları üzerindeki olumsuz etkileri arasında yer almıştır.

4.3.2. Mesleki ve teknik Anadolu liselerinde, öğrenci görüşlerine dayalı olarak belirlenen sınıf ortamındaki örtük program özellikleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar

4.3.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme

Araştırma bulguları incelendiğinde her iki okul türü içinde öğrencilerce sınıfta uyulması beklenen sınıf içi bir dizi kurallar, beklentiler ve işleyiş seti olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin söylediklerini birebir not alma, sınıfta cep telefonunu kapalı tutma ve cep telefonu ile uğraşmama, derslerde sessiz olma ve kendi arasında konuşmama, atölyede daha düzenli, tertipli ve disiplinli olma ve derste uyumama her

iki okul türüne kayıtlı öğrenciler açısından da sınıf içi kurallar, beklentiler ve işleyiş setini oluşturmaktadır. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencilerince; öğretmenlerin geç kalan öğrencileri derse almaması, öğretmenler arasında farklılıklar olması, derse odaklanma, iş güvenliğine riayet etme, öğretmenin sözünü kesmeme, izin almadan hareket etmeme, sınıfta düzgün durma, öğrencilerin çok fazla serbest kalması ve sınıf kurallarından olumlu ya da olumsuz etkilenmeme sınıf içi kural, beklenti ve işleyiş setini oluştururken; meslek lisesi öğrencilerine göre ise derisi dikkatle dinleme, ders akışını bozmama, öğrenciler sıkıldığında derse ara verme, sınıf donatılarına zarar vermeme, daha istekli olma, şımarmama, şakalaşmama, öğretmeni dikkatle dinleme ve öğretmene karşı gelmeme sınıf içinde uyulması beklenen ve örtük program kapsamında ele alınabilecek sınıf içi kurallar, beklentiler ve işleyiş setini oluşturmaktadır.

4.3.2.2. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri

Elde edilen bulgular dikkate alındığında her iki okul türüne ait sınıflar açısından da ders işleme sürecinde öğretmenlerin öğrencilerinden bir dizi beklentilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmeni ve derisi dikkatli ve sessiz bir şekilde dinleme, derse odaklanma her iki okul türündeki sınıflar açısından ders işleme sürecindeki benzer öğretmen beklentilerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte beklentilerin kısmen veya düşük düzeyde karşılanıyor olması da ders işleme sürecindeki öğretmen beklentileri yönünden benzer bir özellik olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan başarılı olma, anlamadıklarını sorma, laubali olmama, anlamasalar da derse ilgi gösterme ve öğretmenlerden bir takım davranışlar kazanma, anadolu teknik lisesi öğrencilerinden; konuşma ve davranışlarına dikkat etme, soru sorma, anlamasalar bile derisi dinleme, uyumama, telefonla oynamama, derse katılma, girişken davranma, saygılı olma, olumlu düşünme, az da olsa ders için gayret etme, sınıfta düzeni bozmama, dış görünüş ve kılık kıyafetlerine dikkat etme ise meslek lisesi öğrencilerinden beklenen ders işleme süreci davranışları olarak ifade edilmiştir.

4.3.2.3. Göze girme davranışları

Araştırma bulguları her iki okul türünde eğitim gören öğrencilerin de bir takım göze girme davranışı sergilediğini göstermekle birlikte, göze girme davranışı olarak nitelen öğrenci davranışlarının derse daha fazla katılım sergileme dışında genelde büyük oranda farklılaştığını ortaya koymaktadır. Anadolu teknik lisesi öğrencilerine

göre, öğretmene yakın ve samimi davranma, verilen görevlere talip olma, öğretmenin söylediklerini hemen yerine getirme, derste en son kalınan konuyu söyleme, öğretmenin görev vermesi için fırsat kollama, dersi daha iyi dinleme ve öğretmene çokça soru sorma gibi davranışlar göze girme davranışı iken; meslek lisesi öğrencilerine göre, daha çok söz hakkı isteme, öğrencinin yapmacık davranışlarda bulunması, tutum ve davranışlarına dikkat etmesi, cep telefonu ile oynamaması ve dersi anlıyormuş gibi yapması öğrencilerin göze girme çabasıdır.

Göze girme çabası sergilemenin nedenlerine dair görüşlerine bakıldığında öğrencilerin daha iyi bir not alma beklentisi içinde oldukları her iki okul öğrencileri tarafından da ifade edilmişken, anadolu teknik lisesi öğrencileri, öğrencinin öğretmence tanınır ve bilinir olmasını sağlama ve öğretmence sevilmenin de birer göze girme davranışı çabası olduğunu ifade etmişlerdir.

4.3.2.4. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisine ait bir boyut olan ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışlarına yönelik bulgular incelendiğinde öğrenciler arasında yaşanan şakalaşma davranışları ve öğrencilerin dersi dinlememeleri her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler açısından ders işleme sürecinde ortaya çıkan benzer olumsuz davranışlardır. Diğer taraftan, öğrencilerin sınıfta gürültü yapmaları, kendi aralarında konuşmaları ve dersten kopuk olmaları meslek lisesi grubu öğrencilerinin sınıfında; kaba ve küfürlü konuşma, sınıf düzenini bozucu davranışlar sergileme, öğretmenin sözünü dinlememe, öğretmene karşı gelme, gruplaşma, kavga etme, uyuma veya uyuklama ve laf atıp sataşma ise anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin sınıfında karşılaşılan ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz öğrenci davranışlarını oluşturmaktadır.

4.3.2.5. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Araştırma bulguları, sınıf içi kurallara uymama veya beklentileri karşılamama durumunda her iki okul türünde eğitim gören öğrencilerin de karşı karşıya kaldıkları bir dizi yaptırım olduğunu ortaya koymuştur. Sınıf içi kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan öğrenciler yönünden performans notlarının düşmesi ve derslerden kalmaları her iki okul türünde öğrencilerin karşılaştığı yaptırımlardır. Diğer taraftan, sınıf kurallarının veya sınıf içi beklentilerin karşılanmaması durumunda, öğretmenlerin öğrencilere soğuk ve mesafeli davranması, öğrenciye ilgi göstermemesi, öğretmenin motivasyonunun düşmesi ve ders işlemek istememesi,

sınıf düzeninin bozulması ve bir gürültü-kargaşa durumu yaşanması, öğrencilerin okuldan soğuyabilmesi ve sınıfta tartışmalar yaşanması anadolu teknik lisesi öğrencilerinin; öğrencinin derse geldiği halde yok yazılması, derse alınmaması veya kapı önünde bekletilmesi, öğrenciye sözlü uyarı yapılması, öğrencilerin bir takım olumsuzluklarla karşılaşması, öğrenci telefonunun alıkonulması ve dersi anlamama meslek lisesi öğrencilerinin karşı karşıya kaldıkları bazı yaptırımlardır.

4.3.2.6. Derse katılım

Araştırma bulguları derse katılım konusunda öğrenci gruplarının büyük oranda farklı görüşleri olduğunu ortaya koymakla birlikte öğrencilerin derse katılımında öğretmen ve derslere göre farklı davranışlar sergilemeleri yönüyle benzer görüşte olduklarını ortaya çıkarmıştır. Anadolu teknik lisesi öğrencilerine göre, sayısal derslerde daha az katılım olmakla birlikte genel olarak derse katılım düşük seviyededir. Öğrencilerin anlamakta zorlandıkları dersler olduğunda, öğretmenleriyle sorun yaşadıklarında veya çekingenlik gibi durumlarda derslere katılmadıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, meslek lisesi öğrencilerine göre, derse katılmama nedenleri haklarının yenmesi düşüncesi, öğretmeni sevmeme, sıkılma ve okula isteksizce gelme gibi nedenlerdir.

4.3.2.7. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Görüşme verilerinin analizi her iki okul türü öğrencileri açısından da sınıf içi kural, beklenti ve işleyiş açısından bir takım hususların daha fazla önemsendiğini veya bazı kural ve beklentilerden taviz verilmek istenmediğini ortaya koymuştur. Derste telefonla oynamama, derste uyumama, kendi arasında konuşmadan dersi ve öğretmeni sessizce dinleme gibi sınıf içi bir dizi kural ve beklentinin hem anadolu teknik lisesi grubunda hem de meslek lisesi grubunda önemsendiğini göstermektedir.

Diğer taraftan, sınıfta gezinmeme, derse zamanında gelme, vatanını ve milletini sevme ve sorumluluk sahibi olma gibi sınıf içi kural ve beklentiler anadolu teknik lisesi grubu sınıfında; ders havasının dağılmaması, okul donatılarına ve araç gereçlerine zarar vermeme ve atölyede iş güvenliğine dikkat etme gibi kural ve beklentiler ise meslek lisesi grubu sınıfında öğretmenlerce daha fazla önemsenmekte ya da bu kural ve beklentilerden taviz verilmek istenmemektedir.

4.3.2.8. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Araştırmada elde edilen bulgulara göre sınıf içi kural, beklenti ve işleyiş uygun şekilde davranan öğrenciler her iki okul türü için de geçerli olmak üzere farklı

şekillerde ödüllendirilmektedir. Öğrencinin performans notlarının yükselmesi, derslerden daha kolay geçmeleri, öğretmenleri ile daha iyi ve nitelikli bir iletişim kurmaları her iki okul türüne kayıtlı öğrenciler için de benzer ödüllendirme araçlarını oluşturmaktadır. Diğer taraftan, dersi anlama ve öğrenme, öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin artması ve çekincelerinin ortadan kalkması, disiplinli ve daha istekli olma sadece anadolu teknik lisesi öğrencilerinin karşılaştığı ödüllendirme araçlarıdır.

4.3.2.9. Sınıf içi öğretmen öğrenci ilişkileri

Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri açısından sınıflar arasında benzer ve farklı bulgular olduğu görülmektedir. Her iki sınıfta da öğretmen-öğrenci iletişiminin niteliği öğretmene göre farklılaşmaktadır. Öğretmen ve öğrenciler arasında çeşitli problemlerin olması ve çok ders işleyen öğretmene olumsuz bakılması diğer benzer özelliklerdir.

Diğer taraftan, sınıf içi öğretmen ve öğrenci ilişkileri konusunda farklı durumlar da söz konusudur. Öğretmenlerin beklentilerine uyan öğrencilerin yüksek not beklentisi olması, öğretmenlerin öğrenciler hakkındaki yargılarına göre davranması ve öğrencilerin dersten kalma korkusu ile öğretmene itaat etmesi gibi bulgular anadolu teknik lisesi açısından sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkileri arasındaki farklılaşan bulgulardır. Meslek lisesi öğrencileri ise kendilerine karşı arkadaşça yaklaşan öğretmenlerden olumlu etkilendikleri görüşündedirler.

4.3.2.10. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü

Derslerde bir problem yaşandığında, karşılaşılan problemlerin nasıl çözüme kavuşturulduğuna yönelik bulgular karşılaştırıldığında öğretmenlerin öğrencilerle konuşması ve nasihat etmesi yoluyla yaşanan problemi çözmeye çalışmasının ve öğrencilerin araya girmesinin benzer problem çözüme şekilleri olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, öğretmenlerin, öğrenci ile birebir konuşması, ders notunu öğrenciyi kontrol etmede bir araç olarak kullanması, öğretmenin uzlaşmacı bir tutum sergilemesi, problemin çözümü için idarenin kullanılması anadolu teknik lisesi öğrencilerinin eğitim gördüğü sınıfta yaşanan problemlerin çözüm şeklini oluşturmaktadır. Ayrıca problem yaşandığında öğretmenlerin sınıfta yaşanan problemlere müdahale etmekten kaçınmaları da anadolu teknik lisesi öğrencilerinin karşılaştığı bir durum olarak göze çarpmaktadır. Diğer taraftan meslek lisesi öğrencilerinin eğitim gördüğü sınıfta, öğretmenlerin öğrencileri sakinleştirmeye

çalışması veya öğrencilere çeşitli cezalar uygulaması gibi çabalarla yaşanan problemlerin çözülmeye çalışıldığı ifade edilmiştir.

4.3.2.11. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Araştırma bulguları dikkate alındığında hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencileri açısından örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek sınıf içi kural ve beklentilerin bir kısmına öğrencilerce uyulmadığı anlaşılmaktadır. Derse zamanında gelme ve dersten zamanında çıkma, derste telefonla uğraşmama yönündeki beklenti ve kuralların her iki okul türü öğrencilerince de uyulmayan veya çiğnenen kural ve beklentileri oluşturduğu görülmektedir. Diğer taraftan derste uyumama, öğretmenlerin söylediğini yazma ve öğretmenin sözünü dinleme şeklinde ifade edilen sınıf içi kural ve beklentilerin anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerince; şırmama, atölyede önlük giyme ve derse zamanında gelme kurallarınınsa meslek lisesi grubu öğrencilerince çiğnenen veya uyulmayan kuralları oluşturduğu görüşme verilerinin analizinden anlaşılmaktadır.

4.3.2.12. Sınıf yönetimi

Sınıf yönetimi ile ilgili bulgular incelendiğinde her iki okul türünde eğitim gören öğrencilerin sınıf yönetiminde öğretmen merkezlik olduğu ve sınıf yönetimi davranışlarının öğretmenden öğretmene değiştiği görüşünde oldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra anadolu teknik lisesi öğrencileri arasında demokratik bir sınıf yönetimi olduğu görüşünde olan öğrenciler olması, buna karşın meslek lisesi sınıflarında öğretmenlerin sınıf hakimiyetini çabuk kaybetmeleri ve öğrencilerin sevdikleri öğretmenlerin derslerine olumlu bakmaları sınıf yönetimi açısından farklılaşan durumlardır.

4.3.2.13. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları

Araştırma bulguları dikkate alındığında, öğrencilerin derste başka bir işle meşgul olmaları, kendi aralarında konuşmaları, uyumaları ve telefonla oynamaları her iki okul türü açısından da dersle ilgilenmeme davranışı olarak düşünülmektedir. Diğer taraftan, öğrencilerin ders dışı bazı oyunlar oynaması, derste dışarıyı izlemesi ve bir grup öğrencinin derste huzuru bozması anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından dersle ilgilenmeme davranışları olarak ifade edilmiştir. Buna karşın meslek lisesi grubu öğrencileri dersle ilgilenmeme davranışlarının genelde görmezden gelindiği görüşündedirler.

4.3.2.14. Sınıf içi öğrencilerarası ilişkiler

Öğrenci görüşme verilerinin analizi ile ulaşılan bulgular öğrenciler arası ilişkiler açısından her iki sınıfta da bulguların büyük oranda benzer özellikler gösterdiğini ve öğrenciler arası ilişkilerde hem olumlu hem de olumsuz durumların var olduğunu göstermektedir. Öğrenciler arasında kaba ve küfürlü konuşma, şakalaşma, laf atma ve sataşma davranışları her iki sınıf için de geçerli olan olumsuz iletişim biçimleridir. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler açısından ulaşılan diğer bir benzer bulgu ise öğrencilerin genelde belli bir grubun içinde olmasıdır. Her iki sınıfın öğrencileri kendi duygu ve düşüncelerine yakın buldukları kişilerle daha çok zaman geçirmekte ve birlikte hareket etmektedir.

Sınıf için öğrenciler arası ilişkiler açısından var olan olumsuz durumlara karşın, her iki sınıfın öğrencileri de genel olarak sınıfta olumlu bir iletişim ortamının olduğunu ifade etmişlerdir.

4.3.2.15. Önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar

Araştırma bulguları, her iki okul türü açısından da örtük program kapsamında değerlendirilebilecek sınıf içi kural, beklenti ve işleyişe ait özelliklerden bir kısmının fazla önemszenmediğini veya bunlardan taviz verildiğini göstermektedir. Taviz verilen veya önemszenmeyen kural, beklenti ve işleyişe yönelik özelliklerin her iki okul türü açısından da farklı olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu teknik lisesi grubu sınıfı açısından, sınıf içinde telefonla oynamama, dersi dikkatle dinleme, derste uyumama ve derste konuşmama; meslek lisesi grubu sınıfı içinse, birbirine kaba davranmama ve sınıfı temiz tutma önemszenmeyen veya taviz verilen sınıf içi kural, beklenti veya işleyişe ait özellikleri oluşturmaktadır.

4.3.2.16. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencilerinin örtük program kapsamında değerlendirilen sınıf içi kural, beklenti ve işleyiş setini öğrenmede, öğrencilerin öğretmenlerini ve arkadaşlarını gözlemlemelerinin ve ortama ayak uydurmalarının etkili olduğu bulguların incelenmesinden anlaşılmaktadır. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencileri sınıf içi kurallar, beklenti ve işleyiş öğrencilerin zaman içerisinde içselleştirdiği ve öğrencilerin genelde öğretmenlerin tutum ve davranışlarına dikkat ederek kendilerini ayarladıklarına yönelik değerlendirmelerde de bulunmuşlardır.

4.3.2.17. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Araştırma bulguları, her iki okul türü için de öğretmenlerin öğrencilerini derse motive etmede örtük program kapsamında değerlendirilebilecek benzer davranışlarının derse ara verme, derste öğrencileri serbest bırakma, öğrencilerle ders dışı sohbet etme şeklinde sıralandığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, anadolu teknik lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrencileri derse motive etmede örtük program kapsamında değerlendirilebilecek davranışları arasında, daha az ders işleme vaadinde bulunma, dersin sadece belli bir bölümünde ders işleme, örnek öğrencilerden bahsetme, öğrenciyi fazla sıkımsama, dersi erken bitirme, dersin maddi getirilerinden bahsetme ve dersin geleceğe dönük faydalarından bahsetme gibi davranışları olduğunu ortaya koyarken; meslek lisesi öğrencilerinin görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrencileri derse motive etmede örtük program kapsamında değerlendirilebilecek davranışları arasında, öğretmenlerin derste kendi hayatlarından ve gerçek hayattan örnekler vermeleri ve öğrencilere arkadaşça yaklaşımları olduğunu ortaya koymuştur.

Öğrenci görüşme verilerinin analizi, her iki okul türünde eğitim gören öğrencilere göre öğretmenlerin derslerde bir takım ders dışı paylaşımlarının olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin kişisel sorunları, öğretmenlerin kendi hayatlarına yönelik tecrübeleri ve öğrencilere yapılan nasihatler ders dışı paylaşımlar açısından her iki okul türü için de benzer görüşleri ifade etmektedir. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi grubu için eğitim görmemiş maddi getirileri, öğretmenlerin bazı durumlarda derse ilgi çekmek açısından derse ara vererek ders dışı paylaşımlarda bulunması; meslek lisesi grubu içinse geleceğe yönelik mesajlar, beklentilerin aktarımı, öğretmen ve öğrenci arasında yaşanan problemler ders dışı paylaşımları oluşturmaktadır.

Araştırma bulguları karşılaştırıldığında her iki okul türü için öğretmenlerin değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin benzer davranışlarının sınav sorularını çeşitli şekillerde hissettirmek olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler sınav sorularını not aldıkları konulardan seçerek, sınavda soru çıkacak konuları söyleyerek, YGS sınav sorularını derste çözüp sorarak, sınav sorularına benzer sorular sorarak, bazen de sınavda soracağı soruları söyleyerek; meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler ise; sınav sorularına benzer sorular çözerek veya sınav sorularını önemsedikleri konular arasından seçerek öğrencilerine sınavlarda sorabilecekleri soruları hissettirmektedirler.

Diğer taraftan meslek lisesi öğretmenlerinin öğrenci davranışına ve öğrenci algısına göre not vermesi; anadolu teknik lisesi öğretmenlerinin ise, bir otorite figürü olarak kendilerine itaat eden öğrencilere daha çok performans puanı vermesi her iki okul türü açısından değerlendirme yaklaşımlarına yönelik farklı yönleri göstermektedir.

İçeriğin aktarımına yönelik bulgular karşılaştırıldığında her iki okul türüne ait sınıflar için de geçerli olmak üzere öğretmenlerin belirli konuları daha çok önemsedikleri veya işe yarar buldukları, önemsedikleri veya işe yarar buldukları konular üzerinde daha çok durarak derinlemesine işlemeyi tercih ettikleri, buna karşın belirli konuları ise yüzeysel şekilde işledikleri anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, öğretmenlerin üniversite sınavına dönük konulara ağırlık verdikleri anadolu teknik lisesi öğrencilerince ifade edilirken, meslek lisesi öğrencilerinden öğretmenlerin tüm konulara aynı derecede önem verdiğini ifade eden görüşler de olmuştur.

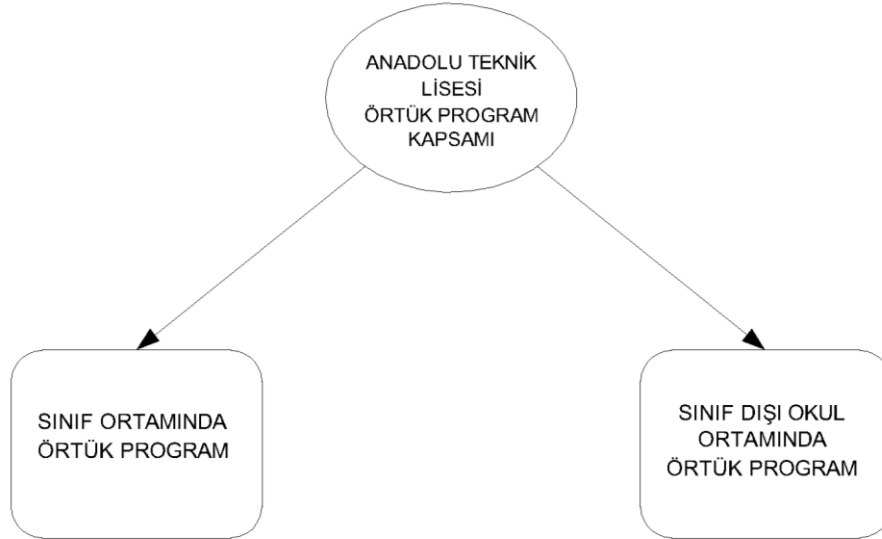
4.3.2.18. Algılanan sınıf atmosferi

Öğrenci görüşme verilerinin analizi her iki okul türü için de öğrencilerin sınıf atmosferi algılarının olumlu ve olumsuz şekilde sınıflandığını göstermektedir. Her iki sınıfta da öğrenciler arasında yardımlaşma ve dayanışma ile karakterize edilebilecek arkadaşça bir ortam olması ve genel olarak sınıf atmosferinin öğrencileri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olması sınıf atmosferine yönelik benzer özellikler olarak göze çarpmaktadır. Diğer taraftan sınıfta problemlili öğrenci olmaması meslek lisesi öğrencilerince; derste genelde öğrencilerin sessiz kalarak dinlemesi ve öğretmenlerin dersin bir bölümünde öğrencileri serbest bırakması anadolu teknik lisesi öğrencilerince sınıf atmosferi açısından olumlu özellikler olarak değerlendirilmiştir.

Sınıf atmosferine yönelik olumsuz değerlendirmelere bakıldığında derste öğrencilerin kendi arasında konuşarak gürültü yapması her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler için de sınıf atmosferine yönelik olumsuz bir durum olarak ele alınmıştır. Buna karşın meslek lisesi öğrencileri, telefonla uğraşma, şakalaşma, kaba ve küfürlü konuşma gibi davranışların; anadolu teknik lisesi öğrencileri ise derste not tutmama, gezinme, özellikle sabahları olan derslerde uyuma, öğretmenin söylediklerinin tersini yapma, kuralları çiğneme, bir grup öğrencinin sınıf huzurunu bozması gibi davranışların sınıf atmosferini olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedirler.

4.4. Anadolu teknik lisesi grubunda derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri

Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özelliklerine ait model şekil-79’ da görülmektedir.

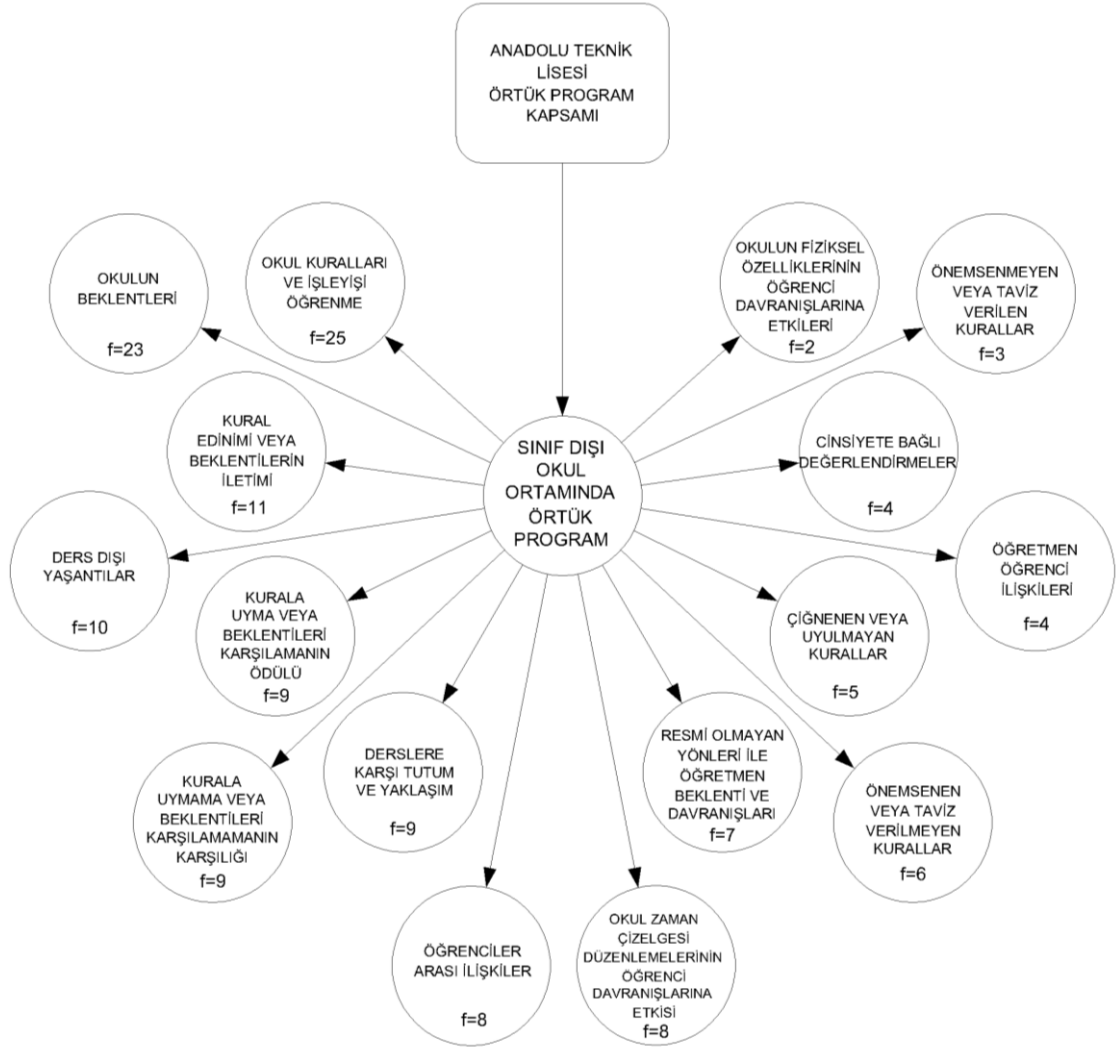

Şekil-79: Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu teknik liselerindeki örtük program özellikleri

Bu bölümde, çalışma grubunda yer alan, anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren 4 kişilik öğretmen grubundan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanan verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular sunulmuştur. Verileri analizi sonucunda, anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine göre ortaya çıkan örtük program özellikleri belirlenmiştir. Öğretmen görüşme verilerinin analizi ile “sınıf dışı okul ortamında örtük program” ve “sınıf ortamında örtük program” olmak üzere iki kategoriye ulaşılmış ve her bir kategori ayrıntılı şekilde ilerleyen bölümlerde sunulmuştur.

4.4.1. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özellikleri

Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin model şekil-80’ de görülmektedir.

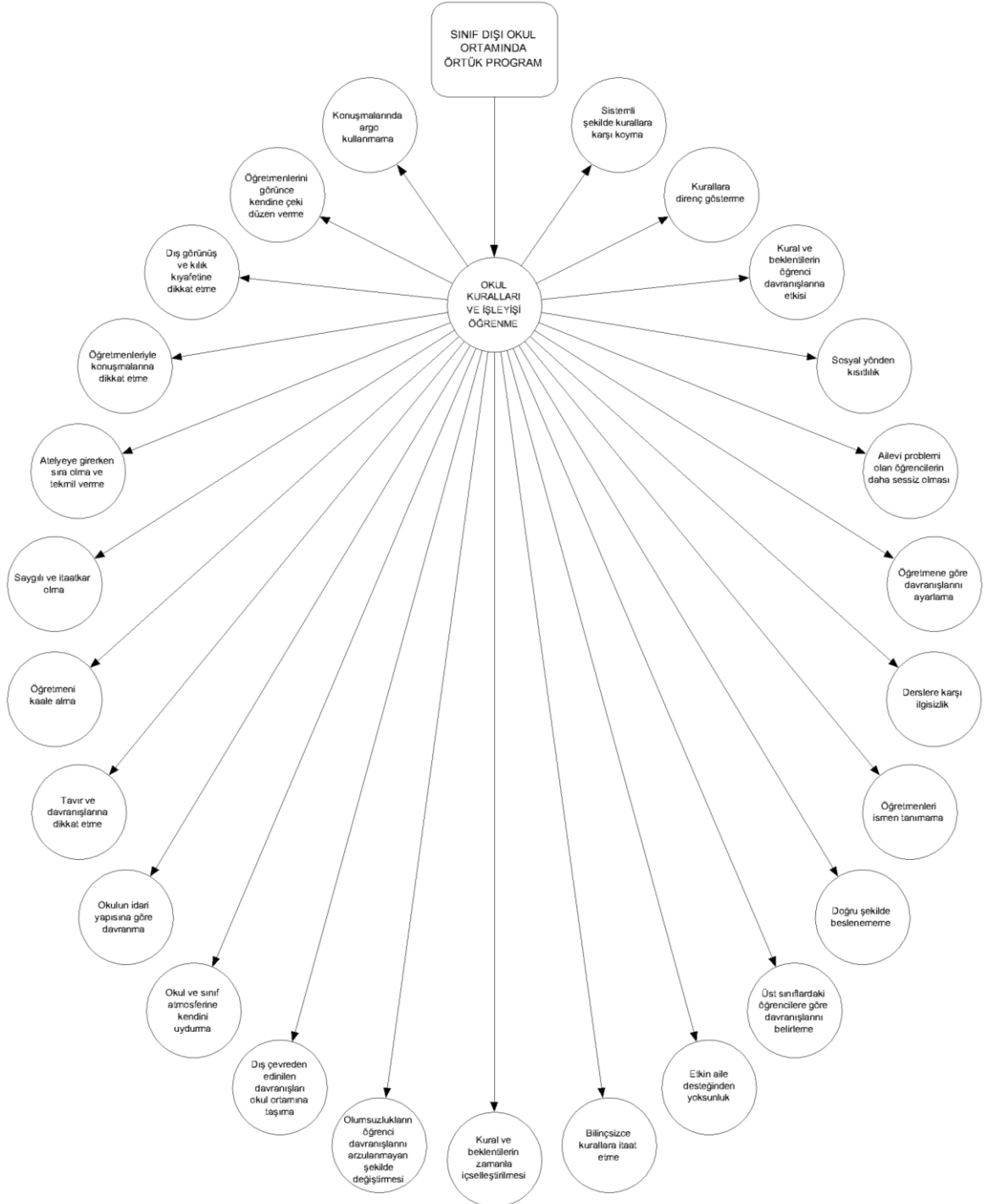

Şekil-80: Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin model

Modelden de anlaşılacağı üzere, “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” kategorisi altında “Okul kuralları ve işleyişi öğrenme”, “Okulun beklentileri”, “Kural edinimi veya beklentilerin iletimi”, “Ders dışı yaşantılar”, “Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü”, “Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı”, “Derslere karşı tutum veya yaklaşım”, “Öğrenciler arası ilişkiler”, “Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi”, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları”, “Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar”, “Çiğnenen veya uyulmayan kurallar”, “Öğretmen-öğrenci ilişkileri”, “Cinsiyete bağlı değerlendirmeler”, “Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar” ve “Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkisi” olmak üzere toplam on altı farklı tema ortaya çıkmıştır. “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” ana teması altındaki her bir temaya ilişkin modeller aşağıda sıra ile sunulmuştur.

4.4.1.1. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait şekil-81' de görülen modelden de anlaşılacağı üzere, öğretmenlere göre okulda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi kurallar seti ve işleyiş vardır.

Şekil-81: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Öğretmenlere göre, konuşurken argo kullanmama, öğretmenlerini görünce kendine çeki düzen verme, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, öğretmenleriyle konuşmalarına dikkat etme, atölyeye girerken sıra olma ve tekmil verme, saygılı olma, öğretmeni kaale alma, tavır ve davranışlarına dikkat etme şeklinde bir takım kurallar seti söz konusudur. Okuldaki kural setine yönelik, öğretmenler aşağıdaki değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Öğretmen 1: “Kılık kıyafet. Bazen çocukların kendi aralarında argo konuşmaları olabiliyor. Onlar hakkında. Yani en çok bu şekilde. O da işte gene dışarda yani öğrenip okul içinde devam ettirmek istedikleri şeyler.”

Öğretmen 2: “Ama işte ilk geldiklerinde atölyeye karşımızda dizip iki sıra halinde, işte onu çok duyuyorum ben. İşte rahat hazır ol gibi bu tür şeyler zaten daha başta derse girmeden onları bir stres altına sokuyor olabilir.”

Öğretmen 3: “Yani öğrencilerin yazılı olmadığı halde, öğretmenlere karşı bir saygı içinde buldukları... Hepsinde olmasa da büyük bir kısmı, mesela sınıfa girdiğimde yerlerine oturmaları, hani, işte farklı pozisyoncular ise kendilerini düzeltmeleri, yani sınıfa bir öğretmen geldiğinde, onun bilincinde olmaları ve bu şekilde davranmaları...”

Öğretmen 4: “Daha çok sevdiğimi, daha çok saygı duyduğumu, işte kendine daha kılık kıyafetine daha çok dikkat eden öğrencinin bende yerinin daha başka olduğunu, onunla gurur duyduğumu ve toplumda genç olduklarını ve genç oldukları içinde toplumda imajlarının daha güzel olacağını anlatırım.”

Bunların yanı sıra öğretmenler, okuldaki idari yapıya göre davranma, öğrencinin sınıf ve okul atmosferine uyması, dış çevreden edinilen davranışların okul ortamına taşınması, olumsuzlukların öğrenci davranışlarını arzu edilmeyen şekilde değiştirmesi, kural ve beklentilerin zamanla içselleştirilmesi, bilinçsizce kurallara itaat edilmesi, öğrencilerin etkin aile desteğinden yoksun olması ve üst sınıftaki öğrenci davranışlarına ve öğretmenlere göre kendi davranışlarını ayarlaması, doğru şekilde beslenememe, öğretmenlerin isimlerinin bilinmemesi, derslere karşı ilgisizlik, öğretmene göre davranışlarını ayarlama, ailevi problemi olan öğrencilerin sessiz olması ve öğrenciler açısından sosyal yönden kısıtlılığın etkili olduğu bir işleyiş olduğu görüşündedirler. Anadolu teknik lisesi grubunun derslerine giren öğretmenlerin okuldaki işleyişle ilgili bazı düşünceleri şu şekildedir.

Öğretmen 4: “Tabi bizim okulda çocuğa etkin şekilde derse çekmek çok zor. O yüzden dersi biraz çocuğun seviyesine çekiyorum. Yani, bir anadolu lisesinde, bir fen lisesindeki gibi saf bilgiyle ya da temel bilgilerle boğmuyorum. Biraz daha basitleşip, basitleştirip, biraz daha eğlenceli hale getirerek, ders işlemeye çalışıyorum.”

Öğretmen 2: “Bir de her öğretmene farklı davranış geliştirmek onları avantajlı bir konuma sokuyor bizim sistem içerisinde. Dolayısıyla en çok ona dikkat ediyorlar. Başka dikkat ettikleri bir şey olduğunu zannetmiyorum yani, ilk aklıma gelen o.”

Öğretmen 3: “Şimdi 9. sınıfa gelen bir öğrenci eski alışkanlıklarını sürdürmek çabası içerisinde oluyor. Sınıf ortamına girdiğinde birinci etken, sınıftaki öğrencilerin sosyal durumu, psikolojik durumu, iletişimleri, etkileşimleri, yani aralarındaki iletişim. Gerçekten nasılsa öğrencileri o kalibreye giriyor. Direk o moda giriyor yani.”

Öğretmen 1: “Rehber öğretmenlerinin ilk başta bilgilendirmeleri. Ondan sonra o genelde bayrak törenlerinde her sabah öğle toplanıldığında müdür yardımcılarının orada telkinlerde bulunması. Bu şekilde zaten bir anda olabilecek şeylerde değil. Bunlar yavaş yavaş yavaş böyle çocukların içine yerleşen kurallar oluyor yani.”

Öğretmen 2: “En çok öğretmenlere dikkat ediyorlar. Okulun kurallarını ne kadar esnetebileceklerini, bunu ne kadar tahrip edebileceklerine dikkat ediyorlar. Bir de her öğretmene farklı davranış geliştirmek onları avantajlı bir konuma sokuyor bizim sistem içerisinde. Dolayısıyla en çok ona dikkat ediyorlar.”

Öğretmen 2: “Şimdi okul içerisinde, çocukların alt sınıfları ve üst sınıfları var ve bir gelenek devam ettiriliyor. Yani üst sınıflardan bir çok şey öğreniyorlar ve alt sınıflara aktarıyorlar.”

Kurallar ve işleyiş boyutu ile ilgili olarak öğretmenlerce ifade edilen diğer bir görüş de kurallar ve işleyişin öğrenci davranışına olan etkileri üzerine olmuştur. Öğretmenlere göre, kurallar ve işleyişi öğrenmede öğrenci ile birebir diyalog kurma olumlu bir etki yaratırken, uyarma ve tehditkar tutumlar ters bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte not kaygısı ile öğrencilerin tutum ve davranışlarını değiştirdikleri belirtilmiştir.

Öğretmen 3: “...uyarı veya işte tehditkar konuşmanın ters teptiği çok öğrenci ile karşı karşıya kaldım daha önce. Kendi açımdan öğrenci ile birebir genelde bu şekilde konuşmayı, muhabbet arasında bazı şeyler vermeyi düşünüyorum yani.”

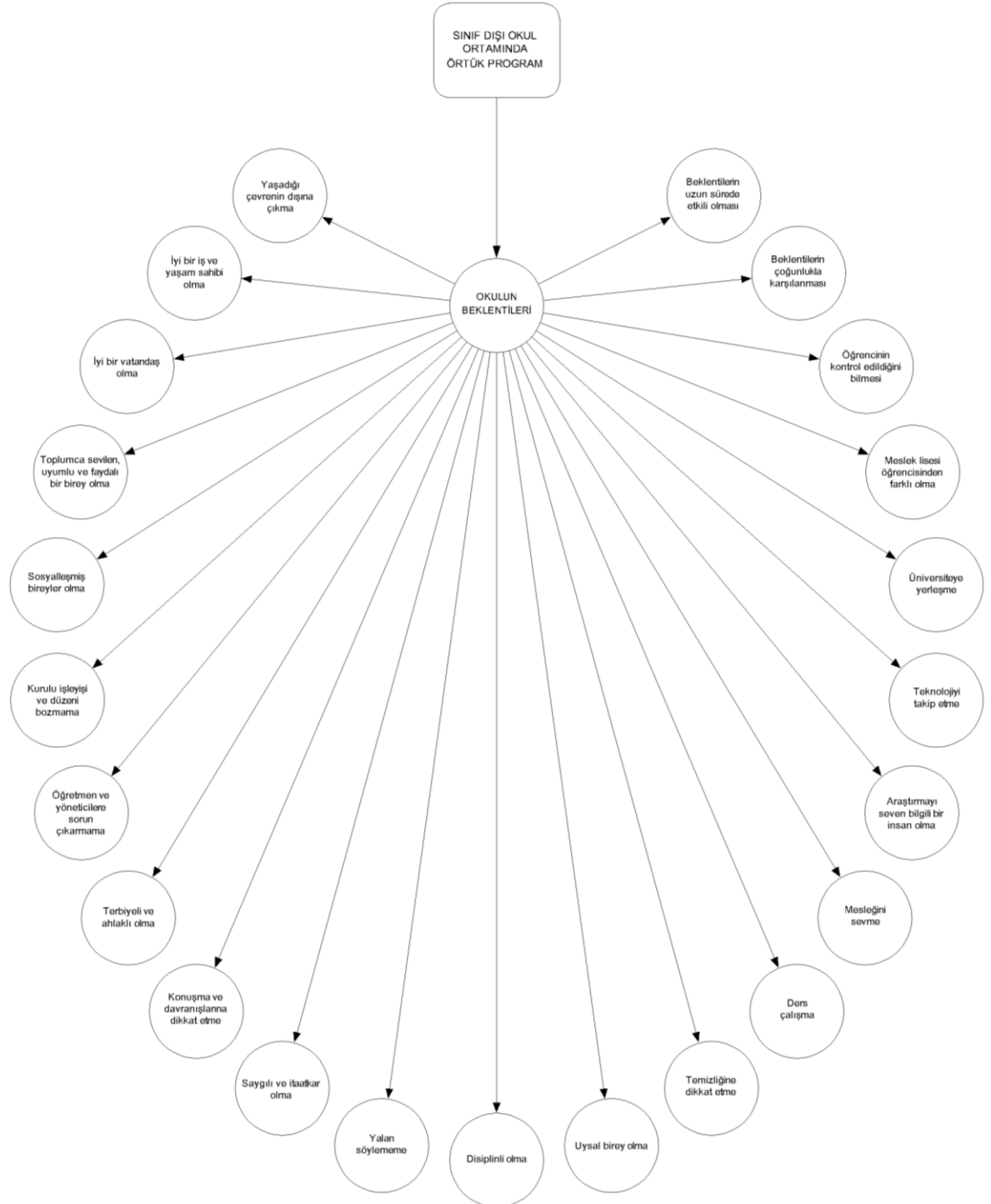
Diğer taraftan öğrencilerin kural ve işleyişe yönelik bir direnç gösterme ve sistemli şekilde kurallara karşı koyma davranışlarının olduğu öğretmenlerce ifade edilmiştir.

Öğretmen 2: “Şimdi bu kurallara uyma çocuğun biraz da karakteri ile ilgili, yoksa böyle çünkü hepsinde benzer davranışlar görürdük. Çünkü bazı çocuklar uyuyor, bazıları uymuyor. Çok az sayıdaki çocuk bunun böyle olması, bunun yani, bunu da kendi kendine benimsemiş. Böyle olursa her şey daha düzenli olacak diye düşünüyor. Bu çok küçük bir grup. Bundan biraz daha büyük olan grup biraz daha karakter olarak silik, zayıf sesi çok çıkmayan çocuklar. Bunlar da kanıksamış, böyle olması gerekiyor herhalde diye, anlamını bilmiyor. Diğerleri de böyle olması gerektiğini hiç anlamıyorlar, sürekli buna karşı çıkıyorlar.”

Okul kuralları ve işleyişle ilgili olarak öncelikle dikkat çeken husus, okulda öğrencilerin saygı, itaat, tavır, davranış ve görünüşlerine dikkat etme gibi belli konularda bir kural ve işleyiş seti ile karşılaşmalarıdır. Öğrenciler karşılaştıkları bu kural ve işleyiş setini, okul ortamına ve okulun sosyal ilişkilerine bakarak fark etmektedirler. Öğrenciler okulda fark ettikleri kural ve işleyişi zamanla içselleştirmekte, ortama uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra öğrencilerden bir kısmı söz konusu kural ve işleyiş setine karşı bir direnç davranışı içine girmektedirler. Bunların yanı sıra, bulgulardan hareketle, okuldaki iç ve dış sosyal ve fiziksel çevrenin de okuldaki kural ve işleyiş setinin oluşumunda rol oynadığı söylenebilir.

4.4.1.2. Okulun beklentileri

Şekil-82' deki sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model incelendiğinde öğrencilerden örtük program kapsamında değerlendirilen bir dizi beklenti olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil-82: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model

Öğretmen görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin anadolu teknik lisesi öğrencilerine yönelik sınıf dışı okul ortamındaki beklentilerinin, yaşadığı çevrenin

dışına çıkma, iyi bir iş ve yaşam sahibi olma, iyi bir vatandaş olma, toplumca sevilen uyumlu ve faydalı bir birey olma, sosyalleşmiş bireyler olma, kurulu işleyişi ve düzeni bozmama, öğretmen ve yöneticilere sorun çıkarmama, terbiyeli ve ahlaklı olma, davranış ve konuşmalarına dikkat etme, saygılı olma, yalan söylememe, disiplinli olma, kavga etmeme, temizliğine dikkat etme, ders çalışma, mesleğini sevme, araştırmayı seven bilgili bir insan olma, teknolojiyi takip etme, üniversiteye yerleşme, meslek lisesi öğrencisinden farklı olma, öğretmenlerce kontrol edildiğini bilme şeklinde sıralandığını ortaya koymuştur.

Okulda anadolu teknik lisesi öğrencilerine dönük beklentilere ilişkin öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 4: “İyi bir vatandaş olmak her Türk ferдин görevi diye düşünüyorum ve ilk haftalarda, özellikle dersime başlayan eğitim öğretimin ilk haftalarında bu konular üzerinde durmaya çalışıyorum. Tanışma, derslerimizdeki işte kuralları beraber belirleme ve iyi bir insan nasıl olunur, iyi bir vatandaş nasıl olunur, bunu anlatırım. İşte herşeyden önce saygı benim için vazgeçilmez birşeydir.”

Öğretmen 4: “...kendi hayatımdan örnekler vererek, işte vatanımı seven, milletine değer veren, devletin koymuş olduğu kurallara en iyi şekilde uyan, geleceğini sağlam temeller altına koyabilecek bir insan profilinin oluşmasını sağlayacak etkinlikler, işte okumak, işte meslek seçimi gibi temel değerlere sahip olmaları, inançlarına sahip çıkmaları ve bu değerler doğrultusunda yaşamalarını istediğimi ifade ediyorum.”

Öğretmen 2: “Yani anadolu teknik lise öğrencisi, bunlar biraz daha üniversiteye yönelik çalışma yapan öğrenciler. Bizim beklentilerimiz, çocukların beklentileri, çocukların ailelerinin beklentileri de o yönde. Yani biraz daha gerek okuldaki derslerinde, gerek sokaktaki davranışlarında biraz daha sosyal olmalarını bekliyoruz.”

Öğretmen 2: “Teknolojiyi takip etmelerini tavsiye ediyorum. Sevmeden herhangi bir meslek, sevmeden mümkün olamaz. Çünkü biz hani çok dikte edilen şey şu mesleği seçersen mutlu olursun, bu mesleği seçersen mutlu olursun ama esas olan şey hayatta mutlu olmaktır. Yani mutlu olduğun mesleği seçmektir.”

Öğretmen 3: “Ama ne olursa olsun eğer öğrenci takip edildiğini anlaması bence en büyük örtük kuraldır yani. Öğrencinin takip edilmesi ve sürekli göz altında olduğunu bilmesi.”

Öğretmen 3: “...bir öğrencinin ilk olarak muhatap olduğu öğretmenlerin ve idari personelin kendisinden büyük olmasını bilincine varması gerekiyor. Bu hiçbir yerde yazılı bir kural değildir. Öğrenci ilk olarak karşısındakini tabi ki bir öğretmen, idareci veya büyük şeyle, gözle bakması ama ondan önce nasıl ki evinde annesine babasına veya işte dedesine, büyüklerine saygı gösteriyorsa aynı şekilde öğretmenine karşı bir saygı göstermesi...”

Genel olarak beklentilerin karşılandığı, beklentilerin öğrenciler üzerinde etkili olabilmesinin uzun zaman aldığını belirten görüşler yanında bir takım beklentilerin karşılanmadığını belirten görüşler de bulunmaktadır. Öğretmenlere göre, hayatı ve insanları umursama, duyarlı olma gibi beklentiler karşılanmamakta, sosyal yönden kısıtlı, toplumsal yaşamdan kopuk bir durum ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin ortaya çıkan duruma yönelik bazı görüşleri şu şekildedir.

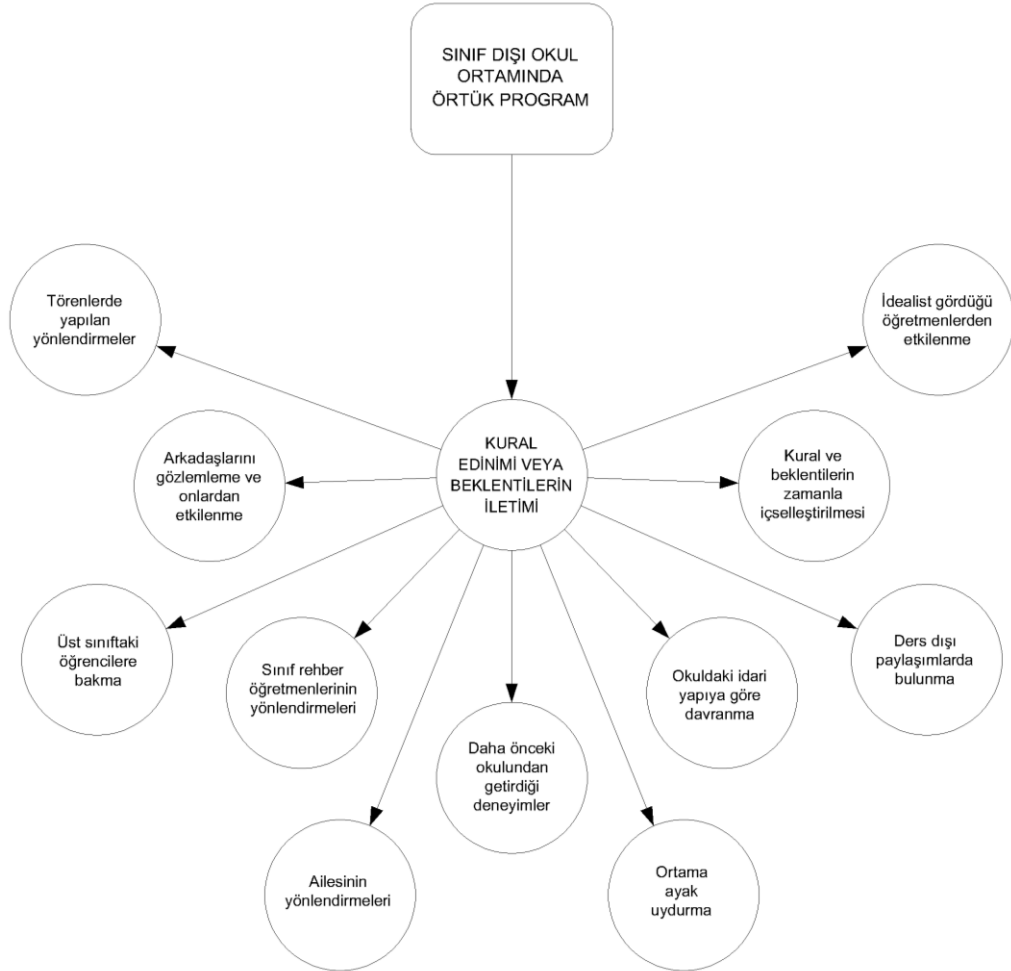
Öğretmen 2: “Tabi. Çünkü bizim burada en çok beklediğimiz şey işte doğru, ahlaklı insan oluşudur. Hani o sıfır bile notlarından sıfır bile olsa napar eder o çocuğu geçiririm yani.”

Öğretmen 4: “...işte okul kurallarına uyan öğrenciler, işte öğretmenlerine saygı gösteren öğrenciler, arkadaşlarına saygı gösteren öğrenciler, derslerine en iyi şekilde çalışan öğrenciler, toplum tarafından sevilen öğrenciler gibi bir çok madde içerisinde bizim okulumuza uygun davranışları üste çıkaran, nedir bunlar, işte, saygı, disiplin, ders araç gereçlerini getirme, çevresi ile uyumlu olma, kavgaya dövüş girmeme gibi maddeleri yerine getiren öğrencilere ayın öğrencisi seçiminde öncelik tanındığını az çok biliyorum.”

Öğretmen 1: “Her zaman en başta dediğimiz gibi, mesleki etik çok önemli yani. Eğer mesleki anlamda diyorsak, ahlak anlamında diyorsak yani meslek ahlakı çok önemli. Yani ilk başta yalan dolan olmayacak insanda. Ne olursa olsun yalan söylemeyecek.”

4.4.1.3. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait modelden görüleceği üzere öğretmenler öğrencilerin okuldaki kural, işleyiş ve beklentileri edinmelerine yönelik görüşlerini on bir kod ile ifade etmişlerdir.

Şekil-83: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model

Öğretmenlerin görüşlerine göre, öğrenciler törenlerde yapılan yönlendirmelerle, arkadaşlarını ve üst sınıftaki öğrencileri gözlemleme ve onlardan etkilenme ile, sınıf rehber öğretmenleri ve ailelerinin yönlendirmeleri ile, daha

önceki okulundan getirdikleri deneyimlerle, ortama ayak uydurarak ve okuldaki idari yapıya göre davranarak okuldaki kural, işleyiş ve beklentileri edinmektedirler.

Bununla birlikte toplumsal normlar, derste anlatılan hikayeler gibi ders dışı paylaşımların da okul kuralları, işleyiş ve beklentilerin iletiminde etkili olduğu ve okuldaki kurallar ve işleyişin öğrencilerce zamanla içselleştirildiği görüşünde olan öğretmenler de vardır. Aynı zamanda öğrenciler okul kuralları ve işleyişi öğrenmede idealist olarak algıladıkları öğretmenlerinden de etkilenmektedirler. Okul kuralları ve beklentilerin iletimi ile ilgili bazı öğretmen görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğretmen 2: “Şimdi okul içerisinde, çocukların alt sınıfları ve üst sınıfları var ve bir gelenek devam ettiriliyor. Yani üst sınıflardan birçok şey öğreniyorlar ve alt sınıflara aktarıyorlar.”

Öğretmen 1: “Rehber öğretmenlerinin ilk başta bilgilendirmeleri. Ondan sonra o genelde bayrak törenlerinde her sabah öğle toplanıldığında müdür yardımcılarının orada telkinlerde bulunulması.”

Öğretmen 1: “Yani sadece derse girdiğimiz zaman motomot böyle konu anlatımı değil, dersin başında, konunun böyle dikkatlerin dağıldığı zamanlarda, böyle küçük hikaye olsun yani hikayecik olsun, ahlaka yönelik böyle ahlaki veya terbiyeyi bilen, toplum içindeki nasıl davranması gerektiğini anlatmaya yönelik küçük notlar çocuklara istenildiği zaman ben öyle yaparım mesela. Yani 5 dakika bile olsa o çocuğun faydasına olacaktır yani.”

Öğretmen 3: “Şimdi okuldaki yazılı olmayan kurallara uyan bir öğrencinin zaten daha önceki okulundan itibaren belli bir ölçütü vardır diye düşünüyorum. Ailesinden de gelen bir ölçütü vardır. Ailesinde almış olduğu belli bir eğitimi veya işte daha önceden çevresinden almış olduğu belli bir eğitim sonucu kendine hani sosyal olarak yazılı olmayan kuralları benimsemiştir en azından biraz ve bunlara uymaya çalışıyordur. Ha okula geldiğinde çevre faktörleri, okul yönetimi, okul idaresi, okul idaresinin boşluğu veya sıkması, öğretmenlerin boş bırakması veya sıkması, veya işte çevresel faktörler gibi şeyler sebebi ile özellikle arkadaşları ve çevresinden edinmiş olduğu örnek davranışlar sonucu çocuklarda büyük oranda kayma oluşabiliyor yani.”

Öğretmen 3: “Genel olarak. Yani çevresel olarak öncelikle herhalde çocuk okul bahçesinden başlar diye tahmin ediyorum. Yani okula geldiği andan itibaren çevresel faktörler, zil çaldığında diğer arkadaşları veya üst sınıftaki öğrenciler derslerine girer mi?”

Öğretmen 1: “Arkadaşlarından da edindiği arkadaşına bağlı aslında. Yani her yönden iyi bir öğrenci profili çizecek olursak mesela böyle bu tür bir öğrenciden kuralları öğreniyorsa kendisi açısından da iyi olabilecek sonuçlar doğurur. Ama tam tersi bir öğrenciden eğer kurallardan böyle bahsediliyorsa zaten kendisi kurallara uymadığından dolayı önemsemediğinden dolayı, onun da kötü yönde etkileyecektir.”

4.4.1.4. Ders dışı yaşantılar

Şekil-84’ te sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler öğrencilerin ders dışı yaşantılarına ilişkin görüşlerini on kod altında ifade etmişlerdir. Öğretmen görüşme verilerinin analizi, ders dışı zamanlarda öğrencilerin daha çok okul dışına çıktıklarını, kafelere gittiklerini, öğle teneffüslerinde kız arkadaşları ile buluştuklarını, gezindiklerini ve sigara içtiklerini ortaya koymaktadır.

Şekil-84: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model

Bunun yanı sıra öğrenciler kısa teneffüslerde genelde sınıfta zaman geçirmektedirler ve boş zamanlarında telefonla uğraŐmaktadır. Ders ıŐı yaşantılar temasına yönelik genelde olumsuz bir durumun varlığını ortaya koyan bulgulara ilişkin görüşler Şu Şekildedir.

Öğretmen 2: “Yani işte buna bütün öğretmenler hep aynı Şeyi söyleyeceklerdir. Şimdi dışarı sigara içmeye gidebilirler, giderler. Kız meslek, Şey ticaret meslek yakın olduğu için kız arkadaşlarıyla görüşmek isterler. Sonra da cep telefonu veya işte internette oyun oynarlar. Başka hiçbir aktiviteleri olduğunu zannetmiyorum.”

Öğretmen 1: “Şimdi genelde kantinde geçirirler vakitlerini ama bizim okulda ben Şuna dikkat ettim; önceden bu tuvaletlerde de olabiliyordu. Őimdide biraz azalmıŐ olsa da yine devam ediyor diye düşünüyorum. Ve bahçenin dışında sigara alışkanlığı çok fazla çocuklarda. Yani bir Şekilde çıkıp sigara ihtiyacını gidermeye çalışıyor.”

Öğrencilerin okuldaki fiziksel imkanlara göre etkinlikler yaptıkları ve nitelikli ders dışı yaŐantılardan olumlu etkilendikleri araştırmanın bir diğer bulgusudur. Bununla birlikte, ders dışı zamanlarda öğretmen ve öğrencilerin nitelikli bir zaman geçirmediği, birlikte etkinlik yapmadıkları belirlenmiştir. Öğretmen ve öğrenciler arasında, ders dışı nitelikli bir ilişkinin faydasına inanılsa da , öğretmen ve öğrenciler arasındaki ders dışı ilişkiler, öğrencilerin öğretmenlerine dersle ilgili sorular sorması,

öğretmen ve öğrencilerin birkaç dakikalığına ayak üstü kısa bir sohbet yapmasının ötesine geçememektedir. Ders dışı zamanlardaki öğretmen öğrenci ilişkilerine ve fiziksel yönden kısıtlılığın ders dışı yaşantılara etkileri konusundaki bazı öğretmen görüşleri şöyledir.

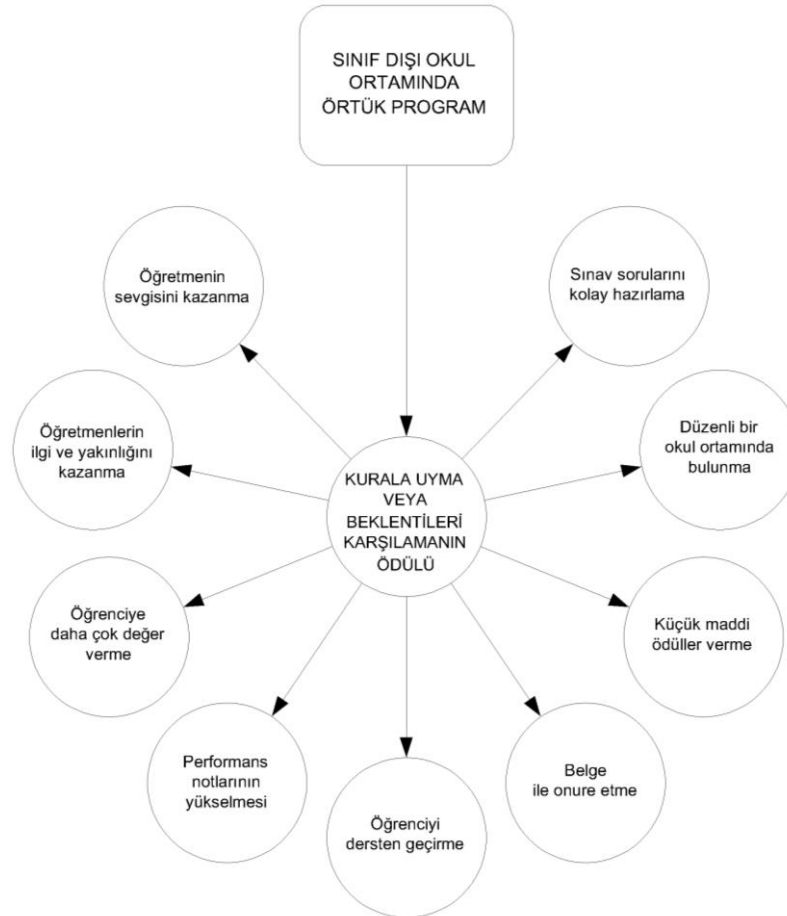
Öğretmen 4: “Ya boş derslerde, teneffüslerde gözlemlediğim kadarıyla, çok çok az öğrencimiz, yani o binada geçen sene ben bir altı öğrenci diyebilirim, üniversiteye hazırlık tarzı ya da dersle ilgili soru getirdiğini gördüm. Az olmasına rağmen iyiydi yani, hiç yoktan iyiydi.”

Öğretmen 3: “Şimdi öncelikle ders dışı her türlü faaliyetin yani bu faaliyet 1 dakika bile sürse, saatlerce de sürse, 1 dakika bile sürecek faaliyetin öğrenci üzerinde çok büyük olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum...”

Öğretmen 4: “Öğrencilerin geneli sınıfta. Yani teneffüse çıkacağı alan dar olduğu için sınıfta zaman zaman kendi aralarında sohbet etme tarzı, zaman zaman kitap okuyan öğrencilerimiz var... Zaman zaman öğretmenleriyle ayak üstü genel gündemle ilgili, işte sporla ilgili, okulla ilgili, sohbet eden öğrenciler var.”

4.4.1.5. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait şekil-85’ te yer alan modelden de görüleceği üzere kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü teması dokuz farklı kod ile temsil edilmiştir.

Şekil-85: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurallara uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait modelden de görüleceği üzere, öğretmenlere göre, okuldaki kural ve işleyişi öğrenen ve bunlara uygun davranışlar sergileyen öğrenciler açısından işleyen bir ödül mekanizması vardır. Öğretmen görüşlerine göre, okuldaki kural ve işleyişe uyan öğrenciler öğretmenlerce daha çok sevilmekte, onlara daha yakın ilgi gösterilmekte ve daha çok değer verilmekte, daha ayrıcalıklı davranılmaktadır. Ayrıca öğretmenler bu tip öğrencilerin performans notlarını yükseltmektedirler. Öğrenciler açısından, dersi daha kolay geçme, belge ile onure edilme, küçük maddi ödüller ve daha düzenli bir okul ortamı karşılaşılan diğer ödüllerdir. Bunların yanı sıra okul kuralı ve beklentilerin karşılanması durumunda öğretmenler sınav sorularını daha kolay hazırlama yoluna gittiklerini belirtmişlerdir.

Öğretmen 4: "...daha sonra defter kitap getirip getirmediğini, benim için önemli bir ayrıntı olduğunu söylerim. Getiren benim için daha değerlidir. Daha çok sevdiğimi, daha çok saygı duyduğumu, işte kendine daha kılık kıyafetine daha çok dikkat eden öğrencinin bende yerinin daha başka olduğunu, onunla gurur duyduğumu ve toplumda genç olduklarını ve genç oldukları içinde toplumda imajlarının daha güzel olacağını anlatırım."

Öğretmen 4: "Sadece not verirken baktım güzel davranış yaptığı için işte 10 puanda senin güzel giyiminden dolayı diye verdiğim öğrencilerim oldu. Bu şekilde bir uygulama yaptım."

Öğretmen 2: "Tabi. Çünkü bizim burada en çok beklediğimiz şey işte doğru, ahlaklı insan oluşudur. Hani o sıfır bile notlarından sıfır bile olsa napar eder o çocuğu geçiririm yani."

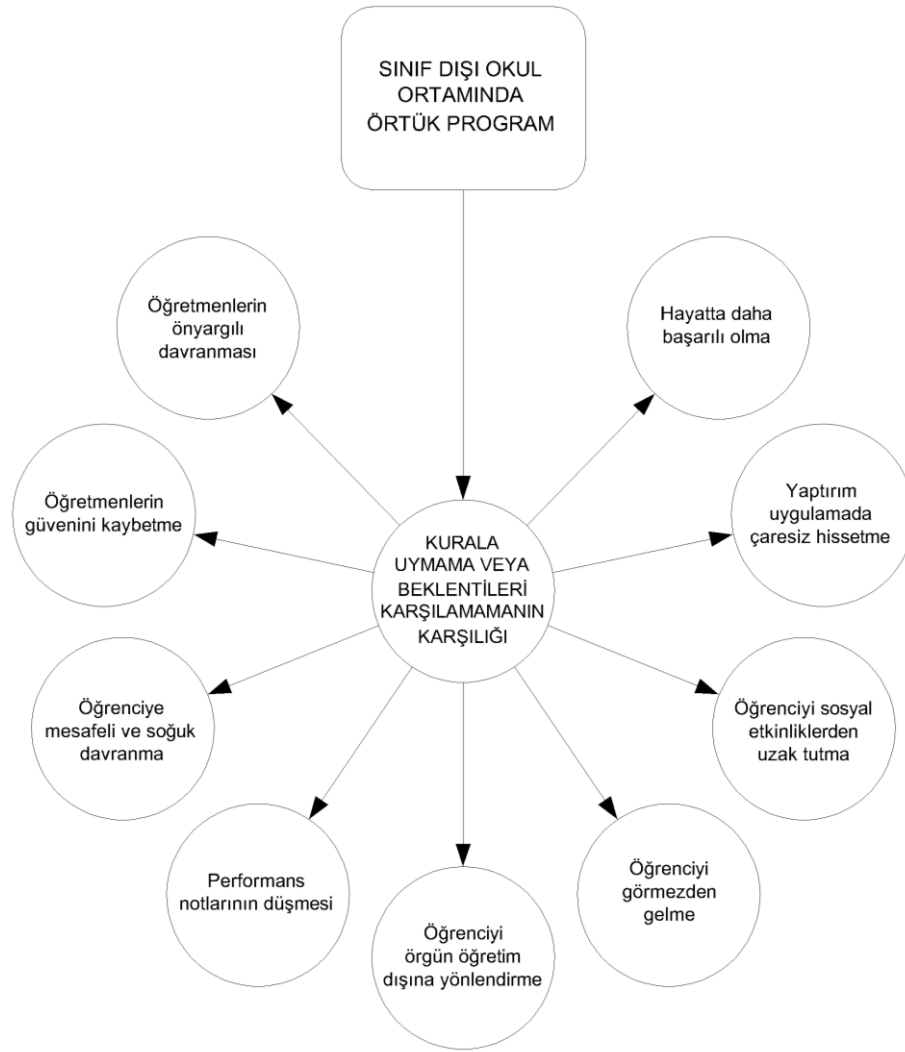
Öğretmen 3: "Şimdi şöyle. Bir saygı gösteren çocuk veya öğretmene karşı veya çevresine karşı dikkatli davranan bir çocuk sonuçta öğretmenler ve çevresi tarafından tabi ki farklı görülür ve bunu da hisseder. Tabi bunun tam tersi olarak, bunlara uymayan çocuklar da öğretmen tarafından bir önyargıyla yaklaşılabilir."

Öğretmen 3: "Şimdi öğrencinin koyduğum kurallara uyduğu takdirde benden öncelikle sıcak bir ilişki elde eder. Benim saygımı kazanır. Benim saygımı kazanan bir öğrencide aramızdaki ilişkinin bozulmayacağını bilir, öğrenir ve çizgisini her zaman korur. Bunu sağlayan öğrenci zaten ders, nottan veya kalmaktan veya bir şeyden korkmaz."

Öğretmen 1: "...zaten kurallara uyduğunda sınıf öğretmenleri tarafından onur kuruluna, şey onur diyorum, onur belgesi verilmesi için listeler veriliyor dönem aralarında. Onun dışında bazı öğretmenler belki kendileri diyelim çocuklara ödül veriyor. Bu çay ismarlama olsun, çikolata ismarlama olsun, o tür öğretmenler de olabiliyor."

4.4.1.6. Kurallara uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Kural ve beklentileri karşılayan öğrenciler için işleyen bir ödül mekanizmasının varlığının ifade edilmesine karşın, kurallara uyulmadığında öğrencilerin bir takım yaptırımlarla karşılaştığı öğretmenlerce ifade edilmiştir. Kurallara uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model şekil-86' da görülmektedir.

Şekil-86: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model

Şekil-86’ da görülen ve altı kod altında toplanan sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model, öğrencilerin okul kuralları ve işleyişe uygun hareket etmediklerinde, öğretmenlerin ön yargılı davranışlarına maruz kaldıklarını, güvenlerini kayb ettiklerini, öğretmenlerin öğrencilere daha soğuk ve mesafeli yaklaştığını, öğrencilerin performans notlarını düşürdüklerini ve bu tip öğrencilerin örgün öğrenim dışına yönlendirildiğini ortaya koymuştur. Öğrenciler açısından bir yaptırım özelliği gösteren bu durumlara yönelik bazı öğretmen görüşleri Şu şekildedir.

Öğretmen 2: “Belki kurallar değiştirilebilse, tabi bu bütün yapı içerisinde mümkün olacak olan bir Şey. Sadece kuralları değiştirirsen olmaz, sırtıdır. Belki çok daha iyi olacak, belki çocuklar bu tür kurallara uymamakta Şey gösterirlerse, yani uymamak isteme... belki onlar için hayatta çok daha başarılı olacak gerçi, hayat dediğimiz Şey kuralları esnetmek, değiştirmek üzerine kurulu. Çok sıkıntı görmüyorum yani ben o konuda.”

Öğretmen 3: “Tabi bunun tam tersi olarak, bunlara uymayan çocuklar da öğretmen tarafından bir önyargıyla yaklaşılabilir. Yani bu çocuk hani o zaman şunu yapmıştı, bundan sonra da şunu yapabilir şeklinde veya farklı bir şeyle davranabilir şeklinde. Bence burda her şey insan ilişkisi ile alakalı bir şey yani.”

Öğretmen 3: “Bunu kazanamayan öğrenci de tabi ki tam tersi olarak bu güven ilişkisini sağlayamaz ve sürekli bir handikap içerisinde olur, tedirginlik içerisinde olur. Gördüğüm bunlar.”

Öğretmen 1: “Çok böyle yaptırım gücümüz yok aslında. Yani uymasa da bir şekilde onlarla iletişim kurmak zorundayız aslında. Yani dışarı atamayız, bunlar bizim öğrencimiz. Yani atsan atılmaz, satsan satılmaz misali. Bir şekilde şeye, sisteme angaje etmek zorundayız onları da olabildiğince.”

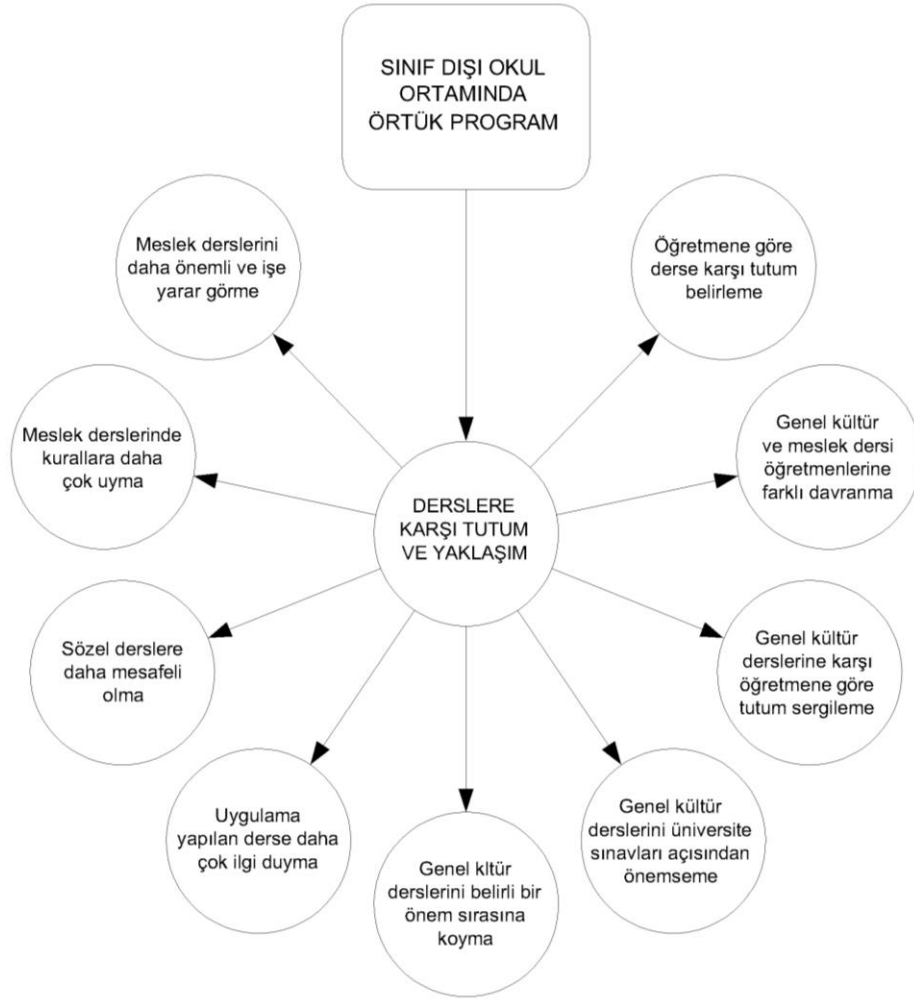
Öğrencilerin öğretmenlerce görmezden gelinmesi, öğrencilerin sosyal etkinliklerden uzak tutulması kurala uymadıklarında ve beklentileri karşılamadıklarında karşılaştıkları diğer durumlardır. Bunların yanı sıra kurala uymayan veya işleyişe uygun davranmayan öğrencilere yaptırım uygulamada öğretmenlerin çaresiz olduğunu düşünen öğretmenler de vardır. Diğer taraftan kural ve işleyişe uymayan öğrencilere olumlu bakan, bu tip davranışlar sergileyen öğrencilerin onları hayatta daha başarılı kılacağını ifade eden görüşler de bulunmaktadır. Bir öğretmenin duruma yönelik görüşü şöyledir.

Öğretmen 4: “Ya ben kendi açımdan baktığımda öğrencilere tüm uyarılarıma rağmen hala aynı davranışları yapıyorsa birazcık soğuk davranmaya başlıyorum. Yani geldiğimde ben mesela her öğrencimle tokalaşırım, merhaba derim, hal hatır sorarım. Bu işlemi yapacağım zaman o hafta çok büyük sorun yaşadığım, yani bireysel değil ama sınıf düzenini bozan bir öğrenciyi es geçirim bilinçli olarak, görmemiş gibi yaparım.”

4.4.1.7. Derslere karşı tutum ve yaklaşım

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait şekil-87’ de yer alan modelden de görüleceği üzere öğretmenlerin derse karşı tutum ve yaklaşım ile ilgili görüşleri dokuz kod altında ifade edilmiştir.

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model incelendiğinde öğrencilerin meslek derslerini daha önemli ve işe yarar buldukları ve meslek derslerinde kurallara daha çok uydukları, sözel derslere mesafeli yaklaştıkları, uygulama yapılan derslere daha çok ilgi duydukları, genel kültür derslerini de belirli bir nem sırasına koydukları, genel kültür derslerini daha çok üniversite giriş sınavları açısından önemsedikleri, genel kültür derslerinde öğretmene göre tutum sergiledikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca genel kültür ve meslek dersi branşı öğretmenlerine farklı tutum ve davranışlar sergilendiği de görüşme verilerinin analizi ile ortaya çıkmıştır.

Şekil-87: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model

Öğrencilerin derslere karşı tutum ve yaklaşımları ile ilgili bazı öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 4: “Anadolu teknik lise ve teknik lise öğrencileri meslek derslerini tabi ki ön planda tutuyorlar. Çünkü, onların savunduğu, gördüğü, ortaya koyduğu şey, en önemli nokta, yapacakları iş meslek derslerinden geçiyor. Yani hayat boyu ortaya koyacakları şey meslek derslerinden geçiyor. Meslek dersleri onlar için ön planda...”

Öğretmen 2: “...meslek derslerindeki öğretmen zümresi birbirini daha iyi, daha iyi diyalog içerisinde, birbirini daha iyi tanıyan öğretmenler olduğu için, çocukların bu davranışları, kurallara riayet edişi vesaire, kültür derslerinden daha iyidir.”

Öğretmen 3: “Şimdi sınıflar genelde sayısal sınıflar. Sözel dersler konusunda biraz daha çekimser, uzak sınıftan, yani özellikle ondan başlayalım. Benim dersim özellikle edebiyat ve dil anlatım dersi daha arka planda olarak gözükken bir ders.”

Öğretmen 3: “Şimdi her öğrencinin kendi bölümü, atıyorum elektrik, metal, makine, işte bilgisayar öğrencilerinin özellikle büyük bir çoğunluğu kendi branş derslerini daha fazla önemsedğini görüyoruz. Bunun haricinde kademeli olarak da hani değişkenli bir şekilde diğer branş olmayan nedir? Diğer bizim derslerin genel ismi? Kültür derslerinin daha az önemli olduğunu görüyoruz.”

Öğretmen 1: “Genelde uygulamalı dersler daha çok tercih ediliyor, öğrencilerde önemseniyor ama kültür derslerinde de öğretmen faktörü çok önemli yani öğretmen bir şekilde kendisini sevdiren dinlettirebiliyorsa kültür dersi olup olmaması da önemli değil.”

Ders dışı yaşantılar temasının bir boyutu olan öğretmen öğrenci ilişkileri incelendiğinde öğretmenler, beğendikleri sınıfın öğrencileri ile etkinlik yapmayı tercih ettiklerini, öğrencilerle ders dışında genelde dersle ilgili olmayan konularda görüştükleri veya ayaküstü sohbet ettiklerini, öğrencilerle onları motive etme açısından sportif etkinliklere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlere göre ders dışı yaşantılar içerisinde öğretmen ve öğrencilerin etkinlik yaparak bir araya gelmeleri öğrencinin öğretmene daha olumlu bakmasını sağlamaktadır. Öğretmen ve öğrencilerin ders dışında pek fazla zaman geçirmedikleri, öğretmenlerin bilinçli olarak öğrencilerden uzak durmayı tercih ettiği de araştırmanın ortaya koyduğu diğer bulgulardır. Diğer taraftan öğrenciler çeşitli sorunları olduğunda, öğretmenlerine dersle ilgili soru sormak istediklerinde öğretmenlerinin yanına gelmektedirler. Öğretmen öğrenci ilişkilerine yönelik bazı görüşler aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 4: “Zaman zaman futbol sohbeti eden öğrencilerimiz var. Zaman zaman öğretmenleriyle ayak üstü genel gündemle ilgili, işte sporla ilgili, okulla ilgili, sohbet eden öğrenciler var.”

Öğretmen 4: “Ya öğrencilerle teneffüslerde pek fazla zaman geçirmiyorum. Yani teneffüs olduğu zaman özellikle biraz kafa dinlemek, biraz su içmek, işte çay içmek tarzı ya da görmediğim arkadaşlarım varsa onlarla hal hatır sorma mahiyetinde geçse de koridorlarda karşılaştığım öğrencilerle işte selamlaşma, şakalaşma, hal hatır sorma, sorunu olan öğrenciler eğer sorunlarını anlatabiliyorlarsa o zaman sorunları ile ilgilenme. Karşılaştığımız velilerle öğrenci üzerine konuşma tarzında geçiyor.”

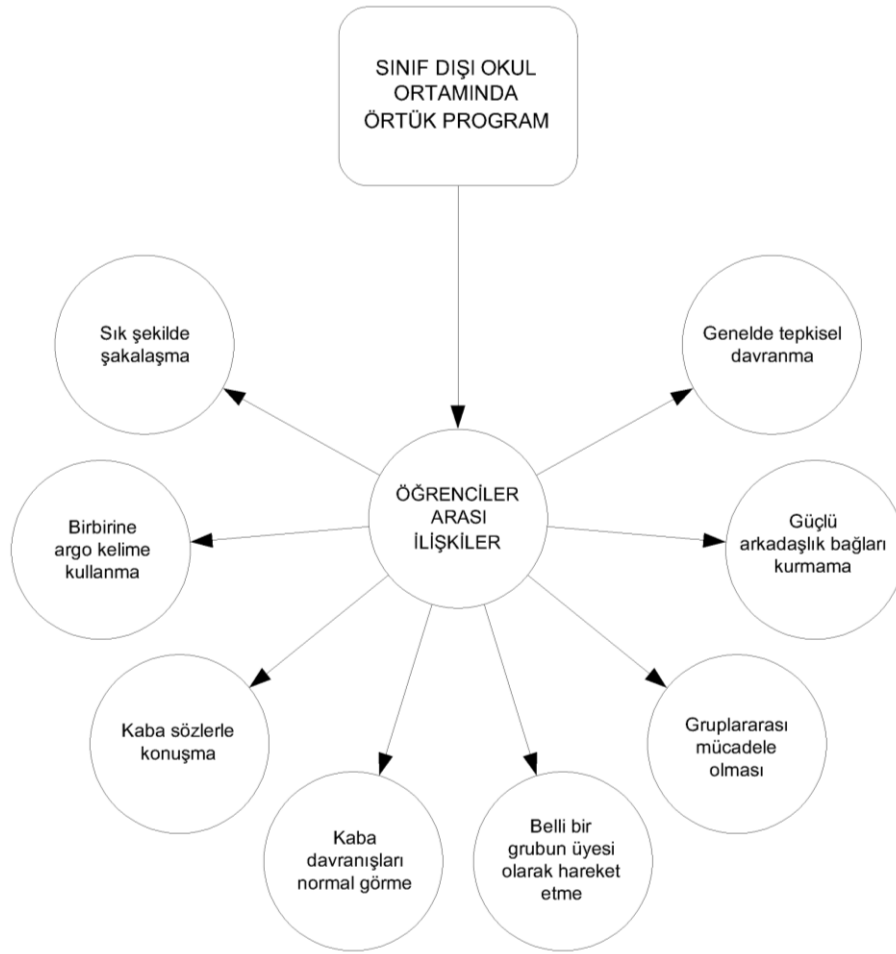
Öğretmen 2: “Yok. Yani öğretmenlerle öğrenciler arasında böyle bir sınır mevcut. Teneffüsten itibaren aslında çok fazla görmek istemiyorum onları. Yani diyorum ki zaten... İşte öğrenciyi çok, çok problemlili öğrenciler olduğu için şey gibi görüyoruz onları. Yani ben zaten sana fazla lütufta bulundum. Bugün 8 saat, 10 saat ders anlattım, teneffüste beni rahat bırak. Bunun dışında da görüşmeyelim gibi bir durumumuz var.”

Öğretmen 3: “Onun haricinde yani öğrencilerle, öğretmenler arasında bireysel yapılan faaliyetlerinde özellikle bu örtük öğrenme konusunda çok etkili olduğunu düşünüyorum...”

Öğretmen 1: “Ha tabi sohbet etme meselesi her zaman oluyor. Yani ders dışında her zaman olan şeyler. Sonra mesela çocuklar top oynarken arada katılıyorum ben de aralarına çok kısa süreli de olsa, bir iki vurma da olsa, pinpon yapmadık şimdiye kadar. Çocukların maçları olduğu zaman maçlarına gidip şöyle şey ederek katılıyorum.”

4.4.1.8. Öğrenciler arası ilişkiler

Şekil-88’ de sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden görüleceği üzere okulda öğrenciler arası ilişkiler teması öğretmenlerce sekiz kod ile ifade edilmiştir. Öğretmenlere göre okulda öğrenciler arasında gerek sözlü gerekse de el şakaları yaygındır. Öğrenciler birbirlerine argo kelimelerle hitap etmekte, kaba şekilde konuşmakta ve kaba davranışları normal görmektedirler.

Şekil-88: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Ayrıca öğrencilerin genelde belli bir grubun üyesi olduğu ancak gruplar arasında bir mücadele yaşandığı ve öğrencilerin güçlü arkadaşlık bağı kurmaktan kaçındıkları, birbirlerine karşı oldukça tepkisel davranışlarında bulduklarını da öğretmenlerce ifade edilmiştir.

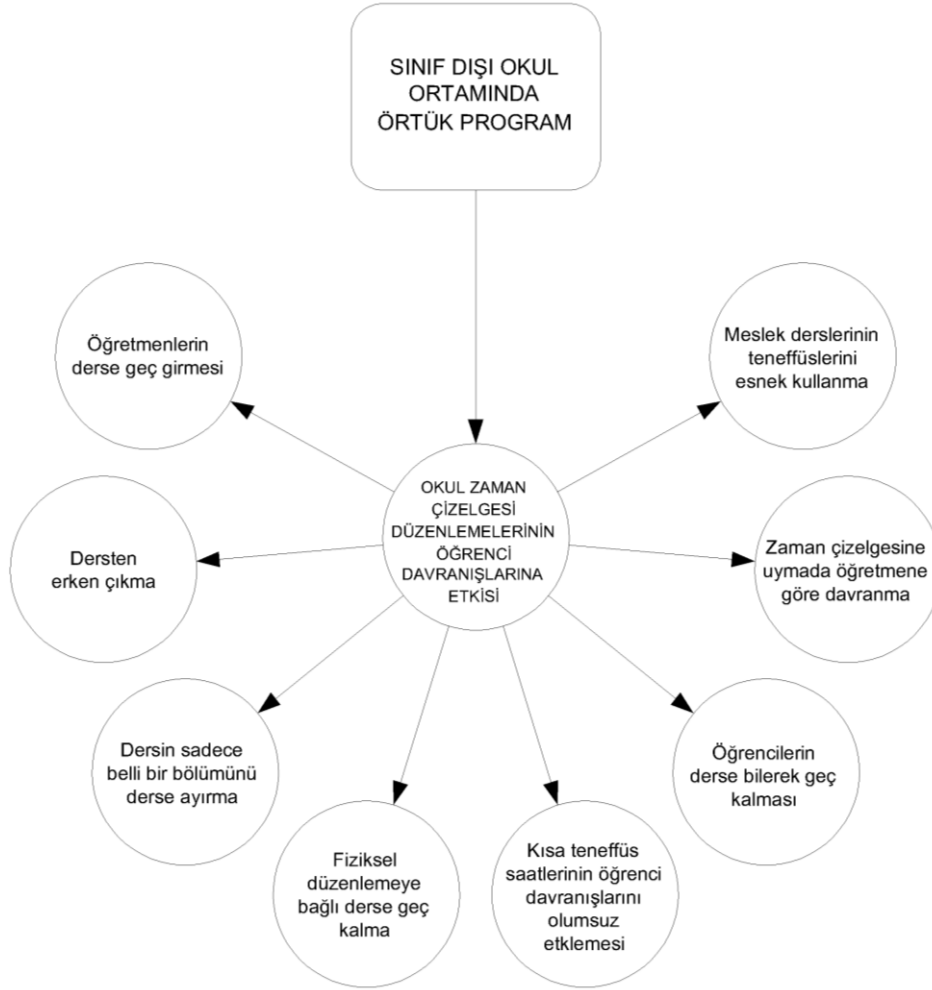
Öğretmen 2: “Şimdi geniş bir yelpaze var orda, böyle bir iki tane çok iyi öğrenci vardır. İki üç tane orta derece öğrenci vardır. Bunu böyle bir sınıfın yarısına kadar iyi bir pozisyonda tutarsın. Sonra birden çok kötü olmaya başlar yani böyle dibe vururuz.”

Öğretmen 2: “Birbirleriyle dalga geçmelerine tahammül edemiyorlar. Bağlarını çok çabuk koparıyorlar birbirleriyle. Böyle iki kişilik, üç kişilik bir kanka grubu vesaire böyle bir grup olur. Birbirlerini gaza getirirler. Sürekli bir reaksiyon vardır.”

Öğretmen 1: “Şimdi genelde erkek öğrencilerimiz hep olduğu için öyle birbirlerine karşı çok fazla nazik davrandıklarını söyleyemem. Devamlı böyle şakalaşmalar olabiliyor. Ondan sonra işte kendilerince kaba sayılmayan ama aslında normalde toplum içinde kaba addedilen davranışları olabiliyor. Kendilerine normal gelebiliyor bunlar.”

4.4.1.9. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model Şekil-89’ da görölmektedir.

Şekil-89: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model

Öğretmenler okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisine yönelik düşüncelerini sekiz kod altında ifade etmişlerdir. Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler genelde derse geç girildiğini ve geç çıkıldığını, ders için ayrılan zamanın belli bir bölümünde ders işlediklerini ifade etmişlerdir. Okulun fiziksel yapısından dolayı öğrencilerin derse geç kaldığı, kısa teneffüs saatlerinin öğrencileri olumsuz etkilediği, öğrencilerin bilerek derslere geç kaldıkları da öğretmenlerce belirtilmiştir. Öğretmenlere göre öğrenciler zamana uyma konusunda öğretmenlerin tutumuna göre hareket etmektedirler. Ayrıca meslek derslerinde teneffüs saatlerinin esnek kullanıldığı da görüşme verilerinin analizi ile ortaya konulmuştur. Öğretmenlerin zaman çizelgesine bağlı düzenlemelerin öğrenci davranışlarına etkisine yönelik bazı görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 4: “Şimdi anadolu bölümüm öğrencilerinin zaman geçirdiği fiziksel ortamların, okulumuz çok geniş olsa da bu çocukların eğitim gördüğü binanın dar olduğunu ya da işte alt tarafında milli eğitim müdürlüğünün bulunması, çocukların tavrı ve davranışlarında bilinçli ya da bilinçsiz sınırlandırmaya gidiyor.”

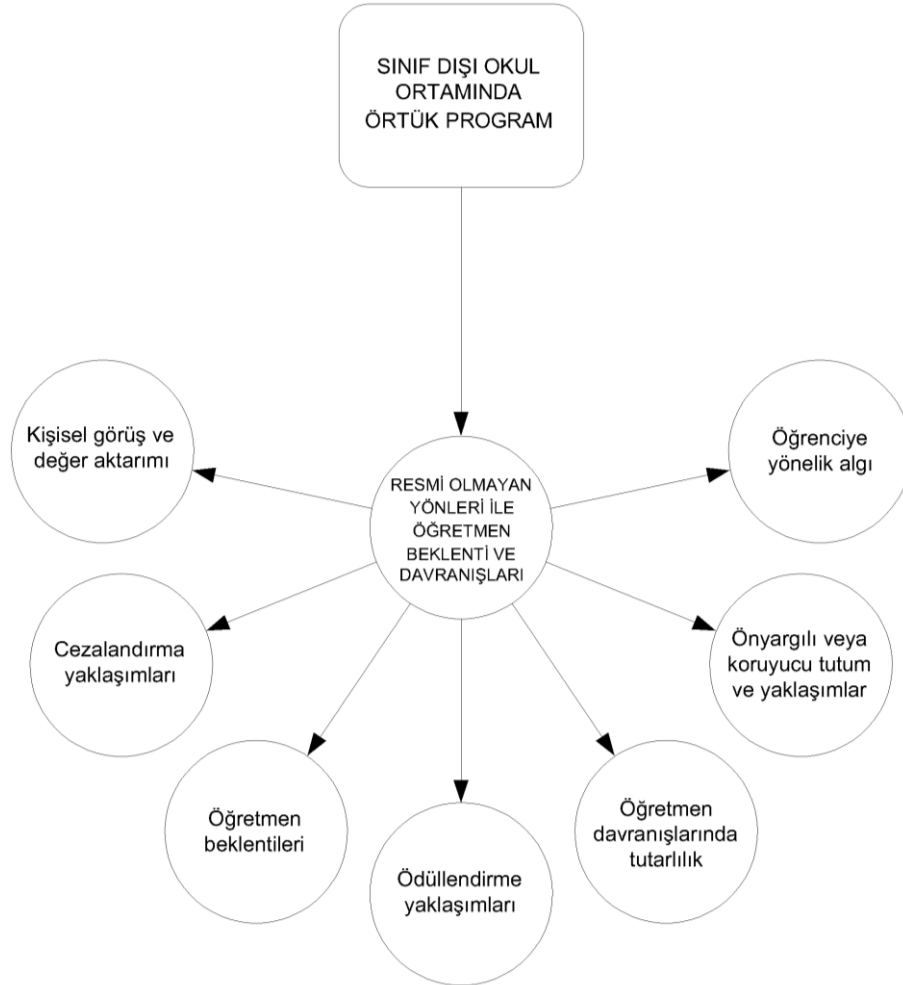
Öğretmen 2: “Yani bizim atölyeler kolçaklı sıralar, şey pardon ne deniyor onlara? Bilgisayar sandalyeleri mevcut. İşte genelde grup oluşturduğumuz için mevcut az. Klima var, akıllı tahta var, projeksiyon cihazı var, donanım var. Böyle işin açıkçası çok atölye uygulaması olduğu için çok böyle teneffüs saatlerine çok riayet etmemeye çalışıyorum.”

Öğretmen 2: “Bu tamamen sana bağlıdır. Eğer sen bu konuda istikrarlıysan çocuk da istikrarlıdır. Sen istikrarsızsan bu konuyu biraz daha çok dikkat etmezsen, çocukda bunu görür, sana göre davranışlarını şekillendirir. Seni buna zorlamaz. Zamana uyma konusunda öğrenci öğretmeni zorlamaz, ona uyar.”

Öğretmen 3: “Baştan derste işleyeceğimiz zaman işleyeceğiz. Sizin dikkat ölçünüze göre 15- 20 dakika 25 dakika işleyeceğiz. Gerekirse 5 dakika son dakika molamızı vereceğiz. Bazen erken bitireceğiz bazen geç bitireceğiz ama beraber yapacağız. Ki bu şekilde hepimiz kazanacağız. Sizde bu şekilde sıkılmayacaksınız. Bende sıkılmadan anlaşarak muhabbet ederek paylaşarak ders anlatacağiz şeklinde konuşuyorum.”

4.4.1.10. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model aşağıda görülmektedir.

Şekil 90: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model

Model dikkate alındığında öğretmenlerin öğrencilerine yönelik bir takım kişisel görüş ve değer aktarımında bulunduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen görüşme verilerinin analizi öğretmenlerin öğrencilere giyimi ile örnek olma, yanında kitap bulundurma, tutarlı davranışlar sergileme gibi davranışlarla rol model olmaya çalıştığını, öğrencilere beğendikleri kitapları hediye ettiklerini, ders dışı paylaşımlarda bulduklarını ve bu yollarla kişisel görüş ve değerlerini aktarmaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan öğrencilerle arasına belirli bir sınır koyduğunu ve kişisel görüş ve düşüncelerini öğrencilere yansıtmaktan kaçındığını belirten görüşler de vardır.

Öğretmen 4: “Ben kişisel olarak öğrencilerimi etkilemeye çalıştığım noktalar şunlar: öncelikle eğitim, öğretim döneminde bir öğretmene yakışır bir şekilde giyinmeye çalışıyorum.”

Öğretmen 4: “Ne yaşıyorsam onu söylemeye çalışırım ki öğrenci, ya hocam bize böyle söyledi, fakat böyle görünüyor demesinler derim. Çok fazla muhatap olmamaya çalışırım. Belli sınırlarım, çizgilerim vardır. Farkında olmadan aşan öğrencilerim olsa, sert bir dille uyarırım. Elimden geldiği kadar örnek olmaya çalışırım yani.”

Öğretmen 3: “Açıkçası kendi özel düşüncelerini fazla öğrenciye yansıtmamaya çalışıyorum. Toplumun genel geçer değer yargılarının daha çok bahsini geçirmeye çalışıyorum hitap ederken genellikle. Bunu tercih ettiğim için öğrencilerle kişisel çok da fazla bu diyaloga girmeyi tercih etmiyorum yani.”

Öğretmen 2: “Yani birincisi, biz onlar için rol modeliz. Yani rol model olmak, hani bende bir babayım. İşte onun da babası var, ailesi var. O anlamda bir babalık değil. Benim derdim, onlar için baba olmak, arkadaş olmak degildir. Ben rol yaparım.”

Ayrıca, öğretmenler öğrencilerine milli tarih bilinci, toplumsal bilinç ve topluma ait norm ve değerler, inancına ait değerler, dürüstlük, saygılı olma doğru insan olma, ahlaki değerler gibi özellikleri aktarmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Öğretmen 3: “Öğrencilerin daha fazla okuyup, daha fazla bazı sosyal, güncel, tarihi, edebi, çok büyük bir tarihimiz, büyük bir edebiyat dünyamız var. Bunlara yönelmesi konusunda dikkat etmeye çalışırım. Öğrencileri bunlara yönlendirmeye çalışırım. Yani özellikle tarih bilinci. Edebiyat, Tarih iç içe olduğu için...”

Öğretmen 1: “Ha yani şimdi bizde en başta bizim inandığımız din gereği en başta doğru ve dürüst olmak. Yani öğrencide bir kere bunu görmek istiyorum. Bu inancımızın da gereği, insan olmanın da gereği bir şey. Ahlaklı olmak inancımızın da, insan olmamızın da gereği. Zaten yani dinimizde olan kurallar, toplum içinde olan kurallar. Yani toplum kuralları olarak diyoruz aslında ama aynı zamanda dinimizde de olan kurallar yani.”

Öğretmen görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin, öğrencinin notunu düşürme, öğrenciye kızma veya öğrenciyi azarlama, öğrenciye şiddet uygulama, öğrenciyi görmezden gelme, öğrenciye soğuk davranma ve öğrenciyi mahrum bırakma gibi cezalandırma davranışlarının olduğunu ortaya koymuştur. Diğer taraftan ceza vermekten ve ceza olarak hakaret etme ve öğrenciyi aşağılamaktan kaçındığını ifade eden öğretmenler de olmuştur.

Öğretmen 2: “(Elini yumruk yaparak elle vurma hareketi yaptı) Ya bazen yine işte eskisi gibi değil, yani o anlamda hani şimdi diyor ya, çocukları dövmeyin, ceza alırsınız. Yani hiçbir çocuk dayak yemeyi hak etmez. Odur, onun dışında verdiğimiz cezaların... aşağılamam, küfür etmem. Bunları, açıkçası bunları daha kötü bulurum şeyden, dayaktan. Notla cezalandırırım işte...”

Öğretmen 3: “Veya bunun haricinde öğrencinin öğretmeni tarafından belki de görmezden gelinmesi şeklinde söylemeyeyim de en azından biraz daha farklı bakılması, yani öğretmenin öğrenciye tepkisini belli etmesi öğrencide çok büyük değişiklik ortaya çıkarır.”

Öğretmen 3: “Ceza konusunda açıkçası çok fazla uyguladığım bir sistem yok. Yani büyük cezaların öğrenciye ters teptiğini düşünen bir insanım. Tabi bazı şeylerden mahrum bırakma. Bazı durumlardan mahrum bırakma olabilir ama hani elindekini alma veya ilgilendiği şeyi almadır.”

Bunların yanı sıra, öğretmen görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi beklentilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenler öğrencilerinin saygılı olmalarını, kendilerine saygı duymalarını, disiplinli, terbiyeli ve ahlaklı olmalarını, konuşma ve davranışlarına dikkat etmelerini ve derslere zamanında gelmelerini beklemektedirler. Öğretmenlerin öğrencilerinden resmi olmayan beklentilerine yönelik bazı düşünceleri şu şekildedir.

Öğretmen 4: “Yönetmelik olsun, okulun çevresi olsun, okulun içerisindeki alan genişliği olsun, zaman zaman öğrencilerimiz derse geç geliyorlar. Ben yani nasıl iyi bir şekilde hazırlanıp zamanında sınıfıma giriyorsam, onların da zamanında sınıfta olmaları gerektiğini söylüyorum.”

Öğretmen 2: “Cahil olmayın. Yani bunu böyle sadece kitap okuma babında değerlendirmiyorum. Ahlaki cehaletten de bahsediyorum, bilgi anlamında bir cehaletten de bahsediyorum. Çünkü şeyden, aristokrasiden lümpenliğe doğru giden bir kuşak yetişiyor.”

Öğretmen 3: “En çok dikkat ettiğim şey zaten öğrencinin öğretmene karşı olan saygı ve sevgisidir yani. Hani sevgisini de bir kenara bırakırsak en çok dikkat ettiğim şey saygıdır. Karşıdaki öğretmeni ne kadar dikkate aldığı ve önemseydiği veya işte saygı duyması. Benim için en belirleyici etkenlerden bir tanesi.”

Öğretmen 1: “Yani en başta da dedim ya yani disiplin, terbiye, oturuş, kalkış yani ve konuşma tarzı çok önemli benim için. İtaat diye birşey beklemiyorum tabi kesinlikle ama saygıyı herkes bekler. Herkes her şeyde küçük bile büyüğünden saygıyı. Saygı bekleriz tabi ki.”

Diğer taraftan, öğretmenlerin öğrencilerini, onlara bir şeyler ısmarlayarak, onların not kaygısını azaltarak, onlara iyi davranarak, onları sözle onure ederek ve onlarla ilişkilerini iyi tutarak ödüllendirdikleri araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin ödüllendirme mekanizmasını bir motivasyon aracı olarak kullandıkları da görüşme verilerinin analizi ile ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin ödüllendirme davranışları ile ilgili bazı düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 2: “Onure ederim. Yani çay ısmarlarım, çikolata alırım, soda içeriz, kantine göndeririz, içecek birşeyler alırlar, gelir hep birlikte içeriz. O da ısmarlar bir arkadaşına.”

Öğretmen 4: “İlk önce teşekkür ederim. Hatta gerekirse gider tebrik ederim. Performans notu olarak derim ki, bu söylediklerini not alıyorum. Dersimizde ders içi performansta böyle bir etki yapmıştı. İşte ek puan vereceğim sana derim.”

Öğretmen 3: “Öğrencinin en basit şekilde iyi davranışının bakışı veya bir sözü tarafından mükafatlandırılması öğrenciye çok şey katar. Veya bunun haricinde öğrencinin öğretmeni tarafından belki de görmezden gelinmesi şeklinde söylemeyeyim de en azından biraz daha farklı bakılması, yani öğretmenin öğrenciye tepkisini belli etmesi öğrencide çok büyük değişiklik ortaya çıkarır.”

Öğretmen 1: “Cezadan ziyade ödül yaklaşımı çok önemli öğrencilerde. Yani teşvik etmesi açısından bunun çok şeyini gördüm ben olumlu sonuçlarını. Bir şeyde ödül koyarak bir şeyi yaptırmak, öğretmek sonuç itibarıyla çok faydalı oluyor öğrencilere.”

Bulgulara göre, öğretmenler zaman zaman tutarsız davranmakta, özellikle zaman çizelgesine uyma konusunda tutarsız davranış sergilemektedirler ve duruma göre fikirlerini değiştirebilmektedirler. Bunların yanı sıra öğrencilerin öğretmenlerin tutarsız davranışlarını farkettilerini, öğrencilerin öğretmenlerinin sözlerinden ziyade davranışlarını dikkate aldıkları da araştırmada ulaşılan diğer bulgulardır. Diğer taraftan tüm öğrencilere benzer şekilde davrandığını ifade eden görüşler de vardır.

Öğretmen 4: “Şimdi eğer, öğretmen söylüyor yapmıyorsa, hiçbir etki bırakmaz. Yani, öğrenciye karşı söylemden ziyade yapmak, yaşamak çok önemli. Söylediklerimi tam anlamıyla yaşamaya çalışırım. Çünkü, söylememle gösterdiklerim, yaşadıklarım farklı olduğu zaman, öğrencilerimde, haa hoca söylüyor ama yapmıyor demelerini istemem.”

Öğretmen 1: “Çok böyle dediğim dedik, çaldığım düdüğ değil benimki. Yani böyle bunu böyle dedim bu böyle olacak şekilde bir şeyim kesinlikle yok. Çünkü her fikirlerimizin biz kölesi değiliz yani sahibiyiz. Bir şey söyleriz, başka bir zaman çocuklara ha bunu böyle o zaman öyle demiştik, şimdi bundan sonra böyle yapacağız şeklinde de değiştirebiliriz.”

Öğretmen 2: “Şimdi öğretmen tutarlılığına çok fazla inanıyorum ben. Yani bu az sayıda başarabilen insan vardır ve bu çok iyi birşeydir aslında hani bu. Kötüde olsan tutarlı olmak iyidir. Ve ben çok tutarlı olduğumu düşünmüyorum. Başka arkadaşlarımda da bunu görüyorum. Çok tutarlı değiller ama buda böyle birşeydir.”

Öğretmen 3: “Bir öğretmenin bir sınıfa girip saatlerce ahlak kuralları konusunda, insan ilişkileri konusunda konuşmasından ziyade, öğrencilerini alıp hep beraber kantinde, veya bir çay içmesi veya dışarı çıkıp bir küçük bir gezi düzenlemesi veya dışarda bir yemek yemesi veya işte neyse küçük bir müsabakada bulunması, bu şekilde ilişki kurması, öğrenci açısından çok daha fazla etkiye sahip olduğunu düşünüyorum yani.”

Öğretmen görüşme verilerinin analizine göre, ailevi problemi olan ve öğretmenlere saygılı davranan öğrencilere karşı öğretmenlerin daha koruyucu olduğunu belirten görüşler olduğu gibi, adilce bir tutum takınıldığını belirten öğretmen görüşleri de vardır.

Bunun yanı sıra öğretmenlerin öğrencileri iyi, orta, kötü, başarılı, başarısız gibi çeşitli kategorilere ayırdıkları öğretmenlerce belirtilmiştir.

Öğretmen 2: “Birde iyi öğrenciye de kötü öğrenciye de şans veririm. Yani önyargılı değilimdir. Her çocuğun düzelebileceğine inanırım.”

Öğretmen 1: “Mesela babası annesi hayatta olmayan ya da hayatta olup ayrı olan öğrenciler olabiliyor. Bu tür öğrencilere çok değişik yaklaşılması gerektiğini ben düşünüyorum. Çünkü bunlar daha belki diğerlerinden hassas. Çok yaşanmış şeyleri olabiliyor, yaşanmışlıkları. Bunları yani çocuk itibarıyla ele alırsak çok daha duyarlı davranmamız gerektiğine inanıyorum ben.”

Öğretmen 3: “Bazı noktaları atlamaması gerekiyor. Bunu hissettirdiği zaman zaten bir sıfır önde başlıyor öğrencilerin gözünde. Eğer öğrenci gerçekten size karşı belli bir saygı ve hoşgörü sınırındaysa, bir sıfır önde başlıyor. Ben en çok bunu bekliyorum öğrencilerden.”

Bunların yanı sıra, öğretmenlerin öğrencilere yönelik algıları, başarılı ve iyi öğrenci ile başarısız ve kötü öğrenci olmak üzere temelde iki boyut altında ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin öğrencilere yönelik başarılı ve iyi öğrenci algısını gösteren boyutlar incelendiğinde, öğretmenler derse katılan, efendice hareket eden, düşünerek yaşayan, ürün ortaya koyabilen, öğretmenleri ile mesafesini iyi ayarlayabilen, söz almaya çalışarak kendini gösteren, kurallı hareket eden, öğretmenlerle konuşmasına dikkat eden, toplumsal yaşantısına dikkat eden, topluma uyum sağlayan, notları yüksek olan, çevresine karşı duyarlı olan, kendisini tanıyan, amaçlarını bilen, ailesince özen gösterilen, söz ve davranışlarına dikkat eden öğrencileri başarılı ve iyi olarak algılamaktadırlar. Ayrıca başarı notlarını iyi ve başarılı olmak için bir kriter olarak kabul etmediğini ifade eden görüşler de vardır.

Öğretmen 2: “Şimdi geniş bir yelpaze var orda, böyle bir iki tane çok iyi öğrenci vardır. İki üç tane orta derece öğrenci vardır. Bunu böyle bir sınıfın yarısına kadar iyi bir pozisyonda tutarsın. Sonra birden çok kötü olmaya başlar yani böyle dibe vururuz. Çok kötü çocuklar vardır”

Öğretmen 4: “Ya başarılı ve iyi öğrenci okulumuz adına değerlendirme yaparsak, iyi öğrenci okulun kurallarını bilen, okulun kurallarına uyan öğrenci, benim düşüncemde iyi öğrenci. Başarılı öğrenci ise okulu ve kendi geleceği için birşeyler ortaya koyan, özellikle meslek liselerinde başarı ve gelecekte de ortaya gelen üründür, ortaya konan projelerdir, el becerisinin, zihinsel gelişimin en üst seviyeye çıkarılmasıdır.”

Öğretmen 1: “Başarılı öğrenci yani not kesinlikle not olarak değil zaten. Notun yanında yani davranışlarıyla, uygulamalarıyla, hareketleriyle, sözleriyle, ailedeki yaşantısıyla yani elinden kendinin yapabileceği imkanları kastediyorum. Bütün bunlar, bir bütün olarak düşünüp başarılı veya başarısız değerlendirmek gerekir diye düşünüyorum yani.”

Öğretmen 2: “Öncelikle ailesi, ailesinin özen gösterdiği çocuk iyi çocuktur. Ailesi çok önemlidir. Ya ailesi eğer çocuğa çok dikkat ediyorsa, çocuğu onun için hayatındaki önemli öğelerden birisiyse çocuk iyidir yani, kesinlikle.”

Öğretmen 3: “En sevdiğim öğrenci öğretmeni ile arasındaki mesafeyi çok iyi bilen, ayarlayabilen ve konuşma şekline hitabını, ses tonunu karşısındaki öğretmeni ile ayarlayabilen öğrencidir. Bu birinci planda gelir. Bunun haricinde tabi ki kendi koyduğu çerçeve kurallara uyan ve söz almaya çalışan kendini biraz göstermeye çalışan konuşmaya çalışan öğrenci profili diyebiliriz.”

Öğretmenlerin görüşme verilerinin analizi öğretmenlerin kuralsızca hareket eden, sınıf huzurunu bozan, sorumluluklarını yerine getirmeyen, sınıf disiplinine zarar veren, derse katılmayan, öğretmenlerle ilişkisine dikkat etmeyen, sınıfı olumsuz şekilde yönlendiren, notları düşük olan, çıkarlarına düşkün olan, bencilce davranan, geleceğinin sorumluluğunu almayan, dürüst olmayan, öğretmenlerle saygısızca konuşan, toplumsal normlara uymayan, çalışmayı sevmeyen, toplumsal

yaşantısına dikkat etmeyen, toplumsal normlara uymayan, konuşmalarına dikkat etmeyen ve ilgisiz olan öğrencileri başarısız ve kötü öğrenci olarak algıladıklarını ortaya koymuştur. Öğretmenler duruma yönelik görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

Öğretmen 2: “Ya işte hani diyoruz ya bunlar hep bir sonuç. Başarısız ve kötü öğrenci. Başarısızlığı şey olarak görmüyorum. Böyle bir, kötü bir durum ama kötü demek çok zor bir çocuğa ya. Ha öğrenci davranışları var. Kötü çocuk var yani. Davranışlarının değiştirilmesi gerektiğine inandığım öğrenciler var, olmaz mı.”

Öğretmen 3: “Kötü öğrenci ve başarısız öğrenci algım öncelikle dünyayı herşeyi bireysel olarak gören ve tüm hareketlerini sade bireysel kaygılarla yapan öğrencidir. Çünkü bu tip bir öğrenciden farklı davranışlar, kötü davranışlar bekleyebiliriz. Sadece kendi çıkarları için davranan öğrenciden olumsuz davranışlar bekliyoruz.”

Öğretmen 1: “O da aynı öbürleri gibi. O da ilk beş dakkada, 10 dakkada kendini belli eden tipler. Yani sınıf içinde bir kere disiplini, huzuru bozan tipler. Sınıfı belki menfi anlamda yönlendiren tipler onlar.”

Öğretmen 2: “İşte kaba, ölçülü bir konuşma, nasıl konuşması gerektiğini bilmeyen çocuklar. Sonra işte şey, amaçsız bir konuşma, yani benimle laubali konuşmasından bahsetmiyorum burda, çocukların çoğu zaten laubali. Ama işte bu toplumsal yapı içerisinde nasıl davranması gerektiğini bilmeyen, kendini ayarlayamayan çocuk yani.”

Öğretmen 3: “İyi ve başarılı öğrenci, öncelikle kendisini tanımaya çalışan ve ne yapmak istediğini bilmeye çalışan bir öğrencidir. Hayatında en azından tam olarak nokta atışı yapmasa bile belli bir amacı olan insandır. Ve bunu yaparken de sade bencilce kendisini düşünen değil de etrafındakilerin de bir insan olduğunun farkında olan ve o kurallara diğer insanlarla olan ilişkilerine uymayı becerebilen, bunları düşünebilen insandır.”

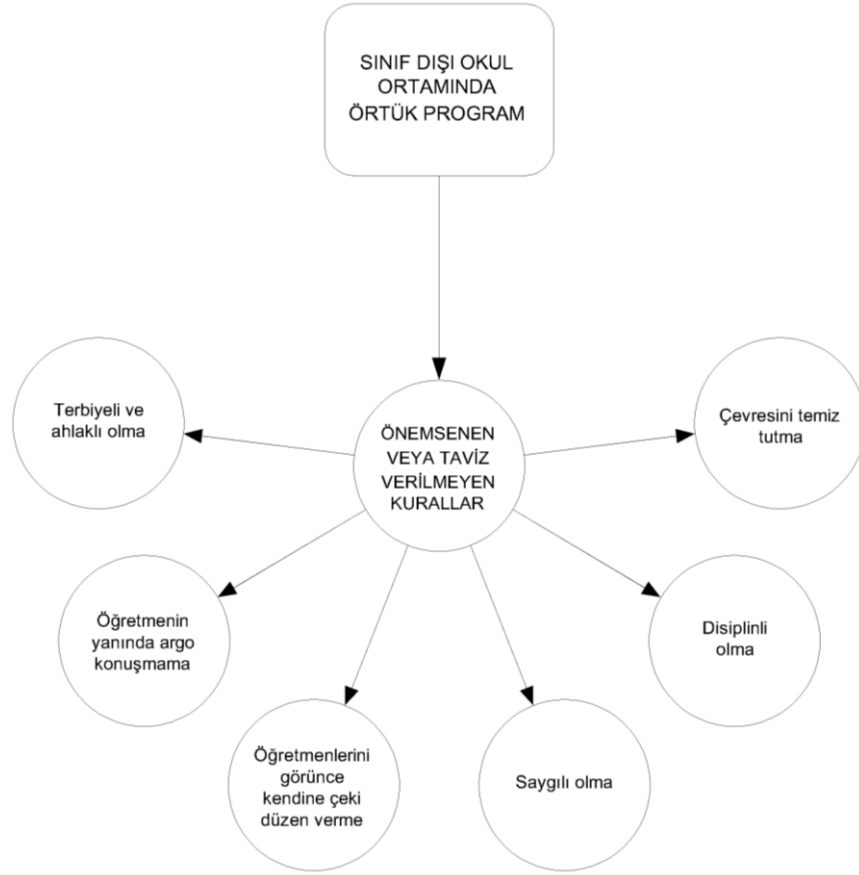
Öğretmen 1: “Başarısız öğrenci verilen hiçbir sorumluluğu, yükümlülüğü yerine getirmeyen vurdum duymaz öğrencidir bana göre yani, isteyerek yani getirmeyen. Sadece not, sadece derse katılım veya sadece toplum içindeki yaşantısı değil, hepsini bir bütün olarak değerlendirirsek bunlar olumluysa iyi öğrenci, olumsuzsa kötü öğrenci diyebiliriz.”

Öğretmen 4: “Ya kötü öğrenci yoktur. Benim gözümde kötü öğrenci yoktur. Başarısız öğrenci vardır, ve ilgisiz öğrenci vardır. Biz kötü kelimesini ilgisiz kelimesi ile karıştırıyoruz.”

Araştırma bulguları öğretmenlerin öğrencileri iyi ve başarılı, kötü ve başarısız, ilgisiz, iyi-orta-kötü gibi çeşitli şekillerde kategorize ettiklerini göstermektedir. Öğretmenlere göre kötü ve başarısız öğrenciler genel olarak hem öğretmenleri ile hem de arkadaşları ile doğru ilişki kuramayan ve olumsuz kişilik yapısına sahip öğrencilerdir. Öğretmenlerce başarılı olarak görülen öğrencilerse, bunun tam tersi olarak öğretmenleri ile ve arkadaşları ile doğru iletişim kuran öğrencilerdir. Öğretmenlerin öğrencilerle ilgili algılarında toplumsal norm ve değerlere de atıf yapmaları dikkat çekmektedir. Böyle bir bulgu bize örtük programın toplumsal norm ve değerleri aktarmadaki rolünü hatırlatmaktadır.

4.4.1.11. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model şekil-91’ de görülmektedir.

Şekil-91: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere okulda örtük program kapsamında değerlendirilen bir takım kurallar daha çok önemsenmekte veya bir takım kurallardan taviz verilmek istenmemektedir. Öğretmenlere göre terbiyeli ve ahlaklı olma, öğretmenlerin yanında argo konuşmama, öğretmenleri görünce kendine çeki düzen verme, saygılı olma, disiplinli olma ve çevrelerini temiz tutma, okulda önemsenmekte veya bu kurallardan taviz verilmek istenmemektedir. Okulda önemsenen veya taviz verilmek istenmeyen kurallarla ilgili bazı öğretmen görüşleri Şu Şekildedir.

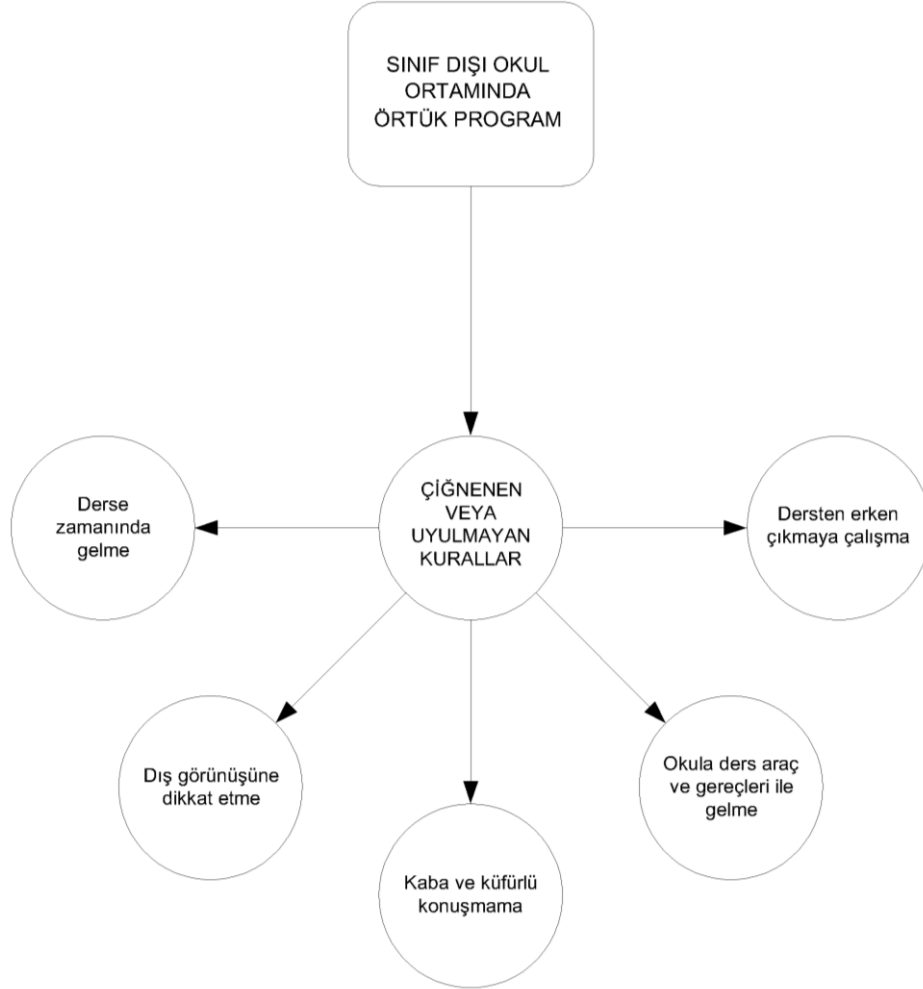
Öğretmen 4: “Bizler, idareciler, öğrencilere en çok tevsiiye ettikleri Şey saygı. Yani biz burda, bizim ve idareci arkadaşların en çok üzerinde durduğu, öğretmenlerine, idarecilerine hatta arkadaşlarına saygı. Çünkü saygı istiyorsan, saygı göstermek zorundasın. Ve saygı gösterdiğin sürece, sevgi kendiliğinden oluşacağı için, saygı sonucunda da bir disiplin oluşacak.”

Öğretmen 3: “Benim en çok dikkatimi çeken Şey, öğrencilerin yani öğretmenle karşı kaŐıya kaldıklarında o anki arkadaşlık arasındaki ilişkisini bırakıp daha ciddi bir pozisyon almasıdır diye düşünüyorum. Yani yazılı olmayan kurallar...”

Öğretmen 1: “Bu dediğim Şeyleri çoğu öğretmen önemsiyor yani. Belki genel olmasa da ama çoğusu bu disiplin kurallarını önemseyen öğretmenler. Bunun peşinde olan insanlar yani. Öyle de olması gerekiyor yani. Yani disiplin kuralları dediğimiz aynı zamanda ahlak kurallarıyla da zaten iç içe.”

4.4.1.12. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model, şekil-92' den de anlaşılacağı üzere beş farklı kod ile temsil edilmektedir.

Şekil-92: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait modelden de görüleceği üzere sınıf dışı okul ortamında örtük programın bir parçası olan okul kurallarının bir kısmı öğrencilerce çiğnenmekte veya bu kurallara uyulmamaktadır. Öğretmenler derse zamanından gelme, dış görünüşüne dikkat etme, kaba ve küfürlü konuşmama, okula ders araç ve gereçlerini getirme gibi kuralların okulda çiğnenen veya uyulmayan kurallar olduğunu ifade etmişlerdir.

Ayrıca öğrenciler dersten erken çıkmaya çalışarak da kuralları çiğnemeye çalışmaktadırlar. Öğretmenlerin okulda çiğnenen veya uyulmayan kurallarla ilgili bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

öğrencilere karşı dostane bir yaklaşımın karşılığı öğretmen ve öğrenci ilişkilerini olumlu etkilemektedir. Öğretmenlere ait aşağıdaki alıntılar öğretmen öğrenci ilişkilerinin olumlu etkileri üzerinedir.

Öğretmen 3: “Yeter ki öğretmen-öğrenci arasında bir ilişki. Ya da öğrenci-öğrenci arasında bir ilişki olsun. Bunun çok büyük etkileyeceğini düşünüyorum ki etkilendiklerini gördüm. Öğrencilerin kendilerini daha değerli saymasını, saygınlığı artırması, arkadaşları arasındaki saygınlığı artırması... Bunlar önemli.

Öğretmen 1: “Çocukların maçları olduğu zaman maçlarına gidip şöyle şey ederek katılıyorum. Onları destekleme açısından, teşvik olması açısından, iyi motive olması açısından yapıyorum bunları.”

Diğer taraftan bulgular, öğretmen ve öğrenciler arasında belli bir sınır olduğu, öğrencilerin tutum ve davranışlarını öğretmenlere göre ayarladıkları, buna karşın öğretmenlerin de öğrencilerin kendilerine karşı takındıkları tavırlardan etkilendiklerini ortaya koymuştur. Konu ile ilgili bazı öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

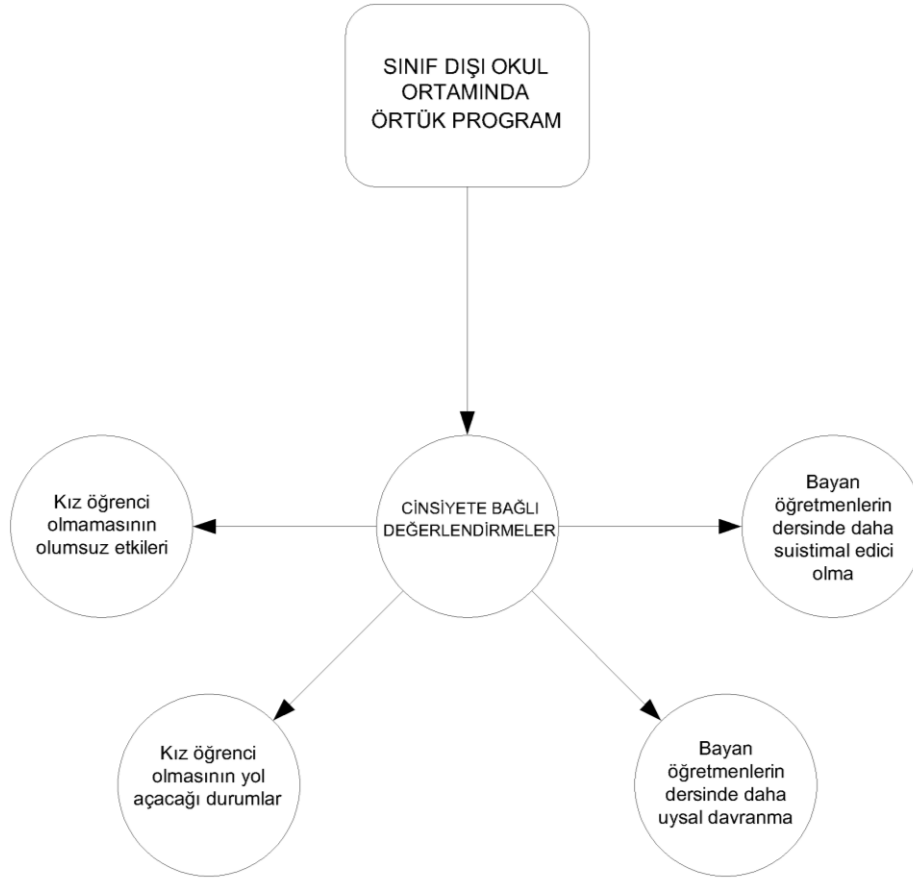
Öğretmen 2: “En çok öğretmenlere dikkat ediyorlar. Okulun kurallarını ne kadar esnetebileceklerini, bunu ne kadar tahrip edebileceklerine dikkat ediyorlar. Bir de her öğretmene farklı davranış geliştirmek onları avantajlı bir konuma sokuyor bizim sistem içerisinde. Dolayısıyla en çok ona dikkat ediyorlar.”

Öğretmen 3: “Bir saygı gösteren çocuk veya öğretmene karşı veya çevresine karşı dikkatli davranan bir çocuk sonuçta öğretmenler ve çevresi tarafından tabi ki farklı görülür ve bunu da hisseder. Yani öğretmenin bakışı veya ona hitap edişinden hissettiğini düşünüyorum. Tabi bunun tam tersi olarak, bunlara uymayan çocuklar da öğretmen tarafından bir önyargıyla yaklaşılabilir.”

Öğretmen 4: “Yani, mesleki ders olsun, kültür dersi olsun, öğrenciler hem dersi, hem ders öğretmenini belli bir sýraya koyuyor ve ona göre şekil alıp davranış sergileyebiliyor.”

4.4.1.14. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model incelendiğinde öğretmenler okulda kız öğrenci olmamasının olumlu ve olumsuz yöndeki etkilerine yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Öğretmenlere göre, erkek öğrencilerin konuşma, davranış ve kişisel bakımlarına dikkat etmemesi okulda kız öğrenci olmamasının olumsuz etkileridir ve okulda kız öğrenci olmaması öğrencilerin sosyal açıdan bazı davranışları kazanamamaları sonucunu doğuracaktır. Diğer taraftan okulda kız öğrenci olması durumunda kız öğrencilerin rahatsız edilecekleri, zarar görecekleri ve öğrenciler arasında sorunların artacağı, bu nedenle okulda kız öğrenci olmamasının olumlu olduğunu ifade eden görüşler de vardır.

Şekil-94: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model

Bunlara ilave olarak öğrencilerin bayan öğretmenlerin derslerinde daha uysal olduğuna yönelik değerlendirmeler olduğu gibi bayan öğretmenlerin derslerinde daha suistimal edici davranışlar sergilendiği de ifade edilmiştir.

Öğretmen 2: “Ha o tabi çok çok önemli ya. Yani şimdi bir çocuğun gelişiminden bahsediyoruz. İşte yemek yemesi lazım, su içmesi lazım. Hayatında bir sürü, iş hayatında olsun, işte şey olsun, bir sürü böyle karşı cinsiyet olacak ama tam da olması gereken zamanda yok.”

Öğretmen 4: “Meslek liselerinde kız öğrencilerin olması taraftarıyım. Tabi kız öğrencilerin olması için de okul şartlarının kız öğrenciye uygun hale getirilmesi lazım. Yani, tamam olsun, gelsin diye olacak birşey değil. Kız öğrenci olursa, erkek öğrenci kendisine çeki düzen vermek zorunda hissediyor. Daha temiz, daha düzenli, daha saygılı, daha dikkatli olmak zorunda hissettiğim için öğrencilerimize ister istemez bir çeki düzen gelecek.”

Öğretmen 4: “Olumsuz tarafları, öğrencilerimiz hepsi için demiyorum, bazı öğrencilerimiz tavır ve davranışlarında belli bir sınır ve çizgi olmadığı için ailede görmüş olduğu, almış olduğu, ahlak, inanç sistemindeki boşlukluk, çevre ilgisizliği, anne babanın ayrı olması gibi faktörlerin çocuğa karakter bozukluğu olarak yansımaları sonucunda bayan öğrencilerin zarar görebileceği, rahatsızlık duyabileceği ya da ergenlik dönemine girmiş öğrencilerin bazı duygu ve düşüncelerde tam arınmadığı, çizgi çekemediği durumlarda sıkıntı yaşanabileceği bir süreç olduğu için kız öğrencilerimin meslek lisesinde olması gerektiğini düşünüyorum.”

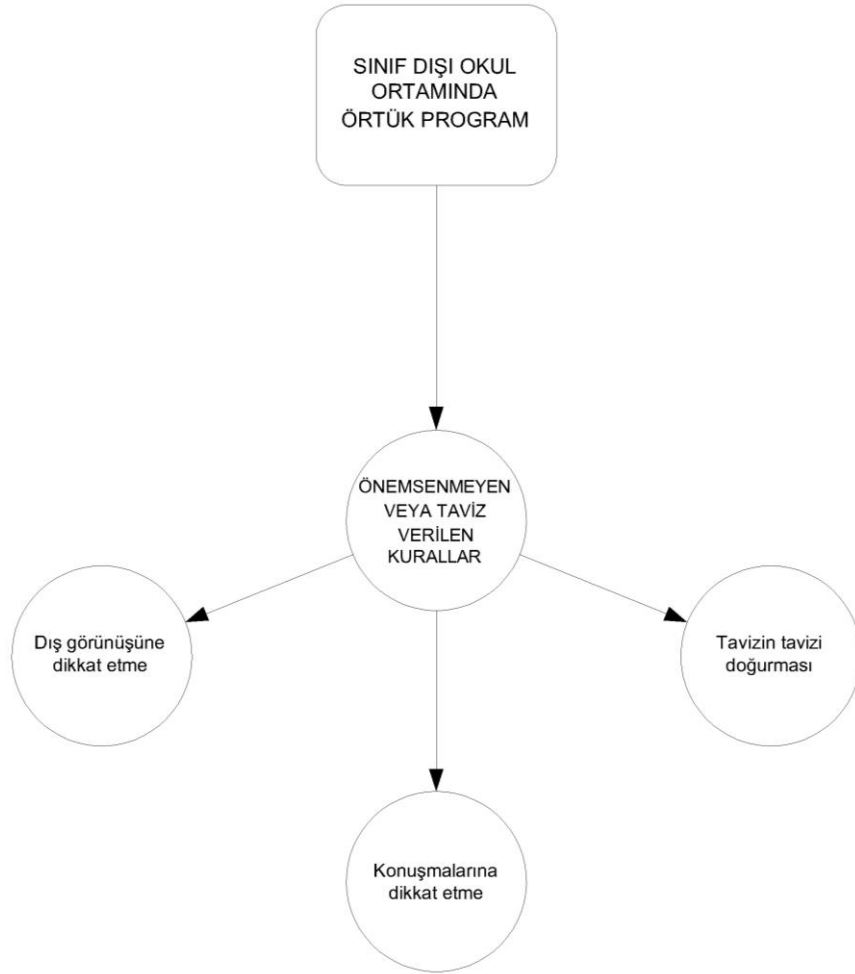
Öğretmen 2: “Bizi olumlu etkiliyor. Yani öyle söylüyeyim. Problem azalıyor. Çünkü yani karşı cinsten işin içerisine girdiği zaman problemler çok artacak ama tabi ki etkilemiyor diye bu doğru demek değil. Son derece yanlış. Yani çocuk bir gelişiminin bir kısmı boşlukta kalıyor. Bir kıza nasıl davranması gerektiğini, bu çocuk evlenecek, yarın iş hayatında çalıştığı bayanlar olacak, bu konuda eksik büyüyor.”

Öğretmen 1: “Şimdi suistimal eden öğrenci var, etmeyen öğrenci var. Özellikle bayan hocaların naifliğini suistimal eden öğrencilere çok şahit oluyoruz. Çok fazla görüyorum. Bunun haricinde bayan hocaların dersinde daha uysal olan öğrencileri de hani duyduğum kadarı ile onlara şahit oluyorum. Bayan hocaların anlatımına göre. Ama herşey şurada bitiyor bence.”

Öğretmen 1: “Bunun olumlu yönleri de var, olumsuz yönleri de var. Mesela olumsuz yönü ben şöyle zannediyorum yani diyelim ki kız olmuş olsa sınıf içinde belki çocuk biraz rahat/daha böyle konuşmalarına dikkat edecek, biraz daha argo konuşmaktan vazgeçecek. Bunu böyle düşünüyorum ama gerçi dışarıdan duyduğum kadarıyla başka kız olan öğrencilerde de bu farketmemiş yani şey yapan, hareketlerine dikkat etmeyen, onların yanında da etmiyormuş yani. Ama ben eder diye düşünüyorum.”

4.4.1.15. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model şekil-95’ te görülmektedir.

Şekil-95: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait modelden de görüleceği üzere okulda örtük program kapsamı içinde değerlendirilen bir takım kurallar önemsenmemekte veya bu kurallardan taviz verilmektedir.

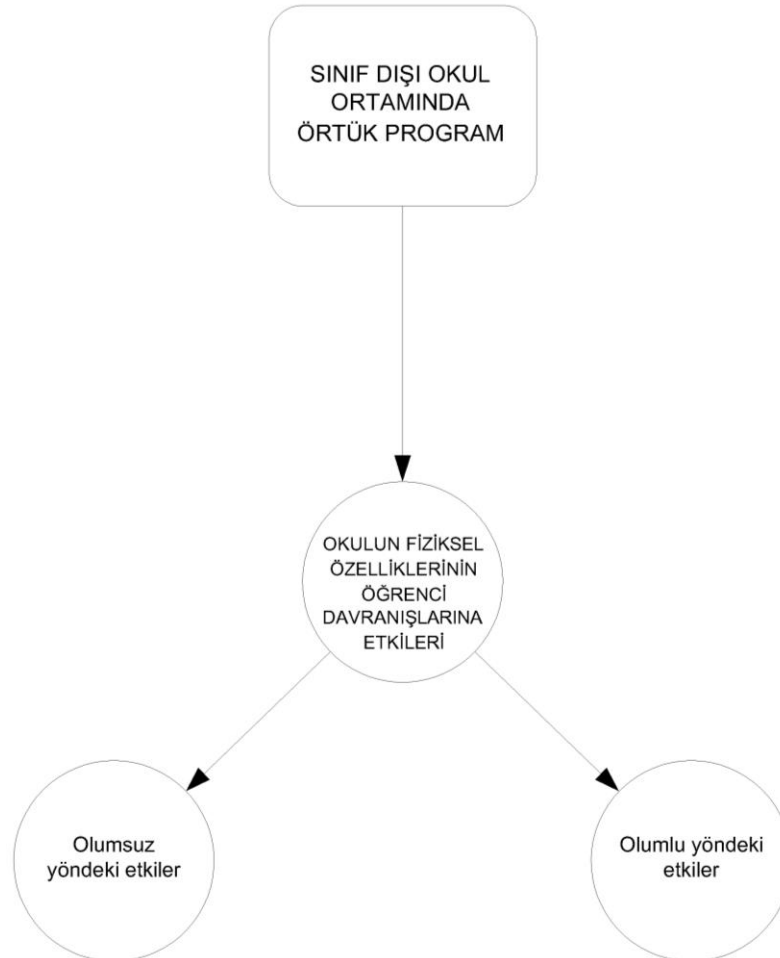
Öğretmen görüşlerine göre, dış görünüşüne ve konuşmalarına dikkat etme okulda önemsenmemekte veya bu kurallardan taviz verilmek zorunda kalınmaktadır. Ayrıca okulda öğrenciye verilen tavizlerin başka tavizleri doğurduğu da belirtilmiştir.

Öğretmen 1: “Öğrencilerin mesela konuşma tarzlarına çok karışamaz insan. Öyle geliyor bana yani o kadar çok kuralcı da olsak, öğrenci bir şekilde kendine has bir lisan geliştirmişse onu böyle çok da sıkıp “ne biçim konuşuyorsun” bu şekilde yani bir şeyimiz olamaz gibime geliyor.”

Öğretmen 3: “Şimdi şöyle ki, sınıfta diyeyim, sınıf yönetimi açısından söyleyeyim. En ufak bir taviz, diğer tavizleri doğuruyor. Yani öğrencinin bir tanesine, atıyorum tuvalete çıkma izni verildiği takdirde, diğer öğrenciler de bunu bir hak olarak görüp yaşlarının da itibarı ile olarak, bende çıkayım, o gitti bende gideyim veya işte bir mesela bir öğrenci bir yere gittiğinde bende gideyim onun yanında veya bi sınıftan çıkma isteği şeklinde oluyor.”

4.4.1.16. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri

Öğretmen görüşme verilerinin analizi ile elde edilen sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait modelden de görüleceği üzere okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkisi teması temelde iki boyut ile ifade edilmiştir.

Şekil-96: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model

Öğretmenlere göre, okulun fiziksel özelliklerinin öğrenciler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır. Öğretmenlerin okulun fiziksel özelliklerinin olumsuz etkilerine yönelik daha fazla vurgulama yaptığı görülmektedir. Öğretmenlere göre, tuvaletlerin kirli ve bakımsız olması, boya renginin öğrencilere itici gelmesi, öğrenciler açısından seçeneklerin kıt olması, fiziksel alanlardaki güvensizlikler, yetersizlikler ve düzenleme ihtiyaçları, derslik binasının itici ve soğuk olması, öğrencilerde aidiyet duygusu oluşturmaması, sınıf dekorasyonlarının itici olması, derslik binalarının öğrencilerin hareket alanını kısıtlaması gibi fiziksel özellikler öğrenci davranışlarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Öğretmenlere göre öğrenciler, okulun fiziksel özelliklerini belirlemede etkisizdirler ve bundan da rahatsızlık duymaktadırlar, fiziksel imkanlardan yeterince yararlanamamaktadırlar ve okulda mutsuzdurlar. Okulu çekici kılacak materyaller yetersizdir. Diğer taraftan okulun fiziksel mekanları öğrencilerce hor kullanılmakta, korunmamakta ve okul donatılarına öğrenciler tarafından bilerek zarar verilmektedir. Öğretmenlerin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışları üzerindeki olumsuz etkileri hakkındaki düşüncelerinin bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 2: “Çocukların sosyal faaliyetleri söz konusu değil. Yani bu çocuk vakit geçirecek bir yer bulamıyor. Yani deşarj olacak bir yer bulamıyor. Spor yok, müzik yok, yok, yok, hiç bir şey yok.”

Öğretmen 4: “Şimdi anadolu bölümüm öğrencilerinin zaman geçirdiği fiziksel ortamların, okulumuz çok geniş olsa da bu çocukların eğitim gördüğü binanın dar olduğunu ya da işte alt tarafında milli eğitim müdürlüğünün bulunması, çocukların tavrı ve davranışlarında bilinçli ya da bilinçsiz sınırlandırmaya gidiyor.”

Öğretmen 3: “Şimdi okul ortamının soğuk olduğunu düşünüyorum ilk olarak yani. Bir öğrencinin okula girişte soğuk bir şekilde bir ortamla karşı karşıya kaldığını düşünüyorum. Okula girdiğimde mesela özellikle okulun duvar rengi. Koridorların duvar renkleri, ışıklandırma sistemi. Öğrenciler üzerinde sıcak bir etki bırakmıyor bence...”

Öğretmen 1: “İşte demin dedim ya o toprak saha olabilir, yani çocuklar bazen şeyde, betonda futbol oynuyorlar, tehlike arz ediyor. Onun dışında... Kantinde oturma yerleri daha güzelleştirilebilir. Çocuklar mesela eline bir poaça alıyor, öyle ayakta yiyip geçiştirip gitmeye çalışıyor yani. Bir şekilde güzelleştirilebilir.”

Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik vurguların daha fazla olmasına karşı okuldaki bazı fiziksel özelliklerin öğrencileri olumlu yönde etkilediği de öğretmenlerce ifade edilmiştir. Öğretmenlere göre, okulun büyük ve geniş bir alanda kurulu olması, atölye donatılarının yeterli olması ve sınıfların havadar ve aydınlık olması öğrenciler üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerine yönelik bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir.

Öğretmen 2: “Yani bizim atölyeler kolçaklı sıralar, şey pardon ne deniyor onlara? Bilgisayar sandalyeleri mevcut. İşte genelde grup oluşturduğumuz için mevcut az. Klima var, akıllı tahta var, projeksiyon cihazı var, donanım var.”

Öğretmen 3: “Fiziksel olarak, yani üşüme olarak değil tabi ki, onu da ayrıyeten değiniriz tabi de yani üşüme olarak değil, görüntü olarak öğrencinin ısınmadığını, yani ruh yapısı olarak öğrencinin okula gelip, bahçeden girdiğinde ısınmadığını düşünüyorum. Okulumuzun en sevdiğim yeri bahçesi. Ağaçlık olması. Bir kendine ait bir alanı olması. Yeşillik ve düzenlendiği takdirde çok harika bir alana sahip olabileceğini düşünüyorum.”

Öğretmen 1: “Bizim okulda bence öyle görsel yönden hiç bir eksiklik yok. Binalar yönünden de iyi. Yani sınıfın içindeki dizaynlar da çok iyi bana göre. Yani yeter ki öğretmen gerçek anlamda öğretmenliğini yapsın yani. O yönden hiç bir eksiklik görmüyorum... Fiziksel anlamda kısıtlayan bir şey yok. Çok büyük bir alana sahibiz okul olarak. Bina yönünden olsun, bahçe yönünden olsun, oyun alanları yönünden olsun. Bizim atölyelerimiz çok iyi bana göre yani.”

Öğretmen 1: “Ayırdığımızı sınıflar da var, ayıramadıklarımız da var. Şimdi ayıramadıklarımızın sebebi mesela elektronikte deney uygulamaları yapacağız, bu elektronik deney uygulamaları genelde bir atölyede olduğu için şeyler, depo, orada yapmak durumunda kalıyoruz. Onun dışında diğer şeylerde ayırıyoruz.”

Sonuç olarak, okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışları üzerinde önemli etkilere sahip olduğu araştırma bulguları ile ortaya konulmuştur. Okulun geniş alana kurulu olması, benzer şekilde sınıfların ve atelyelerin geniş ve havadar olması öğrencileri olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşın, tek başına geniş mekanların öğrenciler için yeterli olacağını söylemek zordur. Nitekim, bulgular öğrenciler için olumlu bir özellik olarak ön plana çıkan geniş bir okul bahçesi için bir çok beklentinin karşılanmadığını göstermektedir. Oturma alanları ve sportif alanlar gibi bir çok unsurdan yoksun bir okul bahçesi, öğrencileri kısıtlamakta ve onları okul dışına itmektedir. Benzer şekilde, geniş ve havadar sınıflara sahip olmasına rağmen, boya renginin doğru seçilememesi ve okul binalarının bakım ve onarıma ihtiyaç duyması öğrencilere itici gelmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, eğitim ortamlarının öğrenciler için çekici ve işe yarar bir duruma getirilmesinin, öğrencilerin okula aidiyet duygularını besleyebileceği ve onların her türlü gelişimlerini olumlu yönde etkileyeceği açıktır.

4.4.2. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri

Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin model şekil-97’ de görülmektedir.

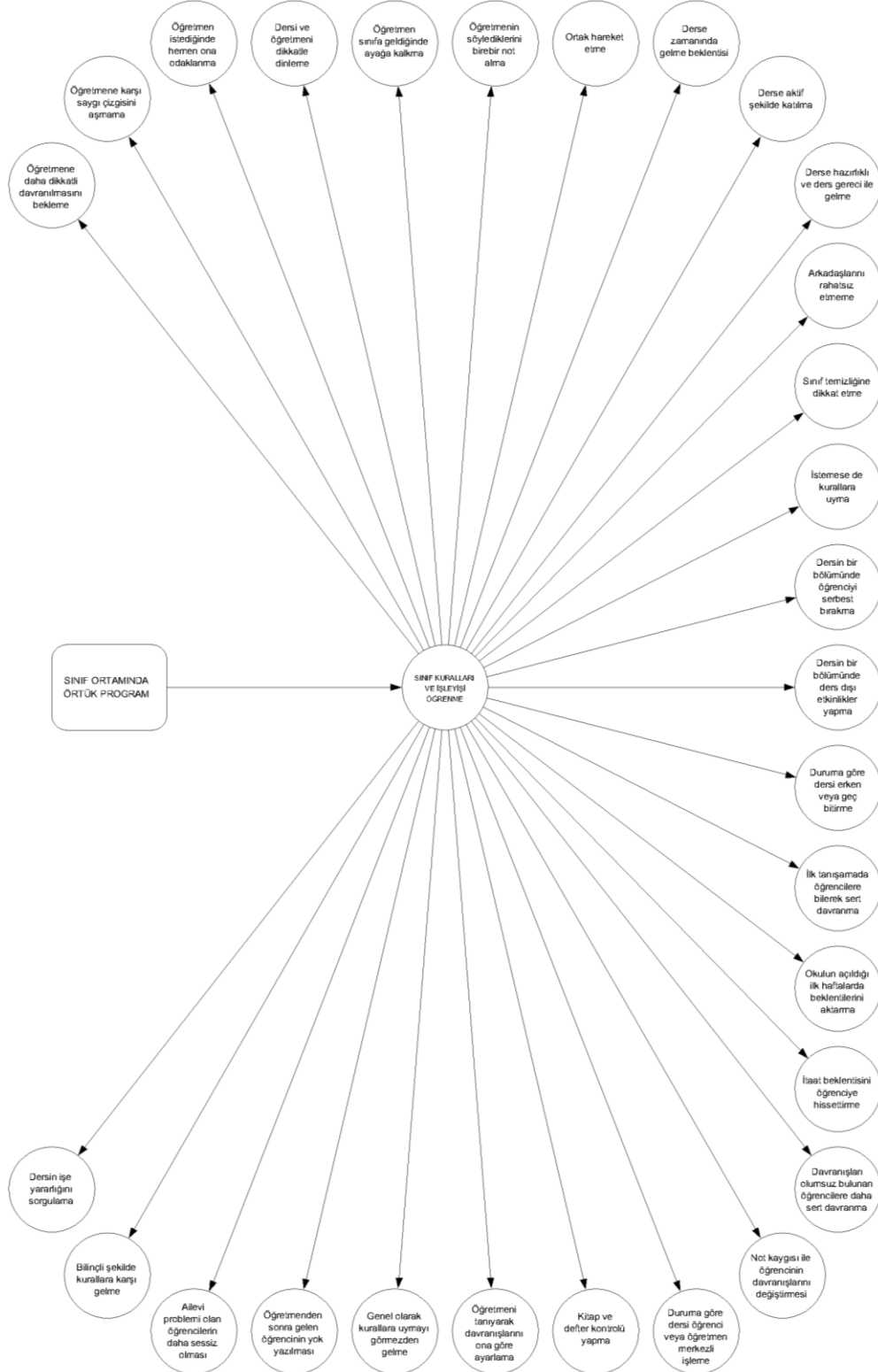
Şekil-97: Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özelliklerine ilişkin model

Modelden de anlaşılacağı üzere, “Sınıf ortamında örtük program” kategorisi altında “Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme”, “Derse katılım”, “Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri”, “Göze girme davranışları”, “Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları”, “Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar”, “Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları”, “Kurula uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü”, “Kurula uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı”, “Uyulmayan veya çığnenen kurallar”, “Sınıf yönetimi”, “Derslerde yaşanan problemlerin çözümü”, “Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler”, “Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar”, “Algılanan sınıf atmosferi”, “Kural edinimi veya beklentilerin iletimi” ve “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları” olmak üzere toplam on yedi farklı tema ortaya çıkmıştır.

Sınıf ortamında örtük program kategorisine ait her bir tema ilerleyen bölümlerde sırayla açıklanmıştır:

4.4.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme

Şekil-98’ de görülen sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait modelden de görülebileceği gibi öğretmenler sınıf kuralları ve işleyişe yönelik düşüncelerini yirmidokuz kod altında belirtmişlerdir.

Şekil-98: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model

İlgili modelden de anlaşılacağı üzere öğretmenler sınıf içerisinde örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir kurallar, beklentiler ve işleyiş seti olduğu görüşündedirler. Öğretmenlere göre, öğretmenlere dikkatli davranma, öğretmene karşı saygı çizgisini aşmama, öğretmen istediğinde hemen ona odaklanma, dersi ve öğretmeni dikkatle dinleme, öğretmen sınıfa geldiğinde ayağa kalkma, öğretmenin söylediklerini birebir not alma, ortak hareket etme, derse zamanında gelme, derse aktif katılım beklentisi, derste ders dışı işle meşgul olmama, ders araç ve gereçlerini getirme, derse hazırlıklı gelme, arkadaşlarını rahatsız etmeme, sınıf temizliğine dikkat etme ve istemese de kurallara uyma sınıf içinde geçerli olan kurallar arasındadır. Sınıfı içi kurallara yönelik bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir.

Öğretmen 4: “İlk önce sınıfa girdiğim zaman eğer ilk hafta değilse, tanışma haftası diyorum ben, değilse kısa bir hal hatır soruyorum. Bir gözlem yapıyorum. Yani, sıkıntılı öğrenci var mı, daha doğrusu sınıfı derse hazırlamaya çalışıyorum ilk beş dakika. İşte sınıfı derse hazırladığım zaman, özellikle araç-gereç kontrolü, öğrencinin üzerine baskı kurarak, işte getirdin, getirmedin değil de, gözlemleyerek zaman zaman sorarak, işte defterin, kitabın nerde, ne oldu, bir sıkıntı mı var diyerek, öğrencileri ilk önce derse hazırlıyorum.”

Öğretmen 4: “Tabi sene başında uyardığım konulardan birisi de bu. Ben yani nasıl iyi bir şekilde hazırlanıp zamanında sınıfa giriyorsam, onların da zamanında sınıfta olmaları gerektiğini söylüyorum. Ve benden sonra gelecek öğrencinin de yok yazılacağını kendilerine tebliğ ediyorum ve uyarıyorum.”

Öğretmen 2: “Yani, bunun doğru bir tarafı vardır ama ben ara sıra böyle hava almak için bırakıyorum onları, serbest bırakıyorum beş on dakika. Sınıf içerisinde olabilir. Bazen sınıf dışarısında olabilir. Ama işte ilk geldiklerinde atölyeye karşımızda dizip iki sıra halinde, işte onu çok duyuyorum ben.”

Öğretmen 2: “Şimdi ilk tanıştıklarında çok çekingendirler. Seni kollarlar. Diyorum ya hep böyle öğretmenleri, en çok öğretmenleri kollar. Onlara davranışları nasıl değişecek onu kollarlar. Sonra da bunu yavaş yavaş rahatlatırız biz. İlk başta sert bir giriş yaparız. Yani kontrolün bende olduğunu hissettirim ben onlara.”

Öğretmen 3: “Şimdi sınıfta öğrencilerden beklediğim en büyük yazılı olmayan kural, sınıfın ortak hareket etmesidir. Yani ortak hareket edilmediği sürece bir kaos ortaya çıkar ve bu kaosta eğitimi, ilişkiyi kökünden, derinden sarsan bir durum.”

Öğretmen 3: “Şimdi 9. sınıfa gelen bir öğrenci eski alışkanlıklarını sürdürmek çabası içerisinde oluyor. Sınıf ortamına girdiğinde birinci etken, sınıftaki öğrencilerin sosyal durumu, psikolojik durumu, iletişimleri, etkileşimleri, yani aralarındaki iletişim. Gerçekten nasılsa öğrencileri o kalibreye giriyor. Daha sonra tabi sınıftan çıkan, tuvaletlere giden, bahçeye çıkan, koridora çıkan öğrenci yapıyor? Diğer büyük sınıfları görüyor. Üst sınıfları gördükçe üst sınıfların hareketlerine özenme onları görme, yavaş yavaş şekillenme, yani öğrencilerde ben daha çok bir okulun havasına, atmosferine uyum sağlama görüyorum.”

Öğretmen 1: “Ders anlatılıyorsa dersi dinlenilmesini kesinlikle isterim yani. Öyle uyuyan, uyuklayan, birisini rahatsız eden öğrenci istemem ben şahsen. Bu şey varsa, herhangi bir problem varsa öğrencinin zaten onu birebir konuşarak da çözmek isterim. Ya da dersten sonraya bırakılmasını.”

Bunların yanı sıra sınıf içerisindeki işleyişe yönelik öğretmen görüşlerine bakıldığında, öğretmenler, derslerini işlerken dersin belli bir bölümünde ders işlediklerini ve dersin bir kısmında öğrencileri serbest bıraktıklarını, duruma göre

derslerini erken ya da geç bitirdiklerini, ilk tanışmada bilerek öğrencilere sert davrandıklarını, okulun açıldığı ilk haftalarda beklentilerini aktardıklarını, itaat beklentisini öğrencilere hissettirdiklerini, davranışları olumsuz bulunan öğrencilere daha sert davrandıklarını, not kaygısı ile öğrencilerin davranışlarını değiştirdiğini, duruma göre derslerin öğretmen ya da öğrenci merkezli işlendiğini, kitap ve defter kontrolü yaptıklarını, öğrencilerin öğretmenleri tanıyarak davranışlarını ona göre ayarladıklarını, genelde kurallara uymama davranışlarının öğretmenlerce göremezden gelindiğini, öğretmenlerin kendilerinden sonra gelen öğrencileri yok yazdıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, sınıf içerisinde ailevi problemi olan öğrencilerin genelde daha sessiz olduğu, öğrencilerin bilinçli bir şekilde kurallara karşı geldikleri, derslerin işe yararlığının öğrencilerce sorgulandığı da öğretmenler tarafından ifade edilmiştir.

Öğretmen 4: “Evet, şimdi 11. teknik anadolu lisesi öğrencilerinde uymaları gereken davranışlarla ilgili benim kendi derslerimde beklentim ortaöğretim kurumları yönetmeliğindeki öğrenci davranışlarının rehber öğretmenler tarafından sunulup sunulmadığını sorarım. Eğer sunulmamışsa, ordan çok değer verdiğim ve okulumuzdaki öğrencilerin bilhassa uymasını istediğim davranışları tahtaya yazarım.”

Öğretmen 3: “Öğrenciler bu kuralları benden ne şekilde ediniyorlar? Dersin ilk haftalarında koyuyorum. Arkadaşlar diyorum, notlar haricinde sözlü notları işte nedir, size olan diyalogum, bana bakışınız, benim size bakışımı etkileyen en önemli faktör beraber hareket etmemizdir. O yüzden diyorum hani herkes kitabını defterini getirecek kitap defter kontrolü yapıyorum bunları bu şekilde götüreceğiz.”

Öğretmen 4: “Tabi işte, soru-cevap, tekrar etme tarzında dersimiz sürekli gidiyor da, zaman zaman da sınıfına göre de farklı yöntemler işleyebiliyorum.”

Öğretmen 3: “Bazı öğrenciler üzerinde mesela not düşümü çok etkildir. Yani not düşürdüğünüz zaman öğrencinin her hangi bir şeyden gelen veya stresten gelen şeyler sonucu öğrencide hemen ertesi hafta kitap defter getirmiş olması veya tahtaya kalkmak istemesi veya işte söz almak istemesi, derse katılmak istemesi, size karşı hareketlerinin daha düzgün davranması, çevreye karşı biraz dikkat etmesi, derse daha erken girmesi. Koridorda sağda solda çevrede, bahçede daha farklı davranması sizi gördüğünde bir not kaygısı karşılığında bir davranması söz konusu.”

Öğretmen 4: “İşte sınıfı derse hazırladığım zaman, özellikle araç-gereç kontrolü, öğrencinin üzerine baskı kurarak, işte getirdin, getirmedin değil de, gözlemleyerek zaman zaman sorarak, işte defterin, kitabın nerde, ne oldu, bir sıkıntı mı var diyerek, öğrencileri ilk önce derse hazırlıyorum.”

Öğretmen 1: “Ya şimdi uysalar da yani uymak istedikleri için değil de yani mecbur kaldıklarından dolayı bence. Ama yani %90 itibarıyla, 95 itibarıyla konulan kurallara uyuluyor benim dersimde.”

4.4.2.2. Derse katılım

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modelden de görüleceği üzere derse katılım temasına ilişkin öğretmen görüşleri on üç kod ile ifade edilmiştir. Öğretmenlere göre, öğrenciler derslere göre derslere katılımında farklı davranmaktadır. Bir grup öğrenci derslere katılırken dersle ilgisi olmayan tarzda katılım sergilemektedirler.

Şekil-99: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model

Diğer taraftan derse katılım konusunda genelde olumsuz görüşlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Öğrencilerin derse uykusuzluk, açlık, dersi sevmeme, dersi anlamama gibi nedenlerle katılmadıkları, bir grup öğrencinin hiç katılım sergilemediği, derslerde bir dikkat ve ilgi dağınıklığı olduğu, katılımın düşük seviyede gerçekleştiği, öğrencilerin pasif veya sessiz kalmayı tercih ettikleri öğretmenlerce ifade edilmiştir. Görüşme verilerinin analizi, bazen öğrencilerin derse katılır gibi yaptıklarını, sevdiği öğretmen olduğunda derslere daha çok katılım sergilediklerini ve ailevi problemin derse katılımı olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Öğretmenlerin derse katılım teması ile ilgili bazı düşünceleri şu şekildedir.

Öğretmen 1: “İkisi de olabiliyor yani. Derse katılan öğrencilerde olur, oluyor. Böyle katılmayanlarda. İkisini de her daim yaşadığımız şeyler. Yani birinde mesela bir öğrenci katılmıyor, başka bir derste o öğrenci katılıp öbürü katılmayabiliyor. Yani öğrencinin o anki durumuna bağlı işte. Bize düşen onları elimizden geldiğince motive etmek derse.”

Öğretmen 4: “Katılan öğrenciler... dikkatimi şu çekiyordu. Tanıştıktan sonra çocuk sırf benim için zaman zaman hazırlık yapabiliyordu.”

Öğretmen 2: “Çok çok az katılırlar ya. İşte o çok öyle sıkıntı duyduğumuz şeylerden bir tanesi. Kendimi o açıdan böyle yenilemeye çalışıyorum ama herhalde biraz önce, şimdi söylediğim sebepten dolayı çocuk katılmaya fırsat bulamadan uyumaya başlıyor galiba hani. Ama buna işte parmak kaldırarak, konuşmak isteyerek, bir uygulamayı kendisi yapmak, önce kendisi yapmak isteyerek çabuk bitirerek katılım sağlamak isterler.”

Öğretmen 3: “Öğrencilerin dikkatini belli bir noktada tutmak konusunda zorlandığımız oluyor. Yani öğrencinin dikkati çok çok dağılan bir olay. Özellikle şu toplumda, şu anki dünyada yani, sürekli kafaları meşgul öğrenciler ve çok fazla uyarıcıyla karşı karşıya kaldıkları için yani dikkat toplama konusunda biraz zorlanıyorum açıkçası.”

Öğretmen 3: “Biraz daha sert, biraz daha katı bir yöntem sergilediğimizde tabii öğrencide bir sıkılma görülüyor ve buda tabii, ha öğrenciyi bunu baskılayınca bir şekilde yaptığımız zaman tabii öğrenci, dolayısıyla olarak sesini çıkartmıyor. Dinliyor gibi gözüküyor veya dinliyor. Veya bir kısmını dinliyor gibi gözüküyor.”

4.4.2.3. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri

Şekil-100’ de görülen ve ders işleme sürecinde öğretmenlerin beklentilerini ortaya koyan model on üç farklı koddan oluşmaktadır.

Şekil-100: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model, öğretmenlerin sınıf içerisinde ders işleme sürecinde öğrencilerden bir dizi beklentisi olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin ders işleme sürecinde öğrencilerinden derse hazırlıklı gelme, ders için gerekli araç ve gereçleri getirme, derse ve öğretmene odaklanma, aktif şekilde derse katılım, öğretmenin kurallarına uyma, herhangi bir konuda sorular sorma, öğretmen konuşurken sessizce dinleme, ders anlatılırken dikkatle ve sessizce dinleme, öğrenmeye karşı istekli olma, kendi arasında konuşmama, öğretmenin söylediklerini birebir not alma ve iş güvenliği konusunda kesin bir itaat içinde olma gibi beklentileri vardır. Öğretmenlerin ders işleme sürecindeki beklentilerine yönelik bazı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Öğretmen 2: “İşte bildiğim dinlemelerini bekliyorsun. Konsantre olmalarını bekliyorsun. Bu senin, yani benim sorumluluğumda olduğu için, bunu çok örneklerle kendimin dahil olabileceği şekilde, oyunlarla, çeşitli videolarla, vesairelerle, yani onu konsantre edebilecek ne varsa, onları sunarak bunları yapmaya çalışıyorum.”

Öğretmen 4: “Diğer tarafı ben zaten süsleyerek anlattığım için bazen çok fazla kulaklarında kalmayabilir ama özünü alıp almadıklarını da kontrol ederim ve pür dikkat olmalarını sağlamaya çalışırım. Yani, herşeyiyle bana yönelmelerini sağlarım. Tabi, bu çok uzun süren bir süre değil. 10-15 dakika. Bu da bana fazlasıyla bu okulda yetiyor hocam.”

Öğretmen 3: “Derste yaşadığım en önemli problem iletişim konusunda öğrencinin öğretmene karşı çizgiyi aşması durumunda oluşan gerginlik. En çok dikkat ettiğim şey zaten öğrencinin öğretmene karşı olan saygı ve sevgisidir yani. Hani sevgisini de bir kenara bırakırsak en çok dikkat ettiğim şey saygıdır.”

Öğretmen 3: “Şimdi derste öğrenciler ilk olarak az önce de söylediğim gibi koyduğum çerçeve kurallara, çerçeve dediğim çok kesin olarak koyduğum katı kurallar değildir. Bir çerçeve kurala uymasını beklerim.”

Öğretmen 1: “Yani dersi dinlemelerini beklerim. Çünkü burada bir eğer ders anlatılıyorsa uygulama değil de anlatılıyorsa şimdi uygulama olduğu zaman zaten çocuk kendisi de yapmak istiyor %98-%99 itibarıyla kendisi de uğraşiyor.”

4.4.2.4. Göze girme davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model şekil-101’ de görülmektedir. On üç kod ile temsil edilen model öğrencilerin göze girme davranışları ve nedenleri ile ilgilidir.

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model öğretmenlerin öğrencilerde bir takım göze girme davranışı olduğu görüşünde olduklarını göstermektedir. Öğrencilerdeki göze girme çabalarının varlığı, öğretmenlerle arayışın iyi tutmanın bir takım getirileri olabileceğinin öğrencilerce öğrenilmiş olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Şekil-101: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model

Öğretmenlere göre, öğretmenlerle daha çok iletişim kurma, sorumluluk almada daha istekli olma, sosyal etkinliklere daha çok katılma, öğretmenlerin dikkatini çekmeye çalışma, öğretmenlerle temas etmeye çalışma, abartılı şekilde selam verme, derste aktif olmaya çalışma, verilenden daha fazla sorumluluk yerine getirmeye çalışma, daha fazla söz hakkı isteme, ön plana çıkmaya çalışma öğrencilerin göze girme çabalarıdır. Öğrencilerin göze girme çabaları ile ilgili görüşler aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 3: “Bu tip öğrenciler daha çok sizinle öğretmeni ile daha fazla muhatap olmaya çalışır. Daha fazla söz hakkı almaya çalışır. Daha fazla sosyal faaliyetlerde bulunmaya çalışır. Ön planda olmaya çalışır ve kendini göstermeye çalışır. Ödev almak ister, sorumluluk almak ister. Kendini göstermek ister. Sürekli bir ön planda olma çabası içerisindedir yani.”

Öğretmen 4: “Öğrenciler göze girme davranışlarını daha çok alt sınıflarda yapıyorlar. Çocukluk sürecini tam atlatamamış, ergenliği tam tamamlamamış öğrenciler de öğretmenin ilgisini çekmek, öğretmenin sevgisini kazanmak adına zaman zaman ilginç güzel zaman zaman aşırı davranışlar içerisine giriyorlar. İşte geçerken, selam verirken bazen selamı abartabiliyorlar. Temas etmeyi seviyorlar.”

Öğretmen 1: “Yani ne olabilir? Mesela diyelim ki verilen görevin dışında başka bir işte yapıp ha bak bunu siz demediniz ama bunu da yaptım öğretmenim şeklinde diyip öyle göstermeye çalışabilir. Ya da işte daha değişik böyle konu dışı sorular sorarak biraz böyle merak celbedermiş gibi kendisini gösterebilir.”

Bunlarla birlikte göze girme davranışlarını bilinçli şekilde engellemeye çalışıldığını ifade eden görüşler de vardır. Bu durumu bir öğretmen şu şekilde ifade etmiştir:

Öğretmen 1: “Bazen sözlerinde sergilerler bunu. Ama bende elimden geldiğince meydan vermemeye çalışıyorum.”

Öğretmenler göze girme davranışlarının nedenlerine yönelik değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Öğretmenlere göre çevresince saygı ve değer görme, ailesinin takdirini kazanma, daha yüksek not alma ve öğretmenin övgüsünü alma öğrencilerin göze girme davranışlarının nedenlerini oluşturmaktadır. Göze girme davranışlarının nedenleri için bir öğretmen şu açıklamada bulunmuştur.

Öğretmen 3: “Göze girme çabası konusunda şunu söyleyebilirim. Öğrencinin aktif olmaya çalışması kendi branşıyla alakalı... Bunu farklı şekillerde söyleyebiliriz. Not beklentisi, birinci derecede ki ailesine karşı bir iyi görünüm sergileme beklentisi. Ailesinden alacağı olumlu davranışları isteme beklentisi, üçüncüsü toplum tarafından veya karşı cins tarafından saygı görme, değer görme beklentisi.”

4.4.2.5. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları

Şekil-102’ de görülen ve sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere, öğretmenler ders işleme sürecinde öğrencilerde bir takım dersle ilgilenmeme davranışları olduğunu düşünmektedirler.

Öğretmenlere göre öğrencilerin dersle ilgilenmediklerini gösteren öğrenci davranışları, derste başka işle meşgul olma, kendi arasında konuşma, cep telefonu ile uğraşma, öğretmenleri dinler gibi yapma, uyuma veya uyuklama, arkadaşlarını rahatsız etme, ders dışı sorular sorma, dersi kaynatmaya çalışma açlık nedeniyle sabah saatlerinde derse odaklanamama ve derse katılmamadır.

Genel olarak bakıldığında ise derslere karşı özellikle sabah saatlerinde açlık ve uykusuzluk nedeni ile bir ilgisizlik göze çarpmaktadır. Derslerin başlama saatinin erken olması, okula kayıtlı bir grup öğrencinin kırsal kesimden gelmesi nedeni ile oldukça erken saatlerde uyanmak zorunda olması öğrencilerin derse olan ilgilerini etkilemektedir.

Şekil-102: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model

Öğrencilerin dersle ilgilenmeme davranışlarına yönelik bazı görüşler aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 4: “Dersle ilgilenmeme davranışları, bedenleri derste olup, zihinsel olarak olmayan öğrenciler vardı. Yani, sizi dinler gibi görünüp aslında zihninde başka şeylerin geçtiğini hissedebiliyordunuz. ...çok uykusuz gelen öğrencilerle problemlerimiz vardı. Çünkü çocuk fiziksel yorgunluğa karşı koyamıyor.”

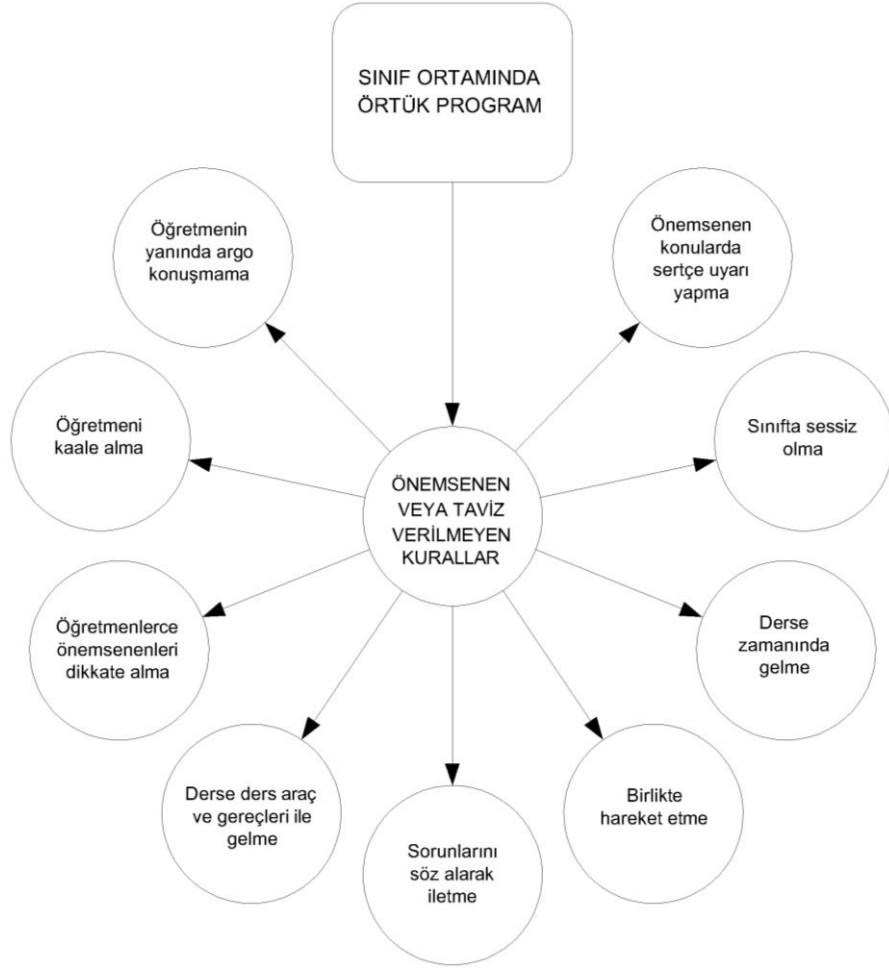
Öğretmen 2: “İşte biliyorsun uyurlar. Cep telefonu ile uğraşmak isterler. Dışarı çıkamadıkları için başka bir alan kalmaz onlar için.”

Öğretmen 3: “En büyük davranışları başka bir şeyle meşgul olmak. Başka, cep telefonu olur, başka bir herhangi bir bilgisayar veya tablet tarzı dijital cihazlar. Onun haricinde yanındaki ve çevresindeki arkadaşları ile konuşma içerisine girmek. Öğrencinin yerini ayırdığımızda tek başına aldığımızda veya başka bir yere oturduğumuzda uzaktan gelen arkadaşlarını rahatsız etmek veya bize yani bana farklı sorular sormak.”

Öğretmen 1: “Şimdi derslerimiz çok erken saatte başlıyor. Ya çocukların uykusunu alamadan geliyorlar. Uykusunu alamadan geldikleri zaman uyukluyorlar. İlk derslerde bu tabii. Ya aç geliyorlar mesela sabah kahvaltı yapmadan. Bir an önce hocam teneffüs verelim de bir kahvaltı yapalım şeklinde oluyor bu dersle ilgilenmeme meselesi.”

4.4.2.6. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Şekil-103’ te yer alan modelden de görüleceği üzere, sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model dokuz kod ile temsil edilmektedir.

Şekil-103: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler, örtük program kapsamında değerlendirilen sınıf içi kurallardan öğretmenlerin yanında argo konuşmama, öğretmeni kaale alma, öğretmenlerce önemseneni farkında olma, derse araç ve gereçleri ile gelme, sorunlarını söz alarak iletme, birlikte hareket etme, derse zamanında gelme ve sınıfta sessiz olmayı daha önemli görmekte ve bu kurallardan taviz vermek istememektedir. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurullarla ilgili bazı öğretmen görüşleri aşağıda görülmektedir.

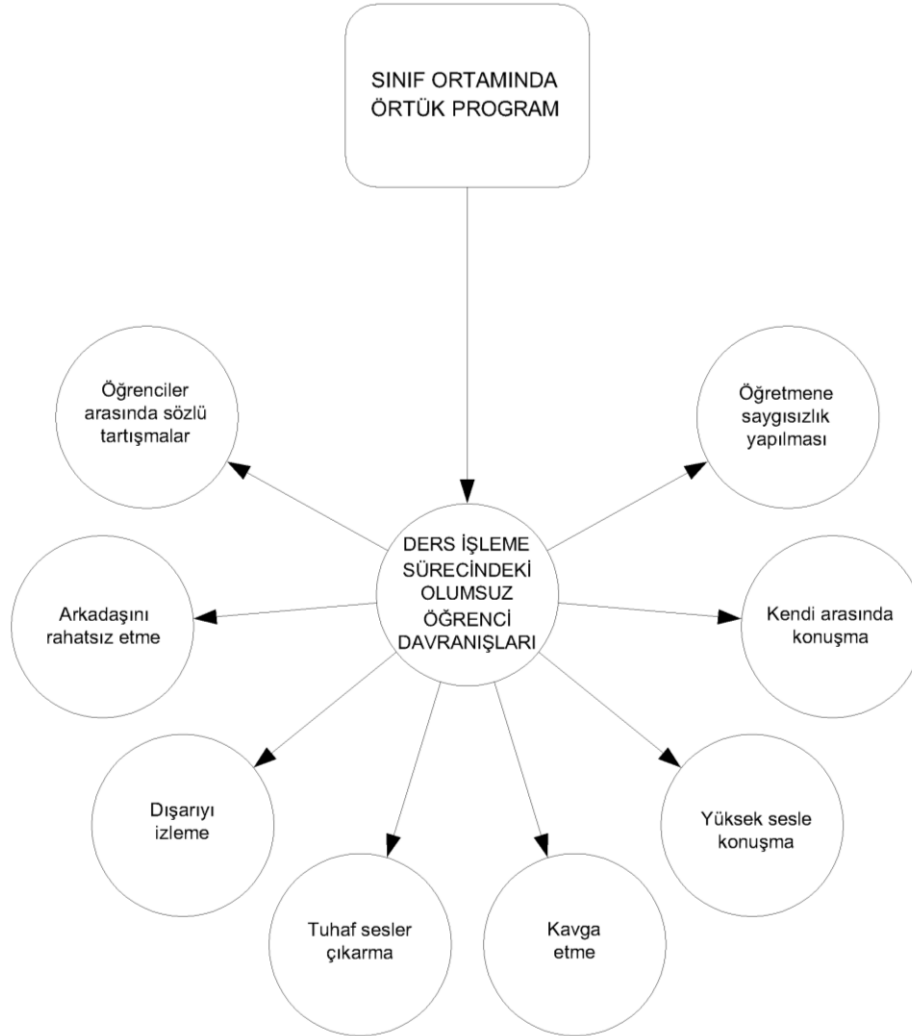
Öğretmen 4: “Öğrencilerin en çok çiğnediği kural ders sunumunda kendi aralarında konuşmalarını istemiyorum. Eğer bir sorun, sıkıntı varsa, söz hakkı alıp konunun önemi yok yani, dersimizle ilgili olsun ya da olmasın, okulla ilgili olsun ya da olmasın paylaşımlarını istiyorum. Diğer bir hususta, derslere defterlerini, kitaplarını getirmeleri...”

Öğretmen 2: “Benim en çok önemsemediğim güvenlik, güvenlik yani. Yüksek gerilim altında çalışıyoruz ve güvenlik tedbirleri, iş güvenliği açısından tedbirlerimiz oldukça kötü durumda. Yani bu çocukları bilgilendirmek yani.”

Öğretmen 1: “Ya sınıfta öğretmen olduğunun bilincinde olacak öğrenci. Öğretmen yokmuş gibi davranmayacak. Ha bu ne olabilir. İşte mesela kendisi normalde, normal kendisi konuşurken argo kelimeler kullanıyorsa, kullanmaması gerektiğini bilecek öğretmen olduğu için. Onun gibi davranışları beklerim yani. Öğretmen varmış gibi davranmasını beklerim.”

4.4.2.7. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait sekiz boyuttan oluşan model şekil-104' te görülmektedir.

Şekil-104: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model dikkate alınacak olursa, öğretmenler ders işleme sürecinde, süreci olumsuz etkileyen bir takım öğrenci davranışları olduğu görüşündedirler. Öğretmenlere göre, öğrenciler arasındaki sözlü tartışmalar, arkadaşını rahatsız etme, dışarıyı izleme, tuhaf sesler çıkarma, kavga etme, yüksek sesle konuşma, kendi arasında konuşma ve öğretmene saygısızlık yapılması ders işleme sürecini olumsuz etkileyen öğrenci davranışlarıdır. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları ile ilgili bazı öğretmen görüşleri aşağıda görülmektedir.

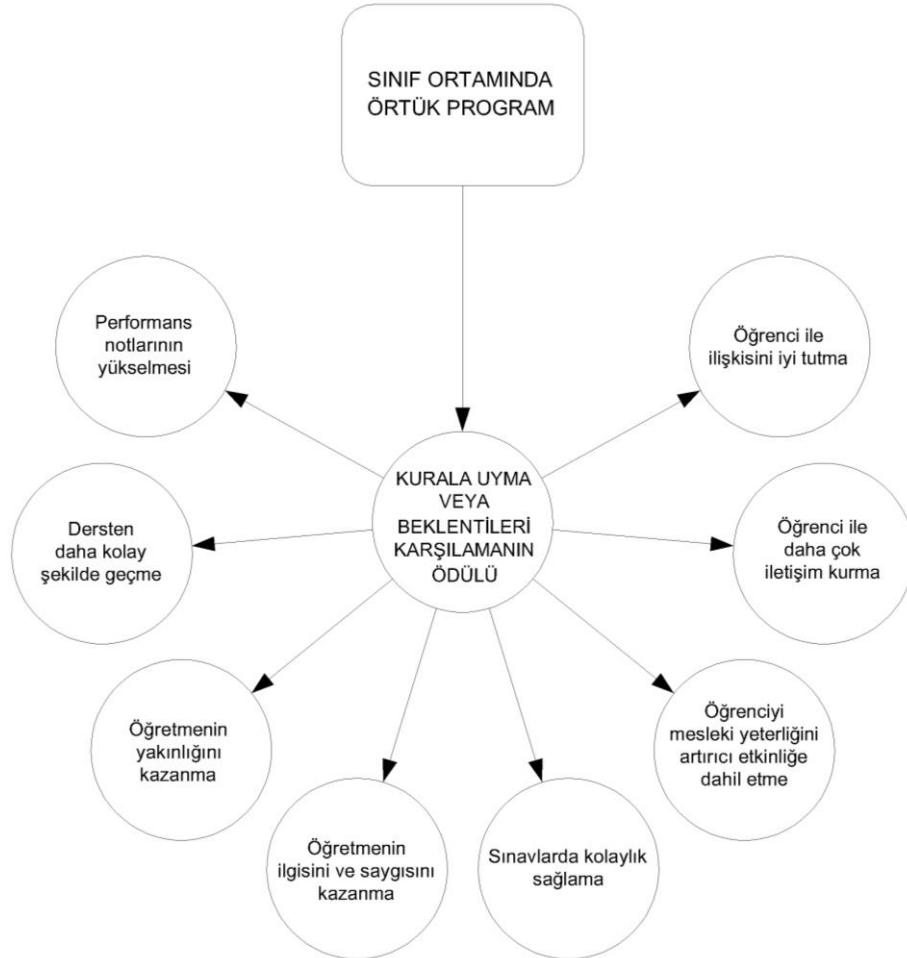
Öğretmen 4: “Ya ders akışını bozan öğrenci davranışları, yandaki ile çok fazla konuşma. Yandakini çok fazla rahatsız etme. Pencere kenarında oturuyorsa tamamen dışarı yönelme. Zaman zaman ilginç, tuhaf sesler çıkarma. Bir defa karşılaştım, işte arkadaşları ile kavga etme. Bunun dışında da karşılaştığım bir durum yoktu yani.”

Öğretmen 3: “Derste yaşadığım en önemli problem iletişim konusunda, öğrencinin öğretmene karşı çizgiyi aşması durumunda oluşan gerginlik. En çok dikkat ettiğim şey zaten öğrencinin öğretmene karşı olan saygı ve sevgisidir yani. Hani sevgisini de bir kenara bırakırsak en çok dikkat ettiğim şey saygıdır. Karşıdaki öğretmeni ne kadar dikkate aldığı ve önemseydiği veya işte saygı duyması.”

Öğretmen 1: “İşte öğrenciler kendi aralarında genelde dışarıdaki şeyleri taşırlar şeye ya da o an için gençlik psikolojisiyle bir anda birbirlerine karşı seslerini yükseltebilirler. O da küçük bir müdahale ile sona erdirilebilecek davranışlar. Ama tabii daha değişik problemleri olanlar biraz daha büyütebilirler bunu sözlü şey davranışlarını. Onları da biraz daha üstüne düşerek çözmek durumundayız.”

4.4.2.8. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Şekil-105’ te görülen ve sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasını temsil eden modelden de görüleceği üzere kurala uyma ve beklentileri karşılama durumunda öğrencilerin karşılaştığı ödüller sekiz kod ile ifade edilmiştir.

Şekil-105: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait modelden de görüleceği üzere, öğretmenler sınıf içi kural ve beklentileri karşılayan öğrencilerin performans notlarının yükseldiğini, dersten daha kolay geçtiklerini, öğretmenlerinin ilgi, saygı ve yakınlığını kazandıklarını ve böylece ödüllendirildiklerini düşünmektedirler. Ayrıca, sınıf kuralları ve işleyişe yönelik beklentilerin genel olarak karşılandığı sınıflarda ise öğretmenler sınav sorularını daha kolay hazırlamak suretiyle öğrencilerini ödüllendirmektedirler. Öğrenciler açısından diğer ödüllendirme araçlarının, öğrenciyi mesleki yeterliklerini artırıcı faaliyetlere katma ve öğrencilerle daha fazla iletişim kurma olduğu da görüşme verilerinin analizi ile ortaya konulmuştur. Öğretmenlerin kurala uyma veya beklentileri karşılama durumunda öğrencilerin karşılaştığı ödüllendirmelere yönelik bazı görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 4: "...gerektiğini anlatır ve ilk girdiğimde bunları kontrol edeceğimi daha sonra defter kitap getirip getirmediğini, benim için önemli bir ayrıntı olduğunu söylerim. Getiren benim için daha değerlidir. Daha çok sevdiğimi, daha çok saygı duyduğumu, işte kendine daha kılık kıyafetine daha çok dikkat eden öğrencinin bende yerinin daha başka olduğunu, onunla gurur duyduğumu ve toplumda genç olduklarını ve genç oldukları içinde toplumda imajlarının daha güzel olacağını anlatırım."

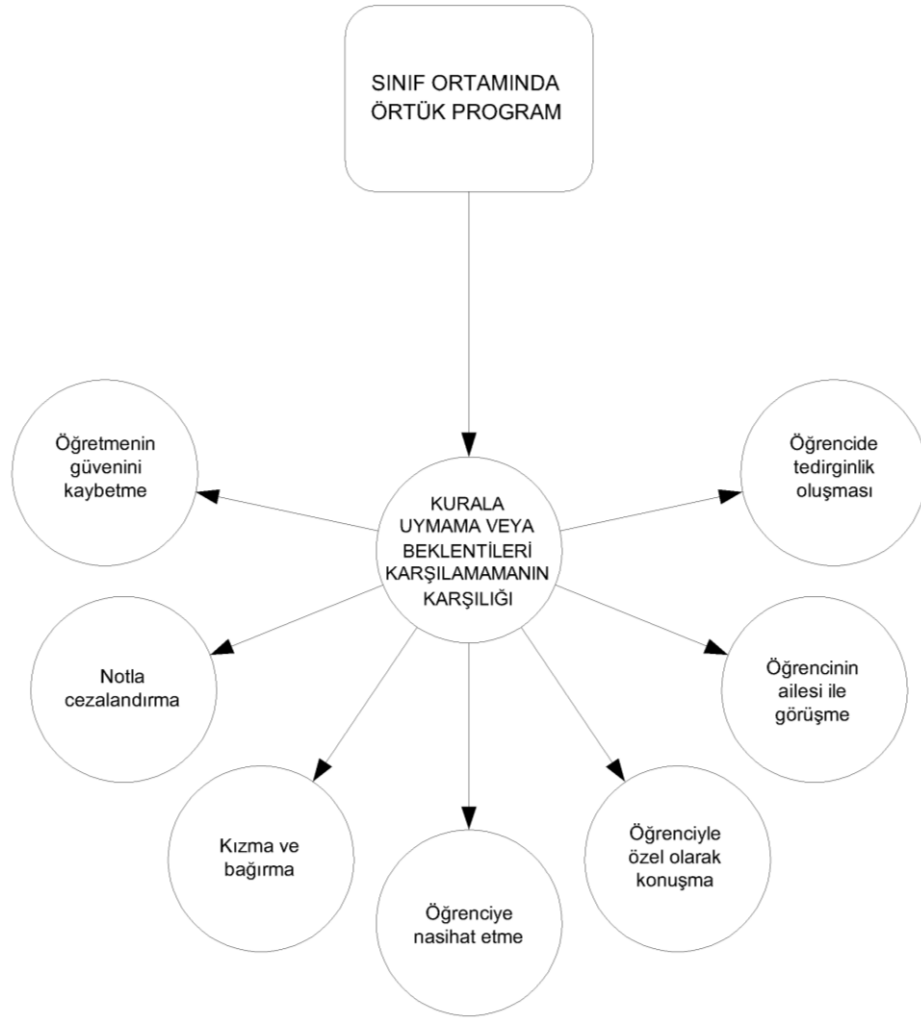
Öğretmen 2: "Geçen senelerde ek bir kurs açtık çocuklar için. Hani benim onları en çok sevmem, sadece o davranışları, doğru davranışları göstermesi değildir. Yani çocuk zekidir, ahlaklıdır, bilgiye önem verir. Şeydir, kendisinin sorumlu olmadığı problemler bilmiştir, çocuğun üstüne. Mesleki anlamda ödüllendirmeye çalışırım. Daha çok ilave kurslar yapmaya çalışırız. Daha iyi konuşabiliriz. Onlarla daha iyi sohbet edebiliriz."

Öğretmen 1: "Maddi manevi anlamda yani bir kere öğretmenin gülümsemesini alırlar yani tebessüm etmesini o öğrenciye karşı. Bir şey söylediği zaman biraz daha dikkatli dinlemesini öğretmen öyle olsa onu alır şey olarak, cevap olarak. Ondan sonra zaten notlarına da yansır o. Her yönden yani olumlu bakışını kazanır öğretmenin kendisine karşı."

Öğretmen 3: "Şimdi öğrencinin koyduğum kurallara uyduğu takdirde benden öncelikle sıcak bir ilişki elde eder. Benim saygımı kazanır. Benim saygımı kazanan bir öğrencide aramızdaki ilişkinin bozulmayacağını bilir, öğrenir ve çizgisini her zaman korur. Bunu sağlayan öğrenci zaten ders, nottan veya kalmaktan veya bir şeyden korkmaz."

4.4.2.9. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait şekil-106' daki model incelendiğinde sınıf içindeki kural ve beklentilere uyulmadığında öğrencilerin bir takım yaptırımlarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Öğrencilere uygulanan yaptırımların bir kısmının resmi programla çeliştiği anlaşılmaktadır.

Şekil-106: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model

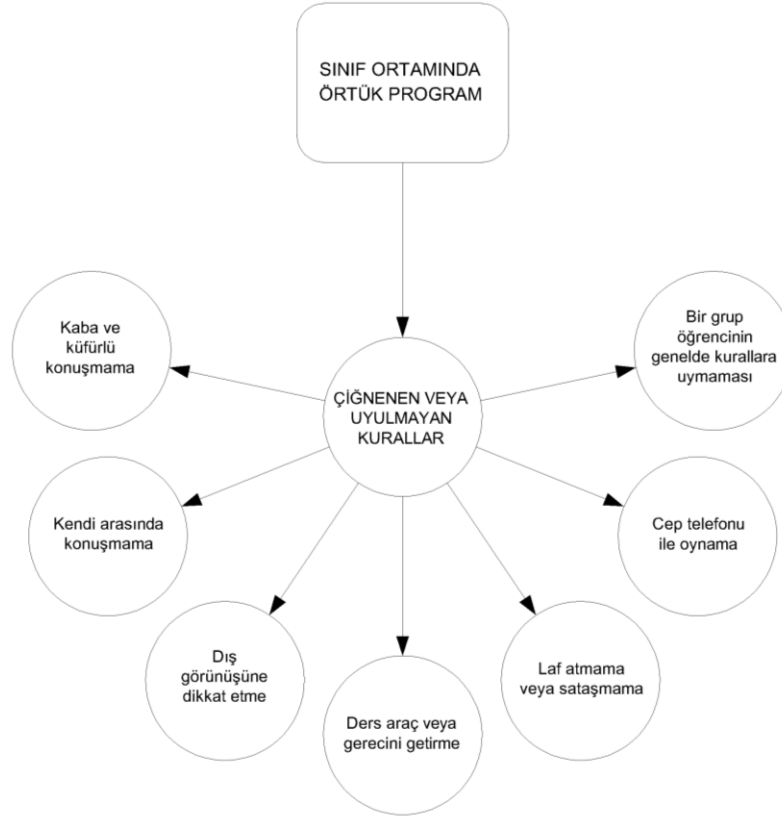
Öğretmenlere göre öğrenciler kurala uymama veya beklentileri karşılamamaları durumunda, öğretmenlerinin güvenini kaybetme, notla cezalandırılma, öğrenciye kızılması ve bağırılması, öğrenciye nasihat edilmesi, öğrenci ile özel olarak görüşülmesi, öğrenci velisi ile görüşülmesi ve öğrencide tedirginlik oluşması gibi yaptırım amacı taşıyan davranışlarla karşılaşmaktadırlar. Öğretmenlerin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı hakkındaki görüşlerinden bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 3: “Benim saygımı kazanan bir öğrencide aramızdaki ilişkinin bozulmayacağını bilir, öğrenir ve çizgisini her zaman korur. Bunu sağlayan öğrenci zaten ders, nottan veya kalmaktan veya bir şeyden korkmaz. Yani bu güven ilişkisini sağlar. Bunu kazanamayan öğrenci de tabii ki tam tersi olarak bu güven ilişkisini sağlayamaz ve sürekli bir handikap içerisinde olur, tedirginlik içerisinde olur. Gördüğüm bunlar.”

Öğretmen 1: “Sene içinde bol bol nasihat verdiğimiz olur bunlara. Yani nasihatten şey olma, bir etkilenmiyorsa, yine devam ediyorsa, yani özel konuşma yoluna gidilir. Yani benim yaptığım. O da olmuyorsa ailesiyle görüşme imkanı sağlanması istenir. Yani not şeyi son planda kalır yani. Notla tehdit etme gibi bir şey olmaz.”

4.4.2.10. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait şekil-107’ de görülen model sınıf içi çiğnenen veya uyulmayan kurallarla ilgili yedi farklı kod ortaya koymuştur.

Şekil-107: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere sınıf içindeki kural ve beklentilerin bir kısmının öğrencilerce çiğnediği veya bu kurallara uyulmadığı öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Öğretmenlere göre, kaba ve küfürlü konuşmama, kendi arasında konuşmama, dış görünüşüne dikkat etme, ders araç ve gereçlerini getirme, laf atıp sataşmama ve cep telefonu ile oynamama kuralları öğrencilerce çiğnenmektedir. Görüşme verilerinin analizi bir grup öğrencinin devamlı olarak kuralları çiğneme eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenler sınıf içi uyulmayan veya çiğnenen kurallarla ilgili aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir.

Öğretmen 4: “Daha çok çiğnedikleri bizim okulda, benim gözlemediğim, ders araç gereçlerini getirme hususunda onları bir yük kabul edip mümkün mertebe getirmemeye özen gösteriyorlar Maalesef. Bu da derslerin işlenişinde zaman zaman sıkıntıya sebep oluyor ya da hiç götürmeyip okulun belli köşelerine bırakıp, ordan alıp kullanmaya çalışıyorlar. Bu da bizlere ders esnasında sıkıntılar yaratıyor. En büyük sorunumuz okul araç gereçlerini taşımak istememeleri.”

Öğretmen 4: “Öğrencilerin en çok çiğnediği kural ders sunumunda kendi aralarında konuşmalarını istemiyorum. Eğer bir sorun, sıkıntı varsa, söz hakkı alıp konunun önemi yok yani, dersimizle ilgili olsun ya da olmasın, okulla ilgili olsun ya da olmasın paylaşımlarını istiyorum.”

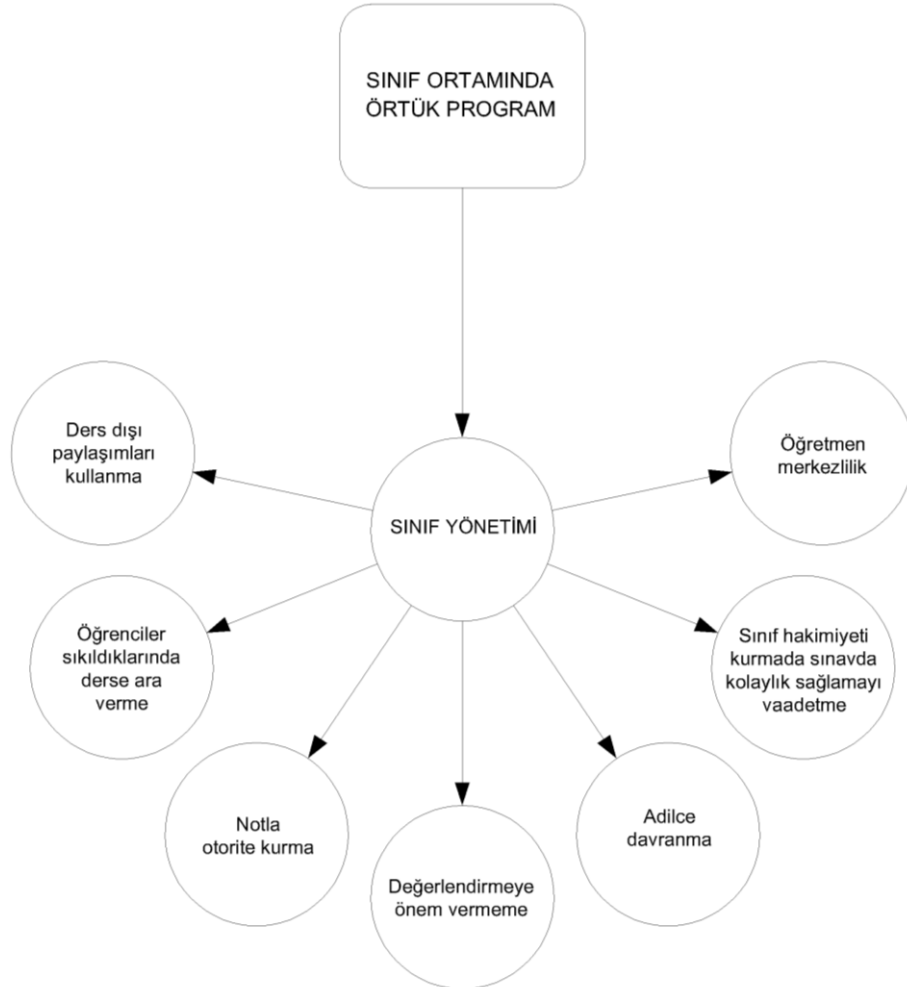
Öğretmen 3: “Kimi öğrencilerin ders materyallerini getirmeme, kitap defter getirmeme konusu en büyük olay, çok sürekli uyarmasına rağmen bazı öğrencilere bir kere bile söylesen sürekli getirir. Kimi defalarca söylesen getirmeme gayreti içerisinde. Bir ikincisi tabii ki cep telefonu olayı, üçüncüsü de kendi kendisine etrafına rahatsız etme ve konuşma eğilimi içerisinde olması...”

Öğretmen 3: “Şimdi benim oluşturduğum atmosferin öğrenciler üzerindeki etkisi sınıfın genelinde bir kendi kurallarına uyma görüyorum. Tabii arada uymamakta ısrar eden öğrencilerin olduğu, varlığı var yani, onu da biliyorum.”

Öğretmen 1: “Arada da olsa yine ağızdan çok nadir de olsa küfürlü kelimeler kaçırabilen oluyor. Cep telefonu meselesinde mesela, cep telefonu açık olan çıkabiliyor. Arada bir işte kot pantolonla gelip derslere girmeye çalışın olabiliyor. Yani kılık kıyafetine önem vermeyen, saçına sakalına, öyle...”

4.4.2.11. Sınıf yönetimi

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model şekil-108’ de görülmektedir. Model öğretmenlerin sınıf yönetimine dönük davranışlarını yedi kod ile açıklamaktadır.

Şekil-108: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model

Şekil-108’ de görülen ve öğretmenlerin sınıf yönetimine ilişkin görüşlerini yansıtan sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model dikkate alınacak olursa, öğretmenler sınıf yönetiminde ders dışı paylaşımları kullandıklarını, öğrenciler sıkıldığında derse ara verdiklerini, notla otorite kurduklarını ve değerlendirmeye önem vermediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, sınıf yönetimi açısından adilce bir tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra öğretmen görüşme verilerinin analizi sınıf yönetimi açısından öğretmenlerin sınavlarda kolaylık sağlama vaadinde bulduklarını da ortaya koymuştur. Bulgular sınıfta öğretmen merkezli bir durumun olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin sınıf yönetimi ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

Öğretmen 2: “İşte bildiğim dinlemelerini bekliyorsun. Konsantre olmalarını bekliyorsun. Bu senin, yani benim sorumluluğumda olduğu için, bunu çok örneklerle kendimin dahil olabileceği şekilde, oyunlarla, çeşitli videolarla, vesairelerle, yani onu konsantre edebilecek ne varsa, onları sunarak bunları yapmaya çalışıyorum.”

Öğretmen 1: “Gürültü ve dersle ilgilenmeme şeyi, yani böyle uyarılarla giderilebiliyor benim dersimde ama işte tamamen işte uyulması için de dediğim gibi arada böyle küçük anekdotlar olsun, böyle arada bir başka çocukları dinlendirmek için küçük hikayecikler olsun anlatılması şart diye düşünüyorum ben. Onu da yapıyorum ben arada bir örnekler vererek dersi kafalarını toplamasını sağlamaya çalışıyorum kendimce.”

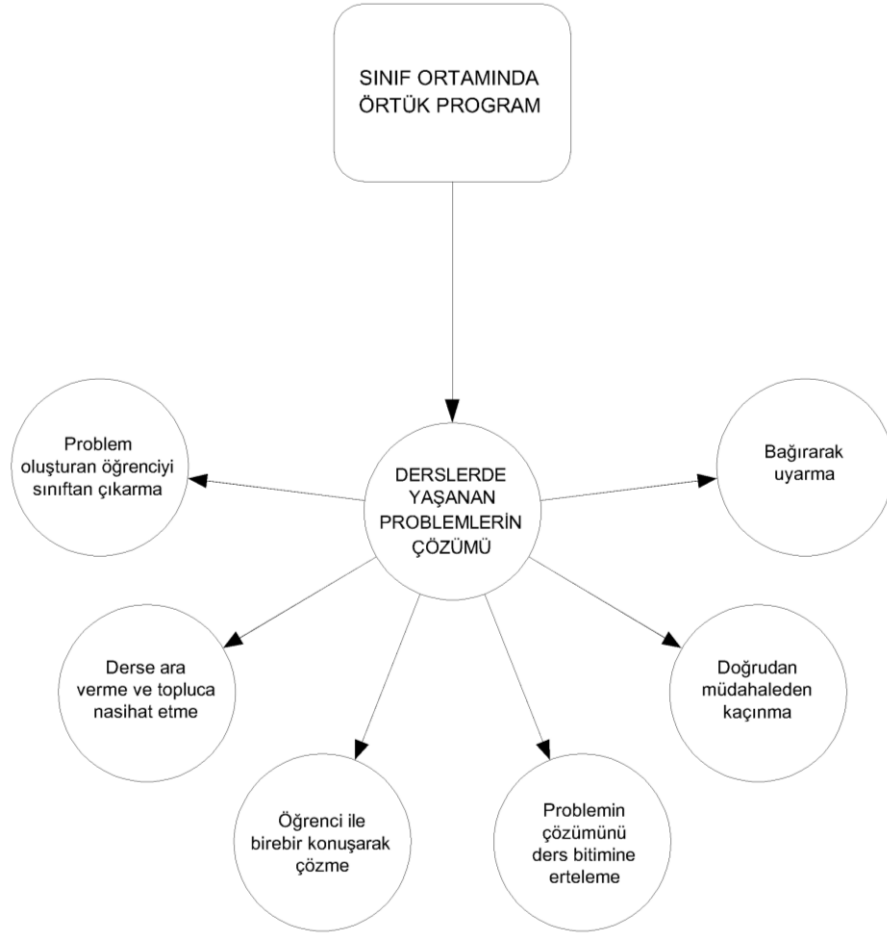
Öğretmen 4: “Zaman zaman dosyamda anlattığım konulara uygun öğrencileri çekebilecek, ilgisini çekebilecek hikayeler var. Örneğin boş boş konuşan öğrencileri gördüğüm zaman, en çok anlattığım hikaye şudur:...”

Öğretmen 3: “Diğer derslerde nasıllar bilmiyorum tabi de yani. Ya dersimi sevmediler ya beni, benimle iletişimimi güzel sağlayamadılar ama genelinde sınıfa hakim olduğumu ve sınıfın benim isteklerimi karşılama gerektiğini veya şu da var ki hani öğrencilerin tabi ki not kaygıları da yüksek, hani onlara ben şu şeyi de verdim tabi kendilerine:...”

4.4.2.12. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü

Şekil-109’ da sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model görülmektedir.

Öğretmenler derste yaşanan problemlerle ilgili görüşlerini altı kod ile ifade etmişlerdir. Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derste yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model incelendiğinde öğretmenlerin sınıf içinde bir problem yaşanması durumunda problem yaşatan öğrenciyi sınıf dışına çıkarma, derse ara verme ve topluca nasihat etme, öğrenci ile birebir konuşma gibi yollarla çözme yoluna gittikleri anlaşılmaktadır.

Şekil-109: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model

Ayrıca yaşanan problemlerin çözümünü ders bitimine bırakma, doğrudan müdahale etmekten kaçınma ve öğrencilere bağırma şeklinde yaklaşım sergilediğini ifade eden öğretmenler de vardır.

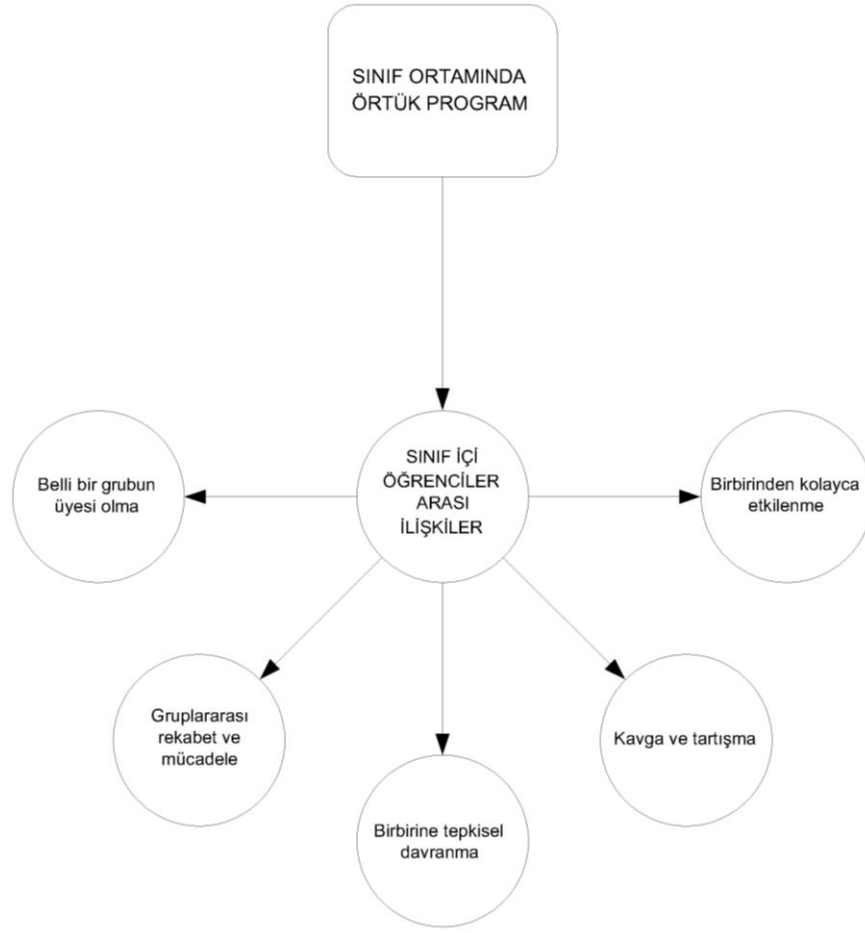
Öğretmen 4: “Ya bugüne kadar sınıf içerisinde gerginliği, bir defa karşılaştım, tam hatırlamıyorum. Ya karşılaştıysam ilk başta müdahale etmem, ilk başta bir gözlem yaparım, uyarıya çalışırım. Bizzat olayın içerisine girmem. Sert bir şekilde uyarırım yani, yani ses tonumu yükseltirim, aşırı derecede bağırırım.”

Öğretmen 2: “Konuşarak. Zaten onlar artık o hani benim sınıfta hani bahsettiğim bu kadar güvenlikten, bahsettiğim vesaire sınıfta kavga, tartışma çıkması, zaten artık çocuğun o sınırı geçtiğini gösterir. O noktada benim o kuralım işlemiyordur yani. Konuşturacaksın, bırakacaksın herşeyi, sonra konuşacaksın, yoksa seni de döverler. (gülerek)”

Öğretmen 1: “Ders anlatılıyorsa dersi dinlenilmesini kesinlikle isterim yani. Öyle uyuyan, uyuklayan, birisini rahatsız eden öğrenci istemem ben şahsen. Bu şey varsa, herhangi bir problem varsa öğrencinin zaten onu birebir konuşarak da çözmek isterim. Ya da dersten sonraya bırakılmasını. Veya çok problemlili varsa müsaade edebilirim dışarıya çıkıp, gidip dışarda halletmesini.”

4.4.2.13. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait şekil-110’ daki model sınıf içi öğrenci ilişkileri ile ilgili beş kod ortaya koymaktadır.

Şekil-110: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Bulgulara göre, öğrenciler belli bir grubun üyesidir ve gruplar arasında bir mücadele sözkonusudur. Öğrenciler hem birey hem de bir grup davranışı olmak üzere birbirlerine karşı tepkisel davranışlar sergileyebilmektedirler. Gerek bu tepkisel davranışlar gerekse de diğer nedenlerden dolayı sınıf içinde kavga ve tartışmalar yaşanabilmektedir. Araştırmada ulaşılan bir diğer bulgu öğrencilerin birbirlerinden kolayca etkilenebilmeleri ve aralarında bir rekabetin olmasıdır. Öğrenciler arası ilişkilerle ilgili bulguları destekleyen bazı öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 1: "...mesela samimi olduğu arkadaşları oluyor bir öğrencinin. Onlarla daha çok beraber oluyor teneffüslerde ya da derslerde."

Öğretmen 3: "Sınıfta iki öğrenci yazmadığı takdirde, mesela defterini kitabını getirmedeği takdirde, iki öğrenci derse katılmadığı takdirde, bu tüm öğrencilere yavaş yavaş o anda sirayet etmese bile, belki bir hafta sonra, geçen hafta şu arkadaşım şöyle yapmıştı, bende bu hafta böyle yapayım gibi bir çözüme ortaya çıkıyor..."

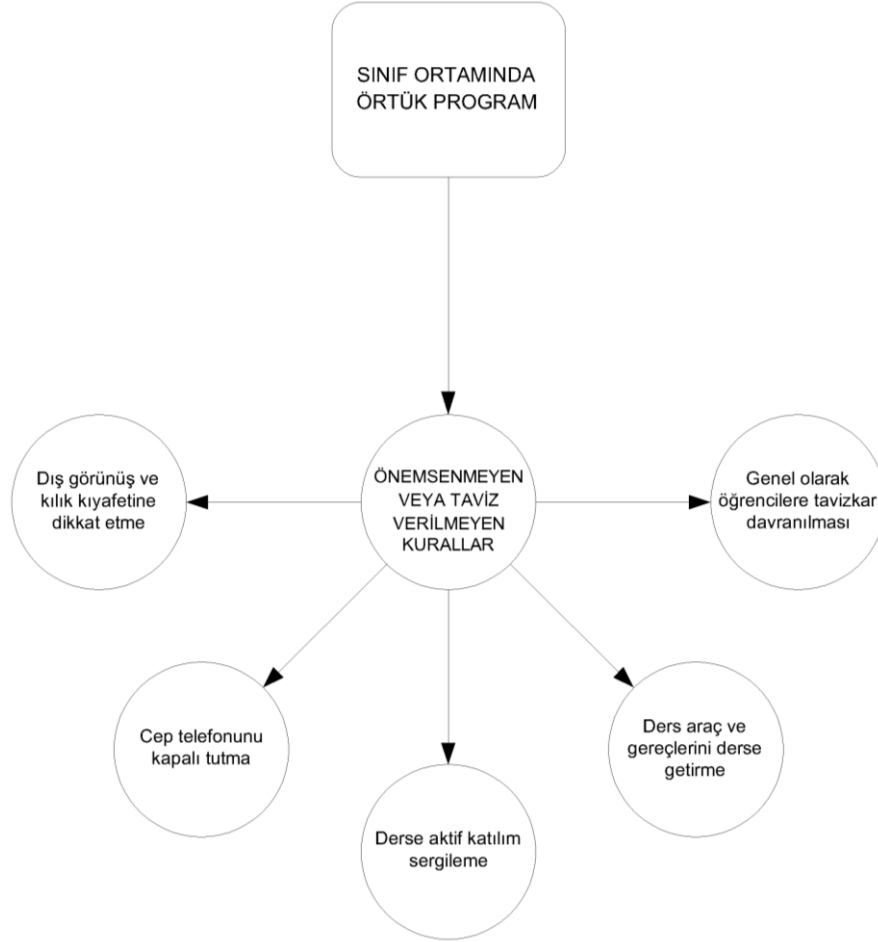
Öğretmen 2: "...şimdi geniş bir yelpaze var orda, böyle bir iki tane çok iyi öğrenci vardır. İki üç tane orta derece öğrenci vardır. Bunu böyle bir sınıfın yarısına kadar iyi bir pozisyonda tutarsın. Sonra birden çok kötü olmaya başlar yani böyle dibe vururuz. Çok kötü çocuklar vardır. Sonra bu ikisi sürekli böyle bir mücadele içerisindedir."

Öğretmen 2: “Birbirleriyle dalga geçmelerine tahammül edemiyorlar. Bağlarını çok çabuk koparıyorlar birbirleriyle. Böyle iki kişilik, üç kişilik bir kanka grubu vesaire böyle bir grup olur. Sonra bütün sınıfı karşısına alır, birbirlerini gaza getirirler. Sürekli bir reaksiyon vardır.”

Öğretmen 4: “Sevdikleri ya da ilgi duydukları bir konu ile ilgili, anlatım, sunum, fikir paylaşımı varsa, bilgi yarışına giren öğrencilerimiz var. Yani, görüş görüşü açıyor. Zaman zaman karşı sıradaki bir öğrenci, bir konuda birşeyler söylediye, öbür tarafındaki öğrenci onun daha üstüne çıkmaya çalışıyor.”

4.4.2.14. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait beş boyuttan oluşan model Şekil-111’ de görülmektedir.

Şekil-111: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler, örtük program kapsamında değerlendirilen sınıf içi kurallardan, dış görünüşüne dikkat etme, cep telefonunu kapalı tutma, derse katılma, ders araç ve gereçlerini getirme gibi kuralları önemsememekte veya bu kurallardan taviz vermektedirler. Genel olarak öğrencilere tavizkar davranıldığını ifade eden görüşler de olmuştur. Sınıf içerisinde önemsenmeyen veya taviz verilen kurallarla ilgili bazı öğretmen görüşleri şöyledir.

Öğretmen 1: “Şimdi çocukların mesela kural olarak koyduğumuz diyelim ki saçlarını jöleleme, jöle sürme diyoruz çocukların sağlığı açısından, yani dökülmesin diye ya da çok çirkin gözükmemesin diye. Ben öyle saçlarının aklıma gelen o olduğu için söyledim. Çok şey yapmam, yani karışmam. Niye jöle sürdün, git yıka falan, bu şekilde çok karışmam. Aklıma gelen o.”

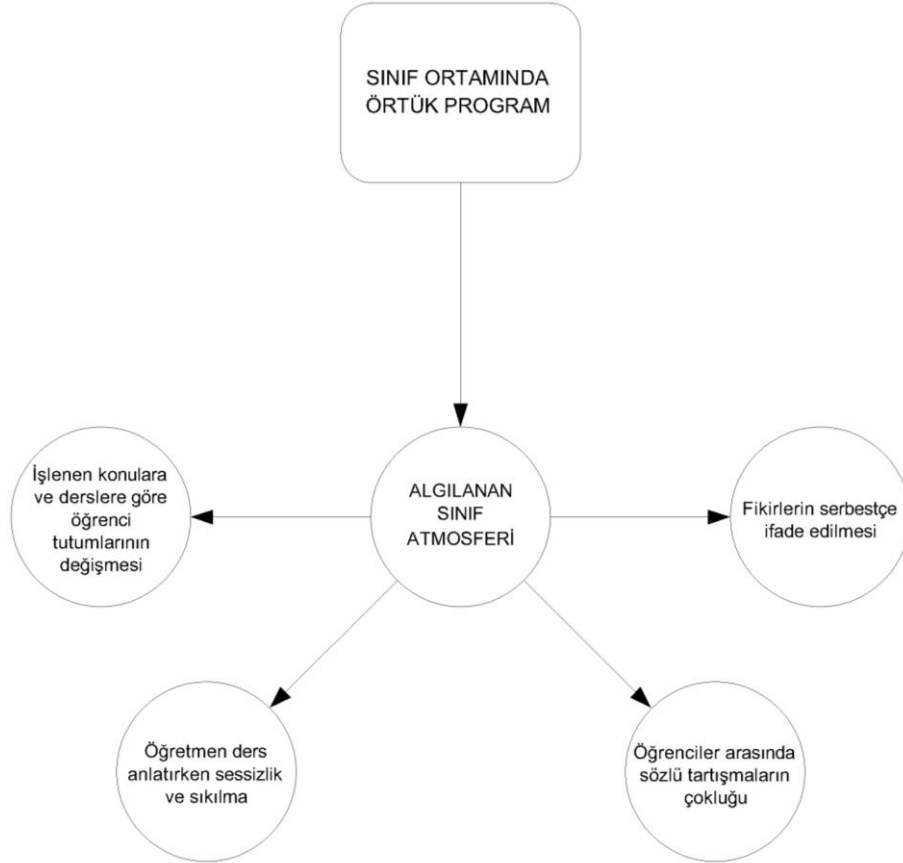
Öğretmen 2: İlk zamanlar ne kadar böyle kontrol delisi birisi olduğumu görüyorum. Şimdi artık birçok şeyi görmezden gelebilirim. Bu bahsettiğim güvenlik dışında birçok şey görmezden gelenebilir.

Öğretmen 3: Öğrencilerin dikkatini belli bir noktada tutmak konusunda zorlandığımız oluyor. Yani öğrencinin dikkati çok çok dağılan bir olay. Özellikle şu toplumda, şu anki dünyada yani, sürekli kafaları meşgul öğrenciler ve çok fazla uyarıcıyla karşı karşıya kaldıkları için yani dikkat toplama konusunda biraz zorlanıyorum açıkçası.”

Öğretmen 4: “...benim gözlemlediğim, ders araç gereçlerini getirme hususunda onları bir yük kabul edip mümkün mertebe getirmemeye özen gösteriyorlar maalesef. Bu da derslerin işlenişinde zaman zaman sıkıntıya sebep oluyor ya da hiç götürmeyip okulun belli köşelerine bırakıp, ordan alıp kullanmaya çalışıyorlar. Bu da bizlere ders esnasında sıkıntılar yaratıyor.

4.4.2.15. Algılanan sınıf atmosferi

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait dört boyuttan oluşan model Şekil-112’de görülmektedir.

Şekil-112: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model dikkate alındığında derslerde işlenen konulara göre öğrencilerin sınıf atmosferine yönelik tutumlarının değiştiği, öğretmenlerin ders anlatma sürecinde

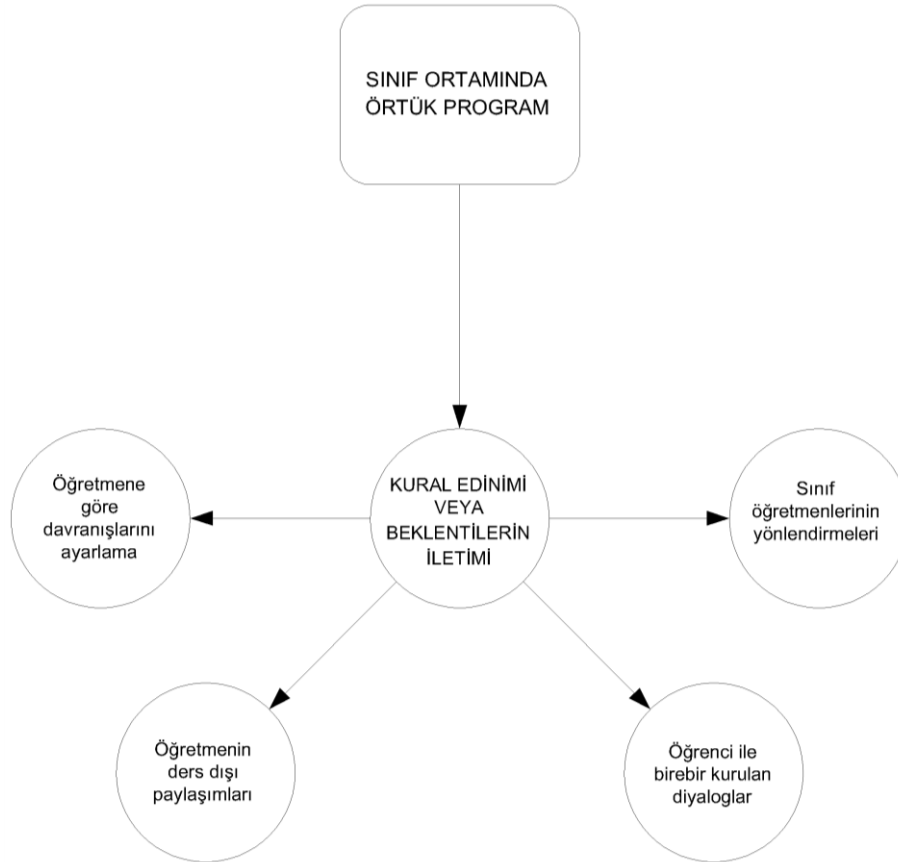
sınıfta sessizliğin ve sıkıcılığın hakim olduğu bir atmosferin oluştuğu anlaşılmaktadır. Sınıfta tartışmaların çok olduğu ancak fikirlerin serbestçe ifade edilebildiği bir atmosfer olduğu da görüşme verilerinin analizi ile ortaya konulmuştur. Öğretmenlerin sınıf atmosferi algısı ile ilgili bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 2: “Birkaç senedir, dört beş senedir, özellikle çok sevdiğim, yani sözüne inandığım çocuklar arasında, hocam siz ders anlatırken uykumuz geliyor diye bir eleştiri, normalde bu kızılan bir eleştiridir ama bu, yani çocuğun niyetini bildiğim için, bunun üzerinde durdum.”

Öğretmen 1: “Yani görünüşte öğrenciler ya her zaman aynı da olmuyor. Bu mesela bir dersin, bir konunun birini anlattığımızda mesela çok dikkat çekici bir konudur ya da uygulaması da yine öyle dikkat çekicidir. Böyle olduğunda çok iyi, Hakan Hoca çok iyidir. Bazı konularda işte beklenen şeyi çocuk da görmez, öğretmen tarafından katılmak istemeyebilir. Yani onu bilemiyorum.”

4.4.2.16. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere öğretmenler sınıf içi kuralların edinimini dört boyut altında ifade etmişlerdir.

Şekil-113: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model

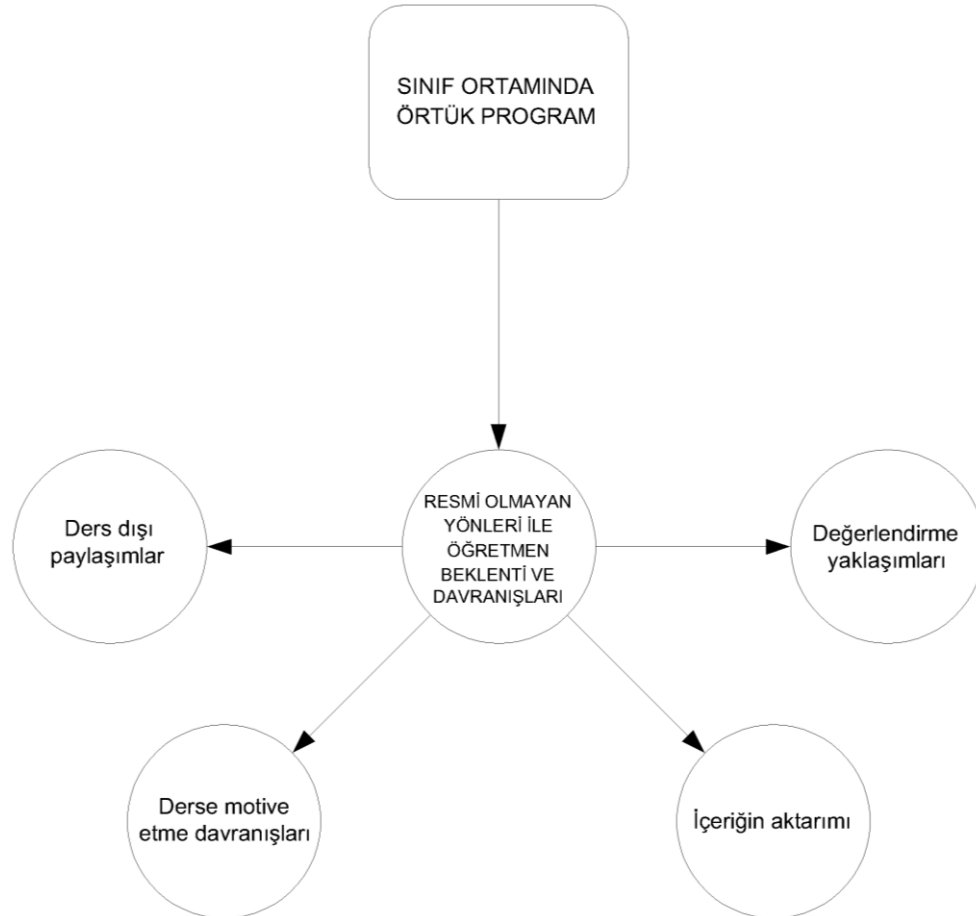
Öğretmenlere göre öğrenciler davranışlarını ayarlarken öğretmene göre davranmakta, öğretmenleri gözlemleyerek kurallara yönelik tutumunu belirlemektedir. Sınıf kuralları ve sınıf içi işleyişi öğrenmede öğretmenlerin ders dışı paylaşımlarının, öğrencilerle kurulan birebir diyalogların ve sınıf öğretmenlerin yönlendirmelerinin etkili olduğu da öğretmenlerce ifade edilmiştir.

Öğretmen 3: “Hani kimi öğrencilerde bu not mesela not kaygısı sağ kulağından girip sol kulağından çıkar. Çünkü öğrencinin notla fazla bir işi olmadığı için hani kimi öğrenci gerçekten sınıfta bile kalsa, o onları dinlemiyor. Bunun haricinde birebir öğrenciyi yanına alıp, işte senin hayat görüşün nedir? Ne yapmak istiyorsun? Benim şahsen bu okulda en fazla yaptığım, yani öğrencilerle en fazla irtibata geçtiğim olay öğrencilerle birebir olup konuşmaktır.”

Öğretmen 1: “İşte size de burda dedim, öğretmene göre kendilerini ayarlıyorlar yani. Öğretmen dikkat ediyorsa böyle şeylere onlarda zaten kendilerini ayarlıyorlar nasıl davranması gerektiğini. Bence öğretmenin tavrına göre öğrenci kendisini ayarlıyor yani.”

4.4.2.17. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model şekil-114’ ten görüleceği üzere dört boyut altında ifade edilmiştir.

Şekil 114: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model

Araştırma bulgularına göre, ders işleme sürecinde öğretmenler öğrencilerine yönelik bazı ders dışı paylaşımlarda bulunmaktadır. Öğretmenler, terbiyeli ve ahlaklı olma, farklılıkları kabul etme ve toleranslı olma, ailevi meseleler, dini içerikli hikayeler anlatma şeklinde sıralanan bir dizi konuya derslerinde yer vererek ders dışı paylaşımlarda bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler derslerde kendi yaşamlarından örnekler vererek, hayata dönük tecrübelerini aktararak, öğrencilere nasihat ederek, sportif konulardan bahsederek de ders dışı paylaşımlarda bulunmaktadır. Diğer taraftan derslerin son kısımlarını ders dışı sohbet ve paylaşımlara ayırdığını ve ders dışı sohbet ve paylaşımların dersin kaynamasına yol açacağını belirten görüşler de olmuştur. Öğretmenlerin ders dışı paylaşımları ile ilgili bazı görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğretmen 4: “Ders dışında paylaştığım, sportif faaliyetlerden zaman zaman bahsederim. Tabi, dersim bitmişse ve ders bitimine işte 4-5 dakika bir süre varsa, çok fazla mesela sportif faaliyetlerden bahsediyorum. Yani, sporla ilgilenen olup olmadığı, işte sportif faaliyetlerde hangi tür sporları yaptığını soruyorum.”

Öğretmen 4: “Zaman zaman dosyamda anlattığım konulara uygun öğrencileri çekebilecek, ilgisini çekebilecek hikayeler var.”

Öğretmen 1: “Benim en başta soru... şeyin röportajın en başında da dediğim gibi bu toplum içindeki ahlak kuralları, terbiye kuralları çok önemlidir yani bunlarla ilgili. Önceden başka öğrencilerden örnekler de vermişimdir, öyle veriyorum.”

Öğretmen 2: “Ama bazen görürsün ki olmayacak, konu anlatmaya, yapmaya devam etmenin bir anlamı yok. Çocuklar kopacaklar dersten, benden, rahatsız olacaklar; o yüzden farklı, yani şey değil, futbol, fıkra, türkü söylemek değil, eğer çok isterlerse bunu da yapabiliyoruz bazen ama hayatla ilgili edindiğimiz tecrübeler, komik olaylar, yine mesleki olarak karşılaştığımız, kendi yaşamımızla karşılaştırmalar, bizim zamanımızdaki durum, şöyle bir öğretmen vardı bizde de, ben çok tembel bir öğrenciydim...”

Öğretmen 1: “Şimdi öğrencilerin mesela ailelerini tanımaya çalışırım kendilerinden. Yani ailesinin, mesela babası ne iş yapıyor? İşte babası annesi var mı? Öyle öğrencilerimiz de var çünkü. Mesela babası annesi hayatta olmayan ya da hayatta olup ayrı olan öğrenciler olabiliyor. Bu tür öğrencilere çok değişik yaklaşılması gerektiğini ben düşünüyorum.”

Bulgulara göre, öğretmenler ders dışı sohbeti toplumsal normların aktarımında da kullanılmaktadırlar ve öğrenciler de ders dışı sohbete karşı oldukça ilgi duymaktadır. Öğretmenlerin öğrencileri derse motive etmede bir dizi davranışının olduğu da araştırma bulguları ile ortaya konulmuştur. Öğretmenler konunun önemini vurgulayarak, dersin işe yararlığından bahsederek, dersi öğrenci seviyesine uygun tarzda işleyerek, ders içinde öğrenci isteklerini dikkate alarak, rol model olabilecek örnek öğrencilerden bahsederek, dersin sağlayacağı maddi getirilerden bahsederek, derse ara vererek ve ders dışı paylaşımlarda bulunarak ve öğrencilerin ilgi alanlarına hitap ederek öğrencilerini derse motive ettikleri görüşündedirler.

Ayrıca performans notu da öğretmenlerce bir motivasyon aracı olarak kullanılmaktadır. Öğretmenler öğrencilerini derse motive etme davranışları ile ilgili aşağıdaki görüşleri ifade etmişlerdir.

Öğretmen 1: “Derse girmeden önce mesela anlatacağımız konuyu, konunun önce reklamını yaparak, bunu her zaman yapmamakla beraber, önce reklamını yaparak, a bunun özellikle bilinmesi gereken bir konu diyip o şekilde başlanılabilir.”

Öğretmen 2: “Çok para kazanacaksınız, sizi çok para kazanacağım... şu tahtaya yazdığım şey bak 50 lira. Maddi olarak tatmin olmalarından başka elimden Bir şey gelmez. Başka şekilde çok motive edebileceğimi zannetmiyorum.”

Öğretmen 4: “Hayattan örnekler vererek. Yani, bu dersi aldın, burayı bitirdin, ne işe yarayacak. Ya da 1, 2, 3 sınıfta üniversiteyi kazanmış öğrenciler varsa onların geçirdiği süreci anlatarak motive etmeye çalışırım.”

Öğretmen 4: “...Tabi bizim okulda çocuğu etkin şekilde derse çekmek çok zor. O yüzden dersi biraz çocuğun seviyesine çekiyorum. Yani, bir anadolu lisesinde, bir fen lisesindeki gibi saf bilgiyle ya da temel bilgilerle boğmuyorum. Biraz daha basitleşip, basitleştirip, biraz daha eğlenceli hale getirerek, ders işlemeye çalışıyorum.”

Öğretmen 3: “Aklıma ilk gelen şey gelecekte yaşamaları konusunda öğrencilere örnekler vermek. Yani maddiyat konusunda özellikle. Çünkü günümüzde maddiyat önemli.”

Öğretmen 3: “Şimdi sınıflar genelde sayısal sınıflar. Sözel dersler konusunda biraz daha çekimser, uzak sınıftan, yani özellikle ondan başlayalım. Benim dersim özellikle edebiyat ve dil anlatım dersi daha arka planda olarak gözüken bir ders. Şimdi ben tabi bu durumda daha çok öğrencilerle biraz farklı metotlarla hani anlatmaya çalışıyorum.”

İçeriğin aktarımı alt temasına ait bulgulara göre, öğretmenler içeriğin aktarımında belli konuları daha önemli ve işe yarar gördüklerini, belli konuları ise önemsemeyerek yüzeysel geçtiklerini, resmi programa ait içeriğin bir kısmını gereksiz gördüklerini ifade etmişlerdir.

Öğretmen 4: “Yani, çocuğu biraz rahat konuşturma tarzında ders işlemeye çalışıyorum. Çünkü, çocuk özgüveni sağladığım zaman içindeki cevheri ortaya koyabiliyor. Tabi bizim okulda çocuğa etkin şekilde derse çekmek çok zor. O yüzden dersi biraz çocuğun seviyesine çekiyorum.”

Öğretmen 2: “Şimdi bizim modüllerimiz çok kalabalık. Yani müfredat programları gerçeğe uygun değil. Hani çok modülle hiçbirşey olmaz bizim okulda. Az şey ama hayati yani hayatta kalabilmesi için gerekli olan şeyleri iyi öğretmekten yanayım ben. Bunu da başaramıyorum, ayrıca onu da söyliyeyim, hani oda olmuyor.”

Öğretmen 3: “Tabi çok önemsedğim konu olarak şöyle söyleyebilirim. Öğrencilerin daha fazla okuyup, daha fazla bazı sosyal, güncel, tarihi, edebi, çok büyük bir tarihimiz, büyük bir edebiyat dünyamız var. Bunlara yönelmesi konusunda dikkat etmeye çalışırım.”

Öğretmen 1: “Var tabi ki böyle, bazı şeyde mesela sanayide çok kullanmayacağı bir konu. Eğer şey olacaksa tabi elektrikçi olacaksa. E bununla tabi çok temel ana bilmesi gereken konular bir olmuyor tabi. Bunlar hakkında ayırt ediyoruz bizde.

Öğretmen 1: “Konunun önemine göre arz ediyor. Yani hayatta da kullanacağı konularsa bunun önemini, gereğini ondan düşünüyorum yani.”

Bunların yanı sıra, öğretmenlerin örtük program kapsamında ele alınabilecek değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin görüşleri iki boyut ile açıklanmıştır. Öğretmenler önemsedikleri konulardan soru sorma, önemsedikleri konuları belli

etme gibi davranışlarla sınavlarda soracakları soruları hissettirdiklerini ve öğrencilere yönelik algılarına göre öğrenciye not verdiklerini ifade etmişlerdir.

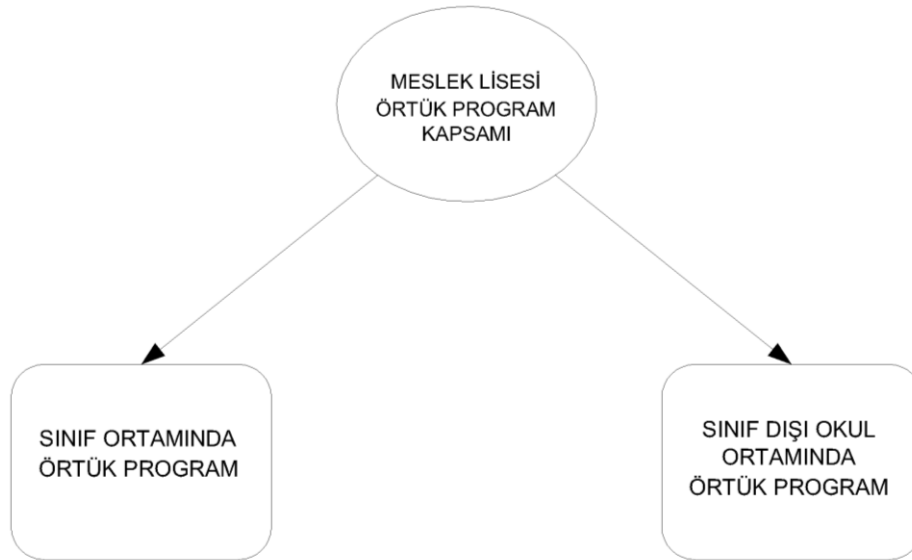
Öğretmen 3: “Evet çıkacak sorular konusunda altını çizdiğim yerler vardır. Bilmesini istediğim, özellikle öğrencinin gözden kaçırmamasını istediğim yerler vardır. Bunu sorarım veya sormam hani ama %70-%80 sorarım. Öğrencilere bir hissettirme, dikkatlerini oraya çekme konusunda çalışmalarım tabii ki oluyor ders esnasında.”

Öğretmen 1: “Yani sınavları nihai sonuç olarak görmüyorum. Sınavların dışında bizim kendimiz tasarrufumuz var. Tüm bunları birleştirerek o tasarruflarımızı kullanıyoruz yani. Ders anlatırken o tür şeylerde biraz daha, bak demek ki önemli, bunun altını çizin, işte buna yıldız koyun şeklinde bu tür tüyolar veriyorum. Onun dışında öyle soru verme şeklinde bir şeyim yoktur.”

4.5. Meslek lisesi grubunda derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri

Bu bölümde, çalışma grubu içerisinde yer alan ve anadolu meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren dört kişilik öğretmen grubundan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanan verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular sunulmuştur.

Öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenen ve meslek lisesindeki örtük program özelliklerine ait olan model Şekil-115’ te görülmektedir.

Şekil-115: Meslek lisesi grubunda derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri

Verilerin çözümlenmesi sonucunda, meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmen görüşlerine göre örtük program kapsamı belirlenmiştir. Analiz sonucunda “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” ve “Sınıf ortamında örtük program” olmak üzere iki kategoriye ulaşılmış ve ortaya çıkan yapı yukarıda verilmiştir.

4.5.1. Meslek lisesi grubunda derse giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf dışı okul ortamındaki örtük program özellikleri

Meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, sınıf dışı okul ortamında mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özelliklerine ilişkin model şekil-116' da görülmektedir.

Şekil-116: Meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, sınıf dışı okul ortamında mesleki ve teknik anadolu liselerinde ortaya çıkan örtük program özelliklerine ilişkin model

Modelden de anlaşılacağı üzere “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” ana teması altında “Okul kuralları ve işleyişi öğrenme”, “Okulun beklentileri”, “Derslere karşı tutum veya yaklaşım”, “Kural edinimi veya beklentilerin iletimi”, “Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar”, “Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü”, “Kurala uymama veya beklentileri karşılamanın karşılığı”, “Öğrenciler arası ilişkiler”, “Öğretmen-öğrenci ilişkileri”, “Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi”, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları”, “Çiğnenen veya uyulmayan kurallar”,

“Önemsiz olmayan veya taviz verilen kurallar”, “Ders dışı yaşantılar”, “Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri” ve “Cinsiyete bağlı değerlendirmeler” olmak üzere toplam on altı tema ortaya çıkmıştır. “Sınıf dışı okul ortamında örtük program” kategorisi altındaki her bir temaya ilişkin model aşağıda sunulmuştur.

4.5.1.1. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme

Şekil-117’ de sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait on yedi kod ile temsil edilen model görülmektedir.

Şekil-117: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait modelden görüleceği üzere öğretmenler sınıf dışı okul ortamında öğrencilerce uyulması beklenen bir dizi kural ve işleyiş seti olduğu görüşündedirler.

Öğretmenlere göre, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, okuldaki zaman çizelgesine uyma, izin alarak hareket etme, sırada düzgün durma, konuşma ve davranışlarına dikkat etme ve öğretmenden önce derse gelme okulda öğrencilerin uyması gereken kurallardır. Okulda uyulması beklenen kurallarla ilgili bazı öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 5: “Yazılı olmayan kurallar hakkında bu bahsettiğimiz saygı, sevgi, oturup kalkma, derse giriş çıkış, bunların hiçbirisi yazılı kural değildir. Çocukların okul için konuşacak olursak, ilkokul kademesinde ya da ortaokul kademesinde bu davranış eğitimi yeterli almadıklarını düşünüyorum.”

Öğretmen 6: “Öncelikle kılık kıyafet. Kesinlikle olmalı diyorum. Çünkü kılık kıyafet bir öğrenciyi topluyor. Şöyle diyeyim ben size, öğrenci, öğrenci olduğunun farkına varıyor. En önemli kural bu. İkincisi ise zamanında okula gidip gelmek. Bu da önemli.”

Bunların yanı sıra öğretmenler okulda, öğrencilerin öğretmene göre farklı davranışlar sergilemesi, öğrencilerin üst sınıftaki öğrencileri örnek alması, kılık kıyafet kontrolü yapılması, okul ortamının öğrencilerce hor kullanılması, öğretmen ve derslere yönelik önyargılarla hareket edilmesi, problem çıkarmayan öğrencilerin derslerden geçirilmesi ve öğretmen ve idarecilerde kendilerine saygı duyulması beklentisi olması şeklinde bir işleyiş olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte, öğrencilerin 9. Sınıftan 10. Sınıfa geçerken uyum sorunları ile karşılaştıkları, öğretmen değişimlerinin öğrenciler üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve öğrencilerin genelde derse geç kaldığı araştırmada ulaşılan diğer bulgulardır. Okuldaki işleyişe yönelik bazı öğretmen değerlendirmelerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 6: “Bana kalırsa okulda önemseydiğim en önemli kurallardan bir tanesi temizlik. Çünkü öğrencilerimiz, çok afedersiniz, tuvaletlere girdiğinde yani insanların nasıl bu kadar berbat bir şekilde lavaboları, tuvaletleri bıraktığı göz önünde görülüyor.”

Öğretmen 6: “Yani şöyle, bakıyorsunuz ki öğrenci 1. saat derse geç kalıyor, 1. saate geç giriyor. Bakıyorsunuz teneffüse gidiyor, teneffüsten dönüşü yine 5 dakika geç oluyor. Yani öğrencinin belli bir derse giriş çıkış düzeni yok. Onun için yani öğrencinin okula girip çıkması biraz kontrol dışı oluyor gibime geliyor.”

Öğretmen 7: “Okulda öğrencilerin başlıca uyduğu ya da uymasının istendiği kurallar kılık ve kıyafetlerine dikkat etmeleri, öğretmen ve idarecilere karşı saygılı bir tavır içinde olmaları, aynı şekilde onlarla konuştuklarında düzgün bir şekilde konuşmaları gibi hususlardır. Ayrıca sabah sıra olduklarında, sırada düzgün durmaları istenir. Zamanında okula gelmeleri, geç kalmamaları gerektiği çokca hatırlatılır.”

Öğretmen 7: “Kapılarını çeşmelerini kırmış durumdalar. Yani kendi yapıyor ama kendi bile girmek istemiyor. Ne kadar dikkat etse de tuvaletlerde sigara içen öğrenciler var. Bu da tabii özellikle okula yeni gelen öğrencileri olumsuz etkiliyor. Onlarda bakıyor, ha demek ki kaçak göçek bazı kurallar çiğnenebilir. O yapıyorsa bende yaparım diyor yani.”

Öğretmenler ayrıca okuldaki kural ve işleyişin öğrenciler üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Öğretmenlere göre öğrenciler sözlü ikazlara uymamakta ve kuralların dayatılmasına tepki göstermektedirler. Bir öğretmen konu ile ilgili düşüncesini şu şekilde açıklamıştır.

Öğretmen 8: “...öğrencilerin uyması gereken yani olumsuz da şeyler var. Mesela kendi akranlarından düşündüğümüz zaman mesela kılık kıyafet kendi akranları ile geliştirdiği bir sistem oluşturuyor burda. Her ne kadar mesela serbest kıyafet de denmiş olsa çocukların kendilerince yapıyor mesela, yırtık pantolon giyebiliyor. Okul idaresinin gözünden kaçabiliyor ya da çantasına sivil kıyafetini koyup gelebiliyor.”

4.5.1.2. Okulun beklentileri

Şekil-118’ de sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere öğretmenler onaltı kod altında okulda beklentiler temasına yönelik değerlendirmede bulunmuşlardır.

Şekil-118: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait model

Görüşme verilerinin analizi ile elde edilen sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun beklentileri temasına ait modelden de görüleceği üzere okulda örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek bir dizi beklenti vardır.

Öğretmenlere göre okulda öğrencilerden, derslerini önemsemeleri ve derslere hazırlıklı gelmeleri, güçlü bir vatan ve millet bilincine sahip olmaları, disiplinli olmaları, yalan söylememeleri, terbiyeli, dürüst, iyi ve ahlaklı olmaları, kavga etmemeleri, şakalaşmamaları, kaba ve küfürlü konuşmamaları, davranışlarına dikkat etmeleri, saygılı ve saygın bir insan olmaları, iyi bir iş sahibi olmaları, toplumsal sorumluluk bilincine sahip olmaları, çevreye karşı duyarlı olmaları ve derslere aktif şekilde katılmaları beklenmektedir. Okuldaki beklentilerle ilgili bazı öğretmen görüşleri şöyledir.

Öğretmen 5: “Bir öğretmen olarak tabii ki her öğretmen kendi dersini önemser. Bende öğretmen olarak kendi dersimi önemsiyorum. Dersime biraz hazırlıklı gelseler, çalışsalar, çalışarak gelseler, dersi daha keyifli işlese, öğrenci katılımı yoğun işlese çok daha memnun olurum. Bunun dışında kendi kişilerarası ilişkilerine gelince, onlardan da şunu bekliyorum. Daha az küfür, kavga, dövüş, el kol şakalarını azaltmalarını bekliyorum.”

Öğretmen 8: “Öncelikle nasıl insan olmaları istenir? Temelde ahlaklı, saygılı, vatan-millet kavramını güçlendirdiğimiz bir birey yetiştirmek istiyoruz yani. Ben bir edebiyat öğretmeniyim ama edebiyatta çok büyük bir başarı beklentim zaten yok. Ama genel ahlak ilkelerine uyan vatan-millet bilinci oluşmuş her öğrenci bizim için diğerine ulaşmıştır yani.”

Öğretmen 6: “Öğrenci bana kalırsa benim hayat felsefemdir, dürüstlük. Ben önce öğrencinin dürüstlük kısmına bakarım. Öğrenci yalan söylüyor mu? Benim en çok dikkat ettiğim olay bu. İkincisi ise disiplin. Bu iki olay, benim değerlendirdiğim... Çünkü her öğrenci başarılı olacak diye bir kural yok.”

Öğretmen 7: “Aslında ilk olarak dürüst olsunlar. İyi bir insan, ahlaklı bir insan, yalan söylemeyen bir insan olsunlar. Eğer öğrenci sınıfta problem çıkarmıyorsa, öğretmeni dinliyorsa bir şekilde dersini geçiyor zaten. İş de piyasada bir şekilde öğrenir. Öncelikle sadece kendini değil toplumuna karşı da sorumluluk bilini içinde olsun, çevresine karşı duyarlı bir insan olsun. Kişisel anlamda ahlaklı ve iyi bir insan olsun.”

Öğretmen 8: “Endüstri meslek lisesi öğrencisinin en çok uyarıldığı konular herhalde yalan söylemek noktasında çok uyarıyorlar. Hani dürüst olmaları gerektiğinde, kendilerini doğru açıkları zaman zaten olumlu karşılık bulabilecekleri yönünde kendi adıma çok uyarıyorum. Davranışlar ve saygı noktasında çok uyarıyoruz.”

Bunların yanı sıra, öğretmen görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin akademik açıdan öğrencilerden düşük bir beklenti içinde olduklarını, beklentilerin öğretmenlerce sözlü olarak aktarıldığını ve bir takım beklentilerin karşılanmadığını da ortaya koymuştur. Okulda karşılanmayan beklentilere ilişkin bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir.

Öğretmen 8: “Olumsuz anlamda beklentilerimizi karşılayamadığımız, umursamazlık var. Yani yaşanan olaylara karşı duyarsızlık. Yani, bana dokunmayan yılan bin yaşasın anlayışı çok hakim şu anda.”

Öğretmen 7: “Dürüst ve ahlaklı bir insan olsunlar beklentim var ama baktığınızda çok yalan söyleyen öğrenci var. Bazı öğrencileri sürekli uyarmak durumunda kalıyorsunuz. Olumsuz bir davranışını görüp uyarmanız bile aynı şeyi inat yapar gibi sürekli tekrarlama eğilimi var. Ders araç gereci getirmede de çok sıkıntı var. Kaba ve küfürlü konuşma, sokak ağzı ile konuşma da yaygın bir davranış.”

4.5.1.3. Derslere karşı tutum ve yaklaşım

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model Şekil-119’ da da görüldüğü gibi toplam on dört koddan oluşmaktadır.

Şekil-119: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin derslere karşı tutum ve yaklaşım temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere öğrencilerin meslek derslerinde kurallara daha çok uyduğu, özellikle meslek derslerini daha önemli gördükleri, genel kültür derslerini ise gereksiz gördükleri, öğretmenini sevdiği genel kültür derslerini sevdikleri, sayısal dersleri zor buldukları, genel kültür derslerini üniversite giriş sınavı açısından önemsedikleri, derslerin işe yararlığını sorguladıkları ve meslek derslerini daha işe yarar buldukları, sayısal içerikli meslek derslerinden korktukları, sözel derslerde sıkıldıkları, öğretmene göre derse karşı tutum aldıkları ve meslek derslerine daha çok ilgi gösterdikleri bulgularına ulaşılmıştır.

Bunların yanı sıra öğrencilerin genel kültür dersleri içinde de bazı dersleri daha önemli gördükleri ve meslek dersleri öğretmenleri ile genel kültür dersleri öğretmenlerine farklı davranışlar sergiledikleri de araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Öğrencilerin derse karşı tutum ve yaklaşımlarını ifade eden bazı öğretmen görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Öğretmen 6: “Meslek derslerine daha ilgi gösteriyorlar. Uygulama alanı çok olduğundan daha çok önem veriyorlar. Şimdi kimi öğrencilerimiz var, daha sene başında biraz dersten koptuğunda en fazla korkulan benim bölümüm için, elektrik bölümü için matematiktir. Matematiği görünce biraz ürküyor öğrencimiz.”

Öğretmen 8: “Endüstri meslek lisesinde meslek derslerinde, meslek dersleri tabii ki çok ön plana çıkıyor. Kültür derslerini çocuk zaten büyük çoğunlukla gereksiz olarak görüyor. Sadece üniversite hayali varsa onun için bir basamak olacağının farkında. Yoksa şey değil, meslek öğretmenine davranışıyla kültür öğretmenine davranışı da farklı, derse bakış açısı da farklı. Orda iş öğrendiğinin farkında öğrenci.”

Öğretmen 5: “Yine Dil Anlatım dersi içinde aynı şey geçerli ama dil anlatım dersinin üniversite sınavında çıkacak olması biraz daha ilgilerini çekiyor. Hiçbir öğrencimde 11-F sınıfı için konuşacak olursak dersle ilgili değilse bile bizi kırmamak için söyledığımız notları tutuyorlar, kitap defterlerini getiriyorlar.”

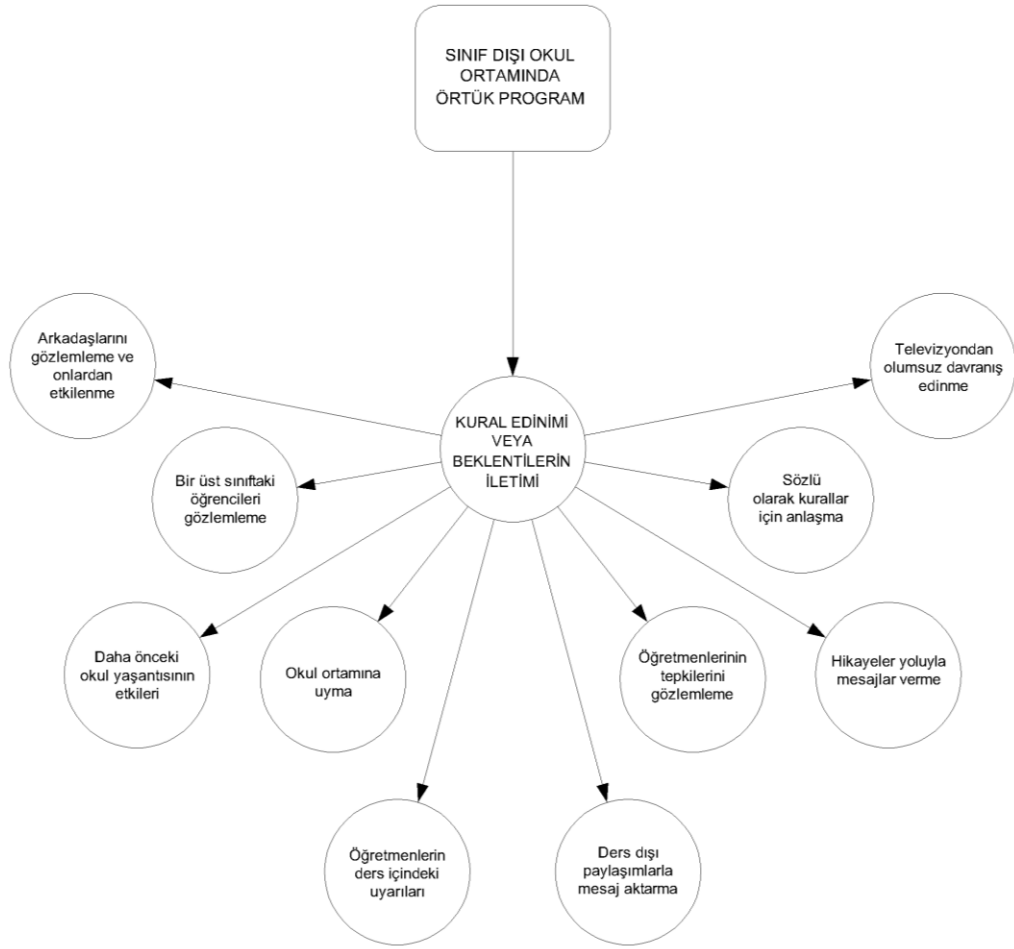
Öğretmen 7: “Öğrenciler genelde meslek derslerini daha önemli görür, daha çok önemser. Meslek öğretmenlerine bile daha böyle farklı davranırlar genel olarak. Bunda sanırım işimize yarayacak düşüncesi var. Genelde en çok sorulan sorulardan biridir, işte bu ders benim işime ne yarayacak. Bu konuda özellikle bazı kültür branşı derslerinin üzerine hiç düşmezler, bir din kültürü bir tarih dersi olsun. Meslek dersleri onlar için her zaman daha önemlidir.”

Öğretmen 5: “Ama onun dışında yazdırdığımız söylediğimiz derste işlediğimiz çok da ilgilerini çekmiyor. Dil anlatım dersi için konuşacak olursak. Dil anlatım dersinde de yine temelde ezber konuları var ama ancak şu var. Uygulama konuları konuları da olduğu için, öğrenciler dil anlatım dersine katılımı daha yüksek. Bir iki nedeni var bunun. Bir, YGS’ de dil anlatımla ilgili, konularla ilgili soru çıkacak olması...”

4.5.1.4. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Şekil-120 sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait modeli göstermektedir. Şekilden de anlaşılacağı üzere model on kod ile açıklanmaktadır.

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere öğretmenler öğrencilerin okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmede öğrencilerin arkadaşlarını ve üst sınıftaki öğrencileri gözlemlemesinin, daha önceki okul yaşantısının, okul ortamına uymalarının, öğretmenlerin ders içindeki uyarılarının ve ders dışı paylaşımlarının, öğretmenlerin tepkilerini gözlemlemelerinin, öğretmenlerin hikayeler yoluyla mesaj vermesinin, öğretmen ve öğrencilerin sözlü olarak anlaşmasının etkili olduğunu düşünmektedirler.

Şekil-120: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model

Bunların ilave olarak, öğretmenlere göre televizyonun öğrenci davranışları üzerinde olumsuz etkileri vardır ve bu durum öğrencinin okuldaki davranışlarını da etkilemektedir. Okuldaki kural, işleyiş ve beklentilerin öğrenilmesinde etkili olan faktörlere ilişkin bazı değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 5: “İlk dersten ben genelde kurallarımı tespit ediyorum. Bunu da karşılıklı öğrencilerin oyuna sunarak yapıyorum. Öğrenciler bunlardan ders içerisindeki konuşmalardan haberdar oluyor. Yani yazılı olarak bunları bir kurala bağlamıyoruz. Çok yazmaktan sıkıldıkları ya da hani dersin havasını üç beş dakika dağıtmak istediğim zamanlara bir hikaye anlatarak, bir örnek vererek, bunları ifade etmeye çalışıyorum açıkçası.”

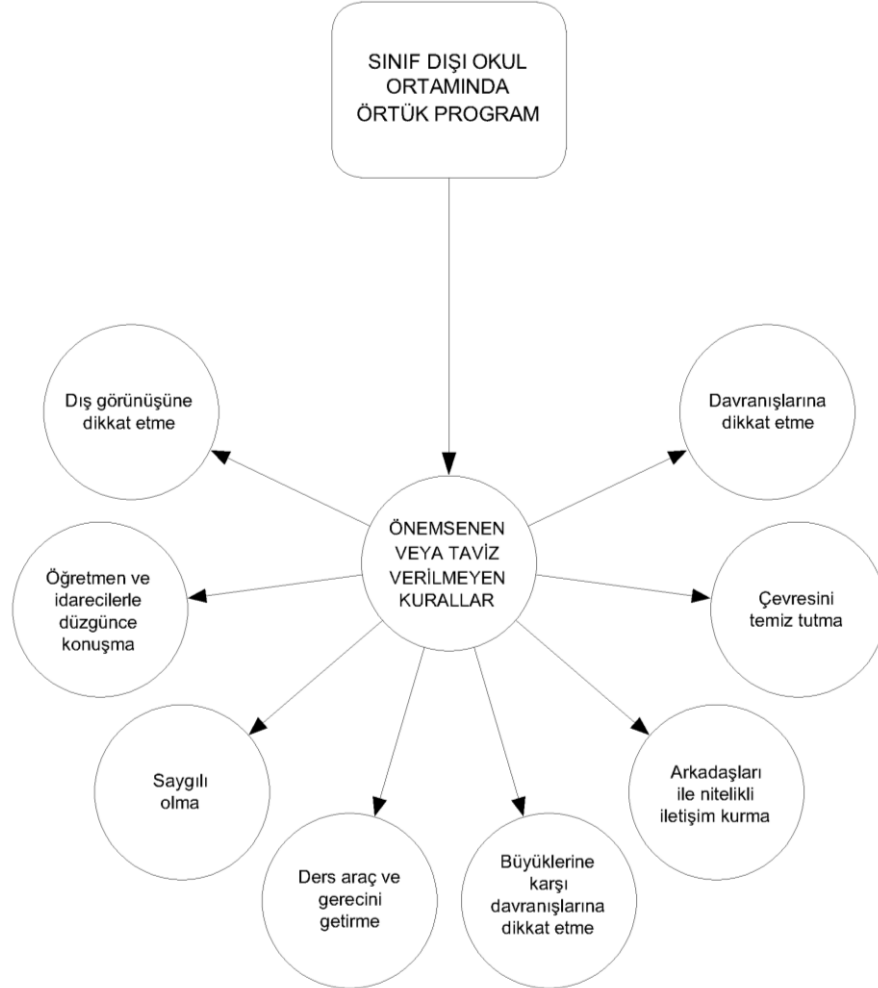
Öğretmen 6: “Artık şöyle diyeyim, öğrenci bize gelene kadar çok şey ediniyor zaten, kötü alışkanlık. Yani bize geç geliyor. Eskiden televizyonlar bu kadar etken değildi. Televizyonlardaki eğitim dizileri bizim eğitim hayatımızı mahvetti.”

Öğretmen 6: “Ben öğrencilerimle çoğu zaman kendi sınıfımda konuşurum bunları. Onların dürüst olmalarını gerektiğinden, disiplinli olmaları gerektiğinden, bazı öğretmenlerine farklı davranışlarına hemen bozulmamalarını söylüyorum. Hemen bozulmamalarını söylüyorum.”

Öğretmen 7: “Öğrenci okulda arkadaşlarına ve ortama bakıyor. Onlar nasıl davranıyorsa o da ona göre kendini ayarlıyor. Öğretmenlerini tanıyor. İlk anda öğrenciler genelde öğretmeni şöyle bir süzerler. Sonra yavaş yavaş öğretmenin nasıl tepki verdiğini öğrendikçe ona göre gardlarını alırlar. Üst sınıftaki öğrencilerin söylediklerine de bakarlar. Hangi hoca nasıl davranıyor, ne yapıyor gibi.”

4.5.1.5. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Şekil-121’ de sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait modeli temsil etmektedir. Şekilden de görüleceği gibi model sekiz kod ile temsil edilmektedir.

Şekil-121: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model

Şekil-121’ de görülen ve sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model dikkate alındığında okulda örtük program kapsamı içinde değerlendirilen kural ve beklentilerin bir kısmının daha fazla önemsendiği ve bu kurallardan taviz verilmek istenmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Öğretmenlere göre okulda dış görünüşüne dikkat etme, öğretmen ve idarecilerle düzgün konuşma, saygılı olma, ders araç ve gerecini getirme, arkadaşlarına ve büyüklerine karşı davranışlarına dikkat etme, arkadaşları ile nitelikli iletişim kurma, çevresini temiz tutma ve davranışlarına dikkat etme gibi kurallar okulda daha fazla önemsenmekte veya bu kurallardan taviz verilmek istenmemektedir.

Okulda önemsenen kural ve beklentilere yönelik öğretmen görüşlerinden bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 5: “Hiç taviz vermediğim kural... Hiç taviz vermediğim kural yok. Açıkçası insanız sonuçta. Çocukların da her zaman mazereti var. Hiçbir zaman mazereti bitmiyor. Taviz vermeyip sert olsak, bu sefer ders ortamı ve sınıf ortamı gerileceği için hiç taviz vermediğim kural yok.

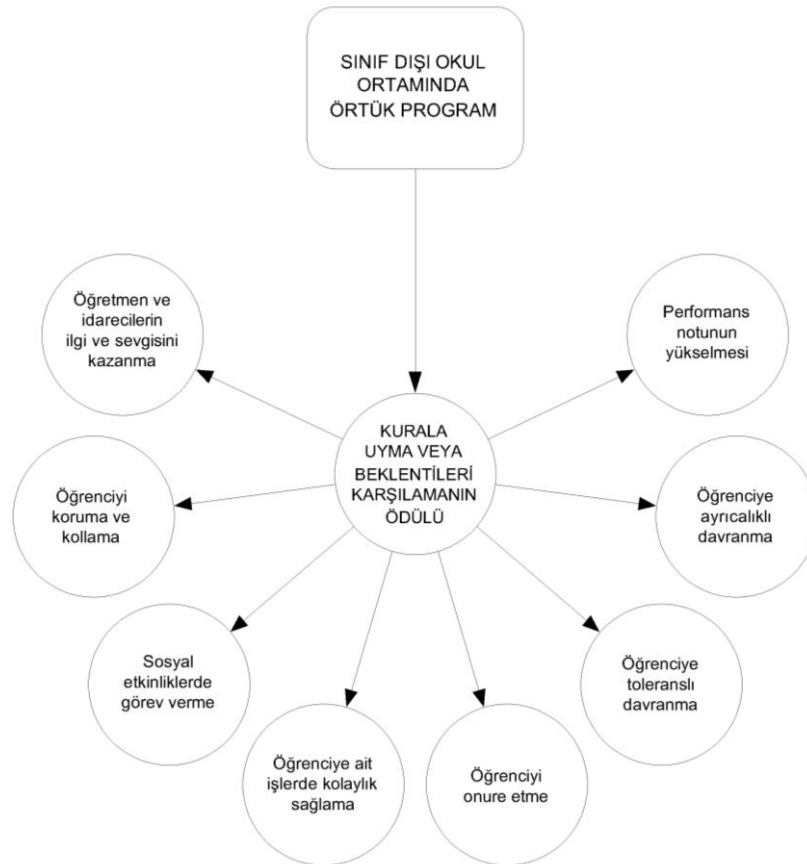
Öğretmen 5: “Benim için en önemli olan derse araç gereçleri ile derse hazır bir şekilde gelmeleri. Öncelikli kuralım bu. Onun dışındaki oturma kalkma bunlar ikincil derecede öncelikli kurallar diyebilirim.”

Öğretmen 6: “Bana kalırsa okulda önemsemediğim en önemli kurallardan bir tanesi temizlik. Bundan başka kendi aralarındaki iletişimin ne şekilde olacağı. Bundan başka yine öğretmenlerine, hatta okul dışını da kapsıyor bu, dışarıdaki büyüklerine karşı, nasıl davranacağı öğretilmeli. Benim için önemli kurallar bunlar.”

Öğretmen 7: “Okulda en çok üzerinde duyulan saygıdır. Saygılı ve efendi bir öğrenci olma. Diğer taraftan tabi kılık kıyafetine ve saç sakalına dikkat etmesi gerektiği üzerinde hem idareciler hem de öğretmenler mutlaka durur. Birde öğretmen ve idareciler öğrencileri düzgün konuşmaları hususunda uyarır. Öğretmenlerle konuşurken düzgünce konuşmaları, güzel hitap etmeleri istenir ve beklenir.”

4.5.1.6. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model Şekil-122’ de de görüleceği üzere sekiz koddan oluşmaktadır.

Şekil-122: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere öğrenciler okulda kural ve beklentileri karşıladıklarında öğretmen ve idarecilerin ilgi ve sevgisini kazanma, okulda korunma ve kollanma, sosyal etkinliklerde daha çok görev verilmesi, öğrenciye ait işlerde kolaylık sağlanması, çeşitli şekillerde öğrencilerin onure edilmesi, öğrenciye ayrıcalıklı ve toleranslı davranılması ve performans notlarının yükselmesi gibi ödüllerle karşılaşmaktadırlar. Kural ve beklentileri karşılayan öğrencilerin karşılaştıkları ödüllendirmelere yönelik öğretmen görüşlerinden bir kısmı şu şekildedir.

Öğretmen 6: “Okul kurallarına uyan öğrencilerimizi ben daha çok onları onure ederek ödüllendiriyorum. Mesela karne verdiğimiz bu günde öğrencilerimize onur belgesi ile ödüllendiriyorum. Hatta bir öğrencimize dedim ki ben sana da 2. dönem geliyor dedim. Şimdiden hazır. Tabi biliyorsunuz bu onur belgelerine efendim her dönem iki öğrencimize veriyoruz. Aslında oda yanlış birşey.” Yani kırgınlar yaratıyor öğrenciler arası.

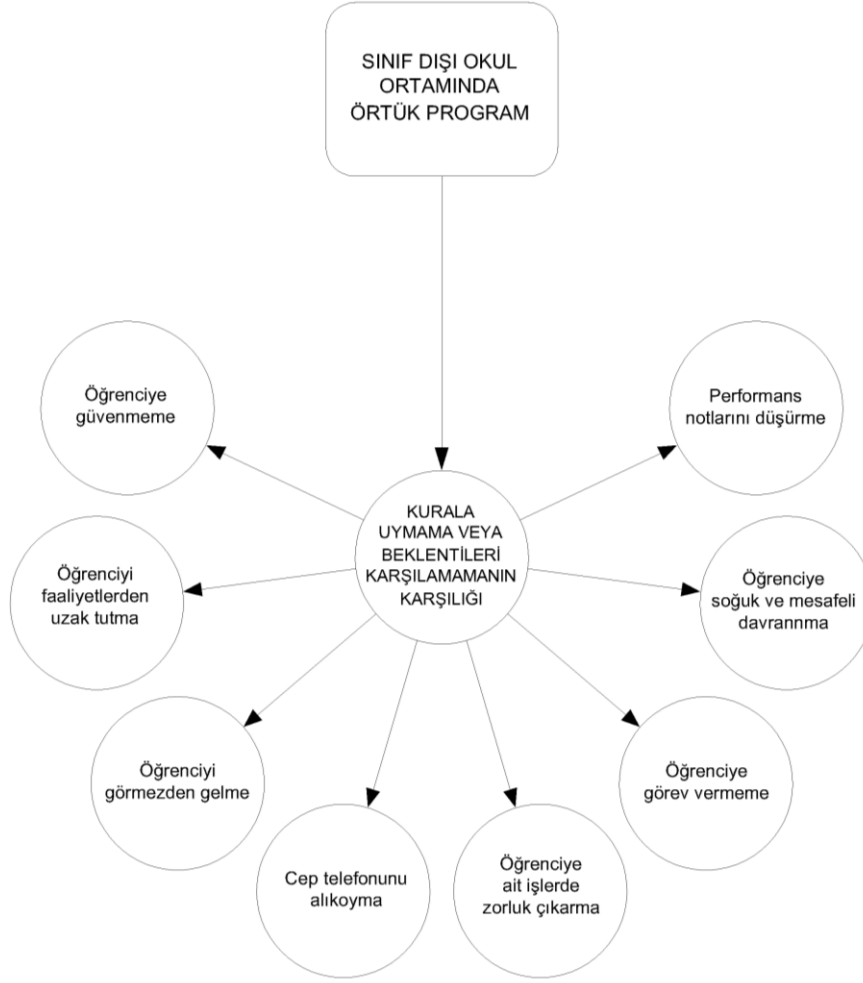
Öğretmen 8: “Bunun karşılığını şimdi açıkçası her ne kadar tarafsız da olsak herşeyiyle hani ideal öğrenciye yakın bir endüstri meslek lisesi öğrencisi daha fazla sevgi görüyor. Yani daha fazla toleranslı oluyor ya da notlar anlamında çok daha destekliyoruz. Öyle düşündüğümüz zaman aslında çevresinden hemen bir tık yukarı çıkartabiliyoruz biz onu.”

Öğretmen 7: “Öğrenciye olumlu bakılır. Herhangi bir sosyal etkinlik olacaksa bu tip öğrenciler daha çok tercih edilir. Idarede veya bölümünde falan bir iş olduğunda bu öğrenciye kapılar daha çok açılır. Ayrıca idareci ve öğretmenlerin güvenini kazanmış olur. Bir iş yapılacaksa bu öğrenciler tercih edilir. Diyelim ki belirli bir sıkıntı oldu, bir grup öğrencide. Eğer bu grupta bu öğrencilerden biri varsa ona illaki koruyucu davranılır.”

4.5.1.7. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Şekil-123’ te görülen model sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına aittir ve şekilden de anlaşılacağı üzere sekiz koddan oluşmaktadır. Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait modelden de görüleceği üzere, okuldaki kural ve beklentileri karşılamayan öğrenciler bir takım yaptırımlarla karşılaşmaktadır.

Bulgular dikkate alındığında, okul ortamındaki kural ve beklentiler öğrencilerce dikkate alınmadığında, öğrenciler resmi programın öngörmediği bir dizi yaptırıma maruz kalmaktadır. Böyle bir yaklaşımın, öğrencilere, demokratik olmayan cezalandırma davranışlarının gerektiğinde uygulanabileceği mesajını verdiği ileri sürülebilir.

Şekil-123: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model

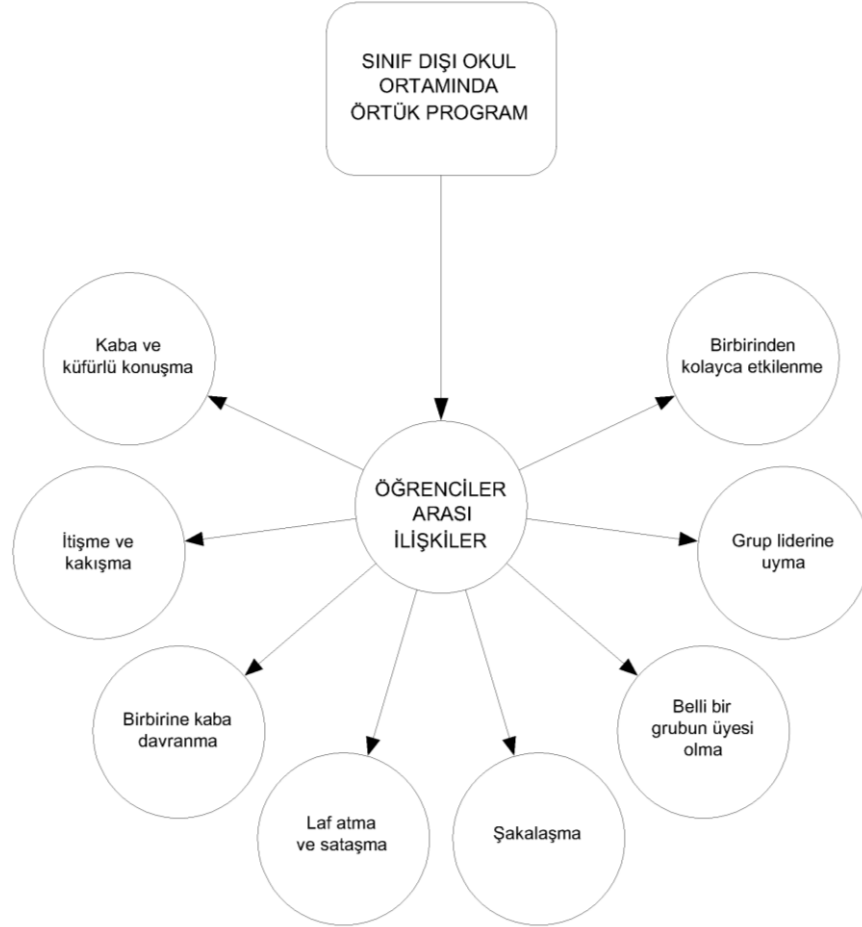
Öğretmen görüşme verilerinin analizi, öğrenciler okuldaki kural ve beklentileri karşılamadıklarında, öğrencilere güvenilmemesi, öğrencinin faaliyetlerden uzak tutulması, öğrencinin görmezden gelinmesi, cep telefonlarının alıkonulması, öğrenciyeye ait işlerde zorluk çıkarılması, öğrenciyeye görev verilmemesi, soğuk ve mesafeli davranılması ve öğrencinin performans notlarının düşürülmesi gibi çeşitli yaptırımlarla karşılaşmaktadırlar. Öğrencilerin kural ve beklentileri karşılamadıklarında karşılaştıkları yaptırımlara ilişkin bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen 8: “Örtük olarak bunun cezasını nasıl çeker? Ya bu değerlendirmelerde genellikle işte karşımıza çıkıyor. İşte performans sınıf içi değerlendirmelerinde karşımıza çıkabilir. Ya da işte sınıf içerisindeki yaklaşımda karşımıza çıkabilir. Yani ben atıyorum, bizi yıpratın bir öğrenci olduğu zaman ona her ne kadar güler yüzlü de yaklaşısam o potüer daha doğrusu iyi olan öğrenci kadar bir muhabbet ya da diyalog kuramıyoruz onunla.”

Öğretmen 7: “Çeşitli zorluklarla karşılaşabilirler. Öğretmenleri tarafında bir kez olumsuz gözle bakıldığında artık onun notlarına dahi yansır. Öğrtmenlerce onlara soğuk bakılır. Bu öğrencilere güvenilmez ve pek böyle görev verilmez. Aslında görev verilen öğrenci güvenilir öğrencidir. Yani bir bir öğretmen, bir idareci bir öğrenciyeye görev veriyorsa ona güveniyordur. Olumsuz algılanan öğrenciler faaliyetlere pek alınmaz.”

4.5.1.8. Öğrenciler arası ilişkiler

Şekil-124’ te görülen ve sekiz kod ile temsil edilen model sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasını göstermektedir. Sınıf dışı okul ortamında örtük programa ait öğrenciler arası ilişkileri gösteren sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden de görüleceği üzere, genel olarak öğretmenler öğrenciler arasındaki ilişkilerin olumsuz yönlerini vurgulamışlardır.

Şekil-124: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Gruplar içindeki grup liderinin öğrenciler üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bunlara ilave olarak öğrencilerin birbirlerinden kolayca etkilenebildiklerini de araştırma bulguları ortaya koymuştur. Okulda öğrenciler arası ilişkilere yönelik bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir. Öğretmenlere göre, öğrenciler birbirleri ile kaba ve küfürlü konuşmakta, birbirine kaba davranmakta ve şakalaşmaktadır. Öğrenciler belli bir grubun üyesidir ve gruplar ve öğrenciler arasında bir rekabet söz konusudur.

Öğretmen 5: “Bir defa şeyi çok seviyorlar. Bu Endüstri Meslek Lisesi, yani Mustafakemalpaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi için konuşacak olursak, şakalaşmayı, el kol şakalarını, birbirlerini ittirip kaktırmayı çok seviyorlar.”

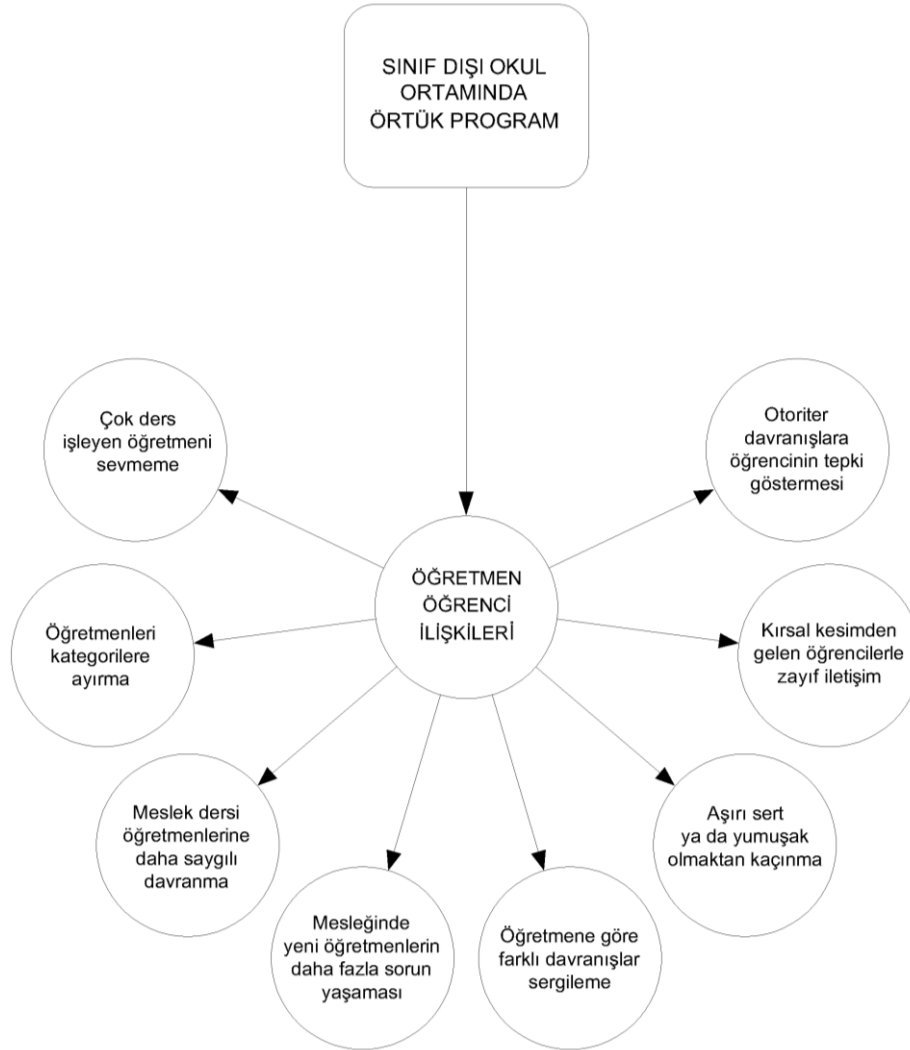
Öğretmen 6: “Valla bizim öğrencilerimiz birbirlerine karşı kaba davranıyorlar. Okulumuzda hani genellikle el şakası çok oluyor. Genellikle konuşmalar argo oluyor. En fazla göze çarpanlar bunlar.”

Öğretmen 7: “Zamanları varsa hemen bahçede ya top oynarlar takım kurup ya da belli böyle iyi anlaştıkları arkadaşları ile dolaşırlar. Yalnız birbirleri ile konuşma tarzları sokak ağzı genelde. Hitapları olsun, konuşmaları olsun kaba konuşma ve küfürlü konuşam çok. Birde işte şakalaşmalar var. Sözlü şaka, el şakası çok yapıyorlar birbirlerine. Genelde her öğrenci kendisine yakın hissettiği arkadaşları ile beraber oturur masada.”

Öğretmen 8: “Öğrencilerin kendi arasındaki iletişimi aslında kuvvetli. Ben kuvvetli olduğunu düşünüyorum. Çünkü, birbirlerini çok kolay etkileyebiliyorlar. Olumlu anlamda da mesela hadi işte Yıldırım Hoca' yı üzmemelim, bu dersi bitireceğiz. İşte ders işleyeceğiz dediklerinde de anında hemen hani ders işlemek istemeyenler bile hemen işlemek için gönüllü oluyorlar. Olumsuz anlamda da aynı şekilde, yani, ders işlenmeyecekse hani grupta lider gibi ön plana çıkmış, özellikle bir öğrenci varsa onu çok etkiliyor.”

4.5.1.9. Öğretmen öğrenci ilişkileri

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler sekiz farklı kod altında öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Şekil-125: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin öğretmen öğrenci ilişkileri temasına ait model

Öğretmenlere göre öğrenciler çok ders işleyen öğretmeni sevmemekte, öğretmenleri kategorilere ayırmakta ve önem sırasına koymakta, meslek dersi öğretmenlerine daha saygılı davranmakta, mesleğe yeni başlayan öğretmenlerle daha çok sorun yaşamakta ve öğretmene göre farklı tutumlar sergilemektedirler. Bunların yanı sıra, öğretmenler, öğrencilere aşırı sert ya da aşırı yumuşak davranmaktan kaçındıklarını, kırsal kesimden gelen öğrencilerle daha zayıf bir iletişimlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenlere göre ders sürecinde yapılan azarlama gibi davranışlara, otoriter tutumlara ve bireysel uyarılara öğrenciler daha çok olumsuz tepki göstermektedir. Okulda öğretmen-öğrenci ilişkilerini vurgulayan bazı öğretmen görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 6: “Genellikle benim gördüğüm olay şu, disiplin olayı, disiplin olayı. Şöyle bir problem var. Yani kendim için söylüyorum bunu. Genellikle öğrencilerimiz yeni öğretmenlerle problem yaşıyorlar.”

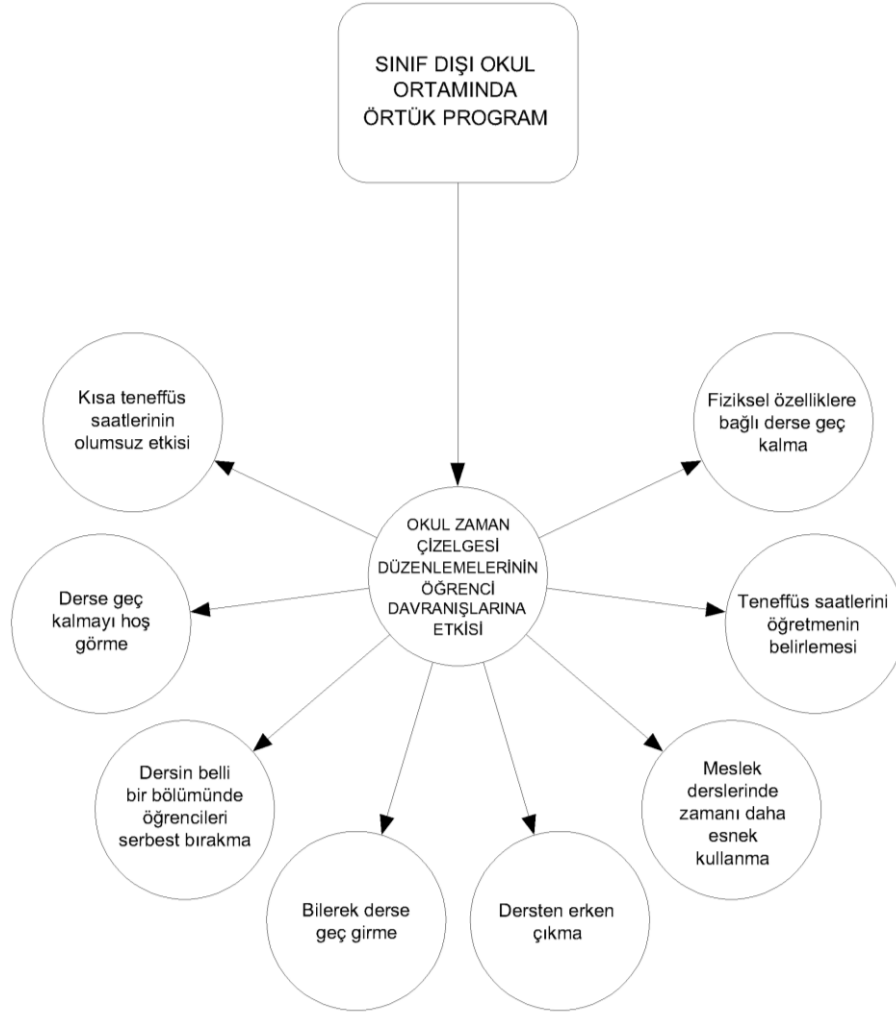
Öğretmen 5: “Çocuklara şunu söylemişim kendi okulumda bir defa buna rastlamışım. Hocalarınız farklı farklı karakterde kişiler olabilirler ki bu doğaldır. Ama sizin karakteriniz tek. Dolayısıyla her hocaya farklı davranmanız sizin karakterinizin daha oturmadığını söylemişim. Bu sefer işte sert hocanın dersinde geri çekilip, biraz daha yumuşak huylu hocanın dersinde ileriye çıkan, belki bu iyi niyeti suistimal etme durumları oluyor.”

Öğretmen 6: “Yeni öğretmen istiyor ki 40 dakika öğrenci beni dinlesin, put gibi dursun. Her şeyini kabul etsin. E öğrenci de buna gelemiyor haliyle. Yani öğrenciyi 10 dakika siz bağlayabilirsiniz çok büyük olay 40 dakka. 10 dakika bir şey verebilirsiniz. Hatta bu 5 dakkayı geçmiyor diyorlar yani öğrencinin dikkatini bilmiyorum da, öyle deniyor.”

Öğretmen 7: “Öğrenciler meslek dersi öğretmenlerine karşı daha saygılı davranma eğilimindedir. Genelde de öğretmenleri belli kategorilere ayırırlar. İşte disiplinli, iyi, kötü gibi. Çok ders yapan öğretmenleri sevmezler. Genelde kendileri ile şakalaşan öğretmenleri daha çok tutarlar. Bu açılardan aradayım diyebilirim. Ben kendim onları asla aşağılamam ya da fiziksel şiddet uygulamam.”

4.5.1.10. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere, öğretmenler zamana bağlı düzenlemelerin öğrenci davranışlarına etkisine yönelik görüşlerini sekiz kod ile ifade etmişlerdir. Bulgulardan da anlaşılacağı gibi, okulda zamana uyma konusunda, hem öğretmenlerde hem de öğrencilerde bir kural çiğneme davranışı vardır. Teneffüs saatlerinin kısa olmasına karşı, öğretmen ve öğrenciler kendilerince çözüm üretmişlerdir. Okulda zamana uyma konusunda ortaya çıkan durumun zaman yönetimi konusunda öğrencilerde olumsuz öğrenmelere yol açtığı ileri sürülebilir.

Şekil-126: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model

Öğretmen görüşme verilerinin analizi, kısa teneffüs saatlerinin öğrencileri olumsuz etkilediğini, öğretmenlerin genelde derse geç kalmayı hoş gördüklerini, dersin belli bir bölümünde öğrencileri serbest bıraktıklarını, öğretmen ve öğrencilerin zaman zaman derse geç kaldıklarını veya dersten erken çıktıklarını, meslek derslerinde derse ait zamanın daha esnek kullanıldığını ve teneffüs saatlerini genelde öğretmenin belirlediğini ortaya koymuştur. Ayrıca okulun fiziksel özelliklerinden dolayı da öğrencilerin derse geç kalabildiği öğrencilerce ifade edilmiştir.

Öğretmen 6: “Dediğim gibi öğrencilerimiz biraz derslere geç kalınıyor. Zaman kavramına fazla uymuyorlar. Bu da tabi belli bir sıkıntılar yaratıyor.”

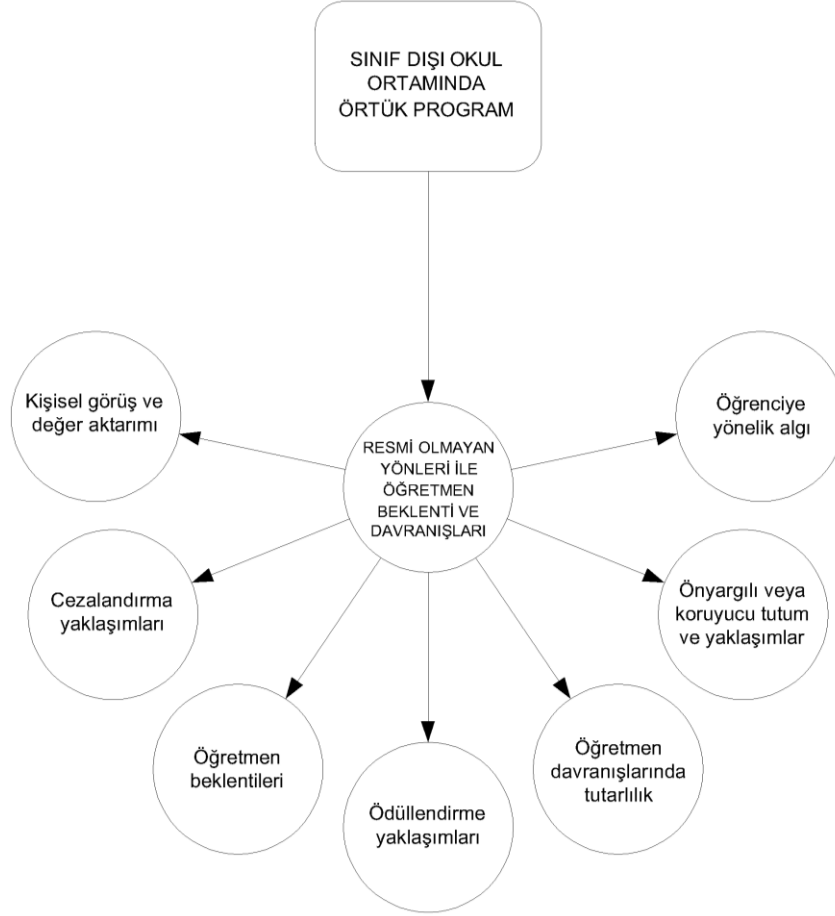
Öğretmen 5: “Teneffüslerin 5 dakika olması gerçekten yetersiz. Çocuklar ilk teneffüs 10 dakika. Çoğu kahvaltısını yapmadan geliyor. 10 dakkada kahvaltı yapalım. Ama 5 dakkalık teneffüs yetmiyor çocuklara yani bir şekilde zamanını dışarda geçirme isteği oluyor. İlk 1-2 dakkasını derse girdikten sonra ya da 3-5 dakkasını hoş görü ile karşılıyor ama ondan sonrasını çok da şey karşılamıyorum.”

Öğretmen 8: “Zamana uyma, açıkçası bizim en büyük sorunlarımızdan bir tanesi. Öyle hem derse girme, hem işte dersten çıkma, işte geç girelim, erken çıkalım isteği hemen hemen tüm endüstri meslek öğrencilerinde var. Zamana uyma çok yok. Yani biraz kendi çerçevelerinde çiziyorlar zamanı.”

Öğretmen 7: “Şimdi bu konuda bence ciddi bir sıkıntı var. Derse geç kalan çok öğrenci var. Biz kendimiz zaten derse bir süre gecikmeli giriyoruz. Yani buna rağmen bakıyorsunuz çok sayıda sizden sonra derse gelen öğrenci var. Bir de bende dahil çoğu arkadaşımız dersin belli bir bölümünde ders yaparız. Zaman zaman öğrencileri bir serbest bırakırız. Bölümümüzde hatta bunu okul içinde söyleyebilirim, teneffüsler kısa aslında ama fiili uygulamada bu süreler çok aşıyor. Bazen bakıyorsunuz bir 15 dakikalık atölye teneffüsü yarım saati geçebiliyor.”

4.5.1.11. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model şekil-127’ den de görüleceği üzere yedi boyuttan meydana gelmektedir.

Şekil-127: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen davranışları temasına ait model

Öğretmenlerin öğrencilerine kişisel görüş ve değerlerini aktarmaya dönük davranışlar sergilediği araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Öğretmenler öğrencilere derste mesaj yüklü hikayeler paylaşarak, ders dışı paylaşımlarla mesaj vererek ve rol model olarak kişisel görüş ve değer aktarımı yapmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrencilerine dürüstlük ve yalan söylememe gibi değerleri aşlamaya çalıştıklarını göstermektedir. Diğer taraftan kişisel görüş, değer ve ideolojilerini öğrenciye yansıtmaktan kaçındığını, ailelerin kişisel görüş ve değer aktarımına gösterebilecekleri olumsuz tepkilerden

çekindiklerini, öğrenci ile arasına belli bir sınır koyduğunu, ve kişisel görüş ve değerlerinden yüzeysel olarak bahsettiğini ifade eden görüşler de vardır.

Öğretmen 5: “Ben öğretmen olursam çocuklara benim kimliğimden, kişiliğimden, dünya görüşümden çok, bir şeyler vereyim yani akademik manada bir şeyler vereyim istiyordum. O yüzden çocuklara benim siyasi görüşümden, dünya görüşümden hiç bahsetmiyorum, bahsetmemeye çalışıyorum.”

Öğretmen 6: “Öğrencilerime anlatırım bunları. Fazla derine girmeden. Çünkü ne kadar derine giriyorsunuz bu okulda bunlar yaşandı, aileden tepki alabiliyorsunuz. Ailenin, yani öğrencinin ailesinin farklı değerleri olduğunda, farklı böyle inancı olduğunda, haliyle çocuk ailesine söylüyor bunu. Ailesine söylediğinde de ailesi geliyor size veya siz nasıl benim oğluma bunları empoze edersiniz diye, bunu gördük yani, yaşadık.”

Öğretmen 7: “Kendi dünya görüşüm ister istemez sözlerime yansiyabilir. Bunu bilinçli olarak yapmama gerek yok. Ben bile farkına varamam. Tabi sınıfta paylaşımlarınız da buna göre oluyor. Kendi değerlerinizden bir şekilde bahsedersiniz. Dediğim gibi bunu bilinçli yapmazsınız belki ama bu böyle olur. Ben öğrencilere en çok yalan söylememeleri gerektiğinden bahsederim. Dürüst olmaları gerektiğini söylerim.”

Öğretmen 8: “Yıldırım Hoca dediklerinde muhtemelen akıllarında biraz daha sevecen, babacan tavırlı bir öğretmen profili çizmeye çalışıyor. Genellikle zaten öğrencilerde o yüzden daha iyi yakınlık duyuyorlar bana. Öyle çok asla arama böyle mesafeler koymayıp gerektiğinde hani ne derdi varsa dinliyorum.”

Bulgulara göre, öğretmenler öğrencilerine yönelik çeşitli cezalandırma davranışları sergilediklerini ifade etmişlerdir. Öğretmen görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrencilerini ders bitiminde azarlama, öğrenciye kızma ve bağırma, öğrencide suçluluk duygusu oluşturma, öğrenciye soğuk ve mesafeli davranma, öğrenciyi ilgi ve yakınlığından mahrum bırakma, öğrenciyi görmezden gelme, öğrencinin performans notunu düşürme gibi davranışlarla cezalandırdıklarını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra cezalandırmada o anki kişisel durumuna göre davrandığını ve öğrenciyi cezalandırmaktan kaçındığını ifade eden görüşler de vardır.

Öğretmen 5: “Sadece performans üzerinden ödül ve cezayı uyguluyorum. Onun dışında ödül ve ceza mekânizmasını işletmiyorum. Sadece çocuk verilen ödevi ya da kurala uyduysa + koyuyorum, değilse eksiyi koyuyorum. Onun dışında çok fazla ödül ve ceza... Ceza kısmını hiç uygulamıyoruz, ödül kısmında çok uygulamıyoruz bunun dışında.”

Öğretmen 6: “Öğrencilerimi genellikle notla ödüllendiririm ve ruhunu okşarım onların. Sınıf genelinde ama kızdığım öğrencileri de genellikle kimi zaman biz de hakim olamıyoruz tabi davranışlarımıza, kimi zaman sınıf ortamında kızıyoruz ama genellikle de şöyle yapmak gerekir aslında bunun ben de yapmaya çalışıyorum bir nebze. Dersten sonra, teneffüste. Oğlum sunu şöyle yaptın, bunu böyle yaptın. Yani sınıf içinde bağırma ters tepki yaratıyor.”

Öğretmen 8: “Ya ceza anlamında en çok başvurduğum şey açıkçası kızma. Kızıyorum, bağırıyorum. Onunla bir şekilde yola getirmeye çalışıyorum. Ya da işte yaptığı hareketin beni üzdüğünü, eğer öğrenciyle aramda iyi bir diyalog varsa, zaten hani beni seven bir öğrenci ise yaptığı hareketin üzdüğünü ya da işte kendisine yakıştıramadığımı söylediğim anda zaten hemen çocuk toparlanmaya başlıyor.”

Öğretmen 7: “İşte az önce bahsettiğim durumların tersidir diyebiliriz. Yani işte bir defa notları düşer. Zaten kendi başlarına bıraksak birçok öğrenci iyi not alamaz, başarı gösteremez. Bir noktada biz öğrencinin notunu yükseltmediğimizde o cezasını doğal olarak almış oluyor. Tabi birde öğretmenin ilgi ve yakınlığından da ister istemez mahrum kalır.”

Bunların yanı sıra, öğretmenler öğrencilerinden bir takım beklentileri olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşme verilerinin analizi öğretmenlerin öğrencilerden beklentilerinin, öğretmene itaat etme, insani ilişkilerini her zaman devam ettirme, sessizce öğretmeni dinleme ve öğretmenler arasındaki davranış farklılıklarını hoş görme olduğunu ortaya koymaktadır. Bir öğretmen, öğretmenlerin öğrencilerinden yazılı olmayan beklentilerine yönelik düşüncesini şu şekilde açıklamıştır.

Öğretmen 5: “Onun dışında şunu bekliyorum ben açıkçası yani ders dışı söyleyeyim bunu. Yarın çocuk okuldan ayrıl... bitirdi ayrıldı. Yolda gördüğünde bana selam versin ya da benim selamımı alsın hani. Saygı duymasına çok gerek yok ama insani ilişkileri de koparmasın. Ders başarısı bir yere kadar insani yönden bir yerlerde olmasını arzu ediyorum. Beklentim bu yönde yani.”

Ayrıca öğretmenler öğrencinin ders başarısından ziyade öğrencilerinde ahlaki yönü önemsediklerini, akademik başarıyı ön plana çıkarmadıklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan öğretmenlere göre karşılanmayan bir takım beklentiler vardır. Öğretmenler kaba ve küfürlü konuşmama, uyarıları dikkate alma, ahlaklı ve dürüst bir insan olma beklentilerinin karşılanmayan beklentiler olduğunu düşünmektedirler.

Öğretmen 5: “Genelde bu çocuklar, öteki okul içinde konuşabilirim, bu okul içinde konuşabilirim. Büyük akademik başarılar beklemiyorum. Yani elektrik bölümünden elektrik mühendisliğine gitmelerini beklemiyorum açıkçası.”

Öğretmen 6: “Kimi öğretmen arkadaşım klasik yapıyor. Yani öğretmenler arasında da bu gibi yani ufak düzen farklılıkları oluyor. Buda öğrencilere yansıyor. Benim amacım şu: Yine toparlayacak olursam, her öğretmenin farklı davranışı vardır. Öğrencilerime bunu kavratırmaya çalışıyorum. Yani A öğretmen şu davranışa dikkat ederken, B öğretmen bu davranışa dikkat eder diyorum.”

Okulda öğretmenlerin öğrencilerini ödüllendirirken çeşitli yaklaşımlar sergiledikleri araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Öğretmenler öğrencilerine küçük maddi ödüller vererek, onlara samimi ve yakın durarak, onlara karşı toleranslı olup, onların performans notlarını yükselterek, dersten geçmelerini sağlayarak, onları onure ederek ödüllendirdikleri görüşündedirler.

Öğretmen 5: “Sadece performans üzerinden ödül ve cezayı uyguluyorum. Onun dışında ödül ve ceza mekânizmasını işletmiyorum. Sadece çocuk verilen ödevi ya da kurala uydursa + koyuyorum, değilse eksiyi koyuyorum. Onun dışında çok fazla ödül ve ceza... Ceza kısmını hiç uygulamıyoruz, ödül kısmında çok uygulamıyoruz bunun dışında.”

Öğretmen 5: “...işte şöyle yaparsanız, size şu notu vereceğim, şöyle yaparsanız ki geçen sene kendi okulumda olmuştur, kitap okuma yarışmasına katılan öğrenciye sözlüden 100 vereceğim demişim...”

Öğretmen 6: “Öğrencilerimi genellikle notla ödüllendiririm ve ruhunu okşarım onların. Sınıf genelinde ama kızdığım öğrencileri de genellikle kimi zaman biz de hakim olamıyoruz tabi davranışlarımıza, kimi zaman sınıf ortamında kızıyoruz ama genellikle de şöyle yapmak gerekir aslında bunun ben de yapmaya çalışıyorum bir nebze. Dersten sonra, teneffüste. Yani sınıf içinde bağırarak ters tepki yaratıyor.”

Öğretmen 8: “Valla Yıldırım Hoca notta verir, çay da ısmarlar, çimkolata da söyler, dondurma da söyler. Hani fiziksel yiyecek içecek, artı not, artı işte, yeri gelir sarılırız. Yani, envai çeşit ödüllendirme var.”

Öğretmen 7: “Bir defa çocuk bunun karşılığını notlarında mutlaka görür. Bu aslında genel bir durum. Yani eğer bir çocuk saygılı, efendi davranıyorsa, ders huzurunu bozmuyorsa o çocuk dersten çoğu zaman geçer ya da notları bir şekilde yükselir. Bunun dışında tabii bu öğrencilere belli konularda tolerans gösterilir, işte bazı davranışları daha çok hoşgörülür. Bunlara belki de ister istemez daha samimi davranır ve yakınlık gösterebilirsiniz.”

Araştırma bulguları dikkate alındığında, öğretmenlerin bir dizi tutarsız davranışının olduğu göze çarpmaktadır. Öğrencilerin öğretmenlerin sözlerinden ziyade davranışlarını dikkate aldıkları, öğretmenlerin tutarsız davranışlarının öğrencilerce fark edildiği ve öğretmenin tutarsız davranışlarına yönelik kurallara uyulmadığı öğretmenlerce ifade edilmiştir. Öğretmenler tutarlı olma adına öğrencilere verdikleri sözü mutlaka tutma, öğrenciye adilce davranma ve kendinin yerine getirmeyeceği bir davranışı öğrenciden de beklememe gibi davranışlar sergilemektedirler. Öğretmenler, davranışlarındaki tutarlılıkla ilgili aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir.

Öğretmen 8: “...kendi açımdan girdiğim hiçbir sınıf işte Y. Hoca bu sınıfta böyle davranıyor, bu sınıfta şöyle davranıyor diyemez hani. Zaten davranış olarak bu kendi çizdiğim öğretmenlik çizgimin çerçevesinde davranıyorum tüm sınıflara... Tutarlılığı kendi adıma ben yakaladım ama başka durumlarda öğrencinin özellikle kişisel anlamda hani birisine daha pozitif ayrımcılık uygulandığı gibi birisinin üzerine daha çok gidildiği durumları gördüm, şahit oldum.”

Öğretmen 5: “Yüzde 80-90 oranında tutarlı olduğumu düşünüyorum, olmadığım kısımları aklıma gelmiyor. Şu manada söyleyebilirim. Çocuklara okulda veya şeyde sigara içmemesini söylemiyorum, okul çevresinde. Çünkü okul çevresinde ben de sigara içiyorum. O yüzden kendim yapmadığım bir şeyi çocuklara söylemek bana tuhaf geliyor.”

Öğretmen 7: “Öğrenciler sizin söylediklerinizden ziyade yaptıklarınıza bakar. Tamam, öğrenci sizi belki dinler ya da dinliyormuş gibi yapar ama esasında söylediklerinizden çok ne yapıyorsunuz ona bakar. Tabii eğer tutarsız davranışlarınız varsa o zaman da kurallara karşı daha bir esnetme davranışı içinde olur.”

Öğretmenlerin tutarsız davranışlarının yanı sıra, bir takım önyargılı veya koruyucu davranışlarının da olduğu görüşme verilerinin analizinden anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin önyargılı davranışları içinde, kötü olarak algıladıkları öğrenciye mesafe koyma, iyi olarak algılanan öğrenciye toleranslı olma ve öğrenciler arasında ayırım yapma gibi davranışlar vardır. Öğretmenler iyi olarak algıladıkları öğrencileri koruyup kolladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kırsal kesimden gelen öğrenci davranışlarını daha olumsuz bulmaktadırlar. Diğer taraftan öğrencilere adilce davrandığını belirten öğretmenler de vardır.

Öğretmen 5: “Yok hiç düşünmedim yok. Önyargım var mı diyince hiç düşünmedim yani hani... Yok yok hocam benim öyle köylü şehirli diye bir önyargım da yok hani. Alevi Sünni , işte şu köyden, bu köyden ya da...”

Öğretmen 8: “...hani ideal öğrenciye yakın bir endüstri meslek lisesi öğrencisi daha fazla sevgi görüyor. Yani daha fazla toleranslı oluyor ya da notlar anlamında çok daha destekliyoruz. Öyle düşündüğümüz zaman aslında çevresinden hemen bir tık yukarı çıkartabiliyoruz biz onu.”

Öğretmen 8: “Ya bu değerlendirmelerde genellikle işte karşımıza çıkıyor. İşte performans sınıf içi değerlendirmelerinde karşımıza çıkabilir. Ya da işte sınıf içerisindeki yaklaşımda karşımıza çıkabilir. Yani ben atıyorum, bizi yıpratana bir öğrenci olduğu zaman ona her ne kadar güler yüzlü de yaklaşısam o popüler daha doğrusu iyi olan öğrenci kadar bir muhabbet ya da diyalog kuramıyoruz onunla.”

Öğretmen 7: “Esasında her öğretmen arkadaşım, ben de dahil efendi ve iyi olarak bildiğimiz öğrencilere karşı daha olumlu tutumlu davranışlar içinde oluruz. Bu notla destekleme olur, ona toleranslı davranma olur, böyle bir durum var. Bunun yanı sıra tam tersi, işte davranışları yönünden beğenmediğiniz öğrenciler olduğunda ise onlara karşı bir mesafeli duruş ister istemez oluyor. Ancak etnik köken, köyden gelmiş gelmemiş, fakir ya da zengin, böyle ayrımlarım yok.”

Görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrencilerine yönelik algılarının temelde iki boyutlu bir yapı altında ifade edildiğini ortaya koymuştur. Öğretmenlere göre, arkadaşlarını rahatsız etmeyen, dersi dikkatle dinleyen, öğretmenin söylediğini yazan, büyüklerine karşı saygılı olan, öğretmenini dikkatle dinleyen, okula zarar vermeyen, soru sorulduğunda cevap veren, öğretmenlerince önemsenilenlerin farkında olan, karşılıklı sevgi ve saygısı olan, ders çalışan, ders araç ve gereçlerini getiren, öğretmenlerine saygılı davranan, dürüst olan, derste söz alarak konuşan ve derste düzgün duran öğrenciler başarılı ve iyi öğrencidir. Öğretmenlerin başarılı ve iyi öğrenci algıları ile ilgili görüşleri şu şekildedir.

Öğretmen 5: “Başarılı öğrenci, başarısız öğrenci... İki tür algım var bu konu ile ilgili. Bir akademik başarı algısı. Akademik başarı algısı verilen dersi alan, dinleyen, dersi dikkatle dinleyen, bunu da işte yazılı ve sözlüye yansıtan öğrenci derste başarılı öğrencidir. Bir ileri aşamada üniversite sınavında ciddi sonuçlar yapabilecek öğrenci başarılı öğrencidir.”

Öğretmen 6: “Bana kalırsa başarılı ve iyi öğrenci derslerine çalışan bir öğrencidir. Büyüklerine saygılı olan bir öğrencidir.”

Öğretmen 7: “İyi ve başarılı öğrenci kısaca dersi iyi dinleyen, öğretmenin böyle dikkat ettiği şeyleri önemseyip dikkat eden, yalan söylemeyen, dürüst olan öğrenci iyidir. Birde ders araç gereçlerini getiren, defterine kitabına sahip çıkan öğrenciler... Bence bunlar iyidir ve neticede başarılı da olur. Başarı diyince sadece not değil, sadece not değil. İşte öğrenci bazı şeylere dikkat ediyorsa dersten nasıl olsa bir şekilde geçiyor. Ama işte öğrenci okula gelip, zarar vermeden, derslerde düzgün durarak günü tamamlıyorsa başarılıdır bence.”

Diğer taraftan öğretmenler, derse karşı ilgisiz olan, derslerde uyuyan, arkadaşlarını rahatsız eden, derste gürültü yapan, disiplinsiz davranan, derste pasif kalarak katılım sergilemeyen, ders araç ve gereçlerini getirmeyen, ders akışını bozan, dürüst olmayan, yalan söyleyen, devamsızlık yapan ve ders çalışmayan öğrencilerin kötü ve başarısız öğrenci oldukları görüşündedirler.

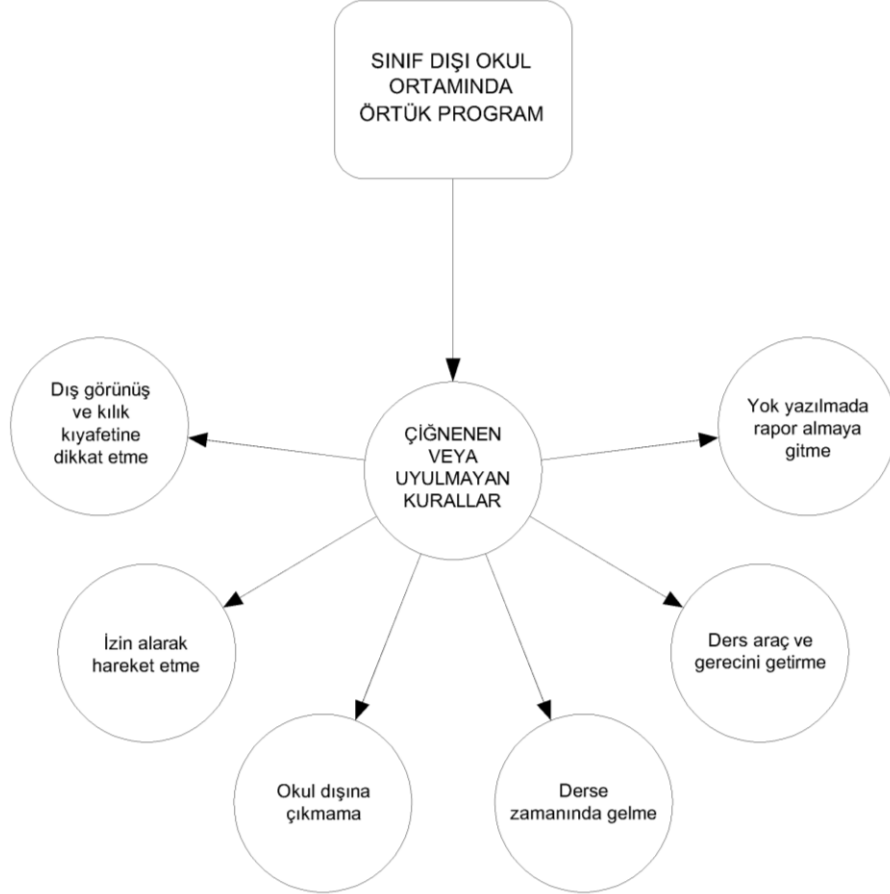
Öğretmen 5: “Hocam, ısınmadığım öğrenci tipi ise, sentik sentik derse gelen, öyle yerel söyleyişe de yer vererek, herhangi bir defter kitap getirmeyen, derse katkı sağlamayan, yani çocuk yaramazdır yav, böyle koşar, belki yerinde oturamaz ama bir şey sorduğumda ya da dersle ilgili bir şey anlattığımda dikkatle dinler, çok konuşur ama derse de katkı sağlar. Bu öğrenci ile benim problemim yok.”

Öğretmen 6: “Disiplinsiz. Çevresine faydası olmayan, sürekli olarak dersi bozan öğrenci başarısız öğrencidir.”

Öğretmen 7: “Adam yalan söylüyorsa, dürüst değilse, arkadaşlarını da rahatsız ediyorsa bu öğrenciye kötü öğrenci derim ben. Derste uyurlar, telefonla oynarlar, devamsızlıkları fazladır ve çok rahat yalan söylerler. Ders çalışmazlar. Çoğu zaman defter ve kitabı yoktur. Hep uyarmak zorunda kalırsınız.”

4.5.1.12. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Şekil-128’ de görülen ve altı koddan oluşan model sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına aittir.

Şekil-128: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere okulda örtük program kapsamında değerlendirilen bir kısım kural ve beklentiye uyulmamakta veya bu kurallar öğrencilerce çiğnenmektedir. Öğretmenlere göre, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, izin alarak hareket etme, okul dışına çıkmama, derse zamanında gelme, ders araç ve gereçlerini getirme kuralları çiğnenmektedir. Okula zamanında gelmeyen veya gelemeyen öğrenciler ise yok yazıldıklarında derse girmeyerek rapor alma yoluna gitmektedirler. Okulda uyulmayan veya çiğnenen kurallarla ilgili bazı öğretmen görüşleri şöyledir.

Öğretmen 5: “Onun dışında kural olarak yazılı olmayan kural diyince saygıda sevgide birbir bir problem görmüyorum ama bahsettiğim oturmada oturuş düzeninde veya ders dışında herhangi bir şeyi çıkaracaksa alakasız bir şeyi öğretmenden izin alıp almama konusunda sıkıntılar olduğunu düşünüyorum. Bu kadarı yeterli herhalde.”

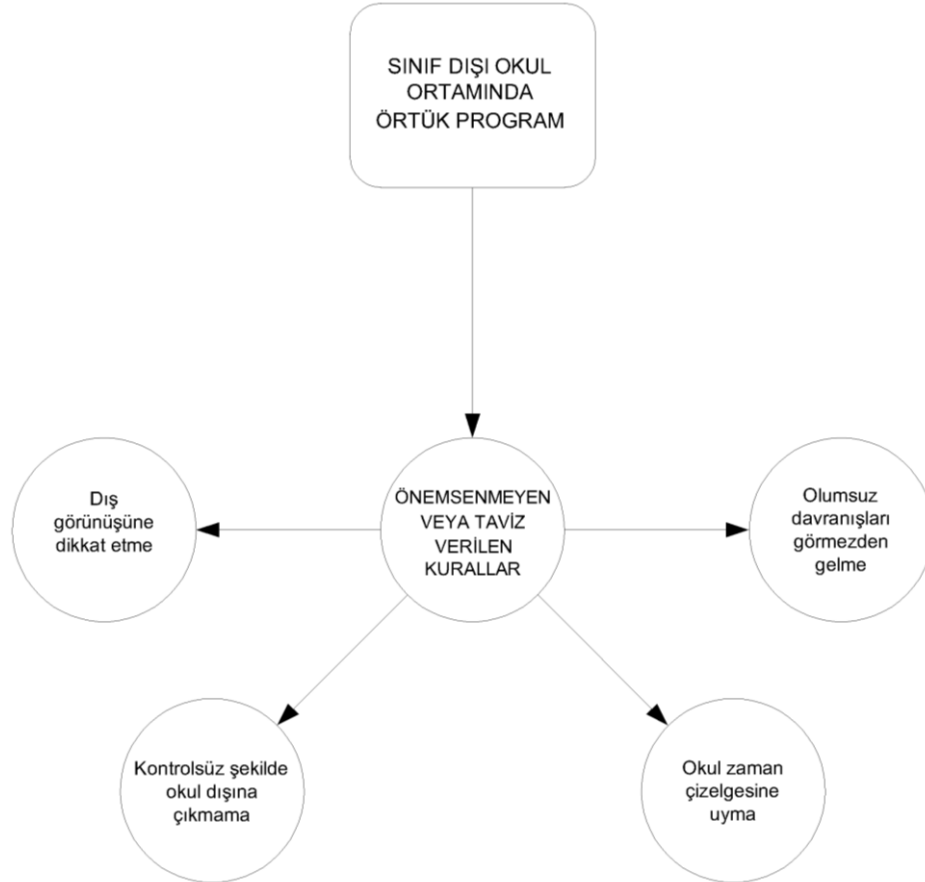
Öğretmen 6: “İşte onları, başa çıkamıyoruz. Başa çıksak aslında öğrencinin dışarıya çıkmasını engellesek olay çözülecek ama dediğim gibi kapının tam olarak kontrol altında olmaması öğrencileri dışarıya çıkmaya sevk ediyor.”

Öğretmen 7: “Bir diğeri de aynı şekilde siz “ne kadar uğraşırsanız uğraşın, ne kadar tembihlerseniz tembihleyin geç kalma, öğretmenden sonra derse girme had safhada. Bu konuda sık sık problem yaşanır. Siz yok yazarsınız, bir bakmışsınız öğrenci sanki haberi yokmuş gibi 10 dakika sonra gelir. Bazıları yok yazıldım diye dersi terkeder, rapor almaya gider.”

Öğretmen 8: “Mesela kendi akranlarından düşündüğümüz zaman mesela kılık kıyafet kendi akranları ile geliştirdiği bir sistem oluşturuyor burda. Her ne kadar mesela serbest kıyafet de denmiş olsa çocukların kendilerince yapıyor mesela, yırtık pantolon giyebiliyor. Okul idaresinin gözünden kaçabiliyor ya da çantasına sivil kıyafetini koyup gelebiliyor.”

4.5.1.13. Önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait dört kod ile temsil edilen model şekil-129’ da görülmektedir.

Şekil-129: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere okulda örtük program kapsamı içinde değerlendirilen bir kısım kural ve beklentilerin çok fazla önemsenmediği veya bu kural ve beklentilerden taviz verildiği görülmektedir.

Öğretmenlere göre, dış görünüşüne dikkat etme, kontrolsüzce okul dışına çıkmama ve okul zaman çizelgesine uyma okulda taviz verilen veya önemsenmeyen kurallardandır. Ayrıca okulda olumsuz davranışların görmezden gelindiği de öğretmenlerce ifade edilmiştir.

Öğretmen 5: “Zaten ben çok keskin de bir insan değilim şahıs yapısı olarak. Onun dışında taviz verdiğim işte oturup kalkmalarına, benden izin almadan sınıf içerisinde ufak tefek yolculuk seyahat yapmalarına bazen göz yumabiliyorum açıkçası.”

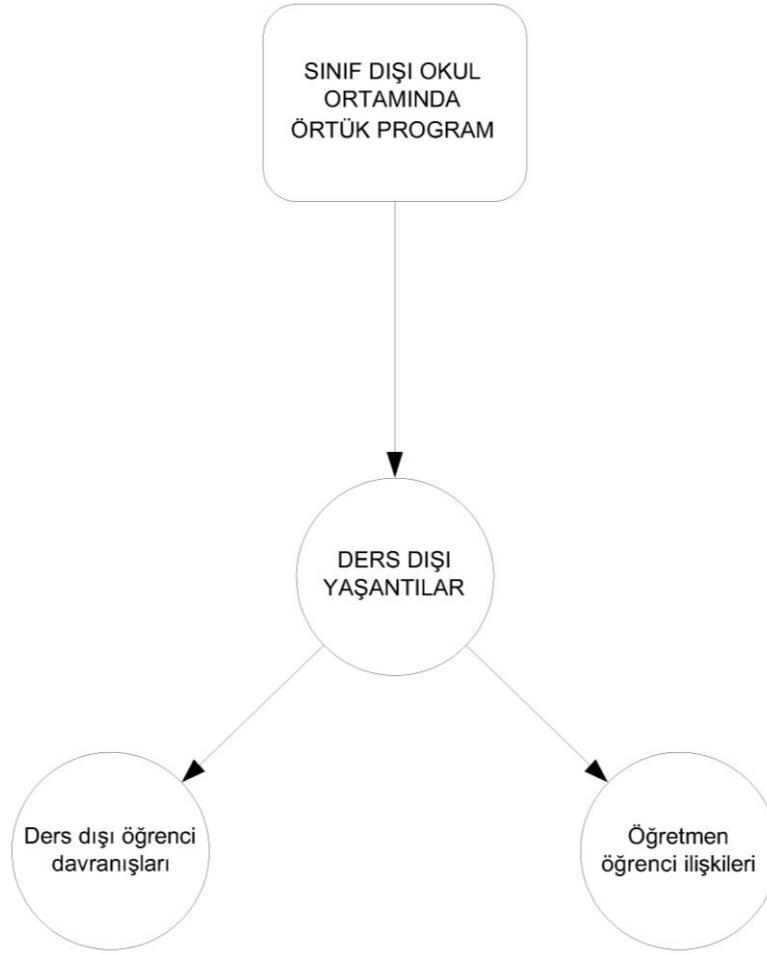
Öğretmen 7: “Okula ve sınıfa zamanında gelme konusunda öğretmen ve öğrenciler arasında sıkıntılar çok yaşanır. Belli başlı öğrenciler özellikle sabahları çoğu zaman geç kalır. Ayrıca kılık kıyafet, saç-sakal konusunda, yani dış görünüş, giyimine dikkat etme konusunda da öğrencilerde kurallara uymama eğilimi çokca var. Zaman zaman öğretmenler de öğrencilerin bazı olumsuz davranışlarını görmezden gelebiliyorlar.

Öğretmen 6: “Valla taviz verilen kural kılık kıyafet. Şu an gözüküyor. Bir de öğrencilerin zamansız bir şekilde okulu terkedip istediği zaman tekrardan okula girmesi. Yani şöyle, bakıyorsunuz ki öğrenci 1. saat derse geç kalıyor, 1. saate geç giriyor. Bakıyorsunuz teneffüse gidiyor, teneffüsten dönüşü yine 5 dakika geç oluyor. Yani öğrencinin belli bir derse giriş çıkış düzeni yok.”

Öğretmen 8: “Genel kavramda mesela kendi adıma ben çok kılık kıyafet uyarısı yapmıyorum. Hani şahsen öğrencinin orda bulunması bana yeterli oluyor. Eğitim alması anlamında. Ama şahsıma ya da bir arkadaşına herhangi bir olumsuz davranış olduğu anda anında müdahale ediyorum. Böyle düşündüğümüz zaman genel hal ve hareketler üzerine uyarıyoruz diyebiliriz.”

4.5.1.14. Ders dışı yaşantılar

Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model incelendiğinde öğretmenlerin görüşlerini ders dışı öğrenci davranışları ve öğretmen-öğrenci ilişkileri olmak üzere temelde iki boyutta ifade ettikleri görülmektedir. Öğretmenlerin ders dışı öğrenci davranışlarına daha fazla vurguda bulunduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen görüşlerine göre öğrenciler ders dışında genelde fiziksel olanağa göre davranmakta, grup halinde hareket etmekte, etkinlik olarak teneffüslerde kısa da olsa futbol oynamaktadır. Özellikle boş ders ve uzun ders aralarında genelde okul dışına çıkmayı tercih etmekte, okul dışında gezinme, sigara içme, kafelere gitme, kız arkadaşları ile buluşma gibi davranışlarda bulunmaktadırlar.

Şekil-130: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin ders dışı yaşantılar temasına ait model

Öğrenciler öğle arası genelde okul dışına çıkmakta, arkadaşları ile zaman geçirmekte ve bazen de kavgalara karıŐmaktadır. Öğretmenler sosyal etkinlikler açısından okulun fiziksel özelliklerini yeterli bulmamakla beraber, sosyal etkinliklerde görüş ve değer aktarımında bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerde özellikle koridor vb. alanlarda koŐturmaca, itıŐip kakıŐma gibi öğretmenlerce olumsuz karŐılanan davranışların yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenler öğrencilerin ders dışı davranışları içinde sigara içme ve cep telefonu ile oynama gibi davranışlarına da deđinmiŐlerdir. Öğrencilerin ders dışı davranışları açısından öğretmenlerinin yanında daha farklı davrandığı araştırmada ulaşılan bir diğer bulgudur. Öğrencilerin ders dışı yaşantıları ile ilgili durumlar hakkında bazı öğretmen görüşleri aşağıda görölmektedir.

Öğretmen 5: “Bu okulda olmuyor maalesef, biliyorsunuz ben başka bir okuldan gelip gidiyorum. Şunu gözlemliyorum sadece edebiyatçı arkadaşların yaptığı kültürel faaliyetlerde, işte Őiirini sunup ilçede düzenlenen yarışmaları bunu geçen seneden bildiğim için konuşuyorum, geçen senede malum biliyorsunuz, gidip geliyordum, faaliyete katılan öğrenci üzerinde olumlu etki yarattığını düşünüyorum ben.”

Öğretmen 7: “Öğrenciler teneffüslerde genelde ya sınıfta kalırlar ya da beraber dışarı çıkarlar. Genelde okul dışına çıkmaya çalışırlar. En önemli nedeni de sigara içme. Haliyle geç kalma davranışları da fazla oluyor. Koridorlara baktığınızda ise koşuşturan, birbiryle şakalaşan öğrenciler çok. Teneffüste de telefonla oynayan çocuk çok. Öğle arasında ise ya eve giderler, ya da çevrede birşeyler yiyip içtikten sonra amaçsızca grup halinde dolaşırlar. Boş ders olduğundaysa genelde okul dışına çıkıp ya gezerler...”

Bununla birlikte ders dışı yaşantılar temasının diğer bir boyutunu oluşturan öğretmen ve öğrenci ilişkileri temasına ait yapıdan da görüleceği üzere, öğretmen ve öğrencilerin ders dışında çok fazla zaman geçirmedikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Öğretmenler ders dışı yaşantıların öğretmen ve öğrenci ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini düşünmekle birlikte öğretmen ve öğrenciler genelde nadiren ders dışı etkinliklerde bulunmaktadır. Öğretmen ve öğrenciler arasında gerçekleşen yaşantılara bakıldığında öğretmenlerin öğrencilere nasihat etmeleri, onlarla ayaküstü sohbet etmeleri ve öğrencilerin dersle ilgili veya ders dışı sorular sormak için öğretmenlerle iletişim kurmaları gibi davranışlar göze çarpmaktadır. Bunların yanı sıra öğrencilerin öğretmenlerinin yanında farklı davranışlar sergiledikleri de öğretmenlerce ifade edilmiştir.

Öğretmen 5: “Sadece okul içerisinde değil. Bunu gözlemelerime dayanarak söylüyorum. Ama ben herhangi bir faaliyet yapamıyorum bu okulda sadece derse girip çıkıyoruz.”

Öğretmen 6: “Öğrenciler bahçede biraz gevşek oluyorlar. Sınıftaki gibi olmuyorlar ama bizi gördüğünde biraz da çekiniyorlar işin açıkçası. Koridorlarda biraz başı bozukluk oluyor. Çünkü neden, koridoru da zannediyorlar ki, bizim öğrencimiz genellikle köyden, taşmalı...”

Öğretmen 6: “Öğrenciler öğle arası genellikle yemeklerini okulda yiyorlarsa ya da dışarda yiyorsalar mutlaka dışarı çıkıyorlar bir kere yani. Okul dışına çıkıyorlar. Bunu gözlemliyoruz. Çevredeki okulların öğrencileriyle kimi zaman şaka yapıyorlar, kimi zaman kavga ediyorlar, kimi zaman çevre okuldaki kızlarla gönül ilişkisine girmeye çalışıyorlar. Bunları yani az çok görebiliyorum.”

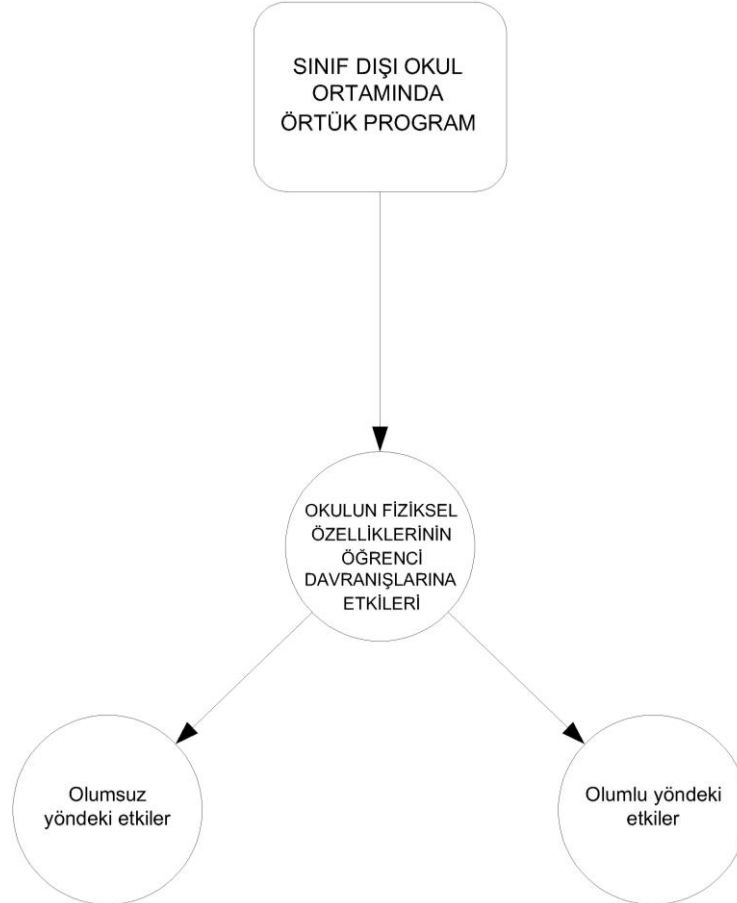
Öğretmen 8: “Gözlemlediğimiz kadarıyla boş dersler ya da öğle araları ya da buldukları her fırsat onların işte yakın çevredeki internet kafelere kaçmak için bir sebep. Orda da işte ya genellikle oyun üzerine ya da işte sosyal medya üzerinde zaman geçirdiklerini gördük ya da sadece dolaşma anlamında işte bir şekilde okulda uzaklaşma çabası var sadece.”

Öğretmen 8: “Yani, benimle sohbet için çok gelirler. Yani, beni yolda gördüklerinde de, okul içerisinde, koridorda gördüklerinde, bahçede gördüklerinde, sohbet için çok geliyorlar. Ben çok nadir, işte o bahsettiğim ideale yakın öğrencilerde işte hani ne çıkacak soru olarak, işte yazılıda ne yapabiliriz ya da şu konuyu anlamadım diye çok nadiren olur. Genellikle sohbet amaçlı gelirler.”

Öğretmen 7: “Pek görmedim aslında beraber vakit geçirdiklerini. Öğrencinin bir işi varsa gelir sorar o kadar. Yoksa işte beraber takılma, işte kantinde oturup sohbet etme falan görmedim. Sanki gizli bir duvar var bu konuda. Artık öğrenci mi uzak kalır, öğretmen mi bilmiyorum ama pek vakit geçirmezler. Ha bunun dışında işte bir işi varsa gelir, işte hocam hangi sınıftayız veya dersle ilgili birşey olsun, bir öğretmeni sormak için olsun, öyle şeyler yani.”

4.5.1.15. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri

Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkilerine yönelik öğretmen görüşme verilerinin analizi ile elde edilen sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkisi temasına ait model şekil-131’ de görülmektedir.

Şekil-131: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri temasına ait model

Model dikkate alınacak olursa öğretmenlere göre okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışları üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri söz konusudur. Bununla birlikte öğretmenler okuldaki fiziksel ortamın öğrenci davranışlarına yönelik etkilerinin daha çok olumsuz özelliklerini vurgulamışlardır. Öğretmenlere göre, fiziksel mekanlar öğrencilerce hor kullanılmakta, bahçede öğrenciler açısından güvensiz alanlar bulunmakta, derslik binaları öğrenciler açısından soğuk ve itici hissettirmekte ve bina rengi soğuk ve kasvetli bir his oluşturmaktadır.

Bunlarla birlikte öğrencileri olumsuz etkileyen diğer durumlar, tuvaletlerin kirli ve bakımsız olması ve atölyelerde kısmi de olsa yer darlığı olmasıdır. Öğretmenlerin okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına olumsuz etkilerine yönelik düşüncelerini ifade eden görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 5: “Pencerelerin aşırı büyük olması ve bir kısmının caddeye bakması, öğrencilerin dikkatinin ve öğrenci sıralarının seviyesinde olması dışarıdaki olayları daha çabuk ilgilenmelerine, dersten, zaten çok hevesli değil, gençler değil. Dersten dikkatlerinin dağılıp dışarıdaki herhangi bir olaya, geçen birisine dikkatlerini yönletmelerine sebep oluyor.”

Öğretmen 5: “Şunu söyleyeyim. Bir defa soğuk renklerin kullanılması insanlarda saldırganlık veya ruhuna yansıyor. Ben renklerin insanların ruhuna işlediğine inanıyorum. Bu manada kişiler, gençleri de, soğuk binalar yani. Hani şey olarak, renk olarak, ben ısı olarak söylemiyorum.”

Öğretmen 6: “Bahçemiz müsait. Bahçede bir sıkıntı yok. Bahçede bir sıkıntı görmüyorum. Ama bahçede gözüme çarpan şöyle bir olay var. Kale direklerimiz sabit değil. Bunu hep dile getiriyorum ben. Allah muhafaza bir öğrencimizin kafasına düşse kale direği ya da küçük çocuklar da geliyor dışardan, yani bunun sorumluluğu çok büyük.”

Öğretmen 8: “Olumsuz anlamda özellikle ana binanın çok eski yapıda olması, ısınma sorunları, ses sorunları, bu gibi etkenler bizi etkiliyor. Fiziksel olarak ama daha da çoğaltılabilir. Mesela olumsuz olarak işte mesela tuvaletlerin istenilen temizlik ya da hijyende bulunmaması, koridorların işte tozlu ya da pis kalması bir şekilde, bu olumsuz olarak etkileyecektir.”

Öğretmen 7: “Olumlu ve olumsuz etkiler olduğunu söyleyebilirim. Derslik binası ise eski. Çok problemi var. Isınma problemleri var çok ciddi. Soğuk bir havası var. Artık eski ve yıpranmış olduğundan mıdır bilemiyorum. Tabi oldukça hor kullanılıyor öğrenciler tarafından. Koruma neredeyse hiç yok. Tuvaletler berbat durumda. Kapılarını çeşmelerini kırmış durumdadır. Bu da tabi özellikle okula yeni gelen öğrencileri olumsuz etkiliyor.”

Diğer taraftan öğrenci davranışlarını olumlu yönde etkileyen okulun fiziksel özelliklerine ilişkin değerlendirmelere bakıldığında, okulun geniş bir alanda kurulu olması, bahçede ağaçlık bir alan bulunması, sınıf ve atölyelerin geniş ve havadar olması, sınıf donatılarının yeterli olması, gezinme ve spor için bahçede uygun ortamlar bulunması gibi özellikler dikkati çekmektedir. Okulda öğrencileri olumlu yönde etkileyen fiziksel özelliklerle ilgili bazı görüşler aşağıda sunulmuştur.

Öğretmen 5: “O açıdan bu okulun çok şanslı düşünüyorum. Çünkü alan itibarıyla bayağı büyük bir alan üzerine kurulmuş. Gençlerin spor yapabileceği, hem kapalı spor salonu, hem açık spor alanlarının olduğu, yine gezinti yapabilecekleri ağaçlıkların olduğu bir okul.”

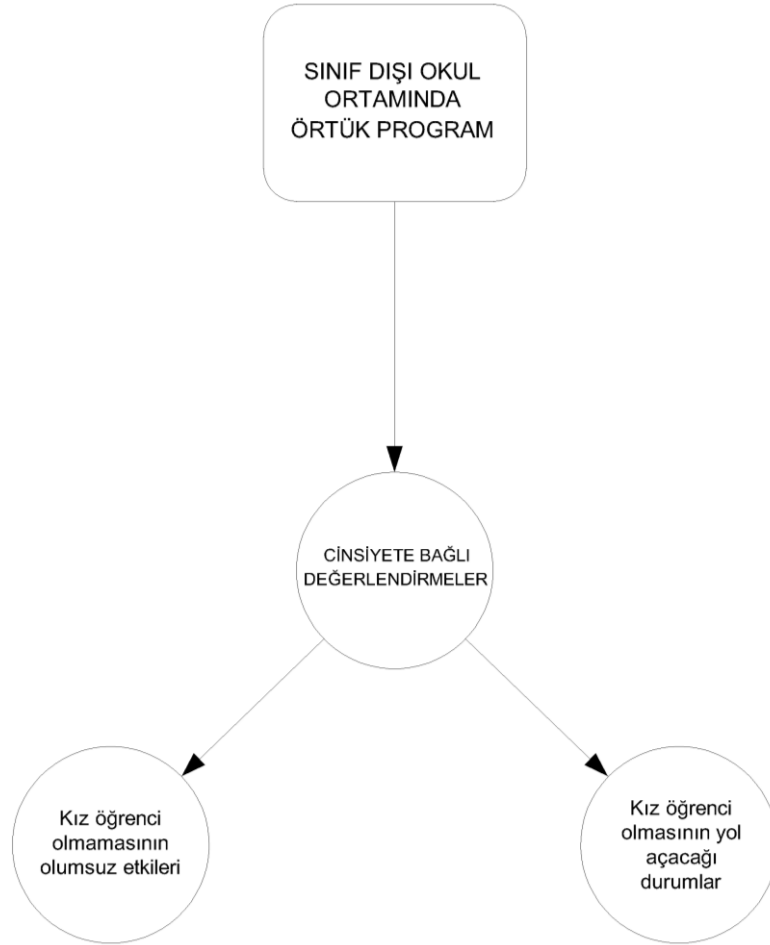
Öğretmen 6: “Sınıflardaki ortamlar güzel. Yani sınıflarda öğrenci sayılarına göre sınıfların alanı müsait. Ama atölyelerimiz her bölüm gördüğüm kadarıyla sıkıntılı. Yani öğrenci kapasitesinde karşılamıyor atölyelerimiz. Bu da haliyle öğrenciler bir araya sıkıştırınca bir takım birbirlerine yaptıkları hareketler dolayısıyla biraz sıkıntı yaşıyor.”

Öğretmen 8: “Fiziksel olarak düşündüğümüzde özellikle olumlu olarak etkileyebilecek şöyle birşey var mesela okulumuzun çok geniş bir alanda her atölyenin kendine ait çalışma alanının bulunduğu çocuğun serbestçe anlaşabileceği, artı büyük bir bahçesinin olması bence fiziksel anlamda çok iyi birşey.”

Öğretmen 7: “Olumlu ve olumsuz etkiler olduğunu söyleyebilirim. İlk olarak büyük bir bahçesi var, ferah bir alan, aynı anda çok sayıda grup bir maç yapabiliyor, ya da gezinebiliyor.”

4.5.1.16. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler

Öğretmenlerin cinsiyete ilişkin değerlendirmelerini gösteren sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait modelden görüleceği üzere öğretmenler iki kod altında görüşlerini açıklamışlar ve genelde okulda kız öğrenci olmamasının olumsuz etkilerine vurguda bulunmuşlardır.

Şekil-132: Sınıf dışı okul ortamında örtük program kategorisinin cinsiyete bağlı değerlendirmeler temasına ait model

Öğretmenlere göre, okulda kız öğrenci olmamasının olumsuz yöndeki etkileri, okulda saygısızlığın fazla olması, öğrencilerin kişisel bakımlarına fazla dikkat etmemesi, kaba ve küfürlü konuşmanın yaygın olması, öğrencilerin sosyal açıdan bazı davranışları kazanamaması ve karşı cinsle iletişimlerinin olumsuz etkilenmesi, öğrencilerin temizliklerine dikkat etmemesi ve öğrencinin okuldan soğuyarak uzaklaşmasıdır.

Diğer taraftan okulda kız öğrenci olmadığı için ortaya çıkması muhtemel problemlerin ve kavgaların yaşanmaması okulda kız öğrenci olmamasının olumlu etkileri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca öğretmenler okulda kız öğrenci olması durumunda, kız öğrencilerin zarar göreceği ve rahatsız edilecekleri görüşündedirler. Bunun yanı sıra okulda kız öğrenci olması durumunda öğretmenlerle erkek öğrenciler arasındaki yakın ilişkinin zarar göreceği ancak erkek öğrencilerin daha temiz ve tertipli olacaklarını ifade eden görüşler de vardır. Öğretmenlerin cinsiyete bağlı değerlendirmelerini içeren bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

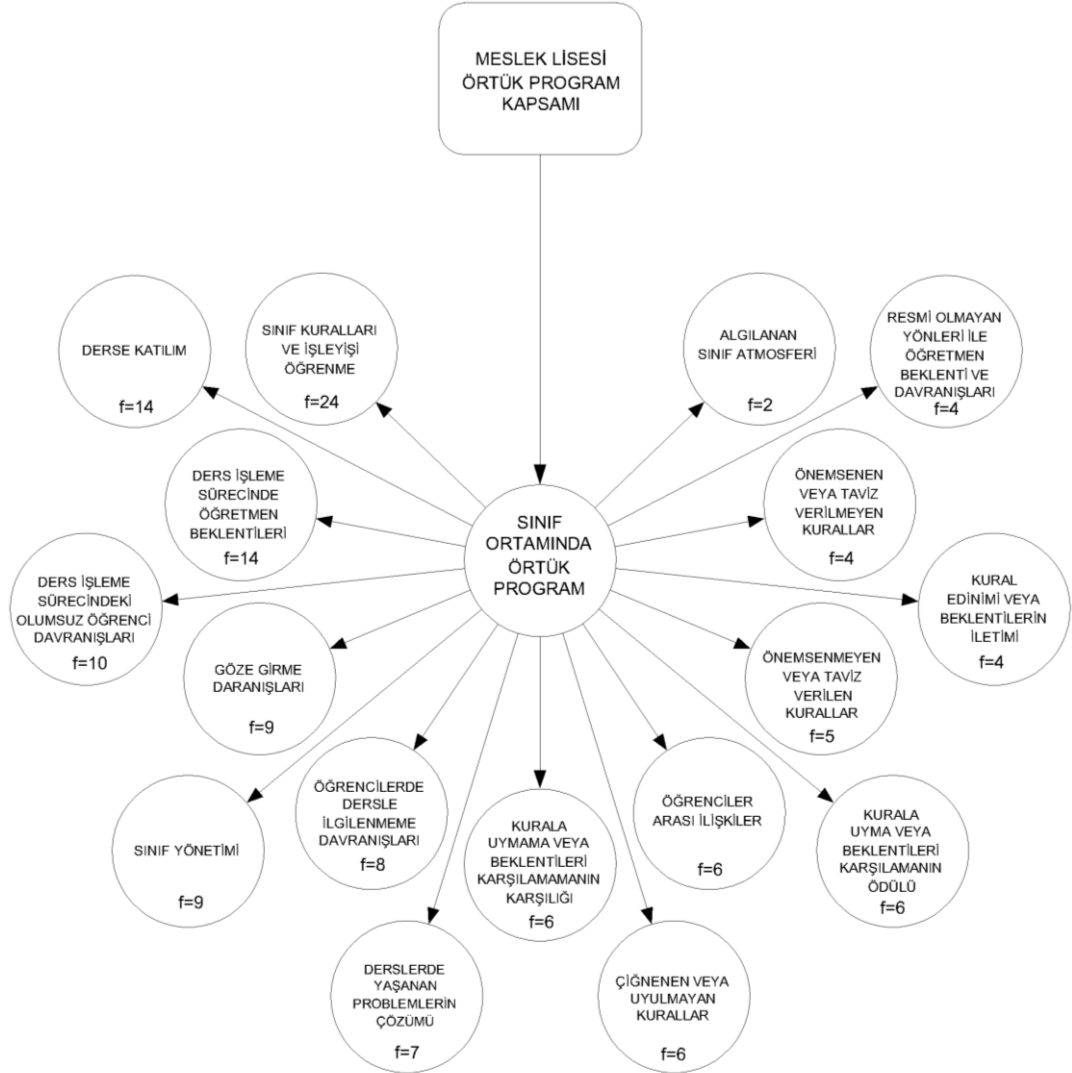
Öğretmen 6: “Bana kalırsa kötü. (Kız öğrenci olsa) Çocuklar bu okulda kız öğrenci olmayınca başka okulların önüne gidiyorlar, istenmeyen hareketler yapıyorlar. Örneğin Kız Meslek’ e gidiyorlar, Ticaret Meslek’ e gidiyorlar. İstenmeyen hareketler yapıyorlar.”

Öğretmen 8: “Açıkçası karma eğitimi daha olumlu düşünüyordum ben meslek lisesinde. Şöyle, çünkü, sıkıntı çıkıyor karma eğitimde olan öğrenci, işte hem cinsinin yanındaki kadar rahat olamıyor. Karşı cins olduğu zaman erkek öğrenci ister istemez kendine daha bir çeki düzen veriyor. Olumsuz olarak da şöyle etkiliyor ama karma eğitim. Öğrenci öğretmen ilişkisini olumsuz etkileyebiliyor. Karma eğitimde öğretmene çok yaklaşıyor.”

Öğretmen 7: “Şimdi kız öğrencinin bence hem olumlu hem olumsuz yönleri olur. Ben 16 yıldır bu okuldayım, daha önce çok az da olsa kız öğrenci oldu. Hatta 3-4 yıl önce de elektrik bölümü endüstri grubuna bir kız öğrenci gelmişti nakille. Bir baktım paspal bir çok tip kendine çeki düzen vermiş, kıyafetlerini bile düzeltmiş.”

4.5.2. Meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük program özellikleri

Meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük programa ait özellikleri gösteren model şekil-133’ te görülmektedir.

Şekil-133: Meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde sınıf ortamındaki örtük programa ait özellikleri gösteren model

Şekil-133' te görüldüğü üzere, “Sınıf ortamında örtük program” ana teması altında “Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme”, “Derse katılım”, “Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri”, “Ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz öğrenci davranışları”, “Göze girme davranışları”, “Sınıf yönetimi”, “Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları”, “Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü”, “Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı”, “Uyulmayan veya çiğnenen kurallar”, “Derslerde yaşanan problemlerin çözümü”, Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler”, “Önemsiz veya taviz verilen kurallar”, “Önemsiz veya taviz verilmeyen kurallar” ve “Kural edinimi veya beklentilerin iletimi”, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları” ve “Algılanan sınıf atmosferi” olmak üzere toplam on yedi farklı tema ortaya çıkmıştır. Sınıf ortamında örtük program ana temasına ait her bir alt tema aşağıda sırayla açıklanmıştır:

4.5.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model aşağıda görülmektedir. Yukarıda verilen sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenlere göre, sınıf içerisinde öğrencilerce uyulması beklenen bir dizi kural ve işleyişler seti vardır.

Öğretmenlere göre, arkadaşı konuşurken sözünü kesmeme, dakik olma, konuşma ve davranışlarına dikkat etme, fikirlerini izin alarak söyleme, derse hazırlıklı gelme, derse ait defter, kitap ve diğer araç-gereçleri her zaman yanında getirme, öğretmeni dikkatle dinleme, dürüst ve disiplinli olma, atölyeye girerken sıra olma ve tekmil verme, derste istenenleri not alma, şakalaşmama, dersi dinliyormuş gibi yapma, düzgünce oturma, derse katılım, telefonla oynamama, derste uyumama, dersle ilgilenme ve derse odaklanma, dersi sessizce ve dikkatle dinleme, tertipli ve düzenli olma ve düzgün defter tutma sınıf içi kuralları oluşturmaktadır.

Bir öğretmenin sınıf içi kurallarla ilgili düşüncesini yansıtan görüşü aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 5: “Tekrar başa dönecek olursak, en önem verdiğim kural derse araç ve gereçleri ile gelmesi. Onun dışında sınıf içerisinde oturup kalkmasına dikkat etmesi, arkadaşlarına davranmasına dikkat etmesi ve derse zamanında gelmesi. Onu unuttum başta söylemeyi, şimdi söyleyebilirim.”

Şekil-134: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Bunların yanı sıra öğretmenler sınıf içi işleyişe dair değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Öğretmenlere göre, derse ilgiliymiş gibi yapma, öğretmeni memnun etmek için derse katılma, öğretmeni tanıyarak davranışlarını ona göre belirleme,

derslerde bir şeyler yeme ve içmeye izin verme, belli bir süre geç kalmayı hoşgörme, öğrencilerin öğretime yönelik izlenimlere göre davranması, duruma göre sınıf içi kuralların esnetilmesi gibi tutum ve davranışlar sınıf içi işleyişe yönelik özelliklerdir. Sınıf içi işleyişe ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir.

Öğretmen 6: “Şimdi eğer öğrenciye siz kendinizi kabul ettirebilerseniz sene başında, sene başında ilk intibah çok önemli. Gerisi zaten oluyor, kendiliğinden gerçekleşiyor. Yani siz nasıl diyeyim, işte şoförlüğü öğrenirsiniz de ilk anda zorlanırsınız ama şoförlüğü öğrendikten sonra kendi kendine arabanın gittiğini görürsünüz, yağ gibi trafikte aktığını, aynı bunun gibi. Sene başında kendinizi bi gösterin o yetiyor zaten.”

Öğretmen 7: “Bir bakmışsınız iki öğrenci sınıfta karşılıklı atışmaya başlamış. Haliyle bu sizi rahatsız eder. Müdahale etmek zorunda kalırsınız. Ancak bunlar ne yaparsanız yapın engel olamadıklarınız. Tabi bazen özellikle işte çizim yaparlarken ya da iş yaparlarken kurallar biraz esner. Hatta biz deriz işte, fazla ses çıkarmadan kendi aranızda konuşun diye.”

Öğretmen 5: “Hiçbir öğrencimde, 11-F sınıfı için konuşacak olursak dersle ilgili değilse bile bizi kırmamak için söyledğimiz notları tutuyorlar, kitap defterlerini getiriyorlar. 11-F sınıfı ile ilgili bu konuda herhangi bir sıkıntı yok hocam, yani sınıf içi kuralların işletimleriyle ilgili.”

Öğretmen 8: “Olumlu davranış olarak daha doğrusu davranışları olumlu olumsuz olarak belirlemeden önce çocuk mutlaka öğretmene karşı beslediği duygulara göre kendini yönlendiriyor. Yani şimdi eğer beni seviyorsa öğrenci ona göre saygısını belli eden bir duruşla yanıma geliyor. Eğer sevmediği bir öğretmensem bu tavrı daha farklı oluyor işte. Davranışı da farklı oluyor. Yanından küfrederek bile geçebiliyor.”

Öğretmen 8: “Ön hazırlık mutlaka zaten beklediğimiz birşey ama özellikle defteri ile kitabı ile işte çeşitli kullanacağım materyalle sınıfta bulunursa işte dersimi dinlerse, işte benimle birlikte notunu alırsa hani çok da mutlu oluyoruz yani. İstedığımız tek beklentimiz o.”

Öğretmen 7: “Öncelikle öğrencileri atölyeye alırken sıra yaparız. Bunu ben dahil hemen hemen her arkadaşımız yapar. Bunu öğrencide kanıksar. Ders başlamadan önce dağılık da olsa işte öğretmeni gördüğünde bir sıraya geçme, mutlaka yapar bunu. İlk aklıma gelen bu. Diğeride tabi düzen ve tertip. İşte atölyede şakalaşma vesaire yapmama.”

Öğretmen 7: “Ben ders anlatırken dersi sabote etmesinler, güzelce dinlesinler isterim. Çünkü, bir kişi iki kişi kendi arasında konuşuyorsa çok rahatsız olurum. O yüzden ben konuşurken, işte ders anlatırken sessizce dinlesinler. Soru sorduğumda da cevap almak isterim. Öğrenci ilgilensin, dersle ilgilensin isterim. Öğrenciler özellikle bir kısmı sürekli böyle bir uyku halinde.”

Ayrıca öğretmenler sınıf içi kural ve işleyişin öğrenciler üzerinde etkili olduğuna yönelik değerlendirmelerde de bulunmuşlardır.

Öğretmen 5: “Yazılı olmayan kuralların öğrenme üzerine etkisi olduğuna inanıyorum. Zaten bu bahsettiğimiz kuralların da ilkokulda, ortaokulda halledilmesi gerektiğini, halledilemediği için bu çocukların TEOG’ dan, ilköğretimden liseye geçiş sınavlarından başarısız olduğunu, başarısız olduğu içinde çoğunun meslek liselerini tercih etmek durumunda kaldığını düşünüyorum.”

Öğretmen 6: “Zaten bu motivasyonu yaptıktan sonra disiplin kendiliğinden geliyor. Benim disiplin kuralım var. Disiplin kendiliğinden geliyor. Disiplini de tutmak için, tutmak için, yani kurallara uydurmak için ne yapmanız gerekiyor biliyor musunuz? 40 dakikalık dersin 10 dakkasını verimli kullanmanız yeterli olur, benim görüşüm.”

4.5.2.2. Derse katılım

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model şekil-135’ te de görüleceği üzere on dört kod ile temsil edilmektedir.

Şekil-135: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model

Öğrencilerin derse karşı katılıma yönelik durumlarını açıklayan sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modelden de görüleceği üzere, öğretmenler genelde derse katılımın düşüklüğünü ön plana çıkarmışlardır. Öğretmenlere göre, açlık, uykusuzluk, dersi anlamama, sevmeme, gereksiz ve önemsiz görme, işe yarar bulmama gibi nedenlerle ve öğretmen merkezli ders işlendiğinde öğrenciler derse pek katılmamaktadır.

Öğretmenler sorulara cevap alamadıklarını ve öğrencilerin dersi dinler gibi yaptıklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan derste uygulamaya ağırlık verilmesi, öğretmenlerin derste hayata dönük paylaşımlarda bulunması ve öğrencinin öğretmeni sevmesi durumunda derse katılımın arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Genel olarak ise öğrencilerin derse katılımı öğretmenlerce düşük seviyede bulunmaktadır. Öğretmenlerin derse katılımı ile ilgili bazı görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 5: “Genel katılmama nedenleri: Bir, sadece diploma için geliyoruz mantığıyla katılmayan bir grup var. Yani ben diplomayı alayım yeter hocam bana. Onun üstünü zaten çok düşünmüyorum hani bana çok kasmayın diyen bir grup var. Bunlar dersle ilgilenmiyorlar. Bir diğer grup var. O grupta imkan olsa daha iyi olacak ama o grubun da en önemli sıkıntısı şu... Bir kısım uykusuz geliyor, özellikle 3-4 öğrenci var”

Öğretmen 6: “Şimdi genelde kendinizi kaptırıp, makine gibi ders anlatmaya başlarsanız öğrencinin katılımı azalıyor.”

Öğretmen 8: “Katılmama nedenleri öğrencilerin söylediği dersi sevmediklerini söylüyorlar. İşte yapamadıklarını düşünüyorlar. Birde kendilerine gerekli olmadığını düşünüyorlar. Yani, şimdi edebiyat dersi benim ne işime yarayacak anlayışını yıkamadık. Yani, bunun bir genel kültür dersi olmasını tam anlayamıyorlar yani.”

Öğretmen 7: “Öğrencilerde derse katılım çok az. Birkaç öğrenci böyle ilgiliymiş gibi yapar. Onlarda öyle çok dolu dolu katılamazlar. Soru sorarsınız ama çoğu zaman cevap alamazsınız. Veya işte kısa kısa cevap veren olur. Bir çekingenlik var öğrencide. Bir çoğu sadece dinliyormuş gibi yapar, pasif kalır. Bazen rastgele soru sorarsınız adam neyden bahsettiğini bile anlamamış gibi davranır size. Yani katılım çok az.”

Öğretmen 8: “Oldukça az, oldukça az. Yani, 20 kişilik ortalama bir sınıf düşünürsek, her sınıfta 2 kişi aktif katılır. Bu iyi bir sınıf diyebilirim 5-6’ ya çıkar, daha fazla çıkmaz.”

4.5.2.3. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri

Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler ders işleme sürecinde öğretmenlerin beklentilerine yönelik değerlendirmelerini on dört farklı kod altında ifade etmişlerdir.

Şekil-136: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri temasına ait model

Öğretmenler, ders işleme sürecinde öğrencilerinden disiplinli olmalarını, ders anlatılırken dikkatle dinlemelerini, öğretmenlerini sessizce ve dikkatle dinlemelerini, kendi aralarında konuşmamalarını, laf atma, sataşma ve şakalaşma türü davranışlar sergilememelerini, birbirlerini rahatsız etmemelerini, dersle ilgilenmelerini veya

ilgileniyormuş gibi yapmalarını, ders dışı işle meşgul olmamalarını, ders akışını bozmamalarını, derse ve öğretmene odaklanmalarını, öğretmenlerini dikkatli bir şekilde dinlemelerini, derse aktif şekilde katılmalarını ve dersleri önemsemelerini beklemektedirler. Öğretmenlerin ders işleme sürecinde öğrencilerinden beklentilerine ilişkin değerlendirmelerinden bir kısmı aşağıda görülmektedir:

Öğretmen 8: “Ya ders işlerken öğrencinin tabi ki her öğretmen gibi dersin içinde aktif olmasını eğer anlattığım konu işte dinlemesini işte not aldırırken benimle beraber not almasını, açıkçası herşeyin temelinde dersimi önemsemesini bekliyorum yani. Ben ders anlatırken. Çünkü, ben onun için anlatıyorum. Onun da buna karşılık olarak bunu önemsemesini bekliyorum.”

Öğretmen 7: “Anlatım yapılırken dikkatlice beni dinlesinler ve akışı bozacak bir davranış içinde olmasınlar. Kendi aralarında konuşmasınlar. Telefon veya herhangi bir şeyle meşgul olmasınlar. Dersime katılsınlar. Arkadaşlarını rahatsız etmesinler, işte laf atma şakalaşma gibi durumlar olmasın. Derste dersle ilgileninler isterim.”

Öğretmen 6: “Bizde gençliğimizde öğrenciydik, yani öğretmenken. Yeni öğretmen istiyor ki 40 dakika öğrenci beni dinlesin, put gibi dursun. Her şeyini kabul etsin. E öğrenci de buna gelemiyor haliyle. Yani öğrenciyi 10 dakika siz bağlayabilerseniz çok büyük olay 40 dakka. 10 dakika bir şey verebilirsiniz. Hatta bu 5 dakkeyi geçmiyor diyorlar yani.”

4.5.2.4. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Şekil-137’ de görülen model sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına aittir.

Şekil-137: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere öğretmenler ders sürecinde öğrencilerin sergilediği bir kısım davranışları uygunsuz olarak düşünmektedirler. Öğretmen görüşlerine göre, laf atma veya sataşma, şakalaşma, yüksek sesle konuşma, derse ilgisiz davranma, dersi dinlememe, arkadaşını rahatsız etme, dersi kaynatma, kendi arasında konuşma, uyuma veya uyuklama ve cep telefonu ile oynama ders sürecinde ortaya çıkan olumsuz öğrenci davranışlarıdır. Öğrencilerin ders işleme sürecindeki olumsuz davranışları ile ilgili bazı görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 6: “Yani şöyle, bir şey söylüyorsunuz en basitinden, hemen onun üstüne esprili bir şekilde gidilmesi, başka varlıkların da ortadan çıkması, efendim, Ahmet öyle değil mi, Mehmet öyle değil mi? Şu şöyle. Haliyle o öğrencinin de o konuya girmesi, yani ders kaynatılması.”

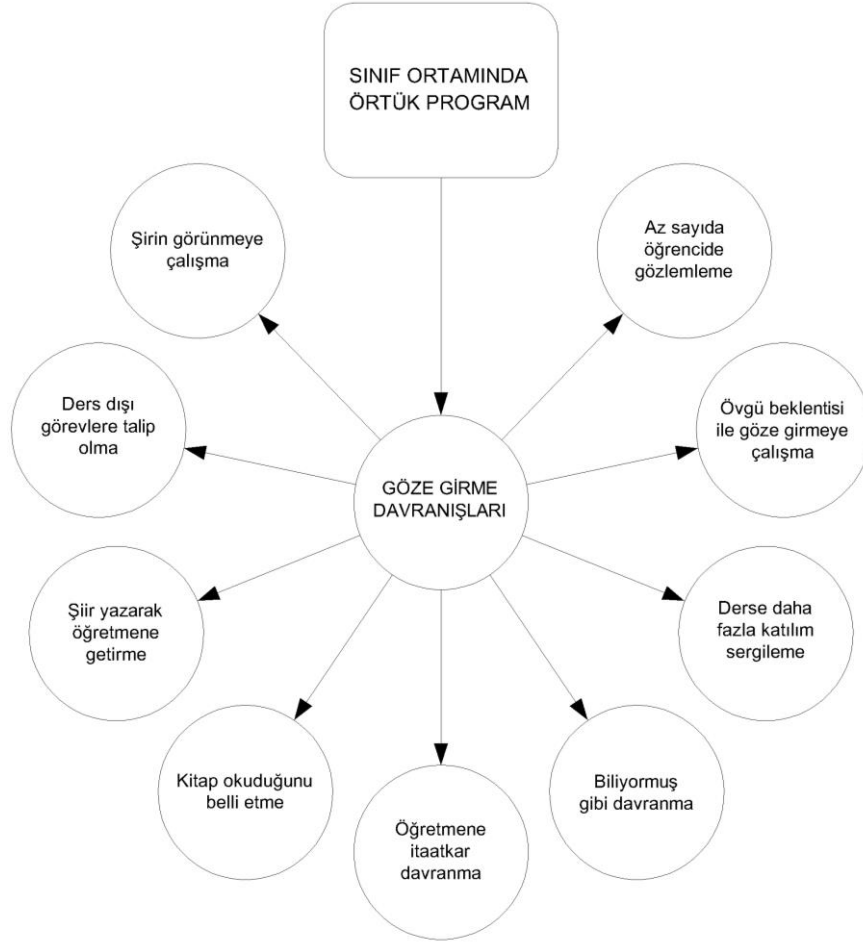
Öğretmen 8: “Yüksek sesle konuşmak, arkadaşına hatta şakalaşmak, arkadaşını rahatsız etmek, en çok karşılaştığımız bunlar. Birde mesela dersi dinlememek için işte ilgi çekmeye çalışmakta çokça karşılaşıyoruz mesela. Oturuşuyla, davranışıyla, bakışıyla ders işlemek istemediğini, işletmek istemediğini belli ediyor zaten öğrenci.”

Öğretmen 7: “Laf atma ve sataşma genelde dersin havasını bozar. Öğrenciler bazen dozajını da ayarlayamıyor. Sonra bir bakmışsınız bir gerginlik çıkmış, birbirlerini tehdit etme noktasına kadar varabiliyor. Bir diğeri de kendi arasında konuşma. Eğer dikkat etmezseniz bir anda sınıf tümünden dersten kopabiliyor.”

4.5.2.5. Göze girme davranışları

Şekil-138’ de sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait dokuz kod ile temsil edilen model görülmektedir. Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere öğrenciler bir takım göze girme davranışlarında bulunmaktadır. Öğretmenlere göre, öğretmenlere şirin görünmeye çalışma, ders dışı görevlere talip olma, şiir yazarak öğretmene getirme, kitap okuduğunu belli etme, öğretmenlere itaatkar davranma, biliyormuş gibi yapma ve derse daha fazla katılmaya çalışma bir göze girme çabasıdır ve göze girme çabasının nedeni öğretmenin övgüsünü kazanmaktır.

Meslek lisesi öğretmenleri anadolu teknik lisesi öğretmenlerinden farklı olarak, öğrencilerde göze girme davranışlarının nedenleri arasında, dersten geçme ve başarı notlarının yükselmesi gibi bir amacın olduğuna yönelik vurgu yapmamışlardır. Böyle bir bulgu, meslek lisesi öğrencileri ile anadolu teknik lisesi öğrencilerinin okula bakış açılarının ve okuldan beklentilerinin farklı olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Şekil-138: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin göze girme davranışları temasına ait model

Öğretmen 8: “Göze girme davranışları sergiliyorlar? Göze girmek için mesela şiir yazıp gelen, bana gösteren öğrencilerim vardı mesela geçen sene 11. sınıfta, işte okuduğu bir kitabı gösteren var. İşte hocam ben bu kitabı okuyorum, nasıl bir kitap, iyi yapıyor muyum şeklinde. Hani böyle övgü bekleyen işte takdir bekleyen öğrenciler var. Ya da tamamen tüm sempatikliğiyle yaklaşmış işte şirin gözükmeye çalışanlar var.”

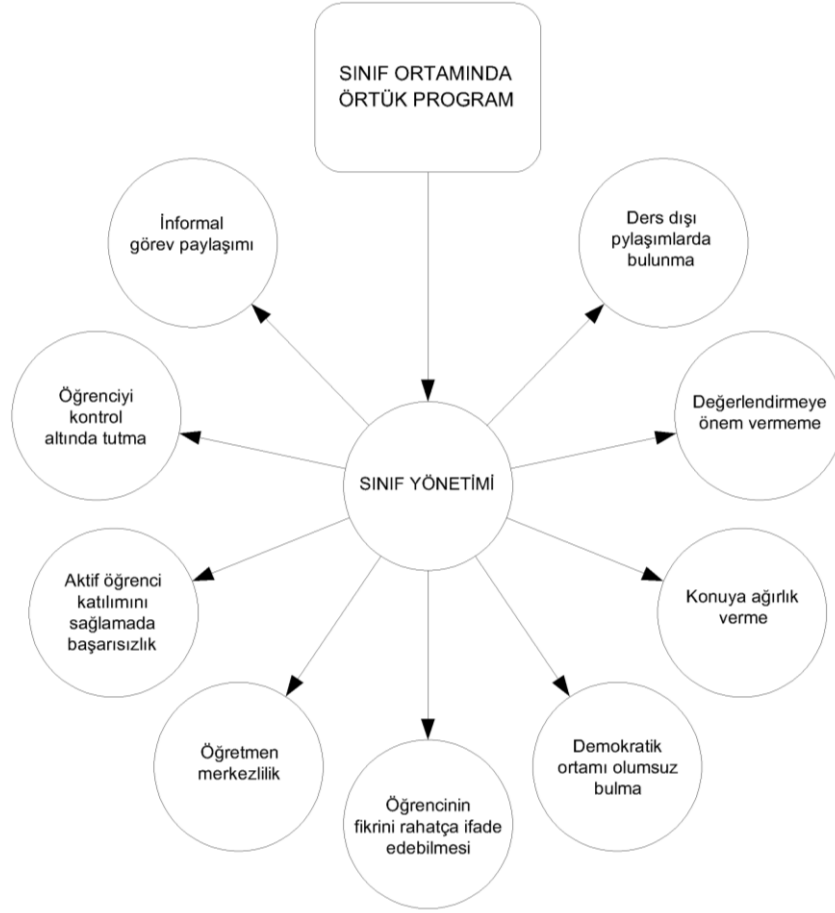
Öğretmen 7: “Evet böyle bir durum var. Genelde işte bir iş vereceğiniz zaman yapmak isterler, derse daha çok katılım sergilemeye çalışırlar. Hatta bazen bilmeseyse bile biliyormuş gibi işte sadece bir şeyler söylemek için derse katılırlar. Bir de pek itiraz etmezler. Yani ne dersiniz hemen yapmak isterler, pek sorgulamazlar.”

Diğer taraftan göze girme çabasının çok fazla olmadığını düşünen öğretmenler de vardır.

Öğretmen 6: “Bu sayı çok azaldı. Son yıllarda çok azaldı bu sayı, bu sayı çok azaldı. Yani eskisi kadar böyle kıpır kıpır öğrenci bulmak çok zor. Bunda da bizim okullarımıza sanat okullarına artık sınavsız öğrencinin gelmesi, nerde okumayan öğrenci var, artık git sen sanatta oku diyorlar. Yani bu çok kötü bir olay.”

4.5.2.6. Sınıf yönetimi

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler sınıf yönetimine ilişkin görüşlerini dokuz kod altında ifade etmişlerdir.

Şekil-139: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf yönetimi temasına ait model

Öğretmen görüşme verilerinin analizi aynı atölyede birlikte derse giren öğretmenlerin kendi aralarındaki görev paylaşımlarını belli bir plan dahilinde yapmadıklarını, sınıf yönetiminde öğrenciyi kontrol altında tutmaya dönük bir yaklaşım sergilediklerini ortaya koymuştur. Öğretmenler, öğrencilerin aktif bir şekilde derse katılımını sağlamada başarısız olduklarını, sınıf yönetiminde öğretmen merkezilik olduğunu, sınıfta öğrencilerin fikirlerini rahatça ifade edebildiği bir ortam bulunduğunu ancak demokratik bir ortamın genelde suistimal edici davranışlara sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir. Bunlarla birlikte öğretmenlerden, derslerin konu merkezli işlendiğini ve sınıf yönetimi açısından değerlendirilmenin ön plana alınmadığını belirtenler de olmuştur. Öğretmenler sınıf yönetimi açısından ders dışı paylaşımları kullandıklarını da ifade etmişlerdir. Aşağıda bu durumlara ilişkin bazı görüşlere yer verilmiştir:

Öğretmen 5: “Demokrasiden kasıt herkesin katılımı ise eğer, katılımın önünde ben bir engel görmüyorum kendi dersim açısından. Bunun için söz almalarını bekliyorum ama söz almadan da konuşmaya katılan olursa ve diğer birisi konuşmuyorsa eğer onun da sözünü dinliyorum ve tüm sınıfta arkadaşının sözünü dinleme konusunda sınıfı uyarıyorum.”

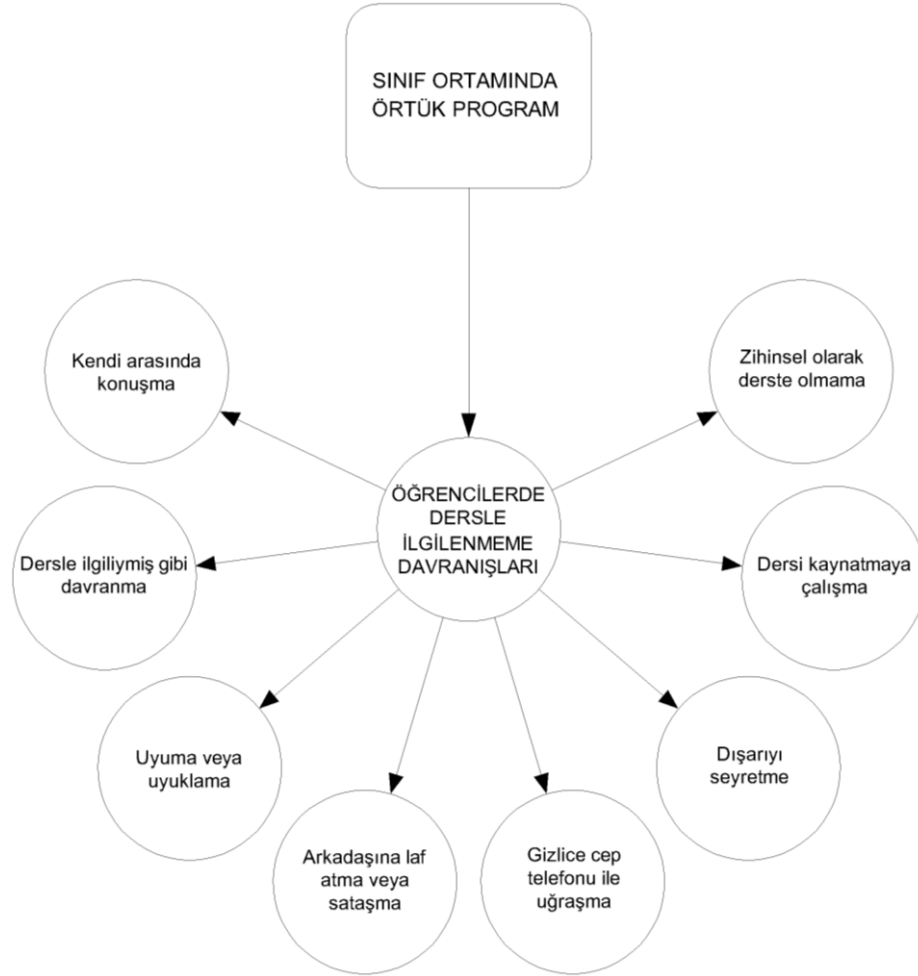
Öğretmen 6: “Ya kimi zaman bazı öğrencileri, ne bileyim, ters bir hareketinde, onla belki derste 5 dakika, 10 dakika kayanabiliyor. Bu da dersin, şöyle diyeyim size, dersin ortamını bozuyor. Ama demokratik davrandığınızda be daha çok ders dışına taşıyor.”

Öğretmen 8: “Ben derse ilk girdiğim zaman çocukların dikkatini çekmek için açıkçası 5 dakika onlarla sohbet ediyorum. Hallerini hatırlarını soruyorum. Sonrasında en son derste nerde kalmışsak o zinciri bağlamak için son dersi çok böyle yüzeysel bir tekrar edip ondan sonra bu derste ne işleyeceğimizi özetliyorum ve ders anlatmaya başlıyorum. Genel olarak 40 dakikayı böyle tamamlıyoruz.”

Öğretmen 7: “Genelde çok serbest bir ortam olmaz. Belli bir kontrolüm olduğunu hissettiririm onlara. Tabi her öğrenci buna yüzde yüz uymaz. Ama öğrenciyi takip ederim. Pek boş durmasınlar isterim. Birebir takip ettiğimi hissettiririm ona. Rahat bırakacağım zaman bile kendi kontrolüm altında rahat bırakırım ve belli bir süresi olur.”

4.5.2.7. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları

Şekil-140’ ta sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait sekiz koddan oluşan model görülmektedir.

Şekil-140: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları temasına ait model dikkate alınacak olursa sınıfta ders işleme sürecinde dersle ilgilenmeyen öğrencilerin davranışlarına yönelik öğretmenlerin dokuz kod altında görüşlerini ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Öğretmenlere göre dersle ilgilenmeyen öğrenciler, kendi arasında konuşmakta, dersi ya da öğretmeni dinler gibi yapmakta, uyumakta ya da uyuklar şekilde bulunmakta, arkadaşlarına laf atıp

sataşmakta, gizlice telefon ile uğraşmakta, dışarıyı izlemekte, dersi kaynatmaya çalışmakta ya da zihinsel olarak derste olmamaktadır. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışlarına yönelik bazı öğretmen görüşleri aşağıda görülmektedir.

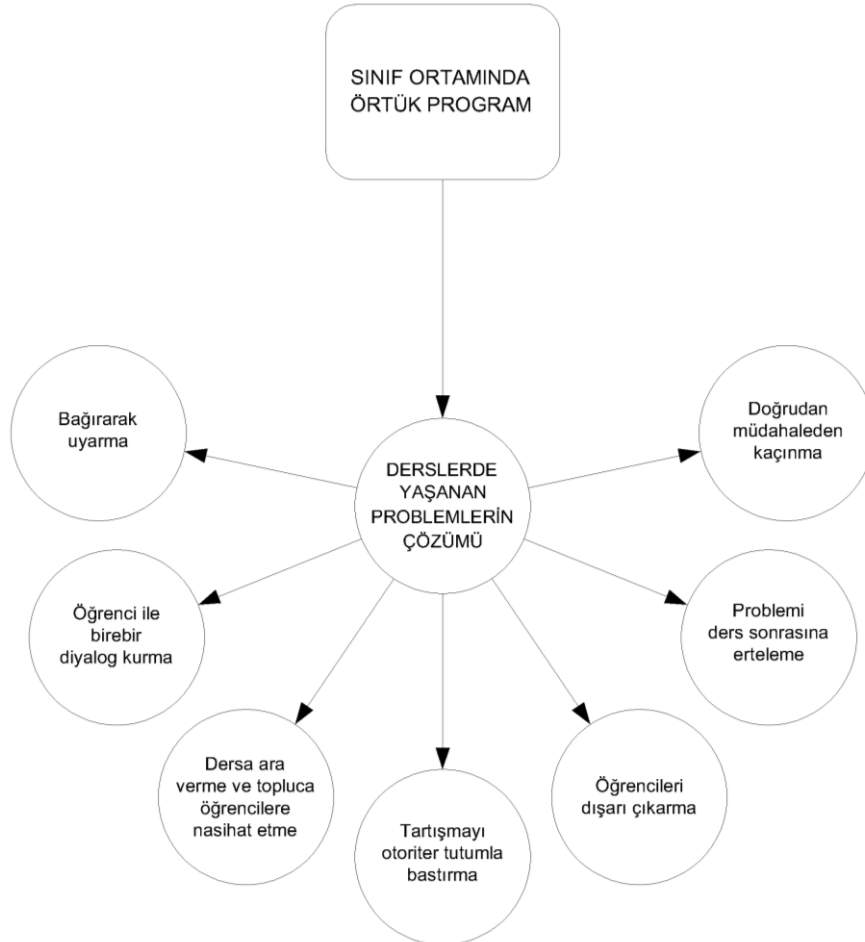
Öğretmen 7: “Dersle ilgilenmeyen... ya cep telefonu ile oynar, fırsat bulursa, ya yanındaki ile konuşur ya da boş boş bakar. Bazen dışarıyı seyreder. Siz dersi dinlediğini falan zannedersiniz ama adam aslında boş boş bakar, akli başka yerededir.”

Öğretmen 8: “Endüstri meslek lisesinde dersle ilgilenmeyen öğrenci genellikle yanındakini de kendisine çekip sohbet etmeye meyylediyor. Ya da kafasını koyup dinleniyor diyebiliriz.”

Öğretmen 5: “Bir, pencereden dışarıyı izlemek, iki, uyumak, üç, hocadan gizli cep telefonunu çıkarmak. Veya hiçbir şey yapamıyacaksa uyuyor ya da yazıyormuş gibi yapıyor, kağıdın üstüne yatıyor, eli kalem tutarak uyumayı tercih ediyor. Bu üç şeyi. Ya da en hoşlanmadığım şey, arkadaşlarını da işte konuşarak, laf atarak dersi kaynatmaya çalışıyor ya da işte söylenenleri etkisiz kılmaya çalışıyor.”

4.5.2.8. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere derslerde yaşanan problemlerin çözümünde izledikleri yöntemleri öğretmenler yedi farklı kod altında ifade etmişlerdir.

Şekil-141: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derslerde yaşanan problemlerin çözümü temasına ait model

Bağırarak uyarma, öğrenci ile birebir diyalog kurma, problem yaşandığında derse ara verme ve topluca öğrencilere nasihat etme, otoriter bir tutumla tartışmayı bastırma, problemlili öğrencileri dışarı çıkarma veya problemin çözümünü ders sonrasına bırakma gibi yöntemler öğretmenlerce yaşanan problemlerin çözümünde kullanılmaktadır. Diğer taraftan bir problem ortaya çıktığında doğrudan müdahaleden kaçındığını belirten görüşler de vardır.

Öğretmen 8: “Uygunsuz bir davranış yani bir kişi ya da sınıfın tamamına olsa bile öncelikle kendim müdahale ediyorum. Yani, atıyorum, bu bir kavga olabilir, tartışma olabilir. Eğer kavgaysa zaten tarafların bir tanesini mutlaka dışarı çıkartıyorum. Tartışmaysa bir şekilde susturuyorum ve kontrolü kendim alıyorum.”

Öğretmen 7: “Öncelikle otoritemi kullanıp problemi bir nevi buz dolabına kaldırıyorum ve dersimin bitmesini beklerim. Teneffüste problemle ilgili öğrencileri dışarı çağırır ve onlarla konuşurum. Genelde ortam yumşasın diye uğraşırım. Ha, sınıfta yaşanan sıkıntı eğer biraz daha önemli ise dersi bırakır ve öğrencileri dışarı heme çıkarırım. Bazen tüm sınıf böyle bir dağınıklık içindedir. Dersi bırakır genel olarak yani topluca konuşurum onlarla.”

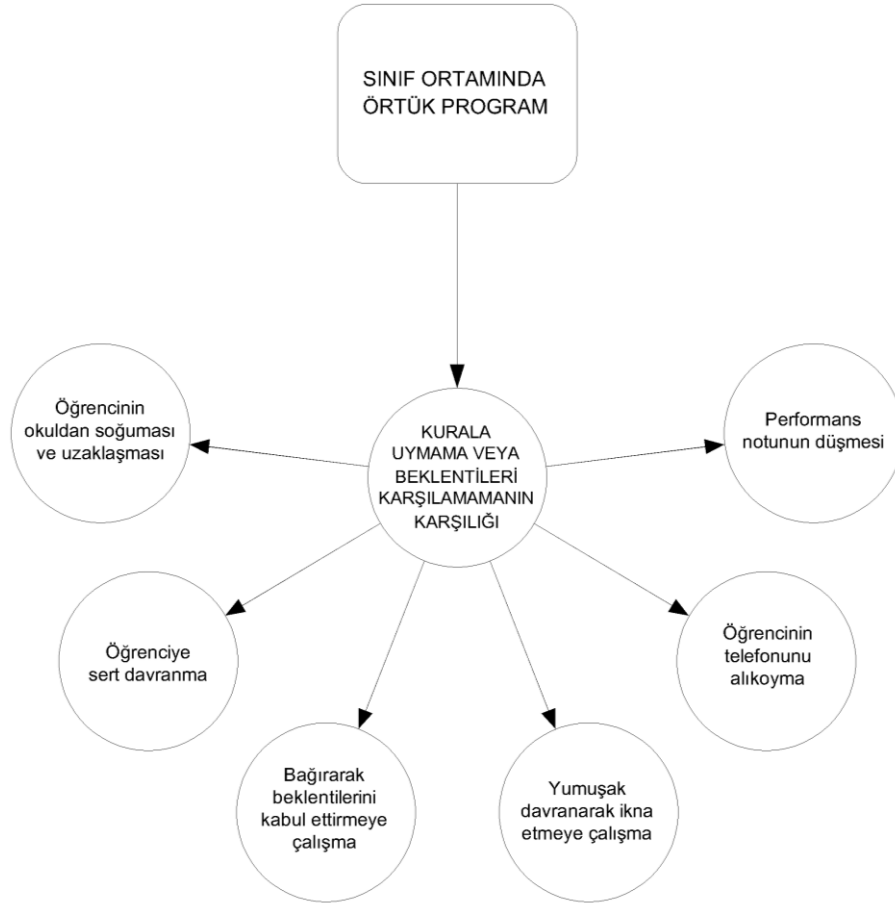
Öğretmen 5: “Şöyle çözüyorum, benim onu çözüm tekniğim şu. Ders bitimine bunu havale ediyorum. Ders bitiminde öğrenciyi birebir, diğer arkadaşları olmadan, rencide de etmeden, açıkçası ona çok dikkat ediyorum. Eğer bu tarz bir davranış sergileyen görürsem, ben ders çıkışı konuşarak halletmeye çalışıyorum.”

4.5.2.9. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model şekil-142’ de görülmektedir.

Modelden de görüleceği üzere kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı teması altında altı kod ortaya çıkmıştır. Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait modelden de görüleceği üzere sınıf içi kural ve beklentileri karşılamayan öğrenciler bir takım yaptırımlarla karşılaşmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerine karşı uyguladığı yaptırımların çok büyük oranda resmi program ile çelişen özellikler içerdiği anlaşılmaktadır.

Öğretmen görüşlerine göre, sınıf içi kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan öğrenciler davranışlarının bir sonucu olarak okuldan soğumakta ve uzaklaşmakta, ayrıca öğretmenlerin sert davranışları ile karşılaşmaktadır. Öğretmenler beklentilerinin karşılanması adına öğrencilere bağırıldığını, zaman zaman da yumuşak davranarak ikna yoluyla kural ve beklentilere öğrencilerin uymalarını sağlamaya çalıştıklarını ve onların cep telefonlarını alıkoyabildiklerini belirtmişlerdir.

Şekil-142: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı temasına ait model

Kurala uymayan ve beklentileri karşılamayan öğrencilerin karşılaştığı diğer bir durum ise performans notlarının öğretmenlerce düşük verilmesidir. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı ile ilgili bazı öğretmen görüşleri aşağıda verilmiştir.

Öğretmen 5: “11-F sınıfı için çok fazla kuralızsızlık olmadığı için çok fazla bir sert davranmadım ama benim genelde davranışım rahat ve özgür bir şekilde söyleyeyim. Aşırı bağırarak olur. Yani hakaret etmeden, çocuğu belki biraz korkutma doğru bir yöntemidir tartışılabilir ama aşırı bağırarak oluyor. Ondan sonra yani bir daha çocuk alabiliyorsa ilk tepkim bu oluyor ancak ikinci tepkim daha nazik, evladım yapma etme şeklinde.”

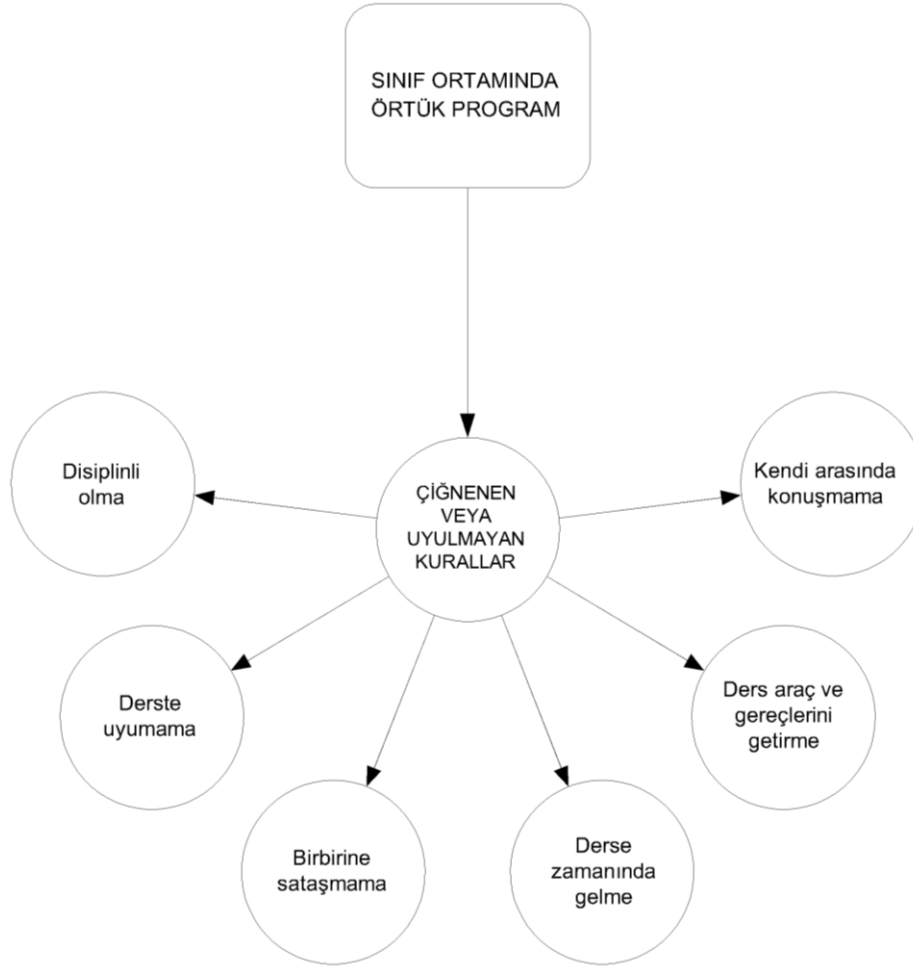
Öğretmen 6: “Öğretmenler genellikle sert davranışlarda bulunuyor. Ama, ama sert davranışlarda öğrenciyi kaybetmemize sebep oluyor. Onun için biraz öğretmen arkadaşların biraz daha olumlu yaklaşması gerekiyor.”

Öğretmen 5: “Onun dışında cep telefonu beni çok rahatsız ediyor. Okula cep telefonu ile gelmesi, gelmemesi lazım. Ya da geliyorsa işte derste çıkarmaması lazım ama çocuklarımızın hepsinin elinde cep telefonu var. Onu da artık şöyle çözüyorum. İlk derste yani bunu da kurala bağladık belli bir müddet sonra. Eğer bir kişi cep telefonunu çıkarırsa bütün herkesin cep telefonunu ders saatleri boyunca tutuyorum. En son teneffüs ziline arkadaşlara tek tek dağıtıyorum.”

4.5.2.10. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Şekil-143’ te sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait altı kod ile temsil edilen model görülmektedir. Sınıf

ortamında örtük program kategorisinin uyulmayan veya çiğnenen kurallar temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere bir dizi sınıf içi kural ve beklenti öğrenciler tarafından çiğnenmekte veya bu kurallara uyulmamaktadır.

Şekil-143: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin çiğnenen veya uyulmayan kurallar temasına ait model

Öğretmenlere göre, öğrencilerce uyulmayan veya çiğnenen sınıf içi kural ve beklentiler, disiplinli olma, derste uyumama, birbirine sataşmama, derse zamanında gelme, ders araç ve gereçlerini getirme ve kendi arasında konuşmama şeklinde sıralanmaktadır. Aşağıda verilen alıntılar sınıf içi uyulmayan veya çiğnenen kurallarla ilgili öğretmen görüşlerini yansıtmaktadır.

Öğretmen 6: “Ya kimi zaman işte ne bileyim, arkadaşına laf atma konusunda olsun yani, disiplini biraz bozma olsun, o konuda biraz sıkıntılarım var. Bir de geç kalma konusunda sıkıntımız var.”

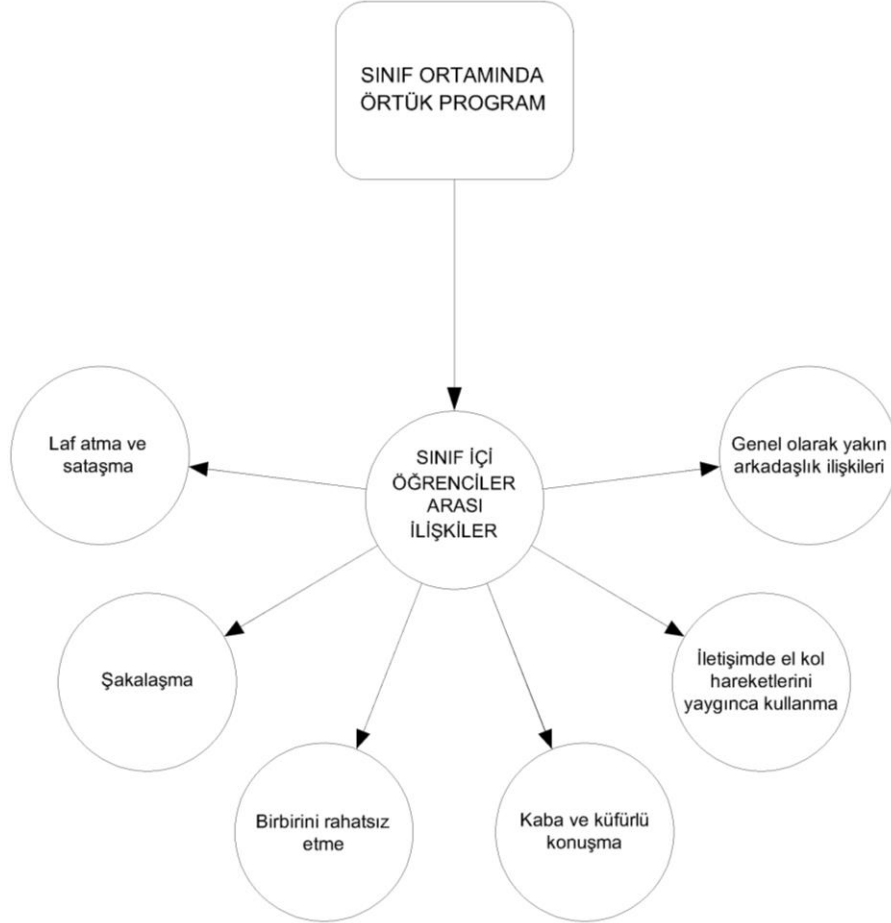
Öğretmen 7: “Bir diğeri de aynı şekilde siz ne kadar uğraşırsanız uğraşın, ne kadar tembihlerseniz tembihleyin geç kalma, öğretmenden sonra derse girme had safhada. Bu konuda sık sık problem yaşanır. Siz yok yazarsınız, bir bakmışsınız öğrenci sanki haberi yokmuş gibi 10 dakika sonra gelir. Bazıları yok yazıldım diye dersi terkeder, rapor almaya gider. Birde kendi arasında konuşma var. Ya arkadaşına sataşır, ya laf atar.”

Öğretmen 5: “Öğrenciler genelde hangi kuralları ihlal etmeye çalışıyorlar? Derse araç gereçle gelme konusu çok sık ihlal oluyor, en önem verdiğim kural olmasına rağmen.”

Öğretmen 7: “Ne yaparsanız yapın uyumanın önüne geçmek mümkün olmuyor. Birkaç öğrenci var ki artık sebebi nedir tam bilemiyorum bir şekilde uykusu ağır basıyor, kapaklanıyor sırasına. Ne kadar uyarsanız da yapıyor bir şekilde. Tasvip etmesemde bazen görmezden gelebiliyorsunuz.”

4.5.2.11. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin bir boyutu olan sınıf içi öğrenciler arası iletişim temasına ait model şekil 144’ te de görüleceği üzere altı farklı kod ile temsil edilmiştir.

Şekil-144: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

İlgili modelden de anlaşılacağı üzere öğrencilerin bir biri ile olan iletişimlerinde bazı olumsuz durumlar söz konusudur. Öğrenciler arasında sınıfta laf atma ve sataşma, şakalaşma ve birbirini rahatsız etme gibi davranışlar yaygındır. Öğretmenlere göre öğrenciler bir birleri ile konuşurken kaba kelimeler kullanmayı tercih etmektedirler. Bunun yanı sıra birbiri ile iletişim kurarken el kol hareketleri öğrenciler tarafından sık şekilde kullanılmaktadır. Bulgular incelendiğinde hem sınıf içi hem de okul ortamında öğrencilerarası iletişime ait özelliklerin birbirine benzerliği dikkat çekmektedir. Öğrenciler arasındaki iletişime ait sınıf içi özelliklerle ilgili bazı öğretmen görüşleri aşağıda görülmektedir.

Öğretmen 5: “Ya da en hoşlanmadığım şey, arkadaşlarını da işte konuşarak, laf atarak dersi kaynatmaya çalışıyor. ...şakalaşmayı, el kol şakalarını, birbirlerini ittirip kaktırmayı çok seviyorlar. İlişkide en önemli şey sözlerden çok, el kol işaretleri ile veya ittirme kaktırma ile iletişim kurduklarını görüyorum. En çok dikkatimi çeken şey bu. Ve birbirlerine hitap ederken de çok farklı kelimelerle hitap etmeleri, denk geliyoruz sık sık.”

Öğretmen 6: “Valla bizim öğrencilerimiz birbirlerine karşı kaba davranıyorlar. Okulumuzda hani genellikle el şakası çok oluyor. Genellikle konuşmalar argo oluyor. En fazla göze çarpanlar bunlar.”

Öğretmen 8: “Yüksek sesle konuşmak, arkadaşına hatta şakalaşmak, arkadaşını rahatsız etmek, en çok karşılaştığımız bunlar. Birde mesela dersi dinlememek için işte ilgi çekmeye çalışmakta çokça karşılaşıyoruz mesela.”

Öğretmen 8: Olumsuz anlamda da aynı şekilde, yani, ders işlenmeyecekse hani grupta lider gibi ön plana çıkmış, özellikle bir öğrenci varsa onu çok etkiliyor. Yani, liderin sözü aslında gruba yayılabilir.

Öğrenciler arası iletişimde arzu edilmeyen davranışların olmasına karşın, bulgular, sınıf içi öğrenciler arası iletişimin genel olarak olumlu ve kuvvetli olduğunu da ortaya koymaktadır. Aşağıdaki öğretmen görüşleri duruma yönelik bulguları destekler niteliktedir.

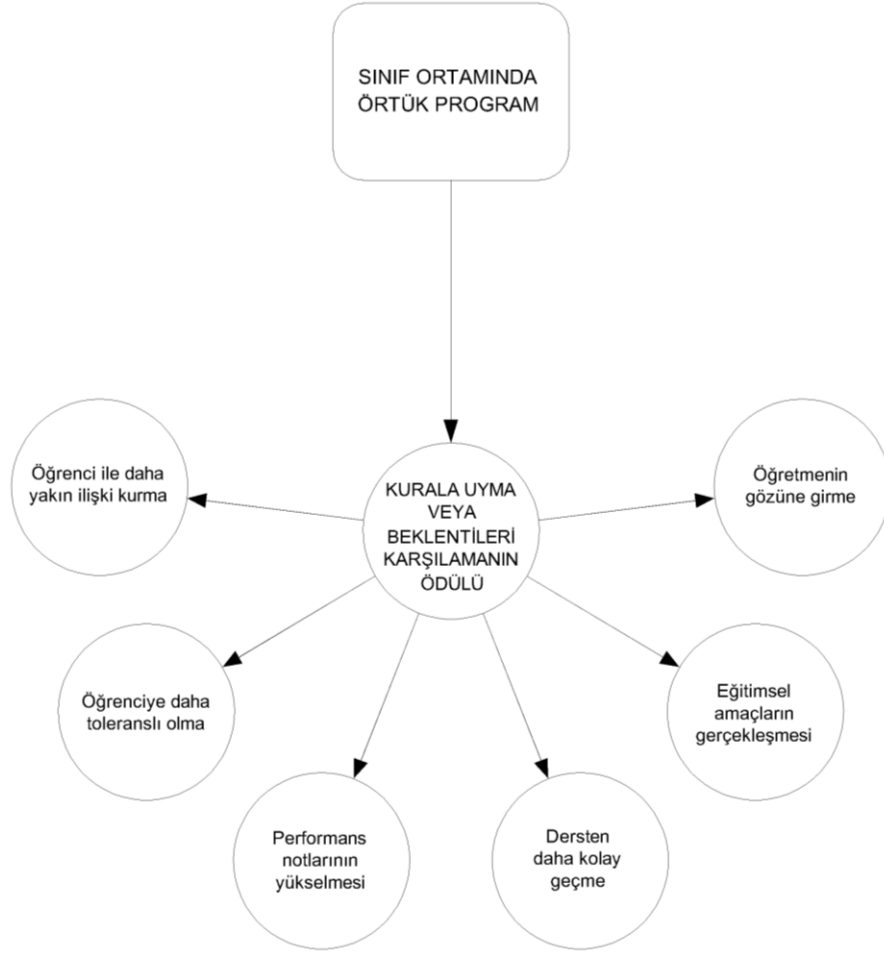
Öğretmen 7: Öğrenciler arasında sınıfta genelde laf atma ve sataşma davranışları yaygındır. Birbirlerine el şakası ve sözlü şaka yapma eğilimleri vardır. Birbirleri ile konuşurken düzgün hitap etmezler pek. Yine de eklemek isterim ki öğrenciler genel olarak olumlu bir iletişim içindedirler. Birbirlerini tutarlar. Arkadaşlık bağları kuvvetlidir.”

Öğretmen 8: Öğrencilerin kendi arasındaki iletişimi aslında kuvvetli. Ben kuvvetli olduğunu düşünüyorum. Çünkü, birbirlerini çok kolay etkileyebiliyorlar.

4.5.2.12. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Şekil-145’ te görülen ve altı kod ile temsil edilen sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model aşağıda görülmektedir. Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere öğretmenlere göre, öğrenciler sınıf içi kurallara uyduklarında ve sınıf içi beklentileri karşıladıklarında çeşitli şekillerde ödüllendirilmektedirler. Öğretmenler, öğrencilerini, öğrencilerle daha çok iletişim kurarak, onlara karşı daha toleranslı davranarak, onlara daha yüksek performans notu vererek ve onları dersten geçirerek ödüllendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırma bulgularından da anlaşılacağı gibi, sınıfta işleyen bir ödül mekanizması vardır. Sınıfta işleyen ödül mekanizmasını keşfeden öğrencilerin öğretmenleri ile ilişkileri daha iyi olurken, derslerden de daha kolay geçebilmektedirler. Başarılı olmak isteyen bir öğrenci için okulda ve sınıfta işleyen örtük programı anlamsının önemli olduğu söylenebilir.

Şekil-145: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü temasına ait model

Öğretmenlere göre, öğrenciler kural ve beklentileri karşılama durumunda eğitimsel amaçların gerçekleşmesi ve öğretmenin gözüne girmiş olma yoluyla da ödüllendirilmiş olmaktadır. Sınıf içi kural ve beklentileri karşılayan öğrencilerin karşılaştıkları ödül sistemine ilişkin öğretmen görüşleri aşağıda görülmektedir.

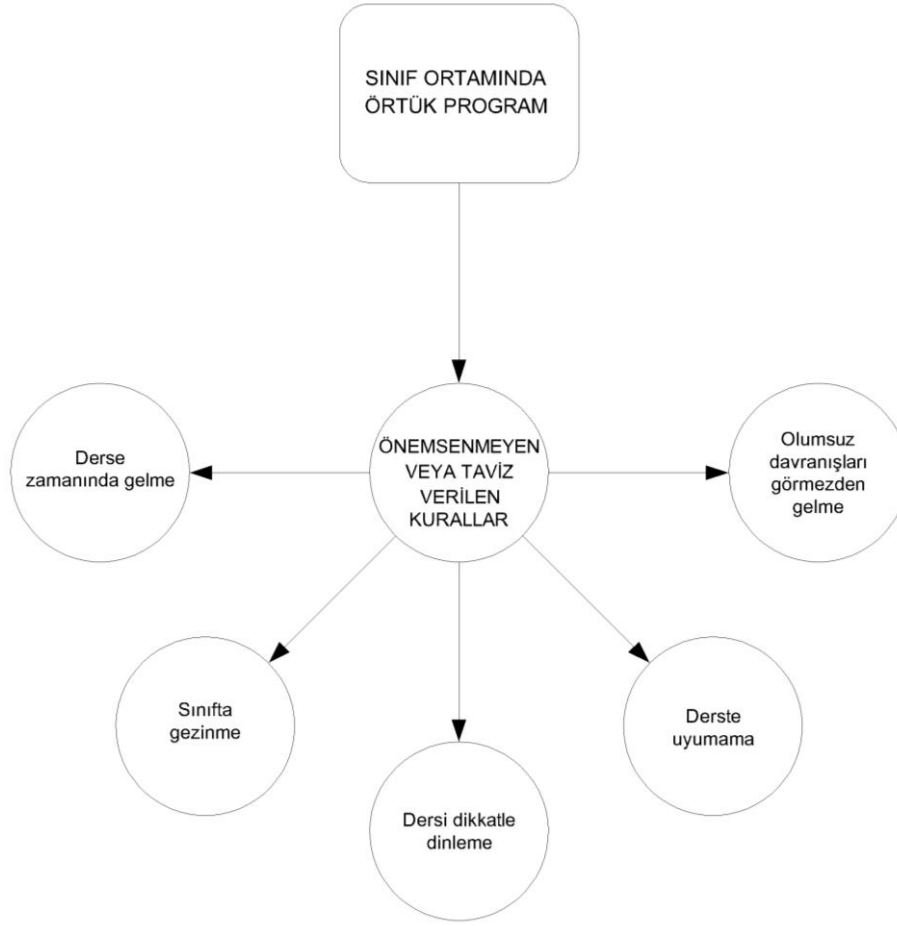
Öğretmen 5: “Uyduğunda bir defa her ders ya da 3-5 derste bir mutlaka araç gereçleri kontrol edip performans olarak onlara yansıtıyorum. Maddi midir, bir artı puan alıyor. Sözlü, eski sözlü, şimdi performans puanı oldu. Bir defa ordan bir artısı oluyor. Eğer yazıyorsa, konu konuda şey yapıyorum, onlara + koyuyorum, - koyuyorum. Hepsinin çizelgesini tutuyorum.”

Öğretmen 6: “Valla öğrenci öğretmenin gözüne girdimi bir kere gerisi gidiyor, geliyor. Bir pozitif enerji geliş gidişi olduğu için bir daha da öyle gidiyor bu iş.”

Öğretmen 6: “Öğrenciler kafadan bir kere bunlara eğitim olarak dönüyor. Biliyorsunuz ki bizim okullarımızın başında Milli Öğretim Bakanlığı yazmıyor. İlk başta Milli Eğitim Bakanlığı yazıyor. Bizim üzerimizde duracağımız ilk konu eğitimidir. Eğitim vermeden zaten bir öğrenciye öğretim veremezsin. Bu kurallar da işte o çocuğun eğitilmesini sağlıyor.”

4.5.2.13. Önemsiz veya taviz verilen kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsiz veya taviz verilen kurallar temasına ait model Şekil-146’ dan da görüleceği üzere beş koddan oluşmaktadır.

Şekil-146: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler derse zamanında gelme, sınıfta gezinmeme, dersi dikkatle dinleme ve derste uyumama gibi konularda öğrencilere karşı zaman zaman hoş görülü davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir. Bununla beraber sınıfta yaşanan olumsuz olarak nitelenebilecek bir takım davranışların öğretmenlerce görmezden gelindiği de ifade edilmiştir.

Öğretmen 7: “Ne kadar uyarsanız da yapıyor bir şekilde. Tasvip etmesemde bazen görmezden gelebiliyorsunuz. Ha birde özellikle izin veren öğretmen arkadaşlarım oluyor. Diyor ki çocuk uyusun işte, yeterki problem çıkarmasın, bende rahat rahat dersimi işleyeyim.”

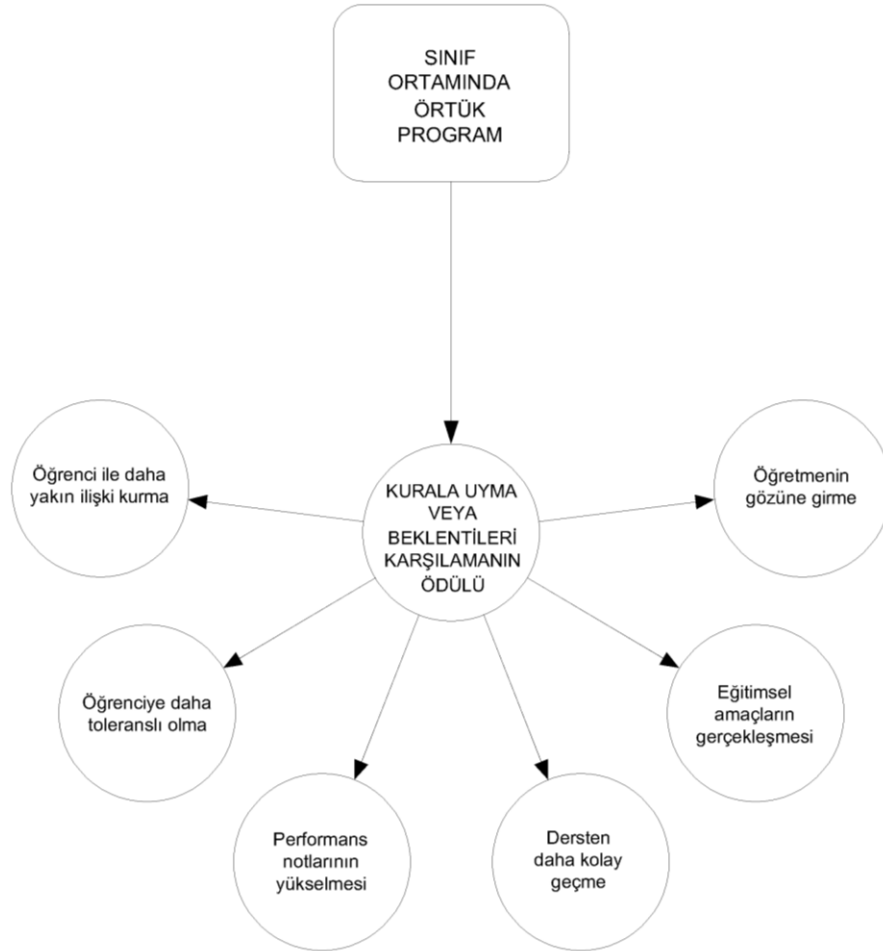
Öğretmen 6: “Geç kalmaları. Bu konuda epeyce taviz veriyorum herhalde, dayanamıyorum, geç kalmaları konusunda, derse geç kalmaları konusunda belli bir tavizim var.”

Öğretmen 8: “Zaman zaman mesela öğrencilerin ruh haline göre, o gün mesela dersi dinlemek istemediğini belli ediyorsa vücut diliyle ya da direk sözlü olarak ona bazen göz yumabiliyoruz. Yani, mesela bazen öğrencinin canı sıkıyor oluyor. Ciddi anlamda dışarda çalıştıkları için yorgun olabiliyor. Hoca dinlenmek istiyorum dediğinde ya da ben bugün dinlemeyeceğim dediğinde çok ses çıkartmıyorum ben.”

Öğretmen 5: “Taviz vermeyip sert olsak, bu sefer ders ortamı ve sınıf ortamı gerileceği için hiç taviz vermediğim kural yok. Zaten ben çok keskin de bir insan değilim şahıs yapısı olarak. Onun dışında taviz verdiğim işte oturup kalkmalarına, benden izin almadan sınıf içerisinde ufak tefek yolculuk seyahat yapmalarına bazen göz yumabiliyorum açıkçası.”

4.5.2.14. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Şekil-147’ de altı kod ile temsil edilen sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model görülmektedir.

Şekil-147: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kural edinimi veya beklentilerin iletimi temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere kural ve beklentilerin iletiminde öğretmenlerin ders dışı paylaşımları, uyarıları ve yönlendirmeleri etkili olmaktadır. Öğretmenlere göre öğrenciler, öğretmeni gözlemleyerek davranışlarını ayarlamakta ve sınıf içi kuralları öğrenmektedirler. Bulgular, öğretmenlerin öğrencilerin sınıf kurallarının ediniminde öğretmenlerin ana faktör olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Konuyla ilgili bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Öğretmen 6: “Sene başında ilk derse girdiğimde ben kendi kurallarımın bahsedirim. Disiplin, dürüstlük, benim en çok üzerinde durduğum bakın röportajın başından beri bunları söylüyorum. Bilhassa bu ikisine değinirim ben.”

Öğretmen 7: “Öğrenciler sınıfta sizin iyi bir takipçinizdir. Sürekli sizi gözlerler. Özellikle ilk tanıştıklarında sesleri çok çıkmaz. Sizi izlemeye alırlar. Sonra sizi tanımaya başladıkça kendi davranışlarını göstermeye başlarlar. Size göre tavır takınırlar.”

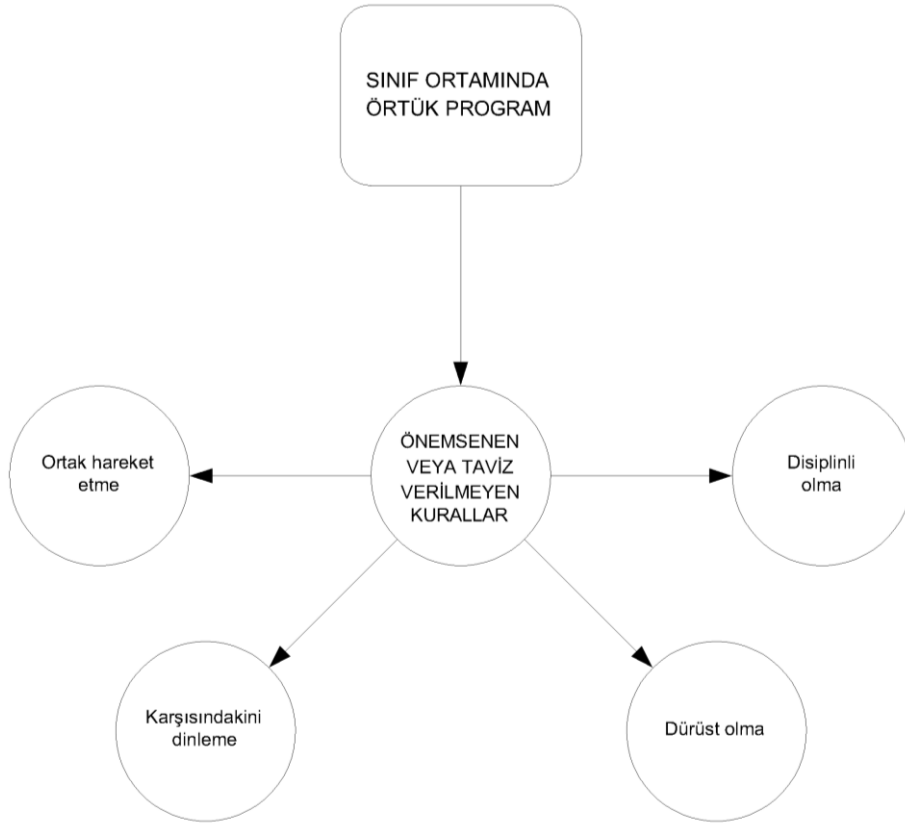
Öğretmen 8: Olumlu davranış olarak daha doğrusu davranışları olumlu olumsuz olarak belirlemeden önce çocuk mutlaka öğretmenine karşı beslediği duygulara göre kendini yönlendiriyor.

Öğretmen 8: “Bazen de onların olumsuz davranışları ve bunun onlara yönelik sonuçları hakkında konuşurum. Derslerde beni rahatsız eden şeyleri söylerim onlara.”

Öğretmen 5: “İlk dersten ben genelde kurallarımı tespit ediyorum. Bunu da karşılıklı öğrencilerin oyuna sunarak yapıyorum. ...problem olduğunda bu derste ilk derste vurguladığım kuralları çocuklara hatırlatıyorum.”

4.5.2.15. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model şekil-148’ de de görüleceği üzere dört boyutlu bir yapıya sahiptir.

Şekil-148: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar temasına ait şekil-148’ deki modelden de görüleceği üzere sınıf içi kural ve beklentilerin bir kısmının daha fazla önemsendiği veya bu kurallardan taviz verilmek istenmediği öğretmenlerce ifade edilmiştir. Öğretmenlere göre, ortak hareket etme, karşısındakini dinleme, dürüst ve disiplinli olma gibi kurallar daha fazla önemsenmekte ve bu kurallardan taviz verilmek istenmemektedir. Aşağıda bu duruma yönelik bazı öğretmen görüşleri verilmiştir.

Öğretmen 7: “Katılım diyebilirim, bir noktada ortak hareket etme. Yani öğretmen bir şey demişse herkes onunla meşgul olsun. Yazı yazılıyorsa yazsınlar, katılsınlar derse. Öyle kendi halinde başka bir şeyle meşgul olup, boş boş oturmamaları için onları kontrol etmeye çalışırım.”

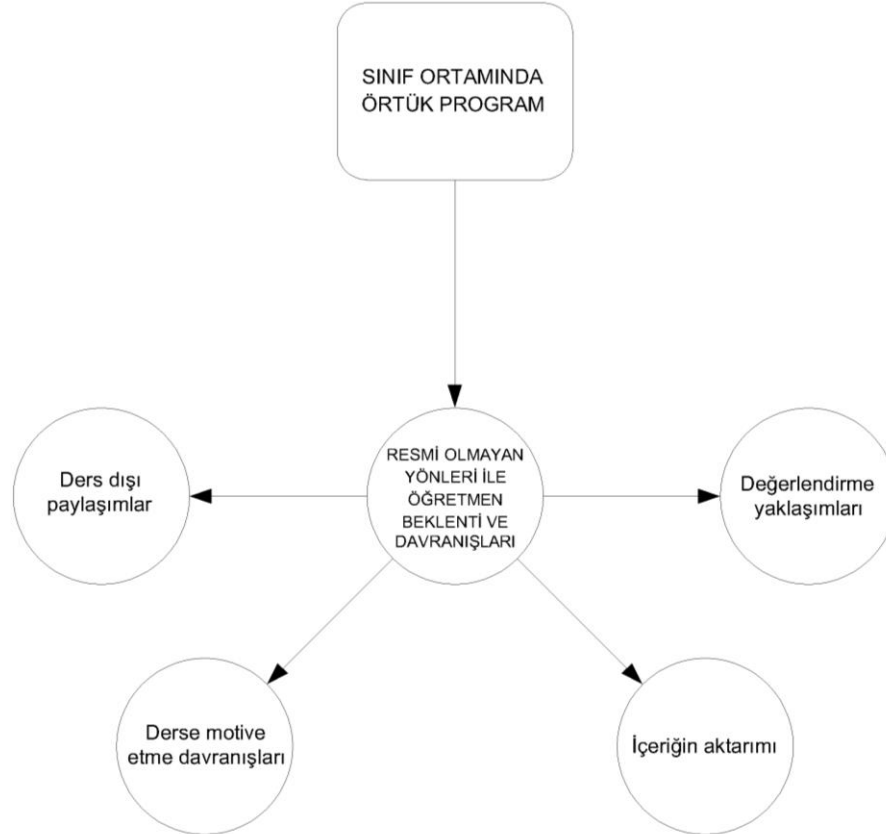
Öğretmen 5: “...ben ya da sınıfınızda bir arkadaşınız konuşuyorsa eğer onun sözünü dinleyin. İlla Murat Hoca’ nın konuşurken değil, kendi içinde söz alarak ya da almayarak konuşmaya başladığı anda diğerlerinin onu dinlemesi gerektiğini, söylüyorum. ...dinlemek, anlamak konusundaki ilk basamak olduğu için, çocukları dinlemeye sevk etmeye çalışıyorum.”

Öğretmen 6: “Öğrenci bana kalırsa benim hayat felsefemdir, dürüstlük. Ben önce öğrencinin dürüstlük kısmına bakarım. Öğrenci yalan söylüyor mu? Benim en çok dikkat ettiğim olay bu. İkincisi ise disiplin.”

Öğretmen 8: “Yani, ders anlamında ön plana çıkardığımız şey sınıf içerisinde ben anlatırken ya da arkadaş anlatırken özellikle dinlemesi...”

4.5.2.16. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Resmi olmayan yönleri ile öğretmenin beklenti ve davranışları temasına ait, dört boyuttan oluşan model aşağıda görülmektedir.

Şekil-149: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları temasına ait model

Öğretmen görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin ders işleme süreçlerinde öğrencilerine, ailevi, milli ve manevi değerler, iyi bir insan ve vatandaş olma, karşılıklı sevgi ve saygı, farklılıkları kabul etme ve ahlaklı olma gibi bir dizi konuda kişisel görüş ve değerlerine ilişkin ders dışı paylaşımlarda bulduklarını göstermektedir. Ayrıca öğretmenler, derslerinde mesaj veren hikayeler anlattıklarını,

öğrencilere farklı konularda nasihatte bulduklarını, hayata dair tecrübelerini anlattıklarını, kendi yaşamlarından örnekler verdiklerini, öğrencilerin ailevi konuları hakkında konuştuklarını belirtmişlerdir.

Öğretmen 5: “Genelde ahlak, iyi niyet, iyi insan olmak, iyi bir vatandaş olmak, karşılıklı sevgi saygı ki en son yaşadığımız okuldaki kavgadan sonraki saatlerde ben çocuklara hiç kimsenin işte cinsiyetini, dinini, mezhebini, milliyetini seçmeden doğduklarını, karşımızdakilere saygı göstermemiz gerektiğini, herkesin bir insan olarak saygıya sadece insan olduğu için hak etmesi gerektiğini bir ders boyunca anlattım. İnsan olmak yani özünde insan olmak, ahlaklı olmak, saygılı olmak. Bu konular üzerine hikayeler bulmaya veya Dünya hayatı ile ilgili çeşitli kısa hikayeler anlatıyorum.”

Öğretmen 6: “Ders dışı konularda aileye saygı. En çok dikkat ettiğim olay o. Ailelerinin onlara verdiği hizmetler.”

Ayrıca öğretmenler, kendilerinin beğendiği bazı öğrenciler hakkında birer rol model olarak derslerde yer konuşmaktadırlar. Bununla birlikte öğrencilerdeki arzu edilmeyen davranışlardan da derslerde bahsetmektedirler. Gündeme ilişkin konular ise öğretmenlerin bir diğer ders dışı paylaşımını oluşturmaktadır. Bir öğretmenin konuyla ilgili düşüncesi şöyle olmuştur.

Öğretmen 7: “Derste kendi yaşamımdan örnekler veririm. Ayrıca daha önce mezun olmuş öğrencilerden iyi olarak örnekler varsa onlardan bahsederim. İşte adam mezun olmuş, zamanının iyi kullanmış, çalışmış falan. Sizde eğer böyle yaparsanız iyi bir hayat kurabilirsiniz kendinize diye nasihat ederim. Bazen de onların olumsuz davranışları ve bunun onlara yönelik sonuçları hakkında konuşurum. Derslerde beni rahatsız eden şeyleri söylerim onlara.”

Görüşme verilerinin analizi öğretmenlerin öğrencilerini derse motive etmek için, onlara şaka yollu takıldıklarını, az bir gayretle dersten geçmeyi vaat ettiklerini, eğitimin, dersin veya konunun sağlayacağı maddi faydalar ve işe yararlığından bahsettiklerini, başarı notunu motive etme aracı olarak kullandıklarını, ders dışı paylaşımlarda bulduklarını, dersin belirli bir bölümünde ders işlediklerini ve toplumdaki sınıf farklılıklarından bahsettiklerini ortaya koymuştur. Öğretmenlerin öğrencilerini derse motive etme davranışları ile ilgili düşüncelerini yansıtan bazı görüşleri şu şekildedir.

Öğretmen 5: “Öğrenciyi derse motive etme çabası konusunda hocam, bir, dışarıdaki olumlu ve olumsuz örnekleri göstererek motive etmeye çalışıyorum. Liseyi bitirebilirsiniz, zaten benim dersimden de kalma konusunda çok bir sıkıntı çekmeyin, azıcık gayreti olan geçecek diye bunlara başından teminatını veriyorum.”

Öğretmen 8: “Açıkçası hatır gönülle motive ediyorum yani. Hadi bak bu işi de yaparsak, şu derse de işlersek çok mutlu olacağız, zamanımız kalacak, sohbet edebileceğimiz gibi hani böyle yönlendirmelerim var. Ya da bir şekilde notla destekleme var. Başka motivasyon olarak pek birşeye gerek duymuyorum.”

Öğretmen 6: “Şimdi ilk baştan öğrencilerimi ben derse motive etmek isterim. Bunu da nasıl yaparım. Sabah geldiysek, işte oğlum bu akşam uyuyamıdın mı, ne bileyim, bilgisayara fazla takılmışsın bu akşam, ilk başta öğrencilerimi derse motive etmeye çalışırım. Zaten bu motivasyonu yaptıktan sonra disiplin kendiliğinden geliyor.”

Öğretmen 7: “Öğrencilere derste öğreneceklerinin hayattaki pratik yansımalarından bahsedirim. Gerçek hayatta nasıl kullanacakları, nasıl para kazanacaklarını söylerim. Maddi olarak karşılığını alacaklarını belirtirim. Tabii bir de eğer dersi sağlıklı bir şekilde işlersek onları sıkımayacağımı söylerim. Eğer dersi kaynatma eğilimi sezersem sıkıcı bir ders olacağını söylerim. Diğer bir unsur da not. Derste söylenenleri yapanların iyi bir performans notu alacağını belirtirim.”

Bunların yanı sıra, öğretmen görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin belli konuları daha önemli gördüklerini ve önemsedikleri konular üzerinde daha fazla durduğunu, önemli buldukları konuları uygulamalı işlediğini, belli konular üzerinde daha çok durduğunu, belli konuları daha işe yarar ve faydalı bulduklarını, belli konuları yüzeysel işlemeyi tercih ettiklerini, resmi programdaki bir kısım konuları gereksiz bulduklarını ortaya koymuştur. Derslerde özellikle milli ve manevi konulara daha fazla yer verdiğini belirten görüşler de vardır.

Öğretmen 5: “Mutlaka vardır. Çünkü her kişinin önemseydiği ya da önemsemediği konular vardır. Dil anlatım dersinde şahit olduğunuz şey. Ben lise mezunu bir öğrencinin bir günlük yazmasını çok da beklemiyorum. Çok da karşılaştığım bir durum değil, belki yüz öğrenci de birisi ya tutuyor ya tutmuyordur ama lise mezunu bir öğrencinin dilekçe yazması, dilekçeyi doğru kalıplar içerisinde yazmasını önemsiyorum.”

Öğretmen 8: “Belli konuları yüzeysel geçme... Yüzeysel geçtiğim çok davranışımı bilmiyorum ama önemseme dediğim, özellikle işte milli manevi duygulara çok önem veririm. Ve onları da mutlaka işte hani kendimde beslediğim için öğrencilerime de aktarma hevesindeyim.”

Öğretmen 7: “Bazı konular var programda çok yoğun olarak yer almış modülde ama baktığınız zaman öğrenci ya unutacak ya da hayatında belki hiç karşılaşmayacak. Herşeyi anlatmanın gereği yok diye düşünüyorum. O nedenle bazı temel konular, kritik konular, daha çok işine yarayacak konular... Onlar üzerinde illa çok durulur, önemli olduğu söylenir. Bazı konuları ya çok yüzeysel geçersiniz, ya da sadece söyler geçersiniz.”

Görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrenci algısına göre not verdiklerini ve sınavlarda soracakları soruları öğrencilere hissettirdiklerini ortaya koymuştur. Öğretmenler önemli buldukları konuları söyleyerek, ders kitaplarında altını çizdikleri metinlerle bağlantılı sorular sorarak sınavlarda soracakları soruları hissettirdiklerini veya bazen doğrudan söylediklerini belirtmişlerdir.

Öğretmen 5: “Ha. Onu şöyle söyleyebilirim. Sınavlar ortak sınav oldu. O yüzden çocuklara şurdan soru sorabilirim diyemiyorum. Burdaki komisyon hazırlıyor ama çıkabilecek bariz sorular da var onların özellikle altını çiziyorum. ...dersin belli başlı soru çıkabilecek yerleri vardır mutlaka. Belli başlı önemli şahsiyetler vardır biraz önce bahsettiğim. Veya önemli konular vardır. Soruları önceden sezdirmek mutlaka yapmaya çalışıyorum ben yani doğrudur yanlış bilmiyorum ama.”

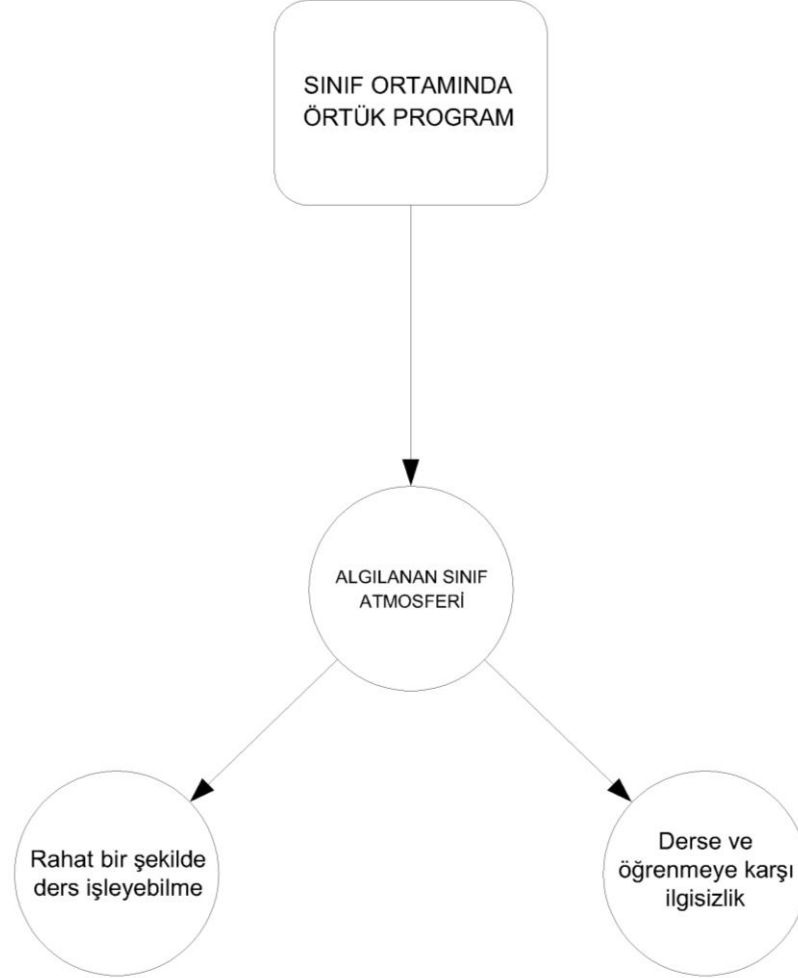
Öğretmen 6: “Hissettiririm, hissettiririm, onlara hissettiririm, belli ederim yani, öğrenci de bunu bilir.”

Öğretmen 5: “Olduğunu düşünüyorum. En azında % 70’ nin olduğunu düşünüyorum. Yani ha bu çocuk iyidir, işte derste söz alarak konuşur, arkadaşlarını rahatsız etmez. Ders, işte hoca anlattığını yazar, hocayı dikkatle dinler dediğim öğrencilerin bu özelliklerinin bir şekilde hem yazılıya hem sınıfta iyi performanslarına yansıdığını düşünüyorum.”

Öğretmen 7: “Genelde mesela diyoruz ki çocuklar şu konulardan sorumlusunuz ya da işte şu modülden sorumlusunuz. Onlara genelde hem ben hem de birçok öğretmen arkadaşım modülden soracağız, onlara mutlaka gelip bakın deriz. Bazı konuları örneğin işte transistörün ayak uçlarının bulunması gibi mutlaka sorarız böyle bir şey gibi yönlendiririz. Bazı öğretmenler mesela işte 30 soru verir ve bunların içinden onunu soracağım gibi şeyler söyler. Bazen de işte sadece değerlerini değiştirip soracağım gibi şeyler söyleriz.”

4.5.2.17. Algılanan sınıf atmosferi

Şekil-150’ de iki kod ile temsil edilen sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model görülmektedir.

Şekil-150: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin algılanan sınıf atmosferi temasına ait modelden de görüleceği üzere öğretmenler rahat bir şekilde ders işleyebilme ve öğrencilerde derse ve öğrenmeye karşı ilgisizliği sınıf atmosferinin iki belirgin karakteristiği olarak ifade etmişlerdir.

Öğretmen 5: “Öğrenciyi akademik bir şeyler yapmaya, gayret etmeleri konusunda yetersiz olduğunu, yetersiz olduğumu belki de ya da onların olduğunu düşünüyorum. Ama onun dışında kişisel gelişimlerine olumlu katkı yaptığımı, 11-F Elektrik sınıfı içinse daha olumlu olduğumu düşünüyorum.”

Öğretmen 5: “Dil anlatım dersi üzerinden konuşuyoruz anladığım kadarıyla. Edebiyat dersi için de söyleyebilirim birkaç şey. Edebiyat dersi genelde yazar şairlerin çok olduğu bir ders olduğu için ezbere dayalı bir ders ve açıkçası çocuklar ezbere dayalı konularla bilgi verirken sıkılıyorlar.”

4.6. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenen örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar

4.6.1. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenen sınıf dışı okul ortamındaki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar

4.6.1.1. Okul kuralları ve işleyişi öğrenme

Öğretmen görüşme verilerinin analizi ile elde edilen bulgular karşılaştırıldığında mesleki ve teknik anadolu liselerinde öğrencilerce uyulması beklenen bir kurallar ve işleyiş setinin olduğu anlaşılmaktadır. Bulgular öğrencilerce uyulması beklenen söz konusu kurallar ve işleyiş setinin genelde her iki okul türü öğrencileri için büyük oranda farklılaştığını göstermektedir. Dış görünüş ve kıyafetine, öğretmen ve idarecilerle konuşmalarına, tavır ve davranışlarına dikkat etme şeklinde ifade edilen kurallar seti her iki okul öğretmenlerince de ortak kurallar olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin okuldaki öğretmenleri gözlemleyerek, öğretmenlerin tutumlarına göre farklı davrandıkları da okul içi bir işleyiş olarak her iki okul türünde eğitim gören öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerce de belirtilmiştir.

Diğer taraftan Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler okulda öğrencilerin uyması beklenen kuralları, konuşurken argo kullanmama, öğretmenlerini görünce kendine çeki düzen verme, atölyeye girerken sıra olma ve tekmil verme, saygılı olma, öğretmeni kaale alma şeklinde ifade ederken; meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerse, okuldaki zaman çizelgesine uyma, izin alarak hareket etme, sırada düzgün durma ve öğretmenden önce dere gelme şeklinde ifade etmişlerdir.

Bunların yanı sıra, okul içinde işleyişe yönelik değerlendirmelerinde, anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, okulda, okuldaki idari yapıya göre davranma, öğrencinin sınıf ve okul atmosferine uyması, dış çevreden edinilen davranışların okul ortamına taşınması, olumsuzlukların öğrenci davranışlarını arzu edilmeyen şekilde değiştirmesi, kural ve beklentilerin zamanla içselleştirilmesi, öğrencilerin etkin aile desteğinden yoksun olması ve üst sınıftaki

öğrenci davranışlarına göre kendilerini ayarlaması, doğru şekilde beslenememe, öğretmenlerin isimlerinin bilinmemesi, derslere karşı ilgisizlik, bilinçsizce davranışlar sergileme, ailevi problemi olan öğrencilerin sessiz olması ve öğrenciler açısından sosyal yönden kısıtlılığın etkili olduğu bir işleyiş olduğu görüşündelerken; meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerse, okulda, öğrencilerin üst sınıftaki öğrencileri örnek alması, kılık kıyafet kontrolü yapılması, okul ortamının öğrencilerce hor kullanılması, öğretmen ve derslere yönelik önyargılarla hareket edilmesi, problem çıkarmayan öğrencilerin derslerden geçirilmesi, öğrencilerin 9. Sınıftan 10. Sınıfa geçerken uyum sorunları ile karşılaşması, öğretmen değişimlerinin öğrencileri olumsuz etkilemesi şeklinde bir işleyiş olduğu görüşündedirler.

Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, kurallar ve işleyişi öğrenmede öğrenci ile birebir diyalog kurmanın olumlu bir etki yarattığını, uyarma ve tehditkar tutumlarınsa ters bir etkiye sahip olduğunu, not kaygısı ile öğrencilerin tutum ve davranışlarını değiştirdiklerini düşünmekteyken, meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, okuldaki kural ve işleyişin öğrenciler üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmelerinde öğrencilerin sözlü ikazlara uymadığı ve kuralların dayatılmasına tepki gösterdiklerine yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

4.6.1.2. Okulun beklentileri

Araştırma bulguları incelendiğinde okulda hem Anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencilerinden örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir takım beklentiler olduğu ve beklentilerin okul türleri açısından büyük oranda farklılaştığı anlaşılmaktadır. Disiplinli, terbiyeli ve ahlaklı olma her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler açısından okulun benzer beklentilerini oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, öğretmenlerin anadolu teknik lisesi öğrencilerine yönelik sınıf dışı okul ortamındaki beklentilerinin, yaşadığı çevrenin dışına çıkma, iyi bir hayat kurma, öğretmen ve yöneticilere sorun çıkarmama, meslek lisesi öğrencisinden farklı olma, iyi bir işe girme, sosyalleşmiş bireyler olma, topluma faydalı bir insan olma, saygılı olma, toplumsal normlara uyma, kurulu işleyişi ve düzeni bozmama, okuma ve araştırmayı sevme, mesleki ahlaka sahip olma, bilgili olma, iyi bir vatandaş olma, yalan söylememe, mesleğini sevme, teknolojiyi takip etme, temizliğine dikkat etme, üniversiteye yerleşme, öğretmenlerce kontrol edildiğini bilme, ders çalışma, uyumlu

bir birey olma, toplumca sevilme, kavga etmeme, davranış ve konuşmalarına dikkat etme şeklinde; meslek lisesi öğrencilerindense, derslerini önemseme, güçlü bir vatan ve millet bilincine sahip olma, yalan söylememe, dürüst, iyi bir insan olma, okula zamanında gelme, inançlı olma, kavga etmeme, derslerine hazırlıklı gelme, toplumsal sorumluluk bilincine sahip olma, iyi bir iş sahibi olma, çevreye karşı duyarlı olma, şakalaşmama, derslere aktif şekilde katılma, saygılı ve saygın bir insan olma, kaba ve küfürlü konuşmama ve davranışlarına dikkat etme şeklinde sıralandığı anlaşılmaktadır.

Bunların yanı sıra öğretmen görüşme verilerinin analizi, anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından öğretmenlerin akademik açıdan öğrencilerden düşük bir beklenti içinde olduklarını, beklentilerin öğretmenlerce sözlü olarak aktarıldığını ortaya koyarken, meslek lisesi öğrencileri açısından beklentilerin öğrenciler üzerinde etkili olabilmesinin uzun zaman aldığını ortaya koymuştur.

Okulda öğrencilerden beklenen davranış ve niteliklerden bir kısmının karşılanmadığı da her iki okul türündeki sınıflarda derslere giren öğretmenlerce ifade edilmiştir. Ancak karşılamayan beklentilerin her bir grup için farklılaştığı görülmektedir.

4.6.1.3. Derslere karşı tutum ve yaklaşım

Araştırma bulguları öğretmenlerin derslere karşı tutum ve yaklaşım boyutu ile ilgili görüşlerinin büyük oranda benzer olduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmenlere göre, öğrenciler meslek derslerini daha önemli ve işe yarar bulmakta ve daha çok önemsemekte ve meslek derslerinde kurallara daha çok uymaktadırlar. Genel kültür derslerini ise üniversite sınavları açısından önemsemektedirler ve meslek dersi öğretmenleri ile genel kültür dersi öğretmenlerine farklı davranmaktadırlar. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencilerinin genel kültür derslerini gereksiz gördükleri, sözel derslere mesafeli yaklaştıkları, uygulama yapılan derslere daha çok ilgi duydukları, genel kültür derslerinde öğretmene göre tutum sergiledikleri ifade edilirken; meslek lisesi öğrencilerinin, öğretmenini sevdikleri genel kültür derslerini de sevdikleri, sayısal dersleri zor buldukları, sözel derslerde sıkıldıkları, öğretmene göre derse karşı tutum takındıkları ve meslek derslerine daha çok ilgi gösterdikleri ifade edilmiştir.

4.6.1.4. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Araştırma bulguları, okuldaki kural ve işleyişi öğrenmede öğretmenlerin genel olarak benzer görüşler içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Öğretmenlere göre öğrencilerin arkadaşlarını, üst sınıftaki öğrencileri ve öğretmenlerini gözlemlemesi, öğretmenlerinin yaptıkları yönlendirme davranışları, okul ortamının sosyal dokusuna uymaları okuldaki kural, beklenti ve işleyişin öğrenilmesi üzerinde etkili olmaktadır. Diğer taraftan, öğretmenler anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından; törenlerde yapılan yönlendirmelerin, toplumsal normlar, derste anlatılan hikayeler gibi ders dışı paylaşımların ve öğrencilerin idealist olarak algılanan öğretmenlerden etkilenmesinin okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmede etkili olduğu görüşündedirler. Buna karşın, meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, okuldaki kural, beklenti ve işleyişin öğrenilmesinde öğretmen ve öğrencilerin sözlü olarak anlaşmasının ve televizyondan edinilen davranış kalıplarının etkili olduğunu düşünmektedirler.

4.6.1.5. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Araştırma bulguları incelendiğinde okuldaki kural veya işleyişe uygun hareket eden öğrenciler açısından okulda bir ödüllendirme sisteminin olduğu anlaşılmaktadır. Her iki okul türünde de kurallara uyan veya beklentileri karşılayan öğrenciler açısından, öğretmen ve idarecilerin ilgi, sevgi ve yakınlığını kazanma, okulda ayrıcalık ve tolerans görme, performans notlarının yükselmesi, okulda korunma ve kollanma ortak ödüllendirme araçlarıdır. Diğer taraftan okulda kural ve beklentilere uygun davranışlar sergileyen meslek lisesi öğrencileri, onlara sosyal etkinliklerde daha çok görev verilmesi, öğrenciye ait işlerde kolaylık sağlanması, çeşitli şekillerde onure edilme şeklinde ödüllendirilirken; anadolu teknik lisesi öğrencileri ise; okulda kendilerine daha daha çok değer verilmesi, dersi daha kolay geçme, belge ile onure edilme, küçük maddi ödüller alma ve daha düzenli bir okul ortamında bulunma gibi araçlarla ödüllendirilmektedir.

4.6.1.6. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Araştırma bulguları okuldaki kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan öğrencilerin her iki okul türü içinde geçerli olmak üzere bir takım yaptırımlarla karşılaştığını göstermektedir. Öğretmen ve idarecilerin güvenini kaybetme, öğretmenlerin öğrencilere soğuk ve mesafeli davranması, öğrencinin sosyal etkinliklerden uzak tutulması, öğretmenlerce görmezden gelinmesi, öğrencilerin

performans notlarının düşürülmesi okulda kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları ortak yaptırımları oluşturmaktadır. Diğer taraftan okuldaki kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan anadolu teknik lisesi öğrencileri için öğrenciyi örgün öğrenim dışına yönlendirme kuralları uymadıklarında ve beklentileri karşılamadıklarında karşılaştıkları bir yaptırımken; öğrencilerin cep telefonlarının alıkonulması, öğrenciye ait işlerde zorluk çıkarılması ve öğrenciye görev verilmemesi meslek lisesi öğrencilerinin karşılaştıkları bir dizi yaptırımdır. Bunların yanı sıra kural ve işleyişe uymayan anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından duruma olumlu bakan, bu tip davranışlar sergileyen öğrencilerin onları hayatta daha başarılı kılacağını ifade eden görüşler de bulunmaktadır.

4.6.1.7. Öğrenciler arası ilişkiler

Öğrenciler arası ilişkilere yönelik bulgular incelendiğinde her iki okul türünde öğrencilerin derslerine giren öğretmenler genelde öğrenciler arası ilişkilerin olumsuz yönlerine vurgu yapmışlardır. Öğretmenlere göre okulda öğrenciler birbiri ile kaba söz ve argo kelimelerle konuşmakta, birbirlerine kaba davranışlar sergilemektedir. Ayrıca öğrenciler arasında gerek el şakası gerekse de sözlü şakaların yaygın olduğu ve okulda öğrencilerin belli bir grubun üyesi olduğu da öğretmenlerce belirtilmiştir.

Diğer taraftan, araştırma bulguları, anadolu teknik lisesi öğrencilerinin güçlü arkadaşlık bağı kurmaktan kaçındıklarını ve birbirlerine karşı oldukça tepkisel davranışlarında bulduklarını; meslek lisesi öğrencilerinin ise birbirlerinden kolayca etkilendiklerini ve grup liderinin öğrenciler üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

4.6.1.8. Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisi

Okul zaman çizelgesi düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisine yönelik bulgular incelendiğinde, zamana bağlı düzenlemelerin öğrenci davranışları üzerindeki etkilerinin her iki türde eğitim gören öğrenciler açısından genelde benzer özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, genelde öğretmen ve öğrencilerde derslere geç girme davranışları olduğunu, derslerin bir bölümünde öğrencilerin serbest bırakılarak ders işlenmediğini, özellikle mesleki derslerde teneffüs saatlerine öğretmenlerin karar verdiğini ve teneffüslerin uzun tutulduğunu ifade etmişlerdir.

Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler kısa teneffüs saatlerinin öğrencileri olumsuz etkilediğini, öğrencilerin zamana uyma konusunda öğretmenlerin tutumuna göre hareket ettiklerini belirtmişlerken, meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, genelde derse geç kalan öğrencilerin öğretmenlerce hoş görüldüğünü ifade etmişlerdir.

4.6.1.9. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Okulda öğrencilerce uyulması beklenen kural, beklenti ve işleyişle alakalı olarak bazı hususların her iki okul türü öğrencileri açısından da daha fazla önemsendiğini araştırma bulguları ortaya koymuştur. Öğretmen ve idarecilerle düzgün konuşma, onların yanında argo konuşmama ve okulda saygılı olma her iki grup öğrenciler açısından da okuldaki ortak önemsenen kural ve beklentileri oluşturmaktadır. Diğer taraftan, ders araç ve gerecini getirme, arkadaşlarına ve büyüklerine karşı davranışlarına dikkat etme gibi kurallar anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından; terbiyeli ve ahlaklı olma, çevrelerini temiz tutma, disiplinli olma ve öğretmenleri görünce kendine çeki düzen verme meslek lisesi öğrencileri açısından okulda önemsenmekte veya bu kurallardan taviz verilmek istenmemektedir.

4.6.1.10. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Öğretmenlerin örtük program kapsamında değerlendirilebilecek beklenti ve davranışlarına yönelik bulguların okul türlerine göre birbirinden farklılaştığı görülmektedir. Anadolu teknik lisesi grubu öğretmenleri, öğrencilerinin saygılı olmalarını, kendilerine saygı duymalarını, itaat etmelerini, disiplinli, terbiyeli ve ahlaklı olmalarını, sahip olduklarının kıymetini bilmelerini, konuşma ve davranışlarına dikkat etmelerini, öğretmenlere çıkarsız yaklaşmalarını, öğretmenleri dost olarak görmelerini ve derslere zamanında gelmelerini beklemektedirler. Ayrıca öğretmenler öğrencilerine çeşitli ders dışı görevler vermekte ve öğrencileri farklı sebeplerle ders esnasında dışarı göndermekte ya da öğrencilerin talebi ile dışarı gönderebilmektedirler. Buna karşın meslek lisesi grubu öğretmenlerinin öğrencilerden beklentilerinin, öğretmene itaat etme, insani ilişkilerini her zaman devam ettirme, sessizce öğretmeni dinleme ve öğretmenler arasındaki davranış farklılıklarını hoş görme olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca öğretmenler öğrencinin ders başarısından ziyade öğrencilerinde ahlaki yönü önemsediklerini, akademik başarıyı ön plana çıkarmadıklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan

öğretmenlere göre karşılanmayan bir takım beklentiler vardır. Öğretmenlere göre, kaba ve küfürlü konuşmama, uyarıları dikkate alma, ahlaklı ve dürüst bir insan olma karşılanmayan beklentilerdir.

Araştırmanın öğretmenlerin cezalandırma davranışlarına yönelik bulguları incelendiğinde, öğretmenlerin bir ceza olarak öğrencilere kızması ve bağırmasının, öğrencilerin görmezden gelinmesinin, öğrencilerin performans notlarını düşürmesinin, öğrencilere soğuk ve mesafeli davranmasının her iki grup öğrenciler açısından da benzer cezalandırma davranışları olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, şiddete maruz kalma ve öğrencinin bir takım mahrumiyetler içinde bırakılması anadolu teknik lisesi öğrencilerinin; öğrencinin ajite edilmesi ise meslek lisesi öğrencilerinin karşılaştığı cezalandırma davranışlarıdır.

Diğer taraftan hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerden öğrencilere ceza uygulamaktan kaçındığını ifade edenler olmuştur.

Kişisel görüş ve değer aktarımına yönelik bulgular incelendiğinde öğretmenlerin öğrencilerine bir takım kişisel görüş ve değer aktarımında bulunmakla birlikte kendi ideolojilerini aktarmamayı tercih ettikleri veya ideolojilerini yansıtmaktan kaçındıklarını belirtmişlerdir. Her iki grup sınıfta derse giren öğretmenler de ders dışı paylaşımlarda bulunarak, farklı şekillerde de olsa öğrencilere rol model olarak kişisel görüş ve değer aktarımı yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerden öğrencilerle arasına belirli bir sınır koyduğunu ve kişisel görüş ve düşüncelerini öğrencilere yansıtmaktan kaçındığını belirten görüşler de vardır. Diğer taraftan meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerden ailelerin kişisel görüş ve değer aktarımına gösterebilecekleri olumsuz tepkilerden çekindiklerini, öğrenci ile arasına belli bir sınır koyduğunu ve kişisel görüş ve değerlerinden yüzeysel olarak bahsettiğini ifade edenler olmuştur.

Öğretmenlerin ödüllendirme yaklaşımlarına yönelik bulgular incelendiğinde öğrenciye bir şeyler ısmarlama gibi maddi ödüller verme, öğrencinin performans notunu yükseltme, öğrencileri onure etme, öğrenciye iyi, samimi ve yakın davranma gibi ödüllendirme davranışlarının anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi öğrencileri açısından ortak ödüllendirme araçları olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte öğrencinin not kaygısının azaltılması ve öğretmenlerin ödüllendirme mekanizmasını bir motivasyon aracı olarak kullanmaları anadolu teknik lisesi öğrencilerinin

karşılaştığı durumlar iken; öğrenciyi dersten geçirme, öğrenciye karşı toleranslı olma meslek lisesi öğrencilerinin karşılaştığı ödüllendirmeye dönük davranışlardır.

Araştırma bulguları dikkate alınacak olursa anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin benzer görüşlerine bakıldığında, öğretmenlerin zaman zaman tutarsız davranışlar sergiledikleri ve bu durumun öğrenciler tarafından fark edildiği, öğrencilerin öğretmenlerinin sözlerinden ziyade davranışlarını dikkate aldıkları hususları göze çarpmaktadır. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlere göre, öğretmenler özellikle zaman çizelgesine uyma konusunda tutarsız davranış sergilemektedirler ve duruma göre fikirlerini değiştirebilmektedirler. Diğer taraftan tüm öğrencilere benzer şekilde davrandığını ifade eden görüşler de vardır. Buna karşın meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, öğretmenin tutarsız davranışlarına yönelik kurallara öğrencilerce uyulmadığını, öğretmenlerin tutarlı olma adına öğrencilere verdikleri sözü mutlaka tutma, öğrenciye adilce davranma ve kendinin yerine getirmeyeceği bir davranışı öğrenciden de beklememe gibi davranışları olduğunu ifade etmişlerdir.

Önyargılı veya koruyucu tutum ve yaklaşımlara yönelik bulgular her iki okul türü öğretmenlerinin genel olarak farklı görüşler içinde olduklarını göstermektedir. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerden ailevi problemi olan ve öğretmenlere saygılı davranan öğrencilere karşı daha koruyucu olduğunu belirtenler olduğu gibi, adilce bir tutum takındığını belirten öğretmen görüşleri de vardır. Bunun yanı sıra öğretmenlerin öğrencileri iyi, orta, kötü, başarılı, başarısız gibi çeşitli kategorilere ayırdıkları öğretmenlerce belirtilmiştir. Diğer taraftan meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin önyargılı davranışları içinde, kötü olarak algıladıkları öğrenciye mesafe koyma, iyi olarak algılanan öğrenciye toleranslı olma ve öğrenciler arasında ayırım yapma gibi davranışlar vardır. Öğretmenler iyi olarak algıladıkları öğrencileri koruyup kolladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kırsal kesimden gelen öğrenci davranışlarını daha olumsuz bulmaktadırlar. Diğer taraftan öğrencilere adilce davrandığını belirten görüşler de mevcuttur.

4.6.3.11. Öğrenciye yönelik algı

Öğretmen görüşme verilerinin analizi ile elde edilen bulgular öğretmenlerin öğrencilere yönelik algılarının genel olarak iyi ve başarılı öğrenci ile kötü ve başarısız öğrenci olduğunu ortaya koymuştur. Ancak anadolu teknik lisesi

öğrencilerinin dersine giren öğretmenlerin ilgisiz öğrenci ve iyi-orta-kötü öğrenci gibi kategorik değerlendirmelerde de buldukları anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin başarılı ve iyi öğrenci algılarına yönelik görüşleri incelendiğinde birbiri ile genel olarak farklılaştığı göze çarpmaktadır. Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlere göre başarılı ve iyi öğrenci, derse katılan, efendice hareket eden, düşünerek yaşayan, ürün ortaya koyabilen, öğretmenleri ile mesafesini iyi ayarlayabilen, söz almaya çalışarak kendini gösteren, kurallı hareket eden, öğretmenlerle konuşmasına dikkat eden, toplumsal yaşantısına dikkat eden, topluma uyum sağlayan, notları yüksek olan, çevresine karşı duyarlı olan, kendisini tanıyan, amaçlarını bilen, ailesince özen gösterilen, söz ve davranışlarına dikkat eden öğrencilerdir. Bunların yanı sıra öğretmenler arasında başarı notlarını iyi ve başarılı olmak için bir kriter olarak kabul etmediğini ifade eden görüşler de vardır. Buna karşın meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlere göre başarılı ve iyi öğrenci, arkadaşlarını rahatsız etmeyen, derisi dikkatle dinleyen, öğretmenin söylediğini yazan, büyüklerine karşı saygılı olan, öğretmenini dikkatle dinleyen, okula zarar vermeyen, soru sorulduğunda cevap veren, öğretmenlerince önemsenmelerin farkında olan, karşılıklı sevgi ve saygısı olan, ders çalışan, ders araç ve gereçlerini getiren, öğretmenlerine saygılı davranan, dürüst olan, derste söz alarak konuşan ve derste düzgün duran öğrencilerdir.

Diğer taraftan araştırmaya katılan her iki grubun da derslerine giren öğretmenlere göre dürüst olmayan ve derse katılmayan öğrenciler kötü ve başarısız öğrencilerdir. Bununla birlikte Anadolu teknik lisesinin derslerine giren öğretmenlere göre kuralsızca hareket eden, sınıf huzurunu bozan, sorumluluklarını yerine getirmeyen, sınıf disiplinine zarar veren, öğretmenlerle ilişkisine dikkat etmeyen, sınıfı olumsuz şekilde yönlendiren, notları düşük olan, çıkarlarına düşkün olan, bencilce davranan, geleceğinin sorumluluğunu almayan, öğretmenlerle saygısızca konuşan, toplumsal normlara uymayan, çalışmayı sevmeyen, toplumsal yaşantısına dikkat etmeyen, konuşmalarına dikkat etmeyen öğrenciler başarısız ve kötü öğrenci iken; derse karşı ilgisiz olan, derslerde uyuyan, arkadaşlarını rahatsız eden, derste gürültü yapan, disiplinsiz davranan, ders araç ve gereçlerini getirmeyen, ders akışını bozan, yalan söyleyen, devamsızlık yapan ve ders çalışmayan öğrenciler kötü ve başarısız öğrencidir.

Ayrıca Anadolu teknik lisesi öğrencilerine yönelik diğer öğretmen algılarına bakıldığında, öğrencilerin yönlendirme ve kontrole çok açık ve sürekli bir

yönlendirme ve kontrol ihtiyacı içinde olduğunun belirtildiği görülmektedir ve öğrencilere yönelik diğer bir algı biçimi ise ilgisiz öğrenci şeklindedir.

4.6.1.12. Ders dışı yaşantılar

Öğrencilerin ders dışı yaşantılarına yönelik bulgular incelendiğinde her iki okul türü açısından da bulguların büyük oranda benzeştiği görülmektedir. Anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlere göre, öğrenciler uzun teneffüs, boş ders, öğle arası gibi zamanlarda genelde okul dışına çıkmakta, grup halinde gezinmekte, kafe, kahvehane gibi yerlere gitmekte, sigara içmekte ve zaman zaman da kavgalara karışmaktadırlar. Ders dışı okulda zaman geçirdiklerinde ise genelde ya bahçede top oynamakta, ya sınıfta kalmakta ya da kantine gitmektedirler. Öğrencilerin bir diğer ders dışı zaman faaliyeti ise cep telefonu ile uğraşmaktır. Ayrıca öğrenciler okuldaki fiziki imkanlara göre davranmakta veya etkinlik yapmaktadırlar. Bunların yanı sıra öğretmen öğrenci ilişkileri açısından bakıldığında, öğrenci ve öğretmenlerin birlikte pek zaman geçirmediği, öğrencilerin sadece belirli sorular sormak için öğretmenlerinin yanına geldikleri, öğrenci ve öğretmenlerin sadece ayak üstü sohbet ettikleri ve nitelikli bir zaman geçirmediği, öğrencilerin öğretmenlerinin yanında daha farklı davrandığı da araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, okulda ders dışı yaşantıların öğrenciler üzerinde olumlu etkileri olduğu öğretmenlerin sosyal etkinliklerde görüş ve değer aktarımında bulduklarını meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerce belirtilmiştir.

4.6.1.13. Öğretmen öğrenci ilişkileri

Sınıf dışı okul ortamında öğretmen öğrenci ilişkilerine yönelik bulgular incelendiğinde, sınıflar arasında farklı yönlerin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Anadolu teknik lisesi sınıfında derse giren öğretmenler okul ortamındaki her türlü iletişim çabasının öğrenciler üzerinde olumlu etkisinin olduğu, öğrencilere karşı dostane bir yaklaşımın öğretmen ve öğrenci ilişkilerini olumlu etkilediği görüşünde iken; meslek lisesi sınıfında derse giren öğretmenler, öğrencilerin çok ders işleyen öğretmenleri sevmediği, öğretmenleri kategorilere ayırdıkları ve önem sırasına koydukları, meslek dersi öğretmenlerine daha saygılı davranıldığı ve öğretmene göre öğrencilerin farklı tutumlar sergiledikleri görüşündedir. Ayrıca meslek lisesi öğretmenlerine göre ders sürecinde yapılan azarlama gibi davranışlara, otoriter tutumlara ve bireysel uyarılara öğrenciler daha çok olumsuz tepki göstermektedir.

4.6.1.14. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Araştırma bulguları dikkate alındığında okulda örtük program kapsamında değerlendirilen kural ve beklentilerden bir kısmının her iki türdeki okul öğrencileri tarafından da çiğnendiği anlaşılmaktadır. Derslere zamanında gelme okulda öğrenciler tarafından uyulmayan veya çiğnenen kurallar içinde ortak olan kural veya beklentidir. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, dış görünüşlerine dikkat etme, kaba ve küfürlü konuşmama, okula ders araç ve gereçlerini getirme gibi kuralların okulda çiğnenen veya uyulmayan kurallar olduğunu ve öğrencilerin dersten erken çıkmaya çalışarak da kuralları çiğnemeye çalıştıklarını; meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler ise izin alarak hareket etme, okul dışına çıkmama, ders araç ve gereçlerini getirme gibi kural ve beklentilerin okulda uyulmayan veya çiğnenen kurallar arasında olduğunu ifade etmişlerdir. Meslek lisesi öğrencileri açısından karşılaşılan diğer bir durum ise öğrencilerin yok yazıldıklarında okulu terk etmesi ve rapor alma yolunu tercih etmeleridir.

4.6.1.15. Önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar

Görüşme verilerinin analizi okulda öğrenciler açısından her iki okul türü için de önemszenmeyen veya taviz verilen kurallar olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular karşılaştırıldığında her iki okul türüne kayıtlı öğrenciler açısından da dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme şeklinde ifade edilen kural ve beklenti fazla önemszenmemekte veya bu kuraldan taviz verilmek zorunda kalınmaktadır. Diğer taraftan, anadolu teknik lisesi grubu öğrencileri açısından, konuşmalarına dikkat etme; meslek lisesi öğrencileri açısından ise kontrolsüzce okul dışına çıkmama ve okul zaman çizelgesine uyma okulda taviz verilen veya önemszenmeyen kurallardandır. Ayrıca okulda olumsuz davranışların görmezden gelindiği meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerce; öğrencilere verilen tavizlerin başka tavizlere neden olduğu ise anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerce ifade edilmiştir.

4.6.1.16. Cinsiyete bağlı değerlendirmeler

Cinsiyete bağlı değerlendirmelere ilişkin bulgular incelendiğinde gerek anadolu teknik lisesi grubu ders öğretmenlerinin, gerekse de meslek lisesi grubu öğretmenlerinin okulda kız öğrenci olmasının olumlu ve olumsuz yönlerine vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Okulda kız öğrenci olmamasına dönük görüşlerin birbirine

benzer olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlere göre, okulda kız öğrenci olmamasının olumsuz yöndeki etkileri, erkek öğrencilerin tavır ve davranışlarına dikkat etmemesi, kaba ve küfürlü konuşmaları, hijyen ve temizliğe önem vermemeleri ve sosyal açıdan bir takım davranışları kazanamamalarıdır. Ayrıca öğretmenler okulda kız öğrenci olması durumunda kız öğrencilerin rahatsız edilecekleri, okulda kavgaların artacağı düşüncesinden hareketle okulda kız öğrenci olmamasının olumlu olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi grubu öğretmenleri öğrencilerin bayan öğretmenlerin derslerinde daha uysal olduğuna yönelik değerlendirmelerde bulunarak, bayan öğretmenlerin derslerinde daha suistimal edici davranışlar sergilendiğini ifade etmişlerdir. Meslek lisesi grubu öğretmenleri ise okulda kız öğrencilerin olmamasının bir olumsuz etkisi olarak öğrencilerin okuldan soğuyarak uzaklaşmasını dile getirmişler, ayrıca okulda kız öğrenci olması durumunda öğretmenlerle erkek öğrenciler arasındaki yakın ilişkinin zarar göreceğini belirtmişlerdir.

4.6.1.17. Okulun fiziksel özelliklerinin öğrenci davranışlarına etkileri

Araştırma bulguları dikkate alınacak olursa her iki okul türü içinde okulun fiziksel özelliklerin öğrenci davranışları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu ve olumsuz yöndeki etkilerin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Okulda hem anadolu teknik hem de meslek lisesi öğrencilerini olumsuz yönde etkileyen fiziksel özelliklere bakıldığında, tuvaletlerin kirli, bakımsız ve arızalı olması, binalar ve bahçede güvensiz alanların varlığı, binaların gerek boya rengi gerekse yapı şekli bakımından soğukluk ve kasvetli bir his vermesi, öğrencilerce fiziksel mekanların hor kullanımı ve bilinçli olarak zarar verilmesi gibi hususlar göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra öğrenciler açısından seçeneklerin kıt olması, binaların öğrencilerde aidiyet duygusu oluşturmaması, sınıf dekorasyonlarının itici olması, derslik binalarının öğrencilerin hareket alanını kısıtlaması, öğrencilerin okulun fiziksel özelliklerini belirlemede etkisiz olması ve bundan da rahatsızlık duymaları, öğrencilerin fiziksel imkanlardan yeterince yararlanamamaları ve okulda mutsuz olmaları, okulu çekici kılacak materyallerin yetersizliği anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerce; atölyelerde kısmi de olsa yer darlığı olması ise meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerce okulda öğrencileri olumsuz yönde etkileyen fiziksel özellikler olarak değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan okulda geniş ve ağaçlıklı bir bahçe olması, okulun geniş bir alanda kurulu olması, okula ait bir spor salonunun ve spor yapmaya elverişli alanların bulunması, atölye ve sınıf donatılarının yeterli, atölye ve sınıfların geniş ve havadar olması her iki okul grubu öğrencileri içinde geçerli olmak üzere öğretmenlerce öğrencileri olumlu yönde etkileyen fiziksel özellikler olarak ifade edilmiştir.

4.6.2. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenen sınıf ortamındaki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar

4.6.2.1. Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme

Bulgulara göre, hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencilerinin sınıf içinde uymaları beklenen bir dizi kurallar, beklentiler ve işleyiş seti söz konusudur. Derslerde uyumama, derse ait defter, kitap ve diğer araç-gereçleri getirme, derse hazırlıklı gelme, derse katılım sergileme, derslere zamanında gelme ve dakik olma her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler açısından da ortak sınıf içi kural, beklenti ve işleyiş setine ait özelliklerdir.

Öğretmenlere dikkatli davranma, arkadaşlarını rahatsız etmeme, ortak hareket etme, öğretmene karşı saygı çizgisini aşmama, öğretmen sınıfa geldiğinde ayağa kalkma, istemese de kurallara uyma, sınıf temizliğine dikkat etme, öğretmen istediğinde hemen ona odaklanma, derste ders dışı işle meşgul olmama, ve öğretmenin söylediklerini birebir not alma anadolu teknik lisesi öğrencileri için; arkadaşı konuşurken sözünü kesmeme, davranışlarına dikkat etme, fikirlerini izin alarak söyleme, öğretmeni dikkatle dinleme, dürüst ve disiplinli olma, atölyeye girerken sıra olma ve tekmil verme, derste istenenleri not alma, konuşmasına dikkat etme, şakalaşmama, dersi dinliyormuş gibi yapma, düzgünce oturma, telefonla oynamama, dersle ilgilenme ve derse odaklanma, dersi sessizce ve dikkatle dinleme, tertipli ve düzenli olma ve düzgün defter tutma meslek lisesi öğrencileri için örtük program kapsamında değerlendirilebilecek sınıf içi kurallar, beklentiler ve işleyiş setini oluşturmaktadır.

Sınıf içi işleyişe yönelik öğretmen görüşleri birbirinden tamamen farklılaşmaktadır. Meslek lisesi öğrencileri için, dersle ilgiliymiş gibi yapma, öğretmeni memnun etmek için derse katılma, öğretmeni tanıyarak davranışlarını ona göre belirleme, derslerde bir şeyler yeme ve içmeye izin verme, belli bir süre geç

kalmayı hoşgörme, öğrencilerin öğretmene yönelik izlenimlere göre davranması, duruma göre sınıf içi kuralların esnetilmesi gibi tutum ve davranışlar sınıf içi işleyişe yönelik özelliklerdir.

Derslerin belli bir bölümünde ders işlenmesi ve dersin bir kısmında öğrencilerin serbest bırakılması, öğretmenlerin itaat beklentisini öğrencilere hissettirmeleri, duruma göre derslerin erken ya da geç bitirilmesi, kitap ve defter kontrolü yapılması, öğrencilerin öğretmenleri tanıyarak davranışlarını ona göre ayarlamaları, not kaygısı ile öğrencilerin davranışlarını değiştirmeleri, öğretmenlerin ilk tanışmada bilerek öğrencilere sert davranmaları, davranışları olumsuz bulunan öğrencilere daha sert davranılması, duruma göre derslerin öğretmen ya da öğrenci merkezli işlenmesi, genelde kurallara uymama davranışlarının öğretmenlerce görmezden gelinmesi, öğretmenlerden sonra gelen öğrencilerin yok yazılması, okulun açıldığı ilk haftalarda beklentilerin öğretmenlerce aktarılması anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından sınıf içi işleyişe yönelik özelliklerdir.

4.6.2.2. Derse katılım

Araştırma bulguları derse katılım açısından her iki öğrenci grubunda derse giren öğretmenlerin görüşleri arasında farklılıklar ve benzerlikler olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin açıklık, uykusuzluk, dersi sevmeme, dersi anlamama gibi nedenlerle pek derslere katılmadıkları ve derse katılımın genelde düşük düzeyde kaldığı öğretmenlerce ifade edilmiştir. Bununla birlikte anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlere göre, öğrenciler derslere göre derslere katılımında farklı davranmakta, bir grup öğrenci derslere katılırken dersle ilgisi olmayan tarzda katılım sergilemekte, bir grup öğrenci hiç katılım sergilememekte, ailevi problemler derse katılımı olumsuz etkilemekte, derslerde bir dikkat ve ilgi dağınıklığı bulunmakta ve öğrenciler genelde pasif veya sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Diğer taraftan meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, sorulara cevap alamadıklarını ve öğrencilerin dersi dinler gibi yaptıklarını, derste uygulamaya ağırlık verilmesi, öğretmenlerin derste hayata dönük paylaşımlarda bulunması ve öğrencinin öğretmeni sevmesi durumunda derslere katılımın arttığını ifade etmişlerdir.

4.6.2.3. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri

Araştırma bulguları hem meslek lisesi hem de anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin öğrencilerinden ders işleme sürecinde

bekledikleri davranışlarının olduğunu göstermektedir. Dersi ve öğretmeni dikkatle ve sessizce dinleme, kendi arasında konuşmama ve derse katılım öğretmenlerin sınıf içi beklentilerine yönelik ortak beklentilerdir. Bununla beraber, iş güvenliği konusunda kesin bir itaat içinde olma, öğrenmeye karşı istekli olma, herhangi bir konuda sorular sorma, derse ve öğretmene odaklanma, ders için gerekli araç ve gereçleri getirme, öğretmenin söylediklerini birebir not alma, derse hazırlıklı gelme, gibi beklentiler anadolu teknik lisesi öğrencilerine yönelik beklentileri; disiplinli olma, laf atma ve sataşma türü davranışlar sergilememe, birbirlerini rahatsız etmeme, dersle ilgilenme veya ilgileniyormuş gibi yapma, ders dışı işle meşgul olmama, ders akışını bozmama derse ve öğretmene odaklanma ise meslek lisesi öğrencilerine yönelik beklentileri oluşturmaktadır.

4.6.2.4. Göze girme davranışları

Göze girme davranışlarına yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde derse daha çok katılma dışında anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi öğrencilerinin sergiledikleri göze girme davranışlarının farklılaştığı anlaşılmaktadır. Anadolu teknik lisesi grubu öğretmenlerine göre, öğretmenlerle daha çok iletişim kurma, sorumluluk almada daha istekli olma, sosyal etkinliklere daha çok katılma, öğretmenlerin dikkatini çekmeye çalışma, öğretmenlerle temas etmeye çalışma, abartılı şekilde selam verme, derste aktif olmaya çalışma, verilenden daha fazla sorumluluk yerine getirmeye çalışma, daha fazla söz hakkı isteme, ön plana çıkmaya çalışma öğrencilerin göze girme çabaları iken, meslek lisesi grubu öğretmenlerine göre, öğretmenlere şirin görünmeye çalışma, ders dışı görevlere talip olma, şiir yazarak öğretmene getirme, kitap okuduğunu belli etme, öğretmenlere itaatkar davranma ve biliyormuş gibi yapma birer göze girme çabasıdır.

Bununla birlikte göze girme davranışlarının nedenlerine yönelik değerlendirmelerin de her iki okul türü açısından farklılaştığı görülmektedir. Meslek lisesi öğrencilerinin göze girme çabası sergilemelerinin nedeni öğretmenlerinin övgülerini almak iken, anadolu teknik lisesi öğrencilerinin göze girme çabalarının nedenlerinin çevresince saygı ve değer görme, ailesinin takdirini kazanma ve daha yüksek not alma olduğu anlaşılmaktadır.

4.6.2.5. Öğrencilerde dersle ilgilenmeme davranışları

Araştırma bulguları hem anadolu teknik lisesi öğrencilerinin hem de meslek lisesi öğrencilerinin sınıflarında öğrencilerin bir dizi dersle ilgilenmeme davranışları

olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin dersle ilgilenmeme davranışlarında kendi aralarında konuşma, cep telefonu ile oynama, öğretmeni ve dersi dinler gibi yapma, uyuma ya da uyuklama ve dersi kaynatmaya çalışma her iki öğrenci grubu için de ortak davranışlardır. Bununla birlikte anadolu teknik lisesi öğrencilerinin dersle ilgilenmeme davranışları derste başka işle meşgul olma, arkadaşlarını rahatsız etme, ders dışı sorular sorma, açlık nedeniyle sabah saatlerinde derse odaklanamama ve derse katılmama iken; meslek lisesi öğrencilerinin dersle ilgilenmeme davranışları ise arkadaşlarına laf atıp sataşma, yazıyormuş gibi yapma, dışarıyı izleme ve zihinsel olarak derste olmamadır.

4.6.2.6. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışlarına yönelik bulgular incelendiğinde sınıfta öğrencilerin yüksek sesle konuşmalarının, kendi aralarında konuşmalarının, arkadaşlarını rahatsız etmelerinin her iki tür okul açısından da sınıfta gerçekleşen uygunsuz davranışlar olduğu görülmektedir. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi öğrencilerinin ders işleme sürecinde olumsuz olarak nitelenebilecek davranışlarının öğrenciler arasındaki sözlü tartışmalar, dışarıyı izleme, tuhaf sesler çıkarma, kavga etme ve öğretmene saygısızlık yapılması şeklinde olduğu; buna karşın meslek lisesi öğrencilerinin ise, derse ilgisiz davranma, dersi dinlememe, dersi kaynatma, uyuma veya uyuklama ve cep telefonu ile oynama şeklinde olduğu ifade edilmiştir.

4.6.2.7. Kurala uyma veya beklentileri karşılamanın ödülü

Elde edilen bulgulara göre her iki okul türünde eğitim gören öğrencilerin derslerine giren öğretmenlere göre, öğrenciler sınıf içi kurallara uyduklarında ve sınıf içi beklentileri karşıladıklarında çeşitli şekillerde ödüllendirilmektedirler. Öğrencilerin performans notlarının artırılması ve öğretmenlerin kural ve beklentileri karşılayan öğrencilerle daha iyi bir iletişim kurmaları benzer ödüllendirme araçları olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte anadolu teknik lisesi öğrencilerinin sınıf içi kural ve beklentileri karşıladıklarında, dersten daha kolay geçtikleri, öğretmenlerinin ilgi, saygı ve yakınlığını kazandıkları, sınavlarının daha kolay hazırlandığı, öğretmenlerince mesleki yeterliklerini artırıcı faaliyetlere katıldıkları ifade edilmiştir. Buna karşın öğretmenlere göre meslek lisesi öğrencileri sınıf içi kural ve beklentileri karşıladıklarında eğitimsel amaçların gerçekleşmesi ve öğretmenin gözüne girmiş olma yoluyla ödüllendirilmiş olmaktadır.

4.6.2.8. Sınıf yönetimi

Öğretmenlerin sınıf yönetimi davranışlarına yönelik bulgular meslek lisesi ve anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin görüşlerinin farklılaştığını ortaya koymaktadır. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler sınıf yönetiminde ders dışı paylaşımları kullandıklarını, öğrenciler sıkıldığında derse ara verdiklerini, notla otorite kurduklarını ve değerlendirmeye önem vermediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, sınıf yönetimi açısından adilce bir tutum sergilediklerini ve sınıf hakimiyeti açısından sınavlarda kolaylık sağlama vaadinde bulduklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin kendi aralarındaki görev paylaşımlarını belli bir plan dahilinde yapmadıklarını, sınıf yönetiminde öğrenciyi kontrol altında tutmaya dönük bir yaklaşım sergilediklerini, öğrencilerin aktif bir şekilde derse katılımını sağlamada başarısız olduklarını, sınıf yönetiminde öğretmen merkezilik olduğunu, sınıfta öğrencilerin fikirlerini rahatça ifade edebildiği bir ortam bulunduğunu ancak demokratik bir ortamın genelde suistimal edici davranışlara sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir.

4.6.2.9. Çiğnenen veya uyulmayan kurallar

Bulgular incelendiğinde her iki okul türü içinde sınıf içinde örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi kuralın öğrencilerce çiğnendiği anlaşılmaktadır. Bulgular, sınıf içinde birbirine sataşmama, ders araç ve gereçleri ile derse gelme, kendi arasında konuşmama gibi kuralların her iki grup öğrenciler açısından da çiğnenen veya uyulmayan kuralları oluşturduğunu göstermektedir. Bununla birlikte anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlere göre, kaba ve küfürlü konuşmama, dış görünüşüne dikkat etme ve cep telefonu ile oynamama kuralları öğrencilerce sınıf içinde çiğnenmektedir. Diğer taraftan, meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlere göre, öğrencilerce uyulmayan veya çiğnenen sınıf içi kural ve beklentiler, disiplinli olma, derste uyumama ve derse zamanında gelme şeklinde sıralanmaktadır.

4.6.2.10. Kurala uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığı

Sınıf içi kurallara uymama veya beklentileri karşılamamanın karşılığına yönelik bulgular dikkate alındığında öğrencilerin her iki okul türü açısından da sınıf içi kurallara uymadıklarında veya beklentileri karşılamadıklarında bir dizi yaptırımla karşılaştıkları görülmektedir. Öğrencilere sert davranma, onlara kızma, bağırma ve onları azarlama, performans notlarını düşürme her iki okul türü öğrencileri için de

uygulanan yaptırımlar arasındadır. Bununla birlikte anadolu teknik lisesi öğrencileri, kurala uymama veya beklentileri karşılamamaları durumunda, öğretmenlerinin güvenini kaybetme, öğrenciye nasihat edilmesi, öğrenci ile özel olarak görüşülmesi, öğrenci velisi ile görüşülmesi ve öğrencide tedirginlik oluşması gibi yaptırım amacı taşıyan davranışlarla karşılaşmaktadırlar. Diğer taraftan sınıf içi kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan meslek lisesi öğrencileri ise davranışlarının bir sonucu olarak okuldan soğumakta ve uzaklaşmakta, ayrıca öğretmenlerin sert davranışları ile karşılaşmaktadır. Öğretmenler beklentilerinin karşılanması adına, zaman zaman da yumuşak davranarak ikna yoluyla kural ve beklentilere öğrencilerin uymalarını sağlamaya çalıştıklarını ve onların cep telefonlarını alıkoyabildiklerini belirtmişlerdir.

4.6.2.11. Önemsenen veya taviz verilmeyen kurallar

Araştırma bulguları dikkate alındığında hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin sınıf içi kural ve beklentilerden bir kısmını daha önemli gördükleri anlaşılmaktadır. Derse zamanında gelme her iki grup öğrencinin de eğitim gördüğü sınıflar açısından önemsenen veya taviz verilmeyen benzer kural veya beklenti olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan öğretmen görüşlerine göre, sınıf içi kural ve beklentilerden öğretmenlerin yanında argo konuşmama, öğretmeni kaale alma, öğretmenlerce önemsenenlerin farkında olma, derse derç araç ve gereçleri ile gelme, sorunlarını söz alarak iletme, birlikte hareket etme, sınıfta sessiz olma anadolu teknik lisesi öğrencileri; ortak hareket etme, karşısındakini dinleme, dürüst ve disiplinli olma gibi kurallar ve beklentiler ise meslek lisesi öğrencileri açısından önemsenen veya taviz verilmeyen kural veya beklentileri oluşturmaktadır.

4.6.2.12. Derslerde yaşanan problemlerin çözümü

Araştırma bulguları incelendiğinde herhangi bir problem yaşandığında her iki okul grubunda da benzer yöntemlerle problemlerin çözüldüğü görülmektedir. Öğretmenler bir sınıfta yaşanan problemlerin çözümünde problem yaşatan öğrenciyi sınıf dışına çıkarma, derse ara verme ve topluca nasihat etme, öğrenci ile birebir diyalog kurma gibi yollarla çözme yoluna gittiklerini, yaşanan problemlerin çözümünü ders bitimine bırakma ve doğrudan müdahale etmekten kaçınma şeklinde yaklaşım sergilediklerini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan, otoriter bir tutumla sınıfta

yaşanan tartışmaların bastırılması meslek lisesi grubu öğrencilerinin eğitim gördükleri sınıf için geçerli bir problem çözme yöntemidir.

4.6.2.13. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler

Sınıf içi öğrenciler arası ilişkiler karşılaştırıldığında sınıflar açısından genellikle farklı noktaların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin birbiri ile zaman zaman mücadele eden belli bir grubun üyesi olmaları, sınıftaki rekabet, mücadele ve tepkisel davranışların öğrenciler arasında sorunlara yol açması ve öğrencilerin birbirlerinden kolayca etkilenebilmeleri Anadolu teknik lisesi öğrencileri; sınıfta öğrencilerin bir birine laf atma ve sataşma davranışları sergilemesi, bir birleri ile kaba kelimelerle ve el kol hareketleri ile iletişim kurmaları meslek lisesi öğrencileri için sınıf içi öğrenciler arası ilişkilerde ön plana çıkan durumları oluşturmaktadır.

4.6.2.14. Önemsiz veya taviz verilen kurallar

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin önemsiz veya taviz verilen kurallar boyutuna yönelik bulgular incelendiğinde, meslek lisesi ve Anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından önemsiz veya taviz verilen kuralların birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, örtük program kapsamında değerlendirilen sınıf içi kurallardan, dış görünüşüne dikkat etme ve cep telefonunu kapalı tutmayı önemsememekte veya bu kurallardan taviz vermektelerken, meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, derse zamanında gelme, sınıfta gezinmeme, dersi dikkatle dinleme ve derste uyumama gibi konularda öğrencilere karşı zaman zaman hoş görülü davranışlar sergilediklerini ve sınıfta yaşanan olumsuz olarak nitelenebilecek bir takım davranışların öğretmenlerce görmezden gelindiği ifade etmişlerdir.

4.6.2.15. Kural edinimi veya beklentilerin iletimi

Sınıf içi kural edinimi veya beklentilerin iletimine yönelik bulgular incelendiğinde her iki okul türü açısından da öğretmenlerin ders dışı paylaşımlarının kural ve beklentilerin öğrenilmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlere göre öğrenciler davranışlarını ayarlarken öğretmenlere göre davranmakta, öğretmenleri gözlemleyerek kurallara yönelik tutumunu belirlemekte, sınıf kuralları ve sınıf içi işleyişi öğrenmede öğrencilerle kurulan birebir diyalogların ve sınıf öğretmenlerin yönlendirmeleri etkili olmaktadır. Benzer şekilde meslek lisesi öğrencilerinin

derslerine giren öğretmenlere göre de genelde öğretmenlerin tutum ve davranışları öğrencilerin sınıf içi kuralları öğrenmesinde etkili olan ana faktördür.

4.6.2.16. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen beklenti ve davranışları

Araştırma bulguları dikkate alındığında hem anadolu teknik lisesi grubu, hem de meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin öğrencilerine yönelik ders dışı paylaşımlarının olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenler mesaj içeren hikayeler anlatarak, kendi yaşamlarından bahsederek, öğrencilere nasihatler ederek, milli, manevi, ahlaki, ailevi başta olmak üzere çeşitli değerler hakkında ders dışı konuşarak ders dışı paylaşımlarda bulunmaktadırlar. Öğretmen görüşlerinin genel olarak birbirine benzer tarafları ağır basmakla beraber farklılaşan yönlerinde olduğu bulguların karşılaştırılmasından anlaşılmaktadır. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerden farklı olarak, terbiyeli olma, toleranslı olma, gündeme dönük konulardan bahsetme şeklinde ifade edilebilecek ders dışı paylaşımlarda bulunurlarken, meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerse, iyi bir insan ve vatandaş olma, karşılıklı sevgi ve saygı gibi konularda ders dışı paylaşımlarda bulunmaktadırlar.

Öğretmenlerin öğrencilerini derse motive ederken izledikleri yol ve yöntemler incelendiğinde anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi grubu öğrencileri yönünden, öğretmenlerin benzer davranışlarının öğrencilere derslerin işe yararlığından ve maddi getirilerinden bahsetme, derse ara verme ve ders dışı öğrencilerle sohbet etme, performans notunu bir motive etme aracı olarak kullanma olduğu görülmektedir. Bununla birlikte konunun önemini vurgulama, dersi öğrenci seviyesine uygun tarzda işleme, ders içinde öğrenci isteklerini dikkate alma, rol model olabilecek örnek öğrencilerden bahsetme ve öğrencilerin ilgi alanlarına hitap etme anadolu teknik lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin; şaka yollu öğrencilere takılma, öğrencilere az bir gayretle dersten geçmeyi vaat etme ve toplumdaki sınıf farklılıklarından bahsetme meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin öğrencileri derse motive ederken kullandıkları stratejilerdir.

İçeriğin aktarımına yönelik bulguların büyük oranda benzer özellikler taşıdığı bulguların incelenmesinden anlaşılmaktadır. Her iki grup öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerin de belli konuları daha önemli gördükleri ve önemsedikleri konular üzerinde daha fazla durdukları, önemli buldukları konuları uygulamalı işledikleri, belli konuları daha işe yarar ve faydalı buldukları, belli konuları yüzeysel

işlemeyi tercih ettikleri, resmi programdaki bir kısım konuları gereksiz buldukları verilerin analizi ile elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Diğer taraftan meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerden derslerde özellikle milli ve manevi konulara daha fazla yer verdiğini belirten görüşler de vardır.

Öğretmenlerin değerlendirme yaklaşımlarına yönelik bulgular dikkate alındığında öğretmenlerin görüşlerinin büyük oranda benzeştiği anlaşılmaktadır. Hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler, önemsedikleri konulardan soru sorarak, önemsedikleri konuları belli ederek, kitaplarda belirli kısımların altını çizdirerek ve buna benzer davranışlarla sınavlarda soracakları soruları hissettirdiklerini ve öğrencilere yönelik algılarına göre öğrenciye not verdiklerini ifade etmişlerdir.

4.6.2.17. Algılanan sınıf atmosferi

Sınıf atmosferine yönelik bulgular incelendiğinde anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin farklı yönler vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Anadolu teknik lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler derslerde işlenen konulara göre öğrencilerin sınıf atmosferine yönelik tutumlarının değiştiğini, öğretmenlerin ders anlatmaları sırasında sınıfta sessizliğin ve sıkıcılığın hakim olduğu bir atmosferin oluştuğunu, sınıfta tartışmaların çok olduğu ancak fikirlerin serbestçe ifade edilebildiği bir atmosfer olduğunu ifade ederken, meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenler rahat bir şekilde ders işleyebilme ve öğrencilerde derse ve öğrenmeye karşı ilgisizliği sınıf atmosferinin iki belirgin karakteristiği olarak ifade etmişlerdir.

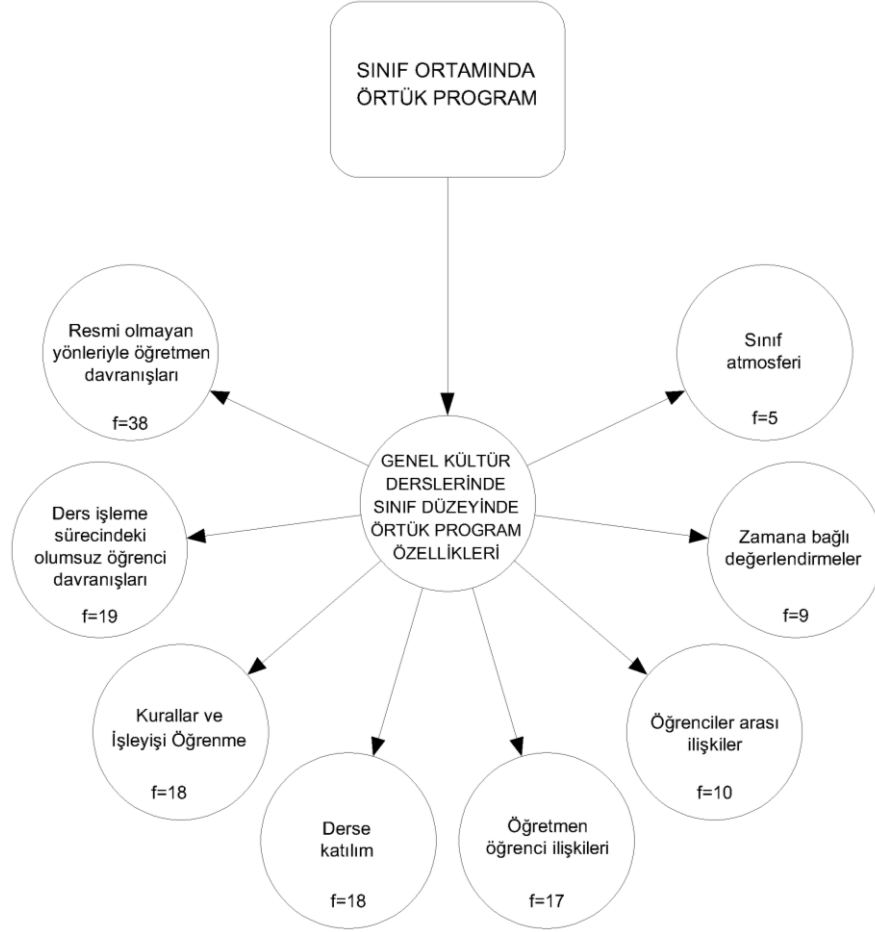
4.7. Gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program özellikleri

4.7.1. Meslek lisesi sınıfında sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Dil ve Anlatım” dersindeki örtük program özellikleri

Şekil-151’ de meslek lisesi genel kültür dersi sınıf ortamında örtük program özellikleri kategorisine ait sekiz tema ile temsil edilen model görülmektedir.

Meslek lisesi öğrencilerinin genel kültür derslerinde yapılan, sınıf içi gözlemlere dayalı olarak elde edilen verilerin analizi ile elde edilen ve şekil-151’ de görülen modelden de anlaşılacağı üzere, genel kültür derslerindeki sınıf ortamında örtük program özellikleri açısından, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen davranışları”, “Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları”, “Kurallar ve

işleyişi öğrenme”, “Derse katılım”, “Öğretmen-öğrenci ilişkileri”, “Öğrenciler arası ilişkiler”, “Zamana bağlı değerlendirmeler” ve “Sınıf atmosferi” olmak üzere sekiz farklı temaya ulaşılmıştır.

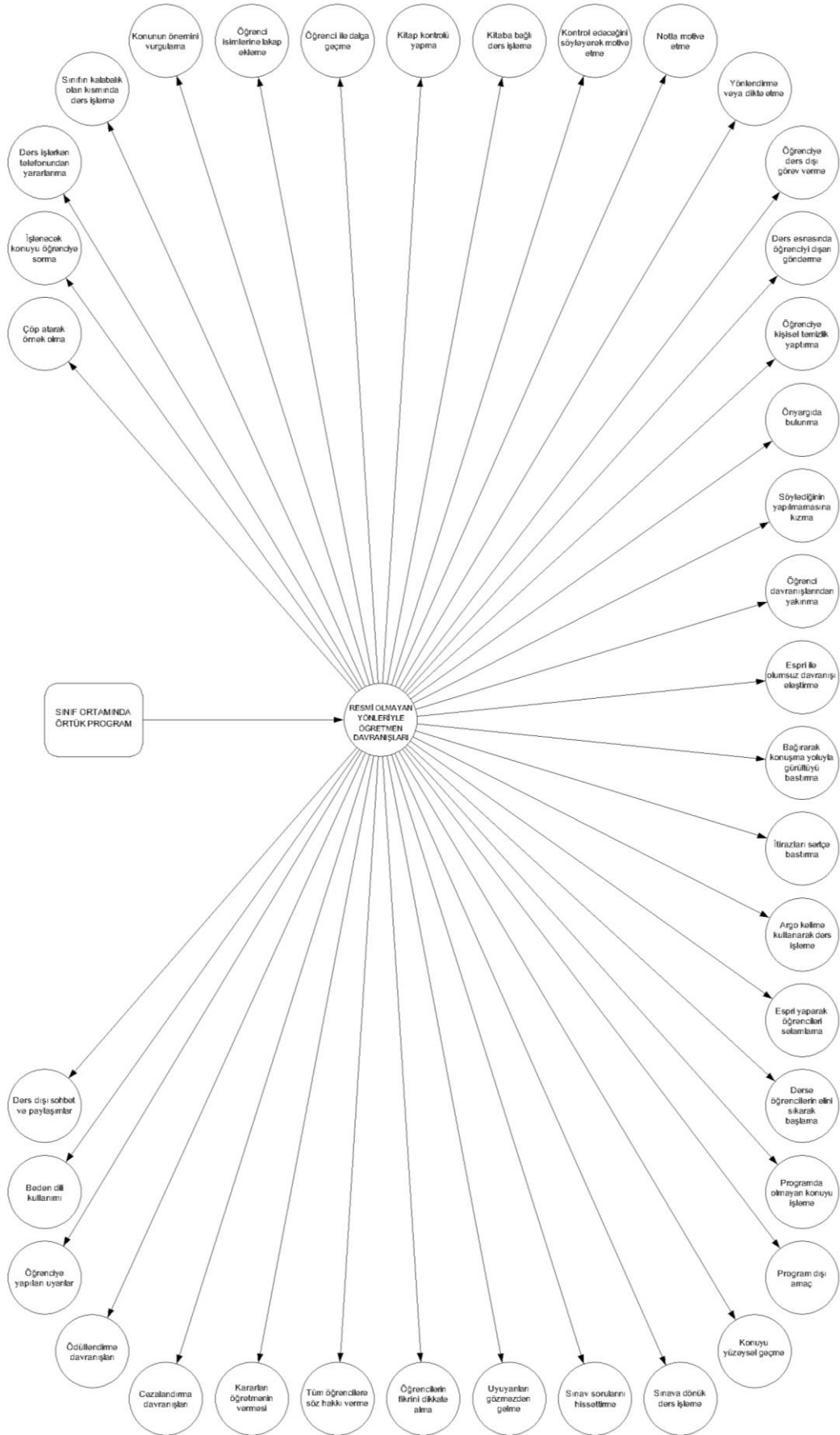

Şekil-151: Meslek lisesi sınıfında genel kültür dersi için sınıf ortamındaki örtük program özellikleri temasına ait model

Genel kültür derslerinde yapılan sınıf içi gözlemlere dayalı olarak elde edilen verilerin analizi ile ulaşılan sınıfta örtük program kategorisine ait her bir tema ayrıntılı olarak aşağıda sunulmuştur.

4.7.1.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model şekil-152’ den de görüleceği üzere otuz sekiz kod ile temsil edilmektedir. Modelden de anlaşılacağı gibi meslek lisesi grubu öğrencilerinin derslerine giren öğretmenlerin resmi program ile çelişen çok sayıda davranışı bulunmaktadır. Öğretmenlerin bu tip davranışlarının okulda ve sınıfta işleyen örtük program üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Şekil-152: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model dikkate alındığında öğretmenlerin çöp atarak öğrencilere örnek olma, işlenecek konuyu öğrenciye sorma, ders planına cep telefonundan bakma, sınıfta öğrencilerin daha kalabalık olduğu kısımda ders anlatma, konunun önemini vurgulama, öğrenci adlarına lakap ekleme, öğrenci ile dalga geçme, kitap kontrolü yapma, kitaba bağlı ders işleme, notu ve yakından kontrolü motive aracı olarak kullanma, kontrol ve hakimiyet amacıyla öğrenciye yakın durma, öğrenciye karşı yönlendirici ve dikte edici davranışlarda bulunma, öğrenciye ders dışı görev verme, öğrenciyi derste dışarıya gönderme, ders esnasında öğrencinin dışarı çıkmasına izin verme, öğrenciye kişisel temizliğini yaptırma, önyargıda bulunma, söylediğinin yapılmamasına kızma, öğrenci davranışlarından yakınma, espri yaparak öğrencilerin olumsuz davranışlarını eleştirme, bağırarak gürültüyü bastırma, itirazları sert şekilde susturma, ders işlerken argo kelime kullanma, espri yaparak öğrencileri selamlama, derse öğrencilerin elini sıkarak başlama, programda olmayan konu işleme ve program dışı amaç ortaya koyma, belirli konuları yüzeysel işleme, sınava dönük ders işleme, sınav sorularını hissettirme ve uyuyan öğrencileri görmezden gelme gibi örtük programın bir parçası olarak nitelenebilecek davranışları bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra, görüşme verilerinin analizi ile, öğretmenlerin, öğrencilerin fikirlerini dikkate alma ve tüm öğrencilere söz hakkı vermeye çalışma gibi demokratik davranışlarının olmasına karşı genelde ne yapılacağı ve öğrencilerin ne yapması gerektiğine dair kararların genelde öğretmen tarafından alındığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Diğer taraftan derste öğrencilerin telefonlarının kapalı olmasına dönük beklentilere rağmen öğretmenin telefonla uğraşması ve derste telefonunun çalması öğretmen açısından tutarsız bir davranış olarak değerlendirilebilir. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları ile ilgili bulguları destekleyen gözlem notlarının bir kısmı aşağıda sunulmuştur:

“Öğretmenin eli cebinde duvar kenarında. Öğretmen “Haluk iyi misin?” diye sordu. Başka bir öğrenci “Aşık hocam” dedi.” [G-1]

“Öğretmen “Diyelim devlette teknisyen oldunuz. Benim hala umudum var. O zaman şu an öğrettiklerimi hatırlayın.” dedi ve resmi yazı için örnekler verdi. Bir resmi yazıda bulunanları madde madde yazıp tahtanın diğer kısmında bir örnek yapıyor. Bir yandan da not aldırıyor. Sınıf sessiz.” [G-5]

“Bir öğrenci “Evet hocam kağıtları alalım” dedi. Öğretmen kağıt getirmiş. (Boş A4’ ler) İlhan seslice gülüyor. Bir öğrenciyi (Sarp) çağırdı ve “Şunları dağıt” dedi. Sınıf sessiz. İlhan “Hocam yapmayın ya” dedi. Öğretmen “Bunları performans katkı sağlayacağız. Her hafta bir yazı var. Bunlar birikerek, performans notunuzu oluşturacak” dedi. İki öğrenci telefon ile bir süre oynadı.” [G-2]

“Bir öğrenci ayağa kalktı ve “Elimi yüzümü yıkayacağım” dedi. Öğretmen izin verdi. Öğretmen “Herkes farklı farklı telden çalıyor. Dışarıdan da sela sesi geliyor, anlaşılmıyor” dedi ve “Arkadaşlar, yazarken çok yorulduz diye okutuyorum” diye devam etti.” [G-5]

“Orkun, Mete ve Erkin yok değil mi? Eksik olanlar tamamladıktan sonra bana söylesinler. Tam (+) olmasa da size ona yakın bir şey vereceğim” dedi. Daha sonra “İşlemediğimiz üç-dört konu var. 9. sınıftan da soru gelecek. Falanca konu hakkında dilekçe yazın şeklinde. Bu okulun komisyonu sınavı hazırladı. Ortak sınav mantığı bu” dedi.” [G-6]

“Öğretmen duvar kenarındaki öğrencilerden başlayarak tek tek öğrencilerin elini sıktı. Daha sonra tahtayı sildirdi ve “Evet Beyler Bayanlar, şu ödevleri kontrol edelim” dedi. Öğrencilerden “Ödev derken” sesleri geldi. Öğretmen “Ödev derken defterleri kontrol edeceğiz” dedi.” [G-6]

“Öğretmen-5 duvar kenarına sınıfın daha kalabalık kısmına geldi ve burada yazdırdı. Sınıfta gezinirken ayağı ile bir plastik şişe kapağına vurdu, daha sonra bunu yerden alarak çöpe attı. Dersin bu bölümüne kadar tahta hiç kullanılmadı.” [G-3]

“Öğretmen öğrencilerden dilekçe yazmalarını istedi ve “Bu yaptığımız iş dil anlatım sınav sorusu. En az 10 puan. Dilekçe çok önemli. Bütün hayatınızda her aşamada size lazım olacak. Dilekçe toplumsal hayatı düzenleyen toplumsal normdur. Söz uçar yazı kalır. Şimdi dostlar dilekçe yazın” dedi.” [G-2]

“Öğretmen “Oooo Ceyhan Bey hoşgeldiniz yav” dedi. Sınıfta şu an belirgin bir gürültü var. Ceyhan’ a tahta silme görevi verildi. Harun’ a anahtarı tamir ettirdi. Öğretmen Orkun adlı öğrenci ile konuşuyor. Bir öğrenci “Hocam çıkmış çocuk” dedi. Orta sırada 2 öğrenci var. Öğretmen-5 pencere kısmında Orkun’ ın telefonundan dövülen bir öğrencinin resmine baktı.” [G-2]

“Öğretmen “Müfredatın gerisindeyiz. Bir iki hafta geriden geliyoruz. Resmi yazıyı çıkarmışlar müfredattan ama yarın bir gün teknisyen olursunuz, işinize yarar. Mühendis olsanız emriniz altındakilere söyler, sadece imza atarsınız ama bu ihtimal az.” dedi.” [G-5]

“Öğretmen-5 derse girdikten sonra bir süre öğrencilerle sohbet etti. Sonra “Sarp haydi okumaya başla bakalım.” dedi. Kitabı olmayan iki öğrenciye başka bir öğrencinin kitabını verdi. Böylece her öğrenci sırasında en az bir kitap olmasını sağladı. Öğrenci okurken Öğretmen-5 “Dur” dedi. Sonra “orada bir mefisto geçiyor.” [G-3]

“Öğretmen “Edebi mektup. Bunu bir iki cümle ile geçiştireceğiz” dedi. Öğrenciler defterleri çıkarıyorlar.” [G-5]

“Düşük de olsa sınıfta konuşmalar var. Öğretmen-5 sıraya vurdu sessizlik için. Öğretmen-5 açıklamalarda bulundu. Öğretmen “Yiğit, kitap var mı yiğenim?” diye sordu. Öğrenci “Var hocam” dedi.” [G-2]

“Öğretmen-5 yerine oturdu. Yoklama alıyor. Sınıf Başkanı “Durun hocam, ben yardım edeyim” dedi. Öğretmen-5’ in yanına gitti. Nedim tahtayı siliyor. 10 öğrenci pencere kenarında. 3 öğrenci duvar kısmında oturuyor. Orta sıra boş. Ceyhan yok. Öğretmen bu öğrenci için “Bu çocuk da bir dikiş tutturamadı ya” dedi. (11.10)” [G-1]

“Öğretmen “Arkadaşlar, resmi yazıyı öğrenmeseniz de olur ama dilekçeyi mutlaka öğrenin. Yarın sizin edebiyat hocanız kim? Biiip derseler olmaz. Herhangi bir kuruma dilekçe yazma. Sizden 2-3 defa dilekçe yazmanızı bekleyeceğiz.” dedi. Daha sonra “Bu ders bu kadar olsun” diye devam etti.” [G-5]

“Sergen limonatayı kim içti?” diye sordu. Yerde bir limonata şişesi vardı. Bu boş şişeyi alıp çöpe attı. “Yaşadığınız yerleri temiz tutun arkadaşlar” dedi. Öğrenci “biz yeni geldik hocam” dedi. Öğretmen-5 “devam edelim” dedi ve “3 gruba ayrılır deyin” dedi.” [G-4]

Yukarıdaki bulgulara ek olarak Şekil-152’ deki tema incelendiğinde öğretmenlerin öğrencilere yönelik bir takım cezalandırma ve ödüllendirme yaklaşımlarının olduğu, öğrencilere ders içinde uyarılarda buldukları, beden dili kullanımına dönük davranışlarının olduğu ve ders dışı paylaşımlarda buldukları görülmektedir. Konu ile ilgili bulgular aşağıda sırayla sunulmuştur:

Görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin notu bir cezalandırma aracı olarak kullandıklarını, ceza olarak öğrencinin yerini değiştirme, not tutturma, görev verme, yerini değiştirmekle tehdit etme, geç kalanı yok yazmakla tehdit etme, öğrenciye hafifçe vurma gibi davranışlar sergilediklerini ortaya koymuştur. Öğretmenlerin cezalandırma davranışları ile ilgili bazı gözlem notları aşağıda görülmektedir.

“Öğretmen-5 “çocuklar + ve - leri vermeye başlayacağım. Bak bu tehdit değil” dedi. Sonra “vaktimiz azaldı, yerlerinize geçin, kitaba ara verelim” diye devam etti.” [G-4]

“Öğretmen-5 “Evet sevgili arkadaşlar daha önceki hafta soru çözdürdük” dedi ve “Metinler kaçta ayrılıyordu” şeklinde bir soru sordu. Öğretmen-5 “Nasılınsınız İlhan Bey” dedi ve öğrencileri orta sıraya aldı.” [G-3]

“Öğretmen “Evet arkadaşlar, madem öyle, işte böyle” dedi. Esneme ve gülüşmeler var. Öğretmen “Sizlerle kitap okunmuyor, onun farkındayım” dedi ve “Başlık atın” diyerek devam etti.” [G-5]

“Kapı açıldı. Öğretmen yerinden kalktı ve kapıyı kapattı. Eli arkada ayağa kalktı. Volkan adlı bir öğrenciye “bak yerini değiştiririm” dedi. Sonra bu öğrenciye okumasını söyledi. Öğrenci okumaya başladığı sırada zil çaldı. Öğretmen-5 “Duralım” dedi.” [G-3]

“Öğretmen “Oğlum, nerdesiniz? Bekle bekle” dedi. Daha sonra “Zaten biz geç kalıyoruz beş dakika” diye ilave etti. Daha sonra “Arkadaşlar, 2. derse zamanında geliyoruz. Şu dakkadan sonra geleni yok yazacağım” dedi.” [G-2]

“Berke sırayı karalıyordu. Eli ile yavaşça ensesine vurdu. Ogün ve Berke güldü ve Berke çizdiklerini eli ile sildi.” [G-1]

Öğretmenlerin ödüllendirme davranışlarına yönelik bulgulara göre, öğretmenler öğrencilerini notla ve sözle onure ederek ödüllendirmekte ve öğrencilerdeki dersi ve öğretmeni dinleme davranışını takdir etmektedirler. Duruma yönelik gözlem notlarından bazı kesitler aşağıda sunulmuştur.

“Öğretmen-5 ortada “İçe dönük günlük ne olabilir? diye sordu. Topluca 3 öğrenci cevap verdi. Öğretmen “Güzel güzel mantık doğru” dedi. Öğretmen içe dönük günlüğün tanımını tahtaya yazdı.” [G-1]

“Sınıfta düşük seviyede konuşmalar var. Öğretmen “Yiğit, ortalı yazmamışsın, öyle yaz” dedi ve “Yazanlar yazsın, onlara + koyuyorum” dedi.” [G-5]

“Öğretmen sıralar arasında gezinerek kitabı olmayanları uyardı. Sınıfta kitabı olmayan çok kişi var. Öğretmen “1 dakika o zaman” dedi. (12.08) Kitabı olanlara + verdi. Öğretmen “Kitaptakiler önemli, sonra karşınıza çıkar, üzülürsünüz” dedi.” [G-6]

Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasının öğrenciye yapılan uyarılar boyutuna ilişkin bulgulara göre, öğretmenler öğrencileri derste sessiz olmaları, not tutma, dışarıyı izlememe, kıyafetinin uygunsuzluğu, ders dışı işle meşgul olmama, yerine oturma/gezinmeme, uyumama gibi konularda uymaktadırlar. Bunların yanı sıra öğretmenler, öğrencileri uyardı, bağırma, seslerini yükseltme, elini çırpma, espri yapma, öğrenciye dik dik bakma ve ismi ile seslenme, sıraya vurma, çok sertçe bağırma, kibar bir dil kullanma, eli ile öğrenciyi dürtme gibi davranışlarda bulunmaktadırlar. Öğrenciye yapılan uyarılara ilişkin gözlem notlarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

“Koridordan gürültü geliyor. Ferhat yüksek sesle “Canımı yakanın canını yakarım” dedi. Öğretmen “Şşşşt” dedi. 7 öğrenci sessiz. Arka dip kısımda dört kişi konuşuyor.” [G-1]

“Öğretmen “Emrah oku bakalım” dedi. Konuşma sesleri geliyor öğrencilerden. Öğretmen “şşşt” diyerek öğrencilerin susmasını istedi. Harun adlı öğrencinin ve sıra arkadaşının sıralarında çay var.” [G-4]

“Ziya kim bilmiyorum. Oku Haluk” dedi. Biraz konuşma vardı sınıfta. Öğretmen “Şşşt dinleyelim” diyerek öğrencilerin susmasını istedi. Öğrenci okumaya başladı. Sınıf sessiz. Öğrenci okurken “Dur” dedi. Bazı açıklamalarda bulundu.” [G-5]

“Saat 12.24 ve sınıfta konuşma var. Öğrenciler toplanıyor. Öğretmen de konuşuyor. “Serbestsiniz” dedi. Daha sonra “gürültü etmeyin” diyerek sınıfı uyardı.” [G-3]

“Öğretmen-5 “arkanıza yaslanın, hatırlatma yapacağım” dedi ve “Mustafakemalpaşa’ yı ayrı yazıp K ve P’ ayrı yazarsanız sizi oyarım. Buna dikkat edin. Bu yer adı” diyerek devam etti. Arkasına yaslanan 5 öğrenci var.” [G-4]

“Dışarı bakan öğrenciler vardı. Öğretmen bu öğrencileri “kızlar” diyerek uyardı. Sonra “arkadaşlar, hayat devam ediyor ama dersle ilgilenelim” dedi.” [G-4]

“Ferhat, Ceyhan ve Emrah konuşuyor. Öğretmen “Dinle” diye bağırdı ve açıklamalarda bulundu. Daha sonra “Doğru yani” dedi. Volkan “Doğru hocam” dedi. Öğretmen “Berke” dedi. Bu öğrenci de okudu. Öğretmen-5 tekrar etti ve “doğru” dedi. Daha sonra “Arkadaşlar defterlerimiz açıksa mektup biçiminde yazılan eserler diye başlık yazın” dedi.” [G-2]

“Sınıfta belirgin şekilde konuşma var. Öğretmen “Dinle, dinle” diyerek öğrencileri susturmaya çalıştı. Ön kısımda açıklamalar yaptı. Daha sonra “Meriç başlasın, yeni bir mektuba” dedi. Öğrenci okumaya başladı. Bir taraftan da defterlerini imzalatan öğrenciler var. Konuşanlar oluyor. Öğretmen konuşanlara yönelik “Şşşşt” diyerek susmalarını istedi.” [G-5]

“Ceyhan ve Ferhat sözlü şakalaşma yapıyor ve gülüyorlar. Öğretmen “Oğlum, ne yapıyorsunuz ya” dedi. Öğretmen “Ceyhan kılık kıyfetin nedir böyle?” diye sordu. Ceyhan “Hocam düştüm” dedi. Öğretmen “Geçmiş olsun” dedi.” [G-2]

“Öğrenci okudu ve “E değil mi?” dedi. Öğretmen-5 kısa bir açıklama yaptı. Orkun okumaya başladı. Konuşma var. Öğretmen öğrenciyi durdurdu ve sessizce bekledi.” [G-2]

“Bir öğrenci “Arda” dedi. Ceyhan üslupsuzca güldü. Öğretmen-5 “Kızlar” dedi. Ceyhan konuşuyordu. Öğretmen “Ne istiyorsunuz oğlum, şşşşt” dedi. Konuşmalar var. Öğretmen öğrencilere “Kızlaaar” diye bağırdı. İlhan söze girdi. Öğretmen “Acele etme İlhan kaç aylıksın” dedi.” [G-2]

“Bağırarak konuşan ve ayakta gezen öğrenciler var. Koridordan sesler geliyor. Ayakta 3 öğrenci var. Gürültü var. Öğretmen-5 “Dinle” diye bağırdı. Mete adlı öğrenciyi ismi ile doğrudan uyardı. Haftaya ünite sonlandırmaya kadar yapın. 7 öğrenci ayakta. “Ayağa kalkmayın” diye seslendi.” [G-3]

“Öğretmen “Anı sadece olay değil” diyerek açıklamalar yaptı. Sınıf sessiz. Dört öğrenci uyuyordu. Öğretmen “Beyler!” dedi uyuyanlar için. Daha sonra “Mecnun” diye bağırdı. Öğrenci “Dinliyorum hocam” dedi.” [G-6]

“Öğretmen-5 uyuyan öğrencinin yanına gitti. Eli ile öğrenciyi dürterek uyuyor musun? dedi. Onunla biraz konuştu. Bunların ardından öğrenci uyumuyor ancak not da almıyor.” [G-3]

“Karışık şekilde konuşan öğrenciler var. Öğretmen-5 “Dinle. Alooo. Bir kişi konuşurken konuşmayın.” diyerek öğrencileri uyardı.” [G-4]

Gözlem verilerinin analizi, öğretmenlerinin ayak ayak üstüne atma, bir eli cebinde gezinerek ders anlatma, arkası öğrencilere dönük şekilde ders işleme, eli arkasında gezinme şeklinde sıralanan davranışlarının sınıf içindeki beden dili kullanımına yönelik davranışlarını oluşturduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenlerin beden dili kullanımına yönelik davranışları ile ilgili bazı gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“Öğretmen “Resmi mektup, sıralama nasıldı?” diye sordu. Sorusunu kendisi cevapladı. Öğretmen “Sarp, deftere bir bak” dedi. Kendisi de “nasıldı?” diye sordu. Öğretmen sınıfa sırtı dönük şekilde tahtaya resmi ve iş mektupları yazdı.” [G-5]

“Diğer öğrencilerse genelde sessiz. Öğretmen yazı tahtasını mektup kağıdına benzetti. Anlattığı hususları orada gösteriyor. Tahtayı kullanırken sırtı genelde öğrencilere dönük.” [G-4]

“Çocuklar ben defter kontrolü yapıyorum. Öğretmen tahtaya yazmaya başladı. Arkası dönük yazıyor. Eli arkada. İki öğrenci kendi arasında biraz duyulur bir sesle konuşuyor.” [G-6]

“Ferhat güldü. Oğün bu öğrenciye “Salak salak yapıyorsun” dedi. ÖĞRETMEN-5 “Askerlik işlemleri için” diye başladı. Bir eli cebinde sırtı öğrencilere dönük vaziyette yazıyor.” [G-2]

“Öğretmen-5 telefonunu çıkardı ve birşeylere baktı. Eli arkada ileri geri gidip gelerek yazdırıyor. (Telefonda işlediği konu açık) Örnek veriyor. Bir öğrenci de örnek verdi. Öğretmen-5 “Hayır” dedi. Bir diğer öğrenci hem el kaldırdı hem de örnek verdi. (Öğretmen normalde söz vermemiştir. Öğretmen-5 diğer bir maddeyi yazdırdı.” [G-3]

Gözlem verilerinin analizi ile elde edilen bulgular öğretmenlerin sınıfta ders dışı sohbet ve paylaşımlarının olduğunu ortaya koymuştur.

Bulgular öğretmenlerin derste siyasi ve güncel olaylara ilişkin konulara girebildiğini, film önerisinde bulduklarını, çeşitli sanatçı ve şarkıları gündeme getirdiklerini, devletin işleyişi ve toplumsal normlar ve dini konulara ilişkin mesajlar aktarabildiklerini ortaya koymuştur. Bunların yanı sıra öğretmenler, öğrencilerle ilgili kişisel konular, gelmeyen öğrenciler hakkında bilgi alma, yazarlar, Türk tarihi, TV dizileri, beğendiği ya da beğenmediği TV kanalları, eğitim, spor, zamanın önemi, nasihatlerde bulunma, Atatürk, günlük gazeteler vb. konularda öğrencilerle ders dışı sohbet etmekte ve paylaşımlarda bulunmaktadır.

Ayrıca öğretmenlerin zaman zaman bir öğrenci ile zaman zaman da bir grup öğrenci ile dersi bırakarak genel konularda ders dışı sohbet ettikleri de gözlenmiş ve gözlem notlarının bir kısmı aşağıda sunulmuştur:

“Öğretmen-5 “1453 filmi var. Dolu dolu bir film. Ama onda da uydurma var. Kurmaca var. Fetih 1453’ ü izlediniz mi? O sizce birebir anlatıyor mu?” Ö-4 “Hocam çoğu animasyon.” dedi. Kendi aralarında aynı konuyu konuşan öğrenciler var. Onur adlı öğrenci “En azından kaleler falan gerçek.” dedi.” [G-3]

“Ön sırada bir öğrenciye hitaben “neydi senin adın Mete mıydı? İlen. Sağ elinde mi kırık vardı?” diye sordu. Sonra başka bir öğrenciye hitaben “Sadi, sizin köyde ne var ne yok? Yanındaki arkadaşının adı neydi?” dedi ve adını sorduğu öğrenciye dönerek “seni çok az gördüm. Neredesin sen?” diye sordu.” [G-3]

“Öğretmen “Tolstoy’ un itirafları, bu önemli” dedi. Bir öğrenci “5 dakika hocam” dedi. Öğretmen-5 “Ben 10 yıl 112 acilde çalıştım. 5 dakika hayat kurtarabilir. Öğrenci “Hocam o beş dakika başka, bu beş dakika başka” dedi. Öğretmen bir sınavdan örnekle geçmiş bir anısı ile bir 5 dakika içindeki önemden bahsetti. Duvar dibinde konuşuyor.” [G-6]

“Hakkı Bulut’ un bu. Yeni Türkü’ nün de var. Onu hiç duymadınız mı? Olmasa mektubun şarkısını duymadınız mı hiç? Yeni Türkü” dedi.” [G-4]

“Öğrenciler de sessizce yazıyor. Sadece Arda yanındakine bir şeyler söylüyor. Falih Rıfki Atay için “Atatürk döneminde yaşamış biri” dedi. Salah Bırsel için “Kitaplarının adları çok değişik” dedi.” [G-1]

“Mert “Harun bile anladı hocam” dedi. Gülenler oldu. Öğretmen “Harun, çok sevdiğim bir kelime; derinliği olan bir kelime. Çocuklarınıza güzel isim koyun. İsim duadır” dedi. Bazı öğrenciler “Teoman, Haydar” gibi isimler söylediler.” [G-6]

“Sergen “Kitap okuycam hocam bundan sonra, roman aldım” dedi. Öğretmen “Ne aldın?” diye sordu. Öğrenci kitabın adını ve ne hakkında olduğunu söyledi. Öğretmen “Bugünlerin önemi ne? dedi. Kendisi “Muharrem ayı, aşure günü. Farklı bir konuya şey yapalım. Öğretmen “Neden aşure dağıtılıyor?” diye sordu. Serkan “Camideyken şey yapmışlar” dedi. Öğretmen “Arkadaşlar, aşure aşaradan geliyor. 10 demek. Bugün dini açıdan önemli olaylar olmuştu. Hz. Nuh’ un karaya çıktığı gün. Gemide kalan son yiyecekleri karıştırıp yiyecek yapmışlar.” [G-1]

“Harun “Anlatamam ama söylerim hocam” dedi. Öğrenci kabaca bahsetti. Öğretmen-5 öğrenci tarafından genel olarak bahsedilen anıyı biraz daha detaylandırarak anlattı. Daha sonra kendi bildiği anıları anlattı. Daha sonra en sevdiğim anı” diyerek Atatürk ile ilgili bir anı anlattı.” [G-6]

“Öğretmen-5 diğer bir maddeyi yazdırdı ve “yaslan arkaya, 1-2 dakika yazı molası verelim” dedi. Örnek vererek açıklama yaptı. Ülke ve dünya gündeminden (İŞİD) bahsetti. “Bununla ilgili bilimsel bir çalışma yapılabilir mi?” diye sordu. Bir öğrenci “evet” dedi. “Gazetelerdeki köşe yazıları, fıkralar da olur” yazdırdığı ve anlattığı hususları örneklendirdi. İŞİD konusunu kastederek “bu belayı da def edersek o da bayatlamış olur.” dedi.” [G-3]

“Öğrenci kitabı sesli şekilde okumaya devam ederken Öğretmen-5 araya girdi. “Arkadaşlar, bugünkü cumhuriyet gazetesi varya. İşte onun kurucusundan bahsediyor” dedi. (Öğrencinin okuduğu yazıya istinaden)” [G-3]

“Dilekçe çok önemli. Bütün hayatınızda her aşamada size lazım olacak. Dilekçe toplumsal hayatı düzenleyen toplumsal normdur. Söz uçar yazı kalır. Şimdi dostlar dilekçe yazın” dedi.” [G-2]

“Fatih “Hocam sevdiği kariyı alacakmış” dedi. Öğretmen “Mantıklı ama... “ dedi. Meriç “Hocam, 30 yaşından sonra çalışılır mı hocam?” dedi. Başka bir öğrenci “Hocam benim motora karşı hayallerim var” dedi. Öğretmen “Meriç, sen motor elektrikçisi ol” dedi.” [G-5]

Ders dışı paylaşımlara yönelik bulgular öğretmenlerin, öğrencileri derse motive etme, derslerde sıkılmayı önleme, öğrencilere bazı değerleri aşılama gibi çeşitli nedenlerle, derslerinde ders dışı sohbet ettiklerini ve paylaşımlarda bulduklarını ortaya koymaktadır. Öğretmenin kendi dünyasının bir parçası olan, filmler, TV programları, yazarlar, günlük olaylar ve buna benzer diğer ilgi alanları, ders dışı sohbetler ve paylaşımlar içerisinde yer almaktadır. Böylece öğretmen, bazen bilinçli, bazen de bilinçsiz bir şekilde kendi dünyasına ait değer yargılarını öğrencilerine aşılamış olmaktadır.

4.7.1.2. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model dikkate alınacak olursa, gözlem verilerinin analizi ile, öğrencilerin ders işleme sürecindeki olumsuz olarak nitelenebilecek davranışları yönünden on dokuz koda ulaşılmıştır.

Şekil-153: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model

Gözlem verilerinin analizi, öğrencilerin ders işleme sürecinde, izinsiz yer değiştirdiklerini veya gezindiklerini, kendi aralarında ders dışı konuştuklarını, birbirlerinden bağırarak bir şeyler istediklerini, uygunsuzca ve yüksek sesle esnediklerini, uğultu sesi çıkardıklarını, telefonla oynadıklarını, telefonlarını sessize almadıklarını ve telefonla müzik dinlediklerini, uyduklarını ya da sıra üstüne kapaklandıklarını, dışarıyı izlediklerini, derste başka işle meşgul olduklarını, sıradan sıraya bir şeyler attıklarını ortaya koymuştur. Gözlem notları içerisinde yer alan aşağıdaki alıntılar konu ile ilgili durumları göstermektedir.

“Ön sol sıradaki bir öğrenci derse ilgisiz ve sessizce ders dışı bir konuda yanındakine bir şeyler söylemeye çalışıyor. Öğretmen-5 “Duralım.” dedi ve Mahmut Şevket Paşa ile ilgili bir şeyler açıkladı. Pencere kenarı en arka sıranın bir önündeki sırada oturan öğrenci sıraya kapaklanmış vaziyette.” [G-3]

“Öğretmene bakan üç öğrenci var. Diğerleri yazıyor ya da önlerine bakıyorlar. İki öğrenci sıraya kapaklanmış uyuyor. Öğretmen arkası dönük bir vaziyette tahtaya yazıyor. Mert ve Sarp kendi aralarında konuşuyor. Ceyhan sıra altında telefonla oynuyor.” [G-6]

“Kılık kıyafeti uygun olmayan iki öğrenci var. Bir öğrenci kulaklıkla müzik dinliyor. Öğretmen-5 ödev kontrolüne devam ediyor. (11.18) Sıradan sıraya konuşmalar da oluyor. Sıra altında telefonla oynayanlar var.” [G-6]

“Öğretmen tahtaya yazmaya başladı. Arkası dönük yazıyor. Eli arkada. İki öğrenci kendi arasında biraz duyulur bir sesle konuşuyor. Geri kalanlar sessiz. Ferhat seslice diğer sıradan bir öğrenci ile konuşuyor. Öğretmen “Ogün ne işle uğraşıyorsan bırak.” dedi. (Telefonla uğraşıyordu) İki kişi sıraya kapaklanmış vaziyette. İki kişi kendi arasında konuşuyor. Diğerleri yazıyor.” [G-6]

Bunun yanı sıra fikirlerini argo kullanarak ifade etme, kullanılan kimi ifadelerin öğrencilerce argoya çekilmesi, derste şarkı söyleme, sesli şekilde gülme veya gülmüşme, sınıfta bir şeyler yiyip içme, ders araç ve gereçlerini getirmeme ve uygunsuz kıyafetle derse gelme ders işleme sürecinde ortaya çıkan diğer olumsuz öğrenci davranışlarıdır. Ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz öğrenci davranışlarını vurgulayan gözlem notlarından bazı örnekler aşağıda yer verilmiştir.

“Arda’ nın telefonu masada ve açık durumda. Zaman zaman bakıyor. Ogün ve Meriç konuşuyor. Bir kaç öğrenci aşağıya bakıyor. Öğretmen tahtaya yazı yazıyor. Tüm öğrenciler yazıyor. Öğretmen-5 “Tomris Türkçedir ve Türk Kültüründe bir kahraman adıdır. Tomris Hatun eşi öldürülünce Türk mitolojisinde eşinin intikamını alan biridir” dedi.” [G-1]

“Kendisi okuyor. Takip eden bir öğrenci var. İki öğrenci uyuyor. Üç öğrenci telefon ile oynuyor. Öğretmen okumayı bitirdi ve Atatürk’ le ilgili anı bilen var mı?” diye sordu. Kimse cevap vermedi.” [G-6]

“Duvar kenarındaki öğrencilerden konuşan öğrenciler var. Öğretmen pencere kenarı kısmına yakın ve buradaki öğrenciler sessiz. Mert ve Sarp belirgince konuşuyor. Ferhat geziniyor. Ceyhan arkadaşlarına bakıyor. Silgi için başka sıraya gidip geliyor. Konuşmalar var. Sesli şekilde silgi istendi. Silgi masadan masaya atıldı.” [G-2]

“Öğretmen “Evet arkadaşlar, madem öyle, işte böyle” dedi. Esneme ve gülmüşmeler var. Öğretmen “Sizlerle kitap okunmuyor, onun farkındayım” dedi ve “Başlık atın” diyerek devam etti. Bir öğrenci arkadaşlarına yönelik “Ne adamlar ya” dedi. Başka bir öğrenci “Ne başlığı ya” dedi.” [G-5]

“İlhan izin almadan doğruca “Hocam ben ortaya Mustafakemalpaşa yazmadım” dedi. Mert bağırarak “Benim ki olmuş mu?” diye sordu. Öğrenciler karşılıklı bağırarak silgi istedi. Mert “Kayboldu, yok” dedi. Sergen seslice “Silgisi olan var mı?” diye sordu. Mert “Oğlum 1 lira lan, 1 lira” dedi. Öğretmen-5 pencere ön sırada bir öğrencinin yazdıklarına bakıyor. Gezinme ve konuşma var.” [G-2]

“Dört öğrenci sözlü ve el şakası yaptı. Sarp “Hocam” dedi. Öğretmen “Söyle canım” dedi ve “Ya gençler, BUSKİ diyince canım sıkıldı. Seçimden önce 50 liraya 30 ton yüklüyorlardı. Şimdi ise 18 ton yüklediler. Eskiden vergiye daha az gidiyordu. Sarp “Üçün birini alıyoruz yani hocam” dedi. Öğrencilerden gülenler oldu. Öğretmen-5 Sınıf defterini yazıyor. Bir öğrenci şarkı söylüyor. Harun “Sus be! Karga gibi” dedi. Öğretmen-5 “Bu zil kaçta çalışıyor ya” dedi. Bir öğrenci “Çaldı hocam” dedi.” [G-2]

“Sınıfta gürültü, karışık lafa girme, lakayt tarzda konuşmalar var. Öğretmen “Dinle, dinle diye bağırırdı. Öğretmen “Konu sapıyor.” [G-5]

“Öğretmen “Ceyhan kılık kıyafetin nedir böyle?” diye sordu. Ceyhan “Hocam düştüm” dedi. Öğretmen “Geçmiş olsun” dedi. Kıyafeti tamı tamına uygun öğrenci yok. Kıyafeti tamamen uygunsuz üç öğrenci var. Bir öğrenci başka bir öğrenciye “Rica değil salak” dedi. Sıradan sıraya ilgi atılıyor ve konuşmalar var. Ayağa kalkarak ilgi alışverişi yapanlar var. Öğretmen-5 sıraları dolaşıyor.” [G-2]

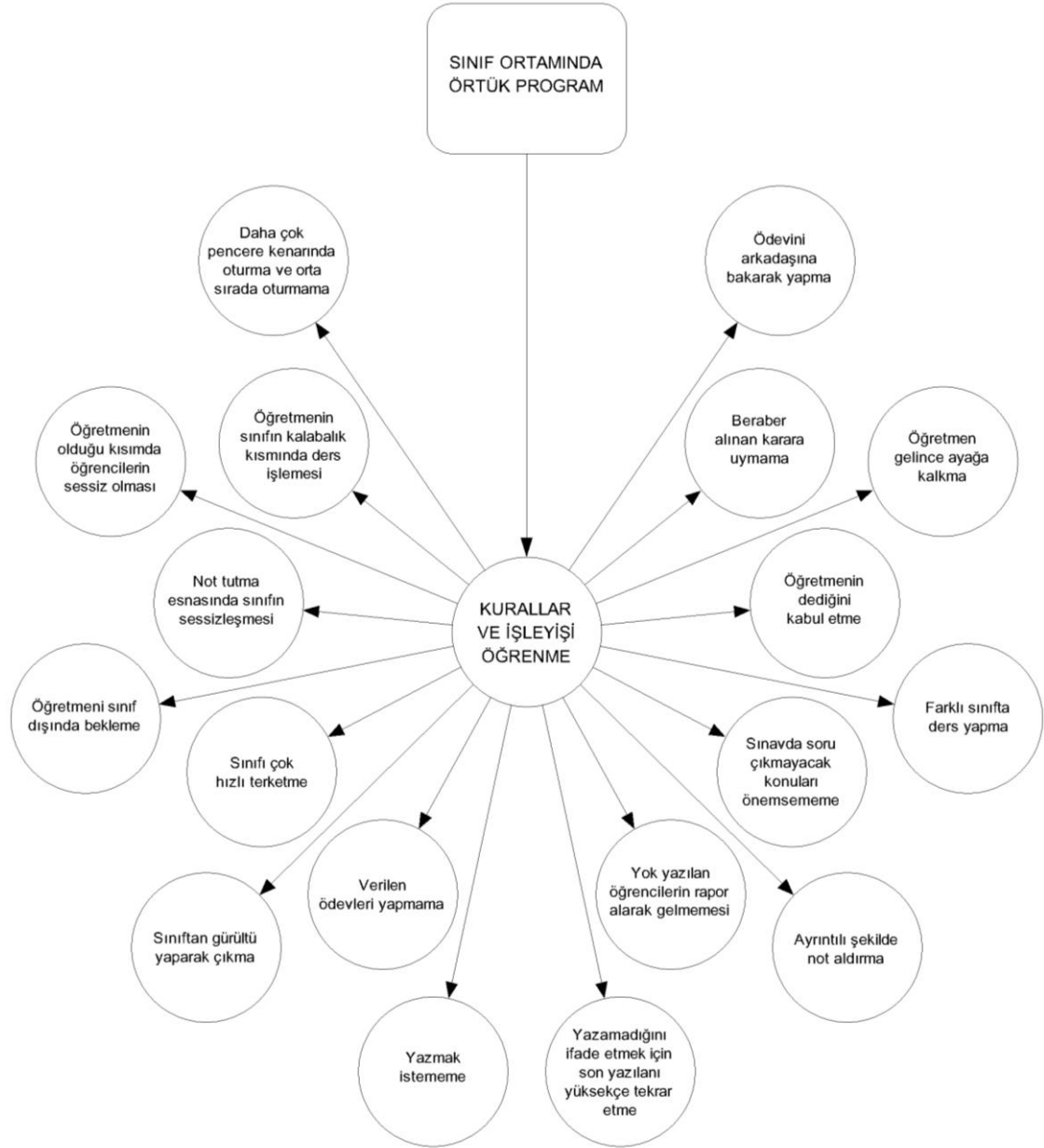
“Sınıfta konuşmalar var. Bir öğrenci kağıt uçak attı. Öğretmen ayakta yoklama alıyor. Belirgin bir gürültü var. Bir öğrenci şarkı söylüyor. Tekrar kağıt uçak atıldı. Öğretmen sınıf defterini yazmakla meşgul.” [G-4]

Öğrencilerin ders işleme sürecindeki olumsuz davranışlarının geniş bir yelpaze içinde olduğu bulgulardan anlaşılmaktadır. Olumsuz davranışların bir kısmı, örneğin telefonla oynama ve uyuma gibi, bireysel özellik gösterirken, daha yoğun kısmı bütün sınıfı olumsuz etkileyen davranış şekilleridir. Karşılıklı konuşma, laf atma veya sataşma, sınıfta gezinerek birbirini rahatsız etme gibi davranışlar bütün sınıfı olumsuz etkilemektedir. Ortaya çıkan olumsuz davranışları öğretmenin genel anlamda görmezden gelme durumu vardır. Sadece karşılıklı konuşma gürültü seviyesine çıktığında, öğretmen öğrencileri konuşan öğrencilerin ismini söyleyerek ya da tüm sınıfa sessiz olmaları uyarısını yaparak gürültüyü engellemeye çalışmaktadır.

4.7.1.3. Kurallar ve işleyişi öğrenme

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi ile sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme teması altında on sekiz koda ulaşılmıştır.

Veri analizi sonucunda, öğrencilerin genelde orta sıraya oturmayarak daha çok pencere kenarında oturmayı tercih ettikleri, öğretmenin genelde sınıfın kalabalık tarafında ders işlediği ve sınıf içinde öğretmenin bulunduğu kısımda oturan öğrencilerin daha sessiz olduğu, öğrenciler not alırken öğrencilerin konuşmadıkları ve sınıfın sessizleştiği, öğrencilerin öğretmenlerle birlikte alınan kararlara uymamakla birlikte genelde öğretmenin görüşüne uyarak itaatkar davrandığı, öğrencilerin öğretmenlerini genelde sınıf dışında bekledikleri, ders bitiminde sınıfı oldukça hızlı ve gürültülü şekilde terk ettikleri, verilen ödevleri yapmadıkları veya ödevlerini arkadaşlarına bakarak yaptıkları, yazmak veya not almak istemedikleri, yazarken geri kalan öğrencinin yüksekçe bağırarak geri kaldığını ifade ettiği, geç kalarak yok yazılan öğrencinin derslere girmeyerek rapor alma yoluna gittiği, bulgularına ulaşılmıştır.

Şekil-154: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Ayrıca öğretmenlerin öğrencilere ayrıntılı şekilde not aldıkları, sınavlarda soru çıkmayacak konuları önemsemedikleri, duruma göre öğretmenlerin öğrencileri farklı sınıfa alarak ders yaptıkları da gözlem verilerinin analizi ile ulaşılan sonuçlardır. Öğretmen sınıfa geldiğinde öğrenciler ayağa kalkmakta fakat bunu üstünkörü şekilde yapmaktadırlar. Öğrenciler öğretmene itaat eder bir görünüm sergilemekle birlikte, öğretmenle birlikte alınan kararlara çoğunlukla uymamaktadırlar. Bir çok öğrenci öğretmenin verdiği ödev vb. görevleri başka bir arkadaşına bakarak yapmaktadır. Aşağıda sınıf kuralları ve işleyiş teması ile ilgili gözlem notlarından alıntılara yer verilmiştir.

“Duvar kenarındaki sıralarda 8, orta sırada 1, pencere kenarındaki sıralarda 12 öğrenci var. Öğretmen-5 sınıfta gezinerek not tutturuyor. Bir öğrenci geride kaldığını belirtmek için en son yazdığını seslice söyledi. Yazı yazarken öğrenciler sessiz. Tüm öğrenciler yazıyor.” [G-2]

“Öğretmen not aldırıyor. Bir öğrenci son geride kaldığını son kaldığı yeri yüksek sesle sesle söyleyerek belirtti.” [G-5]

“Ferhat hangisi olduğunu bir süre aradı ve sonra bularak okudu. Daha sonra Öğretmen-5 not tutturdu. Öğretmen-5 duvar kenarına sınıfın daha kalabalık kısmına geldi ve burada yazdırdı.” [G-3]

“Öğretmen “Evet arkadaşlar, açık mektuba dönüş yapalım” dedi. Sınıfta gürültü var. Öğretmen “Defterleri çıkardık mı?” diye sordu ve “Bir duyguyu, bir düşünceyi” diyerek yazdırmaya başladı. Sınıf sessizleşti. 11.16” [G-2]

“Sınıfta gürültü var. Öğretmen, “Edebi metinlerle öğretici metinlerin farkı” diyerek geçen haftayı hatırlattı. “İsmail ilk fark neydi?” diye sordu. İsmail kendi defterinden değil de yanındaki öğrenciden bakarak okudu. Sınıf sessizleşti yazma işlemi başlayınca.” [G-4]

“11.05 Zil çaldı. Normalde ders başladı. Dışarıda olan öğrenciler var koridorda. Öğretmen-5 henüz gelmedi. Serkan kapıda bekliyor. Sınıfa yeni gelenler var. 11.08” [G-1]

“Zil çaldı. Öğrenciler hemen ayağa kalkarak hareketlendiler ve hızlıca sınıfı boşalttılar. Sınıf başkanı sınıf defterini aldı.” [G-5]

“11.08 Sınıf kapısı arızalı, yerinden çıkmış. Öğretmen-5 “Gençler, yan sınıfa geçiyoruz” dedi. Öğrenciler 205 nolu sınıfa geçti.” [G-2]

“Öğleden önceki derste yok yazılan öğrenciler evlerine gittiler. Öğretmen-5 yerine oturdu. Yoklama alıyor. Sınıf Başkanı “Durun hocam, ben yardım edeyim” dedi. Öğretmen-5 in yanına gitti.” [G-1]

Öğretmen-5 “O zaman şöyle diyoruz” dedi. 10 öğrenci pencere kenarında. 2 öğrenci orta sırada. 4 öğrenci duvar kenarında, 3 sıra boş. Pencere açıktır. Öğretmen “Berke sen oku” dedi. Kendisi telefona bakıyor. Pencere kenarı koridor arasında hem gezinip hem de yazdırıyor. Yazdırırken tekrarlı şekilde yazdırıyor. Yazmada geri kalan öğrenciler son kelimeyi söylüyor. Öğretmen tekrar ederek yazdırıyor.” [G-4]

“Öğretmen pencere kenarı kısmına yakın ve buradaki öğrenciler sessiz. Mert ve Sarp belirgince konuşuyor. Fatih geziniyor. Cengiz arkadaşlarına bakıyor. Silgi için başka sıraya gidip geliyor. Konuşmalar var. Sesli şekilde silgi istendi. Silgi masadan masaya atıldı.” [G-2]

“Öğretmen sınıfa girdi. Öğrenciler ayağa kalktı. Selam verdi. Öğrencilerde belirgin bir gürültü var. Öğretmen yoklama aldı. 3 öğrenci derse geç kaldı.” [G-3]

“Öğretmen-5 “size geçen hafta ünite değerlendirme sorularını yapın demiştik. Kaç kişi yaptı?” diye sordu. Hiçbir öğrenci el kaldırmadı.” [G-4]

“Öğretmen “Evet yazalım” dedi. Sınıf sessizleşti. Öğretmen tekrar ederek yazdırıyor. Öğretmen not aldırırken noktalama işaretlerini de söylüyor. Serkan adlı öğrenci “Bunu yazalım mı hocam?” diye sordu. Öğretmen “En son yazacaksınız, maddeler bittikten sonra” dedi. 3-4 öğrenci yazmıyor.” [G-5]

“Öğretmen “hepinizi asarım” dedi yanlış cevap verdikleri anlamında. Bu sefer öğrenciler topluca “yanlış hocam” dediler.” [G-4]

Öğretmen-5 “Öğretici metinlerin özellikleri şeklinde bir başlık yazdırdı. Bir öğrenci “yazıyormuyuz hocam” diye sordu. Öğretmen-5 “yazıyoruz” diye cevap verdi. Öğretmen-5 “madde madde yazalım. İlk maddemiz” diyerek yazdırmaya başladı. Öğretmen not aldırıyor. Tüm öğrenciler yazıyor. Tane tane değil tam cümle yazdırıyor.” [G-3]

“Bir öğrenci “29 geçiyor hocam” dedi. Öğretmen “Başlarım yirmidokuzuna ha” dedi. Hikmet “Anlatamam ama söylerim hocam” dedi. Öğrenci kabaca bahsetti. Öğretmen-5 öğrenci tarafından genel olarak bahsedilen anıyı biraz daha detaylandırarak anlattı. Daha sonra kendi bildiği anıları anlattı. Daha sonra en sevdiğim anı” diyerek Atatürk ile ilgili bir anı anlattı. Zil çaldı. Ayağa kalkanlar oldu. Gürültülü ve sesli bir şekilde öğrenciler dışarı çıktılar.” [G-6]

“Kitabı olanlara + verdi. Öğretmen “Kitaptakiler önemli, sonra karşınıza çıkar, üzülsünüz” dedi. Öğrenci tekrar okuyor. Öğretmen-5 sandalyeyi aldı. Sınıfın ortasına yani kalabalık kısma doğru getirdi. Oturdu ve kitaptan okunan hikaye ile ilgili açıklama yaptı. Sınıf sessiz.” [G-6]

Sınıf kuralları ve işleyişe yönelik bulgular, öğretmenlerin sınıfın kalabalık kısmında ders anlatmayı ve öğrencilere not tutturmayı öğrencileri kontrol etme davranışı olarak kullandığını göstermektedir. Genel olarak sınıfta derse katılan az sayıda öğrenci vardır ve öğretmen bu öğrencilerle dersi işlemek zorunda kalmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu derse pek katılmamaktadır. Bu amaçla, öğrencilerin, orta sıralardan ziyade dışarıyı izleyebilecekleri pencere kenarında ya da arka sıralarda oturmayı tercih ettikleri ileri sürülebilir. Öğretmenin yakın olduğu öğrencilerin sessizleşmesi ve öğretmenin direktiflerine itiraz etmeme gibi öğrenci davranışları, öğrencilerin öğretmenlerinin otoritelerine boyun eğdiklerini göstermekle birlikte, verilen ödevleri yapmamaları ve sınıf içinde onlardan istenenleri yapıyormuş gibi davranmaları ise öğretmene karşı sessiz bir direnç içinde olduklarının göstergesi olabilir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise, hem gözlem hem de görüşme verilerinden elde edilen bulgular, sınıf içerisinde örtük program kapsamında bir kurallar ve işleyiş setinin varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

4.7.1.4. Derse katılım

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere, ders işleme sürecinde öğrencilerin derse katılımı ile ilgili örtük program kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek özellikler açısından on sekiz farklı koda ulaşılmıştır.

Gözlem verilerinin analizi öğrencilerin şaka yollu veya esprili şekilde derse katılımında bulduklarını, derse katılımında kısa cümleler kurduklarını, çoğu zaman öğretmene olumlu ya da olumsuz bir dönüt veya öğretmenin sorularına cevap vermediklerini, genelde öğrencilerin öğretmene cevap vermediklerini kendilerine sorulan soruları kısa cümlelerle ve cılız bir sesle cevapladıklarını ortaya koymuştur. Öğrencilerin kendilerinden beklenen sessiz olma ve öğretmene itaat etme davranışını bir noktada içselleştirdikleri ileri sürülebilir. Ayrıca bulgular, sınıfta öğrenme eyleminin tüm sorumluluğunun öğretmene yüklenmiş olduğunu göstermektedir. Bir kaç öğrenci dışında genel olarak öğrencilerin kendilerini pasif bir konuma yerleştirdiği anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin uyguladıkları yöntem ve teknikler öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayamamaktadır.

Şekil-155: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model

Bunların yanı sıra, bulgular öğrencilerin derste ders dışı sorular sorduklarını ve ders dışı paylaşımlarda bulduklarını, derse katılımda gelişigüzel ve karışık, bazen topluca katılımlar olduğunu, öğrencilerin rahatsız oldukları durumlarda rahatça tepkilerini ortaya koyabildiklerini, rahatça talepte ya da bir istekte bulunabildiğini, az sayıda öğrencinin çok istekli şekilde katılım sergilediklerini, tam katılım sergilemenin az olduğunu, genelde derse katılımın düşük düzeyde kaldığını göstermektedir. Duruma yönelik gözlem notlarından örnekler aşağıda görülmektedir.

“Sarp adlı öğrenciye soru sordu. 3-5 öğrenci topluca aynı soruya cevap verdi. Harun adlı öğrenciye soru sordu. Öğrencilerden bir kısmı hem el kaldırdı, hem de cevap verdiler. Öğretmenin kendisi de cevap verdi.” [G-2]

“Öğretmen Tolstoy’ la ilgili bir anı anlattı. Sınıf sessiz duruyor. Bir öğrenci uyuyor. Diğer 3 öğrenci öğretmene bakmıyor. Geri kalanlar dinliyor. Bazen Harun ve Mert espri ile katılıyor. Kısa kısa anlattığı hikayenin Hz. İbrahim’ in Suhuf’ unda olduğunu söyledi. Hikayenin, ne anlam ifade ettiğini açıkladı. Öğretmen “45 gece mi çalacak?” diye sordu. Daha sonra “Yalnız dikkat ettim, hikaye mikaye anlatınca konuşanlarda kulak kesildi” dedi.” [G-6]

Ayrıca bulgular, öğrencilerin öğretmene rahatça soru sorabildiklerini, öğrencilerde cevabı kafadan atma davranışları olduğunu, öğrencilerin çoğunluğunun derse ilgisiz olduğunu, öğretmenlerin derse katılan grupla ders işlediğini, bir grup öğrencinin dersten tamamen kopuk olduğunu, öğrencilerin fikirlerini rahatça ifade edebildiklerini, öğretmenin aşırı sessiz bir sınıftan da rahatsız olduğunu, dersi genelde belli bir grup öğrencinin dikkatle takip ettiğini ve öğrencilerin derse katılım açısından gönüllü olmadıklarını ortaya koymuştur. Aşağıda görülen alıntılar konu ile ilgili örnek durumları yansıtmaktadır.

“Öğretmen tek tek sıraları geziyor. İlhan izin almadan doğruca “Hocam ben ortaya Mustafakemalpaşa yazmadım” dedi. Mert bağırarak “Benim ki olmuş mu?” diye sordu.” [G-2]

“Eli arkada ileri geri gidip gelerek yazdırıyor. (Telefonda işlediği konu açık) Örnek veriyor. Bir öğrenci de örnek verdi. Öğretmen-5 “Hayır” dedi. Bir diğer öğrenci hem el kaldırdı hem de örnek verdi. (Öğretmen normalde söz vermemişti. Öğretmen-5 diğer bir maddeyi yazdırdı. Öğretmen-5 telefonuna baktı. Diğer bir maddeyi yazdırdı.” [G-3]

Ortaya çıkan bulgulara göre, öğrenciler içerisinde bir grup dersten tamamen kopuktur ve ilgisizdir. Küçük bir grup öğrencinin istekle katılımına rağmen derse katılım genelde düşük düzeydedir ve öğrenciler dersle çok ilgili değildir. Öğrenciler fikirlerini rahatça ifade edebilmekle beraber uzun ve tam cümlelerden ziyade kısa bazen tek kelime kullanarak düşüncelerini ifade etmektedirler. Öğretmen sorduğu sorulara genelde cevap alamamakta ya da kısa ve hatalı cevaplar almaktadır. Öğretmen dersi 4-6 kişiden oluşan ve dersi takip eden küçük bir grupla işlemek zorunda kalmaktadır. Aşağıda derse katılım teması ile ilgili gözlem notlarından örnekler görülmektedir.

“Önünde kitabı açık olmayan çok öğrenci var. Sınıf sessiz. Öğretmen “Bakın, arkadaşlar diyerek sınıfın arka kısmına gitti ve açıklamalar yaptı. Bir taraftan da yazarların defetrini imzaladı. Bir öğrenci okuma devam ederken “hocam” diyerek araya girdi.” [G-5]

“Öğretmen duvar kenarında sırtı duvarda açıklama yapıyor. Öğretmen “Emrah dön önüne” dedi. Öğretmene bakan üç öğrenci var. Diğerleri yazıyor ya da önlerine bakıyorlar. İki öğrenci sıraya kapaklanmış uyuyor. Öğretmen arkası dönük bir vaziyette tahtaya yazıyor. Mert ve Sarp kendi aralarında konuşuyor. Ceyhan sıra altında telefonla oynuyor.” [G-6]

“Öğretmen-5 "duralım" dedi. Daha sonra "İlhan sen devam et" dedi. Bunun üzerine öğrenci okumaya başladı. Öğretmen-5 "duralım, Ogün devam et gülüm" dedi. Ogün bir süre aradı. Arkadaşı gösterdi. Onur okumaya başladı. Mete adlı öğrenci sessizce konuşmaya ara sıra da olsa devam ediyor.” [G-3]

“Öğretmen “Sarp 3. ü yap” dedi. Sarp soruyu okudu ve doğru olarak cevapladı. Emrah okudu ve cevap olarak “doğru” dedi. Öğretmen “ne tiyatrosu?” diyince Emrah bu sefer hemen “doğru” dedi. Öğretmen “anlamadım, bir kez daha oku” diyince Emrah bu seferde “yanlış yani” dedi.” [G-4]

“Kendisi okuyor. Takip eden bir öğrenci var. İki öğrenci uyuyor. Üç öğrenci telefon ile oynuyor. Öğretmen okumayı bitirdi ve Atatürk’ le ilgili anı bilen var mı?” diye sordu. Kimse cevap vermedi. Bir öğrenci “29 geçiyor hocam” dedi.” [G-6]

“Duvar kenarındaki öğrencilerden konuşan öğrenciler var. Öğretmen pencere kenarı kısmına yakın ve buradaki öğrenciler sessiz. Mert ve Sarp belirgince konuşuyor. Ferhat geziniyor. Ceyhan arkadaşlarına bakıyor. Silgi için başka sıraya gidip geliyor. Konuşmalar var. Sesli şekilde silgi istendi. Silgi masadan masaya atıldı. Öğretmen “UEDAŞ yetkilisine olmaz” dedi ve açıklamalarda bulundu. Öğretmen “Askerlik Şubesi Başkanlığı mı, Müdürlüğü mü?” diye sordu. Mert “Müdürlüğü” dedi. Öğretmen “Haydaa, Başkanlığı mı, Müdürlüğü mü lan? Gelip geçtiğiniz yerlere bakın” dedi.” [G-2]

“Dersi doğrudan takip eden çok az öğrenci var. (12.25) Öğretmen, “Bu başa gelebilir mi arkadaşlar?” diye sordu. 10 kadar öğrenci toplu şekilde “Evet Hocam” diyerek öğretmeni cevapladı. Öğretmen elektrik malzemesi üzerinden açıklama yapıyor. Açıklama aralarına “Doğru mu?” şeklinde teyit amaçlı ifadeler kullanıyor. Anmcaak öğrenciler bu ifadeye karşılık vermiyor.” [G-5]

Meslek lisesi grubu sınıfında, Dil ve Anlatım Dersi’ nde öğrenciler derslere katılmaya pek istekli değildir. Öğretmen dersi, derse aktif şekilde katılım sergilemeye çalışan ve çoğu zaman sayıları 6’ yı geçmeyen öğrenci grubu ile işlemek zorunda kalmaktadır. Öğretmenin, her öğrenciye metin okutma, her öğrenciye soru sorma gibi yöntemlerle tüm öğrencilerin derse katılımlarını sağlama çabaları çoğu zaman sonuçsuz kalmaktadır. Öğrenciler, kendilerine sorular sorulduğunda, genellikle soruları gelişi güzel, sadece cevap vermiş olmak için ve kısa kısa cümlelerle cevaplayabilmektedirler. Bulgular, Anyon (1980) ve Willis’ in (1977) alt sınıf veya işçi sınıfı okullarında yaptıkları çalışmalarda elde ettikleri bulguları akla getirmektedir.

4.7.1.5. Öğretmen-öğrenci ilişkileri

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere görüşme verilerinin analizi ile, öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik on yedi koda ulaşılmıştır.

Görüşme verilerinin analizi, öğrencilerin öğretmenleri ile zaman zaman samimi ve rahat, zaman zaman lakayt ve senli benli şekilde konuşabildiklerini, öğretmenlerin öğrencilere argo veya günlük konuşma ağzı ile hitap ettiklerini ve alaycı dil kullanabildiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca öğretmenlerin öğrencilerine karşı önyargılı tutumları olduğu, öğrencileri azarladıkları da ulaşılan bulgular arasındadır. Öğretmenlerin, özellikle konuşma tarzı konusunda örnek bir tutum içerisinde olmadıkları ve öğrencilerin konuşma tarzlarına hitap eden bir tarzı benimsedikleri söylenebilir.

Şekil-156: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model

Diğer taraftan öğrenciler öğretmenlerin söylediklerini yerine getiremeyebilmekle, beraber öğretmene samimi davranabilmekte, öğretmenden rahatça bir talepte bulunabilmektedir. Öğrencilerin öğretmen sınıfa geldiğinde ayağa kalkmayabildikleri, öğretmenin selamlamaya dönük davranışlarına ilgisiz kalabildikleri ve öğretmenlerin gerektiğinde öğrenciden özür dileyebilmeleri öğretmen öğrenci ilişkileri bağlamında araştırmada ulaşılan diğer bulgulardır. Dikkat çeken bir diğer öğrenci davranışı ise öğrencinin öğretmene işledikleri konuyu hatırlatarak ders işleme sürecinin başlamasına yönelik isteğini iletmesidir. Öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik bazı gözlem notlarından alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Öğrenciler kendi aralarında konuşuyor. Öğretmen-5 “yav bu Ceyhan’ ı görürseniz selam söyleyin” dedi. Bir öğrenci “hocam internette takılıyor” dedi. Başka bir öğrenci “bir giriyor, akşama kadar” dedi. Başka bir öğrenci “manyak hocam” dedi. İlhan “anasına babasına yazık ya” dedi. Öğretmen-5 “temiz çocuk aslında, bir bakalım ona” dedi.” [G-4]

“Öğretmen “Mini başlık atalım” dedi. Bir öğrenci “Hocam, biz bunları yazdık gibi geliyor” dedi. Öğretmen “Yok. Onlar başkaydı” dedi. Öğretmen “Başlık bulalım” diyerek başladı. Öğrencilerden biri “Madde madde mi?” diye sordu. Öğretmen “Evet” diye yanıtladı.” [G-5]

“Öğretmen “Bir madde daha ekleyelim” dedi. Öğretmen “üst ve alttan 2,5-3 cm boşluk” dedi. Mert “Boşluk bırakılır” dedi. Öğretmen “Sol ve sağdan 1-1,5 cm boşluk bırakılır” dedi. İlhan “Ne gerek var” dedi. Öğretmen “Baktığın zaman kaale alınsın” dedi. İlhan “Yaz bilgisayardan geç hocam” dedi.” [G-2]

“Öğretmen “Berke şu kağıtları at” dedi. Sergen “Hocam ders derste işlenmiyor ya” dedi. Öğretmen “Yok işleniyor da...” dedi. Ogün “Hocam, ben böyle olunca daha çok seviyorum ya” dedi. Sergen “Kitap okuycam hocam bundan sonra, roman aldım” dedi. Öğretmen “Ne aldın?” diye sordu. Öğrenci kitabın adını ve ne hakkında olduğunu söyledi. [G-1]

“Bir öğrenci de örnek verdi. Öğretmen-5 “Hayır” dedi. Bir diğer öğrenci hem el kaldırdı hem de örnek verdi. Öğretmen normalde söz vermemişti. Öğretmen-5 diğer bir maddeyi yazdırdı. Öğretmen-5 telefonuna baktı. Diğer bir maddeyi yazdırdı.” [G-3]

“Bir öğrenci “Hocam ben bugün yazmasam, sonra yazsam olmaz mı?” dedi. Öğretmen “Niye özel günün mü?” diye sordu. Gülüşmelere var.” [G-6]

“10 öğrenci pencere kenarında. 3 öğrenci duvar kısmında oturuyor. Orta sıra boş. Ceyhan yok. Öğretmen bu öğrenci için “Bu çocuk da bir dikiş tutturamadı ya” dedi. (11.12)” [G-1]

“Öğretmen “Hiç kitap okumadığınızdan mıdır nedir? Kötü okuyorsunuz” dedi. Kendi aralarında konuşan öğrenciler var. Öğretmen “Sergen” diyerek onun okumasını istedi. Okuma bittikten sonra öğretmen bir öğrencinin defterini imzalarken onunla yazılanlar hakkında konuştu ve “Bu tarz mektuplara ne diyoruz Harun abi?” diyerek bu öğrenciye soru sordu.” [G-6]

“Öğretmen-5’ ün bir eli cebinde “Şeyleri yazalım arkadaşlar, Türk Edebiyatı’ ndaki Günlükler” dedi. Öğretmen “Özürdilerim, bundan önce şu cümleyi yazalım” dedi.” [G-1]

“Bir öğrenci “Hocam bir daha söyler misiniz?” dedi. Eli cebinde arkası dönük, ‘mektup şeklinde yazılan eserler’ diye tahtaya yazdı. Öğrencilerin çoğunun defterleri önünde. Yazar isimlerini tahtaya yazıyor.” [G-1]

“Harun Sınıf kapısını açıp koridora baktı. Tekrar kapıyı kapattı. Bir müddet sonra öğretmen geldi. “Evet hanımlar, beyler” diyerek sınıfa girdi. Öğrenciler ayağa kalktı. Kapı yanında oturmakta olan iki öğrenciyi yerlerinden kaldırdı ve orta sıraya oturmalarını istedi. Duvar kenarındaki dört öğrenci ile sohbet etti. Öğretmen sınıfa yönelik “nasılsınız?” dedi. Öğrencilerin çok azı “iyi hocam, siz nasılsınız?” diye cevap verdi. Harun adlı öğrenci ayrıca “hocam nasılsınız?” dedi.” [G-4]

“Öğretmen-5 "Dinle!" diye bağırdı. Mete adlı öğrenciyi ismi ile doğrudan uyardı. Haftaya ünite sonlandırmaya kadar yapın. 7 öğrenci ayakta. "Ayağa kalkmayın" diye seslendi. Daha zil çalmadı. 4 öğrenci ayakta. Sınıfta gürültü var. Bir öğrenciye "Evladım, otur yerine" diye bağırdı.” [G-3]

“Konuşmalar var. Öğretmen “Gençler” diye bağırdı. İki öğrenci yinde de konuşmaya devam ediyor. Öğretmen “Gençler, dinle!” diye seslendi. Öğretmen duvar kenarında sırtı duvarda açıklama yapıyor. Öğretmen “Emrah dön önüne” dedi.” [G-6]

“Saat 11.55 Öğretmen sınıfa girdi. 4 öğrenci ayağa kalktı. Öğretmen yerine geçti. Sınıf sessiz. Öğretmen bir öğrenciye yerdeki tahta silgisi ve tebeşirleri aldırdı.” [G-5]

“Öğretmen “Berat çok konuşuyon. Erkin ile otururken sesin çıkmıyordu” dedi. Bu öğrenci en ön pencere kenarına geçti. Öğretmen “Yiğit nerede?” diye sordu. Bir öğrenci “cumaya gitti hocam” dedi. Öğretmen “daha çok erken, boy abdesti mi alacak oğlum?” dedi” [G-4]

“İlhan “Yazmayalım hocam, iki dakika var” dedi. 11.39 Öğretmen “İki dilekçe istiyorum sizden. Birisi...” dedi. Mert söze girerek “Birisi altta, birisi üstte” diye bağırdı.” [G-2]

“Öğretmen “Şöyle diyoruz. Diğer maddelerimiz...” dedi. Bir öğrenci “Neeyy!” dedi. Öğretmen tekrar söyledi. (11.38) Öğretmen sırtı öğrencilere dönük yazı yazıyor. Sınıfta konuşmalar var. Emrah adlı öğrenci “Çok mu yazdık?” dedi. Harun “Evet hocam, çok yazdık” dedi.” [G-5]

Öğretmen öğrenci ilişkilerinde öne çıkan bulgu, öğrencilerin öğretmenleri ile rahat bir tavır içinde konuşabilmeleridir. Öğrenciler bir isteklerini, bir düşüncelerini ya da hoşlarına gitmeyen bir durumu rahatlıkla dile getirebilmektedirler. Yine de öğretmen zaman zaman belirli durumlarda öğrencilere alaycı dil kullanabilmekte, onları azarlayabilmekte ya da kaba ifadelerle onlarla konuşabilmektedir. Böyle durumlarda öğrenciler öğretmene karşı sessiz kalmaktadırlar. Öğretmen ve öğrenciler arasında görünmez bir sınır oluşmuş gibidir ve her iki taraf bu sınırı benimsemiş görünmektedir. Bulgular öğretmen ve öğrenci diyaloglarında genel olarak günlük konuşma ağzının kullanıldığını ortaya koymaktadır.

4.7.1.6. Öğrenciler arası ilişkiler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler teması ile ilgili model şekil-157’ de de görülebileceği gibi on kod ile temsil edilmektedir.

Şekil-157: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi, öğrencilerin birbirlerine kaba sözlerle, argo kelimelerle hitap ettiklerini, el şakası ya da sözlü şakalar yaptıklarını, laf atıp sataştıklarını, birbirlerine karşı alaycı dil kullandıklarını ve hakaret ettiklerini, yüksek sesle karşılıklı konuştuklarını, birbirlerini öğretmene şikayet ettiklerini ortaya koymaktadır.

Öğretmene saygılı olma, dersi takip etme, öğretmenin dediğini yapma gibi konularda birbirlerini uyarma öğrenciler arası ilişkilerle ilgili diğer bulgulardır.

Öğrenciler arasındaki ilişkilerle ilgili bazı gözlem notları aşağıda sunulmuştur:

“Ferhat güldü. Oğün bu öğrenciye “Salak salak yapıyorsun” dedi. Öğretmen-5 “Askerlik işlemleri için..” diye başladı. Bir eli cebinde sırtı öğrencilere dönük vaziyette yazıyor. Bir öğrenci “Arda” dedi. Ceyhan üslupsuzca güldü.” [G-2]

“Müzik dinleyenler var. Dört kişi yeni geldi. Sınıfta el ve vurma ile şakalaşanlar var. Sergen geldi. (11.55) Genelde oturuyorlar. Bir öğrenci kapaklanmış uyuyor. Öğretmen-5 geldi. Ferhat ve Emrah şakalaşıyor.” [G-1]

“İki öğrenci kendi aralarında el şakası yaptılar. 12.00 Öğretmen “Kitabımızda, Özel ve genel mektup, Onu bir okuyalım” dedi. Ders kitabını eline aldı ve “Sayfa 27’ de.” [G-5]

“İki öğrenci el kol hareketleri ile şakalaşıyor. Bir Öğrenciye (Mert) geçen hafta yazılan yazıları okuttu.” [G-3]

“Dört öğrenci sözlü ve el şakası yaptı. Sarp “Hocam” dedi. Öğretmen “Söyle canım” dedi ve “Ya gençler, BUSKİ diyince canım sıkıldı. Seçimden önce 50 liraya 30 ton yüklüyorlardı. Şimdi ise 18 ton yüklediler. Eskiden vergiye daha az gidiyordu. Sarp “Üçün birini alıyoruz yani hocam” dedi. Öğrencilerden gülenler oldu.” [G-2]

“Öğretmen “Haluk iyi misin?” diye sordu. Başka bir öğrenci “Aşık hocam” dedi. Öğretmen öğrenciye “Biraz durgun gördüm” dedi. Bir öğrenci “Manitası Bursa’ dan gelecekti” dedi.” [G-1]

“İki öğrenci ders dışı sözlü şekilde şakalaştı. Öğrenciler yazarken genelde sessiz. Geri kalıp yazamadıklarında geri kaldıkları yeri izin almadan sözle son kısmını tekrar ederek söylüyorlar.” [G-4]

“Öğretmen “Var mı böyle ibretlik bir hikaye aklınızda olan? Var mı Mecnun?” dedi. Öğrenci “Aklıma gelmiyor” dedi. Öğretmen “Dinle Şşşşt” dedi. Harun “Layn” dedi yüksek sesle. Öğretmen-5 yeni bir anı daha anlattı.” [G-6]

“Bir öğrenci öğretmene soru sordu. İki öğrenci bu öğrenciye alaycı şekilde cevap verdi.” [G-4]

“Bir öğrenci başka bir öğrenciye “Rica değil salak” dedi. Sıradan sıraya silgi atılıyor ve konuşmalar var. Ayağa kalkarak silgi alışverişi yapanlar var. Öğretmen-5 sıraları dolaşılıyor.” [G-2]

“Mert bağırarak “Benim ki olmuş mu?” diye sordu. Öğrenciler karşılıklı bağırarak silgi istedi. Mert “Kayboldu, yok” dedi. Sergen seslice “Silgisi olan var mı?” diye sordu. Mert “Oğlum 1 lira lan, 1 lira” dedi. Yiğit telefon ile oynuyor. İki öğrenci şakalaşılıyor. Nedim “Oğlum getir şu silgiyi ya” dedi.” [G-2]

“Bir öğrenci başka bir öğrenciyi şikayet etmek için "Hocam" diye seslendi. Öğretmen-5 "Evet, ne diyecektin?" diye sordu. Öğrenci bir şey demedi. Öğretmen-5 "Diğer maddeyi oku İlhan" dedi. Buna göre diğer maddeyi yazdırdı.” [G-3]

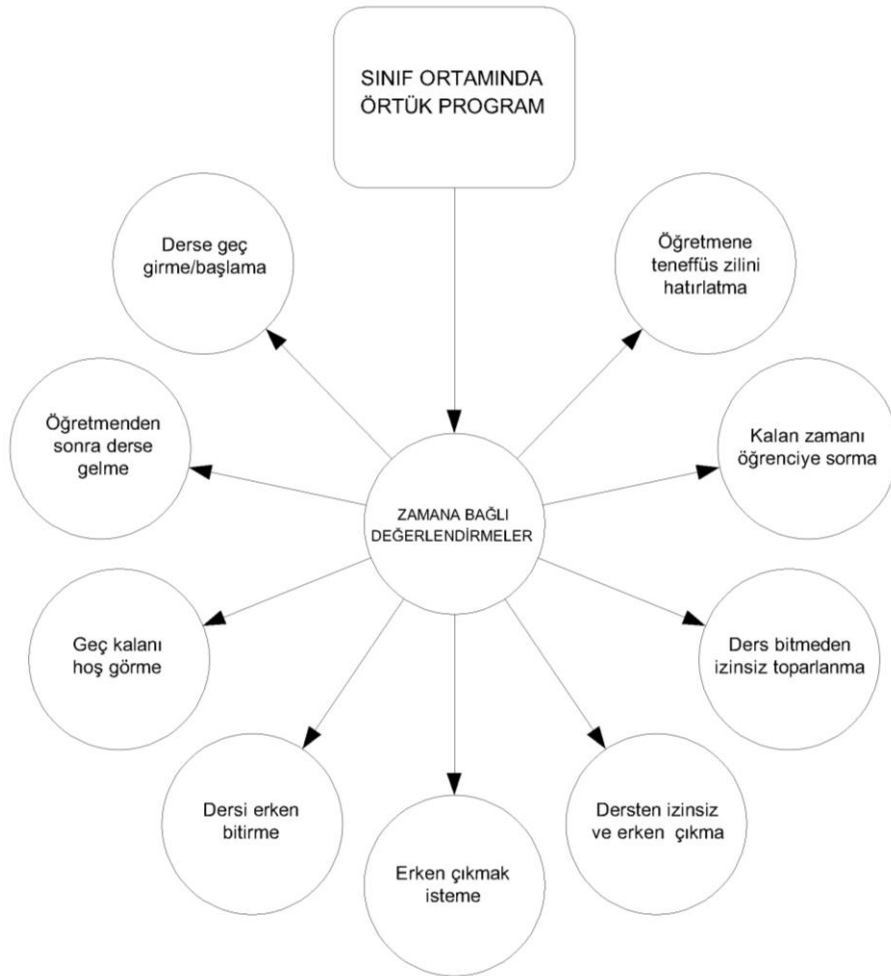
Genel olarak değerlendirildiğinde sınıf içi öğrenci ilişkileri açısından olumsuz durumların varlığı ön plana çıkmaktadır. Öğrencilerin birbirleri ile konuşmaları,

birbirlerine yaptıkları sözlü şakalar ve el şakalarının yaygınlığı, öğrenciler üzerinde çevresel faktörlerin olumsuz etkileri olarak değerlendirilebilir. Öğrenciler içinde yaşadıkları sosyo-kültürel çevrenin davranış ve konuşma kalıplarını sınıflarına taşımaktadırlar yorumu yapılabilir.

4.7.1.7. Zamana bağlı değerlendirmeler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait dokuz kod ile temsil edilen model şekil-158’ de görülmektedir.

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı düzenlemeler temasına ait modelden de görüleceği üzere, gözlem verilerinin analizi, öğretmenlerin genelde derslerine geç girdiğini, öğrencilerde de derse geç kalma davranışlarının yaygın olduğunu ve çoğunlukla bu durumun öğretmenlerce hoş karşılandığını göstermektedir. Öğrencilerin derslere geç kalma davranışlarında, öğretmenlerin tutum ve davranışlarının etkili olduğu ileri sürülebilir.

Şekil-158: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait model

Bunun yanı sıra, bulgular, derslerin erken bitirildiğini, öğrencilerin dersten erken çıkmak istediğini ve zaman zaman çıkış zilini beklemeden izinsiz şekilde erken çıkabildiklerini, öğretmenlerin ders için kalan zamanı öğrencilere sorabildiklerini ve öğrencilerin de teneffüse çıkmak için kalan zamanın sık sık öğretmene hatırlattıklarını ortaya koymuştur. Zamana bağlı düzenlemelerin öğrenci ve öğretmen davranışlarına etkilerine yönelik bazı gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“(11.08) Harun Sınıf kapısını açıp koridora baktı. Tekrar kapıyı kapattı. Bir müddet sonra öğretmen geldi. “Evet hanımlar, beyler” diyerek sınıfa girdi.” [G-4]

“(11.14) Öğretmenin resmi işi nedeni ile derse geç kalacağı durumu vardı. Sınıfa girildi. Çocuklar biraz geç kaldım. “Hocam sizi beklemiyorduk. On altısı mı artık hocam mahkeme?” diye sordular. “Evet ama 9.30’ da” diye cevap verdi öğretmen.” [G-5]

“Öğretmen içeri girdi. Öğrencilerden telefonla oynayanlar ve sohbet edenler vardı. Derse gelen öğrenciler oldu. Sessizce girip yerlerine oturdular. Öğretmen-5 gezinerek öğrencilerle sohbet etti. İki öğrenci yeni geldi. Gelenler yerine geçip oturdu.” [G-6]

“Öğretmen sınıfa girdi. Öğrenciler ayağa kalktı. Selam verdi. Öğrencilerde belirgin bir gürültü var. Öğretmen yoklama aldı. 3 öğrenci derse geç kaldı. Bir öğrenci ile karşılıklı konuştu. (Ders dışı bir konu)” [G-3]

“(11.50) Zil çaldı. Koridor alt kat oldukça gürültülü. (11.53) 8 kişi vardı. Öğretmen-5 gelmedi. Müzik dinleyenler var. Dört kişi yeni geldi. Sınıfta el ve vurma ile şakalaşanlar var. Sergen geldi. (11.55)” [G-1]

“Bir öğrenci "hocam saat kaç?" diye sordu. Öğretmen-5 "12.25" diye cevap verdi. Bir öğrenci "toplanalım mı hocam?" diye sordu. Öğretmen-5 kendi kitabını bir öğrenciye vermişti. "Kitabımı alayım" diyerek öğrenciden istedi. Saat 12.24 ve sınıfta konuşma var. Öğrenciler toplanıyor. Öğretmen de konuşuyor. "Serbestsiniz" dedi. Daha sonra "gürültü etmeyin" diyerek sınıfı uyardı.” [G-3]

“Öğrenciler toplandı. Öğretmen “Neyse 18 ya da 19 unda sınav var. Bilginiz var mı? Oğlum bir şey anlatıyorum ya. Şu an müfredatı yakaladık. Ben komisyonla konuşayım. İlk haftalar lay lay lom geçti. Bazen ileri de gidebilirim. Ben sorsalar da sormasalar da 9. sınıf konularını da anlatmak istiyorum. Yarın YGS’ de çıkar.” dedi. Zil çaldı. Öğrenciler bir anda ayaklandılar ve hızlıca çıktılar.” [G-1]

“Öğretmen-5 “Başlık yazın, 2-3 dakika ara verelim.” dedi ve “zil kaçta çalıyor?” diye sordu. Bir öğrenci “8 dakika var hocam.” diye cevap verdi. Öğretmen-5 “Ders kitabını açalım” dedi. Sonra “Haşım çok tatlı bir adammış.” dedi.” [G-3]

“Öğretmen “Aslında hem B, hem de E doğru. Bazen kitaplarda oluyor böyle. 30’ da mı çalıyor?” dedi. Öğrenciler bir anda ayaklandı. Öğretmen “Otur otur. Ders teorik olarak bitti. Pratikte devam ediyor. Ben Türkçe öğretmeniyim. Söylediğim ders teorik olarak bitti” dedi. Öğrenciler oldukça gürültülü şekilde ve çok hızlıca sınıfı terk ettiler. (12.29) Zil çalmadı.” [G-2]

“Öğretmen “Ne geçmez 1 dakika bu ya” dedi. Bir öğrenci “50 geçiyor hocam” dedi. (11.49) (Zil sesi duyulandı) Öğretmen “Hadi çıkalım” dedi. Gürültülü bir şekilde sınıfın yarısı dışarı çıktı.” [G-6]

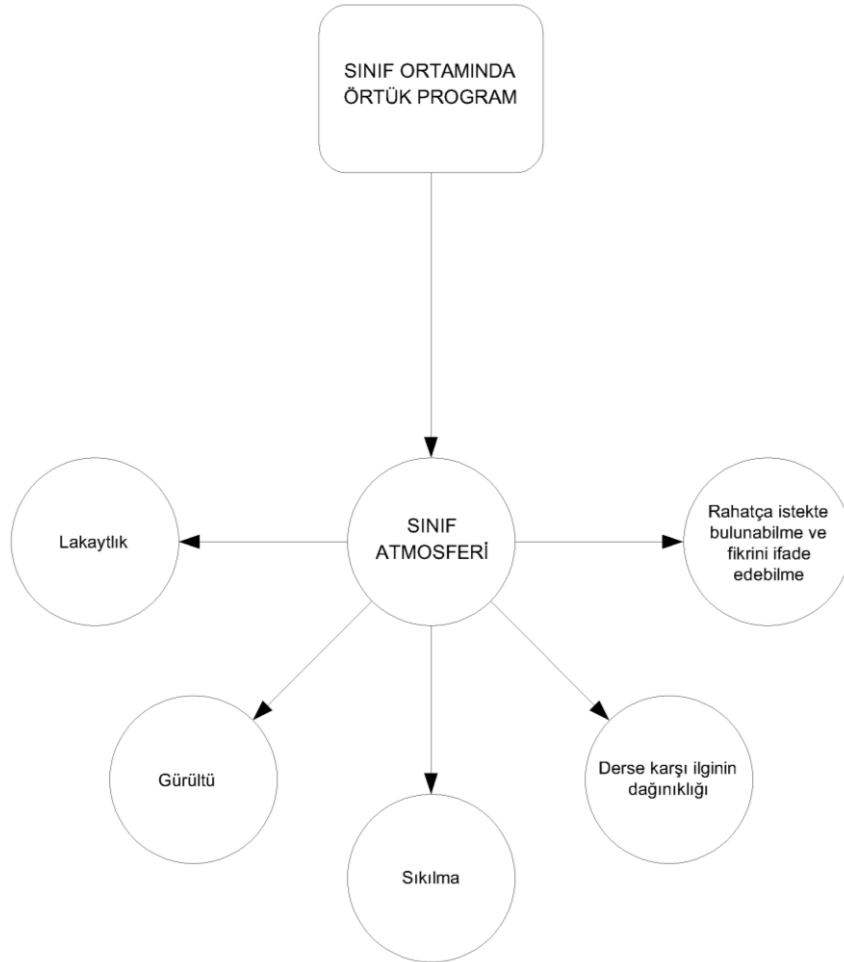
“Emrah “37 geçiyor hocam, zil çalacak” dedi. Öğretmen “11.45 gibi çalacak. 11.50’ de gireceğiz. 5 dakkada teneffüs” dedi. Öğretmen-5 “Günaydın” dedi. Gülüşmeler oldu.” [G-1]

Zamana uyma konusunda hem öğrencilerin hem de öğretmenin oldukça toleranslı oldukları görülmektedir. Okuldaki teneffüs saatlerinin kısalığı, öğrencilerin

yerleşik alışkanlıkları ve öğretmenin bir binadan başka bir binaya derse gelmek zorunda olması gibi nedenlerin böyle bir sonucu ortaya çıkardığı söylenebilir. Öğrencilerin ders bitmeden toparlanmaları ve derslerden erken çıkmak istemeleri ise öğrencilerin okuldan ve derslerden sıkıldıklarının bir işareti kabul edilebilir.

4.7.1.8. Sınıf atmosferi

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modeli gösteren şekil-159' daki modelden de görüleceği üzere gözlem notlarının analizi sınıf atmosferi ile ilgili beş kod ortaya koymuştur.

Şekil-159: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere, lakaytlık, gürültü, derste sıkılma, ilgi dağınıklığı ve öğrencilerin rahatça istekte bulunabilmeleri sınıf atmosferinin karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Sınıfta öğrenciler lakayt davranışlarda bulunmakta, gürültü yapmakta, isteksizce yazma, kalan zamanı sorma gibi davranışlarla sıkıldıklarını ifade etmektedirler.

“Bir öğrenci “Birkan” dedi. Ceyhan üslupsuzca güldü. Öğretmen-5 “Kızlar” dedi. Cengiz konuşuyordu. Öğretmen “Ne istiyorsunuz oğlum, şşşşt” dedi. Konuşmalar var. Öğretmen öğrencilere “Kızlaaar” diye bağırdı.” [G-2]

“Daha sonra “Arkadaşlar hatırayı işleyeceğiz, bir okuyup gelin” dedi. Öğrenciler gürültü yapıyor. Ayağa kalkan öğrenciler var. Öğretmen “Otur dinle, sınavımız 18 Kasım... Yoksa 19 muydu?” dedi.” [G-1]

“7 öğrenci ayakta. "Ayağa kalkmayın" diye seslendi. Daha zil çalmadı. 4 öğrenci ayakta. Sınıfta gürültü var. Bir öğrenciye "Evladım, otur yerine" diye bağırdı. Öğretmen eli arkada geziyor. En arka sıradaki bir öğrenci ile konuşuyor. 8 öğrenci ayakta. Öğretmen-5 "Oohhooo" diye bağırarak tepki gösterdi. Sınıfta gürültü azaldı.” [G-3]

“Sınıfta konuşmalar var. Bir öğrenci kağıt uçak attı. Öğretmen ayakta yoklama alıyor. Belirgin bir gürültü var. Bir öğrenci şarkı söylüyor. Tekrar kağıt uçak atıldı. Öğretmen sınıf defterini yazmakla meşgul.” [G-4]

“Öğrenci “Yapalım hocam” dedi. Başka bir öğrenci “Evet hocam” dedi. Sınıfta konuşmalar oluyor. Öğretmen “Haftaya 18-19 ne zamana denk geliyor? Haftaya sınavlarımız var” diye sordu. Oldukça gürültü var. Harun telefonundan bakıp sınav günlerini söylüyor. Öğretmen “Dinle Şşşşt” dedi. Harun “Layn” dedi yüksek sesle. Öğretmen-5 yeni bir anı daha anlattı. Üç öğrenci sıraya kapaklandı. (11.46) Koridorda gürültü var. Geri kalan dikkatle dinliyor.” [G-6]

“Mehmet “31 10” diye bağırdı. Ceyhan seslice güldü. Öğrenciler not alıyor. Bir öğrenci “Evet hocam kağıtları alalım” dedi. Öğretmen kağıt getirmiş. (Boş A4’ ler) İlhan seslice gülüyor. Bir öğrenciyi (Sarp) çağırdı ve “Şunları dağıt” dedi. Sınıf sessiz. İlhan “Hocam yapmayın ya” dedi.” [G-2]

Derslerde genel olarak derse karşı ilgisizlik olarak değerlendirilebilecek davranışlar vardır. Diğer taraftan öğrenciler fikirlerini, paylaşmak istediklerini, sormak istediklerini rahatça ve izin almadan ifade edebilmektedirler. Aşağıda görülen gözlem notlarına dayalı alıntılar sınıf atmosferi ile ilgili durumları yansıtmaktadır.

“İki öğrenci sesli şekilde silgi istedi. En arka pencere dip kısmındaki öğrenciler konuşuyor. Diğerleri sessiz. Öğrenciler yazıyor. Öğretmen-5 arkaya gitti ve “Arkadaşlar bu eserler mektup şeklinde yazılmış” dedi ve bir eli cebinde açıklamalar yaptı. Pencere kısmında ileri geri geziniyor. Sınıf sessiz. İlgi dağınık. Masaya, dışarıya bakanlar var.” [G-1]

“Daha sonra “Arkadaşlar, yazı önemli. Söz uçar, yazı kalır. Yaptığımız işlemleri yazılı hale getirin” dedi. Öğretmen anlatıma devam etti. Sınıf sessiz. Ancak öğretmene bakan öğrenci sayısı az.” [G-5]

“Kendisi öğretmen masasına yakın pencere kenarında geziniyor. Öğrenci okuyor. “Cevapların tamamını oku” dedi ve kendisi her bir şıkkı açıklayarak eliyor. Genelde konuşmak isteyen öğrenci doğrudan söze giriyor.” [G-4]

“Yazdırma bitince öğretmen açıklama yapıyor. Açıklamalar sırasında doğrudan öğretmene bakan altı öğrenci var. Öğretmen “Bir madde daha ekleyelim” dedi. Öğretmen “üst ve alttan 2,5-3 cm boşluk” dedi. Mert “Boşluk bırakılır” dedi. Öğretmen “Sol ve sağdan 1-1,5 cm boşluk bırakılır” dedi. İlhan “Ne gerek var” dedi. Öğretmen “Baktığın zaman kaaale alınsın” dedi. İsmail “Yaz bilgisayardan geç hocam” dedi.” [G-2]

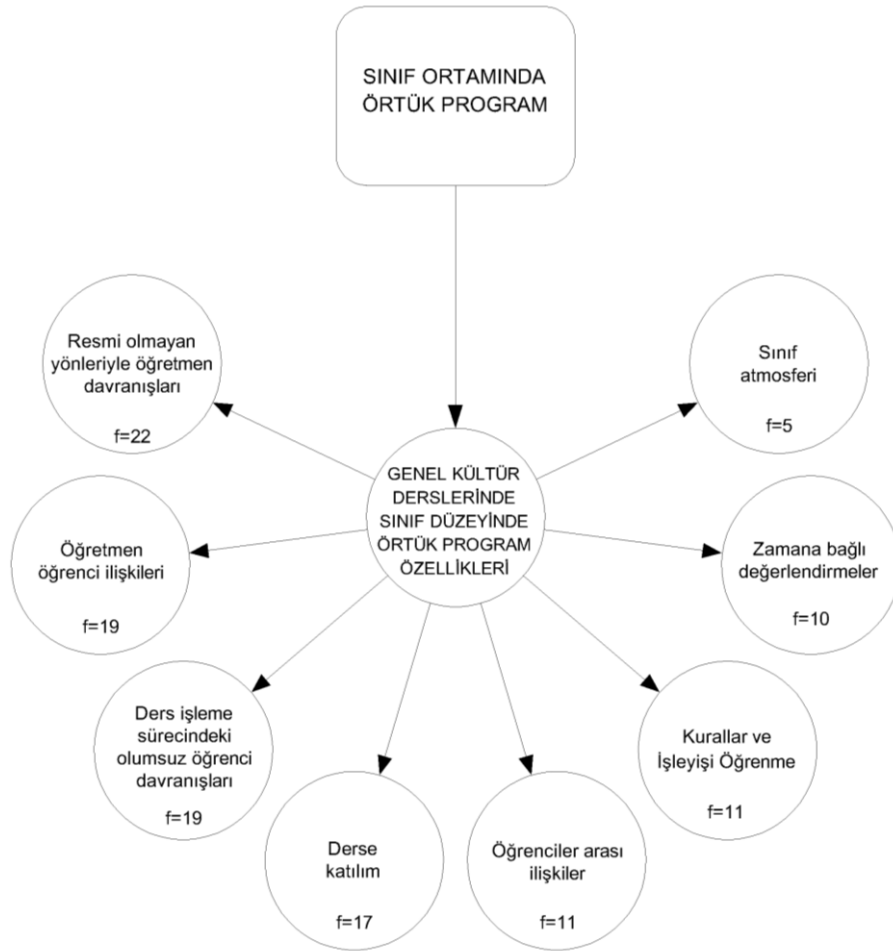
“Öğretmen-5 telefonunu çıkardı ve birşeylere baktı. Eli arkada ileri geri gidip gelerek yazdırıyor. (Telefonda işlediği konu açık) Örnek veriyor. Bir öğrenci de örnek verdi. Öğretmen-5 “Hayır” dedi. Bir diğer öğrenci hem el kaldırdı hem de örnek verdi. (Öğretmen normalde söz vermemişti. Öğretmen-5 diğer bir maddeyi yazdırdı.” [G-3]

“Öğretmen “Arkadaşlar şöyle bir başlık atıp bırakıyoruz” dedi ve sonra başlık yazdırdı. Harun “Hocam nasıl bir başlık o ya” dedi. Öğretmen “Evet, Volkan” dedi ve bu öğrencinin kitabını aldı. Bir sayfa açtı ve öğrenciye oku dedi. Kitabı açık çok az öğrenci var. Konuşanlar var. Öğretmen “Hiç bir şey anladınız mı?” dedi. Öğrenciler “Hayır” dedi. Öğretmen “Çünkü dinlemiyorsunuz” dedi.” [G-6]

Genel anlamda sınıf atmosferinin karakteristik özelliklerini çeşitli olumsuzlukların şekillendirdiği görülmektedir. Öğrencilerin sınıf içerisinde, fikirlerini ve isteklerini rahatça ifade edebilmeleri ise sınıf atmosferi açısından tek olumlu yönü oluşturmaktadır. Ancak , meslek liselerinin genel başarı durumları ve öğretmenlerin görüşme verilerinden elde edilen bulgular, sınıf atmosferi açısından ortaya çıkan olumlu durumun öğrenci başarısına yansımadığını göstermektedir.

4.7.2. Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Dil ve Anlatım” dersindeki örtük program özellikleri

Şekil-160’ ta anadolu teknik lisesi, genel kültür dersi, sınıf ortamında örtük program özellikleri kategorisine ait sekiz tema ile temsil edilen model görülmektedir.

Şekil-160: Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Dil ve Anlatım” dersindeki örtük program özellikleri

Anadolu teknik lisesi öğrencilerinin genel kültür derslerinde yapılan sınıf içi gözlemlere dayalı olarak elde edilen verilerin analizi ile elde edilen ve şekil-159’ da görülen modelden de anlaşılacağı üzere, genel kültür derslerindeki sınıf ortamında örtük program özellikleri açısından, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen

davranışları”, “Öğretmen-öğrenci ilişkileri”, “Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları”, “Derse katılım”, “Öğrenciler arası ilişkiler”, “Kurallar ve işleyişi öğrenme”, “Zamana bağlı değerlendirmeler” ve “Sınıf atmosferi” olmak üzere sekiz farklı temaya ulaşılmış ve her bir tema ayrıntılı olarak aşağıda sunulmuştur.

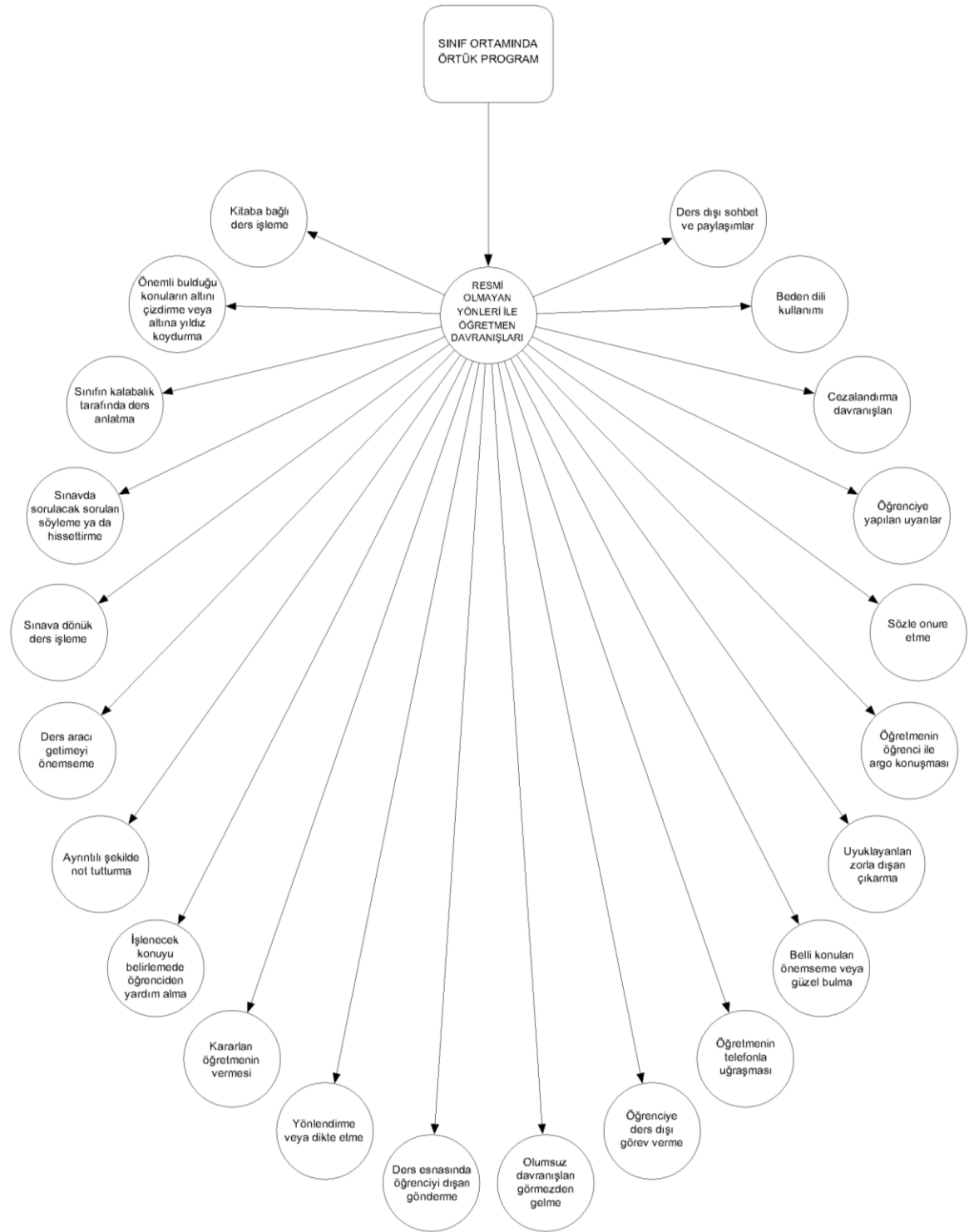
4.7.2.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları

Şekil-161’ de görülen model sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına aittir. Şekilden de görüleceği üzere model yirmi iki kod ile temsil edilmektedir.

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi öğretmenlerin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları şeklinde ifade edilen ve örtük program kapsamı içinde değerlendirilen bir takım davranışlarının olduğunu ortaya koymuştur.

Verilerin analizi, öğretmenlerin kitaba bağlı ders işlediklerini, önemli buldukları konular olduğunda öğrencilerin kitaplarına yıldız koydurma veya cümlelerin altını çizdirme yoluna gittiklerini, sınıfta öğrencilerin kalabalık kısmında ders işlediklerini, sınavda soracakları soruları öğrencilere hissettirdiklerini veya doğrudan söylediklerini, sınava dönük şekilde ders işlediklerini, ders aracı getirmeyi önemsediklerini, öğrencilere ayrıntılı şekilde not tuttuklarını, işlenecek konuya öğrencilerin defterlerinden baktıklarını, yönlendirici ve yakından kontrol edici bir tutum sergilediklerini ve genelde sınıf içi kararların öğretmen tarafından alındığını ortaya koymuştur.

Öğretmenlerin sınıfta öncelikli çabalarının sınıfı kontrol etmek olduğu söylenebilir. Yukarıda belirtilen bulgular, öğretmenlerin derslerini işlerken sınavlara çokca vurgu yaptıklarını, sınavları ve dersten geçmeyi öğrenciler üzerinde bir kontrol aracı olarak kullandıklarını göstermektedir. Sınavlarda çıkabilecek önemli konular hakkında bir takım ipuçları verme, öğrencilerin derse katılımlarını sağlama aracı olarak kullanılmaya çalışılmaktadır.

Şekil-161: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model

Ayrıca, öğretmenlerin öğrencilerin ders esnasında dışarı çıkmalarına izin vermesi veya öğretmenin öğrenciyi kendisinin dışarı göndermesi, öğrencilerin bazı davranışlarının öğretmenlerce görmezden gelinmesi, öğrenciye ders dışı görev verilmesi, öğretmenin derste telefonu ile uğraşması, belli konuları daha önemli veya güzel bulması, öğrenciye argo kelime kullanması, uyuklayan öğrencileri zorla

lavaboya göndermesi, öğrenciye argo kelimelerle hitap etmesi, gibi resmi olmayan bir takım davranışlarda buldukları da araştırmanın diğer bulgularını oluşturmaktadır. Bir başka bulguya göre, öğretmenler öğrencileri sözle onure ederek onları ödüllendirme yoluna gitmektedirler. Bulgulara ilişkin bazı gözlem notlarından alıntılar aşağıda sunulmuştur.

“Öğretmen-3 yerine oturdu. Kitaba bakıyor. Levent duvar kenarında bir öğrenci ile konuşuyor. Tuncay’ ın telefonu açık ve yanındaki ile konuşuyor. Öğretmen “İki diyoruz beyler. Ünlüleri bitirdik, ünsüzlere geçtik” dedi. Mutlu “Ünsüzlerle ilgili ses olayları” diye çok seslice söyledi.” [G-7]

“Öğretmen-3 “Beyler, metinler niye sınıflandırılır dersek cevabı bu olacak. Şunu da yazalım. Satır başı yapalım arkadaşlar.” dedi. Ayakta geziyor. Kitaba bakarak yazdırıyor. Bu kitabı bıraktı. Masasındaki başka bir kitaba bakıyor. “Buraya bir yıldız atın, önemli” dedi ve metin sınıflandırması konusunda sınıflandırma yazırdı. (15.20)” [G-11]

“(15.34) Bir öğrenci “7 dakika var hocam” dedi. Egemen Kerem’e “Kerem” gidiyon mu?” dedi. Kerem “Hocam şuna bişey söyleyin ya” dedi. Kerem “Oğlum bunla dalga geçilmez” dedi. Kerem kızgın bir şekilde dışarı çıktı. (Namaz kılmaya gitti)” [G-8]

“Öğretmen-3 sandalyesine oturdu ve “zil çalmıyor mu?” diye sordu. Bir öğrenci “5 dakika var hocam” dedi. Bunun üzerine orta sırada uyuyan öğrenciler hareketlendi. Öğretmen-3 “daha erkenmiş, evet” dedi.” [G-11]

“Dört öğrenci sesli şekilde derse katıldı. Bora sesli şekilde güldü. Levent “his” dedi. Öğretmen “Güzel” dedi ve tahtaya yazdı.” [G-7]

“Öğretmen “Açın kitapları bakalım” dedi. Daha sonra biraz yüksek sesle “Evet kitapları çıkarın beyler” diye seslendi. Sesini alçaltarak “Sınavdan önce son bir yer kalmış, onu tamamlayacağız” dedi. Öğretmen ders kitabı elinde orta sıra önünde kitaba baktı. Daha sonra “116’ yı açın, 116, 116” dedi. Daha sonra “Şimdi belli başlı yerleri söyleyeceğim, altını çizeceksiniz” dedi. Saat:15-35” [G-9]

“Öğretmen-3 “sıfatların altını çiziniz” dedi. Açıklamalar yapmaya devam ederek “altını çiziniz” dedi. 4 öğrenci öğretmenin bu isteğini yerine getirdi. Aykut adlı öğrenci kapıyı çalıp içeri girdi ve elindeki kitapları öğretmen masasına bıraktı. Öğretmen-3 “peki 4. Arkadaki öğrenci, sen oku” dedi. Duvar kenarında en arkadaki öğrenci okudu.” [G-12]

“Utku (Bşk.) Öğretmen-3’ ün yanına gitti. Öğretmen-3 bu öğrencinin sınav sonucu ile ilgili olarak “Nasıl 20 alırsın sen ya?” dedi. Öğrenci (Utku) “Çalışmadım hocam” dedi. Daha sonra öğrenci tekrar yerine oturdu. Levent adlı öğrenci en ön sıraya gitti ve buraya oturdu. Sırada 3 kişi oldu. Bu sıra öğretmen masasının hemen karşısında. Öğretmen-3 bu sırada oturan öğrencilerle sohbet ediyor.” [G-10]

“Öğretmen-3’ ün elinde ders kitabı var. Ayakta ve geziniyor. Öğretmen “Şimdi gençler, şöyle yapalım” dedi. “Kitaptaki başlıkları dolduralım sınav öncesi” dedi. Daha sonra “En son 37’ de kaldık” diye devam etti. Öğretmen “2’ nin 1. boşluğu nedir? Oku bakalım” dedi. Utku (Başkan) okudu. Cevabı söyleyemedi. Öğretmen-3 açıklama yaparak cevabı söyledi.” [G-8]

“Ders kitabı öğretmenin elinde. “Bu sene soru şekilleri böyle olacak işte. Manzara nedir? İşte kısaca açıklayınız gibi. Bu gibi sorular soracağız. Şimdi tablo çizdireceğim. Önce yazalım” dedi ve yazdırmaya başladı.” [G-11]

“En son biz ses olaylarını yazdık...” dedi. Bir öğrenciye “Sil bakalım tahtayı” dedi. Öğretmen-3 derse gelmeyen öğrencileri kastederek “Utku aynı mı?” diye sordu. Utku sınıfı saydı. Öğretmen-3 masasında, başkan yanına gitti.” [G-8]

“Öğretmen-3, Mutlu’ yu kalem için dışarı gönderdi. Mutlu tahta kalemi bulamadan geldi. Bir öğrenci “Hocam bulamamış” dedi. Levent “Hocam, ben alıvereyim, 1 lira” şeklinde bir ifade ile espri yaptı. Kalem temin edildi. Mutlu tekrar yazmaya başladı. Sınıf sessizleşti.” [G-10]

“Öğretmen-3 “defter nerede?” diye sordu. Sınıf defterini aldı ve masasına koydu. Aykut adlı öğrenciyi yanına çağırdı. Bu öğrenciden yardım alarak yoklamayı aldı. Pencere kenarı arka sırada bir öğrenci var. Şu an öğrenciler kendi aralarında konuşuyor. Bir öğrenci “hocam performans verecek misiniz?” dedi. Öğretmen-3 “evet, kasımda” dedi. Öğretmen kendi masasında oturuyor.” [G-12]

“Öğretmen-3 sınıfa girdi. Uyuyan öğrenciler kaldırdı. “Sabah oldu, haydiyin lan” dedi. Üç öğrenciyi yerinden kaldırdı ve lavaboya yüzlerini yıkamaları için gönderdi. Birkaç öğrenci bu amaçla kendisi izin istedi.” [G-9]

“Bora “Su içmeye gidebilir miyim hocam?” dedi. Öğretmen-3 “Bora git bi yüzünü yıka, Kerem’ i da yanına al” dedi. Başka bir öğrenci “Hocam, ben de lavaboya gidebilir miyim?” dedi. Bir diğer öğrenci “Hocam ne yapcaz?” diye sordu. H4 “Ders işleyeceğiz, anlatım bozuklukları” dedi. Öğretmen-3 Mutlu’ ya “Kopya mı çektin lan yoksa” dedi. Mutlu “Yok hocam” dedi. Kaan “Nasıl çekcez hocam, 3 hoca vardı” dedi.” [G-10]

“Öğretmen-3 tahtaya yazı yazıyor ve sonra kalabalık olan tarafta koridorda gezerek gidip geliyor. Bir soru sordu. Öğrenciler cevap vermedi. Soruyu kendisi cevapladı.” [G-11]

“Öğretmen-3 “10’ u yaptık mı?” dedi. Sınıf başkanı “yaptık” dedi. Öğretmen-3 “14’ ü yapmadık, 2001 ÖSS sorusu, çok basit görünüyor” dedi ve açıklamalarda bulundu. 5 kadar öğrenci derse katılım sergiliyor. 6 öğrencinin kitabı açık. Öğretmen-3 “öyküleyiciyi yakaladık, b, d, e gider. A ve c kaldı. Karşılaştırma olamaz” diyerek açıklamalar yaptı.” [G-12]

“Öğretmen-3 okuyor... Bir soru sordu. “Ve bunu da yazalım, bu da çıkar” dedi. Birkaç kez cevabı tekrarladı. Kitabına bakıyor. Bir öğrenci izin almadan okuyup cevapladı. Öğretmen-3 “Dur oğlum, nereye gidiyorsun?” dedi. Eli cebinde orta sıra duvar tarafında. Kitaba bakıyor. Oradan okuyor. Öğrencilere pek bakmıyor.” [G-9]

“Öğretmen-3 “üç, resmi diyelim o zaman” dedi. Daha sonra “mektup türlerini yazınız, gibi sorabiliriz” dedi. Resmi mektubun tanımını yazdırdı. “Arkadaşlar” diyerek resmi mektup hakkında açıklamalarda bulundu. Bazen iki bazen üç öğrenci açıklama yaparken araya girerek katılım yapmaya çalıştı.” [G-12]

“Ozan bir şeyler söyledi. Gülerek ve “Lan oğlum sen...” diyerek Öğretmen-3 cevabının hatalı olduğunu belirtti. Mutlu cümle çözümüleme işini tamamladı, mahcup, gülümser tarzda sırtı tahtaya bakar durumda sınıfa bakıyor. Öğretmen-3 “Evet yazıyoruz arkadaşlar” dedi vurgulu ve sesli bir şekilde.” [G-10]

Diğer taraftan, resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasının öğrenciye yapılan uyarılar, cezalandırma davranışları, ders dışı sohbet ve paylaşımlar, beden dili kullanımı, temalarının da belli boyutlardan oluştuğu görülmektedir.

Öğretmenler öğrencilerini ders araç ve gerecini getirmeme, uygunsuzca esneme, sessiz olma, uyumama, ders kitaplarını getirme ve kullanma, telefonla oynamama, yerine oturma gibi konularda, öğrenciye argo kelimeler kullanma, ismi ile seslenme, espri yapma, eli ile dürtme gibi yollarla uyarmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerini uyarmalarına yönelik bulgularla ilgili gözlem notlarından bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur.

“Öğretmen “Bir diyelim” dedi. Ünlülerle ilgili ses olayları “Kimsede kalem yok mu ya hey” diye bağırdı.” [G-7]

“Uygunsuz şekilde esneme davranışı sergilendi. Öğretmen “Öyle yapma ya” dedi. “Örnekler diyin” diyerek hem söyledi hem de tahtaya yazdı.” [G-7]

“Öğretmen-3 tahtayı sildirdi. Ayakta, bir eli cebinde, “anlatım bozukluğu” başlığını yazıyor. Arkası duvara dayalı şekilde konuşuyor. Sınıfta biraz konuşmalar var. Öğretmen “Şşşşt hadi yaz” diye uyardı.” [G-9]

“Öğretmen “Bora” diyerek bu öğrenciyi uyardı. Bora ve yanındaki öğrenci konuşuyor ve sessizce gülüşüyorlar. Ayrıca Bora telefon ile oynuyordu. Öğretmen Bora' ya “oynama sunla” dedi onun yanına giderek.” [G-9]

“Kendi aralarında konuşan öğrenciler var. Öğretmen-3 bu öğrenciler yönelik, bunlara bakarak “Beyler” dedi ve elini şıklatarak bu öğrenciler uyardı.” [G-7]

“Sonra “hadi hızlıca yapıyoruz” diyerek devam etti. Aykut adlı öğrenciyi eli ile dürterek uyardı. “Geldik hadi gidiyoruz” diyerek bu öğrenciyi espri ile karışık uyardı. Daha sonra kitaptaki doğru yanlış türü sorulara geçti. Bir öğrenci soru cümlesini kitaptan okudu ve soruyu cevapladı.” [G-11]

“Öğretmen “Kaynaştırma harfleri diyoruz” dedi ve tahtaya baktı. Soru sordu. İki öğrenci cevap verdi. Uyuyan öğrencileri uyardı. “Layn, hasta mısın?” dedi. Öğrenci “Yoo” dedi. Öğretmen “Git yüzünü yıka gel” dedi. Diğer iki öğrenci uyuyor.” [G-8]

“Öğretmen uyuyan öğrenciler için “Uykuya mı geçtiniz” dedi. Mutlu “Hocam öyle demeyin be ya” dedi. Aykut adlı öğrenci yeni geldi. Öğretmen “Aykut geç geldin” dedi.” [G-9]

“Ayakta öğrenciler var. Gürültü var. Öğretmen “Hadi beyler, yerinize oturun” dedi. Öğretmen-3 geziniyor. Oldukça çok gürültü var. İki öğrenci uyuyor. Bir öğrenci kalem açıyor. Öğretmen-3 kitabını karıştırıyor.” [G-8]

“Kaan çantasını sırtına taktı. Önünde oturan ve uzun süredir uyuyan Feyyaz' ı uyardı. Öğrenciler hareketlendi. Toplanmaya başladılar. Öğretmen-3 “Oturun lan, nereye gidiyorsunuz” dedi. Kaan “Eve” dedi. Tüm öğrenciler uyandı. Ayakta öğrenciler var. (7 kişi) Daha sonra başka öğrenciler de ayağa kalktı. Şu an sadece 4 öğrenci oturuyor.” [G-10]

Bunun yanı sıra, öğretmenler öğrenciyeye soru sorma, derse veya tahtaya kaldırma ve öğrencinin yerini değiştirme gibi davranışlarla ceza uygulamaktadır. Öğretmenlerin cezalandırma davranışlarına ilişkin bazı gözlem notları aşağıda sunulmuştur.

“Öğrenci okudu. Okuması sırasında kendisi de bazı noktalarda güldü. Öğretmen “bence fena değil” dedi. Daha sonra “kim okuyacak?” diye sordu. Bir öğrenci “hocam bu okusun” dedi. Öğretmen bu öğrenciyeye “sen oku. Ne yazdın?” dedi.” [G-12]

“Öğretmen-3 “Seni asla...” dedi. Bora “Affetmeyeceğim” dedi sesli bir şekilde. Akın seslice örnek veriyor. Öğretmen Bora' ya elindeki tebeşiri atarak verdi ve söylediği örneği tahtaya yazdırdı.” [G-7]

“Daha sonra “Ben şu soruyu sınavda sorsam ne dersiniz?” diyerek “Sözünü ettiğiniz binayı ne gördüm, ne de yerini bilirim” cümlesi üzerinden soru sordu. Bora bir lakaytça “Soran adam nerde?” dedi. Öğretmen bu öğrenciyeye alaycı bir biçimde “Başka yerdesin” dedi ve Bora' yı “Yaz “ diyerek tahtaya kaldırdı.” [G-9]

“Bora “Çok zekiyim” diye lakaytça espri yaptı. Öğretmen Levent adlı öğrenciyi yerinden kaldırdı. En öne oturttu. Bir öğrenci “Şımarık hocam ya” dedi. Öğretmen-3 “Şöyle yazın” dedi. Sınıf sessizleşti.” [G-7]

Öğretmenlerin beden dili kullanımına yönelik davranışlarının, öğrencilere arkası dönük ders işleme, bir eli cebinde gezinme ve ders anlatma, sırtı duvara dayalı ders anlatma, ayak ayak üstüne atma şeklinde sıralandığını göstermektedir. Öğretmenlerin beden dili ile ilgili davranışlarına yönelik bulgularla ilgili gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“Bir eli cebinde tahtaya yazarak ders anlatıyor. Genel olarak sınıfa bakmıyor. Yazıp söyleyerek açıklıyor. Sınıf sessiz. Bir soru sordu. Bir öğrenci cevap verdi. Cümlenin öğelerini anlatıyor. Soru soruyor. 2-3 öğrenci katılıyor.” [G-9]

“Yazan 5 öğrenci var. Diğer öğrenciler uyuyor ya da sessizler. Öğretmen arkası sınıfa dönük şekilde yazı yazdırıyor. Öğretmen-3’ ün öğrencilerle çok fazla göz teması yok.” [G-10]

“Koray soru sordu. Öğretmen sırtı öğrencilere dönük vaziyette tahtaya yazıyor. Bora önündeki öğrenci ile şakalaşıyor. (Koray) Koray’ da Levent’ i rahatsız etti. Karşılıklı konuşmalar oluyor ders işlenirken.” [G-7]

“Tahtayı siliyor. Tahtaya yazarken sınıfa arkası dönük. (16.03) Duvar kenarında ileri geri gidip geliyor. “Yazalım beyler” dedi. Kitaba bakıyor. “Mektup” dedi. Bir öğrenci “aşk mektubu” dedi.” [G-11]

“10 kadar öğrenci öğretmeni takip ediyor. Bir eli cebinde hem tahtaya yazıyor, hem açıklıyor. Konuşurken diğer eli bolca hareket ediyor.” [G-11]

“Öğretmen-3 tahtaya yazdıkları için “Yazalım bunları” dedi. Öğretmenin genelde bir eli cebinde. Belli aralıklarla koridor aralarına geliyor ve hızlıca masaya dönüyor.” [G-7]

“Eli cebinde, diğer elinde kitap var. Bir soru sordu. Mutlu ve Akın izin almadan cevap veriyorlar. Dersi doğrudan takip eden 5-6 öğrenci var.” [G-9]

“Akın da örnekler söyledi. Öğretmen-3 bir eli cebinde pencere kenarında gezinerek yazdırıyor. Aykut yanındakileri uyandırdı ve “Uyumaya mı geldin?” dedi.” [G-7]

“Öğretmen-3 orta ön sırada masasında oturuyor. Elinde kitap var ve hiç öğrencilere bakmıyor. Genelde 4 öğrenci doğrudan öğretmenle temasta.” [G-8]

“Öğretmen sıraya oturmuş durumda (Orta sıralarda en ön sıra) Öğrencilerle pek göz teması yok. Öğretmenin ders kitabından bahsettiği bir yazar ismi için Mutlu “Bunun gaztesi yok muydu ya” dedi.” [G-9]

Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasının ders dışı sohbet ve paylaşım boyutuna yönelik bulgulara göre ders işleme sürecinde öğretmenlerin öğrencilere yönelik ders dışı sohbet ve paylaşımlarının olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenler derslerde devamsızlık, sosyal etkinlikler, kurslar, güncel olaylar, sosyal medya, sınavlar gibi ders dışı konulara yer vermektedirler. Öğretmenlerin ders dışı sohbet ve paylaşımları ile ilgili gözlem notlarından örnekler aşağıda görülmektedir.

“Öğretmen-3 bir öğrenciye “senin adaşım hiç gelmiyor” dedi. Öğrenci “burda hocam o da, okula gelmiyor” dedi. Aykut “alıyor raporu, izni gelmiyor” dedi.” [G-12]

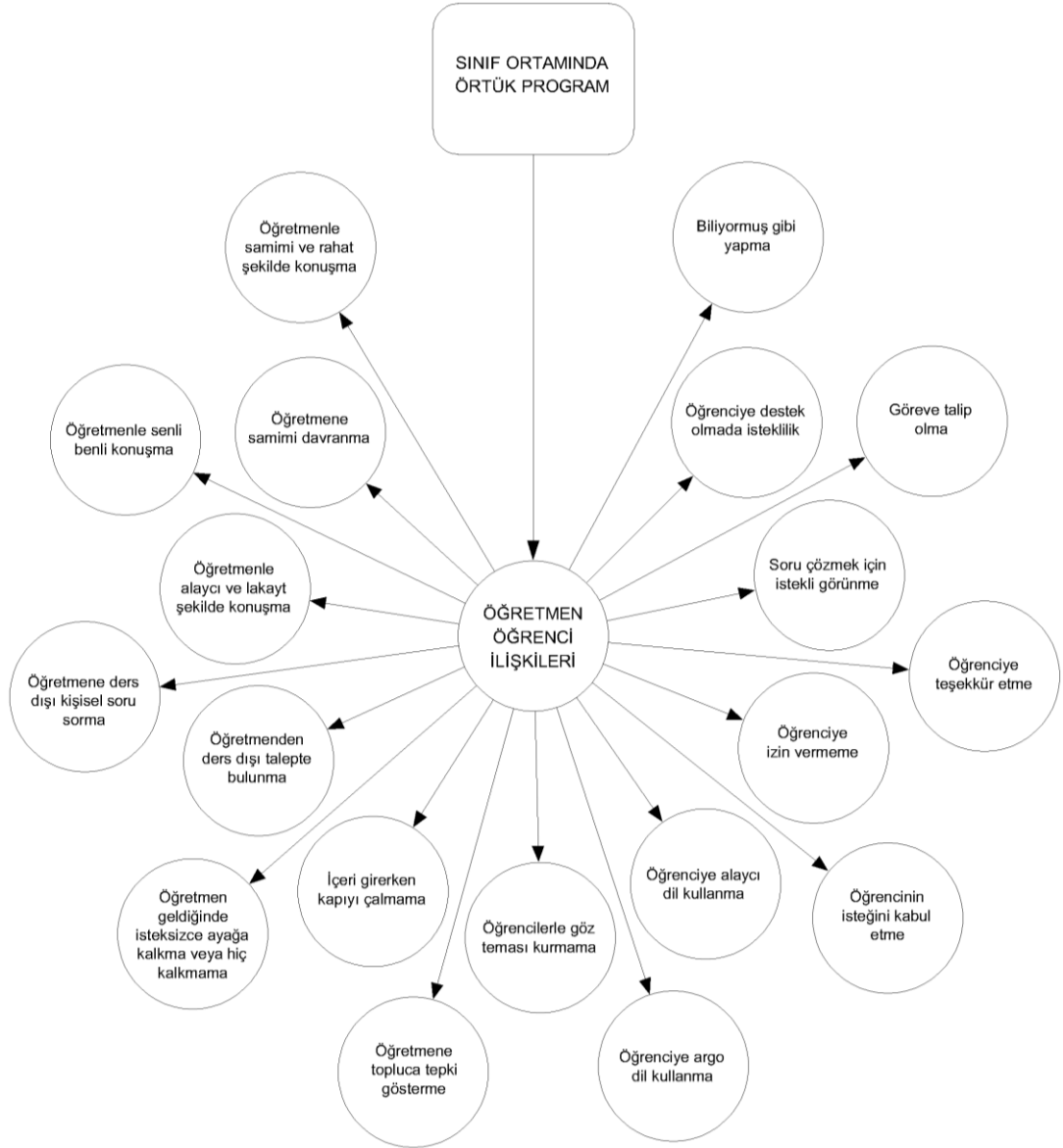
“Orada ders anlatıyor. “İŞİD, tezkere, sınır... Bunları haber dışında nerede görürüz? Hani moderatör falan var ya. O yönetiyor. Farklı uzmanlar var. Neyi konuşuyorlar? Türkiye’ nin durumu. İşte bunlar sözlü anlatım” dedi.” [G-11]

“Eskiden face, twit, whatsapp, tictac yoktu. Başka ne var bilmiyorum ama” dedi. Bir öğrenci ile bu konu üzerinden ikili diyaloga girdi. Daha sonra Akın ile facebook paketi konusunda sohbet ediyor.” [G-11]

“Öğretmen-3 kendi masasında ve karşısında oturan 3 öğrenci ile ders dışı sohbet ediyor. (Elektrik tesisatını tek başına döşeyebilip döşeyemeyeceği hakkında) Utku şakalaşıyor. Zil çaldı. Bir kaç öğrenci hemen çıkmaya başladı. 1. Ders sona erdi.” [G-10]

4.7.2.2. Öğretmen-öğrenci ilişkileri

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi ile öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik on dokuz koda ulaşılmıştır.

Şekil-162: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model

Analiz sonuçları, öğrencilerin öğretmenlere samimi davrandığını ve onlarla samimi şekilde konuştuklarını, öğretmenle senli benli, lakaytça veya alaycı bir dille konuşabildiklerini, öğretmene ders dışı kişisel sorular sorabildiklerini ve öğretmenden ders dışı taleplerde bulunabildiklerini, öğretmen sınıfa girdiğinde zaman zaman ayağa kalkmadıklarını veya isteksizce ayağa kalktıklarını ve kapıyı çalmadan sınıfa girebildiklerini, öğretmene topluca tepki gösterebildiklerini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte öğretmenlerin öğrencilerle pek göz teması kurmadığı, öğrenciye karşı argo veya alaycı dil kullandığı, öğretmenin öğrencilerden gelen istekleri bazen kabul bazen de reddettikleri, öğrenciye sözlü olarak teşekkür ettikleri de araştırmada ulaşılan diğer bulgulardır. Ayrıca gözlem verilerinin analizi, bir grup

öğrencinin daha istekli derse katıldığını, görevlere gönüllü olarak talip olduğunu ve tahtaya kalkmada istekli davrandığını, öğretmenlerin soruları cevaplama da öğrencilere yakın bir destek içinde olduğunu, öğrencilerin bazen biliyormuş gibi davrandıklarını ortaya koymuştur. Öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik bazı gözlem notları aşağıda görülmektedir.

Bora “Ayakkabılarınız hayırlı olsun hocam” dedi. Öğretmen “Ben biraz rahatsızım çocuklar, ayaktayız malum” dedi. Mutlu “Hocam 45 aldım, çok mutluyum” dedi. Öğretmen “45 aldın çok mutlusun” dedi. (15.10) Öğretmen Aykut ile konuşuyor. Sınıfta konuşmalar var. Bir öğrenci kapaklanmış uyuyor. Öğretmen “Beyler haftaya sınav var” dedi. Öğrenciler toplu şekilde, lakaytça “Neyyy” dediler. Daha sonra “Klasik mi?” diye sordular.” [G-8]

“Başka bir öğrenci “Hocam, ben de lavaboya gidebilir miyim?” dedi. Bir diğer öğrenci “Hocam ne yapcaz?” diye sordu. Öğretmen-3 “Ders işleyeceğiz, anlatım bozuklukları” dedi. Öğretmen-3 Mutlu’ ya “Kopya mı çektin lan yoksa” dedi. Mutlu “Yok hocam” dedi. Kaan “Nasıl çekcez hocam, 3 hoca vardı” dedi.” [G-10]

“Bir öğrenci “okuyayım mı?” diye sordu. Öğretmen-3 “oku” dedi. Aras’ ın yanındaki öğrenci okuyor. Öğretmen uyuyan öğrencilerin hemen yanında. Ancak onlara müdahale etmedi. Öğretmen-3 soruyu açıklıyor. Dört öğrenci masaya kapaklanmış vaziyette. Sınıf sessiz. Öğretmen soruyu açıkladı ve cevabı kendisi verdi.” [G-12]

“Anıl ve Utku ses çıkaran metal bir şeyle uğraşılıyor. Yazan 5 öğrenci var. Diğer öğrenciler uyuyor ya da sessizler. Öğretmen arkası sınıfa dönük şekilde yazı yazdırıyor. Öğretmen-3 ’ ün öğrencilerle çok fazla göz teması yok. Anıl, Mutlu’ nun sırtına dokunarak el şakası yaptı.” [G-10]

“Öğretmen-3 oturuyor, yerinden açıklamalarla Mutlu’ nun cümle çözümlemesini yaptırıyor. Kaan masa altında telefonla meşgul. 8 öğrenci doğrudan dersi takip ediyor. Ozan bir şeyler söyledi. Güler ve “Lan oğlum sen...” diyerek Öğretmen-3 cevabının hatalı olduğunu belirtti.” [G-10]

“Ortada oturan ve uyuyan öğrenci uyandı ve bir cevap söyledi. Öğretmen “Lan sen uyumuyor muydun?” dedi gülümseyerek. Öğrenci “Ben öyle dinliyorum hocam” dedi güler. Öğretmen bu öğrenciyi (Levent) “Gel gel” diyerek tahtaya kaldırdı ve “Yaz” dedi. “Öğrenciler yukarı, biz ise aşağıya iniyorduk” yazısını tahtaya yazdırdı. Öğrencinin yazısını kastederek öğretmen, “Ne kadar güzel yazıyorsun sen ya” dedi. (Öğrenci kötü yazıyordu) Öğrenci güldü.” [G-9]

“Sınıf Başkanı Utku “Nasılsınız hocam?” dedi. Öğretmen “İyi sağol” dedi. Belirgin yüksek sesle konuşma var. Elleri cebinde öğrencilerin yanına giderek onlarla sohbet ediyor. Öğrenciler kendi aralarında konuşuyor. “Dört kişi mi yok başkan” dedi. Sınıf Başkanı Utku sınıfı ayağa kalkıp saydı. Öğretmenin yanında ayakta durdu. Öğrenciler sesli şekilde konuşuyor. Öğretmen yoklama alıyor.” [G-7]

Öğretmen öğrenci ilişkileri açısından genel bir değerlendirme yapıldığında, öğrencilerin öğretmenleri ile oldukça rahat bir tavırla konuşabildikleri ve ondan fazlaca çekinmedikleri görülmektedir. Buna karşın öğretmenin de zaman zaman öğrencilere alaycı ve argo bir dil kullandığı anlaşılmaktadır. Öğretmenin dikkat çeken diğer davranışları ise öğrencileri ile fazla göz teması kurmaması ve onların bir çok olumsuz davranışını görmezden gelmesidir. Öğretmenin dersi açısından yüksek bir beklentisi olmadığı ve mevcut durum içerisinde asgari düzeyde yapabilecekleri ile yetindiği, öğrencileri ile iletişim kurma açısından özel bir çabasının olmadığı söylenebilir.

4.7.2.3. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model dikkate alınacak olursa, gözlem verilerinin analizi ile, öğrencilerin ders işleme sürecindeki olumsuz olarak nitelenebilecek davranışları yönünden on dokuz koda ulaşıldığı görülmektedir.

Şekil-163: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model

Öğrencilerin olumsuz olarak nitlenebilecek davranışlarına bakıldığında garip ses çıkarma, sıraya vurarak ses çıkarma, ıslık sesi çıkarma, ses çıkaran obje ile oynama, uygunsuzca ve yüksek sesle esneme, seslice ders dışı konuşma, şarkı söyleme ve kendi arasında konuşma sesli şekilde gülme/gülüşme, belirgin şekilde sırayı sallama gibi davranışlarla derste dikkatin dağılmasına neden olabilecek davranışlarının olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca gözlem verilerinin analizi, öğrencilerin ders işleme sürecinde, sınıfta bir şeyler yeme veya içme, uygunsuz

kıyafetle gelme, telefonla resim çekme, telefonla oynama, derste başka bir işle meşgul olma, izinsiz yer değiştirme veya gezinme, dışarıyı izleme, uyuma, ders araç ve gereci getirmeme, ders işlenirken ders dışı soru sorma, lakaytça derse katılma, ifadeleri argoya çekme, genelde söylenenleri not almama, gibi olumsuz olarak nitelenebilecek davranışlarda bulduklarını ortaya koymaktadır. Öğrencilerin ders işleme sürecindeki olumsuz davranışlarına ilişkin gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir:

“Egemen uyumaya devam ediyor. Bora olmayacak örnekler söylemeye devam ediyor. Öğretmen-3 telefonuna baktı. Bora “Gidiyor muyuz hocam” dedi. Öğretmen “Şşşşt” dedi. Bora sesli bir şekilde “Saat kaç?” diye sordu. Mutlu kola içti. Masasında kola var. Levent dışarı bakıyor. Sümer telefona bakıyor.” [G-7]

“Öğretmen-3 bir öğrenciye ‘öğretici metinler dedim, hiç oldu mu sence?’ dedi. Sınıf başkanı da aynı öğrenciye ‘oldu mu, hiç oldu mu?’ dedi. Öğretmen-3 soru cevap şeklinde dersi tekrar etti. Belli bir lakaytlık var ve 5 kadar öğrenci yüksek sesle lakaytça derse katıldı.” [G-12]

“Dört öğrenci masaya kapaklanmış vaziyette. Üç öğrenci başka şeyle meşgul. Dersle doğrudan irtibatlı 6 kadar öğrenci var.” [G-12]

“Aykut ve arkasındaki öğrenci gülüyor. Kendi aralarında konuşan ve gülen öğrenciler var. Öğretmen-3 tahtada yazıp açıklamalarda bulunuyor. Bora “Hocam bitirelim ya” dedi. Sınıf başkanı Utku “Gidebilirsin Bora” dedi. Sınıfta belirgin bir gürültü var. Bora şarkı söyledi. Öğretmen-3 bir eli cebinde kitaba bakıp yazıyor. 16.09 Bora “Sapık” diye bağırıyor örnek olarak.” [G-7]

“Orta arka sıradaki öğrenci defter ve kitabını kaldırmış. 3 öğrenci uyuyor. Bu öğrencilerin dışında kalanlar yazıyor. Tahtada “metinler” isimlendiriyor. Soru sordu. İpucu vermesine rağmen cevap verebilen olmadı. “Göstermeye bağlı metinler” ifadesini kullandı. Bu ifadeye öğrenciler muhtemelen argo tabire benzetme yapıp güldüler.” [G-11]

“Belirgin yüksek sesle konuşma var. Elleri cebinde öğrencilerin yanına giderek onlarla sohbet ediyor. Öğrenciler kendi aralarında konuşuyor. “Dört kişi mi yok başkan” dedi. Sınıf Başkanı Utku sınıfı ayağa kalkıp saydı. Öğretmenin yanında ayakta durdu. Öğrenciler sesli şekilde konuşuyor. Öğretmen yoklama alıyor. Birbirine “Geri zekalı” diye seslenen öğrenciler var. Aykut adlı öğrenci masaya vurarak ses çıkarıyor.” [G-7]

“Duvar en sonda oturan Anıl masa altında telefonu ile oynuyor. 6 öğrenci masaya kapaklanmış vaziyette. En arka sırada oturan öğrenciler el şakası yaptı. Aras önünde oturan Utku’ ya el şakası yaptı. Mutlu Egemen’ e “Egemen kalk lan” dedi. Öğretmen-3 “Şöyle yazalım” dedi. Mutlu’ ya da cümle yazdırdı. Not alma esnasında sınıf sessizleşti.” [G-10]

“Utku ayakta gezinip Mutlu ile şakalaşiyor. Onun elindeki bir şeyi almaya çalışıyor. Anıl görünür şekilde telefonla oynuyor. Işığa benzer ses çıkaran öğrenci var. Utku ayakta hala. Utku ve Akın gülüşerek ve birbirlerine sarılarak samimi davranışlar sergiliyor.” [G-11]

“Sümer telefon ile oynuyor. Çok fazla sayıda kendi aralarında konuşan öğrenciler var. Sınıfta belirgin bir lakaytlık var. Öğretmen “Nasıl daraltacağız” dedi. Yerinden kalkıp öğrencilerin yanına gelip gidiyor. Öğrencilerden lakaytça derse katılanlar oluyor. Dört öğrenci masaya kapaklanmış vaziyette.” [G-7]

“Öğretmen “Bu zordu, biraz kolay bir cümle yapalım” dedi. Bora telefonla uğraşiyor. Öğretmen “Bora” diyerek bu öğrenciyi uyardı. Bora ve yanındaki öğrenci konuşuyor ve sessizce gülüşüyorlar. Ayrıca Bora telefon ile oynuyordu. Öğretmen Bora’ ya “oynama şunla” dedi onun yanına giderek.” [G-9]

Ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz nitelikteki öğrenci davranışlarına genel olarak bakıldığında, çoğu davranış tipinin öğrencilerin dersten sıkılmasını,

derse karşı ilgisizliğini ve dersten kopukluğunu yansıttığı söylenebilir. Öğretmenin öğrencilerin bu tip davranışlarını genelde görmezden geldiği dikkat çeken bir durumdur. Öğretmen sadece sınıfta gürültü seviyesi yükseldiğinde genel olarak bir ikazda bulunmaktadır. Bunun dışında uyuyan, telefonla oynayan, lakaytça konuşan, gezinen öğrenciler öğretmen tarafından pek uyarılmamaktadır.

4.7.2.4. Derse katılım

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modelden görüleceği üzere, gözlem verilerinin analizi ile öğrencilerin derse katılımına yönelik on yedi koda ulaşılmıştır.

Şekil-164: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model

Gözlem verilerinin analizi öğrencilerin şaka yollu, lakaytça ve esprili yaparak derse katılabildiklerini, ders dışı fikirler ileri sürdüklerini ve sorular sorduklarını ortaya koymuştur.

Ayrıca çoğunluğun derse katılmadığı, not tutmadığı, bir grup öğrencinin tamamen dersten kopuk olduğu ve dersi takip etmediği, öğrencilerin genelde öğretmene cevap vermediği, cevap verenlerin topluca, karışık ve kısa cevaplar verdiği, çoğu zaman öğretmene olumlu ya da olumsuz bir dönüt sunulmadığı, derse katılımın düşük düzeyde kaldığı, öğretmenlerin az sayıda derse katılan öğrencilerle dersini işlemeye çalıştığı, öğretmenin sorularını kendisinin cevaplamak zorunda kaldığı, öğretmen merkezli bir ortamın oluştuğu, tahtaya kalkmada öğrencilerin çekimser davrandığı ancak öğrencilerin fikirlerini rahatça ifade edebildikleri, öğrencilerin derse katılımda bazen şakacı bazen de lakayt davranabildikleri, ders işleme sürecinde ders dışı sorular sordukları yada fikir beyan ettikleri araştırmanın diğer bulgularını oluşturmaktadır. Bulgulara ilişkin gözlem notları aşağıda sunulmuştur:

“Öğretmen “Beyler kural ne?” diye sordu. Soruyu kendisi cevapladı. Bora uygunsuz şekilde derse katılıyor. Anıl ve Ufuk gülüşüyor. Bir öğrenci yeni geldi. Bora sesli bir şekilde ve lakaytça derse katılıyor.” [G-7]

“Öğretmen soru sordu. İki öğrenci cevap verdi. Bora sesli şekilde araya girdi. Öğretmen-3 tepki vermiyor. 9 kişi pek derse katılmıyor. Öğretmen “Şöyle yazalım” dedi. Özellik yazdırıyor. Sınıf sessizleşti. (15.30) Ara ara konuşanlar oluyor. Ancak yazarken genelde sınıf sessiz.” [G-8]

“Sınıfta konuşmalar var. Bir öğrenci izin alarak dışarı çıktı. Pencere kenarı sessiz ve dersten kopuk görünüyor. Öğretmen-3 bir soru sordu. 3 öğrenci cevap verdi. Daha sonra “Peki şunu söyle” dedi ve “Konuşamıyorum. Var mı daralma?” dedi. Bora seslice bir şeyler söyledi. Bir öğrenci alaycı bir şekilde güldü. Sonra Bora “Hocam hasta mısınız?” dedi. Öğretmen “Değilim” dedi.” [G-7]

“İki öğrenci daha (duvar kısmı) sıraya kapaklandı. Kitaba bakarak açıklama yapmaya devam ediyor. Ara ara soru soruyor ve daha çok kendisi cevaplıyor. Mutlu ve Akın doğrudan derse katılıyor. 1 kişi daha kitabından çiziyor. Öğretmen bir öğrenciye “Niye yazmıyorsun?” diye sordu. Öğrenci “Kitabım yok hocam” dedi. Öğretmen “Niye yok?” dedi. Başka bir öğrenciye “Tunç yazdın mı?” diye sordu. Daha sonra, öğretmen kitap elinde açıklama yapmaya devam etti. Öğretmen daha çok kitaba bakıyor. 10 öğrenci masalarına kapaklanmış vaziyette.” [G-9]

“Öğretmen “Beyler, hemen şu ses olaylarını bitiriyoruz” dedi. Daha sonra lambaları yaktı. Öğretmen “Kaynaştırma harfleri diyoruz” dedi ve tahtaya baktı. Soru sordu. İki öğrenci cevap verdi. Uyuyan öğrencileri uyandırdı.” [G-8]

“Öğretmen-3 öğrencinin okumasının ardından “şimdi beyler” diyerek açıklamalarda bulundu. Sorunun doğru cevabının bulunabilmesi için başka bir konuyu açıklama babında “sıfat nedir?” diye sordu. Akın “niteliyor” dedi. Öğretmen-3 “bana isim söyleyin” dedi. Sınıf Başkanı Utku “duvar” dedi. Öğretmen-3 “bu duvarı, geniş, tuğla, tahta, duvar gibi betimliyoruz. Bu metinde sıfatlarla nitelenmiş isim var mı?” dedi. İki öğrenci derse katılım sergiledi.” [G-12]

“Öğretmenin elinde ders kitabı var, Mutlu’ a cümle yazdırıyor. Utku, Akın, Levent, Utku (Bşk.) ve Bora ara ara konuşarak katılıyorlar. Öğretmen-3 cümle yazdırıyor. Öğretmen-3 söyledikçe öğrenciler şaka yollu cümleleri tamamlıyor.” [G-10]

“Üç öğrenci uyumaya devam ediyor. Geri kalan bir öğrenci “Ne” dedi. Öğretmen-3 tekrar etti. Öğretmen-3 soru sordu. Bora seslice cevap verdi. Öğretmen-3 seçenekler sundu. Üç öğrenci (Akın, Utku ve Mutlu) cevap veriyorlar. Bora sesli şekilde katılıyor. Öğretmen-3 kendisi açıkladı ve yazdırmaya devam etti.” [G-8]

“Öğretmen-3 “birde ne var beyler?” diye sordu. Sınıf cevap vermedi. Öğretmen-3 tahtaya yazı yazıyor ve sonra kalabalık olan tarafta koridorda gezerek gidip geliyor. Bir soru sordu. Öğrenciler cevap vermedi. Soruyu kendisi cevapladı. “Başka ne olabilir?” diye sordu. Bir öğrenci cevap verdi. Diğer bir öğrenci “hocam fabl neydi?” diye sordu. Açıklama yaparak cevap verdi. Öğrencinin sorduğu bu soru şu ana kadar yazdırılan ve anlatılanlarda olmayan bir konu.” [G-11]

“Sorular doğru yanlış soruları şeklinde. Öğretmen soruları sırayla okuyor. 2-3 öğrenci topluca cevap veriyor. İki öğrenci sıraya kapaklanmış vaziyette. Öğretmen bir süre kitaba baktı. “Evet, bitiriyoruz” dedi. Sonra “10 ne olacak 10?” diye sordu. Öğretmen duvar kenarında. “11’ i de yapın” dedi. 2-3 öğrenci ilgili. Bazı öğrenciler kitap ve defterini toplamış.” [G-11]

“Öğretmen-3 “şöyle diyelim” diyerek özel mektubun tanımını yazdırdı. Ardından “peki beyler, üslup ne demektir?” diye sordu. Bir öğrenci “yolu işte” diye cevap verdi. İki öğrenci “saygı” diyerek katıldı. Üç öğrenci “konuşma” dedi. Bu öğrenciler izin istemeden kısa kısa söze girerek cevap verdiler. Öğretmen “peki iki kişi arasında nasıl üslup olur?” diye bir soru daha sordu. 3-5 öğrenci kısa kısa cevap veriyorlar. Öğretmen-3 “peki aynısını açıklamaya devam edelim, yazın” dedi.” [G-12]

“Öğretmen “İki diyoruz beyler. Ünlüleri bitirdik, ünsüzlere geçtik” dedi. Mutlu “Ünsüzlerle ilgili ses olayları” diye çok seslice söyledi. Öğretmen-3 bir eli cebinde “Kaç harf var alfabemizde?” dedi. Aykut “27” dedi. Öğrenciler güldü. Yoğun şekilde konuşmalar var. Aykut “İyi ki bir 27 dedik ya” dedi. Bora “Bir ay unutmazlar” dedi. Bora “Ağaç, ağacı” dedi. Ara ara konuşmalar oluyor. Lakaytça öğretmenin söylediklerini tekrar edenler var.” [G-7]

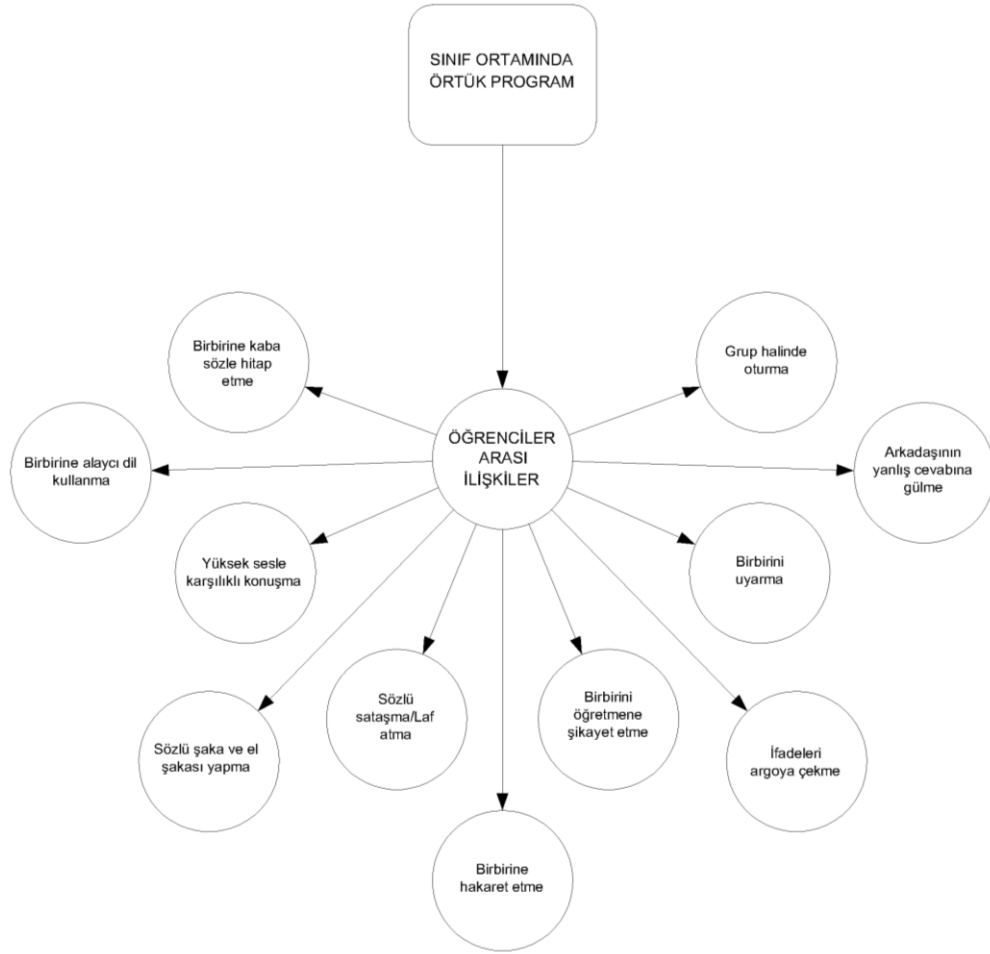
“Daha sonra “özel neydi” diye sordu. Soruyu kendisi cevapladı. Daha sonra söylediklerine istinaden “peki hangisi özel?” diye sordu. İki öğrenci cevap verdi. Bunun ardından listenin ilk özelliğini yazdı. Ortadaki iki öğrenci sıraya kapaklanmış vaziyette uyuyor. Açıklama yaptı. Buna göre listeye madde ekledi. Sadece beyaz tebeşir kullanmakta.” [G-11]

“Öğretmen açıklama yazdırmaya başladı. Sınıf sustu. Yazdırma bitince “Neden?” diye sordu. Cevap veren olmadı; kendisi açıkladı.” [G-8]

Genel olarak bulgular değerlendirildiğinde, öğrencilerin derse katılım konusunda pek istekli olmadıkları, öğretmenin sınıftaki küçük bir grupta derse işlemeye çalıştığı, derse katılım sergileyen öğrencilerin kısa cevaplarla katılmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra derse katılımı ilgili göze çarpan diğer bir nokta, bir grup öğrencinin dersten tamamen kopuk olmasıdır. Sonuç olarak sınıfta, öğretmen merkezli ve öğrencilerin çoğunluğunun ilgisiz kaldığı bir ders işleme süreci yaşanmaktadır.

4.7.2.5. Öğrenciler arası ilişkiler

Şekil-165’ te sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere öğrenciler arası ilişkiler teması on bir kod ile temsil edilmektedir.

Şekil-165: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden de görüleceği üzere gözlem verilerinin analizi ile, öğrenciler arasında birbirine argo ve kaba sözle hitap etme ve alaycı dil kullanma, kendi aralarında yüksek sesle konuşma, sözlü veya el şakası yapma, laf atma, atışma ve sataşma, hakaret etme, birbirini öğretmene şikayet etme, sınıfta kullanılan ifadelerin bir kısmını argoya çekme gibi olumsuz nitelikte davranışlar olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca öğrencilerin öğretmenden izin alma, öğretmene saygılı olma ve öğretmenin dediğini yapma gibi bir takım konularda birbirlerini uyardıkları, birbirlerinin yanlış cevaplarına güldükleri ve genelde sınıfta belli bir grup içinde yer alarak oturma düzenlerini de buna göre oluşturdukları bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrenciler arası ilişkilerle ilgili bulguları destekleyen gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“Bora Levent ile yine de düşük sesle konuşuyor. İki öğrenci telefonla oynuyor. Sümer uyandı ve şu an yanındaki ile sessizce konuşuyor. Egemen el şakası yaptı. Öğretmen-3 bu zaman boyunca kitaba bakıp takip etti. Bir öğrenci “Egemen tükürme lan” dedi orta seviyede bir sesle. [G-8]

“Öğretmen “İki diyoruz beyler. Ünlüleri bitirdik, ünsüzlere geçtik” dedi. Mutlu “Ünsüzlerle ilgili ses olayları” diye çok seslice söyledi. Öğretmen-3 bir eli cebinde “Kaç harf var alfabemizde” dedi. Aykut “27” dedi. Öğrenciler güldü. Yoğun şekilde konuşmalar var. Aykut “İyi ki bir 27 dedik ya” dedi. Bora “Bir ay unutmazlar” dedi. Yasin “Ağaç, ağacı” dedi. Ara ara konuşmalar oluyor. Lakaytça öğretmenin söylediklerini tekrar edenler var. Öğrencilerde çokca, söylenen ifadeleri argoya çekme davranışı var” [G-7]

“Utku ayakta gezinip Mutlu ile şakalaşüyor. Onun elindeki bir şeyi almaya çalışıyor. Bora sessizce etrafı izliyor. Anıl görünür şekilde telefonla oynuyor. Bir öğrenci “Zil çaldı hocam” dedi. Öğretmen-3 “Elli geçe çalmıyor mu?” diye sordu. Öğrenci “Evet” dedi. Öğretmen-3 zil çalma saati konusunda hesap yaptı. Bir öğrenci zil saatini erken olarak söyleyenler için “Hocam bunlar hep dümeni” dedi.” [G-10]

“Aykut adlı öğrenci yeni geldi. Öğretmen “Aykut geç geldin” dedi. Bir öğrenci “Sigara içmeden geliyor” dedi. Gülüşmeler var.” [G-9]

“Öğretmen halen oturmakta olduğu sıra masasında kitabını karıştırdı ve sonra en ön duvar kenarındaki öğrencinin yanına gitti. Bu sırada zil çaldı. Öğretmen-3 “Beyler bir kalkın” dedi. Birkaç öğrenci de uyuyan bu arkadaşların heyyy” diye bağırды. Öğretmen-3 “herkes çıksın, ölmüşsünüz. Sınıfı boşaltın. Yüzünü yıka, çay iç, hadi” dedi. İki öğrenci sınıfta kaldı.” [G-12]

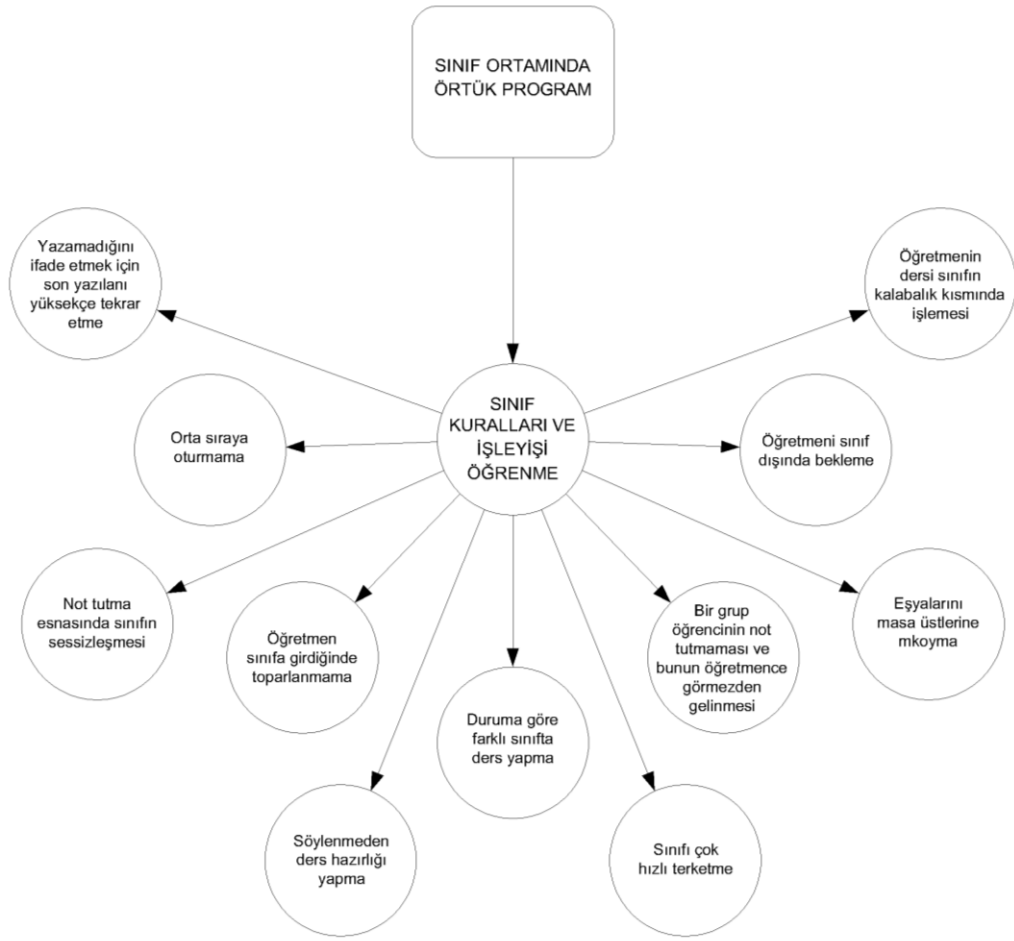
“Öğretmen-3 “Şöyle yazalım” dedi. Mutlu’ ya da cümle yazdırdı. Not alma esnasında sınıf sessizleşti. Duvar kenarı en arka sırada oturan iki öğrenci ders dışı konuşuyorlar ve gülüşüyorlar. Öğretmen-3 Mutlu’ yu kalem için dışarı gönderdi. Mutlu tahta kalemi bulamadan geldi. Bir öğrenci “Hocam bulamamış” dedi. Levent “Hocam, ben alıvereyim, 1 lira” şeklinde bir ifade ile espri yaptı.” [G-10]

“Kimin günlüğü...?” dedi ve “Kaç dakika var?” diye sordu. (15.34) Bir öğrenci “7 dakika var hocam” dedi. Egemen Kerem’ e “Kerem gidiyon mu?” dedi. Kerem “Hocam şuna bişey söyleyin ya” dedi. Kerem “Oğlum bunla dalga geçilmez” dedi. Kerem kızgın bir şekilde dışarı çıktı. (Namaz kılmaya gitti) Öğretmenin sorduğu soru için iki öğrenci ve Bora cevaplar veriyor. [G-8]

Bulgulardan anlaşılabilceği gibi, öğrenciler arasındaki ilişkiler açısından genel olarak olumsuz durumların varlığı söz konusudur. Öğrencilerin sınıf içerisindeki bir çok davranışı kendi aralarında daha çok problem çıkarabilecek türdendir. Buna rağmen, öğrencilerin öğretmenlerine karşı bazı davranışlar konusunda birbirlerini uyardıklarından hareketle, bir anlamda kendilerine bu konuda bir sınır çektikleri söylenebilir. Öğretmenin bir çok olumsuz öğrenci davranışını görmezden gelmesine rağmen, öğrencilerin bazı rahatsızlık duydukları davranışlar konusunda birbirlerini öğretmene şikayet ettikleri de dikkate alınacak olursa, öğretmenin sınıfta bir otorite figürü olarak kabul edildiği değerlendirilebilir.

4.7.2.6. Kurallar ve işleyişi öğrenme

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model şekil-166’ dan da anlaşılacağı üzere onbir kodlu bir yapıdan meydana gelmektedir.

Şekil-166: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kuralları ve işleyişi öğrenme temasına ait model incelendiğinde görüşme verilerinin analizi ile öğretmenlerin duruma göre farklı sınıflarda ders yaptığı, öğrencilerin çoğunun derste not tutmadığı ve bunun öğretmence görmezden gelindiği, ancak yine de not tutma esnasında genelde öğrencilerin sessizleştiği, not tutarken yazamayan öğrencinin yazdığı son kelimeyi yüksek sesle bağırarak geri kaldığını ifade ettiği, öğrencilerin orta sıradan ziyade pencere kenarında oturmayı tercih ettiği, öğrencilerin kendilerine uyarı yapılmadan ders için defter ve kitaplarını hazırladıkları, ders bitiminde sınıfı çok hızlıca terk ettikleri, öğretmeni genelde sınıf dışında bekledikleri, öğretmen sınıfa girdiğinde kendilerine çeki düzen vermedikleri ve dağınık bir şekilde öğretmenlerini bekledikleri, çanta ve mont gibi eşyalarını masa üstlerine koydukları ve öğretmenlerin genelde öğrencilerin kalabalık olan kısmında bulunarak ders işlemeyi tercih ettikleri gibi sınıf içi işleyişe yönelik bulgulara ulaşılmış ve ulaşılan bulgularla ilgili gözlem notları aşağıda sunulmuştur:

“Öğretmen “Şöyle diyelim. Anı” dedi. Sınıf sessizleşti. Bir öğrenci yazarken geri kaldığını belirtmek için son yazdığını seslice söyledi.” [G-8]

“Öğretmen sınıfa girdi ve “Selamün aleyküm beyler” dedi. Öğrencilerin bir kısmı geziniyor, bir kısmı kendi arasında konuşuyor, ayağa kalkan öğrenci az, şaka yollu konuşanlar ve el şakası yapanlar ve yüksek sesle karşılıklı konuşanlar var.” [G-7]

“15.22’de öğretmen derse geldi (7 dk. geç) ve hızlıca sınıfa girdi. “Hey Maşallah, Hey Maşallah” dedi. Uyuyan öğrenciler var. Bir öğrenci “Hocam sınavları okuyalım” dedi. (Bu hafta ortak sınav haftası) Öğretmen sınıfın pencerelerini açtırdı. Ayrıca başka sınıfta bekleyen ve henüz sınıfa gelmeyen öğrencileri çağırttı.” [G-10]

“Öğretmen ile birlikte derse gitmek üzere hareket edildi. Öğrencileri bir kısmı belirlenen sınıftan başka bir sınıfta öğretmeni beklemekteydiler. Öğretmen tüm öğrencileri okul idaresince belirlenmiş sınıftan başka bir sınıfa aldı. İki öğrenci pencere kenarında oturuyor. Orta sırada iki öğrenci var. Duvar kenarındaki tüm sıralar dolu. Dört pencereli geniş bir sınıf ve güneye bakıyor.” [G-11]

“(15.52) Sınıfa gelindi. Üç öğrenci başka sınıftaydı. Öğretmen-3 “ne yapsam? Soğuk sınıfa mı alsam?” dedi. 402 nolu sınıfa girdi. “Güzel yazacağız, defterleri açın” dedi. Öğrencilerin tamamı güneşten dolayı duvar kenarında oturuyor.” [G-12]

“Öğretmen “Kaç dakika var?” diye sordu. Bir öğrenci “5”, diğer bir öğrenci ise “3” dedi. Öğretmen “Hadi toplanın bakalım” dedi. Bunun üzerine bütün öğrenciler hareketlendiler. Öğretmen sınıf defteri önünde “Bir kişi mi yoktu?” diye sordu. Sınıftan çıkanlar oldu. Utku (Sınıf başkanı) “Şşşşt nereye, hoca çıkın demedi” diye bağırdı. Ancak öğrenciler hızlı bir şekilde toparlandılar ve sınıfı terk ettiler. (16.38) Zil henüz çalmadı, 2 dakika var.” [G-9]

“Öğretmen: “Bir diyelim” dedi. Ünlülerle ilgili ses olayları “Kimsede kalem yok mu ya hey” diye bağırdı.” [G-7]

“Orta grup sırada oturan öğrenci çok az ve ilk üç sıranın üzerine öğrenciler çanta ve montlarını koymuşlar. Sınıfta askılık var ancak yarısı boş.” [G-10]

“Öğretmen karşı binada yaşanan bir problem nedeniyle derse 10 dk. geç kaldı. Bu sırada öğrencilerin çoğu farklı sınıflarda veya koridorlarda bulunmaktaydılar. Ancak geciktiği halde öğretmeni Müdür Yardımcısına soran olmadı. Öğretmen derse geldiğinde öğretmeni gören ve dışarda olan öğrenciler de sınıfa doğru yöneltiler. Öğretmen başka bir sınıfa bakarak oradaki kendi öğrencilerini derse çağırdı.” [G-9]

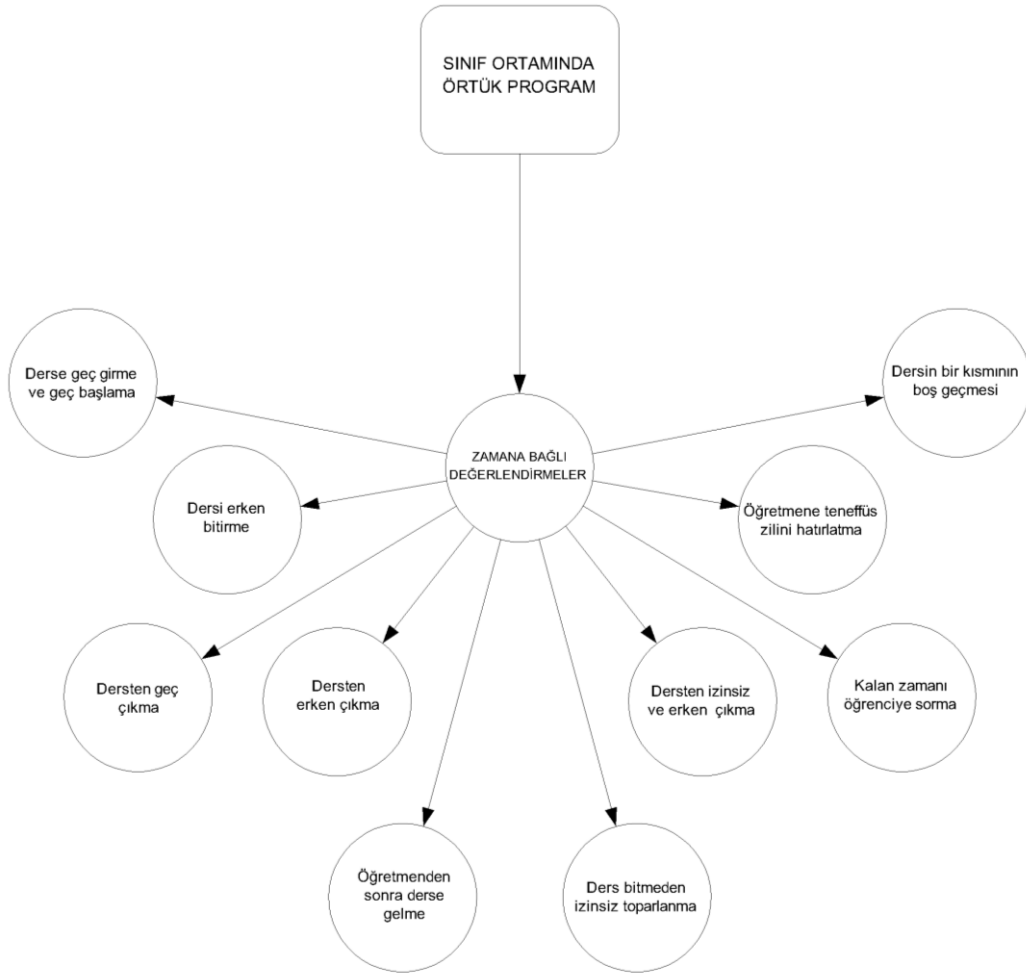
“Öğretmen-3 “Peki beyler bize ait olan tiyatro türlerini hatırlıyor muyuz?” diye sordu. Bir öğrenci “hacivat, karagöz” dedi. Öğretmen-3 belirgin bir vurgu ile “çok güzel” dedi. Öğretmen-3 “Beyler, o zaman ikinci türe geçelim” dedi. Tahtaya yazı yazdı. Ders kitabına baktı. 4 öğrenci sıraya kapaklanmış vaziyette. Kitabı inceleyip tahtaya sınıflandırma çizimi yapıyor. Kalabalık tarafa doğru yürüdü. Orada ders anlatıyor.” [G-11]

Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme ile ilgili bulgular, öğretmenin sınıfta, sınıfın kalabalık kısmına yakın durmaya çalışarak dersini işlemeye çalıştığını, öğretmenin yakın durduğu öğrencilerin daha sessiz oldukları ve öğretmenin dersi, sayıları çoğu zaman altıyı geçmeyen bir grup öğrencinin katılımı ile işlemeye çalıştığını göstermektedir. Diğer öğrencilerden bir kısmı uyuma, dışarıyı izleme, telefonla oynama gibi davranışlarıyla dersten kopuk bir vaziyette durmaktadır ve öğrencilerin bu şekildeki davranışları öğretmen tarafından görmezden gelinmektedir. Ayrıca öğrenciler, öğretmenin not tutturması sırasında sessizleşmektedirler. Öğrencilerin bu şekildeki davranışı zaman zaman öğretmen tarafından sınıfı kontrol etmek amacıyla kullanılmaktadır.

4.7.2.7. Zamana bağılı değerlendirmeler

Şekil-167’ de görülen ve on kod ile ifade edilen model sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağılı değerlendirmeler temasına aittir.

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağılı değerlendirmeler temasına ait modelden de görüleceği üzere, gözlem verilerinin analizi, öğretmenlerin derslerine geç girdiklerini, derse geç başladıklarını ve çoğu zaman derslerini erken, az da olsa geç bitirdiklerini, öğrenciler de geç kalma davranışlarının yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenlerin öğrencilerden derse zamanında gelme beklentisine karşın kendisinin de derse zamanında gelme konusunda tutarlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil-167: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağılı değerlendirmeler temasına ait model

Yukarıdaki bulgulara ek olarak, öğrencilerin ders bitmeden toparlanmaya başladıkları, ders işlerken öğretmenlerin kalan zamanı öğrenciye sordukları, öğrencilerinde öğretmen sormamasına rağmen teneffüs için kalan zamanı öğretmene hatırlattıkları, derslerde boş geçen zaman dilimleri olduğu da gözlem verilerinin

analizi ile ortaya konulmuştur. Zamana bağlı düzenlemelerle ilgili gözlem notlarından örneklere aşağıda yer verilmiştir.

“Teneffüs normalde 5 dakika, ancak fiilen genelde 7-10 dakikayı bulabiliyor. 2. ders normalde 16.00' da başlamalı idi. Öğretmen sınıfa girdi. Uyuyan öğrenciler kaldırdı. “Sabah oldu, haydiyin lan” dedi. Üç öğrenciyi yerinden kaldırdı ve lavaboya yüzlerini yıkamaları için gönderdi.” [G-9]

“2. ders için zil çaldı. Diğer binanın ziline göre 5 dakika fark var. Sınıf dışında öğrenciler var. Öğretmen-3' ü görünce hareketlendiler. Öğretmen-3 içeri girdi. (15.51) Ayakta öğrenciler var. Gürültü var. Öğretmen “Hadi beyler, yerinize oturun” dedi. Öğretmen-3 geziniyor. Oldukça çok gürültü var.” [G-8]

“Öğretmen karşı binada yaşanan bir problem nedeniyle derse biraz geç kaldı. Bu sırada öğrencilerin çoğu farklı sınıflarda veya koridorlarda bulunmaktaydılar. Ancak geciktiği halde öğretmeni Müdür Yardımcısına soran olmadı. Öğretmen derse geldiğinde öğretmeni gören ve dışarda olan öğrenciler de sınıfa doğru yöneldiler. Öğretmen başka bir sınıfa bakarak oradaki kendi öğrencilerini derse çağırdı.” [G-9]

“15.22'de öğretmen derse geldi (7 dk. geç) Öğretmen hızlıca sınıfa girdi. “Hey Maşallah, Hey Maşallah” diyerek. Uyuyan öğrenciler var. Bir öğrenci “Hocam sınavları okuyalım” dedi. (Bu hafta ortak sınav haftasıydı) Öğretmen sınıfın pencerelerini açtırdı. Ayrıca başka sınıfta bekleyen ve henüz sınıfa gelmeyen öğrencileri çağırttı.” [G-10]

“Öğretmen “Dayım askere gitti” dedi. Bora “Allah kavuştursun hocam” dedi. Bir öğrenci geldi ve yerine oturdu. El şakası yaptı. Öğrenci “Bir kağıt koparsana” diyerek Kerem' den kağıt istedi.” [G-8]

“Zil çaldı. 2-3 dakika sonra derse girildi. Öğrencilerden ayakta olanlar, oturanlar, sınıf dışında olanlar vardı. Ayağa kalkın olmadı. Öğretmen-3 sınıfa girip tekrar geri çıktı. Kısa bir süre sonra tekrar içeri girdi ve yerine oturdu. Sınıf defterini incelemeye başladı. Ozan kapıyı tıklatıp içeri girdi.” [G-10]

“Aykut “Utku, gidiyoz mu? Oley be” dedi. Bir anda gürültü oldu. Öğrenciler ayaklandı. Gürültülü ve çok hızlı bir şekilde öğrenciler sınıfı boşalttı. (16.19) Öğretmen defteri yazdı ve dışarı çıktı.” [G-7]

“Öğretmen soruyu yazarak açıkladı ve “Geçen seneki konular” dedi. Mutlu bir kez daha “Zil çaldı hocam” dedi. Öğretmen “Çaldı mı?” diye sordu. Öğrencilerden bazıları “Çaldı” diye cevap verdi. 1. ders sona erdi. Saat 16.06” [G-9]

“Öğretmen Levent ve Ozan ile konuşuyor. Utku sırasının yanında hala ayakta. Akın “Zil çaldı hocam” dedi. Utku ayakta gezinip Mutlu ile şakalaşiyor. Onun elindeki bir şeyi almaya çalışıyor. Bora sessizce etrafı izliyor. Anıl görünür şekilde telefonla oynuyor. Bir öğrenci “Zil çaldı hocam” dedi. Öğretmen-3 “Elli geçe çalmıyor mu?” diye sordu. Öğrenci “Evet” dedi. Öğretmen-3 zil çalma saati konusunda hesap yaptı.” [G-10]

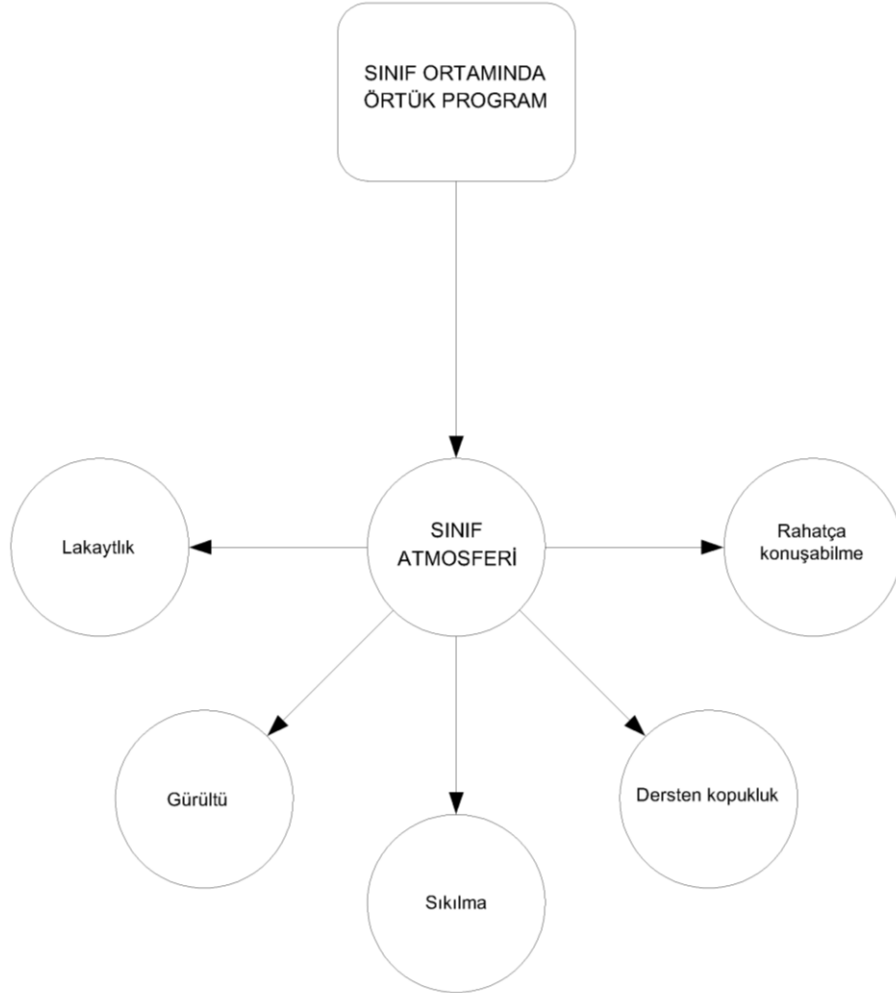
“Bir öğrenci “hocam zil çalmış” dedi. Ders zili çalmadı ama öğretmen öğrencilere izin verdi. Öğrenciler sınıfı hızlıca boşalttı. Kendisi masasında defteri yazıp öyle çıktı. (16.23)” [G-11]

“Başka bir öğrenci “hocam zil çaldı” dedi. (16.24) Öğrenciler toplanmaya başladı. Zil henüz çalmadı. Öğrenciler hızlıca toparlandılar ve yarısı dışarı çıktı. Öğretmen sınıf defterine yıllık planı işledi. Bir öğrenciye defteri verdi. 16.25” [G-12]

“Öğretmen-3 “Mutlu, çok güzel, teşekkürler” dedi. Daha sonra “Kaç dakika var?” diyerek zilin çalmasına kaç dakika kaldığını sordu. Bir öğrenci “5 dakika” dedi. Başka bir öğrenci “Kaçta çalıyor ki?” diye sordu. Gülüşmeler oldu. Utku “Üç dakika hocam” dedi.” [G-10]

4.7.2.8. Sınıf atmosferi

Şekil-168’ de sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model görülmektedir. Gözlem notlarının analizi sınıf atmosferi ile ilgili beş kod ortaya koymuştur.

Şekil-168: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere lakaytlık, gürültü, sıkılma, dersten kopukluk ve düşüncelerin rahatça ifade edilebilmesi sınıf atmosferine yönelik karakteristik özellikleri oluşturmaktadır. Sınıf atmosferine ait özellikler içinde derste sıkılma en fazla vurgulanan özellik olmuştur. Öğrenciler kalan zamanı sorma, sözlü olarak sıkıldığını ifade etme, dersin bitmesini isteme, dersin bittiğine sevinme, derste uyumaya başlama, kalan zamanı hatırlatma, yazmak istememe, dersin bitip bitmediğini sorma gibi davranışlarla sıkıldıklarını göstermektedirler. Sınıf içi atmosfere ait özellikleri ortaya koyan bazı gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“(15.05) Öğretmen “Selamün aleyküm beyler” dedi. Lakaytça konuşma ve davranışlar var. Bir öğrenci garip ses çıkardı. Başkan Utku “Nasılsınız hocam?” dedi. Öğretmen “İyi sağol” dedi. Belirgin yüksek sesle konuşma var. Elleri cebinde öğrencilerin yanına giderek onlarla sohbet ediyor. Öğrenciler kendi aralarında konuşuyor. “Dört kişi mi yok başkan” dedi. Başkan Utku sınıfı ayağa kalkıp saydı. Öğretmenin yanında ayakta durdu. Öğrenciler sesli şekilde konuşuyor. Öğretmen yoklama alıyor. Birbirine “Geri zekalı” diye seslenen öğrenciler var. Aykut adlı öğrenci masaya vurarak ses çıkarıyor.” [G-7]

“Daha sonra “Ben şu soruyu sınavda sorsam ne dersiniz?” diyerek “Sözünü ettiğiniz binayı ne gördüm, ne de yerini bilirim” cümlesi üzerinden soru sordu. Bora bir lakayt bir şekilde “Sorun adam nerde?” dedi. Öğretmen bu öğrenciye alaycı bir biçimde “Başka yerdesin” dedi” [G-9]

“Öğretmen-3 kitap karıştırıyor. Yüksek sesle konuşmalar var. Öğretmen “Evet şimdi yazacağız” dedi. Konuşmalar var. Başkan “Heey” diye bağırdı. Öğretmen-3 “Defter defter” dedi. Karşılıklı konuşmalar var.” [G-8]

“Belli bir lakaytlık var ve 5 kadar öğrenci yüksek sesle lakaytça derse katıldı. Öğretmen-3 “mektup yazın” dedi. Bir öğrenci “sevgilim”, diğer öğrenci de “sevgili sevgilim” diyerek espri yaptı.” [G-12]

“Orta önde bir öğrenci sıraya kapaklanmış durumda. Öğrenciler belirgin şekilde konuşuyorlar. Tahtada daha önceki dersten kalma çizimler var.” [G-7]

“Bora “Zil kaçta çalacak ya?” dedi. Öğretmen-3 geziniyor. Ergin “Hocam 40 geçiyor, zil çaldı galiba” dedi. Öğretmen “Ses gelmiyor mu?” diye sordu. Öğrenci “Hayır” dedi. 15.40 Sınıftan çıktıktan sonra zil çaldı (Yaklaşık 10 saniye sonra) 15.45” [G-10]

“Mutlu “Hocam zil çalacak ya” dedi. Öğretmen Bora' ya kalem verdi ve öğrenciden tahtaya “Sözünü ettiğiniz binayı ne gördüm, ne de yerini bilirim” ifadesini yazdırdı.” [G-9]

“Mutlu duvara yaslanmış şekilde uyur pozisyonda. Aslan tahtayı sildi. Öğretmen-3 kitaba bakıyor. Utku “Hocam bugünkü bu kadar yetebilir” dedi. Öğretmen-3 “Bir cümle daha yapacağız” dedi. Bora seslice esprili şekilde “Hadi gidelim, iyi akşamlar hocam” dedi. Sıraya kapaklanmış vaziyette 4 öğrenci var.” [G-11]

“Öğretmen genelde kapı/duvar kısmında dersini anlatıyor. Orta sıradaki öğrenciler uyandı. Öğretmen soru cevap tarzında açıklamalarla ders işliyor. Tahtaya yazıyor. Sonra “yeter bu kadar ya” dedi. “Yani kıyaslayın dersek 4-5 maddeyi, bunların farklarını iyi bilin. Çıkar karşınıza” diye ekledi. En öndeki öğrenci saati sordu bir arkasındakine.” [G-11]

“Öğretmen-3 “bence fena değil” dedi. Daha sonra “kim okuyacak?” diye sordu. Bir öğrenci “hocam bu okusun” dedi. Öğretmen-3 bu öğrenciye “sen oku. Ne yazdın?” dedi. Başka bir öğrenci “hocam zil çaldı” dedi. Saat 16.24 ve öğrenciler toplanmaya başladı. Zil henüz çalmadı. Öğrenciler hızlıca toparlandılar ve yarısı dışarı çıktı.” [G-12]

“Öğretmen “Pardon yanlış” dedi yazdırdığı için. 5-6 öğrenci “Aaaa” dedi. Öğretmen yazdırmaya devam etti. Sınıf sessiz. 3 öğrenci uyuyor, bir öğrenci de yazmıyor. Bora “Yaşasın” diye bağırdı. (Tahtada y, ş, s, n harfleri vardı)” [G-8]

“Kaan da kapaklandı. (Ders başından beri doğrudan dersi takip ediyordu ve yazıyordu) Sıraya kapaklanmış durumda 8 öğrenci var. Bora biraz konu bağlamından kopuk toplam 4 öğrenci katılımı. Katılımdaki öğrencilerden biri orta sırada uyuyan öğrenci.” [G-9]

Bulgulardan anlaşılacağı gibi sınıf atmosferi açısından olumsuz durumların varlığı ön plandadır. Buna karşın öğrencilerin fikirlerini, isteklerini ve itirazlarını rahatça iletebilecekleri bir sınıf ortamının varlığı söz konusudur. Ancak sınıftaki olumsuz havanın öğrencileri derste aktif şekilde tutmaya yetmediği anlaşılmaktadır.

4.7.3. Gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde Dil ve Anlatım Dersindeki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar

4.7.3.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları

Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışlarına ilişkin bulgular karşılaştırıldığında sınıflar arasında benzer ve farklı yönler olduğu bulguların incelenmesinden anlaşılmaktadır. Her iki sınıfta da öğretmenlerin, belli konuları önemseme ve belli konuları önemsememe, ders kitabına bağlı şekilde ders işleme, ders esnasında öğrencinin dışarı çıkmasına izin verme veya öğrenciyi dışarı gönderme, öğrenciye ders dışı görev verme, öğrenciye yakın durarak veya sınıfın kalabalık kısmında ders işleyerek sınıf hakimiyeti sağlamaya çalışma, öğrenciye dikte edici kelimelerle hitap etme, öğrencilerin bazı olumsuz niteliğe sahip davranışlarını görmezden gelme, sınava dönük ders işleme, derste anlatım yaparken veya öğrenciye hitap ederken argo kelime kullanma, sınav sorularını öğrencilere hissettirme ve derste telefonunu kullanma gibi bir dizi ortak davranışı olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, meslek lisesi sınıfında öğretmenlerin çöp atarak öğrencilere örnek olma, işlenecek konuyu öğrenciye sorma, öğrenci adlarına lakap ekleme, kitap kontrolü yapma, önyargıda bulunma, söylediğinin yapılmamasına kızma, espri yaparak öğrencileri selamlama, öğrenci ile dalga geçme, öğrenciye kişisel temizliğini yaptırma, derse öğrencilerin elini sıkarak başlama, bağırarak gürültüyü bastırma, notu ve yakından kontrolü motive etme aracı olarak kullanma, programda olmayan konu işleme ve program dışı amaç ortaya koyma, itirazları sert şekilde susturma, espri yaparak öğrencilerin olumsuz davranışlarını eleştirme ve öğrenci davranışlarından yakınma gibi örtük programın bir parçası olarak nitelenebilecek davranışları bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra, meslek lisesi sınıfı için, öğretmenlerin, öğrencilerin fikirlerini dikkate alma, tüm öğrencilere söz hakkı vermeye çalışma ve öğrencilere isimleri ile hitap etme gibi demokratik davranışlarının olmasına karşı genelde ne yapılacağı ve öğrencilerin ne yapması gerektiğine dair kararların genelde öğretmen tarafından alındığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Diğer taraftan anadolu teknik lisesi sınıfı için, öğretmenlerin, ders aracı getirmeyi önemseme, öğrencilere ayrıntılı şekilde not tutturma, işlenecek konuya öğrencilerin defterlerinden bakma, uyuklayan öğrencileri zorla lavaboya gönderme gibi örtük programın bir parçası olarak nitelenebilecek davranışları bulunmaktadır.

Ayrıca her iki sınıfta da öğretmenlerin öğrencilere yönelik bir takım cezalandırma ve ödüllendirme yaklaşımlarının olduğu, öğrencilere ders içinde uyarılarda buldukları, beden dili kullanımına dönük davranışlarının olduğu ve ders dışı paylaşımlarda buldukları bulgularına ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin öğrenciyi cezalandırırken sergiledikleri davranışlar açısından bulgular karşılaştırıldığında ceza olarak öğrencinin yerinin değiştirilmesi dışında bulguların birbirinden çok büyük oranda farklılaştığı görülmektedir.

Notun bir cezalandırma aracı olarak kullanılması, not tutturma, öğrenciyi görev verme, geç kalanı yok yazmakla tehdit etme, öğrenciyi hafifçe vurma gibi cezalandırma davranışları meslek lisesi öğrencilerinin ders öğretmenlerince; öğrenciyi soru sorma, derse veya tahtaya kaldırma gibi cezalandırma davranışları ise anadolu teknik lisesi öğrencilerinin ders öğretmenlerince uygulanan çeşitli cezalandırma davranışlarıdır.

Araştırma bulguları her iki sınıfta da öğretmenlerin öğrencilerini derste sessiz olma, sınıf içinde gezinme ve uyumama gibi konularda bağırma, ismi ile hitap etme, eli ile dürtme gibi davranışlarla uyardığını ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan araştırma bulguları, meslek lisesi sınıfı öğretmenlerinin öğrencilerini, not tutma, dışarıyı izlememe, kıyafetlerinin uygunsuzluğu, ders dışı işle meşgul olmama, gibi konularda uyarırken; anadolu teknik lisesi sınıfı öğretmenlerinin ise öğrencilerini ders araç ve gerecini getirme, uygunsuzca esneme, ders kitaplarını getirme ve kullanma, telefonla oynamama konularında uyardıklarını ortaya koymaktadır.

Beden dili kullanımına yönelik bulgulara bakıldığında öğretmenlerin benzer davranışlar içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Araştırma bulguları her iki sınıfın ders öğretmenin de ayak ayak üstüne atma, bir eli cebinde gezinerek ders anlatma, arkası öğrencilere dönük şekilde ders işleme, eli arkasında gezinme şeklinde sıralanan davranışlarının sınıf içindeki beden dili kullanımına yönelik davranışlarını oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Ders dışı sohbet ve paylaşımlara yönelik bulgular incelendiğinde her iki sınıfta da öğretmenlerin ders işleme sürecinde öğrencilerine yönelik bir takım ders dışı paylaşımlarının olduğu görülmektedir. Meslek lisesi sınıfında öğretmenlerin daha zengin bir ders dışı sohbet ve paylaşımaya yönelik davranışlarının olduğunu ve ders dışı paylaşımlar açısından bulguların farklılaştığını araştırma bulguları ortaya koymuştur.

Meslek lisesi sınıfında, öğretmenlerin derste siyasi ve güncel olaylara ilişkin konulara girebildiğini, film önerisinde bulduklarını, çeşitli sanatçı ve şarkıları gündeme getirdiklerini, devletin işleyişi ve toplumsal normlar ve dini konulara ilişkin mesajlar aktarabildiklerini ortaya koymuştur. Bunların yanı sıra öğretmenler, öğrencilerle ilgili kişisel konular, gelmeyen öğrenciler hakkında bilgi alma, yazarlar, Türk tarihi, TV dizileri, beğendiği ya da beğenmediği TV kanalları, eğitim, spor, zamanın önemi, nasihatlerde bulunma, Atatürk, günlük gazeteler vb. konularda öğrencilere ders dışı sohbet ve paylaşımlarda bulunmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin zaman zaman bir öğrenci ile zaman zaman da bir grup öğrenci ile dersi bırakarak genel konularda ders dışı sohbet ettikleri de belirlenmiştir.

Anadolu teknik lisesinde ise, araştırma bulguları öğretmenlerin derslerde devamsızlık, sosyal etkinlikler, kurslar, güncel olaylar, sosyal medya, sınavlar gibi ders dışı konulara yer verdiğini ortaya koymuştur.

Öğretmenlerin ödüllendirme davranışları ile ilgili bulgulara bakıldığında öğretmenlerin öğrencilerini genelde sözlü davranışlarla ödüllendirdiği, meslek lisesinde başarı notunun da bir ödüllendirme aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

4.7.3.2. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları açısından her iki okul türünde de sınıf içi öğrenci davranışlarında çok büyük oranda benzerlik göze çarpmaktadır. Araştırma bulguları her iki sınıfta da, öğrencilerin ders işleme sürecinde, izinsiz yer değiştirdiklerini, kendi aralarında ders dışı konuştuklarını, telefonla oynadıklarını, sınıf içinde gezindiklerini, uyduklarını ya da sıra üstüne kapaklandıklarını, uygunsuzca ve yüksek sesle esnediklerini, dışarıyı izlediklerini, derste başka işle meşgul olduklarını, çeşitli rahatsız edici sesler çıkardıklarını, telefonlarını açık tutarak zaman zaman telefonları ile müzik dinleme, oyun oynama, internete girme, resim çekme gibi davranışlarda bulduklarını, ders araç ve gereçlerini çoğunlukla derse getirmediklerini, derste kullanılan bazı ifadeleri argoya benzeterak şakalaştıklarını, kendi aralarında ders dışı konuştuklarını, sesli şekilde güldüklerini, sınıfta bir şeyler yediklerini veya içtiklerini, sınıf içinde izinsiz yer değiştirdiklerini veya gezindiklerini göstermektedir.

Diğer taraftan, birbirlerinden bağırarak bir şeyler isteme, sıradan sıraya bir şeyler atma, fikirlerini argo kullanarak ifade etme, teneffüste sınıfta sigara içme, derste başka dersin ödevini yapma meslek lisesi öğrencilerinin; lakaytça derse ders

ders işlenirken ders dışı soru sorma, belirgin şekilde sırayı sallama, genelde söylenenleri not almama anadolu teknik lisesi öğrencilerinin ders işleme sürecindeki olumsuz olarak nitelenebilecek davranışları olarak ortaya çıkan bulgulardır.

4.7.3.3. Derse katılım

Gözlem verilerinin analizi ile ortaya konulan bulgular karşılaştırıldığında her iki okul türüne ait sınıf açısından da ders katılım konusunda bulguların büyük oranda benzer özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre; öğrencilerin bazen lakaytlık düzeyinde olmak üzere şaka yollu ve esprili şekilde derse katıldıkları, öğretmenin sorularına karşı genelde sessiz kalarak dönüt vermedikleri veya toplu şekilde kısa cümlelerle cılız bir ses tonu ile cevap verdikleri, bir grup öğrencinin dersten kopuk bir şekilde kalmayı tercih ederek derse katılmadığı, buna karşın genelde birbirine yakın oturan küçük bir grup öğrencinin ise oldukça istekli ve yoğun şekilde derse katılım sergilediği, öğrencilerin özellikle bireysel katılım sergilemede çekimser kalarak isteksiz davrandığı iki sınıf açısından da ulaşılan benzer sonuçlardır ve anlaşılacağı gibi genelde derse katılımı ile ilgili olumsuz özellikler ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan sınıfta öğrenciler öğretmene istedikleri an soru sorabilmekte, fikirlerini rahatça ifade edebilmektedirler. Bu durum derse katılım açısından olumlu yönler olarak her iki sınıf için de geçerli olan bulgulardır.

4.7.3.4. Öğretmen-öğrenci ilişkileri

Öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik bulgular karşılaştırıldığında sınıflar arasında benzer ve farklı yönler ortaya çıktığı görülmektedir. Araştırma bulguları, her iki sınıfta da öğrencilerin öğretmenleri ile zaman zaman samimi ve rahat, zaman zaman lakayt ve senli benli şekilde konuşabildiklerini, öğretmenlerin öğrencilere argo veya günlük konuşma ağzı ile hitap ettiklerini ve alaycı dil kullanabildiklerini, öğretmenlerinden bir talepleri olduğunda bunu rahatça dile getirebildiklerini, öğretmen sınıfa geldiğinde ayağa kalkmayabildiklerini göstermektedir.

Bununla birlikte öğretmenlerin öğrencilerine karşı önyargılı tutumları olması, öğrencileri çeşitli şekillerde azarlamaları, öğrencilerin öğretmenlerin söylediklerini yerine getirmeyebilmeleri, öğretmenin selamlamaya dönük davranışlarına ilgisiz kalabilmeleri ve öğretmenlerin gerektiğinde öğrenciden özür dileyebilmeleri, öğretmen öğrenci ilişkileri bağlamında meslek lisesi öğrencileri açısından araştırmada ulaşılan bulgulardır. Buna karşın, Öğrencilerin öğretmene ders dışı kişisel sorular sorabilmeleri kapıyı çalmadan sınıfa girebilmeleri, öğrencilerin

öğretmene topluca tepki gösterebilmesi, öğretmenlerin öğrencilerle pek göz teması kurmaması, öğretmenin öğrencilerden gelen istekleri bazen kabul bazen de reddetmesi, öğrenciye sözlü olarak teşekkür etmeleri anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından araştırmada ulaşılan bulgulardır.

4.7.3.5. Kurallar ve işleyişi öğrenme

Sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme boyutu açısından elde edilen bulgular karşılaştırıldığında sınıflar arasında sınıf içi kural ve işleyişe yönelik benzer ve farklı yönler olduğu göze çarpmaktadır. Öğrencilerin orta sıralardan ziyade pencere kenarında oturmayı tercih etmeleri, öğretmenlerini genelde sınıf dışında beklemeleri, ders bitiminden önce toparlanarak zil çalmadan sınıfı çok hızlı ve gürültülü şekilde terk etmeleri, öğretmenin söylediklerini birebir not almaları ve not alma sırasında öğrencilerin genel olarak sessizleşmeleri her iki okul türü açısından da benzer sınıf içi kural ve işleyişe yönelik bulguları oluşturmaktadır.

Diğer taraftan meslek lisesi sınıfı açısından, verilen ödevleri yapmama veya ödevlerini arkadaşlarına bakarak yapma, yazmak veya not almak istememe, öğrencilerin öğretmenlerle birlikte alınan kararlara uymamakla birlikte genelde öğretmenin görüşüne uyarak itaatkar davranması, geç kalarak yok yazılan öğrencinin derslere girmeyerek rapor alma yoluna gitmesi, sınıf içinde öğretmenin bulunduğu kısımda oturan öğrencilerin daha sessiz olması gibi kural ve işleyişe ilişkin özelliklerin var olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin öğrencilere ayrıntılı şekilde not aldirmaları, sınavlarda soru çıkmayacak konuları önemsememeleri, duruma göre öğretmenlerin öğrencileri farklı sınıfa alarak ders yapmaları da meslek lisesi sınıflarına has özelliklerdir.

Anadolu teknik lisesi sınıfları açısından ise, öğretmenlerin duruma göre farklı sınıflarda ders yapmaları, öğrencilerin çoğunun derste not tutmaması, öğrencilerin kendilerine uyarı yapılmadan ders için defter ve kitaplarını hazırlamaları ve çanta, mont gibi eşyalarını masa üstlerine koymaları gibi hususların sınıf içi işleyişe yönelik farklılaşan yönleri oluşturduğu anlaşılmaktadır.

4.7.3.6. Öğrenciler arası ilişkiler

Gözlem verilerinin analizine dayalı araştırma bulguları, öğrenciler arası ilişkiler açısından her iki sınıfın genel olarak benzerlik arz ettiğini göstermektedir. Araştırma bulguları her iki sınıfta da öğrencilerin birbirlerine kaba sözlerle, argo kelimelerle hitap ettiklerini, el şakası ya da sözlü şakalar yaptıklarını, laf atıp

sataştıklarını, birbirlerine karşı alaycı dil kullandıklarını ve hakaret ettiklerini, kendi aralarında yüksek sesle veya bağırarak konuştuklarını, birbirlerini öğretmene şikayet ettiklerini ve birbirlerini özellikle öğretmene dönük davranışlarında dikkatli olmaları konusunda uyardıklarını ortaya koymuştur.

Diğer taraftan öğretmenlerinden kendi aralarındaki konuşmalarında isimleri ile bahsetme ve sınıfta kullanılan ifadelerin bir kısmını argoya çekme gibi olumsuz nitelikte davranışlar anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından öğrenciler arası ilişkilerde farklılaşan yönleri oluşturmaktadır.

4.7.3.7. Zamana bağlı değerlendirmeler

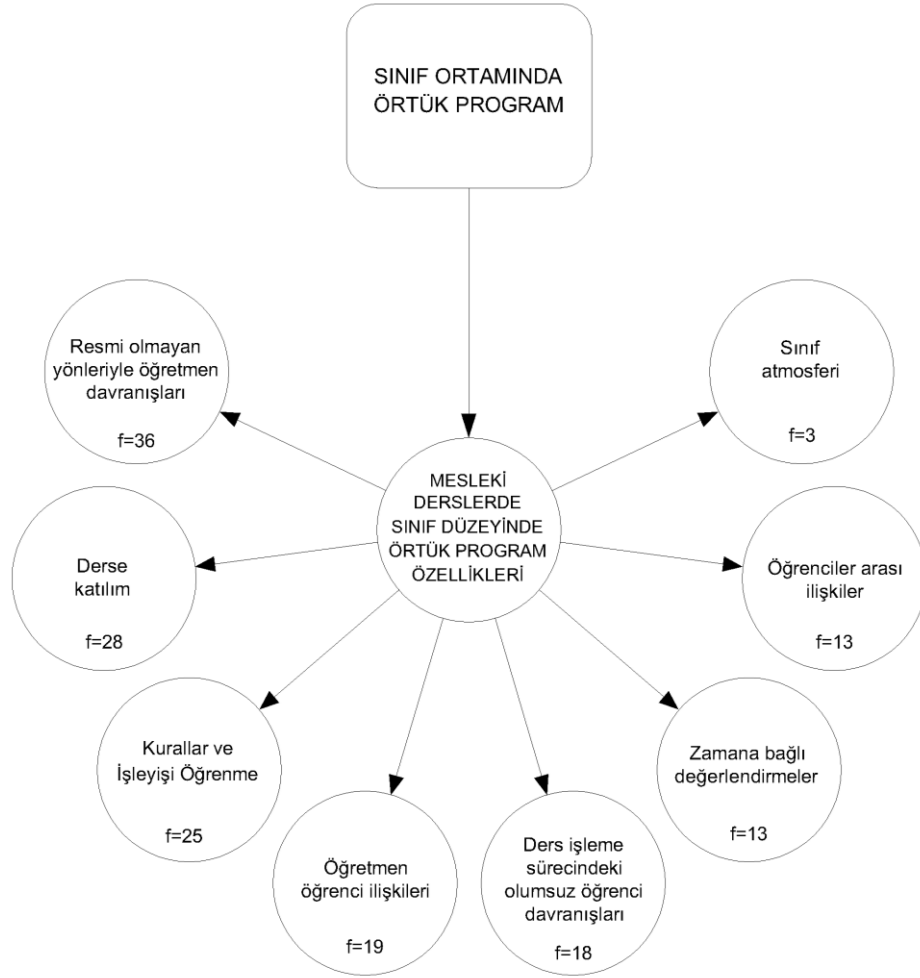
Zamana bağlı değerlendirmelerle ilgili öğrenci ve öğretmen davranışlarına yönelik bulgular karşılaştırıldığında, bulguların çok büyük oranda benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Araştırma bulguları, öğretmenlerin genelde derslerine geç girdiğini, öğrencilerde de derse geç kalma davranışlarının yaygın olduğunu ve çoğunlukla bu durumun öğretmenlerce hoş karşılandığını, derslerin erken bitirildiğini, öğrencilerin dersten erken çıkmak istediğini, öğretmenlerin ders için kalan zamanı öğrencilerine sorabildiklerini ve öğrencilerin de teneffüse çıkmak için kalan zamanı sık sık öğretmene hatırlattıklarını ortaya koymuştur.

4.7.3.8. Sınıf atmosferi

Sınıf atmosferine yönelik bulgular karşılaştırıldığında sınıflar arasında oldukça benzer yönler olduğu göze çarpmaktadır. Lakaytlık, gürültü, derse karşı ilgisizlik ve dersten kopukluğun her iki sınıfa ait atmosferin genel karakteristik özelliklerini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Öğrenciler gerek sözlü gerekse de fiili bir dizi davranış sergileyerek derste sıkıldıklarını belli etmektedirler. Diğer taraftan her iki sınıfta da öğrencilerin fikirlerini serbestçe ifade edebilecekleri rahat bir ortam bulunması sınıf atmosferi açısından olumlu bir yön olarak ön plana çıkmaktadır.

4.7.4. Meslek lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özellikleri

Şekil-169’ da da görüleceği üzere, gözlem verilerinin analizi meslek derslerinde ortaya çıkan örtük program özellikleri ile ilgili olarak sekiz farklı kod ortaya koymuştur.

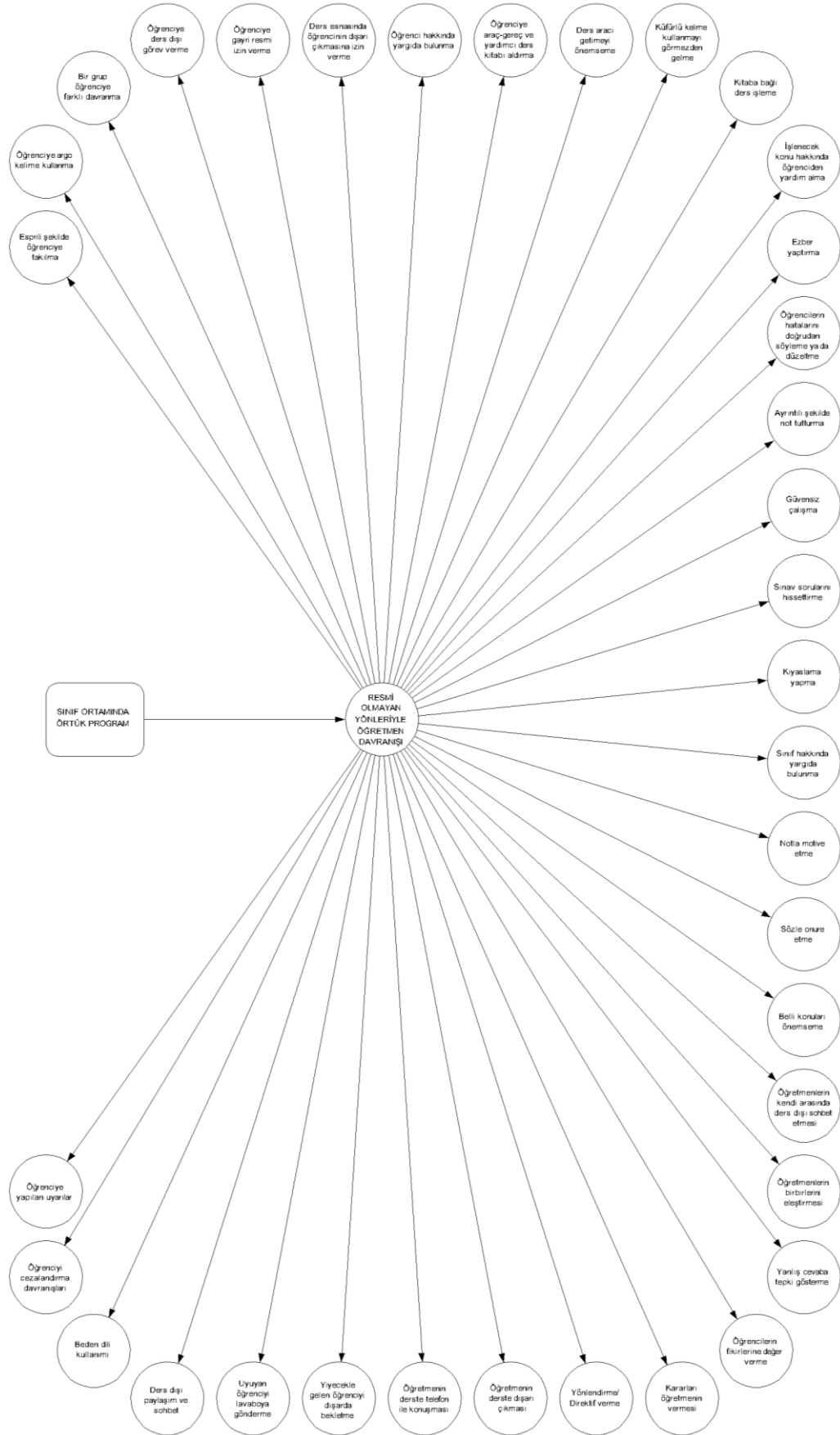

Şekil-169: Meslek lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özellikleri

Bunlar; “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen davranışları”, “Derse katılım”, “Kurallar ve işleyişi öğrenme”, “Öğretmen-öğrenci ilişkileri”, “Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları”, “Zamana bağlı değerlendirmeler”, “Öğrenciler arası ilişkiler” ve “Sınıf atmosferi” şeklinde sıralanmaktadır. Diğer taraftan resmi olmayan yönleri ile öğretmen davranışları temasının da kendi içerisinde belli boyutlara sahip olduğu belirlenmiştir. Mesleki derslerdeki örtük program özellikleri kategorisine ait her bir tema ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

4.7.4.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait modelden de görüleceği üzere gözlem verilerinin analizi ile öğretmenlerin örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi sınıf içi davranışı ortaya konulmuştur.

Şekil-170: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model

Gözlem verilerinin analizi ile öğretmenlerin esprili şekilde belli öğrencilere takıldıkları, öğrencilere zaman zaman argo kelime kullandıkları, bir grup öğrenciye farklı davrandıkları, öğrencilere ders dışı görev verebildikleri, öğrencinin dışarı çıkmasına izin verdikleri, öğrenciler hakkında yargıda buldukları, öğrencilere yardımcı ders kitabı ve araç gereç aldıkları, öğrencinin ders araç ve gereci getirmesini önemsedikleri ve öğrencilerin kaba ve küfürlü konuşmalarını görmezden geldikleri gibi bulgulara ulaşılmıştır.

Bunların yanı sıra öğretmenlerin, kitaba bağlı ders işledikleri, işlenecek konulara öğrencilerin defter ya da kitabından baktıkları ya da işlenecek konuyu öğrenciye sordukları, öğrencilere ezber yaptırarak, öğrencilerin hatalarını doğrudan söyleme ve düzeltme yoluna gittikleri, ayrıntılı şekilde not tuttukları ve güvensiz bir şekilde çalıştıkları araştırmada ortaya çıkarılan diğer bulgulardır.

Ayrıca öğretmenlerin çeşitli davranışları ile sınav sorularını hissettirdikleri, öğrenciler ve sınıfları birbiri ile kıyasladıkları ve çeşitli yargılarda buldukları, başarı notunu bir motivasyon aracı olarak kullandıkları, öğrencileri sözle onure ederek ödüllendirdikleri, belli konuları daha çok önemsedikleri, kendi aralarında ders dışı sohbet ettikleri, birbirlerini öğrencinin önünde eleştirdikleri, öğretmenlerin öğrencilerin fikirlerine değer vermekle birlikte, genelde sınıf içi kararları kendilerinin verdiği, öğretmenlerin öğrencilere yönlendirici bir tutum içerisinde oldukları gözlem verilerinin analizi ile ulaşılan diğer bulguları oluşturmaktadır.

“Bunlar gelecek olan kitaplarımızda var. Kitabı eline aldı. Kitabı açıp öğrencilere doğru açıp gösterdi. Sonra Öğretmen-6 “Kafanı kaldır” diyerek sınıfa seslendi ve “Var mı anlamayan” dedi. Daha sonra “Ben bir mola vereceğim. Boğazım kurudu, 10 dk. dinlenelim. İsteyen içeride oturabilir.” dedi. (09.53)” [G-15]

“Mert ve Harun konuşarak dikkatle izliyor görünüyor. En öndeki öğrenci çantasının arkasında saklayarak telefonu ile uğraşiyor. 8-10 kadar öğrenci tahtaya bakıyor. Bu öğrenciler çizim yapmaya devam ediyor. Öğretmen-6 “Bu konu çok önemli. Çünkü pot çok kullanacağız. Potu çok iyi öğrenin” dedi. Öğretmen sırtı dönük çizim yapıyor. Düşük sesle kendi arasında konuşan öğrenciler var. Mert ve Harun masaya kapaklandı. 10 kadar öğrenci tamamen çizimle meşgul.” [G-17]

“Öğretmen-6 “Haftaya ölçü aletlerinizi mutlaka getirin. Bunları (derste anlatılanlar) uygulayıp temrin notu verelim. Ölçü aletlerinizi ve önlüklerinizi getirin. Temrin defteri de alın.” dedi.” [G-15]

“Öğrenciler yerine oturdu. Öğretmen-6 “arkadaşlar ilk temrini hazırlayacağız” dedi. bir öğrenci “çizecek miyiz hocam?” dedi. Bir öğrenci lavaboya gitti izin alarak. Öğretmen-6 “Önce bir anlatayım” dedi. Sınıfta şu an belirgin bir konuşma var. En son gelen öğrenci “yok mu yazıldık diye” arkadaşlarına soruyor. Harun bu öğrenciye “haşırt, haşırt” dedi. Öğretmen-6 “temrin defterine yazın” dedi.” [G-15]

“Öğretmen-1 ve Öğretmen-6 temrin işlerine bakıyor. Bir öğrenciye tahtayı sildirdiler. Tahtada başka dersten kalan çizimler vardı. Öğretmen-6 izliyor. Öğrenci tahtayı siliyor.” [G-14]

“(10.46) 10 öğrenci toplandı ve ayaktalar. Öğretmen-6 bir öğrenciye not veriyor. Ceyhan çizimi bitirdi. Öğretmen-1 “sıraya geçin” dedi. Öğrencilerin bir kısmı dışarı çıktı. Genelde sandalyelerini olduğu gibi bıraktılar. Öğrenci “Hocam defteri alayım mı?” diye sordu. Öğretmen “Al” dedi. Öğretmen-6 “masaların altları, gözleri pislik dolu” dedi. Daha sonra diğer öğretmene “Temizlikçiler kim hocam ya?” dedi. 4 öğrenci içerde. Öğretmen “sandalyeleri düzelt, oradaki kağıdı al” diyerek dört öğrenciye temizlik yaptırıyor.” [G-18]

“Öğretmen “bordlarınızı çıkarın” dedi. Öğrencilerin bordlarını getirmemiş oldukları görüldü. Öğretmen “getirmediniz mi?” diye sordu. 3-5 öğrenci oldukça cılız bir sesle “yok hocam” şeklinde cevap verdiler. “Öğretmen “Olmaz böyle arkadaşlar. O zaman ne yapalım, para toplayıp topluca alacağız.” [G-16]

“Öğretmen-6 “Peki size bir soru. Düşünün bakalım.” dedi. Tahtaya çizdiği şekiller üzerinden, diyot (bir elektronik eleman) bir soru sordu. Bir öğrenci dışında öğrenciler ilgisiz kaldı. Ö-2 “Bozuk anlamına gelir hocam” şeklinde cevap verdi. Öğretmen-6 “Aferin len sana, teşekkür ederim” dedi. Öğretmen-6 “Şimdi bunları not aldıralım.” dedi ve bir süre kitaba baktı ve not aldırma başladı. Öğretmen-6 kelime kelime yazdırıyor.” [G-15]

Bunlarla birlikte, öğretmenlerin ders esnasında zaman zaman dışarı çıktıkları, derste telefonla konuştukları, elinde yiyeceklerle gelen öğrencileri derse almayıp kapı önünde beklettikleri, derste uyukladığını düşündükleri öğrencileri lavaboya yüzünü yıkamaya gönderdikleri de araştırmanın bulguları arasındadır.

Diğer taraftan resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait ders dışı sohbet ve paylaşımlar, beden dili kullanımı, cezalandırma yaklaşımları ve öğrenciye yapılan uyarılar gibi hususlar açısından da aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Görüşme verilerinin analizi öğretmenlerin derste ders dışı sohbet ve paylaşımlar yaptıklarını, beklenti ve değer aktarımı yaptıklarını ortaya koymaktadır. Gözlem verilerinin analizine göre, öğretmenler öğrencilerine ders dışı kişisel sorular sorabilmekte, bazen bir öğrenci ile ders dışı ikili diyaloga girebilmekte, derse gelmeyen öğrenciler hakkında bilgi alma amaçlı sorular sorabilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin öğrencilere çeşitli konularda nasihat ederek veya öğrenci davranışlarını eleştirme amaçlı ders dışı paylaşımlarda buldukları da belirlenmiştir. Araştırmada ulaşılan diğer bir bulgu öğretmenlerin beklenti ve değer aktarımına yönelik davranışlarıdır. Öğretmenlerin beklenti ve değer aktarımına yönelik gözlem notlarından bir kısmı aşağıda sunulmuştur:

“Öğretmen-1 Fişi tamir etmeye devam ediyor. Öğretmen-1 “Erkin’ nin durumu nasılmış Harun?” dedi. Harun “Çıkış hocam hastaneden” dedi. Bir gruba ders anlatılıyor. Diğer grup iş yapmaya çalışıyor. Bir grup çizim yapıyor. Öğrenciler genelde bekliyor. Malzemesi olsa da bekliyor. Nasıl yapılacağı konusunda karar veremiyorlar.” [G-13]

“Öğretmen-6 “Direnc renk kodlarını da çalışın ha. Kitabın arkasında var.” dedi. Öğretmen-1 ’ de defteri imzaladı ve “Bu Orkun okulu mu bıraktı” dedi. Öğrenci “Dün geldi hocam” dedi.” [G-14]

“Bakın, size inanıyor ve size güveniyorum. Ama bunu suistimal etmeyin. Zamanında gelin. Okul dışına çıkmayın. Sizi seviyoruz, iyiliğinizi istiyoruz.” Çocuklardan itiraz eden olmadı.” 09.18 [G-15]

“Öğretmen-6 İlhan adlı öğrenciye “İlhan, geceleri internete takılıyon mu?” diye sordu. İlhan “Yok hocam” dedi. “Eee ne bu uyku?” diye sordu. Öğrenci “Bilmiyom hocam. Hastamıyım neyim?” diye yanıtladı. Öğretmen “Tahlil yaptır” dedi. 10 öğrenci sınıfta kaldı. Öğretmen “Meriç hava al” dedi.” [G-17]

“Şu an sınıfta 16 öğrenci oldu. Öğretmen “Mecnun hastaneye mi gitti?” diye sordu. Kapı çalındı. İki öğrenci geldi. Biri eli sargılı olan öğrenci. Böylece sınıfta 18 öğrenci oldu. Sınıf sessiz. Harun “oğlum o kızanın anasına babasına söylemek lazım” dedi Ceyhan’ ı kastederek. Harun “hocam bu Ceyhan yok mu? Bu çocuk kalacak. Her gün internette” dedi. Başka bir öğrenci “hocam çocuk her gün okula diye geliyor, yazık” dedi.” [G-16]

“Öğretmen-1 sınıfa geldi. Öğretmen “Orkun senin devamsızlığın kaç oldu?” diye sordu. Öğrenci “8 ama raporum var hocam” dedi. Öğretmen-1 “Baban da geldi geçen. Geçen yıl 100 kişi devamsızlıktan kaldı. Devamsızlık yapmayın. Erkin’ nin durumu ne yav” dedi. Bir öğrenci “Hastanede hocam. Harun’ in köylüleri yapmış hocam” dedi. Öğretmen-1 “Hadi canım” dedi. Öğrenci “Yok hocam yok” dedi.” [G-18]

Bulgular öğretmenlerin beden dili kullanımına yönelik bir eli cebinde ders anlatma, oturur vaziyette ders anlatma, fazla göz teması kurmama ve arkası öğrencilere dönük şekilde ders işleme gibi davranışları olduğunu ortaya koymuştur. Duruma yönelik bazı gözlem notları aşağıda sunulmuştur.

“Ellerini, parmaklarını kullanarak röleyi anlatıyor. Genelde öğrenciler perdeye bakıyor. Öğretmen-1 perdeden devreyi göstererek anlatıyor. Harun ve Mert ara ara konuşuyor. Öğretmen-1’ in bir eli cebinde. Öğretmen-1 “Tamam mı? Anlamayan var mı?” diye sordu. Cevap yok.” [G-17]

“Öğretmen-6 “Bakın gençler, kendinizi toparlayın biraz” dedi. Harun ve Mert doğrudan temas ve iletişim halinde. Öğretmen sırtı öğrencilere dönük vaziyette hem çizim yapıyor hem de anlatım yapıyor. Harun ara ara kısa kısa yorum yapıyor. Bir öğrenci daha konuyla alakalı yorum yapıyor.” [G-16]

“Öğretmen tahtaya ve sınıfa yanal durumda. Öğrenciler tahtaya bakıyor. Öğretmen sırtı öğrencilere dönük ders anlatıyor. “Şimdi şekli çizim” dedi. Yerine oturdu. “Bunun uygulamasını yazapacağız” dedi. Sınıf başkanı izin istedi. Öğretmen başı ile onaylayarak izin verdi. Yerine oturdu. Ders defteri ve yoklama çizelgesine bakıyor.” [G-16]

“Ferhat başka masaya geçti. Şu an sırtı öğretmene dönük vaziyette. Öğretmen-1 eli cebinde ayakta NPN transistörün bağlantı ve çalışmasını açıklıyor. Mert izin almadan söze girdi. Devre ile ilgili kitaba bakarak bir şeyler ifade etti. Öğretmen-1 tahtaya giderek sırtı dönük çizim yaparak açıklama yapmaya başladı. Sınıf sessiz.” [G-18]

“İlhan uyuyor. Öğretmen-6 bu öğrenciye hitaben “İlhan” diye bağırdı ve “Otel parası alacağım senden” diyerek onu ikaz etti. Daha sonra sırtı sınıfa dönük şekilde hem çizim hem de anlatım yaptı. Anlatımın ardından soru sordu. Cevap beklemedi. Kendi açıkladı. (09.51)” [G-15]

Öğretmenler yardımcı ders kitabı almayan öğrencileri derse almama, öğrenciyi derse almama, görev verme, geç kalanları kapı önünde bekletme veya sınıfa almama, dersle ilgilenmediğini düşündüğü öğrencinin açığını arama, öğrenci telefonunu alıkoymakla tehdit etme veya alma, öğrenciyi azarlama, yok yazma, öğrencinin yerini değiştirme ve notunu düşürme gibi davranışlarla cezalandırmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerini cezalandırma davranışlarına ilişkin bazı gözlem verileri şu şekildedir.

“Bazı öğrenciler dışarı çıkmadığını söylüyor. Öğretmen “Pazartesi günü kıyafeti uygun olmayanı almayacağım. Sergen Bey anladın mı?” dedi. Daha sonra “Sen neye kaçıyor len zırt pırt?” [G-13]

“Geç kalan öğrenciler geldikçe onların atölye önünde sıraya geçmesini istedi. Sırada 5 kişi var. 3 önde, 2 arkada. Sıradaki öğrenciler sessizce ayakta bekliyorlar. Öğretmen bu öğrencilere “kantindeler mi? Neredeler?” diye sordu. Öğrenciler “biz kantindeydik hocam” dediler. Öğretmen “kantinde kaç kişi vardı?” dedi. Sınıftaki bir öğrenci “sadece Sarp vardı” dedi. Öğretmen sıradaki öğrencilere “tamam geçin oğlum” dedi.”[G-16]

“Öğretmen “O telefonunu alırım. Dönem sonuna kadar vermem” dedi. Bu öğrencide de kazak var, gömlek yok. Öğrenci sessiz kaldı.” [G-13]

“Islık çalındı. Öğretmen-6 bir anda “Kim kim len o bağırın” dedi. Daha sonra “Hepinizi odundan geçiricem ha. Hayret” dedi.” [G-13]

“Şimdi size ceza verelim bakalım. Bir kalksın da şu transistörün ayak uçlarının bulunuşunu anlatsın. Kaç kişi anlatabilir?” diye sordu. Bir öğrenci “Anlatamam ama anlatırken katılabılırım” dedi. Öğretmen “Siz derste çalışmıyorsunuz. Bord yok, derste çalışmıyorsunuz. Oldu mu böyle ya” dedi. Sınıf sessiz.” [G-17]

“Öğrenciler hızlı bir şekilde atölyeyi boşalttı. Bir öğrenci “hocam, telefonu ne zaman alacağız?” diye sordu. Öğretmen “öğlen giderken” dedi. Mert Öğretmen-6’ ya soru sordu. Öğretmen-6 cevapladı. Tüm öğrenciler sınıfı boşalttı. Atölye kilitletti. (08.52)” [G-17]

“Öğretmen-6 “Transistörün ayak ucu bulma NPN, PNP olduğunu anlatma. Bunu bilmeyen bu dersten geçemez” dedi.” [G-18]

“Kahvaltı yapamadığımız için, gidip rahat rahat kahvaltı yapın diye teneffüsü uzun yapıyoruz. Ancak siz iyi niyeti suistimal edip dışarı çıkıyorsunuz. Oğlum yalan söylüyorsunuz. Yok yazarak bu işi çözmek istemiyorum. Bakın, size inanıyor ve size güveniyorum. Ama bunu suistimal etmeyin. Zamanında gelin. Okul dışına çıkmayın.” [G-15]

Görüşme verilerinin analizi ile elde edilen bulgular, öğretmenlerin öğrencilerine yönelik uyarılarının dersi dinleme, düzgünce oturma, uyumama, uygunsuz kıyafetle derse gelme, derse katılım, dersi takip etme, arkaları dönük oturmama, saygılı olma, güzel konuşma gibi hususlarda uyardıklarını göstermiştir. Öğretmenler öğrencileri sözlü olarak, bağırarak, espri yaparak, öğrenciye ismi ile hitap ederek açıktan uyarabildikleri gibi üstü kapalı veya ima yollu da uyarabilmektedirler. Öğretmenlerin öğrencilerini uyarma davranışları ile ilgili gözlem notlarından örnekler aşağıda sunulmuştur.

“Sınıfa giren öğrenciler sıra ile malzemelerini alıyor. Öğretmen-6 “Al oğlum, al oğlum, geç bakayım. Sessiz alooo. Sesini kes, burayı dinle. İlk iş çok önemli. Bunu yaparsanız, bu işi kaparsınız” dedi ve bordla ilgili açıklamalarda bulundu.” [G-18]

“Emrah ve yanındaki öğrenci telefon ile oynarken Öğretmen-6 gördü ve “Getir bakalım telefonu getir” dedi. Daha sonra “Ne bu telefon” dedi. Emrah sessizce açıklıyor. Sınıf sustu. Öğretmen “Yeni mi? Kaça aldın?” diye sordu. Öğretmen-6 Emrah’ a dik dik ve ters ters bakıyor. Öğretmen-6 “Düzgün otur lan Nedim” dedi ve Yiğit’ in yanına gitti. Daha sonra “Hayırdır işi yaptın mı?” diye sordu. Öğrenci “Sıra bitsin hocam göstereceğim” dedi.” [G-18]

“İlhan uyuyor. Öğretmen-6 bu öğrenciye hitaben “İlhan” diye bağırdı ve “Otel parası alacağım senden” diyerek onu ikaz etti.” [G-15]

“Öğretmen Ceyhan adlı öğrenciye, kıyafetinin neden sivil olduğunu sordu. Öğrenci, düştüğü ve bu nedenle kıyafetinin çamur olduğu konusunda birşeyler anlattı öğretmene. Elinde simit ve çay olan bir öğrenciye, öğretmen “Dışarıda ye öyle gel” dedi.” [G-18]

“Öğretmen-6 bir öğrenciye “Sergen Bey şöyle döner misiniz?” diyerek öğrencinin yüzünü sınıf tahtasına doğru dönmesini istedi. Sonra bir ayağını dizinden büküp havaya kaldırarak “beynin burada mı?” diye sordu.” [G-16]

“Öğretmen-1 anlatılanlar üzerinden bir soru sordu. Cevap veren olmadı. Mert “hocam, şey” diyerek cevap vermeye çalıştı ama cevap veremedi. Öğretmen-6 “İlhan, İlhan” diye bağırdı. Bu öğrenci uyuyordu. Bu öğrenciye “git yüzünü yıka” dedi.” [G-17]

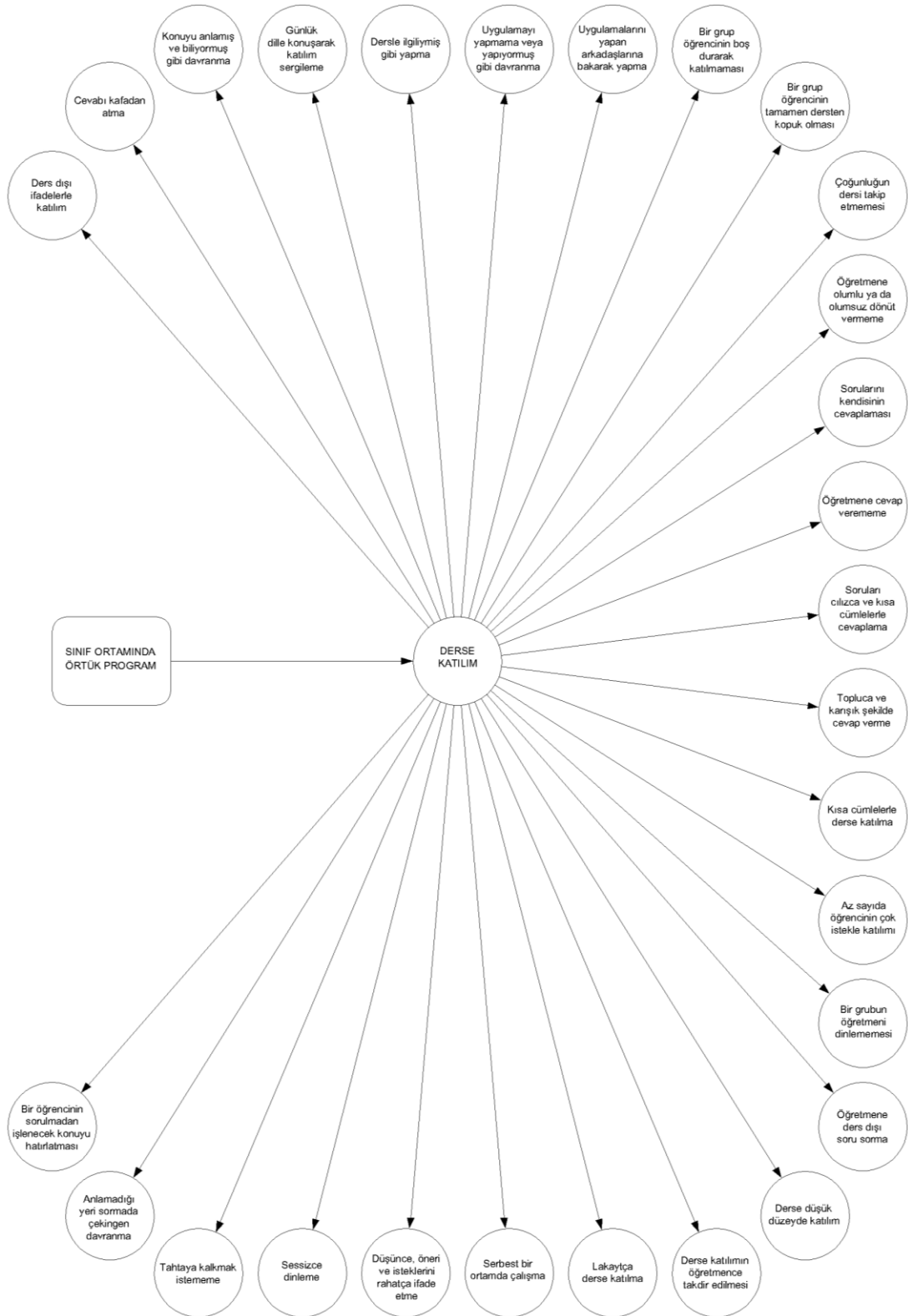
“Öğrencilerden biri küfürlü kelime konuştu arkadaşına karşı. Öğretmen “küfür yok, küfür yok” dedi. “Senin ağzından okudum” dedi ve “bundan sonra radara yakalanan bütün sınıfa tadelle alsın. Rasim olmaz mı?” dedi. Bir öğrenci “en çok Yiğit alır hocam” dedi. Öğretmen-6 “Yiğit ne haber Yiğit” dedi. Harun “O’ na birşey demeye gelmez hocam” dedi.” [G-16]

“Öğretmen-6 “Bir gömlek giydiremeyecek miyiz sana?” dedi. Sergen “Giyecem hocam” dedi. Öğretmen “Pazartesi gel almayacağım derse” dedi. Herkes çıktı. Öğretmen-6 kapıyı kapattı.” [G-13]

4.7.4.2. Derse katılım

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere, ders işleme sürecinde öğrencilerin derse katılımı ile ilgili örtük program kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek özellikler açısından yirmi sekiz koda ulaşılmıştır.

Gözlem verilerinin analizi öğrencilerin ders dışı ifadelerle derse katıldıklarını, kendilerine sorulan soruların cevabını kafadan attıklarını, işlenen konuları anlamış veya biliyormuş gibi yaptıklarını, günlük konuşma dili ile katılım sergilediklerini, öğrencilerin dersle ilgiliymiş gibi yaptıklarını, bir grup öğrencinin uygulama işini yapmadıklarını veya yapıyormuş gibi davrandıklarını, uygulama yapan bazı öğrencilerin uygulamalarını arkadaşlarına bakarak yaptıklarını, derse hiç katılmayarak boş durduklarını ve dersi takip etmediklerini, genelde öğretmene olumlu ya da olumsuz dönüt vermediklerini, öğretmenin sorduğu soruyu genelde kendisinin cevapladığını, öğrencilerin sorulara çok kısa cevaplar verdiğini, az sayıda öğrencinin derse istekle katıldığını, öğrencilerin sorulara topluca, cılızca ve karışık şekilde cevap verdiklerini, öğrencilerin öğretmene ders dışı sorular sorduğunu, çoğunluğun dersten kopuk olduğunu, ilgi göstermediğini, aktif olarak katılmadığını, derse katılımın düşük düzeyde olduğunu, bir grubun öğretmeni dinlemediğini, öğrencilerin derse lakayt şekilde katılabildiklerini ortaya koymuştur.

Şekil-171: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model

Bununla birlikte sınıfta serbest bir çalışma ortamı olması, öğrencilerin rahat bir şekilde isteklerini, önerilerini ve düşüncelerini iletebilmeleri, öğretmen ders anlatırken öğrencilerin genelde sessizce dinlemeleri, öğrencilerin tahtaya kalkmada isteksiz olması, öğrencinin anlamadığı bir konu olduğunda bu durumu belirtmede

çekingen davranması araştırmada ulaşılan diğer bulgulardır. Araştırmada dikkat çeken diğer bulgular, derse katılımı öğretmenlerin takdir etmesidir. Ancak bu duruma rağmen derse katılımın düşük düzeyde kaldığı ve öğrencilerin derse karşı ilgisiz kaldığı görülmektedir. Az sayıda öğrenci ise dersle ve öğretmenin anlatımlarıyla ilgilidir. Bu öğrencilerden bazıları kendisine sorulmamasına rağmen işlenecek konuyu öğretmene söyleyebilmektedir. Bu durumlara ilişkin gözlem notları aşağıda sunulmuştur:

“Genelde biri yapıyor. Çoğu bir yapını taklit ediyor. Ferhat “Haluk hocam sizde bize anlatsanız ya” dedi.” [G-13]

“Öğretmen-6 “Efendi olun ya. Öğretmeniniz var karşınızda” dedi. Belirgin bir gürlütu var. Ferhat devresini bağladı. Bir öğrenci daha bekliyor. Öğretmen-1 anlatıma devam ediyor. Ancak iki öğrenci takip ediyor. Hiç bir şey yapmayan 10 kadar öğrenci var. Öğretmen-6 iki öğrencinin devresini deniyor. 5 öğrenci Nedim’ nin devresine bakarak yapmaya çalışıyor.” [G-13]

“Bazı öğrenciler doğrudan dersle ilgili olmayan kelimelerle söze giriyor. Sınıfın yarısı kadarı doğrudan tahtaya bakıyor. Sınıfta konuşmalar var. Öğretmen-1 “Bazıları sohbet ediyor ha” dedi. Sınıf sessizleşti. Öğretmen anlatırken “tamam mı?” diye soruyor. Cevap yok.” [G-17]

“Mehmet adlı öğrenci doğrudan anlatılanlarla ilgili. Öğretmen-6 çizimde 2 farklı kalem kullanmıyor. “Tamam mı arkadaşlar?” diye sordu. 2 öğrenci “evet” dedi. Öğrencilerden anlatım sırasında öğretmenin soru şeklinde ifade ettiklerine cevap veren öğrenciler genelde yanılıyor. Başka bir öğrenci daha esnedi.” [G-16]

“Evet arkadaşlar, geçen hafta sayfa 43’ ü çizdik mi?” diye sordu. Öğretmen-6 “hayır hayır” dedi. Konuşmalar devam ediyor. Öğretmen-1 “sayfa 43’ ü ISIS’ te uyguladık değil mi?” diye sordu. Öğrenciler topluca “evet hocam” dediler. Daha sonra Öğretmen-1 oturduğu yerden hem çizim yapıp hem de anlatıyor. Sınıf sessizleşti.” [G-17]

“Öğretmen-6 “Bırak gırgırı ya. Lan kimse bulamadı mı koca sınıfta anodu katodu. Birde size iyi sınıf diyoruz. Bugün herşeyi yıktınız. İlhan hadi bulamadın mı? Söyle arkadaşlar. Küçük parça neymiş?” dedi. Sınıf topluca zayıf şekilde “anod” dedi. Öğretmen yüksekçe bir sesle “Neymiş?” dedi. Sınıf bu sefer yüksek sesle “anod” diye bağırdı. Öğretmen-6 “Ha şöyle ses gelsin” dedi.” [G-18]

“Malzeme ihtiyacı olan kendisi gelip alıyor. Bazı öğrenciler ders çalışma, uygulama yapma vb. ile ilgilenmiyor. Konuşmalar sırasında sesli gülmeler de oluyor. Yüksek sesle doğal ortamda sanki sınıfta değilmiş gibi konuşmalar da olmakta.” [G-14]

“Öğretmen-1 devreyi öğrencilerine yaptırmaya devam ediyor. Öğretmen-6’ yı doğrudan takip eden 2 öğrenci var. Öğretmen-1 açıklarken onunla senkronize giden 5 öğrenci var. Bir öğrenci “Hocam ben şurada ayılamadım ya” diyerek öğretmenin yanına gitti. Öğretmen-1 bu öğrenciye açıklamalarda bulundu.” [G-18]

“Öğretmen-6 ders anlatıyor ancak tahtadaki çizime bakıyor. Bazen sırtını dönüp anlatıyor. Esneyen ve ilgisi dağınık öğrenciler var. Öğretmen anlattığı konu hakkında ara ara soru soruyor. Genelde kendisi cevaplıyor. Diğer durumlarda ya bir öğrenci yüksek sesle ya da bir grup öğrenci topluca cevap veriyor. Öğretmen ders anlatırken sesini yükseltip alçaltıyor.” [G-16]

“Öğretmen devrede yer alan bir elemanı sordu. Sadece bir öğrenci zayıf sesle “diyo” dedi. Masaya kapaklanmış vaziyette iki öğrenci var. Bir öğrenci sesli ve üslupsuzca esnedi. Bazı öğrenciler çok sessiz. Bunlar hiç konuşmadan sadece izliyorlar. Sadece 3 öğrenci doğrudan öğretmenin ve anlatılanlarla ilgili. Öğretmenin sorularına cevaplar veriyorlar. Öğrenciler genelde tahtayı izliyor görünüyorlar.” [G-17]

“Açıklamalarda bulunurken kısa kısa sorular da sordu. Sorulara Mert adlı öğrenci cevaplar veriyor. Sınıf bunun dışında sessiz. Öğretmen-1 masada bilgisayara bakıyor. (08.50) Öğretmen açıklama yapıyor. Açıklamalar sırasında “1 k neye eşittir?” diye sordu. Kendi sorularına kendi cevap veriyor. Devreyi bordda açıklayarak ve göstererek anlatıyor.” [G-18]

“Sınıfın büyük çoğunluğu tahtaya bakıyor, bir öğrenci uyuyor. Öğretmen anlatım yapıyor. Öğretmen-6 “Arkadaşlar” şeklinde hitap ediyor. Öğretmen-6 hem çizim yapıyor, hem anlatım yapıyor. Anlatırken soru soruyor. Soruları kendisi cevaplıyor.” [G-15]

“Tahta önünde üç öğrenci sessizce devre yapmaya çalışıyor. Pek bir şey yapmamışlar. Pencere kenarı 8 kişi konuşuyorlar genelde.” [G-13]

“Öğretmen-6 perdeye bakıyor. Öğretmen-1 perdeye bakıp anlatım yapıyor. Mert ve Harun (Ö-1) konuşarak katılım sergiliyor. Diğer öğrenciler (uyuyan üç öğrenci hariç) dikkatle dinliyor görünüyorlar. Harun “hadi bakalım, Bismillah, koyalım hocam” gibi günlük konuşma dili ile de katılım yapıyor ara sıra. Katılım sergilediği durumların bazıları gereksiz kabilinden.” [G-17]

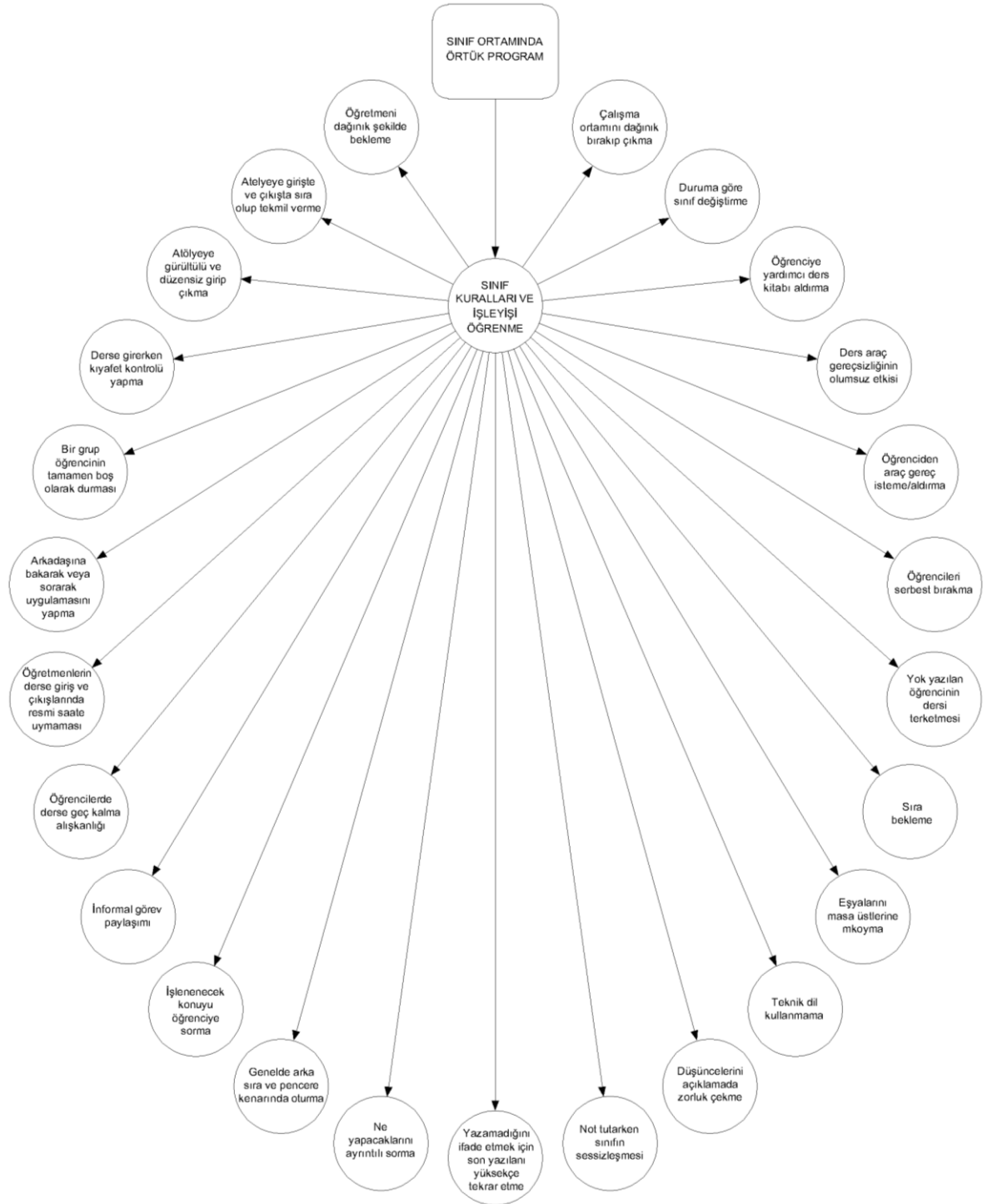
“Ayakta 5 öğrenci var. İki öğrenci vurma şeklinde el şakası yaptı. İlhan malzeme alıyor. Öğretmen-6 “Evet Ceyhan getir defteri” dedi. Bir öğrenci “Ogün hocam o” dedi. Öğretmen “Sergen defter, oldu mu? Bitti mi?” diye sordu. Sergen’ in çizimi ile ilgili hatalarını söyledi ve anlat bakalım, uçları nasıl bulunur?” diye sordu. Öğrenci “Hocam, o şeylere ne deniyor?” dedi. Öğretmen “Prob” dedi. Öğrenci “Ha o problemleri şeye deşdirdiğimiz” diyerek yuvarlak cümlelerle anlattı.” [G-18]

Derse katılım konusunda genel olarak olumsuz bir durumun varlığı söz konusudur. Öğrencilerin fikirlerini serbestçe ve kınanmadan paylaşabileceği bir ortam olmasına rağmen bir çok öğrenci derse karşı ilgisizdir ve derse katılmak için gönüllü değildir. Dersi takip eden bir grup öğrenci vardır. Bunların dışındaki öğrenciler içerisinde, gezinen, uyuyan, iş yapıyormuş gibi davranan, kendi arasında konuşan, şakalaşan çok sayıda öğrenci vardır. Öğrencilerin çoğu öğretmenler tarafından verilen uygulama görevlerini yapmamakta veya kendi başlarına yapmamaktadır.

Bunlara ek olarak, öğrenciler, dersin teorik işlenen kısımlarında genelde sessizce dinliyormuş gibi görünmekte ancak öğretmenin sorularına karşı kayıtsız kalmaktadırlar. Derse katılım çabasındaki az sayıda öğrenci ise cılız ve kısa cevaplarla derse katılmaktadır. Öğrenciler 11. Sınıf olmalarına rağmen öğrenim gördükleri mesleğin teknik dilini kullanmaktan uzaktırlar. Sonuç olarak, meslek dersleri açısından da öğrencilerde derse katılım oldukça düşük düzeydedir.

4.7.4.3. Kurallar ve işleyişi öğrenme

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi ile sınıf kuralları ve işleyişi öğrenmeye yönelik yirmi beş kodlu bir yapıya ulaşılmıştır.

Şekil-172: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Sınıf içi gözlem verilerinin analizine göre, öğrenciler atölyeye girmeden önce öğretmenlerini dağınık şekilde beklemekte, atölyeye girerken sıra olmakta ve tekmil vermekte, hem atölyeye girişte, hem de atölyeden çıkışta gürültülü ve düzensiz davranmakta, özellikle atölyeyi dağınık bırakarak çıkmaktadırlar. Ayrıca öğretmenler zaman zaman kılık kıyafet kontrolü de yapmaktadırlar.

“Öğretmen sınıf defterini inceledi. Ayağa kalktı ve “10 dakika mola” dedi. Önce kendisi çıktı. Mert adlı öğrenci yok yazılma ile ilgili konuştu. Mert “ben rapor alayım o zaman” dedi. Kapı önünde bir süre konuştular. Atölye kapısı açık. (09.34)” [G-16]

“Öğretmen-6 “Evet sıraya geçelim” dedi. Öğrenciler sıraya geçtikten sonra “makine sınıfına geçin” dedi. Öğrenciler hızlıca toplandı. Çıkan öğrenciler sandalyelerini dağınık halde bıraktılar.” [G-17]

Öğrenciler atölyede gruplar halinde oturmakta, bir grup öğrenci uygulamayı yapmamakta, bir grup öğrenci ezbere ya da arkadaşına bakarak veya devresi çalışan bir öğrencinin yaptığı uygulamaya bakarak yapmaktadır. Grup öğretmenlerinden biri derse genelde geç girmekte, öğretmenler zaman zaman dersi terk etmekte, teneffüs saatlerine kendileri karar vermekte, genelde teneffüs saatlerini uzun tutmaktadır.

Öğrencilerde genelde derse geç kalma alışkanlığı vardır. Geç kalan öğrenci fazla bir açıklama yapmadan atölyeye girip oturmakta, öğretmenler genelde geç kalan öğrencileri hoş görmekle birlikte az da olsa zaman zaman tepki göstermektedirler. Grup öğretmenleri derslerini plansız işlemekte ve kendi aralarındaki görev paylaşımını da belirli bir plan dahilinde yapmamaktadırlar. İşlenecek konuyu dahi çoğu zaman öğrencilere sorarak belirlemektedirler.

Bunların yanı sıra öğrencilerin genelde orta masalara oturmayı tercih etmeyerek, pencere kenarına yakın oturdukları, ne yapmaları gerektiğini öğretmene ayrıntılı şekilde sordukları, not alırken geç kalan öğrencinin yüksek sesle son kaldığı yeri söyleyerek geri kaldığını ifade ettiği, not alırken öğrencilerin sessizleştiği, öğrencilerin düşüncelerini ifade etmede zorlandıkları ve teknik dil kullanmadıkları, eşyalarını masalarının üzerlerine koydukları, malzeme almak için sıra bekledikleri, yok yazıldıklarında derse girmeyip okulu terk ettikleri, öğrencilerin genelde derste serbest bırakıldıkları bulgularına da ulaşılmıştır. Bulgulara yönelik bazı gözlem notları şu şekildedir.

“Bir gruba ders anlatılıyor. Diğer grup iş yapmaya çalışıyor. Bir grup çizim yapıyor. Öğrenciler genelde bekliyor. Malzemesi olsa da bekliyor. Nasıl yapılacağı konusunda karar veremiyorlar. Öğretmen-6 yaparak anlatıma devam ediyor.” [G-13]

“Sınıfa giren öğrenciler sıra ile malzemelerini alıyor. Öğretmen-6 “Al oğlum, al oğlum, geç bakayım. Sessiz aloo. Sesini kes, burayı dinle.” [G-18]

“11-F sınıfı ikili sıra olmuş durumda. Kendi aralarında konuşuyorlar. Öğretmen-6 “Tek sıra gelin” diyerek komut verdi. Ancak öğrenciler gürültülü ve dağınık şekilde içeriye girdiler.” [G-18]

“Öğretmen atölyenin önüne gitti. Giderken bir yandan da “hadi yavrum sıraya gel, sıraya gel” diye öğrencilere doğru yüksek sesle seslendi. Öğrencilerin tamamı koridorun en sonunda idiler. Öğretmenin komutu ile birlikte öğrenciler atölye önüne geldiler. Öğrenciler ikili sıra oldular. Öğretmen Öğretmen-6 “kravatlarınızı yukarı çekin” dedi ve tek tek öğrencilerin kıyafetlerini kontrol etti. Sonra “hizaya bak” dedi. Daha sonra “rahat, hazırol, günaydın” diyerek onları selamladı. Öğrenciler sağol diye bağırıldılar. “Buyrun arkadaşlar” diyerek öğrencileri atölyeye aldı. Kendisi en son girdi.” [G-16]

“(08.02) 11-F sınıftan yeni gelen öğrenciler var. Öğretmen “gelin bakalım” dedi ve atölye kapısını açtı. Kapı açık. Öğrenciler sıra oldu. Öğretmen “sıra ikiyeşerli olsun” dedi. Daha sonra sırasıyla “rahat, hazırol ve günaydın” dedi. Bütün öğrenciler yüksek sesle “sağol” diye bağıldılar. Öğretmen “geçin oğlum” diyerek öğrencileri atölye içine aldı. Kendisi de içeri girdi.” [G-17]

“Öğretmen-1 devresini bağlıyor. Öğretmen-6 “Emrah bey al elemanları” dedi ve denediği devreyi bu öğrenciye verdi. Öğretmen-1 ’ in yaptığı devreyi deniyorlar. Etraflarında iki öğrenci var. Öğretmen-1 ve Öğretmen-6 birlikte devre deniyorlar. Öğretmen-1 ’ in devresi de çalışmadı. Beraber fikir alış verişi yapıyorlar. İkisi de devrenin güç kaynağının yanında.” [G-13]

“Öğretmen-1 “Hocam ilk işi biz yapalım. Yarısına ben, yarısına siz anlatın. Biz yapalım” dedi. Öğretmen-6 “Ben yapıyorum zaten” dedi. Öğretmen-1 “Göremeyenler” dedi. Mert “Evet çok uzak göremiyoruz” dedi.” [G-18]

“Öğretmen-1 sınıfa geldi. Öğretmen “Selamün aleyküm” dedi. Öğretmen-6 Eğitimin tanımını söyledi ve “Bunlar yok” dedi. Öğretmen-1 “Uygulamaya geçecek miyiz?” diye sordu. Öğretmen-6 “Bord yok” dedi. Öğretmen-1 “O zaman bilgisayarda anlatalım” dedi ve Öğretmen-1 bir öğrenciye “Otomasyona bak gel” diyerek atölyenin boş olup olmadığını kontrol etmeye gönderdi.” [G-17]

“Harun sık sık gerekli gereksiz araya giriyor. Lede lamba dedi. Öğretmen-6 “İlhan, napıyon İlhan” dedi. Öğretmen-1 “Lede lamba diyerek hakaret etme” dedi. Öğretmen-1 “Şimdi devre bitti, ateşleyeceğiz” dedi. Harun ve Mert’ e güldü. Ferhat, Mert ve Harun dışında diğer öğrenciler sessiz.” [G-17]

“Öğretmen-6 Öğretmen-1’ e “Haluk Bey, şu kitapları satamadın ya. Ben bak nasıl satacağım. Derse almayacağım diyeceğim. Bak nasıl satıyorum. 10.06” [G-18]

“Öğrenciler gürültülü şekilde sınıfa geçtiler. Öğretmen “Arda, şu bordları toparla içeri koy. Oğün, masaların altlarını temizle” dedi. . Daha sonra “Rahat, hazırol, rahat, hazır ol” dedi. Daha sonra bir öğrenciye “Berat” dedi. Öğrenci “İyi dersler” dedi. Öğrenciler topluca “Sağol” diye bağıldılar. Öğrenciler oldukça gürültülü şekilde ayrılıyorlar.” [G-13]

“Öğrencilerin tümü genelde pencere kenarında oturmuş vaziyette. Orta ön sırada iki öğrenci oturuyor sadece. Öğretmen-6 sınıf defterini yazıyor. Yoklama alınıyor. Öğretmen-1 devre ile ilgili açıklama yapıyor. Öğretmen-6 yoklama azarken iki öğrenci geldi.” [G-14]

“Bir öğrenci “işlem basamakları da yazalım mı hocam?” diye sordu. Öğretmen “evet” dedi. Öğrenci (Orkun) “çizimi onun altına yazalım mı hocam?” dedi. Öğretmen “hayır, hayır yazmayın” dedi. Öğretmen-6 yazdırmaya başladı. Sınıs sessiz. İki öğrenci tabure ve sandalye değişimi yaptı. Öğretmen arkası öğrencilere dönük çizim yapıyor. Aynı anda kitaba da bakarak yazdırıyor. Sınıf sessiz.” (09.58) [G-16]

“Öğretmen-6 hem çizim yapıyor hem de ders anlatıyor. Öğretmen-1 derse şu ana kadar hiç gelmedi. Sınıf sessiz.” [G-16]

Öğretmenlerin öğrencilere araç gereç ve yardımcı ders kitabı aldıkları, derste kullanılması gereken bazı malzemelerin eksikliği nedeni ile problemler yaşandığı anlaşılmaktadır. Öğretmenler ders işleyecekleri atölye konusunda da sıkıntılarla karşılaşmakta ve bundan dolayı derslerin bir bölümünü farklı sınıflarda yapmaktadırlar. Öğrenciler de özellikle sınıf değişimlerinde ve ders bitimlerinde sınıflarını oldukça dağınık bir şekilde bırakarak çıkmaktadırlar. Derslik ve malzeme yetersizliğinin olumsuz etkilerine yönelik gözlem notlarından kesitler aşağıda görülmektedir.

“Öğrencilerden biri “Hocam daha büyük sınıf yok mu ya!” diye sesli şekilde konuştu. (08.20) Öğretmen-6 “Geçen hafta nerede kalmıştık” diye sordu. Daha sonra bir öğrencinin defterine baktı. Diğer öğretmen (Öğretmen-1) ders kitabı getirdi. Masaya koydu ve çıktı. Öğretmen-6 tahtayı sildi. Diğer öğretmen kalem getirdi. Öğretmen tahtaya çizim yapmaya başladı.” [G-15]

“Mert’ te “Hocam, bord bulamadım. Sipariş versek. Okulunkilerle olmuyor hocam” dedi. Dört öğrenci tam olarak odaklanmış şekilde devre yapmakla ilgililer. Öğretmen-6 sessiz oturuyor. Öğretmen-6’ ya bir öğrenci devre denetmeye geldi. Tamamen serbest oturan öğrenciler var. Hikmet tekrar Öğretmen-6’ ya geldi devre denetmek için.” [G-14]

Sınıf kuralları ve işleyiş açısından ilk dikkati çeken nokta öğrencilerin atelyeye giriş ve çıkışlarının bir sıra ve tekmil düzeni içinde gerçekleştirilmesidir. Öğretim programı içerisinde yer almayan bu düzenleme, rutin olarak yerine getirilen bir ritüel haline dönüşmüştür. Öğrencilerin daha tertipli, düzenli ve disiplinli şekilde davranması amacıyla yapıldığı düşünülebilecek böyle bir ritüelin amacına tam olarak ulaştığını söylemek zordur. Çünkü öğrenciler, kendilerinden beklenin aksine, atelyelerine oldukça gürültülü ve düzensiz girip, benzer şekilde atelyelerinden ayrılmaktadırlar. Atelye içinde de öğrencilerin pek düzenli olduğunu söylemek mümkün değildir. Ders öğretmenlerinin kendi aralarında bir planlamalarının olmadığı, doğaçlama ağırlıklı bir görev paylaşımı ile dersleri yürüttükleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin eşyalarını masa üstlerine koymaları, dersin büyük kısmının boşa geçen zamanlardan oluşması, teneffüs saatlerinin düzensizliği, öğrencilerin işlerini yapıyormuş gibi davranmaları, uygulama için gerekli araç-gereçlerin eksikliğinin derste farkedilmesi gibi bir çok olumsuzluğun kaynağının öğretmenlerdeki söz konusu plansızlık olduğu söylenebilir. Öğrenciler genelde serbest kalmaktadırlar ve kendi aralarında konuşmaktadırlar. Öğrencilerin uygulama yapması ve not tutmaları için tahsis edilen masaların bir kısmı tamamen boş kalırken bir kısmı da kalabalık gruplardan oluşmaktadır. Atelyedeki meslek dersi açısından genel olarak görünüm ders açısından bir kendine bırakılmışlık durumudur.

Öğrencilerde ve öğretmenlerde derse geç kalma alışkanlığı vardır. Öğrencilerin derse geç kalması çoğu zaman hoş görülmektedir. Geç kalan öğrenci herhangi bir eleştiri aldığı anda genelde sessiz kalmaktadır ve üstün körü de olsa özür dilemektedir. Orataya çıkan durumun, öğrencilere, “öğretmene karşı gelmezsen geç kalmak pek sorun olmaz” mesajını iletildiği söylenebilir. Aynı durum aslında tüm ders içi etkinlikler için de geçerlidir. Atelyede oluşan kurallar ve işleyişin, öğrencilere, “öğretmenleri takip et ve onların istediklerini yapıyormuş gibi görün ama kendi işine bak” mesajını taşıdığı ileri sürülebilir.

4.7.4.4. Öğretmen-öğrenci ilişkileri

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait modelden de görüleceği gibi görüşme verilerinin analizi ile, öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik on yedi kodlu bir yapıya ulaşılmıştır.

Şekil-173: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model

Görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrencilerine argo kelime kullandıklarını, öğrencilerle günlük konuşma dili ile konuştuklarını ve öğrencilere aşağılayıcı davranışlar sergileyebildiklerini, öğretmenlerin zaman zaman öğrencilerinin isteklerini kabul ettiklerini, zaman zaman da reddettiklerini veya görmezden geldiklerini, özellikle belirli öğrencilere şaka yollu takıldıklarını ve belli öğrencilerle birebir diyalog kurduklarını, genelde öğrencilere samimi davrandıklarını, ders çalışmama konusunda öğrencileri eleştirdiklerini, öğrencilerini sözle onure edebildiklerini, öğrencilerin kendilerine genelde itiraz etmediğini ve derse geç kalan öğrencilerden özür beklentisi içinde olduklarını fakat öğrencilerin geç kaldıklarında üstünkörü özür dilediklerini ortaya koymuştur.

Bunlarla birlikte öğrencilerin gerektiğinde öğretmene rahatça tepki gösterebildikleri, soru sorabildikleri ve öğretmenden istekte bulunabildikleri, genelde öğretmene itaatkar davrandıkları araştırmada ulaşılan diğer bulgulardır. Araştırmanın diğer bir bulgusu ise öğretmenin ders işlerken öğrencileri ile çok fazla göz teması kurmamasıdır. Gözlem verilerinin analizine göre, öğretmenler kızdıkları öğrencilere uyarı amaçlı dik dik bakmalarının yanı sıra onları çeşitli konularda uyarmakta ya da azarlamaktadırlar. Öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik gözlem notlarından kesitler aşağıda sunulmuştur.

“Nuri elini çekinerek kaldırdı “Hocam” dedi ve Öğretmen-1’ i yanına çağırdı. Öğretmen-1 yaptığı devre hakkında soru sordu. Mert’ te “Hocam, bord bulamadım. Sipariş versek. Okulunkilerle olmuyor hocam” dedi. Dört öğrenci tam olarak odaklanmış şekilde devre yapmakla ilgililer.” [G-14]

“Kapı çaldı. Bir öğrenci çok hızlı bir şekilde “geç kaldığım için özür dilerim” dedi. Öğretmen-6 öğrenciye baktı ve “tamam, geç oğlum” dedi. Öğrenci yerine oturdu. Öğretmen-6 anlatmaya devam ediyor. Sırtı öğrencilere dönük ders anlatmaya devam ediyor. Öğretmen daha çok tahtaya bakıp dersini anlatıyor. [G-16]

“Öğrenciler gürültülü bir şekilde yerlerine oturdu. İki öğrenci geç kalmış. Öğretmen “geç yavrum” dedi. Öğrenci hem yürüyüp hem de mırıldanır şekilde “özür dilerim” dedi. Öğretmen-6 yoklama almaya başladı. Düşük sesli konuşmalar var. Masa düzeni geçen haftaya göre değişmiş. Öğretmen öğrencileri gözle kontrol edip öyle yoklama alıyor.” [G-17]

“Öğretmen-1 “Varda mı getirmiyorsunuz?” diye sordu. Öğretmen-6 “Var var. Ulan ne adamsınız ya” dedi. Öğretmen-1 bilgisayarın başında. Öğretmen-6 ölçü aletinin kullanımı ile ilgili ölçüm yaptırıyor. Öğretmen-6 Harun adlı öğrenciye “Bak bakalım ya” dedi. Daha sonra “Ölçü aleti olanlar ölçün ya. Bakmayın aptal aptal. Ohooo. Evet İlhan, sonuç” dedi. İlhan “Burda yok hocam” dedi. Öğretmen “Nasıl yok oğlum” dedi.” [G-18]

“Öğretmen-1 Bordu olamayanlara bord veriyor. Tek tek sordurdu. Öğretmen-6 “Hööyt. Oğün doğru dur lan” dedi.” [G-13]

“Öğretmen-6 saate baktı. Anlattıklarını bir kez daha tekrar etti. Öğretmen-6 “İsmail ne haber. Şöyle geçsene len. Sarmıyor seni bu konu galiba” dedi. Bu öğrencinin sırtı tahtaya dönük idi. Harun bir şeyler söyledi. Öğretmen-6 “dur biraz” dedi. Başka bir öğrenci bu öğrenciye “sakin ol” dedi. [G-16]

“Öğretmen-1 “Varda mı getirmiyorsunuz?” diye sordu. Öğretmen-6 “Var var. Ulan ne adamsınız ya” dedi. Öğretmen-1 bilgisayarın başında. Öğretmen-6 ölçü aletinin kullanımı ile ilgili ölçüm yaptırıyor. Öğretmen-6 Harun adlı öğrenciye “Bak bakalım ya” dedi. Daha sonra “Ölçü aleti olanlar ölçün ya. Bakmayın aptal aptal. Ohooo. Evet İlhan, sonuç” dedi. İlhan “Burda yok hocam” dedi. Öğretmen-6 “Nasıl yok oğlum” dedi.” [G-18]

“Öğretmen-6 “Siz derste çalışmıyorsunuz. Bord yok, derste çalışmıyorsunuz. Oldu mu böyle ya” dedi. Sınıf sessiz. Öğretmen de bir süre sustu. Sonra, siz öğretmen olsanız ne yaparsınız?” diye sordu. Mert “Ben birşey yapmazdım hocam” dedi. Öğretmen-6 “Yani sınıfa girdin, bord yok, konuyu anlatan yok” dedi. Sergen “Oluruna bırakırım hocam” dedi. Öğretmen-6 “Nasıl bırakacağız ya, daha önce bahsettim” dedi.” [G-17]

“Bir öğrenci geç kaldı. Öğrenciyi derse aldı. Öğretmen-6 atölyede, “arkadaşlar nasılsınız?” dedi. Sınıfta öğrencilerin bir kısmı “iyiyiz hocam, bomba gibi” diyerek cevap verdiler. Sınıf başkanına dönük olarak Öğretmen-6 “başkanı nasılsın?” dedi. Bu öğrencinin eli sarılı idi. Öğrenci “hocam kırıldı. 10 gün alçıda kalacak” dedi.” [G-16]

“Öğretmen-6 “Gömleğin nerede?” diye sordu. Öğrenci “pisti giymedim hocam” dedi. Öğretmen-6 “O telefonunu alırım. Dönem sonuna kadar vermem” dedi. Bu öğrencide de kazak var, gömlek yok. Öğrenci sessiz kaldı.” [G-13]

“Yok yazarak bu işi çözmek istemiyorum. Bakın, size inanıyor ve size güveniyorum. Ama bunu suistimal etmeyin. Zamanında gelin. Okul dışına çıkmayın. Sizi seviyoruz, iyiliğinizi istiyoruz.” Çocuklardan itiraz eden olmadı. (09.18)” [G-15]

“Öğretmen “geçen hafta söyledik. Neden getirmediniz? Ne yapacağız şimdi? Herkese birer sıfır. İkinci işe başlayacağız. İş nerede yapacağız? Söyleyin bakayım. Nerde bordlar? Napcaz şimdi? Dört saat oturacak mıyız?” diye sordu. Öğrencilerden cevap veren olmadı.” [G-17]

Gözlem verilerin analizi öğretmenlerin öğrencileri, öğretmenin sözünü kesme, devamsızlık yapma, araç-gereç getirmeme, temizliğe dikkat etmeme, derste uyuma ve çok fazla söze girme gibi davranışlarından dolayı azarladıklarını ve genelde öğrencilerin azarlandıklarında öğretmene karşı sessiz kaldıklarını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin öğrencileri azarlama davranışlarına yönelik bazı gözlem notları aşağıda görülmektedir.

“Öğretmen saate baktı. Anlattıklarını bir kez daha tekrar etti. Öğretmen-6 “İlhan ne haber. Şöyle geçsene len. Sarmıyor seni bu konu galiba” dedi. Bu öğrencinin sırtı tahtaya dönük idi. Harun bir şeyler söyledi. Öğretmen “dur biraz” dedi. Başka bir öğrenci bu öğrenciyi “sakin ol” dedi.” [G-16]

“Öğretmen “geçen hafta söyledik. Neden getirmediniz? Ne yapacağız şimdi? Herkese birer sıfır. İkinci işe başlayacağız. İş nerede yapacağız? Söyleyin bakayım. Nerde bordlar? Napcaz şimdi? Dört saat oturacak mıyız?” diye sordu. Öğrencilerden cevap veren olmadı.” [G-17]

“Kaç kişi anlatabilir?” diye sordu. Bir öğrenci “Anlatamam ama anlatırken katılabilirim” dedi. Öğretmen “Siz derste çalışmıyorsunuz. Bord yok, derste çalışmıyorsunuz. Oldu mu böyle ya” dedi. Sınıf sessiz.” [G-17]

“Öğretmen-1 ’ in etrafında 5 öğrenci devre denemek için bekliyor. Orkun uygunsuz kelime söyledi. Öğretmen-6 “Kim lan o kim?” diye seslendi. Osman “Şaka yapıyoruz hocam” dedi. Öğretmen-6 “Üç tane öğretmen var lan” dedi.” [G-18]

“Öğrenciler not alıyor. Ö-1 “hocam biraz yavaş gitsek” dedi. Öğretmen oturduğu yerden yazdırıyor. Öğretmen-6 “Harun (Harun) bir dakika, hemen atlıyon ya” dedi. Harun “tamam hocam” dedi. Tahtaya şekile bakarak yazdırıyor. Sınıf sessiz.” [G-16]

“Öğretmen malzemeyi tanıtıyor. Öğretmen “Çıkarın lan ölçü aletini” dedi. Mert “Hocam benimki çalışmıyor” dedi. Öğretmen “Ya nerde sizinki? Niye getirmiyorsunuz? Söylemedim mi? Ya nereye geliyorsunuz siz ya? Böyle başarılı olamazsınız. Adamı hasta etmeyin ya.” [G-18]

“(09.33) Atölye önünde dört kişi var. Emrah “Hocam çağırmaya gideyim mi arkadaşları?” dedi. Öğretmen-6 “Kilitli mi kapı?” diye sordu. Öğretmen “Anahtarı al oğlum aşağıdan. Dokuz buçuk oldu, nerde bu adamlar” dedi. Öğretmen-6 pencereden bakıyor. Aşağıdaki öğrencilere pencereden seslendi. “11 E dur orda dur” dedi aşağıdaki öğrencilere. Öğretmen üç öğrenciyi çağırdı. Onlara “Gerisi nerde?” diye sordu. Öğrencileri aşağıda bekletiyor. Öğrenciler aşağıda bekliyorlar. 8 kişi var. Ogün “Karşıdan geliyor hocam beşli bir grup” dedi. Kapı açıldı. Üç öğrenci içeri girdi. Öğretmen “Lan oğlum neredesiniz lan? Niye dışarı çıktınız? Yok yazdım. Hadi şimdi dışarı çıkın. Sınıf Başkanı Utku al arkadaşlarını, eve” dedi.” [G-13]

Bulgular, öğretmenlerin öğrencilerini saygılı olma, konuşma tarzları, ders çalışma, uygunsuz kıyafet gibi konularda, onlara argo veya kaba söz kullanma yoluyla, zaman zaman da esprili şekilde uyardığını ortaya koymaktadır. Öğrencilere yapılan uyarılara ilişkin bazı gözlem notları şöyledir.

“Öğretmen-6 “Gömleğin nerede?” diye sordu. Öğrenci “pisti giyemedim hocam” dedi. Öğretmen-6 “O telefonunu alırım. Dönem sonuna kadar vermem” dedi. Bu öğrencide de kazak var, gömlek yok. Öğrenci sessiz kaldı.” [G-13]

“Öğrencilerden biri küfürlü kelime konuştu arkadaşına karşı. Öğretmen “küfür yok, küfür yok” dedi. “Senin ağzından okudum” dedi ve “bundan sonra radara yakalanan bütün sınıfa tadelle alsın. Rasim olmaz mı?” dedi.” [G-16]

“Öğrenci “İyiyim hocam, siz napıyorsunuz?” dedi. Öğretmen “Sende siz nasılsınız hocam desene lan. Napıyorsunuz ne demek” dedi. Ardından öğretmen “Erkin hakkında bilgisi olan var mı?” diye sordu. Orkun adlı öğrenci “Yoğun bakımda hocam” dedi.” [G-18]

“Öğretmen-6 bir öğrenciye “Sergen Bey şöyle döner misiniz?” diyerek öğrencinin yüzünü sınıf tahtasına doğru dönmesini istedi. Sonra bir ayağını dizinden büküp havaya kaldırarak “beynin burada mı?” diye sordu.” [G-16]

“Öğretmen-1 anlatılanlar üzerinden bir soru sordu. Cevap veren olmadı. Mert “hocam, şey” diyerek cevap vermeye çalıştı ama cevap veremedi. Öğretmen-6 “İlhan, İlhan” diye bağırdı. Bu öğrenci uyuyordu. Bu öğrenciye “git yüzünü yıka” dedi.” [G-17]

“Öğretmen-6 İlhan’ a yönelik “Tahtadaki şekilleri çiz, derse katıl” dedi. Diğer öğrenciler çizim yapıyor. Öğretmen-6 “Sonradan gelen-giden var mı?” diye sordu. Sonra “Geç kalan var mı?” diye sordu.” [G-15]

“Sınıfa giren öğrenciler sıra ile malzemelerini alıyor. Öğretmen-6 “Al oğlum, al oğlum, geç bakayım. Sessiz alooo. Sesini kes, burayı dinle. İlk iş çok önemli. Bunu yaparsanız, bu işi kaparsınız” dedi ve bordla ilgili açıklamalarda bulundu.” [G-18]

“Öğretmen-6 “Hoca geliyor, bacak bacak üstünde, dik oturun ya, delikanlı gibi” dedi. Bu sırada Yiğit adlı öğrencinin yanında idi ve konuştuktan sonra “Yiğit gibi” diye devam etti. Sınıf güldü. Öğretmen “Konuşmayın len, ben Yiğit’ le sohbet ederken konuşmayın” dedi ve “Hadi hadi çiz çabuk. Bitirenler diğer şekilleri de çizsin” diyerek ekledi.” [G-17]

Öğretmen öğrenci ilişkilerine genel olarak bakıldığında öğrencilerin öğretmenleri ile rahat bir şekilde konuşabilecekleri ve sorunlarını iletebilecekleri bir iletişim tarzı söz konusudur. Diğer taraftan öğretmenler, öğrencilerini konuşma tarzları, kıyafet, oturma şekli gibi özellikle saygılı olma ile ilişkilendirilebilecek bir dizi davranış konusunda uyarmakta veya azarlamaktadırlar. Öğrenciler öğretmenleri tarafından uyarıldıklarında ya da azarlandıklarında genellikle öğretmene itiraz etmemektedirler. Öğrencilerdeki öğretmene itiraz etmeme davranışı, öğrencilerin öğretmeni bir otorite figürü olarak kabul ettiklerinin bir işareti olarak kabul edilebilir.

4.7.4.5. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model dikkate alınacak olursa, gözlem verilerinin analizi ile, öğrencilerin ders işleme sürecindeki olumsuz olarak nitelenebilecek davranışları yönünden on yedi koda ulaşılmıştır. Öğrencilerin sesli şekilde gülme, şarkı söyleme, ıslık sesi çıkarma, garip ses çıkarma, kendi arasında ders dışı konuşma, yanındaki arkadaş ile konuşma, karşılıklı bağırarak konuşma, uygunsuzca ve yüksek sesle esneme gibi dersin sağlıklı şekilde işlenişine engel olabilecek bir dizi davranışının olduğu araştırma bulgularından anlaşılmaktadır.

Şekil-174: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model

Belirlenen olumsuz öğrenci davranışlarına dikkat edildiğinde, dersin işlenişini olumsuz yönde etkileyebilecek bir çok davranış söz konusudur. Sınıfta gezinme, ders dışı karşılıklı konuşma, şarkı söyleme, sesli şekilde gülme ve rahatsız edici ses çıkarma gibi davranışlar dersin işlenişini bir bütün olarak etkileyen davranışlar olarak göze çarpmaktadır. Bu tip öğrenci davranışları, öğrencilerin bireysel olarak derse katılımlarını etkileyen davranışları ile birlikte düşünüldüğünde, genel olarak öğretmenlerin sınıf yönetiminde zorlandıkları ve resmi programa uygun ders işleyemedikleri söylenebilir. Duruma yönelik bazı gözlem notlarından örnekler aşağıda görülmektedir.

“Düşük sesle şarkı söyleyen öğrenciler var. En öndeki iki öğrenci hala tek eleman takmış, bir diğeri ise bir eleman daha eklemiş. Bir diğeri çizim yapıyor.” [G-13]

“Garip sesler çıkaran öğrenciler var. Şu an oldukça serbest görünen bir ortam var. Ferhat’ e “Anlat bakalım uçlar nasıl bulunuyor?” diye sordu. Ferhat pek cevap veremedi. Öğretmen “Atma Recep, din kardeşiyiz” dedi. Öğretmen-1 devre deniyor. İki öğrenci var yanında.” [G-18]

“Öğretmen-1 dışarı çıktı. Şu an sınıfta Öğretmen-6 ve Öğretmen-1 yok. Ferhat yerinden kalkarak başka masaya gitti. Ferhat adlı öğrenci yüksek sesle başka masadaki öğrencilerle konuşuyor. Öğrenciler kendi aralarında konuşup şakalaşılıyor. Bol bol sözel şakalar yapıyorlar. Ferhat konuşmalarında “oğlum” kelimesini devamlı kullanıyor. Bir öğrenci masaya kapaklanmış uyuyor. Bir öğrenci masa altında cep telefonu ile oynuyor. Ferhat ara sıra yerinden kalkıyor. İki öğrenci el şakası (vurma şeklinde) şakalaşılıyor. (08.23)” [G-18]

Gözlem verilerinin analizi, öğrencilerin ders işleme sürecinde, ders araç ve gereci getirmeme, derste telefonunu açık bırakma, derste bir şeyler yeme ve içme, küfretme, derste başka işle meşgul olma, uygunsuz kıyafetle derse gelme, dışarıyı izleme, dişleri ile kablo soyma, yayılmış vaziyette oturma, kullanılan kimi ifadeleri argoya çekme, izinsiz yer değiştirme veya gezinme, uyuma ya da sıraya kapaklanma ve telefonla oynama gibi olumsuz olarak nitelenebilecek davranışlarda bulduklarını da ortaya koymaktadır. Olumsuz öğrenci davranışlarına yönelik bazı gözlem notları aşağıda görülmektedir:

“Öğretmen-1 defteri aldı ve “Şu yoklamayı dinleyin...” dedi. İsim isim okuyarak yoklama alıyor. Bir öğrenci telefonla oynuyor. Geri kalan ayakta. Konuşanlar var. Öğrencilerin hemen hemen hepsi Öğretmen-1’ in yanında. Öğretmen-6 devre deniyor. Bir öğrenci onlara bakıyor. Islık çalındı. Öğretmen-6 bir anda “Kim kim len o bağırın” dedi. Daha sonra “Hepinizi odundan geçirecem ha. Hayret” dedi. Emrah ve Ferhat şakalaşılıyor. Öğrenci “Sıraya geçelim mi?” diye sordu. Öğretmen-1 onayladı.” [G-13]

“Derse gelindiğinde öğrenciler içerdeydi. Harun çay içiyor. İlhan ile tartıştı. Bir öğrenci masaya yüzünü dayamış vaziyette. Masalardan birinde 5 öğrenci ders dışı sohbet ediyor. Diğer bir masada 4 öğrenci bir öğrencinin devresine yardım ediyor. Onur tek başına devre yapıyor.” [G-18]

“Kendi aralarında konuşan öğrenciler var. Masadan masaya bağırarak konuşan öğrenciler var. İki öğrenci boğaz sıkarak ve kulak çekerek el şakası yaptılar. Harun ve Arda birbirine sarılarak şakalaştılar. Öğretmen-6’ nın yanında sadece Ogün var devre deneten. Hikmet şaka yaptı. Sandalyede oturan bir öğrencinin sandalyesini çekiyor veya tekmeliyor. Öğretmen-1 “Evet malzemeleri test edin” dedi. Bir öğrenci garip ses çıkarıyor. Üç öğrenci malzeme toparlıyor. Gezinen, yüksek sesle konuşan, boş oturan öğrenciler var.” [G-13]

“Sergen masa altında telefonu ile oynuyor. Notunu alan bir öğrenci Berat’ a yardım ediyor. Ceyhan ise dersle meşgul değil. Sınıfta belirgin bir ses şu ana kadar devamlı oldu. Öğrenciler sıkça yerlerinden kalktılar. Öğretmen-1 “Başka var mı deneyecek olan?” diye sordu. Yiğit “Ben varım hocam” dedi. Öğretmen-6 “Mert geldi mi?” diye sordu. Mert “Gelmedi hocam” dedi.” [G-18]

“Orta-orta masada bir öğrenci var. Son masa boş. Geç gelen öğrenciler genelde sessizce yerine geçip oturuyor. Harun devresini düzeltti, tekrar deniyor. Devresi yine çalışmadı. Öğrenciler genelde konuşuyorlar. Ceyhan el şakası yaptı. Telefonu önünde açık olan öğrenciler de var. Harun’ in devresi çalışmadı. Kendisi yeni bir malzeme aldı. Mert telefon ile uğraşılıyor. Seslice konuşmalar var ve gülüşmeler olmakta. Sesli konuşma ve gülme davranışlarını sergileyenler genelde aynı öğrenciler.” [G-14]

“Atölye kilitli değil. Sınıfta 6 öğrenci var. Öğretmen bir öğrenciyi derse halen gelmemiş olan arkadaşlarını çağırma gönderdi. Lambalar sönmük. Öğretmen-6 koridorda volta atıyor. Sınıftaki öğrenciler cep telefonları ile oynuyor. Geç kalan öğrenciler geldikçe onların atölye önünde sıraya geçmesini istedi. Sırada 5 kişi var. 3 önde, 2 arkada. Öğretmen ders kitabı koltuğunun yere bakıp sessizce volta atıyor. Sıradaki öğrenciler sessizce ayakta bekliyorlar.” [G-16]

“Sınıf sessiz. Telefonu ile masanın altında uğraşan öğrenciler var. Ferhat kapıyı çalarak içeri girdi. (08.06) Öğrenci “geç kaldığım için özürdilerim” dedi. İki öğrenci ayakta kalmıştı. Öğretmen onları başka bir atölyeden sandalye almaya gönderdi.” [G-17]

“Öğrenci kıyafetleri; üç öğrencinin tamamen uygunsuz, pantolonlar hepsi uygun, ceket çoğunda yok, kravat çok azında var. İki öğrenci malzeme ile ilgileniyor. Genelde konuşmalar var. Ayakta gezinen bir öğrenci var. Çoğunun önünde defter ve kitap açık. Bir öğrenci Harun’ a el şakası yaptı.” [G-13]

“Emrah ve Ceyhan sözel ve el şakası ile şakalaşiyor. Öğrenciler kendi aralarında belirgin bir gürültü ile konuşuyorlar. Yiğit masa altında telefonu ile oynuyor. Öğretmen-1 geldi ve “2. ders elektroniğe çıkacağız” dedi. Sınıf sustu. Öğretmen “Orada ilk işimiz transistörün anahtar olarak kullanılması. Onu yapacağız” dedi. Ferhat adlı öğrenci “Sayfa kaç hocam?” diye sordu. Öğretmen “Sayfa 43; Gördünüz mü?” diye cevapladı. Mert yüksek ses ve lakayt bir şekilde “Evet” dedi.” [G-18]

“Öğretmen “tamam mı? Anlaşıldı mı?” diye sordu. 1-2 öğrenci zayıf şekilde “evet” dedi. Pantolunu yırtık ve geç gelen öğrenci, yanındaki öğrenci ile konuşuyor ve düşük profilli şekilde şakalaşiyor. Öğretmen-6 “Bakın gençler, kendinizi toparlayın biraz” dedi. Harun ve Mert doğrudan temas ve iletişim halinde. Öğretmen sırtı öğrencilere dönük vaziyette hem çizim yapıyor hem de anlatım yapıyor.” [G-16]

“Öğretmen-6 “Önce bir anlatayım” dedi. Sınıfta şu an belirgin bir konuşma var. En son gelen öğrenci “yok mu yazıldık diye” arkadaşlarına soruyor. Harun bu öğrenciye “haşırıt, haşırıt” dedi.” [G-16]

“Öğretmen-6 hem çizim yapıyor hem de ders anlatıyor. Öğretmen-1 derse şu ana kadar hiç gelmedi. Sınıf sessiz. Bir öğrenci (Ö-2) başka bir şeylerle meşgul. Onun dışındakiler tahtaya bakıyor. Bir öğrenci daha esnedi. Öğretmen ders anlatırken “tamam mı?” diye soruyor. Ancak öğrenciler cevap vermiyor. Mert adlı öğrenci oldukça ilgili görünüyor.” [G-16]

“Zaman zaman sınıfta uygunsuzca esneme davranışları sergileniyor. T-1’ in etrafında 12 öğrenci var. İlhan ve Harun kendileri devre yapıyorlar. İlhan ara sıra öğretmenin yaptığına bakıp Harun’ u yönlendiriyor.” [G-18]

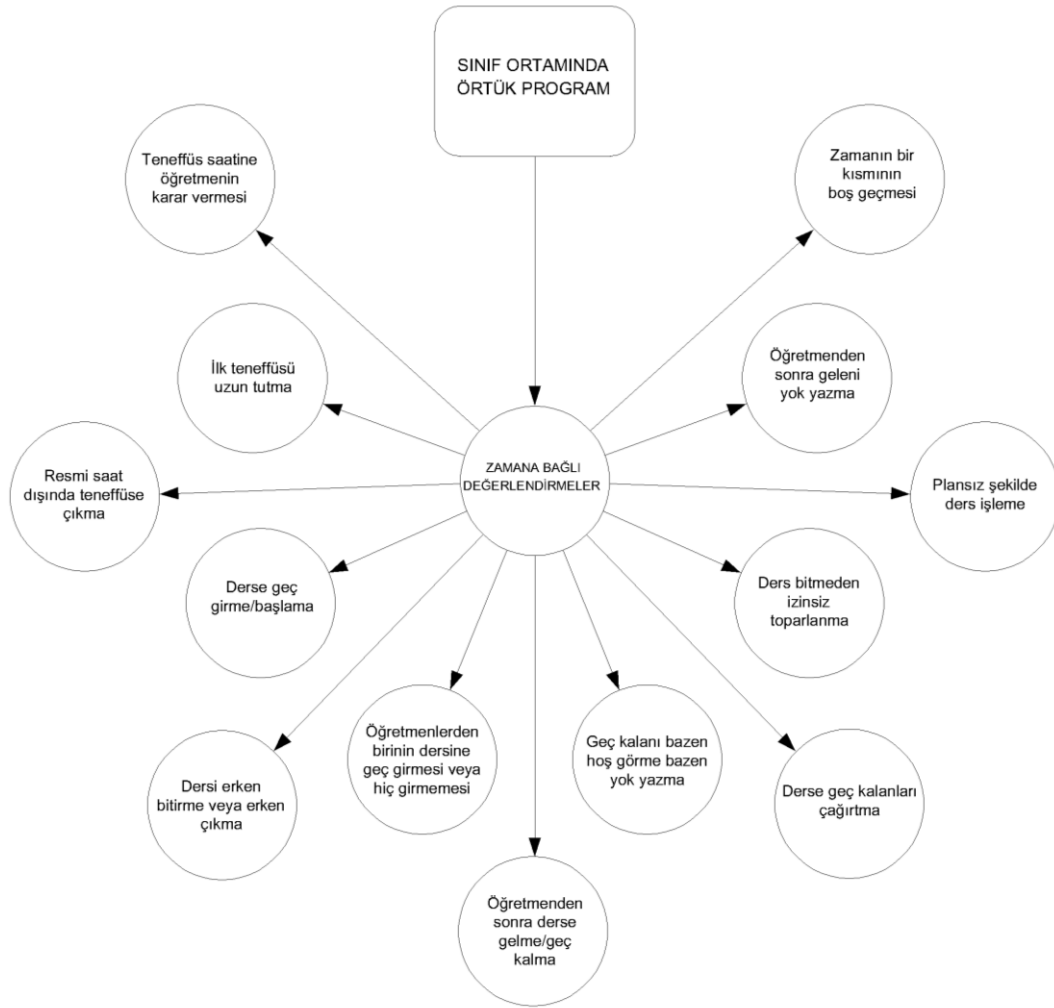
“Öğrencilerden bazıları kabloları soyarken dişlerini kullanıyor. Uygunsuzca esneyen öğrenciler var. Üç öğrenci tamamen boş boş duruyor. Bunlardan biri Ceyhan. Diğer boş duran Öğretmen-1’ in masasında. Öğretmen-6 devreyi çalıştırdı. Bir öğrenci diğer bir öğrenciye “Hay s.....m” dedi.” [G-13]

“Ferhat “İki kişi patlak” dedi. Gülüşenler var. Ceyhan “Hepimizi birden şey yapmaz ki be ya, olacak işe bak” dedi. 7 öğrenci ayakta ve yok yazılma ile ilgili konuşuyor. Başkan Utku “Hocam fişte terslik var” dedi. İki kişi yok yazılmamış. Öğretmen-1 “Öğretmen-6 Hoca’ ya sorun” dedi. Bir öğrenci masaya kapaklanmış uyuyor. Gezinen öğrenciler var. 5 öğrenci devre denetmek için bekliyor.” [G-13]

Öğrencilerin atelye içerisindeki gezinme, karşılıklı ders dışı konuşma, uyuma, telefonla oynama, ıslık çalma gibi çoğu olumsuz davranışları dersin genel olarak işlenişine zarar veren davranışları oluşturmaktadır. Öğretmenlerin plansız şekilde ders işlemeleri, öğrencileri gruplara ayırarak farklı atelyelerde ders yapma olanağından yoksunluk gibi etkenlerin atelye içerisinde kontrolsüzlük ve arzu edilmeyen serbest bir ortam oluşturduğu , atelye içerisinde oluşan serbest ortamın da öğrencilerin bu tip olumsuz davranışlarını teşvik ettiği söylenebilir.

4.7.4.6. Zamana bağlı değerlendirmeler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi ile zamana bağlı düzenlemeler teması altında on üç koda ulaşılmıştır.

Şekil-175: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait model

Gözlem verilerinin analizi, öğretmenlerin teneffüs saatlerini kendilerinin belirlediğini ve resmi saat dışında teneffüse çıktıklarını, ilk dersin teneffüs saatini bilerek uzun tuttuklarını, derse genelde geç girdiklerini, çoğu zaman da erken çıktıklarını, öğretmenlerden birinin derse oldukça geç gelebildiğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, öğrencilerde de derse geç kalma davranışı yaygındır ve bu durum genelde hoş görülmemekte ve zaman zaman öğretmen öğrencileri derse çağırarak zorunda kalmaktadır.

Öğretmen de dersine geç kalmasına rağmen öğrenci öğretmenden sonra derse geldiğinde yok yazılabilmektedir ve öğrenciler çoğu zaman ders bitmeden izinsiz şekilde toparlanmaktadır. Öğretmenlerin plansız şekilde derse girmeleri, dersin bir bölümünün boş geçmesi araştırmada ulaşılan diğer bulgulardır. Zamana bağlı düzenlemelere ilişkin bazı gözlem notları aşağıda sunulmuştur.

“(09.33) Atölye önünde dört kişi var. Emrah “Hocam çağırmaya gideyim mi arkadaşları?” dedi. Öğretmen-6 “Kilitli mi kapı?” diye sordu. Öğretmen-6 “Anahtarı al oğlum aşağıdan. Dokuz buçuk oldu, nerde bu adamlar” dedi. Öğretmen pencereden bakıyor. Aşağıdaki öğrencilere pencereden seslendi. “11 E dur orda dur” dedi aşağıdaki öğrencilere.” [G-13]

“Öğretmen-6 “Sonradan gelen-giden var mı?” diye sordu. Sonra “Geç kalan var mı?” diye sordu. Ö-2 “Çok hocam” diye yanıt verdi. Öğretmen-6 “Bir daha geç kalmayın. İlk teneffüsü uzun tutuyorum. Kahvaltısını yapmayanlar yapsın diye. Öyle deği mi? Yiğit” dedi. Sonra da “Örnek sınıf hangi sınıf” diye sordu. 5-6 öğrenci soruya “11 F” diye cevap verdi. Öğretmen-6 “Çok güzel, çok güzel” dedi. (09.23)” [G-15]

“Çok fazla sınava çalışan öğrenci yok. Öğretmen-6 Harun’ la devre deniyor. Öğretmen “Beyler bordu olmaya kaç kişi var?” diye sordu. El kaldıran öğrenciler oldu. Öğretmen “8-10 liradır. Biz topluca getirelim mi?” diye sordu. Öğrencilerden bazıları “Evet” bazıları “Hayır” dedi. (08.42) Öğretmen-6 “Hakan Bey, bir ara verelim” dedi. Öğretmen-1 “Verelim hocam” dedi.” [G-14]

“Transistör adlı elemanın bağlantı uçlarını kastederek anlatım yaparken şaka yollu “keçi ayağı, keçi ayağı” dedi. Mert “hocam bizde çok ayak var” dedi. Ortadaki masada sadece 2 öğrenci var. (08.36) Öğretmen-6 “Şimdi ara veriyorum. Çayınızı, kahvenizi için. 15 dakika” Tüm öğrenciler çıktı.” [G-16]

“Konuşmalar var. Cengiz geziniyor. Gezinirken el şakası da yapıyor. Cengiz bir sandalye alıp bu sefer de ön masaya geçti. Öğretmen-6 “Çocuklar 10 dakika ara” dedi. (09.05) Öğrenciler hareketlendiler, gürültü arttı ve garip ses çıkaran öğrenciler oldu.” [G-13]

“Daha sonra “Sarp zor mu?” diye sordu. Sarp “değil” diye cevap verdi. Daha sonra Öğretmen-1 “teneffüs yapın” dedi. Öğretmen-6 “Bir dakika, bir şey soracağım. El kaldırarak... Sviç ve anahtar farkı” diyerek bir soru sordu. 5 öğrenci el kaldırdı. Öğretmen-6 “Hadi bakalım kimler öğrenmiş” diyerek öğrencileri teşvik etti. Parmak kaldıran öğrenci sayısı 8 oldu. Öğretmen-6 yüksek sesle “daha çok istiyorum, hadi” dedi.” [G-17]

“Öğretmen-6 Geç gelme ile ilgili olarak öğrencilerle konuşuyor. “Sizi örnek sınıf diye anlatıyorsunuz. Kahvaltı yapamadığınız için, gidip rahat rahat kahvaltı yapın diye teneffüsü uzun yapıyoruz. Ancak siz iyi niyeti suistimal edip dışarı çıkıyorsunuz. Oğlum yalan söylüyorsunuz. Yok yazarak bu işi çözmek istemiyorum.” [G-15]

“(08.02) Öğretmen-1 ve Öğretmen-6 henüz gelmedi. (08.05) Öğretmen-6 geldi. Öğretmen önlüğünü giydi. Öğrenciler ikili sıra oldu. Öğretmen “Rahat, hazırol, günaydın” dedi. Öğrenciler topluca “Sağol” diye bağırıldılar. Daha sonra öğrenciler atölyeye girdi.” [G-18]

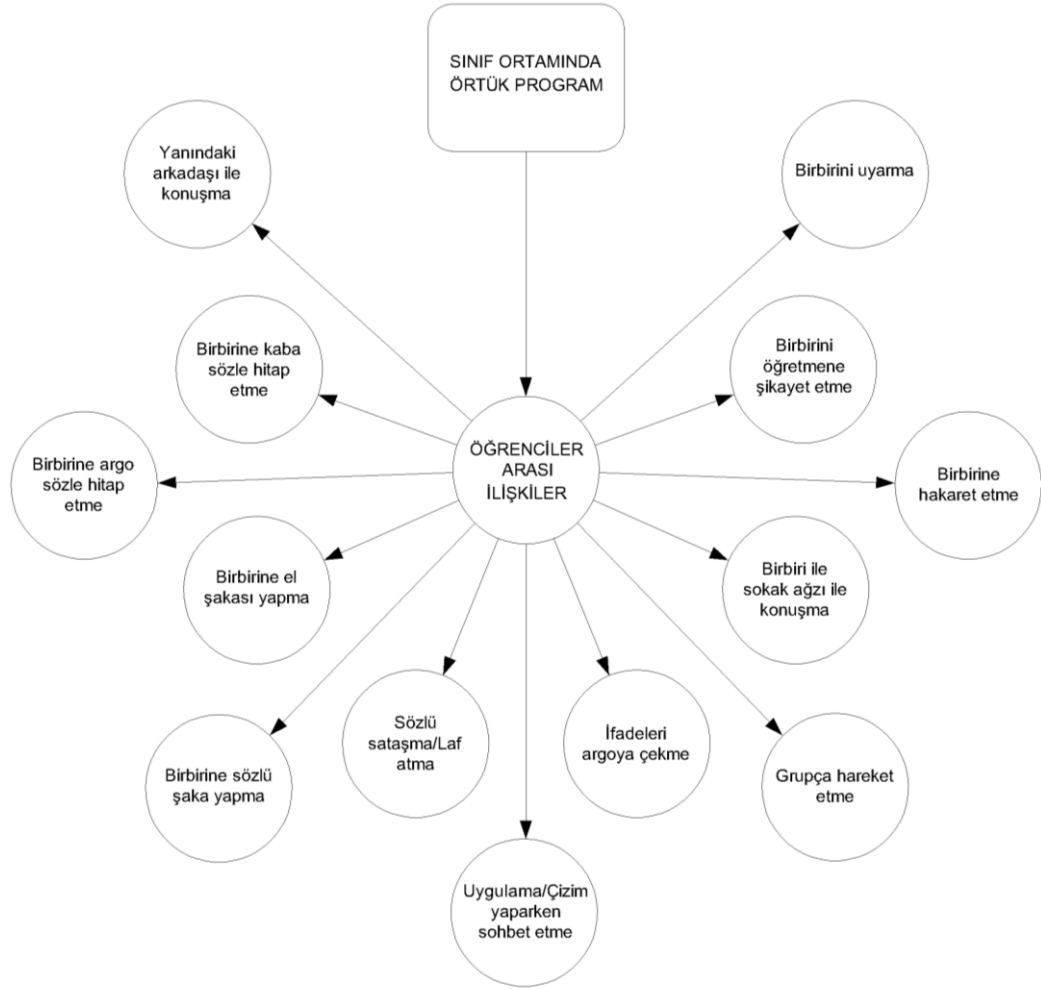
“(08.57) Dört öğrenci atölye önüne geldi. Bu öğrenciden 1 dakika sonra Mert geldi. 5 öğrenci koridor dibinde telefonları ile uğraşılıyor. (09.00) Üç öğrenci daha geldi. Gelenlerden biri sınıf kapısını yokladı. Gelen öğrencilerden bir kısmı genelde önce lavaboya uğruyorlar. Gelenler seslice koridor dibinde konuşuyorlar. (09.05)” [G-14]

“Öğretmen-6 atölyeye geldi ve yerine oturdu. Öğretmen-6 “yine yoklar” dedi. Bir öğrenci “Musa hastaneye gitti hocam” dedi. Öğretmen yoklama aldı. Derste olmayanları yok yazdı. Şu an sınıfta 9 öğrenci var. Koşarak derse gelenler oldu. Gelen bir öğrenci “hocam tam 10 dakika” dedi. Öğretmen-6 “öyle mi?” dedi. Sonra “Peki geçin o zaman” dedi.” [G-16]

“Çıkan öğrenciler sandalyelerini dağınık halde bıraktılar. Serkan “Gidelim mi hocam biz?” diye sordu. Öğretmen-6 “Ceyhan, gel bakalım” dedi. Öğretmen-6 “Tamam, inin aşağı” dedi. Öğretmen-6 öğrenciye “Ceyhan, bir şey diyen mi bana?” diye sordu. Ceyhan “yok hocam” diye cevap verdi. (10.57) Ders bitirildi.” [G-17]

4.7.4.7. Öğrenciler arası ilişkiler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi ile öğrenciler arası ilişkilere yönelik on üç koda ulaşılmıştır.

Şekil-176: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Görüşme verilerinin analizi, öğrencilerin derste yanındaki arkadaşı ile ders dışı konuşabildiğini, birbirlerine kaba söz ve argo kelimelerle hitap ettiklerini, el şakası veya sözlü şakalarda bulduklarını, laf atma ve sataşma davranışı sergilediklerini, uygulama veya çizim yaparken genelde sohbet ettiklerini, derste kullanılan ifadeleri argoya çektiklerini, sınıf içinde belli bir grup içinde bulduklarını, birbirleri ile sokak ağzı ile konuştuklarını ve birbirlerine hakaret ettiklerini ortaya koymuştur.

Araştırmanın bir diğer bulgusu ise, sessiz olma, düzgünce sıra olma gibi çeşitli konularda öğrencilerin uyarılmalarıdır. Öğrenciler arası ilişkilere yönelik gözlem notlarından bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Kendi aralarında konuşan öğrenciler var. Masadan masaya bağırarak konuşan öğrenciler var. İki öğrenci birbirlerinin boğazını sıkarak ve kulaklarını çekerek el şakası yaptılar. Hikmet ve Birkan birbirine sarılarak şakalaştılar.” [G-13]

“Seslice konuşmalar var ve gülüşmeler olmakta. Sesli konuşma ve gülme davranışlarını sergileyenler genelde aynı öğrenciler.” [G-14]

“Gözle kontrol ederek ve listeye bakarak yoklama alıyor. “Mert’ i göremiyorum” dedi. Bir öğrenci “Mert yok hocam” dedi. Öğretmen-6 “Ferhat buralarda mı?” diye sordu. Öğrenci “Burda hocam” dedi. Konuşmalar var. Bir öğrenci diğerine “Ne salaksın sen ya” dedi. Bir öğrenci telefon ile oynamaya devam ediyor.” [G-13]

“Mert yanındaki öğrenci ile şakalaşiyor. Öğretmen-6 “Analşıldı mı? Mert anladın mı?” diye sordu. Mert “Anladım hocam” diye cevap verdi.” [G-17]

“Ferhat yerinden kalkarak başka masaya gitti. Ferhat adlı öğrenci yüksek sesle başka masadaki öğrencilerle konuşuyor. Öğrenciler kendi aralarında konuşup şakalaşiyor. Bol bol sözel şakalar yapıyorlar. Ferhat konuşmalarında “oğlum” kelimesini devamlı kullanıyor.” [G-18]

“Öğretmen-6 Uyumakta olan Harun’ u eli ile kaldırdı ve O’ na “İlhan, gece şu meşhur oyunu mu oynadın? Hala uyuyorsun” diyerek espri yaptı. Başka bir öğrenci (Harun): “Hocam okula gelince uykusu geliyor onun” dedi.” [G-15]

“Harun ayağını indir, delikanlısınız. Ulan salmayın kendinizi, dik oturun biraz. Arkadaşlar daha askere gideceksiniz lan” dedi. Mert “Arda’ ın az kaldı zaten hocam” dedi.” [G-16]

“Öğretmen-6 izliyor. Öğretmen-1 anlatım yapıyor. Öğrenciler zayıf seslerle birbirlerine bir şeyler söylüyorlar. Ara ara öğretmenin söylediklerini tekrar edenler olmakta. Ferhat ders dışı konuştu. Bir arkadaşı “şşşt” diyerek bu öğrenciyi uyardı. Öğrencilerden kendi aralarında konuşanlar oluyor.” [G-17]

“Tahta önünde üç öğrenci sessizce devre yapmaya çalışıyor. Pek bir şey yapmamışlar. Pencere kenarı 8 kişi konuşuyorlar genelde. Bir öğrenci “Şerefsiz sende yapsana” dedi başka bir öğrenciye oldukça sesli olarak. Arkadaşına “Yerini bile aynı koymuş” dedi.” [G-13]

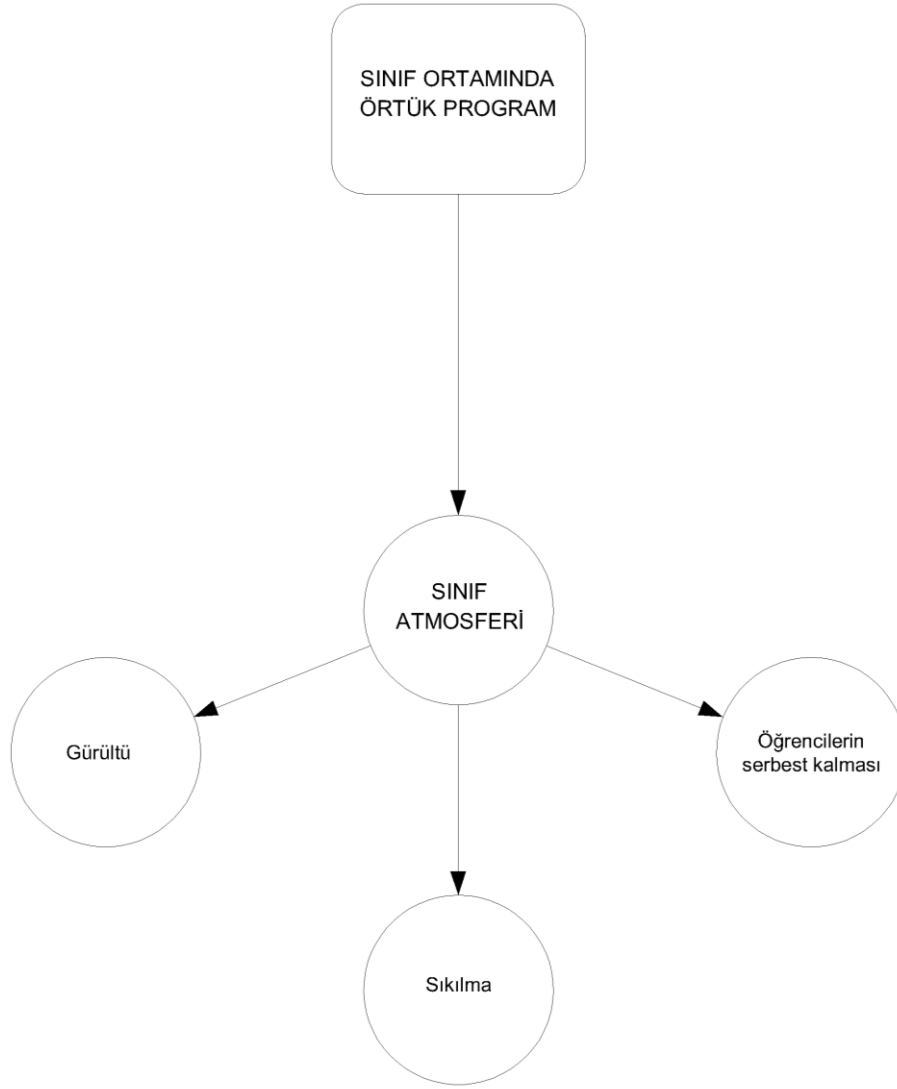
“Genelde bir yandan konuşup bir yandan çizim yapıyorlar veya sadece önlerinde defterleri açık. Öğretmen-6 sessizce oturuyor. Malzeme ihtiyacı olan kendisi gelip alıyor. Ferhat “Napiyon oğlum. Manyak mısın nesin ya?” dedi.” [G-14]

“Öğrencilerden biri küfürlü kelime konuştu arkadaşına karşı. Öğretmen “küfür yok, küfür yok” dedi. “Senin ağzından okudum” dedi ve “bundan sonra radara yakalanan bütün sınıfa tadelle alsın. Rasim olmaz mı?” dedi. Bir öğrenci “en çok Yiğit alır hocam” dedi. Öğretmen-6 “Yiğit ne haber Yiğit” dedi. Harun “O’ na birşey demeye gelmez hocam” dedi.” [G-16]

Öğrenciler arası ilişkilerin genel görünümü bir olumsuzluğu yansıtmaktadır. Öğrenciler arasında kaba sözle konuşma, birbirine argo kelime kullanma, laf atma veya sataşma gibi bir çok davranış adeta yoz bir kültür oluşumunu göstermektedir. Okulda ve haliyle sınıfta hiç kız öğrenci olmaması da öğrenciler arasındaki olumsuz ilişkileri artırıyor olabilir. Öğrenciler arasında dikkat çeken bir diğer husus ise genel olarak öğrencilerin belli bir grup içerisinde bulunmasıdır. Gruplardaki öğrenci özelliklerine bakıldığında, birbirine benzer davranışları olan öğrencilerin çoğunlukla bir arada bulunduğu görülmektedir.

4.7.4.8. Sınıf atmosferi

Şekil-177’ de sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait üç kod ile temsil edilen model görülmektedir.

Şekil-177: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere ders içi gürültü, derste sıkılma ve öğrencilerin genelde serbest bir ortamda bulunması sınıf atmosferinin karakteristik özelliklerini oluşturmuştur. Öğrencilerin derslerde çeşitli nedenlerle sıkıldıkları, bu durumla bağlantılı olarak da gürültü yaptıkları ileri sürülebilir. Öğrencilerin genelde derslerde serbest kalmaları, öğretmenlerin sınıf yönetim becerileri ve resmi programı uygulama tarzları yönünden düşündürücü bir durumdur. Sınıf atmosferine yönelik bazı gözlem notları aşağıda sunulmuştur.

“Öğrenciler gürültülü bir şekilde yerlerine geçtiler. Öğretmen tahtayı sildi. Bir öğrenci garip ses çıkardı. Sınıfta belirgin bir gürültü var. Öğretmen-1 yoklama alıyor. Gözle kontrol ederek ve listeye bakarak yoklama alıyor. “Mert’ i göremiyorum” dedi. Bir öğrenci “Mert yok hocam” dedi. Öğretmen “Ferhat buralarda mı?” diye sordu. Öğrenci “Burda hocam” dedi. Konuşmalar var.” [G-13]

“Öğretmen-6 “Önce bir anlatayım” dedi. Sınıfta şu an belirgin bir konuşma var. En son gelen öğrenci “yok mu yazıldık diye” arkadaşlarına soruyor. Harun bu öğrenciye “haşırıt, haşırıt” dedi. Öğretmen-6 “temrin defterine yazın” dedi. Bir öğrenci “getirmedik hocam, normal deftere yazsak” dedi. Öğretmen cevap vermedi. Öğretmen tahtaya çizim yapıyor. Öğretmen “çizmeyin oğlum ben yazdıracağım” dedi. Sınıfta belirgin bir konuşma var.” [G-16]

“Öğretmen-1 ders kitabından yeni bir devrenin çizimini yapıyor. Öğrenciler projeksiyondan izliyor. Öğretmen Öğretmen-1 sessizce çizim yapıyor. Bu sırada öğrenciler gürültülü şekilde konuşuyor. Genelde orta ve bu bölüme yakın öğrenciler çok konuşuyor. Ferhat öğretmenlerinin yanına geldi ve bir şeyler sordu.” [G-17]

“Bir öğrenci sesli ve üslupsuzca esnedi. Bazı öğrenciler çok sessiz. Bunlar hiç konuşmadan sadece izliyorlar. Sadece 3 öğrenci doğrudan öğretmenle ve anlatılanlarla ilgili. Öğretmenin sorularına cevaplar veriyorlar. Öğrenciler genelde tahtayı izliyor görünüyorlar. Sadece Mert ve Harun katılım sergiliyor. Öğrencilerin yarısı dersle ilgili değil.” [G-17]

“Öğretmen-6 ilk defa sandalyeye oturdu ve “Anlaşıldı mı arkadaşlar? Var mı bir sıkıntı?” diye sordu. Sadece bir kaç öğrenci yok hocam dedi. Öğretmen-6 oturduğu yerden anlatmaya devam etti. İlhan yüzü masada uyumaya devam ediyor. Öğretmen-6 yerinden kalktı, açıklama yapmaya devam ediyor. Anlaşılmadığını düşündüğü yerleri açıklıyor. Sınıf sessiz. Öğretmen-6 “Anlaşıldı mı? Tamam mı? Var mı anlamayan? Mecnun anladın mı?” diye sordu. Öğretmen-6 başparmağı ile okey, her şey yolunda işareti yaptı. Öğretmen-6 İlhan adlı öğrenciye “İlhancığım yüzünü yıka gel sen, açılmadın anlaşılın” diyerek öğrenciyi yüzünü yıkamaya gönderdi.”[G-15]

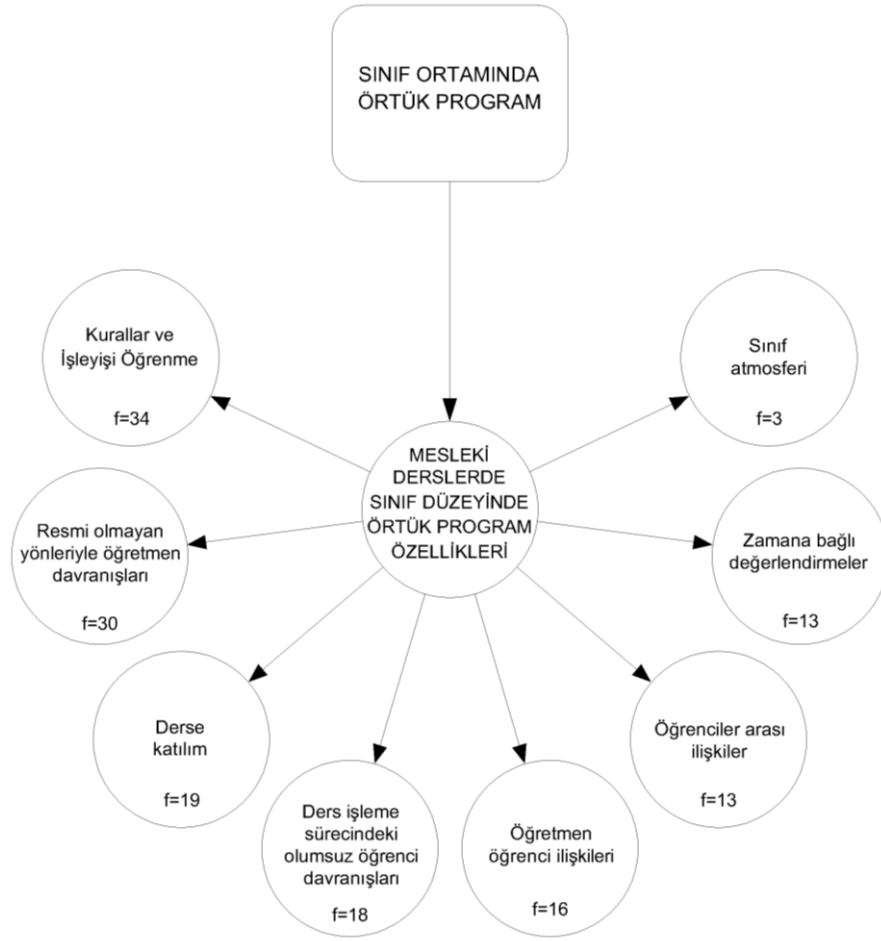
“Öğretmen-6 ders anlatıyor ancak tahtadaki çizime bakıyor. Bazen sırtını dönüp anlatıyor. Esneyen ve ilgisi dağınık öğrenciler var. Öğretmen anlattığı konu hakkında ara ara soru soruyor. Genelde kendisi cevaplıyor.” [G-16]

“Öğrencilerden bir kısmı devre yapıyor. Çizim yapanlarda var. Ceyhan geziniyor. Genelde daha çok kendi aralarında konuşuyorlar. Konuştukları meseleler günlük meseleler. Bazı öğrencilerin konuşma tarzları günlük konuşma biçiminde.” [G-14]

“İki öğrenci telefonu ile meşgul. Ceyhan ortalıkta gezinip el şakası yapmaya devam ediyor. Öğrenciler konuşuyor. Telefonla oynayanlar var. Öğretmen-1 geldi. Bir öğrenci “Hocam ben bitirdim” dedi. Öğretmen “Teke tek gelin tek tek” dedi.” [G-18]

4.7.5. Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özellikleri

Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özelliklerini gösteren model şekil-178’ de görülmektedir. Şekil-178’ den de anlaşılacağı üzere, gözlem verilerinin analizi anadolu teknik lisesi sınıfında meslek derslerinde ortaya çıkan örtük program özellikleri ile ilgili olarak sekiz farklı tema ortaya koymuştur. Temalar; “Kurallar ve işleyişi öğrenme”, “Resmi olmayan yönleri ile öğretmen davranışları”, “Derse katılım”, “Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları”, “Öğretmen-öğrenci ilişkileri”, “Öğrenciler arası ilişkiler”, “Zamana bağlı değerlendirmeler” ve “Sınıf atmosferi” şeklinde sıralanmaktadır. Diğer taraftan resmi olmayan yönleri ile öğretmen davranışları temasının da kendi içerisinde belli boyutlara sahip olduğu belirlenmiştir.

Şekil-178: Anadolu teknik lisesinde sınıf içi gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” dersindeki örtük program özellikleri

Anadolu teknik lisesi sınıfında mesleki derslerdeki örtük program özellikleri ana temasına ait her bir tema ile ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

4.7.5.1. Kurallar ve işleyişi öğrenme

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi ile sınıf kuralları ve işleyişi öğrenmeye yönelik otuz dört koda ulaşılmıştır. Sınıf içi gözlem verilerinin analizine göre, öğrenciler düşüncelerini ifade ederken teknik bir dil kullanmamakta, sınıfta daha çok arka masalarda oturmayı ve orta kısımlardaki masalarda oturmamayı tercih etmekte, sınavlara ezber yaparak belli konular ve sorular üzerinden çalışmaktadır. Buna karşın bir grup öğrencinin tamamen boş durduğu, derse veya sınava çalışmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin kendi başlarına pek uygulama yapamadıkları, başka bir öğrencinin uygulamasına bakarak veya çalışan bir uygulamaya bakarak uygulamasını yaptıkları hatta bazı öğrencileri başkasının uygulaması ile not aldığı da araştırma bulgularından anlaşılmaktadır.

Şekil-179: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin kurallar ve işleyişi öğrenme temasına ait model

Öğrenciler atelye içinde uygulama yaparken veya ders çalışırken genelde birbirleri ile seslice konuşmaktadır. Fakat öğretmen not aldırırken öğrenciler genelde sessizleşmektedir.

Öğrenciler teneffüslerde okul dışına çıkmakta ve bundan dolayı derse geç kalabilmektedir. Geç kalan öğrenciler zaman zaman yok yazılmaktadır ve yok yazılan öğrenci ise derslere devam etmemektedir. Öğrenciler atelyeye girerken oldukça gürültülü ve düzensiz şekilde girmekte, atelyeden çıkarken de yine gürültülü ve çalışma ortamlarını dağınık bırakarak çıkmaktadırlar. Öğrencilerin sınıfta eşyalarını da masalarının üstlerine dağınık şekilde koymaları dikkate alınacak olursa, öğrencilerde düzenli ve tertipli olma alışkanlığının olmadığı söylenebilir. Öğretmenler öğrencilerin görevi ve sorumluluğu olmamasına rağmen, belirli bir sıra düzeninde, ders bitiminde öğrencilere atelye temizliği de yaptırmaktadırlar. Gözlem notlarından bazı kesitler ilgili bulguları desteklemek üzere aşağıda sunulmuştur.

“Öğretmen-1 bilgisayar ile meşgul durumda. Öğretmen-1 “Zafer Hoca 20-30 tane soru vermiş, ona çalışıyorlar” dedi. Şu an 6 öğrenci sınava çalışmıyor. Boş duruyor ya da yanındaki ile konuşuyor. Dip masada iki öğrenci ders dışı konuşuyor.” [G-20]

“En öndeki 3 öğrenci hafifçe konuşup ders çalışıyor. Kapı kenarına yakın masada dört öğrenci daha önceki sınavlarda çıkmış sorulara bakarak çalışıyor. Bir öğrenci defterden bakarak çalışıyor. Aykut ve Bora çalışmıyor.” [G-20]

“Öğretmen-6 “Transistörün tipinin belirlenmesi diye başlık yazıp şekilleri çizim” dedi. Öğretmen-1 bu ders hiç gelmedi. Öğrencilerden çantası olanlar çantalarını sıralarının üzerine koymuşlar. Özellikle orta sıranın üzerinde 5 adet çanta var.” [G-22]

“Ön sırada masa üstlerinde hiç çanta yok. Orta masada oturan öğrencilerin hepsinin çantaları masalarının üzerinde. En arkadaki masaların üzerinde 3 çanta var.” [G-23]

“Öğretmen-6 geldi. Aykut ve Sümer’ e “Yok yazıldınız” dedi. İki öğrenci de mazeretleri olduğunu belirtti. Ancak öğretmen mazeretlerini kabul etmeyerek “Yapacak bir şey yok” dedi. Öğretmen-6 malzeme odasında. Levent da yanında. Sümer ve Aykut çantalarını alarak çıktılar.” [G-20]

“Öğrenciler ayaklandılar. Sandalyesini ters çevirip masaya koyan oldu. Genelde sandalyeler dağınık bırakıldı. Öğretmen “Dışarıda sıraya geçin” dedi. Öğrenciler hızlıca dışarı çıktı. Kalan öğrencilere “Sandalyeleri düzeltin” dedi. İki öğrenci sandalyeleri düzeltti. Öğretmen sıradaki öğrencilere “Rahat, hazırol, iyi tatiller” dedi. Öğrenciler topluca “Sağol” diye bağırıldılar. (11.41)” [G-24]

Öğretmenlerin öğrencilere malzemelerini ortak kullandırması, öğrenciye bir kısım malzemeleri aldırması ve öğrencilerin birbirinden çeşitli malzemeler istemek zorunda kalması dersin işlenişinde malzeme ve araç gereç eksikliğini göstermektedir. Dolayısıyla malzeme yetersizliğinin atelye derslerinin işlenişindeki bazı olumsuzlukların kaynağı olduğu ileri sürülebilir. Malzeme yetersizliğinin yanı sıra derslik sayısında ve dersliklerin kullanım alanında da sıkıntı olduğu bulgulardan anlaşılmaktadır. Örneğin, sınav yaparken öğretmenler öğrencileri iki gruba ayırmak zorunda kalmaktadır. Sınav yapılan günlere ilişkin diğer bulgulara bakıldığında ise öğrencilerin sınavları olduğu gün öğretmenlerin çok fazla ders işlememeleri ve öğrencilere sınavı olan derse çalışmaları için izin vermeleri gibi noktaların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra gözlem verilerinin analizi ile, öğretmenlerin öğrencileri atelyeye alırken sıra yaptıkları ve tekmil verdirerek derse

aldıkları, yoklamayı ders bitimine bıraktıkları, duruma göre bir öğretmenin derslerin büyük kısmına girmediği, sınavı biten öğrencilerin çıkmasına izin verdikleri, planlı bir görev paylaşımı yapmadıkları ortaya konulmuştur. Bulgulara yönelik gözlem notlarından kesitler aşağıda sunulmuştur.

“Öğretmen-1 ve arkadaşları kahvaltıya başladı. Saat (09.09) ve kahvaltı devam ediyor. Öğretmenler kahvaltıya devam ederken ara ara öğrenciler geliyor. Öğretmenlerden biri öğrenciye “anahtarları alıp içeri girin” dedi. (09.17)” [G-23]

“Öğretmen-6 “Bir arkadaşınızı aşağı yollamıştım ama” dedi. Bir öğrenci “Hocam siz çok yanlış bir insanı yolladınız” dedi. Öğretmen-6 “Sabaha kadar gelir artık” diye cevap verdi. Öğretmen-1 henüz gelmedi. Öğretmen-6 malzeme ayarlamaya devam ediyor. (08.21) İki öğrenci tam kapaklanmış uyur vaziyette. Şu an 18 öğrenci var. Sınıfın tam ortasındaki masada hiç öğrenci yok.” [G-21]

“Öğretmen-6 bu sırada derse geldi. Diğer öğretmenle kısa bir konuşmanın ardından Öğretmen-1 dersten ayrıldı. Öğretmen-6 “kalem verin” diye seslendi. Öğretmen-6 bir öğrencinin defterine baktı. Sonra “kitabınızı açın. Ben tahtada anlatacağım. Siz takip edin” dedi. Öğretmen-6 tahtaya çizim yaparak anlatmaya başladı.” [G-22]

“(07.56) Öğretmen-1 öğretmenler odasında. (08.00) Derse doğru hareket edildi. Öğrenciler iki grup halinde bekliyorlardı. Öğretmeni görünce öğrenciler sıraya geçtiler. Tekli sıra oldular. Öğretmen kapıyı açtı. Öğretmen “Geç sıraya” dedi. Daha sonra “Rahat, hazır ol, say” dedi. Öğrenciler 1,2,3,... diye saydılar. En sondaki öğrenci “14 son” dedi. Öğretmen “İyi dersler” dedi. Öğrenciler topluca “Sağol” diye bağırdı. Öğrenciler sıra ile içeri girdiler.” [G-20]

“Öğrenciler sessiz. Tek sıra halindedir. Öğretmen “rahat, hazır ol, günaydın” dedi. Öğrenciler düşük sesle topluca “sağol” dediler. Daha sonra öğretmen “iyi dersler” dedi. Yine düşük sesle “sağol” dediler öğrenciler.” [G-23]

“Öğretmen-1 “Sınavınız var mı?” diye sordu. Öğrenciler “Evet Hocam, üç sınavımız var” dediler. Bir öğrenci “Hangi birine çalışacağız” dedi. Öğretmen-1 sıra ile öğrencileri içeri aldı ve “Beyler, içeri girince sessizce ders çalışın” dedi.” [G-19]

“Öğretmen-6 güç kaynağı için “Hakan, bu ayarlı mı? Birşey göstermiyor” dedi. Öğretmen-1 “Bir tane AVOMETRE verin beyler. Aykut, bir tane AVOMETRE verin oğlum” dedi. Daha sonra “Koray” dedi ve elini parmaklarını şaklatarak AVOMETRE istedi.” [G-24]

“Orta-orta masada bir öğrenci boş boş duruyor. Bunun yanındaki (Levent) öğrenci de defterini açmış ancak onunla konuşuyor. Orta ön masada öğrenciler dört kişi fikir alış verişi ile çalışıyor. Öğretmen-1 kalktı ve “Hadi, açın ders çalışın bakalım. Serbest bıraktık” dedi.” [G-20]

“Öğrenciler genelde konuşuyorlar. Sesli şekilde sınava çalışan öğrenciler var. Öğrenciler serbest. (10.50) Öğretmen-1 geldi ve “Arkadaşlar sınıfı iki gruba ayıracağız” dedi ve daha sonra ismini okuduğu öğrencileri otomasyon laboratuvarına gönderdi. Öğrencileri birbirinden oldukça uzak mesafelerde oturttu.” [G-19]

“Öğretmen-6 “Rahat” dedi. Öğrenciler toplandı. “Çifterli yap” dedi. Öğrenciler sıra oldu. “Şimdi gençler bu malzeme olayında karışık malzemeler var. Bunları tespit edersem yalıtım yeri. Bir de artı ve eksiye bilelim. İnternet var. Açın okuyun” dedi ve daha sonra “Rahat, hazırol, paydos” dedi. Öğrenciler topluca yüksek sesle “Sağol” diye bağırdılar. Hızlıca, konuşarak dağıldılar.” [G-21]

“Utku devresini getirdi. Öğretmen-1’ e malzemeleri bıraktı. Öğretmen-6 Aykut’ un devresine bakıyor. Devre henüz çalışmadı. Sırada bekleyen dört öğrenci var. Şu an sınıfta 8 öğrenci var. (10.38)” [G-24]

“(08.05) Bugünkü ders farklı bir atölyeye alındı. Bu atölye “Elektronik Atölyesi” olarak adlandırılan yer. Öğretmen-6 sınıfa geldi. Öğrenciler ayağa kalktı. Öğretmen-6 bazı öğrencilerin yerini değiştirdi.” [G-24]

“Öğretmen-6 sınıfın ön kısmında “Bord getirmeyenler el kaldırsın” dedi. Bazı öğrenciler el kaldırdı. Öğretmen-6 el kaldıran bir öğrenciye “Niye getirmedi?” diye sordu. Bu öğrenci “Kayboldu hocam” dedi. Öğretmen “Bord getirmeyenler getiren birinin yanına geçsin” dedi.” [G-24]

Sınıf kuralları ve işleyişe yönelik bulgular, ders öğretmenlerinin derslerini işlerken planlı hareket etmediklerini göstermektedir. Sınıf içerisinde öğrencilerin genelde serbest kalmaları, verilen uygulama görevlerini çoğu öğrencinin yapıyormuş gibi davranması, öğrencilerin genelde arka masalara oturması gibi davranışların kaynağında öğretmenlerin derslerine plansız girmelerinin olduğu söylenebilir. Öğrencilerin, her ne kadar belirli bir düzen içerisinde atölyeye girmeleri yönünde uygulamalar olsa da, çoğunlukla öğrencilerin atölyeye girmeleri ve çıkmaları oldukça düzensizdir.

Öğretmenler duruma göre sınav olduğu haftalarda ders yapmamakta ve öğrencilere sınavlara hazırlık yapmaları için izin vermektedir. Sınava çalışma isteği öğrencilerce de dile getirilmekte ancak sınava çalışmaları için izin verilen çoğu öğrenci aslında ders çalışmayarak boş durmakta ya da arkadaşı ile sohbet etmektedir. Ders çalışan öğrenciler ise ezber yaparak veya kendilerine önceden verilen sorulara çalışarak sınava hazırlık yapmaktadır. Sınava hazırlık konusundaki ezberci tutum, öğrencilerin uygulamalarını yaparken de mevcuttur. Bir çok öğrenci, elektronik devre uygulamasını kendi başına yapmaktan ziyade yapan bir arkadaşına bakarak yapmaya çalışmaktadır. Ezbercilik, plansızlık, verimsiz zaman kullanımı, düzensizlik gibi bir çok olumsuz yön, sınıf kuralları ve işleyişe yönelik olumsuz özellikler olarak ön plana çıkmaktadır.

4.7.5.2. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi ile öğretmenlerin ders işleme sürecindeki resmi olmayan yönleri ile ilgili davranışlarına yönelik otuz kod ile temsil edilen modele ulaşılmıştır. Görüşme verilerinin analizi, öğretmenlerin öğrenciye yardımcı ders kitabı, araç gereç ve malzeme aldıklarını ve kitaba bağlı ders işlediklerini ortaya koymuştur. Öğretmenler yıllık plan veya ders planından ziyade ders işlerken kitaptaki sıralama ve içeriğe bağlı hareket etmektedirler.

Şekil-180: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait model

Bulgular öğretmenlerin ders esnasında öğrencilerin dışarı çıkmasına izin verdiklerini veya herhangi bir iş için onları dışarı gönderebildiklerini, öğrencileri derse alıp kendilerinin girmediklerini veya kendi ihtiyaçları olduğunda zaman zaman dışarı çıktıklarını, öğretmenlerin derslerde başka işlerle meşgul olabildiklerini, istediklerinde derste telefonla konuşabildiklerini göstermektedir. Bunların yanı sıra

öğretmenler sınıf başkanı başta olmak üzere öğrencilere ders dışı bir takım görevler verebilmektedirler. Öğretmenlerin en son işlenen konuları öğrencilere sorma veya işlenecek konuları öğrencilerin defterlerinden bakarak belirleme gibi davranışları vardır.

Öğretmenlerin öğrenciler hakkında çeşitli yargılarda buldukları, öğrenci hatalarını doğrudan söyleme veya düzeltme yoluna gittikleri, öğrencileri başka sınıfın öğrencileri ile kıyasladıkları bulgulardan anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin öğrencileri güvenli çalışma konusunda uyarılarına rağmen kendilerinin güvensiz çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bulgular güvensiz çalışma başta olmak üzere öğretmenlerin çeşitli tutarsız davranışlar sergilediklerini ortaya koymuştur. Buna karşın, öğretmenler kendi yaptıkları hataları kabul ederek öğrencilerine rahatlıkla açıklayabilmektedir. Öğretmenler derslerde belli konuları önemsediklerini açıkça söylemektedirler. Derslerinde özellikle önemsedikleri konular üzerinde daha fazla duran öğretmenler, öğrencilerin başka derslerden sınavları olduğunda onlara sınava çalışmalarını için izin vermekte, hatta gerektiğinde öğrencilere bireysel olarak o derslerin konularını anlatabilmektedir. Öğretmenler ezberleme yaptırmayı ders işlemede bir yöntem olarak tercih edebilmektedir.

Ders çalışması konusu başta olmak üzere, öğretmenler öğrencilere karşı yönlendirici bir tarzla hareket etmektedirler. Öğretmenler, öğrencilerin sınava hazırlanmaları için gayri resmi izin vererek oldukça toleranslı bir tutum takınmalarına karşın, kopya çekme davranışına karşı oldukça hassastırlar ve bu şekilde davranan öğrencilerin kağıdını alarak onları dersten atmaktadırlar. Ancak bunun dışında herhangi bir yaptırım uygulamamaktadırlar. Normal koşullarda, bir öğrenciyi disiplin cezası ile karşı karşıya bırakması gereken kopya çekme olayı, öğretmenin kendi uyguladığı öğrencinin kağıdını alarak öğrenciyi dersten atma cezası ile sonuçlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra öğretmenlerin öğrencileri notla veya tehditvari sözlerle motive ettikleri ve ödüllendirdikleri de bulgulardan anlaşılmaktadır. Öğrencinin dersi anlamadığında bir takım sıkıntılar yaşayacağını ileri süren öğretmenler, dersi anlamama durumunu öğrencilere karşı bir tür tehdit olarak kullanmaktadırlar. Resmi olmayan yönleri ile öğretmen davranışları temasını açıklayan bulguları destekleyen bazı gözlem notları aşağıda görülmektedir.

“Öğretmen-1 Akın adlı öğrencinin dedesinin ölümü nedeni ile bir süre kapı önünde onunla konuştu. İki öğrenciyi kalorifer sisteminden kaynaklanan koridorda birikmiş olan suları temizlemeleri amacıyla görevlendirdi.” [G-23]

“Öğretmen-6 geldi. Eli arkada ağır adımlarla yerine geçti. Masaya ellerini dayadı. Öğretmen-1’ e bir şeyler soruyor. Sınıf başkanı Utku Öğretmen-6’ nın yanına gidip bir kağıda imza attırdı. (Başka bir öğretmene ait zümre tutanağı) Öğretmen-6 sınıf defterini imzaladı.” [G-24]

“(08.12) Öğretmen-1 lavaboda. Öğrenciler belirgin şekilde gürültü yapıyorlar. Öğretmen-1 önlüğünü giydi ve atölye anahtarlarını aldı. Atölye 2. katta. Öğretmen yardımcı ders kitabı ile geldi. Öğretmen pencere kenarında. Öğretmen bir öğrenciyi anahtar almaya gönderdi.” [G-22]

“Öğretmen-1 ‘‘Bana bir AVOMETRE verin’’ dedi. Sınıf başkanının AVOMETRESİNİ aldı. Öğretmen ‘‘Bir daha şu soruyu da sormayın.’’ [G-24]

‘‘Siz bir üst noktayı düşünmelisiniz. Sizler sınavla gelen Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerisiniz. Kalitenizin farkına varın. Sizin kaliteniz iyi düzeyde. Sizi mühendis, müdür olarak neden görmek istemeyelim?’’ [G-22]

‘‘Öğretmenin telefonu çaldı. Öğretmen-6 arıyor. Telefonu ile atölye içinde konuştu. Öğrenciler kitap ve defterlerini çıkarıyor. Orta seviye gürültü var. Sınıf başkanı ‘‘hocam fiş hazır değilmiş, getiremedim’’ dedi.’’ [G-23]

‘‘Öğretmen ‘‘Sınavınız var mı?’’ diye sordu. Öğrenciler ‘‘Evet Hocam, üç sınavımız var’’ dediler. Bir öğrenci ‘‘Hangi birine çalışacağız?’’ dedi. Öğretmen sıra ile öğrencileri içeri aldı ve ‘‘Beyler, içeri girince sessizce ders çalışın’’ dedi.’’ [G-19]

‘‘Aykut Öğretmen-6’ ya soru sordu bordla ilgili. (Çokca tekrar edilen bir konu-Bordun artışı ve eksisi) Öğretmen-6 gezinip ‘‘Hepinizden, bordu getirmeyenlerden 30 puan kırıyorum. 70 puan üzerinden değerlendireceğim’’ dedi. Sınıfta elleri cebinde geziniyor.’’ [G-21]

‘‘Bir öğrenci ‘‘alternatif şey mi?’’ hocam o. Cevap olarak bir öğrenci ‘‘hocam verir ama ledin şiddeti değişir, led bir az, bir fazla yanar’’ dedi. Öğretmen ‘‘verir diyorsun açtığımızda’’ dedi. Başka bir öğrenci el kaldırdı. ‘‘Transistörden dolayı yanmaz. Alternatiften dolayı yanmaz. Bir yanar bir söner’’ dedi. Öğretmen ‘‘biraz daha açıkla’’ dedi. Tunç adlı öğrenci ‘‘+’ da yanar, -’ de söner’’ dedi. Öğretmen ‘‘başka cevap var mı?’’ diye sordu. Sınıf sessiz. Öğretmen ‘‘aferin Tunç, not verirken bana bunu söyle, hatırlat’’ dedi.’’ [G-23]

‘‘Aykut telefonu ile uğraşılıyor hala. Bora’ nın devresi doğru çalışmadı. Öğretmen-6 ‘‘Ledler ters bağlı arkadaşım’’ dedi. Öğrenci ‘‘Ha basitmiş’’ dedi. Bora Tunç’ un devresini bağladı.’’ [G-21]

‘‘Öğretmen-6 Bakın kitapta da aynısı gösterilmiş’’ dedi. Kendisi de bir öğrencinin kitabına bakmaya başladı. Sonra kitap üzerinden aynı yeri açıkladı. Kitap ve kendi çizim ve anlatımlarını eşleştirdi. Öğretmen-6 çizim üzerinden konuyu açıklamaya devam etti.’’ [G-22]

‘‘Öğretmen-1 Resmi yazışma programı Kurum-Net’ i inceliyor. Levent Zafer Hoca’ nın verdiği çalışma kağıdını Öğretmen-1’ ye getirdi ve bu çalışma kağıdındaki bir soruyu sordu. Öğretmen-1 çözerek anlattı. (08.33)’’ [G-20]

‘‘Bir öğrenci daha geldi. Oda herhangi bir şey söylemedi. Oturmak için sandalye baktı. Göremeyince kırık bir tabure bulup ön orta sıraya geldi. Bir öğrenci izin istedi. Öğretmen-1 ‘‘Lavaboya mı?’’ diye sordu. Öğrenci başı ile onayladı ve çıktı. Öğretmen-1’ in masasında 5 öğrenci var. Öğretmen-1 dört öğrenciye anlamadıkları bir konuyu anlatıyor.’’ [G-20]

‘‘Öğretmen-6 güç kaynağını alarak panoya güç kaynağını getirdi ve bağladı. Güç kaynağının fişi yok. Doğrudan uçları açık kabloları prize soktu. Aykut ‘‘Hocam sıkıntı olmasın’’ dedi. Öğretmen-6 bir şey söylemedi.’’ [G-24]

‘‘Öğretmen-6 kitaptan açıklama yapıyor. Arka sırada oldukça uykulu olduğu belli olan bir öğrenci var. Bir öğrenci ise oturduğu yerde uyuyor. Orta sırada bir öğrenci yüzü kapaklanmış vaziyette uyuyor. Öğretmen-6 ‘‘bir 15 dakika ara verelim mi?’’ dedi ve teneffüs verdi. Orta sıradaki öğrenciler dışarı çıkmamayı tercih ettiler. Bu öğrenciler uykulu. Saat (08.55)’’ [G-22]

‘‘Şu an Aykut dahil tüm öğrenciler devre yapımı ile meşgul. Öğretmen-1 sesli bir şekilde malzeme odasında telefonla konuştu.’’ [G-21]

‘‘Orta sırada dersin başından beri uyuyan bir öğrenci lavaboya gitmek için öğretmenden izin istedi. Öğretmen-6 bu öğrenciye izin verdi.’’ [G-23]

‘‘Kabloları çöpe atmayın. Not verirken dikkat edeceğiz’’ dedi. Daha sonra ‘‘Dışarı çıkmayan kim var?’’ diye sordu. Bir grup öğrenci ‘‘Biz’’ diye cevap verdi. Öğretmen-1 ‘‘O zaman malzemelere dikkat ediyorsunuz tamam mı?’’ dedi.’’ [G-21]

Diğer taraftan, resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları temasına ait modelde yer alan ders dışı sohbet ve paylaşımlar, değer aktarımı, cezalandırma davranışları, beden dili kullanımı ve öğrenciye yapılan uyarılar temalarının da kendi içinde belli boyutlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bulgular, öğretmenlerin öğrencilerini notla tehdit etme, kızdığı öğrenciyi dersten atma, öğrenciye ceza amaçlı sorular sorma, öğrencinin yerini değiştirme ve argo kullanarak azarlama gibi davranışlarla cezalandırdığını ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin cezalandırma davranışları ile ilgili bazı gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“Öğretmen-1 “Yapmak istemiyorsan çık, sanki ne yapıyorsunuz?” dedi. Aykut sandalyeleri topladı ve süpürge aldı.” [G-21]

“Aykut adlı öğrenci gülüyor. Öğretmen-6 “sırtıma oğlum” diyerek ikaz etti. Aykut “sırtımda hocam” diyerek cevapladı. Öğretmen-6 “Çık, çık, dışarı çık diye bağırdı” Öğrenci “burnum akıyor” dedi. Öğretmen-6 “Çık dedim, çık” diye tekrar bağırdı. Öğrenci dışarı çıktı.” [G-22]

“Aykut “Hocam yine yanmadı ya” dedi. Öğretmen “Kontrol et tekrar” dedi. Aykut” Ben kendim yaptığımda yandı, hiç sönmedi. Hoca ile yaptık hiç yanmadı” dedi. Öğretmen-6 “Dersin adı ne Aykut” dedi. Aykut “Bilmiyorum Hocam” dedi.” [G-24]

“Bir öğrenci geldi. Sessizce öğretmene baktı. Öğretmen bu öğrenciye “Alışkanlık ettiniz ha” dedi. Daha sonra öğrenciler yerine oturdu. Egemen uyuyordu. Öğretmen bu öğrenciye “Egemen git yüzüne yıka” dedi ve bu öğrenciyi tuvalete gönderdi.” [G-19]

“Aykut uyumaya devam ediyor. Öğretmen-6 anlatım yaparken arkasını döndü ve uyuyan bu öğrenciye “arkadaşım nasıl oluyormuş? Sen biliyorsun herhalde. Niye dinlemiyorsun?” diye yüksek sesle uyarıda bulundu.” [G-22]

“Öğrenciler çıkarken sandalyelerini olduğu gibi bırakıp gidiyor. Diğer gruptan öğrenciler geldi. Aykut “Hocam 3-4 tane tanım sormuşsunuz ya” dedi ellerini yana açarak. Öğretmen “Sus lan” dedi sessizce.” [G-19]

“Bazılarımız bord kullanmayı bilmiyor” dedi. Öğretmen-1 bir öğrenciye “Ne yapıyorsun lan sen, notunu aldın mı?” dedi. Öğrenci “Aldım aldım” dedi. Bu öğrenci telefonu ile uğraşıyordu.” [G-24]

Bunların yanı sıra öğretmenlerin devamsızlık ve derse gelmeyen öğrencileri sorma, kendi hayatından örnekler verme, nasihatte bulunma gibi ders dışı sohbet ve paylaşımlarda buldukları da ulaşılan bulgular arasındadır. Ayrıca öğretmenlerin ders dışı sohbetlerle değer aktarımında buldukları ve beklentilerini aktardıkları da belirlenmiştir. Durumla ilgili gözlem notlarından örnekler aşağıda görülmektedir.

“Öğretmen Öğretmen-6 sakın bir ses tonu ile “Kağıt oynuyorsunuz. Mesela 51, bilardo gibi. Bu öğrencinin zekası vardır ve aslında o öğrenci okuyabilir. Buraya kadar gelmişseniz burayı hak etmişsinizdir. İçinizde üniversiteyi biraz gayretle kazanabilecek kişiler var. Aranızdan beraber çalışabileceğimiz öğretmenler de çıkacak. Zekayı kullanırsanız tabi. Menfi, şeytani zeka da vardır. Adam kapkaçıcıdır. Onda da zeka var ama şeytani yerde kullanıyor. Sen kendini derse versen ilmi yerde kullanmış olursun. Hepiniz canavar gibi öğrencilersiniz. Uğraşırsanız yaparsınız. Diğerlerinin sizden farkı yok. Onlar daha çok uğraşmış. Bende sanat okulundan çıktım. Diğer öğretmenleriniz de öyle. Bizim zamanımızda gerçi eğitimler daha iyiydi ve daha sık eleyip dokuyorlardı. Siz bir üst noktayı düşünmelisiniz. Sizler sınavla gelen anadolu teknik lisesi öğrencilerisiniz. Kalitenizin farkına varın. Sizin kaliteniz iyi düzeyde. Sizi mühendis, müdür olarak neden görmek istemeyelim?” dedi. [G-22]

“Öğrenciler içeri girip oturdu. Öğretmen-1 de yerine oturdu ve bilgisayarını açtı. “Günün en verimli saatleri bunlar. Bu saatlerde çalışırsanız aklınızda daha çok kalır” dedi.” [G-19]

“Kabloları çöpe atmayın. Not verirken dikkat edeceğiz” dedi. Daha sonra “Dışarı çıkmayan kim var?” diye sordu. Bir grup öğrenci “Biz” diye cevap verdi. Öğretmen “O zaman malzemelere dikkat ediyorsunuz tamam mı?” dedi.” [G-21]

“Öğretmen-6 bir süre daha nasihat etmeyi sürdürdü. “Seneye mezun olacaksınız. Başarılı öğrenciler üniversiteye gidecek. Bazı arkadaşlarınız doğrudan işe girecek. Evlilik, askerlik derken hiç anlayamayacaksınız. Sizin iyiliğinizi istiyoruz. Okulumuzun imkanları çok iyi. Onun için kıymetini bilin. Derse özen gösterelim. Şu konuyu tekrar anlatayım” dedi ve tahtadaki çizimler üzerinden konuyu tekrar anlatmaya başladı.” [G-22]

“Öğretmen-6 “arkadaşlar kitap okuyun. Kitap okumak düzgün cümle kuramamızı sağlar. Bu çok önemlidir. Sadece bilgi yeterli olmaz” dedi. Sınıfta dolaşarak nasihat etmeye devam etti. Bu noktada “ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz ama” dedi. Daha sonra “çizildi mi arkadaşlar?” dedi. 10 kadar kişi düşük sesle “1 saniye hocam, hayır” şeklinde yanıt verdi.” [G-22]

Görüşme verilerinin analizi öğretmenlerin beden dili kullanımına yönelik davranışlarının oturur vaziyette ders anlatma, bir eli cebinde ders anlatma, eli arkada gezinerek ders işleme, konuşurken ağzını kapatma ve arkası öğrencilere dönük ders işleme şeklinde sıralandığını ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin beden dili davranışlarına yönelik bazı gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“Sonra başka bir malzemeyi sordu. Daha önce gelen ve dışarı çıkmış olan bir öğrenci tekrar içeri geldi. Sınıfa Öğretmen-6 geldi ve “Hadi başlayın ya” dedi. Eli cebinde geziniyor.” [G-21]

“O zaman şöyle diyelim arkadaşlar” diyerek sınıf önünde elleri cebinde yere bakıp yürüyor ve zihninden kelime kelime 2-3 kez tekrar ederek not aldirmaya başladı. Eli arkada duvar kenarında yere bakar vaziyette sınıfta gezerek yazdırıyor.” [G-22]

“Öğretmen tahtaya gitti. Röleyi açıklamaya başladı. Öğretmenin yüzü tahtaya dönük. Bir eli cebinde. Orta sırada bir öğrencinin yüzü masaya kapalı halde.” [G-23]

“Aykut dışında tüm öğrenciler perdeye bakıyor. Öğretmen-1 ’nin bir eli cebinde. İki öğrenci masa altında telefonu ile meşgul. Öğretmen-1 açıklamaya devam ediyor.” [G-24]

Öğretmen-1 “bataryayı da eklesek ne olur sizce?” diye sordu. Bir öğrenci “tamamen yanar” dedi. Sınıf sessiz. Genelde konuşurken öğretmen eli ile ağzını kapamakta. Öğretmen “evet siz, bakın buraya, çizerken kesik kesik çizin şu kısmı” dedi.” [G-23]

“Öğretmen-1 “Hadi 5 dakika olmuş, geçin” dedi. Öğretmen-1 arkası öğrencilere dönük şekilde çizim yapıyor. Konuşanlar var.” [G-20]

“Öğretmen-1 iki öğrenci ile dışarı çıktı. Malzeme odasında kimse yok, lambası yanıyor. Aykut cep telefonu ile oynuyor. Öğretmen-6 öğrencilere sırtı dönük oturdu. Malzeme seçimi yapıyor.” [G-21]

“Öğretmen-6 çizim yaparken soru sordu. “Ölçü aleti değer gösterir mi” dedi. İki öğrenci zayıf sesle gösterir dedi. Öğretmen-6 tahtaya ve sınıfa yan vaziyette tahtaya bakıp anlatımını sürdürüyor. Çizim yaparken sırtını öğrencilere dönüyor.” [G-22]

“Utku biliyor musun?” diye sordu. Öğrenci cevap veremedi. Cevabı öğretmenin kendisi söyledi. Arkası dönük şekilde açıklama yapmaya devam etti. “Tamam mı?” diye sordu. Bir öğrenci cılız bir sesle “tamam” dedi. Sınıf sessiz.[G-22]

Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışlarına ilişkin bulgulara göre, öğretmenler öğrencilerini, konuşmama, uyumama, sessiz olma, uygulamalarını yapma, düzenli ve hızlı çalışma (uygulama yapma) gibi konularda, esprili şekilde, dürtme yoluyla veya sözlü olarak uyarılmaktadırlar. Öğrencilere yapılan uyarılarla ilgili bazı gözlem notları aşağıda sunulmuştur.

“Sınıfta 21 öğrenci var. Perdeler kapalı. Tüm lambalar açık. Konuşmalar arttı. Öğretmen “Şşşt, Beyler sessiz” diyerek uyardı. Öğrenciler daha çok sohbet ediyorlar. Öğretmen “Evet beyler, çıkın teneffüse.” [G-19]

“Öğretmen-1 tahtaya bakıp ara sıra sınıfa dönüp devreyi anlatmaya devam ediyor. “Ne bağlı?” gibi sorular soruyor kısa kısa. Soruları kendi cevaplıyor. Önde iki öğrenci çizim yapıyor. Bir öğrenciye “delikanlı kaldır kafanı. anlamazsınız, basit bir şey anlatıyorum” dedi. Daha sonra “Mustafa röle nasıl çalışıyormuş?” diye sordu. Öğrenci cevapladı.” [G-23]

“Öğretmen-6 Aykut’ a “Arkadaş sen yapmıycan mı müdür” dedi. Öğretmen-6 bu öğrenciyi düreterek kaldırdı. Aykut T-1’ e soru sordu bordla ilgili. (Çokca tekrar edilen bir konu-Bordun artısı ve eksisi)” [G-21]

“Aykut uyumaya devam ediyor. Öğretmen-6 anlatım yaparken arkasını döndü ve uyuyan bu öğrenciye “arkadaşım nasıl oluyormuş? Sen biliyorsun herhalde. Niye dinlemiyorsun?” diye yüksek sesle uyarıda bulundu.” [G-22]

“Arka sırada başkan Utku ve Aras şakalaştı. Öğretmen-1 “siz çizdiniz mi beyler?” diye öğrencilere bakmadan sordu ve “çok konuşanlar var” dedi.” [G-23]

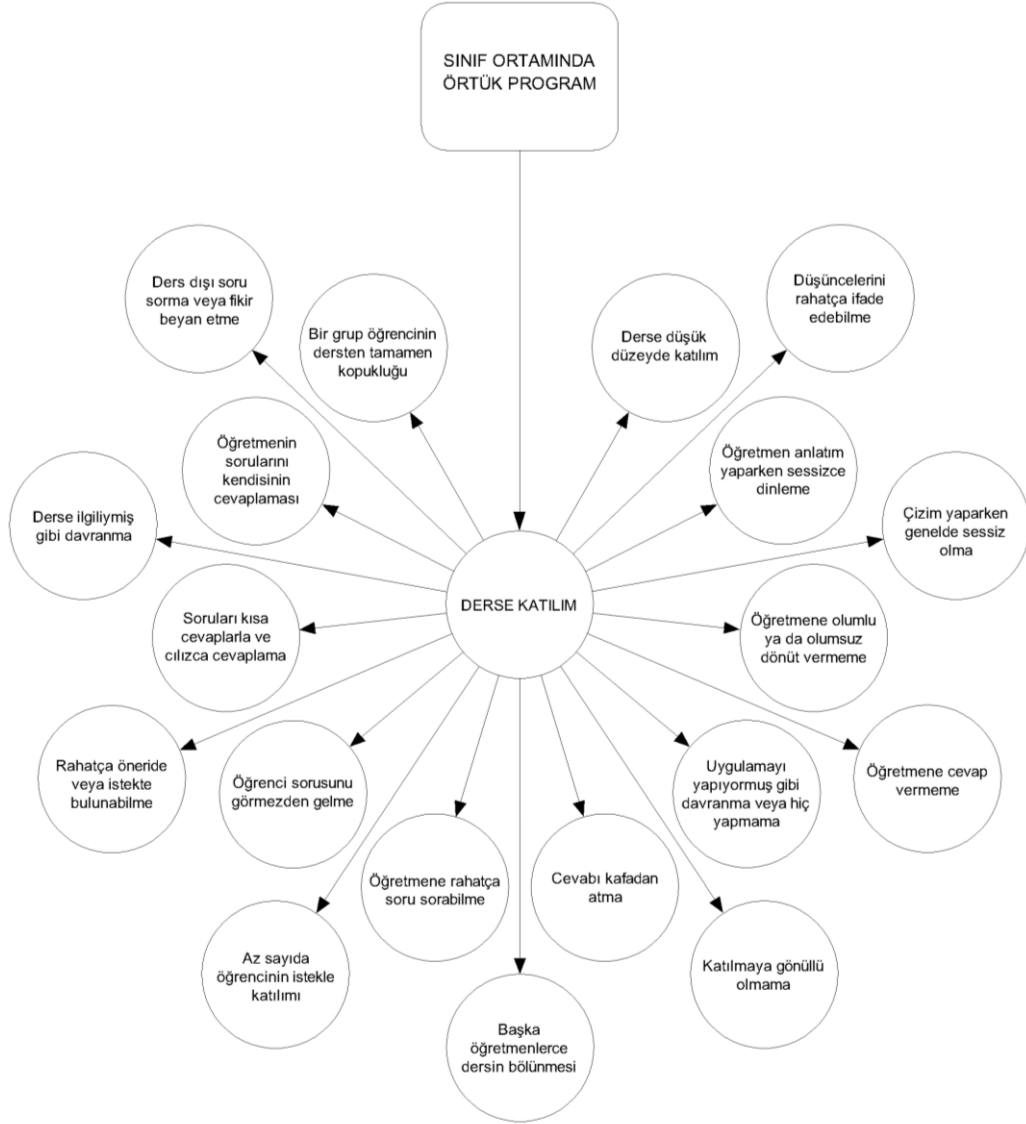
“Konuşan bir öğrenciye “Senin sohbetin bir bitsin delikanlı, dikkatimi dağıtıyorsun” dedi. Daha sonra “Şunu bir çiziz” dedi. Akın “Başlık ne hocam?” diye sordu.” [G-24]

“Uygunuzu düzenli alın. İyi kahvaltı yapın. 10 dakika erken kalksanız iyi bir kahvaltı yapabilirsiniz. Kahvaltı yapmadan gelmeyin. Burada yarım saatten beri uyuyan arkadaşlarımız var. Derse biraz daha ilgi alaka istiyorum” dedi.” [G-22]

“Öğretmen-6 “Arkadaşlar elemanlar size, siz elemanlara bakıyorsunuz. Ne zaman yapacaksınız? Bakın bu şartlarda başarılı olamazsınız. Uygulamadan alacağınız notta bir not olarak değerlendirilecek” dedi.” [G-21]

4.7.5.3. Derse katılım

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait modelden de görüleceği üzere gözlem verilerinin analizi ile derse katılıma yönelik on dokuz kodlu bir yapıya ulaşılmıştır. Gözlem verilerinin analizi, derse katılımın düşük olduğunu, bir grup öğrencinin dersten kopuk, derse karşı ilgisiz olduğunu ve hiçbir şey yapmadan boş durduğunu, az sayıda da olsa küçük bir grubun derse oldukça aktif şekilde katıldığını ancak çoğu öğrencinin uygulama yapmadıklarını ortaya koymuştur. Uygulama yapmayan ya da dersten kopuk olan öğrenciler dersle ilgiliymiş ya da sanki çalışıyor ve uygulama yapıyorlarmış gibi davranmaktadırlar.

Şekil-181: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin derse katılım temasına ait model

Öğrenciler öğretmenlerin sorularına genelde cevap vermemekte veya verememektedir. Öğretmenin sorularına cevap vermeye çalışan öğrencilerse cılız ve kısa cümleler kullanmayı tercih etmekte veya bazı durumlarda cevabı kafadan atmaktadırlar. Öğretmen zaman zaman öğrencilerin ilgisini derse çekmek için sorular sorsa da çoğu zaman sorduğu soruları kendisi cevaplamak zorunda kalmaktadır. Öğrenciler derse katılım konusunda pek gönüllü değildir. Buna karşın bulgular, öğrencilerin öğretmenlerden rahatça istekte bulunabildiklerini, onlara soru sorabildiklerini, taleplerini ve düşüncelerini sınıfta rahatça ifade edebildiklerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda öğrencilerin zaman zaman ders dışı sorular sorarak dersi böldükleri belirlenmiştir. Öğrenciler istediklerinde rahatça fikirlerini söyleyip soru sorabilmelerine rağmen bazı durumlarda öğretmenlerin öğrencilerden gelen sorulara cevap vermedikleri ya da onlardan gelen talepleri görmezden geldikleri

anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra öğrencilerin uygulama yaparken kendi aralarında ders dışı konuşmaları, özellikle çizim yaptıklarında veya öğretmen ders anlatırken oldukça sessizleşmeleri, onların öğretemene karşı bir itaat içerisinde olduklarının göstergesi olabilir. Derse katılım bağlamında sınıf ortamında örtük program özelliklerini ortaya koyan bazı gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“Öğretmen-6 “Bu ayak beyz ucu. Ne diyecekmışiz?” dedi. Bir öğrenci “beyz ucu orta sıradaki mi” diye sordu. Öğretmen-6 sırtı öğrencilere dönük vaziyette çizim yapıp anlatıyor. Aykut masaya kapaklanmış uyuyor. Bir öğrenci daha (orta masada yan kısma oturmuş olan) yanı uyuklar vaziyette. Öğrencilerden yarısının kitabı var.” [G-22]

“Öğretmen-6 tahtadaki çizimlerle yanal vaziyette daha çok tahtaya bakarak açıklama yapıyor. Öğrencilerin yarısı dersle ve tahtayla meşgul görünüyor.” [G-22]

“Öğretmen kitaptaki devreyi bilgisayara aktarıyor. Orta sıra sessiz. 2 öğrenci uyuyor. Başka bir iki öğrenci sessizce ve bir şey yapmadan oturuyor. Ön sırada bir öğrenci çizimle meşgul. 2 öğrenci (ortadakiler) kendi aralarında düşük sesle konuşuyorlar. Arkada yer alan grup kendi arasında konuşuyor.” [G-23]

“İki öğrenci masaya kapaklanmış vaziyette; diğerleri çizim yapıyorlar ve kendi aralarında konuşuyorlar. Koray tekrar öğretmenin yanına gitti ve birşeyler sordu ölçümle ilgili.” [G-24]

“Öğretmen-1 “siz çizdiniz mi beyler?” diye öğrencilere bakmadan sordu ve “çok konuşanlar var” dedi. Aykut “hocam bu işlem basamakları zor ya” dedi. Aslında bu öğrenci çizimle meşgul değildi. Arkada oturanlar ders dışı sohbet ediyorlar. Anlattıkları şeylere sesli olmasa da gülüyorlar.” [G-23]

“Egemen çalşıyormuş gibi yapıyor. Elindeki yan keski ile sürekli kablo kesiyor. Kapı önündeki bu masada genelde devreler pek yapılı değil. Öğretmen-6 “Bitiren var mı?” dedi. Sınıf cevap vermedi. Aykut’ de henüz bir şey yapmamış. Tahta önü ve duvar dibindekiler nerdeyse devrelerini bitirmişler. Öğretmen-1 henüz gelmedi. (09.40) Öğretmen-6 ellerini kavuşturmuş şekilde oturmuş, kitaba bakıyor. Toplam üç öğrenci şu ana kadar bir şey yapmadı. Aykut ve Egemen yapıyormuşlar gibi davranıyorlar. Bir öğrenci hiç uğraşmıyor.” [G-21]

“Öğretmen-6 en ön masada öğrencilerin hemen önünde masaya ellerini dayamış durumda. Yeni konuya geçeceğini ifade etti. Tekrar “anlamadığınız yer var mı?” diye sordu. Öğrenciler (10 civarı) sözel olarak değil de hayır anlamında “cık cık” sesleri ile karşılık verdi.” [G-22]

“Ara ara sessizce ders dışı konuşan öğrenciler var. Öğretmen ellerini transistöre benzetererek açıklama yapıyor. “Anlaşıldı mı?” diye ara sıra soruyor. 1-2 öğrenci cılızca “Evet” diyor. Konuşan bir öğrenciye “Senin sohbetin bir bitsin delikanlı, dikkatimi dağıtıyorsun” dedi.” [G-24]

“Öğretmen-1 “bir şey fark etti mi?” diye sordu. Bir öğrenci “yok” diye cevap verdi. Öğretmen “2. soruya bakalım” dedi. Çizimde değişiklik yaptı. Tahtaya bakıp anlatıyor ara ara. Sandalyede oturuyor vaziyette. Perdeye bakıyor sadece. Sınıf sessizce izliyor. “Gördük değil mi?” dedi öğretmen. Bir öğrenci cılız bir ses tonu ile yanıt verdi. Öğretmen-1 “daha hızlı nasıl yanıp söner?” diye sordu. Öğrenci cılız bir sesle “frekans” dedi.” [G-23]

“Bir öğrenci malzeme bekliyor. Öğretmen-6 Levent ile malzeme odasından eksik malzeme alıp geldi. 7 öğrenci devre ile meşguller. Diğerleri kendi aralarında konuşuyor. Levent “Kim alacaksa gelsin” dedi. Yakında bulunan bir öğrenci aldı.” [G-21]

“Dört öğrenci dersle pek ilgili değil. Bir öğrenci “Emiter”, sınıf başkanı ise “Kollektör be ya” dedi. Bir masadaki (öğretmen ve tahtadaya en uzak öğrenci) üç öğrenci kendi hallerindeler. Dersi takip etmiyorlar. Bu öğrenciler ara ara telefonları ile de meşguller. Öğretmen-1 öğretmen masasında açıklama yapmaya devam ediyor. Öğrenci “Hocam temizlik yapalım mı?” diye sordu.” [G-24]

“Anlatımın bir yerinde “doğrudur değil mi Levent?” diye sordu. Cevap beklemedi. Daha sonra “2k2 ne demek?” diye sınıfa sordu. Akın adlı öğrenci zayıf bir ses tonu ile cevap verdi. “Utku biliyor musun?” diye sordu. Öğrenci cevap veremedi. Cevabı öğretmenin kendisi söyledi.” [G-23]

“Sınıfa ve tahtaya yan al vaziyette çizimler üzerinden tekrar anlatmaya başladı. Bunun ardından çizimler ve anlatıkları üzerinden bir soru sordu. Sınıf cevap vermedi. Öğretmen-6 “Bu da anlaşıldı mı?” diye sordu. Sınıf cevap vermedi. Tekrar bir soru daha sordu. Bir öğrenci cılız bir sesle cevap verdi. Öğretmen-6 “Onu sonra göreceğiz” dedi. Başka bir öğrenci cevapladı. Öğretmen-6 “Onu daha görmedik” dedi. Öğretmen-6 “Peki şöyle sorayım” dedi. Bir öğrenci cevap olarak cılız bir sesle “bozuk” dedi.” [G-22]

“Öğretmen-6 “Buraya kadar soracağınız bir şey var mı arkadaşlar?” diye sordu. Cevap veren olmadı. Bunun üzerine Öğretmen-6 “Evet sorularınızı bekliyorum” dedi. Yine cevap veren olmadı. Öğretmen-6 “Anlaşıldı mı? Tamam mı?” diye sordu. Yine cevap veren olmadı. Öğretmen-6 tekrar kitabına baktı ve oradan çeşitli açıklamalarda bulundu. (08.47)” [G-22]

“Öğrencilerden ders çalışanlar genelde belli yerlere çalışıyorlar. Öğrenciler kendi aralarında çalışıyorlar. Genelde ders çalışan yok. Uyuyan ve telefon ile meşgul olan öğrenciler var. 09.53” [G-19]

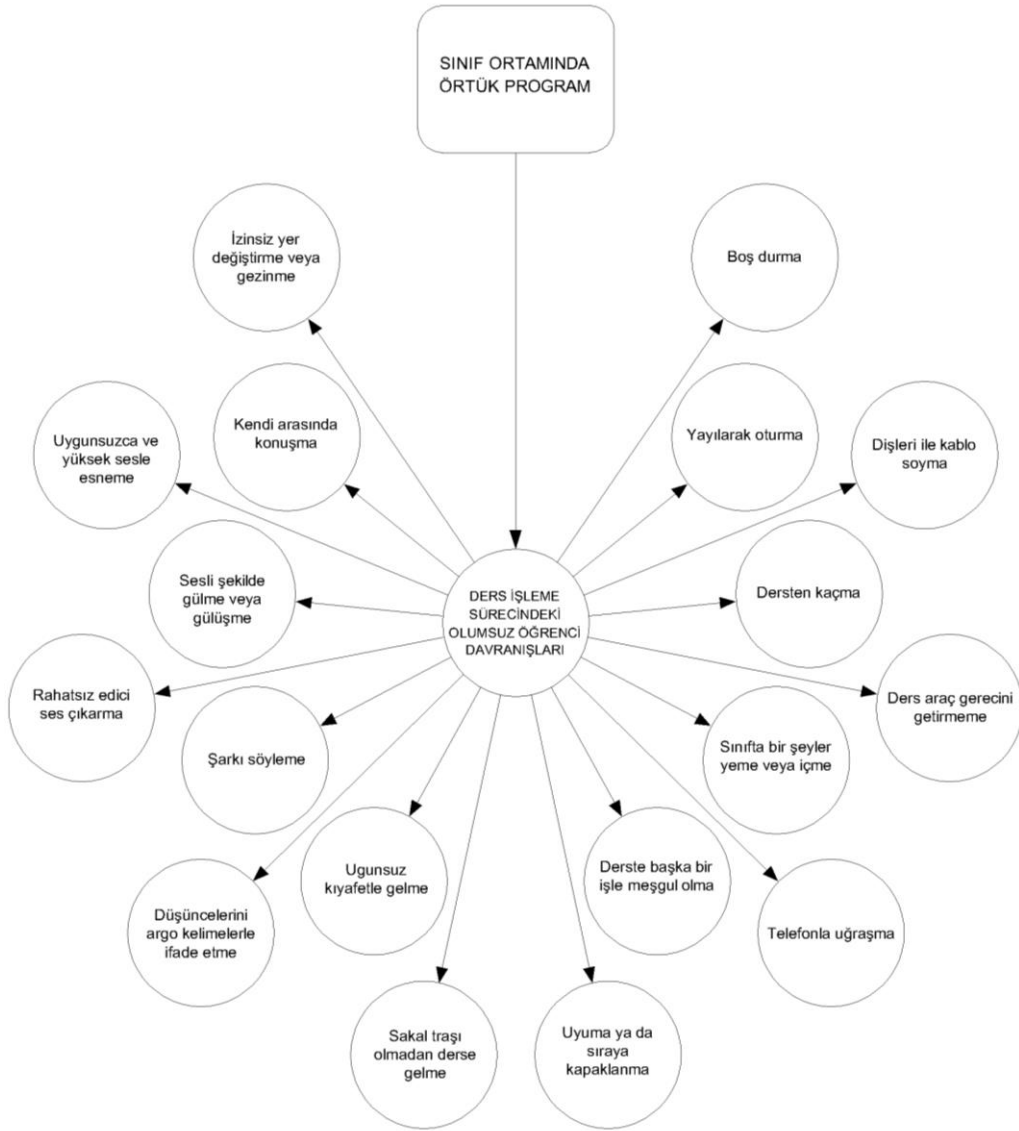
“Bir öğrenci dersin başından beri uyuyor. Arka masa grubu pencere tarafında oturan kısım kalabalık. Arka sırada bir öğrenci daha uyuyor. Öğretmen bilgisayardan bir şeylere bakıyor. Toplam 3 öğrenci uyur vaziyette. Sınıfta düşük sesle konuşma var. Verilen çizimi tam anlamıyla yapan 4-5 öğrenci var.” [G-23]

Derse katılıma yönelik bulgular öğrencilerin derse aktif şekilde katılmadıklarını göstermektedir. Derse aktif şekilde katılmaya çalışan bir grup öğrenci vardır. Ancak öğrencilerin çoğunluğu derse karşı ilgisizdir ve dersten kopuktur. Öğretmenler tarafından verilen uygulamaları yapmaya çalışan az sayıda öğrenci vardır. Öğrenciler genelde serbest, kontrolsüz ve plansız şekilde çalışmaktadır. Öğretmenlerin belirli bir planlı görev paylaşımı yoktur. Atelyedeki çoğu olumsuz durumun kaynağında öğretmenlerin plansız ve ders hazırlığı yapmama davranışlarının olduğu söylenebilir.

Dersin teorik kısımlarında, öğrenciler öğretmeni sessizce dinlemektedirler. Öğretmen bir soru sorduğunda genelde cevap veren öğrenci olmamaktadır. Dersler öğretmen merkezli olarak işlenmektedir. Öğrenciler tahtaya kalkmada, fikirlerini söylemede pek gönüllü davranmamaktadırlar.

4.7.5.4. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait modelden de görüleceği üzere öğrencileri sınıf içinde olumsuz nitelikte değerlendirebilecek biri dizi davranışları mevcuttur.

Şekil-182: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları temasına ait model

Görüşme verilerinin analizi öğrencilerin ders işleme sürecindeki olumsuz olarak değerlendirilebilecek davranışları arasında sınıf içinde izinsiz yer değiştirme veya gezinme, karşılıklı bağırarak konuşma, kendi arasında konuşma, uygunuzca ve yüksek sesle esneme, sesli şekilde gülme veya gültüşme, şarkı söyleme ve rahatsız edici ses çıkarma gibi davranışlarının olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki gözlem notlarından da görülebileceği gibi, öğrencilerin ıslık sesi çıkarma, seslice gülme veya gültüşme, kendi arasında konuşma gibi olumsuz davranışları ile çoğu derslerde karşılaşılabilir.

“6 öğrenci boşta. Telefonla oynayan, gezinen ve sohbet eden öğrenciler var. Bir öğrenci geldi. Gelen öğrenciler kapıyı çalmadan atölyeye giriyorlar. Koray geldi. Gezinen öğrenciler var. İki öğrenci Öğretmen-6’ nın, iki öğrenci Öğretmen-1’ in yanında. İki öğrenci telefonla oynuyor. İki öğrenci de bu öğrencilere bakıyor. İki öğrenci kraker yiyor. 5-6 öğrenci çantasını toplamış vaziyette. 10.45” [G-24]

“Öğretmen-1 masasında bilgisayarda çizim yapmaya devam ediyor. Kitapta bulunan bir devreyi bilgisayara aktarıyor. Ön sırada 2 öğrenci sessizce çizim yaparken 2 öğrenci kendi arasında sohbet ediyor. Orta sırada 2 öğrenci uyuyor. 2 öğrenci ise serbest sessizce bir şeylerle meşgul. Bir öğrencinin cep telefonu çaldı. Arka sırada başkan ve Aras şakalaştı. Öğretmen-1 “siz çizdiniz mi beyler?” diye öğrencilere bakmadan.” [G-23]

“Bir öğrenci ölçü aletini gereksiz şekilde oynayarak ses çıkmasına neden oluyor. Bir öğrenci “Yapmayın oğlum” dedi. Bir öğrenci daha masada oturuyor. Öğretmen-6’ nın etrafında 4, Öğretmen-1’ in etrafında 6 öğrenci var. Yiğit el şakası yapıyor. Aykut ayakta geziniyor.” [G-24]

“En arka orta sırada oturan Aykut adlı öğrenci bir şeylere gülüyor. Öğretmen-6 “Oğlum, bir şey mi var? Neden sırtıyorsun?” dedi. Aykut “Yok hocam” dedi. Öğrenci oldukça kaykılmış ve gömülü vaziyette oturuyor. Öğrenciler tahtaya bakıyor.” [G-22]

“Öğretmen-1 sınıfa geldi. Altı öğrenci ayağa kalkmadı. Öğretmen “Beyler, 1 kiloohmluk direnci eksik olanlar kimlerdi?” diye sordu. Sınıfta gürültü var. Bora, ben yaptım hocam devreyi diyerek öğretmenin yanına gitti. Ayakta öğrenciler var ve sınıfta gürültü arttı. Öğrenciler öğretmenin yanına direnç almaya gidiyorlar. Öğretmen “Oğlum, sessiz ol” diye bağırdı. Bora bir öğrenciye “Yok yok. Öğretmen-6 Hoca gelince bakacakmış” dedi.” [G-24]

Bulgular, öğrencilerin diğer olumsuz davranışları arasında argo kullanarak fikrini söyleme, uygunsuz kıyafetle derse gelme, sakal traşı olmadan gelme, uyuma ya da masaya kapaklanma, derste başka işle meşgul olma, telefonla oynama, telefonla resim çekme, telefonla müzik dinleme, derste öğrencinin telefonunun çalması, sınıfta bir şeyler yeme veya içme, ders araç ve gereci getirmeme, dersten kaçma, dişleri ile kablo soyma, yayılarak oturma, boş durma gibi davranışlar olduğunu ortaya koymaktadır. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışlarına ilişkin gözlem notlarından bir kısmı aşağıda sunulmuştur.

“Öğretmen-1 bilgisayarda bilgisayarın ayarları ile uğraşiyor. Yasin yerinden kalkarak başka masaya gitti. Öğrenciler karşılıklı çok gürültü yapmadan oturuyorlar. Hava sisli. Pencere kapalı. Lambaların hepsi yanıyor. Kerem kapıyı çalıp içeri girdi. Sessizce yerine oturdu. Ders çalışmıyor. Egemen ders çalışmayı bıraktı. Masada kollarının üstüne yatmış uyuyor. İki grup (dört ve beş kişilik) mütalaalı çalışıyor. Öğretmen “Haftaya biz yazılı olacağız” dedi.” [G-20]

“Egemen uyumaya başladı. 8 öğrenci tek başına çalışıyor. Aykut masa altında telefonu ile oynuyor. Orta-orta masadaki öğrenciler ders çalışmıyor. Birinin defteri açık, diğeri hiç defter de açmadı. Öğretmen-1 bilgisayar ile meşgul durumda. Öğretmen-1 “Zafer Hoca 20-30 tane soru vermiş, ona çalışıyorlar” dedi. Şu an 6 öğrenci sınava çalışmıyor. Boş duruyor ya da yanındaki ile konuşuyor. Dip masada iki öğrenci ders dışı konuşuyor. İkisi biraz daha fazla odaklanmış ders çalışıyor.” [G-20]

“İki öğrenci masaya kapaklanmış uyuyor. Öğretmen-1 geldi ve “Devrede değişiklik yapıyoruz” dedi. Daha sonra tahtaya yeni bir şekil çizdi. 6 kişi öğretmeni takip ediyor. Öğretmen geldi. Devre deniyor. Üç öğrencinin devresine bakıyor. (11.17) Bazı öğrenciler sakal traşı olmadan gelme alışkanlığına sahip.” [G-21]

“Yiğit ve Sınıf başkanı Utku yüksek sesle konuşuyor. (10.30) Dört öğrenci daha sınıftan çıktı. Öğretmen-6 devre kuruyor. Öğretmen-1’ in yanında iki öğrenci var. Öğretmen Aykut’ e tek tek anlatıyor. Sümer öğretmenlerin arkasına geldi. Bu öğrenci Öğretmen-6’ yı izliyor. İki öğrenci daha geldi. Geziniyorlar. Öğretmen-1 Sınıf başkanının devresini inceliyor ve hatalarını söylüyor. Koray birşeyler yiyor.” [G-24]

“Öğretmen-1 öğrencilerin devrelerine bakıyor ve hatalarını söylüyor. Öğrenciler hatalarını düzeltip tekrar geliyorlar. Öğretmenin yanında bekliyorlar. 2 öğrenci telefonu ile oynuyor. Yasin, ıslık çalma, şarkı söyleme ve el şakası yapma gibi davranışlar sergiliyor.” [G-24]

“3 öğrenci temizlik yapıyor. İki öğrenci telefon ile oynuyor. 4-5 öğrenci ayakta. Masalar ve çantalar toplanmış. Oturan öğrenciler kendi aralarında sohbet ediyorlar. İki öğrenci ayakta el şakası yapıyor. Öğretmen-6 geldi ve “Ben çıkacağım” dedi. Öğretmen-6 sağlık nedeni ile çıkacağını söyledi. “İyi günler” diyerek ayrıldı.” [G-24]

“Öğretmen-6 öğrenci sayısına göre malzeme grubu oluşturuyor. Akın (Duvar, dip kısmında) bir süre cep telefonu ile oynadı. Öğretmen-6 yerinden kalktı ve malzeme odasına gitti. Genelde derslerde uyuyan bir öğrenci telefonu ile oynuyor. Sağındaki ve solundaki iki öğrencide bu öğrenciye bakıyor. Duvar dibi dört öğrenci belirgin şekilde konuşuyor. Şu an filmler hakkında konuşuyorlar. Ergin montunu kafasına çekti ve uyumaya başladı. Bir öğrenci hala uyuyor.” [G-21]

“Duvar dip ve tahta önünde bir kişi konuşuyor. İki öğrenci masa altında cep telefonu ile oynuyor. Biri Hüseyin, diğeri Burak. Bunlar genelde derste uyuyan öğrenciler. Öğretmen-1 “BD 232 yerine BD 546 koyuyoruz. O da onun muadili olur yani” dedi. Bora üslupsuzca esnedi. Duvar dip iki öğrenci birbirine “Dur vurucam” dedi. Diğeri de ona “Öküz” şeklinde hitap etti.” [G-21]

“Dip masa seslice konuşuyor yine. Bir öğrenci cep telefonu ile oynuyor. Levent Öğretmen-6 adlı öğrenci ile malzeme ayarlamakla meşgul. Kaan telefon ile oynuyor masa altından. “Evet gelecek kim varsa gelsin” dedi. Sonra tek tek çağıracağım, kalkma yerinden “ dedi. Genel olarak uygunsuz esneme davranışları oluyor.” [G-20]

“10 kadar öğrenci kendi aralarında konuşuyorlar. Yiğit “Kaan bana da alsana” diye seslendi. Bora Egemen’ e el şakası yaptı. En önde iki öğrenci daha şakalaşiyor. Öğrenciler rastgele gelerek malzeme alıyorlar.” [G-20]

“Öğretmen-1 kitaptaki devreyi bilgisayara aktarıyor. Orta sıra sessiz. 2 öğrenci uyuyor. Başka bir iki öğrenci sessizce ve bir şey yapmadan oturuyor. Ön sırada bir öğrenci çizimle meşgul. 2 öğrenci (ortadakiler) kendi aralarında düşük sesle konuşuyorlar. Arkada yer alan grup kendi arasında konuşuyor. Çizim yapmayan bir öğrenci (uyuyordu) arkasına el şakası yaptı. [G-23]

Bulgulardan da görüleceği üzere, öğrencilerdeki olumsuz davranışlar geniş bir yelpaze içerisinde yer almaktadır. Öğrencilerdeki çoğu olumsuz davranışın onların derse karşı ilgisizliğinin ve dersten kopukluğunun bir yansıması olduğu ileri sürülebilir. Bazı olumsuz öğrenci davranışlarının ortaya çıkmasında ise atelyedeki kontrolsüz ve serbest ortamın etkili olduğu düşünülmektedir.

4.7.5.5. Öğretmen-öğrenci ilişkileri

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere görüşme verilerinin analizi ile öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik on altı koda ulaşılmıştır. Gözlem verilerinin analizi ile, öğrencilerin öğretmenleri ile rahat bir şekilde konuşabildikleri, öğretmene rahatça tepki gösterebildikleri, öğretmenden rahatça istekte bulunabildikleri, öğretmenle genelde günlük konuşma dili ile konuştukları, öğretmenlerden isimleri ile bahsettikleri ve öğretmene yönelik eleştiriler ve uyarılar yapabildikleri, zaman zaman öğretmen geldiğinde ayağa kalkmadıkları ve öğretmenin söylediklerini yapmadıkları ortaya konulmuştur.

Şekil-183: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğretmen-öğrenci ilişkileri temasına ait model

Buna karşın çoğu durumda öğrenciler öğretmenlerine itaatkar davranışlarda bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, öğretmenin öğrencilerin zaman zaman öğrencilerin isteğine olumlu yanıt verdiği, zaman zaman ise soru ve taleplerini görmezden gelerek reddettiği, öğrencileri belirli konularda uyardığı, topluca eleştirdiği ve azarladığı, bilgi eksikliklerini eleştirdiği, öğrenciye samimi davranışlar sergilemekle beraber argo kelimeler veya günlük konuşma dili dile hitap ettiği, öğrenciye ön yargılı davrandığı, belli öğrencilere takıldığı, öğrencilerle çok fazla göz teması kurmadığı, araştırmanın diğer bulgularından bir kısmıdır.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer bulgu öğrencilerin düşüncelerini ve fikirlerini rahatça ifade edebilmelerine karşın genelde öğretmenlerine itaat ettikleridir. Öğretmen-öğrenci ilişkilerini vurgulayan gözlem notlarından bir kısmı aşağıda görülmektedir.

“Aykut” Ben kendim yaptığımda yandı, hiç sönmedi. Hoca ile yaptık hiç yanmadı” dedi. Öğretmen-6 “Dersin adı ne Aykut” dedi. Aykut “Bilmiyorum Hocam” dedi.” [G-24]

“Kapıya yakın öğrenci telefonla oynuyor. Öğretmen-1 “Levet, sen de aynı bak. Aynı hatayla gelirseniz döverim” dedi. Bir öğrenci “Malzemeleri bırakayım mı hocam?” diye sordu.” [G-24]

“Arka sıradan iki öğrenci hariç tahtaya bakıyorlar. Öğretmen oturduğu yerden projeksiyon bilgisayar kullanarak açıklıyor. Tahtaya bakıp (çok az sınıfa bakıyor) açıklıyor. Yerinde oturuyor ve açıklama yapıyor. Dört öğrenci başka şeyle meşgul.” [G-23]

“Öğretmen-6 “Hakan bir taraftan da ben vereyim” dedi. Öğretmen-6 öğrenci masasında (öğretmen masasının hemen yanında) Öğretmen-6 yan masada malzeme dağıtıyor. Önce orta masaya, daha sonra diğer masaya geçti ve malzeme verdi. Bir öğrenci “Eyvallah hocam” dedi.” [G-24]

“Tekrar ders öğretmeni ile birlikte atölyeye gidildi. Öğretmen atölyeye girdiğinde öğrenciler ayağa kalktılar. Uyuyan 5-6 öğrenci var ve bunlar ayağa kalkmadı. Öğretmen yine de oturun dedi.” [G-22]

“Öğretmen-6 “Arkadaşlar elemanlar size, siz elemanlara bakıyorsunuz. Ne zaman yapacaksınız? Bakın bu şartlarda başarılı olamazsınız. Uygulamadan alacağımız notta bir not olarak değerlendirilecek” dedi.” [G-21]

“Öğrenciler çıkarken sandalyelerini olduğu gibi bırakıp gidiyor. Diğer gruptan öğrenciler geldi. Aykut “Hocam 3-4 tane tanım sormuşsunuz ya” dedi ellerini yana açarak. Öğretmen-1 “Sus lan” dedi sessizce.” [G-19]

“Öğretmen-6 “Bir arkadaşınızı aşağı yollamıştım ama” dedi. Bir öğrenci “Hocam siz çok yanlış bir insanı yolladınız” dedi. Öğretmen-6 “Sabaha kadar gelir artık” diye cevap verdi. Öğretmen-1 henüz gelmedi. Öğretmen-6 malzeme ayarlamaya devam ediyor. (08.21)” [G-21]

“Öğretmen-6 güç kaynağını alarak panoya güç kaynağını getirdi ve bağladı. Güç kaynağının fişi yok. Doğrudan uçları açık kabloları prize soktu. Aykut “Hocam sıkıntı olmasın” dedi. Öğretmen-6 bir şey söylemedi.[G-24]

“Aykut uyumaya devam ediyor. Öğretmen-6 anlatım yaparken arkasını döndü ve uyuyan bu öğrenciye “arkadaşım nasıl oluyormuş? Sen biliyorsunuz herhalde. Niye dinlemiyorsun?” diye yüksek sesle uyarıda bulundu. Öğrenci “yorgunum hocam” diye cevap verdi. Öğretmen-6 “bende yorgunum” dedi ve sonra “bir daha anlatıyorum arkadaşlar” diyerek tahtanın yanına geçti.” [G-22]

“Öğretmen-1 “evet şunun şurasına dokun” dedi. Bir öğrenci “çizmedik hocam” dedi. Öğretmen-1 “sonra devam edersiniz çizmeye” dedi ve ayağa kalkarak sınıfa baktı. Uyuyan bir öğrenciyi işaret ederek “şu eleman kim? Kaldır kafanı” dedi.” [G-23]

Öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik bulgulara göre, öğretmenler öğrencilerini izin almama, istediğini yapmama, boş durma, gülme gibi konularda, argo kelime kullanma, öğrenciye bağırma gibi çeşitli şekillerde azarlamaktadırlar. Öğretmenlerin azarlama davranışlarına ilişkin gözlem notlarına aşağıda yer verilmiştir.

“Aykut malzeme almaya geldi. Öğretmen-6 müdahale etti. Öğrenci “Eksik hocam” dedi. Öğretmen yüksek sesle “E söyle yani” dedi. Öğrenci “Alayım mı?” dedi. Öğretmen “Al hadi” dedi.” [G-21]

“En arka orta sırada oturan Aykut adlı öğrenci bir şeylere gülüyor. Öğretmen-6 “Oğlum, bir şey mi var? Neden sırıtıyorsun?” dedi. Aykut “Yok hocam” dedi. Öğrenci oldukça kaykılmış ve gömülü vaziyette oturuyor.” [G-22]

“Öğretmen-1 “Kaan, Koray, Aykut” dedi. Daha sonra sınıf başkanına “Takibini yap” dedi ve Aykut’a nöbetçisin dedi. Aykut “Hocam her hafta ben nöbetçiyim ya” dedi. Öğretmen-1 “Yapmak istemiyorsan çık, sanki ne yapıyorsunuz?” dedi. Aykut sandalyeleri topladı ve süpürge aldı. Kaan sandalye topluyor.” [G-21]

4.7.5.6. Öğrenciler arası ilişkiler

Şekil-184’ te sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait on üç kodlu yapıdan oluşan model görülmektedir.

Şekil-184: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait model

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin öğrenciler arası ilişkiler temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere gözlem verilerinin analizi, öğrencilerin birbirlerine argo kelimelerle veya günlük konuşma dili ile hitap ettiklerini, belli ifadeleri argoya çektiklerini, birbirlerine sözlü şaka veya el şakaları yaptıklarını, laf atarak sataştıklarını, bir şeyler attıklarını, hakaret ettiklerini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, öğrencilerin uygulama ya da çizim yaparken ders dışı sohbet ettikleri, sınıfta grupça hareket ettikleri ve grup üyelerinin bir arada oturduğu, karşılıklı yüksek sesle konuşmaları, sıra ile yapılan işlerde birbirlerinin sırasını alabildikleri araştırmaya ait diğer bulgulardır.

Ayrıca şekil-183' teki modelden de görüleceği üzere öğrenciler uyumama, sessiz olma, arkadaşını rahatsız etmeme gibi konularda birbirlerini uyardıklarını. Sınıfta öğrenciler arası ilişkilerin özelliklerini ortaya koyan bazı gözlem notları aşağıda görülmektedir.

“Arkada yer alan grup kendi arasında konuşuyor. Çizim yapmayan bir öğrenci (uyuyordu) arkadaşına el şakası yaptı. Diğer bir öğrenci “oğlum kahveye çevirdiniz burayı” diyerek sözlü şaka yaptı. 09.36” [G-23]

“Koray tekrar öğretmenin yanına gitti ve birşeyler sordu ölçümle ilgili. Yanındaki malzeme alan öğrenci “Cahil hocam bu” dedi.” [G-24]

“Birkaç öğrenci ders dışı sohbet ediyor. Masa altında cep telefonu ile oynayan öğrenciler var. (08.31) İki öğrenci masaya kapaklanmış uyuyor. Sınıfta 21 öğrenci var. Perdeler kapalı. Tüm lambalar açık. Konuşmalar arttı. Öğretmen-1 “Şşşşt, Beyler sessiz” diyerek uyardı. Öğrenciler daha çok sohbet ediyorlar.” [G-19]

“Orta sırada bir öğrenci uyuyor. Diğerleri izliyor. Başkan ara ara araya giriyor. İki öğrenci kendi arasında konuşuyor. Sınıf başkanı “şşşşt” dedi. Öğretmen-1 yüzü tahtaya dönük şekilde oturduğu yerden ders anlatıyor. Orta sırada iki öğrenci uyuyor. Önde bir öğrenci çizim yapmaya devam ediyor.” [G-23]

“Devrede düzeltmeleri öğretmenin kendisi yapıyor. Öğrenci sadece izliyor. Bir öğrenci ölçü aletini gereksiz şekilde oynayarak ses çıkmasına neden oluyor. Bir öğrenci “Yapmayın oğlum” dedi. Bir öğrenci daha masada oturuyor.” [G-24]

“Reha “Ya benim şeyim nerde ya. Yan kesimi kim aldı?” dedi. Arkadaşının çantasına baktı. Diğer masalara gidip baktı ve buldu. Yasin “Eee düzenli olucan” dedi. Öğretmen-6 ve Öğretmen-1 Aykut’ un hatasını arıyor. Reha “Benim defterimi gördünüz mü?” dedi. Bora “Ya sen salak mısın?” dedi. Reha defterini buldu.” [G-24]

“Öğrenciler arasında birbirine hitap ederken “aga” ve “sadiç” kullanımı yaygın. Öğretmen-6’ nın telefonu çaldı. Telefonu açtı ve konuşuyor. Duvar dibindeki öğrenciler sesli şekilde tartışıyor.” [G-21]

“İki öğrenci masaya kapaklanmış vaziyette uyuyor. İki öğrenci de masaya yatar vaziyettedir. 6 öğrenci temrin hazırlıyorlar. Öğretmen-6’ ya yakın grubun tamamı (biri hariç, telefonla oynayan) temrin hazırlıyor. Aykut, Bora ve uyuyan öğrenciler hariç diğer öğrencilerin defterleri ve kitapları açık vaziyette.” [G-21]

“Bora “Kaan bana da alsana” diye seslendi. Bora Egemen’ e el şakası yaptı. En önde iki öğrenci daha şakalaşiyor. Öğrenciler rastgele gelerek malzeme alıyorlar.” [G-20]

“Sınıf başkanı Utku “Gençler, kağıt almayan var mı?” diye bağırdı. Ayağa kalktı ve “Almayan var mı?” diye tekrar sordu. Bir öğrenci “Ben” dedi. Başkan bu öğrencinin yanına gitti ve kağıdı verdi.” [G-24]

Genel anlamda değerlendirildiğinde, gruplaşma, öğrencilerin birbirlerine kaba sözle hitap etmeleri ve kaba davranışlarda bulunması öğrenciler arası ilişkilerin genel doğasını oluşturmaktadır. Öğrenciler arası ilişkilerde varolan olumsuzluklara rağmen öğrencilerin bazı davranışlar konusunda birbirlerini uyarabildikleri ve bir otokontrol mekanizmasının işlediği de bulgulardan anlaşılmaktadır.

4.7.5.7. Zamana bağlı değerlendirmeler

Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait model şekil-185’ te görülmektedir. Modelden de anlaşılacağı üzere gözlem notlarının analizi zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait on üç kod ortaya koymuştur. Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait modelden de anlaşılacağı üzere, görüşme verilerinin analizi ile, öğretmenlerin resmi saat dışında teneffüse çıktıkları ve teneffüs saatine öğretmenlerin karar verdiği, öğretmenlerin derse geç girdiği, grup öğretmenlerinden birinin derslerin bir kısmına girmediği, öğretmenlerin planlı bir görev paylaşımı ve planlı bir ders işleme biçimlerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil-185: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin zamana bağlı değerlendirmeler temasına ait model

Ayrıca öğrencilerde de derse geç kalma davranışlarının olduğu ve öğretmenlerce genelde bu durumun hoş görüldüğü, derslerde değerlendirilmeyen boş geçen zaman dilimleri olduğu, derslerin erken bitirildiği, öğrencilerin ders bitmeden izinsiz toparlandığı ortaya konulmuştur. Zamana bağlı değerlendirmeler teması ile ilgili bulguları destekleyen bazı gözlem notları şu şekildedir.

“Aykut hiç devre yapmadı. Bir öğrenci de hiç uğraşmadı. Sümer masaya kapaklanmış uyuyor. Öğretmen-1 cep telefonu ile konuştu. Tahta önünde öğrenciler devre ile meşguller. Öğretmen-6 dışarı çıktı. Öğretmen-1 “Hadi teneffüse çıkalım” dedi ve dışarı gitti. Öğrenciler genelde içerde kaldılar. Çok az sayıda öğrenci dışarı çıktı. (10.40)” [G-21]

“Öğretmen-6 “paragraf başı yapalım” diyerek devam etti yazdırmaya. Sınıf sessiz. Öğretmen ön masa yanında “arkadaşlar, bir 10 dakika mola vereyim ben. Hem dilim hem de boğazım kurudu. Şu uyuyanlar da çıksın. Yanlış mı düşünüyorum? Hadi çıkın. (10.15)” [G-22]

“Öğretmen-1 geldi ve öğrencilere bir şeyler anlattı. Daha sonra Öğretmen-2 adlı öğretmen sınıfa geldi. Öğretmen-2 ders öğretmenlerine “hocam oy vermek için sınıfı aşağıya çağırıyorlar” dedi. (10.00) Öğrenciler aşağıya indi. Öğretmen-1 de teneffüs verdi. Lambaları söndürdüler. Sınıf kapısı açık.” [G-23]

“Öğretmen-1 “Beyler o zaman teneffüs verelim” dedi. Bir öğrenci “Hocam vermeyelim ya” dedi. Öğretmen “O zaman kalmak isteyenler kalsın, isteyen çıksın. Yalnız, bitiren enerji vermesin. Beyler kırılan malzemeleri bize gösterin ve çöpe atın” dedi ve Öğretmen-6’ nın yanına malzeme odasına gitti. (08.51) Teneffüs başladı.” [G-24]

“(08.05) Bugünkü ders farklı bir atölyeye alındı. Bu atölye “Elektronik Atölyesi” olarak adlandırılan yer. Öğretmen sınıfa geldi. Öğrenciler ayağa kalktı. Öğretmen bazı öğrencilerin yerini değiştirdi.” [G-24]

“Bora ve Aykut geldi ve öğrencilerden biri “Hocam yok yazıldık mı?” diye sordu. Öğretmen-1 “Hadi 5 dakika olmuş, geçin” dedi. Öğretmen-1 arkası öğrencilere dönük şekilde çizim yapıyor. Konuşanlar var. (08.05) İki öğrenci daha geldi. Öğretmen-1 “Siz niye gecikiyorsunuz beyler?” diye sordu. Levent cılızca “Otobüs” dedi. Öğretmen “Otobüs mü geç geliyor?” dedi. Öğrenciler sessiz kalıp oturdular. Bir öğrenci daha geldi. O’ da yerine geçip oturdu.” [G-20]

“(08.04) Öğretmen-6 geldi. Öğrenciler değişik noktalarda öğretmeni bekliyorlardı. Öğretmeni görünce sıraya geçtiler. Öğretmen-6 “Rahat, hazırol” dedi. Ardından “Günaydın” dedi. Öğrenciler toplu bir şekilde “Sağol” diye bağıldılar.[G-19]

“Her öğretmen evinden bir şeyler getirmiş. Öğrenciler bekliyor. (08.01) Şu an öğretmenler odasında 2 öğretmen var. Gündelik siyaset meseleleri hakkında konuşuyorlar. Öğretmen-1 öğrencilerin hangi sınıfa alınacağı konusunda başka dersin öğretmeni ile konuşuyor. (08.05)” [G-23]

“Öğretmen-1 ve arkadaşları kahvaltuya başladı. Saat 09.09 ve kahvaltı devam ediyor. Öğretmenler kahvaltuya devam ederken ara ara öğrenciler geliyor. Öğretmenlerden biri öğrenciye “anahtarları alıp içeri girin” dedi. (09.17) Öğretmenler günlük siyasi meseleler hakkında konuşuyorlar.” [G-23]

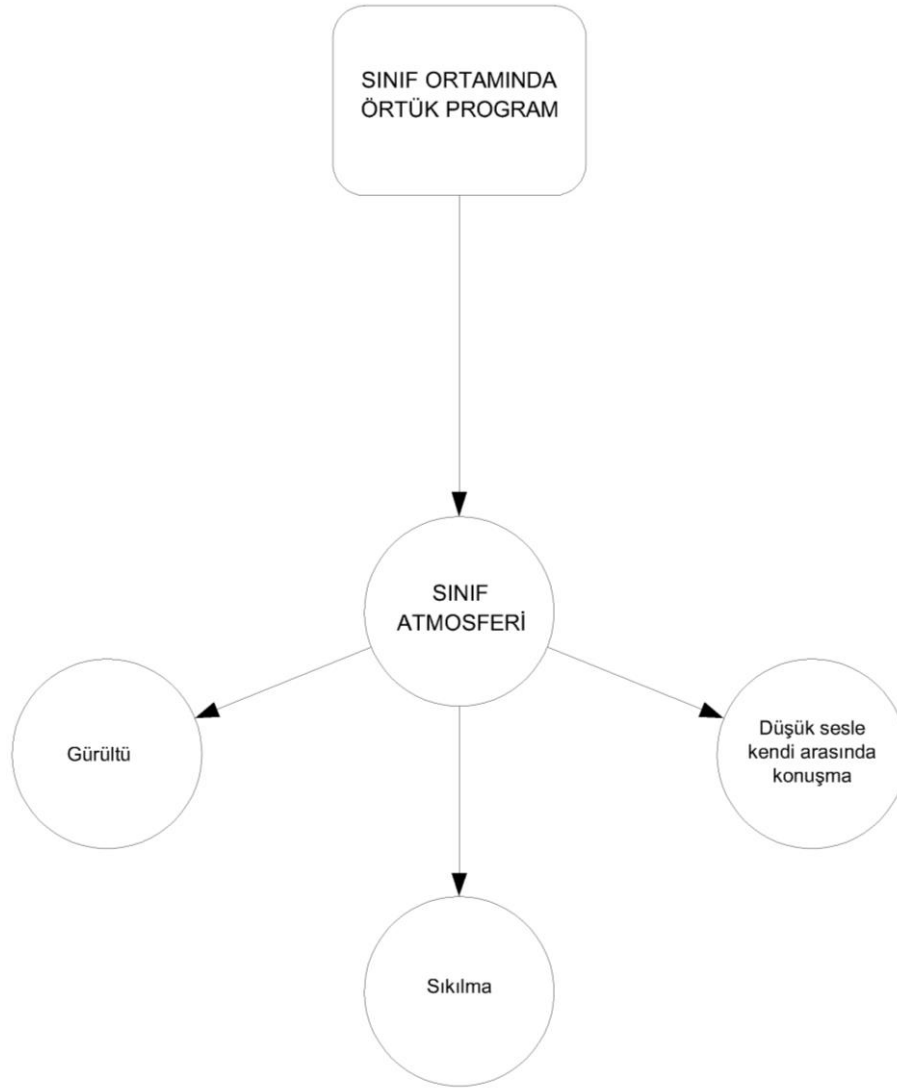
“Öğretmen-6 Aras’ a devre anlatıyor. Bir öğrenci ayağa kalktı ve öğretmen masasından ölçü aletini aldı. Öğretmen-6 sınıftan ayrıldı. (10.53) İki kişi var. (10.55) İki öğrenci atölyeye geldiler. Bora dışarı çıktı. (10.11) Öğretmen-1 sınıfa girdi. 5 öğrenci kalkmadı. Öğretmen “Oturun” dedi. Öğretmen “Not almayanlar var mı?” diye sordu. Bir öğrenciye malzeme odasının lambalarını yaktırdı ve “Önce bir toparlayalım” dedi. Daha sonra öğretmen “Masa altı, üstünde hiç malzeme kalmasın.” [G-24]

“Hocam temizlik yapalım mı?” diye sordu. Öğretmen “Hayır yapıldı” dedi. Öğrenciler ayaklandılar. Genelde sandalyeler dağılık bırakıldı. Öğretmen “Dışarıda sıraya geçin” dedi. Öğrenciler hızlıca dışarı çıktı. Kalan öğrencilere “Sandalyeleri düzeltin” dedi. İki öğrenci sandalyeleri düzeltti. Öğretmen sıradaki öğrencilere “Rahat, hazırol, iyi tatiller” dedi. Öğrenciler topluca “Sağol” diye bağıldılar. 11.41” [G-24]

“Bir öğrenci geç geldi ve içeri geçti. Öğretmen-1 de ondan hemen sonra derse girdi. Yerine oturup bilgisayarını açtı. “Tamam hazırladınız mı?” diye sordu. Bir öğrenci daha geldi. Öğretmen-1 “açın kitaplarınızı, temrin hazırlayacağız” dedi.” [G-23]

4.7.5.8. Sınıf atmosferi

Şekil-186’ da görülen ve üç temadan oluşan model sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait modeli temsil etmektedir. Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait modelden de görüldüğü gibi, gürültü, sıkılma ve düşük sesle kendi arasında konuşma sınıf atmosferinin karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Sınıf atmosferinin genel olarak olumsuz bir durumun varlığını ortaya koyduğu görülmektedir.

Şekil-186: Sınıf ortamında örtük program kategorisinin sınıf atmosferi temasına ait model

Sınıf atmosferine yönelik algı, öğrencilerin derslerde sıkıldıklarını ve bunun bir sonucu olarak da sınıfta kendi aralarında konuşma davranışları sergilediklerini göstermektedir. Aşağıda görülen gözlem notları sınıf atmosferine yönelik örnekler sunmaktadır.

“Sınıfta biraz gürültü arttı. Genelde ders çalışanlar var. Birkaç öğrenci ders dışı sohbet ediyor. Masa altında cep telefonu ile oynayan öğrenciler var. (08.31) İki öğrenci masaya kapaklanmış uyuyor.” [G-19]

“Öğrenciler genelde konuşuyorlar. Sesli şekilde sınava çalışan öğrenciler var. Öğrenciler serbest.” [G-19]

“Duvar dibindeki dört öğrenci belirgin şekilde konuşuyor. Şu an filmler hakkında konuşuyorlar. Aykut montunu kafasına çekti ve uyumaya başladı. Bir öğrenci hala uyuyor. Öğretmen-6 dışarı çıktı.” [G-21]

“Öğretmen-6 ve Öğretmen-1 malzeme ayarlamaya devam ediyor. Yiğit başka masadan öğrencilerle konuşuyor. Şu an konuşma sesleri yükseldi. Aykut uyumaya devam ediyor.” [G-21]

“Bir öğrenci “Naaptınız lan” diyerek içeri girdi. Bunun ardından 3 öğrenci daha sınıfa geldi. Bunlar duvar dibindeki grup. Gelince yine sesli şekilde konuşmaya başladılar. Daha önceki öğrenciler bu kadar sesli konuşmuyorlardı. (09.12)” [G-21]

“Öğretmen-1’ in telefonu çaldı. Öğretmen-6 arıyor. Telefonu ile atölye içinde konuştu. Öğrenciler kitap ve defterlerini çıkarıyor. Orta seviye gürültü var. Sınıf başkanı Utku “hocam fiş hazır değilmiş, getiremedim” dedi.” [G-23]

“Öğretmen-6 tahtaya ve sınıfa yan şekilde hem çizim hem de anlatım yapmaya başladı. Anlatım yaparken daha çok tahtaya bakıyor. Orta sırada bir öğrenci masaya kapaklanmış vaziyette. Diğer bir öğrenci oturduğu yerde uyuyor. Arka sırada bir öğrenci daha masaya kapaklanmış durumda.” [G-22]

“Arkası dönük şekilde açıklama yapmaya devam etti. “Tamam mı?” diye sordu. Bir öğrenci cılız bir sesle “tamam” dedi. Sınıf sessiz. Tüm öğrenciler tahtaya bakıyor. Öğretmen anlatım yapıyor. Anlatım sırasında sorular soruyor. Sorulara 1-2 öğrenci cılız şekilde cevap vermeye çalışıyor.” [G-23]

“Hüseyin uyumaya başladı. 8 öğrenci tek başına çalışıyor. Aykut masa altında telefonu ile oynuyor. Orta-orta masadaki öğrenciler ders çalışmıyor. Birinin defteri açık, diğeri hiç defter de açmadı. Öğretmen-1 bilgisayar ile meşgul durumda. Öğretmen-1 “Zafer Hoca 20-30 tane soru vermiş, ona çalışıyorlar” dedi. Şu an 6 öğrenci sınava çalışmıyor. Boş duruyor ya da yanındaki ile konuşuyor. Dip masada iki öğrenci ders dışı konuşuyor.” [G-20]

“5 öğrenci temrin hazırlıyor. Bir öğrenci başka masadan duvar kapı önüne geldi ve kapı yanı bu masaya oturdu. Bir öğrencinin defterinden hangi malzemelerin gerektiğine baktı. Duvar dibindeki öğrenciler sohbet ediyor.” [G-21]

4.7.6. Gözlem verilerine dayalı olarak belirlenen, mesleki ve teknik anadolu liselerinde “Endüstriyel Kontrol ve Arıza Analizi” Dersindeki örtük programa ait özellikler arasındaki benzerlik ve farklılıklar

4.7.6.1. Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları

Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışlarına yönelik bulgular karşılaştırıldığında sınıflar arasında farklı ve benzer yönler olmakla birlikte derslere giren öğretmenlerin aynı öğretmenler olmasına rağmen farklılıkların ağır bastığı araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Benzer bulgulara bakıldığında her iki sınıfta öğretmenlerin öğrencilerin ders esnasında dışarı çıkmalarına izin verdiği, öğretmenlerin, öğrencilere yardımcı ders kitabı ve araç gereç aldıkları, kitaba bağlı ders işledikleri, öğrencilerini sözle onure ederek ödüllendirdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca araştırma bulguları öğretmenlerin dersleri işlerken öğrencileri ile ders dışı sohbet ettiklerini ve ders dışı paylaşımlarda bulduklarını, bir dizi beden dili davranışı sergilediklerini, öğrencileri çeşitli konularda ve çeşitli şekillerde ödüllendirdiklerini, öğrencilere beklenti ve değer aktarımı yaptıklarını, öğrencileri cezalandırmaya dönük bazı davranışlarının olduğunu da ortaya koymuştur.

Diğer taraftan meslek lisesi sınıflarında, öğretmenlerin esprili şekilde belli öğrencilere takıldıkları, öğrencilere zaman zaman argo kelime kullandıkları, bir grup öğrenciye farklı davrandıkları, öğrencilere ders dışı görev verebildikleri, öğrenciler

hakkında yargıda buldukları, öğrencinin ders araç ve gereci getirmesini önemsedikleri ve öğrencilerin kaba ve küfürlü konuşmalarını görmezden geldikleri, işlenecek konulara öğrencilerin defter ya da kitabından baktıkları ya da işlenecek konuyu öğrenciye sordukları, öğrencilere ezber yaptırdukları, öğrencilere hatalarını doğrudan söyleme ve düzeltme yoluna gittikleri, ayrıntılı şekilde not tuttukları ve güvensiz bir şekilde çalıştıkları, çeşitli davranışları ile sınav sorularını hissettirdikleri, öğrenciler ve sınıfları birbiri ile kıyasladıkları ve çeşitli yargılarda buldukları, başarı notunu bir motive aracı olarak kullandıkları, belli konuları daha çok önemsedikleri, kendi aralarında ders dışı sohbet ettikleri, birbirlerini öğrencinin önünde eleştirdikleri ortaya çıkan bulguları oluşturmaktadır.

Bununla birlikte anadolu teknik lisesi sınıflarında, öğretmenlerin zaman zaman güvensiz şekilde çalıştıkları, kopya çeken öğrenciyi dersten attıkları, öğrencileri derse alıp kendileri derse girmedikleri, öğretmenlerin derslerde başka işlerle meşgul olabildikleri, en son işlenen kısımları öğrencilere sordukları, öğrenciler hakkında çeşitli yargılarda buldukları, öğrenci hatalarını doğrudan söyleme veya düzeltme yoluna gittikleri, tutarsız davranışlar sergiledikleri, öğrenciye malzeme aldıkları, öğrencileri başka sınıfın öğrencileri ile kıyasladıkları, belli konuları önemsedikleri, öğrencilere ezber yaptırdukları, derste başka derse ait konu anlattıkları ve öğrenciye ders dışı görev verdikleri, istediklerinde zaman zaman dışarı çıktıkları, derste telefonla konuştukları, yönlendirici ve direktif verici şekilde öğrencilere hitap ettikleri, hata yaptıklarında hatalarını kabul ettikleri bulgularına ulaşılmıştır.

Öğrenciyi cezalandırma davranışlarına yönelik bulgular karşılaştırıldığında her iki sınıfa da aynı öğretmenlerin girmesine rağmen öğretmenlerin cezalandırmaya dönük davranışlarının birbirinden büyük oranda farklılaştığı görülmektedir.

Öğrencilerin farklı nedenlerle derse alınmaması, öğrenciye görev verilmesi, geç kalan öğrencilerin kapı önünde bekletilmesi veya sınıfa alınmaması, dersle ilgilenmediği düşünülen öğrencinin açığının aranması, öğrencinin telefonunun alınması veya bununla tehdit edilmesi, öğrencinin azarlanması, yok yazılması, öğrencinin yerinin değiştirilmesi ve notunun düşürülmesi meslek lisesi öğrencilerinin karşılaştığı; öğrencilerin notla tehdit edilmesi, kızılan öğrencinin dersten atılması, öğrenciye ceza amaçlı sorular sorulması, öğrencinin yerinin değiştirilmesi ve argo kullanarak azarlanması anadolu teknik lisesi öğrencilerinin karşılaştığı cezalardır. Anlaşılacağı üzere ders notu, öğrencinin yerinin değiştirilmesi ve azarlama her iki sınıf için de geçerli cezai yaptırımlardır.

Öğretmenlerin beden dili davranışlarına yönelik bulgular karşılaştırıldığında bulguların oldukça benzer özellikler sergilediği görülmektedir. Araştırma bulguları öğretmenlerin beden dili kullanımına yönelik davranışlarının bir eli cebinde ders anlatma, oturur vaziyette ders anlatma, öğrencilerle fazla göz teması kurmama ve arkası öğrencilere dönük ders işleme şeklinde olduğunu ortaya koymuştur.

Öğretmenlerce öğretmene yapılan uyarılara ilişkin bulgular karşılaştırıldığında sınıflar açısından benzer ve farklı durumlar olduğu görülmektedir. Meslek lisesi sınıfında öğretmenler öğrencileri, dersi dinleme, düzgünce oturma, uyumama, uygunsuz kıyafet, derse katılım, dersi takip etme, arkaları dönük oturmama, saygılı olma, güzel konuşma gibi hususlarda, sözlü olarak, bağırarak, espri yaparak, öğrenciye ismi ile hitap ederek açıktan uyarırken; anadolu teknik lisesi sınıfında ise konuşmama, uyumama, sessiz olma, uygulamalarını yapma, düzenli ve hızlı çalışma (uygulama yapma) gibi konularda, esprili şekilde, dürtme yoluyla veya sözlü olarak uymaktadırlar. Bulguların karşılaştırılmasından da anlaşılacağı üzere derste sessizce öğretmeni dinleme ve uyumama her iki sınıf açısından da benzer bulgulardır.

Resmi olmayan yönleriyle öğretmen davranışları ile ilgili bulgular incelendiğinde öğretmenlerin her iki sınıfta da derste ders dışı sohbet ve paylaşımlar yaptıklarını, beklenti ve değer aktarımı yaptıkları anlaşılmaktadır. Meslek lisesi sınıflarında öğretmenler öğrencilerine ders dışı kişisel sorular sorabilmekte, bazen bir öğrenci ile ders dışı ikili diyaloga girebilmekte, derse gelmeyen öğrenciler hakkında bilgi alma amaçlı sorular sorabilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin öğrencilere çeşitli konularda nasihat ettiği ve öğrencilerine bir dizi beklenti ve değer aktarımı yapmaya çalıştığı da belirlenmiştir. Diğer taraftan anadolu teknik lisesi sınıfında da öğretmenlerin devamsızlık ve derse gelmeyen öğrencileri sorma, kendi hayatından örnekler verme, nasihatte bulunma gibi ders dışı sohbet ve paylaşımlarda bulunmakta oldukları ve çeşitli davranışları ile beklenti ve değer aktarımı yaptıkları bulgularına ulaşılmıştır.

4.7.6.2. Kurallar ve işleyişi öğrenme

Mesleki derslerde yapılan gözlem verilerine dayalı analiz ile elde edilen bulgular sınıf kuralları ve işleyişi öğrenme açısından karşılaştırıldığında bazı yönlerden benzer, bazı yönlerden ise farklı durumların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin atelyeye girmeden önce ve ders bitiminde atelyeden çıkışta ikili sıra olarak ve tekmil vererek atelyeye girmeleri, öğretmenleri gelmeden önce dağınık

ve gürültülü şekilde öğretmenlerini beklemeleri, atelyeye gürültülü ve düzensizce girip çıkmaları, ders bitiminde atelyelerini dağınık ve düzensiz bırakma eğiliminde olmaları, sınıf içinde derste yaptıkları uygulamaları öğrencilerin genelde ezbere yapmaları, öğretmenlerin derse genelde geç girmeleri, grup öğretmenlerinin görev paylaşımlarını belirli bir plan dahilinde yapmamaları, grup öğretmenlerinden birinin derslerin büyük kısmına girmemesi, öğrencilerin orta grup masalara oturmayı pek tercih etmemesi, öğrencilerin düşüncelerini ifade ederken düzgün cümle kuramadıkları ve teknik bir dil kullanmadan düşüncelerini açıklamaya çalışmaları, öğretmenler not tuttururken öğrencilerin sessizleşmeleri, öğrencilerin yok yazıldıklarında okulu terk ederek sağlık raporu alma yoluna gitmeleri her iki sınıf için ortak bulguları oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, öğretmenlerin zaman zaman kılık kıyafet kontrolü yapmaları, atelyede gruplar halinde oturmaları, öğretmenlerin zaman zaman dersi terk etmeleri, teneffüs saatlerine öğretmenlerin karar vermeleri ve genelde teneffüs saatlerini uzun tutmaları, öğrencilerde genelde derse geç kalma alışkanlığının olması, geç kalan öğrencinin fazla bir açıklama yapmadan atelyeye girip oturması, öğretmenlerin genelde geç kalan öğrencileri hoş görmekle birlikte az da olsa zaman zaman tepki göstermeleri, öğrencilerin ne yapmaları gerektiğini öğretmene ayrıntılı şekilde sormaları, not alırken geri kalan öğrencinin yüksek sesle son kaldığı yeri söyleyerek geri kaldığını ifade etmesi, not alırken öğrencilerin sessizleşmesi, öğrencilerin eşyalarını masalarının üzerlerine koymaları, malzeme almak için sıra bekleme, öğrencilerin genelde serbest bir şekilde kalmaları meslek lisesi öğrencileri için; öğrencilerin sınavlara ezber yaparak belli konular ve sorular üzerinden çalışmaları, teneffüslerde okul dışına çıkmaları, öğrencilerin başkasının uygulaması ile not alması, eşyalarını masa üstüne koymaları, öğrencilerin yaygın şekilde birbirinden bir şeyler istemeleri, öğretmenlerin öğrencilere malzemelerini ortak kullandırması, öğrenciye bir kısım malzemeleri aldırması, sınav yaparken öğrencileri iki gruba ayırması, öğrencilerin sınavları olduğu gün çok fazla ders işlememeleri ve öğrencilere sınavı olan derse çalışmaları için izin vermeleri, malzeme yetersizliğinin dersin işlenişini olumsuz etkilemesi Anadolu teknik lisesi sınıfları için araştırma bulgularının ortaya koyduğu sınıf içi kural ve işleyişe yönelik durumlardır.

4.7.6.3. Derse katılım

Derse katılıma yönelik bulgular iki sınıf açısından karşılaştırıldığında oldukça birbirine benzer durumların ortaya çıktığı görülmektedir. Araştırma bulguları her iki

sınıfta da öğrencilerin işlenen konuları anlamış ve biliyormuş ya da dersle ilgiliymiş gibi yaptıklarını, bir grup öğrencinin verilen görevleri hiç yapmadığını hatta boş durduğunu, öğretmenlerin sordukları sorulara öğrencilerin genelde pek cevap vermediğini ya da toplu şekilde kısa cümlelerle cılızca cevap verdiklerini, öğrencilerin genel olarak aktif şekilde derse katılmadıklarını, sadece küçük bir grubun istekli şekilde derse katıldığını, derse katılımın çok düşük düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte her iki sınıfta da öğrencilerin öğretmenlerine rahatça soru sorabildikleri, benzer şekilde düşünce ve önerilerini rahatça ortaya koyabildikleri de ulaşılan bulgular arasındadır.

Diğer taraftan öğrencilerin günlük konuşma dili ile katılım sergilemeleri, öğretmen ders anlatırken öğrencilerin genelde sessizce dinlemeleri, öğrencilerin tahtaya kalkmada isteksiz olması, öğrencinin anlamadığı bir konu olduğunda bu durumu belirtmede çekingen davranması araştırmada anadolu teknik lisesi sınıfı için ulaşılan diğer bulgulardır. Meslek lisesi sınıfında ise, öğrencilerde cevabı kafadan atma, derse katılmaya pek gönüllü olmama, çizim yaparken genelde öğrencilerin sessiz olmaları gibi bulgular derse katılım noktasında farklılaşan bulguları oluşturmaktadır.

4.7.6.4. Öğretmen-öğrenci ilişkileri

Araştırma bulguları öğretmen-öğrenci ilişkileri ile ilgili bulguların benzer ve farklı yönlerinin olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenlerin öğrencilerine argo hitap etmeleri ve zaman zaman onlarla günlük konuşma dili ile konuşmaları, öğrencilerin öğretmenlerine rahatça tepki gösterebilmeleri ve öğretmenlerinden rahatça istekte bulunabilmeleri, öğretmenlerin ders işlerken öğrencilerle pek fazla göz teması kurmamaları, öğretmenlerin öğrencileri çeşitli konularda azarlamaları ya da uyarmaları her iki sınıf açısından da benzer bulguları oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, meslek lisesi sınıfına ilişkin bulgular, öğretmenlerin zaman zaman öğrencilerinin isteklerini kabul, zaman zaman da red ettiklerini veya görmezden geldiklerini, özellikle belirli öğrencilere şaka yollu takıldıklarını ve belli öğrencilerle birebir diyalog kurduklarını, genelde öğrencilere samimi davrandıklarını, ders çalışmama konusunda öğrencileri eleştirdiklerini, öğrencilerini sözle onure edebildiklerini, öğrencilere aşağılayıcı davranışlar sergileyebildiklerini, öğrencilerin kendilerine itiraz etmemesi ve derse geç kalan öğrencilerden özür beklentisi içinde olduklarını, öğrenciler geç kaldıklarında üstünkörü özür dilediklerini, genelde öğretmene itaatkar davrandıklarını ortaya koymuştur.

Bununla birlikte, anadolu teknik lisesi sınıfına yönelik bulgular, öğrencilerin öğretmenlerden isimleri ile bahsettiklerini ve öğretmene yönelik eleştiriler ve uyarılar yapabildiklerini, zaman zaman öğretmen geldiğinde ayağa kalkmadıklarını, bazen öğretmenin söylediklerini yapmadıklarını, öğretmenin zaman zaman öğrencilerin isteğine olumlu yanıt verdiğini, zaman zaman ise soru ve taleplerini görmezden gelerek reddettiğini, bilgi eksikliklerini eleştirdiğini, öğrenciye ön yargılı davrandığını, belli öğrencilere takıldığını ortaya koymaktadır.

4.7.6.5. Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışları

Ders işleme sürecindeki olumsuz öğrenci davranışlarına yönelik bulgular karşılaştırıldığında genel olarak bulguların benzer olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, sesli şekilde gülme, ders araç ve gereci getirmeme, derste telefonunu açık bırakma, telefonda müzik dinleme ve resim çekme ya da herhangi bir şekilde telefonla uğraşma, şarkı söyleme, ıslık sesi çıkarma, derste bir şeyler yeme ve içme, garip ses çıkarma ya da ses çıkaran araçla oynama, kendi arasında ders dışı konuşma, argo konuşma, derste başka işle meşgul olma, yanındaki arkadaşı ile konuşma, uygunsuz kıyafetle derse gelme, dışarıyı izleme, dişleri ile kablo soyma, karşılıklı bağırarak konuşma, yayılmış vaziyette oturma, kullanılan kimi ifadeleri argoya çekme, izinsiz yer değiştirme, uygunsuzca ve yüksek sesle esneme, uyuma ya da sıraya kapaklanma, gezinme gibi olumsuz olarak nitelenebilecek davranışlar her iki sınıfın öğrencilerince de ders içinde sergilenmektedir.

4.7.6.6. Zamana bağlı değerlendirmeler

Zamana bağlı değerlendirmelere ilişkin öğrenci ve öğretmen davranışlarına yönelik bulgular karşılaştırıldığında sınıflar arasında oldukça benzer bulguların ortaya çıktığı görülmektedir. Araştırma bulguları, her iki sınıfta da genelde öğretmenlerin teneffüs saatlerini kendilerinin belirlediğini ve resmi saat dışında teneffüse çıktıklarını, ilk dersin teneffüs saatini bilerek uzun tuttuklarını, derse genelde geç girdiklerini, çoğu zaman da erken çıktıklarını, öğretmenlerden birinin derse oldukça geç geldiğini, öğrencilerde de derse geç kalma davranışının yaygın olduğunu ve bu durumun genelde hoş karşılandığını ancak zaman zaman öğretmenlerin kendileri derslerine geç kalmalarına rağmen kendilerinden sonra derse gelen öğrencileri yok yazabildiklerini, öğrencilerin çoğu zaman ders bitmeden izinsiz şekilde toparlandıklarını, öğretmenlerin plansız şekilde derse girdiklerini ve derslerin bir bölümünün boş geçtiğini ortaya koymuştur.

4.7.6.7. Öğrenciler arası ilişkiler

Öğrenciler arası ilişkilere yönelik bulgular karşılaştırıldığında bulguların sınıflar açısından büyük oranda benzer özellikler sergilediği anlaşılmaktadır. Araştırma bulguları her iki sınıfta da öğrencilerin derste kendi aralarında ders dışı konuşabildiğini, birbirlerine kaba söz, argo kelime veya günlük konuşma dili ile hitap ettiklerini, el şakası veya sözlü şakalarda bulduklarını, laf atma ve sataşma davranışı sergilediklerini, uygulama veya çizim yaparken genelde sohbet ettiklerini, derste kullanılan ifadeleri argoya çektiklerini, sınıf içinde belli bir grup içinde bulduklarını, birbirleri ile sokak ağzı ile konuştuklarını ve birbirlerine hakaret ettiklerini, çeşitli konularda birbirlerini uyardıklarını ortaya koymuştur.

4.7.6.8. Sınıf atmosferi

Sınıf atmosferine yönelik bulgular karşılaştırıldığında her iki sınıf arasında genel olarak benzer bir atmosfer olduğu görülmektedir. Her iki sınıf için de gürültü, sıkıcılık ve serbest bir ortam sınıf atmosferinin genel karakteristik özelliği olarak ortaya çıkmıştır.

5. SONUÇLAR, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının belirlenmesi amacıyla yapılan, veri toplama yöntemi olarak gözlem ve görüşmenin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bu araştırmada, özellikle iç geçerliği sağlamak için; bulguların sunulmasında gözlem ve görüşmelerle elde edilen bilgiler, herhangi bir yoruma yer vermeden ayrı başlıklar halinde, sık sık doğrudan alıntılara yer verilerek sunulmuştur.

Araştırmada, “sınıf dışı okul ortamında örtük program” başlığı altındaki bulgulara yönelik sonuçlar, öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşme verileri temelinde, “sınıf ortamında örtük program” başlığı altındaki bulgulara yönelik sonuçlar ise öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşmeler ve sınıf içi gözlemlere dayalı olarak elde edilen veriler temelinde ele alınarak bütüncül olarak tartışılmıştır.

5.1.SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Mesleki ve teknik anadolu liselerinde örtük program kapsamında değerlendirilebilecek, sınıf dışı okul ortamında bir kural seti ve işleyiş mevcuttur. Okul kuralları seti ve işleyiş açısından her iki okul türünün birbirine benzer ve farklı yönleri olmakla birlikte farklılıklar benzerliklerden daha fazladır. Okulda saygılı olma, kavga etmeme, sigara içmeme, okulda ve derslerde huzuru bozmama, öğretmenleri rahatsız edecek davranışlardan uzak durma, saygılı olma ve dış görünüşüne dikkat etme her iki okul türünde de ortak kurallar seti ve işleyişe yönelik benzer özellikleri oluşturmaktadır.

Öğrenciler öğretmenleri gözlemleyerek davranışlarını ayarlamakta, dış çevreden olumsuzlukları okul ortamına taşımakta, okuldaki ortamı gözlemleyerek davranışlarını ayarlamaktadırlar. Okuldaki kural, beklenti ve işleyişin öğrenilmesinde öğrencilerin diğer öğrencilere, özellikle üst sınıflara dönük gözlemleri etkili olmaktadır. Kural ve işleyiş öğrenmede tehditkar bir tutum ters etki oluşturmaktadır. Öğrencilerin arkadaşlarını, üst sınıftaki öğrencileri ve öğretmenlerini gözlemlemesi, öğretmenlerinin yaptıkları yönlendirici davranışlar, öğrencilerin okul ortamının sosyal dokusuna uymaları okuldaki kural, beklenti ve işleyişin öğrenilmesinde etkili olmaktadır.

Okuldaki kural ve işleyiş ek olarak, mesleki ve teknik anadolu lisesi öğrencilerinden örtük program kapsamında değerlendirilebilecek sınıf dışı okul

rotamında beklentiler vardır. Okulun beklentilerinde okul türleri açısından benzerlik ve farklılıklar olmakla birlikte beklentilerdeki farklılıklar daha fazladır. Saygılı, ahlaklı, dürüst, çalışkan ve gayretli bir birey olma, düzgün ve iyi bir işe girme, toplumsal normlara uyma, yalan söylememe her iki okulda da ön plana çıkan beklentilerdir. Anadolu teknik lisesi öğrencilerine dönük beklentiler geleceği de içine alacak şekilde daha geniş iken, meslek lisesi öğrencilerine dönük beklentiler genelde okul içi davranışlara yönelik şekilde ve daha dar kapsamlıdır. Her iki okul türü açısından da bir takım beklentiler karşılanmamaktadır ve karşılanmayan beklentiler yönünden de okul türleri arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Örtük program kapsamında değerlendirilen okul kurallarından bir kısmı okulda daha fazla önemsenmekte veya bazı kurallardan taviz verilmek istenmemektedir. Özellikle, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, saygılı olma, okul içi ve dışında sigara içmeme, disiplinli olma, öğretmen ve idarecilere sorun çıkarmama gibi kurallar okulda taviz verilmek istenmeyen veya daha çok önemsenen kuralları oluşturmaktadır. Buna karşın, örtük program kapsamında değerlendirilen okul kurallarından bir kısmı okulda çok fazla önemsenmemekte veya bu kurallardan taviz verilmektedir. Önemsenmeyen veya taviz verilen kurallar açısından okul türleri arasında benzerlikler ve farklılıklar vardır. Öğrencilerin telefonlarını kapalı tutmaları, derslerde telefonla uğraşmamaları, dış görünüş ve kılık kıyafetlerine dikkat etmeleri ve okulda sigara içmemeleri beklenmekte iken, her iki okul türünde de bu kurallardan taviz verilmekte ya da bu kurallar diğerlerine göre daha az önemsenmektedir.

Okuldaki kural, beklenti ve işleyişin öğrenilmesi süreci her iki okul türü açısından da benzer özellikler göstermektedir. Ailenin ve öğretmenlerin yönlendirici davranışları, öğrencilerin okul ortamına, arkadaşlarına ve öğretmenlerine dönük gözlemleri okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmede etkili olmaktadır.

Mesleki ve teknik anadolu liselerinde örtük program kapsamında değerlendirilen kurallardan bir kısmı öğrencilerce çiğnenmekte veya bu kurallara genelde uyulmamaktadır. Her iki okul türünde de uyulmayan veya çiğnenen kurallar açısından benzer ve farklı yönler bulunmaktadır. Her iki okul türünde de genel olarak, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, okulda birbirlerine ve arkadaşlarına karşı saygılı olma, kaba ve küfürlü konuşmama, zaman çizelgesine uyma ve sigara içmeme gibi kurallar okulda öğrencilerce çiğnenen veya uyulmayan kuralları oluşturmaktadır.

Okulda, örtük program kapsamı içinde değerlendirilen kural ve işleyişe uyan veya beklentileri karşılayan öğrenciler için işleyen bir ödül mekanizması vardır. Ödül mekanizmasının işleyişi her iki okul türü için de benzer özellikler göstermektedir. Okuldaki kurallara uyan ve beklentileri karşılayan mesleki ve Anadolu lisesi öğrencileri, performans notlarının yükselmesi, öğretmen ve idarecilerce daha ayrıcalıklı ve toleranslı davranılma veya onların güven ve yakınlığını kazanma gibi ödüllerle karşılaşmaktadırlar.

Diğer taraftan, okuldaki kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan öğrenciler okulda bazı yaptırımlarla karşılaşmaktadırlar. Öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları yaptırımlar arasında benzerlik ve farklılıklar vardır. Her iki okul türü açısından da öğretmenlerin güvenini kaybetme ve gözlerinden düşme, performans notlarının düşürülmesi, öğrencinin okula geldiği halde yok yazılması, öğrenci telefonunun alıkonulması, öğretmenlerce azarlanma veya küçük düşürülme, derse alınmama veya dersten atılma öğrencilerin okuldaki kurallara uymadıklarında ya da beklentileri karşılamadıklarında karşılaştıkları ön plana çıkan yaptırımları oluşturmaktadır.

Araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere okulda örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi kurallar, beklentiler ve işleyiş seti olduğu belirlenmiştir. Bu kurallardan bir kısmı hem öğretmen hem de okul idarecilerince daha fazla önemsenmekte ve bu kurallardan taviz verilmek istenmemektedir. Diğer taraftan hem okul hem de sınıf kurallarından bir kısmından taviz verilmektedir. Öğrenciler okuldaki kurallara uyduklarında, beklentileri karşıladıklarında belli ödüller almaktadır. Buna karşın, öğrenciler okuldaki kurallara uymadıklarında, okuldaki kural, beklenti ve işleyişe aykırı hareket ettiklerinde ise bir dizi yaptırımla karşılaşmaktadırlar. Okulda saygılı olma, dürüst davranma ve dış görünüşüne dikkat etme, öğretmen ve idarecilerle olan konuşmalarına, tavır ve davranışlarına dikkat etme, okuldaki zaman çizelgesine uyma okuldaki başlıca kural, beklenti ve işleyişe yönelik öğrenmeler olarak göze çarpmaktadır. Veznedaroğlu' nun (2007) yaptığı araştırmada da okulun öğrencilerden; yazılı olmayan kurallarıyla düzeni bozmama, saygılı olma ve derslere etkin katılmalarını beklediği, okulun dakiklik, saygı, düzeni bozmama, derslere etkin katılma ve sorumluluk gibi, uygulanmasından ödün vermediği kurallar olduğu, öğrencilerin, kurallara uymanın akademik başarıyı artırdığına ve okulda kabul görüp rahat olmayı sağladığına yönelik öğrenmelere sahip olduğu, öğrencilerin, kurallara uymadıkları durumlarda kendilerine yazılı

yaptırımlarla birlikte ceza verme ve kızma gibi yazılı olmayan yaptırımların da uygulanabileceğini öğrendikleri bulgularına ulaşılmıştır. Görüleceği üzere, Veznedaroğlu' nun (2007) araştırma sonuçları ile yapılan araştırma sonuçlarının paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Akbulut' un (2011) yaptığı araştırma sonucunda ise öğretmenlerin resmi program dışındaki etkinliklerinin, sınıf içerisinde, okul içerisinde ve okul dışındaki davranışları örtük olarak öğrencilerin “demokratik davranabilme” , “özerk davranabilme”, “sorumluluk alma”, “adil davranma”, “düzenli olabilme”, “dakik olabilme” , “okul kurallarına uygun giyinebilme”, “başladığı işi bitirebilme” , “etik davranabilme”, “itaat etme”, “okulun ve toplumun kurallarına uyabilme”, “milli duyguya sahip olabilme”, “rekabet edebilme” gibi becerileri kazanmasında etkili olduğu saptanmıştır. Akbulut' un (2011) araştırma sonuçları da okulda bir dizi etkinlikle öğrencilerin yazılı olmayan bir dizi örtük kuralı öğrendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Akbulut (2011) yaptığı araştırmada öğretmenlerin örtük etkinlikleri sonucunda kazanılan becerilerin toplumsal tabakalara göre farklılık gösterdiğini belirlemiştir. Yapılan araştırmada da öğretmen, öğrenci görüşleri ve gözlem sonuçları kural, beklenti ve işleyiş seti açısından okul türlerini temsil eden sınıflar açısından hem benzer hem de farklı yönler olduğunu ortaya koymuştur. Sarı' da (2007) okulların yaşam kalitesini sosyo-ekonomik düzey bakımından karşılaştırdığı araştırmasında, iki okuldaki öğretmen-öğrenci iletişimi, kural belirleme süreci ve kuralların yaptırımları, okulda düzenlenen sosyal etkinlikler, okul-aile işbirliği ve öğrencilerin aile ortamının niteliği bakımından da okul yaşam kalitesi düzeyi yüksek olan okuldaki örtük programın, düşük yaşam kalitesine sahip okula göre daha olumlu özellikler gösterdiğini tespit etmiştir.

Yapılan araştırmada öğrencilerin, öğretmen ve idarecilere itaat ettiklerinde bunun ödülünü onların ilgi ve yakınlığını kazanma, performans notlarının yükselmesi, okulda zorluk yaşamama gibi ödüllerle aldıklarını, onlara itaat etmediklerinde ya da saygı göstermediklerinde ise bir dizi cezai yaptırım ile karşılaşacaklarını öğrendikleri ileri sürülebilir. Buna benzer sonuçlar Jackson' ın (1968) yaptığı araştırmada da ortaya çıkmıştır. Jackson (1968) tarafından yapılan nitel bir araştırmada, sınıflarda öğrencilerin kalabalık, güç ve övgü kavramları temelinde okuldaki ve sınıftaki yaşantılar yoluyla güçlü ve güçsüz arasındaki farkı, öğretmenlerin güç unsurunu kullanarak kendilerini cezalandırabileceklerini, okullarda, sessizce beklemeyi, davranışlarını kontrol etmeyi, çalışmalarını bitirmeyi, iş

birliğini, sıra arkadaşlarına ve öğretmenlerine bağlılığı, düzenli ve dakik olmayı, çevresindekilere kibar bir şekilde davranmayı öğrendikleri belirlenmiştir. Jakson' ın (1968) araştırma sonuçları aynı zamanda hem okuldaki güç ilişkilerini hem de bir dizi örtük kuralın varlığını ortaya koymaktadır.

Araştırmada okul kuralları, beklentiler ve işleyiş bağlamında ortaya çıkan diğer bir sonuç, okuldaki bazı kuralların öğrenciler tarafından çiğnendiği ya da bazı kurallara öğrencilerce pek uyulmadığıdır. Örneğin her iki okulda da zamana uyma veya dakik olma şeklinde ifade edilebilecek bir beklenti olmasına rağmen öğrencilerde bilerek derse geç kalma alışkanlığı vardır. Öğrenciler öğretmenleri ile sorun yaşayacaklarını bilmelerine rağmen geç kalmakta, geç kalanlar da üstün körü bir özür beyanı veya bazen sessizce pek bir şey söylemeden sınıfa girmektedirler. Geç kalma konusunda azarlandıklarında ise öğretmenlere karşı genelde sessiz kalmakta ancak olumsuz davranışı daha sonra tekrarlayarak bir nevi sessiz direniş göstermektedirler. Yok yazıldıklarında ise dersi terk ederek sağlık raporu alma yolu ile özürsüz devamsız yazılma problemini kendilerince çözmeyi öğrenmişlerdir.

Alanyazında M. W. Apple, P. Willis, P. McLaren, ve H. A. Giroux gibi yazarlar tarafından temsil edilen ve direnç teorisi olarak da adlandırılan diyalektik eleştiri yaklaşımı, okulların toplumdaki sosyal sınıflar arasında eşitsizliğin bulunduğunu, okulların bu eşitsizliği gidermediğini, hatta verdiği eğitimle bu eşitsizliğin sürmesini sağladığını belirterek özellikle azınlıklar, zenciler vb. diğer gruplardan oluşan alt sosyal sınıftan gelen öğrencilerin okulun bu işlevine ve bu işlevini gerçekleştirmek için yaptığı uygulamalara çeşitli şekillerde direnç davranışları gösterdiğini savunmaktadır. Bir davranışın direnç olarak kabul edilebilmesi için hareketin mantıklı ve üzerinde önceden düşünülmüş olması gerekmektedir (Yüksel, 2004b). Bazı öğrencilerdeki okula zamanında gelme, dış görünüş ve kılık kıyafetine dikkat etme, tavır ve davranışlarına dikkat etme gibi bir dizi kural çiğneme davranışı direnç kuramcılarının görüşleri ile ilişkilendirilebilir.

Yüksel' e (2007) göre öğretmen eğitiminde örtük program içerisinde yer alan örtük mesajlar öğretmen eğitimi programlarının yürütülme süreçlerinden, öğretmen eğitimini etkileyen kurumsal ve sosyal çevrelerden, derslerde kullanılan ders kitapları ve materyallerden ve öğretim elemanları ile yöneticilerin söz ve davranışlarından iletilmektedir. Araştırma bulgularına bakıldığında, öğrencilerin okul kuralları ve işleyişi nasıl ve hangi yollarla öğrendiği, okulun beklentilerinin öğrencilere nasıl ve ne şekilde iletildiğine bakıldığında, öğretmen ve idarecilerin

yönlendirici davranışları, okulun fiziki ve sosyal çevresinin ve başta üst sınıf öğrencileri olmak üzere okuldaki diğer öğrencileri gözlemlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. İnal' da (1998) resmî ve açık müfredatın yanı sıra belirli değer, tutum ve ilkelerden oluşan bir gizli programın, öğretmenler tarafından öğrencilere örtük, kapalı biçimde aktarıldığını ifade ederek öğretmenlerin okuldaki kural ve beklentilerin iletimindeki rolüne dikkat çekmiştir.

Kurallar, ilişkiler, fiziksel yapılar ve özellikler ve bunların düzenlemelerinin doğurduğu sonuçlar okulda örtük programı ortaya çıkarır. Örtük program, sınıf içinde vurgulanan öğretme ve öğrenme stillerini, bütün fiziksel ve eğitimsel çevre tarafından öğrenciye iletilen mesajları, yönetim yapısını, öğretmen beklentilerini ve derecelendirme prosedürlerini içerir. Standart öğrenme etkinlikleri, öğretmenin kullandığı dil ve aynı zamanda ders kitapları, görsel-işitsel materyaller, mobilyalar, mimari, disiplinle ilgili önlemler, zaman çizelgesi, öğrenci takip sistemi, program öncelikleri örtük programın kaynaklarıdır ve örtük program terimi eğitimin organizasyonunu ve uygulamadaki ilkeleri ve okuldaki iletişim ve etkileşimle ilişkilidir (Martin, 1994; McLaren, 2003; Akt. Başar, 2011). Bu açıklamalar ışığında, okulda öğrenciler arası ilişkilerin, okulun fiziki ve sosyal çevresinin, öğretmen davranışlarının ve öğrenci-öğretmen etkileşimlerinin örtük programı ortaya çıkaran unsurlar arasında olduğu ileri sürülebilir. Araştırma bulguları yukarıda da açıklandığı gibi, öğrencilerin okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmesinde öğrenciler üzerinde okuldaki diğer öğrencilere, ortama ve öğretmen davranışlarına yönelik gözlemlerinin etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Okulun fiziksel özelliklerinin her iki türdeki okulun öğrencilerinin davranışları üzerinde hem olumsuz hem de olumlu bir takım etkileri vardır ve bu etkiler büyük oranda benzeşmektedir. Okulun geniş bir alanda kurulu olması, geniş ve güzel bir bahçesi olması, spor salonu olması ve sportif etkinliklere uygun bir saha yapısının olması, genel olarak sınıf ve atölye donatılarının yeterli olması, sınıf ve atölyelerin geniş ve havadar olması gibi fiziksel özellikler her iki okul türünde eğitim gören öğrencileri de olumlu etkileyen özelliklerdir. Diğer taraftan binaların öğrencilerce güvensiz bulunması, okulun fiziksel mekanlarının öğrencilerce hor kullanımı, tuvalet vb. alanların kirli, bakımsız ve arızalı olması, ulaşım açısından çeşitli sıkıntıların yaşanması gibi hususlar her iki okul türü açısından da öğrencilerce, fiziksel özelliklerin öğrenci davranışları üzerindeki olumsuz etkileri içerisinde değerlendirilmiştir. Öğrenciler okul donatılarına ve fiziksel mekanlara bilinçli şekilde

zarar vermekte, okul derslik binaları soğuk ve itici bulunmaktadır. Fiziksel alanlarda güvensiz ortamlar bulunmaktadır ve fiziksel olanaklar öğrenciler açısından yetersizdir. Ayrıca fiziksel alanlarda düzenleme ihtiyacı vardır. Mevcut fiziksel düzenlemeler öğrencilerin nitelikli bir etkinlik yapması için elverişli değildir.

Araştırmanın öne çıkan diğer bir sonucu da okulun fiziksel çevresi ve fiziksel çevresindeki düzenlemelerinin öğrenci davranışlarına etkisidir. Fiziksel çevrenin öğrenciler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğunu araştırma bulguları ortaya koymuştur. Binaların boya renginden bahçedeki düzenlemelere kadar birçok fiziki faktör öğrenci davranışlarını etkilemektedir. Binaların rengi, imar tipi öğrencilere mesajlar iletmektedir. Örneğin okul derslik binası kasvetli ve soğuk bir his uyandırmaktadır. Bu yapısıyla binanın okul hakkında öğrencilere yıpranmış güvensiz, resmi, itici, sevimsiz bir mekan mesajını verdiği ileri sürülebilir. Bunun yanı sıra öğrencileri olumlu etkileyen unsurlar da vardır. Örneğin okul bahçesinin geniş ve ağaçlıklı olması öğrencilerce olumlu bulunmaktadır. Bu haliyle okul bahçesinin öğrencilere, burası gezmek ve oyun oynamak için büyük ve ferah bir okul mesajını verdiği söylenebilir. Bununla birlikte okul bahçesinde düzenleme ihtiyaçları vardır. Bahçede öğrencilerin oturabileceği veya farklı sportif etkinlik yapabileceği alan kısıtlıdır. Bu yönüyle okul bahçesi öğrencilere burası geniş ancak sadece gezmek için uygun bir yer mesajı iletiyor olabilir. Nitekim, öğrencilerin bahçede genelde sadece futbol oynadıkları veya gezindikleri araştırma bulguları içinde yer almaktadır.

Bina yapıları ile ilgili bir diğer olumsuzluk tuvaletlerin, koridorlar vb. alanların genelde kirli, bakımsız ve arızalı oluşudur. Bu durumun okulda öğrencilere temizlik ve hijyenin çok önemli olmadığı mesajını verdiği söylenebilir. Bu durumla ilgili olarak öğrencilerin de okulda tuvalet vb. alanları hor kullandıkları araştırmada ortaya konulmuştur. Öğrencilerin okulda temizlik ve bakımın önemli olmadığını öğrenerek fiziksel mekanları korumadıkları ve zarar verdikleri yorumu yapılabilir. Costello (2001) bir Hukuk Fakültesi binası ile Sosyal Bilimler Fakültesinin karşılaştırdığı çalışmasında binaların fiziksel yapısına ait özelliklerin örtük mesajlar içerdiğini ortaya koymuştur. Costello'nun (2001) okulların fiziksel özellikleri ile öğrencilere örtük olarak mesaj aktarımı yapıldığını iyi bir şekilde ortaya koyan araştırmasında, öğrencilere açıkça ifade edilmese de okulun fiziksel çevresinin öğrencilere aktardığı örtük mesajların öğrencilerce alındığı ve öğrencilerin aldıkları bu mesajlara göre davrandığı sonucuna ulaşılmıştır. Uludağ ve Odacı' da (2002) yaptıkları araştırmada

mekan olarak okul veya fiziksel ortam düzeninin insanların; sağlıklarını, duygusal dünyalarını ve performanslarını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebildiğini, bu durumun, okul mekanlarında özellikle öğrencileri ve öğretmenleri çok fazla ilgilendirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Wicker (1968), sosyo-fizik çevre ile, o çevre içerisinde ortaya çıkan davranışlar arasında bir uyum bulunduğunu ve buna “davranış–çevre bağdaşımı” denilebileceğini belirtmiş ve davranış örüntüsünün, içinde olduğu çevrenin, yani davranış alanının fiziksel özelliklerine sıkı sıkıya bağlı ve bu özelliklerle uyum içinde olduğunu belirtmiştir (Akt. Sarı, 2007). Sarı’ nın (2007) araştırmasında okulun fiziksel altyapısıyla ilgili olarak öğretmenlerin en çok okul bahçesinin darlığı ve yetersizliği ile tuvaletlere ilişkin sorunları dile getirdiğini tartışmıştır. Sarı’ nın (2007) bulguları, araştırmasını yürüttüğü yüksek ve düşük yaşam kalitesine sahip okulların ikisi için de geçerlidir. Bu anlamda Sarı’ nın (2007) bulguları ile yapılan araştırma bulguları birbirini desteklemektedir. Akbulut’ da (2011) araştırmasında okulların fiziksel yapıları, duvar resimleri, madalyalar, plakeler, başarılı öğrenci tabloları örtük olarak öğrencilerin davranışlarını etkilemektedir sonucuna ulaşmıştır.

Mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencilerinin geçirdikleri ders dışı yaşantılar her iki okul türü açısından da benzer süreçler göstermektedir. Öğrenciler boş ders, öğle arası veya uzun teneffüs saatlerinde genelde okul dışına çıkmayı tercih etmektedir. Okul dışında ise vakitlerinin büyük kısmını kafe ve kahvehane gibi yerlerde geçirmekte ya da çevrede arkadaşları ile gezinerek değerlendirmektedir. Öğrenci ve öğretmenler ders dışı zamanlarda nitelikli bir birliktelik geçirmemekte; öğrenciler sadece soru sormak veya bir sorununu iletmek amacıyla öğretmenleri ile iletişim kurmaktadırlar. Sosyal faaliyetler yönünden de her iki okul türünde kayıtlı öğrenciler de sosyal faaliyetlere çeşitli nedenlerle katılmak istememekte ve genelde katılmamaktadırlar. Öğrenciler arasında kaba söz, argo konuşma, kaba davranış ve şakalaşmanın yaygın bir davranış biçimidir ve öğrencilerde grup halinde hareket etme davranışları söz konusudur.

Öğrenciler genelde boş ders, uzun teneffüs, öğle arası gibi zamanlarda okul dışına çıkmayı tercih etmektedirler. Öğrencilerin fırsatını bulduklarında okulu terk ettikleri ve okulda pek zaman geçirmek istemedikleri söylenebilir. Araştırma bulguları, öğrenci ve öğretmen görüşme verileri dikkate alındığında bu durumun farklı faktörlere bağlı olduğu söylenebilir. Öğrenciler ders programını ağır bulduklarını ve okulda sıkıldıklarını ifade etmişlerdir. Sigara içmek için de öğrenciler

bu tip zamanları fırsat olarak görüp okul dışına çıkmaktadırlar. Öğrencilerin okulda kalmak istememe nedenlerinden bir diğeri de okuldaki olanakların yetersizliği olabilir. Jackson (1968) tarafından yapılan araştırmada da genelde öğrencilerin okulu sevmedikleri ve dersleri sıkıcı buldukları, okulu kızgın, sıkıcı, dışlanmış, yetersiz gibi sıfatlarla tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Jackson' a göre birçok öğrenci okula severek ve koşa koşa gelmemektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğu diğeri bir sonuç, sosyal faaliyetlerin yararlarına inanılıyor olmasına rağmen öğrencilerin sosyal faaliyetlere pek katılmak istemedikleri ve katılmadıklarıdır. Kendini ifade edememe ve çekingenliğin öğrencilerin bir kısmı için sosyal etkinliklere katılmama nedeni olduğu ileri sürülebilir. Okulun sosyal etkinliklere fazla önem vermemesi nedeniyle öğrencilere sosyal etkinlik fırsatları sunmuyor olma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir. Bu durumun, öğrencilere mesleki ve teknik anadolu lisesinde sosyal etkinliklerin önemli olmadığı mesajını iletmiş olduğu ileri sürülebilir. Veznedaroğlu' da (2007) okulda, ders dışı etkinliklere zaman ayrılmıyorsa ya da çok az zaman ayrılıyorsa, öğrenciler bu etkinliklerin önemli olmadığı sonucuna varabilir ve ders dışı etkinliklerin düzenlenmediği okullarda, öğrencilerde bunlar aracılığıyla geliştirilebilecek bilgi, beceri ve değerlerin de önemli görülmediği söylenebilir görüşündedir. Tuncel' in (2008) araştırmasında öğretim elemanlarının öğrencilerden sosyal etkinliklere katılım beklentisinin, öğrencilerin sosyal etkinliklere katılmalarını teşvik ederek, sosyal etkinliklerle ilgili duyurular yaparak ve sosyal etkinliklere katılan öğrencilerin duygu ve düşüncelerini diğeri öğrencilerle paylaşmalarına fırsat vererek öğretme-öğrenme sürecine yansıttıkları belirlenmiştir. Bu açıdan mesleki ve teknik anadolu liselerinde sosyal etkinliklere katılım için ulaşılan olumsuz sonucun okuldaki eğitim ve öğretimi olumsuz etkilediği söylenebilir.

Araştırmanın ders dışı yaşantılar boyutu ile ilgili başka bir sonucu, okulda öğretmen ve öğrencilerin birlikte nitelikli bir zaman geçirmediğidir. Bu durumun bazı nedenleri arasında, ders programının yoğun, teneffüslerin kısa ve öğrencilerin boş zamanlarında genelde okul dışına çıkmayı tercih etmesi gibi durumlar olabilir. Öğrenciler arasında kaba söz, argo konuşma, kaba davranış ve şakalaşmanın yaygın bir davranış biçimi olması, öğretmenlerin öğrencilerden uzak durmayı tercih etme nedenlerinden biri olabilir. Öğretmenlerin ders programlarının da yoğun olması, onları öğrenci ile zaman geçirmekten alıkoyuyor olabilir.

Okuldaki zaman çizelgesine uyma konusunda öğretmen ve öğrencilerde bilerek derse geç kalma, derslerin olması gerekenden daha erken bitirilmesi gibi yönlerden okul türleri açısından benzerlik vardır. Özellikle mesleki derslerde öğretmenler okulun resmi zaman çizelgesine uymamakta, teneffüs saatlerini kendi ihtiyaçlarına göre düzenlemektedir. Öğrenciler okuldaki zamana bağlı düzenlemelere uyma konusunda öğretmenlerin tutum ve davranışlarını gözlemleyerek, buna göre davranmaktadırlar. Kısa teneffüs saatleri öğrencileri olumsuz yönde etkilemekte, öğrenciler derse geç kalarak yok yazıldıklarında okuldan kaçmakta ve özürsüz devamsız sayılmamak için rapor alma yoluna gitmektedir. Öğrenciler genel kültür ve mesleki derslerde zaman çizelgesine uyma konusunda farklı davranmaktadırlar.

Okuldaki zaman çizelgesine uyma konusunda öğretmen ve öğrencilerde bilerek derse geç kalma davranışları yaygındır. Öğretmenlerin genelde derse geç girmelerinin öğrencilerin geç kalma alışkanlığında etkili olduğu söylenebilir. Özellikle meslek derslerinde resmi zaman çizelgesine uyulmaması, teneffüslerin uzun tutulması, öğretmenlerin derse geç kalanları hoş görmesi, geç kalma davranışlarında sadece nasihat etmesi, öğrencilere zaman çizelgesine uymanın o kadar da önemli olmadığını öğrettiği ileri sürülebilir. Bu durum araştırmanın diğer bir sonucu olan öğrencilerin okuldaki zamana bağlı düzenlemelere uyma konusunda öğretmenlerinin tutum ve davranışlarını gözlemleyerek, buna göre davranmasını da desteklemektedir. Kısa teneffüs saatleri de öğrencileri olumsuz etkileyen bir zamansal düzenlemedir. Özellikle 5 dakikalık teneffüs saati öğrenciler açısından ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Bu durumda öğrenciler ve öğretmenler çözümü derse geç girmekte buluyor olabilir veya bu aslında kaçınılmaz bir durum ortaya da çıkarıyor olabilir. Ortaya çıkan bu durumun öğrencilere kendi ihtiyaçlarına göre gerektiğinde kuralları esnetebilirsin şeklinde bir mesaj aktardığı ileri sürülebilir. Böylece de öğrenciler dakik olmamayı, toplantıya, işe zamanında gitmemeyi öğreniyor olabilirler. Öğrencilerin diğer bir öğrenmesinin de meslek ve genel kültür derslerinde zaman konusunda farklı davranabilecekleri olduğu söylenebilir. Meslek dersleri genelde 4-10 saat arasında değişen ve arka arkaya yapılan ders saatlerine sahiptir ve öğretmenler dersleri genelde blok işlemektedirler. Bulgularda da görüleceği üzere meslek dersi öğretmenleri genelde okulun belirlenmiş resmi saatine göre değil de kendi ihtiyaçlarına göre teneffüse çıkmaktadırlar. Öğretmenlerin bu davranışlarının öğrencileri de etkilemiş olması

kuvvetle muhtemeldir. Veznedaroğlu (2007) ise araştırmasında okulun, uygulanmasında ödün vermediğini belirttiği kurallar ile öğrencilerin uyulmadığını belirttikleri kuralları karşılaştırmış, “okula zamanında gelmek” ve “derse zamanında girmek” kurallarının öğrenciler tarafından daha az çiğnendiği bulgusuna ulaşmıştır.

Okulda kız öğrenci olmamasının öğrenciler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Erkek öğrencilerin kişisel bakım ve temizliklerine dikkat etmemeleri, okulda kaba davranışlar sergilemeleri, yoğun şekilde kavga etme ve argo konuşmaları kız öğrenci olmamasının olumsuz etkileri olarak düşünülmektedir. Anadolu teknik lisesi öğrencileri açısından bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre sınıf hakimiyeti daha kötüdür ve bayan öğretmenlerin dersinde daha fazla kural çiğneme davranışları sergilenmektedir. Bunların yanı sıra, okulda kız öğrenci olmamasının ortaya çıkabilecek bir dizi olumsuzluğu engellediği görüşü vardır.

Cinsiyete bağlı tutum ve yaklaşımların örtük program kapsamında ele alındığı çok sayıda araştırma vardır (Athaw, Cooper ve Bleicher, 1995; Meighan, 1996; Stinson, 2005; Phillips, 2009; Smith, 2015). Gair ve Mullins (2001)’ de örtük programın ırk, cinsiyet ve sosyoekonomik düzeylere göre şekillendiğini ifade etmişlerdir. Araştırma yapılan okulda kız öğrenci kayıtlı değildir. Okuldaki belgeler incelendiğinde belli dönemlerde sayısı onu geçmemekle birlikte zaman zaman kız öğrencilerinde okula kayıt yaptırıldıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte okulda kayıtlı son kız öğrenci 2013 yılında okula nakille gelen bir kız öğrencidir ve bu kız öğrenci de okulda sadece yarım dönem eğitim gördükten sonra okuldan tasdikname alarak örgün eğitim dışına çıkmıştır. Okulda kız öğrenci olmamasının nedeni olarak okul çevresinin okula karşı olumsuz bakış açısı gösterilebilir. Öğrenciler okulda kız öğrenci olması durumunda onların rahatsız edilecekleri görüşündedirler. Her ne kadar bu şekilde düşünülse de genelde okulda kız öğrencilerin olmasının okulda öğrencileri olumlu etkileyeceği görüşü hakimdir. Okulda kız öğrenci olması durumunda kavganın, kaba ve küfürlü konuşmanın azalacağı, erkek öğrencilerin kendilerine çeki düzen verecekleri düşünülmektedir. Okulda hiç kız öğrenci olmaması öğrencilerin mesleklerini bir erkek işi olarak algılamalarına yol açabilir. Öğrenciler karşı cinsle okulda herhangi bir etkileşim içinde bulunamadıklarından toplumsal cinsiyet rollerinin onlara yükleyeceği bazı davranışları sağlıklı bir şekilde yerine getiremeyebilirler. Sonuçta toplumun bir kesimindeki ataerkil yapı okul aracılığı ile yeniden üretiliyor olabilir. Cinsiyetle ilgili bakış açılarının yeniden

üretimi ile ilgili bu açıklama Neo-Marksist kuramla ilişkilendirilebilir. Neo-marksist yaklaşıma göre okullarda bulunan örtük program, cinsiyet, ırk ve sosyal sınıfla ilgili eşitsizliklerin yeniden üretimine ve korunmasına yardımcı olmaktadır (Margolis, vd., 2001).

Cinsiyetle ilgili araştırmada ortaya çıkan bir diğer bulgu bayan ve erkek öğretmenlerin sınıf yönetimi açısından farklı değerlendirilmeleridir. Öğrenciler bayan öğretmenlerin dersinde daha çok olumsuz davranışlar sergilendiğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan bayan öğretmenlerin dersinde daha uysal olduğuna ilişkin görüşler olduğu da araştırma sonucunda belirlenmiştir. Buradan sınıfta oluşan atmosferin öğretmenin cinsiyeti ile ilişkili olduğu yorumu yapılabilir. Açıköz, Özkal ve Kılıç'ın (2003) araştırmasının bulgularına göre de, öğrencilerin sınıf atmosferine ilişkin algılarının olumsuz olduğu ve gerek öğretmen adaylarının gerekse dersi veren öğretim elemanının cinsiyetine göre çeşitli boyutları ile anlamlı olarak farklılaştığı, öğretim elemanlarının cinsiyetine göre sınıf ikliminin değişip değişmediği incelendiğinde ise; sınıf yönetimi boyutunun kadın öğretim elemanı lehine anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir.

Her iki okul türü içinde öğrencilerce sınıfta uyulması beklenen ve örtük program kapsamında değerlendirilen sınıf içi bir dizi kurallar, beklentiler ve işleyiş seti vardır. Kural, beklenti ve işleyiş seti okul türleri açısından benzer ve farklı özellikler göstermektedir. Öğretmenlerin söylediklerini birebir not alma, sınıfta cep telefonunu kapalı tutma ve cep telefonu ile uğraşmama, derslerde sessiz olma ve kendi arasında konuşmama, atölyede daha düzenli, tertipli ve disiplinli olma ve derste uyumama, sınıfta düzgün durma, şımarmama, şakalaşmama, söylenenleri birebir not alma, izin alma, öğretmeni dikkatle dinleme ve karşı gelmeme, derste öğrencileri zaman zaman serbest bırakma her iki okul türü öğrencileri açısından da sınıf içi kurallar, beklentiler ve işleyiş açısından ön plana çıkan özelliklerdir.

Meslek derslerinde öğrenciler genelde uygulamaları ezbere yapmaktadır. Çok az öğrenci verilen uygulamaları kendileri yapmakta diğer öğrencilerse yapan öğrencilerin uygulamasına bakarak yapmaktadır. Mesleki derslerde grup öğretmenleri görev paylaşımlarını belirli bir plan dahiline yapmamakta, dersin akışına göre yıllık ders planına da fazla bağlı kalmadan ders işlemektedirler. Buna bağlı olarak mesleki derslerde ölü zaman dilimleri ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler genelde sınıfta ön sıralarda oturmayı tercih etmemekte, arka sıra veya masaları ya da pencere kenarlarını tercih etmektedir.

Genel kültür dersi branşındaki öğretmenler genelde öğrencilerin kalabalık kısmına yakın yerde bulunarak ders işlemekte ve derslerini çoğunlukla 6 kişiyi geçmeyen aktif bir grupta işlemektedir. Derslere geç kalan öğrenciler genel olarak yok yazılmamakla birlikte, yok yazıldıklarında okulu terk ederek izinli sayılmak için hasta olmadığı halde sağlık raporu alma yolunu tercih etmektedir. Öğretmenler öğrencilere oldukça ayrıntılı not aldırarak, öğrenciler de öğretmenin söylediklerini birebir not almaya çalışmaktadır. Öğretmenler öğrencilerine genelde emir cümlesi ile hitap etmekte ve yönlendirici bir dil kullanmaktadır. Öğretmenler de öğrencileri ile günlük konuşma dili ile konuşmakta, öğrencilerine argo kelime ve kaba ifadeler kullanabilmektedirler. Öğrenciler çoğu zaman ders bitmeden toparlanmakta, sınıfı oldukça hızlı ve gürültülü şekilde terk etmektedirler.

Her iki okul türü açısından da öğrencilerin örtük program kapsamında değerlendirilen sınıf içi kural, beklenti ve işleyişi öğrenmesinde, öğrencilerin öğretmenlerini ve arkadaşlarını gözlemlemeleri ve ortama ayak uydurmaları etkili olmaktadır. Her iki okul türü öğrencileri açısından da sınıf içi kural, beklenti ve işleyiş açısından bir takım hususlar daha fazla önemsenmekte veya bazı kural ve beklentilerden taviz verilmek istenmemektedir. Derste telefonla oynamama, derste uyumama, derse zamanında gelme, kendi arasında konuşmadan dersi ve öğretmeni sessizce dinleme, ders araç ve gereçlerini getirme, birlikte hareket etme, iş güvenliği konusunda itaatkar olma ve okul araçlarına zarar vermeme gibi sınıf içi bir dizi kural ve beklenti hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi grubunda benzer ve ön plana çıkan önemsenen veya taviz verilmeyen kuralları oluşturmaktadır.

Her iki okul türü açısından da örtük program kapsamında değerlendirilebilecek sınıf içi kural, beklenti ve işleyişe ait özelliklerden bir kısmı fazla önemsenmemekte veya bunlardan taviz verilmektedir ve taviz verilen veya önemsenmeyen kural, beklenti ve işleyişe yönelik özellikler okul türleri açısından farklılık arz etmektedir. Anadolu teknik lisesi grubu sınıfı açısından, sınıf içinde telefonla oynamama, dersi dikkatle dinleme, derste uyumama, dış görünüş ve kıyafetine dikkat etme ve derste konuşmama; meslek lisesi grubu sınıfı içinse, birbirine kaba davranmama, uyumama, sınıfta gezinmeme ve sınıfı temiz tutma ve derste sessiz olma önemsenmeyen veya taviz verilen sınıf içi kural, beklenti veya işleyişe ait özellikleri oluşturmaktadır.

Hem anadolu teknik lisesi hem de meslek lisesi öğrencileri açısından örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek sınıf içi kural ve beklentilerin bir kısmına öğrencilerce uyulmamaktadır. Derse zamanında gelme ve dersten zamanında çıkma, derste telefonla uğraşmama, uyumama, öğretmenin sözünü dinleme, kendi arasında konuşmama gibi beklenti ve kurallar her iki okul türü öğrencilerince önde gelen uyulmayan veya çiğnenen kural ve beklentileri oluşturmaktadır. Öğrenciler sınıf içi kural, beklenti ve işleyişe uygun şekilde davrandıklarında her iki okul türü için de geçerli olmak üzere farklı şekillerde ödüllendirilmektedir. Öğrencinin performans notlarının yükseltilmesi, derslerden daha kolay geçmeleri, öğretmenleri ile daha iyi ve nitelikli bir iletişim kurmaları her iki okul türüne kayıtlı öğrenciler için de benzer ödüllendirme araçlarını oluşturmaktadır.

Sınıf içi kurallara uymama veya beklentileri karşılamama durumunda her iki okul türünde eğitim gören öğrencilerin de karşı karşıya kaldıkları bir dizi yaptırım vardır. Yaptırımlar açısından okul türleri arasında benzer ve farklı yönler bulunmaktadır. Sınıf içi kurallara uymayan veya beklentileri karşılamayan öğrenciler yönünden performans notlarının düşmesi ve derslerden kalmaları, öğretmenlerin öğrencilere soğuk ve mesafeli davranması, öğrencinin derse geldiği halde yok yazılması, öğrenci telefonunun alıkonulması öğrencilerin karşılaştığı başlıca yaptırımlardır.

Yapılan araştırma her iki okul türü için de öğrencilerce sınıfta uyulması beklenen ve örtük program kapsamında değerlendirilen sınıf içi kurallar, beklentiler ve işleyiş seti olduğunu ve sınıf içi kural, beklenti ve işleyiş setinin okul türleri açısından benzer ve farklı özellikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra her iki okul türünde de ödün verilmek istenmeyen ya da daha fazla önemsenen, ödün verilen veya fazla önemsenmeyen, çiğnenen veya uyulmayan kurallar seti vardır. Bu noktada dikkat çeken husus bazı kuralların öğretmenlerce önemsenmesine rağmen aynı zamanda öğrenciler tarafından çiğnenmesidir. Yıldırım (2013) Alt Sosyo Ekonomik Düzey grubu bir okulda görev yapan öğretmenlerin görüşlerine göre sınıftaki kuralların saygı ve itaat çerçevesinde olduğunu, öğretmenlerin saygılı ve uyumlu öğrenci profili beklentilerine sahip olduklarını belirlemiştir. Yapılan araştırmada da saygı ve öğretmene itaat sınıf içi kural ve beklentiler arasında yer almaktadır. Yıldırım (2013) orta seviye düzeydeki okul grubunda eğitim gören öğrenci görüşlerine göre öğretmenlerin öğrencilerden beklentilerinin öğretmene itaat etmeleri ve derse karşı ilgili olmaları olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Yapılan

araştırmada da derse katılım, öğretmeni ve dersi sessizce dinleme, derse ilgi gösterme şeklinde bulgular vardır ve bu yönüyle iki araştırma sonuçları paralellik göstermektedir.

Veznedaroğlu (2007) araştırma yaptığı okulun iki farklı şubesinde de, öğretmenler öğrencilerinden yazılı kurallarla birlikte yazılı olmayan bazı kurallara da uymalarını beklemektedir şeklinde bir sonuca ulaşmıştır. Bununla birlikte sınıf kuralları, beklentiler ve işleyişi öğrenme açısından yapılan araştırmanın bulgularının benzer ve farklı yönleri vardır. Bu durum örtük program özelliklerinin bir durumdan biri duruma, bir okuldan diğer bir okula değişebildiğine yönelik bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Veznedaroğlu (2007) tarafından yapılan araştırmanın diğer bir sonucu da öğretmenlerin uyulmasını beklediklerini ya da ödün vermediklerini belirttikleri yazılı olan ve olmayan kuralların çoğunluğuna uyulmadığıdır. Araştırmanın bu sonucu yapılan araştırma bulguları ile ilişkilendirilebilir. Curry' nin (2001) araştırmasında da öğretmenin akademik başarı açısından hayal kırıklığına uğramış dahi olsa, uysallık, pasiflik ve kibarca dinleme, hiyerarşik ayrımı koruma, geleneksel cinsiyet rollerine uyma, dilbilgisi ile ilgili sorular sorarak derse katılma, yazma ile ilgili ödevler için hoş konular seçme, fikrini söylememe gibi örtük programla ilgili sınıf içi kural ve beklentilerinin olduğu belirlenmiştir. Yıldırım (2013) sınıf kuralları açısından öğretmene saygı, dakiklik ve itaatkârlığın sınıfta baskın kurallar arasında olduğunu ifade etmiştir.

Sınıf kuralları, beklentiler ve işleyişe uyan öğrenciler bir dizi ödülle karşılaşırken, uymayan öğrencilerinse bir dizi cezai yaptırımla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Öğretmenler öğrencilerin performans notlarını ve öğrenciye karşı tutum ve yaklaşımlarını hem bir ödül hem de cezalandırma yaklaşımı olarak kullanmaktadırlar. Öğretmene ve sınıf kurallarına uyma ve uymama ile akademik başarı arasında bir bağ kurulduğu anlaşılmaktadır. Veznedaroğlu' da (2007) araştırmasında sınıf kuralları ve işleyişe uygun davranan öğrenciler için akademik başarının yüksek olması, kanaat/davranış notunun yükselmesi, öğretmenin kızmaması, okulda daha rahat olma ve kabul görme, sözle onure etme türünden ödüller olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Jackson (1968)' da okullarda bir "ödül ve ceza" ilişkisinin olduğunu ve birbirine benzeme ve aynı tarzda davranmanın okul hayatıyla bir uzlaşma olduğunu, bu uzlaşmanın öğrencileri ödüllendirirken, okul hayatıyla uzlaşmanın sağlanamaması durumunda bireylerin ceza ile karşılaştıklarını ifade eder. Öğrenciler sınıftaki ödül ve ceza sistemiyle öğretmene itaat ve övgü ilişkisini

öğrenirler. Akbulut (2011) kırsal alan ilköğretim okullarında ve özel ilköğretim okullarına devam eden öğrencilerin öğretmenlerinin çoğunlukla öğrencilerini bazen cezalandırıp bazen de ödüllendirirken, alt tabaka ve orta tabaka öğrencilerinin daha fazla olduğu ilköğretim okullarına devam eden öğrencilerin öğretmenlerinin ise, çoğunlukla uslu durduklarında veya söz dinlediklerinde öğrencilerini ödüllendirdiğini ve araştırmanın örneklemini oluşturan tüm okullarda ödülün cezadan daha fazla kullanıldığını belirlemiştir. Apple ve King (1983) yaptıkları çalışmada öğretmenin, sınıfa iki oyuncak bebek getirdiğini ve günün tamamında uslu durdukları için bebeklere ödül verdiğini, bu yolla öğrencilerine örtük olarak eğer sizde bu bebekler gibi sessiz ve uysal olursanız ödüllendirilirsiniz mesajını ilettiğini ifade etmişlerdir. Örnek verilen çalışmaların bulguları ile araştırma bulguları arasındaki ilişki dikkate alınacak olursa, sınıfta örtük program kapsamında işleyen bir ödül ve ceza mekanizmasının olduğu ve genelde ödül ve ceza mekanizmasının otoriteye itaat eden, uysal davrananlar ödüllendirilir, itaat etmeyen veya uysal davranmayanlar cezalandırılır şeklinde işlediğini ortaya koymaktadır.

Her iki okul türü için de sınıf atmosferinin öğrenciler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Sınıf atmosferi algısı yönünden okul türleri arasında genel olarak benzerlikler söz konusudur. Her iki sınıfta da öğrenciler arasında yardımlaşma ve dayanışma ile karakterize edilebilecek arkadaşça bir ortam vardır ve genel olarak sınıf atmosferi öğrenciler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Sınıfta öğrencilerin fikirlerini serbestçe ifade edebilecekleri bir ortam vardır. Derste öğrencilerin kendi arasında konuşarak gürültü yapması, sıkılma ve derse ilgisizliğin derse hakim olması her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler için de sınıf atmosferine yönelik olumsuz bir durumdur. Telefonla uğraşma, şakalaşma, kaba ve küfürlü konuşma gibi davranışlar meslek lisesi sınıfında; derste not tutmama, gezinme, özellikle sabahları olan derslerde uyuma, öğretmenin söylediklerinin tersini yapma, kuralları çiğneme, bir grup öğrencinin sınıf huzurunu bozması gibi davranışlar anadolu teknik lisesi sınıfında, sınıf atmosferini olumsuz yönde etkileyen davranışlardır.

Sınıflarda öğrenciler arasında dayanışma ve yardımlaşma ile karakterize edilebilecek, öğrencilerin düşüncelerini serbestçe ifade edebilecekleri bir ortam vardır. Bununla birlikte sınıflara kendi arasında konuşmanın, gürültünün, derse karşı ilgisizliğin hakim olduğu bir atmosfer söz konusudur. Veznedaroğlu (2007) öğretmen davranışları ile şekillenen sınıf atmosferine yönelik değerlendirmelerde bulunmuş ve sınıf atmosferi öğretmen-öğrenci iletişimi bağlamında ele almıştır ve bu

bağlamda ortaya olumlu bir sınıf atmosferi çıktığını belirlemiştir. Çengel (2013) olumlu ve olumsuz sınıf iklimine sahip sınıfları örtük programa dayalı karşılaştırdığı araştırmasında, her iki sınıfta da olumsuz kategoride değerlendirilebilecek davranışların olumlu kategoride değerlendirilebilecek davranışlardan hem çeşitlilik hem de gözlenme sıklığı açısından fazla olduğunu belirlemiştir. Olumlu ve olumsuz sınıf iklimine sahip sınıflarda öğretmenler ve öğrenciler arasındaki olumlu ilişkiler açısından, olumlu sınıf iklimine sahip sınıfta daha çeşitli olumlu davranışlar gözlemlendiği ve bu davranışların gözlenme sıklığının da daha çok olduğu bulgusuna ulaşan Çengel (2013), bu durumu, olumlu sınıf iklimine sahip sınıfta öğretmenlerin öğrencileri derse motive etmek amacıyla 'tersine ayrımcılık' sergilediklerinin bir göstergesi olabilir görüşü ile açıklamıştır. Yapılan araştırma ve incelenen araştırmalara yönelik incelemeler ışığında sınıf atmosferinin oluşumunun bir etkileşim sürecinin ürünü olduğu ve hem öğrenciler, hem de öğretmenlerin bu süreçte karşılıklı olarak birbirini olumsuz şekilde etkilediği yorumu yapılabilir. Oluşan olumlu ya da olumsuz sınıf atmosferinin sınıfta öğretmen ve öğrencilerin davranışlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği, bu etkinin de tekrar sınıf atmosferine olumlu ya da olumsuz olarak yansıdığı ileri sürülebilir. Yüksel (2002) olumlu bir sınıf atmosferinin oluşumu açısından öğretmene önemli görevler düştüğünü, sınıfta öğretmenin öğrencilerle karşılıklı güvene dayalı sıcak bir atmosfer oluşturarak, onların toplumun değer verdiği fikir, düşünce ve davranışları rahatlıkla sergileyebileceği bir ortamı sağlamaları gerektiğini ve bu ortam içerisinde öğrencilerin ahlaki gelişimlerinin toplumun istediği yönde olacağını belirtmiştir. O halde sınıf atmosferinin niteliğinin öncelikle öğretmenin öğretmenlik becerileri ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Derse katılım konusunda okul türleri arasında büyük oranda farklı davranışlar söz konusudur. Ancak öğrenciler derse katılımında öğretmen ve derslere göre farklı davranışlar sergilemektedirler. Genel olarak derslere katılım düşük düzeydedir. Öğrenciler öğretmeni sevmeme, sıkılma, dersleri zor bulma, çekingenlik gibi nedenlerle genel olarak derslere fazla katılım sergilememektedirler. Öğrenciler öğretmenlerin sorularına pek cevap vermemekte, cevap verdiklerinde ise kısa cümleler kurarak ve cılız bir ses tonu ile cevap vermektedirler. Genelde çok küçük bir grubun derse aktif şekilde katılımı söz konusudur. Öğrencilerin çoğu derse karşı ilgisiz davranmaktadır. Her iki okul türünde de sınıf yönetiminde öğretmen merkezilik vardır ve sınıf yönetimi davranışları öğretmenden öğretmene

değişmektedir. Anadolu teknik lisesi öğrencileri arasında demokratik bir sınıf yönetimi olduğu görüşünde olan öğrenciler olması, buna karşın meslek lisesi sınıflarında öğretmenlerin sınıf hakimiyetini çabuk kaybetmeleri ve öğrencilerin sevdikleri öğretmenlerin derslerine olumlu bakmaları sınıf yönetimi açısından farklılaşan durumlardır.

Derse katılımı ile ilgili öğrencilerde genel olarak olumsuz özellikler ön plana çıkmaktadır. Öğrencilerin derslere aktif şekilde katılımının düşük düzeyde kaldığı, öğrencilerin genelde pasif kaldıkları, öğretmen ve dersle ilgilenmedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum öğrencilerin akademik başarılarının düşük olması ve öğretmen merkezli bir sınıf yönetimi anlayışı olmasına bağlanabilir. Sınıfta dersler genelde öğretmenin anlatım yapması ve öğretmenin öğrencilere not tutturması gibi etkinliklerle yürütülmektedir. Sınıfta ise öğrencilerden bu süreçte sessiz olmaları beklenmektedir. Öğrenciler zamanla öğretmenin merkezde olduğu bu süreci içselleştirmiş olabilirler. Ayrıca öğrenci profili göz önüne alındığında öğrencilerin daha önceki okul yaşantılarının da benzer süreçler içerdiği ve derse katılımı ile ilgili genelde olumsuz özellikler gösteren bu sürecin yeniden üretildiği ileri sürülebilir.

Başar'ın (2011) araştırmasına göre, sınıf içi istenmeyen öğrenci davranışlarının en önemli nedeni can sıkıntısıdır. Can sıkıntısının en önemli nedeni ise öğretmenlerin monoton yöntemlerle ders işleme yöntemleridir ve öğrenciler canları sıkıldığında en çok yanındaki arkadaşıyla sohbet etmektedirler. Tuncel (2008) araştırmasında; sınıfın fiziki ortam ve düzenlemelerinden kaynaklanan örtük programın; öğrencilerde öğrenci görüşlerine değeri verilmediği ve öğretmenlik meslek bilgisi derslerine önem verilmediği algısına neden olduğu belirlenmiştir; bu durumun öğrencilerin derse katılım isteğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Langhout ve Mitchell (2008) etnik, ırk ve cinsiyet gibi faktörlerin öğrencinin, derse katılımını etkileyip etkilemediği ile ilgili araştırmalarında öğretmen bilinçsiz bir şekilde de olsa öğrenci özelliklerine göre yaptığı ayırımı öğrencilerin derse katılımını olumsuz etkilediğini belirlemiştir. Veznedaroğlu (2007) elde ettiği bulgulara dayalı olarak, öğrencilerden derse katılımdan çok, saygılı ve dakik olmayla düzeni bozmama ve sorumluluklarını yerine getirmenin beklendiğini ifade etmiştir. Gerek yapılan araştırma gerekse de derse katılım boyutu açısından yukarıda verilen örnekler ışığında her ne kadar resmi program öğrencilerin derse aktif katılımını teşvik ediyor olsa da öğretmenlerin örtük programla ilişkilendirilebilecek davranışlarının öğrencilerin aktif şekilde derse katılımına bir engel teşkil ettiği yorumu yapılabilir.

Ders işleme sürecinde, sınıf ortamında örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek olumsuz nitelikte bazı öğrenci davranışları vardır ve bu davranışlar okul türleri açısından benzer ve farklı yönlere sahiptir. Öğrenciler arasında yaşanan şakalaşma davranışları ve öğrencilerin dersi dinlememeleri her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler açısından ders işleme sürecinde ortaya çıkan benzer olumsuz davranışlardır. Bunun yanı sıra gürültü, kendi arasında konuşma, öğretmene karşı gelme, uyuma, dersten kopukluk, tuhaf sesler çıkarma, yüksek sesle esneme, dışarıyı izleme, birbirine sataşma gibi davranışlar sınıflarda karşılaşılan başlıca olumsuz nitelikteki davranış biçimleridir. Öğrencilerin derste başka bir işle meşgul olmaları, kendi aralarında konuşmaları, uyumaları ve telefonla oynamaları her iki okul türü açısından da dersle ilgilenmeme davranışlarını oluşturmaktadır.

Ders işleme sürecinde, sınıf ortamında örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek olumsuz nitelikte bazı öğrenci davranışlarının sınıflar açısından benzer ve farklı yönlerinin olması örtük program özelliklerinin sınıftan sınıfa farklılık gösterdiğine bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Sınıfta gözlenen uyuma, esneme, yanındaki ile konuşma gibi bir dizi olumsuz nitelikteki davranış öğrencilerin derste sıkıldıklarının ve derse ilgilerinin çekilemediği ile açıklanabilir. Sınıflarda öğretmen merkezilik olduğu gerek görüşme gerekse de gözlem verilerinin analizi ile elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Öğretmen merkezliliğin sınıfta öğrencinin sıkılmasına ve bu durumun da öğrencilerin olumsuz davranışlar sergilemesine neden olduğu ileri sürülebilir. Bazı olumsuz davranışların kaynağının ise öğrencilerin daha önceki okul yaşantıları ve okul dışındaki çevre olduğu ileri sürülebilir. Öğrenciler içinde yetiştikleri kültürden etkilenerek olumsuz bazı deneyimler yaşıyor ve bunları okul ortamına taşıyor olabilirler. Bazı öğrenci davranışları ise direnç kuramı çerçevesinde açıklanabilir. Öğrenciler bazı davranışları ile pasif bir direniş sergiliyor olabilir. Öğretmenin otoritesine doğrudan tepki gösteremeyen öğrenciler, tepkilerini farklı şekillerde ortaya koyuyor olabilirler. Akbulut (2011) sınıf içerisinde öğrencilerin “dersi dinlememe” ve “ara sıra dersi bölme” davranışları göstererek örtük olarak öğretmenlerine direnç gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Genel olarak bakıldığında endüstri meslek liselerine devam eden öğrenci profili akademik başarı açısından ortalamanın altındadır ve mesleki ve teknik lise öğrencilerinin ağırlıklı olarak alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden geldiğini gösteren farklı araştırmalar vardır (Çengel, 2013). Yıldırım (2013) alt sosyo ekonomik düzey okuldaki öğrencilerin daha çok olumsuz davranışlar sergiledikleri,

birbirlerine karşı daha kırıcı davrandıkları, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre derse karşı daha ilgisiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yüksel (2004)' in Oakes' tan (1985) aktardığına göre alt sosyo ekonomik düzeyden gelen öğrenciler derslerde daha pasiftirler ve öğrenciler arasında kavgalar ve tartışmalar daha çok yaşanmaktadır.

Willis (1977) çalışmasında İngiltere'de bir okulda "Lads" olarak adlandırdığı ve çoğu siyah renkli insanlardan oluşan ve alt tabakadan gelen gençlerin, "ear-oles" (kulağı kesikler) olarak adlandırdığı çoğu beyaz renkli insanlardan oluşan orta sınıf gençlerine karşı gerçekleştirdikleri mücadeleleri anlatır. "Lads", alt sosyoekonomik kesimden gelen işçi sınıfı çocuklarıdır ve okul programına karşı gelirler. Alt tabaka çocukları, okulda var olan üst tabaka kültürüne karşı, düzensizlik, öfke ve haşarılık içeren karşı bir okul kültürü oluşturmuşlardır. Alt tabaka çocukları, ailelerinin durumlarını göz önüne alarak "böyle gelmiş böyle gider" düşüncesini benimserler. Bu yüzden okuldaki zamanlarını öğretmenlerle ve üst ve orta sınıf çocuklarıyla dalga geçerek, eğlenerek ve boş gezerek geçirirler. Onlara yarayacak şeyler, bu okullardan mezun olduktan sonra çalışacakları iş yerlerindeki "kafa emeği" değil "el emeği" gerektiren becerilerdir. Bu becerileri, ailelerinden, çevrelerinden sürekli deneyim ederek öğrendikleri için, okulu bir eğitim kurumu yerine eğlence kurumu olarak görmeyi tercih ederler (Akt. Akbulut, 2011). Willis' in araştırmanın yapıldığı döneme ait bulgularının yapılan araştırmanın bulguları ile benzer özellikler gösterdiği söylenebilir.

Her iki okul türüne ait sınıflar açısından da ders işleme sürecinde öğretmenlerin öğrencilerinden örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi beklentileri vardır. Ders işleme sürecinde öğretmen beklentileri açısından okul türleri arasında benzer ve farklı yönler söz konusudur. Öğretmeni ve dersi dikkatli ve sessiz bir şekilde dinleme ve derse odaklanma, sessiz olma, derse katılma her iki okul türündeki sınıflar açısından ders işleme sürecindeki benzer öğretmen beklentilerini oluşturmaktadır.

Her iki okul türünde de ders işleme sürecinde ders işleme süreci öğretmen beklentileri kısmen veya düşük düzeyde karşılanmaktadır. Laubali olmama, anlamasalar da derse ilgi gösterme, konuşma ve davranışlarına dikkat etme, uyumama, telefonla oynamama, derse katılma, saygılı olma, sınıfta düzeni bozmama ve dış görünüş ve kıyafetlerine dikkat etme öğrencilerden başlıca ders işleme sürecindeki öğretmen beklentileridir.

Okulda öğretmen-öğrenci ilişkileri açısından benzer ve farklı durumlar söz konusudur. Öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişimin niteliğinin öğretmenlerden öğretmene farklılaşması, öğrencilerin çok ders işleyen öğretmenleri sevmemesi ve öğretmen-öğrenci arasında derse geç kalma, cep telefonu kullanımı gibi hususlarda problemler yaşanması öğretmen-öğrenci ilişkileri açısından her iki okul türüne kayıtlı öğrenciler açısından benzer durumlardır.

Öğrencilerde yüksek not almak ve dersten geçmek için öğretmene itaat etme düşüncesi vardır. Öğretmenler öğrencilerle ilgili belirli yargılarda bulunmakta ve bu yargılara göre hareket etmektedir. Ayrıca öğretmene itaat edilen öğrenciye daha iyi davranılmaktadır. Öğrenciler okulda öğretmenleri belli bir önem sırasına koymaktadır, öğrencinin derse karşı tutumu öğretmene karşı olan tutumunu da etkilemektedir ve meslek dersi öğretmenlerine daha saygılı davranmaktadırlar.

Ders işleme sürecinde öğretmenler öğrencileri ile çok fazla göz teması kurmamaktadır. Öğrenciler öğretmenleri ile rahat iletişim kurmakta, öğretmenlerden bir istekleri ya da paylaşacakları düşünceleri olduğunda bunu rahatça ifade edebilmektedirler.

Meslek lisesi sınıfında öğretmenlerin sevilen ve sevilmeyen davranışları vardır. Derste öğrenciyi serbest bırakma ve arkadaşça davranma sevilen öğretmen özelliklerini, sürekli ders işleme ve aşırı disiplinli davranma sevilmeyen öğretmen özelliklerini oluşturmaktadır. Öğretmenler kendilerine yakınlık gösteren öğrencileri daha çok sevmekte ve özellikle kendilerine karşı gelme davranışını sergileyen öğrencileri sevmemektedirler.

Öğrenciler arasında kaba söz ve küfürlü konuşma, birbirine saygısızca davranma, hakaret etme ve şakalaşma davranışları oldukça yaygındır. Öğrenciler sınıfta ders işleme sürecinde özellikle öğretmene dönük davranışlarda birbirlerini uyarmaktadırlar. Öğretmenler ders devam ederken öğrencilerine gayri resmi izin vererek onları dışarı gönderebilmekte ve öğrencilerine ders dışı görevler verebilmektedir. Ders kitabı öğretmenler için en önemli ders materyalidir ve öğretmenler derslerini işlerken genelde kitaba bağlı kalmaktadır. Resmi olarak uygun olmamasına rağmen öğrencilere meslek dersleri için ders kitabı aldırılmaktadır.

Her iki okul türünde de, derslerde karşılaşılan problemlerin çözümünde öğretmenlerin öğrencilerle konuşması ve nasihat etmesi ve öğrencilerin araya girmesi benzer problem çözme yollarıdır. Ayrıca okulda öğrenci ile birebir konuşma, ders notunu öğrenciyi kontrol etmede bir araç olarak kullanma, öğrencilere çeşitli cezalar

uygulanması gibi çabalarla yaşanan problemler çözülmeye çalışılmaktadır. Derste öğrencilerin olumsuz davranışlarına karşı öğretmenler, uyarma, azarlama, bağırma, öğrenciye argo ve kaba söz kullanma gibi davranışlarda bulunmakta ve bazı cezalar uygulamaktadırlar.

Öğretmenler sınıf içinde eğitim durumlarını eğitim programının amaçları doğrultusunda organize etme sorumluluğuna sahiptirler. Eğitim durumlarının öğrencilerin aktif şekilde derse katılımını sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak araştırma sonuçları öğretmenlerin öğrencilerini aktif olarak derse katmak bir yana, onlardan sessiz olmalarını, öğretmeni sessizce dinlemelerini beklediğini ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin öğrencilere yaptığı en sık uyarı sessiz olma ve yanındaki ile konuşmama üzerinedir. Buradan öğretmenin öğrencilerden sessizce öğretmeni dinlemelerini beklediği yorumu yapılabilir.

Bunun yanı sıra öğretmenler öğrencilerini olumsuz davranışlarından dolayı cezalandırmaktadır. Telefonla oynayan öğrencinin telefonunu alıkoyma, öğrenciyi aşağılama, öğrenciye bağırma, kızma, dersten atma bazı cezalandırma davranışlarıdır. Şiddete başvurma ise düşük düzeyde bulunmuştur. Sadece bir öğretmen şiddet uyguladığını ifade etmiştir. Genelde başvurulmuş cezalandırma davranışı ise öğrenciyi dersten bırakmakla ve performans notunu düşürme ile tehdit etme ve gerektiğinde tehdidi uygulamaya koymadır. Öğretmenlerin bu davranışlarının öğrenciler üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Öğrenciler belli bir not ortalamasını tutturmak ve zorunlu derslerden de 50 puanın üzerinde bir not alarak sınıf geçme açısından başarılı olabilmektedirler. Bu durumu öğrenen öğrenciler de belli dersleri ve zorunlu derslerin ağırlıklı kısmını oluşturan meslek derslerini ve onların öğretmenlerini daha önemli görüyor olabilirler. Buradan hareketle öğrencilerin özellikle önemsiz olarak değerlendirdikleri derslerde daha çok sorun çıkardıkları ve olumsuz davranışlarda buldukları beklenebilir.

Derste öğrencilerin olumsuz davranışlarının yanı sıra gerek öğretmen ve öğrenciler arasında gerekse de öğrenciler arasında problemler yaşandığı, yaşanan problemlerin ise çoğunlukla öğretmenin nasihat etmesi, öğrencilerle konuşması gibi yöntemlerle çözülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Eğer sorunun çözümü biraz daha zorsa öğretmen idareye başvurmuştur. Problemlerin bir kısmının ise öğrencilerin arabuluculuğu ile çözüldüğü anlaşılmaktadır. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere öğretmenler yaşanan problemlerin çözümünde kaçınma ve uzlaşmayı bir yöntem olarak kullanmakta genelde doğrudan müdahaleden kaçınmaktadırlar.

Öğretmenler açısından öğrenci ve öğretmen arasında sorun yaşanan başlıca durumların cep telefonu kullanımı ve derse geç kalma ile ilgili olduğu görülmektedir. Her iki durumda da öğretmeni rahatsız eden durumun sergilenen davranışların öğretmen beklentilerine ve onun otoritesine karşı bir davranış tarzı olarak algılanıyor olabileceğidir. Çünkü öğretmenler konuyu rehberlik edilmesi gereken bir durum olarak değerlendirip okul içinde yönetmelik ya da zümre ve genel kurul toplantılarında alınan kararları yerine getirmektense öğrencilerine, öğrenci telefonunu alıkoyma, öğrenciyi yok yazarak cezalandırma gibi cezalar vermektedirler. Yıldırım (2013) alt sosyo ekonomik düzeydeki okulda örtük programı tespit amacıyla öğrencilere “anlaşamadığınız öğretmenlerle hangi sebeplerden dolayı anlamıyorsunuz?” sorusu sorularak öğrencilerin sevmediği öğretmen davranışları ortaya çıkarmış ve öğrencilerin sevmediği öğretmen davranışlarının “başarılı olacağımıza inanmama”, “haksızlık yapma” ve “bağırma” olduğunu belirlemiştir.

Okulda öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişimin niteliği öğretmenden öğretmene değişmektedir. Bu durum her bireyin farklı tutum ve davranışlarının olmasının doğal bir sonucu olarak görülebilir. Araştırma bulguları öğretmenlerin öğrencilere, öğrencilerin de öğretmenlere yönelik bazı yargılar geliştirdiği ve bu yargıların öğretmen-öğrenci ilişkilerini etkilediğini göstermektedir. Bununla beraber öğrenciler hem daha iyi bir not almak hem de dersten geçmek için öğretmene itaat etmek gerekir düşüncesindedirler. Bu düşüncenin öğretmenler tarafında bir karşılığının olduğu göze çarpmaktadır. Öğretmene itaat eden öğrenciye daha olumlu bakılmaktadır. Veznedaroğlu (2007)' nun bulgularına göre de; öğrencilerin, kurallara uyması akademik başarıyı arttırmakta, okulda kabul görüp rahat olmayı sağlamakta, öğrenciler kurallara uymadıklarında ise kendilerine kızma ve ceza verme gibi yazılı olmayan yaptırımlar uygulanmaktadır.

Öğretmen ve öğrenci iletişimi açısından öğrencilerin öğretmenleri ile rahat iletişim kurmaları, öğretmenden bir istekleri ya da paylaşacakları düşünceleri olduğunda bunu rahatça ifade edebilmeleri olumlu bir durum olarak göze çarpmaktadır. Her ne kadar öğrenciler ders işlenirken dersle ilgili hususlarda çekimser kalıp, fikir ve düşüncelerini ifade etmek için pek gönüllü olmasalar da ders dışı konularda oldukça rahattırlar. Yine de öğrenciler genel olarak öğretmenlerin azarlamalarına karşı genelde sessiz kalmakta ve öğretmenlere pek itiraz etmemektedirler. Bu durum öğretmen ve öğrenci arasında gizli bir sınır

bulunduğunun ve öğrenciler tarafından bu sınırın pek ihlal edilmediğinin göstergesi olabilir. Veznedaroğlu (2007) öğrencilerin, kurallara uyulmadığı durumlarda öğretmenin kendilerini uyarabileceğini, kendilerine kızabileceğini, bağırabileceğini ya da ceza verebileceğini öğrendikleri yönünde bulgulara ulaşmış ve bu bulgulardan hareketle, araştırmasını yürüttüğü okulun her iki şubesindeki öğrencilerin, öğretmenle iletişimlerinin genelde olumlu bir atmosferde gerçekleştiğini; ancak kurallara uyulmadığı durumlarda öğretmenin uyarabileceğini, kızabileceğini ya da bağırabileceğini öğrendikleri yorumunu yapmıştır. Veznedaroğlu (2007)' na göre bu öğrenmeler, öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişim açısından her ne kadar olumlu öğeler içerse de öğretmenin bu iletişim sürecinde bir otorite olarak yer aldığını ve kurallara uyulmadığı durumlarda otoritesini kullanabileceğini göstermektedir.

Öğrenciler öğretmenlerini belirli bir önem sırasına koymaktadır ve meslek öğretmenlerine karşı daha saygılı davranmaktadırlar. Bunun nedenlerinden biri öğrencilerin meslek öğretmenleri ile daha çok zaman geçiriyor olması olabilir. Bir diğer nedeni ise öğrencinin meslek derslerini daha önemli görmesi ve bunu öğretmenlerine yansıtması olabilir. Genel kültür branşı öğretmenleri ile karşılaştırıldığında meslek dersi öğretmenleri daha organize bir görüntü çizmektedir. Meslek derslerinde, derslerin özelliği gereği öğrencilerin bazı derslerde 3 öğretmeni birden olmaktadır. Bu durum mesleki derslerde öğrencilerin daha otoriter ve disiplinli olmalarını beraberinde getiriyor olabilir. Diğer taraftan öğrencilerin genel kültür derslerini ve öğretmenleri de kendi içinde belli bir önem sırasına koyduğunu, özellikle üniversite sınavı açısından derslere karşı tutum aldıkları görülmektedir. Bu açıklamalar ışığında öğrencilerin derslere ve öğretmenlere yaklaşımının çıkar eksenli olduğu, öğrencilerde işime yarayacaksa değerlidir, işime yaramayacaksa değersizdir şeklinde bir öğrenmenin olduğu söylenebilir. Derslere ve öğretmene karşı tutum ve yaklaşımın öğrenci davranışlarına etkisine yönelik Yüksel (2004)' in “öğretmenlik meslek bilgisi derslerine yönelik direnç davranışlarını” belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada, eğitim fakültesi öğrencilerinin hem öğretmenlik meslek bilgisi derslerine, hem de bu derslere giren öğretim elemanlarına yönelik düşüncelerinin olumsuz olduğu, bunun sonucunda da öğrencilerin bu derslerde direnç davranışları gösterdikleri belirlenmiştir. Çengel (2013)' in çalışmasında yapılan gözlemler öğretmen-öğrenci ilişkilerinde bazı olumsuz davranışların oldukça sık tekrarlandığını gösterirken, görüşmelerde öğrenciler bu davranışların kişiye göre değişebildiğini ya da bazı öğretmenlerin derslerinde odaklanabildiğine işaret etmiştir.

Öğretmenler derslerde kendi kişisel görüş ve değerlerini çeşitli davranışları ile öğrencilerine aktarmaya çalışmaktadırlar ve öğretmenlerin bu davranışları öğrenciler tarafından fark edilmekte ve öğrenciler üzerinde etkili olmaktadır. Öğretmenlerin kişisel görüş ve değer aktarımına yönelik davranışları okul türleri açısından farklılaşmaktadır. Öğretmenlerin kişisel anılarından bahsetmesi Anadolu Teknik Lisesi; kitap tavsiye etme, öğretmenlerin kendileri için önemli buldukları hususları söyleme, rol model olma, beklentilerini ve toplumsal normları aktarma Meslek Lisesi öğrencileri açısından öğretmenlerin kişisel görüş ve değer aktarımı davranışları arasındadır.

Öğretmenler derslerde bir takım ders dışı paylaşımlarda bulunmaktadır ve ders dışı paylaşımlar açısından Anadolu Teknik Lisesi ve Meslek Lisesi sınıfları arasında benzer ve farklı yönler bulunmaktadır. Öğrencilerin kişisel sorunlarının gündeme getirilmesi, öğretmenlerin kendi hayatlarına yönelik tecrübelerini aktarması ve öğrencilere yapılan nasihatler ders dışı paylaşımlar açısından her iki okul türü için de benzer davranışlardır. Öğretmenler zaman zaman derse ilgi çekmek ve öğrencileri motive etmek için de derse ara vererek ders dışı sohbet ve paylaşımlarda bulunmaktadır.

Her iki okul türünde de öğretmenlerin öğrencilerini derse motive etmede örtük program kapsamında değerlendirilebilecek benzer davranışları, derse ara verme, derste öğrencileri serbest bırakma ve öğrencilerle ders dışı sohbet etmedir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin öğrencileri derse motive etmede örtük program kapsamında değerlendirilebilecek davranışları arasında, daha az ders işleme vaadinde bulunma, dersin sadece belli bir bölümünde ders işleme, dersin maddi getiri ve faydalarından bahsetme, öğretmenlerin derste kendi hayatlarından ve gerçek hayattan örnekler vermeleri derslerde kullanılan bazı motive etme davranışlarıdır.

Mesleki ve teknik Anadolu Liselerinin örtük program özelliklerinin bir boyutunu da öğretmenlerin kişisel görüş ve düşüncelerini aktarmaya yönelik davranışları oluşturmaktadır. Öğretmenler derslerde yaptıkları ders dışı sohbet ve paylaşımlarla, rol model olma ile, öğrencilere yaptıkları sözel telkinlerle bir dizi düşünce ve değeri aşılama çalışmaktadırlar. Derslerde yapılan nasihatler, kişisel anıların anlatılması, gündeme ilişkin konular hakkında öğrencilerle konuşma, öğrencilere resmi programda olmayan hikayeler anlatma gibi yollarla değer ve düşünce aktarımı yapılmaktadır. Bunların yanı sıra ders dışı sohbet ve paylaşımlar öğrencileri derse motive etme, ilgilerini çekme amacı ile de kullanılmaktadır. Yüksel (2004)' e göre,

öğretmenlerin inanç, düşünce ve değerleri de örtük programın oluşmasına büyük katkı sağlamaktadır. Her öğretmen belli bir görüş, düşünce ve inanç sistemine sahiptir. Öğretmenler konuları olduğu gibi değil, kendi görüş, düşünce ve inançlarını katarak sunarlar. Bir başka deyişle, farkında olarak ya da farkında olmadan öğrencilere kendi değer, düşünce, inanç sistemleriyle ilgili mesajlar verirler. Öğretmenin görüşleriyle resmi program çeliştiği zaman öğretmenin görüşlerinden oluşan örtük program devreye girer ve örtük program öğrenciler üzerinde resmi programdan daha etkilidir (Yüksel, 2004).

Derse katılım, derse ilgi gösterme, öğretmeni dinleme, öğretmenin söylediğini yapma öğretmenlerin ders içi bazı beklentilerini oluşturmaktadır. Öğretmenin dersi işleme süreci ile ilgili beklentilerinin karşılanması adına bir dizi derse motive etme davranışının olduğu yorumu yapılabilir. Daha az ders işleme vaadinde bulunma, dersin sadece belli bir bölümünde ders işleme, dersin maddi getiri ve faydalarından bahsetme, öğretmenlerin derste kendi hayatlarından ve gerçek hayattan örnekler verme gibi ders dışı paylaşımlarda bulunması öğretmenlerin öğrencilerini derse motive ederken kullandığı bazı ön plana çıkan davranışlarıdır. Dikkat edilecek olursa öğretmenlerin bu tip davranışları resmi programın bir parçası değildir. Özellikle öğrencileri serbest bırakarak ders işlememe davranışı resmi program beklentileri ile çelişmektedir. Öğrencilerin derse katılımının düşük düzeyde kalması ve öğrencilerde gözlenen sıkılma ve ders işleme sürecindeki olumsuz davranışlar öğretmenlerin örtük program kapsamındaki derse ilgi çekme ve motive etme davranışlarının işe yaramadığını ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları öğretmenlerin ders dışı paylaşımlar ve çeşitli şekillerde görüş ve değer aktarımı yapmasının yanı sıra bir çok resmi olmayan davranış ve uygulamalarının olduğunu ortaya koymuştur. Bu uygulamalar arasında, öğrencilere ders dışı görev verme, yardımcı ders kitabı aldırma, dersi kitaba bağlı şekilde işleme, öğrencilerinden örtük program kapsamında değerlendirilebilecek beklentilerde bulunma, resmi programla çelişen değerlendirme uygulamalarında bulunma, öğrencilere karşı ön yargılı veya koruyucu olma, resmi programda yeri olmayan ödül ve ceza sistemi uygulama, bazı konuları önemli görerek daha çok yer verirken, bazı konuları yüzeysel işleme gibi hususlar göze çarpmaktadır.

Öğretmenler zaman zaman tutarsız davranışlar sergilemekte, öğretmenlerce sergilenen tutarsız davranışların öğrencilerce fark edilmekte ve öğrenciler öğretmenlerin sözlerinden ziyade onların davranışlarını dikkate almaktadırlar.

Her iki okul türüne ait sınıflar için de geçerli olmak üzere öğretmenler belirli konuları daha çok önemsemekte veya işe yarar bulmakta, önemsedikleri veya işe yarar buldukları konular üzerinde daha çok durarak derinlemesine işlemeyi tercih etmekte, buna karşın belirli konuları ise yüzeysel şekilde işlemektedirler.

Anadolu teknik lisesi sınıfında, öğretmenler üniversite sınavına dönük konulara daha fazla ağırlık vermektedir. Her iki okul türü için de öğretmenlerin öğrencilerine yönelik örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir takım ödüllendirme davranışları vardır. Öğrencilerin performans notunun yükseltilmesi ve öğretmenlerin öğrencileri ile yakın ve samimi bir ilişki kurması benzer ödüllendirme davranışlarını oluşturmaktadır. Sınavda kolaylık sağlama, öğrenciye bir şeyler ısmarlama ve öğretmenin öğrenciye samimi davranması da okulda öğretmenlerce kullanılan ödüllendirme davranışlarıdır.

Her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler açısından da öğretmenlerin örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi cezalandırma davranışları vardır ve bu davranışlar okul türleri açısından farklılık arz etmektedir. Öğrencilerin derse geldikleri halde yok yazılmaları, telefonlarının öğretmenler tarafından alıkonulması her iki okul türü öğrenci gruplarının karşılaştığı benzer cezalardır. Öğrencilerin azarlanması, öğrencinin idareye gönderilmesi, öğrencinin derse alınmaması veya kapı önünde bekletilmesi okulda öğrencilere öğretmenlerce uygulanan bazı cezalandırma davranışlarıdır.

Her iki okul türünde kayıtlı öğrenciler için de öğretmenlerin öğrencilere yönelik bir takım önyargılı veya koruyucu tutum ve yaklaşımları vardır. Anadolu teknik lisesinde öğretmenler, önceden tanıdıkları öğrencilere yakınlık göstermekte ve öğrenciler hakkında yargıda bulunarak ona göre davranmaktadırlar. Meslek lisesinde, öğretmenler genelleme yaparak öğrencilere kızmakta ve onları azarlayarak önyargılı davranmaktadırlar. Ayrıca öğretmenler belirli öğrencilere daha toleranslı, koruyucu ve kollayıcı davranmaktadır. Öğretmenler öğrencilerini genel olarak iyi ve başarılı öğrenci ve kötü ve başarısız öğrenci şeklinde kategorilere ayırmaktadır. Her iki okul türünde de ders çalışan, derse katılan, dersi dinleyen ve ilgi ile takip eden, dürüst, saygılı, toplumsal normlara uyan öğrenciler iyi ve başarılı olarak değerlendirilirken, dersi dinlemeyen ve sorumluluklarını yerine getirmeyen, ders çalışmayan, saygısızlık yapan, ders dinlemeyen öğrenciler kötü ve başarısız olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak ise öğretmene karşı davranışları olumlu bulunan, saygılı, derslerde sessiz ve sakin duran, problem çıkarmayan öğrenciler iyi ve başarılı öğrenci;

öğretmenlere karşı saygısızlık yapan, sınıf kurallarına uymayan, derslerde uyuyan, kötü alışkanlıkları olan, derslerde konuşan öğrenciler kötü ve başarısız öğrenci olarak nitelenmektedir.

Öğretmenlerin öğrenciye yönelik algıları öğrencilere verdikleri performans notlarını etkilemektedir. Ayrıca öğretmenler kendilerine itaat eden öğrencilere daha yüksek not vermektedirler. Öğretmenler yapacakları sınavlarda soracakları soruları öğrencilerine çeşitli davranışları ile hissettirmekte, bazen de doğrudan soracakları soruları söylemektedirler.

Eisner'e göre, eğitimcilerin programda yer almasına gerek duymadığı konular, programda yer verdikleri konulardan daha az önemli değildir. Öğretmenler çoğu zaman programda yer alan her konuyu aynı oranda işlemek için yeterli zamanları olmadığını belirtmektedirler. Dolayısıyla bu seçim, öğretmenlerin neyin daha önemli ve kolay olduğuna dair kişisel inançlarına bağlı olmaktadır. Olsen'e göre de öğretmenler öğretmek istediklerini öğretmektedirler. Önemsiz program, örtük programı desteklemektedir. İçerikte nelerin yer alacağı, bilgilerin nasıl düzenleneceği ve öğrencilere nasıl kazandırılacağı konusunda öğretmenler, hangi konuya daha çok ağırlık vereceklerini, hangi derslerin daha çok önemseneceğini yine kişisel yargıları çerçevesinde belirlemektedirler. Böylece çocuklara neyin önemli, neyin önemsiz olduğu konusunda da gizli mesajlar verilmiş olmaktadır. (Eisner, 1985, s.90; Olsen, 1992; Akt. Sarı, 2007) Yapılan araştırmada da öğretmenlerin içeriğin aktarımında bazı tercihlerde buldukları belirlenmiştir. Öğretmenler belli konuları önemseyip üzerinde daha fazla dururken, belli konuları da önemsiz veya işe yarar bulmayarak üzerinde hemen hemen hiç durmamayı tercih etmektedirler.

Araştırma bulguları öğrencilerin öğretmenlerin sözlerinden ziyade davranışlarını dikkate aldıkları özellikle öğretmenlerin tutarsız davranışlarını fark ettiklerini araştırma bulguları ortaya koymuştur. Öğrenciler açısından, öğretmenlerin ne söylediklerinin değil, ne yaptıklarının önemli olduğu söylenebilir. Öğretmenler, sınıf içi uygulamalarda sürekli açık programda yer alan amaçları gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Ancak bunu yaparken sınıf içerisinde yarattıkları örtük program, öğrenci davranışları üzerinde en az açık program kadar etkide bulunmaktadır. Örneğin Jickling'in (2003) de belirttiği gibi eğer bir öğretmen öğrencilerinin demokratik topluma etkili bir şekilde katılmalarını istiyor ancak sınıfında otoriter bir ortam oluşturuyorsa, sınıftaki örtük program öğretmenin amaçlarının tam tersi işliyor demektir. Bu durumda öğretmen açık programın amaçlarından çok kendi değer ve

inançlarını ortaya koymaktadır. Böyle bir ortamda da, açık programın amaçları ne kadar açık olursa olsun, demokratik katılımcı bireylerin yetiştirilmesi düşünülemez (Jickling, 2003; Akt. Sarı, 2007).

Öğretmenlerin beklentilerine uyan öğrenciler için bir ödül ve ceza mekanizması öğretmenlerce işletilmektedir. Örneğin itaat eden, uysal bir öğrenci akademik olarak başarı gösteremese bile yüksek performans notları verilerek öğrenci dersten geçirilebilmektedir. Derse geç kalan öğrenciler için nasıl bir yol takip edileceği hem yönetmeliklerde hem de kurul kararlarında açıkça ifade edilmesine rağmen öğretmenler çoğu zaman geç kalan öğrencileri hoş görmekte, bazense o günkü ruh hallerine göre geç kalanı yok yazabilmekte ya da kapı önünde bekletebilmektedir. Yok yazmanın bir tehdit ve ceza olarak kullanıldığı araştırma bulguları ile ortaya konulmuştur. Hem ödül hem de cezalandırma davranışlarında resmi programa ait olmayan unsurların varlığı öğretmenin kendi şahsi beklentilerine göre bir ödül ve ceza sisteminin işlediği şeklinde yorumlanabilir. Yüksel' in (2004a) Ballantine' den (1985) aktardığına göre de öğretmenlerin sınıfta en çok tepki verdikleri durumların, öğrencilerin başarısızlıklarına değil, bekledikleri kurallara uymadıkları durumlarda ortaya çıktığını belirtmiştir.

Araştırma bulgularına göre öğretmenler öğrencilerine karşı bir takım yargılarda bulunmakta, öğrencilerini iyi, kötü, başarılı, başarısız, ilgisiz gibi sıfatlarla kategorize etmektedirler. Livesey (2005)' nin Hargreaves' ten (1967) aktardığına göre öğretmenler öğrencilerini iyi (beklenti ve kurallara uyan), kötü (beklenti ve kurallara uymayan) ve uyumlu olup olmadığı anlaşılmayan öğrenciler şeklinde üç gruba ayırmaktadırlar. Veznedaroğlu (2007)' da araştırmasında öğrencilere yönelik iyi ve başarılı, kötü ve başarısız şeklinde algılarının olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmada yönetici görüşlerine göre bir öğrencinin iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesinde akademik başarının çok az ifade edilmesi olduğuna dikkat çekilmiştir. Yapılan araştırmada da başarılı ve iyi ya da başarısız ve kötü öğrenciler için kullanılan sıfatların akademik başarıyı vurgulamayan özellikler içerdiği belirlenmiştir.

Öğretmenlerin öğrencilere yönelik çeşitli algılarına ek olarak bir dizi önyargılı veya koruyucu davranışlarının da olduğu ve bu durumun öğrencilerin akademik başarıları üzerinde etkili olduğu da araştırma sonucunda ortaya konulmuştur. Öğretmenler olumlu şekilde algıladıkları öğrencilerini, onlara daha yüksek performans notu verme, daha yakın ve samimi davranma gibi davranışlarla

ödüllendirmektedirler. Baydilek' te (2015) araştırmasının “önyargı” teması altında öğretmenin bazı durumlarda, özellikle çocukların birbirleri hakkındaki şikayetlerinde, önyargılı yaklaşılabildiğini ve önyargılı yaklaşımı ile öğrencilerini suçlayıcı bir role bürünebildiğini gözlemlemiştir. Yıldırım' da (2013) öğretmenlerin derse karşı çaba sarf eden ve sınıf için istenmeyen davranışlardan kaçınan öğrencileri başarılı, derse karşı çaba sarf etmeyenleri başarısız öğrenciler olarak nitelendirdikleri ve öğretmenlerin sınıfta daha sıklıkla notla ve oturdukları yeri değiştirme şeklinde ceza yöntemlerine başvurduklarını ve sözel pekiştiricilerle ve yüksek notlarla öğrencileri ödüllendirdiklerini saptamıştır.

Tuncel (2008)' de araştırmasında öğretim elemanlarının öğrencileri “meslek ile yetenekleri örtüşen ya da örtüşmeyen öğrenciler” ve “mesleğe yatkın ya da yatkın olmayan öğrenciler” biçiminde sınıflandırdıklarını, öğretim elemanının öğrencileri bu biçimde sınıflandırmasının öğretim elemanı-öğrenci etkileşimi sonucunda ortaya çıktığını belirlemiştir. Tuncel' e (2008) göre bu tip bir sınıflama önyargıdır. Diğer taraftan okullarda ortaya çıkan önyargının tek yönlü olmadığı bulgusuna da ulaşılmıştır. Öğrencilerin de hem derslere hem de öğretmenlere yönelik bazı önyargıları vardır. Sayısal dersler zordur, meslek dersleri daha önemlidir, bazı öğretmenler iyidir gibi düşüncelerin birer önyargı olduğu kabul edilebilir. Bu duruma yönelik bir bulgu Tuncel' in (2008) çalışmasında da görülmektedir. Öğrencilerin, önceden derslerine girecek öğretim elemanının kişilik özelliğine, öğretim elemanına karşı derste nasıl davranılması gerektiğine ve öğretim elemanının beklentilerine ilişkin üst sınıftaki öğrencilerden bilgi aldıkları anlaşılmaktadır. Üst sınıftaki öğrencilerin, “hoşgörülü hoca” olarak adlandırdıkları öğretim elemanlarının öğrenciyi fazla zorlamadığı ve dersinden geçmenin kolay olduğu, “sert-otoriter hoca” olarak adlandırdıklarının ise dersine çok çalışmak gerektiği, zamanında derse girmek ve ödevleri zamanında yapmak gerektiği biçiminde alt sınıftaki öğrencileri bilgilendirdikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca öğrencilerin öğretim elemanlarını bu tür sınıflandırmaları sonucunda oluşan öğretim elemanına yönelik önyargılarının, öğretim elemanına ya da derse yönelik tutumlarını etkilediği ortaya çıkmıştır.

Gerek öğretmenlerin gerekse de öğrencilerin önyargılı davranışları olsun, örtük program kapsamında değerlendirilebilecek bir dizi davranış şeklinin öğrencilerin akademik başarılarını etkilediği ileri sürülebilir. Öğrenciler resmi programların gereklerini yerine getirerek değil de örtük programa ilişkin beklentileri karşılayarak okulda başarılı olmayı ya da başını derde sokmamayı öğrenebilirler. Ahola (2000)

Üniversitenin örtük programını; “öğrenmeyi öğrenme”, “mesleği öğrenme”, “uzman olmayı öğrenme” ve “oyunu öğrenme” biçiminde dört boyutta açıkladığı ve öğrencilerin üniversitede başarılı olmak için ne yaptıklarını ve kendilerine ne öğretildiğini belirlemeye çalıştığı araştırmasında üniversitede başarılı olma yolunun sadece bilimsel yetenek ve yeterlilikleri yerine getirme değil, aynı zamanda üniversitenin örtük program, kural ve normlarını öğrenerek bunlara uyma olduğunu belirlemiştir (Ahola, 2000; Akt.Yüksel, 2002).

Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuca göre, öğretmenlerin öğrencilerinden örtük program kapsamı içinde değerlendirilebilecek beklentileri vardır ve bu beklentiler anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi sınıfları açısından farklılaşmaktadır. Öğretmenler anadolu teknik lisesi öğrencilerinden, ders çalışmalarını, sınıfta düzgünce durmalarını ve iyi bir insan olmalarını beklemektedirler ve beklentilerine uyan öğrencilerini çeşitli şekillerde ödüllendirmektedirler. Meslek lisesi öğrencileri öğretmenlerinin kendilerinden iyi bir işe sahip olmalarını, sınıf düzenini bozmamalarını, dış görünüş ve kılık kıyafetlerine dikkat etmelerini, anlamasalar da dersi dinlemelerini, öğretmenle konuşma ve davranışlarına dikkat etmelerini, samimi ve cana yakın olmalarını ve iyi bir hayat kurlmalarını beklemektedirler.

Saygılı, itaatkar, sorumlu, ahlaklı olma, kılık kıyafet ve dış görüşüne dikkat etme, tertipli düzenli olma, zaman çizelgesine uyma, toplumsal normlara uyma, milli ve manevi değerleri önemseme öğretmenlerin öğrencilerinden beklentilerden bazılarıdır. Öğretmenlerin bu beklentilerini rol model olma, ders dışı paylaşımlar vb. yollarla öğrencilerine aktardığı da belirlenmiştir. Akbulut’ ta (2011) araştırmasında öğretmenlerin resmi program dışındaki etkinlikleri, sınıf içerisinde, okul içerisinde ve okul dışındaki davranışları örtük olarak öğrencilerin “demokratik davranabilme”, “özerk davranabilme”, “sorumluluk alma”, “adil davranma”, “düzenli olabilme”, “dakik olabilme”, “okul kurallarına uygun giyinebilme”, “başladığı işi bitirebilme”, “etik davranabilme”, “itaat etme”, “okulun ve toplumun kurallarına uyabilme”, “milli duyguya sahip olabilme”, “rekabet edebilme” gibi becerileri kazanmasında etkili olmaktadır sonucuna ulaşmıştır. Yapılan araştırma sonuçları ile Akbulut’ un (2011) ulaştığı sonuçlar arasında benzerlik olduğu göze çarpmaktadır.

Öğrenciler ders programını ağır bulma, derslerde yaşadıkları olumsuzluk, uykusuzluk, arkadaşları ile yaşadıkları sıkıntılar gibi birçok faktöre bağlı olarak okulda sıkılmakta ve okuldan uzaklaşmak istemektedirler. Derslere karşı tutum ve yaklaşım açısından Anadolu teknik lisesi ve meslek lisesi öğrencileri benzer

görüşlere sahiptir. Her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler, meslek derslerini daha önemli ve işe yarar bulmaktadırlar. Öğrenciler tarafından genel kültür dersleri üniversite giriş sınavı açısından önemsemekte ve bununla bağlantılı olarak da genel kültür dersleri kendi içinde belirli bir önem sırasına konulmaktadır.

Her iki okul türünde eğitim gören öğrenciler de bir takım göze girme davranışı sergilemektedirler ve göze girme davranışı olarak nitelen öğrenci davranışları derse daha fazla katılım sergileme dışında genelde büyük oranda farklılaşmaktadır. Yapmacık davranışlarda bulunma, öğretmene yakınlık göstermeye çalışma ve itaatkar olma, derse daha çok katılma, verilen görevlere talip olma, öğretmene karşı tavır ve davranışlarına dikkat etme gibi davranışlar göze girme çabası olarak nitelenmektedir. Her iki okul öğrencileri de daha iyi bir not almak için göze girme çabası sergilerken, Anadolu teknik lisesi öğrencileri, öğrencinin öğretmence tanınır ve bilinir olmasını sağlama ve öğretmence sevilme için göze girme çabasıdır.

Her iki okul türüne kayıtlı öğrenciler de öğretmene itaat ettiklerinde bunun ödülünü almaktadır ve öğretmene itaat eden öğrencilerin performans notlarının yükselmesi benzer ödüllendirilme aracıdır. Dersten geçme, öğretmenin ilgi ve sevgisinin kazanılması gibi ödüller itaatın bir sonucu olarak görülmektedir. Örtük programla akademik başarı ve başarısızlık arasında ilişki bulunmaktadır. Okuldaki yönetici ve öğretmenlerle nasıl iletişim kurulacağını öğrenen öğrenciler entelektüel düzeyleri düşük veya akademik olarak yeterli puanı alamazlar bile başarılı olabilmektedirler. Örneğin, öğretim elemanlarını uzman olarak görme ve onlarla tartışmama, derslerde bilimsel bir dil kullanma, konu hakkında çok fikri olmasa da ikna edici konuşmalar yapma, sınav sonuçlarına itiraz etmeme araştırmalarla ortaya konan öğrenmeler ve davranış biçimleri arasındadır (Ahola, 2000; Indiana State University, 2006; Tezcan, 2003; Yuksel, 2004; Yüksel, 2002; Akt. Veznedaroğlu 2007). Yapılan araştırmada da öğrencilerin daha yüksek notlar alarak dersten geçme ve öğretmenlerle daha iyi iletişim içinde olabilmeye adına bazı göze girme davranışları sergiledikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bu noktada göze girme davranışları, sınıfta öğrenciler arasında rekabet kavramını da gündeme getirmektedir. Veznedaroğlu (2007) araştırmasında gözlem yaptığı bir sınıfta öğrenciler arasında bir rekabet havasının baskın olduğunu ve sınıfta gerek öğrenciler gerekse gruplar arasında yoğun bir rekabet yaşandığını, öğrencilerin bildiklerini göstermek ve öğretmenin gözüne girmek için rekabet ettiklerini ve bu rekabet ortamının, öğrencilerin öğretim

programlarında belirtilmeyen davranışlar sergilemelerine neden olduğunu ortaya koymuştur.

Genel olarak ifade edilecek olursa, mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük programın resmi programı destekleyen ve desteklemeyen bir takım özellikleri olduğu söylenebilir. Özellikle öğretmenlerin resmi programın da bir parçası olan sevgi, saygı, dürüstlük, milli ve manevi değerler, öğrencilerin kötü alışkanlıklardan korunması gibi konular başta olmak üzere bir dizi değer öğrencilere kazandırılmasında örtük programın okulda işlediği ileri sürülebilir. Diğer taraftan, okulda resmi programın öngördüğü bir dizi yaklaşıma aykırı şekilde işleyen bir örtük programın varlığı söz konusudur. Örneğin öğrencilerin derslerde aktif olmasından ziyade dersi ya da öğretmeni sessizce dinlemeleri teşvik edilmektedir. Okulda teşvik edilen diğer bir durum otoriteye itaattir. Otoriteye itaat kültürü ise resmi programın öngördüğü demokratik değerlere zıt bir karaktere sahiptir. Öğretmenler en iyiyi bilen birer otorite figürü olarak öğrencileri kontrol etmeye çalışmaktadırlar. Bunu yaparken çeşitli ödül ve ceza mekanizmaları da işletilmektedir. Öğretmenlerin ve okulun otoriter bir yaklaşımla öğrencileri kontrol altında tutma çabalarına karşın, onların başarılı olabildiklerini söylemek zordur. Öğrenciler çeşitli davranışları ile otoriteye karşı gelmektedirler. Ders araç gerecini getirmeyerek, bilerek derse geç kalarak, sınıfta kurulmak istenen düzeni kendince bozarak, okul donatılarına zarar vererek, bazen sessiz kalarak ya da kendisinden beklenen davranışı yapıyormuş gibi davranarak bir tür direnç sergilemektedirler.

Araştırma sonuçları okuldaki örtük programın, okula farklı başarı sıralaması ile kayıt yaptıran ve okul türleri açısından farklı kazanımlarla mezun olması gereken öğrencileri bir noktaya kadar aynılaştırdığını göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar ve sonuçlara dayalı olarak yürütülen tartışmalar ışığında hem uygulayıcılar ve program geliştiricilere hem de araştırmacılara bir atkım önerilerde bulunulmuştur.

5.2. ÖNERİLER

5.2.1. Uygulayıcılar ve program geliştirmecilere yapılan öneriler

- Sınıf dışı okul ortamında örtük program kapsamı içerisinde değerlendirilen kural, beklenti ve işleyişe ait özellikler her okul için belirlenmeli ve bunlarla ilgili gerekli önlemler alınarak resmi programda öngörülen amaçları destekleyecek şekilde ele alınmalıdır.
- Okulda öğrencilerden beklenen nitelikler, resmi programı destekleyecek şekilde yazılı hale getirilerek tüm paydaşlar arasında bir fikir ve uygulama birliği sağlanmalıdır.
- Öğrencilerin okuldaki kural, beklenti ve işleyişi öğrenmelerinde etkili olan örtük mekanizmalar açık hale getirilerek okul ve öğrenciler açısından daha işlevsel yönde düzenlenmelidir.
- Okul kuralları, beklentiler ve işleyişe uygun hareket eden öğrenciler için okulda işleyen ödöl ve ceza sisteminin toplumsal açıdan antidemokratik uygulamaları içselleştirmelerine yol açabilecek yönlere sahip olması nedeni ile, okullarda evrensel değerleri temel alan, şeffaf bir ödüllendirme ve rehberlik sistemi tesis edilmeli veya var olan sistemin daha işlevsel olmasına dönük yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Okulda, resmi programla çelişen ve örtük programın bir parçası olan kural, beklenti ve işleyiş seti, Okul Gelişim Yönetimi çalışmalarında ele alınarak ve okul stratejik planlarının bir parçası haline getirilerek, okuldaki olumsuz niteliklerin sürdürölmesi veya yeniden üretiminin önüne geçilmelidir.
- Örtük program kapsamındaki kural, beklenti ve işleyişe uygun hareket eden öğrencilerin akademik başarılarının suni olarak yükseldiği, buna karşın kural, beklenti ve işleyişe aykırı hareket eden öğrencilerin akademik başarı notlarının da suni olarak düştüğü dikkate alındığında, okulda öğrenci başarısının değerlendirilmesinde kullanılan ölçme ve değerlendirme sisteminin daha objektif ve standart hale getirilmesine dönük düzenlemeler yapılmalıdır.
- Yönetici ve öğretmenlere yönelik itaat edilmesi gereken birer otorite figürü algısını güçlendiren etmenler belirlenerek, yönetici ve öğretmenlerin doğru şekilde algılanmasına yönelik faaliyetler düzenlenmelidir.

- Okulda öğrencileri olumlu ve olumsuz yönde etkileyen fiziksel özellikler belirlenerek, var olan fiziksel yapı gelişi güzel değil, okulun niteliğini artırıcı bir şekilde yeniden düzenlenmelidir. Okul öğrencilere örtük olarak doğru ve resmi programı destekleyecek şekilde mesaj ileten araçlarla zenginleştirilmelidir.
- Öğrenci davranışlarını olumsuz yönde etkileyen zaman düzenlemelerinin etkisi belirlenerek, okul giriş çıkış saatleri ve teneffüs saatleri eğitim ve öğretim faaliyetlerinin niteliğini artıracak şekilde ve gerçekçi beklentilerle hazırlanmalıdır.
- Öğrencilerin ders dışı yaşantıları resmi programı destekleyecek şekilde ele alınmalı, öğretmen ve öğrencilerin ders dışında okulda nitelikli şekilde zaman geçirmeleri sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Bu kapsamda, gönüllülük esasını temelinde, sosyal kulüp çalışmaları birer formalite olmaktan çıkarılmalı, eğitim sisteminin ana unsuru haline getirilmeli, öğrencilerin kariyerleri ve üst basamak okul yerleştirmelerinde etkili olacak şekilde yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca okulda sportif ve kültürel etkinlikler öğrenci ve öğretmenlerin birlikteliğini sağlayacak şekilde sistemli hale getirilmeli, her öğrencinin katılımını sağlayacak şekilde düzenlemeler yapılmalıdır.
- Öğrencilerin okuldan sıkılma ve kaçma nedenleri belirlenerek bu durumlara yönelik iyileştirme faaliyetleri yapılmalı, okul stratejik planlarında öğrencilerin okula karşı tutumlarını olumlu yönde etkileyecek etkinliklere yer verilmelidir.
- Öğrencilerin derse karşı tutumları ve bunun nedenlerine yönelik değerlendirme çalışmaları yapılmalı ve elde edilecek sonuç program geliştirme çalışmalarında kullanılmalıdır.
- Örtük program kapsamındaki sınıf kuralları ve işleyişe yönelik özelliklerin belirlenmesi rehberlik çalışmaları kapsamı içine alınarak, eğitim-öğretim faaliyetlerini olumsuz etkileyen sınıf içi düzenlemelere yönelik önlemler alınması sağlanmalıdır.
- Yönetici ve öğretmenlerin örtük programla ilgili sınıf içi kural ve işleyişe ilişkin farkındalıkları artırılmak suretiyle, sınıf içi kural ve işleyişe ilişkin özellikler toplumdaki çarpık güç ve sınıf ilişkilerini güçlendirecek şekilde

değil de, evrensel insani değerler ve demokratik yaşamı destekleyecek şekilde düzenlenmelidir.

- Örtük programın bir parçası olan sınıf içi kural ve beklenti ve işleyişe yönelik özellikler zümre toplantılarında ele alınarak, ders işleme süreci ve öğrencileri olumsuz etkileyen durumları önleme adına gerekli tedbirlerin alınmasına dönük kararlar alınmalı ve bunlar uygulamaya geçirilmelidir.
- Sınıf içi kural ve işleyişe yönelik beklentiler, öğrencilere dayatılarak, onlara ödün verilerek veya resmi programla çelişir ödül ve ceza mekanizmaları aracılığı ile değil, planlı, yazılı ve tüm paydaşların katılımını içeren faaliyetlerle öğrencilerin içselleştirmesi sağlanarak iletilmelidir.
- Öğrencilerin sınıf içi kural, beklenti ve işleyişi öğrenmelerinde etkili olan örtük mekanizmalar resmi programı destekleyecek şekilde düzenlenmelidir.
- Sınıf içi kural, beklenti ve işleyiş açısından işleyen ödül ve ceza sistemi otoriteye itaat ederek başarılı olmayı teşvik eder bir yapı gösterdiği için, zümre ve toplantı faaliyetlerinde bu konudaki öğretmen, öğrenci ve yöneticilerin farkındalıklarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılarak, sınıf içi kural, beklenti işleyişin otoriteye itaat, düzene uyma ve onu bozmama şeklinde işleyen sistemin resmî programlarda yer alan değerler eksenine çekilmesi sağlanmalıdır.
- Sınıf atmosferi açısından öğrencileri olumu ve olumsuz yönde etkileyen durumlar rehberlik çalışmaları kapsamına alınarak olumlu yönleri güçlendirici, olumsuz yönleri ise zayıflatıcı tedbirler alınmalıdır.
- Ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz öğrenci davranışlarının çözümüne yönelik okulda daha işlevsel bir çözüm sistemi kurulmalı, problemin odağında yer alan öğrencilerin velilerinin ve öğrencinin kendi akranlarının bu çözüm sürecinin aktif bir tarafı olması sağlanmalıdır.
- Gerçek bir çözüm olmayan sınıf içi problemlerin sünen altı edilmesi veya ertelenmesinin önüne geçilebilmesi için, öğretmenlerin yaşanan olumsuz durumları ve çözüm önerilerini rapor etmesini teşvik edecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Öğretmenlerin öğrenciler arasında ve öğretmen-öğrenci arasında yaşanabilecek çatışmaları doğru şekilde çözebilmeleri için, gerekli hizmet içi eğitim olanakları sağlanmalıdır.

- Öğretmenlerin ders planı ile derse girmesi ve ders planlarında resmi programın parçası olan veya onu destekleyecek duyuşsal amaçların yer alması sağlanarak, öğretmeden öğretmene veya durumdan duruma değişebilecek veya resmi programla çelişebilecek öğrenmelere neden olabilecek beklentilerin ortaya çıkması önlenmelidir.
- Öğrencilerin ders işleme sürecinde derse karşı ilgilerini olumsuz olarak etkileyebilecek fiziki ve sosyal şartlar konusunda öğretmenler uyanık olmalı ve tespit edilen aksaklıklar okul yönetimi ile paylaşılarak giderilmelidir.
- Sınıfta ğrencilerin aktif şekilde derse katılımını sağlayacak düzenlemeler yapılmalı, öğretmenler eğitim durumlarını derslerin ğretmen merkezli olarak işlenmesini önleyecek şekilde düzenlemeli, eğitim ortamları farklı materyallerle zenginleştirilmeli, ğrenci ve öğretmenlerin ders araç ve gereçlerine erişimini kolaylaştıracak fiziki düzenlemeler yapılmalıdır.
- Okul ortamında ğretmen-ğrenci ilişkileri olumsuz etkileyen sorunlu alanlar belirlenmeli ve okulda yapılan zümre ve diğer toplantı çalışmalarında konu ele alınarak gerekli önlemler alınmalıdır. Okul idaresinin gözetiminde ğretmen ve öğrenciler arasındaki etkileşimi artırıcı faaliyetler planlanmalıdır.
- Öğretmenlerin ğrencilerine dönük beklentilerinin ğrenci davranışları üzerindeki etkisi dikkate alındığında, öğrencilerin istenmeyen davranışlar sergilemelerine neden olacak beklentiler konusunda hem karar alıcılar hem de uygulayıcılar dikkatli olmalıdır.
- Öğretmenlerin ders dışı paylaşımlarının öğrencilere çeşitli değerlerin aktarımında oldukça etkili olduğu dikkate alınacak olursa, öğretmenlerin ders dışı paylaşımlarında kullanabilecekleri resmi program ile çelişmeyen ve onu destekleyen materyallere erişimi kolaylaştırılmalı ve EBA gibi platformlar kanalı ile öğretmenlerin de kendi materyallerini paylaşmaları teşvik edilmelidir. Resmi programı destekler nitelikte içerikler sosyal medya kanalı ile aktif bir şekilde öğrencilerin sürekli gündeminde tutulmalıdır.
- Gerek derslerde gerekse sınavlarda sorulan soruların öğrencilerin st düzey düşünme becerilerini de geliştirecek biçimde olmasının ve geçerli ve güvenilir bir lme değerlendirme sürecinin işletilmesi adına yapılan sınavların tümünün komisyonca ortak yapılması, öğrencilerin duyuşsal

gelişimlerinin de ölçme ve değerlendirme sisteminin etkin bir parçası haline getirilmesi sağlanmalıdır.

- Öğretmenlerin güç ve otorite figürü olarak ödül ve ceza ile öğrencilerini kontrol etme yolunu tercih etmelerine yol açan sosyal süreçler açığa çıkarılarak gerekli önlemler alınmalı ve öğretmenlerin öğrencilere rehberlik eden bir eğitim lideri algısını geliştirecek merkezi ve yerel düzeyde PR çalışmaları yapılmalıdır.
- Öğrencileri derse motive etmede öğretmenler tarafından kullanılan yöntem ve tekniklerin resmi program ve eğitim bilimleri araştırmaları doğrultusunda yürütülmesini sağlamak üzere öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.
- Öğretmenlerin düşünce ve davranışları ile ve bir rol model olarak öğrenci davranışları üzerinde olumlu ya da olumsuz şekilde etkili olduğu düşünülecek olursa, görüş ve değer aktarımına dönük planlı süreçler tasarlanmalıdır. Bu kapsamda okullarda oluşturulacak komisyonlar kanalı ile resmi programı destekleyecek şekilde film izleme, kitap okuma, gezi, tiyatro gibi faaliyetlerle öğrencilere arzu edilen değerler aktarılmaya çalışılmalıdır.
- Öğretmenler sözleri ile olduğu kadar davranışlarındaki tutarlılık ile de öğrencilerine örnek olmaya çalışmalı ve tutarsız davranışlardan kesinlikle kaçınmalıdır.
- Öğretmenler öğrencilerine karşı önyargılı veya koruyucu tutumlar içerisine girmemeli ve bu tip davranışlarının olumsuz etkilerinin farkında olmalıdır.
- Öğretmenler öğrencileri iyi ve başarılı ya da kötü ve başarısız gibi çeşitli şekillerde kategorilere ayırmamalı, başarı kriterinde resmi program doğrultusundaki amaçlar ön planda tutulmalı ve öğrencilere başarılı ve iyi bir birey olmanın yolunun öğretmenlerin resmi program ile çelişen beklentilerine itaat etmek olmadığı mesajı uygun kanallarla iletilmelidir.
- Program geliştirme çalışmalarında özellikle içeriğin seçimi ve düzenlenmesinde öğretmenlerin aktif ve yoğun katılımı sağlanmalı, bu konuda öğretmenlerden sistemli şekilde geri bildirim alınabilecek bir kanal oluşturulmalıdır.
- Kız öğrencisi olmayan ya da az olan mesleki ve teknik anadolu liselerine kız öğrencilerin de kayıt yaptırmasını teşvik edecek düzenlemeler yapılmalıdır.

Bu kapsamda okullarda açılan alanlar belirlenirken kız öğrencilerin talep ettiği alanlar da açılmalı, belli sayıda kontenjan mutlaka kız öğrencilere ayrılmalı, kız öğrencilerin az olduğu okulları tercih eden kız öğrencilere burs, işe yerleşme garantisi gibi çeşitli teşvik edici imkanlar tanınmalıdır.

- Öğrencilerin göze girme çabası sergilemesine neden olan öğretmen davranışları belirlenerek, öğretmenlere bu noktalarda geri bildirim sağlanmalı ve okulda öğrencilere her bireyin değerli olduğu mesajı aktarılmaya çalışılmalıdır.
- Öğrencilerin derse katılımını olumsuz etkileyen kişisel ve fiziki nedenleri ortadan kaldırmaya dönük çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda okul giriş saatleri yeniden düzenlenmeli, ders programları hazırlanırken öğretmen ve öğrencilerin uykusuz kalmalarına neden olacak program düzenlemelerinden kaçınılmalı, öğrencilerin sabah kahvaltı yaparak derse başlamalarını sağlayacak düzenlemeler yapılmalı, velilere öğrencilerinin durumu sistemli şekilde aktararak derse katılımı ilgili problemlerde öğrenci velileri çözümün bir parçası yapılmalıdır.

5.2.2. Yapılabilecek araştırmalara ilişkin öneriler

- Bu çalışmada mesleki ve teknik anadolu liselerindeki örtük program kapsamına odaklanılmıştır. Diğer türdeki liselerin örtük program kapsamının belirlenmesine yönelik araştırmalar yapılabilir.
- Araştırma Elektrik-Elektronik Teknolojisi Alanı öğrenci ve öğretmenleri üzerinde yürütülmüştür. Diğer meslek alanları üzerinden yürütülen araştırmalar yapılabilir.
- Bir meslek lisesi ile başka tür bir lisenin örtük program kapsamının karşılaştırmalı olarak inceleneceği araştırmalar yürütülebilir.
- Bu çalışma mesleki ve teknik anadolu liselerindeki 11. Sınıf öğrencileri ile sınırlıdır. Mesleki ve teknik anadolu liselerinin 9., 10., ve 12. Sınıflarının da dahil olduğu çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Okulun örtük program kapsamının belirlenmesinde araştırma, öğrenci ve öğretmen görüşleri ile sınıf içi gözlemlerle sınırlıdır. Okulun diğer paydaşlarının görüşlerini de yansıtacak şekilde daha kapsamlı araştırmalar yapılabilir.

- Öğretmenlerin resmi program dışındaki davranışlarının örtük program kapsamında derinlemesine inceleneceği araştırmalar yapılabilir.
- Okuldaki fiziksel özellikler ve örtük program arasındaki ilişkinin inceleneceği araştırmalar yapılabilir.
- Farklı sosyoekonomik düzeyden okullar seçilerek farklı sosyoekonomik düzeydeki okullarda ortaya çıkan örtük programlar karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahola, Sakari. (2000). *Hidden Curriculum in Higher Education: something to fear for or comply to?* Paper presented at the Innovations in Higher Education 2000 Conference. Helsinki, August 30-September 2.
- Akbulut, Elçin. (2011). *İlköğretim Okullarında Örtük Program Faaliyetlerinin Saptanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Alkan, Cevat.; Doğan, Hıfzı; Sezgin, S. İlhan. (2001). *Meslekî ve Teknik Eğitimin Esasları*. (5. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Alsubaie, Merfat Ayes. (2015). *Hidden Curriculum as One of Current Issue of Curriculum*. *Journal of Education and Practice*. Vol.6, No:33. <http://www.iiste.org/Journals/index.php/JEP/article/view/27376/28066> (Erişim tarihi: 27.01.2016).
- Althusser, Louis. (1971). *Ideology and Ideological State Apparatuses: Notes Towards and Investigation Lenin and Philosophy of Other Essays*. New York: Monthly Review Press.
- Anderson, Terry. (2001). (November-December). *The Hidden Curriculum In Distance Education*. Retrieved November 8, 2004. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1254/is_6_33/ai_80089343 (Erişim Tarihi: 05.08.2015).
- Anyon, Jean. (1980). *Social Class and The Hidden Curriculum Of The Work*. *Journal Of Education*. Vol.162, No.1, 67-92.
- Apple, Michael. (1982). *Education and Power*. Boston: Routledge and Kegan Paul.
- Apple, Michael & King, Nancy. (1983). *What do schools teach? In H. Giroux & D. Purpel (Eds.), The hidden curriculum and moral education*. (82-99). Berkeley: McCutchan Publishing Corporation.
- Apple, Michael. (1986). *Teachers and Texts: a political economy of class and gender relations in education*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Apple, Michael. (1991). *Regulating The Text: The Socio-Historical Roots of State Control, Textbooks in American Society-Politics, Pollicy, and Pedagogy*. (eds. P. G. Altbach, G. P. Kelly, H. G. Petrie, L. Weiss). Albany, State University of New York Press.
- Apple, Michael. (1995). *Eğitim ve İktidar (Education and Power)*. (Çev. Ergin Bulut). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aronowitz, Stanley ve Giroux, Henry. (1993). *Postmodern education*. (2nd ed.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Assor, Ari ve Gordon, David. (1987). *The implicit learning theory of hiddencurriculum research*. *Journal of Curriculum Studies*. 19 (4), 329-339.
- Athew, Bill ; Cooper, Tom ; Bleicher, Robert E. (1995). *Social Contex In Mathematics Classrooms: Social Critical And Sociolinguistic Perspectives*. Paper Presented At The Annual Meeting Of The American Educational Research Association ,CA, April 18-22, San Francisco- 1995.

- Ausbrooks, Ruby. (2000). *What is the school's hidden curriculum teaching your child?* www.parentingteens.com/curriculum.shtml. (Erişim Tarihi: 02.12.2015).
- Ballantine, Jeanne H. (1985). *School and Society. A Reader in Education and Sociology*. Palo Alto, California: Mayfield Publishing Company.
- Ballantine, Jeanne H. (1989). *The Sociology of Education- A Systematic Analysis*. New Jersey: PrenticeHall, Englewood Cliffs.
- Barrett, Sarah Elizabeth; Solomon, R. Patrick; Singer, Jordan. (2009). *The Hidden Curriculum Of a Teacher Induction Program: Ontario Teacher Educators' Perspectives*. Canadian Journal of Education, 32, 4 (2009): 677-702.
- Başar, Murat. (2011). *Sınıf içi istenmeyen öğrenci davranışlarının yönetiminde örtük program: Uşak ili örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Baydilek, Nisa Başara. (2015). *Okul Öncesi Eğitim Programında Akıl Yürütme Becerilerinin Yeri ve Okul Öncesi Eğitim Sınıflarında Akıl Yürütme Becerilerinin Desteklenmesinde Örtük Programın İşlevi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Bell, Robert. (1971). *Thinking about the Curriculum*. Open University Press.
- Bilton, Tony vd. (1991). *Introductory Sociology*. London: Mcmillan.
- Bloom, Benjamin. Samuel. (1972). *Innocence in education*. The School Review, 80(3), 333-352.
- Bloom, Benjamin Samuel. (1995). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme*. (Çev. D.A. Özçelik). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Blumberg, Arthur & Blumberg, Phyllis. (1994). *The unwritten curriculum: Things learned but not taught in schools*. Thousand Oaks. Corwin Press, Inc.
- Bogdan, Robert. C. & Biklen, Sari. Knopp. (1992). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bogdan, Robert. C. ve Biklen, Sari Knopp. (1998). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. (3rd ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean Claude. (1977). *Reproduction in Education, Society and Culture*. Beverley Hills: Sage.
- Bowles, Samuel. & Gintis, Herbert. (1976). *Schooling in Capitalistic America*. New York: Basic Books.
- Bowles, Samuel & Gintis, Herbert. (1983). *IQ in the United States class structure*. H. Giroux & D. Purpel (Ed.). *The hidden curriculum and moral education: Deception or discovery?* California: McCutchan Publishing Corporation.
- Büyüköztürk, Ş. Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., Kılıç. E. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Castello, Carrie Yang. (2001). *Schooled by the Classroom. The (Re)production of Social Stratification in Professional School Settings*. The Hidden Curriculum in Higher Education (Ed. Eric Margolis) New York: Routledge, p:43-59.

- Caswell, Hollis Leland & Campbell, Doak Sheridan (1935). *Curriculum development*. New York: American Book.
- Cohen, Louis., Manion, Lawrence., Morrison, Keith. (2007). *Research methods in education*. New York: Routledge.
- Clabaugh, Gary K. (2000). *What we don't assess*. Retrieved March 4, from <http://www.newfoundations.com/Clabaugh/CuttingEdge/Assess.html> (Erişim tarihi: 12.12.2015).
- Cornbleth, Catherine. (1984). *Beyond hidden curriculum*. Journal of Curriculum Studies 16 (1):29–36.
- Creswell, John W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri (Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni)*. (Çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Siyasal Kitabevi.
- Curry, Mary Jane. (2001). *Preparing to be privatized: The Hidden Curriculum of a Community College ESL Writing Class*. (in Edt. Eric Margolis, The Hidden Curriculum in Higher Education). New York: Routledge.
- Cusick, Philip. (1973). *Inside High School: The Student's World*. New York: Holt McDougal.
- Çengel, Meltem. (2013). *Sınıf İkliminin Oluşması Sürecinde Örtük Program: Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Çubukçu, Zühal. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin karakter eğitimi sürecinde örtük programın etkisi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12 (2), 1513-1534.
- Dale, Roger. (1977). *Implications and Rediscovery of the Hidden Curriculum for the Sociology of Teaching*. In Dennis Gleeson (ed.) Identity and Structure: Issues in the Sociology of Education (Driffield, England: N afferton Books, 1977).
- Demirel, Özacan. (2004). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. (7. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dickerson, Linda W. *Postmodern View of the Hidden Curriculum*. (2007). Electronic Theses & Dissertations.Paper 455. <http://digitalcommons.georgiasouthern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1455&context=etd> (Erişim tarihi: 04.08. 2015)
- Dreeben, Robert. (1968). *On What is Learned in School*. Massachusetts: Addison Wesley.
- Dreeban, Robert. (1976). *The Unwritten Curriculum and Its Relation to Values*. Journal of VCurriculum Studies. Vol. 8 , Iss. 2.
- Eisner, Elliot. W. (1994). *Cognition and curriculum reconsidered*. (2nd ed.). New York, NY: Teachers College Press.
- Ertürk, Selahattin, (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları, Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Fischer, Louis. (1977). *The constitution and the curriculum*. L. Rubin (Ed.) Curriculum Handbook (Abridged edition). Boston: Allyn and Bacon.
- Gair, Marina ve Mullins, Guy (2001). *Hiding in plain sight*. E. Margolis (Ed.). The Hidden Curriculum in Higher Education. New York: Routledge.

- Gall, Meredith. D., Borg, Walter. R., & Gall, Joyce. P.(1996). *Educational Research*. (6th ed.). White Plains, NY: Longman Publishers USA.
- Glickman, Carl D. (1976). *Unraveling The Hidden Curriculum*. http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/39/dd/2b.pdf, (Erişim Tarihi:12.12.2015).
- Giroux, Henry. (1983). *Teacher education and the ideology of social control: The politics of the hidden curriculum*. H. Giroux & D. Purpel (Ed.). *The Hidden Curriculum and Moral Education: Deception or discovery?* California: McCutchan Publishing Corporation.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2012). Eğitim İzleme Raporu 2012. [http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/ERG-EIR2012-egitim-izleme-raporu-2012-\(12.09.2013\).pdf](http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/ERG-EIR2012-egitim-izleme-raporu-2012-(12.09.2013).pdf) adresinden 05.04.2013 tarihinde edinilmiştir.
- Eisner, Elliot. W. (1985). *The educational imagination*. New York: Macmillan Publishing Co.
- Eisner, Elliot W. (1994). *The Educational Imagination on the Design and Evaluation of Schools Programs*. (Third Edition). New York: Macmillan College Publishing Company.
- Ekiz, Durmuş. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ertürk, Selahattin. (1984). *Eğitimde Program Geliştirme*. (5. Baskı). Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Fer, Seval ve Kuş, Derya. (2009). *İlköğretim programlarının, örtük programın ve okul dışı etmenlerin değerleri kazandırma etkililiğinin 8. sınıf ilköğretim öğrencilerinin ve öğretmenlerinin görüşlerine göre incelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Ün.v. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gall, Meredith. D., Borg, Walter R., & Gall, Joyce. P. (1996). *Educational Research*. (6th ed.). White Plains, NY: Longman Publishers USA.
- Giroux, Henry & Penna, Anthony. (1981). *Social Education in The Classroom: The Dynamics of The Hidden Curriculum. Curriculum and Instruction. Alternatives in Education*. (Ed. Giroux, Henry A., Penna, Anthony N. and Pinar, William F.) Berkely: McCutchan Publishing Corporation.
- Giroux, Henry. (1983). *Theories of Reproduction and Resistance in the New Sociology of Education: A Critical Analysis*. Harvard Educational Review, 53(3) (August, 1983), pp. 257-293.
- Giroux, Henry ve Penna, Anthony. (1983). *Teacher education and the ideology of social control: The politics of the hidden curriculum*. H. Giroux & D. Purpel (Ed.). *The Hidden Curriculum and Moral Education: Deception or discovery?* California: McCutchan Publishing Corporation.
- Giroux, Henry & Aronowitz, Stanley. (1993). *Education Still Under Siege*. Westport, CT: Bergin&Garvey.
- Glickman, Carl D. (1976). *Unraveling The Hidden Curriculum*. http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/39/dd/2b.pdf. (Erişim Tarihi:13.12.2015).

- Gordon, David. (1984). *The Image of Science. Technological Consciousness and The Hidden Curriculum*. Curriculum Inquiry. 14, 4, 367-400
- Haralambos, Michael. (1991). *Sociology themes and perspectives*. London: Collins.
- Hewitson, Mal. (1982). *The Hidden Curriculum*. Milton, Bayfield Printing.
- Hargraves, David. (1967). *Social Relations in a Secondary School*. Routledge.
- Hass, Glenn. (1980). *Curriculum Planning*. (3rd ed.) Boston: Allyn and Bacon.
- Hinton, Marlene. (2012). *The hidden curriculum of home learning in ten LDS families*. (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses database. (238).
- Hopman, Marit; Winter, Micha de; Koops, Willem. (2014). *The Hidden Curriculum of Youth Policy : A Dutch Example*. Youth & Society 2014, Vol. 46(3) 360-378.
- Illich, Ivan. (2000). Okulsuz toplum. (Çev. M. Özay). İstanbul: Şule Yayınları.
- Illich, Ivan. (1973). *Deschooling society*. New York, NY., Harper & Row.
- İnal, Kemal. (2004). *Eğitim ve iktidar: Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler*. Ankara: Ütopya.
- Indiana State University (2006). *Uncovering the hidden curriculum*. 26.09.2015 tarihinde ulaşıldı. http://www.indstate.edu/ctl/tips/tip2_7.html
- Jackson, Philip. W. (1968). *Life in classrooms*. New York: Holt, Rinehart and Winston Inc.
- Jackson, Philip. W. (1983). *The Daily Grind...* In H. A. Giroux & D. Purpel (Eds.), *The Hidden Curriculum and Moral Education* (pp. 28-60). Berkeley, CA: McCutchan Publishing Cooperation.
- Jerald, Craig D. (2006). *School Culture: The Hidden Curriculum*. Issue Brief. The Center for Comprehensive School Reform and Improvement, December, p.1-8.
- Jikling, Bob. (2003). *Environmental education and environmental advocacy: Revisited*. The Journal of Environmental Education, 34 (2), 20 – 27.
- Kalaycı, Nurdan ve Güneş, Emel. (2012). *Resmi Programdaki Örtük Mesajların Öğrencilerin Özgürlük Değerine İlişkin Algıları Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi Özgürlük mü? Güvenlik mi?* Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 12(1), 17-34
- Karacaoğlu, Ömer Cem. (2011). *Online Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: İhtiyaç Yayıncılık.
- Karabel, Jerome & Halsey, Albert Henry. (1977). *Power and Ideology in Education*. Edited by Jerome New York: Oxford University Press.
- Karasar, Niyazi. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
- Kentli, Fulya. Damla. (2009). *Comparison of Hidden Curriculum Theories*. European Journal of Educational Studies. Sayı 2. Cilt 1 sf 83-87.

- Kidamn, Joanna; Yen, Chiung ve Abrams, Elenor (2013). *Indigenous Students' Experiences Of The Hidden Curriculum Science Educstion: A Cross-National Study In New Zealand And Taiwan*. International Journal of Science and Mathematics Education February 2013, Volume 11, Issue 1, pp 43-64
- Küçükahmet, Leyla. (1997). *Eğitim programları ve öğretim: Öğretim ilke ve yöntemleri*. (8th ed.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Küçükahmet, Leyla. (2009). *Program Geliştirme ve Öğretim*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Lakomski, Gabriele. (1988). *Witches, weather gods, and phlogiston: The demise of the hidden curriculum*. Curriculum Inquiry, 18 (4), 451 - 463.
- Langhout, Regina D., & Mitchell, Cecily A. (2008). *Engaging contexts: Drawing the link between student and teacher experiences of the hidden curriculum*. Journal of Community and Applied Social Psychology, 18, 593-614.
- LeCompte, Margaret. D. & Goetz, Judith Preissle. (1982). *Problems of reliability and validity in ethnographic research*. Review of Educational Research, 52, 31-60.
- Lincoln, Yvonna. S. & Guba, Egon G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Livesey, Chris. (2005). *The hidden curriculum*. Retrieved May 22, 2011, from <http://www.sociology.org.uk/ceducate.htm> (Erişim Tarihi: 14.12.2014)
- Lynch, Kathleen. (1989). *The hidden curriculum: Reproduction in education, a reappraisal*. Philadelphia: The Falmer Press.
- Margolis, Eric. Soldatenko, Michael. Acker, Sandra ve Gair, Marina. (2001). *Peekaboo. Hidding and outing the curriculum*. E. Margolis (Ed.). The Hidden Curriculum in Higher Education. New York: Routledge.
- Mariani, Luciano. (1999). *Probing The Hidden Curriculum: Teachers' Students' Beliefs and Attitudes*. Paper Given at the British Council 18th National Conference for Teachers of English. Palermo, 18-20 March 1999.
- Mariani, Luciano. (2001). *Documenting The Curriculum: Process An Competence in a Learning Portfolio*. Paper Given at the British Council 20th National Conference for Teachers of English, Venice, 15-17 March 2001
- Martin, Jane Roland. (1994). *Changing the educational landscape: Philosophy, woman and curriculum*. New York: Routledge.
- Maxwell, Joseph. A. (1996). *Qualitative research design: An interpretive approach*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- McLaren, Peter. (2003). *Critical pedagogy: A look at the major concepts*. A. Darder, M. Baltodano & R.D. Torres (Ed.). The Critical Pedagogy Reader. New York: Routledge.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html. (Erişim Tarihi: 22.10.2014).

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *MEGEP Projesi uygulama klavuzu (Öğretim Programları ve Modüler Öğretim)*.
http://megep.meb.gov.tr/dokumanlar/Diger/ogretmen_kitap.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2014).
- Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. (2014). *2014/8 Sayılı Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Okul Çeşitliliğinin Azaltılmasına İlişkin Genelge*.
http://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_05/05032901_okuletlilii_genelge.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2014)
- Meighan, Roland. (1981). *The hidden curriculum*. Retrieved June 21, 2003.
<http://www.sociology.org.uk.tece1tl.htm> (Erişim tarihi: 08.04.2015).
- Meighan, R. (1996). *A Sociology of Education*. London: Cassell Educational Ltd.
- Merriam, Sharan B. (2009). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (Çev. Selahattin Turan (Edt.)). Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael. (1994). *Qualitative Data Analysis*. (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Miller, John. P., & Seller, Wayne. (1990). *Curriculum: Perspectives and practice*. Toronto, ON: Copp Clark Pitman.
- Milli Eğitim İstatistikleri. (2013) *Örgün Eğitim*. 2013-2014.
http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2013_2014.pdf adresinden 20.03.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Myles, Brenda. (2011). *The hidden curriculum-unwritten rules that students with disabilities of tenmiss*. <http://cec.sped.org/AM/Template.cfm?Section=Home&TEMPLATE=/CM/ContentDisplay.cfm&CONTENTID=9643> (Erişim tarihi: 15.02.2016).
- Nash, Roy. (1990). *Bourdieu on Education and Social and Cultural Reproduction*. British Journal of Sociology of Education. Vol. 11, No. 4 (1990), pp. 431-447. Published by: Taylor & Francis, Ltd.
- Neuman, W. Lawrence. (2007). *Basics of social research: Qualitative and quantitative approaches*. (2nd ed. ; International ed.). Boston, Mass; London: Pearson, Allyn and Bacon.
- Oakes, Jeannie. (1985). *Keeping Track: How Schools Structure Inequality*. (Second Edition). Yale University.
- Oliva, Peter. F. (1988). *Developing the curriculum*. (2nd ed.). Boston: Scott, Forsman.
- Oliver, Albert. (1977). *Curriculum Improvement: A Guide to Problems, Principles and Process*. Published by Joanna Cotler Books.
- Olsen, Laurie. (1992). *Whose curriculum? Cultural diversity and our schools*. ESR Journal Educating For Democracy, 35 – 46.
- Ornstein, Allan C. & Hunkins, Francis P. (1993). *Curriculum: Foundations, Principles and Issues*. (2.ed.). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Owens, Robert. G. (1987). *Organizational behavior in education*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

- Açıköz, Kamile Ün., Özkal, Neşe ve Kılıç, Arzu Güngör (2003). *Öğretmen Adaylarının Sınıf Atmosferine İlişkin Algıları*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi V. 25 s.1-7.
- Parsons, Talcott. (1959). *The school class as a social system: some of its functions in American society*. Harvard Educational Review, 29, pp. 297-318.
- Patton, Michael Quinn. (1987). *How to use qualitative methods in evaluations*. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Paykoç, Fersun. (1995). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Çağdaş Yaklaşımlar. İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları*. Ankara: TED Yayınları.
- Peshkin, Alan. (1992). *The relation between culture and curriculum: A many fitting thing. How the curriculum is shaped*. Jackson, Philip W. (Ed.), Handbook of Research on Curriculum. A Project of the American Educational Research Association, 248 – 267, New York: Macmillan.
- Phillips, Christine B. (2009). *Student portfolios and the hidden curriculum on gender: mapping exclusion*. Medical Education. V.43, p. 847–853.
- Portelli, John. P. (1993). *Exposing the hidden curriculum*. Journal of Curriculum Studies. 25(4), 343-358.
- Posner, J. George. (1995). *Analyzing the Curriculum*. New York: Mc Grac-Hill Inc.
- Posner, J. George. (2004). *Analyzing the Curriculum*. (3rd edition). New York, NY: McGraw Hill.
- Rossmann, Gretchen B. & Rallis, Sharon F. (1998). *Learning in the field: An introduction to qualitative reseach*. Thousand Oaks. California: Sage Publications.
- Ryan, Kevin. (1993). *Mining the Values in the Curriculum*. Educational Leadership, 51(3), 16-18.
- Sadker, Myra Pollack & Sadker, David Miller. (2000). *Teachers, Schools, and Society*. (5.Baskı). New York: McGraw-Hill.
- Sağlam, Mustafa ve Yüksel, İsmail. (2012). *Eğitimde Program Değerlendirme*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sarı, Mediha. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: Düşük ve yüksek “okul yaşam kalitesi”ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış doktora tezi. Adana:Çukurova Üniversitesi
- Saylan, Nevin. (1995). *Eğitimde Program Tasarısı. Temeller- Prensipler-Kriterler*. Balıkesir: 1995.
- Saylor, J. Galen, Alexander, William M., Lewis, Arthur J. (1974). *Curriculum planning for better teaching and learning*. New York Holt, Rinehart and Winston.
- Saylor, J. Galen., Alexander, William. M. ve Lewis, Arthur J. (1981). *Curriculum planning for beter teaching and learning* (4th ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Schimmel (2003). *Collaborative Rule – Making and Citizenship Education: An Antidote to the Undemocratic Hidden Curriculum*. American Secondary Education 31 (3), 16 – 35.

- Seddon, Terri. (1983). *The hidden curriculum: An overview*. Curriculum Perspectives, 3, 1, (1-6).
- Smith, Bunnie Othanel. (1957). *Fundamentals of Curriculum Development*. Yonkers-on-Hudson, N.Y., World Book Co.
- Snyder, Benson. (1971). *The Hidden Curriculum*. New York: Alfred A.Knopf.
- Sezen, Özlem. (2011). *Bir üniversite yabancı diller hazırlık okulunun örtük programının algılar yoluyla incelenmesi üzerine bir vaka çalışması*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Skelton, Alan. (1997). *Studying Hidden Curricula: developing a perspective in the light of postmodern insights*. Curriculum Studies, Vol. 5, No. 2.
- Smith, Bethany. (2015). *The Existence of a Hidden Curriculum in Sex and Relationships Education in Secondary Schools*. e-journal of the British Education Studies Association. <http://educationstudies.org.uk/wp-content/uploads/2015/01/1501-Transformations-Journal-pp-42-55-Smith.pdf> (Erişim Tarihi: 21.02.2015).
- Sönmez, Veysel. (2008). *Opposite curriculum*. Eurasian Journal of Educational Research. 30, 99-115.
- Stinson, Susan W. (2005). The Hidden Curriculum of Gender in Dance Education. Journal of Dance Education. Volume-5, p.51-57.
- Sullivan, Alice. (2002). *Bourdieu and education: How useful is bourdieu' s theory for researchers?* TheNetherlands' Journal of Social Sciences - Volume 38 - 110. 2 – 2002.
- Şahin, İsmail ve Fındık, Tayfun. (2008). *Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim: mevcut Durum, sorunlar ve çözüm önerileri*. TSA / Yıl: 12, S: 3, Aralık 2008.
- Taba, Hilda. (1962). *Curriculum Development. Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Tan, Mine. (1990). *Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevselci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Cilt: 23 Sayı: 2. s.557-571
- Tanner, Daniel & Tanner, Laurel. (1995). *Curriculum development: Theory and practice* (3rd ed.). New York: Merrill.
- Taş, Ali. Selvitopu, Abdullah. Bora, Veysel ve Demirkaya, Yusuf. (2013). *Meslek Lisesi Öğrencilerinin Okul Terk Nedenleri*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. Educational Sciences: Theory & Practice - 13(3), 1551-1566
- Taymaz, Haydar. (1983). *Meslekî ve Teknik Eğitim Sistemi ve Örgütlenmesi. Meslekî Teknik Eğitim Sempozyumu*. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları:126.
- Temel, Mehmet. (1996). *Orta Kademedeki Mesleki ve Teknik Eğitim ile Meslek Yüksek Okulları Arasında Uyum Sorunları*. 21. Yüzyıla Doğru Meslek Yüksekokullarının Yeniden Yapılanması Sempozyumu. (22–23 Mayıs 1996). Çankırı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Tezcan, Mahmut, (2003). *Gizli Program, Eğitim Sosyolojisi Açısından Bir Kavram Çözümlemesi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1,1, Ankara 2003, 53-59.
- Tezcan, Mahmut. (2005). *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tyler, Ralph W. (1957). *The curriculum then and now. In Proceedings of the 1956 Invitational Conference on Testing Problems*. Princeton, NJ: Educational Testing Service.
- Tuncel, İbrahim. (2008). *Duyuşsal özelliklerin gelişimi açısından örtük program*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuncel, İbrahim. (2008). *Duyuşsal özelliklerin gelişimi açısından Fiziki ortamdan kaynaklanan örtük programın incelenmesi*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 11, Sayı 20, Aralık 2008, ss.26-38.
- Türedi, Hümeysra. (2008). *Örtük programın eğitimde yeri ve önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Uçar, Canan ve Özerbaş, Mehmet Arif. (2013). *Mesleki Ve Teknik Eğitimin Dünyadaki Ve Türkiye'deki Konumu*. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi. Journal of Research in Education and Teaching, Mayıs 2013 Cilt:2 Sayı:2 Makale No:28 ISSN: 2146-9199.
- Uludağ, Zekeriya ve Hatice Odacı. (2002). *Eğitim Öğretim Faaliyetlerinde Fiziksel Mekan*. Milli Eğitim Dergisi, s. 153-154.
- Uysal, Savaş. (2009). Mesleki eğitim veren teknik, endüstri meslek, anadolu meslek ve anadolu teknik liselerinde uygulanmakta olan MEGEP projesinin etkililiği hakkındaki öğretmen görüşlerinin belirlenmesi (İstanbul ili örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünlü, Ali. Evcin, Uğur. Yılmaz, Hatice Burakgazi. Dalkılıç, Alican. *The prevalence of crime and violence in Istanbul public high schools: comparison of school types*. Anadolu Psikiyatri Derg. 2013; 14(2): 152-160.
- Vallance, Elizabeth. (1973). *Hiding the Hidden Curriculum: An Interpretation of the Language of Justification in Nineteenth-Century Educational Reform*. Curriculum Theory Network, Vol. 4, No. 1, p. 5-21
- Vallance, Elizabeth. (1980). *The Hidden Curriculum and Qualitative Inquiry As States of Mind*. Journal of Education. 162, 1, 138-151
- Vang, Cristopher T. (2006). *Minority Parents Should Know More About School Culture and It's Impact on Their Children's Education*. Multicultural Education, s.20-26.
- Varış, Fatma. (1994). *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Veznedaroğlu, Levent. (2007). *Okulda ve sınıfta örtük program. (Bir Özel İlköğretim Okulu Örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Wicker, Allan W. *Undermanning, performances, and students' subjective experiences in behavior settings of large and small high schools*. Journal of Personality and Social Psychology, 1968, 10, 255-261.
- Willis, Paul. (1977). *Learning to Labor*. Lexington: D.C. Heath.
- Willis, Paul. (1981). *Learning to Labor*. Lexington: D.C. Heath.
- Wren, David. (1993). *A comparison of the theories of adolescent moral development of Lawrence Kohlberg and Carol Gilligan: Alternative views of the hidden curriculum*. Doctoral dissertation, Lehigh University.
- Wren, David J. ,(1999). *School Culture:Exploring The Hidden Curriculum*. Adolescence, Fall, Vol:34,593-596.
- Yeşilyurt, Etem ve Kurt, İbrahim. (2012). *Değerleri Kazandırmasındaki Etkililik Açısından Resmi ve Örtük Program İle Okul Dışı Etmenlerin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, p. 3253-3272, ANKARA-TURKEY
- Yıldırım, Figen. (2013). *İlköğretim Okullarında Örtük Program ve İlköğretim Öğrencilerinin Örtük Programdan Kaynaklanan Stres Algıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Elazığ.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurdakul, Bünyamin. (2008). *Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımının Sosyal-Bilişsel Bağlamda Bilgiyi Oluşturmaya Katkısı*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 11 Sayı 20 Aralık 2008 ss.39-67
- Yüksel, Sedat. (2002). *Yükseköğretimde eğitim-öğretim faaliyetleri ve örtük program*. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 15(1), 361-370.
- Yüksel, Sedat. (2004a). *Örtük program: Eğitimde saklı uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yüksel, Sedat. (2004b). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Meslek Bilgisi Derslerine Yönelik Direnç Davranışları*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. 4(1), 171-200.
- Yüksel, Sedat. (2007). *Örtük Programın Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Meslek Derslerine Yönelik Düşüncelerindeki Etkisi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Bahar 2007, Sayı 50, ss: 321-345.

EKLER

EK 1: ARAŞTIRMA İZİN YAZILARI

Evrak Tarih ve Sayısı: 27/02/2015-8776

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 20381301 /300/
Konu : Mustafa TANRIVERDİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŐKANLIĞINA

Bursa Valiliğı İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 22.01.2015 tarih ve 86896125/605/709603 sayılı Mustafa TANRIVERDİ ile ilgili yazısı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve öğrenciye duyurulması hususunda gereğini rica ederim.

e-İmzalıdır
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağış Yerleşkesi 10145 Balıkesir Ayrıntılı bilgi için irtibat: Hatice Kapıcı
Tel: 2666121400-1401 Faks: 2666121307
E-Posta: sbe@balikesir.edu.tr Elektronik ağı: sbe.balikesir.edu.tr

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 27183868/300/
Konu : Mustafa TANRIVERDİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 20/11/2014 tarihli ve 20381301/302.14.03/21283 sayılı yazınız.

Bursa Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğünün 22.01.2015 tarih ve 86896125/605/709603 sayılı Mustafa TANRIVERDİ ile ilgili yazısı ekte gönderilmiştir.
Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Yılmaz ARI
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EK :
Yazı (2 adet)

T.C.
BURSA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 86896125/605/709603

22/01/2015

Konu: Mustafa TANRIVERDİ Araştırma İzni

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : a) M.E.B. Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 07/03/2012 tarihli ve 2012/13 sayılı Genelgesi
b) 25/11/2014 tarih ve 27183868/300-8203 sayılı yazımız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı doktora programı öğrencisi Mustafa TANRIVERDİ'nin "Mesleki ve Teknik Liselerin Ortük Program Kapsamının Değerlendirilmesi" konulu tez çalışmasını Mustafakemalpaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesindeki öğretmen ve öğrencilere uygulanma isteği ile ilgili onay ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi, ilgilinin çalışmasının tamamlanmasından sonra İl Millî Eğitim Müdürlüğümüze çalışmanın sonucu ile ilgili bilgi verilmesini arz ederim.

Mustafa KAHYA
Vali a.
Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

EK:
Makam Onayı (1 Sayfa)

Murat TEMURÇİN
Memur
Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.
23 Ocak 2015

Yeni Hükümet Konagi İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Web: <http://bursa.meb.gov.tr>
E-posta: bursamem@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi: Engin SEYMEN VHKİ
Tel: (0 224) 256 70 00
Tel: (0 224) 215 25 39

T.C.
BURSA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 86896125/605/6825046
Konu: Mustafa TANRIVERDİ'nin
Anket Uygulama İsteği.

24/12/2014

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : M.E.B. Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 07/03/2012 tarihli ve 2012/13 sayılı Genelgesi

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı doktora programı öğrencisi Mustafa TANRIVERDİ'nin "Mesleki ve Teknik Liselerinin Örtük Program Kapsamının Değerlendirilmesi" konulu tez çalışması isteği Balıkesir Üniversitesinin 25/11/2014 tarih ve 8203 sayılı yazıları ile bildirilmektedir.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı doktora programı öğrencisi Mustafa TANRIVERDİ'nin "Mesleki ve Teknik Liselerinin Örtük Program Kapsamının Değerlendirilmesi" konulu tez çalışmasını Mustafakemalpaşa İlçesi oluşturulan "Araştırma Değerlendirme Komisyonu" tarafından incelenerek değerlendirilmesi sonucunda, araştırma ile ilgili çalışmanın okullardaki eğitim öğretim faaliyetleri aksatılmadan, araştırma formlarının aslı okul müdürlüklerince görülerek, gönüllülük esası ile okul müdürlüklerinin de onayı alınarak gözetim ve sorumluluğunda ilgi Genelge çerçevesinde komisyonumuzca uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Mustafa KAHYA
İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

OLUR
24/12/2014

Veli SARIKAYA
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

EKLER:
1 Okul Listesi ve Görüşme Formları (3 Sayfa)

Yeni Hükümet Konağı İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Web: <http://bursa.meb.gov.tr>
E-posta: bursamem@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi: Engin SEYMEN VHKİ
Tel: (0 224) 256 70 00
Tel: (0 224) 215 25 39

EK 2: ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMLARI

ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU

Görüşme No:..... Görüşme Tarih ve Saati:/...../..... : :

Değerli öğretmenim,

Adım Mustafa TANRIVERDİ. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nde Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı' nda doktora öğrencisiyim. Yürüttüğüm araştırmanın amacı mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının belirlenmesidir. Araştırma amacına hizmet etmesi adına sizlerin paylaşacağı fikirler oldukça önemlidir.

Sizlerle yapılacak görüşmeler kesinlikle gizli tutulacak olup, araştırma amacı dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Ayrıca araştırma raporunda gerçek isimleriniz yerine, her bir katılımcı için kod isimleri kullanılacaktır. Yapacağımız görüşmede, veri kayıplarının önüne geçmek amacıyla görüşme sırasında kayıt cihazı kullanılacaktır. Görüşmenin tahmini olarak 45-60 dakika süreceği düşünülmektedir. Görüşme başlamadan önce paylaşmak istediğiniz bir husus varsa lütfen belirtiniz.

Görüşme Soruları:

1. Okulunuzda (yazılı olmayan) öğrencilerinizce uyulmasını beklediğiniz kurallar nelerdir? Bunları öğrencilerinize nasıl bildiriyorsunuz? Bu kurallar öğrencilerinizin öğrenmesini, tutum ve davranışlarını nasıl etkiliyor?
2. Okulunuzda (yazılı olmayan) öğrencilerden beklediğiniz nitelikler nelerdir? Bunlar öğrencilere nasıl bildiriliyor? Bunlar öğrencilerin öğrenmesini, tutum ve davranışlarını nasıl etkiliyor?
3. Okul mimarisi ve dekorasyonunun özellikleri öğrencilerin tutum ve davranışları ile okuldaki öğrenmelerini nasıl etkiliyor?
4. Sınıfta öğrencilerce uymasını beklediğiniz (yazılı olmayan) kurallar var mı? Bunları öğrencilerinize nasıl bildiriyorsunuz? Bu kurallar öğrencilerinizin öğrenmesini, tutum ve davranışlarını nasıl etkiliyor?
5. Ders işlenirken sınıfta neler yaşanmaktadır ve oluşan sınıf atmosferi öğrencilerin öğrenmesini, tutum ve davranışlarını nasıl ve ne yönde etkilemektedir?
6. Sınıfta uymanız gereken kurallar var mı? Bunlar size nasıl bildiriliyor? Bu kurallar öğrenmenizi, tutum ve davranışlarınızı nasıl etkiliyor?
7. Sizce görüş ve beklentileriniz öğrencilerinizin öğrenmesini, tutum ve davranışlarını nasıl etkiliyor?
8. Bu hususlar dışında paylaşmak istedikleriniz var mı? Varsa neler?

NOTLAR:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÖĞRENCİ GÖRÜŞME FORMU

Görüşme No:..... **Görüşme Tarih ve Saati:**/...../..... - :

Sevgili öğrenci,

Adım Mustafa TANRIVERDİ. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nde Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı' nda doktora öğrencisiyim. Yürüttüğüm araştırmanın amacı mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının belirlenmesidir. Araştırma amacına hizmet etmesi adına sizlerin fikirleri oldukça önemlidir.

Sizlerle yapılacak görüşmeler kesinlikle gizli tutulacak olup, araştırma amacı dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Ayrıca araştırma raporunda gerçek isimleriniz yerine, her bir katılımcı için kod isimleri kullanılacaktır. Yapacağımız görüşmede, veri kayıplarının önüne geçmek amacıyla görüşme sırasında kayıt cihazı kullanılacaktır. Görüşmenin tahmini olarak 30-45 dakika süreceği düşünülmektedir. Görüşme başlamadan önce paylaşmak istediğiniz bir husus varsa lütfen belirtiniz.

Görüşme Soruları:

1. Okulda uymanız gereken kurallar var mı? Bunlar size nasıl bildiriliyor? Bu kurallar öğrenmenizi tutum ve davranışlarınızı nasıl etkiliyor?
2. Okulun sizden beklediği kişisel nitelikler nelerdir? Bunlar size nasıl bildiriliyor? Bunlar öğrenmenizi, tutum ve davranışlarınızı nasıl etkiliyor?
3. Okul mimarisi ve dekorasyonunun özellikleri öğrenmenizi, tutum ve davranışlarınızı nasıl etkiliyor?
4. Ders dışı faaliyetler öğrenmenizi, tutum ve davranışlarınızı nasıl etkiliyor?
5. Sınıfta uymanız gereken kurallar var mı? Bunlar size nasıl bildiriliyor? Bu kurallar öğrenmenizi, tutum ve davranışlarınızı nasıl etkiliyor?
6. Ders işlenirken sınıfınızda neler yaşanır ve oluşan sınıf atmosferi davranışlarınızı, öğrenmenizi, tutum ve davranışlarınızı nasıl ve ne yönde etkilemektedir?
7. Öğretmenlerinizin görüş ve beklentileri öğrenmenizi, tutum ve davranışlarınızı nasıl etkiliyor?
8. Bu hususlar dışında paylaşmak istedikleriniz var mı? Varsa neler?

NOTLAR:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

EK 3: GÖZLEM FORMU

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖZLEM FORMU

Gözlenen Ders:.....	Ders Saatleri:.....
Gözlem Tarihi ve Saati:.....	Gözlem Süresi:.....
Gözlenen Sınıf:.....	İşlenen Konu:.....
Derslik No/Derslik Adı:.....	Öğretmen:.....

Gözlemin Amacı: Mesleki ve teknik anadolu liselerinin örtük program kapsamının sınıf düzeyinde belirlenmesi.

Bu amaç doğrultusunda ve aşağıdaki sorularla belirlenen boyutlar kapsamında gözlenen durumlar gözlem formuna not alınacaktır.

1. Sınıf içinde yazılı olmayan kurallar ve işleyiş setine ait özellikler nelerdir?
2. Resmi olmayan yönleri ile sınıf içi öğretmen beklenti ve davranışları nelerdir?
3. Sınıf içi öğretmen-öğrenci ilişkilerine ait özellikler nelerdir?
4. Sınıf içi öğrenciler arası ilişkilere ait özellikler nelerdir?
5. Ders işleme sürecinde ortaya çıkan olumsuz nitelikteki öğrenci davranışları nelerdir?
6. Öğrencilerin derse katılımı ile ilgili özellikler nelerdir?
7. Ders işleme sürecinde sınıf atmosferinin niteliği nasıldır?
8. Zamana bağlı düzenlemelerle ilgili öğrenci davranışları nelerdir?
9. Sınıfın fiziki ortam ve düzenlemeleri öğrencilerin öğrenmesini, tutum ve davranışlarını nasıl etkilemektedir?

Gözlem Notları:

.....
